LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԼԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ MERCREDI 1 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3513 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

«ՄԻՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՈՒԹԻ՛Ւ՛Ն»

Զախակողմեան մամուլը կը շարունակէ արծարծել Ֆրանսայի ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց միացման, վերջնական ձուլման խնդիրը։

Ճիշդ մէկ ամիս առաջ, շօշափելով այս հարցը, դիտել կուտայինք թէ մինչ համայնավարները կը փորձեն օր առաջ իրականացնել ձուլումը, ընկերվարական կուսակցութիւնը անհրաժեշտ չի գտներ աճապարել։

Մէկուն արտորանքը եւ միւսին զգուշութիւնը անգամ մը եւս ընդգծուեցան, այս օրերս։

Համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Իւմանիթէ», Յուլիս 29ին յայտարարութիւն մը հրատարակած էր առաջին էջին վրայ, աւետելով թէ երկու կուսակցութեանց միացումը անպատճառ գլուխ պիտի հանուի։

Յայտարարութիւնը այս առթիւ կը ներկայացնէր կարգ մը առաջարկներ, խօսքէն գործի անցնելու համար։

Այդ առաջարկներուն գլխաւորն էր՝ խառն ժողովներ գումարել, ամիսը երկու անգամ, երկու կուսակցութեանց վարիչ մարմիններուն, ինչպէս եւ անոնց մասնաճիւղերուն միջեւ։

Նոյն առաջադրութեամբ, կը թելադրուէր որ երկու կուսակցութեանց երեսփոխաններն ու ծերակուտականները, ինչպէս եւ քաղաքապետական խորհուրդներու անդամներն ալ գործեն համախորհուրդ, խառն ժողովներ գումարելով։

Վերջապէս, կ'առաջարկուէր քարոզութիւնները կատարել միացեալ ուժերով, փոխադարձաբար աշխատակցիլ «Փօփիւլէռ»ի եւ «Իւմանիթէ»ի, ինչպէս եւ գաւառի թերթերուն եւայլն։

Երբ այս յայտարարութիւնը հրատարակուեցաւ, ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը փութաց ճշդում մը հրատարակել, թիւրիմացութիւնները փարատելու համար։ Ճշդումը կ'ըսէր թէ համայնավար կուսակցութեան բանաձեւը չէ ընդունուած ընկերվարական կուսակցութեան կողմէ եւ թէ վարիչ մարմինը զայն պիտի քննէ իր յառաջիկայ ժողովին մէջ։

Ընկերվարական պաշտօնաթերթը, «Փօփիւլէռ», օգոստոս 27ին հրատարակեց կուսակցութեան պատասխանը, որ մերժելով բոլշեւիկներու առաջարկները եւ զանոնք բացարձակապէս հակառակ գտնելով Մարսէյլի համագումարին որոշումներուն հետ, կ'առաջարկէ.—

Յանձնարարել երկու կուսակցութեանց ներկայացուցիչներէն կազմուած միացման յանձնաժողովին՝ որ յաջորդաբար յօրինէ երկու ծրագիրներ։ Այդ ծրագիրներէն մէկը պիտի ըլլայ ապագայ միացեալ կուսակցութեան սահմանադրութեան նախագիծը, միւսը՝ անոր կանոնագիրը, «ապահովելով ժողովրդավարութիւնը կազմակերպութեան բոլոր աստիճաններուն համար եւ ազգային ու միջազգային համագումարներու գերիշխանութիւնը»։

Զեկոյցը կ'աւելցնէ թէ երբ Կեդր. Կոմիտէները վաւերացնեն այդ ծրագիրները, անոնք պիտի ենթարկուին երկու կուսակցութեանց քննութեան, անջատ-անջատ։ Ընկերվարական կուսակցութիւնը ազգային համագումար մը պիտի հրաւիրէ իր բոլոր մասնաճիւղերը, իրենց կարծիքը յայտնելու եւ որոշում տալու համար։

Մէկ խօսքով, ընկերվարական կուսակցութիւնը հակառակ է այն մեթոտներուն զոր կը փորձեն համայնավարները, օր առաջ գլուխ հանելու համար միացումը։

Օրինակ, անոնք ոչ միայն սրտառուչ կոչեր կ'ուղղեն իրենց թերթերուն մէջ, այլեւ տեղական ժողովներ կը գումարեն եւ բանաձեւեր կը քուէարկեն, ի նպաստ ձուլման։ Ուրիշ խօսքով, կը փորձեն միացում յառաջ բերել շարքերուն մէջ, երբ դեռ սկզբունքի խնդիրները չեն լուծուած։

Ընկերվարականները միշտ կը բացատրեն այդ մեթոտին անպատեհութիւնները, լուսաբանական յօդուածներ հրատարակելով իրենց պաշտօնաթերթին մէջ։ Համայնավարները, թէեւ հաճոյակատար, կը շարունակեն քարոզել ու գրգռել։

Այսպէս, կիրակի օր, կուսակցութեան քարտուղարներէն Ժագ Տիւքլօ, որ միեւնոյն ատեն երեսփ. ժողովի դեր-նախագահն է, ճառի մը մէջ նորէն շեշտեց միացման անհրաժեշտութիւնը։ Կարդացած ըլլալով հանդերձ ընկերվարական կուսակցութեան վերջին պատասխանը, յայտարարեց թէ իրենք պիտի չյամենան ձեւական, երկրորդական խնդիրներով, միացումը գլուխ հանելու համար։

— «Մենք միացում կ'ուզենք մեր բոլոր ուժով եւ ան պիտի յաղթանակէ, որովհետեւ իրենց սրտին խորքէն, այդպէս կ'ուզեն ընկերվարականները, համայնավարները եւ ֆրանսացի ժողովուրդին զանգուածը։ Մենք վստահութեամբ կը նայինք ապագային։ Միութիւնը յառաջ կը խաղայ։ Ոչինչ պիտի կրնայ կեցնել զայն»։

Շատ խոր են ընկերվարականներուն, մանաւանդ ղեկավարներուն զգուշութեան պատճառները։

Ժողովրդական ճակատի կազմութենէն ի վեր, Ֆրանսայի համայնավարները աճեցան թէ համբաւով եւ թէ գործունէութեամբ։ Թէեւ փոքրամասնութիւն՝ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մէջ, անոնք աւելի գործօն դեր կը կատարեն, վարպետօրէն օգտագործելով աշխատաւորներուն տրամադրութիւնները։ Միւս կողմէ, առ այժմ յետաձգած ըլլալով յեղափոխական մեթոտները, անոնք հաճոյակատար ժպիտներ կը ցանեն աջ ու ձախ, նոր նուաճումներ կատարելու համար։

Արդ, եթէ ձուլումը կատարուի անխորհուրդ խանդավառութեամբ մը, կը վախցուի որ չարաշուք անակնկալներ պատահին, քանի որ համայնավար կուսակցութիւնը իր հրահանգները միշտ ԴՈՒՐՍԷՆ կը ստանայ, մանաւանդ արտաքին քաղաքականութեան մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

11 նոր դատապարտուածներ Վրաստանի մէջ

Թիֆլիսի «Զարիա Վոստոկա» պաշտօնաթերթը օգոստոս 26ի թիւով կը ծանուցանէ թէ օգոստոս 24ին Սղնախի կոլխոզական թատրոնին մէջ սկսաւ դատավարութիւնը տասնըմէկ «հայրենադաւներու որոնք զինեալ ապստամբութիւն կը սարքէին»։ Վրաստանի քրէական օրինագրքին 58 յօդուածը միայն մէկ պատիժ կը տրամադրէ — մահ։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ կալանաւորները աջակողմեան հակայեղափոխական կազմակերպութիւն մը ստեղծեր էին, որուն նպատակն էր խափանել եւ անհարկի կատարել եւ վերահաստատել դրամատիրական կարգուսարքը։ Բոլորն ալ խոստովանելով իրենց ոճիրը, մերժած են փաստաբանի աջակցութիւնը։

*** «Լէնինկրատսքայա Փրավտա» (29 Օգոստոս) կը գրէ թէ Լէնինկրատի մէջ եօթը պաշտօնատարներ, «թշնամիները կոլխոզական գիւղացիներու, արբանեակները Թրոցքիի, Պուխարինի եւ Ռիքովի», գնդակահարութեան դատապարտուեցան, Օստրովի մասնաւոր ատեանին կողմէ, իբրեւ հայրենադաւներ։ Դատապարտեալները կրնան վերաքննութեան դիմել 72 ժամուան մէջ, բայց թերթը կը պահանջէ «ոչնչացնել» այդ «սողունները իբրեւ կատղած շուներ եւ թունաւոր օձեր»։

Թերթը կը պատմէ թէ ամբաստանեալները աջակողմեան հակայեղափոխական խումբ մը կազմեր էին 1935ին, դրամատիրական կարգուսարքը վերահաստատելու համար, թէ կ'ոչնչացնէին կանեփի, ցեանախնձորի եւ ցորենի մշակութիւնը, թէ կը կրճատէին արօտավայրերը, որպէսզի ոչխարները անօթի մնան եւ սատկին, թէ կը փճացնէին մեքենաշարժ արօրները։ Ամբաստանեալները բոլորն ալ կարեւոր պաշտօններ կը վարէին։

Ուրիշ վայրերու մէջ ալ նմանօրինակ դատեր բացուած են։ Հողագործական իշխանութիւնը այժմ կը զգայ կոլխոզներու ոչնչացման համար կատարուած փորձերը։

*** Օգոստոս 30ին Օստրովի մէջ (Լէնինկրատի մօտ) մահուան դատապարտուեցան վեց հողագործական պաշտօնեաներ, որոնց մէկը կին։ Բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ հակայեղափոխականներ։ Ազովի մէջ (Սեւ Ծով) կը դատուին 13 անասնաբոյժներ։ Տեղական թերթը կը գրէ թէ ամբաստանեալները դիտակցաբար թունաւորած են արջառը, անօթի ձգած եւ առողջապահական ամէն խնամք զլացած են։

*** Երիտասարդ համայնավարներու Դ. ընդհ. ժողովին մէջ, կարդացուեցաւ ընդհ. քարտուղար Կասպովի տեղեկագիրը՝ «ժողովուրդի թշնամիներու գործունէութեան մասին»։ Կեդր. Կոմիտէին նախկին անդամները այս տեղեկագրին մէջ կը ձաղկուին իբրեւ հայրենադաւներ, ժողովուրդի թշնամիներ եւ Թրոցքի-պուխարինականներ։ Անոնք մասնաւորապէս կ'ամբաստանուին թէ ջանացած են «ոչնչացնել խանդավառութիւնը եւ կորովը՝ երիտասարդ համայնավարներուն մէջ (կոմսոմոլ), կազմալուծել ֆիզիքական, մարզական եւ մարտական կրթութիւնը, խափանել կոմսոմոլներու զարգացումը մասնաւորապէս գիւղերու մէջ եւն.»։ Այս առթիւ մեղադրագիր մը ներկայացնելով, ընդհ. քարտուղարը խոստովանեցաւ թէ կեդր. կոմիտէին, գիւտերին, քարտուղարներուն յանցանքը եղած է մոռնալ կուսակցութեան հրահանգները։ Ժողովը չորս նոր քարտուղարներ եւ ութ անդամներ ընտրեց։

*** Երեւանի «Գրական Թերթ»ի օգոստոս 15ի թիւէն կ'իմանանք թէ կրթական գործավար նշանակուած է Հովիկ Մամիկոնի Մելիքեան։ Իսկ Հայաստանի կառավարութեան դիւանապետ՝ Սվետլով (Ռուս)։

Պետական ծրագրի յանձնաժողովին նախագահ նշանակուած է Ստեփան Բարսեղեան, Սննդարդիւնաբերութեան գործավար՝ Գէորգ Ծատուրով։

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԵՊԵՐ ԾԱՅՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Չինական օդանաւեր կը զարնեն ամերիկ. նաւ մը

Անգլօ-ճափոնական միջադէպը չլուծուած, ահա նոր դէպք մը — Երկուշաբթի օր, չինական չորս օդանաւեր ռմբակոծեցին ամերիկեան նաւ մը, Շանկայի մօտ։ Երկու ճամբորդներ եւ հինգ նաւաստիներ վիրաւորուեցան։ Շոգենաւն ալ վնասուեցաւ։ Քանի մը ժամ վերջը, չինական կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, ընդունելով դէպքին ամբողջ պատասխանատուութիւնը եւ ներողութիւն խնդրելով։ Նանքինի ամերիկեան դեսպանը անմիջապէս բողոքեց, բայց Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը ծանրակշիռ հետեւանքներ չի տար դէպքին։

Անգլիական կառավարութիւնը «կատարեալ վստահութեամբ» կը սպասէ որ Ճափոն ներում խնդրէ իր դեսպանին դէմ կատարուած յարձակման առթիւ եւ լրացնէ ծանուցագրին միւս պայմանները։ Հակառակ պարագային, կը վախցուի որ կացութիւնը աւելի բարդանայ, թէեւ Անգլիա տրամադիր չէ դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզելու եւ Ծայր-Արեւելքի գործերուն մէջ միջամտելու, առանց Մ. Նահանգներու աջակցութեան։

*** Զինուորական գործողութիւնները կը շարունակուին երկու կողմէն ալ։ Չինաստան զէնքի տակ կանչեց 18 — 45 տարեկան զինուորցուները։ Ճափոնցիները յառաջ կը խաղան ամբողջ Հիւսիսային Չինաստանի մէջ, ձգտելով դաշնային կայսրութիւն մը հաստատել, ինչպէս կը մեղադրէ չինական կառավարութիւնը։ Այս վերջինը ծանուցագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան, յայտնելով թէ Ճափոն բռնաբարած է չինական հողը։ Ծանուցագիրը կ'ըսէ թէ Ճափոնի ներկայ դիրքը շարունակութիւնն է 1931ի յարձակողական ծրագրին, որ յանգեցաւ Մանչուրիոյ գրաւման։

Փոքր համաձայնութեան խորհրդաժողովը

Փոքր Համաձայնութեան խորհրդաժողովը բացուեցաւ օգոստոս 30ին, Սինայիայի մէջ (Ռումանիա)։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ տարուան ամէնէն կարեւոր դէպքերէն մին կը համարուի այս ժողովը։ Միութեան երեք անդամները, Ռումանիա, Չեխոսլովաքիա եւ Եուկոսլաւիա համախմբաբար ունին 48 — 50 միլիոն ժողովուրդ, եւ իրենց գործակցութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի Եւրոպայի կացութեան համար։ Օրակարգին վրայ կը գտնուին հետեւեալ խնդիրները —

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՂՕԹՔ

Ազգ. Պարգեւախաղի վերջին վիճակահանութեանը տակնուվրայ ըրաւ հոգիս։

Քիչ մնաց որ միլիոնատէր դառնայի, — երկու տոմսակ ունէի որ կէս-կէս միլիոն կը շահէին ու մէկ թիւով կորսնցուցի։ Առաջին անգամը չէ որ կը պատահի այսպէս, նախընթաց վիճակահանութեան ալ կէս-միլիոնի վրայ կ'իյնայի, իսկ աւելի առաջ՝ մէկ միլիոնի վրայ։ Հազար ափսո՜ս։

Մեր վարչապետին հետ, որ ինծի չափ բարեկամութիւն ունի Բախտ-Աստուածուհիին հետ, վիճակահանութեան օրը կը քաշուինք սենեակի մը անկիւնը՝ խորհրդաւոր ու զօրաւոր ինքնամփոփումի մը մէջ։

Ինքնամփոփումը կարեւոր է այսպիսի պարագաներու մէջ։ Գիտեմ որ երբ մարդ մը կարենայ իր հոգեկան բոլոր ուժովը կեդրոնանալ ցանկութեան մը վրայ, կը կատարուի փափաքը։ Ինծի շատ է պատահած, — երբ երեկոները միտքս կեդրոնացնեմ ամբողջ կէս ժամ, առանց ուշադրութիւնս շեղելու ոչ իսկ երկվայրկեան մը, ու ջանամ մտքով հաղորդակցութեան մէջ մտնել ինծի մօտիկ անձի մը հետ, որ ուրիշ երկիր կը գտնուի, նոյն պահուն ան կը մղուի մտածել իմ մասիս։ Սակայն դժուար է միտք կեդրոնացնել ամբողջ կէս-ժամ, — ուշադրութեան այդ լարուած վիճակը կը քամէ ջիղերուդ ուժի վերջին կաթիլը։ Ու յետոյ չե՞ն ալ թողուր, որ ինքնամփոփուիմ, միտքս կեդրոնացնեմ վիճակահանի թիւերուն վրայ, — գալ անգամ պիտի փախչիմ Փարիզէն, պիտի երթամ առանձին անկիւն մը, միտքովս մագնիսացնելու թիւերը։ Այժմէն կ'ուզեմ խմբագրել աղօթքն ալ, զոր հարկ է ուղղել Բախտ-Աստուածուհիին.—

Տիրամա՛յր ամենայն խնդութեանց, ունկն դիր ինձ։

Քանի՛ անգամ է որ ճակտիս վրայ կը զգամ ոսկեղէն մատներուդ հպումը եւ 40 աստիճանի ջերմութեան մէջ կ'իյնամ։ Այնպէս կ'երեւակայեմ, որ շարժքս ես պատած՝ բազուկներդ բաց, ու գիս պիտի գրկես խնդումներես։ Սակայն ինչո՞ւ կը խուսափիս յանկարծ։

Ինչո՞ւ գալ եւ ետ դառնալ կէս-ճամբէն։ Գետի՞ն պատրաստելու համար։ Մեծ յուզումի՞ն վարժեցնելու համար գիս։ Կը վախնա՞ս որ խելքի՞ս կուգայ՝ երբ մեծ գումար շահիմ։ Բայց ե՞րբ խնդրած եմ քեզմէ երեք միլիոնը։ Եթէ ես ամբողջական տասն չեմ գներ, պատճառն այն է որ կը վախնամ թէ երեք միլիոնը ինծի կ'իյնայ, ի՞նչ դժբախտութիւն պիտի ըլլար այդ։ Երկրաշա՜րժ։ Սողոմ-Գոմորի կործանման օրը։ Ո՛չ, ես կը նախընտրեմ շահիլ ոչ թէ միլիոն, այլ քանի մը հարիւր հազար ֆրանք, — միլիոնները սարսափ կ'ազդեն, մինչդեռ հարիւր-հազարները շէնութիւն կը ստեղծեն։ Հարիւր-հազարը կ'ուտես քանի մը տարուան մէջ, նորէն կը սկսիս տրտնջալ, — փոփոխութի՜ւն կ'ըլլայ։ Չէ՞ որ կեանքն ալ քիչ մը ցաւ է, քիչ մը տրտունջ։ Անհամ է միօրինակութիւնը, — պիտի չունենաս, որ ցանկաս, պիտի չարչարուիս, որ ստեղծագործես։ Մարգրիտն ալ ծովային անշան անասունի մը վէրքէն բխած արցունքը չէ՞ միթէ։

Ուրեմն համաձայն ենք, — հարիւր-հազարներով տաս եւ ոչ թէ միլիոններով։ Երբ կ'առնես, նորէն կ'ուզեմ։ Ես Բարեգործական չեմ որ առնեմ-առնեմ ու թրբսը ընեմ։

Թերեւս ուզես գիտնալ թէ ի՞նչ պիտի ընեմ այդ հարիւր-հազարները։ Անշուշտ միտք չունիմ պատերազմ յայտարարելու Թուրքիոյ դէմ։ Գիտեմ որ մեր չախմախլըներով ինչպէս երէկ, կամ Քիւրտին մաւզէրներով ինչպէս այսօր, կարելի չէ կործանել Թուրքիան, — ես մշակոյթի զինուոր եմ։ Ժամանակս եկած է որ անկիւն մը քաշուիմ եւ աշխատիմ, — ինչպէս հաւը անկիւն մը կը փնտռէ երբ հաւկիթը կը ծանրանայ տակէն, այնպէս ալ է մտաւորականը։ Վերջապէս, չըլլա՞ր, չըլլա՞ր ժամանակ վատնել այսպէս յումպէտս զարգանալով, — մեծ եւ ծանր աշխատանքի շրջանը հասած է այլեւս։ Հոգիս կը մրկի փառասիրութեամբ մը, ուզելով պոռալ սա Եւրոպացիներուն թէ «ինկա՛ւ ձեր ապրանքին գինը»։ Ի՞նչ, եթէ մեզի ալ տրուին նոյն պայմանները, կարելի չէ՞ ազգանի տեղ ծախել եւ յապականած շատ մը արժէքներ, — այդ ուշիմութիւնը իրենց շուկաներուն վրայ սորվեցանք։

Թերեւս, Տիրամա՛յր, չես ուզեր տալ մեծ-մեծ գումարներ, վախնալով որ կ'ուտէ մեր թշնամին, — որովհետեւ ըսուած է թէ Հայուն ունեցածը Թուրքը կ'ուտէ։ Բայց շնորհիւ ողորմածութեանդ, Թուրքը հեռու մնաց մեզմէ եւ հիմա, պոէ՛, Եւրոպացի դարձած ենք։ Ճիշդ է որ անդին կարկանդակ-Հայաստան մը ունինք, պատառ մը բան, — բայց անոր բախտը կապուած է Մոսկուայի, ինչպէս մեր բախտն ալ քեզի։ Մոսկով խոստացաւ, բայց ուրիշ բան ըրաւ, եթէ դուն ալ մոսկովութիւն պիտի ընես մեզի, վախցի՛ր Հայուն վրէժխնդրութենէն։ Կ'ըսեն թէ դուն, Բախտ-Աստուածուհիդ, կոյր ես, — ո՛վ է կուրացուցեր քեզ, չեմ գիտեր, բայց եթէ բարկացնես՝ պարտքս ըլլայ կոտրել բախտիդ անիւը։ Լաւ չէ կոյր մնալէ վերջ կաղ ալ մնալ, — դուն գիտես։

ԱՐԱԶ

Ծանր դէպքեր Եուկոսլաւիոյ մէջ

Խռովութիւնները կը շարունակուին Եուկոսլաւիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք Վատիկանի հետ կնքուած պայմանագրութեան, որուն չէ համակերպած կղերը։

Ամիսէ մը ի վեր գաղտնի թռուցիկներ եւ տետրակներ կը տարածուէին երկրին մէջ։ Քննութեանց հետեւանքով հաստատուեցաւ թէ այդ հրատարակութիւնները վանքի մը մէջ տպուելով, կը փոխադրուէին Պելկրատ եւ այլուր։ Հաստատուած է նաեւ թէ կարգ մը բարձրաստիճան եկեղեցականներ կը մասնակցէին այս գաղտնի գործունէութեան։ Թռուցիկները թշնամական համարուած ըլլալով կառավարութեան անդամներուն համար, խուզարկութիւններ կատարուեցան վանքի տպարանին մէջ եւ ահագին քանակութեամբ ապօրէն հրատարակութիւններ եւ պատկերներ գտնուեցան։ Բռնուեցան նաեւ կարգ մը գաղտնի թերթեր։ Կառավարութիւնը որոշեց գործադրել օրէնքը, բոլոր անոնց հանդէպ որ պատասխանատու են այս հրատարակութեանց տպագրութեան եւ բաշխման համար։ Արդէն իսկ ձերբակալուած են տպարանին տնօրէնը եւ ուրիշ կարգ մը անձեր։

Խուզարկուած տպարանը կը պատկանի Եուկոսլաւիոյ պատրիարքարանին, ինչ որ աւելի կը ծանրացնէ կացութիւնը։

Միւս կողմէ կը շարունակուին յարձակումները կառավարութեան անդամներուն դէմ, յաճախ արիւնալի հետեւանքներով։

Ֆրանսայի երկաթուղիներուն ազգայնացումը

Երէկ, 31 օգոստոս, վերջացաւ Շօթանի դահլիճին տրուած լիազօրութեան պայմանաժամը։ Կառավարութեան վերջին գործը եղաւ երկաթուղիներու ազգայնացումը, աւելի ճիշդ՝ անոնց ազգային ընկերութեան մը վերածումը։ Երկար եւ տաժանելի բանակցութիւններէ վերջ, կարելի եղաւ համաձայնութեան մը յանգիլ եւ հրամանագիրը երէկ հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

»»»» • ««««

ԳԵՐՄԱՆԻԱ 700,000 ՌՈՒԿԻ ՀՐԱՑԱՆ ղրկեց Փորթուկալ, հետեւակազօրքին սպառազինման համար։

ՕՏԱՐՆԵՐԸ ՄԵՐ ՄԱՍԻՆ

Տարիներէ ի վեր մեր ընկերներէն Ա. Աբեղեան Պերլինի մէջ լծուած է օգտաշատ աշխատանքի մը. Հայութեան եւ Հայաստանի հետքերը որոնելով գերման աշխարհի մէջ, Ա. Աբեղեան մեզի կը ծանօթացնէ մասնաւորաբար գերման ուղեգիրներու հետ, որոնք եղած են Կովկաս եւ Հայաստան (այս երկրամասը ռուս տիրակալութեան տակ անցնելէ յետոյ) եւ գրաւոր յիշատակներ ձգած են մեզ իրենց ճամբորդութեան մասին:

Զուր է ծանրանալ այս գրականութեան բացառիկ արժէքին վրայ՝ մեր երկրի եւ ժողովուրդի ճանաչման տեսակէտով:

Այս ձեւի պրպտումներ կը կատարեն նաեւ Հայաստանի մէջ՝ օտարազգի ճամբորդներու գրական վաւերականներէն քաղելով եւ առանձին հատորներու մէջ ամփոփելով այն ամէնը, ինչ որ կը վերաբերի մեր ժողովուրդին եւ մեր հայրենիքին:

Ա. Աբեղեան «Հայրենիք» ամսագրի միջոցով ցարդ մեզ ծանօթացուցեր է գերման հետեւեալ հեղինակներու հետ — Հաքստհաուզէն, Բոդէնշտէդ, Մոբից Վագներ, Կարլ Քոխ եւ Ֆրիդրիխ Պարրոտ:

«Հայրենիք» ամսագրի նոր թիւին մէջ (տե՛ս 1937ի թիւերը Յունիսէն սկսեալ) Ա. Աբեղեան մեզ կը ներկայացնէ գերման այլ նշանաւոր ուղեգիր մը, երկրախոյզ Հերման Աբիխ, որ 19րդ դարու 40ական թուականներուն ուսումնասիրական նպատակով այցելելով մեր հայրենիքը՝ մտքով եւ սրտով կը կապուի անոր եւ աւելի քան 28 տարիներու բեղմնաւոր կեանք մը կը մաշեցնէ Հայաստանի մէջ:

Հերման Աբիխ, որ բազմաթիւ կապեր ունէր իր ժամանակի գիտական եւ քաղաքական դէմքերու եւ հաստատութեանց (ու նաեւ արքունիքներու) հետ, իր գրչին ուժով մեր հայրենիքին առջեւ կը բանայ շատերուն գոց սիրտերն ու գոց հաստատութեանց դուռները:

Լաւ տեսնողը միշտ մօտէն դիտողը չէ, հարազատը չէ, դէպքեր կան, երբ օտարը, սրտով հեռուորը, մեզ ու մեր երկիրը մեզմէ աղէկ կը տեսնէ:

Այս «հեռուորներէն» է Հերման Աբիխ, որուն գիտական միտքը տեղ գտած է իր մեծարժէք մասնագիտական ուսումնասիրութեանց մէջ (գրեթէ ամբողջութեամբ Հայաստանի կապուած), իսկ իր սիրտը մեզ փոխանցուած է իր «Կովկասեան Նամականի»ի միջոցով, — երկհատոր աշխատութիւն մը, 920 էջ ծաւալով եւ բազմաթիւ հնագրքագրական նամակներով, հրատարակուած գերման հայասէր գիտունին մահէն յետոյ, իր այրիին՝ Ադելայիդէ Աբիխի ջանքերով:

Ա. Աբեղեան իր հետաքրքրական ուսումնասիրութիւնը թէեւ աւարտած չէ տակաւին, սակայն մենք, նիւթին բացառիկ շահեկանութիւնը նկատի առնելով, կ'ուզենք քանի մը տող նուիրել թէ՛ սիրելի Աբիխի յիշատակին եւ թէ իր գործին:

Զարմանալ կարելի է, թէ ի՛նչպէս այս օտարը—ինքնատիպ Ֆրանց Վէրֆել մը, բայց միայն գիտութեան մէջ — այսքան ճիշդ կերպով տեսած է հոգին մեր երկրին ու ժողովուրդին:

Ուղարկու աչքերով Հայաստանը դիտելով եւ ամէն տեղ խշխուած Հայն ու իր վրայ խշխող ազգերու կեանքն ու բարքերը ուսումնասիրելով Աբիխ [illegible] (1844ին):

« [illegible] »:

[illegible]

Հակառակ ատելի ուշադրութեան [illegible] Աբիխ [illegible]:

Իրենց ամբողջութեամբ այդ նախակապ հատուածը, ուր ասատողի մը շունչով գծուած է հոգեկան պատկերը մեր երկրին եւ ժողովուրդին...

« Աւելի բարձրօրէն զարգացած հոգեկան այդ կարողութիւնը եւ, հակառակ մեծ կրթութեան պակասին, ներքնապէս անկասկած գոյութիւն ունեցող բարոյական զգացումը, — ահա դրանք են կազմում բարոյական ժառանգութիւնը այդ մարդոց: Ժամանակների հոլովոյթի միջոցով անցած ու անաղարտ պահուած դրոշմն է այդ, — դրոշմը մի հին ու օրգանական, հոգեկան ամրապինդ ազնուականութեան: Մի դրոշմ, որ իր վրայ է կրում այս զարմանալի ժողովուրդը, որով եւ նա աւելի բարձր է կանգնած, քան շրջապատի որեւէ ուրիշ ժողովուրդ: Այս մարդիկ ամէնքն էլ զգում են իրենց հոգում, առանց ստուգապէս ծանօթ լինելու սեփական ազգի անցեալին, որ իրենց նախնիք մի-մի հերոս եղած են եւ ի ծնէ կոչուած՝ իշխելու: Իրենց հաւատքով՝ աշխարհը պէտք է որ իրենց պատկանէր: Ու ակնդէտ սպասում էլ են այն մարգարէին, որ իրենց պիտի վերադարձնէ հայրերի ժառանգութիւնը »:

Դժուար է հաւատալ, թէ այս տողերը գրուած են օտարի մը կողմէ եւ այն ալ մեզմէ շուրջ դար մը առաջ:

Ահա Աբիխի կարծիքը նաեւ «հրաշալի» Հայուհիներու մասին.—

« ... Եւ մանաւանդ սքանչելի են Հայուհիները: Նրանց գեղեցկութիւնը աւելի քնքուշ է եւ աւելի գրաւիչ, քան վրացի կանանցը, թէեւ դրանք նման են իրարու մի փոքր: Արտակարգօրէն նուրբ դիմագծեր ունեն նրանք (Հայուհիները), հրաշալիօրէն գեղեցիկ աչքեր եւ վերին աստիճանի նուրբ մորթ »:

Խորապէս յուզիչ է իր սրտի կապը մեր հայրենիքին:

« Սովորական է կարդալ, — կը գրէ Ա. Աբեղեան, — գերման երկրախօսի նամակներում օրինակ այսպիսի արտայայտութիւններ. « Փառաւոր երկիր Հայաստան », «գեղեցիկ Հայաստան », « Հայոց սիրուն, հրաշալի աշխարհ »...

Ա՜խ, եթէ միայն ամէն Հայ այս օտարին չափ սիրէր իր հայրենիքը, Հայոց սիրո՜ւն, հրաշալի աշխարհը...

« Աշխարհիս վրայ ուրիշ ո՞րտեղ, — կը բացագանչէ տեղ մը, — կարող է մարդ վերահասու լինել ճշմարտութեան — աւելի անակնկալօրէն, աւելի մեծ չափերով, քան այստեղ, Հայաստանում »:

Ու նոյն հարցումը գերման գիտունին կողմէ դէպի հայ մտքի, հոգիի ու բազկի բոլոր արգասիքները:

Հայը անծանօթ կը մնայ Հայուն...

Այս աղէտը եթէ կարենայինք դարմանել՝ ինքնաճանաչումի կազդուրիչ լոյսին տակ պիտի հզօրանար մեր ժողովուրդը եւ կրկնապատկուէր իր կորովը:

Օտարները այս տեսակէտով կրնան անփոխարինելի ծառայութիւն մատուցանել մեր ժողովուրդին:

Պայմանով սակայն, որ մենք զանոնք (այդ հոյակապ օտարականները) պահենք ոչ թէ գոց դարակներու մէջ, այլ մատչելի դարձնենք մեր ժողովուրդին:

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ՄԱՀԱՊԱՏԻԺՆԵՐԸ

Վերջին ամիսներս Խ. Միութեան մէջ մարդկային կեանքի արժէքը կրկին մօտենում է զէրոյի, ինչպէս էր ռազմական կոմունիզմի շրջանում: Ընդհանրապէս Մոսկուայում, լինի դա հին բոլշեւիկների օրով, թէ այժմեան կոմիսարների՝ հասարակ դը-լուխը երբեք ոչխարի գլխից աւելի չի գնահատուել:

Մահապատիժներն այնտեղ գործադրուել են աւելի հեշտութեամբ, քան Չինաստան. գլխատել, կախել, գնդակահարել միշտ էլ եղել են ամէն գոյնի իշխանաւորների սիրած բառերը:

Դրան կսկիծով գուցէ կարելի է հաշտուել քաղաքացիական կռիւների եւ յեղափոխութեան բացառիկ ժամանակի բերումով անմեղ զոհերի հետ, սակայն անկարելի է չընդվզել ներկայի համեմատաբար խաղաղ պայմաններում հակառակորդից քսան տարի յետոյ կատարուող սպանութիւնների դէմ, որոնց բազմութեամբ խորհրդային դիկտատորը եւ իր ոզնին (Ներքգործկոմ Եժովի ազգանունը կազմուած է ոզնի բառից) ձգնում են կոտրել Իւան Ահեղի (1) դահճութեան մրցանիշը:

Միջազգային ազատագրական շարժումն իր ժամանակին ցոյց տուեց բուռն հետաքրքրութիւն եւ կարեկցութիւն 1936 թ. Օգոստոս 25ի Զինովիեւ Կամենեւի եւ նրանց 16 ընկերների, ինչպէս եւ այս տարուայ Փետրուար 1ի Պիատակով եւ ուրիշ 12 ամբաստանեալների գնդակահարման առթիւ. յիշենք Բ. Միջազգայինի Գործադիր Մարմնի բողոքի հեռագիրը Մոսկուա: Պարտանեց նաեւ մարաջախտ Տուխաչեւսկիի եւ 7 զօրավարների անաւարի գնդակահարումը. այնուհետեւ նա մոռացութեան կնիքը դրեց խորհ. իշխանութեան նորանշանների վրայ:

Շահաւոր չգտաւ զբաղել այն անանուն եւ անթիւ մարտիրոսներով որոնք շարունակում են գետին փռուել խորհրդային սպանդանոցներում:

Մինչդեռ տարրական արդարութեան, ինչպէս եւ յեղափոխական ընկերվարութեան տեսակէտից առանց դասի ու դատաստանի անմեղ բանուորների ու մտաւորականների մորթոտումը աւելի զարշելի երեւոյթ է, քան Զինովիեւի կամ ամէնքին դաւաճանող Ռադեկի չէզոքացումը: Ահա մի քանի պատահական թիւեր.—

Յունիսի 18ին Խարքովում գնդակահարուած են 44 հոգի. Յուլիսի 3ից մինչեւ մինչեւ 10ը Հեռաւոր Արեւելքում գնդակահարուած են 176 հոգի. Օգոստոսի 4ին Պետրովսկում — Հիւսիսային Կովկաս, գնդակահարուած են 18 հոգի. Օգոստոսի 10ին Կոմսոմոլսկում՝ 72 հոգի. Թիֆլիսում Մդիւանիի խումբը 8 հոգի. Օգոստոսի 20ին Լէնինգրադում 8 եւ 21ին 9 հոգի: Այս տեղեկութիւնները հիթլէրական մամուլից չեն քաղուած, այլ մեծամասնական « Խաղաղական Աստղ », «Աշխատանքի Պրաւդա», «Իզվեստիա» եւ «Լէնինգրադի Պրաւդա» թերթերից: Յիշենք նաեւ Երեւանի Երզնկեան, Մակինցեան եւ ուրիշների գնդակահարումը, որի մասին դեռ բան չէ հրատարակուած «Երեւանի Պրաւդայում», բայց կասկածից դուրս է, որովհետեւ երբ Բերիան Վրաստանում գնդակահարեց Ուրայիմներին, խայտառակութիւն կը լինի եթէ Ամատունին Հայաստանում «լրտես» չը գտնի Ձեկայի երախը նետելու « առխամբ » հաճոյակատար բացականչութեամբ:

Չենք կարող լինել միամիտ ու ենթադրել, թէ վերեւ բերուած թւերով սպառւում են մահապատիժներ Խորհ. Միութեան մէջ: Ներքին գործերի «Երկաթեայ» կոմիսարը (երկաթն ու պողպատը — Ստալին նշանակում է պողպատեայ, լաւ են գտել իրար) անպայման անհամեմատ աւելի շատ թւով «միասարար, տրոցկիստ, լրտես» է ուղարկել միւս աշխարհը:

Ի՞նչ է պատահել. ինչո՞ւմն է բանը: «Ժողովուրդների առաջնորդը» մինչեւ այժմ սիրում էր երեւալ, նկարուել կամ քանդակուել Նապոլէոնի դիրքում, աջ ձեռքը կրծքին, բանակի եղբայրների մէջ՝ իբրեւ «ընկերվարութեան» ամենամեծ ռազմավար: Փոխե՞լ է նա միտքը արդեօք. ուզո՞ւմ է այսուհետեւ նմանուել իբրեւ քնարակիր Ներոն, որ քերթուածներ էր երգում պալատի բարձունքից իր սփռած արիւններն ու կրակները դիտելով: Չգիտենք. յամենայն դէպս 1922 թւից ի վեր այնքան մարդ չի ճանապարհուել Ձեկայի միջոցով «դէպի Սարատով», այսինքն անյայտ սպանուել, ինչպէս այժմ:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(1) Ռուսաստանի ցարերից մէկը հռչակաւոր իր գազանութիւններով:

ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆ ԹԻՒԵՐՈՎ

Համաձայն Բարձր Գոմիսէրութեան վիճակագրութեանց, Սուրիոյ եւ Լիբանանի բնակչութեան ընդհանուր գումարն է չորս միլիոն, հետեւեալ բաժանումով —

Հալէպի կուսակալութիւն՝ 680.531, Հալէպ քաղաք՝ 262697, Դամասկոսի կուսակալութիւն՝ 463184, Դամասկոս քաղաք՝ 250020, Հոմսի կուսակալութիւն 162996, Համայի կուսակալութիւն 115148, Եփրատի շրջան՝ 142823. Հարաւային շրջան՝ 49648, Ճէզիրէյի շրջան՝ 46836, Ալէքսանտրէթի Սանճաք՝ 173872:

Լիբանանի հանրապետութիւն՝ 793-993, գաղթականներ՝ 254987, օտարականներ՝ 61298:

Լաթաքիոյ շրջան՝ 330000, Ճէպէլ Տրիւզի շրջան՝ 65000:

Հովանաւոր երկիրներու տարածութիւնն է 30000 քառակուսի քիլոմեթր, Հարաւային Սուրիոյ՝ 100000 քառ. քիլոմեթր, Սանճաք՝ 4900 ք. ք., Լաթաքիոյ՝ 6500 ք. ք., Լիբանանի հանրապետութիւն՝ 10000 քառ. քիլ., Ճէպէլ Տրիւզ՝ 10000 քառ. քիլ. տարածութիւն:

ՑԻՐ ՈՒ ՑԱՆ ՀԱՅԵՐ ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երեկոյեան վերադարձիս՝ սենեակը լեցուած կը գտնեմ Հայու դիմագիծ կրող անծանօթներով: Հայր Սուրբը ներկաներուն անունները տոմարին մէջ արձանագրելու ձեռնարկած է. Արուէն Անտոնեան, Ալէքսանդրապոլցի (այժմ Լենինական), Նշան Գասպարեան, Խարբերդցի, Տէր Առաքելով, Թիֆլիսցի...: Թիէնցինի Հայոց թիւը հասած է 44 հոգիի: Այս «առատ» քանակութիւնը հաճելի զարմանք կը պատճառէ անոնց որոնք կը կարծէին թէ Թիէնցինի մէջ մատի վրայ հաշուելու երեք կամ չորս ընտանիքներ կան միայն: Հակառակ ամառուան տաք եւ ճնշիչ օդին որ Թիէնցինի յատուկ է, ընդհանուր ուրախութիւն մը կը տիրէ սենեակին մէջ եւ դէմքեր զուարթ կ'երեւին:

« Հրամեցէք », « ուրախ եմ ծանօթանալուս », « Հրամանքդ ո՞ւրտեղացի ես »: Մարդ տարիներով օտարներու մէջ մնալով է որ կը հասկնայ առաջին անգամ իր մայրենի լեզուն խօսելու եւ լսելու գերագոյն հաճոյքը: Հայրենիքէն հին յիշատակներ կը քրքրուին: Հայերէն բառեր կը պակսին ոմանց. անոնք պարզ նախադասութիւններ կազմելու համար ճիգ կը թափին, ոմանք ալ կարծես միայն միայն «այո՛» կամ «ո՛չ» ունին հայերէն լեզուի իբր սակական պաշար: Ուրիշներ կը մնան լուռ, ժպիտը երեսնուն, առանց իրենց ազգակիցներուն հետ առանց խօսքի՝ սրտով է որ կ'արտայայտուին: Բայց մի առաջուան անծանօթը այս վայրկեանին եղբայր կամ քոյր դարձած է: Ի՛նչ մոգական կապ կայ մէկ կողմէն Հայ եկեղեցիին ու հայ լեզուին, իսկ միւս կողմէն հայ ժողովուրդին միջեւ:

Հոգեւոր Հայրի ներկայութիւնը այցելուներու սրտին մէջ նորապարդ երկիւղածութիւն մը կը առթէ հանդէպ մայր եկեղեցւոյն եւ պատարագ կատարելու ջերմեռանդ առաջարկ կ'ըլլայ, ինչ որ Հայր Սուրբը երկրորդել չի տար: Իբր տեղացի եկեղեցի կ'ընտրուի չորս հոգի: Գրութեանս հեղինակն ալ անարժանաբար սարկաւագ: Նոյն օրը իրիկուան դէմ պատարագին սենեակը քաշուած կը ձեռնարկենք երգեցողութեան փորձի:

Հայր Սուրբը նստած է սեղանին առաջ, մենք ալ իր շուրջաբոլորը, ոմանք աթոռի՝ ոմանք ալ անկողնոյն վրայ, ձեռքերնիս ունինք Երուսաղէմ տպուած պատարագի մէյմէկ գիրք՝ դեղնոտած եւ հինցած: Եկեղեցական եղանակներուն մեր բաժինը ինչ կը սկսի եղել իր քաղցրահնչուն ձայնով, որուն կրթութիւնը կը պարտի համբաւաւոր երգի դասատու Չիլինկիրեանին: Տէր Առաքելոֆ կը ձայնակցի իրեն «Ընդ Տէր եւ ողորմեա եւ ընդ հոգւոյդ քումը» գեղգեղանքով շատ փարթ կերպով՝ հակառակ անոր որ երեսուն տարիէ ի վեր փորձ բրած չէ: Կարգը կուգայ սարկաւագին՝ «Ալէլուիա, Օրթի՛» կը կմկմամ յուզուած ձայնով մը: Ես որ տարիներէ ի վեր ինքզինքս գերծ կը կարծէի ձայնաւորի դեր կատարելու պարտականութենէն, բախտը այնպէս պիտի բերէ եղեր որ օրին մէկը այդ յետամնաց պարտքս վճարեմ... Չինաստանի անկիւնը: Անփորձ եւ շուարած վիճակէս մի քիչ կը սթափիմ մտաբերելով Թըրքական առածը՝ «Իմամըն պուլղուրէ [illegible] տըրը [illegible]...»: Եւ վրաս նոր խանդ մը [illegible] կած «եւ եւս խաղաղութեան դէպ [illegible]» դաշնագրութիւնը կը ջանամ նմանցնել հանրածանօթ եղանակին:

Տէր Առաքելոֆ կը գոռացնէ՝ «Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ...» եւ երբ «Համբոյրս յօդ լըման...» [illegible] մասերուն կը հասնի՝ «աւելի [illegible] չէ կարող» կը գանգատի սենեակին աղօտ լոյսէն գանգատելով: Մ[illegible] որ իր հետ կերգէր կը վերակ[illegible]

« Սէրն յօրինեալ սփռեցաւ
Արդ., պաշտօնեայք, բարձեալ
ձայն...

Հետեւեալ օր երգեցողութեան փորձի վերադառնալու խօսք տալով կը բաժնուիմ իրմէ: Մինչ մենք նորէն ծայ գալիքներս երգի պատրաստութիւն կը տեսնէինք, անդին ծերունի պարզ եւ անխոնջ Գ. Կոստանդեան [illegible] կը դիմէ խնդրելու որ [illegible] Տարաբ առաւօտուն մէկուկէս [illegible] համար իրենց Միլօ Սէյնթ [illegible] սրամայրեն: Գիտէինք [illegible] Բողոքական եկեղեցին մէջ արարողութիւն ընելու համար հրաման [illegible] նել դժուար պիտի ըլլայ, բայց կը [illegible] սայինք թէ իրենց մասունք սրա[illegible] դրելու պիտի դիմանէին: Բայց [illegible] տուրին եկեղեցականք խորհուրդ [illegible] տան Գ. Կոստանդեանի հետապնդ[illegible] քին արտօնութեան համար: Փէ[illegible] եկած պատասխանը կ'ըլլայ՝ դիմ[illegible] ատրում Զեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքը՝ Փրակա՝ վերին Խորհուրդի [illegible] Ներմելու առաքեր ձեւ մըն էր [illegible]

Ծարահաս Գ. Կոստանդեան կը [illegible] մէ Անգլիացիներու որոնք իր խնդ[illegible] քը առանց երկրորդել տալու սիր[illegible] մար կը սրամադրեն Թիէնցինի [illegible] գի Բրիտանական հողամասին ամէն[illegible] նշանաւոր չէնքը որ քաղաքապետ[illegible] րան ալ է: Առաջին անգամ չէ որ [illegible] սերէն այսպէս կը մերժուէինք: [illegible] յին կայ: Երբ Խարբինի նախկի[illegible] վ[illegible] Ռուսամէկանցի երէցները կը վ[illegible] ճանի, ռուս քահանան կը մերժէ [illegible] եկեղեցին գալ եւ խեղճ Ռուսամէ[illegible] իր իսկ կինը թաղելու կրինակի կ[illegible] ծին կ'ենթարկուի: Ռուսաց այս վեր[illegible] բերմունքը շատ զարմանալի է. [illegible] ունեակի եկեղեցի սրամադրելը [illegible] տուածամայրել արարք մըն է, [illegible] առնք քոյր եկեղեցւոյ մը, որպիսի[illegible] մերինը:

Յունիս 6ի Կիրակին պատմական[illegible] մը եղաւ Թիէնցինաբնակ Հայերու[illegible] Քաղաքապետարանի մէջ անդրանի[illegible] պատարագը տեղի ունեցաւ: Սրահ[illegible] խորը գտնուած բեմը որ գեղեցիկ[illegible] տեսարաններու կտաւներով զարդա[illegible] ուած էր, նոյն երեկոյ տեղի ունե[illegible] լիք ներկայացման մը առ. ի պատր[illegible] տութիւն, զոյգցինք սեւ վարագոյր[illegible] մը: Անոր առաջքը դրուեցաւ պա[illegible] զուկ փայտէ սեղան մը որ իբր խոր[illegible] ծառայեց: Դպիրները կեցան վար[illegible] գոյրին եւսեւ, հանդիսականներու [illegible] քէն հեռու, սխալ ընելու կամ շուա[illegible] լու պարագային յայտնի չըլլալու [illegible] մար: Գրութեանս հեղինակը [illegible] հական տարազով ձեռքը մոմ մը [illegible] նած փոխան բուրվառի (այդ ալ [illegible] մեր չէին տալ Ռուսերը երբ [illegible] գացեր էին բուրվառ փոխ ուզե[illegible] սարկաւագի դեր կատարեց [illegible] Սուրբի թիկունքին: Ան կը կրէր [illegible] ղեցական պատմուճան առանց [illegible] ւորաի, Խարբինի եկեղեցին [illegible] մէկ հատիկ սաղաւարտ վախճան[illegible]

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

ԽՄԲ. — Խղճահարութիւն մը ունինք այս յուշերու հեղինակին հանդէպ:

Չափահաս օր մը, իր գլուածները գրի առաւ մեր թելադրութեան վրայ, գրեց, նորէն օրինակեց եւ երկար սպասեց հրատարակութեան: «Կարգի կը սպասէ», կ'ըսէինք. բայց, մահը կարգի չսպասեց եւ գերեզման տարաւ զինքը, այս գարնան...

Հակառակ իր տարիքին, շատ էր դառնացած կեանքէն, եւ քանի մը տարի առաջ անձնասպանութեան փորձ մը կատարեց, որուն հետեւանքով չէր կրնար գործածել աջ ձեռքը եւ միշտ ձախով կը գրէր:

Ծառայութիւնը իրն է ամբողջովին եւ մենք միայն ուղղագրական-քերականական սխալները կը սրբագրենք:

Գրել ալ «Յառաջ»էն սորված էր, ի՛նչպէս շատերը իր տարեկիցներէն եւ բախտակիցներէն:

Որքան որ փոքր էի, բայց եւ այնպէս լաւ կը յիշեմ անցեալս: Բնիկ Քղեցի, Ծերմաք գիւղէն, որ կը գտնուէր Ս. Աստուածածնի վանքէն դէպի հարաւ, լեռան ստորոտին՝ կողքին, շրջապատուած ծառերով եւ զուլալ աղբիւրներով: Կը բաղկանար մօտ 200 տունէ, որուն 12 տունը թուրք:

Շնորհիւ մեր Շեխ Նէճիպ Էֆէնտիին, մինչեւ 1914 մեր գիւղը բնաւ թալան չէր տեսած: 1914 փետրուար, Մարտ, Ապրիլ ամբողջ Քղիի շրջակայ գիւղերէն երեւելի մարդիկ կը հաւաքուէին մեր տունը, երեք ամիս շարունակ ժողով: Կիներու եւ 18 տարեկան պատանիներուն բացարձակապէս արգիլուած էր ժողովին մասնակցիլ: Յայտնի էր որ շատ փափուկ էր կացութիւնը: Պատահեցաւ որ քանի մը անգամ ժողովականներուն ջուր տալու համար զիս ընդունեցին: Դուռին մօտ նստած, սափորը մէկ կողմս, գաւաթը ձեռքս հերթի կը սպասէի: Բացուեցաւ ժողովը: Հայրս էր որուն նախագահը: Ես 8-9 տարեկան էի եւ առաջին անգամն էր որ ժողով կը տեսնէի: Ու այս պատճառով շատ ազդուեցայ ժողովականներուն յուզիչ արտայայտութիւններէն: Այստեղ լսեցի մեր գիւղացի կարգ մը քաջ երիտասարդներու երդումը: Առաջինը, Գարեգին Գալաճեան, Ամերիկայէն եկած, ձեռքը բարձրացնելով ըսաւ.

— Հայրենակիցներ եւ ընկերներ, կ'երդնում պատւոյս եւ երիտասարդութեանս վրայ որ եթէ կռուիլ հարկ ըլլայ, առաջինը ես պատրաստ եմ զոհուելու, հայրենիքին համար: Ես պիտի առաջնորդեմ իմ սիրելի եւ անձնուէր ընկերներս, որպէսզի առաջին գնդակը ինծի բաժին իյնայ: Սիրելի եղբայրներ, հաւատացէք, այս անգամ չկայ մեզի յոյս եւ փրկութիւն, միայն ու միայն զէնքով պիտի կրնանք ձեռք բերել մեր դժբախտ ազգին փրկութիւնը:

Երկրորդը հօրեղբօրս տղան էր, Յարութիւն Ղուկասեան որ ըսաւ.

— Հայրենակիցներ եւ ընկերներ, ահա ամէնուդ յայտնի է թէ ի՛նչ վտանգի տակ է մեր ամբողջ ժողովուրդը: Մենք պատրաստ ենք զոհուելու, եւ պէտք է որ զոհուինք յանուն Հայ ազգի, յանուն Հայաստանի, ի սէր հայրենիքի ազատութեան: Մենք սատանակ ընկերներով ուխտ ըրինք, երբ Ամերիկա էինք: Ահա մեր երգը,

Քանի այսպէս է Հայը խղճալի,
Զէնքի առաջնորդ մեր ազատութեան,
Առնենք հրացան երթանք Տաճկաստան
Փրկենք Հայաստան,
Փշրենք ժանտ շղթան
Կեցցէ՛ Հայաստան:

Վերջացնելէ առաջ մօտեցաւ հօրս, համբուրեց ձեռքը եւ ըսաւ.

— «Հայր, սիրելի հայր, օրհնէ մեզ, օրհնէ մեր յաջողութեան, մեր դժբախտ ազգին փրկութեան համար. քանի դուն կենդանի ես, մենք բնաւ պիտի չվհատինք: Ժամանակը շատ թանկ է. պահ մը քահանայական փիլոնդ մէկ կողմ նետէ, եւ առաջնորդէ քու քաջարի զինուորներդ որ պատրաստ են քու հրամաններդ կատարելու»:

Բոլորովին յուզուած էին ժողովականները: Հայրս քահանայ էր, բայց իսկապէս յեղափոխականներու առաջնորդ, արի եւ անվախ: Յառաջիկային պիտի պատմեմ թէ ինչպէ՞ս Շաղուկեան Համբարձ ամուսին հետ կռուեցաւ 250 Թուրքերու եւ Քիւրտերու դէմ 14 ժամ անընդհատ, ինչպէ՛ս ինկան մեր հայրենի հողին վրայ:

Վերջապէս ժողովը մեծամասնութեամբ որոշեց բնաւ չհանձնել, հակառակ պարագային, եթէ բարբարոս Թուրքը ուզէ բռնի աքսորել, պէտք է կռուինք մինչեւ վերջին գնդակը:

Հակառակ փոքր տարիքիս չափազանց յուզուած էի, տարեց մարդու նման սկսած էի մտածմունքի: Շատ գիշերներ ժամերով անքուն, երկիւղը պատած էր զիս: Ահա կ'երազեմ, — պաշարուած ենք, կրակ, ծուխ ու բոց, աննկարագրելի սարսափ: Կը սթափիմ յանկարծ, անկողինիս մէջ եմ, Մկրտիչ եղբօրս կողքին: Ան մեծ է ինծմէ 13-14 տարեկան, բաւական ուսում առած: Երբ մեծ եղբայրս Արտաշէսը Ամերիկա գնաց, Մկրտիչը առանձին մնաց, հօրս օգնելու համար սարկաւագութեան պաշտօնին մէջ: Եղբայրս շատ նախանձելի ձայն ունէր, նոյնպէս գեղեցիկ դէմք. այս պատճառով շատերու սիրելի դարձած էր:

Դարձեալ ժողով. շաբաթը 2-3 անգամ: Օրէ օր Հայերու կացութիւնը անտանելի կը դառնար: Մեր գիւղացի մաս մը Հայեր քիւրտ գիւղացիներէն առնելիք ունէին: Որքան կը յիշեմ, Արէլ եւ Մարտիկ, Շաղուկեաններ, Յովհաննէս Գալաճեան, եւ շատ մը ուրիշներ գացին եւ չվերադարձան. անոնց առնելիքի փոխան իր[illegible] կեանքը վրայ տուին:

Ժողովականները խորապէս յ[illegible] ուած, թեր ու դէմ վիճաբանելէ վ[illegible] որոշեցին որ իւրաքանչիւր գիւղ[illegible] շրջանի Քիւրտերը գայէ եւ Ս. [illegible] տուածածնի ընդարձակ դաշտը [illegible] սուքուին, որ շատ նպատակա[illegible] մըն էր: Մինչ կամք եւ պատրա[illegible] սպասէին վերին հրամանին, քաղ[illegible] հեռագիրներ կը տեղային, յանկա[illegible] բարելով հանգիստ կենալ: Կը կ[illegible] ծէին թէ առ առաւելն թալան մը [illegible] նայ պատահիլ, ինչ որ սովորա[illegible] էր: Կարինէն ալ նոյն հեռագի[illegible] կը հասնէին: Մինչդեռ անդին [illegible] գիւղը երեք օր է պաշարուած [illegible] Թուրքերով եւ Քիւրտերով: Հայ[illegible] տիկները արիաբար կը մարտն[illegible] զարնեն, կը զարնուին: Հարեւա[illegible] գիւղացիներէն ոչ ոք օգնութեան [illegible] փութայ: Եւ ահա տարաբախտ [illegible] երկար օրեր առանձին դիմադ[illegible] վերջ պարտուեցաւ, [illegible] գիշերով լքել գիւղը եւ սար ու ձոր [illegible] պատսպարել:

(1)

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵ[illegible]

Թումամեանց քահանային հետ միասին թաղուած ըլլալով: Արարողութիւնը անցաւ առանց ձախողանքի, թէեւ մի քանի անգամ դպիր եւ սարկաւագ կորսնցուցին իրենց արտասանելի տուները եւ Հայր Սուրբը ադատարար հրեշտակի պէս օգնութեան հասաւ: Հայր Սուրբը տուաւ քարոզ հայ ժողովուրդին սէրը հանդէպ իր մը, բնաբան առնելով սէրը. շեշտեց եկեղեցւոյն՝ որուն կը պարտինք մեր ազգային ինքնութիւնը. Հայ ժողովուրդը եւ Հայաստանեայց եկեղեցին իրարու իբր փոխադարձ նեցուկ ներկայացուց:

Ցետոյ կարդաց Պատրիարքի սրբազան կոնդակը՝ ուղղեալ Մայրաքոյն Արեւելքի Հայոց: Պատարագը աւարտեցաւ խոր տպաւորութիւն մը թողնելով ներկաներուն վրայ:

ԹԷՈԴԻԿ-ՈՐԴԻ

Թիէնցին (Չին.)

ԹՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐ

—.—

ԽՄԲ.— Այս խորագրին տակ, Ռախկին Ռախարար Ի. Սթաթեւ կը գրէ Սոֆիայի «Զօրա» թերթին մէջ. —

«Թրակիոյ մէջ Թրքական ռազմափորձերը այս անգամ տեղի ունեցան մասնաւոր ձեւի մը տակ: Վեց զինակից բանակներու սպայակոյտի պետերուն ներկայութիւնն ու մասնակցութիւնը գործավարներուն՝ գլխաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրքի՝ ցուցադրութիւն մըն էր որ, պետական հեղինակութեան եւ քաղաքական ուղղութեան տեսակէտէն կը ձգտէր նախանշուած ցուցմունքներու:

Անտարակոյս, ռազմափորձն ու զինուորական գործողութիւնները պիտի քննուին ու գնահատումի ենթարկուին ձեռնհաս անձերու կողմէ: Մեր հարաւային դրացին, վերջին տարիներու ընթացքին, մեծ ճիգ կը թափէ եւ միլիոնի միջոցներ կը յատկացնէ իր բանակին արդիացումին համար եւ կասկած չունինք որ ռազմափորձերուն ներկայ եւ զինուորական-մասնագիտական խնդիրներու իրազեկ անձերը հաստատած են այն մեծ յաջողութիւնները զորս ձեռք ձգած են Թուրք զինուորական ուժերը՝ պատերազմական պատրաստութեան մէջ:

Մեր այս գրութեան առիթ տուաւ, սակայն, անուանի Թուրք հրապարակագիր Եունուս Նատիի մէկ յօդուածը որ գրի առնուած էր ռազմափորձերուն առթիւ: Ան կ'ըսէ թէ, իրականին մէջ, Թրքական ռազմափորձերը, հակառակ անոր որ երրորդ անգամն ըլլալով տեղի կ'ունենան Թրակիոյ մէջ, որեւէ յարձակողական նպատակ չունին եւ թէ բացառապէս խաղաղութեան պահպանումին ծառայելու կոչուած են:

Ծանօթ Թուրք հրապարակագրին այս յայտարարութիւնը հաստատուեցաւ նաեւ ուրիշ իրազեկ անձերու ճառերով, որոնք խօսուեցան օտար զինուորական ներկայացուցիչներու ի պատիւ տրուած ճաշկերոյթներու առթիւ:

Թրքական ռազմափորձերու սկզբնաւորութիւնը զուգադիպեցաւ կողմէ սպանութեանը հետ Իրաքի բանակի սպայակոյտի պետ զօր. Պէքիր Սըտքիի ու իր ընկերոջ՝ օդանաւային բաժնի պետին, որոնք ճամբայ էին ելած դէպի Թուրքիա: Պէքիր Սըտքը կ'երթար թէ՛ իբրեւ պաշտօնական ներկայացուցիչ եւ թէ՛ իբրեւ անձնական բարեկամը նախագահ Ք. Աթաթիւրքի: Այդ բարեկամութիւնը կը սկսի Թուրքիոյ համար այն դժնդակ տարիներէն, երբ, ընդհանուր պատերազմի օրերուն, Մ. Քէմալ, Անատոլուի մէջ, իբրեւ պետը այլեւս միացած Թրքական ուժերուն, սախպուած էր վերջին ու հերոսական ճիգերը թափելու՝ Ֆրանսեւանգլիական ցամաքահանումը կասեցնելու համար: Հոն՝ ան միասին էր Պէքիր Սըտքիին հետ, ու անկէ մինչեւ վերջին օրերը անոնց բարեկամութիւնը կը շարունակուէր:

Այս սպանութիւնը իրական խռովք մը առթեց ոչ միայն իր գործակցութեան ձեւին համար: Ծանօթ է որ անոնք սպաննուեցան իրենց պահակներուն կողմէ: Սպաննուած զօրավարը, սակայն, մեծ կամքի տէր մէկն էր եւ պայքարող դէմք մը՝ քաղաքական բոլոր ճիգերուն կեդրոնը, որոնց միջոցաւ իրականացաւ Թուրք հանրապետութեան արեւելեան փոքր ասիական սահմաններու պետութեանց խմբակցութիւնը: Պէքիր Սըտքիի սպանութենէն վերջ անհաւանական չէ որ քաղաքական փոփոխութիւններ տեղի ունենան, որոնք լրջօրէն պիտի մտատանջեն Թուրք կառավարութիւնը:

Թուրք ռազմափորձերուն վերջաւորութիւնը եւս զուգադիպեցաւ Թուրք ջրերուն մէջ խորհրդաւոր սուզանաւի մը երեւումին հետ, որ իր գործունէութեամբ նոր ու լուրջ խռովքներ առթեց՝ ռազմափորձեր կատարող բանակին թիկունքը, եւ, այդ ձեւով, վնասեց Թուրք պետութեան հեղինակութեան եւ գերիշխանութեան: Այնպէս որ, Թրակիոյ ռազմափորձերը, իբրեւ զինուորական գործողութիւններ, թերեւս նախադեպ ռազմագիտական ձգտումներով, վերջացան քաղաքական անպատեհ դէպքերով, որոնք անպայման պիտի պատճառեն խոր ու բազմակողմանի քննութիւն մը ոչ թէ Թուրքիոյ ուժին ու կարելիութեանց մասին, այլ... մանաւանդ ներկայ ժամանակներուն, որոնք լեցուն են իրար խաչաձեւող այնքան շատ շահերով եւ այնքան յանդուգն անակնկալներով:

ԿԵԱՆՔԸ ՃԻՊՐԱԼԹԱՐԻ ՄԷՋ

—.—

Մորիս Փրաքս, «Փըթի Փարիզիէն»ի մէջ, այսպէս կը նկարագրէ Ճիպրալթարի կեանքը. —

Կարմիր ու ցածլիկ տուներով քաղաք մը, որ կը հանգչի Ապառաժին դոգը: Այս Ապառաժը երեք հազար մէթր հաստ պատ մըն է, զոր ոմանք կը նմանցնեն առիւծի մը որ ոտքի կանգնած է Միջերկրականի եզերքը: Սպանիական Միջերկրականի եզերքէն երբ դիտէք, Ապառաժը կոր եւ խորշոմած կռնակ մը ունի, ինչպէս փիղ մը:

Զէնքերու փոքրիկ նաւահանգիստ մը, ուրիշ փոքրիկ ծովափ մը լոգանքի համար, ու ճամբայ մը որ մէկ քիլոմէթր տեղ կ'երթայ եւ յանկարծ կանգ կ'առնէ զինուորական գիւղի մը առջեւ, — ներս մտնելը արգիլուած է:

Ալճէզիրասի կողմը, Ապառաժը ցոյց կու տայ ծաղկազարդ քաղաք մը:

Այս քաղաքն ալ ունի իր նաւահանգիստը, երկու հորիզոնական փողոցներ, ուղղաձիգ քարափներ, սանդուխներ, հին դղեակ մը սանդխաքաղաքին վերեւը, ու ճամբայ մը որ կը բարձրանայ, քաղաքին գլխուն վրայէն, դէպի գագաթն Ապառաժին, կտրելով պարտէզները, որոնց մէջ հովանոց կը շտկեն եղեւինները եւ սօսիները, մինչ յաղթահասակ կը կանգնին էօքալիփթիւսները, իրենց ոտքերուն տակ շուշաններու եւ կոնկիններու առեղնագործութիւնը: Այդ ճամբան կը բարձրանայ շարունակ, ու քանի կը բարձրանաս դուն ալ, այնքան գեղեցիկ համայնապատկեր մը կը բացուի առջեւդ: Դէմդ է հիմա Աֆրիկեան հողը, — այնքան յստակ է երկինքը:

Ցանկարծ կանգ կ'առնէ ճամբան: Արգիլուած է յառաջանալ: Այստեղ զինուորական հիւանդանոց մը, որուն բակին մէջ Սկովտիացիները տէկ կը նուագեն:

Ապառաժը հիմա մարտկոց մըն է, — Թնդանօթները բերանաբաց կը հսկեն, եւ ամբողջ Ապառաժին ընդերքը քարանձաւներու վերածուած՝ անպատ ռազմանիւթերով լեցուած է: Ծակիկներու եւ պարտէզներու ետեւ Մոզքն է որ կը ծածկէ իր դէմքը, պատրաստ պարելու մահուան պարը:

Երբ կ'ապրիք այս Ապառաժին վըրայ, ոչինչ կը յիշեցնէ սակայն այդ դժխեմ տեսարանը:

Երկու զօրաբաժին կան այստեղ, բայց այդ զօրաբաժինները ոչ զօրանցք կը կատարեն, ոչ ալ ռազմափորձ: Զինուորական նուագախումբն է միայն, որ կ'անցնի երբեմն փողոցներէն: Երբեմն ալ, ամիսը մէկ անգամ, զինուորական իշխանութիւնը կը հաղորդէ բնակչութեան թէ թնդանօթաձգութեան փորձեր տեղի պիտի ունենան յաջորդ օրը: Եւ յաջորդ օրը Ճիպրալթար քաղաքին տուներուն պատուհանները կը բացուին կռնակին վրայ, ոչ անշուշտ հետաքրքրութեան համար: Երբ թնդանօթները որոտան, ոչ մէկ ապակի կրնայ դիմանալ ցնցումին, — դժոխային որոտում մըն է որ կը լսուի, կարծես թէ հողը կը խաղայ, ծովը կը ժայթքէ մինչեւ երկինք, երկինք կը պատռի ահեղաձայն: Բայց շուտ կը վերջանայ, եւ խաղաղութիւնը կը տիրէ դարձեալ:

Ամէն ամիս, զինուորական իշխանութիւնը կը հաղորդէ դարձեալ թէ գիշերը անձայնց պիտի տրուի: Եւ առաջին նշանին վրայ, կը մարին բոլոր լոյսերը ու բնակչութիւնը լռիկ մնջիկ կը մտնէ Ապառաժին ընդերքին մէջ: Սուլիչի ձայն մը եւս, ու բոլորը դուրս կուգան իրենց ապաստաններէն, կ'երթան քնանալ ապահով, անուշ երազով մը, մինչ Հերակլեան Բրիտանական կայսրութիւնը կը հսկէ իրենց անուրին մօտ:

Ճիպրալթարի մէջ ձանձրացողները միայն նաւաղներն են, — նաւատորմը շատ քիչ անգամ կը հեռանայ Ճիպրալթարէն, այնպէս որ նաւաղները ժամանցի եւ զուարճութեան առիթ չունին, միայն իրիկունները քաղաքին սրճարանները կը մտնեն գարեջուրի գաւաթ մը պարպելու: Ծովային հրամանատարութիւնը, բարեբախտաբար, երբեմն նաւապտոյտներ կը սարքէ եւ նաւաղները կը մոռնան ձանձրոյթէն ջղագար դառնալու իրենց վախերը:

Սկիզբները երկու հսկայ ջրամբարներ շինուած էին, ջուր մատակարարելու համար բնակչութեան, բայց վերջերս երկու ջրհորներ գտնուեցան եւ ջուրի հոգն ալ պակսեցաւ:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

—•—

ԽՄԲ. — Թուրքերէն Թան (20 Օգ.) այս խորագրով կը գրէ. —

Անծանօթ սուզանաւեր այլեւս վըտանգաւոր ձեւ մը առին Միջերկրականի մէջ երթեւեկին: Երկու օր առաջ կրկին անծանօթ սուզանաւ մը մեր ջուրերուն մէջ մտած եւ սպանիական երկրորդ նաւ մը թորփիլահար ըրած է:

Անգլիա եւ Ֆրանսա որոշած են խիստ միջոցներ ձեռք առնել այս անծանօթ սուզանաւերուն դէմ: Անոնք իրենց առեւտրական նաւերը զիրենք մարտանաւերու հովանաւորութեան տակ ու այս վերջիններուն հրաման տուին ընկղմել այն սուզանաւերը որոնք պիտի յարձակին իրենց առեւտրական նաւերուն վրայ:

Այս անծանօթ ու խորհրդաւոր սուզանաւերուն գործունէութիւնը Միջերկրականի մէջ այլեւս վերցուցած կ'ըլլայ երթեւեկի ապահովութիւնը: Սպանիական ըմբոստներու նաւատորմը սուզանաւ չունի: Ցարդ սպանական կառավարութեան ռազմամթերք ու պարենք փոխադրող շոգենաւերուն վրայ յարձակում գործող պատերազմական միջոցներ գոյութիւն չունէին: Միջերկրականը վտանգաւոր ծովու մը վերածող այս սուզանաւերը ըմբոստներուն տրուած են դուրսի պետութեանց կողմէ (Ցաւաց, — կ'ակնարկէ Իտալիոյ): Այս սուզանաւերէն որեւէ մէկուն ընկղմումը միջազգային դէպքի մը ծնունդ կրնայ տալ: Այսուհանդերձ, այս սուզանաւերուն մինչեւ մեր ջուրերը մերձենալը եւս ահաւոր արդիւնքներու պատճառ կրնայ ըլլալ:

Այս անգամուան դէպքը մեր կառավարութեան բողոքին պատճառ պիտի ըլլայ անշուշտ. միւս կողմէ Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց կացութիւնը ուղղակի պաշտպանելու որոշում տըւած ըլլալով, Միջերկրականի մէջ պատերազմական վիճակը սկսած է ուրեմն...

Սպանիական պատերազմը, այս ձեւով, ցամաքէն ծով փոխադրուած եւ իր դաշտը ընդարձակած կ'ըլլայ...

Դաշտը ընդարձակելով, վտանգը ուրիշ կուսակայ ու միջազգային դէպքերուն հաւանականութիւնները կը շատնան:

• Նոյն թերթը իր յաջորդ թիւին մէջ կը գրէ, «Ծովահէն սուզանաւեր» խորագրով. —

Միջերկրականի մէջ պտտող ծովահէն սուզանաւեր օրէ օր ոչ միայն Միջերկրականի, այլեւ Թուրքիոյ ջուրերուն եւս ապահովութիւնը վտանգող լրրութեամբ մը շարժումներու սկսած են:

Անծանօթ սուզանաւերու, Գոզճա-Աատայի առջեւ երկու սպանիական նաւեր ընկղմելէն վերջ Մարմարա մտած ըլլալնուն զրոյցը կը շրջի: Եթէ այս զրոյցները իրականութիւն ըլլան, ուրեմն, անոնք չեն յարգած նաեւ Նեղուցներու միջազգային պայմանագրութիւնը: Պատերազմական նաւերը առանց Թուրք կառավարութեան հաւանութեանն ունենալու չեն կրնար անցնիլ Նեղուցներէն: Այս արգելքին անտարբեր գտնել մարտանաւի դէմ պատժական միջոցներ ձեռք կ'առնըւին:

Ցետոյ, այս ծովահէն նաւերուն մեր ջուրերուն մէջ գալը ամէն պարագայի տակ շատ հաճոյքով դիտուելիք դէպք մը չէ: Բայց կը յուսանք որ դէպքը այսքանով պիտի վերջանայ եւ կացութիւնը վտանգող ահաւոր հետեւանքներու առիթ պիտի չտրուի:

ՄԱՐՈՒԼ

ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐԸ ԵՒ ՀՕԿԸ

Պ. Արշակ Չօպանեան վերյուշելով «Հօկի Պատմութիւնը», գրած կուտայ երրորդ յօդուածին մէջ (Ապագայ, 28 օգոստոս).

— «Երբ մէկ քանի հայրենասէր գործիչներ անհատապէս մէջ-տեղ դրին Թ. Հայաստանի սահմաններու հարցին առթիւ Աթալիեին խնդրագիր մը զրկելու առաջարկը, ո՞վ ամենէն աւելի ընդդիմացաւ ատոր, պայքար մղեց ատոր դէմ, եթէ ոչ Հօկի այժմեան գլխաւոր սիւները կազմող «անկուսակցական» Տօքթ. Գալճեանը եւ համայնավար Գ. Դաւիթեանը, որ յայտարարեցին թէ Հօկի անունով չէին խօսիր, բայց ակներեւ էր որ Հօկն էր անոնց բերնով խօսողը:

Երբ ազգային հետեւանքով անգործ մնացած հայ աշխատաւորներուն Թուրքին ստուարացման շրջանին՝ Միացեալ Ցանձնաժողովը կազմուեցաւ հարկ եղած դիմումներն ընելու համար. (եւ ըրաւ այդ դիմումները՝ լուրջ արդիւնքներ ձեռք ձգելով), ո՞վ է որ անոր դէմ էնթրիկներ լարողներուն գլուխը կեցաւ՝ եթէ ոչ Հօկը: Ո՞վ է որ Գաղթ. Կեդր. Ցանձնաժողովը վարկաբեկելու, նոյն իսկ քանդելու, Նանսէնեան դրոշմատուրքը ջնջել տալու, զինուորագրութեան հարցին մէջ ղեկավար դերը կատարելու ձգտող «անկուսակցական» արարքներ ունեցաւ եթէ ոչ Հօկը:

Այս տեսակ Հօկ մը, որ էնթրիկի բոյն է դարձած եւ արտասահմանի Հայութեան մէջ դժբախտաբար արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող երկպառակութիւնները զարգացնելու, խորացնելու կ'աշխատի, որ քիթը ամէն բանի մէջ կը խոթէ (ինքզինքը ուղելով «արտասահմանեան հայ աշխատաւորութեան» տեսակ մը կառավարութիւն դարձնել), ոչ Հայաստանին ո՛չ ալ արտասահմանեան Հայութեան օգուտ մը չունենալէ զատ, վնասակար է:

Արտասահմանեան հայ համայնավարներուն իրաւունքն էր, ինչքան ալ սակաւաթիւ ըլլային, կազմել կուսակցութիւն մը: Եւրոպայի եւ Ամերիկայի ռամկավարական ազատ երկիրներու մէջ, ամէն տեսակ վարդապետութեանց հետեւող տեղացիներ կամ օտարներ կրնան կուսակցութիւն կազմել, պայմանաւ որ օտարները երկրին օրէնքներուն հակառակ ոչինչ ընեն, խառնուած չըլլան երկրին ներքին քաղաքական պայքարներուն եւ զուտ գաղափարական հողի վրայ պահեն իրենց կուսակցական գործունէութիւնը: Բայց իրաւունք չունէին Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէն չարափոխելու, զայն իր բուն նպատակէն շեղեցնելու: Քանի որ ըրին ատիկա, պէտք չէ որ իրար անցնին ու վայնասուն փրցնեն եթէ այդ սխալը ըստ արժանւոյն կը դատափետուի:

Հայաստանին, մեր կենդանի ու արեւելի հայրենիքին, զարգացմանը արտասահմանէն իրապէս օգնող ուժերը, տարիներէ ի վեր, Հօկէն դուրս գոյութիւն ունեցող ազգասիրական կազմակերպութեանց մէջ է որ կը գտնուին:

Միւս կողմէ, դաշնակցական օրգաններէ ումանց յայտնած կարծիքը թէ Թ. Հայաստ. ղեկավարութիւնը դեռ նոր կը սկսի Հօկի երկդիմի հանգամանքը նշմարել ու քաշուիլ, թէ ուրեմն հոգեփոխութեան, վերագնահատումի երեւոյթ մըն է տեղի ունեցածը, անճիշդ է: Այդ վերագնահատումը, ինչպէս ցոյց տուի նախորդ յօդուածովս, կատարուած էր արդէն տարիներ առաջ, եւ ան այսօր պարզապէս հրապարակային արտայայտութիւն մըն է որ կ'ունենայ այս շրջանակին մէջ, որովհետեւ Հօկը, Ֆրանսայի Հօկը, չափն ու սահմանը անցաւ՝ վերջերս մանաւանդ՝ իր քաղաքական, կուսակցական ամենաթթու օրկան մը ըլլալը ապացուցանել ուզելուն մէջ:

... Արտասահմանեան Հօկերը ստեղծուած առեն, Թ. Հայաստանի կառավարութիւնը, իմ համոզումովս, անկեղծ իրական օգնութիւն էր որ կը սպասէր նիւթական օգնութիւն (հանգանակութիւններ, նուիրատուութիւններ, կտակներ, Հայաստանի մէջ հիմնուած կամ հիմնուելիք գործերու համար), եւ բարոյական օգնութիւն (սէր, յարում Թ. Հայաստանին, իբր հայ ժողովուրդի հայրենիքին, ուր եւ տարագիրներէն գէթ մաս մը մերթ ընդ մերթ կարաւաններով կրնայ ներգաղթել): Կրնայ ըլլալ որ Թ. Հայաստանի ղեկավարները եւ անոնց այն ընկերները որ Փարիզ եկան, եւ որոնք համոզուած համայնավարներ են եւ Հօկը իբր ազգասիրական, անկուսակցական կազմակերպութիւն կէտ առ կէտ մեզի պէս չէին կրնար ըմբռնել, անոր մէջ իրենց քաղաքականութեան ու աշխարհայեացքին համար փրօփականտի անուղղակի միջոց մըն ալ տեսնելու մտածումը ունեցած ըլլան առաջին քայլէն: Բայց այդ մտածման իրագործումը ամենաթթու ծայրայեղութեանց առնողները, Հօկ բռնած կազմակերպութիւնը իր բուն գծէն — գրական, բեղնաւոր, ամէնքին համար ընդունելի եւ համակրելի գծէն — շեղեցնողները, կը կրկնեմ անգամ մը եւս, նախկին հնչակեան, նախկին դաշնակցական, նախկին ռամկավար ինչ ինչ թափթփուքներ եղան եւ են ցարդ:

Պէտք է ձգել ուրեմն որ ատոնք իրենց ժխտական դերը կատարեն շատոնց ի վեր կուսակցամոլ մարմին մը դարձած Հօկերուն մէջ (ուր ազգասիրական զգացումով մտած բազմաթիւ ազնիւ գաղութահայեր այդ դիմակաւոր ու կարճամիտ պոլիտիկոսներուն խաղալիք եղած են):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (448)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Գա՛, չե՞ս գիտեր, Լեւոն, — Եկաւեանը խօսքը ուղղեց ընկերոջը, — շուտով օրիորդ Սոնիան պիտի կորսնցնենք... երկու օրէն կը մեկնի...

Որքան ալ որ այդ լուրը անսպասելի չէր, բայց Լեւոնը մէկէն սրտի անդմում մը ունեցաւ, անկարող իր յուզումը ծածկելու: Առանց բառ մը արտասանելու հարցական հայեացք մը նետեց դէպի Սոնիան, կարծես ըսել ուզէր, «իրա՞ւ որ պիտի երթաս»...

— Ճիշդ է, պիտի մեկնիմ... մայրս հիւանդ է...

Սոնիային թուեցաւ, որ Լեւոնի շրթները վայրկեան մը դողացին, բայց երբ գլուխը ամբողջովին անոր կողմը դարձնելով դէմ դիմաց նայեցաւ անոր աչքերուն, Լեւոնի դէմքը սովորական դաժան սառնութեամբ երեւցաւ:

Այ քեզ հանելուկ, մտածեց Սոնիան, քիչ առաջ ինծ այնպէս թուեցաւ, որ իմ մեկնելուս լուրը... Ե՛, էհ, մինչեւ վերջ հանելուկ պիտի մնայ ինծ համար: Մէկ մը մեկնէի ու այլեւս չտեսնէի այս մարդը:

— Ուրեմն՝ շուտով կ'երթա՞ք, — մտերմօրէն հարցուց Մոսօն:

— Այո՛: Կ'ուզե՞ս քեզ ալ հետս միասին Թիֆլիս տանիմ... Հայրս լաւ պաշտօն մը...

— Չէ, օրիորդ Սոնիա, — ընդմիջեց Մոսօն առանց ձգելու որ աղջիկը խօսքը վերջացնէ. — Ես Ախալթ, մեր գիւղը պիտի երթամ... Երկար տարիներ բացակայ եղայ, հիմա մերոնք կը սպասեն վերադարձիս, մէկ ալ որ, ներկայիս հոն շատ աշխատանք կայ կատարելիք...

— Հետաքրքիր է: Որոշ ծրագիր մը ունի՞ս, — հետաքրքրուած հարցուց Սոնիան, որու այնքան մտերմական վերաբերմունքը Մոսոյի հետ կը զարմացնէր Դարեգինը:

— Ամէնէն առաջ պիտի ամուսնանայ, ծրագրի գլխաւոր կէտն է այդ, — կարճ ու կտրուկ արտայայտուեցաւ Պիծան, մինչ ընկերները ընդհանուր ծիծաղով մը իրենց համաձայնութիւնը յայտնեցին:

— Այդ իր կարգին, — քիչ մը շառագունած պատասխանեց մեր Մոսօն, — բայց աւելի կարեւոր շատ մը ընելիքներ կան: Օրինակ, մեր գիւղը երբեք դպրոց չէ ունեցեր: Եթէ չլինէր..., — կարծես բան մը դէմ առաւ՝ Մոսոյի կոկորդին մէջ, դժուարութեամբ թուքը կուլ տալով շարունակեց, — եթէ չլինէր Վարդանը, ես մինչ օրս անգրագէտ կը մնայի... Ես Արօէնեաններու տան դռնապանութիւն կ'ընէի այն ժամանակ... Ազատ ժամերուն Վարդանը կը պարապէր հետս...

Սոնիան կախեց գլուխը, թեթեւ հառաչանք մը հանելով եւ Մոսոյի ձեռքը բռնած, ուժով մը սեղմեց:

— Միտքս դրած եմ, — ինքզինքը հաւաքելով շարունակեց Մոսօն, — մեր գիւղին մէջ դպրոց մը բանալ, շրջակայ գիւղերն ալ կ'օգտուին մեր դպրոցէն...

— Իսկ որքա՞ն դրամ հարկաւոր է դպրոցի շէնք մը կառուցանելու համար, — լրջօրէն հետաքրքրուած՝ հարցուց Սոնիան:

— Տաս, տասներկու ոսկին կը բաւէ, գիւղական համեստ դպրոցի շէնք մը շինելու համար: Ի հարկէ պէտք եղած դրամը չունիմ, բայց կերպ մը գիւղացիներէն կը հաւաքեմ: Որը ձրի կ'աշխատի, որը քարեր ծառեր կը նըւիրէ... չորս ոսկի ալ ես ունիմ պատրաստ:

— Մի՞թէ այդքան չնչին գումարով կարելի է, — զարմացած հարցուց Սոնիան, — գիտե՞ս ինչ կայ Մոսօ, քու դրամին ձեռք մի տար, քեզ պէտք կրնայ գալ, դպրոցական շէնքի ամբողջ ծախսը ինքս կը հոգամ, ամէն տարի ալ ուսուցչի թոշակը... Այս ամառ դպրոցի շէնքը կը շինես, անունն ալ Վարդանեան վարժարան կը դնես ի յիշատակ քու ուսուցչին, — վերջին բառերը հազիւ լսելի ձայնով մը արտասանեց Սոնիան, — այս մասին պէտք եղածը յետոյ կը խօսինք, միասին կը կարգադրենք...

— Հետաքրքիր է, օրիորդ Սոնիա, ի՞նչ ճանապարհով պիտի երթաք, — հարցուց Դարեգինը, — գիտէք, որքան ալ որ սահմանադրական կարգեր, բայց Թուրքիայի մէջ կնոջ մը համար առանձին ճանապարհորդելը այնքան ալ ապահով չէ, մանաւանդ այս կողմերը:

— Օ՛, այդ մասին մի մտահոգուիք, Ռուսաց քոնսուլի կաւասը մինչեւ Իգտիր պիտի ուղեկցի ինծ:

— Ուրեմն, Երեւանով պիտի անցնիք Թիֆլիս, — ուրախացած հարցուց Փարաքարցի Գէորգը:

— Անշուշտ: Երեւան պիտի հանգչիմ, մօրաքոյրս տեսնելու համար, — բացատրեց Սոնիան, — մէկ երկու օր անոնց մօտ մնալով՝ կ'անցնիմ Թիֆլիս...

— Ես չէի գիտեր որ դուք Երեւան մօրաքոյր ունիք: Ուրեմն հայրենակից կը համարուիք, ինչս Փարաքարցի եմ:

— Ճիշդն ըսած՝ մօրաքոյրս չէ. բայց մեր ընտանիքները իրարու շատ մօտ եղած են: Հաւանական է, լսած կը լինիք՝ Արօէնեանները: Վերջերս Թիֆլիսէն Երեւան փոխադրուեցան ամբողջ ընտանիքով:

— Բայց օրիորդ, — ընդմիջեց Եկաւեանը, — եթէ չեմ սխալիր, Գոնտոլովսկին սպաննող պատանին, որ վերջէն այնքան եղերական վախճան մը ունեցաւ Արաքսի կղզիներէն մէկուն վրայ, Արօէնեանն էր: Այո՛, լաւ կը յիշեմ, Վարդան Արօէնեան... Չլինի՞ թէ ձեր այդ բարեկամներուն զաւակն էր:

— Ճիշդ գուշակեցիք, — չնչեց Սոնիան, — Վարդանն ու ես միասին մեծցած ենք, — եւ Սոնիան բուռն ճիգ մը ընելով՝ հազիւ արցունքը պահեց:

— Ա՛յ, հիմա պարզ է: Գիտէ՞ք օրիորդ, այնքան անսովոր երեւոյթ մ'է մեր ունեւոր դասի մասնակցութիւնը յեղափոխական գործին, որ մինչեւ այսօր ինծ համար պարզ չէր ձեր մասնակցութեան պատճառները: Այժմ, ի հարկէ, հասկնալի է: Ուրեմն, Վարդանը մօտէն կը ճանչնայիք:

Սոնիան գլուխը բարձրացուց, ու առանձին շեշտ մը դնելով բառերուն վրայ՝ ըսաւ:

— Վարդանը իմ ընկերս էր, իմ նըշանածը...

Բոլորը շփոթած իրարու նայեցան: Դարեգինը գունաթափուած կը լռէր: Մոսօն նստած տեղը գոյն կուտար կ'առնէր: Սոնիայի հայեացքը ինկաւ Լեւոնի վրայ: Տղու գլուխը ինկած էր կուրծքին վրայ, ու ատամներով շըրթունքը կը խածնէր:

Նորէն ի՞նչ պատահեցաւ այդ մարդուն, խռովի մտածեց Սոնիան, Տէր Աստուած, այդ ի՞նչ վայրագ դէմք մը ստացեր է: Չլինի՞ թէ կը նախանձի մեռած մարդու մը:

— Ժամանակը ուշ է, — ոտքի ելլելով ըսաւ Պիծան, — երթանք հանգըստանալու, իսկ վաղը...

— Վաղը չենք կրնար համագումար բանալ, — տարակեց Դարմանեանը, դեռ գաւառներէն շատեր չեն եկած:

— Ուրեմն, վաղը կը բարձրանանք Վերին Վարագ, — ուրախացած պոռաց Վանուհին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՎՐԻՊԱԿ.— Ընկ. Գարսամեանի կիրակի օրուան յօդուածին մէջ սպրդած են հետեւեալ վրիպակները. —

Բ. սիւնակին վերջին պարբերութեան երկրորդ տողը կարդալ «Վէպ մը չէ որ գրի առած է»: Յաջորդ պարբերութեան մէջ «կերպարանքը» բառէն ետքը վերջակէտ: Շարունակութեան մէջ, «Համայնապատկերներու կը վերածեն զանոնք» կարդալ «համայնապատկերի մը կը վերածեն զայն»: Աւելի վարը՝ «հոգեբանութիւնը» կարդալ «հոգեխօսութիւն»:

1. Կազմակերպում Դանուբեան երկիրներու, անոնց տնտեսական պայմանները բարելաւելու համար ։

2. Փոքր Համաձայնութեան յարաբերութիւնները Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հետ, եւ անոնց գործակցութիւնը՝ Դանուբեան աւազանին տնտեսական զարգացման համար ։

3. Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումը, որու մասին համաձայնութիւն գոյացած է սկզբունքով ։

4. Հունգարիոյ վերազինումը։ Այս մասին հաւանութիւն յայտնելէ առաջ, երեք երկիրները երաշխաւորութիւններ պիտի պահանջեն ։

5. Գաղղիոյ Ֆրանսայի հետ հաստատուած բարւոք յարաբերութեանց եւ աւելի սերտ գործակցութիւն Մեծն Բրիտանիոյ հետ, նկատի առնելով մասնաւորապէս Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ հասարակաց շահերը Միջերկրականի մէջ ։

Նոր դաշնագրին հետեւանքները

Գրած էինք թէ ոչ - յարձակման դաշինք մը կնքուած է Խ. Միութեան եւ Չինաստանի միջեւ։ Գերմանական եւ իտալական թերթերը ուժգնօրէն կը յարձակին այս դաշինքին վրայ, պնդելով թէ գաղտնի տրամադրութիւններ ալ կան, թէ զայն գինակցութիւնը Եւրոպան կը մօտեցնէ Մայր-Արեւելքի պատերազմին։ Ճափոնի մէջ կ'ըսեն թէ «Չինաստան ծախուած է Կոմինթէրնին». ինչոր աւելի կը ծանրացնէ կացութիւնը։ Կ'ըսուի թէ, գաղտնի տրամադրութեան մը համաձայն, Խ. Միութիւնը զինուորական օժանդակութիւն պիտի ընծայէ Չինաստանի, փոխարէն ստանալով տնտեսական առաւելութիւններ։ Բայց Ճափոնի զինուորական շրջանակները չեն հաւատար որ Մոսկուայի օգնութիւնը կարենայ որ եւ է ազդեցութիւն ունենալ ռազմական ելքին վրայ։

Մ. Նահանգներուն մէջ ալ որոշ մտահոգութիւն պատճառեց չինեւխորհրդային դաշինքը ։

>>>> • <<<<

ՃԱՆԱՃԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

12 ԵՐԵՑՆԵՐ ԵԽՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Գերմանիոյ մէջ, որուն իշխանութիւնը քննադատած ըլլալով։ Առով 120ի կը բարձրանայ մինչեւ հիմա ձերբակալուած երէցներու թիւը։ Կիրակի օր շրջաբերական մը կարդացուած էր աւետարանական եկեղեցիներուն մէջ, այս հարցերու մասին։ Կառավարութիւնը կը չարունակէ իր հետապնդումները ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ երկու օր պիտի մնայ Պերլինի մէջ, համաձայն վերջին լուրերու։ Հաւանական է որ Հռոմէն ճամբայ ելլէ սեպտեմբեր 25ին։ Պատրաստութիւնները յառաջ կը տարուին Պերլինի մէջ, կարելի եղածին չափ շքեղ ընդունելութիւն մը սարքելու համար։ Աւելորդ է բացատրել թէ այցելութիւնը մինենոյն ատեն քաղաքական ցոյց մը պիտի ըլլայ ։

ԻՐԱՔԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ լուծուեցաւ, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերու։ Նոր ընտրութիւնները պիտի կատարուին մօտերս։ Ինչպէս կը յիշուի, օգոստոս 17ին նոր դահլիճ մը կազմուեցաւ, Պէքիր Սըտքըի եւ Զօր. Ալի ճէվատի սպանութենէն վեց օր վերջը ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՇԻՆԷ Հէլայի թերակղզիին վրայ, Տանցիկի ծոցին բերանը։ Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ այդ վայրին ժողովուրդը այլուր պիտի փոխադրուի ։

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՍՊԱՆԻԱՑԻ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐ Ֆրանսան անարգած եւ 100-նոց եւ հազարնոց թղթադրամներ վառած ըլլալով, ոստիկանութիւնը միջամտեց։ Մարդիկը փախան, բայց ի վերջոյ ձերբակալուեցան Պայոնի մէջ։ «Մաթէն» այս լուրը տալով, միեւնոյն ատեն կը գրէ թէ կառավարութիւնը որոշած է վտարել կարգ մը երեւելի Սպանիացիներ, որոնք կուսակից են Զօր. Ֆրանքոյի ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տոքթ. Վահրամ Ց. Թորգոմեան եւ ամուսինը տիկին Կալինիկ Թորգոմեան, խորին ու երախտապէտ շնորհակալութիւն կը յայտնեն Գեր. Յուսիկ արք. Զոհրապեանի, Վռամշապուհ արք. Քիպարեանի, ինչպէս նաեւ վարդապետներուն եւ քահանաներուն եկեղեցիի վարչութեան ու Դպրաց Դասին որոնք հաճեցան իրենց ներկայութեամբ ըսպասաւել յիշատակը իրենց օրհնեալ որդւոյն ՍՈՒՐԷՆ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆԻ եւ մխիթար հանգիստեան իրենց զաւակակիծ ցաւին ։

Նաեւ շնորհակալութիւններ բոլոր այն բարեկամներուն եւ բարեկամուհիներուն որոնք վշտակից եղան իրենց ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ)։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հանի Մարիամ Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթպաշեանի հետ։ Տեղահանութեան միջոցին գիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտատպել թերթերէ ։

17, Rue Dameme — PARIS (13)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՑԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Գոմծի «Զուարթնոց» ենթակոմիտէին կողմէ «Վարանդեան» ակումբին մէջ. 10 bis Պուլվար Մարկերիթ

(Օրը եւ ժամը տեղւոյն վրայ)

կը խօսի Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Նիւթ՝ Ինչո՞ւ դէմ ենք համայնավար վարչաձեւին։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Այս Կիրակի Օգոստոս 29ին, ժամը 2.30ին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան։

Կը մասնակցին բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հասարակական խմբակցութիւններ։

Խօսք կ'առնեն Գ. Գ. ՇԱՀԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (Հայ Սպայից), ՀՐԱՆԴ Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ (Ֆրանսերէն), Ա. ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ (Զօմ)։

Ուխտագնացութեան կը մասնակցին Ֆրանս. Նախկին Ռազմիկներու Լիկի մասնաւոր պատուիրակութիւն մը իրենց դրօշակով։ Խօսք պիտի առնէ իրենց ներկայացուցիչ Գ. ՏԻԻԹՕ։

Բացման խօսքը պիտի ըսէ Միութեան Նախագահ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Կը հրաւիրուի փարիզահայ հասարակութիւնը խուռներամ փութալ այս նուիրական այցին։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— փլաս կամպէթթային նայող ֆէռ լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ, ժամը 2.30ին։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէթրօ փլաս կամպէթթա։ օթօպիւս 26 — 96 Բ.Օ. եւայլն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Ծերունի Խաչօն նկատեց, որ հակառակ իր համառութեան եւ կամքին, իր վզին զրկեցին հարիւր ոսկին, եւ կասկածանքի տեղիք չը տալով, պատասխանեց ։

— Ես հազար ոսկու համար եւս բէկիի սիրտը՛չեմ կոտրի ։

— Շէն մնայ ձեր տունը, ձայն արւեցին Քրտերը ։

Տանուտէրը վերկացաւ, եւ դուրս գալով օդայից, իր մօտ կանչեց մեծ որդուն եւ ասաց, որ ծածուկ դնայ յարդանոցում թաղցրած ոսկիներից հարիւր հատ բերէ ։

— Ինչի՞ համար է, հարցրեց որդին ։

— Դու չե՞ս իմանում, որ տնօրէնները եկան, կերան, խմեցին, հիմա պէտք է մի «դիշքիրասի» էլ տանք, պատասխանեց հայրը տխուր ձայնով։

— Աստուած ձեր քօքը (արմատը) կտրէ, անիծածներ, ասաց որդին, եւ կեռոցը վեր առնելով, դիմեց դէպի յարդանոցը, որպէս թէ գնում է յարդ բերելու ։

«Դիշքիրասի» նշանակում է ատամների վարձ, մի այսպիսի վարձ ստանում էին Քրտերը մի ժամանակ, երբ շնորհ էին անում Հայի հացը ուտել, կամ նրա տանը հիւր լինել։ Հիւրընկալը պարտաւոր էր վճարել, եթէ չը տար, դուցէ կ'ենթարկուէր իր հիւրի անգութ զանազարութեանը։ Այժմ թէեւ այդ սովորութիւնը մասամբ վերացել էր, բայց ոսկիներ դարձեալ ստացւում էին, միայն ստանալու եղանակը փոխուել էր եւ աւելի քաղաքավարի ձեւ էր ստացել։

Մինչեւ ծերունու դառնալը, հիւրանոցում Քրտերի մէջ անց էր կենում հետեւեալ խօսակցութիւնը ․

— Եթէ չը բերէ ծերուկը ոսկինե-րը, ես կը հրամայեմ այս բոլէի նրա տանը կրակ տան, ասաց բէկը կատղած կերպով։

— Հարկաւոր չէ, հանգստացնում էր նրա ազգականներից մէկը.— Խաչօն բարի Հայ է. հարկաւոր չէ նրան վշտացնել։ Նրա դուռը միշտ բաց է եղել մեր առջեւ, եւ ինչ որ կամեցել ենք, տարել ենք։ Խաչօն լաւ մարդ է, պէտք չէ նրան աղ ու հացը մոռանալ։

Նոյն միջոցին ներս մտաւ ծերունին, եւ ոսկիների քսակը դնելով բէկի առջեւ, ասաց․

— Աստուած է վկայ, որ հօգուս համար էի պահել, որ Երուսաղէմ ուխտ գնամ եւ մուղդսի դառնամ, բայց ձեր խաթրը չը կոտրեցի, բէկ։

— Սուս մի խօսիր, քաւոր Խաչօ, շատ ունես. շատ, այդ ես իմանում եմ, պատասխանեց բէկը, վեր առնելով քսակը, եւ առանց համրելու, իր գրպանը դնելով ։

Երեկոյեան զով ժամանակն էր արդէն։ Բէկը հրամայեց ձիաները պատրաստել, որ ճանապարհ ընկնի։ Նա դուրս եկաւ օդայից եւ բակում տանուտէրի հետ մօտ էին զալիս, մինչեւ ամէն ինչ կը պատրաստէին։ Նա տեսաւ Սաքիփանէկին, որ այծեամի հետ խաղում էր։ Մօտեցաւ նրան ։

— Լա՞ւն է, հարցրեց նրանից ։

— Լաւն է, բայց այդ մէկ ոտը չնեղը կծել են, վիրաւորուել է,— այդ ոչինչ, ես կը բժշկեմ։ Խեղճ անասուն, երեւի ցաւում է, դրա համար ոչինչ է ուտում, պատասխանեց պատանին, կապելով այծեամի վէքքը ։

— Սաքիփանէկ, ես տեսնում եմ, դու անասուններ սիրում ես. դրա համար ես կ'ուղարկեմ քեզ իմ նորահաս քուռակներից մէկը ։

— Ձիաներ չեմ սիրում ։

— Այդ ի՞նչ ես սիրում ։

— Ահա այսպիսի այծեամներ, եղջերուներ, կաքաւներ եմ սիրում ։

— Շատ լաւ, դրանից յետոյ իմ որսերից որն կենդանի մնացած կը լինի, քեզ համար կ'ուղարկեմ ։

Ծառաները իմացում տուին թէ ձիաները պատրաստ են ։

Բէկը շնորհակալութիւն յայտնելով տանուտէրին, դուրս եկաւ նրա տնից, դրան առջեւ կանգնեցրել էին զեղեցիկ նժոյգը։ Ինչքը ծերունի Խաչօն ձիու ասպանդակը բռնելով, նստեցրեց բէկին։

Դա պատուի մեծ նշան էր, որով տանուտէրը ցոյց էր տալիս իր ծառայութիւնը դէպի պատուելի հիւրը։ Նստելով ձիու վրայ, քուրդ ցեղապետը շարժեց ձեռքի երկայն նիզակը, խաղացրեց ձին, եւ մնաք բարով ասելով տանուտէրին, հեռացաւ։ Մերուին երկար անշարժ կանգնած, նրա ետեւից նայում էր։ Նա տեսաւ, թէ որպէս բէկը իր ձին կրկին թռցրեց խրամից, արհամարհելով կամուրջը, որի վրայից անց էին կենում, նրա կարծիքով, թոյլ եւ անզօր արարածները միայն։ Նա տեսաւ, թէ որպէս հեռաւոր եղաւ նա թփերի միջից յայտնուող նապաստակին, եւ արծուի արագութեամբ նրա ետեւից հասնելով, ցցեց նիզակը խեղճ անասունի կողքին։ Այդ բոլորը տեսնում էր նա, մի եւ նոյն ժամանակ նրա գլխում անց էին կենում այսպիսի մտածութիւններ. «Ինչո՞ւ այսպէս է երկնի եւ երկնքի դատաստանը. Քիւրտը հաց չունի ուտելու, Հայը վաստկում է, ցանում է եւ նրա համար պաշար է պատրաստում ... Քիւրտը գեղեցիկ նժոյգ ընծայ է ստանում, նստում է, զուարճանում է, կեանքը ղողացնում է իր ոտների տակ, իսկ Հայն է տալիս նրա փողը... Հայը, որ բացի աւանակից մի ուրիշ անասունի վրայ նստելու իրաւունք չունի ...

Ը.

Նոյն աւուր գիշերային պահուն ծերունի Խաչօի որդիները բոլորը դարձել էին զաշտային աշխատութիւններից։ Սրահի մի անկիւնում վառւում էր իւղային ճրագը եւ նրա բեկբեկուն լոյսը տարածում էր իր չորս կողմը աղօտ ճառագայթներ։ Տանուտէրի որդիները հետ բոլորել էին ընթրիքի սեղանի շուրջը։ Նրանք լուռ ուտում էին. խօսում էր երբեմն ծերունի հայրը միայն։ Գարնանային թարմ օդը անուշ զովութեամբ թափւում էր սրահի մէջ, եւ հեռից լսելի էր լինում այծերի բառաչելու ձայնը, որ դաշտերից էին գալիս։ Թոնրատնում հարսները ընթրիք էին պատրաստում հովիւների եւ մշակների համար։ Նրանք դեռ ոչինչ չէին կերել, պէտք է բոլորին սպասէին, յետոյ իրանք եւս ... նստէին աղջիկների հետ։ Փոքրիկ տղաները խաղալուց յոգնած, քնած էին, առանց մի բան ուտելու ...

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 2 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3514

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԺՈՒԱՐ Է ԿԱՏԱՐԵԼ ԱՅՍ ՓՈՐՁԸ

Յարեկան արձակուրդի առթիւ, շարք մը խորհրդածութիւններ հրատարակեցինք վերջերս :

Այդ շարքին մէջ, կը թելադրէինք «օդափոխութիւն» մըն ալ գլուխներու մէջ կատարել, մասնաւորապէս նկատի առնելով կացութեան բարդութիւնը Արտասահմանէն մինչեւ Հայաստան :

Ըսել կ'ուզէինք թէ անհրաժեշտ է թօթափել կարգ մը ունակութիւններ, մէկդի դնել կանխակալ կարծիքներն ու քարացած գիտելիքները, որպէսզի կարելի ըլլայ ելք մը գտնել :

Այս թելադրութիւնը չէր նշանակեր հրաժարիլ սեփական համոզումներէն կամ ուղեգծէն։ Որ եւ է քաղաքական հոսանք անշուշտ հաւատարիմ պիտի մնայ ե՛ւ իր ծրագրին ե՛ւ իր գործունէութեան հիմնական սկզբունքներուն։ Այս մասին վիճիլ՝ կը նշանակէ ջուր ծեծել :

Ուրեմն, մեր թելադրութեան միտքն էր ոչ թէ «դարձ»ի հրաւիրել այս կամ այն հոսանքը, արմատապէս փոխելու համար իր քաղաքականութիւնը, այլ քիչ մը նորացնել, թարմացնել մթնոլորտը։ Վարպել կուտակուած բոլբոսները, որոնք ուրիշ բանի չեն ծառայեր եթէ ոչ աքիլն պղտորել :

Մեր կարծիքով, ներկայ պարագաներուն մէջ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է այս «օդափոխութիւնը», քանի որ, թէեւ կէրքերը բաւական մեղմացած են, բայց վէրքերը միշտ կը բանին եւ կրնան բորբոքիլ մէկ օրէն միւսը։ Դաղութէ գաղութ, վալակէշ սավմեր կան որ կրնան տարածուիլ, եթէ մեր աչքերը գոցենք եւ հանրային կեանք վարենք ճիշդ այնպէս ինչպէս երէկ։ Առանց մեր շուրջը նայելու :

Այս նոյն հարցն է որ կը շօշափէ Պուքրէշի «Արազ»ը, խմբագրականով մը որ արտատպուած է այսօր, «Մամուլ»ի բաժնին մէջ։

Անհատակ անոր հիմնական մասը, թէեւ կարճ, բայց արժանի ուշադրութեան.

« … Ու աւար համար բիւզանդական վէճերով կրկին ժամավաճառ ըլլալու ատենը չէ։ Նախ վայրկեանը չէ գաղութներու մէջ տասնըհինգ տարուան ընթացքին գործուած վրէպներուն եւ մեղքերուն դատաստանը ընելու։ Ոչ ալ մէկուն կամ միւսին երէկուան սայթաքումները երեսին տալու՝ ճիշդ գիրար կլոր սեղանի մը շուրջ հրաւիրելու պահուն։ Տղամարդու գործ չէ սխալը զգացողի մը կրկին երեսը զարնել իր երէկուան սխալը, ոչ ալ երէկուան այդ վրիպանքները արդարացնելու համար Հայոց Պատմութիւնը սկսիլ Հրեղէնէն։ Զիրար պզտիկ ձգելու համար իմաստ մը չկայ, յեղյեղել երէկուան «լուրձնաշուրթն փառաբանութիւնները», կամ ծամծմել «Կարսի ամօթալի պարտութեան» կամ «Ալեքսանդրապոլի խայտառակ դաշնագրին» մաշած փաստերը։

Ոչ յաղթող, ոչ ալ պարտեալ նկատի կ'առնենան մարդիկ երբ որ յօժարին կլոր սեղանի մը շուրջը բոլորուիլ։ Իրաւացի, անիրաւ փնտռելու չենք մենք ալ՝ եթէ կ'ուզենք որ արդիւնաւոր ըլլայ մեր իրարանցումը վտանգին առջեւ։ Ապա թէ ոչ վտանգը կուգայ, եւ դարձեալ անպատրաստ կը գտնէ մեզ՝ ինչպէս գտած է բազմիցս մեր պատմութեան ընթացքին :

« Գլուխները պարպելու» այս պայմանը անշուշտ հզօր ճիգ մը կը պահանջէ, մանաւանդ « Հայաստանասէր» կոչուած հոսանքներէն :

Անոնք տարիներ ու տարիներ նոյն կախարդական շրջանակին մէջ թաւալած ըլլալով, անվերջ կրկնելով խուժանավարական բանաձեւեր, դժուար թէ կարենան բարեփոխուիլ մէկ օրէն միւսը :

Տեսաք, արդէն լուրջ դարձ մը կատարած են շատ մը դիրքերու վրայ, Հօկէն մինչեւ հռչակաւոր «միացեալ ճակատ»ները։ Եւ սակայն, երբ ճակատ ճակատի կը խօսիս հիմնական հարցերու մասին, անմիջապէս կը փրփրին եւ շարք - շարք յօդուածներ կը թխեն, կրկնելու համար միեւնոյն բաները, — Դուք չէ՞ք որ … Պէտք է փոխէք ձեր ճամբան…

Այս աժան ամբոխավարութեան հանդէպ, Դաշնակցական մամուլն ալ կը հարկադրուի տարիներ ու տարիներ կրկնել հազար անգամ ապացուցուած ճշմարտութիւններ։ Իր կարգին հարուածել, երբեմն ալ ապարէկ կարդալ,— եւ պատմութիւնը կը շարունակուի անփոփոխ։ Հասարակութիւնը ինքն ալ չի հասկնար թէ ո՞ր, կը մնայ վերջին խօսքը …

Կան վերջնապէս հաստատուած ճշմարտութիւններ, կան հաստատ համոզումներ եւ հիմնաւորուած տեսակէտներ։ Կան մշակուած, փորձուած ուղիներ եւ գործունէութեան միջոցներ։ Այս բոլորի մասին իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը պահէ իր ազատութիւնը։

Բայց, քանի որ ինքնապաշտպանութեան, մինչեւ անգամ ֆիզիքական գոյութեան հոգեր ունինք այսօր, շատ ծա՞նր է հեռուել բանաձեւը, հասկացողութեան մը գալու համար,— «ոչ յաղթող, ոչ ալ պարտեալ »։

Քաղաքական կեանքի մէջ արժէք չունին մանր - մունր դիւրագգածութիւնները։ Մասնաւորապէս մեզի համար, եւ ներկայ պայմաններուն մէջ, հասարակ պերճանք է այդ :

Այս երկրին մէջ, Ժողովրդական Ճակատին երեք թեւերը երբ կը բանակցէին գործակցութիւն մը հաստատելու համար, պայմաններէն մէկն ալ այն էր որ փոխադարձաբար վերջ գտնեն լրագրական եւ քարոզչական կրքոտ յարձակումներն ու վարկաբեկումները։

Արդարեւ, շատ ծանր համեմատութիւններ ստացած էր բանակռիւը թերթէ թերթ։ Եւ սակայն կրցան համաձայնիլ, առանց կորսնցնելու ինքնուրոյնութեան իրաւունքը :

Անկարելի՞ է այսպիսի փորձ մը մեզի համար։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ԳԻՆԸ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ

»»»» • ««««

Անգաղթականը՝ 200, գաղթականը՝ 42 ֆրանք

Օգոստոս 31ին հրատարակուած հրամանագրի մը համաձայն, ինքնութեան թուղթերու գինը 160 Ֆր.-էն կը բարձրանայ 200 Ֆր.-ի։ Անոնք որ հայր կամ մայր են Ֆրանսայի զաւակներու, պիտի վճարեն 50 ֆրանք. օտար ուսանողները եւ վարձու բանուորները պիտի վճարեն 42 ֆրանք։ Այն օտար գրադէտները եւ ուսումնասիրողները որ կը լրացնեն կարգ մը պայմաններ՝ պիտի վճարեն 8 ֆրանք :

Ինքնութեան թուղթերուն տեւողութիւնը դարձեալ երեք տարի է։ Այս յաւելումները եղած են, նկատի առնելով ֆրանքին անկումը :

1935 դեկտեմբերին քուէարկուած օրէնքով, օտար աշխատաւորները եւ կարգ մը զասեր ինքնութեան թուղթ կը ստանային 35 ֆրանքով :

Նոր հրամանագրին համաձայն, այն օտարականները որ ծառայած են ֆրանսական բանակին մէջ, մեծ պատերազմի ընթացքին կամ Օտար Լեգէոնին մէջ, ազատ են ինքնութեան թուղթի տուրքէն. իսկ բանուորներու կիները, զաւակները եւ ծնողները նոյնպէս զեղչեալ գին պիտի վճարեն, եթէ ընտանիքի պետին հետ միասին կը բնակին :

Անշուշտ հրամանագիրը պիտի վաւերացուի խորհրդարանէն, ինչպէս միւս բացառիկ օրէնքները։ Հաւանական չէ որ լուրջ ընդդիմութեան հանդիպի նոր յաւելումը :

Հրամանագիրը միեւնոյն առեն տուրք մը կը հաստատէ այն գործատէրերուն վրայ որ կ'ուզեն օտար բանուորներ բերել Ֆրանսա եւ անհրաժեշտ արտօնութիւնը կը խնդրեն ասոր համար։ Տուրքին չափն է 20 ֆրանք, Ֆրանսա բերուած իւրաքանչիւր բանուորի կամ պաշտօնեայի համար եւ հաստատուած է հոգալու համար օրինական գործողութեան եւ հսկողութեան ծախքերը։ Արտօնութիւն ստանալու համար անհրաժեշտ է ցուցնել վճարման ընկալագիրը :

Թերթերու թղթատարական ծախսերը կը բարձրանան

Անցեալ յուլիս 9ին հրատարակուած հրամանագրով մը, աւելցած էր թերթերու թղթատարական ծախքը՝ թէ Ֆրանսայի եւ արտասահմանի համար :

Այս յաւելումը շատ ծանր կշռած ըլլալով թերթերու վրայ, նախարարական խորհուրդը հետեւեալ բարեփոխումը հաստատեց, մասնաւոր հրամանագրով մը որ երէկ իսկ հրատարակուեցաւ պաշտօնաթերթին մէջ (1 սեպտ.) . —Մասնաւոր գծով (ռութէ) եւ պայուսակէ դուրս ղրկուած թերթերու (ներքին թղթատար) ծախքն է 2 սանթիմ 75 կրամի համար, 4 սանթիմ սովորական ճամբով, հատով՝ 10 սանթիմ, 75էն 100 կրամ՝ առաջին չարքը 5, երկրորդը 7 եւայլն :

Ֆրանսական թերթերը առաքման համար մասնաւոր սպասարկութիւններ եւ գործակալութիւններ ունենալով, պիտի կրնան մեծապէս օգտուիլ այս բարեփոխումէն :

*** Նախարարական Խորհուրդի նոյն նիստին մէջ որոշուեցաւ արտադրութեան տուրքէն զերծ կացուցանել Ֆրանսերէն գիրքերը՝ հեղինակներուն իրապէս վճարուած-գումարին համար :

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԸ ԱԶԳ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԾՈՒԻՑԱՆ

Պետութեան բաժինը պիտի ըլլայ 51 առ հարիւր

Տաժանելի բանակցութիւններէ ետք, վերջին պահուն համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, Ֆրանսայի բոլոր երկաթուղիները վերածուեցան ազգային ընկերութեան մը եւ հրամանագիրը հրատարակուեցաւ երէկ իսկ։ Շօթանի դահլիճին վերջին հրամանագիր - օրէնքն էր այս։

Նոր հրամանագրով, թէեւ Ֆրանսայի երկաթուղիները ազգայնացման չեն ենթարկուիր, ինչպէս կը պահանջէին ընկերվարականները, բայց, 1938 յունուար 1էն սկսեալ, պիտի վերածուին ազգային ընկերութեան մը, որուն մէջ պետութիւնը պիտի ունենայ բաժնեթուղթերու մեծամասնութիւնը, 51 առ հարիւր, մնացեալը ձգելով մասնաւոր ընկերութեանց։ Վարչական խորհուրդին մէջ ալ պետութիւնը քուէներու մեծամասնութիւն պիտի ունենայ։ Այսպէս մէկ ընկերութեան մէջ ձուլուած երկաթուղիները պիտի դառնուին հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան վարչութեան տակ։

Ինչպէս բսինք, բանակցութիւնները տաժանելի եղան եւ վախ կար որ խզուէին։ Մէկ կողմէ ընկերվարականները կը պնդէին ազգայնացման մասին, միւս կողմէ մասնաւոր ընկերութեանց ներկայացուցիչները չէին ուզեր զոհել իրենց շահերը։ Վարչապետը եւ ելմտական նախարարը ամէն ճիգ թափելով, եւ քաղաքական կացութեան փափկութիւնը բացատրելով, յաջողեցան միջին ճամբայ մը գտնել :

Կնքուած՝ համաձայնութեամբ, 45 տարի վերջը, 1982ին, երկաթուղիները իրենց բոլոր գոյքերով պիտի անցնին պետութեան, առանց որ եւ է փոխարինութեան :

Նորակազմ ընկերութեան առաջին գործը պիտի ըլլայ դարմանել երկաթուղիներու քրոնիկ բացերը, որ կը ծանրանան պետական գանձին վրայ։ Անցեալ տարի բացը հասած էր 27 միլիառ ֆրանքի, եւ մինչեւ տարեգլուխ չորս միլիառ եւս պիտի աւելնայ :

ՉԻՆԵԺԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Քոլերա ծագեցաւ Շանկայի մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, այսօր - վաղը մեծ ճակատամարտ մը կը սպասուի Շանկայի մէջ։ Միւս կողմէ քոլերա ծագած է Շանկայի Ֆրանսական թաղամասին մէջ, սաստկացնելով ընդհանուր մտահոգութիւնը :

Թաղամասին Ֆրանսական ոստիկանութիւնը հաստատեց թէ քոլերայի քանի մը դէպքեր պատահած են, 24 ժամուան մէջ, անշուշտ փոխանցուելով

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԽՏՍ ՀԱՒԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ

Վերջերս իմացայ թէ հայ հրատարակիչ մը ձեռնարկեր է նորէն տպելու «Գաղտնիք Հաւատաքննութեան»ը :

Կը թուի թէ այդ մարդը խորհրդային թերթ չի կարդար. այլապէս, կա՛մ նոր տպագրութիւնը մէկդի կը դնէր, եւ կա՛մ, իբրեւ լրացուցիչ մաս կը հրատարակէր հատընտիր հատուածներ մը՝ խորհրդային կեանքէ :

Այս տեսակէտէն անգնահատելի գանձ մը կը կազմէ մասնաւորապէս «Խորհրդային Հայաստան»ը :

Ո՛ր թիւը կ'ուզէք առէք, եարեւանցի ակնարկ մը իսկ բաւական է … դարձի գալու համար :

Երէկ նոր կապոց մը հասած էր, Յուլիս 30 — օգոստոս 12 :

Աջ դարձուցինք, ձախ դարձուցինք եւ ի՞նչ,— զաւանաններու շարքը նոյնն է նոր անունով մը, նոյնորդ վարչապետ Սահակ Տէր Գաբրիէլեան։ Ա՛լ շարեցէք ածականները,— «հայ ժողովրդի երիցս անիծեալ թշնամիներ, տրոցկիստ-նացիոնալիստ, վնասարարներ, լրտեսներ »…

Զտելով - զտելով, այժմ սկսեր են տաշտին եզերքները քերել :

« Ն. Հայաստանի »ի օգոստոս 5ի թիւին մէջ, Բ. էջին թերթօնի բաժինը գրաւած է ամբողջ տառագիր մը, եռատեսակ պեթիթմատ խորագրով.— Ով թոյլ է պայքարում, նա օգնում է թշնամուն»։

Յօդուածին տակ ստորագրութիւն չկայ : Ուրեմն խմբագրութիւնը ինքն է որ կը խօսի : Եւ կամ Հայկոմկուսի կենտկոմը։

Ի՞նչ կ'ըսէ «խուշիկ»ը։ Նախ յառաջաբանը.

— « Հայաստանի բոլշեւիկները ղեկավարուած մեծ Ստալինի հանճարեղ ցուցմունքներով, երկաթէ աւելով մաքրում, հիմնայատակ ջարդ ու փշուր են անում գերմանօ-ճափոնական ֆաշիզմի գործակալ տրոցկիստական-նացիոնալիստական - ազերիֆիկեան հակայեղափոխական տականքներին, դաւաճան Խանջեանի եւ ընկերութեան հակայեղափոխական հովանու տակ ու նրանց ուղղակի դիրեկտիվներով գործող նացիոնալիստ - տրոցկիստ գրականագէտներին։ Հայաստանի բոլշեւիկները Կենտրոնական Կոմիտէի ղեկավարութեամբ եւ ընկ. Բերիայի անմիջական օժանդակութեամբ հիմնայատակ փշրեցին այն հակայեղափոխական խումբերը, որոնք տարիներ շարունակ արգելակում էին մեր գրականութեան առողջ զարգացմանը։ Հայաստանի խորհրդային գրականութիւնը ներկայումս ազատուած է իր նոր, ստեղծագործական անկաշկանդ վերելքը »։

Արդ, «վերելք»ի այս ճամբուն վրայ, շատ եռ է մնացեր Հայաստանի Գրողներու Միութեան օրկանը, «Գրական Թերթ», մոռացութեան տալով «Ստալինի հանճարեղ ցուցմունքները»։

— « Բաւական է թերթել «Գրական Թերթ»ի 1937 թւի համարները, տեսնելու համար, որ նրա խմբագրութիւնը մինչեւ օրս բոլշեւիկեան անողոք պայքար չի ծաւալել հակայեղափոխական տրոցկիզմի, նացիոնալիզմի, ազերիֆիզմի, որանց կոնկրէտ ներկայացուցիչների՝ Բակունցի, Սիմոնեանի, Վանանդեցու, Ալազանի եւ նման այլ որիկաների դէմ եւ նրանց հասցէին ընդհանուր խօսքեր ասելուց բացի համարեա ոչինչ չի գնացել »։

Բարակ - բարակ մանելով եւ խեղդկայը օլորելով «Գրական Թերթ»ի վրայ, անստորագիր դատախազը ուրիշ անուշ մեղք մըն ալ երեւան կը հանէ ,—

Թերթը 1937 յունիս 19ին թիւ մը նուիրեր է Մաքսիմ Գորքիի, երկար խմբագրական մըն ալ տպելով այս առթիւ։ Բայց,— լսեցէք եւ սարսափեցէք .

— « Այդ երկար առաջնորդողում մի տառ անգամ չէք գտնի այն մասին որ Գորկին դարձաւ բանուոր դասակարգի մարտիկ եւ բոլշեւիզմի գաղափարախօսական խօսքի մեծ վարպետ՝ շնորհիւ մեծահանճար Լէնինի եւ Ստալինի ճիշդ բոլշեւիկեան հոգատարութեան եւ դաստիարակութեան »։

Այս ալ վերջաբան.

— « Մինչեւ հիմա «Գ. Թ.», եթէ չասենք աւելին, գոնէ շատ թոյլ է պայքարել տրոցկիզմի - նացիոնալիզմի հակայեղափոխական «գրական» պրոդուկցիայի (արտադրութիւն) դէմ։ Իսկ բացարձակ ճշմարտութիւն է, որ ով թոյլ է պայքարում թշնամու դէմ, փաստօրէն օգնում է նրան»։

Ուրեմն, «մերկացուածներու նոր ցանկ մը պիտի կարդանք գալիք թղթարերով։ Այս անգամ՝ «գրականագէտ» ճակատին վրայ, ուր ողջ մնացողները արդէն կը դողան աշնան տերեւներու պէս :

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Ապստամբութեան ծրագիր մը 1937ի համար?

Երէկ հաղորդած էինք թէ մեծ դատ մը բացուած է Վրաստանի մէջ։ Թանի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Մոսկուայէն, օգոստոս 31 թուականով.—

Թիֆլիսի «Զարիա Վոստոկա» թերթը ամբողջ էջեր կը նուիրէ դատավարութեան։ Տասնըմէկ Վրացիներ, մեծ մասով կուսակցութեան նախկին անդամներ որոնք շատ կարեւոր պաշտօններ վարած են, ինչպէս նախագահ կամ քարտուղար շրջանային կեդր. գործադիր կոմիտէներու, անօրէն սովխոզներու, կոլխոզներու եւ հողագործական կայաններու, դատաւոր, նախագահ գիւղական խորհուրդի եւն. Սղնախի շրջանին մէջ (արեւելեան Վրաստան), ամբաստանուած են թէ կ'ուզէին տապալել խորհրդ. իշխանութիւնը, ըմբոստութիւններ սարքելով, մարտական ուժեր հաւաքելով, ահաբեկումներ կատարելով համայնավար պետերու դէմ, բազմապատկելով խափանարար գործողութիւնները հաւաքական անտեսութեանց մէջ եւ ժողովրդային դժգոհութիւն յարուցանելով իշխանութեան դէմ։ Ամբաստանեալները բոլորն ալ իրենք զիրենք յանցաւոր հռչակած են։ Խոստովանած են թէ կը գործէին համաձայն վրացական աջակողմեան հակայեղափոխական կեդրոնի մը հրահանգներուն։ Այս կեդրոնին պետերն էին Անդրկովկասի ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը (վարչապետ) եւ դեր - նախագահը, Հերման Մկալովլիշվիլի եւ Պետր Ակնիաշվիլի, երկուքն ալ ձերբակալուած իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ։

Առաջինին պաշտօնանկութիւնը ծանուցուած էր անցեալ յունիսին։ Ակնիաշվիլի յայտնած էր ամբաստանեալ Արաշիձէի թէ 1937ին պատերազմ պիտի ծագի Խ. Միութեան դէմ եւ թէ հարկ է առիթէն օգտուիլ, ապստամբութիւնը կազմակերպելու եւ իշխանութիւնը գրաւելու համար։ Ակնիաշվիլի նոր կառավարութեան գլուխը պիտի անցնէր։ Ան առաջարկած էր Արաշիձէի՝ մարտական ուժեր հաւաքել բանի գործողութեան մը համար եւ 1936ին, իր գրասենեակին մէջ, գործավարներու խորհուրդի նիստին առեն, անկէ պահանջած էր ահաբեկում կատարել Բերիայի դէմ, որ Ստալինի փոխանորդն է Վրաստանի մէջ։

«Զարիա Վոստոկա » շարք մը բանաձեւեր կը հրատարակէ որոնցմով Թիֆլիսի ժողովուրդը մահապատիժ կը պահանջէ հայրենադաւներուն համար ։

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցն ալ հաղորդելով միեւնոյն տեղեկութիւնները, կ'ըսէ թէ դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ դռնփակ, առանց փաստաբանի եւ առանց վերաքննութեան իրաւունքի։ Ինչպէս Վրաստանի, նոյնպէս ամբողջ Կովկասի եւ Խ. Միութեան մէջ ժողովներ կը սարքուին եւ բանաձեւեր կը քուէարկուին, մահապատիժ պահանջելով «կասկած» շունեբուն համար։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՄԵՐ ԴՌՈՒՆ Է ՀԱՍԱԾ»

»»»» • ««««

Սպանիոյ «ներքին» պատերազմը, կ'ըսէինք մեր նախորդ յօդուածով, պիտի փոխադրուի Տարատնէլի առջեւ, եթէ Ֆրանքօ իր դիրքը աւելի ամրապնդէ:

Մեր այս կանխատեսութիւնը իրականացաւ շատ աւելի արագ, քան կը կարծէինք:

Ու Թուրքիան, այսօր, անախորժ անակնկալի մը առջեւ է: «Թորհրդաւոր սուզանաւը», ինչպէս կը կոչեն, ալեկոծեց ոչ միայն Արեւելեան Միջերկրականը, այլեւ Մարմարան: Հետեւապէս եւ՝ Թուրքիան:

Ալեկոծեց, որովհետեւ, նախ, համաձայն Մոնթրէօյի խորհրդաժողովին, որ եւ է պատերազմող, Տարտանէլ մտնելէ առաջ, հարկ է որ առնէ Թուրք կառավարութեան հաւանութիւնը: Եւ երկրորդ, Տարտանէլը պէտք է անցնի ծովուն վրայով եւ ոչ թէ յատակէն:

Արդ, «խորհրդաւոր սուզանաւը» այդ նախապայմանը յարգած չէ: Աւելին — երբ Մարմարայի մէջ, «համբաւէ» գիրոց - յածանաւը, նշմարելով զայն, ուզած է գիտնալ թէ որ պետութեան կը պատկանի, կրկին սուզանաւը արհամարհած է պատկան պետութեան տարրական իրաւունքը եւ, առանց պատասխանելու, անհետացեր է:

Ուրեմն, այդ անծանօթ սուզանաւը խախտած է Մոնթրէօյի համաձայնութիւնը, որով այնքան հպարտացեր էր Թուրքիան եւ որուն շնորհիւ, բառ Ձալի Րըֆքըի, «Մոնթրէօյի Թուրքիա» մը սկսած էր ապրիլ այլեւս:

Սուզանաւին մուտքը միանց այդ կարծիքը, սակայն: Եւ զուր չէ, որ, համաձայն ստացուած տեղեկութեանց, ընդհանրապէս Թուրքիան, ու մասնաւորապէս Պոլիսը խորապէս այլայլած են այս դէպքէն: Այդ խուովքին ամէնէն մեծ փաստը կազմեց Թրակիոյ ռազմափորձերուն յանկարծական ընդհատումը եւ Աթաթիւրքի եւ նախարարներուն արագ վերադարձը Պոլիս: Թուրքերէն «Թան», խօսելով Պոզմա Ատայի առջեւ սպանիական նաւուն ականահարումի մասին, «պատերազմը որ մեր դրանն առջեւ է եկած» խորագրով կը գրէ.

— «Անցեալ օր, Մարմարայի մէջ: սպանիական եւ իտալական երկու նաւերու բախումը ու հեռաւոր պատերազմին մթնոլորտը շատ մօտէն զգացուցին մեզի: Հիմա, Նեղուցէն անմիջապէս դուրս, սպանիական նաւ մը Պոզմա Ատայի առջեւ ռումբով ու թնդանօթով կ'ընկղմի: Առաջին անգամն է որ սպանիական ներքին պատերազմ կոչուած համաշխարհային պատերազմը այսքան հեռուներէն կը տարածուի: Երբ այսքան հեռակայ ծովերու խաղաղութիւնը կը խանգարուի, այլեւս արդար աշխարհի համար վրդովիչ կը դառնայ: Ամբողջ աշխարհի աչքին առջեւ, ըմբոստ ուժի մը դրօշը կրող ընդծովեայ մը Միջերկրականի Արեւելեան ծայրամասին մէջ Սպանիոյ հիւծեհին-բացերը կը բերէ»:

Մինչեւ Միջերկրականի ծայրամասը: Ոչ: Այդ «ըմբոստ ուժին դրօշը կրող» սուզանաւը, որ «պատերազմին բացերը կը տարածէ», արդէն Թուրքիոյ ջուրերուն մէջ է՝ երբ այս տողերը կը գրենք: Տրուած տեղեկութիւններէն կը պարզուի, որ Թուրք կառավարութիւնը բացառիկ միջոցներ ձեռք առած է՝ «տառուղելու համար ընդծովեային վայրը»: Այս բացառութիւնը պէտք է մեկնել, անշուշտ, այն իմաստով թէ՝ Թուրքիան կ'ուզէ անզգուշութեան զասապարտել զայն: Եւ սակայն, իր այդ փափաքը դժուար թէ իրականանայ, քանի որ «ըմբոստ ուժը» բացայայտութիւն մըն է միայն եւ արար աշխարհի հետ Թուրքիա եւս գիտէ թէ Ֆրանքօն ինքն իրգլխուէնչէ: Մնաց որ, կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, այդ սուզանաւը եթէ «օտար պետութեան» մը չի պատկանիր, ունի, սակայն, խարիսխ մը, որ պէտք է շատ մօտ ըլլայ Տարտանէլի եւ, հետեւաբար, նեթակայ նոյն այդ «օտար պետութեան»: Կը հաւկցուի, անշուշտ, թէ ակնարկը կը վերաբերի Իտալիոյ, որուն մասնակցութիւնը Սպանիոյ կռիւներուն՝ աւելի քան բացայայտ է: Արդ, Թրքիք կասկած չունենալով, որ Իտալիան առնուազն իրաւիկ է ու համամիտ Թրքական ջուրերուն մէջ ու Մոնթրէօյի համաձայնութեան խախտումով «խորհրդաւոր ընդծովեայի» մը պատերազմական ասպարէզներուն (ականահարել), արդէն իսկ իրականութիւն կը դառնայ մեր այն ենթադրութիւնը թէ՝ Թուրքիա, իր դիրքին բերումով, կամայ ակամայ իր շուրջ ու իր վրայ պիտի զգայ Միջերկրականի միւս ծայրը տեղի ունեցող մեծ պայքարի մը անդրադարձումը: Եթէ նկատի ունենանք, միւս կողմէ, որ Թուրքիա համեմատաբար աւելի հակուած ունի դէպի Թուսիան՝ քան Իտալիան, ու կողմնակից է Մատրիտին՝ քան Ֆրանքոյի, պարզ կը դառնայ, թէ «ըմբոստ ուժին պատկանող անդրօշ սուզանաւը կը հետապնդէ կրկնակի նպատակներ: Այսպէս, ան կը ձգտի խափանել ռուսական օժանդակութիւնը դէպի Սպանիա: Երկրորդ այդ խափանումը կատարել Թրքական ջուրերուն մէջ՝ Թուրքիա, զայն մասնելով նեղ կացութեան մը, եւ, երրորդ, փաստօրէն հաստատել թէ Մոնթրէօն բացարձակութիւն մը չէ ու երբեք ընդունելի՝ մանաւանդ Միջերկրականի ճակատագրով չահագրգռուած ուժերէն մէկուն կամ մէկ երկուքին համար: Աւելցնենք այս իրողութեանց վրայ նաեւ ուրիշ փաստ մը, որպէսզի ներկայի իրողութիւններն ու ապագայի — դուցէ մօտաւոր ապագայի — հաւանականութիւնները մեզի համար ըլլան յստակ ու մեկին:

Ծիշդ այն օրերուն, երբ Քամալ Աթաթիւրք ռազմափորձերու վայրէն հեւ ի հեւ Պոլիս կը վերադառնար՝ Մարմարայի մէջ «տարածուող սպանիական հրդեհին» խուովուած, Մուսոլինի Սիկիլիոյ ռազմափորձերէն յետոյ ճառ մը կը խօսէր, ու կ'ըսէր, ի մէջ այլոց, թէ «պիտի չհանդուրժեն համայնավարութեան Միջերկրականի մէջ»: Այսինքն՝ այն հարուածը որ կը տրուի այժմ Միջերկրականի արեւմտեան ծայրը բոյն դրած համայնավարութեան, պիտի փոխադրուի մինչեւ արեւելեան ծայրը նոյն Միջերկրականին: Իսկ այս վերջին ծայրը, ինչպէս գիտենք, Տարտանէլն է:

Այս կերպով, արդէն Մուսոլինի նախանձանք կուտայ այն մերձաւոր հաւանականութիւններուն, որոնց ակնարկեցինք քիչ վերը: Զմոռնանք որ Մոնթրէօն իրապէս Տարտանէլ է բերած «բոլշեւիզմը» կամ Ռուսիան: Թրքական հաւանութիւն մը բաւական է որ Սեւ Ծովու ռուսական նաւատորմը իջնէ մինչեւ Միջերկրական: Մենք արդէն պարզած ենք թէ ճիշդ այդ պատճառաւ ալ Իտալիա մերժած է վաւերացնել Նեղուցներու նոր պայմանագրութիւնը, քանի որ Տարտանէլի շուրջ պայքարը այժմ աւելի ուժեղ է Իտալիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ, քան՝ Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ:

Ուրեմն, հասկնալի է թէ ինչու Թուրքիա այնքան մեծ իրարանցումի մըն է մատնուած: Ֆրանքօ յուշագրով մը վճռապէս յայտարարեց թէ պիտի ականահարէ այն բոլոր նաւերը որոնք Մատրիտի օգնութիւն կը բերեն: Ու պիտի ականահարէ ինչ ջուրերու մէջ ալ գտնուին: Անհաւանական չէ, որ վաղը Սեւ Ծովու մէջ եւս պատահի այն, ինչ որ իրողութիւն է այսօր Մարմարայի մէջ: Ռ. Ռուսիա դժուար թէ կարենայ ստանալ այն ինչ որ պահանջեց Թուրքիայէն, — ապահովել իր առեւտրական նաւերուն անփորձ անցքը Թրքական ջուրերէն: Թուրքիա այդ «ապահովումը» կրնայ տալ միայն մէկ միջոցաւ, — իր կարգին ականահարելով այն բոլոր մարտանաւերը որ կ'ականահարեն իր ջուրերէն անցնող առեւտրական նաւերը: Իսկ ատիկա կը նշանակէ իր ջուրերուն մէջ փոխադրուած կռիւին մասնակցիլ սեփական ուժերով: Ատոր հետեւա՞նքը: Զէ՞ որ այդ արդէն կը նշանակէ վերցնել նետուած ձեռնոցը: Կամ՝ մղուիլ փորձութեան մը որուն ելքը շատ անորոշ է եւ կրնայ չափազանց ճակատագրական ըլլալ:

Նուազ անպատեհ չէ ռուսական պահանջին ընթացք չտալը: «Համբաւէ» նկատեր է սուզանաւը, բայց բաւականացեր է, նշաններով ստուգում կատարելու թէ ինչ ազգի կը պատկանի ան: Այդ պարագային, ինչպէս երբեմն բացատրուեր թէ Մատրիտ ու Մոսկուան, իրենց կարգին, պիտի չփորձեն վճռական մինչեւ սպանիական նաւահանգիստները փոխադրաբար ուժեր ստանալու՝ իրենց նաւերը իրենց նաւերով պաշտպանելու համար, երբ մանաւանդ Մուսոլինի, իր ճառով, ոտքնչապէս կ'ըսէ թէ կռիւը ամբողջ ծովին շուրջ կը կայանայ ու կը ձգտի Ռուսիան (համայնավարութիւնը) փակել Սեւ ծովուն մէջ:

Աւելի քան ծիծաղելի կ'ըլլար, անշուշտ, ենթադրել թէ Անդրաժողովը կրնայ ելք մը գտնել: Ան ժողովը, զոր «մեռնել» որակեց Մուսոլինի: Այդ պարագային, կարելի է նախատեսել թէ որքան ծանր կացութիւն պիտի ստեղծուի Թուրքիոյ համար, որ իր ջուրերուն մէջ կռուող ուժեր պիտի ունենայ: Ան չի կրնար փակել Նեղուցները: Կամ կը փակէ՝ յանձն առնելով այդ «փակումը» խանգարել ուղղորներուն հետ չափուիլ: Անհնարին չէ, նոյնիսկ, որ ան փորձէ ձեռք անցնել ապրող ընդծովեան ու վճռէ ծայրաայ «ըմբոստ ուժ»ին եւ իր միջեւ:

Այս բոլոր հաւանականութիւններէն վերջ, կրկնենք, ուրեմն, ինչ որ կ'ըսէինք նախորդով, — քանի Ֆրանքօ կը յառաջանայ եւ, հետեւաբար, Իտալիա քանի կ'ապահովէ Միջերկրականի իր արեւմտեան դիրքը, կռիւը այնքան պիտի մերձենայ Միջերկրականի այն մասին, ուր տակաւին խնդրական է Իտալիոյ գերակշռութիւնը: Տարտանէլի շուրջ, Հայկակ Երկոտասան կզզիներուն ու համաձայն Մոնթրէօյին, աւելի շատ հակիրաւական ուժերու — Ռուսիոյ եւ Անգլիոյ — ենթակայ է, քան Իտալիոյ: Եւ ճիշդ այդ պատճառաւ ալ՝ ան ենթակայ է գառնալու պայքարին երկրորդ թատրը:

Պայքար մը, որ, Թուրքերէն «Թան»ի իսկ խոստովանութեամբ, եկած է «Թուրքիոյ դրանը առջեւ»:

Ոչ, — դռնէն ներս, քանի որ Պոզմա Ատայի ականահարումէն յետոյ, սուզանաւը վարանած չէ նաեւ Մարմարա մտնելու: Ձախող քայլ մը կը րնայ Թուրքիան ենթարկել Սպանիոյ բախտին:

Զմոռնանք որ Երկոտասան կղզիներ նաեւ օդային խարիսխներ ունին:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ԲԵԼԳԻԱ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

— . —

Վիէննայի Մխիթարեան ապարանը «Ազգային Մատենադարանի» շարքին մէջ վերջերս հրատարակեց «Բելգիա եւ Հայերը» խորագիրով ուսումնասիրութիւն մը, որ գործն է ծանօթ բանասէր Գ. Ա. Սարուխանի: Հեղինակը պատմական մատենագրական տեսութիւն մը բրած է Հայերու եւ Պելժիրու յարաբերութեանց մասին, ԺԱ. դարէն մինչեւ մեր օրերը:

ԺԱ. դարուն սկիզբը Պելժիա եկող առաջին Հայը եղած է Անտիոքի Մակար եպիսկոպոսը: Ցիշատը ձգելով իր աթոռը, մեկնած է Եւրոպա, հոն քրիստոնեայ ազգերուն ծանօթացնելու համար Երուսաղէմի մէջ տիրող աղխուր կացութիւնը եւ քրիստոնեայ ուխտաւորներու վրայ գործ դրուած բռնութիւնները մահմետական իշխանութեան կողմէ:

Այսպէս, Մակար եպս. Եւրոպայի զանազան երկիրները շրջելէ յետոյ, 1011ին կուգայ Պելժիոյ Կան քաղաքը ուր կը հիւրասիրուի Ս. Բաւոն կոչուած աբբայարանին մէջ: Յաջորդ տարին ժանտախտի համաճարակ մը մեծ աւերներ կը գործէ Խաչօ գետի աւազանի բնակիչներուն մէջ: Հայ եպիսկոպոսը մեծ անձնուիրութեամբ կը խնամէ հիւանդները, եւ ինքն ալ վարակուելով, զոհ կ'երթայ համաճարակին: Կ'ըսեն թէ իր մահով կը գադրի ժանտախտը:

Մակարի մահէն յետոյ, անոր գերեզմանը կը դառնայ տեսակ մը ուխտատեղի, ուր բազմաթիւ հիւանդներ կուգան բժշկութիւն գտնելու համար: Կաթոլիկ եկեղեցին սուրբերու կարգին դասած է զինքը: Մինչեւ այսօր Ապրիլ 10ին կը կատարուի իր տօնը:

Միջին Պելժիոյ Պրիւժ քաղաքը իբր նաւահանգիստ առաջնակարգ դիրք մը կը գրաւէր միջազգային վաճառականութեան տեսակէտով: Ամէն երկիրէ առեւտրականներ հոն կուգային, ծախելու համար իրենց ապրանքները: 1340ին, Կիլիկիոյ Այաս քաղաքէն քանի մը հայ վաճառականներ առաջին անգամ ըլլալով կուգան Պրիժ, ծախելու համար հայկական կամ առ հասարակ արեւելեան բերքեր, ներկեր, համեմներ, զօրգեր, եւն.: Սակայն անոնք երկար ատեն չեն մնար հոն: 1358-1360 աւելի մեծ թիւով վաճառականներ կը հաստատուին Պրիժի հրապարակին վրայ եւ առեւտրական բնդարձակ գործունէութեան մը կը ձեռնարկեն: Անոնք իրենց ներմուծած արեւելեան ապրանքներուն փոխարէն, տեղական կամ եւրոպական ուրիշ երկիրներէ Պրիժի մէջ ամբարուած զանազան ապրանքներ կը գնէին եւ կը ղրկէին, կամ իրենց հետ կը տանէին թէ Այաս եւ թէ Միջերկրականի այն նաւահանգիստները, ուր մասնաճիւղեր հաստատուած էին: Պրիժի մէջ միջազգային առեւտուրով զբաղող ազգերը, ամէնքն ալ ունէին իրենց յատուկ «Ազգային տուները», որոնք loժա կը կոչուէին: Հայերն ալ ունէին իրենց սեփական loժան կամ «Հայաստանը»:

ԺԵ. դարուն վերջերը Պրիժի ծովեզերքը աւազ լեցուելով, այդ քաղաքը իբր նաւահանգիստ կորսնցուց իր կարեւորութիւնը, որով հայ վաճառականները իրենց կարգին ստիպուեցան հեռանալ: Անոնցմէ շատեր հաստատուեցան Հոլանտայի Ամստերտամ քաղաքը: Այսօրէն, Իզմիրէն եւ Նոր Ջուղայէն ուրիշ Հայեր հոն երթալով, հիմնեցին կարեւոր գաղթականութիւն մը, որ 200 տարուան գոյութիւն մը ունեցաւ, եւ նշանաւոր հանդիսացաւ ոչ միայն առեւտրական գործունէութեամբ, այլ մանաւանդ իր տպագրական ձեռնարկութիւններով: (Ամստերտամի գաղութի մասին ալ ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է Գ. Սարուխան):

Խաչակրութեան շրջանին, հայ եւ պելժ յարաբերութիւնները կարեւոր հանգամանք մը առին: Առաջին խաչակրութեան պետերը պելժ իշխաններ էին, որոնք տիրեցին Փոքր Հայքին, թագաւորեցին Երուսաղէմի մէջ, ամուսնացան հայ իշխաններու հետ եւ սերտ յարաբերութիւններ մշակեցին հայ կաթողիկոսներու, հայ իշխաններու եւ առ հասարակ հայ ժողովուրդի հետ: Պելժ նաւաստորմիղներ գացած են Կիլիկիոյ ծովեզերք: Պոլսոյ ժամանակաւոր լատին պետութեան կայսրերը պելժ իշխաններ էին: Մաթէոս Ուռհայեցի պատմիչը երկարօրէն կը խօսի Հայերու եւ Խաչակիրներու յարաբերութեանց մասին: Պելժիական արձանագրութեանց համաձայն, հայոց վերջին թագաւորը՝ Լեւոն Ե. այցելած է նաեւ Պելժիա:

Պելժ բանասէրներ եւ զանազան հաստատութիւններ յաճախ իրենց քննութեան առարկայ բրած են Հայերէն լեզուն եւ Հայոց պատմութիւնը: Այդ մարզին մէջ մեծ դեր կատարած է Պոլլանտեան կոչուած ընկերութիւնը, որ Յիսուսեան կրօնաւորներու մասնաւոր խմբակցութիւն մըն է, եւ կը զբաղի «Գործք Սրբոցի» (Acte Sanctorium) պարբերական հրատարակութեամբ: Պրիւքսէլի Պոլլանտեան ընկերութեան մատենադարանի արեւելագիտական բաժնին մէջ պատուաւոր տեղ մը կը գրաւէ հայկական մասը, ուր կարելի է գտնել հայերէն բազմաթիւ հրատարակութիւններ, եւ լիակատար հաւաքածոյ մը հայերէն պարբերական ուսումնասիրութիւններու: Պոլլանտեաններուն մէջ կարեւոր դէմք մըն է հայր Պէտերս, բազմահմուտ եկեղեցականը, որ մասնագէտ է արեւելեան լեզուներու եւ ունի հայագիտական երկասիրութիւններ:

Պելժիոյ առաջին մեծ հայագէտը եղած է Ֆէլիքս Նէվ, կաթոլիկ փրոֆէսօր մը, որ լրջօրէն ուսումնասիրած է հայ մատենագրութիւնը՝ մասնաւորապէս կրօնական գրականութիւնը, եւ հմտալից գրութիւններով ջանացած է հայ ժողովուրդին անցեալ մշակոյթը ծանօթացնել գիտական աշխարհին: Քառասուն տարի շարունակ, ան նուիրուած է հայ բանասիրութեան, լոյս ընծայելով արժէքաւոր աշխատութիւններ, որոնց մեծագոյն մասը ամփոփուած է «L'Arménie Chrétienne» խորագիրով մեծ հատորի մը մէջ:

Պելժ հայագէտներու շարքին մէջ յատուկ տեղ մը կը գրաւեն նաեւ Տ. Լըպոն եւ Ժ. Մէօյլէրմանս: Այս երկու վարդապետները քաջ հայագէտներ են եւ հայ կրօնական մատենագրութեան մասին կատարած են լուրջ ուսումնասիրութիւններ:

Ինչպէս ծանօթ է, Պրիւքսէլի Ազատ համալսարանի արեւելագիտութեան բաժնին մէջ հիմնուած է հայերէն լեզուի եւ գրականութեան ամպիոն մը, որուն դասախօսն է փրոֆ. Ն. Ադոնց: Այդ ամպիոնին հիմնարկութիւնը կը պարտինք փրոֆ. Հանրի Կրէկուարի, որ հայասէր մըն է եւ քաջ արեւելագէտ մը:

Գ. Սարուխան իր գիրքին մէջ ջանացած է ամփոփ տեղեկութիւններ տալ այն բոլոր անձերու մասին, որոնք աղերս ունին հայ-պելժ յարաբերութեանց հետ: Վերջաբանին մէջ հեղինակը համառօտ ծանօթութիւններ հաղորդած է նաեւ Պելժիոյ ներկայ հայ գաղութի մասին:

Հ. ՏԷՐՈՍԵԱՆ

ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

« ՏՐՈՑԿԻՍՏ-ՆԱՑԻՈՆԱԼԻՍՏ… »

Գրած էինք, սփիւռքեան ազդիւրէ քաղած մեր տեղեկութեանց համաձայն թէ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանն ալ ձերբակալուած է ուրիշ երեւելիներու կարգին: Հայաստանի թերթերը լուռ կը մնային եւ երբեք չէին յիշատակեր Ս. Տէր Գաբրիէլեանի անունը՝ երբ կը հայհոյէին Խանջեաններուն, Երզնկեաններուն, Եսայեաններուն:

Բայց ահա «Խորհ. Հայաստանի» մէկ (? օգոստ.) չին քաշուիր «Ժողովուրդի թշնամի» յայտարարելէ նաեւ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանը, որուն ճակատագիրը ոչ ոք գիտէ հիմակ: Ահա թէ ինչ կ'ըսէ նոյն թերթը իր խմբագրականին մէջ —

«Այժմ արդէն հաստատուած է որ ներկայիս մերկացուած, հայ ժողովուրդի երդուեալ անհիծեալ թշնամիները մեր երկրին մէջ դրամատիրութեան եւ կալուածատիրական վարչաձեւի վերահաստատիչները՝ աջերը, տրոցկիստ-նացիոնալիստ Տէր Գաբրիէլեանը, Երզնկեանը, Եսայեանը եւ միւս մնացորդները եւ լրտեսները երկար տարիներէ ի վեր կը խափանէին գիւղատնտեսութեան զարգացումը:

Մեր ժողովուրդը պէտք է գիտնայ թէ ինչ աւերիչ աշխատանք կը կատարէին այդ գարշելիները մեր գիւղացիութեան դէմ»:

Եւ այսպէս «Խորհ. Հայաստանի» ներկայ խմբագիր, Ցովհ. Պօղոսեան կը շարունակէ բերանը ուրել, այդպէս հրամայուած ըլլալով իրեն, մինչեւ որ ուրիշ մը հրամայուի հայհոյել այս անգամ ալ իր հասցէին:

Ուրիշ խմբաճիկ մը, Ա. Ծատուրեան, (որ երբեմն վտարուած է որոշ Հայաստանէն՝ իր իսկ ընկերներուն հրամանով), իբրեւ Երեւան քաղաքային խորհուրդի նախագահ Հայաստանի կենտգործկոմի 5րդ նստաշրջանին, երկար ճառով մը կը յարձակի Երեւանի քաղաքային խորհուրդի նախորդ նախագահին՝ Գ. Մա…

ԻՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

Գարատուած Ռուբար բացերու մէջ, թալա՜ն, թալա՜ն, ծուխ ու բոց օրերով, օրերով: Մեր գիւղը բարձր ըլլալով, դիշերները մինչեւ լոյս կը դիտէինք մեր հայրենակիցներու տուներուն հրկիզումը: Մէկ շաբթուան ընթացքին աւերակ դարձաւ տարաբախտ Ռուբար:

Հերթը եկաւ ընդհանուր հայ գիւղերուն: Կառավարութիւնը, ամէն գիւղ 50-60 զինուոր ղրկած էր, արգիլելու համար Հայերուն գիւղէ գիւղ երթեւեկը, եւ այսպէս մենք միջոց չունէինք իմանալու այն վտանգը որ դաղանը կը պատրաստէր մեզի համար:

Առտուն Նոր Նախաճաշի նստած էինք, երբ մեր դուռը զարնուեցաւ: Եղբայրս՝ Մկրտիչ գնաց դուռը բանալու: Եկողը Ալօեան Մելքոն աղային փոքրիկ աղջիկն էր, սիրուն Նուարդը: Նախ հօրս ձեռքը համբուրեց, ապա մայրիկին եւ առանց բառ մը փոխանակելու սկսաւ լալ: Մօտ քառորդ ժամ չկրցաւ խօսիլ: Բոլորս ապշած իրեն կը նայէինք: Մայրիկս Նուարդը թեւերուն մէջ առաւ եւ սկսաւ խրախուսել: Նուարդ բաւական կազդուրուելէ վերջ ըսաւ.

— Երէկ իրիկուն Նէճիպ էֆէնտին հինգ զինուոր ղրկած էր, հայրս եւ Զավարեան Կարապետ աղան ընթրիքի հրաւիրած: Գացին բայց տակաւին չվերադարձան: Այս գիշեր բնաւ չենք քնացեր, մայրիկս զիս ղրկեց, շատ կը խնդրէ որ Տէր Հայրիկը զօնաէ երթայ եւ հօրմէս լուր մը բերէ:

Հայրս սովորականին պէս տարճանակի կապեց, համբուրեց բոլորս, եւ դառնալով Նուարդին ըսաւ.

— Աղջիկս, հոգ մի ըներ, ահա ես կ'երթամ, հայրիկդ կը բերեմ:

Նուարդ աղաչեց.

— Տէր հայրիկ, զիս ալ միասին տար:

— Ոչ, աղջիկս, այնտեղ մեծ դաղան շուն մը կայ, քեզ կը խածնէ, հոս մեզի սպասէ մինչեւ որ վերադառնամ:

Հայրս մեկնելէ առաջ կանչել տուաւ Գայանեան Գարեգինը եւ Հօրեղբօրս տղուն՝ Ցարութիւնին ըսաւ.

— Ահա ես չունին զօնաէ կ'երթամ, շատ կասկածելի է իմ ողջ վերադառնալս: Եթէ բան մը պատահի եւ մինչեւ իրիկուն չվերադառնամ, այս գիշեր իսկ բոլոր ընկերներով պաշարեցէք զօնաէը: Հոգ չէ թէ ես սպանուած ըլլամ, զարկէք առանց խնայելու: Ահա ես կ'երթամ, իմ վերջին համբոյրներս բոլոր քաջ ընկերներուդ:

Հայրս կրկին համբուրեց մեզ եւ մեկնեցաւ: Հազիւ կէս ժամ անցած էր, Անտոնեան Համբարը մեզի եկաւ եւ երբ հարցին մանրամասն տեղեկացաւ, բարկութենէն սկսաւ արտասուել: Այսպէս լուրը շուտով տարածուեցաւ: Բոլոր ընկերները կազմ ու պատրաստ կը սպասէին Ցամագի պահուն, ի հարկին պաշարելու համար կառավարական պաշտօնատունը:

Անցաւ երկու ժամ. մենք մեր շունը բռնած եւ մեծ երկիւղով հօրս վերադարձին կը սպասէինք: Ահա հայրս եկաւ շատ մտահոգ եւ տխրած: Ծատ փոխուած էր դէմքը: Խեղճ Նուարդը վազեց որ հօրմէն լուր մը առնէ.

— Մինակ եկար, տէր հայրիկ, ո՞ւր է իմ հայրիկս, ինչո՞ւ միասին չեկաք:

— Աղջիկս, դուն գնա մայրիկիդ ըսէ որ քաղաքը ժողով կայ. հայրդ եւ Կարապետ աղան ծեր գիւղին կողմէ ժողովի գացած են, քանի մը օրէն պիտի գան:

Նուարդ լալով մեկնեցաւ:

Այս անգամ գիւղի վերջին ժողովն էր. տեղային են բոլոր դէմքերը: Անհերեւակ էր վտանգը: Դարձեալ անվեհեր Գարեգինն էր որ վերցուց առիւծի նման բարկութենէն կուլար: Ոտքի ելաւ եւ սկսաւ խօսիլ:

— Ընկերներ, ահաւասիկ պարզ է մեր ճակատագիրը: Ո՞վ ըսաւ թէ Հայերը իրաւունք չունին զէնք գործածելու, իր պատիւը պաշտպանելու: Հաւատացէք որ այս անգամ Թուրքը օրօրոցի մանուկին անգամ պիտի չխնայէ, ողջ մնացողը անշուշտ պիտի չմոռնայ գիս:

Ժողովը վերջացաւ աղարդիւն:

Ինչպէս գրած էի, մեր գիւղին չէյխ Նէճիպ էֆէնտին հինգ զինուոր կը գրէ եւ իրիկուան ճաշի կը հրաւիրէ Մելքոն աղան եւ Կարապետ աղան: Երբ երկուքը մէկ հինգ զինուորներով զօնաէէն ներս կը մտնեն, շատ սիրով կ'ընդունուին, տասնեակ մը զինուորներ ոտքի կ'ելլեն եւ հիւրերը կը մեծարեն: Մէկ ժամ խօսակցութենէն վերջ, սեղանը կը շտկուի եւ շատ լուրջ կ'անցնի: Ցեառյ կարգը կուգայ Նոր խօսակցութեան: Շէյխը կը սկսի.

— Մելքոն աղա, Հայերը քանի տարի է կառած են, եւ այս տարի բոլորովին առեր կը քալեն: Մեր կառավարութեան դէմ կռիւ կը սորվին, Հայաստան եւ ազատութիւն կը պահանջեն: Ահա օրինակը Ռուբա գիւղի Հայերը ինչո՞ւ կառավարութեան դէմ կը կռուին եւ մեր զինուորները չարաչար կը սպաննեն: Անշուշտ ձեր ծրագիրն ալ այս է, որպէսզի մեզ մեռցնէք: Ժամանակին շատ անգամներ ձեր գիւղը պաշտպանեցի, եւ շնորհիւ ինծ բնաւ չէ կողոպտուած մինչեւ այսօր: Բայց այս անգամ ոչ. ես էի որ առաջին անգամ ստորագրեցի հայ կեսակներուդ բնաջնջման որոշումը: Պէտք է լաւ գիտնաք որ այս անգամ ձեր Հայաստանը եւ ձեր ազատութիւնը մեր ոտքերուն տակ ճզմուելով պիտի տեսնէք, ձեզի նման դաւաճան կեավուրներուն գլուխը օձի պէս մենք պիտի ճախջախենք: Ահա այս պատճառով այս իրիկուան ձեզ ճաշի հրաւիրեցի. ուրեմն խոստովանեցէք իրականութիւնը. թէ ինչպէս մինչեւ հիմա ստատ նամակ ղրկեցիք եւ ինչու կ'ուզէք մեզի դէմ:

Մինչ այս մերիններ կը պատմուէին մեկնելու, սակայն ուշ էր մանուկ: Շէյխին հրամանին համաձայն, զինուորները կէս գիշերէ վերջ մերիններուն թեւերը եւ բերաններն կը կապեն եւ ուղղակի քաղաքին բանան կը բանեն: Երբ գիւղէն բաւական կը հեռանան, կը բանան բերանները կապոցը: Առաջնորդողը մեր ծէխին մեծ աղան՝ Հաֆիզ էֆէնտին էր, որ զինուորներով: Հաֆիզ կը սկսի հարցաքննել. — Մելքոն աղա, խոստովանեցէք, ինչ էր ձեր նպատակը, ինչպէս եւ որո՞ւ միջոցաւ կնամակ Մոսկովին հետ կը թղթակցէք. խոստովանեմ ձեզի ազատել. դուք մարդ գիտէք որ Հայրս շատ ազգու մարդ եւ մեծ անուն ունի թէ կառավարութեան մօտ եւ թէ աշխէթապետներու մէջ, կրնայ փրկել ձեզ եւ բոլոր գիւղը, նոյն իսկ ամբողջ Քղին, ինչպէս տասը անգամներ փրկած է:

(2)

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԿԱՅԱՆԸ

ՆԻՍ, 27 Օգոստոս.— «Ջղոյչ, տըղա՛ք, գըօշակէն անդին մի՛ անցնիք, սահմանը ապաանցէ՛ք ձեր կարգին»։

Տիկին Երանեակին ձայնն է, ծովեզրը խաղացող տղոց կ'ազդարարէ որ երբ լողանան, պէտք է սպասեն միւս ծով լողացողն որ արգէն լողանքը վերջացնելով դուրս պիտի գայ ու անոր տալ սպասողներուն։

Ինծի ընկերացող այցելուներու հետ հիացումով կը դիտենք՝ տղոց առողջութեան ու կրթութեան սահմանուած կարգուկանոնը։

Նախորդ տարիներուն շատ խօսուեցաւ այս օգտակար գործի մասին, բայց որքան խօսինք, պէտք եղած քանակութիւնը տուած չենք ըլլար։ Գիտնալ այս մը՝ բաւական է համոզուելու համար թէ օգափոխութեան հաստատ միջոցներէ զուրկ 8-13 տարեկան տղաք, ինչպէ՞ս կատարեալ խնամք կը վայելեն հոս, Նիսի ամառ ափերուն վրայ։ Արեւու եւ ծովու լոգանք, վրձսանք, կանոնաւոր խաղեր եւ մարզանք, առատ սնունդ, հանգիստ եւ մաքուր անկողիններ՝ օդաւէտ եւ լուսաւոր սենեակներու մէջ բարեկեցիկ կեանք մը, ուր տղաք ամէն բան մեծ սիրով կը սորվին։

Նկատելի պարագայ մըն է սակայն տղոց սահմանափակ թիւը։

Տր. Կ. Խաչի մեծ զոհողութեանց գնով 75-80 տղոց (երկու խումբ) օգափոխութեան ծախքերուն հազիւ կրցած է պիւտճէ մը յատկացնել։ Հրահանգութեան գործը ձրի կը տարուի, որովհետեւ կարելի եղածին չափ լայնօրէն օգտուին տղաքը։ Այսպէս, մանուկներու օգափոխութիւնը վարելու համար վճարովի պաշտօնեաներ չկան, այլ Կ. Խաչի նուիրուած 3-4 տիկիններ կամ օրիորդներ, փոխն ի փոխ ամէն տարի կը տանին անձնուիրաբար այս ծանր պատասխանատուութիւնը։

Ինչո՞ւ սակայն այսքան զոհաբերութիւն բան մը չի խօսեր ամառ... ներու սրտին։ Հայ կեանքին նուիրուած ուրիշ աշխատանքէ աւելի՝ իբր մնայուն, օգտակար եւ արդիւնաւոր գործ կարելի է նկատել մանուկներու օգափոխութիւնը, որուն ձեռնարկած է երեք տարիէ ի վեր Տր. Կ. Խաչը։ Լաւագոյն կ'ըլլար ուրեմն թելադրել մեր անհատներուն, որ աջակցին կարօտ տղոց առողջութեան սատարող այս ձեռնարկին։ Գալ տարուան համար պէտք է տղոց թիւը բարձրացնել՝ պիւտճէն ընդլայնելով։ Եթէ մեր ազգին ունեւորները համեստ զոհակարգին տուածին չափ օգնել ուզէին Հ.Կ. Խաչին, կարելի էր օգափոխութեան տանիլ ամէն տարի հարիւրաւոր մանուկներ։

Թ. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

եանի վրայ, անուանելով զայն «հակայեղափոխական», Վարդան Գրիգորեանի վրայ, Երեւանի քաղաքային խորհուրդի Նախորդ փոխ-նախագահին, որ կ'անուանէ «քրէական անձնաւորութիւն»։ Քիչ յետոյ գտնենք կ'անուանէ «ժողովուրդի թշնամիներ», կամ «Երզնկեանի, Մատինեանի աւազակային հակայեղափոխական շայկա»։ Այլեւս, այս ամբաստանութենէն վերջ, դժուար չէ երեւակայել անոնց ճակատագիրը։

ԳԻՆԵՍԵՂԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԻՍԻ.— Սիրելի «Զաւաց», այս շաբթուան ընթացքին, ինչպէս շատ մը հայ զինուորցուներ, ես ալ գիր մը ստացայ Իսիի քաղաքապետութենէն, որ կը հրաւիրէր «պատուոյ գինիի» մը տրուած բանակ մեկնողներու համար։

Շաբաթ, 28 Օգոստոս ժամը 5.30ին 200ի մօտ խառն երիտասարդութիւն մը հաւաքուած էր Իսիի դատական սրահին մէջ։ Սեղաններուն վրայ շարուած էին ճերմակ գինիի շիշերն ու բազմաթիւ գաւաթներ, ինչպէս եւ կարկանդակներ։

Ժամը 6.10ին ընկեր Քոլեօն, քաղաքապետը սրահ կը մտնէ։ Բոլորս ալ ոտքի կ'ելլենք ու կը ծափահարենք։ Ներկաներու մեծ մասը հայորդիներ են, բոլորն ալ առողջ ու կայտառ։

Քաղաքապետը խօսք կ'առնէ ու կ'ըսէ.—

— Ընկերներ, ներկայ պայմանները կը ստիպեն որ բոլորդ ալ մեկնիք ուղղակի կանուխ, հանրապետական բանակներու մէջ։ Ամէն տարի այս առթիւ քաղաքապետութիւնս գինեսեղան մը կը սարքէ որպէսզի իրար աւելի լաւ ճանչնաք եւ սիրէք։ Թէեւ պաշտպանութիւնը եկամուտի աղբիւրները մերը մերը չեն, բայց ներկայ միջազգային կացութիւնը մեզ նման խաղաղասէր ժողովուրդ մը կը ստիպեն ինքնապաշտպանութեան դիմել, ուստի պէտք է զօրաւոր ըլլանք։ Հակազինուորութիւնը, որ մեծ տեղ բռնած է մեր մէջ, բարեփոխելու համար պէտք է որ ժողովուրդի զաւակները համեն զինուորական ամենաբարձր աստիճանին։ Հետեւաբար պէտք է գէնքի գործածութիւնը լաւ գիտնանք։

Ցետոյ խօսք առին զանազան Միութեանց ներկայացուցիչները։ Երգուեցաւ «Ինթէրնասիոնալը», եւն։ Հայերս երգեցինք «Զաւաց Նահատակը», եւ վերջապէս խօսք տրուեցաւ հայ ներկայացուցիչի մը որ, գոհունակութեամբ շնորհաւորեց լաւ արտայայտել մեր բոլորիս զգացումները։ Ձեզ գիտեք ո՞վ կարգադրեց որ Հայերուս կողմէ խօսք առնէ այդ պարոնը։ Բարեբախտաբար պ. քաղաքապետը նշաւ եւ անոր պակասը լրացուց։ Մեզի այնպէս թուեցաւ թէ սորվէր աւելի լաւ գիտէր մեր պատմութիւնը...

Ամէն ինչ վերջացաւ կարգապահութեամբ։

ԿԱՐՄՐԱԿԱՆ

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՆՉՈ՞Ւ Կ'ԱԶԴՈՒԻ»

— . —

Պոլսական «Զօրա» թերթը հետեւեալ խմբագրականը կը հրատարակէ (22 օգոստոս).—

Մեծ պետութիւններուն եւ Սեւ ծովեան երկիրներու կողմէ Մոնթրէօյի մէջ ստորագրուած Նեղուցներու պայմանագրութիւնը Վոսփորն ու Տարտանէլը վերածեց տեսակ մը թրքական գետի։ Թուրք կառավարութեան իրաւունքը Նեղուցներուն վրայ՝ աւելի նըւազ չէ քան իրաւունքը այն պետութիւններուն, որոնցմէ կ'անցնի Դանուբը, որուն ջուրերը կը լուան միեւնոյն պետութեան երկու ափերը։ Այս կացութեան մէջ, ըմբռնելի է խռովքը Թուրք իրազեկ շրջանակներու մօտ՝ Տարտանէլի առջեւ, նոյնիսկ Տարտանէլի մէջ եւ թերեւս Մարմարա ծովէն ներս օտար ընդծովեաներու երեւումին առթիւ։ Խնդիրը կը վերաբերի առեւտրական նաւերու, որոնք լրացուցած են՝ Թուրք իշխանութեանց մօտ՝ անհրաժեշտ ձեւակերպութիւնները, անցնելու համար Նեղուցներէն։ Այդ առեւտրական նաւերը, բնականաբար, թեան տակ, որովհետեւ կ'անցնին տեղի գտնուին Թուրք հովանաւորութեան տակ մը թրքական համարուած Նեղուցներէն։ Անշուշտ այստեղ խնդրոյ առարկայ է Թուրքիոյ հեղինակութիւնը՝ օտար սուզանաւին երեւումով։ Միւս կողմէ, եթէ իրապէս օտար սուզանաւեր կրնան երեւան գալ ոչ միայն Տարտանէլի, այլեւ Մարմարա ծովուն մէջ, ո՞ւր կը մնայ Պոլսոյ եւ Նեղուցներու երկու եզերքները գտնուող միւս մեծ ու պզտիկ քաղաքներու պաշտպանութիւնը։

Այսօր Թուրքիա գտնուածն է Նեղուցներուն եւ փորձութեան առջեւ են իր իրաւունքները։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԾԱՂԿԱՁՈՐԻ ՋՈՒՐԸ

—o—

Փրոֆ. Գաբրիէլեան, «Խ. Հայաստանի» մէջ, այսպէս կը նկարագրէ Ծաղկաձորը եւ ջուրի պակասը.—

Գեղատեսիլ բնութիւն։ Լեռները գիգուած են եւ կազմած՝ եռանկիւն մը, որու գագաթը բացուած է դանդրահեր ու կլոր սար մը։

Եռանկիւնին երկու կողմերն աստիճանաբար կ'իջնեն դէպի վար, դէպի հարթավայր, ուր կը հոսի արծաթավայլ Զանգին։

Եռանկիւնին երկու կողմերն սատիերկայնքն ի վար, չարուած են ճերմակ տնակներ կարմիր կղմինդրէ տանիքներով։ Անոնց կողքին կը շողշողան կանանչ դաշտեր։ Հեռուն՝ մացառներ եւ գանգուր անտառներ։ Ծաղիկնե՛ր, բազմերանգ, բուրումնաւէտ, փարթամ եւ առատ ծաղիկներ,— իրական Ծաղկաձոր։

Ծաղկաձորը ծովէն մակերեւէն 1500 մեթր բարձր է։ Անդրմանրէշակադոյն բուժիչ ճառագայթներու հարստութիւն, օդի անսովոր մաքրութիւն, փոշիի բացակայութիւն, մեղմ զեփիւռ, անուշ զովութիւն մը, ցերեկը 21 աստիճան, գիշերը 16-15 աստիճան։

Արեւածագէն մինչեւ մայրամուտ, կը շողայ արեգակը։ Ջորը ինկած է հարաւ-արեւմուտքէն հիւսիս-արեւմուտք։ Արեւ ամբողջ օրը։ Իր բնական պայմաններով՝ Ծաղկաձորը կարելի է համարել կլիմայաբուժական լեռնային վայր։

Ծաղկաձորը արդէն դարձած է մեր մանուկներուն սիրելի վայրը։ Ամէն տարի Ծաղկաձորը իր անտառներուն եւ ձորերուն մէջ կը հիւրընկալէ հազարաւոր մանուկներ, որոնք կուգան կազդուրուիլ, արթուն շողերով իրենց առողջութիւնը ամրապնդել։ Այսօր Ծաղկաձորի մէջ կը հնչէ 2500 պատանիներու ծիծաղը։ Ամէն երեկոյ աճոնք խարոյկ կը վառեն։

Այստեղ կը հանգստանան նաեւ բազմաթիւ աշխատաւորներ։

Սակայն Ծաղկաձորը, որ իր հիանալի պայմաններով կլիմայաբուժական լեռնային վայր մըն է, ընդհանուր առողջութեան տեսակէտով՝ մեծ թերութիւն մը ունի,— ջուրի պակաս։ Իր ջուրը (քիմիական առատ աղ կը պարունակէ) բացասական դեր կը կատարէ առողջ կազմերու վրայ։ Կառավարութիւնը 33 հազար րուբլի յատկացուց, որպէսզի մօտակայ Արջաղբիւր եւ Կաթնաղբիւրի ջուրը խողովակով բերուի Ծաղկաձոր։ Դրամը կայ, աշխատանքն է որ տեղի չունենար։

Անհրաժեշտ է ոչ միայն խմելու ջուր բերել Ծաղկաձոր, այլ եւ քննել Ծաղկաձորի քիմիական աղերով հարուստ ջուրը, եւ եթէ օգտակար է իբրեւ լուծողական ջուր, գործածել պնդութենէ տառապողներուն համար։

Այդ պարագային, Ծաղկաձորը կը դառնայ ոչ միայն հանգստեան վայր, այլ եւ բուժավայր՝ իր լեռնային կլիմայով եւ հանքային ջուրով։

ԴՊՐՈ՞Ց ԹԷ ՅԻՄԱՐԱՆՈՑ

— . —

Խորհ. Հայաստանն կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը Իջեւանէն (3 օգ.)։

Իջեւանի տասնամեայ դպրոցը կառուցուած է գիւղէն երկու քիլոմեթր հեռու՝ բլուրի մը գագաթին վրայ։

Ամէն օր, ամէն ժամ, իր բարձունքէն դպրոցը կը նայի վար, ձորին մէջ, ուր գալարուելով կը հոսի Աղստաֆա գետակը։

Այս նկարագրութենէն հետաքրքրուած, թերեւս գտնուին մարդիկ, որոնք փափաք ունենան գալ Իջեւան, բարձրանալ բլուրին վրայ, դիտել ձորն ու գետակը, օգանլանալ բնանկարին վրայ, բայց մենք խորհուրդ կուտանք որ այդ յիմարութիւնը չփորձեն։

Աւելի դիւրին է Հաղարան պլլաւելինեւեւէն երթալը քան թէ գիւղէն մինչեւ դպրոց բարձրանալը։ Ցեխոտ արահետը ձեզ կ'առաջնորդէ նախ գերեզմանատուն, հոն քիչ մը շունչ կ'առնէք եւ յետոյ մարդիկի մը ճարպիկութեամբ՝ քարէ քար ցատկոտելով կըմօտենաք... նուիրական դպրոցին։ Ձեր ուրախութիւնը սակայն վաղաժամ է։ Գերեզմանատան եւ դպրոցին միջեւ ինկած տարածութեան վրայ կը գտնուի չէնք մը, որու քովէն անցնիլն աւելի դժուար է քան կուռիլը եօթը գլուխով դեւի մը հետ։

Այդ չէնքն է... Իջեւանի նշանաւոր յիմարանոցը։

Ցիմարանոցին պաշտօնեաները տարօրինակ մեթոտ մը ունին հիւանդները խնամելու։ Իրենք կը փակուին գրասենյակին չորս պատերուն մէջ, ազատ թողլով խենթերը,որ մէկ մեթր բարձր պատին վրայէն ցատկեն եւ «լոյս աշխարհ» գան։

Խենթերուն համար դպրոցը դարձած է այցելութեան ամենասիրելի վայրը։ Թէ դադարի, թէ դասի պահերուն՝ աշակերտութեան մէջ յանկարծ խուճապ մը կը ստեղծուի, կը հասկցուի որ հարեւան շէնքի բնակիչները այցելութեան եկած են. (ԽՄԲ.— Մեզի բնաւ անծանօթ չի թուիր խենթերուն այս այցելութիւնը դպրոցէ մը ներս, անո՞նք ալ կը փափաքին սորվիլ... Ստալինի խելացիութիւնը երգել ամէնուն հետ, ամէնուն պէս)։

Լեզուի եւ գրականութեան դասատուն կը պատմէ.—

Օր մը, մտնելով դասարան, դիտեցի որ աշակերտները անհանգիստ են եւ գունատ։ Սկսայ գաւաւանդութիւնը։ Յանկարծ դասարանին մէկ անկիւնէն կը լսեմ քրքիջ մը, յետոյ ծանր շունչ մը։ Մարդ մը, հարեւան յիմարանոցէն փախած խենթերէն մին, յամրօրէն կը բարձրանայ իր նստարանին վրայ... բոլորովին մերկ, յետոյ ինծ մօտենալով, դէմքս երկար ուսումնասիրելէ վերջ, կը թքնէ եւ կը մեկնի (ԽՄԲ.— Թղթակիցը չըսեր թէ ի՞նչ բանի համար թքաւ երեսին, դասախօսին սովորուցած պաշտօնական հայերէնի՞ն թէ Ստալինի երգին վըրայ)։

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆԷՆ ԱՌԱՋ

—●—

Պուքրէշի «Արագ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 օգոստոս).

— « Հասարակ տեղիք մը պիտի ըլլար անշուշտ կրկնել վաղուց ծամծամուած այն բանաձեւը թէ ուժերու համախմբում մը պէտք է միակ ճակատ մը կազմելու համար մեզ մօտեցող հոգերուն դիմաց ։

Ու ծիծաղելի պիտի դառնար մարդ եթէ փորձէր հաւատալ թէ պարզ հըրաւէրով մը կ'իրագործուի այդ միակ ճակատը, քանի որ մարդիկ մօտեցող աղէտը տեսնեն եւ զգան հաւաքական ճիգերով այդ աղէտը դիմագրաւելու անհրաժեշտութիւնը ։

Ճիշդ է, սփոփիչ է տեսնել որ Հայաստանի մէջ տարիէ մը ի վեր տեղի ունեցող դէպքերը արձագանգին արտասահմանի խղճմտանքը. աւելին. մխիթարական է եւ այն պարագան որ ընդհանուր հաչկացողութեան մը պէտքը կը զգան նոյնիսկ անոնք որ ցարդ կը խորշէին համերաշխութեան բառէն իսկ։

Բայց դիւրին չէ գըծի մէկ հարուածով մթնոլորտին մէջ տասնեակ տարիէ ի վեր կազմուած ոխի, ատելութեան, կիրքի խաւերը ցրուել եւ տարիներէ ի վեր փորուած խրամատը լեցնել մէկէն։ Մանաւանդ որ այդ կիրքերուն եւ քէներուն մէջ եթէ երբեմն դեր կատարած են անձնական տրամադրութիւնները, տեղական եւ սերկամ ննհատական հաշիւներ,վէճերուն մեծ մասը արդիւնք են հոսանքներու տարակարծութեան հայ ժողովուրդը յուզող հիմնական հարցերու մասին։ Ու աւելցուցէք ասոր վրայ այն դժբախտ պարագան ալ որ ձախողուածքով վերջացած են անէ առաջ համերաշխութեան կարգ մը փորձեր՝ յոռետես դարձնելով ամէնէն յօժարներն իսկ, եւ այն ատեն լրիւ կ'ըլլայ պատկերը։

Այո՛, դժուար է կլոր սեղանի մը շուրջը բերել տարիներէ ի վեր իրար հարուածող ու հալածող կողմերը։

Նման փորձ մը փորձելու դատապարտուած է այսօր եւս, որքան ալ վըտանգը զգան ու համերաշխութիւն պատասն մարդիկ թերթերու եւ սրահներու բեմերէն։

Նախապայման մը կայ կլոր սեղանի մը շուրջը բոլորուելէ առաջ,— բարոյական մթնոլորտը սահեղծել նախ։

Ու այդ հոգեկան գետինը սահեղծելու համար անհրաժեշտ է որ վտանգը տեսնող բոլոր խաւերը տրամադիր ըլլան իրենց երէկուան կիրքերէն բան մը մոռնալու։

Անկեղծութիւնն է հետեւաբար նախապայման, նման փորձի մը, եթէ չենք ուզեր որ ձախողութեամբ վերջանայ ան ալ։

Անկեղծութիւն նախ հոգեկան տրամադրութեան մէջ։ Չի բաւեր համերաշխութեան անունով երդնուլ՝ եթէ մարդ քով քովի եկած ատեն երէկուան վէճերը պիտի յիշէ եւ յիշեցնէ դարձեալ, պիտի խրտչի կրկին դէմինէն ու պիտի խրտչեցնէ զայն։ Եսի, մեծամտութեան, գերակայութեան զգացումն է յաճախ որ վիճողները անհաշտ կ'ընէ, քան նոյնիսկ վէճին նիւթը։ Հայ ժողովուրդին գլխուն պատող փոթորիկներուն պահուն՝ միշտ ալ կարելի է հանդիպման կէտեր գտնել երէկուան ոսոխներուն միջեւ, գոնէ քանի մը հասարակաց ուղի եւ հանգրուան ճշտել հայկական դատի ճամբուն վրայ։ Եթէ, կ'ըսենք, մարդոց մէջ հոգեկան տրամադրութիւնը կայ սրտաբաց կերպով իրարու քով գալու։

Ու ատոր համար բիւզանդական վէճերով կրկին ժամավաճառ ըլլալու ատենը չէ։ Նախ վայրկեանը չէ գաղութներու մէջ տասնըհինգ տարուան ընթացքին գործուած վրէպներուն եւ մեղքերուն դատաստանը ընելու։ Ոչ ալ մէկուն կամ միւսին երէկուան սայթաքումները երեսին տալու՝ ճիշդ գլխար կլոր սեղանի մը շուրջ հրաւիրելու պահուն։ Ցղամարդու գործ չէ սըխալը զգացող մը կրկին երեսը զարնել իր երէկուան սխալը, ոչ ալ երէկուան այդ վրիպանքները արդարացնելու համար Հայոց Պատմութիւնը սկըսիլ Ջրհեղեղէն։ Զիրար պզտիկ ձգելու համար իմաստ մը չկայ, յիշեցնել երէկուան «լորձնաչուքեան փառաբանութիւնները», կամ ծամծմել «Կարսի ամօթալի պարտութեան» կամ «Ալեքսանդրապոլի խայտառակ դաշնագրին» մաշած փաստերը։

Ոչ յաղթող, ոչ ալ պարտեալ նկատի կ'ունենան մարդիկ երբոր յօժարին կլոր սեղանի մը շուրջը բոլորուիլ։ Իրաւացի,անիրաւ փնտռելու չենք մենք ալ՝ եթէ կ'ուզենք որ արդիւնաւոր ըլլայ մեր իրարանցումը վտանգին առջեւ։ Ապա թէ ոչ վտանգը կուգայ, եւ դարձեալ անպատրաստ կը գտնէ մեզ՝ ինչպէս գտած է բազմիցս մեր պատմութեան ընթացքին։

Ով որ պարզած է հոգին պզտիկ կիրքերէն թող առաջ անցնի։

Մեզ ալ պիտի գտնէ իր կոչքին»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Ցախորդ առտու ուխտաւորներու յոգնակ անհոգ ուրախութեամբ, աւելի ծաղկէ առաջ, սենեակէ սենեակ ձայն կուտային. «Ելէ՛ք, ելէ՛ք, Վերին Վարդ պիտի երթանք»։

Սաթենիկն ու Վանուհին կերակուրի պատրաստութիւն տեսած էին։ Հետզհետէ մեր բարեկամները մէկտեղուեցան, ճամբայ ելլելու համար։

— Գարեգին, հապա այս ծրա՞րը, ո՞վ պիտի տանի, յետոյ ուտելու բան չենք ունենար,— ըսաւ Վանուհին,— պէտք է կերպով մը հետերնիս տանինք։

Գարեգինը մօտեցաւ, ու ծրարը վերցնել փորձեց։

— Աղջիկ, դիս ի՞նչ կարծեցիր, Սամսոնի ո՞ւժ ունիմ, այս ահագին ծանրութիւնը շալկելու համար. ինչո՞ւ մանր ծրարներու չբաժնեցիր, այնպէս հեշտ կը լլլար տանիլը։

— Պա՛հ, պա՛հ, խեղճուկ ծանր է, միայն Լեւոնը կրնայ տանիլ,— խնդալով ըսաւ Գիծան։

— Հա՛,— աւելցուց Եկաւեանը,— անիրաւը ճամբան յոգնողներն ալ կըրնայ շալկել։

— Հիմա ուրիշ մէկը թող տանի, վերադարձին ես կը բերեմ,— հեգնօրէն ծիծաղելով՝ ըսաւ Գարեգինը, գիտնալով որ վերադարձին բան մը չէր մնար ետ բերելու։

Մասոն ծրարը ուսին նետելով՝ առաջ ինկաւ։ Դանդաղ քայլերով անցան Աղարամեան աղբիւրի մօտէն եւ քալեցին ձորն ի վեր որ հետզհետէ նեղնալով կը բարձրանար լեռը։

Զարմանալի Փիզիքական կազմուածք մ'ունի Վարագայ սարը։ Զուգահեռ երկարող երկու սարեր են, որոնք կեդրոնէն բարձրութեամբ մը իրարու կը միանան։ Այդ օղակող բարձրութենէն ծայր կ'առնեն իրարու ճակատ ուղղութեամբ երկարող խոր հովիտներ, մէկը Սուրբ Գրիգորի,իսկ միւսը՝ Վարագայ կեալի անուններով ծանօթ։

Երկու սարերը միացնող բարձրութեան վրայ կը գտնուի աւերակներու կոյտ մը, քանի մը կիսափուլ պատեր եւ տասնեակ մը քայլ հեռաւորութեան վրայ առանձնակ աղբիւր մը, որուն տեղացիք Քրիստոսի Արցունք անուանած են։ Այդ բարձունքի վրայ գտնուող աւերակներու կոյտը կը կոչուի Վերին Վարդ։ Քիչ հեռուն Բաժբասանաց Բլուրն է, իսկ Վերին Վարագի կողքէն սասանիկ շեղ վերելքով մը կը բարձրանայ Աստղկան Բերդը, անառիկ ժայռերու կոյտ մը։

Ամբողջ օրը շատ ուրախ ժամանակ մը անցուցին մեր բարեկամները։ Անվերջ կատակներով, ծիծաղելով, Քրիստոսի Արցունք աղբիւրին քով նստած ճաշեցին, ուրկէ կերեւէր Մասիսի սպիտակափառ կոնը։

— Գէորգ, մէկ նայէ, հայրենիքիդ կարօտը առ, Մասիսի գագաթին նայելով,— ըսաւ Գարեգինը,— էդ գագաթէն էն կողմը Արարատեան Դաշտն է, Երեւանը, Էջմիածինը, ձեր գիւղը, Փարաքարը...

— Կովկաս վերադառնալու ցանկութիւն չունի՞ք,— հարցուց Սոնիան, մինչ Գէորգը երազկոտ հայեացքը ուղղած էր Մասիսի գագաթին։

— Անշուշ,— կարծես քնէ արթննալով պատասխանեց Գէորգը,— օր մը անշուշտ պիտի երթամ, պատու մայր մը ունիմ, եղբայրներ, բայց ոչ այժմ, հոս դեռ շատ աշխատանք կայ կատարելիք,յետոյ երբ մեր գործը շարունակողներ կը հասնին։

Սոնիան վայրկեան մը երկուշ ուշադրութեամբ դիտեց Գէորգի պայծառ դէմքը, որ արեւէն խանձուած՝ բրոնզէ գոյն ստացեր էր։

Ինչ կորովի, վճռական դէմք իւրովի մտածեց Սոնիան։ Զարմանալի կերպով այդ տղան ալ գրեթէ միեւնոյն խօսքերը կը կրկնէր, ինչ որ առջի օր ըսած էր Մասօն։ Թիֆլիսի գըմնազիան Մասօն, այժմ արդէն կը մտածէր գիւղ վերադառնալ, ինքզինք նուիրելու հասարակական աշխատանքներու։ Ահա երիտասարդներ, որոնք գիտեն թէ ի՞նչ բանի կը ձգտին, եւ թէ ինչպէ՞ս պէտք է իրականացնեն իրենց նպատակը։ Ժողովուրդի իսկական ղեկավարներ են ասոնք, իւրովի մտածեց Սոնիան, ժողովուրդի ծառաները, ու ոչ մէկ զոհողութիւն անոնց համար անկարելի չէ։ Ճիշդ այսպիսի մարդիկ հարկաւոր են՝ մեր ժողովուրդը ոտքի հանելու համար։

Սոնիայի ուշադրութենէն չէր վրիպած որ այդ ամբողջ օրը, Լեւոնը իր հետ առանձին մնալէ կը խուսափէր։ Ցարմար առիթ մը գտնելով, երբ Լեւոնը առանձին Բաժբասանաց բլուրի մօտ նստած էր, Սոնիան մօտեցաւ, տեղաւորուեցաւ անոր մօտ, մինչ վերջինս հայեացքը ուղղած Մասիսին, ո՞վ գիտէ թէ՝ ինչ մտքերու մէջ թաղուած էր։

— Հիանալի սար մ'է Վարագը,— բան մը ըսած ըլլալու համար խօսեցաւ Սոնիան, որու կուշտը տեղաւորուելով։

— Այո՛, հիանալի է — պատասխանեց Լեւոնը։

— Մարդ չի յագենար այս պայծառ բնաշխարհէն։ Ամէն կողմ՝ առատ աղբիւրներ, կանանչութիւն, ծաղիկներ...

— Այդպէս է։ Վարագը կենսունակութեան աղբիւրն է այս շրջանին համար,— կարճ ու կտրուկ պատասխանեց Լեւոնը, առով կարծես ըսել ուզէր — «Ի՞նչ լաւ կը լլլար, եթէ դիս առանձին ձգէիք»։

— Շատ կը ցանկայի Աստղկան Բերդը բարձրանալ։ Կ'ըսեն՝ այնտեղէն անհուն հորիզոն մը կը բացուի։

— Այո՛, շատ մեծ հորիզոն մը...

Հակառակ չկամութեանը, իւրովի մտածեց Սոնիան, ուզես չուզես քեզի պիտի խօսեցնեմ, շատ ալ որ չես ախորժիր խօսելէ։ Ու յանկարծ խօսքի նիւթը փոխելով՝ հարցուց.

— Պարոն Լեւոն, հիմա որ Սահմանադրութիւնը հռչակուեցաւ, դեռ կը մտածէ՞ք Վանի մէջ մնալ... Ըսել կ'ուզեմ թէ՝ չէ՞ք ուզեր երթալ ձեր հայրենիքը... Թէեւ չիտակը ձեր ինչ տեղացի ըլլալն ալ չեմ գիտեր,— եւ փորձէց հայեացքով մը նայեցաւ աղու աչքերուն։

Անսպասելի հարցում մ'էր։ Լեւոնը կեդրոնացած հայեացքով նայեցաւ քանի մը նստած Սոնիային, ի՞նչ ըսել կ'ուզէր։ Պահ մը լուռ մնալէ վերջ, Լեւոնը հանդարտօրէն սկսաւ խօսիլ, ուսուցիչի նման, որ կ'աշխատի իր միտքը հասկնալի կերպով մը բացատրել աշակերտին։

— Հոս դեռ շատ աշխատանք կայ կատարելիք... Մեր գործը գրեթէ նոր կը սկսի, ըսել կ'ուզեմ վերաշինական աշխատանքը։ Գործող բազուկներու պահանջը շատ, դժբախտաբար աշխատողները սակաւ...

— Այսի՞նքն։

— Շատ բան։ Պէտք է վերակազմել, աւելի ճիշդ է ըսել, պէտք է ստեղծել ու կանոնաւոր հիմքերու վրայ դնել գաւառներու կրթական գործը։ Երկրի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը, գիւղական տնտեսութիւնը, մանաւանդ Համիտեան շրջանին, անանկացած վիճակի մը հասաւ, հայ ժողովուրդը իրապէս վերակենդանացնելու համար, անհրաժեշտ է աշխատիլ ամէն բանէ առաջ անոր տնտեսական վիճակը բարելաւել։ Կայ եւ ամենակարեւորը՝ ժողովրդական զինումի հարցը ...

— Ձեզ լաւ չեմ հասկնար, այլեւս ի՞նչ զինում, երբ Սահմանադրութիւնը ...

— Այս երկրին մէջ, օրիորդ Սոնիա,— մէկ երկու վայրկեան մտածելէ վերջ խօսքը շարունակեց Լեւոնը՝ բառերը հատիկ հատիկ արտասանելով, կարծես ուզելով, որ այդ խօսքերու իմաստը ուժեղ կերպով տպաւորուին աղջկայ մտքին վրայ,— այս երկրին մէջ, տարբեր բան է սահմանադրութեան հռչակումը եւ բոլորովին տարբեր բան՝ իրագործումը ....

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Հոնկ Քոնկէն։ Եթէ համաճարակը տարածուի, աւելի մեծ աւերներ պիտի գործէ քան ճափոնական ռումբերը ։

Ճափոնցիները շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը, գրաւեցին ռազմական կարեւոր դիրք մը։ Ամէն օր նոր զինուորներ կը հասնին Ճափոնէն։ Միւս կողմէ ռմբակոծութիւնը անընդհատ կը շարունակուի ծովէն թէ ցամաքէն։ Ճափոնական օդանաւեր ռմբակոծեցին Քանթոնը, սպաննելով 18 հոգի։

Ճափոնական իշխանութիւնը հետզհետէ կը սեղմէ օտարները, կալանդելով ոչ միայն նաւաղնացութիւնը, այլեւ առեւտուրը ։

Նանքինի ժողովուրդը կը շարունակէ փախչիլ։ Մինչեւ հիմա հեռացած են 700000 հոգի ։

*** Չինաստանի եւ Խ. Միութեան միջեւ կնքուած դաշնագիրը մեծ գայթակղութեան պատճառ եղաւ Ճափոնի մէջ։ Այդ իսկ պատճառով, զինուորական իշխանութիւնը կ'ուզէ փութացնել գործողութիւնները եւ վճռական յաղթանակ մը շահիլ, տարեգլուխէն առաջ, որպէսզի Մոսկուա չկարենայ միջամտել։ Զօրաշարժը յառաջ կը տարուի չոգեկինդ եւ ամէն օր բազմաթիւ շոգենաւեր ճամբայ ճամբայ կ'ելլեն դէպի Չինաստան։ Ճափոն կ'ուզէ կազմ եւ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է պատահականութեան հանդէպ ։

Ճափոնական թերթերը կը շարունակեն յայտնութիւններ հրատարակել չինեւխորհրդային դաշնագրին գաղտնի տրամադրութեանց մասին։ Եթէ հաւատանք այդ հրատարակութեանց, Չինաստան եւ Խ. Միութիւնը պիտի գործակցին, երբ յարձակում կատարուի Ներքին կամ Արտաքին Մոնկոլիոյ վրայ։ Չինաստանի խնդրանքին վրայ, Խ. Միութիւնը զէնք, ռազմանիւթ, քարիւղ եւայլն պիտի հայթայթէ։ Ցետոյ, չինական կառավարութիւնը պիտի արտօնէ որ համայնավարներ մասնակցին կառավարութեան եւն ։

Ճափոն դեռ չէ պատասխանած անգլիական ծանուցագրին։ Թերթերը անընդունելի կը գտնեն Անգլիոյ պահանջները, գիտել տալով թէ' քանի որ պատերազմական վիճակի մէջ են, վտանգներ միշտ անխուսափելի պիտի ըլլան եւ անգլիական դեսպանը ինք արկածալի փորձ մը կատարեց թշնամութեանց շրջանակին մէջ մտնելով ։

»»»» • ««««

ՅԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՆԱՒ ՄԸ ընկղմեցաւ Ալժէի բացերը, Թարփիլահար ըլլալով։ Կարելի եղաւ փրկել նաւապետը եւ 29 նաւաստիները ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ Պերլին այցելութիւնը անվիճելի կը համարուի այլեւս ։ Առաջնորդը պիտի մեկնի սեպտեմբեր 25ին կամ 26ին եւ պիտի մնայ երկու օր ։ Հաւանական է որ արտաքին նախարարն ալ ընկերանայ։ Իտալական թերթերը առ այժմ լռութիւն կը պահեն այս այցելութեան մասին, իսկ Պերլինի մէջ պատրաստութիւնները կը շարունակուին փութոյ պնդութեամբ ։

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ խորհրդաժողովը վերջացաւ օգոստոս 31ին։ Վախ մը կը վախցուէր որ պառակտում ծագի, սակայն կարելի եղաւ խաղաղութեամբ վերջացնել ամէն բան։ Երեք պետութիւնները որոշեցին շարունակել իրենց գինակցութիւնը, հաւատարիմ մնալով թէ Ազգաժողովին եւ թէ Ֆրանսայի ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ երթալով կը ծանրանայ։ Փողոցներուն մէջ թնդացիկներ պայթեցան, որոնց պատասխանատուութեան կը հրաւիրեն Արաբները։ Երեքշաբթի Արաբ մը սպաննուեցաւ Երուսաղէմի մօտ, ուրիշ մը՝ Հայֆայի մօտ ։ Վերջին երկու օրերու ընթացքին սպաննուեցան հինգ Արաբներ եւ երեք Հրեաներ ։

ԿԱՐՄԻՐ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ՀԱՄԱՐ շարք մը մարտանաւեր, եւ մասնաւորապէս 35000 թոնոնոց երեք զրահաւորներ ապսպրուեցան Մ. Նահանգներուն մէջ։ Մոսկուա այս ապսպրանքին համար պիտի վճարէ 175 միլիոն տոլար ։

ՆԻՍԻ ՄԷՋ Անգլիացի մը սրընթաց քշելով ինքնաշարժը, ձգեց սպաննեց հեծելանուորդ մը, Փառմինտօ թէ դ'Անկլէի վրայ եւ փախաւ։ Անցորդներ խառնուէին հասան, բայց Անգլիացին զէկ մը հարիւրնոցներ նետելով նորէն փախաւ եւ ի վերջոյ ձերբակալուեցաւ Անթիպի մէջ ։

200 *ՏՈՒՆԵՐ ՓԼԱՆ*, հրմիւշ Հանի քէօյի մէջ (Ամասիա, Թուրքիա), ողողումներու հետեւանքով։ Հունձքերը փճացան, եօթը հոգի խեղդուեցան, ուրիշներ կորսուեցան ։

ԿԱՁԻՆ ԳԻՆԸ 5 սանթիմ աւելցաւ սեպտեմբեր 1էն սկսեալ, դառնալով 1,25 (խորանարդ մեթրը)։

ՑՈՒՑԱՏԵՍՏ

Մարսէյլի Բարերդի Հայր. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները 5 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պ. Հայ'ն Սարգիսեանի բնակարանը, 21 Ռիւ Միշէլ, Մարսէյլ՝ կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ գտնուիլ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋԻ

Յ. Կ. Խաչի Անկէրի Մասնաճիւղի վարչութիւնը 50 ֆրանք կը նուիրէ իր մասնաճիւղին, փոխան ծաղկեպսակի, իր յարգելի ընկերուհիին Աբուքա վարդանեանի մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Ընթրիքից յետոյ ծերունի Խաչօի որդիները գնացին իրանց բանին։ Նրանք դեռ շատ գործ ունէին կատարելու . պէտք էր անասուններին նայել, պէտք էր արտը ջրել, որովհետեւ այս գիշեր ջրի հերթը նրանց էր պատկանում . պէտք էր ջրաղացը գնալ ալիւր աղալու համար, մի խօսքով, հազար ու մէկ գործեր կային ։

Սեղանը վեր քաշեցին. Խաչօն դեռ նստած էր. իսկ նրա մեծ որդին, Հայրապետը, որ մնաց մօր մօտ, չիբուխ էր պատրաստում նրա համար։ Հօր եւ որդու մէջ տիրում էր խորին լռութիւն։ Կարծես այս գիշեր տխրութեան դեւը իր սեւ թեւերով նստած լինէր այդ խաղաղ ընտանիքի սրտի վրայ ։

— Ո՞րքան ալիւր տարան Քրտերը, հարցրեց հայրը չիբուխը փոքր ինչ ծխելուց յետոյ։

— Ութից տասն եւ երկու բեռն, պատասխանեց որդին վրդովուած ձայնով ։

— Ինչը բէկը ախար տասն բեռ խնդրեց ։

— Ջուալները իրանց հետ էին բերել, շատ մեծ էին, մինչեւ բերաններր լցրին, կարծես, փողը նաղդ էին տալու անիծածները ։

— Ո՞ւմ եզներով տարան։

— Մեր եզներով. փառք տուէք Աստուծոյ, երբ գնէ եզները կը դարձնեն։ Ես վախում եմ, որ եզներն էլ ալիւրի հետ ուտեն ։

— Այդպիսի անազնւութիւն չի անի բէկը։

— Քրտին ազնւութիւն ո՞վ է տըւել. մի՞թէ քի՞չ է պատահել, որ բեռն էլ տանող անասունի հետ կուլ են տըւել։ Ես իրան եմ ասում. այնքան չեմ ցաւում այսօրուան հարկիր ռոճկու համար եւ տասներկու բեռ ալիւրի համար, բայց ինձ այն է նեղացնում, որ ձրի հաց ենք տալիս, եւ այդ հացը մեր ձեռքով, մեր անասուններով պէտք է տանենք եւ հասցնենք նրանց տանը, որ վայելեն։ Այդ ինչ Աստուծոյ պատիժ է։ Ես չեմ իմանում մինչեւ ե՞րբ այդ Քրտերը մեզ թալանեն։ Գալիս են, տանում են ու տանում են, եւ տարածը յետ չեն կարող տանել ։ Միշտ ուզում են, միշտ ուզում են, ոչ ամօթ ունեն եւ ոչ խղճմտանք ։ Կարծես, մեզ Աստուած նրանց համար կենսակրող է ստեղծել ։

— Դու չե՞ս իմանում որ այդպէս է, պատասխանեց ծերունին, աւելի թունդ կերպով ծխելով իր չիբուխը, կարծես թէ աշխատում էր նրա ծխով խեղդել սրտի բարկութիւնը ։ — Ի՞նչ կարող ենք անել, որդի, եթէ մեր կամքով, մեր ձեռքով չը տանք, նրանք զոռով կը տանեն։ Այդ էլ լաւ է, որ խնդրելով եւ բարեկամութեան անունով են կողոպտում մեզ ։

— Մենք ինքներս ենք սովորցրել նրանց այդ աւազակութիւնը, ասաց որդին.— կարող ենք չը տալ, այն ժամանակ Քիւրտը սովորած կը լինի ինչն ցանել, եւ իր քրտինքով աշխատել իր հացը, բայց մենք սովորեցնում ենք նրանց ծուլութիւն, սովորեցնում ենք մեր հաշուով ապրել ։

— Այդ ուղիղ է, պատասխանեց հայրը տխուր ձայնով.— բայց մեզ դժուար է եւ շատ դժուար է միանգամով ոչնչացնել այն, ինչ որ մեր պապերը սովորեցրին մեզ համար։ Մենք քաղում ենք նրանց ցանած չիմարութիւնների դառն պտուղը։ Հիմա լսիր, որդի, ես իմանում եմ, որ քո սրտի մէջ եփ է գալիս ատելութիւնը, ես իմանում եմ, որ սրտկութիւնը տառապել վշտացնում է քեզ.— բայց դարձեալ հարցնում եմ, ի՞նչ ճար կայ, ի՞նչ կարող ենք անել։ Եթէ ինչ որ ուզում են, չը տանք, կը թշնամանան մեզ հետ. մէկ էլ տեսար, ոչխարների ամբողջ հօտը սարից յափշտակեցին. տարան ։ Ո՞ւմը կարող ենք գանգատուել. ո՞վ կը լսէ մեր ձայնը։ Այն մարդիկը, որ նշանակուել են չարութիւն բառնալու եւ արդարութիւնը պաշտպանելու համար, բոլորը աւազակներ են, սկսեալ վալիից, փաշայից, մինչեւ վերջին մուդիրը եւ զայմաղամը։ Մի աւազակ մի ուրիշ աւազակի հետ քոյր եւ եղբայրներ են, եւ ինչպէս ասում են՝ «շունը շնից, երկուսն էլ մի անից »։ Դու ինքդ քո աչքով տեսար, որ Արզրումի վալին, փոխանակ շղթաներ ուղարկելու, որ մի այսպիսի երեւելի աւազակապետին, որպէս Ֆաթթահ-բէկն է, տանեն եւ խեղդեն,— փոխանակ այդ անելու, նրա համար մի գեղեցիկ ձի ընծայ է ուղարկում, մի նշանադարձի համար, որ մեր ամբողջ գաւառը լցրել է արիւնով եւ արտասուքով։ Երբ որ վալին, երկրի նահանգապետը այսպէս է վարւում, էլ ո՞վ է մնում որ մենք յայտնենք նրան մեր սրտի ցաւը. — մնում է միայն Աստուած, բայց Աստուած էլ մեր ձայնը չէ լսում, երեւի շատ են մեր մեղքերը ...

Որդին ոչինչ չը պատասխանեց, հայրը շարունակեց ։

— Մենք Հայ ենք. Աստուծոյ անէծքը գրած է մեր ճակատի վրայ. մենք մեր ձեռքով մեր տունը քանդում ենք։ Անմիաբանութիւնը, երկպառակութիւնը, նախանձը, թշնամութիւնը եւ հազար ու մէկ այս տեսակ չարութիւններ շատ ժամանակներից բոյն են դրել մեր հոգու մէջ— եւ մենք կրում ենք այդ մեղքերի պատիժը։ Քիւրտը մեղաւոր չէ։ Եթէ մեր մէջ միութիւն լինէր, եթէ մեր մէջ սիրտ լինէր, Քիւրտը, յիմար եւ ծոյլ Քիւրտը ի՞նչ կարող էր անել։

Նա հրամայեց կրկին վառել չիբուխը, եւ որդին կատարելով հօր ցանկութիւնը, խօսեց ։

— Մենք վեց եղբայրներ ենք, հայր, եթէ դու այսօր մի ակնարկութիւն արած լինէիր, մեր վեցը բաւական կը լինէր արտաքսելու մեր անից Ֆաթթահ-բէկի մօտ երեսուն ձիաւորներին եւ նրանք միւս անգամ չէին համարձակուի այսպէս լրբութեամբ ոտք կոխել մեր շեմքի վրայ ։

— Այդ ես իմանում եմ, որդի, բայց ի՞նչ շահ։ Դուք կը կռուէիք նրանց հետ, գուցէ մէկին, երկուսին, շատերին կը սպանէիք, բայց էգուց Քրտերի ամբողջ ցեղը կը թափուէր մեր տան վրայ եւ մեզ մեր հօր տան հետ հաւասար կ'անէին։ Ո՞վ հայր կար մեզ պաշտպանելու։ Ոչ ոք ։

Կարելի է շատերը կ'ուրախանային. Այսպէս է Հայը։ Բայց Քիւրտը այսպէս չէ։

ՐԱՖՖԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 3 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 3 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3515

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՀՈԳԵՐ, ՇՐՋԱՆԷ ՇՐՋԱՆ

Այսօր, ուրբաթ, կը բացուի Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ շրջանային ժողովը։

Ընկերները գիտեն թէ ի՛նչ կը նշանակէ այդ։ Իսկ «դրսեցիները» անշուշտ պիտի հարցնեն թէ նորէն ի՛նչ պատահեր է որ Դաշնակցականները ժողով կը գումարեն ...

Այսպէ՛ս է մեր կեանքը։ Անոնք որ իրենք զիրենք հեռու կը պահեն հանրային եւեւէջէն, դժուար կ'ըմբռնեն կուսակցական գործունէութեան բազմազան երեւոյթները ։

Նոյնպէս, այդ մասին աղօտ կամ շփոթ գաղափարներ ունին նաեւ անոնք որ վարժուած են հանրային կեանքը ամփոփել ժամուն բակը, կամ ապաւինիլ ազգային երեւելիներու բարեհաճութեան եւ իմաստութեան ։

Այո, ինչպէս ամէն տեղ, այստեղ ալ, Դաշնակցութիւնը ամէն տարի կանոնաւորաբար կը գումարէ իր Պատգամաւորական կամ Շրջանային ժողովները, մէկ տարուան գործունէութիւնը քննելու եւ յառաջիկայ տարուան ուղեգիծը մշակելու համար։

Առանց այս պարբերական ժողովներուն, ոչ միայն պիտի լճանար կուսակցական կեանքը, այլեւ կարելի պիտի չըլլար հակակշռել իւրաքանչիւր շրջանի կուսակցական աշխատանքը։ Այս ժողովներուն մէջ է որ կը լսուին ամէնէն խոնարհ ձայները, խումբերէն մինչեւ ենթակոմիտէներն ու կոմիտէները ։

Մինչեւ Շրջ. ժողով՝ կուսակցութեան յետին կորիզը իր մասնաւոր ժողովները գումարած կ'ըլլայ, օրակարգի հարցերը քննելու եւ բանաձեւեր մշակելու համար։ Այդ առթիւ է որ կը յայտնուին բոլոր արտունջներն ու բաղձանքները, ինչպէս եւ թելադրութիւններ, միջոցներ՝ յառաջիկային աւելի լաւ գործելու համար ։

Շրջ. ժողովները միեւնոյն ատեն նախապատրաստութիւններ են գերագոյն խորհրդակցութեան՝ Ընդհ. Ժողովին համար, որ դժբախտաբար նոյն կանոնաւորութեամբ չի կրնար գումարուիլ, իբրեւ հետեւանք մեր ցիր ու ցան եւ կաշկանդեալ կացութեան ։

Այս տարրական գիտելիքներէն վերջ, որոնք սահմանուած են «արգոյ հասարակութեան», անցնելով բուն հարցին, կ'ուզէինք շեշտել թէ այս տարուան Շրջ. ժողովը ունի բացառիկ արժէք։

Անհրաժեշտ չէ մանրամասնութեանց մէջ մտնել, քանի որ իւրաքանչիւր շրջան ծանօթ է ոչ միայն օրակարգին, այլեւ անոր կցուած նոր հարցերուն։ Ահա շաբաթներէ ի վեր տեղական ժողովներ կը գումարուին, եւ պատգամաւորները իրենց հետ բերած են բանաձեւեր, որոնք շատ մը տեսակէտներով կը տարբերին նախընթաց տարիներու բանաձեւերէն ։

Ամէն միջավայր իրեն յատուկ հոգերն ունի։ Կուսակցութեան ընդհանուր ուղեգիծը բոլորին համար պարտաւորիչ ըլլալով հանդերձ, կը ներկայանան այնպիսի հարցեր, որոնք միեւնոյն սրութիւնը կամ ծանրութիւնը չունին ամէն գաղութի մէջ ։

Այսպէս, մեր շրջանին համար հրատապ հանգամանք ունի սերունդի փրկութեան պայքարը։ Փրկութիւն ոչ միայն ազգային, այլեւ քաղաքական - կուսակցական դիմագծի տեսակէտով։

Երէկուան մանուկները դարձած են արդէն պատանիներ, իսկ այս վերջինները՝ չափահաս երիտասարդներ։ Բայց, ի՞նչ կը ներկայացնեն անոնք, իբրեւ հայկական գրամագլուխ։ Իբրեւ հում նիւթ կամ պահեստ ։

Առաջին անգամ չէ որ այս հարցը կը դրուի կուսակցութեան սեղանին վրայ, քիչ մը ամէն տեղ, բայց մանաւանդ Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մէջ։

Բայց, երբեք այսքան ծանրակշիռ հանգամանք առած չէր հարցը։ Փորձի շրջանը շատոնց անցած է, եւ մենք արդէն կը գտնուինք լաւագոյն ելքերը գտնելու ստիպողութեան տակ ։

Այս տագնապին հետ սերտ կապ ունի, նաեւ, զինուորագրութեան խնդիրը, որ նոր էջ մը կը բանայ մեր ներկայ կեանքին մէջ։

Այլեւս ճշդուած են կարգ մը պարագաներ,— 20 – 21 տարեկանները զինուոր պիտի երթան յառաջիկայ հոկտեմբերին։ Շատերը բեռ կապած են արդէն։

Արդ, ի՞նչպէս պիտի պահուի այս երիտասարդներուն ազգային դիմագիծը։ Զինուորական լաւագոյն կրթութիւնը պիտի ստանան անոնք, դառնալով չարքաշ եւ կարգապահ, արի եւ ձեռներէց տարրեր։ Իսկ անոնց հոգեկան կա՞զմը,— մանաւանդ որ մեծագոյն մասը տեղական վարժարաններու մէջ լրացուցին իրենց շրջանը...

Յետոյ, մասնաւորապէս այս միջավայրին մէջ, ունինք աշխատաւորական - արհեստակցական հոգեր, ինչպէս եւ քաղաքական պարտականութիւններ ։

Առաջինը բացատրութեան չի կարօտիր։ 1936 Յունիսէն ի վեր, այս ճակատին վրայ շատ մը նոր գիտելիքներ ստացան մեր աշխատաւորները։ Վայելելով ընկերային օրէնքներու բարիքը, անոնք փարատեցին շատ մը նախապաշարումներ, եւ այսօր այլեւս չեն հարցներ,— Դաշնակցութիւնը ազգայի՞ն է թէ աշխատաւորական։

Ինչ կը վերաբերի քաղաքական պարտականութեանց, անշուշտ անոնց ղեկավարութիւնը կ'իյնայ վերին մարմիններուն վրայ։ Բայց, ամէն կեդր. կոմիտէ, եւ մանաւանդ այս շրջանը պարտաւոր է սահմանել իր աշխատանքի բաժինը։ Կը գտնուինք Եւրոպայի սրտին վրայ, եւ յաճախ կեանքը մեքենաբար կը ներկայացնէ հոգեր ու հարցեր, որոնք ուշադրութիւն, աշխատանք եւ հետապնդում կը պահանջեն ։

15րդ Շրջ. ժողովին մեծագոյն արժանիքը պիտի ըլլայ արթնցնել ինքնագործունէութեան եւ ինքնավստահութեան ոգին, գործի մղելով բոլոր ընդունակ տարրերը ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԾԱՆՕԹ ՍՈՒԶԱՆԱՒ ՄԸ ԿԸ ՅԱՐՁԱԿԻ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԹՈՐՓԻԼԱՀԱԼԱԾԻ ՄԸ ՎՐԱՅ

»»»» • ««««

Ընդհանուր յուզում Անգլիոյ մէջ

« Խորհրդաւոր» սուզանաւերու պատմութիւնը կը շարունակուի։ Տակաւին չպարզուեցաւ Մարմարայի մէջ երեւցած անծանօթ սուզանաւի մը պարագան, եւ ահա նոր դէպք մը Միջերկրականի մէջ, այս անգամ անգլիական մարտանաւի մը դէմ։

Չորեքշաբթի օր անգլիական «Հէյվօք» թորփիլահալածը, որ քննական պտոյտ մը կը կատարէր Սպանիոյ բացերը, ի հաշիւ ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին, անծանօթ սուզանաւի մը յարձակման ենթարկուեցաւ Ալիքանթէի մօտ։ Անգլիական բոլոր տրամադրելի սուզանաւերը անմիջապէս հրաման ստացան դէպի Սպանիոյ արեւելեան ջուրերը սուրալ, սուզանաւը գտնելու համար։ Ծովային նախարարութեան զեկոյցը կ'ըսէ թէ թորփիլահալածը յարձակում կրեց, բայց չվնասուեցաւ։ Բայց եւ այնպէս, համաձայն վերջերս տրուած հրամանին, անգլիական մարտանաւը յարձակման պատասխանեց քանի մը ռումբեր արձակելով ջուրին մէջ։ Արդիւնքը յայտնի չէ ։

Յարձակումէն անմիջապէս վերջը, անգլիական թորփիլահալածին հրամանատարը կոչ մը ուղղեց Ճիպրալթար, ուրկէ հինգ մարտանաւեր ճամբայ ելան, փախստական սուզանաւը հետապնդելու համար։ Ցամաք իջած բոլոր սպաներն ու նաւաստիները շտապով կանչուեցան ճաշարաններէն եւ սրճարաններէն ։ Միւս կողմէ Միջերկրականի բրիտանական տորմիղին հրամանատարը երկու թորփիլահալածներ ճամբայ հանեց, գործակցելու համար միւս մարտանաւերուն ։

Դէպքը ընդհանուր յուզում պատճառեց Անգլիոյ մէջ, մանաւանդ որ կը կասկածին թէ նաւը իտալական կրնայ ըլլալ։ Ծովային նախարարութիւնը անմիջական միջոցները ձեռք առնելով հանդերձ, լռութիւն կը պահէ։ Թէեւ վերջին ամիսներու ընթացքին 18 ծովային եւ վեց ալ օդանաւային յարձակումներ կատարուեցան անգլիական նաւերու դէմ, Միջերկրականի մէջ, բայց այս վերջին դէպքը ամէնէն խիստը կը համարուի։ Օդանաւային յարձակումներու մէջ, միշտ հաւանական է որ ինքնաթիռը շփոթի, մինչդեռ այս անգամ յարձակումը կատարուած է անգլիական մարտանաւերու շարժումներուն ծանօթ նաւուղիներու կողմէ։ Անկէ զատ, մասնագէտներ դիտել կուտան թէ անգլիական մարտանաւը լոյսերը վառած էր, ինչ որ հաղուադէպ է Սպանիոյ երկու կողմերու մարտանաւերուն համար ։

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ դէպքին մեծ կարեւորութիւն կուտան նաեւ անոր համար որ, Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմի ընթացքին, գրեթէ անգործ մնացին 6 կառավարական եւ 2 ապստամբ սուզանաւերը ։ Արդարեւ, ատենէ մը ի վեր աւելցած է անծանօթ սուզանաւերու գործունէութիւնը Միջերկրականի մէջ ։

Այդ դէպքը շատ կը յիշեցնէ Մեծ պատերազմի ընթացքին պատահած արկած մը, երբ անգլիական թորփիլահալած մը սխալմամբ ընկղմեց Անգլիոյ դաշնակցին՝ Իտալիոյ մէկ սուզանաւը։ Այն ատեն բրիտանական հրամանատարին անթել հեռագիրը կը հաղորդէր.— «Ընկղմեցինք աւստրիական սուզանաւ մը։ Բոլոր ողջ մնացողները միայն իտալերէն կը խօսին »։

*** Դէպքին լուրը հազիւ Լոնտոն հասած, որոշուեցաւ ժողովի հրաւիրել դահլիճին ներկայ անդամները, միջոցներ անօրինելու համար Միջերկրականի մէջ սպառնացող վտանգներուն դէմ։ Վարչապետը արձակուրդի գացած ըլլալով, ժողովին նախագահեց արտաքին նախարարը։ Հաւանական է որ Անգլիա նոր մարտանաւեր ղրկէ Միջերկրական։ Եթէ սուզանաւերու յարձակումները շարունակուին, թերեւս որոշուի մարտանաւեր ընկերացնել առեւտրական նաւերուն։ Ամէն պարագայի մէջ, կառավարութիւնը լրջօրէն մտահոգ է Միջերկրականի ապահովութեան մասին։ Վերջերս Ֆրանսական կառավարութիւնը կ'առաջարկէր ժողովի հրաւիրել Միջերկրականի բոլոր պետութիւնները, պաշտպանութեան հաւաքական ուղեգիծ մը մշակելու համար։ Անգլիոյ պաշտօնական շրջանակները ընթացք չտուին այս առաջարկին, վախնալով որ աւելի կը բարդանայ կացութիւնը. բայց այս անգամ հաւանաբար կը փոխեն իրենց կարծիքը ։

ՉԻՆ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

»»»» • ««««

Ճափոնցիներու յարձակումները եւ ուրիշ պատրաստութիւններ

Վերջին լուրերու համաձայն, Ճափոնցիները նոր քաղաք մը եւս գրաւած են, Փաօ- Զան, որ կ'իշխէ Եանկցէ գետին աջ ափին վրայ եւ աջանցքի խարիսխ մը կը կազմէ գործողութեանց համար ։

Թիւթէյի մէկ հեռագիրը Թոքիոյի վիճակը շատ տենդոտ եւ պատրաստութիւնները հրատապ կը ներկայացնէ։ Նախատեսուած է որ պատերազմը (Չինաստանի եւ Ճափոնի միջեւ միայն) պիտի տեւէ մինչեւ գարուն, եթէ ուրիշ խառնաշփոթութիւն մը չծագի միջազգային գետնի վրայ։ Ընդհանուր սպայակոյտը որոշած է ցմերջ շարունակել։ Հանգստեան կոչուած քսան զօրավարներ դարձեալ ծառայութեան կանչուեցան եւ բիւրաւոր պահեստներ դրօշի տակ կը վազեն։ Ճափոնական բանակը իր սովորականէն երկու կամ երեք աստիճան բարձր պիտի ըլլայ քանակով եւ որակով։ Վարչապետը յայտարարեց որ հարկաւոր է խորտակել Չինաստանը, ինչպէս երբեմն Կատոն կ'ըսէր.— « Պէտք է կործանել Կարթագէնը»... Ճափոն այս կերպով մինչեւ Գանթօն պատրաստ է տարածելու պատերազմական գօտին, այսինքն եւրոպական ազդեցութեան շատ աւելի մօտիկ մարզին մէջ։

*** Շանկայ հետզհետէ կը վարժուի կռիւներուն, որոնք սովորական դարձած են, կ'ըսէ անգլիական հեռագիր մը, Ճափոնցիները ճակատ մը ապահովելով, սկսած են աշխատիլ որ քաղաքը նորէն առնէ իր ընդհանուր սովորական դիմագիծը։ Գինետուները եւ հանրային զբօսարանները բաց կը մնան մինչեւ ժամը 19։ Իսկ բոլոր լոյսերը պէտք է մարին ժամը 22ուկէսին։ Միջազգային գօտիին մէջ կացութեան բարւոքումին առաջին նշանը այն է որ բրիտանական իշխանութիւնները լուծեցին նոյն գօտիին մէջ գտնուողները անկէց դուրս հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԽԱՅԹՈՂ » ՈՐԴԵԳԻՐԸ

Վերջին ամիսներու ընթացքին, ռամկավար թերթերը, մանաւանդ Ամերիկայի «Պայքար»ն ու Փարիզի «Ապագայ»ն ծեծելով ծեծելով անճանաչելի դարձուցին Հօկը։ Այսինքն իր խարազատ պատեանին մէջ դրին :

Ինչե՞ր գրեցին մինչեւ հիմա եւ կը գրեն տակաւին, բաց ծանօթ ըլլալով բոլոր անցքերուն եւ ծալքերուն, իբրեւ մօրաքոյր կամ կնքահայր :

Փարիզի պաշտօնաթերթը չէ՞ր որ հրապարակաւ խոստովանեցաւ թէ իրենք՝ Ռամկավարները կապեցին Հօկին խանձարուրը, տարիներով լուացին, մաքրեցին, արդուկեցին անոր շորերը։ Բայց անպիտանը «խայթող» ելաւ։ Եւ հիմա տուր թէ կուտաս :

Փորձենք ծաղկեփունջ մը կազմել...

— « Հօկի հրատարակած տեղեկագրութիւններէն տեսնուեցաւ նաեւ որ, Հայաստանի օգնութեան անունով հանգանակուած մէկ քանի հազար տոլար ճղճիմ գումարի կէսէն աւելին, այդ կազմակերպութիւնը գործածած էր իր հրատարակութեանց համար, զանցառելի գումար մը ղրկելով Հայաստան։ Պարզուեցաւ մանաւանդ որ՝ եթէ Հօկի ձեռքով Հայաստան չղրկուէին Հայրենակցական Միութեանց դրամները, Հօկը առանձինն, բան մը ընելու եւ ըլլալու երեւոյթն ալ իր վրայ առնելու անկարող պիտի ըլլար ։ Ինչ որ Հօկն ըրաւ, Հայաստանի շինարարութիւնն ի նպաստ կոմունիզմի շահագործել էր»։ (Պայքար 31 յուլիս)։

— « Հօկը քաղաքական դիմագիծ ունի որ բոլշեւիկեան է ։

Հօկը պայքար կը մղէ ուրիշ կուսակցութիւններու դէմ, ինչ որ կուսակցութեան մը դերն է ։

Հօկը քաղաքական աքթ կը կատարէ ։

Հօկը իր ապրած երկիրներու ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան միջամուխ կ'ըլլայ ։

Հօկը Լէնինեան - Ստալինեան բոլշեւիկ քաղաքականութեան անշեղ կիրարկումին ախոյեանն է ։

Հօկը իր հաստատուած հիւրընկալ երկրին սահմաններուն մէջ, օտար պետութեան մը քաղաքական շահերուն պաշտպանութեան նուիրուած այլաբարի քաղաքական կազմակերպութիւն մըն է»։ (Ապագայ, 7 օգոստ.)։

— « Այս տեսակ Հօկ մը, որ էնթերնէի բոյն է դարձած եւ արտասահմանի Հայութեան մէջ դժբախտաբար արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող երկպառակութիւնները պարզացնելու, խորացնելու կ'աշխատի, որ քիթը ամէն բանի մէջ կը խոթէ (ինքզինքը ուղեկոյս «արտասահմանեան հայ աշխատաւորութեան» տեսակ մը կառավարութիւն դարձնել), ոչ Հայաստանին ոչ ալ արտասահմանեան Հայութեան օգուտ մը չունենալէ զատ, վնասակար է»։ (Արշակ Չօպանեան, «Ապագայ», 28 օգոստոս)։

Դեռ ի՞նչ բարի վկայութիւններ :

Ահա հեռաւոր երկրէն, Ամերիկայէն ձայն կուտան Ս. Դ. Հնչակեաններ ալ, միեւնոյն տաշտին մէջ ծեծելով Հօկն ու «պետական» կոչուած կ. խաչը ·

— « Այս երկու հաստատութիւնները միասին առած, երբ եւ իցէ չկրցին իրենց հրապարակ գալու կոչումն արդարացնել։ Ռուսեցիկ նշանաբաններով ճամբայ ինկան, աղմկեցին իրենց շրջապատը, Խորհրդային Հայաստանի ուժն կը կազմակերպեն անհատուած անունով կազմակերպեցին ու տակաձեռնարկներ, եւ սակայն երբեք չյաջողեցան մասսայական ոյժ դառնալ, արմատ բռնել եւ վստահութիւն ներշնչել գաղթահայ ժողովուրդին։ Ցաւով կ'ընդգծենք այս իրողութիւնները։ Իրողութիւն մը որուն մէջ վերոյիշեալ կազմակերպութեանց ղեկավար տարրը պատասխանատու է գլխաւորաբար»։ (Երիտ. Հայաստան, 14 յուլիս)։

Ո՞ր եւ է բարիք պիտի ծնի՞ այս «իրողապաշտական ախտ» մերկացումներէն :

Սպասենք եւ յուսանք :

Ցանոյն նախազատ հայրն ու մայրը այնքան լաւ չեն ճանչնար իրենց զաւակը, որքան մօրաքոյրը կամ կնքահայրը :

ՎԱՀԷ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԱԹԱԹՈՒՐՔԻ ԴԷՄ ?

»»»» • ««««

Վերապահութեամբ կ'արտատպենք այս լուրը, որ հրատարակուած է Դամասկոսի «Էլ Գ'էզօ» թերթին մէջ.— Գահիրէ հասած լուրերու համաձայն Թուրքերը ձերբակալած են բազմաթիւ Քիւրտեր որոնք դաւադրութիւն մը կը կազմակերպէին Քէմալ Աթաթիւրքի կեանքին դէմ։ Դաւադիրները մահուան դատապարտուած են։

Կը հաւաստուի նաեւ թէ քիւրտ ապստամբներ որոնք Թուրքիայէն փախչելով ռուս. սահմանը անցած էին, գնդացիրներու համազարկով ընդունուած են խորհրդային պահակ զինուորներու կողմէ։ Փախստական խմբաւորները հարկադրուած են իրենց ճամբէն շեղիլ եւ ուղղուիլ դէպի Իրան։ Թրքական օդանաւեր զանոնք հետապնդած են ու ռմբակոծած մինչեւ սահմանագլուխ ։

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Սանճաքին մէջ

Թուրք թերթերը կը շարունակեն վրդովիչ տեղեկութիւններ հրատարակել Աղեքսանտրէթի Սանճաքի մասին։ Ահա վերջին լուրերը.—

Առանձայէն կը հաղորդեն թէ Անթաքիոյ (Անտիոք) մէջ կացութիւնը դեռ չէ հանդարտած։ Վերջին դէպքերուն պատճառով զինուորական ուժերուն կողմէ կարելի կ'ըլլայ հանդարտութիւնն ու կարգ կանոնը ապահովել ։ Մինչեւ վերջերս գոց մնացած խանութներուն մէկ մասը վերաբացուեցաւ ։ Սակայն ժողովուրդին մէջ սարսափ եւ յուզում պատճառեց այն իրողութիւնը որ Արաբները ապրանքները իրենց թաղերը կը փոխադրեն, որպէսզի աւելի ազատ ըլլան հրդեհելու եւ թալլելու միւս թաղերը ։

Սուրիոյ վստահամբաւ «Էլ Լիվա » թերթը, Դամասկոսի ամբողջ մամուլը եւ Վաթանիները կը շարունակեն գրգռութիւնն ու յերիւրանքները ։

Խանութներուն բացման վրայ, Թուրք հիւպատոս Ֆայիք Զիհնի քաղաքը պտտելով, կացութիւնը կը քննէ։ Կ'ըսուի թէ վերջին դէպքերուն պատճառով ձերբակալուածները ազատ պիտի արձակուին ։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, կրկին դատարան յանձնուած են քանի մը երիտասարդներ, այն յանցանքով թէ թրքական քարոզութիւն կը կատարէին եւ թրքական մշակոյթը կը տարածէին ։

»»»» • ««««

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Քաթալոնիայէն պատուիրակներ ղրկուած են Պիարից, բանակցելու համար Զօր. Ֆրանքոյի ներկայացուցիչներուն հետ։ Կ'ըսուի թէ զօրավարը անձնատուութիւն պիտի պահանջէ առանց որ եւ է պայմանի։— Կռիւները կը շարունակուին Սանթանտէրի եւ Արակոնի ճակատներուն վրայ ։

ԿԱԶԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ սկսան ծախուիլ Գերմանիոյ մէջ, սեպտ. 1էն սկսեալ։ Ամէն քաղաքացի,— այր, կին թէ մանուկ պարտաւոր է գնել հատ մը ։ Գինը հինգ մարք է։ Մասնաւոր պաշտօնեաներ պիտի պտտին տուները եւ վկայականներ պիտի բաժնեն, ճշդելով հարկ եղած դիմակներուն քանակութիւնը։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Ո՞Վ Է ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԻՉԸ

Թուրք մամուլը եւ Տէրսիմէն հասած լուրերը կը հաստատեն թէ Մալաթէն ի վեր Տէրսիմի մէջ բռնկած քրտական ապստամբութեան գլուխը կը կանգնի Սէյիտ Րիզա :

Ո՞վ է Սէյիտ Րիզա եւ ի՞նչ դիրք ունեցած է մինչեւ այսօր Տէրսիմի մէջ: Ի՞նչ վերաբերում ունեցած է ան 1915 — 18ի հայկական տարագրութեանց շրջանին իր հողերը ապաստանած Հայերու հանդէպ եւ կամ ի՞նչ քաղաքական եւ ռազմական հաստատութիւն ունեցող անձ մըն է: Այս բոլորը կը չահագրգռեն հայ ընթերցողները, որոնցմէ փոքր թիւ մը չեն կազմեր մեծ տարագրութեան ատեն Տէրսիմ ապաստանողները կամ իբր անմիջական դրացի Տէրսիմցիներու հետ առեւտրական ու բարեկամական կապեր ունեցած անձերը, ինչպէս Չմշկածագցիներ, Արաբկիրցիներ, Ակնցիներ, Խարբերդցիներ, Քղեցիներ, Երզնկացիներ, Բալուցիներ եւայլն:

« Հայրենիք »ի խմբագիրներէն մէկը նպատակայարմար գտած է տեսնել երկու անձեր, որոնք մեծ տարագրութեան ատեն Տէրսիմ գտնուած ըլլալով՝ կրնային չահեկան տեղեկութիւններ հաղորդել Տէրսիմի եւ անոր չարժման ղեկավար Սէյիտ Րիզայի մասին:

Այդ անձերէն մէկն է ընկեր Յովհաննէս Մաղաքեան, որ այժմ կը գործէ « Հայրենիք »ի Վարչութեան Աստղման բաժնին մէջ: Միւսը՝ Մանուկ աղա Մոմճեանն է, բնիկ Խողաթցի, Տէրսիմ:

Ընկեր Յովհաննէս Մաղաքեան եղած հարցումներուն պատասխանելով ըսաւ.

— Սէյիտ Րիզան առաջին անգամ ճանչցայ 1916ին Ճամչի Աղային տան մէջ, Տէրսիմ: Այս Ճամչին Ֆերաթուչացցոց աղան էր:

— Ի՞նչ էր Սէյիտ Րիզային վերաբերումը դէպի Հայերը:

— Սէյիտ Րիզան շատ գուրգուրանքով կը վարուէր Հայերու հետ: Ան կը դատապարտէր Թուրքերու արարքները եւ անգամ մը ըսաւ. «Քեաֆիր Թուրքերը մեզ ալ խաբեցին, երբ մեզի տեղեկացուցին թէ իրենց նպատակն է միայն փոխել Հայոց բնակութեան վայրերը »:

— Ուրիշ ի՞նչ կ՚ըսէր Սէյիտ Րիզա Հայերու խնդրոյ մասին:

— Իմ վրայ ճնշող տպաւորութիւն թողած են Սէյիտ Րիզայի սա խօսքերը, որ ըսաւ մեզի Ճամչի Աղային տան մէջ.— « Հայերը պէտք է նախատեսած ըլլային այս աղէտը եւ ըստ այնմ ալ շարժէին էին: Առաջին անգամը չէ որ այս աղէտը (տարալէ) անոնց գլխուն կուգայ »:

Եւ Սէյիտը վերյիշելով 1895—96ի շրջանին դէպք մը, շարունակեց.

— « Քեաֆիր Թուրքերը իմ հօրս տունէն ծուղակով մը բռնեցին եւ Խոզաթ տարին հայ յեղափոխականները: Այդ պահուն հայրս եւ մենք մեր տունը չէինք եւ ուրիշ տեղ գացած էինք »:

— Կրնա՞ս վերյիշել եւ նկարագրել Սէյիտ Րիզայի կերպարանքը:

— Որքան կը յիշեմ, Սէյիտ Րիզան միջին հասակէն քիչ մը բարձր է, բայց կարելի չէ բարձրահասակ կոչել զինքը: Այն ատեն, մօտ 20 տարի առաջ, երբ տեսայ զինքը, առոյգ եւ քաջառողջ էր: Ունէր սեւ մօրուք, որուն մէջ քանի մը սպիտակ թելեր կային: Լաւ սազ կը զարնէր: Ես լսած եմ անոր նուագած [illegible] երգը:

— Ընտանեկան պարագաներուն մասին կրնա՞ս տեղեկութիւններ տալ:

— Սէյիտ Րիզան որդին է հանգուցեալ Սէյիտ Իպրահիմին: Որքան գիտեմ, այն ատեն ունէր երկու թէ երեք զաւակներ — կարծեմ երկուքը աղջիկ եւ մէկը տղայ:

— Ո՞ւր կը գտնուէր իր իշխանութեան շրջանը:

— Սէյիտ Րիզայի տիրապետութեան շրջանը կը գտնուէր Խոզաթի վերեւի լեռներուն վրայ: Իր գիւղն ալ հոն է: Ինք սերած է Վերի Աղաշուշաղներու աշիրէթին: Գիւղին անունն է Տէկէր-մէն Տէքէ:

Այն ատեն Վարի Աղաշուշաղցիներու աշիրէթը կը հպատակէր Կանկոզատէ Մէհմէտ Աղային, որ հիմա մեռած է:

Վերի Աղաշուշաղցիներու շրջանը կը սկսի Երկան գիւղէն, որ նախկին հայկական գիւղ մը եղած է եւ մէջն ունի վանք մը, որուն անունը դժբախտաբար մոռցած եմ:

— Սէյիտ Րիզան մեծ պաշտպա՞ն է իր մօտ ապաստանած Հայերը:

— Այո, կրնամ վկայել որ Սէյիտ Րիզա մեծ պաշտպանած է իր մօտ ապաստանած Հայերը: Ուրիշ աղաներու պէս չգործակցեցաւ կառավարութեան՝ տեղահանելու Հայերը:

— Ընկեր Յովհաննէս, քեզի ծանօթ աղաներէն ո՞րը գործակցեցաւ Թուրք կառավարութեան:

— Ֆերհաթուչաղցիներու պետ Տիապ աղան գործակցեցաւ Հայերու տեղահանութեան: Տիապ աղան Չմշկածագի մօտ էր: Պէտք է ըսեմ, սակայն, որ այս գէշ գործերը կատարող Տէրսիմցի աղան, լաւ գործեր ալ կատարեց, երբ իրեն դրամ մատուցեցին: Օրինակ, Թուրքերը երկու Հայեր բռնելով Աղզունիքէն, տարած բանտարկած էին Չմշկածագ, ուր կը կենար իր տղան: Երբ տասը ոսկի խոստացին իրեն այդ երկուքին ազատ արձակման համար, ան իսկոյն փախցնել տուաւ բանտէն այդ երկու Հայերը:

Ընկեր Յովհ. Մաղաքեան Մեծ Պատերազմէն Ամերիկայէն Խարբերդ վերադարձած էր եւ քանի մը ամիս բանտ մնացած է, վասնզի ամերիկեան հիւպատոսը չէր կրնար պաշտպանել զինքը իբրեւ ամերիկահպատակ: Կաշառքով բանտէն ելլելէ ետք Տէրսիմ փախած եւ 9 անգամ գացած եկած է Խարբերդէն Տէրսիմ Հայեր փախցնելու գործով: Վերջին անգամ բռնուած եւ յետ դատավարութեան 1918 յունուար 1ին ազատ արձակուած է:

—Տէրսիմէն Երզնկա գացած չէ՞ս:

—Ես էի որ 20 քիւրտ աղաներ 400 Հայերու հետ առաջնորդեցի Երզնկա:

Եւ ընկեր Յովհաննէս, որ ծանօթ է Զալախ Յովհաննէս անունով, սա յաւելումը ըրաւ.

— Օվաճըգի մօտ Քալայճըք Մուսթաֆա աղան ալ մեծ ծառայութիւններ ըրաւ Հայերուն:

X

Տէրսիմի մասին տեղեկութիւններ տուող միւս Հայը եղաւ Մանուկ Մոմճեան:

Մանուկ աղա Մոմճեան մեծ պատերազմի ատեն Երզնկայի եւ Տէրսիմի միջեւ Հայեր փախցնելու գործով ըզբաղած է: Ան նոյնիսկ ցոյց տուաւ նամակ մը 1916ին գրուած եւ ուղղուած «Մուրատ փաշային ու Տիգրան պէյին » — Երզնկա: Այս նամակով ան կը յայտնէ քիւրտ աղաներու լաւ տրամադրութիւնները հայ փախստականները յանձնելու մասին, դրամական վարձատրութեան փոխարէն:

Պ. Մանուկ Մոմճեան կը չեշտէ որ Թուրք բանակին համար չափազանց դժուար բան մը պիտի ըլլայ ընկճել Տէրսիմը, պայմանաւ որ ուտելիք եւ ռազմանիւթ ունենան Տէրսիմցիները: Այս կարծիքը յայտնեցին Փիլատի Քիւրտերը, ինչպէս եւ ընկ. Յովհ. Մաղաքեան:

— Քիւրտերը սակաւապետ չե՞ն:

— Կոնկազատէ Յուսուֆ աղա ինծի ըսաւ անգամ մը— «Մէկ չորթանով 15 օր ապրած եմ»:

— Տէրսիմի լեռներուն մէջ ի՞նչ բաներ կրնան գտնել Քիւրտերը եւ ուտել:

— Տէրսիմի Քիւրտերն ուտելիք շատ կրնան գտնել իրենց լեռներուն մէջ. օրինակ՝ կուլիկ կամ հողին, որուն արմատէն չէչ կը շինեն, նաեւ բաւական վայրի պտուղներ, բոյսեր եւլն.:

X

Ինչպէս չէշտեցինք, Տէրսիմցիները պէտք ունին երկու բաներու.— ուտեստ եւ ռազմամթերք, մանաւանդ այս վերջինը:

Գրեթէ անառիկ պատնէշը, որ բնութեան կողմէ [illegible] է, անոնց ամեհի լեռներն են:

Այս բոլոր տեղեկութիւնները ցոյց կու տան որ Տէրսիմ ի վիճակի է երկար ատեն դիմադրելու թրքական յարձակումներուն: Եթէ քիւրտ աղաներ անձնատուր ըլլան, կախաղանները պատրաստ կը սպասեն:

Սէյիտ կը նշանակէ պետ, իշխան, տէր: Սէյիտ կը կոչուին նաեւ Ալիի եւ Մուհամմէտի աղջկան Ֆաթիմայի սերունդներու այրերը:

Սէյիտ Րիզա Տէրսիմի լեռնային իշխան մըն է կամ պետ մը:

Ց.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԷՆ

«ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ»Ի ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

« Հայ պարբերական հանդէսներու մէջ միակ ուսումնաթերթը չէ որ կը բոլորէ իր յիսնամեայ շրջանը, բայց առաջինն է հայագիտական ասպարէզին վրայ, որ կը կատարէ իր յիսնամեայ ընթացքը »: Այսպէս կ՚արտայայտուի Հ. Ն. Ակինեան իրաւացի հպարտութեամբ, հայագիտական ուսումնաթերթին վերջին խմբագրականով: Ամէն գիտակից Հայ, վստահ ենք թէ կը մասնակցի այս հպարտութեան. վասնզի ինչ որ « Հանդէս Ամսօրեայ» իր կիսադարեան կեանքին մէջ երկնեց, կերպաւորեց, ու լուսաբանեց, կը կազմէ հայութեան ամենանուիրական սրբութիւնը — մեր մշակոյթը:

Ի՞նչ է մշակոյթը: Մեր նախահայրերու հոգիէն, մտքէն, արուեստէն ժայթքած տեսիլներու եւ խոյանքներու մարմնաւորումն է, որ դարուց ի դարս յաւերժացած է վէմերու վրայ, մագաղաթներու կամ թուղթի երեսին, ժողովրդական զրոյցի ու անգիր բանահիւսութիւններու մէջ: Տեսիլներ ու խոյանքներ, որոնք դարերու խորքերէն յաճախ միայն ուրուագծերով մեզի կ՚երեւան կամ երազային երաժշտութեան մը մեղմութեամբ կը հասնին մեր լսելիքին: Սակայն մենք գոհ չենք պարզապէս ուրուագիծն ու արձագանգը առնելով, այլ կ՚ուզենք հինաւուրց հրաշալի պատկերներն իրենց լուսաւոր յորդութեամբ, երաժշտութիւնն իր հոգեպարար ներդաշնակութեամբ ըմբռնել: Պէտք է վերակառուցանել, որպէսզի կարենանք սկզբնականին հարազատութիւնը վայելել: Եւ ասոր համար անհրաժեշտ է մասնաւոր կարողութեամբ ու հասկացողութեամբ, յատկութիւններ, որոնցմով միայն ընտրեալներն օժտուած են:

Վիէննայի Մխիթարեաններն ընտրեալներու լաւագոյն դասակարգին կը պատկանին: Անոնք յիսուն տարիներու ընթացքին, մտքի խիզախ ճիգերով՝ այնպիսի արդիւնքներ յառաջ բերին հայագիտական - մշակութային մարզին մէջ որ մեզ արդարացի պարծանքով մը կը համակեն եւ օտարներու զարմացման առիթ կուտան:

1887ին Ալիշեան, որ իր համբաւաւոր « քննական քերականութեամբ » կոթող մը կանգնած էր արդէն հայ բանասիրութեան կաճառին մէջ, Յովնանեանի, Գալէմքեարեանի եւ Մէնէվիշեանի հետ հիմը կը դնէ յորջորջեալ հանդէսին: Ժամանակին, հայ եւ օտար բանասիրութիւններն այն չէին, ինչ որ քանի մը տարի յետոյ եղան: Հ. Տաշեան իր առաջնակարգ համբաւ-դէտի ձիրքերով՝ Ամսաթերթին այնպիսի փայլ ու հրապոյր տուաւ, որ հայ եւ օտար մասնագէտները մխիթարեան օրկանին շուրջը բոլորուեցան: «Հանդէս Ամսօրեայ»ի խօսքը հեղինակութիւն դարձաւ հայագիտական հարցերու մէջ: Չեմ ուզեր ֆրանսացի, գերման, իտալացի, անգլիացի աշխատակից մասնագէտներն իրենց անուններով յիշել:

Մէնէվիշեանի եւ յետոյ Կէտիկեանի խմբագրութեան ժամանակ, «Հանդէս»ը բարգաւաճման շրջան մը անցուց, որ Ակինեանի օրով իր գագաթնակէտին հասաւ: Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին եւ վաղորդայնին՝ Հանդէսն, իր հրատարակիչներուն հերոսական ճիգերուն շնորհիւ, պահեց իր գոյութիւնը, բախտ մը որ շատ քիչ թերթերու վիճակուած էր: Ակինեան, Վարդանեան եւ Մատիկեան վերածնունդ մը պարգեւեցին անոր եւ իր այսօրուան կերպարանքն ու ուղղութիւնը տուին: Երեքն ալ հայ բանասիրութեան մէջ հեղինակաւոր մասնագէտներ էին: Հայ մշակոյթի պատմութեան մէջ Հ. Տաշեանէն յետոյ՝ անոնք պատուոյ աթոռը կը գրաւեն: Վարդանեան, բազմալեզու եւ բազմակողմանի հայագէտ մը, թերեւս միակն էր իբրեւ գրաբարի — յատկապէս ոսկեդարու — իրական մասնագէտ: Գարագաշեանի, Այտընեանի այդ ժառանգորդը, մշակեց ու պայծառացուց իրեն հասած աւանդը: Տարբեր էր սակայն Մատիկեանի պարագան, ան բոլորովին ինքնուրոյն կերպով աշխատեցաւ «Հանդէս»ին մէջ, ուր բանասէր Մխիթարեանները, գրեթէ առանց բացառութեան, մինչեւ այն ատեն առաւելապէս հայ հին մատենագրութեան քննութեամբ զբաղած էին:

Մատիկեան խիզախութիւնն ունեցաւ երթալու ճամբէ մը, ուսկից իրմէ առաջ ոչ մէկ միաբանակից չէր գացած: Ան կ՚ուզէր հայ առասպելները հետազօտելով, մեր ազգին նախապատմական մշակոյթի մթին ոլորտները լուսաւորել: Մատիկեան առաջինն էր, որ համեմատաբանական մեթոդներու իրացումէն յետոյ, կազմ ու պատրաստ, կը ձեռնարկէր կնճռոտ հարցերու քննութեան: Շատ ափսոս որ վաղահաս մահը խլեց մեզմէ տաղանդաւոր առասպելախոյզը, որուն «Արայ Գեղեցիկ » հայագիտութեան ամենաթանկագին գոհարներէն մին պիտի մնայ յաւէտ:

« Հանդէս Ամսօրեայ »ի ներկայ խմբագիրը, Հ. Ն. Ակինեան, 1905էն ի վեր կը գրէ: Լայն ժողովրդականութիւն վայելող այս Մխիթարեանը, անխոնջ է եւ առլցուն մշտավառ եռանդով: Անոր հասցուցած հունձքն այնքան առատ է, որ մարդ կը հիանայ բանասէրին իմացական հազուագիւտ կարողութեան ու տարողութեան վըրայ: Տասնեակ տարիներու տքնաջան աշխատանքներով, Հ. Ակինեան միտք ունի նախապատրաստելու ստուար երկասիրութիւն մը, որ հայ մշակոյթին մենագրութիւն մը պիտի ըլլայ, հայ մատենագրութեան մասին՝ նախագրական շրջանէն մինչեւ ԺԸ. դար: Այդ նպատակով գտնուեցաւ Երեւան, Էջմիածին, Թիֆլիս, Մոսկուա, Գերմանիա, Լեհաստան, Ֆրանսա, Իտալիա, ամէն տեղ մեր մշակոյթին նըշխարները փնտռելով: Երուսաղէմ ու Վենետիկ, ցարդ անմատչելի եղած են իրեն. սակայն վստահ ենք, թէ վերջապէս պիտի գայ օր մը, որ մշակոյթի այդ երկու կեդրոններն ալ՝ իրենց դռները լայն պիտի բանան մեծ բանասէրին առջեւ, որ իր կեանքը կը մաշեցնէ մշակոյթին բարձրացման ճիգերով:

Թերեւս մեր մէջ կան անհատներ — զեռ գիտութեան այս դարուն — որոնք ի վիճակի չեն ըմբռնելու մեծութիւնը այն ճիգին, զոր հաւատաւոր մշակներ թափած են, կորանցնելով իրենց աչքերուն լոյսը, քայքայելով իրենց առողջութիւնը եւ նոյնիսկ մահանալով՝ գրիչը բռնած: Այդ անհասկացողութիւնը երկու բան կը մատնէ. նախ գըրագիտութեան անկարողութիւն, որ երբեմն մեր մէջ ողբալի չափերու կը հասնի. երկրորդ՝ ազգային ինքնագիտակցութեան պակաս:

Հայ մը որ արժէք չի տար ազգային մշակոյթին, արժանի չէ Հայ կոչուելու: Այդպիսիները թող դաս առնեն մեր դահճներէն, որոնք դարերու քունէն յետոյ, իրենց տմարդ աչքերը վերջապէս բացած են եւ իրենց շուրջը փռուած օտար մշակոյթը տեսնելով, անօրինակ միամտութեամբ ու լրբութեամբ, զայն իրենց վաչկատուն պապերուն կը վերագրեն: Անցած են այլ եւս այն ժամանակները, երբ մարդիկ ազգի մը մեծութիւնը՝ միայն զինուորական ուժէն կը չափէին. այսօր բիրտ զօրութեան վրայ, մշակոյթի ամենայաղթ արժէքները վճռական դեր կը կատարեն: Եւ եթէ մենք այսօր դըժբախտաբար ի վիճակի չենք աշխարհին ցոյց տալու մեր ռազմական կարողութիւնները, գոնէ ցուցադրենք մեր մշակութային բարձր արժէքները, որոնք յարգանք կը պարտադրեն:

Այս տեսակէտով անգնահատելի է «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մատուցած ծառայութիւնը, քանի որ Եւրոպայի ու Ամերիկայի մեծագոյն համալսարաններն ու գրադարանները կը ստանան հայագիտական թերթը եւ 30ի չափ օտարալեզու պարբերականներ փոխանակութեան մէջ են անոր հետ: Սրանց կ՚ողջունենք Հ. Ակինեանի նոր ծրագիրը, ուսումնաթերթին մէջ տեղ տալու օտար հայագէտներու պարագայ մը, որ ո՛չ միայն պիտի տարածէ մեր մշակոյթը համաշխարհային հասարակութեան մը ճանչցնել, այլ եւ պիտի ապահովէ բաժանորդներու մեծագոյն թիւ մը:

« Եւրոպայի մէջ մասնագիտական ուսումնաթերթերն պետական միջոցով եւ կամ նպաստաւորութեամբ գիտնական ընկերակցութեանց կը պահպանեն իրենց գոյութիւնը. « Հանդէս Ամսօրեայ » ուրախ պիտի ըլլայ, եթէ աճելով ընթերցողներու թիւը, բաժանորդներով հաւասարակշռէր իր ծախքերը եւ հնարաւորութիւն ունենար ընդլայնելու իր էջերը »:

ԱՐՓԻԱՐ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՅՈՒՇԵՐ

ՔԱՂԱՔՆԵՐԷՆ ԴՈՒՐՍ

—o—

Լէ ՄԷՍ, 26 Օգոստ.— Անցեալ տարի յուլիսին էր երբ քոյրս անսովոր ուրախութեամբ եկաւ ինծի հաղորդելու թէ Ահարոնեան Տիկինը եկած է: Յաջորդ օրը մեծ Հայուն ձեռնակալութեամբ Սիվրիհիսարեանի առաջնորդութեամբ կը սահէր Տիկինի օձապտոյտ ճամբուն վրայ: Իր մեկնումի պահուն Տիկին Ահարոնեան հաստատ խօսք տուաւ 1937ին կամ 38ին այցելել մեր ագարակը: Անհամբեր կը սպասէինք:

Ահարոնեան ճամբայ բացաւ շատ մը հայրենակիցներու եւ ահա այս ամառ բազմաթիւ Հայեր մեծ քաղաքներու ժխորէն եւ հեղձուցիչ օդէն ձանձրացած, սկսեր են խումբ խումբ լեռնային վայրեր երթալ դէպ 15 օրուան համար: Ո՜չ [illegible] բնութեան հրապոյրները, արեւնալ ծովեզերքներու բոյրով, կազդուրուիլ եւ վերանորոգել մարմնին ուժն ու կորովը եւ պահ մը մոռնալ անցեալի ու ներկայի մռայլ վայրկեանները:

Լեռնային ճամբաներէ ինքնաշարժը կը սուրայ լեցուն պատուհաններով ու բանջարեղէնով. կը հասնիմ գիւղաքաղաք մը, կը սկսիմ ծախել: Ի՞նչ բարեբախտութիւն, հայ երիտասարդ մը ժպտուն դէմքով, գալուն ժպիտով մը ինծի կը մօտենայ: Մաշեր է քաղաքներու անողոք պայքարին մէջ: Ձեռքի տաք սեղմումով մը կը հարցնէ թէ Հա՞յ եմ: Այո՛, կը պատասխանեմ հպարտութեամբ: Քանի մը խօսք փոխանակելէ յետոյ կը չէզէ.

— Շատ լաւ հայերէն կը խօսիք, կը արտունչանեմ ձեր վրայ որ հայութիւնը չէք մոռցած լեռներու այս առանձնութեանը մէջ:

— Հայութիւնը մոռնա՞լ, այդ կը նշանակէ բարոյապէս մեռնիլ, արիւնոտ Գողգոթայի անգամ մը եւս [illegible] վհատեցնել: Կը կարծէք թէ փարթամ քաղաքներու փուճ հմայքը եւ կամ [illegible] ապարանքնե՞րն են որ մեզ Հայ կը պահեն: Ո՛չ, պարոն, այս լեռները ու անտառները շատ աւելի կը խօսին մեր սիրտերուն, մինչեւ վառ պահելով մեր զգացումները հայրենիքին հանդէպ:

— Տուր ինծի ձմերուկ մը որ հայկական մշակութիւն ըլլայ:

Կը հրամցնեմ. կը սկսի անյագօրէն ուտել հայկական հրաշալի պտուղը կուտակով եւ կեղեւներով: Քիչ յետոյ [illegible] հրաժեշտով մը կը բաժնուինք: Կ՚ուղղուիմ դէպի Տինեի: Հաւասարակ ծանօթ մը եւս, [illegible], Կ. Խաչի Սէն Ժէյտամի (Սար

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Այս կեղծ ու [illegible] խօսակցութիւնը անպատասխանի կը մնայ. Հաֆըզ նոյնը կը կրկնէ, դարձեալ պատասխան չի ստանար: Այսպէս մինչեւ Եփրատ գետը կը հասնին եւ վար կ՚իջնեն ձիերէն: Հաֆըզ կատղած է. առիթն է վրէժը լուծելու: Անտառէն զալար փայտ մը կը կտրէ եւ կը սկսի ծեծել: Ի զուր կը յաղթէ: Այս անգամ գազանը կը մերկացնէ սուրը, առաջին անգամ Մելքոն աղային ձեռքը կը կտրէ եւ բերանը կուտայ բռնելով.

— Շուն կեավուր, լափէ քու միսդ:

Կը կտրէ երկրորդ ձեռքը, ականջները, քիթը, ապա կը փորէ աչքերը, հազար ու մէկ աննկարագրելի չարչարանքներով, գետը նետել կուտայ: Կարգը կուգայ Կարապետ աղային. ան ալ նոյն բախտին կ՚ենթարկեն եւ ետուն կը վերադառնան: Ո՞վ լուր ունեցաւ այս քստմնելի ոճրագործին: Անշուշտ ոչ ոք. բայց ես ի՞նչպէս իմացայ... Այդ մասին պիտի գրեմ իր կարգին:

Արեգ մեր գիւղէն քսան վայրկեան հեռու կը գտնուէր եւ մեր գիւղէն աւելի մեծ էր. միայն մէկ տուն Թուրք ունէր: Կառավարութիւնը քանի անգամներ լուր կը ղրկէ Տէր Սուրէնին որպէսզի գործի մը համար քաղաքը ներկայանայ: Ամէն անգամ որ զինուոր մը լուր կը բերէ, առանց պատասխանի կը վերադառնայ: Այս անգամ կառավարութիւնը տասնեակ մը զինուորներ կը ղրկէ որոնք ցերեկով կը պաշարեն քահանային տունը: Դուռը ամուր կղպուած է. զինուորները ոտքի հարուածներ կուտան, բայց անօգուտ, բացո՛ղ չկայ: Տէր Սուրէն ժամանակին հեռացուցած էր ամբողջ ընտանիքը եւ ինքը մինակ էր տան մէջ: Անմիջապէս [illegible] կ՚իջնէ եւ հրացանը առնելով հարեւան դուռէն կը փախչի: Զինուորները դուռը կը կոտրեն, սոված գայլերու նման ասդին անդին կը փնտռեն, բայց մարդ չեն գտներ: Տէր Սուրէն բաւական հեռացած էր: Գիւղին դիմաց կ՚անցնի, ձին [illegible] կապուած կ՚արածէր: Առանց թամբի ձին կը հեծնէ եւ կը սկսի քշել: Մատնիչ Հայ մը կը տեսնէ (գիւղացիները մատնիչ Գոնօ կը կոչէին) եւ ինչպէս ժամանակին փախստական հայ զինուորները կը մատնէր, այս անգամ ալ Թուրք զինուորներու մատնեց քահանային ո՛ր կողմ փախչիլը: Կատղած զինուորները կը սկսին ձիերը մտրակել դէպի մատնիչ Գոնոյի մատնանշած ճամբան: Ահա իրարանցում, հրացաններու ձայներ, գոռումգոչում: Մօտակայ քիւրտ գիւղացիներն ալ զինուորներուն կը միանան, հարիւրէն աւելի: Հրացաններու որոտումը սար ու ձոր կը թնդացնէ. Հայերը կարծես երազի մէջ ըլլան. ոչ ոք կը յանդգնի օգնութեան փութալ: Այսպէս Տէր Սուրէն առանձին կռուելով մինչեւ Եփրատ գետը կը հասնի, գետը կը բռնէ եւ մինչեւ վերջին փամփուշտը կը կռուի: Վերջին երկու գնդակները ձիուն կը զարնէ եւ գազաններու ձեռքը չիյնալու համար ինքզինքը գետին կատղած ալիքներուն կը յանձնէ:

Այսպէս վախճանեցաւ Տէր Սուրէն քահանան:

X

Մայիսի անձրեւոտ եւ չարագուշակ օր մըն էր, երբ կարգով սկսաւ Քղիի գիւղերուն տեղահանութիւնը:

Իրիկուն մը Զաթի գայմագամը 50 հեծեալ զինուորներով մեր գիւղը եկաւ եւ ուղղակի կառավարչատուն գնաց: Հազիւ ձիերէն վար իջած, հայկական թաղերուն մէջ աղաղակեցին.— Հայեր, կառավարութեան հրամանին համաձայն, այս գիշեր պատրաստեցէք ձեր բեռները, ինչքան որ կրնաք ձեզի հետ առնել, ապա էք, բայց գնէք: [illegible] կահ-կարասիները, պարէն, եւ այլն պէտք է այս գիշեր [illegible] բերէք, փոխարէն ստացագիր պիտի ստանաք: Երեւս կառավարութիւնը դարձեալ կը ներէ եւ վերադառնալով ամէն Հայ ստացագիրին համաձայն ետ կը ստանայ իրաւունքները: Ահա այսպէս վաղը մինչեւ կէսօր ոչ ոք պիտի մնայ գիւղը: Ան Հայը որ կէսօրէ անդին չէ մեկնիր, առանց դատաստանի կը գնդակահարուի, համաձայն կառավարութեան հրամանին:

Գիշեր է. ամէն մարդ փութով մեկնումի բեռները կը պատրաստէ: Շատերը մնացած պարէն, կահ-կարասի [illegible] կը փոխադրեն: Առաւօտեան ժամը 3—4 էր եւ տակաւին չէր լըռած [illegible] փոխադրութիւնը: Վերջապէս ամբողջ գիւղը մինչեւ առաւօտ լուսցուց, հազարումէկ մտահոգութիւններով:

Մայիսի առաւօտ մըն էր, երբ խեղճ անասունները սկսանք բեռցնել: Այնքան լացեր էինք որ այլեւս ցամքած էր մեր աչքերուն աղբիւրը: Երբ անասունները բեռցած գիւղէն կ՚ելլէինք, տասնեակ մը զինուորներ ըսկսան կարգով խուզարկել նախ բեռները, ապա ողջամարդիկը: Մեր տունէն մեկնելէ առաջ, հայրս գիս մերկացուց եւ ատրճանակը փամփուշտակալով մերկ մարմինիս վրայէն կապեց. ապա հագուեցուց: Երբ ես տեսայ այս խիստ խուզարկութիւնը, մինչ մեր չէյին ալ կը դրուէր գիւղին ոչխարները, գառնուկները եւ հորթերը, առանց ծնողքիս լուր տալու տուն վերադարձայ, որովհետեւ մեր ոչխարները եւ գառնուկները տակաւին գոմն էին: Առանց երկիւղի դուռէն ներս մտայ եւ [illegible] մը ոչխարները դուրս հանեցի: Բարեբախտաբար մեր տունը գիւղին տակ կը գտնուէր: Ծառերուն մէջէն հակառակ ուղղութեամբ կէս ժամ ճամբորդելէ վերջ ոչխարներովս կարաւանին հասայ, մինչդեռ ծնողքս կը կարծէին թէ ես կարաւանէն առաջ կը քալեմ: Շատեր ապշած ինծի կը նայէին թէ ինչպէս, հակառակ տարիքիս, կրցեր եմ մեր ոչխարներն ու գառնուկները ամբողջութեամբ ազատել, երբ ոչ մէկը կրցաւ գառնուկ մը իսկ ազատել: Պատմեցի հօրս տուն վերադառնալս եւ յաջողութիւնս, եւ հայրս համբուրեց զիս: Ուրախութիւնս սահման չունէր, այլեւս ես եղայ ոչխարներու խնամող:

Երբ Տարման գիւղը հասանք, այս տեղ եւս խուզարկութեան կ՚ենթարկուինք: Տարմանի Հայերը մէկ օր առաջ գաղթած էին: Ես առանց հարցաքննուելու ոչխարներովս [illegible] հով անցայ պահակ զինուորներուն քովէն: Կ՚երեւի տարիքս նկատի առնելով բնաւ չկասկածեցան: Կարգը սկսաւ խուզարկութիւնը: Զինուոր մը աչքին կը զարնէ Արգար հօրեղբօրս ոսկի ժամացոյցը, եւ յանկարծ կը յափշտակէ, զէնքը բռնած [illegible]—

— Կեավուր, առանց [illegible] ճամբայ չարունակէ, եթէ չես ուզեր գիւղին դիմաց շան պէս սատկիլ:

(3)

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ռէյլ) Մասնաճիւղին հաւաքուած անդամուհիներէն։ Իջած է հոս իր փոքրիկներով օդ եւ արեւ ծծելու։ Քիչ յետոյ կը հասնի Զաքարեան ընտանիքը։ Քանի մը վայրկեան վերջ կը հանդիպիմ նաեւ Գ. Թուրիկեանի, իր զաւակներով եւ թոռներով։ Մուրատի շարքերուն երբեմնի յեղափոխականը առատօրէն աչքերով կը սկսի երազել մայր հայրենիքը.— Տաս սիրելի այս քաղաքը. իր դետերով, ջուրերով, բլուրներով, պայծառ ջինջ երկինքով եւ հոգեպարար օդով կը նմանի ճիշտ մեր գեղեցիկ Հայաստանին, մեկնի մեր սէրն ու ձմերուկը։ «Ցառաջ» կուտայ, «Յառաջ»։ Զորս օրէ ի վեր մեկնած եմ տունէն եւ իրապէս շատ կարօտցած մեր թերթը։

— Վաղը կը բերեմ եւ հանգիստ կարդացէք, կը պատասխանեմ։ Անզուսպ գոհունակութեամբ կը սկսի ձմերուկը ուտել։ Բոլորն ալ «Յառաջ» կ'ապացեն։

Երեկոյ է, ամառնային արեւուն վերջին ճառագայթները թափանցելով ծառերու խիտ տերեւներէն, տեսակ մը ոսկեգոյն ծիածաններ կը ձեւացնեն օդին մէջ։ Հակայ բարտիներու հովանիին տակ ծաղիկներու քաղցրաբոյր խնկարկութիւնը կ'արբեցնէ մարդկային հոգին։ Եւ ահա քիչ յետոյ բարձրաբերձ լեռներու գագաթէն՝ Հորիզոնին վրայ կուտակուած սեւ ամպերու թանձր վարագոյրը պատռելով, լուսինը կը սկսի ժպտիլ երկնային շքեղութեամբ։ Բոլորս ալ արձանացած մը աչքեր ենք։ Մեզի քախտակից երկու աւտօ նուագածուներ կը սկսին Խաչիկի լացնել մելամաղձոտ ձայնով մը մեզ յիշեցնելով անցեալի Թշուառութիւններն ու տառապանքները։ Խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ մեր հայրենակիցները կը սկսին պարել։

— Ինծի համար անպատճառ Ալպեան մեծը պիտի գտնէք, կ'աղաղակէ մէկը. Ուրիշ մը խոզերէն, երրորդ մը երգէն, չորրորդ մը անարատ ձէթ, եւ կ'երկարի շարքը ապսպրանքներուն։ Վերջապէս կ'ուզեն ճաշակել Ալպեան բնիկ եւ համեղ արտադրութիւններ որ՝ որոնք կը յիշեցնեն հայրենիքը։ Տիկ. Վասնաճեան ընթրիքի մը պատրաստել կուտայ.— Հոս միայն մէկը կը պակսի, մեր սիրելի վարժուհին, Տիկ. Քիլիճեան։ Գիտէք թէ այդ փառաւոր հայուհին որքան սիրտ եւ հոգի կը մաշեցնէ մեր հայ մանուկներուն մայրենի լեզուն սորվեցնելու համար։

Իրարմէ կը բաժնուինք կէս գիշերին, անհամբեր յաջորդ օրուան սպասելով եւ Փայլակին հետ այս բացառիկ ուրախութենէն զինովցած կը թողունք «Յառաջ Նահատակէ Տինկէն մինչեւ Մէս։

ԵՐՈՒԱՆԴ Թ. ԳՈՉՈՒՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

«ՃՈՒՄՀՈՒՐԻԷԹ» ՔԱՅԱԽ ԿՏՐԱԾ Է…

—o—

Խորհրդաւոր սուզանաւին Մարմարայի մէջ ունեցած գործունէութեան առթիւ, Ճումհուրիէթի -ֆրանսերէն հրատարակութիւնը՝ «Լա Ռէփիւպլիք» կը հրատարակէ Նօնուս Նատիի խմբագրականը, ուր կ'ըսուի ի մէջ այլոց (23 օգոստոս).—

« Կառավարութիւնը անմիջապէս ձեռք առաւ բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ այդ դէպքերուն առթիւ, որոնք մեզ խռովեցին այն վայրկեանին երբ մենք հանգիստ ու ապահով էինք։ Հարկ է անմիջապէս աւելցնել թէ մեր ծայրայեղ զգայնութիւնը հետեւանք է անոր որ խնդիրը կը վերաբերի մեր ջուրերուն, որոնց մասին շատ բծախնդիր ենք մենք։ Մենք բացարձակ պաղարիւնով կը նայինք այն դէպքերուն, որոնք կապուած են սպանիական քաոսին։ Մ՛վքեր են անոնք, որոնք յանդգնութիւն ունին ղրկելու ընդծովեաներ որոնք գործեն մեր ջուրերուն մէջ։ Պատասխանելու համար այս հարցումին, հարկ է նկատի ունենալ կռուող կողմերը։ Հարկ է նաեւ նկատի առնել երկու սուզանաւերու խնդիրը որոնք կը կարծուի թէ դաղտօրէն մտած են, այս օրեր, դուրսէն ծովուն ներսը։ Բնական է որ ատոնք Վալէնցիայի սուզանաւերը չեն, որոնք եկած ըլլան սպանիական ապստամբ նաւեր ընկղմելու։

Ջոր. Ֆրանքոյի քանի մը սուզանաւերը կրնա՞ն մինչեւ Միջերկրական գալ։ Այո՛, բայց, անոնք պէտք ունին խարիսխի ուրկէ կարենան առանալ պահեստներ եւ ուր կարենան ապաստանիլ ի հարկին։ Այդ ապաստանարանը պէտք է իրենց տրուած ըլլայ Իտալիայէն, քանի որ Յունաստան չի կրնար տալ։ Սակայն, եթէ սուզանաւերը, որոնք սպանիական նաւը ընկղմեցին, հովանաւորուած են Իտալիայէն կամ իտալական են՝ բայց ֆրանքոյական կը ձեւանան, այն ատեն անկարելի կ'ըլլայ հասկնալ իտալական կառավարութեան գործունէութեան եղանակը՝ Թուրքիոյ ուղիղ եւ օրինաւոր քաղաքականութեան դէմ։

Կայ միայն մէկ բացատրութիւն, — օտար սուզանաւ մը մտեցած է թրքական ջուրերուն, մեր ջուրերուն մէջ եւ որոշ գործունէութիւն է ցոյց տըւած, իսկ ուրիշ սուզանաւ մը,— Թերեւս միեւնոյնը,— մտած է Մարմարա։ Հանրապետական Թուրքիոյ կառավարութեան պարտականութիւնն է հետապնդել խստօրէն՝ ծովահէն նաւերը, որոնք մտած են մեր ջուրերը, եւ ոչնչացնել զանոնք։ Մենք կրնանք վստահ ըլլալ, որ այդ պարտքը անխախտ պիտի կատարուի։

Եւրոպական մեծ պետութիւններր ապանիական արկածախնդրութեան տուին առնելի ու ահաւոր հանգամանք մը։ Սպանիական խնդրի մասին քանի մը պետութեանց որոշումները, որոնք գլեցին անցան յանդգնութիւնը, իսկ անվճռականութիւնը միւսներուն՝ այդ խնդրին տուին իրական խայտառակութեան մը հանգամանքը։

Որո՞նց կը պատկանին այն սուզանաւերը, որոնք անցած են Տարտանէլէն։ Դժուար է ենթադրել թէ զանոնք ուղարկած է Իտալիան Մուսոլինիի, որ, հակառակ ամէն բանի, չի մերժեր բանականութիւնն ու ողջմտութիւնը։ Գերմանիա՞ն։ Ո՛չ, չենք խորհիր թէ Գերմանիան պատասխանատու կրնայ ըլլալ ատոր։ Ո՞վ… ուրեմն… Սովետնե՞րը…

Գերմանիա, Իտալիա եւ Ֆրանքօ մեզի կ'ըսեն.

— Այո՛, Սովետներն են…

Ինչո՞ւ… ինչո՞ւ Սովետները պիտի ընկղմեն սպանիական նաւեր, որոնք ռուսական նաւահանգիստներէն ապրանք կը փոխադրեն Սպանիա։ Աւելորդ տրամաբանական չէ։

Բայց, անոնք մեզի կը պատասխանեն.

— Աշխարհը խռովելու եւ սպանիական խռովքին տալու համար միջազգային հանգամանք։

Թուրքիոյ կողմէ այդպիսի քայլ մը մաքիավէլլականութիւն պիտի ըլլար։ Իրապէս, աշխարհը ա՛յնքան շատ է փոխուած որ այժմ ամէն բան կարելի է. բայց կարելի չէ ենթադրել թէ քաղաքականութիւնը այդքան ինկած ըլլայ.

ԱՊՍՏԱՄԲ ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԿՈՉԸ

———

Ապստամբ Քիւրտերու Ներկայացուցիչները հետեւեալ կոչը ուղղած են Քիւրտ ժողովուրդին.—

Քիւրտ սիրելի ազգակիցներ եւ ցեղակիցներ,

Ազատութեան ժամը հնչած է։

Թուրք բռնակալ պետութիւնը, որ տասնեակ տարիներ ջանացած է ոչնչացնել մեզ, թալանել եւ աւարի տալ մեր ստացուածքը, քանդել մեր ընտանեկան սրբութիւնները, պղծել մեր պատիւն ու նամուսը, իր երկրի միւս փոքր ժողովուրդները քայքայելէ եւ բնաջնջելէ ետք, այժմ ձեռնարկած է մեր բնաջնջման գործին։ Ան կը գործադրէ իր ծրագիրը իրեն յատուկ խոստմունք եղանակներով՝ բարենորոգման կեղծ քօղի տակ, նենգ խոստումներով եւ կաշառքներով ճլատել մեր ժողովուրդը, որպէսզի դիւրաւ նուաճէ մեզ։ Ճամբաներ ու կամուրջներ շինելու կամ բարեկարգելու պատրուակին տակ՝ ան մեր անմատչելի լեռներուն վրայ զօրանոցներ կը կառուցանէ, մեզ բնաջնջելու նենգ նպատակը դիւրութեամբ գլուխ հանելու համար։

Սակայն արթնցած, իր ազգային գիտակցութեան եւ քաղաքական հասունութեան հասած քիւրտ ժողովուրդը այլեւս խաբուող չէ Տաճիկին կեղծ ու նենգ վերաբերմունքէն։ Քանի մը անգամներ ըմբոստանալով իր կեանքի եւ ազատութեան դահիճին դէմ, Քիւրտ յորդահոս արեան մէջ մկրտած է իր ազատութեան ու անկախութեան կամքը Ներշնչուած Տիարպէքիրի ու Արարատի հերոսական յարձակումներէն, ոգեւորուած նահատակ հերոսներու եւ կախաղաններու վրայ մահացող դիւցազներու ոգիներէն, քիւրտ ժողովուրդը դարձեալ ոտքի է, այս անգամ Տերսիմի, Սասունի եւ Խիզանի շրջաններուն մէջ։

Այս շրջաններու քաջութիւնը, իրրեւ մէկ մարդ եւ մէկ կամք, որոշած է մեր սիրելի եւ արի ցեղակիցներու գլխաւորութեամբ գլուխ բարձրացնել, զէնքի ուժով տէր դառնալ իր հակատագրին, առնելու անկախ կեանք մը եւ քիւրտ ժողովուրդի նամուսը բարձր բռնել։

Թիւրք կառավարութիւնը ամենայն բով կրակ թափեց մեր լեռներու վրայ, սակայն մեզ չեն ահաբեկեցներ բանակայ իշխանութեան ո՛չ թնդանոթները եւ ոչ ալ օդանաւակները։ Մենք ապաւինած ենք մեր զէնքին, մեր հայրենի անմատչելի լեռներուն, մեր հերոս ժողովուրդի եւ անոր ցեղերու համախումբ ու համերաշխ ուժերուն, որպէս միաձոյլ եւ միահամուռ ազգութիւն, քիւրտ ազգութիւն՝ հզօր ու անընկճելի։

Մեր կեանքի, ինչքի ու արդար դատի պաշտպանութեան համար, քիւրտ աշխարհի բոլոր ցեղերը եւ անոնց մարտիկները, մոռցած իրենց ներքին վէճերը՝ եթէ երբեք ունէին, պէտք է որ ժամ առաջ որպէս մէկ մարդ ու մէկ հոգի ոտքի կանգնին, իրենց հայրենիքի սրբազան իրաւունքները պաշտպանելու, քանի դեռ թշնամին անջատանջատ բնաջնջած չէ մեզ։

Միութեան մէջ է ուժը։ Մեծ պատերազմէն վերջ ահռագործ Թուրքին ենթակայ շատ ժողովուրդներ իրենց անկախութեան տիրացան եւ այսօր կ'ապրին ազատ։ Մե՞նք միայն պիտի մնանք Թուրքին ստրուկն ու գերին։ Ո՛չ։ Ազատութեան կարգը մերն է այժմ։ Բաւական է որքան մեզ տանջեցին, չլկեցին, մեր ընտանեկան նամուսն ու սրբութիւնը պղծեցին, կախաղաններ բարձրացուցին, գնդակահարեցին, տեղահան ըրին, բնաջնջեցին։ Բաւական է։ Այժմ դէպի զէնք. քիւրտ ժողովուրդ։ Մեր փոքր ու հերոսական ժողովուրդին համար չկայ արտաքին օգնութիւն, ոչ ալ կը սպասենք նման օգնութեան։

Մեր յոյսը մե՛ր վրայ է, որքան համերաշխ ու միացած ըլլանք, որքան խանդավառութեամբ մեր ազատութեան բռնկելով, որքան վստահօրէն լծուինք մեր սրբազան պայքարին, այնքան շուտ կը հասնինք մեր նպատակին՝ ապաւինած միմիայն մեր բազուկին եւ զէնքին։

Միութեան մէջ է ուժը։ Միացեալ ուժերով դէպի՛ կռիւ, սիրելի քիւրտ ժողովուրդ եւ սիրելի ցեղապետներ, քիւրտ ազգի լուսաւոր զաւակներ, ոտքի՛, դէպի՛ անկախութեան կռիւ։

Կեցցէ՛ քիւրտ ժողովուրդի ազատագրութեան պայքարը։

Կեցցէ՛ քիւրտ ժողովուրդը։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ԳԻՒՏԸ

Բնիկ Արաբկիրցի պ. Ալէքս Գօզաճեան հնարած է մեծարժէք դրամաքենայ մը, որ դրպանի գրչի մը մեծութիւն պիտի ունենայ եւ որուն արտօնագրին համար ան դիմում կատարած է Ուաշինկթընի պատկան պաշտօնատան։

Գ. Ալէքս Գօզաճեան այցելելով «Հայրենիքի»ի խմբագրատունը, ցոյց տուած է իր նոր մեքենային յատակագիծը, գրամեքենայ չինող տունեիրէ իր ստացած պատասխանները եւ յայտնի մեքենագէտներու գրաւոր վկայութիւնները, այս գիւտին գործնականութեան մասին։

Գ. Գօզաճեան կուգայ ընտանիքէ մը, որ ցոյց տուած է թուաբանական «եծ ընդունակութիւն եւ տաղանդ, բան մը որ կարեւոր է բարդ մեքենականութեամբ գիւտի մը իւրաքանչիւր մասի գործն ու դերը հասկնալուն մէջ։ Հայերէն Թուաբանական 1. գրահաշիւի դրքերու հեղինակ պ. Տիգրան Գօզաճեան հօրեղբայրն է պ. Ալէքս Գօզաճեանի։

Իր դպրոցական շրջանին Ալէքս Գօ…

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՕԿԵՐՈՒ ՃՈՒԲԸ

—•—

Պէյրութի « Ազդակ »ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 օգոստ.).

— « Տասնեակ տարիներ Հօկերը զօհ բացնելու համար ամէն ճիգ ու աշխատանք թափելէ վերջ, տասնեակ տարիներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան նախահրկուղացումներուն խուլ ու անտարբեր պտնուելէ ետքը,այս պահուս Հայ Թամկավար Ազատական կուսակցութիւնը, Փարիզէն մինչեւ Ամերիկա, ինչպէս եւ դուն ուրեք Հնչակեաններ, լծուած են աննախընթաց պայքարի մը, Հօկերուն դէմ։

Ըստ երեւոյթին այս պայքարը կը յատակոռնայ Հօկի կուսակցական քաղաքականութենէն։

Ցայտնի է, որ Հօկերը առաջին իսկ օրէն հրապարակ իջան հայրենիքի ոգնութեան գործին լծուելու համար. Ուրեմն անոնց գործունէութիւնը կը սահմանափակուէր Հայաստանի նիւթական նպաստ հասցնելու մէջ.

Իրականին մէջ, սակայն, իւրաքանչիւր Հօկ իր շուրջը համախմբեց մեծամասնական գաղափարաբանութեան ջատագով անձեր, որոնք աշխատեցան օգնութեան գործը մղել ծառայեցնել եւ կուսակցական խնդիրներով զբաղելու համար։

Տասներկու տարի շարունակ այս եղաւ Հօկերու գործունէութիւնը։

Այսօր, սակայն, փոխուած ըլլալ կը թուին պայմանները։

Հօկերը չունին, Հնչակեաններու եւ մանաւանդ Ռամկավարներու աչքին՝ նախկին իմաստը։

Ըսինք որ ըստ երեւոյթին Հօկերուն դէմ ծայր տուած պայքարը հետեւանք կը համարուի անոնց քաղաքական գործունէութեան։ Ուղիղ է, սակայն պատճառ մըն է։ Բայց կարեւորագոյնը կը թուի ըլլալ Երեւանի նոր քաղաքականութիւնը։

Ազատ Խանջեանի ծանօթ ժանձնասպանութիւնէն վերջ (1936 Յուլիս 9), Հայաստանի մէջ իրարու յաջորդող ներքին ձերբակալութիւններն ու մաքրութիւնները, եւ մանաւանդ գաղափարի իրենց հակառակորդները հալածելու ու արհամարհելու մէջ Երեւանի արդի ղեկավարութեան ցոյց տուած կեցուածքը, կուգայ զգալ անցնիլ ամբարտաւանութեան ու մեծամտութեան ամէն սահման։

Որքան ատեն որ Ռամկավարութիւնն ու Հնչակեաններ իրենց ցոյց տուած հաւատարմութեամբ ի պատտուի էին Երեւանի աչքին, այս վերջինները ոտքով գլխով նետուած էին անոնց գիրկը, իսկ այն բոլէին, որ երկիրը սկսաւ արհամարհել ոչ մեծամասնական ամէն տարր, ու լծուիլ՝ եղբայրասպան արարքներու, քննադատութիւնը եւ պայքարը ծայր տալ սկսան Հօկերու դէմ։

Ուրիշ խօսքով, արտասահմանի մէջ կապը Երեւանի հետ՝ կը պահուէր գրեթէ Հօկերու խողովակով. ուստի պայքարը այս ճակատին վրայ է որ կը տարուի, զգաստութեան մղելու համար Երեւանը։

Անոնցմէ չենք, որ իրենց գաղափարի հակառակորդներուն սայթաքումներուն վրայ կը խնդան ու ի նպաստ իրենց կ'աշխատին օգտագործել ուրիշներու սխալները։ Առաւել, չենք փափաքիր բնաւ բարոյական եւ նիւթական պոյքոթի ենթարկել հայրենիքը, որ պէտք ունի իր մօտաւոր եւ հեռաւոր բոլոր զաւակներուն օգնութեան եւ սիրոյն։

Բայց կը գտնենք յապաղած այն աղուոր քննադատութիւնն ու պայքարը որ սկսուած է Հօկերու դէմ, երբ այս վերջինները ուրացած իրենց կազմութեան պայմանները, օտար երկիրներու մէջ քաղաքական եւ համայնավարական բրօբականտի մարմիններ են դարձեր, ու կը վնասեն այդ ձեւով՝ իրենց հայրենակիցներուն։

Դէմ չենք հայրենիքի օգնութեան գաղափարին։ Մենք արհամարհանք ու ծիծաղ միայն ունինք անոնց նկատմամբ որ տարիներէ ի վեր կը գատափեւեն մեզ ու կ'աշխատին ցոյց տալ իբրեւ հակառակորդ Հայաստանի։

Հայ ժողովուրդը ըլլա՛յ երկրին մէջ, ըլլայ անկէ դուրս, գիտէ խորութիւնը մեր զգացումներուն եւ կը ճանչնայ ջերմութիւնը մեր սիրոյն՝ հանդէպ այն երկրին որ կը կոչուի Հայ Հայրենիք։ Սփիւռքները շատ անձուկ են նման փաստի մը համար։ Կարեւորը այն է, որ այս պահուս կը տեսնենք մեր ընդդիմադիրներուն մօտ, առողջ շարժում մը որուն լծուած են անոնք, եւ որ նպատակ ունի զգաստացնելու բոլոր Հօկերը իրենց սխալ գործունէութեան մէջ։

Որքան ատեն որ Հօկերը կը մնան կո՞բիզ համայնավար բրօբականտի, ոչ մէկ կասկած, որ հայ ժողովուրդը պիտի զգուշի իր համակրութիւնը կապել անոնց »։

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Դարերու հակամարտութիւնը, հոգեբանական տարբեր ժառանգութիւններ սաեղծած են երկրի բաղկացուցիչ ազգերու մէջ։ Թուրքը համեմատաբար նորեկ մը, զէնքի ուժով պարտադրած էր տիրապետութիւնը, կ'ելլէ՝ որպէս բացարձակ տէրը երկրին եւ իրմով միայն, դէթ մինչեւ հիմա, կ'արտայայտուի պետութիւնը։ Քիւրտը, անհաւասարական տարր մը, դեռ կիսովին վաչկատուն վիճակի մէջ է։ Քաղաքական պայմաններու շնորհիւ քիւրտը չկացած զաւակը դարձած է այս երկրի մէջ. ան արժէք մը կը ճանչնայ, որու առջեւ միայն կը խոնարհի։ Այդ՝ զէնքի ուժն է։ Քրտի համար ուժը համազօր է տիրապետելու իրաւունքին։ Իսկ Հա՞յը… դժուար է բնորոշել… Հողին կպած՝ դարէ զանդուած մը, որ հոգեբանօրէն կորանցուցած է գլուխը վեր բռնելու մարդկային առաջնութիւնը։ Անշուշտ կը հասկնաք թէ ինչ ըսել կ'ուզեմ…

— Ի հարկէ, խնդրեմ շարունակեցէք…

— Հայ ժողովուրդը ազատ ժողովուրդ մը լինելու համար, նախ ինքն իր հոգին պէտք է ազատագրէ դարերու ստրկային հոգեբանութենէն… Ազատութիւն կամ հաւասարութիւն չի շնորհուիր ժողովուրդի մը, ատոնք հոգեկան անհրաժեշտ պահանջներ պէտք է լինին ժողովուրդի մը հոգիէն բխող, այլապէս կը մնան անբովանդակ բառեր…

— Բայց եւ դեռ զէնքի դերը…

— Շատ պարզ է. Թուրքը թէ՛ զինուած է եւ թէ ինքզինքը հիմնական մասը կը համարէ պետական կառուցուածքին։ Քիւրտը նոյնպէս զինուած է։ Զէնքը Քրտի համար անհրաժեշտութիւն մըն է։ Երկու գլխաւոր ազգակներ կան անոր կեանքը կանոնաւորող, մէկը կառավարութիւնը, որ կ'ուզէ զանոնք սիրաշահիլ, մէկ ալ ներքին գիտակցութիւնը իր արժէքին։ Հոն, ուր չհասնի կառավարութեան օժանդակութիւնը, հոն կայ Քրտի առողջ բնազդը՝ իր ձեռքով բաւարարելու ինքզինքը։ Ահա թէ որո՞ւ զէնքը հոգեբանական խոշոր դեր մը կը կատարէ։ Այդ զգացումէն զուրկ է հայ ժողովուրդը։ Վերջին տարիներու ընթացքին զէնքի ուժը որոշ չափով արծարծեցաւ, որոշ տեղ բռնեց ժողովուրդի կեանքին մէջ, բայց դեռ զանգուածի հոգեկան բնածին պահանջը չէ դարձած։ Արիւն ու ոսկոր չէ դարձած։ Զէնքը առնականութիւն է, կորիւ է, իրաւունքի գիտակցութիւն է։ Ուխտարը չի կրնար դայլերու մէջ ապրիլ, պէտք է ինքն ալ գայլ դառնայ… Այս՝ անխուսափելի հրամայական մ'է՝ իրական հաւասարութիւնը ձեռք բերելու համար…

— Ուրեմն այդ կը նշանակէ որ դուք դեռ երկար…

— Այո, դեռ երկար եւ ծանր աշխատանք մ'ունինք մեր առջեւ։ Կը յիշէք, չէ՞, Վահէի վերջին նամակը, ժողովուրդի առաջնորդը սեփական կեանք չի կրնար ունենալ,— ու թերեւս ակամայ, Լեւոնի ձայնին մէջ դառն շեշտ մը զգալի էր։

Լեւոնը խօսքը վերջացնելով, գլուխը կախ՝ լռեց։ Սոնիան, Լեւոնի ձայնին, շեշտին մէջ խորապէս զգաց այն վճռական կորովը, պաղպաղուկ կամքը, որ այդ մարդը դէպի իրականացում պիտի տանէին, Լեւոնի եւ ընկերներու կողմէ։ Մինչ որ Լեւոնի եւ ընկերներու գործը չէր վերջացած, իւրովի մտածեց Սոնիան։ Դեռ շատ աշխատանք կար կատարելիք։ Ապա ի՞նչ, Սոնիան մի՞թէ ինքն ալ բաժին մը չպիտի ունենար այդպիսի աշխատանքին մէջ։

Երբ բաւական մը վերջ, Սաթենիկը մօտեցաւ Լեւոնին ու Սոնիային,զարմանքով նկատեց, որ այդ երկուքը, իրարու կողքի նստած, ցրուած արտայայտութեամբ, լուռ կը մնային ամէն մէկը իր մտքերով տարուած։

Ծաչէն գերջ ամբողջ խմբով բարձրացան Աստղկան Բերդը, Վարագի ամենաբարձր գագաթներէն մէկը, որ տիրապետող դիրք մ'ունի։ Աքանչելի տեսարան մը կը պարզուէր այդ բարձունքէն. Գրեթէ ամբողջ Վասպուրականը լայնօրէն սփռուած էր Վարագի շուրջը։ Արեւմուտքէն, Նեմրութն ու Գրգուռ սարերը կ'երեւէին, իսկ արեւելքէն, հորիզոնի անորոշութեան մէջ թրքապարսկական սահմանի ստուերային լեռնաշղթան, Արտաւէլի բարձր սարով։ Աստղկան Բերդի ոտքերուն տակ, կարծես անդունդի մը յատակին փռուած ըլլար կապուտակ Բէշէնչ Կէօլը, անհուն ծաղկանոցով շրջապատուած։

— Հիանալի է, հիանալի…

Սոնիան զգաց որ աչքերը կը թրջուէին, հոգին լեցուած էր անբացատրելի հոգեկան բաւականութեամբ։ Այդ բարձունքէն վար նայած ժամանակ գլուխը պտտեցաւ ու բնազդօրէն տատանուող քայլով մը ընկրկեցաւ ժայռի վրայէն։ Անմիջապէս Լեւոնի երկաթէ ձեռքը բռնեց Սոնիայի թեւը, ամուր օղակի նման։

— Բան չկայ, մի վախնաք. զգուշութեամբ ոտքերնիդ փոխեցէք…

Թեւը Լեւոնի աքցանի նման ձեռքին մէջ սեղմուած՝ Սոնիան զարմանալի հոգեկան խաղաղութիւն մը զգաց։ Ձեռքի այդ հպումը բացարձակ վստահութիւն ներշնչեց իրեն։ Բարձրացաւ սուր ցցուած ժայռի գագաթը, ուր հազիւ ոտք դնելու տեղ կար։ Ձէ, այլ եւս չէր վախնար։ Եթէ պէտք ըլլէր այդ անդունդէն վար իջնալ, Սոնիան բոլորովին չէր տատամսիր, բաւական էր որ թեւին վրայ զգար Լեւոնի ձեռքը։

— Իջնենք, իջնենք, — պոռաց Գէորգը,— ժամանակ է վերադառնալու։

Իրօք, պէտք էր աճապարել։ Այդ երեկոյ Սոնիան պիտի մեկնէր քաղաք, յաջորդ օրը դէպի Իգդիր ճամբայ ելնելու համար։

Շատեր գրեթէ վազելով իջան Աստղկան Բերդէն մինչեւ Վերին Վարագ։ Սոնիան Սաթենիկի հետ, զգուշութեամբ քայլերը փոխելով, վար կ'իջնար։ Մէկ ալ ինչպէս եղաւ, ինքն ալ չգիտցաւ, Սոնիայի ոտքը սահեցաւ, խիճերու շեղջը ջրի նման հոսեցաւ ոտքի տակէն ու աղջիկը քշուեցաւ մանր քարերու կոյտին հետ։

Ակնթարթի մը մէջ, Լեւոնը, Գարեգինը, Գէորգը հասան Սոնիայի մօտ։ Գէորգը դրկելով վերցուց աղջիկը, մինչ Գարեգինը մտահոգուած կը հարցնէր.

— Ի սէր Աստծու, չվիրաւորուեցա՞ք, մէկ տեղերնիդ չի՞ ցաւիր…

— Ջէ, բան չկայ,— ժպտեցաւ Սոնիան,— այնպէս, ոտքս յանկարծ սահեցաւ… Ոչ, բան չկայ… կարծեմ միայն զգեստ… անհանդստանալու բան չկայ, շնորհակալ եմ…

Ցանկարծ Սոնիայի հայեացքը ինկաւ Լեւոնի դէմքին։ Ծանր ծանր շունչ կ'առնէր տղան,սարսափի ակներեւ արտայայտութիւն մը աչքերուն խորը։ Բայց երբ նկատեց Սոնիայի իր դէմքին յառած հայեացքը, ճիգով մը ինքզինքը հաւաքեց, անտարբեր ձեւով մը կողքի դարձաւ ու կռանալով վերցուց Սոնիայի ձեռքէն ինկած անթառամ ծաղիկներու փունջը.

— Օրիորդ Սոնիա, ձեր փունջը…

— Շնորհակալ եմ,— չարացած ըսաւ Սոնիան,— շատ բարի էք։

Ահա թէ ինչպիսի հանելուկային մարդ մ'է այս տղան, չորերը դըստելով, արտնեղած մտածեց Սոնիան. Հազիւ թէ հարազատ մը այնքան վախնար ինչպէս որքան սարսափած կ'երեւէր եւ սակայն վայրկեան մը չանցած նոյն անթափանց դէմքը, անտանելի չորութիւնը. « օրիորդ Սոնիա, ձեր փունջը »… կարծես չէր կրնար գեթ վեր բարձրացնել. ամենէն առաջ ինք հասաւ քովս ու թողուց որ միւսները զիս վերցնեն գետնէն…»

(Շար.) ՉԱՅԼԱՆ

նելու համար կազմուած մասնաւոր յանձնախումբը։

*** Ամերիկեան « Վիլիթա » շոգենաւը Պալթիմորի նաւահանգիստէն ճամբայ ելաւ՝ դէպի Չանկայ, պատերազմական իրեղէններով բեռնաւորուած։ Կը պարունակէ 19 ծանր ռմբաձիգ սաւառնակներ, առկից զատ, պողպատեայ ահագին գործիքներ, որոնց մանրամասնութիւնը չէ տրուած, երկաթեայ փչաթելերու հարիւր պատառ, որոնք պիտի պատսպարեն մարտանաւերու կամ չէնքերու տանիքը այերային յարձակումներու դէմ։ Թելերը այնպէս մը հիւսուած են որ իրբեւ զրահ կրնան մեծ դեր կատարել հատանական այցելութիւն յարձակումներու միջոցին։ Անկէց զատ, Թոքիոյի մէջ սկսած են մտահոգութիւն յայտնել անգլիաճափոնական միջադէպին, այն է՝ դեսպանին գլխուն եկած փորձանքին ներուանքով Թոքիոյի մէջ լրջօրէն նկատի կ՚առնուի Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներու համաքական գործողութեան մը դէպքը կամ արդիւնքը։ Ճափոնի հանրային կարծիքը այն է թէ Անգլիա վերջ ի վերջոյ Չինաստանի կողմը պիտի բռնէ։

*** Շանկայէն հասած լուրերու համաձայն, Ճափոնի զինուորական իշխանութիւնները պաշտօնական դեկոյց մը հրատարակած են, որ կ՚ըսէ թէ զինուորական գործողութիւնները պիտի տարածուին բովանդակ Չինաստանի վրայ։ Միեւնոյն ատեն ճափոնական տորմիղը պիտի սաստկացնէ իր գործողութիւնները, իսկ օդանաւերը յարձակումներ պիտի կատարեն չինական բոլոր օդակայաններուն եւ զինուորական հաստատութեանց վրայ։ Վերջապէս, ազդու միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, որպէսզի Չինաստան չկարենայ զէնք եւ ռազմանիւթ ստանալ դուրսէն։ Ի հարկին պիտի խուզարկուին ուրիշ պետութեանց պատկանող նաւերը։ Ցինաստան ալ իր կարգին միջոցներ ձեռք առած է, երկարատեւ պատերազմի մը համար։

Այս ի՜նչ ատղատամութիւն...

Թուրքերէն « Թան »ի Անտաքիոյ թղթակիցը կը հաղորդէ թէ Ճէզիրէի մէջ (Սուրիա) ապստամբութեան խնդիր չկայ։ Եղածը սա է,— Հիւսիսային Սուրիացիները կ՚ուզէին անկախ կառավարութիւն մը կազմել Ճէզիրէի մէջ։ Դամասկոսի կառավարութիւնը չկարենալով այս շարժումին առաջքը առնել, վարձկան զինուորներ ղրկած էր հոն։ Այս ոգէտ աւարառուները յարձակումներ գործած են, բայց անոնց մէջ ոչ հայ կայ, ոչ Չերքէզ, ոչ ալ ուրիշ ռեւէ տարր։ Մինչ չէն նաեւ այն զրոյցները թէ անիշխանականներուն մէջ հայեր կան. մասնաւոր դիտումով յերիւրուած են այս լուրերը։ Անշուշտ կան տարրեր որ կը ստիպուէին ինքնապաշտպանութեան դիմել իրենց կեանքն ու տունը փրկելու համար։ Անկէ ծագում առած է այն լուրը թէ անոնք ապստամբներուն հետ են։ Վերջին օրերու կացութիւնը այնքան խառնակ է որ եթէ Ֆրանսացիները չմիջամտէին, շատ անմեղներ պիտի զոհուէին, Եւ սակայն կացութիւնը միշտ խառնակ է։

>>>> • <<<<

ՁԱԽԱՎԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԲԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՆ ԱԼ պարտաւոր են արիական փաստաթուղթեր բերել, իրենց զաւակներուն համար։ Անթոյլատրելի կը համարուի դիմել հրեայ փաստաբաններու։

30,000 ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ Իտալիա պիտի երթան այս ձմեռ։ Տասը պտոյտներ պիտի սարքուին, իւրաքանչիւրը 3000 հոգիով։

ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՕՐԵՐԸ որ եւ է վճարում պիտի չըլլայ մուրհակներու, մանտա - չէքերու, ընթացիկ հաշիւներու եւն. վրայ, ոչ ալ որ եւ է բողոք պիտի կրնայ ներկայացուիլ, համաձայն նոր հրամանագրի մը որ հրատարակուեցաւ երէկ, պաշտօնաթերթին մէջ։

ՉՈՐՍ ԱՐԱԲՆԵՐ ԽԻՍ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ Պաղեստինի մէջ, չորեքշաբթի օր։ Ասով 11ի կը բարձրանայ մեռեալներու թիւը, կիրակիէն սկսեալ։ Զոհերուն 3ը Հրեաներ են, ութը Արաբներ։ Մարզպանը 500 անգլ. ոսկի պարգեւ խոստացաւ անոր որ կը դիւրացնէ մարդասպաններուն ձերբակալութիւնը։ Հրեաներու ազգ. խորհուրդը կոչ մը ուղղեց հանդարտութեան համար։ Արաբական կոմիտէն ալ յայտարարութիւն մը հրատարակեց նոյն իմաստով։

ԱՌԱՆՑ ՑԱՒԵԼՈՒՄԻ օդանաւային թղթատար հաստատուեցաւ չորեքշաբթի օր հարաւան երկիրներու հետ, եր - Ֆրանսի միջոցաւ, որ համաձայնած էր թղթատարական վարչութեան հետ։ Ցասաջիկային ուրիշ գիծեր ալ պիտի ընդունին սովորական սակով (առանց յաւելուածական տուրքի)։

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

« Ցառաջ »ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Աճարեանի հետեւեալ գիրքերը.—

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը) ... գին 10 ֆրանք։

2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՑՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք։

3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՑՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ՚ելլէ « ՀՐԱԶԴԱՆ » ՄԱՑՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻն Գ. տարին։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Պոմոնի «Զաւարեան» ենթակոմիտէին կողմէ «Վարանդեան» ակումբին մէջ, 10 bis Պուլվար Մարկրիթ

(օրը եւ ժամը անդուլ վրայ)

կը խօսի ԸՆԿ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Նիւթ՝ Ինչո՞ւ դէմ ենք համայնավար վարչաձեւին։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Այս Կիրակի Սեպտ. 5ին, ժամը 2.30ին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան։

Կը մասնակցին բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հասարակական խմբակցութիւններ։

Խօսք կ՚առնեն Պ. Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (Հայ Սպայից), ՀՐԱՆԴ Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ (Ֆրանսերէն), Ցամ.

Ուխտագնացութեան կը մասնակցին Ֆրանս. Նախկին Ռազմիկներու Լիկի մասնաւոր պատուիրակութիւն մը իրենց դրօշակով։ Խօսք պիտի առնէ իրենց ներկայացուցիչ Պ. ՏԻԻԹՕ։

Բացման խօսքը պիտի ըսէ Միութեան Նախագահ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Կը հրաւիրուի փարիզեան հայ հասարակութիւնը խուռներամ փութալ այս նուիրական այցին։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս կամպէթթային նայող Փէռ Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ, ժամը 2.30ին։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէթրօ Փլաս կամպէթթա։ օթօպիւս 26 — 96 P.C. եւայլն.

Այրի տիկին Նազլու Պէրպէրեան (Ամերիկա), Այրի տիկին Հ. Փափազեան (Վիէն), Տէր եւ Տիկին Բ. Թէրզեան (Վիէն), Տէր եւ Տիկին Վ. Փափազեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Մ. Փափազեան (Վիէն), Տէր եւ Տիկին Փափազեան (Հոմոն), Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան (Լիոն), Տէր եւ Տիկին Յ. Բապուճեան (Մարսէյլ), Այրի Տիկին Ե. Նազաչեան եւ զաւակունք (Նիս), Տէր եւ Տիկին Խ. Բանտէզեան (Նիս), սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն մահը՝ իրենց սիրելի զաւկին, քեռորդւոյն, մօրաքրոջորդւոյն եւ ազգականին՝

ՄԱՐՏԻԿ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ

որ չէջնցաւ 38 տարեկան երիտասարդ հասակին, Ամերիկա (Այովա), մէկ տարուան չարչարալից հիւանդութենէ մը վերջ։

Վիէն

Տէր եւ Տիկին Վարդան Զուլլէրեան (Լիոն), Օր. Թագուհի Աթանասեան - Զուլլէրեան (Լիոն), Տէր եւ Տիկին Միքայէլ Զուլլէրեան եւ զաւակունք (Օտեսա), կը ծանուցանեն իրենց եղբօր եւ մօրեղբօր՝

ՄԿՐՏԻՉ ԶՈՒԼԼԷՐԵԱՆԻ

մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Լիոն, 54 տարեկան հասակին, եւ թաղումը կատարուեցաւ 30 օգոստոս, Լիոն, Loyasseի գերեզմանատան մէջ։

ՊԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ի գիտութիւն Մարսէյլի եւ արուարձաններու հայ հասարակութեան կը ծանուցուի որ Գեր. Տէր Գարեգին Եպ. Խաչատուրեան պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Սէն Ժէռոմի եկեղեցիին մէջ, 5 սեպտեմբեր կիրակի օր։

Սկիզբ՝ Ժամերգութեան ժ. 8, Սպատարագ 10, քարոզ 11։

×

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ եւ Յակոբ Աւետիսեան կը ծանուցանեն թէ 5 սեպտեմբեր կիրակի առաւօտ ժամը 10ին տեղի կ՚ունենայ հոգեհանգիստ պատարագ Լիոնի Ա. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ, 69 րիւ Լուի Պլան, իրենց ողբացեալ ամուսնոյն եւ հօրեղբօր ՏԻԳՐԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆի մահուան վեցամսեային առթիւ։ Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները։

բոլոր անդամուհիները 4 Սեպտ. Շաբաթ օր, իր գրասենեակին մէջ, 2 Թիւ տը լա Ցէֆինա։

... Բարեգործ Հայր. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր բաժանորդներ 5 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Պ. Հայկ Սարգիսեանի բնակարանը, 21 Րիւ Միշէլ, Մարսէյլ։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի բոլոր բաժանորդներէն ներկայ գտնուիլ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարեգործ Հայր. Միութեան վիճակահանութեան շահած են հետեւեալ թիւերը.— 153՝ ինքնահոս գրիչ մը, 98՝ կնոջ հովանոց մը, 272՝ շիշ մը Օ տը քոլոն, 204՝ մէկ զոյգ գուլպայ, 337՝ փողկապ, 259՝ հաւ։ Նուէրները ստանալու համար դիմել Պ. Հայկ Սարգիսեանին, րիւ Միշէլ, թիւ 21 Մինչեւ սեպտեմբեր վերջը։ Այս թուականէն վերջ չստացուածները պիտի նկատուին միութեան սեփականութիւնը։

Վարչութիւն

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Յ. Ռ. Դաշն. Դիլ-Հայ Փունինոյի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Եթէ մի ցեղից մէկին սպանում ես, ամբողջ ցեղը վրէժխնդիր է լինում նրա արեան համար, որովհետեւ Քրդերի մէջ միութիւն կայ. ցեղի մէկ անդամի արիւնը ամբողջ ցեղին է պատկանում, կարծես թէ բոլորը մի ընտանիքի զաւակներ լինէին։ Բայց մեր մէջ կա՞յ այսպիսի միութիւն։ Ամէն մարդ իր գլխի դարդն է քաշում, ամէն մարդ իր անձին համար է մտածում. ուրիշին ինչ լինում է, թող լինի. նրան ինչ հոգ, երբ ինքը հանգիստ է, երբ իր մազին չեն դիպչում։ Բայց չեն իմանում տխմարներ, որ « մէկը ամենի համար է, իսկ ամէնը մէկի համար »։

Ծերունի Խաչօն կարդացած մարդ չէր, բայց կեանքը, փորձը, աշխարհը շատ բաներ սովորեցրել էին նրան։ Բնական խելքը զարգացել էր կեանքի փոթորիկների մէջ, այս պատճառով նրա դատողութիւնների մէջ երբեմն գտնւում էին այնպիսի ճշմարտութիւններ, որ միայն կարող էին մտաշիլ լինել այն տեսակ անձերի, որոնք շատ խորին կերպով իմաստասիրել էին մարդկային կենցաղավարութեան պայմանները։ Նա խօսեց.

— Հանգամանքները մեզ այնպիսի դրութեան մէջ են դրել, որ ուրիշ կերպ գլուխ պահել չենք կարող, բռնադատուած ենք աշխատել, վաստակել եւ մեր աշխատանքով մեր թշնամուն կերակրել։ Ուրիշ ճար չը կայ։

Մենք պէտք է բարեկամութիւն պահպանենք մեզ կողոպտողի հետ։ Ֆաթթահ բէկը, իրաւ է, մեզ կողոպտում է, բայց դարձեալ չենք կարող մերժել նրա բարեկամութիւնը, որքան էլ կեղծ լինէր։

— Ինչո՞ւ, հարցրեց որդին։

— Նրա համար, որ մեծ աւազակի հետ բարեկամ լինելով, մարդ ազատւում է փոքր աւազակների ձեռքից։ Դրանք բոլորը միմեանց հետ կապուած են. Հիմայ սատր Քրտերը գիտենալով, որ Ֆաթթահ - բէկը մեզ հետ լաւ է, էլ մեր ոչխարներին, անասուններին եւ վարուցանքին չեն դիպչում, եւ եթէ մի բան գողանում են, նա գտնում է եւ յետ է դարձնում մեզ։

— Դրանից ի՞նչ շահ. հաշիւը միեւնոյնն է դուրս գալիս, պատասխանեց որդին,— Ֆաթթահ - բէկը մեզ՚ն մի ձու է տալիս, փոխարէնը մի ձի է առնում »։ Նա չէ թողնում, որ մի ուրիշ Քիւրտ մեր ոչխարը գողանայ, բայց ինքը, հարկաւորած ժամանակ, հարիւրներով ոսկիներ է առնում մեզանից։ Մենք նրա կաթնատու կովն ենք, պահում է, պաշտպանում է նրա համար միայն, որ ինքը վայելէ մեր կաթը։

— Այդ բոլորը ճշմարիտ է, որդի, եւ հասկանում եմ, պատասխանեց հայրը — բայց պէտք է այն եւս հասկանալ, որ Հայը մեր պապերից շատ առաջ սովորել է այդ կերպով իր գլուխը պահել։ Ես, ի հարկէ, չեմ կարդացել, թէ ինչ է գրուած գրքերի մէջ, բայց մի ժամանակ, Ուչքիլիսայի վանքում կար մի վարդապետ, նա ինձ պատմում էր, թէ ամէն ժամանակ, երբ մեր երկրի վրայ յարձակուել են թշնամիներ, Հայերը փոխանակ սրով եւ կրակով դուրս գալու նրանց առջեւ, հանդիպել են թշնամուն թանկագին ընծաներով՝ — մատուցարանների մէջ լցրած ոսկիներով։ Նրանք մեզ սովորեցրին փոխանակ պատժելու, կաշառել մեր թշնամիներին։ Նրանք սովորեցրին կայքը տալ գլուխը ազատելու համար։

— Բայց պէտք չէ, որ մենք պապերի սխալը շարունակենք մինչեւ յաւիտեան, կտրեց որդին հօր խօսքը։

— Հին սխալը միանգամով ուղղել շատ դժուարին է. նա կատարուել է հարիւրաւոր տարիների ընթացքում, եւ այնքան տարիներ պէտք են նրան ուղղելու համար։ Եկ դու ժողովրդին հասկացրու, թէ թշնամու հետ այլ կերպ կարելի է վարուել, թէ նա էլ մեզ նման մարդ է, թէ նրա մարմինը երկաթից շինուած չէ, թէ երբ նա զէնքով գալիս է մեզ կողոպտելու, կարելի է զէնքով պատասխանել նրան.— վերջապէս հազար ու մէկ այս տեսակ քաղցներ կարդա, դու կարծում ես ժողովուրդը կը հասկնա՞յ քեզ։ Նա քեզ խենթի տեղ կը դնէ եւ կը ծիծաղէ քո յիմարութիւնների վրայ։ Բայց այս հասկացողութիւնը նրա մէջ նոր բան չէ, նա ժառանգել է իր պապերից։

Որդին չը պատասխանեց, նա գտնում էր հօր խօսքերի մէջ ճշմարտութիւն, որ անհերքելի էր։ Բայց միեւնոյն ժամանակ մտածում էր, միթէ չէ՞ կարելի փոխել ժողովրդի նախապաշարմունքը։ Այս պատճառով հարցրեց նա.

— Լաւ, գիտցուք թէ մեր պապերը այս ճանապարհով են գնացել եւ մենք էլ հետեւում ենք նրանց օրինակին։ Բայց պէտք չէ՞ փոխել ճանապարհը, երբ տեսնում ենք, որ նա տանում է դէպի կորուստ։ Պէտք չէ՞ հասկացնել ժողովուրդին, որ նա մոլորուած է։

— Հարկաւոր է, բայց ո՞վ պէտք է հասկացնէ։ Այդ պէտք է անեն այն մարդիկը, որոնք ընդունել են իրանց վրայ ժողովրդին խրատելու, ճանապարհ ցոյց տալու եւ բան հասկացնելու պարտաւորութիւնը։ Այդ պէտք է անեն մեր տէրտէրները, վարդապետները, բայց նրանք քարոզում են. «Եթէ մէ՛ Երեսից խփելու լինեն, ձախն էլ դարձրու». Այդ պէտք է անեն մեր որդիների վարժապետները, բայց մեր ամբողջ գաւառում մի հատ օրինաւոր վարժապետ չըկայ։

— Այդ խօսքերի մէջ քեզ հետ ... կարող համաձայնուել, հայր, ... որդին,— բայց ինչո՞ւ Քիւրդը ոչ տէրտէր ունի, ոչ վարդապետ ունի, ոչ էլ վարժապետ ունի, բայց իմանում է թէ մարդը ինչպէս պէտք է վարուի իր նմանների հետ։ Ո՞վ սովորեցրեց նրան, թէ մարդը առանց զէնքի ... հաւի նման է լինում, ով հասնի ... խին կը տայ։

— Քիւրդը տէրտէր, վարդապետ, վարժապետ չունի, բայց չէ՞ ... նրա շէյխը թէեւ հոգեւոր ... բայց ինքն է զէնք կրում, եւ ժողովրդի հետ միասին գնում է ... անդէն մարդկանց հարստութիւնը ... որոնք չեն քարոզում, թէ այդ բանը ... մեղք են։ Բայց ի՞նչ են քարոզում ... տէրտէրները ...

Որդին լուռ էր. հայրը շարունակեց.

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 4 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3516

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՉ ԻՍԿ ՈՃԻՐ-ԱՐԿԱԾԻ ՄԸ ԱՐԺԷՔԸ...

Գլուխները կ'իյնան Խ. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ: Ամէն օր: Առնուազն ամէն շաբաթ: Այն աստիճան որ, կը փորձուիս հարցնել,— իրապէս մարդկային գլուխնե՞ր են անոնք, թէ տերեւներ :

Բայց, աշնան տերեւներն անգամ այսքան դիւրին չեն թափիր: Հով մը պէտք է փչէ, կամ հարկ է թօթուել ծառը...

Ի՞նչ հով է որ կը փչէ, ամիսներէ ի վեր, աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ, հիւսիսային սառնամանիքներէն մինչեւ Կովկասեան լեռները: Եւ արդեօք բոլոր ձերբակալութիւնները, աքսորները եւ գնդակահարութիւնները կը ծանուցուի՞ն, կեդրոնի կամ ծայրագաւառներու մամուլին մէջ: Եւ ո՞ւր կանգ պիտի առնեն : Ե՞րբ կը հասնի, պիտի հասնի՞ «ժողովուրդի թշնամիներու, դաւաճաններու, հակայեղափոխական - աջակողմեան - Թրոցքիական - նացիոնալիստական երկերեսանի սրիկաներու, կաշառուած շուներու, թունաւոր օձերու» սերունդը որ վարակեր է ամբողջ Խ. Միութիւնը, առանց սահմանի, ազգի, սեռի կամ տարիքի խտրութեան :

Բայց այս «կատղած շուները», այս «չկալները» չէ՞ին որ կը վարէին Խ. Միութեան ճակատագիրը, քանի տարիէ ի վեր: Դեռ անցեալ տարի: Դեռ երէկ ...

Երբ այսպէս անխնայ «կը մերկացուին» եւ կը հնձուին հիմնադիրներն ու կազմակերպիչները, կեդրոնական վարիչներն ու քարոզիչները, գործավարներն ու տնօրէնները, տեսարաններն ու մասնագէտները, գիւտագէտներն ու զօրավարները, մէկ խօսքով պոլշեւիկեան կուսակցութեան վաստակաւոր, անդրանիկ ներկայացուցիչները,— որո՞նք են որ պիտի վայելեն քանդումներէն վառ - ցները, յառաջիկայ հոկտեմբերին: Եւ, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել թէ՝ մինչեւ այն ատեն չքախումբին վերջին մնացորդներն ալ պիտի չփտուին, մէջտեղը ձգելով միայն եւ միայն «հանճարաւորը»,— Իվան կամ Սուլթան Սթալին ...

Եւ նկատեցէք որ շարաշուք լուրերը ընդհանրապէս կ'արձանագրուին այն ատեն երբ կապ ունին կեդրոններու կամ քիչ - շատ ծանօթ վայրերու հետ: Ուրո՞ւ հոգն է հատեր գրել նաեւ Երեւանի մասին, որուն վերջին անցուդարձերը գոց գիրք մը կը մնան մինչեւ այսօր ալ :

Կարելի՞ է յուսահատութեամբ նայիլ ապագային, երբ գիտենք որ, պոլշեւիկեան վարդապետութիւնը հնարեց նոր եւ ահարկու զէնք մը, փոխադարձ մատնութիւնը, որու նմանը տակաւին չէ արձանագրուած որ եւ է ազգի կամ ժողովուրդի պատմութեան մէջ :

Անտէ՜ ժիտ, կարմիրներուն երէկուան կուռքը, որ ցնծութեամբ ընդունեցաւ Մոսկուայի մէջ ու Կախէթու գինին խմեց Թիֆլիսի մէջ, Խ. Միութեան նուիրուած իր երկրորդ հատորով կը հաղորդէ շարք մը փաստեր, որոնք նորութիւններ չէին մեզի համար, բայց անհաւատալի կը թուին Եւրոպացիներուն :

Հատուած մը, պատահաբար (էջ 31).

— « Պաշտօնի մէջ յառաջանալու սխանչելի միջոց մըն է խոստովանութիւնը (մատնութիւն): Անոր շնորհիւ կը բարեկամանաս ոստիկանութեան հետ, որ անմիջապէս կը պաշտպանէ քեզ, բայց օգտագործելով քեզ, որովհետեւ անգամ մը որ սկսիս, այլեւս ոչ մէկ պատիւ կամ բարեկամութիւն կը դիմանայ. պէտք է քալել: Մնաց որ, դիւրին մարզանք մըն է այս: Եւ մատնիչը ապահով է»:

Միջանկեալ, յիշենք նաեւ հռչակաւոր գրագէտին ուրիշ մէկ ազդարարութիւնը .

— « Ես կը մեղադրեմ մեր համայնավարները թէ սուտ խօսած են, քաղաքական հաշիւներով »:

Անշուշտ ասոր համար է որ Փարիզի համայնավար պաշտօնաթերթը, « Իւմանիթէ », սկսաւ կարճ կապել անհամար ձերբակալութեանց եւ գնդակահարութեանց լուրերուն հրատարակութիւնը: Շատ բաներու մասին կը խօսի ան, հաւատարմօրէն արձանագրելով բոլոր չնչալից «ռէքլամ»ները, բայց երբ կարգը կուգայ բուն իրականութիւնը, գոնէ անոր կարդ մը երեսները պարզելու, ընդհանրապէս անգիտանալ կը ձեւացնէ :

Իրաւունք ունի. Ֆրանսան Ռուսաստան չէ...

Իսկ ի՞նչ դիրք բռնած են համաշխարհային մամուլին միւս ներկայացուցիչները .

Խօսքը չենք ըներ այն թերթերուն, որոնք ըլլալով թունդ հակապոլշեւիկ եւ հակախորհրդային, ամէն պատեհութենէ կ'օգտուին, կարելի եղածին չափ « զգայացունց » լուրեր հաղորդելու համար :

Ի՞նչպէս կը վարուին այն թերթերը որ պարկեշտութեան վկայական մը ճարած են, այսպէս կամ այնպէս, եւ կը յաւակնին հանրային կարծիք վարել :

Պատասխանը շատ կարճ է,— խօսելով ջախջախիչ մեծամասնութեան մասին, անոնք ոչ իսկ հասարակ ոճիր - արկածի մը չափ տեղ կուտան համատարած ողբերգութեան, շարան - շարան ձերբակալութեանց եւ գնդակահարութեանց :

Կամ կ'արձանագրեն ու կ'անցնին, չոր ու ցամաք, իբրեւ կողմնակի լուր: Եւ կամ ո՛չ իսկ տեղ կուտան: Ցետին պոռնիկի մը սպանութեան կամ առօրեայ խաչագողութեան մը մանրամասնութիւնները աւելի ծանր կը կշռեն, քան մէկ - երկու տասնեակ ականաւոր դէմքերու գնդակահարութիւնը :

Նոյնիսկ ընկերվարական - աշխատաւորական մամուլը վարակուած է օրուան քաղաքականութենէն կամ քաղքենի բարքերէն:

Երբ այսպէս է պարագան Ռուսաստանի համար, ա՛լ ինչո՞ւ զարմանալ որ անոնք բառ չեն ըսեր, օրինակ, Քիւրտերու ոչնչացման մասին :

Նորէն եւ նորէն ճանչնանք Եւրոպան . .

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՀ ՁԻ ՍԱՐՍԱՓԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Եօթը Վրացիներ եւ ուրիշ 10 հոգի դնդակահարուած

« Թան »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն, սեպտ. 2 թուականով.—

Վրացի հակայեղափոխականներու դատը վերջանալով, եօթը հոգի դատապարտուեցան մահուան, չորս հոգի ալ՝ բանտարկութեան: Արդէն յետ, որ պաշտօն ստացած էր սպաննելու Սթալինի փոխանորդը՝ Բերիան, բնականաբար կը գտնուի մահապարտներուն մէջ: Վճիռը անվերաքննելի է եւ անմիջապէս գործադրուեցաւ, համաձայն 1934ի օրէնքին: Թիֆլիսի «Զարիա Վոստոկա» թերթը կը գրէ թէ դերագոյն ատեանին վճիռը ժողովուրդին վճիռն է թշնամիներու դէմ որոնք արժանի չեն որ եւ է գթութեան :

Իսկ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

Այսօր, չորեքշաբթի, յայտնուեցաւ թէ այսպէս կոչուած «Պուխարինեան աջ թեւի կեդրոնի» եօթը վարիչները, որոնք ամբաստանուած էին թէ գինեալ ըմբոստութիւն սարքեր են Սթալինի հայրենիքին՝ Վրաստանի մէջ եւ ահաբեկում՝ անոր փոխանորդին՝ Բերիայի դէմ, գնդակահարուած են շաբաթ օր, չորս օրուան դատավարութենէ մը վերջ. Բոլոր ամբաստանեալներն ալ խոստովանած են թէ յանցաւոր են: Ուրիշ չորս հոգի դատապարտուած են 8 — 10 տարի բանտարկութեան :

Վճռագիրը կ'ըսէ թէ Բերիայի սպանութեան համար ճշգրիտ հրահանգներ տրուած էին Վրաստանի փոխ - վարչապետ Ակնիաշվիլիի կողմէ, որ «ժողովուրդի թշնամի» հռչակուած է: Իսկ դաւադրութեան ընդհանուր հրահանգները տուած է «ժողովուրդի թշնամի» (նախկին վարչապետ) Մոկալաշվիլի որ պաշտօնանկ եղաւ անցեալ յունիսին: Նպատակն էր գիտակցաբար «աղքատացնելով գիւղացին», փութացնել դժգոհութիւնը, զինեալ ապստամբութիւն մը սարքել եւ Վրաստանը անջատել Խ. Միութենէն, երբ Ֆաշական բանակները յարձակման ձեռնարկէին .

« Գիւղացիներու աղքատացման » այս մեղադրանքը գլխաւոր նիւթն է դատավարութեանց նոր շարքին: Վրացական այս դատը տեղի ունեցաւ Սղնախի՝ Վրաստանի գիւղական ամենամեծ շրջաններէն մէկուն մայրաքաղաքին մէջ, ուրկէ ալ գիւղացիները գոհունակութիւնն ունեցան լսելու դատն ու մահավճիռը: Ամբաստանեալներուն խոստովանութիւնները երեւան հանեցին կաշառակերութեան, անգթութեան, մոլուցքի, բռնութեան, ապուշութեան եւայլն բազմաթիւ դէպքեր, որոնք բոլորն ալ կը համարուէին խափանարար գործունէութեան ընդդէմ Սթալինի իշխանութեան :

*** «Լէնինկրատսքայա Փրավտա» սեպտեմբեր 1ի թիւով կը ծանուցանէ թէ զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց հակայեղափոխական - Թրոցքիական կազմակերպութեան մը 10 անդամները, որոնք ամբաստանուած էին թէ խափանարար գործեր կատարած են Քրասնայա - Զարեա գործարանին մէջ, պատճառ ըլլալով բանուորներու վիրաւորման կամ յօշոտման: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ նաեւ թէ անոնք քանդիչ աշխատանքներ կատարած էին ազգային պաշտպանութեան համար աշխատող գործարաններու դէմ, իբրեւ նպատակ ունենալով խմբովին սպաննել բանուորները: Վճիռը գործադրուած է:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՆԱՒ ՄԸ ԿԸ ԶԱՐՆՈՒԻ.— ԿԱՐՄԻՐ ՆԱՒ ՄԸ Կ'ԸՆԿՂՄԻ ԵԳԷԱԿԱՆԻ ՄԷՋ, ԹՈՐՓԻԼԱՀԱՐ ԸԼԼԱԼՈՎ.— ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ. - ԱՆԳԼԻԱ ՆՈՐ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐ ՂՐԿԵՑ:

Մէկ օրէն միւսը աւելի ծանրացաւ Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը: Անգլիական մարտանաւի մը թորփիլահարման դէպքը շլուսաբանուած, շոգենաւ մըն ալ անծանօթ սուզանաւի մը կողմէ զարնուելով ընկղմեցաւ Գալարեան կղզիներուն բացերը (Սպանիա):

Աւելորդ է ըսել թէ այս նոր դէպքը աւելի սաստկացուց Անգլիոյ մէջ տիրող յուզումը: Միեւնոյն օրը խորհրդային շոգենաւ մը, «Մոյակիեւ», ընկղմեցաւ սուզանաւի մը կողմէ, Եգէականի մէջ, Սքիրոս կղզիին բացերը: Նաւաստիներէն մէկը սպաննուեցաւ պայթումէն, իսկ միւսները կրցան ցամաք ելլել: Կ'ըսուի թէ սուզանաւը Սպանիոյ ազգայնականներուն դրօշը պարզած էր: Ընկղմած նաւը ասֆալտ կը փոխադրէր Ֆրանսա :

Այս երկու դէպքերը հրատապ հանգամանք մը կուտան Միջերկրականի ապահովութեան հարցին: Անգլիական դահլիճը տեղեկագրաբար նիստ գումարելով, անմիջապէս հաղորդեց Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանին թէ Անգլիա կ'ընդունի Ֆրանսական առաջարկը՝ միջազգային խորհրդաժողովի մը մասին: Այս տեղեկութեան վրայ, վարչապետ Պ. Շոթան երկար խորհրդակցութիւն մը կատարեց եւ որոշուեցաւ Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը փոխանակ Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին տանելու, քննել Ժընեւի մէջ, Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին հետ զուգընթաց: Մինչ այս մինչ այն, Անգլիա եւ Ֆրանսա անմիջապէս զօրացուցին իրենց տորմիղները, նոր մարտանաւեր ղրկելով Միջերկրական: Մարտանաւեր պիտի ընկերանան բոլոր նաւերուն: Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդի յառաջիկայ նիստին մէջ արտաքին նախարարը մանրամասն զեկուցում մը պիտի ներկայացնէ ամբողջ կացութեան մասին եւ նոր տնօրինութիւններ պիտի ըլլան :

*** Անգլիոյ նախարարական ժողովին կը մասնակցէին ութ նախարարներ, միւսները արձակուրդի գացած ըլլալով: Նոր առաքումներով, Անգլիա տասըօրուան մէջ 15 մարտանաւեր ղրկած կ'ըլլայ Միջերկրականի արեւմտեան աւազանը, ի խնդիր ապահովութեան: Կը հերքուի թէ անգլիական մարտանաւերը ընկղմած են այն սուզանաւը որ թորփիլ արձակած էր թորփիլահալածի մը վրայ: Այս առթիւ կարգ մը թերթեր կը մաղթեն որ ոչ միայն ծովամոյն կորսուի խորհրդաւոր սուզանաւը, այլ եւ միասին ծովուն յատակը տանի իր գաղտնիքը: Ըսել կ'ուզեն թէ կացութիւնը աւելի պիտի բարդանայ, եթէ երեւան հանուի սուզանաւին ազգութիւնը: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ իտալական է., եւ ձախակողմեան թերթերն ալ այդպէս կը գրեն. բայց կառավարութիւնը կը նախընտրէ անգիտանալ: Մէկ ամսուան միջոցին այս 19րդ նաւն է որ յարձակման կ'ենթարկուի Միջերկրականի մէջ:

Բոլոր թերթերն ալ շատ լուրջ նկատելով կացութիւնը, հանդարտութեան հրաւէր կը կարդան: Գերմանական թերթերը պոլշեւիկներուն կը վերագրեն այս խորհրդաւոր յարձակումները :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐԿԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Հիմա նորոյթ է մերկ պտըտիլը, մերկ գլխէն մինչեւ ոտքը :

Վրան մը կ'առնես, կնիկդ ու զաւակներդ կը ժողվես, կ'երթաս անտառ, — եթէ քիչ մը բաժնատեղծութիւն կ'ուզես դնել առօրեայ կեանքիդ մէջ, վրանդ կը լարես «կարկաչահոս» առուին եզերքը, ուր սեւ մորմենին կը կախէ հասուն ողկոյզները, խաւիշլկի մանրտիկ գլուխներու պէս խոպոպ, իսկ խնձորենին այնքան կը կարմրի վրանիդ փակեղին ծայրը, որ պահ մը կը մտածես մեզք գործելու, խոռ մը փրցնելու մասին: Առտուն կ'արթննաս «վարդամատն» արշալոյսին դէմ բանալով մերկ թեւերուդ աղեղը, մինչ թռչունները կը դայլայլեն անշուշտ քեզի համար :

Քիչ վերջ փըրթ - փըրթ մը անցուցած դմակիդ, կը մտնես առուին ջուրին մէջ, կը լոգնաս, յետոյ մարզանք կը կատարես: Եթէ քաղաքական ես, «Ցիսուսի եկ» մը կ'երգես աչքերդ խըփած եւ սուրբ ձեւացած, եթէ կաթոլիկ ես, Ավէ Մարիա մը կ'երգես՝ երեւակայութեամբդ թռչելով բոլոր Մարիամներուն մօտ, եթէ ինծի պէս ես, կը մտածես թէ առանց օրով, կայսրուն մօտ, արագիլները նետապնդելով սեխին պտուղ կը մտնէինք եւ վազած ատեն, — տիրոջը խարգնես՝ դիտմամբ, մեզի հարցնես՝ սխալմամբ, — մեր ոտքերը կը զարնուէին սեխերուն, որոնք մինչեւ ձոր կը վազէին կլլալի պէս: (Վերջը ձոր կը մտնէինք, սեխ կը մորթէինք,— հրաշալի՛ է առտուն սեխ մը ուտելը, անուշահոտ ու պաղուկ սեխերէն):

Ինչպէս կը տեսնէք, բնապաշտութիւնը ծնունդ առած է մեր գիւղին մէջ,— կ'ապրէինք ազատ երկնքի տակ, կը սնանէինք պտուղներու բերքով, մեր կռնակին վրայ՝ գիւղին մէջ հիւսուած ճերմակ կտաւ մը, որ տոպրակի պէս ըլլալուն՝ մէջը կը մտնէինք ու մէջէն դուրս կ'ելլէինք այնքան դիւրութեամբ :

Հիմա իրեն մեզի բնապաշտութիւ՞ն կը քարոզեն քաղքցիները, մերկապաշտութի՞ւն կը սորվեցնեն յառաջադիմները:

Անցեալները Ֆօլի - Պէրժէր գացեր էի,— աղջիկները կը մերկանան բեմին վրայ, կեղծ անտառներու մէջ, կեղծ ջրվէժներու առջեւ: Ցիմարնե՞ր, ըսի, ա՞չքս պիտի շլացնէք, մեր գիւղին ջուրերուն մէջ անանկ մէլէքներ կային, որ խելքդ գլխէդ կը թռցնէին՝ եթէ մերկանային: Օրինակ, Մայիս 7ին, ուխտի կ'երթայինք մեր գիւղին հայտաղ Ուխտի ծառին ,— ով որ կանուխ երթար, կը տեսնէր որ անմահ յաւերժահարս մը, առտուան ցօղերը մարգրիտի պէս հիւսելով յուան շինած՝ կախօրրան ձգած կ'ըլլար կաղնիին ճիւղերէն ու կ'օրօրէր իր աղուոր մերկութիւնը : Դեռ ուրիշ ջրանուշներ ալ ունէինք, մազերը բաց, բռնցքերին արծըթած, որ մաճ կուգային լուսաղբիւրներուն եզերքը :

Մերկութի՞ւն, մե՞զ պիտի շլացնէք, ա՛յ Եւրոպացիներ :

Սակայն չեմ հասկնար թէ ի՞նչ մերկութեան մասին է խօսքը... Հայաստանի մէջ: Մեծ ու պզտիկ, բոլորը մերկութեան մասին կը խօսին այնտեղ: «Զուգարը մերկացուեց», «Զապէլը մերկացուեց »... ի՞նչ խայտառակութիւն է այս: Նիսլի բարեկեղանային խաղե՞րն են արդեօք : Եթէ այսպէս շարունակուի, Երեւանի ամբողջ բնակչութիւնը պիտի մերկանայ: Եւ ինչո՞ւ,— Ստալի՞նը շլացնելու համար: Ինծի դիտել կը տրուի թէ Երեւանի մերկութեան խաղը ոչ գեղեցկութեան մրցում է, ոչ ալ առողջապահութեան ուսուցում: Այդ մերկացուածները մինչեւ հիմա դիմակ կը կրեն եղեր, անոնց դիմակն է որ վար կ'առնեն այժմ :

Այդ պարագային, ո՞րքան դիմակաւորներ կան Հայաստանի մէջ: Իսկ տակաւին չմերկացուած, դիմակաւոր բազմութեան դիմակները ո՞ւր պատրաստուած են արդեօք: Խորհրդային բոլոր գործարանները գիշեր ցերեկ դիմակ շինէին, պիտի չբաւէր :

ԱՐԱԶ

Ուկրանիայի վարչապետը անձնասպան

Մոսկուայի թերթերը իրենց վերջին էջին վրայ, «Քրոնիկ»ի բաժնին մէջ՝ կը ծանուցանեն թէ Լիւբչէնկօ, Ուկրայնայի վարչապետը, անձնասպան եղած է օգոստոս 30ին, «խճճուած ըլլալով հակախորհրդային կազմակերպութեանց մէջ եւ անշուշտ վախնալով որ հաշիւ պիտի տայ Ուկրայնայի ժողովուրդին առջեւ, իր դաւաճանութեան համար »: Իրեն յաջորդ նշանակուեցաւ Միխայիլ Բոնտարէնկօ :

Ուրեմն, հետզհետէ կը ճոխանայ ոչ միայն ձերբակալութեանց եւ գնդակահարութեանց, այլեւ անձնասպանութեանց շարքը՝ Խ. Միութեան բոլոր մասերուն մէջ: Ուկրայնայի վարչապետին անձնասպանութիւնը կը յիշեցնէ շարք մը նմանօրինակ դէպքեր,— Անձնասպանութիւն Թոմսքիի, որ երբեմն նախագահն էր խորհրդային արհեստակցական միութեանց, անձնասպանութիւն Կամարնիքի, նախկին փոխ - գործավար ազգ. պաշտպանութեան, Զերվիսկորի՝ նախկին վարչապետ Սպիտակ Ռուսաստանի եւն.: Դեռ վերջերս, յուլիս 9ին, անձնասպան եղաւ Հայաստանի տնտեսի արդիւնաբերութեան (պարենաւորում) գործավար Ա. Կոստանեան, «խճճուելով կուսակցութեան եւ ժողովուրդի թշնամիների հետ ունեցած կապերի մէջ», ինչպէս կը ծանուցանէր « Խ. Հայաստան», երկտողով մը :

«Լ'Էօվռ», արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, խօսելով Ուկրայնայի վարչապետին անձնասպանութեան վրայ, կը գրէ —

Ի՞նչ բանի մէջ կը կայանար անոր դաւաճանութիւնը: Ա՞ն ալ կապ հաստատած էր Գերմանիոյ հետ եւ զինուորական գաղտնիքնե՞ր յանձնած էր սահմանակից հանրապետութեան մասին: Եւ կամ իր միակ յանցանքն էր «ազգայնական թեքո՞ւմ», այսինքն աւելի կամ նուազ անջատողական ձգտումներ Մոսկուայի կեդրոնական իշխանութեան հանդէպ: Խորհրդային մամուլին շափազանց յակռւական զեկոյցը բան մը չըսեր այդ մասին: Հարկ է յիշել թէ Լիւբչէնկօ, ո՛ր իբր կարգին ժողովուրդի թշնամի կը հռչակուի, դեռ երկու ամիս առաջ վերընտրուած էր իբրեւ անդամ Ուկրայնայի քաղաքական Բիւրոյին: Ուրեմն կրնար համարուիլ ամբողջովին անձնուէր հաւատարիմ կարգուսարքին եւ Սթալինեան Կեդր. Կոմիտէին: Հարկ է յիշել նաեւ թէ անցեալ տարի, այն համագումարին առջեւ որ քուէարկեց Սթալինեան սահմանադրութիւնը, Լիւբչէնկօ նոյեմբեր 26ին չափազանց բուռն ճառ մը խօսեցաւ Հիթլէրական Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի դէմ որ կը հարստահարէ ազգային փոքրամասնութիւնները: Այդ առթիւ կ'ըսէր — «Ուկրայնայի մասին եղած Հիթլէրական յաւակնութեանց պիտի պատասխանենք այնպէս ինչպէս երբեմն պատասխանեցին Զափորոժի Կազախները սուլթանին: Եթէ Ֆաշականները մտքէ անցընեն յարձակիլ Ուկրայնայի վրայ, պիտի ջախջախուին Վորոշիլովի կողմէ, ինչպէս եղաւ Փրուսիան՝ Նափոլէոնի կողմէ»: Ճառը կը վերջանար այսպէս, խելայեղ ծափերու մէջ.— « Առած մը կ'ըսէ թէ խոզը երբեք չի կրնար տեսնել երկինքը: Այսպէս ալ Հիթլէր երբեք պիտի չկրնայ իր ոտքերը դնել խորհրդային բանջարանոցին մէջ»: Վերջապէս, ակնարկելով գերմանական դաշտնի սպառնա -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵՐԼԻՆԷՆ

ՉԵԿԻՍՏԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Ա. ՄԵԱՍՆԻԿԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ. ԱՄԽԱՑՈՒՄԸ 1925ԻՆ)

Հայ մամուլի ընթերցողը կը յիշէ անշուշտ, Խորհրդային Հայաստանի ժող. գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահ (վարչապետ) Ալ. Մեասնիկեանի մահուան խորհրդաւոր պարագաները, Թիֆլիսի մէջ 1925ին, օդանաւային արկածի մը հետեւանքով: Այն ատեն բացատրուեցաւ պաշտօնապէս, թէ Ալ. Մեասնիկեան եւ ընկերները պարզապէս զոհ գացած են ողբալի պատահարի մը: Այս յայտարարութեանը բնականաբար քիչեր միայն հաւատ ընծայեցին այն ժամանակ ալ: Ընդհանուր համոզումն այն էր թէ, Մեասնիկեանի եւ միւսներու ոչնչացումը նախապէս կազմակերպուած էր վրացական որոշ տարրերու կողմէ:

Արդ, այդ պարագան կը հաստատուի հրապարակային «մերկացումով» մը եւս զոր կը կատարէ նախկին չեկիստ մը՝ վրացի Քիրիլ Կակաբաձէ, երբեմնի գործակիցը Սթալինի: Աւելցնել պէտք է սակայն, որ Կակաբաձէի պատմածներն ալ թերի են եւ աստիճան մըն ալ նպատակաւոր: Միեւնոյն ատեն, ան շատ մը վրացի համայնավարներու — ըլլան անոնք նախկին թէ ոչ — հայատեաց նկարագիրը երեւան կը բերէ որոշապէս, երբ օտար՝ գերման մամուլին մէջ Հրեաներուն «սիբիլի հօրեղբօրորդիները» կ'անուանէ Հայերը, իր երբեմնի տէր Սթալինի բերանը դրուած եւ «առակ» կազմած ցափառուքի մը մէջ:

Չեկիստ Կակաբաձէ իր ընդարձակ յուշերուն մէջ, տեղ մը այսպէս կը նկարագրէ 1925ի մահափորձը, կատարուած Թիֆլիսի մէջ, վրացի սաւառնորդ Սախարաձէի ձեռքով: Հարկաւ, ճշմարտութիւնը եւ կամ գէթ ամբողջական ճշմարտութիւնը չի պատմեր Կակաբաձէ, երբ մահափորձը մասնաւորապէս Օրժոնիկիձէի դէմ կազմակերպուած կը ցուցնէ եւ ոչ թէ առաւելապէս՝ Մեասնիկեանի դէմ: Յայտնի է որ, ճիշդ այդ ատեններու սուր հանգամանք ստացած էր Ախալքալաքի հարցը: Զուտ հայաբնակ այդ գաւառին ժողովուրդը կ'ուզէր Հայաստանի միանալ եւ այդ իմաստով ալ պահանջներ կը ներկայացնէր խորհրդային իշխանութեանց, Թիֆլիս: Վրացի համայնավարները ոտի ի բռին կը դիմադրէին Ախալքալաքի Հայոց արդար պահանջին: Բայց երկիւղ ունէին միեւնոյն ատեն Ա. Մեասնիկեանէն, որուն ձայնը բարձր կը հնչէր Թիֆլիսի մէջ: Ու վրացի համայնավար ազգայնամոլները կը վճռեն մէջտեղէն վերցնել այդ «վնասակար Հայը»: Այսպէս ալ կ'ըլլան զոհ բերելով զայն սաւառնակային «ողբալի արկածի» մը: Այդ կէտն է ահա, որ լռութեան կը մատնէ վրացի չեկիստը: Ապագային, անշուշտ այդ եւս «խոստովանութեան» մը առարկայ պիտի դառնայ, տարբեր յուշագրի եւ կամ ուրիշի մը կողմէ: Այժմ տեսնենք թէ ինչ կ'ըսէ Կակաբաձէ, բուն իսկ մահափորձին մասին:

×

Սախարաձէ, որուն եղբայրը 1924ին Վրաստանի ապստամբութեան ղասամէն վերջ գնդակահարուած էր, կ'ըսէ Կակաբաձէ որոշած էր վրէժ լուծել «վրաց ժողովուրդին դահիճ Օրժոնիկիձէէն»: Եւ 1925 մարտ 22ին հրաժեշտ կուտայ իր ծնողներուն, որոնց դեռ տարիէ մը առաջ խոստացած էր՝ վրէժ լուծել Օրժոնիկիձէէն: Այդ նպատակաւ, կ'երթայ օդակայան ուրկէ թռիչք մը պիտի կատարէր դէպի Սուխում քաղաքը, միասին տանելով Օրժոնիկիձէն եւ «երեք չեկիստներ՝ Մոգիլեւսկի, Մեասնիկեան եւ Աթարբէկով: Սաւառնակը չոր ժամ ատեն, ան կը տեսնէ որ Օրժոնիկիձէ — հակառակ սպասածին — մէջտեղ չկայ, մինչ միւս երեք ճամբորդները ներկայ էին:

Մարտ 22ի նախօրեակին, կը շարունակէ Կակաբաձէ, Անդրկովկասեան կառավարութեան մէկ նիստը տեղի

Օրժոնիկիձէ հոն «զարմանալի կերպով» կը յայտնէ թէ ի վիճակի պիտի չըլլայ յաջորդ օրը մասնակցիլ թռիչքին: «Արդեօք նախազգացո՞ւմ մըն էր որ զայն դրդեց հեռու մնալ, թէ պատահականութիւն մը,— կարելի չէ որոշել», կ'ըսէ Կակաբաձէ, եւ սակայն կ'աւելցնէ անմիջապէս,— «Բայց եւ այնպէս, Օրժոնիկիձէի բացակայութիւնը չխանգարեց որ սաւառնորդ Սախարաձէ իրագործէ վրէժի իր ծրագիրը, վասնզի, միւս երեքը Ռուսաց առնելի չէին իրեն համար»:

Այս վերջին բառերը ցոյց կուտան որ մահափորձը կազմակերպուած էր արդէն իսկ այդ երեքին դէմ ու առաջին հերթին՝ Մեասնիկեանի: Մեծ հարց մըն է նաեւ, Օրժոնիկիձէ պիտի մասնակցէ՞ր ծրագրուած թռիչքին, թէ անոր անունը դիտմամբ խառնուած է ամբողջ պատմութեան: Վերջապէս, չեկիստ Կակաբաձէ ինք կ'ըսէ թէ օր առաջ արդէն, յայտնի է եղած որ Օրժոնիկիձէ պիտի չմասնակցէր թռիչքին. բան մը որ հաւանօրէն գիտէր նաեւ սաւառնորդը ինքը՝ Սախարաձէ, բայց շարունակենք լսել Կակաբաձէն.

Թիֆլիսէն տասը քիլոմեթր հեռաւորութեան մը վրայ, կ'ըսէ ան, յանկարծակի կը բռնկի սաւառնակը եւ վար կ'իյնայ այրելով: Փորձագէտներէ բաղկացած յանձնախումբ մը, որ պաշտօն ունէր քննելու դէպքը, կը հաստատէ թէ մեքենան բոլորովին կանոնաւոր վիճակի մը մէջ եղած է նախապէս: Ահա՛ այն ամէնը ինչ յայտնի դարձաւ հանրութեան: Այլապէս, կը խօսուէր «ողբալի պատահարի» մասին միայն: Թրոցկիի կողմէ անգամ մը արտայայտուած այն միտքը թէ՝ «Մարտ 22ի արկածին պատճառները մենշեւիկներուն հարցնելու է», կ'ըսէ Կակաբաձէ, միակը չէր որ դէպքին բուն իսկ էութիւնը կը մատնանշէր: Ան կը պատմէ նաեւ հետեւեալը՝ տեսակ մը մանրավէպ:

Որպէս թէ Օրժոնիկիձէ իր մերձաւոր ազգականուհիներէն մէկը հարցափորձ կ'ընէ կատարուած դէպքին մասին եւ կ'ուզէ իմանալ թէ ինչ տպաւորութիւն ձգած է ան, ժողովուրդին վրայ: «Ի՞նչ կը խօսին այդ մասին քաղաքը, կ'ընե՞ն որոշ ենթադրութիւններ», հարց կուտայ Օրժոնիկիձէ»:

«Ամբողջ ժողովուրդը կը ցաւի՝ մեծապէս», կը պատասխանէ ազգականուհին, որ «լաւ մը իրազեկ էր» ամբողջ պատմութեան:

— «Ի՞նչ, խելայե՞ղ որ կը ցաւին», կը հարցնէ Օրժոնիկիձէ տարակուսանքով մը, սկիզբը չհասկնալով իր լսած խօսքերուն բուն իսկ իմաստը եւ քիչ մըն ալ տարօրինակ համարելով ափսոսանքի խօսքը:

— «Այո, կը ցաւին որ դուն ալ հոն գտնուած չես», կը պատասխանէ, իբրեւ թէ, համարձակ ազգականուհին: Ու Կակաբաձէ կը փակէ իր այդ պատմութիւնը, հետեւեալ բառերով.— «Օրժոնիկիձէ իրաւցնէ հիմ մը չունէր այլեւս, շարունակելու իր հարցափորձը»: Բայց դժուար ալ չէ, միւս կողմէ, իր իսկ՝ Կակաբաձէի պատմածներուն մէջ իրարմէ զատել իրականը եւ մտացածինը, պատմականը եւ առասպելականը:

ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Պուլկար համալսարանի քաղաքական գիտութեան դասախօս փրոֆ. Կ. Կ. Կէճով հետեւեալ շահեկան յօդուածը ստորագրած է «Ութրօ»ի մէջ:

Սեպտեմբերի կիսուն պէտք է սկսին բանակցութիւնները Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ՝ երկու երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող գլխաւոր հարցերը լուծելու համար:

Անգլիոյ վարչապետ Ն. Չէմպըրլէյնի եւ Իտալիոյ առաջնորդ Մուսոլինիի միջեւ փոխանակուած նամակները, ինչպէս նաեւ վերջիններս խօսած ճառը՝ Փալերմոյի մէջ, ռազմափորձերու աւարտումէն յետոյ, հիմքեր կուտան խորհելու թէ երկու կառավարութիւններու կողմէ ճիգեր պիտի թափուին ամբողջական եւ անկեղծ հասկացողութեան մը համար, որովհետեւ ատիկա անհրաժեշտ է խաղաղութեան պահպանման տեսակէտէն:

Բայց, ի՞նչ են այն տարաձայնութիւնները, որ կը բաժնեն երկու երկիրները: Կարելի է միայն մէկ հատ ցոյց տալ,— Եթովպիոյ հարցը: Վստահօրէն կարելի է ըսել թէ այդ հարցին մէջ Անգլիա երկար պիտի չառարկէ, որովհետեւ կան փաստեր, զորս կարելի չէ անտեսել. իսկ արդէն երկրորդ տարին է որ եթովպական պետութիւնը գոյութիւն չունի: Հետեւաբար, այլեւս խօսք չի կրնար ըլլալ միջազգային իրաւունքի տեսակէտէն Եթովպիոյ ներկայացուցիչները Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդի նիստին արտօնելու համար:

Այլեւս որ եւ է յոյս չկայ, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կամ նոյնիսկ եթովպական բնակչութիւնը պիտի կարենան վերահաստատել եթովպական պետութեան անկախ գոյութիւնը: Միջազգային կեանքին մէջ կան իրողութիւններ, որոնք կը պարտադրեն իրենք զիրենք ու ամէն ոք պէտք է հաշուի առնէ անոնց գոյութեանը հետ: Նման փաստ մըն է եթովպական պետութեան ջնջումն ու անոր կցումը Իտալիոյ:

Առիկա փաստ մըն է, որուն հետ, ինչպէս կ'երեւի, Լոնտոնի մէջ եւս հաշտուած են: Կատարուած կցումին ճանաչումը որ եւ է մասնաւոր արգելք մը պիտի չներկայացնէ անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները բնականոն դարձնելու համար: Չէմպըրլէյնի կառավարութիւնը, ու անկէ յետոյ բոլոր այն կառավարութիւնները որ դեռ ճանչցած չեն այդ կցումը, պիտի ճանչնան առանց որ եւ է դժուարութեան:

Այդ պատճառաւ ալ, եթովպական հարցը չէ որ Անգլիան ու Իտալիան կը բաժնէ իրարմէ:

Իրականին մէջ կան վէճեր, սակայն, որոնք աւելի ընդհանրական ու աւելի կարեւոր են եւ որոնց արգելք կ'ըլլան Հռոմի ու Լոնտոնի ամբողջական հասկացողութեան: Այդ վէճերը կը վերաբերին երկու պետութեանց Միջերկրականի մէջ յարաբերութեանց: Եւ եթէ յառաջիկայ բանակցութիւնները յաջող ելք մը չունենան, պատճառը պիտի ըլլան այդ յարաբերութիւնները միայն:

18րդ դարէն ասդին, Անգլիա սկսաւ Միջերկրական ծովուն նայիլ իբրեւ սեփական ծովու մը: Իր այդ ըմբռնումը մասնաւոր կերպով շեշտուեցաւ, երբ ան յաջողեցաւ բնաջնջել Ֆրանսական նաւատորմը Թրաֆալկարի առջեւ, 1805ին: Անկէ ի վեր, Ֆրանսա դադրած էր Միջերկրականը Անգլիոյ հետ բաժնելու մասին մտածելէ, ու Լոնտոնի մէջ հանդարտած էին:

Բայց, այդ ատենները երեւան եկաւ նոր վտանգ մը անգլիական բացարձակ տիրակալութեանը մասին Միջերկրականի մէջ: Այդ վտանգը կուգար հիւսիսէն: Անիկա պատմական ճնշումն էր Ռուսիոյ՝ գրաւելու համար Նեղուցները ու Պոլիսը եւ ամբողջն ոտք դնելու համար բաց ծովուն ու Միջերկրականի մէջ: Ծանօթ է որ երկու դարու ճիգերը, զորս թափեց ցարական Ռուսիան, անյաջողութեամբ վերջացան: Անգլիա քանի մը անգամ ամբողջ Եւրոպան հանեց Ռուսիոյ դէմ: Անգլիական դիւանագիտութիւնը ջնջեց Հիւնքեար Իսքէլէսիի դաշնագիրը (1833), որ ռուսական զրահաւորներուն կ'արտօնէր Նեղուցներէն անցնիլ ու ելլել Միջերկրական: Անգլիա Սեւ ծովու մէջ փակեց Ռուսիան 1841ի Լոնտոնեան դաշնագրով, բնաջնջեց բրաւ անոր բոլոր ծովային ուժերը՝ 1856ի փարիզեան դաշնագրով եւ կործանեց Սան Ստեֆանոյի Պուլկարիան, որպէսզի Ռուսիա անոր միջոցաւ չմօտենայ Միջերկրականին:

Ու անկէ վերջ եւս, իբրեւ դաշնակից Ռուսիոյ, Անգլիա ամէն ինչ կ'ընէր, թոյլ չտալու համար որ ռուսական ուժերը տէր դառնան Նեղուցներուն եւ բաց ծով դուրս գան:

Համաշխարհային պատերազմէն վերջ Լոնտոնի մէջ համոզուած էին թէ երկար ատենի համար մրցակից պիտի չունենան Միջերկրական ծովու մէջ: Գերմանիան պարտուած էր. Ռուսիան պոլշեւիկացած ու հաշուէն դուրս, Աւստրօ-Հունգարիան ջնջուած, Ֆրանսա՝ պահելու համար Վերսայլի դաշնագիրը՝ կամայ ակամայ պիտի ընթանար Անգլիոյ հետ ու մտիկ պիտի ընէր զայն: Ապահովաբար, Լոնտոնի մէջ չէին իսկ մտածած Իտալիոյ մասին: Որովհետեւ, ան երբեք ձգտած չէր տէր դառնալ այդ ծովին եւ մրցիլ Անգլիոյ հետ:

Իտալիա միշտ կատարեալ համաձայնութեան մէջ էր Անգլիոյ հետ, ու նոյնիսկ կատարեալ կերպով ենթակայ անոր:

Բայց, տասնեւհինգ տարուան Ֆաշական իշխանութիւնը արմատապէս փոխեց Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը ու անոր դերը՝ Միջերկրականի մէջ: Հռոմի մէջ ցանկացին ու որոշեցին Իտալիան վերածել առաջին կարգի գաղթային կայսրութեան մը ու զայն տէր դարձնել մեծ ծովային ուժի մը՝ Միջերկրականի մէջ բացառիկ իրաւունքներով: Եւ այդ ուղղութեամբ Իտալիա կը յայտարարէ թէ մասնաւոր շահեր ունի Միջերկրականի մէջ եւ այդ շահերը պէտք է ամէն գնով իրականանան:

Այդ նպատակին համար ան արտակարգ կերպով կը զօրացնէ իր նաւատորմը: Վերջերս ծով իջեցուց երկու զրահաւորներ՝ 35.000 թոննոց: Անոր ծովային ուժերը տարողութեամբ անցան Ֆրանսականները: Անկէ զատ, իտալական նաւատորմը արդիական է, իսկ Ֆրանսականն ու անգլիականը չափազանց շատ հին միաւորներ ունին: Յետոյ, մինչ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մարտանաւերը ցրուած են ամբողջ աշխարհի վրայ, իտալականները կեդրոնացած են Միջերկրական ծովուն մէջ:

Ահա այս պայմաններուն մէջ է, որ պիտի սկսին իտալեւանգլիական յարաբերութիւնները: Կը թուի թէ Իտալիա պիտի պահանջէ ճանչնալ իր մասնաւոր շահերը Միջերկրականի ծովուն մէջ, զորս չենք գիտեր թէ պիտի ընդունի՞ Անգլիան: Հռոմ [illegible] պիտի պահանջէ ծովու վրայ հաւասարութիւն եւ համապատասխան փոխարինութիւն միջերկրականեան ափին վրայ, որովհետեւ մինչեւ համաշխարհային պատերազմ հոն հաստատուած հաւասարութիւնը խախտուեցաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կողմէ՝ Պաղեստինի եւ Սուրիոյ գրաւումովը այս վերջիններէն, մինչ Իտալիոյ ոչինչ տուին թէեւ խոստացեր էին 1915 ապրիլ 28ի լոնտոնեան դաշնագրով:

Անկէ զատ, Լոնտոնի եւ Հռոմի բանակցութեանց ընթացքին հաշուի պիտի առնուի նաեւ այն զոր Մուսոլինի յայտարարեց Փալերմոյի մէջ խօսած իր ճառով,— «Հռոմի հետ ամէն մէկ հասկացողութիւն պէտք է հաշուի առնէ Հռոմ-Պերլին առանցքը եւ Իտալիոյ տալ իրաւունքը՝ Միջերկրականի մէջ չհանդուրժելու պոլշեւիկեան կամ անոր նման բան մը»:

Վերջին բառերը առիթ են տուած շատ մը մեկնաբանութեանց: Անոնք կրնան վերաբերիլ ինչպէս պոլշեւիկեան ծրագրներու Սպանիոյ, նոյնպէս եւ պոլշեւիկեան որոշ կապերու եւ գիտակցութեան՝ Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ (ԽՄԲ.— կ'ակնարկուի Թուրքիոյ):

Եթէ ասոր վրայ աւելցնենք նաեւ Մայր Արեւելքի դէպքերը, որոնք այնքան սերտ կապուած են Անգլիոյ, Հռոմ-Լոնտոն բանակցութիւնները կը ստանան մասնաւոր կարեւորութիւն եւ կը շահագրգռեն Եւրոպայի բոլոր պետութիւնները, մասնաւորապէս անոնք որ աւելի մօտ են Միջերկրականին:

ԾԻԾԱՂ

Հրեայ մը կը մեռնի ու Աստուծոյ առջեւ կը տարուի:

— Մօրիս, դու լաւ Հրեայ մը եղած ես երկրի վրայ, հետեւաբար ըսէ ինծի ինչ որ կ'ուզես, պայմանաւ որ գիտնաս թէ ինչ որ ուզես կրկինը պիտի տրուի քու ամենամեծ թշնամիիդ:

— Լաւ, ուրեմն աչքիս մէկը հանեցէք:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Զնամեա Ռոսիի» պարբերականը, որ օրկանն է աշխատաւորական-գիւղական կուսակցութեան (Մասլով), իր օգոստոսի թիւին մէջ կը հրատարակէ Մոսկուայէն դրկուած թղթակցութիւն մը, ուր կը կարդանք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Մոսկուայի մէջ ձեռքէ ձեռք կը շրջի պատճէնը նամակի մը որ ուղղուած է Ստալինի, Մոլոթովի, Վորոշիլովի, Ժտանովի, Եժովի եւ Անտրէեւի՝ «հին պոլշեւիկ - լենինեաններու» անունով: Այդ նամակով կը պահանջուի վերջ տալ ներքին կուսակցական ահաբեկումին, քանի որ ամէնօրեայ գնդակահարումները, զանգուածային ձերբակալութիւնները, աքսորները եւ բանտարկութիւնները համայնավար շրջանակներու մէջ ստեղծած են այնպիսի դժգոհութիւն մը, ղեկավարներու դէմ, որ հեռու չէ այն ժամը, երբ ներքին գործերու ժողովրդային գործակալութեան ընկեր-կուսակցականները (Չեկա) եւ ներքին պաշտպանութեան զօրքերը յանկարծ պիտի մերժեն կատարել հրամանները: Այսպէս պատահած է արդէն վերջերս Կարմիր Բանակին մէջ. եթէ ղեկավարները բաժնուած են կուսակցութենէն նոյնիսկ ահաբեկումի ճամբով կուսակցութիւնը չի կրնար [illegible] իրեն համար անտանելի [illegible] դէպի մը: Ահաբեկումին շարունակութիւնը, կ'ըսուի, ժամանակին մէջ հաւանականօրէն պիտի ենթարկէ նոյն իսկ ղեկավարները եւ պիտի [illegible] յեղափոխութեան բոլոր նուաճումները:

Քրեմլինի մօտիկ մարդիկ կը հաստատեն թէ Ստալինի եւ Վորոշիլովի միջեւ, Կարմիր Բանակի ղեկավարներու գնդակահարումէն ի վեր, լուռ թշնամանք մը գոյութիւն ունի: Անոնք իրարու չեն վստահիր: Երեւութապէս բարեկամներ են, իսկ իրականին մէջ թշնամիներ: Բայց Վորոշիլովը ի վիճակի չէ Սթալինէն աւելի խորամանկ ըլլալու:

Գլիւխէրի այժմ վիճակուած է Սթալինի զինուորական խորհրդականի դերը, ինչ որ կը ջղայնացնէ Վորոշիլովը: Կ'ըսուի թէ Գլիւխէր կրնայ պիտի ստանձնէ Մայր Արեւելքի մնայուն հրամանատարի պաշտօնը: Անոր պատճառն է իր անպէտ ժողովրդականութիւնը հոն, եւ ասիական հարցերու մասին իր անձնական տեսակէտները:

Արտաքին քաղաքականութեան խնդիրները կ'որոշուին Սթալինի եւ Մոլոթովի միջոցաւ: Մոլոթով շատ կ'ատէ Լիթվինովը: Ասկէ՝ այն զրոյցները թէ Լիթվինովի աթոռը կը [illegible]: (Արտաքին գործավարութեան մէջ կատարուած փոփոխութիւնները պիտի ըլլան ոչ այնքան քաղաքական որքան անձնական պատճառներով): Երկու լուրջ թեկնածուներ՝ Լիթվինովի տեղ՝ ցոյց կը տրուին՝ Փոթէմքինը ու նոյնինքն Մոլոթովը: [illegible] բարձրանայ նաեւ Վարշավայի դեսպանը՝ Յ. Դաւթեան:

Ժտանովի (Սթալինի փոխանորդը Լենինկրատի մէջ, փոխան ազանեալ Կիրովի) դիրքը խախտած է:

Քալինին հիւանդ է: Ան կը [illegible] իր ծերութենէն տարբեր [illegible] ալ:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Հայրս տակաւին հեռու էր, լուր չունէր: Այս իրարանցումին վրայ հասաւ հօրս ծանօթ հարիւրապետը, տասնեակ մը զինուորներով եւ առաջնորդութեամբ մեր չէյլին տղուն: Հարիւրապետը, որ շատ անգամներ մեր սեղանին հացը կերած էր, երբ տեղեկացաւ իրողութեան, զինուորը ապտակեց եւ ժամացոյցը առնելով հօրեղբօրս յանձնեց: Այդ պահուն հայրս ալ վրայ հասաւ եւ անցուդարձին տեղեկանալով, հարիւրապետին շնորհակալութիւն յայտնեց: Հարիւրապետը հօրմէս խնդրեց այս երեկոյ զինքը հիւր ընդունիլ չէյլին տղուն հետ: Թէեւ ճամբորդ էինք, բայց եւ այնպէս հայրս չէր կրնար մոռնալ երէկուան հայրենի տան առատաձեռնութիւնը, ուստի սիրով ընդունեց: Բաւական երկար ճամբորդելէ վերջ, կարաւանը կանգ առաւ գետին ափը: Դժբախտաբար մեր գիշերած վայրին անունը չեմ գիտեր:

Երբ բեռները վար առինք, հօրեղբայրս ոչխար մը մորթելու պատրաստուեցաւ, իսկ հայրս հիւրերուն հետ կը խօսէր: Մեր գիւղացի քանի մը խելահաս Հայեր եւս կային ինչպէս, Ալեքսան Յարութիւն, գիւղին ընչըը, Ալեքսան Պօղոս, Սէրվէրեան Յովհաննէս, Ծաղուկեաններ Համարձ եւ Կարապետ: Ես նստած էի անկողիններու մօտ մեր հարսներու կողքին. Զափազանց ծանր է մարմինս, կամաց մը մայրիկիս ըսի.— Մայրիկ, տաքանակը շատ կը սեղմէ մէջքս եւ այս պատճառաւ շատ անհանգիստ եմ: Մայրս պատասխանեց.— Զաւակս, քիչ մըն ալ համբերէ, մինչեւ որ մութը թանձրանայ»:

Իսկապէս երկար չտեւեց, եւ թաղուեցանք խոր մթութեան մէջ: Արդէն ոչխարը խորոված էին եւ ընթիրքը պատրաստ էր: Հիւրերը կարգով խորոված շուրջ բոլորուեցան, եւ ես այս առիթէն օգտուելով տաքանակը շուտ մը քակեցի եւ մայրիկիս տուի որ պահեց: Մարմինս բաւական թեթեւցաւ: Հիւրերը լրացուցին ճաշը, կարգը մեզի եկաւ: Քանի մը պատառ կերակուր ուտելէ վերջ, անմիջապէս քնացայ: Ինչ խաղաղաւէտ երազներ: Գիշերուան քունն անգամ դառն էր մեզի համար:

Առաւօտ է, մայրս ժամանակին մեզի ձայնեց, որովհետեւ պէտք էր դուրսն ճամբայ ելլել եւ կէսօրուան սաստիկ տաքին կանգ առնել: Թէ մեզի եւ թէ անվարժ անասուններուն համար շատ անտանելի պիտի ազդէր կէսօրուան կիզիչ արեւը:

Երկրորդ օրն է, կէսօրէ վերջ բաւական երկար զառիվերէ մը օձապտոյտ վեր կ'ելլենք: Չեմ գիտեր ինչ պատճառով մեր չէյլին տղան սկսաւ ծեծել Զավարեան Գէորգը, մտրակներու եւ ոտքի հարուածներու տակ խեղճ Գէորգը իզուր օգնութիւն կ'աղաղակէր: Հարիւրապետն էր դարձեալ որ հօրս խնդրանքին վրայ ազատեց տարաբախտ Գէորգը կատղած գազանին ձեռքէն, բայց արիւնի նման Գէորգին քիթ ու բերանը արիւնէն անճանաչելի դարձած էր եւ կաղալով շարունակեց ճամբան:

Բարեբախտաբար իրիկուն էր եւ շատ չանցած կարաւանը կանգ առաւ: Նոյն գիշերը Գորգօեաններուն երկու զոյգ եզները գողցան: Առտու եղաւ ուրիշ պէտք էր բողոքել, բայց ո՞վ էր լսողը, քանի որ անօթի սոված գողը մեզի պաշտպանող հրամանատարն է: Այսպէս երկու զոյգ եզներու բեռները թողուցինք սոված գայլերուն եւ հեռացանք: Հազիւ թէ երկու ժամ անցած էր, ահա զինուած Քիւրտ մը կարաւանին առջեւէն բռնած եզը առնելով իր գիւղին ճամբան բռնեց: Մեր շունը (չէյլին տղան) ձին մտրակելով Քիւրտին ճամբան կտրեց, եւ եզը առնելով բերաւ տիրոջը յանձնեց եւ ըսաւ,— Մէկ ոսկի կը պարտիս ինծի: Հակառակ տիրոջը թախանձանքին թէ «դրամ չունիմ», անօգուտ եղաւ, մինչեւ որ անօթի շունը ոսկին առաւ եւ այնպէս գոհացաւ:

Երրորդ եւ չորրորդ օրերն ալ ճամբորդելէ վերջ, հինգերորդ օրուան իրիկունը կարաւանը կանգ առաւ քըրտական Աղ Փունար գիւղին հարաւային կողմը, ընդարձակ կիրճի մը մէջ: Այս տեղ կը գտնուէին Քղիի հինգ գիւղերու բնակիչները,— Ծերմակ, Օսնակ, Աստղաբերդ, Սեղանք, Ալպօղնաք: Իրիկուան ընթրիքէն վերջ մեր չէյլին տղուն կողմէ մունետիկը կանչեց.

— Հայեր, վաղ առտու շատ վտանգաւոր եւ ազդեցիկ Քիւրտ աշիրէթապետի մը հողէն պիտի անցնինք, եթէ անոր մեծ գումար մը չխոստանանք, անկարելի պիտի ըլլայ առանց վտանգի սահմանէն անցնիլ: Մենք որ անոր ազգէն ենք եւ կառավարութեան զինուորները, մենք ալ առանց կաշառքի անկարելի է որ անցնինք, այլապէս մեր կեանքն ալ կը վտանգուի: Ուրեմն լաւ իմացէք, ով որ չուզէ դրամ տալ կեանքը փրկելու համար, անոր անասունները կը գրաւեն եւ իրենք ալ գերի կը մնան: Ուստի ամէն գիւղ իր առանձին յանձնախումբը ընտրեց եւ հինգական զինուորներով սկսան դրամ հաւաքել: Քանի մը ժամուան ընթացքին տոպրակներով դրամ հաւաքեցին եւ յանձնեցին մեր շունին եւ հարիւրապետին, որպէս այդ գիշեր իսկ Աշիրէթապետին տանին եւ ապահովութիւն առնեն: Գիշերով սոված գայլերը դրամը առնելով անհետացան: Ինչ Քիւրտ, ինչ աշիրէթապետ, բոլորը միայն ու միայն իրենց քանի մը սոված շուներուն համար էր:

Առաւօտ է սովորականին պէս ամէն մարդ ժամանակին պատրաստ է բեռները կապելու: Յանկարծ հրացան[illegible] հեռու որոտում մը սկսաւ, շատ չէր մեզմէ, միայն թէ մենք կիրճի մէջ ըլլալով, չէինք կրնար տեսնել [illegible]: Հետզհետէ սաստկացաւ կրակը, [illegible] մեր շունը կը հրամայէր որ անասունները բեռցնենք եւ ճամբան շարունակենք: Շատեր սկսան բեռցնել, մէկ[illegible] ի՞նչ տեսնենք,— մեզմէ քիչ մը հեռու 3—4 երիտասարդներ կը փախչին[illegible] իսկ ձիաւոր մըն ալ անոնց [illegible] համար ձին կը մտրակէ: Նախ կարծեցինք թէ փախչողները աւազակներ [illegible]: Ձիաւորը մէկին մօտեցաւ, [illegible] կը քաշեց եւ մէկ, երկու, երեք [illegible]կեց: Երիտասարդը արեան ճապաղ[illegible]ներու մէջ գետին թաւալեցաւ, [illegible] ձիաւորը դարձեալ փախչողներուն ետեւէն գնաց:

Կարծեցինք թէ վիրաւոր երիտասարդը մեռաւ, բայց ան քանի [illegible] վայրկեան վերջ սկսաւ պոռալ.

— Հայ եղբայրներ, ձգեցէք ամէն բան եւ փախէք, ահա Տարմանի գիւ[illegible] Հայերը կացիններով մեռցուցին [illegible] խէք, փախէ՛ք:

(4)

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Կարմիր Բանակի պետերուն հետ վէճի մասին կը հրէի հետեւեալ գրոյցը.— Ամբողջ դատն ու գնդակահա-ցը տեւած է երկու ժամ։ Ամբաստանութիւնը ուզած է իրեն ներկայացնել լու-լին ռազմական պատկերները պատնեշ Ռուսիոյ սահմաններուն, որպէսզի հա-մոզուի թէ բանտարկեալները մեռած են...

Մոսկուայի զինուորական շրջանակի երիտասարդ հրամանատարներու դա-տապարութիւն է երեւան հանուած։ Կազմակերպութիւնը նպատակ է դը-րած վերջը լուծել գնդակահարուած զօրավարներուն՝ սպաննելով Վորոշի-լովը, Ճանովը, Գլլւխէրը եւ Եժովը։ Ամառ. աքիզբը կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի քարտուղարութեան ներկա-յացած է ներքին պաշտպանութեան պատկանող ենթասպայ մը եւ ուզած է անձնական հանդիպում մը Եժովի հետ, անոր յանձնելու համար մասնաւոր կարեւորութիւն ունեցող գաղ-տնի ծրար մը՝ Անդրկովկասեան զին-ւորական շրջանի գործավարին կող-մէ ղրկուած։ Զայն Եժովի քով ձգելէ առաջ, քննած են ենթասպայի թուղ-թերը եւ երեւան է ելած որ թիւերու անճշդութիւն մը կայ, ենթասպան յերկայացնէ. ան փորձած է հրա-զէնը քաշել, բայց յաջողած չէ։ Անոր յայտարարութիւններէն պարզուած է որ ձերբակալեալը իրապէս ենթասպայ է, բայց ոչ թէ ներքին պաշտպանու-թեան բաժնէն, այլ հրասայլի զօրա-բաժիններէն (Մոսկուա) եւ թէ կը պատկանի այն զինուորական կազմա-կերպութեան որ երեւան է հանուած անոր ձերբակալումէն յետոյ։ Այդ պատճառաւ դատուած ու գնդակա-հարուած են 28 ներկայացուցիչները գլխաւորաբար Մոսկուայի, Ուքրայ-նիոյ եւ այլ շրջանի սպայակոյտերու եւ հրամանատարական կազմերուն

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 24 օգոստոս.— Արաբ եւ հրեայ մերձեցումի փորձերը վիժեցին։ Անցեալ շաբաթ արաբ եւ հրեայ մամուլը բերան փոխեց։ Արաբ-ները կրկին կը պահանջեն արաբական անկախ պետութիւն մը ամբողջ Պա-ղեստինի համար, նկատելով որ Հրեա-ները փոքրամասնութիւն են։

Վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին շատ մը Արաբներ ձերբակալուե-լով ղրկուեցան Աքքիա։Աքսորուածնե-րու մէջ կան արաբական գերագոյն կոմիտէի անդամները եւ ուրիշ երե-ւելիներ։ Միւֆթին եւ արաբական կո-միտէն բողոքեցին կատարուած ձեր-բակալութիւններուն համար։

Քանի մը օր առաջ Ժընեւէն քաղա-քը հասան Յէմալ էլ Հիւսէյնի եւ Տօքթ. Թաննուս որոնք Ազգերու Դաշ-նակցութեան դիմած էին։ Արաբ վա-րիչները դժգոհ են Ժընեւէն, մանա-ւանդ Հոգատարութեանց Յանձնա-խումբի ընթացքը կը նկատեն հրէա-սէր քաղաքականութիւն մը։ Անոնք անմիջապէս ձեռնարկեցին արաբ իս-լամ եւ քրիստոնեայ գործակցութեան եւ նորէն Ժընեւ դիմելով, պիտի բո-ղոքեն թէ՝ իսլամ եւ քրիստոնեայ սր-բավայրերու աչերը թոյլ պիտի չտան

որ հրէական պետութիւն կազմուի Պաղեստինի մէջ։ Անոնք բողոքելով հրէական ներգաղթին դէմ, կը պա-հանջեն որ հող եւ կալուած չծախուի հրեաներուն։

Ամբողջ Պաղեստինի մէջ ահաբեկու-մի դէպքեր շատցան։ Ռումբեր ու զէն-քեր կը պայթեն ամէն օր։ Թէեւ կա-ռավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է, սակայն զգալապէս ծանրացած է կացութիւնը։

⁂ Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Երուսաղէմի միւֆթին իր դրամները արտասահմանեան դրամատուներու մէջ տեղաւորած է վերջերս։

Կրկին փորձեր կ'ըլլան արաբ ներ-քին համաձայնութեան մը, պաշտպա-նելու համար Պաղեստինը միացեալ ճակատով։

Թղթակից

ՃԱՄԲՈՐԴԻ ՊԱՅՈՒՍԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՊՈՒՏՕ (Յառաջ).— Կիրակի օր Կ. Խաչի մասնաճիւղը դաշտահանդէս մը սարքած էր Սընոնի բարձունքը, ա-ղարակի մը մէջ, պաղ աղբիւրին մօտ, ուր առատ կանուխէն կը փութային հայրենակիցներ։ Կէս օրուան ճաշի պատրաստութեան առեն հեռուէն նորեր կուգան, քաջալերելու համար խաչուհիներու ձեռնարկը։ Կը թողայ «Յառաջ Նահատակը» իբրեւ բացում։ Տիկին Սաթենիկ Հալաճեան քանի մը խօսքով կը բացատրէ հաւաքոյթին իմաստը։ Արտասանութիւններ ըրին փոքրիկներ օր. Վ. Քէնտիրեան եւ պ. Քէնտիրեան։ Մեներգեցին Տիկին Սի-րուն Հալաճեան եւ Օր. Ե. Վարդան-եան։ Կ. Խաչի մասնաճիւղի կողմէ խօ-սեցաւ Ա. Գ. Մեսումենց (Մելքոն-եան)։ Մասնաւորապէս յիշելով հայ կնոջ դերը գաղթաշխարհի մէջ, ըսաւ թէ Կ. Խաչը շնորհիւ իր գործունէու-թեան ամենէն զօրաւոր կազմակեր-պութիւնը պիտի ըլլայ գաղութներու մէջ։ Ուրեմն ուժ տանք մեր քոյրերու բոլոր ձեռնարկներուն, որպէսզի ա-մէն տարի աւելի թիւով մանուկներ օ-գտուին, խնամուին, երթան, քաղաքի մուխ ու ծուխէն հեռանալով արեւին տակ, մաքուր օդին մէջ կազդուրուելու հա-մար։ Քաջալերենք զիրենք որպէսզի նոր սերունդի հայեցի դաստիարակու-թիւնը տարածեն, հիւանդին եւ չքա-ւորին օգնութեան փութան։

Յետոյ բոլորուելով գաւաթներու շուրջ ներկաներու փափաքով օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ պ. Ե. Փա-փազեան, որ յաջողութեամբ կատա-րեց իր պարտականութիւնը, շարժման մէջ դնելով բոլորը։ Խաչուհիներ եւ տիկիններ հայկական պարեր պարե-ցին նուագածութեամբ Ա. Գ. Մեսու-մենցի։ Դաշտը կը թնդար յեղափո-խական եւ մարտական երգերով։ Խո-րոված հաւ մը եւ խոշոր ձմերուկ մը աճուրդի դրուելով, կարճ ժամանա-կին մէջ գոյացաւ 246ֆր. 75 սանթիմ։ Աճուրդը շահեցաւ պ. Արշակ Քէօսէ-եան, նուիրելով 10 ֆր. եւս։

Ջալկարցի

ԸՆԿԵՐ ՅՈՎՍԷՓ ԴՊԻՐԵԱՆ

ՍԷՆ-ՇԱՄՕՆ 1 սեպտ. (Յառաջ).— Երիտասարդ եւ համեստ ընկեր մը եւս յանձնեցինք երէկ, 31 օգոստոս, Սէնթ-Էթիէնի մէջ.

Տարաբախտ Յովսէփը անողոք հի-ւանդութեան մը զոհն է. Թոքախտի, որ ամիսէ ի վեր կը կրծէր իր կուրծ-քը։ Տարիներ Փարիզի մէջ մնալէ յե-տոյ, վերջին տարիները Սէն-Շամոնի մէջ հաստատուած էր. իր երիտա-սարդ կնոջ եւ վարդանման երկու պզտիկներուն հետ, մէկը հինգ, եւ միւսը ինը տարեկան։ Յովսէփը եղած է հաւատարիմ անդամ Փարիզի Հ.Յ. Դաշնակցութեան Արդութեան խումբին. միտքն ու հոգին Դաշնակցու-թիւնն էր եւ կ'արհամարհէր անոնք որ Դաշնակցութեան քար կը նետէին։

Թաղման առթիւ շատեր Սէն-Շամօ-նէն մինչեւ Սէնթ-Էթիէն գացած էին։ Ներկայ էին նաեւ իր երկու եղբայր-ները, մէկը Փարիզէն, միւսը Մար-սէյլէն։

Դժբախտ Յովսէփը, անողոք ցաւին եւ օրուան հացի պայքարին հետե-ւանքով, ակամայ հեռու կը մնար մեր քաղաքի «Վարուժան» խումբէն։ Սի-րելի Յովսէփ, բառ չունիմ գրելիք — եթէ ոչ անգամ մըն ալ անիծել Եղեռ-նը, որ Հայոց աշխարհի երիտա-սարդ զաւակները իր ծոցը կը նե-տէ, պաղ եւ դաժան։ Թող օտարին սեւ հողը թեթեւ գայ քու վրադ։ Մխիթա-րութիւն ծերուկ մօրդ եւ վշտաբեկ տիկնոջդ

Ս. Ըմտրիկեան

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Սէնթ-Մար-կրիթի «Համազասպ» ենթակոմիտէն օգոստոս 21ին կազմակերպած էր թա-տերական ներկայացում մը, «Անդրա-նիկը»։ Ժամանակէն առաջ թաղին հա-սարակութիւնը լեցուած էր սրահը եւ անհամբեր կը սպասէր վարագոյրին բացուելուն։

Թէեւ դերասանները սիրողներ էին, խաղարկութիւնը անցաւ շատ յաջող եւ բոլորն ալ ջերմապէս գնահատուե-ցան։ Անչուշտ յառաջիկային կը դար-մանուին կարգ մը թերութիւններ։ Յետոյ ներկայացուեցաւ քրքջալից զաւեշտ մը «Աճէլոյի թուղը»։ Հակա-ռակ սրահին նեղութեան եւ հանդիսա-կաններուն խճողման, ժողովուրդը կարգապահ մնաց մինչեւ վերջը։ Ցան-կալի է որ այսպիսի ներկայացումներ աւելի յաճախ կազմակերպուին, վառ պահելու համար յեղափոխական ո-գին։

Պանդուխտ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Երեք ամիս դադարէ վերջ, ինչպէս ուրիշ Ֆութպոլի խումբեր նոյնպէս Հ. Մ. Ը. Մ. ալ վերսկսաւ իր մր-ցումները։ Առաջինը տեղի ունեցաւ կիրակի 29 օգոստոս Ս. Ա. Ք. Մօն-թաթէնի Ա. խումբին դէմ որմէ պար-տուեցանք 3—1ով։ Հակառակ անցեալ տարուան մեր տարած պատուաբեր յաղթանակին վերոյիշեալ խումբին վրայ, մեր Ա. խումբը իր ամբողջա-կան կազմով չկրցաւ ներկայանալ.քա-նի որ իր մարզիկներէն ոմանք դեռ չէին վերադարձած արձակուրդէն։

Այս կիրակի, 5 սեպտեմբեր, Ա. խումբը պիտի մրցի Ա. Ս. «Քուրպը-վուաւի» Ա. խումբին դէմ Թաղապե-տական փառաւոր մարզադաշտին մէջ։ Նոյն խումբը կը պատկանի Առաջին տիվիզիոնի։

Ժամադրութիւն ժամը 2ին Porte Champerets առնել 63 թիւ օթօպիւս եւ իջնել Boulevard Aristide Briand.

Միսակ Երանեան

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐՈՒ ԱԶԳ. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսայի երկա-թուղիները փոխանակ պետականացը-նելու՝ կազմուեցաւ երկաթուղիներու ընկերութիւն մը, որուն կը մասնակցի պետութիւնն ալ իբրեւ բաժնետէր։ Ու-րով Ֆրանսայի երկաթուղիներու շա-հագործման ընկերութիւնը այսու-հետեւ պիտի կոչուի երկաթու-ղիներու ազգ. ընկերութիւն, որ պի-տի ունենայ 44 տարուան կեանք մը, իր արժէթուղթերը չեն կրնար շահա-գործման մէջ դրուիլ 1955 թուակա-նէն առաջ։

Այս ընկերութիւնը գործունէու-թեան կը սկսի 1 յունուար 1938ին, ուրեմն շրջանը կ'աւարտի 1982ին։

Ընկերութեան կեդրոնն է Հանրօ-գուտ Շինութեանց նախարարութիւ-նը։ Ընկերութեան դրամագլուխն է 419,412,000 ֆրանք։ Պետութեան բա-ժինն է 723,900,000 ֆրանք, իսկ ան-հատ բաժնետէրերունը՝ 695,519,000 ֆրանք, ուրեմն 51 առ հարիւր պետու-թեան, 49 առ հարիւր անհատ բաժնե-տէրերու։ 1955էն վերջ երբ բաժնե-թուղթերը շահագործման կրնան դր-ուիլ այլեւս, 49 առ հարիւրը պիտի բաշխուի ներկայ բաժնետէրերուն։ Բաժնեթուղթերը տարեկան կը բերեն 45 միլիոն տոկոս։ Այդ տոկոսները պիտի բարդուին մինչեւ 1955։ Այս բարդուած տոկոսներն ալ իրենց կար-գին տարեկան երկու միլիոն տոկոս պիտի բերեն։

Մինչեւ 1955, Ընկերութեան վար-չական խորհուրդը պիտի բաղկանայ 33 անդամներէ։

ԻՒՄՈՒՐ

— Զաւակէդ՝ Կարապետէն լուր կ'առնե՞ս։

— Այո։

— Ի՞նչ կը գրէ Փարիզէն։

— Կը գրէ թէ քիմիագիտութեան կը հետեւի։

— Յարմարութիւն ունի՞ր այդ գոր-ծին, ընդունա՞կ է։

— Կը գրէ թէ հողէն ոսկի պիտի հա-նէ։

— Լաւ, բայց յաջողա՞ծ է։

— Ջեմ գիտեր, սակայն ես հակը գիտեմ որ իմ ոսկիներս հողի վերա-ծեց ...։

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐԹՆՈՒՄՆԵՐ

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 օգոստ.)։

— «Մասնաւորելով խօսքը մեր մա-սին, արդեօք մենք, դաշնակցական-ներս, ամէն բան ճի՞շդ նախատեսե-ցինք 1920ին։ Բնա՛ւ եւ երբեք։

Դաշնակցութիւնը 1920ին եւ անկէ առջին որոշ հարցերու մէջ մարգա-րէական նախատեսութիւն ունեցաւ, իսկ որոշ հարցերու մէջ ալ՝ սխալե-ցաւ։ Այս սխալները պարտադրեցին եւ կը պարտադրեն Դաշնակցութիւնը, որ անւարար վերաքննութեան առնէ փոփոխման ենթարկէ իր գործելա-կերպը՝ միշտ հաւատարիմ իր հիմնա-կան իտէալին՝ Հայութեան եւ Հայաս-տանի ազատագրութեան գործին։

Հակառակորդներ ունին սակայն, որ այսպէս չեն խորհիր։ Սխալանքի խոստովանութեան մէջ «պարտու-թիւն» տեսնելով՝ անոնք կը յամառին նոյն սխալին վրայ, շրջապատի աչքին «յաղթական» երեւնալու համար։

Սակայն տկա՛րը կը վախնայ սխալէ։ Իսկ երբ այս տկարութեան կ'աւելնան նաեւ նկարագրի յոռի գիծերը, այն ա-տեն հանրային ամբողջ կազմակեր-պութիւններ, առաջնորդութեամբը անարժան վարիչներու, չարիք կը դառ-նան, փոխանակ բարիք գործելու։

«Կազմակերպութիւնները նման են որոշ բոյսերու,— կ'ուսուցանէր իտա-լիոյ ազնուական զաւակներէն Մածի-նի,— որոնք, նայելով գործածու-թեան, կամ թոյն կուտան եւ կամ բու-ժիչ յատկութիւններ։ Լաւ մարդիկ օգ-տակար կը դարձնեն գէշ կազմակեր-պութիւնները»։

Այս «չարեր»ը բերին մեր մէջ մաս-նաւորաբար Թուրքը եւ բոլշեւիկը, հայկական օգտակար կազմակերպու-թիւնները յառաջոյն գործերու լծելով։

Եւ անհեթեթութեան մատնեցին փո-խադարձ հասկացողութեան գործը հայ հոսանքներու միջեւ։

Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթեր-թը՝ «Ապագայ»՝ նոր խմբագրականի մը մէջ անդրադառնալով համագոր-ծակցութեան անհրաժեշտութեան հայ կուսակցութեանց միջեւ, «Շիտակ ճամբան թէ. թեւի» խորագրին տակ կը գրէ.

«Իսկ մենք չմոռնանք երբեք, որ փոքրիկ ազգ մըն ենք։

«Մեր բոլոր ուժերը միացուցած հա-զիւ թէ կրնանք յայտնի ճշդել մը ունե-նալ պատուաւորապէս կատարելու ինքնապաշտպանութեան մեր նուիրա-կան եւ ճակատագրական պարտակա-նութիւնը։

«Ահա թէ ինչո՛ւ հարկ է միասին փնտռել միակ եւ սակայն շիտակ ճամ-բան։

«Մեր ուղին կրնանք գտնել, եթէ այս ազգին կազմակերպութիւնները գլուխ գլխի տալով ինքզինքնուն հար-ցնեն.

«1.— Ի՞նչ ուժ կը ներկայացնենք մենք, Հայերս։

«2.— Ի՞նչ ուժ կը ներկայացնեն զմեզ շրջապատող ազգերը։

«Այս երկու հարցումներուն իրարու բախումէն կը ժայթքի այն լոյսը, որ մեզի ցոյց պիտի տայ միակ եւ շի-տակ ճամբան։

«Հայրենիքի պաշտպանութեան հա-մար պէտք է ընթանանք այդ շիտակ ճամբէն եւ թեւ թեւի»։ (13 յուլիս 1937)։

Հիները այս ճշմարտութիւնները մեզմէ աղէկ գիտէին։

Շուրջ դար մը առաջ «Վէրք Հա-յաստանի»ի անմահ երգիչը կը գրէր.

«Մենք որ իրար թասիր քաշենք, ի-րար զոմաք անենք, իրար պայծառա-ցնենք, չէնացնենք, ծով էլ տեղիցը վեր կենայ, մեզ տակով չի կարող ա-նել, ի՜նչ Օսմանցին, ևս Պարսիկը»։

Սակայն բառեր երբ միայն բառեր կը մնան, կը դադրին իմաստ կրելէ. այս իմաստը բառերուն գործերը կու-տան։

«Ապագայ»ի քաղաքական հասու-նութեան եւ հոգեկան արիութեան ա-տիճանը ճշդելու համար՝ նախ պէտք է իր գործերուն սպասել։

Այո՛, ինչո՞ւ չէ, լիովին համամիտ ենք մենք,— ընթանանք շիտակ ճամ-բէն եւ ընթանանք թեւ թեւի»։

ՎՐԻՊԱԿ. — Անցեալ կիրակի օրուան թիւով մեր հրատարակած Եռանի գը-րութեան մէջ «մեծ շատուեղն եմ ես» պէտք է կարդալ մեկ, եւն.։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

«Մաթէն»ի խմբագրապետ՝ Սթէ-փան Լօզան կը գրէ.—

Փարիզի մէջ կ'ապրին 375.000 օտա-րականներ, մէկ կարեւոր մասը՝ ինք-նակոչ քաղաքական տարագիրներ։ Ա-սոնց մէջ 20.000 հոգի իբրեւ անբաղ-ձալի, հրաման ստացած են հեռանալ Ֆրանսական հողէն, բայց կը մնան տակաւին, քաղաքական կամ խորհր-դարանական շրջանակներու միջա-մտութեանց շնորհիւ։ Աւելցուցէք նա-եւ որ դիւր է վտարել օտարական մը, որովհետեւ դուրս կ'ընէք այս սահմա-նագլուխէն, ան ներս կը մտնէ միւս սահմանագլուխէն։

Եւ յետոյ շատեր Ֆրանսա կուգան իբրեւ զբօսաշրջիկ, յետոյ կը կորսը-ւին անկիւն մը։

Վերջապէս պէտք է ըսել թէ Փարի-զի մէջ ներկայիս կ'ապրին 50.000 օ-տարականներ, զորս կարելի է անուա-նել «Եւրոպայի տականքը»։ Անոնց մէ-ջէն կրնաք ընտրել ոեւէ մէկը, շատ աժան գնով մը կատարել տալու հա-մէն ինչ։

Ի՞նչ ընել։

Ոստիկանական վերատեսուչին կամ Ներքին նախարարութեան իրաւունք տալ մերժել ոեւէ օտարական, երբ ան-բաղձալի է, որ կ'ուզէ բնակիլ այս-տեղ։ Յետոյ ամէն օտարական, որ դատարանի առջեւ կ'ելլէ եւ պատիժ կը կրէ, արտաքսուի վարչական եղա-նակով։ Երրորդ պայմանաւոր վտար-ման եղանակը ջնջել, որովհետեւ ատի-կա առաւօտուն առարկայ դարձած է։ Չորրորդ պէտք չէ թոյլ տալ որ ամէն քաղաքական տարագիր անպայման Փարիզ հաստատուի, Ֆրանսան մեծ է, ուրիշ մեծ քաղաքներ ալ կան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (451)

ՀԱՐԹՈՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Հիմա ալ դէմքը կարծես երկաթէ ձուլուած ըլլար, թեւէս իսկ չէր բռներ։ Ցո՛ւ, վայրենի, տեսնես որտե՞ղ մեծ-ցեր է. Թերեւս Ապարանի գիւղերէն մէկուն մէջ։

Վերին Վարազէն խումբը հանդար-տօրէն ձորն ի վար իջաւ։ Մինչեւ Վա-րագայ վանքը, Լեւոնը այլեւս չմօտե-ցաւ Սոնիային։ Ամենէն առաջ ինկած, թեթեւ մը կաղալով կը քալէր, առանց նորին նայելու։ Անոր քալուածքին, շարժումներուն մէջ զարմանալի կեր-պով տպաւորիչ, յուզող բան մը կար։ Որքան ալ որ Սոնիան նեղուած էր ա-նոր ցոյց տուած անտարբեր վերա-բերմունքէն, թերեւս հակառակ իր կամքին, աչքերը անոր վրայէն չէր վերցներ։ Ահա մարդ մը, որ կեն-սուրախ ընկերներու մէջ, յոժարօրէն դաժան, միմիակ կը քալէր, ձեռքերը տաբատի գրպանները կոխած, գլուխը կախ, կարծես անապատի մը մէջ մո-լորուած ըլլար։ Այդ ամբողջ օրը, Լե-ւոն թէեւ ընկերներու շրջանին մէջ, բայց կարծես առանձին կը զգար ինք-զինք։ Ճիշդ է, միշտ ընկերներուն հետ, բայց զարմանալի վերապահում մը ունէր, մտամփոփ, կարծես ինքն իր խոհերուն մէջ։ Սոնիան զարման-քով նկատած էր, որ Լեւոնի ընկերնե-րը, կ'երեւի վարժուած անոր բնաւո-րութեանը, ուշադրութեան չէին առ-ներ անոր օտարոտի կեցուածքը։ Սո-նիան նոյնիսկ նկատած էր, որ Լեւո-նի բացակայութեան ժամանակ խում-բի մէջ աւելի կենսուրախ տրամա-դրութիւն մը կը տեղծուէր։ Հայ-յեացքը առջեւէն քալող Լեւոնի վրայ յառած, Սոնիան խոր մտածեց. ա-հա մարդ մը, որ միմիակ կը զգայ։Այս միտքը՝ յուզեց Սոնիան, զարմանալի կերպով քնքուշ տրամադրութիւն ըս-տեղծելով իր մէջ։ Արդեօք բնաւորու-թեան ինդի՞ր էր թէ՝ հաշմանդամ վիճակի գիտակցութիւնը դառնացու-ցեր էր զայն, իր ու կեանքի մէջ ան-անցանելի պատ մը քաշելով։ Սոնիան, այնքան ատեն չէր ապրած Լեւոնի հետ, որ կարողանար գոհացուցիչ պատասխան մը գտնել իր մտածում-ներուն, բայց հաստատ գիտէր, որ ըստ երեւոյթի, այդ դաժան մարդը, կեանքէ զրկուած, հոգեկան աքսոր-ուած մը, մեն միմիակ մարդ մըն էր։

Երբ վանք հասան, մեծ դարպասի առջեւ կը սպասէր Սոնիան առնելու եկած կառքը։ Ամբողջ միասին քա-լելով ընկերացան Սոնիային մինչեւ Կարկուտ Խաչ։ Հոն Սոնիան բոլորին ձեռքը թօթուելով՝ կառքը բարձրա-ցաւ Մոսոյի հետ միասին։

Վայրկեան մը Սոնիայի եւ Լեւո-նի ձեռքերը իրար սեղմած մնացին։

— Մնաք բարով չեմ ըսեր ձեզ, — շիտակ տղու աչքերուն նայելով ըսաւ Սոնիան,— ցտեսութիւն։

Լեւոնը թեթեւ մը ցնցուեցաւ, խու-զարկիչ հայեացքով մը նայեցաւ աղ-ջկան, ու պատ առանց բառ մը արտասանելու Սոնիայի ձեռքը սեղմեց։

Կառքը դանդաղօրէն սկսաւ առաջա-նալ։

— Մեզի չմոռնաս, կ'ըսէր մայրիկը, շուտ շուտ գրէ, տեղեկութիւն տուր մայրիկիդ մասին...

— Մնաք բարով... Մնաք բարով...

— Բարի ճանապարհ... յաջողու-թիւն...

— Սոնյա, Իզմիրէն գրել չմոռնաս, — կը պոռար կառքի ետեւէն Վանու-հին

Ինքզինքդ լաւ նայէ, ճամբան չհիւանդանաս...

— Եթէ ժամանակ ունենաք, Փա-րաքար հանդիպեցէք մերոնց տեսնե-լու, կառքի ետեւէն վազելով կը պո-ռար Գէորգը։

Կառքը օրօրուելով՝ վար կ'իջնար Վարագի զառիվայրէն։Սոնիայի պայ-ծառ դէմքի ուրախ արտայայտութիւ-նը կարծես մէկէն չքացած ըլլար։Կառ-քի մէկ անկիւնը սեղմուած, ան հա-կառակ ուղղութեամբ կը նայէր, որ Մոսոն իր դէմքը չտեսնայ։

Շուշանցի կէս ճամբան կտրած կը լլլէին, երբ Սոնիան գլուխը ետ դար-ձուց։ Մոսոն ալ բնազդօրէն ետ նա-յեցաւ։ Կարկուտ Խաչի մօտ, բարձրա-հասակ, մենաւոր մարդ մը կանգնած՝ կը նայէր կառքի ուղղութեամբ։

— Պարոն Լեւոնն է,— գլուխը սխ-րութեամբ օրօրելով ըսաւ Մոսոն, — պարոն Լեւոնն է։

Սոնիան չպատասխանեց։ Ցանկարծ հեծկլտանք մը բարձրացաւ մինչեւ կոկորդը։ Ձիգ մը թափելով ինքզինք զսպեց։ Մէկ այդ էր պակաս, որ Մո-սոյի ներկայութեանը լար։ Գրպա-նակի մէջէն թաշկինակ մը հանելով՝ սկսաւ շարժել։

Կառքը հիմա արդէն աւելի արագօ-րէն կը մօտենար Շուշանց գիւղին։

— Ցնցուող բոլորին բարեւներ կը-նէք,— կը խնդրէր Մոսոն,— ձերոնց, Եւգինէին, պարոն Աշոտին... մանա-ւանդ տիկին Մարիամին... Խեղճ կին, խեղճ կին, անոր կսկիծը ամենէն շատ է...

Նորէն հին պատմութիւնը...Սոնիա-յի ձեռքը կառքէն վար կախուած մը-նաց։

— Ուրեմն, վաղը առաւօտ շատ կա-նուխ ճամբայ պիտի ելլէք,— կ'ըսէր Մոսոն,— ես մէկ ալ ո՞վ գիտէ թէ ի-րար պիտի տեսնանք։

— Շուտո՛վ, Մոսօ, շատ շուտով պիտի վերադառնամ...

— Իրա՞ւ, օրիորդ Սոնիա, իրա՞ւ, կրկին պիտի վերադառնաք։

— Անշուշտ, Մոսօ՛... Իմ աշխա-տանքս ալ ձեզինի նման դեռ նոր պի-տի սկսի։

Կառքը Շուշանց գիւղին մօտեցած էր։ Հեռուէն կ'երեւար Կարմրաւոր վան-քի գմբէթը. Սոնիան անգամ մ'ալ դէ-պի ետ նայեցաւ։ Արդեօք Լեւոնը նոյն տեղը կանգնա՞ծ էր... Հիմա արդէն շատ հեռուէն կերեւար Կարկուտ Խա-չի մօտ արձանացած մարդու բարձր հասակը, որ կարծես սարէն ինկած անշարժ ժայռի կտոր մը եղած ըլլար։ Սոնիան թաշկինակը շարժեց։

Հեռուէն, շատ հեռուէն փափախ մը երերաց օդի մէջ։

— Պարոն Լեւոնը փափախը կը շար-ժէ...

— Գիտեմ,— շշնջաց Սոնիան, ա-ռանց Մոսոյին նայելու,— գիտեմ...

Իրօք, Կարկուտ Խաչի մօտ կանգնո-ղը Լեւոնն էր։ Ընկերները վերադար-ձած էին վանք, մինչ ինք, կարծես արձանացած՝ չէր կրնար ինքզինքը պոկել այդ տեղէն։ Դանդաղօրէն հե-ռացող կառքին հետ,կ'երթար Սոնիան, ու անոր հետ ամբողջ անցեալ մը, պատանեկան վառ երազներ, անձնա-կան երջանկութիւն, ապագայի յոյս։ Ամէն ինչ, ամէն ինչ կ'աղօտանար, ինչպէս կ'աղօտանար հեռացող կառ-քը, որ հազիւ փոքր բան մը կ'երեւար։

Վերջին ամիսները կարծես երազ մը ըլլէին։ Անբացատրելի յոյս մը մէ-կէն լուսաւորած էր Լեւոնի խաւար երկինքը։ Բայց հիմա, այդ երազն ալ կը ցնդէր։ Ահա կ'երթար Սոնիան, միակ էակը, որ կրնար յարութիւն ատ-նել տալ մեռած Վարդանին։ Բայց արդեօք Վարդանը կրնար կեանքի վե-րադառնալ, ինչո՞վ կարելի էր երկու-քի մէջ բացուած փոսը լեցնել։ Մէկդի ձգած իր հաշմուած, այլանդակուած մարմինը, արդեօք Լեւոնը իր կեան-քին տէրն էր, որու ուսերուն ինկած էր այնքան ծանր բեռ մը, ամբողջ ժո-ղովուրդ մը առաջնորդելու պարտա-կանութիւնը։ Կառքը հազիւ կը տես-նուէր, Լեւոնի շրթները դողդղալով շարժուեցան, «երթաս բարով, երթաս բարով հրեշտակս», ու յանկարծ արցու-նքով լեցուած ջղերը թուլցան, կուրծքը բարձրացաւ եւ արցունքները հանդար-տօրէն հոսեցան երեսն ի վար։

Կառքը Ուրբաթ Առուն անցած՝ կը մօտենար Նորաշէնիկներուն։ Քանի մը վայրկեան եւս, ու ահա ան բոլորո-վին կորսուեցաւ կանաչութեան ետին։ Ոչ կառք, ոչ Սոնիա։

(Տար.)

[illegible]

կութեան գործակալներուն, քանախօսը յայտարարեց — « Այս թրոցքիական գործակալներուն դէմ ունինք միայն մէկ վճիռ, — ֆիզիքական ոչնչացում » :

Մէկ տարի չկայ որ Լիւբչէնկօ այսպիսի խօսքեր կ'արտասանէր : Ներքին եւ արտաքին թշնամիներուն դէմ այսքան ծայրայեղ լեզու գործածելով, արդեօք կ'ուզէր խաբե՞լ, կը դաւաճանէ՞ր արդէն :

Անշուշտ երբեք պիտի չգիտնանք այդ բանը : Բայց այս դէպքը անհետացումը, որ կը յաջորդէ այնքան ձերբակալութեանց եւ գնդակահարութեանց, կը նշանակէ թէ այս «հարուածային հանրապետութեան», Ուկրայնայի վարիչները գրեթէ բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ խաբեբաներ, դաւաճաններ եւ լրտեսներ : Իսկ այս կէտը իրապէս մտածել կու տայ, մանաւանդ որ Ուկրայնա կոչուած է թշնամիին առաջին հարուածը կրելու պատերազմի պարագային . .

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

»»»» • ««««

«Բոլշեւիկներն են որ կը խանգարեն կարգը»

Արտասահմանի Գերմանացիներու համագումարին առթիւ ճառ մը խօսելով, Զօր. Կէօրինկ, օդանաւային նախարարը, հետեւեալ պատգամը ուղղեց .

— « Դուք, արտասահմանի Գերմանացիներդ, ո'ւր որ ալ գտնուիք, Գերմանիոյ շահերը կը ներկայացնէք : Ամէն բանէ առաջ հայրենիքի մասին պէտք է մտածէք : Ուրիշ ամէն բան երկրորդական է : Միայն քանի մը դեսպաններն ու դիւանագէտները չեն որ պիտի ներկայացնեն Գերմանիան, այլ արտասահմանի Գերմանացիներու գանգուածը : Ես չեմ ընդունիր որ ազգային - ընկերվարութիւնը արտածելի ապրանք համարուի : Կարելի է ըսել թէ արտասահման հաստատուած Գերմանացիները մարգարէներն են այդ նոր եւ մեծ աշխարհահայեացքին . Բայց եւ այնպէս, մենք արգիլած ենք որ արտասահմանի Գերմանացիները ազգային - ընկերվարութեան մարգարէներն ըլլան : Արտասահմանի Գերմանացիները չեն որ կը խանգարեն բարեկարգութիւնը, այլ բոլշեւիկ Ռուսաստանը : Մենք հակառակ չենք որ Անգլիացիներ, Ֆրանսացիներ եւն. ժողովներ գումարեն Գերմանիոյ մէջ . Բայց կը պահանջենք որ միեւնոյն իրաւունքները տրուին մեր քաղաքացիներուն : Ես անձնապէս հաստատած եմ հետեւեալ պարագան, — օտար երկիր մը որքան ճնշէ իր հողին վրայ հաստատուած Գերմանացիները, իր կառավարութիւնը այնքան կը մօտենայ բոլշեւիկեան գաղափարին : Նացի կառավարութիւնը երբեք պիտի չհանդուրժէ որ կաշկանդուին իր արտասահմանի հպատակներուն իրաւունքները » :

Ցետոյ խօսելով Գերմանիոյ ցամաքային, ծովային եւ օդանաւային ուժերու մասին, նախարարը յայտարարեց — « Հեռու չէ ժամանակը, երբ ես անձամբ օդանաւային տորմիղներ պիտի ղրկեմ հեռաւոր երկիրներ, հայրենիքին ողջոյնը հաղորդելու համար ձեզի » : Զօր. Կէօրինկ պատգամ մըն ալ Հրեաներուն ուղղեց, յայտնելով թէ հետեւանքը Գերմանիոյ Հրեաները պիտի կրեն, եթէ Հրեաները նորէն փորձուին պոյքոթ հռչակել : Ցետոյ յայտարարեց .

— « Արտասահմանի մէջ կը ծաղրեն մեր պարենաւորման դժուարութիւնները, բայց դիւանագրները պէտ կ'ուռնան, երբ կը խօսինք հողային կենսական տարածութեան մը վրայ : Ժողովուրդը պիտի կերակրուի : Ես ի հարկին պիտի չվարանիմ հացի տոմս հաստատել : Ժամանակները սաժանելի են, ժողովուրդը պէտք է հասկնայ : Մեր սերունդը հարկադրուած է վճարել կորսուած պատերազմին դաշնագիրը, որպէսզի զաւկները յաւագոյն օրեր վայելեն » :

»»»» • ««««

ՁԱՅՆԱՁԱՅՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆՈ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ կը շարունակուին, բոլոր ճակատներուն վրայ : Չինացիները յուսահատական դիմադրութիւն մը կը փորձեն Փաօ - Շանի մէջ : Ճափոնական զօրքը քաղաքին արուարձանները մտած է արդէն : Չինական օդանաւեր ռմբակոծեցին ճափոնական քաղաք մը, Քակոշիմա : Շանկայի մէջ ճափոնցի սպայ մը վիրաւորուելով փոքր ճեղքեց (Հարա - Քիրի), Չինացիներուն ձեռքը չիյնալու համար : Իր օրինակին հետեւեցան 50 զինուորներ, որոնք նոյնպէս վիրաւորուած էին :

ՄԱԶԱՐԻՔ, Չեխոսլովաքիոյ « ազատարար նախագահը », ծանրապէս հիւանդացաւ : 87 տարեկան է : Կաթուած մը ունեցած էր 1934ին, բայց անկէ ի վեր լաւ էր առողջական վիճակը : Բժիշկները կը հսկեն անարին վերեւ :

ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ ՑԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ եղաւ պարոն Փիէռ տը Քուպէրթէն, ողիմպիական խաղերուն հիմնադիրը, որ միջազգային համբաւ կը վայելէր : 74 տարեկան էր :

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Մէքնէսի մէջ (Մարոք) : Տասը հազար բնիկներ յարձակում գործած ըլլալով, զօրքը կրակ բացաւ ամբոխին վրայ : Վեց հոգի սպաննուեցան, 38 հոգի վիրաւորուեցան : Երաշտութեան հետեւանքով առուները ցամքած ըլլալով, որոշուած էր փոխել գետակի մը ընթացքը, բայց բնիկները բողոքեցին եւ կացութիւնը երթալով ծանրացաւ : Կը վախցուի որ սով ծագի :

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ 4էն 3ուկէս առ հարիւրի իջեցուց զեղչի սակը :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ գնդակներ արձակուեցան մարզպանին ամառանոցին վրայ Մարզպանը բացակայ էր : Գահակ մը սպաննուեցաւ Հայֆայի մէջ :

ՊՈԼՍԷՆ հեռագիր մը կը հերքէ այն լուրը թէ Թ. Ր. Արաս Ժընեւի մէջ պիտի տեսակցի Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ : Դեռ որոշուած չէ թէ այս վերջինը երբ Ժընեւ պիտի երթայ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

»»»» • ««««

Հայ Գաղթականաց Կեդրոնական Ցանձնաժողովը պարտք կը համարի 1937 հոկտեմբերին զինուոր կանչուելիք 20 եւ 21 տարեկան Ֆրանսաբնակ հայ գաղթական երիտասարդներուն մասնաւոր ուշադրութիւնը հրաւիրելու իրենց մասին պատերազմական նախարարութեան տուած վերջին որոշման վրայ :

Ինչպէս յայտնի է, յիշեալ երիտասարդներուն զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ է : Անոնք սակայն որ, զինուորական մարզահամարէ ու բժշկական քննութենէ անցնելէ եւ զինուորական ծառայութեան յարմար դատուելէ յետոյ, չեն ուզեր զինուոր երթալ, Ֆրանսայի մէջ հաստատուելու փափաք չունենալով, այսինքն առժամեայ կերպով այս երկիրը բնակող պիտի նկատուին եւ իրենց մէկ տարի պայմանաժամ պիտի տրուի, 1937 սեպտեմբեր տասնէն մինչեւ 1938 սեպտեմբեր տասը, ՈՐՊԷՍԶԻ ՄԵԿՆԻՆ ԱՑՍ ԵՐԿՐԷՆ : Բացառութիւն պիտի ըլլայ միայն այն ուսանողներուն համար որոնք կ'ուզեն շարունակել իրենց ուսումը, մինչեւ իրենց 25 կամ 27 տարիքը, բժշկական, դեղագործական, ատամնաբուժական եւ անասնաբուժական վարժարաններուն մէջ :

Հետեւաբար վերոյիշեալ զինուորցուներէն անոնք որ չեն ուզեր զինուոր երթալ եւ բաց այդմ յանձն կ'առնեն մինչեւ 1938 սեպտեմբեր տասը մեկնիլ այս երկրէն, պէտք է առ այդ հարկ եղած պաշտօնական յայտարարութիւնը ընեն : Ասոր համար, իրենց բնակած վայրին քաղաքապետութեանց մէջ իրենց արամադրութեան ներքեւ դրուած են բանաձեւներ (ֆօրմիւլ) զորոնք պէտք է լեցնեն եւ քաղաքապետութեանց յանձնեն մինչեւ 1937 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՏԱՍԸ :

1938ին եւ յաջորդ տարիներուն զինուոր երթալիք Ֆրանսաբնակ հայ - գաղթական երիտասարդներուն համար նմանօրինակ յայտարարութեանց առաջման պայմանաժամերը ապագային պիտի որոշուին եւ ենթականերուն ծանուցուին :

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Այս կիրակի Սեպտ. 5ին, ժամը 2.30ին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան.

Կը մասնակցին բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հասարակական խմբակցութիւններ:

Խօսք կ'առնեն Գ. Գ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ. Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (Հայ Սպայից), ՀՐԱՆԴ Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ (ֆրանսերէն), Ցեմ.

Ուխտագնացութեան կը մասնակցին Ֆրանս. Նախկին Ռազմիկներու Լիկի մասնաւոր պատուիրակութիւն մը իրենց դրօշակով: Խօսք պիտի առնէ իրենց ներկայացուցիչ Գ. ՏԻԻԹՕ.

Բացման խօսքը պիտի ըսէ Միութեան Նախագահ Տ. ՔԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ.

Կը հրաւիրուի փարիզեան հայ հասարակութիւնը խուռներամ փութալ այս նուիրական այցին:

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս Կամպէթթային նայող Ռէ Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ, ժամը 2.30ին:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէթրօ Փլաս Կամպէթթա. օթօպիւս 26 — 96 P.C. եւայլն:

Ուխտագնացութենէն անմիջապէս յետոյ Փլաս Կամպէթթայի վրայ 28, Rue des Pyrenéesի կոկիկ սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ընկերական ճաշ: փափաքողները կրնան մասնակցիլ.

ՃԱՇԻՆ ԳԻՆԸ 15 ՖՐԱՆՔ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait)

19 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

Salons Marignyի սրահներուն մէջ, 26 Cours Marigny

Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ'ըլլան՝ Սափրիչներու Սէնտիքայի Նախագահը եւ վարչութեան անդամները. Սափրիչներու Հանգստեան Տան Ցանձնախումբի Նախագահը՝ M. Mornot.

Կը մասնակցին սափրիչներու թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiaի, եւ Միութեան նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի.

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն.

Եւգ. պար եւլն. ճոխ պիւֆէ.

Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 6 ֆրանք:

ՔԱՏԱՐԱԳ - ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ի գիտութիւն Մարսէյլի եւ արուարձաններու հայ հասարակութեան կը ծանուցուի որ Գեր. Տէր Գարեգին եպ. Խաչատուրեան պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Սէն Ժէռոմի եկեղեցիին մէջ, 5 սեպտեմբեր կիրակի օր :

Սկիզբ՝ ժամերգութեան ժ. 8, Ս. պատարագ 10, քարոզ 11 :

×

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ եւ Ցակոբ Աւետիսեան կը ծանուցանեն թէ 5 սեպտեմբեր կիրակի առաւօտ ժամը 10ին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ պատարագ Լիոնի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ, 69 բիւ Լուի Պլան, իրենց ողբացեալ ամուսնոյն եւ հօրեղբօր ՏԻԳՐԱՆ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆի մահուան վեցամսեային առթիւ : Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կեսարիացի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդիվառ (Մէնտիլ Տէտէ) : 4 տարեկան հասակին տարուած է Շէհիր Գըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթպաշեանի հետ : Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ չըլլաները : Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France :

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել :

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Գ. խայի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները 4 Սեպտ. Շաբաթ օր, իր գոլցին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Ֆ.Ֆանսա

Մարսէյլի Բաբերդի Հայր. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները 5 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Գ. Հայկ Սարգիսեանի բնակարանը, 21 Ռիւ Միշէլ, Մարսէյլ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն ներկայ գտնուիլ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բաբերդի Հայր. Միութեան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը — 153՝ ինքնահոս գրիչ մը, 98՝ կնոջ հովանոց մը, 272՝ շիշ մը օ տը քոլոն, 204՝ մէկ զոյգ գուլպայ, 337՝ փողկապ, 259՝ հաւ : Նուէրները ստանալու համար դիմել Գ. Հայկ Սարգիսեանին, բիւ Միշէլ, թիւ 21 : Մինչեւ սեպտեմբեր վերջը : Այս թուականէն վերջ չստացուածները պիտի նկատուին միութեան սեփականութիւնը :

Վարչութիւն

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիոնի Վառանդեան կոմիտէն իր խոր վշտակցութիւնը կը յայտնէ Գ. Վ. Ցուլըերեանի իր եղբօր դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԾՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 5 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE 5 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3517

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵ՛ՆՔ ԱԼ ԲԱԶՈՒԿՆԵՐ ՈՒՆԷԻՆՔ...

Այլեւս աւանդութիւն դարձաւ, ամէն տարի այս օրերուն այց մը կատարել դէպի Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, երբեւ յար-գանք մեծ ռազմիկին՝ Անդրանիկի։

Այս տարի կը յուսացուէր միեւնոյն ատեն կատարել յուշար-ձանին բացումը, բայց կարելի չէ եղած հասցնել զայն, թէ նիւթա-կան եւ թէ արհեստագիտական պատճառներով։

Մասնագէտներ վերջին պահուն դիտել տուած են թէ կարելի չէ ծրագրուած յուշարձանը զետեղել առանց ամուր պատուանդանի մը. Հետեւաբար, անհրաժեշտ է յաւելուածական ծախք մը եւս, որ չէր նախատեսուած։

Միւս կողմէ, իրողութիւն է որ հանգանակութիւնը չափազանց դանդաղ գնաց, հակառակ յանձնախումբի բազմազան կոչերուն եւ ուրիշ մասնաւոր ձեռնարկներու. Մինչդեռ միայն յուշարձանին շինութիւնը պիտի արժէ 45,000 ֆրանք, դեռ ոչ իսկ անոր կէսը հաւաքուած է։

×

Ուխտագնացութիւնը, որ կը կատարուի ամէն տարի այս օրերուն, շատ բան պիտի կորսնցնէր իր արժէքէն, եթէ դառնար պար-զապէս հետաքրքրութեան առիթ մը։ Կամ առջի վարժութիւն, կի-րակի օրով ...

Տարին մէկ անգամ ուխտի երթալ Փէռ Լաշէզ, հերոսին գե-րեզմանը,— կը նշանակէ, ամէն բանէ առաջ, երախտագիտու-թեան պարտք մը կատարել բոլոր անոնց հանդէպ որ մարտնչեցան ու ինկան ազատագրութեան ճամբուն վրայ, այս եւ այն դրօշին տակ։ Կամ առանց որ եւ է դրօշի.

Այդ ուխտագնացութիւնը կը կազմէ, նաեւ, պատեհութիւն մը արդար հպարտութեան.

Ճանչնալ եւ յարգել Անդրանիկը, բոլոր Անդրանիկները,— կը նշանակէ պանծացնել հայկական բազուկին ուժը, որու մասին դժբախտաբար շատ քիչ բան գիտեն ոչ միայն նորերը, այլեւ հի-ները։

Այո՛, պէտք է յիշեցնել միշտ եւ ամէն տեղ, թէ մենք ալ ունե-ցանք բազուկներ, ջլապինդ եւ հաստ, որոնք երդեր երգել տուին մինչեւ անգամ թշնամիներուն։

Ամէնքս ալ բազմաթիւ պիտանի - անպիտան գիտելիքներ կար-դացեր ենք ուրիշ ազգերու զօրականներուն քաջութեան մասին։ Մինչեւ այսօր ալ, տարէց մարդիկ, յաճախ երիտասարդներ, տե-սակ մը շնեսութեամբ կը յիշեն Նափոլէոնները, Հինտէնպուրգ-ները եւ Ծովակալ Թոկօները, վերջապէս մեծ ազգերու մեծ զա-ւակներուն քաջագործութիւնները։ Եւ իրարու հետ կը մրցին, մէկը միւսէն պատկերալից դրուագներ պատմելու, եղածը ճոխացնելու եւ գունաւորելու համար։

Իսկ երբ կարգը կուգայ սեփական ժողովուրդի պատմութեան, անոր ազատագրութեան զինուորներուն, մարդիկ մունջ - հարս կը դառնան։ Եւ կամ կը կարծեն թէ հէքեաթ է որ կը լսեն։

Արդարեւ, մեր կեանքը աւելի հէքեաթունակ է, քան բուն իսկ հէքեաթը։

Եթէ կարելի ըլլար թանգարան մը կամ ցուցահանդէս մը կազ-մել մեր ազատագրական պայքարին նկարներէն ու դրուագներէն, ոչ միայն օտարներու, այլեւ մեր առջեւ պիտի բացուէր պատկեր մը, որուն առջեւ կրնար սարսիլ ամէնէն հզօր երեւակայութիւնն իսկ։

Մե՛նք ալ ունեցանք բազուկներ, որոնք զարնել եւ զարնուիլ սորվեցուցին, ամէնէն դժոխային պայմաններուն տակ։

Կարդացէք «Զարթօնք»ը։ Կը կարդաք, տակաւին, համար-համար յուշեր ու պատմութիւններ, մէկը միւսէն պակուցիչ։

Իրենց պարզութեան մէջ իսկ, անոնք ամէնէն վաւերական յի-շատակարանը կը կազմեն աննման քաջագործութեանց, որոնք ամ-բողջ մատենադարաններ հաստատել պիտի տային ուրիշ ազգե-րու, մեծ թէ փոքր։ Եւ յուշարձաններ՝ քաղաքէ քաղաք, թաղէ թաղ։

Ահա Անդրանիկը ինքն է որ կը պատմէ, անպաճոյճ եւ անսե-թեւեթ, սովորական բանի մը պէս.

«... Սկսեցինք աւելի արագ քալել։ Հասանք սարի տակը, էնն ջուր գտանք, խմեցինք, մեր ամաններն ալ լեցուցինք եւ բարձ-րացանք Ալի Քեալլայ սարի դիրքը։ Արեւը ծագեց։ Խմբի վերջն ալ հասաւ դիրքերը։ Լցուեցանք զանազան քարերու մէջ։ Մինչեւ ի-րիկուն հող սպասեցինք եւ մնացինք բոլորովին անճկատելի։ Ոչ մէկի քով հաց չէր մնացած, միայն քովս կար 25 գլուխ չորթան, քիչ մը հաց եւ քիչ մըն ալ մեղրամոմ»։

Քիւրտ բեռնակիրը, որ իր աչքովը տեսած ու իր ականջներովը լսած է հայ ֆէտայիներու քաջագործութիւնները, որ բնազդով կը յարգէր «ինկիտ»ը, Պոլսոյ փողոցներուն մէջ յաճախ վար կը դնէր բեռները, Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին, դիտելու հա-մար Անդրանիկներու, Աղբիւր Սերոբներու, Գէորգ Չաւուշներու, Քեռիներու եւ Գուրգէններու մեծադիր նկարները։ Եւ եթէ փոք-ձէիր հարցնել թէ ո՞ւրկէ կը ճանչնայ, տեսակ մը արհամարհան քով կը չափէր քեզ, վերէն վար։ Ու կը հպարտանար.

— «Ես այս քաջ մարդուն քով ծառայած եմ երեք տարի. դուն ո՞վ ես որ կը հարցնես»...

Եթէ մենք ալ այսօրուան նախանձախնդրութիւն ունենայինք ճանչնալու, գնահատելու մեր բազուկին փառքերը, Անդրանիկէն մինչեւ վերջին «անծանօթ զինուոր»ը, ուրի՜շ կերպ կը դասաւոր-ուէր մեր կեանքը։

Ուշ չէ տակաւին, ինքնաճանաչման փորձ մը կատարելու հա-մար։

Բազուկներ ունէինք երէկ։ Նորէն կ'ունենանք, այսուհետեւ, կը բաւէ որ ողջ մնայ ուխտը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՊԵՐԼԻՆ Կ'ԵՐԹԱՅ ՍԵՊՏ. 24ԻՆ

››››› • ‹‹‹‹

Առաջին անգամ է որ երկրէն դուրս կ'ելլէ 1925էն ի վեր

Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Մուսոլինի Գերմանիա պիտի այցելէ Սեպտեմբեր 24ի, Հիթլէրի մասնաւոր հրաւէրով։ Պիտի մնայ չորս օր։

Առաջին պաշտօնական այցելութիւնն է այս եւ պիտի ծառայէ հանդիսաւո-րապէս նուիրագործելու Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ հաստատուած սերտ գործակցութիւնը։ Մուսոլինիի չորրորդ արտաքին այցելութիւնն է այս՝ վար-չապետութենէն ի վեր, իսկ առաջինը՝ 1925 հոկտեմբերէն ի վեր երբ Զուիցե-րիա գնաց, ստորագրելու համար Լոքառնոյի դաշինքը։ Այս պատճառով ալ, քաղաքական շրջանակներու մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս այ-ցելութեան։ Մուսոլինի չորս օր մնալով Հիթլէրի քով, լայն պատեհութիւն պիտի ունենայ միջազգային կացութեան մասին խորհրդակցելու։ Իրեն պիտի ընկերանան արտաքին նախարարը՝ Կոմս Ցիանօ, եւ հաւանաբար պատերազմա-կան նախարարութեան թղթակցութեան եւ ուրիշ զօրավարներ։

Ծամբորդութիւնը պիտի կատարուի կառախումբով, եթէ անակնկալ մը չպատահի։ Հակառակ իր սովորութեան, Մուսոլինի օդանաւ պիտի չնստի այս անգամ։ Միւնիխի մէջ պիտի դիմաւորուի Հիթլէրի կողմէ, սեպտեմբեր 25ի առտուն եւ երկու դիկտատորները այդ օրը պիտի անցընեն Պավարիոյ մայրա-քաղաքին մէջ, ուր շենշոյլ ցոյցեր պիտի կատարուին, նացիներուն զօրու-թիւնը ապացուցանելու համար։ Յաջորդ օրը, երկու Առաջնորդները Պերլին պիտի հասնին եւ յետոյ Մէքլէմպուրկ պիտի երթան, քանի մը ժամ ներկայ ըլ-լալով գերմանական մեծ ռազմափորձերուն։ Թէեւ կարգ մը քաղաքական շրջ-ջանակներու մէջ կը հաւատան թէ այդ առթիւ զինուորական դաշինք մը պիտի կնքուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, բայց դժուար է հաստատել այս տեղե-կութիւնը։ Մուսոլինի ներկայ ըլլալով գերմանական ռազմափորձերուն, կ'ու-զէ ապացուցանել թէ Իտալիա եւ Գերմանիա դաշնակից կը քալեն օրուան գըլ-խաւոր հարցերուն հանդէպ։

Մուսոլինի այցելութեան վերջին երկու օրերը պիտի անցընէ Պերլինի մէջ, ուր դղրդալից ցոյցեր եւ հանդիսութիւններ պիտի կատարուին։ Հիթլէր սե-ղան մը պիտի սարքէ, ուր երկու Առաջնորդները իրարու կենաց պիտի խմեն, իսկ նացի կուսակցականներու մէկ ժողովին մէջ Մուսոլինի ճառ մը պիտի խօսի, հաւանաբար գերմաներէն, զոր շատ լաւ գիտէ։ Պերլինէն ուղղակի Ի-տալիա պիտի վերադառնայ։

Այցելութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովէն վերջը։ Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ մինչեւ այն ատեն պիտի փակուի Եթովպիոյ խնդիրը, ժողովէն դուրս ձգելով պարտուած պետութեան պատուիրակութիւ-նը։ Այդ պարագային, Մուսոլինի եւ Հիթլէր տարբեր ուղեգիծ մը պիտի մշա-կեն իրենց արտաքին քաղաքականութեան համար։

Հաւանական է որ նոյնիսկ քննեն Իտալիոյ եւ Գերմա-նիոյ վերադարձը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ. թէեւ շատ ալ յուսալի չէ այդ, եթէ անփոփոխ մնան Ազգաժողովին կազմակերպութիւնը եւ նպատակնե-րը։ Ամէն պարագայի մէջ, թէ Հիթլէր եւ թէ Մուսոլինի կ'ուզեն մերձեցում հաստատել Անգլիոյ հետ եւ վերադարձնել քառանկիւն դաշինքին, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ։

Մուսոլինիի այցելութիւնը մեծ տպաւորութիւն պիտի գործէ Իտալացի-ներուն վրայ, քանի որ Առաջնորդը գրեթէ երբեք դուրս չելլեր իր երկրէն։ 1922ին Լօզան գնաց, մասնակցելու համար Թուրքիոյ հետ եղած բանակցու-թեանց, բայց այն ատեն կուսակ մը չէր համարուեր տակաւին։ Յետոյ գնաց Լոնտոն, հատուցումներու հարցին առթիւ։ Իսկ 1925ին պարզապէս անցաւ Ի-տալիոյ սահմանագլուխը եւ Զուիցերիա հանդիպեցաւ, Լոքառնոյի դաշինքը ստորագրելու համար։ Անկէ ի վեր միշտ մերժած է մասնակցիլ արտասահմանի բանակցութեանց, միայն ներկայացուցիչ մը ղրկելով։ 1934ին առաջին տեսակ-ցութիւնը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, որ իրեն այցելեց Վենետիկի մէջ, բայց ան-կէ վերջ երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները խանգարուեցան, երբեւ հետեւանք Աւստրիոյ վարչապետին՝ Տոլֆուսի սպանութեան։ Բարեկամութիւ-նը վերահաստատուեցաւ Եթովպիոյ պատերազմին ատեն, որմէ վերջը կնքուե-ցաւ ներկայ գինակցութիւնը որ կը կոչուի « Հռոմ - Պերլին առանցք », թէեւ մասնաւոր դաշնագիր մը ստորագրուած չէ։

Ֆաշական կարեւոր պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի Նիւրէնպէրկի տարեկան համագումարին (կուսակցական)։

Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը

››››› • ‹‹‹‹

ԱՆԳԼԻԱ ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ԿԸ ՄՇԱԿԷ — ԻՏԱԼԻԱ ՄԻՇՏ ՎԵՐԱՊԱՀ. — ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՅ ԻՏԱԼԻՈՅ ԴԷՄ — ԽՈՐՀՐ-ԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.

Հեռախօսը եւ հեռագիրը անդադար կը բանին Փարիզի եւ Լոնտոնի միջեւ, Միջերկրականի դէպքերուն առթիւ, որոնք մեծ յուզում պատճառած են ամէն կողմ եւ կրնան աւելի բարդացնել կացութիւնը։

Անգլիա զբաղած է բանաձեւ մը մշակելու, Միջերկրականի ապահովու-թեան մասին, քանի որ կ'ընդունի միջազգային խորհրդաժողովի մը առաջար-կը։ Միեւնոյն ատեն, բրիտանական ծովակալութիւնը շարունակ նոր մարտա-նաւեր կը ղրկէ Միջերկրական, իր նաւերուն պաշտպանութեան համար։ Այս միջոցին 16 թորփիլահալածներ եւ երկու յածանաւեր դիրք բռնած են ա-րեւմտեան Միջերկրականի մէջ։ Այս տնօրինութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Անգլիոյ մէջ։ Հանրային կարծիքը եւ մամուլը միաձայնութեամբ կը դատապարտեն Միջերկրականի մէջ կատարուած ապտակութիւնները եւ կը պահանջեն որ կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առնէ, վտանգը կանխե-լու համար։

Կը կարծուի թէ ծրագրուած միջազգային խորհրդաժողովը պիտի գու-մարուի Լօզանի կամ Մոնթրէօյի մէջ։

Ժողովին պիտի հրաւիրուին Ֆրանսա, Իտալիա, Թուրքիա, Յունաստան եւ Եուկոսլավիա։ Փարիզի մէջ ալ նոյն մտահոգութեամբ կը հետեւին դէպքերու ընթացքին։ Վարչապետը առջի օր մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

Ինչպէս ծանուցուած է, այսօր տեղի կ'ունենայ տարեկան ուխտագնացու-թիւնը Փէռ Լաշէզի գերեզմանին վրայ, նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւոր-ներու եւ Մարտիկներու Միութեան։ Դժբախտաբար յուշարձանը պատրաստ չէ տակաւին. ... որ ծախքը պիտի անցնի նախատեսուած սահմանը, իբ-րեւ հետեւանք նոր պահանջներու։ Ամէն պարագայի մէջ, աշխատանքը յառաջ կը տարուի, եւ Ամերիկայի գաղութէն ալ կարեւոր գումար մը խոստացած են։

ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԱՅՍՕՐ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ ՄԵՐ ԹԵՐԹՕՆԸ, «ԶԱՐԹՕՆՔ», ԶՈՐ ՄԵՐ ԸՆ-ԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱՑԻՆ ՀԵՒԻ Ի ՀԵՒ, ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՄԷԿ ՏԱՐԻ.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ ԿԸ ՍԿՍԻՆՔ ՄԱՂԽԱՍԻ ՑԱԶՈՐԴ ՀԱՏՈՐԸ,

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

ՈՐ ՊԻՏԻ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻ ՆՈՅՆ ԱՆՀԱՄԲԵՐՈՒԹԵԱՄԲ։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԽՆԴԻՐԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

››››› • ‹‹‹‹

Աթէնքի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը իր հերթական նիստին մէջ որոշեց.— 1. Վերստին ներկայանալ յուշագրով մը կրթական նախարարին եւ խնդրել որ եթէ կարելի է բացառիկ դիւրութիւններ տրուին հայկական վարժարաններու. նկատելով որ՝ ա) Նոր օրէնքի գործադրութեամբ, հայ աշակերտները բաւա-րար կերպով ծանօթ չըլլալով յունարէն լեզուին, պիտի չկրնան օգտուիլ յու-նարէն դասախօսութիւններէն. բ) Հայ ուսուցիչները մեծ մասամբ անգործ պիտի մնան. գ) Նիւթական մեծ դժուարութիւններու պիտի ենթարկուին հայ-կական դպրոցները։

Այս նկատումներով կրթական նախարարութենէն պիտի խնդրուի նոր օ-րէնքը գործադրել աստիճանաբար, կամ այժմէն կէս առ կէս յունարէն եւ հայե-րէն կիրարկել։

Այս մասին բերանացի բացատրութիւններ եւս պիտի տրուին։

*** Ինքնաշարժերու հայ տոմսավաճառներուն եւ վարիչներուն ապահովութիւն եղած է, որ մինչեւ սեպտեմբերի վերջ ազատ պիտի արձակուին իրենց գործէն, եթէ հելլենահպատակ չդառնան։

Նկատելով որ 200է աւելի հայրենակիցներ եւ անոնց ընտանիքները անմի-ջական թշուառութեան մէջ են, ինչպէս նաեւ նոյն որոշումը կը սպառնայ ու-րիշ ոչ-հպատակ Հայերու եւս, որոշուեցաւ բերանացի եւ գրաւոր դիմել Ներ-քին նախարարին եւ բացատրութիւնները տալ նոյն խնդրի մասին։ Առաջնորդը ի հարկին պիտի ներկայանայ նաեւ վարչապետին։

Տէրսիմի ապստամբութեան ընթացքը

Թուրք թերթերը կը գրեն.— Կը սպասուի Սէյիտ Րիզայի ձերբակալման։

Անկէ առաջ գրած էինք թէ իր արբանեակներէն աղան Շահին եւ ըն-կերը Աֆշան արդէն իսկ սպաննուած են։ Անոնք կ'ըսէին իրենց ընկերներուն թէ «մինչեւ մահ դէմ պիտի դնէին, ատեն մը թող անցնի, զինուորները պիտի քաշուին, կարելի չէ որ անոնք մեզի պէս ձմեռը հոս անցընեն»։

Հացը եւ կարգը նորէն կը սղին

Հացին քիլօն 2.60ի պիտի ծախուի մյօօրուընէ սկսեալ (կիրակի), Փարիզի եւ Սէնի նահանգին մէջ։

Երաշտը վնասած ըլլալով արտավայրերուն, Փարիզի կաթնավաճառնե-րու դաշնակցութիւնն ալ որոշեց 20 սանթիմ աւելցնել գինը, երկուշաբթի օրէն սկսեալ (6 սեպտեմբեր)։

ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

I

Հակայ անդրատլանտեանը խարխափ քաշեց եւ Հըլթայընն ի վար չարժուեց դէպի արեւելք, դէպի բաց ովկիանոսը։

Ամերիկեան ազատութեան արձանը լողաց մեր կողքից եւ գնաց դէպի Նիւ Եորք ։

Մանհատընի երկինք քերող հսկայ բուրգերը հետզհետէ փոքրացան, կըլպան գետնին եւ միայն 104 յարկանի Էմպայր Սթէյթ Բիլդինգի աշտարակն է, որ մայր մտնող արեւի ճառագայթներով ոսկեզօծ յամառում է իր չուրջը խմբուած գաճաճների գլուխների վրայից դիտել դէպի ովկիանոսի բացերը լողացող այս կրայի ընթացքը։ Եւ մի քիչ եւ Նիւ Եորքը ամպեր խառնող իր վիթխարի բուրգերով ու աշտարակներով լուծւում է հորիզոնի վրայ կախուած կապոյտ մշուշի մէջ եւ դառնում երազ՝ անիրական եւ աննիւթ ։

Մեր առջեւ եւ մեր չուրջը ովկիանոսն է, ջրային մի անսահման անապատ, նայիր, որքան աչքդ կտրում է, լոյծ, յեղյեղուկ մի Սահարա, որի վրայից ինքնավստահ վեհութեամբ սահում է Աքուիտանիան ։

×

Բոպիկ ու գլխաբաց, Արարածից փչող քամին շապիկիս մէջ, նստել եմ տուայտ խութերով բարձած սայլի կատարին, երբոր դէպի մեր գիւղի դաշտերը, որոնց ծայրում բարձրանում էՄասիսի մթին զանգուածը։ Ճըռնչում են սռնիները, օրօրալով ու փնչացնելով դանդաղ քայլում են եզները։

Սայլի տակից դէպի յետ փախչող փոշոտ ճանապարհը լուսնի լոյսի տակ սանտ կաթի մի առու է, որ լայն բացւում է անիւների տակից եւ գնալով սեղմւում, նեղանում է ու լուծւում հեռու դաշտերի մէջ։ Յաղողի այգիների, խոզանների, հերկուած արտերի եւ պարտէզների սեւ ու կանաչ զանգուածի երկու կողմից դըկել է ճերմակ, կաթնագոյն ճանապարհը ։

Կակուղ է սայլի վրայ բարձրացած խուրձերի մէջ իմ տեղը, կակուղ եւ ապահով։ Ինէ՜չ քաղելու լինէի սայլի տակից դէպի յետ փախչող այդ կաթնագոյն ճանապարհով, որ աչխոյժ անմեղ պառկել ու մէջքը տուել է անիւներին, բոպիկ ոտներս փուռ էլ կը մտնէր, ոտքերիս մէջքտեղից մողէս էլ կը փախչէր, ճանապարհը եզերող փշերի միջից օձի խշշոց էլ կը լսէի— ինձ կը շըջապատէին գիշերով մանուկ երեւակայութիւնը տանջող բոլոր սարսափները։

Իսկ հիմա, հիմա ապահով ու հանգիստ եմ այս բարձրութեան վրայ, թաղուած կակուղ, անուշաբոյր աւոյոի խուրձերի մէջ եւ գիշերն իր բոլոր չարքերով տրորւում է սայլի ճռնչացող անիւների տակ։ Պառկել ու նայում եմ լուսնի լոյսով արծաթաւած Մասիսի ճերմակ կատարին, որից ցած մի մռայլ, հսկայ զանգուած իջնում է մինչեւ մեր դաշտերի հեռուն, այնտեղ, ուր Յանաղովի մեծ առուն է հոսում եւ Յանաղովի անտառի բարտիներն են խշում։

Յանաղովի՛ առուն, լայն եւ խորունկ, գետի պէս, որի տատ ջրերում լողալը ամառուան տաք օրերում մեզ բոլորիս, գիւղի բոլոր տղաներիս համար մեծագոյն երջանկութիւն է եւ որին օրը ցերեկով, արեւի լոյսով մեզնից ամենայանդուգններն իսկ չէին համարձակւում միայնակ գնալ ու հասնել։ Իսկ հիմա, գիշերով, լուսնի լոյսի տակ Մասիսի չարքերն ու սատանաներն են երեւի լողանում Յանաղովի առուի մէջ, ապա դուրս են գալիս, սպպղում առուի ափերին, իրենց պոչերը կախում ջրերին մէջ, նայում դէպի այս կողմը, դէպի մեր գիւղը եւ լեզու են հանում ու մըճիկ անում ։

Ծուռ եմ գալիս խուրձերի մէջ, երեսըս դարձնում դէպի գիւղը, եւ փակում ալինդ, պինդ փակում աչքերս ։

Սռնիները ճռնչում են, հեռաւոր արտերից ծղրիդների երգն է գալիս է ճանապարհի եզրից հսող առուի ափին չարուած ուռիների վարսերի մէջ Արարածից փչող Բորեան է սլալում...

×

Դարձեալ լուսնեակ գիշեր է, դարձեալ նստած եմ սայլի վրայ, որի տակից յետ է փախչում փոշոտ, սպիտակ ճանապարհը։ Դարձեալ լուսինը արծաթազօծում է Մասիսի ձիւնապատ կատարը եւ թւում է, թէ լսում եմ ծղրիդների երգը եւ Արարածի հովն է ծեծում երեսս։

Բայց ի՞նչու է մեր եզների փնչոցը, այսքան հուժկու ...

Հա՛ ։ սա տնքոցն է Աքուիտանիայի մեքենաների, որոնք համաչափ եւ խուլ որոտով դառնում են անընդհատ ։

Նաւի յետեւի տախտակամածի վրայ եմ, որի տակ մռնչալով դառնում է փառը։ Լուսնի լոյսով արծաթազօծուած փրփրող ջուրն է լոյս ճամբի նըման պառկում նաւի յետեւից։ Իսկ այնտեղ, հեռւում Մասիսի փոխարէն ջրերի վրայ կախուած է ամպերի մըռայլ զանգուածը, որի կատարը, լուսնի լոյսի տակ փայլում է, ինչպէս Մասիսի ձիւնապատ գագաթը ։

Ջա՛ն, հայրենի դաշտեր, այս լուսնեակ գիշերով, ո՞վ անփեթեալ ոտքերն են տրորում ձեր որբացած հողերը ․

×

Նաւի ճաշասրահում, մեր կողքի սեղանի չուրջը նստում են չորս հոգի՝ երկու կանայք եւ երկու տղամարդիկ։ Կանանցից մէկը, աւելի երիտասարդը, գիշատիչ թռչունի կտուցի նման քիթ ունի, փոքրիկ, կլոր աչքեր, գունդս ցցուած ճակատ, խոշոր բերան, արուեստական դանդուրներ եւ խեցգետինի գոյնի նման բաց կարմիր մորթ։ Բարձրահասակ է եւ լեցուն։ Կարմիր վիզը, կուրծքը եւ թեւերը անպարկեշտօրէն հոլանի։

Նրա դիմացը նստողը կարճահասակ, գուռնտ ու կծիկծ մի կնիկ է։ Մաղկատար դէմքով, ակնոցների տակից նայող չար աչքերով, բարակ շրթունքներով եւ կտրած ամանի ճըղճղան ձայնով։ Իր կողքը նստում է նոյնքան կարճահասակ տարեց մի մարդ, որի ոտքերը հազիւ են հասնում յատակին։ Ճաղատ գլուխը դէմքի հետ միասին՝ նման է փոսիկներով աւրուած կլոր գետնախնձորի։ Միշտ ժպտուն, միշտ գոհ եւ սակաւախօս։

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

Մեծ գիրքերէն մին կ'ըսէ թէ՝ Աստուած, քաոսին մէջակ ու մեծ թոհու-բոհուէն, ինք իր մէջ բոնկելով, շարժելով՝ ստեղծագործեց։ Ան լեցուց քաոսը արեւներով, աստղերով, մոլորակներով ու անքննելի ներդաշնակութիւնով։ Յետոյ մեր մոլորակին ծովեր, լեռներ, անդեր, անտառներ, կենդիներ ու հրաշալիներ։ Ստեղծեց նաեւ ընչաւորներն ու մարդը, նման իր պատկերին, տալով անոր կայծեր իր մէջ մշտավառ ստեղծագործութեան հուրերէն։ Ու երբ դուրս ելաւ մարդը դըրախտէն, պահեց եւ փայփայեց ըղբախտը իր հոգիին, իր մտածումին, իր երազանքներուն մէջ, դարերով հետամուտ եղաւ գտնելու դրախտ մը կամ աւելի ճիշդ կերտելու դրախտներ։ Այդ դրախտակերտութեան բոլոր փորձերը մարդկային Մշակոյթներն են։ Արարիչը ըսաւ կարծես — « Հիմա գնա թափառէ, քրտնէ, տանջուէ, երկնէ, ստեղծագործէ ։ Լեցուր ցամաքներն ու ծովերը ձեռակերտներով։ Պարզէ անմահութիւնդ ու այնպէս մեռիր»։ Մարդը, հետեւելով իր կոչումին, պատուէրին, իր ջղայնութեան ու տենդին, իր մարմնական ու հոգեկան պահանջներուն, իր մըտմին, իր երջանկութեան ու բուռարութեան՝ դարերով հնարեց, հասնելու համար դրախտներուն ։ Շինեց ճամբաներ, աւաններ, քաղաքներ, տուներ։ Ամէն բան, ամէն բանի վրայ լեցուց գեղեցկագիտութեամբ, անցեալը Թանգարան ընելով եւ ապագային կըռտակելով նոր Թանգարաններ։ Ոստաններ լեցուց շէնքերով, հրապարակները կոթողներով, արձաններով, հաստատութիւնները նկարներով, կահերով, զարդերով, քանդակներով եւ տաճարներն ու տուները երաժշտութիւնով։ Բնութիւնը յորդ էր բանաստեղծութեամբ․ մարդը ցոլացուց այդ մայրութիւնը։ Ճամբաները լեցուն անիւներով եւ ալիքներով ու օդին, ջուրին, ցամաքին մէջ բացուեցան բիւրաւոր թեւեր։ Մարդկային միտքերէ ծնած, ձեռքերէ հոսած հրաշակերտներու դուրս թափեցան հոգիներէ ու մնացին միշտ արտաքին պերճանքներ։

Քիչերու հոգիին մէջ քիչ բան լեցուեցաւ ներքին մշակոյթի, ներքին արուեստը, ներքին բանաստեղծութիւնը, ներքին քաղաքակրթութիւնը մնաց սովահար հողեվարք մը։ Մարդը չկրցաւ ընչաւորել իր ներքին ըղբախտը։ Ինք եղծէ՜ն արտաքսուեցաւ ու ինք արտաքսեց իր հոգին։ Մշակութային աշխատանքի մէջ ան յայտ-

[illegible]

ըը մեր մշակոյթն է։ Թող մէ՛ տաք որ ան ըլլայ արհմըլուայ, վերաւոր Մի՛ կասեցնէք իր երակներուն զարկը եւ իր հոգիին շարժումը։ Թող ունենայ օր մը ըլլայ այս երկիր։ Մի՛ թողուք որ որդեգրուի ան օտարներէ։ Դարերով մեզի հասած ջահը ստորին փոխ... ատութիւն է մարելը։ Թող ձեր ամէն նուէր հոգիին մէջ ջահը նոր փայլով բոցավառի։ Հպարտացէք մեր Մշակոյթով ու գոչեցէք յաւիտեան.

— Փա՛ռք արմենական հանճարին

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԽՄԲ․— Մեր աշխատակիցը այս ճառը խօսած է Մարսէյլի Մշակութային Միութեան մէջ, ի պատիւ իրեն սարքուած գրական հաւաքոյթի մը առթիւ ։

ԷՋ ՄԸ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԵՐԷՆ

ԱՑՍՕՐՈՒԱՆ ՈՒԽՏԱԴՆԱՑՈՒ․
(ԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

ԴԷՊԻ ՎԱՆ

1897․ Փայաջուկ գիւղն ենք։ Նստած թէյ կը խմենք եւ հաց կ'ուտենք։ Տեսանք, ներս մտան Քրդի դըեստներով երկրէն եկած մարդիկ։ Դրանք իմ նախկին ընկերներս էին՝ Վարդէն, Ալեքսան, Սիմոն, Դատւանցի Աչոտ եւն. Դրանց Սերոբն էր ղրկեր՝ տալով 100 ոսկի ժողովուրդի փող, որպէսզի կազմակերպութիւնը զէնք տայ եւ տանեն փող տուող մարդկանց տան։

Ընկերներս ինձի ըսին, թէ անպատճառ մենք քեզի հետերնիս կը տանինք.

[illegible]

ԼԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՁ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՍ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

Եւ ձայնը մարեցաւ։ Մինչ մեր չունը ... չեմ, բայց ի զուր։ Երկու երեք ժամ ...

[illegible]

(5)

[illegible]

Ի. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԳ ԾԱՂԿԱՁՈՐԻ ՄԱՍԻՆ

Ծաղիկների անուշ բույրով, հովի շաղոտ համբույրով
Առավոտն է բացվում պայծառ մեր լեռներում ծաղկաբոց:

Արեգակն է՝ մօր պէս գթոտ, համբուրում ծիլ ու կանաչ
Ու ժպտում են նրան սիրով ծաղիկները կապուտաչ:

Ու արեւի արծաթափայլ ճաճանչներով լուսառատ
Շողշողում են շուրջն իմ շաղով լեռ ու անտառ ցօղապատ:

Աղմկում է կեանքը կրկին՝ հովիտներում, սարերում —
Բնութիւնն է երգում ասես ծով խնդութեամբ անհատնում:

Ու սարերի արեւաշող, կանաչաւէտ լանջերում
Երգն է առոյգ պիոներների գետակի պէս խոխոջում:

Երգն է հնչում նրանց ուժգին՝ երջանկութեան խոր սիրով
Ու քայլում են նրանք հպարտ՝ երկաթակուռ շարքերով:

Նրանց երգում, խրախտ ձայնում հուրն է վառւում պայքարի.
Նրանց այրող հայեացքներում Ֆինողն է ցոլում մեր երկրի:

Նրանք խիզախ զաւակներն են Ստալինեան աշխարհի
Միշտ պատրաստ են՝ պաշտպանելու մեր երկիրը քաջարի:

Օ, փառք նրանց — պիոներներին, ծաղիկներին մեր երկրի,
Ու շնչում են բոյրը ծաղկանց Ծաղկաձորի լեռների:

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ

լորդ փամփուշտ հրացաններ: Վաշտաները ընկան առաջնիս: Ալօն-Տաւէն առաջին, Աւուզը յետեւից: Այդ գիշեր գացինք Սանամերիկ, երկրորդ օրը գացինք Թոյի կողքը Հայի գիւղ մը: Երրորդ օրը գացինք սար մը, չորրորդ օրը՝ Եւօ սար, իսկ հինգերորդ օրը հասանք Թադէոս Առաքելոյ վանքը. Վանքը գացած գիշերնիս՝ մեզի կորաւ Վանեցի ընկեր մը: Կողքի ընկերը միայն վեց ժամ վերջ նկատեց որ ընկերը չկայ: Ալօին եւ Աւազին թողուցինք նրան փնտռելու, իսկ մենք գացինք վանք:

Լոյսը բացուած էր, երբ տղան բերին մեր քով:

Յուլիս 20ին հասանք Թադէոս Առաքելոյ վանքը: Երկու օր հոն մնացինք, հանգստացանք: Եկաւ նաեւ Փարամազ (Նշանեան) իրան խմբով 30—33 հոգի էր բաղկացած: Լոյսը բացուած էր երբ հասանք վանք: Զինուորներից շատերու ոտքերը բաց էին: Փայտի ծայրին դրօշակ մը փակցուցած՝ նրանք ալ եկան լեցուեցան վանքը: Փարամազի առաջինը շատ լաւ էր. փայլուն աչքերով, երկար մազերով: Հրացաններնին բոլորն ալ ժանգոտած, անկանոն վիճակի մէջ էին: Եթէ չեմ սխալիր, մօսինի հրացան չունէին, ոչ ալ կանոնաւոր վաշտ: Վազգէնն ու Միքօն ըսին. «Եթէ կրնաք քանի մը օր հոս սպասել, մենք կ'երթանք եւ մեր վաշտները ձեզի կը զրկենք եւ ձեզ ալ կը բերեն»:

Մեր խումբը բաղկացած էր քառասուն հոգիէ: (Մեզ հետ կային 4—5 հոգի ալ գաղթականներ Վանի Պլտիկ գիւղացի, որոնք կ'երթային իրենց տուն): Նրանք չալակիր էին մեր աւելորդ զէնքերը.

Յուլիս 22ի գիշերը դուրս եկանք վանքէն: Հասանք պարսկա-տաճկական սահմանը: Մութ, պարզ գիշեր էր: Ճանապարհ գնացած առաննիս վարդատաց մը ընկաւ սար ու ձոր, որ տեւեց հինգ րոպէ: Խումբը կանգ առաւ այդ ձայնէն: Մասնաւոր վիճաբանութիւն բացուաւ: Ոմանք ըսին. «Երկրաշարժ եղաւ»: Ոմանք ալ չգիտեմ ինչ:

Հասանք ժայռոտ քարի մը տակ, որ այրի նման էր: Երեկոյեան ժամը 11ի առեն պատրաստուեցանք, որ այդ օրըսահման անցնինք: Վաշտներ առաջնիս ընկան: Անցանք սահմանը: Գացինք մի ժամուան ճանապարհ: Երեւացին Հայդարանեցոց կոները (վրանները), մեզնից 200—300 քայլ հեռաւորութեան վրայ:

Խումբը կանգ առաւ: Շուները կըռանհեցին եւ սկսան մեր վրայ հաչել: Խումբը յետ բարձրանալով, ճանապարհը շեղեց: Քիւրտերը պար բռնած կը խաղային: Շուներու ձայնը երկար տեւեց մեր կողմը: Տեսայ մէկը ձայն տուեց — յօ՛, յօ՛, յօ՛... Քիւրտերը մեզի չէին տեսեր, բայց երկու հրացան կրակեցին շուներու հաչելու կողմը: Մենք բարձրացանք սարի մը գագաթը, ապա իջանք հովիտ մը, ժայռոտ, քարքարոտ տեղերով. ո՛չ մի ճանապարհ: Ընկերներէս շատերը կը գլորուէին: Այդ հովիտին ճանապարհը տեւեց երեք ժամ: Բաւականին ցածրացանք. տղերքը ուժասպառ էին:

Սկսեցինք բարձրանալ դէպի վեր: Ես, Բաղէշցի Սիմոն եւ գաղթական մը Ալօի յետեւէն կը քալէինք: 150 քայլ բարձրացած յանկարծ, ելանք կոնի մը վրայ: Շունը հաչելով վազեց մեր կողմը: Խումբը իսկոյն յետ դառաւ: Մեզ հետ եղած գաղթականը չարուխի թէյեր կը կայէր: Մենք բռնեցինք անոր ոտքէն եւ քաշեցինք դէպի ցած: Քիւրտը կ'երեւի քնած էր եւ շան հաչոցից զարթնեց եւ պոռաց՝ «Լօ, լօ, լօ... հաւն քիւէ»: Ձայնը 200 քայլի վրայ կուգար: Մենք առանց ծպտուն հանելու հովիտի խոռոչում մէջ թաքնուած էինք: Քիւրտը շան հաչելու կողմը երկու հրացան պարպեց: Դրան միւս կողմէն պատասխանեցին.

— Լօ յօ յօ՛, տաչի դաւիէ:

— Լօ՛, յօ, վայլահ, ես զանեմ գրգէ չիէ (լօ, յօ, վալլահ, չգիտեմ, գող է, ինչ է):

Կէս ժամ հոն թաքնուած մնացինք: Երբ շան եւ մարդու ձայնը կտրաւ կամաց սկսեցինք քալել: Հովիտը լռացած տեղը կը դառնուէր աւերակ ջրաղաց մը: Անցանք այդ ջրաղացը, դուրս ելանք դուրանը: Լուսանալու մօտ էր, սկսանք արագ քալել: Ալի Քեալայի սարը չհասած՝ լուսցաւ: Հազար քայլի վրայ ալ մարդ կ'երեւար: Խմբի տարածութիւնը կէս ժամուան հեռաւորութեան վրայ էր: Միքօն ինձ եւ ուրիշ վեց ընկերներ որոշեց, որ շուտ ելնենք սարը դիրքեր բռնենք: Սկսեցինք աւելի արագ քալել: Հասանք սարի տակը, հոն ջուր գտանք, խմեցինք, մեր ամաններն ալ լեցուցինք եւ բարձրացանք Ալի Քեալլայ սարի դիրքը: Արեւը ծագեց: Խմբի վերջն ալ հասաւ դիրքերը: Լցուեցանք զանազան քարերու մէջ: Մինչեւ իրիկուն հոդ սպասեցինք եւ մնացինք բոլորովին աննկատելի: Ոչ մէկի քով հաց չէր մնացած, միայն քովս կար 25 գլուխ չորթան, քիչ մը հաց եւ քիչ մ'ալ մեղրամոմ: Այդ օրը յուլիս 24ն էր: Երեկոյեան մութ տալուն վաշտներն առաջ ընկան եւ շարունակեցինք մեր ճանապարհը:

ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ
ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

ԼՈՆՏՈՆ — Յայտնի բեմադիր պ. Ռուբէն Մամուլեան Լոնտոն այցելութեան առթիւ, Հայկական Ակումբը սարքած էր հացկերոյթ-պարահանդէս մը, ուր մեր տաղանդաւոր հայրենակիցը հայկական մթնոլորտի մէջ քանի մը ժամ անցընելէ զատ, հոն պիտի տեսնէր իր հին բարեկամները:

Չորեքշաբթի գիշեր, կոկիկ բազմութիւն մը գաղութէն հաւաքուած էր De Vere պանդոկին մէջ: Ժամը 8.30ին հասաւ պ. Մամուլեան եւ ընդունուեցաւ խանդավառ ծափերով: Հիւրը շատ գոհ եւ երջանիկ կ'երեւայ: Կը յարգէ իր ծանօթները:

Աղանդերի պահուն երեկոյթի վարիչը պ. Խաչատուրեան առաջին կենացը կ'առաջարկէ Հայաստանի համար: Հանդիսականները յոտնկայս կը խմեն բացագանչելով «Հայաստանին»: Յետոյ նախագահը նախ կարճ հայերէն եւ ապա անգլիերէն աւելի երկար բաժակաճառով մը բարի գալուստ մաղթեց մեծ հիւրին, որ շնորհիւ իր տաղանդին պատիւ կը բերէ հայ ժողովուրդին ու կը հպարտացնէ մեզ: Այս առթիւ առաջարկեց հայրենակիցներուն որ ուժ տան Հայկական Ակումբին: Օրուան հիւրը իր կարգին խօսք առնելով ըսաւ.

— «Սիրելի հայրենակիցներ,

Ինչ գեղեցիկ է արտասանել «Հայրենակից» բառը... Կը խոստովանիմ անկեղծօրէն որ այս երեկոյթը իմ կեանքիս թանկագին պահերէն մէկն է, այսպէս շրջապատուած հայրենակիցներով եւ ծանօթներով: Մասնաւորապէս այս երեկոյ ես պիտի ուզէի հայերէն խօսիլ, բայց իմ յարգանքս մեր գեղեցիկ լեզուին հանդէպ այնքա՛ն մեծ է որ ես պիտի չուզէի իմ շատ աղճատուած հայերէնովս զայն փճացնել. հետեւաբար ներեցէք որ անգլերէնով շարունակեմ: Երջանիկ եմ, ըսի, որովհետեւ դուք իմ հայրենակիցներս էք եւ ձեզմէ ոմանք եղած են իմ ամենամտերիմ բարեկամները... Իմ նախաձեռնողութիւններէս ամէնէն կարեւորը եղած է անունիս հարցը, որ բաւական ժամանակ զիս չարչարած է. Արուեստակից բարեկամներս միշտ ինծի դիտել կուտային թէ յաջողելու գաղտնիքներէն մէկն ալ անունի խնդիրն է. «Պէտք է անունդ փոխես կամ գիրերու հնչելի ձեւի մը վերածես»: Ես միշտ պայքարեցայ ու անոնց ըսի որ եթէ արժէք ունիմ, հաւաքականութիւնը իմ անունս պիտի սորվի, հակառակ պարագային իմ անունս եթէ Smith կամ Brown ալ ըլլայ, ոչ ոք ինծմով պիտի հետաքրքրուի: Թող որ ես ոչ միայն իմ անունս տէրը ըլլալ կ'ուզէի, այլ եւ իմ ականջիս լաւ չէր հնչեր երբ կ'արտասանէին Մէմուլյըն կամ Մամոլյըն»:

Իր կեանքէն քանի մը դրուագներ պատմելէ վերջ, պ. Մամուլեան փափաք յայտնեց որ տարիներու այսքան փորձառութենէ յետոյ հայ ժողովուրդը միակերպ մտածելու եւ իր շահերը պաշտպանելու համար միակերպ գործելու առաքինութիւնը սորվի: Մասնաւանդ բաղձանք յայտնեց որ գաղութահայերը սիրեն այն փոքրիկ երկիրը որուն անունը Հայաստան է, ինչ որ ալ ըլլայ անոր գոյնը:

Բաժակաճառեր խօսեցան նաեւ պ. Ա. Րաֆֆի, պ. Ճօրճ (Ակումբին քարտուղարը), փաստաբան պ. Գալըան, պ. Կիւմիւշեան եւ օր. Նահապետեան (բոլորն ալ անգլերէն):

Ժամը 10.30ին սկսան պարերը, որոնց ընթացքին պ. Ռուբէն Մամուլեան ծանօթացաւ հիւրերուն հետ եւ պարեց:

Պ. Մամուլեան յաջորդ օրը մեկնեցաւ Լոնտոնէն, այցելելու համար եւրոպական կարգ մը երկիրներ

Ց. ԳՈՒՌՆԱՁԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
ՓԻԵՐ ԼՈԹԻ ԵՒ ԻՐ ՍԻՐԱԾ ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Ազիյատէ, Թրքուհին որ հերոսուհին է Փիէր Լոթիի վէպերէն մէկուն, իրապէս ապրա՞ծ է թէ ծնունդն է վիպասանին երեւակայութեան, — այս մասին շատ է գրուած:

Ահա Իւմանիթէի աշխատակիցն ալ, Էմիլ Պուէրի, իր վկայութիւնը կը բերէ հետեւեալ ձեւով. —

Վերջերս Պոլիս գացած էի, եւ այդ առթիւ պատեհութիւնն ունեցայ հաստատելու թէ իրապէս ապրած է այն չերքեզ աղջիկը, որմէ ներշնչուեցաւ Լոթի: Այլեւս ստոյգ է որ Լոթի ու Ազիյատէ իրար կը սիրէին իրենց հոգւոյն ամբողջ ուժովը: Ես նոյնիսկ այցելեցի Ազիյատէի գերեզմանը Թօփ-Գափուի մէջ:

Թօփ-Գափուի գերեզմանը լքուած եւ խաղաղ անկիւն մըն է, — ոչ կանանչութիւն, ոչ ալ դաշտային ծաղիկ: Տխուր է վայրը: Հեռուն Ոսկեղջիւրն է, որու վրայ կը տեսնուին փոքրիկ առագաստանաւեր:

Գերեզմանապահը մեզ կ'առաջնորդէ Ազիյատէի շիրմին առջեւ,— հասարակ հողաքար մը, վրան անունն ու մահուան թուականը: Քանի մը ծաղիկ դետեղեցի խեղճ Ազիյատէի շիրմին վրայ, բայց չկրցայ զսպել արցունքներս, այնքան յուզուած եւ խորապէս ցնցուած էի, որ արագօրէն հեռացայ գերեզմանատունէն (ԽՄԲ. — Իւմանիթէի զգայուն աշխատակիցը արդեօք բռնաբարուած հայ աղջկան մը դիմակը տեսաւ, Թուրքերու կողմէ յօշոտուած հայ մօր մը մարմի՞նը տեսաւ, որ այդքան յուզուեցաւ):

Նոյն իրիկունը, Բերա, հիւր էի գացած Թուրք ազնուականի մը տանը: Այս Թուրքն էր որ պատմեց ինծի.

— «Կը ճանչնամ Փիէր Լոթին: 1912ին էր, Պալքանեան պատերազմի մէջ: Թուրքերը նոր էին վերադարձած Էտիրնէէն: Այդ օրերուն Լոթի Պոլիս հասաւ, փափաքելով տեսնել այն վայրերը, ուր անմոռանալի պահեր ապրած էր: Սուլթանը իր տրամադրութեան տակ դրած էր պալատի գեղեցիկ կառքերէն մին, խոհարար մը, իր ոսկեղէն սպասները, ինչպէս եւ սիրուն տնակ մը Սուլթան Սէլիմի կողմը, երբեմնի Թրքական ոճով ու կահաւորումով: Այդ շրջանին երեք ամիս միասին անցուցինք, ամէն օր կը պտտէինք շրջակաները, կը յաճախէինք Թրքական սրճարանները, ուր Լոթի նարկիլէ կը ծխէր:

Օր մը Լոթի փափաքեցաւ տեսնել Ազիյատէի շիրիմը, բայց չէր գիտեր թէ ո՛ր գերեզմանին մէջ է: Փնտռեցինք, երկինք գետին փնտռել ուրինք, տեղեկանութիւնը վերջապէս հաղորդեց թէ Ազիյատէի գերեզմանը կը գտնուի Թօփ-Գափու: Անմիջապէս գացինք գերեզման, երբ ներս մտանք, Լոթի խնդրեց որ կ'ուզէ առանձին մնալ: Հեռուէն ճանչցաւ շիրիմը, մինակը գնաց մօտը եւ ուղիղ կանգնեցաւ: Հեռուէն կը տեսնէի, որ արցունքները կը հոսէին աչքերէն: Փիէր Լոթի կուլար երախայի նման, իր սիրած աղջկան շիրմին առջեւ:

... Փիէր Լոթի շատ սիրելի է ինծի, սքանչելի մարդ, մեծ արուեստագէտ՝ դիւրայոյզ եւ զգացական բնաւորութեամբ: Երբեք երեւակայութիւն չունէր, կը գրէր ինչ որ կը տեսնէր ու կը զգար»:

ՍԵՒԱՒԱԿԱՆ ԵՐԳԸ

«Փարի-Սուար»ի աշխատակիցը, որ Չէթինէ գացած էր (Մոնթէնէկրօ — Սեւ Լեռ), նկարագրելէ վերջ այդ ցեղին այս գիւղի ներկայացուցիչները, անոնց ուտելիքը (ցիցվարա, եգիպտացորենի ալիւրով եւ այծի պանիրով պատրաստուած, կաթ ու սոխ), ըմպելին (սլիվովիցա, սալորէ պատրաստուած օղի), կը նկարագրէ նաեւ Գուսլարներուն նուագարանը, կուսլա,— միալար ջութակ, որուն փորին վրայ պրկուած է ոչխարի մորթ, իսկ ստեղնամասը կը վերջանայ այծի գլուխի քանդակով: Ճպոտը աղեղի կը նմանի:

Աւանդական այս նուագարանը միօրինակ երաժշտութիւն մը կուտայ, նախնական ձայնակցութիւն մը, ինչպէս նախնական է եւ պարզուկ՝ իրենց երգը:

Ցար Լազար նստաւ ճաշի,
Քովն ալ նստաւ կինը Միլիծա:
Միլիծա ըսաւ.— «Լազար, ո՛վ իմ ցարը,
Լազար, ո՛վ Սերպերու ոսկի թագը կրողը,
Վաղը պիտի մեկնիս Քոսովօ,
Միասին տանելով զօրավարներդ եւ ռազմիկներդ,
Ոչ ոք կը թողուս իմ մօտ,
Օ՛ ցար Լազար, երբ մինակ մնամ,
Ո՞վ պիտի բերէ նամակս Քոսովօ,
Եւ ո՞վ ինձ լուր պիտի բերէ քեզմէ,
Որովհետեւ ինը կը տանիս իմ եղբայրներս »:

Յետոյ Միլիծա կ'աղաչէ, որ ցարը իր մօտ թողու իր նախասիրած եղբայրը, Պոշկօ Եուկովիչ: Ցարը կը խոստանայ եւ Միլիծա, յաջորդ առաւօտ, երբ ռազմիկները ճամբայ կ'ելլեն, քաղաքին դրան առջեւ կանգնած կը դիտէ մեկնողները: Կը տեսնէ Պոշկօն ալ, որ ձի հեծած կը մեկնի: Կը բռնէ ձիուն սանձէն, բայց Պոշկօ, որ զօրաց դրօշը կը կրէր, կը մերժէ քրոջ խնդրանքը, որպէսզի չըսեն.

— Տեսէք, ահա վատ Պոշկօն,
Որ վախեցաւ Քոսովօ երթալ:

Եւ ձին կը քշէ քաղաքէն դուրս: Միլիծա, յուսահատ, կը դիմէ միւս եղբայրներուն, որոնք նոյն կը մերժեն զինք, նոյնիսկ կրտսերն ալ, Վոյնօ: Միլիծա նուաղած կ'իյնայ պաղ քարերուն վրայ: Լազար, տեսնելով Միլիծան բոլորովին ուշաթափ, յուզուած կուլայ, ու կը հրամայէ հաւատարիմ ծառային, Գոլուպանի, վար իջնել կարապի վիզով իր ձիէն, ու ցարուհին տանիլ տանիլ աշտարակ, պահապան մնալ անոր մօտ:

Գոլուպան կը հնազանդի, ցարուհին պալատ կը տանի, բայց կ'ուզէ անպայման մասնակցիլ Քոսովոյի պատերազմին: Ու կը վազէ ռազմադաշտ:

Յաջորդ օրը, երկու սեւ ագռաւներ Քոսովոյէն թռչելով հասան, թառեցան ցարուհիին պատուհանին առջեւ: Ու Միլիծայի հաղորդեցին գուժը,— ցարը զարնուեցա՜ւ, ինկա՛ն նաեւ իր ռազմիկները

Արդարեւ քիչ վերջ հասաւ հաւատարիմ զինուորը Միլուտին, տանելու. Նոթը վէրքերու արիւնով ներկուած Միլիծա կ'օգնէ անոր որ վար իջնէ ձիէն, յետոյ կը դարմանէ վէրքերը, ու խիստ կարճ հարցումներով կ'ուզէ հասկնալ թէ ո՛ւր մնաց ցարը, իր հայրը, Եուկ Պօկտան, իր ինը եղբայրները եւ ռազմիկները: Միլուտին կը պատմէ թէ ի՛նչպէս տեղի ունեցաւ մէկ ճակատամարտ, ինչպէս ինկան ցեղին քաջերը: Ու մինչ Միլիծա կուլայ ու կ'ողբայ, Միլուտին կը վերջանայ. -

«Այնքան ատեն որ Սերպերը կ'ապրին, այնքան ատեն որ գոյութիւն ունի Քոսովայի դաշտը, աշխարհ պիտի յիշէ քաջութիւնը Միլոշին, որ դիակներուն մէջ պառկած տեղէն՝ զարկաւ սպաննեց Սուլթան Մուրատ Թագաւորը»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՄԱՐԶԱՆՔՆԵՐ

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք (11 օգոստոս):

Աղջամուղջին մէջ կը փայլի վրաններու ճերմակը: Ժամապահին համաչափ քայլերուն ձայնն է միայն, որ կը խանգարէ խաղաղութիւնը: Ճիշդ ժամը 4ին կը հնչէ «վերկաց» փողը, որուն կը յաջորդէ ժամապահին հրամանը:

Փոքրիկ ճամբարը արթնցած է արդէն: Զով է առաւօտը: Երիտասարդ օդաչուները շարք կազմած են: Նախ 15 վայրկեան մարմնամարզ կը կատարեն: Ու կը բացուին կառատուններ, ուրկէ դուրս կը թռչին կապտագոյն թռչուններ,— օդանաւերը: Օդաչուները կը շրջապատեն զանոնք: Մեքենաշարժը կը հնչայ, քննութենէ կ'անցընեն մեքենաները:

Քիչ վերջ ընդարձակ դաշտին մէջ կ'երեւի ուղեկալը: Թռիչքներու պետը հրաման կուտայ: Օդաչուները սիւն կը կազմեն: Բոլորն ալ իրենց օդանաւերուն հետ կը գտնուին մէկ գծի վրայ: Ուղեկալը կարմիր եւ ճերմակ դրօշներով ազդանշան կուտայ, թռիչքի հրաւիրելով առաջին օդանաւը:

Այնուհետեւ ընդարձակ դաշտին մէջէն իրարու ետեւէ կը սլանան օդանաւերը, երկինք կը բարձրանան ու կը կորսուին անծայրածիր կապուտակ երկնակամարին տակ:

Ամէն օր այսպէս կը սկսի Երեւանի օդանաւային կայանի օդաչուներու դպրոցին ճամբարային ուսուցումը:

Իւրաքանչիւր օդանաւի խուցին մէջ նստած են երկու հոգի, մէկը օդաչու-աշակերտը, միւսը օդաչու-ուսուցիչը, որ ուշադրութեամբ կը հետեւի աշակերտին բոլոր շարժումներուն:

Օդանաւերը կը խաղան երկինքին մէջ, զանազան մարզանքներ կը կատարեն, այսպէս կը զարգանան օդաչուները իրենց ասպարէզին մէջ եւ շուտով կ'աւարտեն իրենց դպրոցը:

Երեւանի օդաչուներու դպրոցին մէջ առաջնութիւն շահած են Ս. Ցարութիւնեան, Գ. Սարեան, Վ. Նազարեան, Ա. Ցարութիւնեան:

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐԸ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Լենինականի շրջանին մէջ, պետական նպաստ տրուած է 270 բազմածին ընտանիքներու: Այսպէս, Տիկիններ Վ. Կարապետեան, Է. Գէորգեան, Զ. Գասպարեան, Ա. Ցովհաննէսեան ստացած են 4000ական ռուբլի: Տիկին Սեդա Կառոյեան, որ ունի 11 երեխայ, ստացաւ 5000 ռուբլի:

Այս տարուան առաջին կիսամեակին, Լենինականի շրջանին մէջ ծնած են 3006 երեխաներ, (մօտաւորապէս 1000 երեխայ աւելի անցեալ տարի ծնածներէն, նոյն ժամանակամիջոցին):

ԱՆԱՐԺԱՆ ԹՈՌՆԻԿԸ

Քան քաղաքի ծովափը, ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 17 տարեկան պատանի մը, անոր տարօրինակ կենցաղին եւ վատնումներէն կասկածելով: Պատանին կը կոչուէր Ժան Քոսէն, բայց ինքնութիւնը ստուգուած ատեն յայտնուեցաւ, որ Լ. Տոլստոյի թոռնիկն է եւ կը կոչուի Իվան Տոլստոյ:

Իվան Տոլստոյ կը գտնուէր Կրընոպլի անչափահաս յանցաւորներու ապաստանարանին մէջ եւ անկէ խոյս տուած է: Գողնալով կիներու յատուկ հեծելանիւ մը, անով հասած է Թուրքէթ Սիւռ Լու: Հոն շաբաթ մը մնալէ յետոյ անցած է Նիս: Հոն ալ 10 օր ապրելէն յետոյ եկած է Քան եւ օգոստոս 20ի գիշերը գողցած է մոթոսիքլէթ մը: Իր վրայէն գտնուեցան կանացի ոսկի ժամացոյցներ, որ թռցուցած էր Քանի ծովափը այցելող կիներու պայուսակներէն: Ան խոստովանեցաւ որ 30 ֆրանքի ծախած է ուրիշ ժամացոյցներ ալ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (452)

ՉԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

›››› • ‹‹‹‹

Լեւոնը աչքերը սրբեց ու գլուխը բարձրացուց:

Իրիկուան մօտ էր, Վանի վերջալոյսի պահը, որու նմանը մարդ հազիւ ուրիշ տեղ կարենայ տեսնել: Արեւը Գրգուռ եւ Նեմրութ սարերու մէջէն հանդարտօրէն կ'անցնէր հորիզոնի ետին արիւնոտած ամպերու արանքէն սուզուելով: Ծովակի չքեղ կապոյտը, տեղ տեղ ոսկիի գոյն առած, հանդարտ եւ մեղմօրէն կը ծփար: Աջ կողմի վրայ Սիփանի հսկայ սարը քօղաւոր հսկի նման կը բարձրանար Առինճավազի հարթ դաշտին մէջէն, ուր ցան ու ցիր գիւղերը իրենց տնտնակներով գորշ-կապոյտ գոյն մը առած էին: Ձախի վրայ կ'երեւէր Արտոսը, աւելի հեռուն՝ Անոսը, Եղերովը, վերջալոյսի լոյսով զարդարուած ոսկեզօծուած կողերով, ամեհի հսկաներ, որոնց ստորոտը գագաթները մխրճուած էին երկնքի կապոյտին մէջ: Վարը, Լեւոնի ոտքերուն տակ լայնօրէն սփռուած էր Այգեստանը, կիսովին կորած ծառերու կանաչութեան մէջ ու աւելի հեռուն, քաղաքամէջը, կողքին բարձրացած բարձրադիր բերդը, ժանիքաւոր պարիսպով:

Սքանչելի համայնապատկերը կրօնական յափշտակութեամբ լեցուց Լեւոնի ողջ էութիւնը, հին գինիի նման արբեցուց զայն, որ ինքզինք կորսուած կը զգար վերջալոյսի ակնապարար գոյներուն մէջ:

Արձանի նման անշարժ կանգնած էր Լեւոնը, Կարկուռ Խաչի կողքին, ինքն ալ միաձուլուած բնութեան մեծաշուք գեղեցկութեան հետ: Սրբազան երկիւղածութեամբ հոգին կը խոնարհէր Հայոց աշխարհի հոյակապ վեհմութեան առջեւ: Հեռուն, շուրջը, ամէն ինչ այնքան գունաւոր, լքեղօրէն հզօր, անպարփակելի մեծութիւն մը, իր փոթորկող պէսպիսութեամբ ճնշող, սարսռացնող բայց եւ ամբողջութեամբ այնքան ներդաշնակ ու գեղեցիկ: Վասպուրականն երկիր դրախտավայր: Սրբութիւն սրբոց, Սրբազնագոյն Հայրենիք Հայոց:

Երկիւղած հաւատացեալի մը նման, Լեւոնի դէմքը դէպի արեւմուտք, հզօր աստուածներու բաղձանքը մը առջեւ կանգնած կը զգար ինքզինք. անհուն տաճարի մը, որու բարձրաբերձ սիւներն էին վիթխարի սարերը, երկինքն ի վեր սլացող գագաթներով, բարձրաբերձ գմբէթը՝ բոսորային երկինքը անսահմանելի եւ արեւի վերջին ճառագայթներով արիւնաներկ կապոյտ ծովակը, պատարագի սեղանը, որու վրայ հազարաւորներ զոհուեցան Ազատութեան Աստուծուն:

Աղջամուղջը հանդարտօրէն կը ծանրանար երկրի վրայ: Կամաց կամաց գոյները կը մեռնէին եւ նոր շղարշ մը կը վարագուրէր ամէն ինչ: Դեռ միեւնոյն տեղը անշարժ կանգնած, Լեւոնին կը թուէր թէ՝ լճակի սառոտ խորքէն լուսաւոր ամպ մը սիւնի նման կը բարձրանար, ու ամպի մէջէն, նախ անորոշ ու հետզհետէ որոշ գծերով Վահէի դէմքը կը գծագրուէր, ստուերանալով մեծնալով, մինչեւ որ ամբողջ հորիզոնը լեցուց:

Թերեւս երազ մը, խաբուսիկ պատկեր մըն էր այդ, ո՞վ կրնայ ըսել:

Լեւոնի գունաթափ շրթները մեղմօրէն շարժեցան, կարծես աներեւոյթ ոգիի մը կ'ուղղէր իր խօսքերը.

— Կ'երդնում, կ'երդնում մինչեւ մահ ծառայել քեզ, մեծազօր Հայրենիք:

Հետզհետէ Լեւոնի զուարթ դէմքը պայծառացաւ, գոհունակ ժպիտ մը տարածուեցաւ դէմքին վրայ: Կըռացած մարմինը շտկեց, բազուկները սեղմուեցան, լայն կուրծքը դուրս նետեց, գլուխը խրոխտօրէն բարձրացուց ու մէկ նայուածքով ամբողջ հորիզոնը ընդգրկելով, պողպատի ծանրութեամբ կրկնեց.

— Հայաստան, Հայաստան, Հայաստան...

ՄԱՆԻՒԱ

Վերջ հինգերորդ եւ վերջին հատորի

Պ. Լէժէ Գլումի եւ Պ. Տալաարէի հետ։ Իտալիա վերապահութիւն կը յուցնէ այս հարցին առթիւ ալ, իսկ Գերմանիա կատեղծամօրթեամբ կը նայի։ Կարգ մը օտար թերթեր Իտալիոյ վերագրած ըլլալով Միջերկրականի ծանօթ յարձակումները, ուժգին բողոքներ հրատարակուեցան Հռոմի մէջ։

Իսկ խորհրդային ժամուլը կրակ կը տեղայ Իտալիոյ դէմ, երկու խորհրդային նաւերու դէմ կատարուած յարձակումներու առթիւ։ «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, այս առթիւ Իտալիան կ'ամբաստանէ իբրեւ «ծովահէն», իսկ Մուսոլինին՝ իբրեւ պետը «ֆաշական խողխողիչներու որոնք բարձրաձայն կը պանծացնեն միջնադարեան աւազակութիւնը»։ Եւ կը շարունակէ.— «Տարակոյս չկայ թէ Իտալացիները այս աւազակային արարքներու ծրագիրը սարքած են օգոստոսի սկիզբէն իսկ եւ նոյնիսկ ազդարարած իրենց բարեկամներուն, մասնաւորապէս Ճափոնցիներուն, որպէսզի զգուշանան խաղաղական սուզանաւէրէ»։

«Փրավտա», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, կ'ազդարարէ թէ «Խորհրդային կառավարութիւնը, որ ժողովուրդի կամքին արտայայտութիւնն է, պիտի կրնայ զսպել ֆաշական այս կատղած աւազակները եւ չարաչար տուժել պիտի տայ պատերազմի գրգռիչներուն եւ աւազակներուն՝ «Տիմիրեազեւի Թորփիլահարումը»։ Նոյն լեզուն կը գործածէ պատերազմական գործավարութեան պաշտօնաթերթը.

— «Ֆաշական մարդակերները կորանցուցած են իրենց գլուխը։ Անոնք կը մոռնան թէ գործ ունին աշխարհի ամէնէն հզօր ազգին հետ որ անպատիժ պիտի չձգէ իր ցոյցերուն բռնաբարումը։ Մենք պատերազմ չենք ուզեր, բայց կ'ազդարարենք պատերազմ սերմանողներուն թէ պատրաստ ենք վճռական եւ անողոք հարուածը տալու ո եւ է մէկուն որ կը փորձէ խանգարել մեր խաղաղասիրական նպատակները»։

Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ բողոքի միթինկներ կը գումարուին եւ բանաձեւեր կը քուէարկուին, պահանջելով որ խորհրդային կառավարութիւնը «ըլլութեան դասապարտէ ֆաշական շունները»։

Զինուոր ճարելու համար

Կամաւորներու արձանագրութիւնը քաջալերելու համար, Անգլիոյ զինուորական իշխանութիւնները որոշեցին կարելի եղածին չափ հաճելի դարձնել զօրանոցի կեանքը։ Այսպէս, պատերազմական նախարարին որոշումով, գործօն բանակէն ո եւ է զինուոր որ 21 տարեկանէն վեր է եւ լրացուցած է իր շրջանը, կրնայ այսուհետեւ գիշերը անցընել զօրանոցէն դուրս, պայմանաւ որ ներկայ ըլլայ առաւօտեան կոչին։ Մինչեւ հիմա միայն ենթասպաները իրաւունք ունէին գիշերը դուրսը անցընելու, իսկ բոլոր զինուորները եւ տասնապետները պարտաւոր էին զօրանոց դառնալ առաւօտեան ժամը 1ին։ Նոր դիւրութիւնը կրնայ գրգռել նեթ պարագաները հարկադրեն։ Գիշերը դուրսը անցընելու իրաւունքէն կրնան օգտուիլ նաեւ անոնք որոնց դուրսի կեանքը վստահելի չէ։ Վերջապէս, նոր դիւրութենէն կրնան օգտուիլ 21էն վար զինուորցուներ ալ, կարգ մը պարագաներու մէջ, եթէ իրենց ծնողքը կամ խնամակալները նոյն շրջանին մէջ կը բնակին։

«Առասպելական» 12 հրացանակիրները

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինիէն առաջ Գերմանիա պիտի երթան իր 12 հրացանակիրները, դիմաւորելու համար։ Այս հրացանակիրները կամաւոր անձնապահներ են, հաստատուած՝ 1922 հոկտ. 30էն անմիջապէս։ Բոլորն ալ սեւ համազգեստ հագած են,— սեւ շապիկ, սեւ տափատ եւայլն եւ հրացաննեւը ունին։ Միւս ֆաշականներէն կը տարբերին անով որ միշտ երկար սեւ թաթպաններ կը գործածեն։ Ուր որ երեւայ Մուսոլինի, տասնեակ հազարաւորներու կամ նակաւաթիւ մարդոց առջեւ ճառ խօսելու համար, միշտ կը շրջապատուի այս անձնապահ խումբով։ Երբ նախարարական խորհուրդ կը գումարուի Փալացցօ Վէնեցիայի մէջ, դուռներն ու սանդուղները միշտ կը պաշտպանուին այս հրացանակիրներով, որոնց սուինները ցցած, թոյլ չեն տար որ եւ է մէկը Առաջնորդին մօտենայ առանց արտօնութեան։

Անծանօթ սուզանաւ մը Սեւ ծովու մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ խորհրդաւոր սուզանաւ մը նշմարուած է Սեւ ծովու մէջ, սեպտեմբեր 4ին։ Մաքսային պաշտօնեաները կը պնդեն թէ սուզանաւին շրջագծերը տեսած են Ինէպոլուի նաւահանգիստէն մօտ մէկ մղոն անդին։ Մինչ այս մինչ այն, թրքական «Վաթան» շոգենաւը մեկներ է նաւահանգիստէն, եւ ասոր վրայ սուզանաւը ջուրին տակ մտնելով անհետացեր է։

Անգլիական շրջանակներու մէջ մեծ վերապահութեամբ ընդունելով այս լուրը, չեն կարծեր որ օտար սուզանաւ մը աչք առնէ մինչեւ Սեւ ծով երթալ, Թրքական կառավարութեան վերջին ազդարարութենէն յետոյ, որ կը սպառնար ի հարկին ընկղմել։

Աքիրատի բացերը (Նըճական) ընկղմած խորհրդային նաւը կը կոչուի Բլակոյեւ։ Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ յարձակող սուզանաւը Սպանիոյ ազգայնականներուն դիտօյի կը կրէր։

Ցունաստանի մէջ ալ մտահոգութիւն կը տիրէ, այս դէպքերուն հետեւանքով։

Չինե-ճափոնական պատերազմը

Ճափոնական կառավարութիւնը 35 միլիառ Ֆրանք վարկ պահանջեց խորհրդարանէն, պատերազմը յառաջ տանելու համար։ Միեւնոյն ատեն մեծագումար վարկեր պիտի պահանջէ, նոր մարտանաւերու շինութեան համար։

Ամէն օր օդանաւային յարձակում կատարուած ըլլալով Ճափոնի վրայ, Թոքիոյի մէջ կը կասկածին թէ Խ. Միութիւնը կ'օգնէ Չինաստանի։ Այս կասկածները կը հաստատուին մանաւանդ անոր համար որ, Ճափոն հրամայեց օդանաւային պաշտպանութեան մարզանքներ կատարել Թոքիոյի մէջ որ ունի վեց միլիոն բնակիչ եւ Օզաքայի մէջ (3 միլիոն)։ Ճափոնցիները կը կարծեն թէ Խ. Միութիւնը եթէ յարձակի, պիտի գործէ իր օդանաւերուն միջոցաւ, առանց որ եւ է ազդարարութեան ղարնելով Ճափոնի, Մանչուրիոյ եւ Քորէայի դինուորական կեդրոնները։ Միւս կողմէ կը ծանուցուի թէ 72 խորհրդային օդանաւեր հասած են Շանկայ։

*** Կռիւները կատաղօրէն կը շարունակուին Շանկայի մէջ։ Վերջին լուրերու համաձայն, Չինացիները խորտակած են ճափոնական մեծ յարձակողականը, անել կացութեան մը մատնելով 60000 ճափոնցի զինուորներ։ Զօրք ցամաք հանելու փորձ մըն ալ ձախողեցաւ, եւ 2000 Ճափոնցիներ սպաննուեցան.

>>>> ◆ <<<<

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ հասած վերջին լուրերու համաձայն, մօտ 100000 զինուորներ իրարու դէմ դիրք բռնած են Սարակոսայի ճակատին վրայ (70 քիլոմ.)։ Հանրապետական կառավարութիւնը շարք մը յաղթանակներ կը ծանուցանէ Աստուրիներն ալ յառաջ կը խաղան Սանթանտերի ճակատին վրայ։

ՆԱՏՈՐԿ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ հռչակեցին ինքնաշարժի գործարանի մը բանուորները, Նանթէռի մէջ, գրաւելով ամբողջ հաստատութիւնը։ Գործատէրերը կը մերժեն բանակցիլ, քանի հաստատութիւնը գրաւուած կը մնայ։ Ուրիշ գործարաններու մէջ ալ խլրտումներ կը տիրեն։

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Պուքրէշ պիտի երթայ հոկտեմբերին, եթէ հաւատանք Պերլինէն հաղորդուած լուրերու։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԷՆ կը հեռագրեն թէ չորս Արաբներ սպաննուեցան Կարկուրի հողագործական գաղութին մէջ։ Ամէն օր յարձակումներ կը կատարուին երկու կողմէն ալ, հետզհետէ ծանրացնելով կացութիւնը։

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Այսօր, կիրակի Սեպտ. 5ին, ժամը 2.30ին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան։

Կը մասնակցին բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հասարակական խմբակցութիւններ։

Խօսք կ'առնեն Պ. Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ (Հայ Մշակոյթ), ՀՐԱՆԴ Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ (ֆրանսերէն), Ցամ.

Ուխտագնացութեան կը մասնակցին Ֆրանս. Նախկին Ռազմիկներու Լիկի մասնաւոր պատուիրակութիւն մը իրենց դրօշակով։ Խօսք պիտի առնէ իրենց ներկայացուցիչ Պ. ՏԻԻԹՕ։

Բացման խօսքը պիտի ըսէ Միութեան Նախագահ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Կը հրաւիրուի փարիզեան հայ հասարակութիւնը խուռներամ փութալ այս նուիրական այցին։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս կամպէթթային նայող Փէռ Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ, ժամը 2.30ին։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մեթրօ փլաս կամպէթթա։ օթօպիւս 26 — 96 P.C. եւայլն։

Ուխտագնացութենէն անմիջապէս յետոյ փլաս-կամպէթթայի վրայ 102 Rue des Pyrenéesի կոկիկ սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ընկերական ճաշ։ Փափաքողները կրնան մասնակցիլ։

ՃԱՇԻՆ ԳԻՆԸ 15 ՖՐԱՆՔ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ
ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait)
19 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

Salons Marignyի սրահներուն մէջ, 26 Cours Marigny
Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ'ըլլան՝ Սափրիչներու Սէնտիքային Նախագահը եւ վարչութեան անդամները, Սափրիչներու Հանգստեան Տան Ցանձնախումբի Նախագահը՝ M. Mornot։

Կը մասնակցին սափրիչներու թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiaի, եւ Միութեան նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին
Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն։
Երգ, պար եւլն.։ Ճոխ պիւֆէ։
Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 6 ֆրանք։

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ . Հեռաձայն Danton ; 52 – 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(12e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE
de
Droit Français et International Privé
Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի դատարանին առջեւ եւ գաւառներու մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւական ամէն տեսակ խնդիրներու։ Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն։ Իրաւաբանական ընտանեկան եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ժառանգութիւններու խմբագրութիւն։ Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.։ Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

Tailleur de ST. BERNARD
H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris(18)
Մասնաճիւղ՝ 2 rue de la Cherbonnière
Մէթրօ La Chapelle եւ Barbès Rochechouard
Թելեֆոն Montmartre 69—70

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Մասնաճիւղիս բացման առթիւ կարեւոր զեղչեր պիտի ընենք հաճախորդներու համար։

ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՄԱՌՈՒԱՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ.— Հագուստներ (2 փորձով) սկսեալ 280 - 400 ֆր. Նաեւ կը տրուի մէկ ֆանթեզի տափատ մը եւ կամ ամառուան յարմար բեհեզ մը։ 400 ֆր.է վեր հագուստներու (3 փորձ) համար կարելի է նաեւ առնել Տիկ. Հայկուհի Կիւլպօլեանի, արհեստանոցին մէջ պատրաստուած 200 ֆր. արժողութեամբ à imitation martre. պայմանաւ որ գնորդը վկայական ներկայացնէ։ Ըստ ... համար վերջիններու պայմանները ներկայացնել։ Rue la Charbonnièreի մեր մասնաճիւղին մէջ կը ստանձնենք գործուածքի ... à façon, նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն եւ ...

Բաց է կիրակի մինչեւ կէսօր։

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

3—9 Սեպտ.

Երեկոները ժամը 8.30
Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:

Merlusse
de Marcel Pagnol
et
Lune de Miel

Գինը 3, 5 եւ 6 ֆրանք:

Ժամացոյցի եւ ոսկերիչի վաճառատուն
ՀՐԱՉ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
261, Rue du Fbg. St. Martin
Métro: Louis Blanc et Jaurès

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

EXPOSITION
INTERNATIONALE

ՓԱՐԻԶԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՄԱՅԻՍ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1937

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՈՎ, ՕԴԱՆԱՒՈՎ, ՇՈԳԵՆԱՒՈՎ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԶԵՂՉԵՐ։ ՏԵՂԵԿԱՆԱԼ ԲՈԼՈՐ ՃԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է

146 Rue Lafayette (Gare du Nord)

Թելէֆոն Nord 84-04 (անփոփոխ)

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2– 7, կիրակի եւ տօն օրեր ժամադրութեամբ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ

PÉRA

Restaurant Franco-Oriental

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ԵՐՋԱՆԻԿ ՊԱԼԵԱՆ

9 Rue de Provence, Paris (9)

Մէթրօ Pelletier կամ Cadet

Ազանդերներ, խնամուած արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ պատրաստուած անարատ իւղով։

Մասնաւոր սրահ հացկերոյթի եւ հարսանիքի համար։

ԳՐԻԳՈՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Assureur—conseil

Ancien combattant volontaire de l'armée Française

2e. etage, 94 Rue Lafayette, Paris (9e.)

Téléphone; Provence 20—07. Métro; Poissonnière

Ամէն տեսակի ապահովագրութիւններ՝ վստահելի ընկերութիւններու մօտ, նպաստաւոր պայմաններով։ Ապահովագրական փոլիսներու վերստուգում, էքսփէրթիզ, արկածի եւ հրդեհի խնդիրներու կարգադրութիւն, ըըքուր (recours), վճռելի խնդիրներու բարեկամական եւ դատարանական կարգադրութիւն։ Նաթիւրալիզասիոնի, ամուսնութեան, սախթանց (sentence)ի, հաշուական խնդիրներու օրինական հետապնդում։ Հաշուական տոմարներու կազմակերպութիւն՝ համաձայն նոր օրէնքներու, էքսփէրթիզ, պիլան եւ հարկային վարչութեան մօտ հետապնդում։ Պաշտօնագրերու խմբագրութիւն։ Ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Կատարեալ գաղտնապահութիւն, արագ կարգադրութիւն, չափաւոր գին։

Կ'ընդունի ամէն օր, կէսօրէ վերջ ժամը 14—19։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍԻԱ

Ամէն տեսակ ապրանքներու եւ դրամական առաքումներու համար դիմել հայկական միակ հաստատութեան

Ets. ABOKET

8, Rue de la Grange Batelière

Մէթրօ Montmartre; Հեռ. Prov. 51-79

Ապրանքները կը ղրկուին ամենակարճ ժամանակէն եւ անմրցելի գիներով։ Կը հայթայթենք ուզուած ապրանքները, կը ղրկենք նաեւ մեզի յանձնուած ապրանքները։ Կը ստանձնենք զանազան երկիրներու դրամական փոխադրութիւնը։ Կը ծախենք Լօթըրի Նասիօնալի ամբողջ եւ մէկ տասներորդ տոմսակներ։ Ստացած ենք Ռուսաստանէն եւ Հայաստանէն նոր ձեռագործներու ճոխ տեսակներ, սեղանի սփռոցներ, բարձի երեսներ, անկողնի սաւաններ եւն.։ Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառում։ Փափաքողներուն կը ղրկենք արժեցուցակը։

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆ
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ցանկալի ... մեր նոր արժեցուցակը անգլիական, ֆրանսական եւ չեխոսլովաք բրդեղէններու, կօշիկներու, ճերմակեղէններու, թրիքօթաժի, ... եւն. համար։

Առանձնապէս ապրանքներ բացառաբար զեղչուած գիներով։

Կը յանձնարարենք Ռուսաստան ղրկել Underwood եւ Royal գրամեքենաներ, որոնց առաքումը կ'ընենք ուղղակի Ամերիկայէն.

Փափաքողներու կը ղրկենք կերպասներու նմոյշները եւ գիները։

Դիմել՝ American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 7 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3518 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԵՏԶՀԵՏԷ ԱՒԵԼԻ ՊՂՏՈՐ

Անհրաժեշտ չէ շռնդալից բառեր եւ բացատրութիւններ գործածել, ապացուցանելու համար միջազգային կացութեան ծանրացումը: Միայն ճառերու եւ ժողովներու տեղատարափը եւ Զրուան փարիզներու իրարանցումը շատ բան կը խօսին այդ մասին: Եւ դեռ կան երեւոյթներ որ անմատչելի կը մնան հասարակ մահկանացուներու համար:

Իսկ օրուան նորութիւնը, Միջերկրականի եւ Սեւ Ծովու սահմանակից պետութեանց ուղղուած հրաւէրը՝ միջազգային խորհրդաժողովի մը համար, ինքնին պերճախօս պատկեր մը կը ներկայացնէ, իբրեւ լրացուցիչ մաս: Մանաւանդ երբ նկատի առնենք անոր սրընթաց կազմակերպումը, առանց լրիւ ծրագիր մը մշակուած ըլլալու:

Արդարեւ, խորհրդաժողովը պիտի գումարուի այս շաբթու իսկ, ուրբաթ օր, 10 սեպտեմբեր:

Շատոնց առաջարկուած էր այսպիսի ժողով մը, Ֆրանսայի կողմէ. բայց ամէնէն առաջ Մեծն Բրիտանիան էր որ չյանձնու գարկաւ. Իսկ երբ յաճախադէպ դարձան «խորհրդաւոր» սուզանաւերու յարձակումները Միջերկրականի եւ Եգէականի մէջ, մինչեւ Տարտանէլ, եւ բրիտանական նաւեր ալ վնասուեցան, Լոնտոն ինք առաջ գնաց Փարիզի ծրագրին: Եւ աճապարեց ժողովի հրաւէրը, երկու օրուան խորհրդակցութենէ մը վերջ:

Տարակոյս չկայ թէ ժողովը ամէն բանէ առաջ պիտի ծառայէ անգամ մը եւս պայթեցնելու փոխադարձ կիրքերն ու քինախնդրութիւնները, մեղադրանքներն ու յարձակումները, ինչպէս Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ՝ որ մատնուած է կատարեալ անելի մը, ամիսներէ ի վեր:

Արդէն սեպտեմբեր 10ի ժողովին ալ Լոնտոնի մէկի մանրանկարը պիտի կազմէ, թերեւս աւելի փոթորկալից քան միւսը:

Արդէն իսկ իտալական եւ գերմանական թերթերը թթու խօսքեր կ'արտասանեն անոր մասին, եւ, բուն օրակարգէն աւելի, կը յուզեն այլապէս ծանրակշիռ խնդիրներ.— Հռոմ-Պերլին առանցք, կարմիր վտանգ, Ազգերու Դաշնակցութեան սնանկութիւն, Ֆաշական կարգ ու սարքի պաշտպանութիւն եւայլն: Ժողովին կազմակերպութեան եղանակն անգամ ծաղրի առարկայ դարձած է:

Երբ բանից թէ ֆաշական եւ հիթլերական թերթերը իրենց ներշնչումն ու հրահանգները կը ստանան ուղղակի օրուան իշխանութենէն, դիւրին է եզրակացնել թէ ինչ կը նշանակէ երկու պետութեանց մամուլին այս դիրքը:

Զուգընթաց՝ «Ժընեւի մօտ» սարքուած այս խորհրդաժողովին, պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Մուսոլինի Գերմանիա պիտի երթայ սեպտեմբեր 24ին, գլուխ գլխի խօսակցելու, որոշապէս համար Հիթլերի հետ:

Այս առթիւ ծրագրուած պատրաստութեանց չքեղութիւնն իսկ՝ յաւելուածական ցոյց մըն է, չեչտելու համար այցելութեան բացառիկ արժէքը: Եւ արդէն գերմանական եւ իտալական մամուլը չի ծամծմեր բառերը, պանծացնելու, ուռեցնելու համար անոր նշանակութիւնը: Նոյնինքն Մուսոլինիի թերթը կիրակի օր կը բացատրէ թէ սովորական այցելութիւն մը չէ այս:

Անգամ մը եւս կը հաստատուի, ուրեմն, որ Հռոմ-Պերլին առանցքը հետզհետէ կը դառնայ գործօն եւ վճռական ազդակ մը, ձգտելով եթէ ոչ վեր ի վայր շրջել Ազգերու Դաշնակցութեան եւ հաւաքական ապահովութեան վրայ հիմնուած քաղաքականութիւնը, գոնէ խոշոր ճեղքեր բանալ անոր մէջ:

Դարձեալ Մուսոլինիի բերանն է որ այդ եզրակացութեան կը տանի, հեգնելով «կարծեցեալ եղբայրակցութեանց դիակը» եւ «այսպէս կոչուած բարեկամութեանց ուրուականը»:

Մթնոլորտի թանձրացման եւ յարաճուն մտահոգութեանց ուրիշ անհերքելի ապացոյց մը կը կազմէ Լէօն Պլումի կիրակնօրեայ ճառը՝ Վէյիլլի մէջ:

Քիչ անգամ քաղաքական վարիչներ, կեդրոնական դէմքեր այսքան չէզոքելի մտահոգութեամբ ամփոփած են դրութիւնը: Մանաւանդ վարչապետին խօսելու ձեւը, չարագուշակութիւնն ու վէճը տագնապային շեշտը, ապագան չի կրնար պարտկել անոր մէջ խառնուած անձկութիւնը: Եւ ինքն առաջ է այդ անձկութիւնը, երբ նկատի առնենք թէ՝ ուրիշ ժողովուրդներ ալ դէմքեր ալ գրեթէ նոյն լեզուն կը գործածէին նոյն օրը, հոգ չէ թէ բնորոշ պայքարի եւ ներքին ապացոյցի առիթով:

Լէօն Պլում պարզելով դանազան դէպքեր եւ երեւոյթներ, եթովպական պատերազմէն մինչեւ սպանիականը, չինեւճապոնականը եւ սուզանաւերու յարձակումները, կը հարցնէ բացայայտ մտահոգութեամբ.

—«Կարելի՞ է սահմանափակել այս վտանգները: Ցնորք չէ՞ ըսել թէ խաղաղութիւնը անբաժանելի է, քանի որ այս բոլոր խնդիրները իրարու կապուած են, իրարմէ կախում ունին: Եթէ սպանիական պատերազմը չըլլար, Ճափոն թերեւս աւելի խոհեմութեամբ շարժէր: Պետութիւն մը (հաւանաբար Անգլիա) կրնար աւելի կարող դիրք մը բռնել Եւրոպայի մէջ, եթէ հարկադրուած չըլլար այնքան մօտէն հետեւիլ Ծայր-Արեւելքի դէպքերուն: Կացութիւնը տարբեր պիտի ըլլար Ծայր-Արեւելքի մէջ, եթէ Ճափոնի թոյլ տրուած չըլլար Մանչուրիա արշաւել: Կացութիւնը տարբեր պիտի ըլլար, եթէ Եթովպիոյ աշխարհակալութիւնը կատարուած չըլլար»:

Փոխ-վարչապետը դեռ աւելի պերճախօս օրինակներ յիշեց, օրինակ՝ Սանթանտէրի գրաւման առնակատարութիւնը՝ Հռոմի մէջ, կամ խելագար գինարշաւը, «որուն մենք ալ հարկադրուած ենք հետեւիլ»,— յանգելու համար հաւաքական ապահովութեան բանաձեւին:

Բացատրեցինք, արդէն, թէ ի՛նչ կը խորհին միւսները, այդ մասին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

›››› • ‹‹‹‹

Անգլիա եւ Ֆրանսա ժողովի կը հրաւիրեն

ԻՏԱԼԻԱՆ, ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻԱՆ, ԱԼԲԱՆԻԱՆ, ԵԳԻՊՏՈՍԸ, ԹՈՒՐՔԻԱՆ, ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԸ, ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ, ՌՈՒՄԱՆԻԱՆ, ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրակի օր, ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները համախորհուրդ հրաւէր մը ուղղեցին Միջերկրականեան եւ Սեւ Ծովու սահմանակից 12 պետութեանց, խորհրդաժողով մը գումարելու համար: Ժողովը տեղի պիտի ունենայ սեպտեմբեր 10ին, Ժընեւի մօտ: Առաջին առթիւ հրաւիրուած են Իտալիա, Եուկոսլավիա, Ալպանիա, Եգիպտոս, Թուրքիա, Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա, Գերմանիա եւ Խ. Միութիւնը: Վեց պետութիւններ,— Իտալիա, Յունաստան, Եուկոսլավիա, Թուրքիա, Եգիպտոս եւ Ալպանիա 1936ին դաշնագիր մը ստորագրած են, ընդծովեայ պատերազմի մասին: Դաշնագիրը կը տրամադրէ նախապէս տեղեկութիւն տալ, առեւտրական նաւերու վրայ յարձակելէ առաջ, ինչպէս եւ ուրիշ յանձնառութիւններ, որ սահմանուած են ընդծովեայ պատերազմը մեղմացնելու: Այդ սկզբունքներէն ոչ մէկը յարգուած է սպանիական պատերազմի ընթացքին: Իսկ երեք Սեւ Ծովեան պետութիւններ հրաւիրուած են այն հիման վրայ որ Սեւ Ծովը Միջերկրականի մէջ կը պարպուի: Գերմանիա հրաւիրուած է որովհետեւ կը դատուէր թէ ինքն ալ յարձակման ենթարկուած է, եւ յետոյ անոր համար որ Գերմանիա գործօն դեր կը կատարէ Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին մէջ: Այնպէս որ, խորհրդաժողովը տեսակ մը մանրանկարը պիտի ըլլայ ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին, եւ, բացի Փորթուգալէն, քով քովի պիտի բերէ այն բոլոր պետութիւնները որոնք Լոնտոնի մէջ կ'որոճան մէկ տարիէ ի վեր:

Անգլիա եւ Ֆրանսա համաձայնած են որ ուրիշ պետութիւններ ալ կրնան հրաւիրուիլ, եթէ անհրաժեշտ համարուի խորհրդաժողովի առաջին նիստէն վերջը (ուրբաթ օր): Կը յուսացուի թէ բոլորն ալ պիտի ընդունին հրաւէրը: Հանրապետական Սպանիա չէ հրաւիրուած, որովհետեւ ան է վէճին առանցքը, եւ յետոյ անոր համար որ չեն ուզեր իբրեւ պատերազմիկ ճանչնալ եւ հրաւիրել Զօր. Ֆրանքօն:

Երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա վերջնապէս համաձայնեցան հրաւէրներու մասին, անգլիական կառավարութիւնը հրահանգներ ուղղեց իր դեսպաններուն, որպէսզի խորհրդակցին իրենց Ֆրանսայի պաշտօնակիցներուն հետ:

Հաւանական է որ կարգ մը պետութիւններ որոշ վերապահումներ ընեն: Օրինակ, իտալիններ կը կարծեն թէ դժուար պիտի ըլլայ վճռաբանութիւնները սահմանափակել օդանաւային եւ ընդծովեայ յարձակումներու վրայ: Միւս կողմէ ընդհարումներ, փոխադարձ մեղադրանքներ անխուսափելի են: Իտալական մամուլը այժմէն գիտել կուտայ թէ խորհրդաժողովը լաւ պատրաստուած չէ եւ կը բողոքէ Խ. Միութեան մասնակցութեան դէմ: Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Անգլիա հաւանեցաւ Ֆրանսայի առաջարկած ժողովին, միայն անոր համար որ «Ֆրանսա սպառնացած է քաշուիլ ոչ-միջամտութեան ժողովէն, եթէ այսպիսի ժողով մը չհրաւիրուի»: Վիրժինօ Կայտա, որ Մուսոլինիի թարգմանը կը համարուի, կը գրէ թէ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը մէջտեղ կը դնէ Եւրոպայի ամբողջ ապագան եւ ֆաշական վարչաձեւերու պաշտպանութիւնը: «Անոր համար է որ Գերմանիա նոյնքան շահագրգռուած է որքան Իտալիա: Բոլշեւիկեան յարձակումները Միջերկրականի մէջ կը հարկադրեն Իտալիան եւ Գերմանիան գործօն պաշտպանութեան մը դիմել եւ պիտի նպաստեն զօրացնելու Հռոմ-Պերլին առանցքի ոգին եւ գործունէութիւնը»:

«Փոփոլօ տ'Իթալիա», Մուսոլինիի անձնական օրկանը, կը բացատրէ թէ Առաջնորդին Պերլին ճամբորդութիւնը պարզապէս քաղաքավարական այցելութիւն մը չէ, այլ միջազգային քաղաքականութեան վերաբերեալ գործ մը: Եկած է ժամանակը լքելու դիակը կարծեցեալ եղբայրակցութեանց, որոնք երբեք գոյութիւն չեն ունեցած, եւ միեւնոյնատեն այսպէս կոչուած բարեկամութեանց ուրուականը որ աժգունեցաւ պատժական տնօրինութեանց եւ Սպանիան բոլշեւիկացնելու փորձին մէջ»:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ամբողջ չինական եզերները պաշարուած

Վերջին լուրերու համաձայն, զինուորական գործողութիւնները հետզհետէ կը ծաւալին եւ ժօտալուտ է մեծ ճակատամարտ մը: Գլխաւոր դիրքերուն վրայ դէմ դիմաց կը գտնուին 150000 Չինացիներ եւ 60000 Ճափոնցիներ: Այս վերջիններս գրեթէ ամբողջովին պաշարած են չինական ծովեզերքը: Ճափոնական մարտանաւերն ու օդանաւերը անընդհատ կը ռմբակոծեն չինական դիրքերը, իբրեւ նախապատրաստութիւն յառաջիկայ ճակատամարտին: Անգլիական, Ֆրանսական եւ ամերիկեան կառավարութիւնները նորէն պահանջեցին որ ճափոնական մարտանաւերը եւ չինական զօրքերը քաշուին Շանկայի օտար թաղամասերու անմիջական շրջականերէն: Իբրեւ պատասխան, միջազգային թաղամասին բացերը խարսխած ճափոնական թնդանօթակիրները կիրակի օր սկսան ռմբակոծել չինական դիրքերը:

Չինական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ ճափոնցիները ծանր պարտութիւն մը կրեցին, կորսնցնելով վեց քաղաքներ: Ճափոնցիներն ալ իրենց կարգին յաջողութիւններ կը ծանուցանեն:

Հեռագրի մը համաձայն, Չանկ-Քայ-Շէկ, Չինաստանի վարչապետ-սպարապետը, փոքրածակ գիւղակի՞ն հաշտուած է մինչեւ՝ պատերազմին վերջը:

*** Օգոստոս 15էն ի վեր 20000 հոգի սպաննուած են Շանկայի մէջ:

Անաստուածներն ալ Միջոցին դէմ

Ռիկայէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 5 թուականով.— Ջեկան հաստատեց թէ անաստուածներու միութիւնը դարձած է հակասթալինեան գործունէութեան բոյն, գրեթէ դադրեցնելով իր բուն աշխատանքները: Այս առթիւ ձերբակալուեցան շատ մը վարիչներ:

›››› • ‹‹‹‹

ՆԻՒՐԷՆՊԵՐԿԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ բացուեցաւ երէկ: 400 օդանաւեր կը սաւառնէին: Ժամը 4ին երբ վար իջաւ Հիթլերի օդանաւը, բոլոր կոչնակները հնչեցին: Աւելի քան մէկ միլիոն այցելուներ խռնուած են Նիւրէնպերկի մէջ, հիթլերական համագումարին առթիւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ

— «Թումէն բարեկամ մը, որուն հայրենիքական զգացումներուն վրայ տարակուսելու պատճառ մը չունինք, անցեալ օր ժողի կ'ըսէր բառ առ բառ, անկեղծութեան վրդովումով մը.

— Աս ինչ զայթակղութիւն է. ճայ վաճառական մը մէկ գիշերուան մէջ 800,000 լէյ կորսնցուցեր է Սինայայի քազինոյին մէջ. սխալ է անշուշտ բոլոր Հայերուն դէմ վրդովուիլ այս մէկ հատիկ դէպքին համար. բայց ի՞նչ պիտի մտածէ ռումէն հանրային կարծիքը, մանաւանդ այս օրերուն՝ երբ օտար տարրերուն վտանգը կը դրւայ որ եւ է ատենէ աւելի. պիտի չըսէ՞ թէ օտարները կուգան կը կեղեքեն տեղացին, ու հարիւրհազարներ կը մսխեն այսպէս մէկ գիշերուան մէջ. չէ՞ք կրնար քիչ մը ձեր Հայերուն աչքը բանալ...

Գիտի չուզէինք ակնարկուած Հայուն պարագան խօսքի նիւթ ընել հոս, եթէ մէկ հատիկ դէպք մը ըլլար ան: Բայց վաղուց է որ այդ գումարներուն արձագանգը ռումէն հանրային կարծիքին մէջ կը պատի՝ Հայ անուան շուրջ աք հիւսելով տակաւ դժգոհութեան, նոյնիսկ վրդովմանքի մթնոլորտ մը, որ երթալով կը թանձրանայ, ըսպառնալով օր մը իբրեւ պայթիլ»:

Այս տողերը կը քաղեմ Գուքրէշի «Արարատ»էն: (26 օգոստոս):

Բացառիկ պարագա՞յ մըն է Սինայայի Քազինոյի այս պատմութիւնը: Հապա ո՞վ փորձեց գրել պատմութիւնը Մոնթէ-Քարլոյի քազինոյին հայկական փառքերուն...

Ո՞վ կրցաւ ծկարագրել, այնտեղ պարզուած բարքերը եւ հաշուել մըսխուած միլիոնները:

Ո՞վ իմացաւ անունը այն ոսկի հարթերուն, որ հալեցան մէկ գիշերուան մէջ, իրենց ետին ձգելով միայն «հաճ» մը:

Իրազեկ մը կը պատմէ թէ այդ կողմերը, եթէ չեմ սխալիր՝ Նիսի մէջ կ'ապրի մեծահարուստ «հաճ» մը, որ ոչ իսկ բարեւ կուտայ իր ազգակիցներուն, որ ունի օտար կին մը՝ աւելի մարդամօտ, քիչ-շատ հետաքրքիր հայկական ցաւերու, քան ինք:

Դէպի վեր, Փարիզի եւ Մարսէյլի միջեւ, հայաշատ քաղաքի մը մէջ, կը գտնուին երեք եղբայրներ, որոնք միլիոններ շինած են կամ կը շինեն ափառթմաններ շինել-ծախելով,— եւ սակայն եթէ չորս-հինգ հոգի 2 — 3 ֆրանքնոց տոմսակ դրկեն, հանրօգուտ ձեռնարկի մը համար, կը բարեհաճին վար դնել միայն մէկը:

Փարիզի ցուցահանդէսին եգիպտական տաղաւարին մէջ, ամենուն ուշադրութիւնը գրաւած է արեւելեան ագարակ մը, սիրուն եւ կոկիկ: Նուիրատուն է՝ Հայուհի մը, Ձուիցերիայէն, ինչպէս կը ցուցնէ արձանագրութիւնը:

Արդ, կ. խաչի վարչութիւնը վերջերս հայերէն եւ ֆրանսերէն կոչի մը հետ հարիւրնոց նուիրատուոմս մը ղրկեր է այս տիկնոջ, մանուկներու օգտակարութեան կայանին համար,— իսկ ազնուաշուք հանըմը ետ կը դրկէ տոմսակը:

Իրաւունք ունին այս էֆէնտիներն ու հանըմները:

Պատիկութիւն չէ՞ փաղիլ այսպիսի «հայկական բանքրով», երբ կարելի է փայլիլ քազինոներու, ցուցահանդէսներու, փյամերու եւ քապարէներու մէջ, հոգ չէ թէ օր մըն ալ զըրքին գլխիվայր, անհետ եւ անպատիւ:

Մեր պատմութիւնը ի՞նչպէս կրնար դառնալ միջազգային, եթէ չունենայինք «վերջին տեսածներ» այս ըլըպղուն չքախումբը:

ՎԱՀԷ

ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

›››› • ‹‹‹‹

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ տարեկան այցը՝ Անդրանիկի գերեզմանին, Փէր Լաշէզի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հայ Մարտիկներու եւ Կամաւորներու Միութեան: Ներկայ էր ստուար բազմութիւն մը, Փարիզէն եւ զանազան վայրերէ: Աւանդական հոգեհանգիստը կատարեց Վահան քհնյ. Թոյեան: Բացման խօսքէն վերջ (գնդ. Գ. Բաղտասարեան), ճառեր խօսեցան Շ. Միսաքեան, Հրանտ Փասթրմաճեան (ֆրանսերէն), Հայ Սպայից Միութեան ներկայացուցիչը՝ Բժ. Գէորգեան, Վարդգէս Ահարոնեան, Ազգին Մարտիրոսեան (ի դիմաց Մարսէյլի՞ մասնաճիւղին): Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու դաշնակցութեան ներկայացուցիչը՝ Պ. Մոռիս տ'Ուտրըթօ, գրաւոր ճառ մը կարդաց զոր պիտի հրատարակենք ամբողջութեամբ: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Ռումանիոյ ազգ. դպրոցներուն նոր տագնապը

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (1 սեպտեմբեր).—

Պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ կրթական նախարարութեան մէկ պարտաւորիչ օրէնքը մասնաւոր վարժարաններու մասին, որոնց կարգին կը դասուին մեր ազգային վարժարաններն ալ:

Օրէնքը մեր վարժարաններուն համայնական հանգամանքը չի ճանչնար եւ իբր այդ ալ ընդհանուր կանոնին մէջ կը դասէ զանոնք, ինչ ինչ դիւրութիւններ տալով հայերէն լեզուի ուսուցման համար:

Հայ շրջանակները խորապէս վրդովուեցան տեսնելով որ դարաւոր ազգային իրաւունքները կ'անտեսուին բարեկամ Ռումանիոյ մէջ եւ հայերէն դասաւանդութիւնները կը սահմանափակուին:

Մեր կարծիքով, դիմումը անօգուտ է եւ կրնայ թիւրիմացութիւններու պատճառ ըլլալ: Պէտք է ջանալ առաւելագոյն օգուտ քաղել օրէնքին ընձեռած դիւրութիւններէն, կրթական քննիչներուն հետ համախորհուրդ, հայերէնի ուսուցման յատկացնել ինչ ինչ պահեր, որոնք անօգտագործելի կը մնան:

Շատ բան կախում ունի կրթական քննիչներու բարեացակամութենէն, ինչպէս դիտել տուած էր կրթական նախարարն ալ: Կարելի է հաւանութիւն ստանալ անոնցմէ որ առաւօտուն դասաւանդութիւնը փոխանակ ժամը 9ին սկսելու, 8ին սկսի եւ այդ մէկ ժամը յատկացուի հայերէնի դասաւանդութեան. այս կերպով կ'ունենանք փոխանակ վեցի՝ 12 պահ ծրագրին մէջ եւ վեց պահ ծրագրէն դուրս:

ԿՐԿՆՈՒԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

›››› • ‹‹‹‹

Նոր կռիւներ Թուրքերու եւ Արաբներու միջեւ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն (27 օգոստոս).—

Անտիոքի Քուսէյրի շրջանէն կառավարութեան ղրկուած հեռագրի մը համաձայն, Քուսէյրի շրջանին մէջ, Արաբներու եւ Թուրքերու միջեւ սոսկալի կռիւներ ծագած են, որոնց միջոցին վիրաւորուած են բազմաթիւ Արաբներ:

Կռիւին պատճառ եղած է Թուրքերու կողմէ գումարուած մեծ հաւաքոյթ մը, որուն միջոցին խօսուած են գրգռիչ ճառեր Արաբներու դէմ: Հաւաքոյթէն վերջ ցոյցեր տեղի ունեցած են եւ զէնքեր պարպուած: Ոստիկան զինուորներ հասնելով ցրուած են խռովարարները:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

II

Իր դէմքը նստում է 25 — 26 տարեկան մի երիտասարդ, Թխամորթ, երկարաւուն դէմքով, վար կախուած քթով եւ անհանգիստ մշտաշարժ աչքերով: Խնամքով սանտրուած մազերը ուսաղած, դրեթէ կպած են գանգատերին: Ուրիշներից փոխ առած քաղաքավարական շարժ ու ձեւերով, որոնք այնքան են վայելում իրեն, որքան նիհարակազմ մէկից փոխ առնուած հագուստը կարող է վայելել լայնաթիկունք եւ գիրուկ մէկին.

Այս չորս հոգին ճաշարան են մտնում բոլոր ճաշողներից առաջ եւ ելնում են սեղանից ամենքից վերջը, երբ սրահը պարապ է արդէն:

Ճաշը մի սրբազան արարողութիւն է, որի բոլոր ծէսերը իրենց յատուկ մանրամասնութիւններով ջերմեռանդութեամբ կատարում են այս չորսը: Ո՛չ մէկ կերակուր, ո՛չ մէկ անուշեղէն յետ չի դրկւում այդ սեղանից: Ամէն կերակուր նրանց սեղանի համար բերւում է աւելի մեծ քանակութեամբ, քան միւս սեղաններին: Յաճախ, միեւնոյն կերակուրը երկրորդ անգամ է հրամցւում նրանց:

Խօսում են բարձրաձայն, ծիծաղում են աղմուկով, ասես իրենք մենակ են սրահի մէջ: Ձեռ նայում իրենց շուրջը եւ հայեացքները յառած են պնակներին, մինչեւ վերջին պատառը վար իջնի իրենց կոկորդներից

Ուտելու ժամերից դուրս տախտակամածի վրայ կողք կողքի չորս երկար լաւկաթոռների վրայ փռուած, արամբելուց յետոյ որոճացող եզների նման աչքերը փակ, անասնական երանութեան մէջ շնչում են ծովի օդը եւ, թւում է, արեւի ճառագայթներն են ոռոգում այն ձեւով, որ չլինի թէ ուրիշներին մի քանի ճառագայթ աւելի բաժին ընկնի, մինչդեռ իրենց նաւի տոմսերին վճարել են նոյնքան, որքան ուրիշները ոչ մէկ սէնթ պակաս, բայց եւ ոչ աւելի: Դրամ են վճարել եւ իրենց տուած ամէն մէկ սէնթի փոխարէն հատուցում են պահանջում պիտակներով, բիֆթէկով, ապուրով, սուրճով, կարկանդակով, պաղպաղակով, արեւի ճառագայթներով եւ ծովի օդով:

Երկրորդ օրը եփած խեցգետնի գոյնի մորթ ունեցող կնոջ եւ իր կողքը նստող երիտասարդի արեւահար դէմքերի վրայ մորթը ճաքճաքել եւ ճերմակ թաղանթներ էր գոյացրել:

Արեւից տանելիքը առել են:

Նիւ Եօրքի մի հրեայ ընտանիք է, որ ամառային արձակուրդի ճամբորդութիւն է կատարում դէպի Անգլիա:

×

Միր սեղանի շուրջը ինձնից եւ տիկնոջիցս բացի երբեմն մի երիտասարդ կոյգ է նստում: Ամուսինը բարձրահասակ, թուխ, երկարաւուն դէմքով, խիտ մազերով, որոնք առատօրէն իւղուած եւ խնամքով սանտրուած են, խոշոր, մսոտ քթով, որի վրայ հենել է ամերիկեան անձաշակ մի ակնոց, հորթի աչքերով, փոքր բերանով եւ հաստ շրթունքներով: Կինը՝ կարճահասակ եւ նիհար՝ փոքրիկ աղջկայ տպաւորութիւն է թողնում: Իր դէմքը՝: Մէկը այն դէմքերից, որոնք հեռու են գեղեցիկ լինելուց, իսկ տգեղ կոչուելու համար բաւականաչափ տգեղ չեն: Մազերը կարճ կտրած եւ անխնամ: Իր ամբողջ պահուածքի մէջ տղամարդուն հաւասար զգալու միտում կայ: Միտում է, բայց ամուսնուց տարբեր ծխախոտ: Քիչ անգամ թոյլ է տալիս որ իր ծխախոտը ամուսինը վառէ:

Երբ առաջին անգամ մօտեցանք մեր սեղանին, այդ զոյգը արդէն նստած էր: Պարոնը ոտքի ելաւ, բաճկոնակի կոճակների միջից դուրս քաշեց անձեռոցիկը եւ գլուխը դէպի մէկ կողմ թեքած բարեւեց տիկնոջս: Իր բարեւը վերադարձրի իր տիկնոջը:

Ճաշն անցաւ լուռ:

Երբ եկաւ սուրճը եւ ծխախոտները վառուեցին, դիմեցի պարոնին.

— Նիւ Եօրքի՞ց էք գալիս:

— Այո՛, իսկ դո՞ւք, դուք է՞լ Նիւ Եօրքից:

— Այո՛, մենք էլ Նիւ Եօրքից ենք գալիս: Ո՞ւր էք գնում, երեւի Փարիզի ցուցահանդէսը տեսնելու:

— Ո՛չ, գնում եմ Անգլիա մեր կուլտուրի յանձնարարութեամբ պրպտումներ կատարելու, գրելու համար իմ առաջին գիրքը:

Եւ պարոնը տուեց անունը ինչ որ Թամըսի թէ Թամսընի, որի կենսագրութիւնը պիտի գրի:

— Իսկ դո՞ւք, երեւի այցելութեան էիք եկել Ամերիկա, այնպէս չէ՞, — հարցրեց պարոնը:

— Ոչ, ես Նիւ Եօրք եմ բնակում, ամերիկեան քաղաքացի եմ, ծագումով հայ:

— Հա՞յ, օ՜, այդ շատ հետաքրքրական է: Նիւ Եօրքում շատ հայ գորգավաճառներ կան, այնպէս չէ՞: Մենք ճանաչում ենք Հայերին: Շատ, շատ տառապած, շատ կոտորուած ժողովուրդ են Հայերը: Ի դէպ, դուք կարդացել էք Ֆրանց Վէրֆէլի «Մուսա Լերան քառասուն օրերը»: Միթէ ճի՞շդ է այն բոլորը, ինչ որ գրել է Վէրֆէլը:

— Այո՛, իրաւունք ունէք, շատ տառապած ժողովուրդ ենք: Բայց պիտի գիտնաք, որ տառապել ենք ազատութեան համար պայքարելով, պատճառով Դուք Ամերիկացիներդ, դժբախտաբար միայն մեր տառապանքների մասին էք լսել: Դուք չէք լսել մեր պայքարների մասին եւ այդ է պատճառը, որ զարմանքով հարցնում էք, թէ արդեօք ճի՞շդ է Վէրֆէլի գրածը: Այո՛, Վէրֆէլի գրածը բացարձակ ճշմարտութիւն է եւ այն էլ ճշմարտութեան մէկ փոքրիկ մասը միայն: Մուսա Լերան հերոսական դիմադրութեան նման դիմադրութիւններ տեղի են ունեցել նաեւ Վանում, Շապին Գարահիսարում, Այնթապում եւ Ուրֆայում եւ այն էլ շատ աւելի աննպաստ պայմաններում, քան Մուսա Լերան հերոսական պայքարը:

— Ի՞նչ էք ասում: Մենք այդ բոլորի մասին տեղեկութիւն չունենք:

— Եւ չէիք կարող ունենալ, քանի որ Հայերի մասին ձեզ խօսողները եղել են մարդիկ, որոնք աշխատել են ձեր գութը շարժել եւ դրամ հանգանակել Հայերի անունով: Իսկ դրա համար պէտք էր պատմել ձեզ Հայերի տառապանքների եւ ոչ թէ նրանց պայքարների մասին: Ամերիկացիների մեզ այդպէս ներկայացնողները եղել են ձեր միսիոնարները: Մինչդեռ Ամերիկայի մեծ նախագահներից մէկը՝ Ուիլսընը պաշտպան կանգնեց մեր դատին, որովհետեւ տեսաւ, որ մենք՝ մենք կռւում ենք այդ դատի համար: Ձէ՞ որ ձեր նշանաբաններից մէկն է՝ «Օգնիր քեզ, որ Աստուած էլ օգնէ քեզ»:

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Ես ի՛մ անուշ Հայաստանի
արեւահամ բառն եմ սիրում:
Եղ. Չարենց

Օձի ժագուկներ, հայրենիքը եւ հայրենասիրութիւնը դարձուցած վաճառքի առարկայ, խանութպանական տաեսուր, կ՚անարգէք մեր զգացումները:

Հայրենասիրութիւնը մենաշնորհի վերածած, անոնք ամէն տեղ կը բռնադատեն հայրենասէր երիտասարդութիւնը:

Ահա թէ ինչո՛ւ, մենք այս մարդոց օձիքէն պիտի բռնենք օր մը: (Այդ օրը պիտի գայ անպատճառ ցոյց տալու համար թէ ո՞վ է բուն դաւաճանը):

Հերոսներ արեան եւ արցունքի հեղեղներու մէջ մաքառեցան, կուրծք մաշեցուցին, ի խնդիր ազատ հայրենիքի մը: Անոնք երիտասարդութիւն, բնտանիք եւ հանգիստ չունեցան. մարտնչեցան, ազնեցան, որպէսզի այս տարաբախտ ժողովուրդը իր արդար հողին տէրը դառնայ:

Բայց աւա՜ղ, ամէն բան տակնուվրայ եղաւ: Հայ հերոսին արիւնով բաւեղծուած մանուկ Հայաստանը նորէն բռնապետութեան ճիրաններուն տակ ինկաւ, հայ ժողովուրդին դարերու երազը մնաց երազ: Տեսէ՛ք մեր մինուճար հայրենիքին մռայլ պատկերը, — հալածանք, աքսոր եւ խմբական գլխատում, առանց դատի եւ դատաստանի, հալածանք բոլոր անոնց հանդէպ, որ Հայաստանի ազատութիւնը կը ծաղկեցնէին, բոլոր անոնց դէմ, որ կը զգային թէ «մեր սահմանները է ժողովուրդի նեղութեան ծառայ էր»:

Ո՞ւր են Հայաստանի դրականութեան մշակները, — Գ. Մահարին, Ակսէլ Բակունցը, Վ. Թոթովենցը, Զ. Եսայեանը, Ալազանը եւ դեռ շատեր...

Այս մռայլ հեռապատկերին հանդէպ ի՞նչ կ՚ընէ արտասահմանի մասնաւորական երիտասարդութիւնը, որո՞ւն կը սպասէ իր արդար պայքարը յայտնելու համար:

Պիտի արթննա՞յ հայկական արտասահմանը, երբ հայրենիքին մէջ կատարուած հալածանքներուն առթիւ:

Այս ժողովուրդը սանձազերծ է, հերոս է, գեղեցիկ է, եւ պէ՛տք է ազատ ըլլայ, մտածելու եւ ստեղծագործելու ճամբուն վրայ: Ամէնէն առաջ տարագիր երիտասարդութեան պարտքն է պոռթկալ, ձեռք ձեռքի եւ սիրտ-սրտի տալով: Մեզի կ՚իյնայ ազգային մէկ ճակատով բողոքել այս վերջին հալածանքներուն դէմ, որ իրական աղէտ մը կը կազմեն:

Հերի՛ք է այսքան տառապանք, քեղի մատաղ, արեւ ժողովուրդ:

Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզէն պատահական թղթակից մը ետեւեալ խիստ շահեկան յօդուածը գրած է Ն. Ֆրայէ Փրէսէի համար.

Անգլիական թերթեր վերջերս ընդարձակ յօդուածներով սա տեսութիւնը կը պարզեն, թէ արդեօք Մեծն Բրիտանիա չափազանցութիւն ըրած կ՚ըլլա՞յ՝ իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ Ֆրանսայի հետեւելով: Փարիզի մէջ ալ անպակաս են մարդիկ, որոնք խիստ կը դանդատին, թէ իրենց արտաքին նախարարութիւնը Անգլիոյ արտաքին պաշտօնարանին մէկ մասնաճիւղը եղած է: Ֆննդատութեան այս զուգահեռականութիւնը ապացոյց մըն է, թէ դիւանագիտական մարզին մէջ անգլօ-ֆրանսական աշխատակցութիւնը իրօք շատ մտերմական է: Հասած է ներուժութեան այն աստիճանին, ինչպէս մեծ հրկիզումին սկիզբը, Սիրալիր Համաձայնութեան (Entente Cordiale) ծաղկեալ շրջանին, ինչ որ սակայն արդիւնք մը չեղաւ որ Փուանքարէ, պատերազմի յաղթարութեան օրաւն մէջ իսկ իր մանր մտահոգութիւնները չյայտնէր, թէ արդեօք Անգլիա ինքզինքը նոյն համաձայնութեան պատճառաւ պարտաւորուած պիտի չզգա՞ր օգնութեան փութալու իր դաշնակցին:

Փարիզ վերջին տարիներս կրկին եւ կրկին մեծամեծ զոհողութիւններ ըրած է՝ չփամը չարունակելու համար Անգլիոյ արտաքին քաղաքականութեան հետ, որ — ինչո՞ւ ծածկել — երբեք կարուկ եւ պայծառ չէ այդ քաղաքականութեան գաղտնիքներուն չնախրուողներուն համար: Ոչ մէկուն համար գաղտնիք է, թէ 1936 Մարտ 7ին Ֆրանսայի իրաւացի դիւրազգածութիւնը, անոր հակազդեցութիւնը, Լոքարնոյի Դաշինքին չեղեալ համարուելը եւ Գերմանիոյ կողմէ Հռենոսեան մարզին զինուորականացումը բոլորովին տարբեր հետեւանքներ պիտի ունենային, եթէ Քէ տ՚Օրսէի (Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան) մարդիկ, յետ հասուն խորհրդածութեան, սա տրամադրութեան եկած չըլլային, թէ աւելի լաւ է արտաքին ակարութեան տեսարան մը ընծայել աշխարհի, քան ձեռնարկել իսկոյն գործողութեան մը, որուն չուզէ Անգլիա յարիլ կամ աջակցիլ: Այս դիւանագիտական ռազմավարութեան նուաստացուցիչ յաջողութիւնը եղաւ անգլիական երաշխաւորութեան նոր խոստում մը, քանի որ հինը չեղեալ կամ անզօր կը համարուէր Լոքարնոյի Դաշինքին չեղեալ համարուելովը: Ոչ մէկ տարակոյս կրնայ գոյութիւն ունենալ նաեւ այն մասին, թէ Սպանիական Հարցին մէջ ալ Ֆրանսական վերապահումները Անգլիոյ բռնած դիրքին համեմատական կ՚երթան: Ու եթէ Ֆրանսա, Պերլին — Հռոմ առանցքին յայտնի չարժումին հակառակ, Պրեսիոյ հետ իր ունեցած դաշինքին այժմ չը հրապարակեց նոր ցոյցով մը կամ գործունէութեամբ մը, մանաւանդ երբ հիմնական ընդհանուր գլխաւորները եւ փոխադարձութիւններն ալ խորհրդ. Միութեան վարկը չէին կորսած, դիւրաւ համրեցաւ Անգլիոյ հետ աշխատակցութիւնը, այսօրական ընթացք մը բռնելով. Շատերը Ֆրանսայի այս վարմունքը բնօրինակ տկարութիւն կը նկատեն:

Այդ շատերը ըստ անհաս աչքէ առնել կը բերեն դիւանագիտական կացութիւնը, այն սիտքով թէ Ֆրանսայի այս ռազմը ուշը ն է արդեօք իսկ դիւրին չէ այս գործօն մէջէն ելլել: Եթէ նախագահները մեկն էին կամ համաձայնականները չեն, որոնք սակայն Ֆրանսական շահերը չեն մի այս որ կը նկատեն, այլ աշխարհահամաներուն աչք մասն ալ. Այս վերջինները մեծագոյն մասը համաձայն չեն որ պատերազմ ցեղակիցներու հետ (Իտալիա) բնական դաշինք մը գտնուի Անգլիոյ հետ վազանցիկ ուխտի մը: Առանց դուրս կարեւոր յօդուածներ Ֆրանսական մարկին համար ապարանջերն կը կարծեն արտաքին պաշտօնարանը այս վարանոտ վարմունքը: Այս ընդհանուր կամ քասադատող շրջանակները կը խորհին թէ, երկար ատենէ ի վեր ՊԼԸՓ մը գոյութիւն ունի միջազգային դիւանագիտութեան մէջ, դիմաց նպատակի մը համար հասնելու, նոյնքան ուժգին կարեւոր մանրամասնութեամբ եւ անկեղծութեամբ զուրկ գործերու շուրջ վազանցիկ, հետեւաբար վազանցիկ տրամադրութիւններու գոյութիւն մը, վերջապէս ինչ որ կը կոչուի ՊԼԸՓ, որուն իրը թէ զոհ կ՚երթայ Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութիւնը ի շահ ուրիշ պետութեան մը (Անգլիա), առանց սակայն խաղաղութիւնը ապահովելու իրեն սպառնացող վտանգներէն: Վերջապէս ընդհանուր կարծիքը այն է թէ «փոքրագոյն ճիգի» քաղաքականութիւն է զոր կը վարէ Ֆրանսա, Մեծն Բրիտանիոյ հետ իր հանրածանօթ աշխատակցութեամբ:

Կառավարութիւնը կրնայ այս քննադատութեան պատասխանել, թէ ծայրայեղ աջակողմեան քանի մը անպատեհ քաղաքագէտները միայն բացառութիւն ըլլալով, արտաքին քաղաքականութեան արժէքաւոր մասնագէտները, ինչպէս նաեւ հանրային կարծիքին ստուար մեծամասնութիւնը նոյնքան յարգ կուտան Անգլիոյ հանդէպ Ֆրանսայի բարեկամութեան: Անգլիոյ հետեւիլ թէ ոչ — բուն խնդիրը այս չէ, այլ թէ միջազգային կնճռոտ ու վտանգաւոր հարցերու շուրջ պէ՞տք է միթէ որ Ֆրանսա արտասովոր մղումի մը, գործունէութեան մղյանկարծ ներկայ կէ ինքզինքը, երբոր ներկայ ընդհանուր վիճակին մէջ: Կրնայ Ֆրանսա ինքնաբաւ ըլլալ, բայց սակայն այս կացութեան մէջ կրնա՞յ միթէ մղել Ֆրանսան անձուկ մը անկում վարմունքի, առանց շրջահայեցութեան: Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ ճշդիւ անվիճելի վարդապետութիւն դարձած է որ հարցը, թէ անգլօ-ֆրանսական աշխատակցութիւնն է որ խաղաղութիւնը կը պահպանէ: Մանաւանդ կը տիրապետէ սա՛ համոզումը, որ ճշմարիտ ըլլալու շատ կարեւոր հիմեր ունի, Մ. Նահանգներու աջակցութիւնն ալ կերպով մը կ՚ապահովուի, ինչպէս եղաւ համաշխարհային պատերազմին ատեն, նոյնիսկ չէզոքութեան օրէնք-

ներուն հակառակ: Արդէն քանի մը ամիսէ ի վեր Փարիզի մէջ մէ՛կ շունչով կ՚արտասանեն թէ՛ Լոնտոնը թէ Ուաշինկթընը, եւ անգլօ-ֆրանսականի փոխարէն կը գործածեն անգլօսաքսոն — ֆրանսական բարեկամութիւնը: Իրաւ է որ Անգլիացիներու, ու նաւազ նաեւ Ամերիկացիներուն ձգտումն է վարանիլը, ձեռք չառնելու կամ խաղ, գրաւոր կապակցութիւններու տակ չմտնելը, եւ սակայն անշուշտ յայտնապէս շատ մը անպատեհութիւններ ունի եւ մտահոգութիւններ կը պատճառէ Ֆրանսայի, քանի որ Ֆրանսացիներն ալ կը մտածեն իբրեւ իրական ապահովութիւն նկատել գրաւոր յանձնառութիւնները, իրաւական բանաձեւ մը ըստ օրէնի խմբագրուած վերջնական՝ համաձայնագիր մը. Բայց կ՚երեւի, այս մասին ալ դիրքը հասկցած են, որովհետեւ, որ կողմէն ալ դիտուի, ֆրանսական արտաքին քաղաքականութեան բնական գործօն կ՚ըլլա Անգլիոյ կողքին ըլլալն է:

×

Դիտելի է որ, ի բացակայութեան գրաւոր համաձայնութեան, Լոքառնոյի դաշինքին Գերմանիոյ կողմէ չեղեալ համարուելէն վերջ, Իտալի, բրիտանական կառավարութեան անունով, յայտարարութիւն մը հրատարակեց, թէ Անգլիոյ բոլոր ուժերը ցամաքի, ջուրի վրայ եւ այերին մէջ պիտի գործածուին վանելու ու եւ յարձակում Ֆրանսայի դէմ, բաւական է որ այս վերջինէն դրդուած չըլլայ այդպիսի յարձակում մը: Յայտարարութիւն մը որ նկատի առնուելու բոլոր արեւմտեան տէրութիւններու կողմէ եւ համարուեցաւ Պաշտպանողական Զինակցութիւն մը, նոյնքան հզօր եւ փոխադարձ, որքան երբեմնի «Սիրալիր Համաձայնութիւնը»:

Ցեսոյ Անգլիա միջնորդն է Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներու միջեւ. Ու թէ Փարիզի եւ Լոնտոնի փոխադարձ համաձայնութիւնը չըլլար, դժուար թէ Ամերիկա ի նպաստ Ֆրանսայի շարժում ընէ, քանի որ մանաւանդ պարտքի խնդիրներու առթիւ ամերիկեան հանրային կարծիքը այնքան դառնացաւ հինգ տարի առաջ: Ցեսոյ Անգլիոյ տնեղտ պատրաստութիւնները Ֆրանսայի եւ արեւմտեան տէրութիւններուն հաւասարք մը եղած են թէ Ճօն Պուլ այդ ուժերէն միայն իր սեփական շահերուն կամ երկիրներուն պաշտպանութեան համար չի յառաջացներ: Ահա ուրեմն տեսակ մը նիւթական ապահովութիւն ալ:

Մասնաւորապէս անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները աչքի առջեւ ունենալով, տարակոյս չկայ թէ անգլօ-ֆրանսական բարեկամութեան նորագոյն մէկ արդիւնքը պիտի ըլլայ որ Իտալիա Մեծն Բրիտանիոյ հետ համաձայնութեան գալէ վերջ, այդ համաձայնութեամբ միեւնոյն ժամանակ Ֆրանսայի հետ հաշտեցողութեան մը պիտի գայ, պիտի պարտաւորուի գալ: Ոչ մէկուն համար գաղտնիք չէ թէ անգլօ-իտալական խօսակցութիւններուն մէջ յիշուած ըլլան Ֆրանսան: Այնպէս որ այդ խօսակցութիւններէն ըստ արժանւոյն պիտի ծագի արեւմտեան նոր ուխտի մը իրականութիւնը, եթէ յանկարծական եւ այժմ անհաշուելի դէպքեր վերջ մայր չըլլան գոյն ու կայքը Եւրոպայի: Մեծն Բրիտանիոյ բարեկամութիւնն է որ, ինչպէս վերը ակնարկեցինք, դէշ ժամերուն, Ֆրանսայի կ՚ապահովէ գործակցողներ, ինչպէս Լե-

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Բաւական խօսակցելէ վերջ, Քիւրար խղճաց մեզի եւ չուզեց ուրանալ թէ Հայու հացը շատ կերած էր, հետեւաբար ըսաւ. — Մի վախնաք, ձեզի բան չենք ըներ, երկու եղբայրդ ալ մեզի կը տանիմ: Ես զաւակ չունիմ, դուք ինծի զաւակ կ՚ըլլաք ըսելով գառնալով: Ընկերներուն պատմեց, անոնք ալ հաւանութիւն յայտնեցին: Ցետոյ ոտքի ելանք: Քիւրար ինք մանուկը ուսերուն վրայ առաւ եւ խիտ անտառներուն մէջէն քալեցինք, կէս ժամէն հասանք Քիւրտին գիւղը, որ հազիւ 25 — 30 տնակ կը համարուէր: (Գիւղին անունը չեմ յիշեր): Երբ գիւղ հասանք արդէն կէս օր էր: Ընկերները բաժնուեցան իսկ մենք Քիւրտին տունը դացինք: Քիւրտը պառաւ մայր մը եւ երիտասարդ կին մը ունէր, որոնք մեզի շատ սիրով եւ գուրգուրանքով ընդունեցին: Բաւական հոգնութիւն առնելէ վերջ, կէս օրուան ճաշի նստանք: Հաւ, փիլաւ, եւ մածուն բերած էին: Քիւրտին երիտասարդ կինը փոքրիկը կողքին առնելով ձեռքովը կերակրեց: Ինծի մեծ զարմանք պատճառեց, երբ սկսաւ մանուկին հետ հայերէն խօսիլ. Կը մտածէի, Արդեօք հա՞յ է, բայց դիմագիծը Հայու չէր նմաներ: Իսկ եթէ Հայ չէ, ուրկէ՞ պիտի գիտնայ այսպէս մաքուր հայերէն խօսիլ. Անհամբեր էի, կ՚ուզէի խօսիլ, հասկնալ կնոջ ով ըլլալը: Եթէ այս կինը հայ է, ի՞նչպէս անոր ամուսինը, եւ պառաւ կինը առանց դժկամակելու արտօնութիւն կուտան հայերէն խօսելու: Ձէ՞ որ Քիւրտը անտառին մէջ կ՚առաջարկէր որ երկու եղբայրներս խլած ըլլանք:

Դառն մտահոգութեան մէջ ընկղմած էի, երբ դուռը զարնուեցաւ: Քիւրտը գնաց դուռը բանալու, բայց շուտ վերադարձաւ: Մայրիկին եւ կնոջ հետ խօսելէ վերջ դարձաւ ինծի եւ ըսաւ.

— Տղաս, այլեւս հոս պիտի մնաս, եղբօրդ հետ: Շուտ կը վարժուիք խօսիլ մեր լեզուն, մոռնալով հայերէնը:

Խօսքը աւարտելէ վերջ մեկնեցաւ: Կ՚երեւի զաղան ընկերները եկած էին Հայ որսալու:

Քիւրտին տանը մէջ ստ մէջ քանի մը սենեակներէ կը բաղկանար: Դասաւը քաշուեցաւ առանձին սենեակ մը քնանալու համար, իսկ երիտասարդ կնոջ դիրկը քնացած էր մանուկը: Այս պատճառաւ ներս տարաւ եւ պառաւին կողքին պառկեցուց: Քանի վայրկեան վերջ ես եւ Քրտուհին առանձին էինք: Նախ սկսաւ թուրքերէն խօսիլ ինծի հետ, բայց ես չպատասխանեցի: Դարձեալ կրկնեց որ չվախնամ եւ համարձակ խօսիմ: Խորապէս շատ քիչ թուրքերէն գիտեմ, լաւ չեմ հասկնար: Այն ատեն սկսաւ հայերէն խօսիլ: պատմեց թէ Մազրացի է (Խարբերդ): «Մեր դրացիները Հայ էին եւ շատ բարի մարդիկ, Արմենուշ անուն հայ ընկերուհի մը ունէի, հարուստ աղջիկ, ան ինծի հայերէն գրել կարդալ սորվեցուց, բայց ծնողքս վախնալով քիչ կրցայ սորվիլ: Հազիւ թէ մէկ տարի եղաւ ամուսնութիւնս»: Ձկրցաւ շարունակել եւ սկսաւ արտասուել: Վերջապէս պատմեց թէ հայ երիտասարդ մը կը սիրէր, անոր սիրոյն շատ շուտ կրցաւ սորվիլ հայերէնը: «Ինչ նամակներ ունիմ պահուած, ամուսինս կը կարծէ թէ ընկերուհիս գրած է ինծի»: Ցետոյ ծրար մը բերաւ, քակեց եւ ինծի տուաւ քանի մը հայերէն նամակներ, ըսելով «կրնա՞ս կարդալ»: Դժբախտաբար ոչ, ըսի որպէսզի հասկնամ թէ իսկապէս հայերէն կարդալ գիտէ՞ թէ ոչ: Եւ ի՞նչ տեսնեմ, — ինձմէ աւելի յաջող կարդաց եւ անգամ մը եւս ինձ առաջարկեց որ եթէ կարդալ գիտեմ, չմերժեմ: Կասկածս բոլորովին փարատուած էր, սափ նամակը եւ այսօրուան պէս կը յիշեմ:

«Սիրելի Զէքիյէս, քաղցր նամակներդ կը կարդամ, բայց ե՞րբ, ե՞րբ պիտի ծագի այն արշալոյսը որ քեզ կոչեմ Զարուհի, փոխան Զէքիյայի: Գիտեմ, ամէն խոստումդ լիովին կը կատարես, իմ սիրոյս կեանքդ անգամ կը զոհես, եւ գիտեմ, հակառակ ամէն դժուարութիւն յանձն առնելով կը սիրես զիս, մանաւանդ կրօնքի հարցը, բայց երբ դուն քաղցր սիրտդ հարազատօրէն նուիրած ես ինծի, այն ժամանակ տարբախտ մահը կրնայ բաժնել մեզի ուրիշ ոչ ոք, սիրելիդ՝ Վարդգէս»:

Օգտուելով մեր առանձնութենէն, պատմեցի բովանդակ դառնութիւնս եւ խնդրեցի որ մանուկին լաւ հոգ տանի, ի սէր իր հայ սիրահարին: Նոյնպէս ըսի որ ես երկար պիտի չկրնամ մնալ այստեղ, քանի որ ծնողքիս կարօտը շատ կը տանջէր զիս, եւ ինչ գնով որ ըլլայ պէտք է մեկնիմ: Բարեսիրտ Քրտուհին խոստացաւ ամէն պարագայի տակ լաւ խնամել հայ մանուկը, եւ հայերէն խօսիլ անոր հետ, որպէսզի մայրենի լեզուն չմոռնայ: Ցետոյ խօսեցաւ հայ ազգի բնաջնջման մասին եւ խրատեց որ եթէ ողջ մնամ, ուր որ ալ ըլլամ չմոռնամ հայ կոչումս: Խօսքով քրտանամ, կամ թրքանամ, բայց ոչ էութեամբ:

Այս սրտաճմլիկ խօսակցութեան մէջ էինք, յանկարծ դուռը զարնուեցաւ: Քրտուհին սարսափը ձեռքին մէջ գնաց դուռը բանալու, ես ալ քանի մը քայլ հեռաւորութեամբ հետեւեցայ: Եկողը Քիւրտ մըն էր որ սկսաւ քիւրտերէն խօսիլ երիտասարդ Քրտուհիին հետ: Ես բան մը անգամ չկրցայ հասկնալ: Քանի մը վայրկեան խօսակցելէ վերջ, Քիւրտը մեկնեցաւ: Առիթէն օգտուեցայ հարցնել թէ ո՞վ էր այս Քիւրտը եւ ի՞նչ խօսեցաւ: Անգին Քրտուհին չծածկեց ինձմէ թէ ամուսինն լուր ղրկած է որ այս իրիկուն տուն պիտի չգայ, կարելի է քանի մը օր չգայ Ի՞նչու համար. — Հայերէ թալանուած իրեղէնները, եզները, կովերը, գոմէշները, ձիերը, ջորիները, հայու արիւնոտ շալվիկը անգամ պիտի բաժնեն Անշուշտ դառն էր ինծի համար, շատ դառն, նորէն խորտակուեցաւ սիրտս եւ լացի ժամերով: Բարի Քրտուհին մօտեցաւ ինծի, գուրգուրանքով մը բաց արցունքս սրբեց զիս կուրծքին վրայ եւ լացաւ: Տակաւին չէր մոռցած հայ երիտասարդ սիրահարը, գիտէր թէ ան ալ հազարաւոր երիտասարդներու հետ պիտի նահատակուի:

Անցած էր մօտ երեք ժամ, կարծես մէկ վայրկեան անցած ըլլար, Ցանկարծ պառաւը ձայնեց հարսին. Քրտուհին անմիջապէս լուաց երեսը եւ այնպէս ներս գնաց:

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(6)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՈԳԻՆ

Արդեօք նշմարեցի՞ք, Միջազգային Ցուցահանդէսին մէջ, զուիցերական տաղաւարին վերնայարկը, մէկ մեծութեան մեծութեամբ գունաւոր կրքն ուկէ մեծութեամբ գունաւոր կըրէն, որ պատին փակցուած է, եւ կը ներկայացնէ Տիրամայրը ասեղ կը ներկայացնէ Տիրամայրը ասեղ ձեռք ւած Յիսուս մանուկը, ամէնէն տակն ալ գրուած Ս. Ընտանիք հայերէն խօսքը տառերով: Կրնաք երեւակայել թէ մարդ ի՛նչ կը զգայ օտար տաղաւարի մը մէջ՝ ուր երբեք միտքէդ չանցնիր հայկական ձեռարուեստի մը գործը, այն ալ հայ տառերով: Կը տարակուսէի աչքերուս, այնպէս որ ատանց ձեռագործին նրբութիւններով բաղդելու, աչքերս յառած մնացին մեծատառեր լեզուի գիրերուն... Ոչինչ ի՛նչ բան ունի, անտարակոյս արժէքաւոր եւ հայկական գործը, օտար տաղաւարի մը մէջ որ մեզի հաւանաւոր է, եւ որուն համար ժամանակ տեղ մը յատկացուցեր են, զուիցերական շատ մը ձեռարուեստներու կարգին, ու հակառակ եղած արգելքին, ամէն ոք կը մղուէր չօշափելու չափ... այդ կտաւը, հաւասարապէս մեծ բան մը կարենալ ... գործին:

Հասարակ հանդերձ անոր թանկ արժէքին, կը հիանամ այն անծանօթ հայ տիկնոջ ազգասիրութեան որ չէ մոռցած իր ծագումը եւ հայ մնալու նախանձախնդրութիւնը ունի: Դուրս եկեր է կրցայ սորվել տաղաւարին տեղեկատու տիկինէն, թէ յիշեալ ձեռագործը հայ տիկնոջ մը գործն է եւ անոր ամուսինը Զուիցերացի մըն է:

Գիտնալու չէ՞ք զոհեր անծանօթ հայ տիկնոջ նախանձախնդրութիւնը, իր զուարթ կտաւով եւ իր թանկարժէք աշխատութեամբ, հոգ չէ թէ կրօնական բովանդակութեամբ:

Ն. Աղամալեան

ստան, Իտալիա եւ Նուկրիա - վիա, կամ, նուաճաղոյնը, կ'ապահով, զի ոչ անոնք ուրիշ ճակատի վրայ չյանուին:

Ուրիշ շատ աւելի կարեւոր ու ծանրակշիռ պատահարներ կան, որոնք կը մղեն Ֆրանսան, Մեծն Բրիտանիոյ բարեկամութիւնը անխախտ պահելու: Սպանիոյ դէպքերը եթէ տարբեր համաձայնի ստանան, Անգլիա ընդարձակ նեղուցի մըն է, պահպանելու համար Ֆրանսական հաղորդակցութիւնները Հիւսիսային Ափրիկէի հետ, ապահովութիւնը Զիբրիլթարի սահմաններուն եւ Մարոքի Թանժիրականին Անգլիա ոչ միայն պաշտպանողական զինակիցն է Ֆրանսայի, այլեւ Եւրոպական միջ-նորդը, այլեւ Ծերոպայէ դուրս զանազան յանձնրու:

Իրրեւ վերջին, բայց ոչ նուազ կարեւոր պատճառ մը եւս անգլօ-ֆրանսական բարեկամութեան — Ֆրանսա Անգլիոյ հետ-միասին քալելով, ըլլայ Եւրոպայի, ըլլայ Եւրոպայէն դուրս, ուսական դաշնակցութեան տագնապէն ալ ազատուած կ'ըլլայ, այսինքն՝ ապատուած ա եւ է վտանգէ, որ կրնայ ուսեւֆրանսական զինակցութենէ մը բղխիլ:

Թարգմ. Գերմ. ***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Խորհ. Հայաստան» խմբագրականի մը մէջ (5 օգոստ.) կը գանգատի, որ շինարարական կազմակերպութիւնն - երը «խայտառակ յետամնացութեամբ» բոլորեցին առաջին կիսամեակը: Շինարարական կազմակերպութեանց վարիչներուն, Գոգունցի, Յ. Միրզոյեանի եւ Ազարբէկեանի «պատուշային անհոգութեան» պատճառով, կիսկատար կը մնան շինութիւնները, իսկ պետութեան գանձին հարիւր հազարներով վնաս կը պատճառեն:

Իսկ Ա. Շահսուվարեան, Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդին նախագահը, շինարարական կազմակերպութեանց վարիչներուն «պատուշային գործունէութեան» մասին խօսելով, այսպէս կը գրէ նոյն «Խորհ. Հայաստան»ին մէջ (4 օգոստոս) —

Կոմերիտմիութեան փողոցին մէջ թիւ 50 տունին բնակիչ Միսաք Սաղաթեան սենեակ մը կը շինէ իր բնակութեան համար: Քաղաքային Խորհուրդը կը հրամայէ քանդել շինութիւնը, առարկելով որ արտօնութիւն առնուած չէր շինութեան համար: Եւ կը քանդուի: Յետոյ երեւան կուգայ, որ Քաղաքային Խորհուրդը արտօնութիւն տուած էր նախ քան շինութիւնը:

Նոր Ազատութեան փողոցին մէջ, շինարարական կազմակերպութեան վարիչները, նախակրթարան մը շինելու համար այնտեղ, կը քանդեն 250 բնակիչներու ճամբան, ելեկտրականութեան գիծերը եւայլն, յետոյ թողլով որ փողոցին բնակիչները իրենց միջոցներով շինեն քանդուած ճամբան եւ ելեկտրականութեան գիծերը:

«Պատուշային անհոգութեան» օրինակ է նաեւ հետեւեալ իրողութիւնը —

Սունդուկեան փողոցին վրայ, թիւ 35 տունէն երկու տարիէ ի վեր աղբը փոխադրուած չըլլալով, բնակիչները հոր մը կը փորեն բակին մէջ եւ աղբը... կը թաղեն:

Կոմերիտմիութեան փողոցին վրայ, թիւ 9 տունի, բնակիչներէն Քաղաքային Խորհուրդը տուրք կը գանձէ աղբը փոխադրելու համար, բայց աղբը կը դիզուի, ոչ ոք կը խորհի փոխադրել, եւ ռամիկանութիւնը կուգայ տուգանք արձանագրելու բնակիչներու հաշւոյն:

ՍԱՐՈՒԽԱՆ ԳԻՒՂԸ

Բայազիտի շրջանին մէջ Սարուխան գիւղը ունի 4202 բնակիչ (929 տուն), 922ը անդամ հաւաքական գիւղատնտեսութեան:

1935ին գիւղը ունէր 2780 գլուխ խոշոր եղջերաւոր անասուններ, 1937ին՝ 3062 գլուխ:

1935ին գիւղը ունէր 3510 գլուխ մանր եղջերաւոր անասուններ, իսկ 1937ին՝ 6449 գլուխ:

1935ին գիւղին ցանքերուն տարածութիւնն էր 1047 հեկտար, իսկ 1937ին՝ 1311 հեկտար:

Գիւղացիները հետզհետէ՞ բարեկեցիկ կը դառնան, շատեր լքած են իրենց գետնափոր բնակարանները եւ մտած լուսաւոր ու մարդավայել տուներէ ներս:

Սարուխան գիւղը ունի միջնակարգ վարժարան մը 29 դասարանով, 929 աշակերտներով, 23 ուսուցիչներով, բոլորն ալ Սարուխանցի, դպրոցը հին էր թէեւ վերջերս վերանորոգուած:

Գիւղն ունի նաեւ գիշերային մէջ - նակարգ վարժարան ութ դասարանով, ինչպէս եւ մանկապարտէզ մը 70 երեխաներով:

Չափահասներուն գրել-կարդալ սորվեցնելու համար բացուած էր դասընթացք մը, որուն կը հետեւէին 569 հոգի:

Սարուխանի մէջ կը գործէ մանկաբարձուհի մը: Կայ նաեւ բուժարան մը, բայց գիւղը կարօտ է 2—3 բժիշկի:

Գիւղը կը խորհի հիմնել 2 նոր դպրոց, 1 մանկապարտէզ, 1 ակումբ, 1 մարզադաշտ, 1 սինեմա, 1 մայրանոց, 1 բաղնիք:

ԿՈՏԱՅՔԻ ԳԻՒՂԵՐՈՒՄ

Կոտայքի շրջանին մէջ Ջառ, Կարակալա եւ Մուսա գիւղերը ունին միացեալ գիւղական խորհուրդ մը, 51 անդամէ բաղկացեալ: Այս երեք գիւղերը յետամնաց գիւղեր էին, այժմ սակայն կարեւոր նուաճումներ են կատարած: Քանի մը տարի վերջ, Ջառ, Կարակալա եւ Մուսա գիւղերը կ'ունենան լուսաւոր եւ երկյարկանի բնակարաններ, գեղեցիկ պարտէզներով եւ հարթ փողոցներով:

Այս տարի հաւաքական գիւղատնտեսութեան անդամները շինեցին 10 երկյարկանի բնակարաններ: Երեք գիւղերուն մէջ ալ հիմնուած են վարժարաններ, ուր կը յաճախեն 800 աշակերտներ: Ջառ, Կարակալա եւ Մուսա գիւղերը ունին նաեւ մանկապարտէզ 80 երեխաներով, ու մանկամսուր՝ 67 երեխաներով: Ներկայիս կը շինուին դպրոցական նոր շէնքեր: Երեք գիւղերուն միացեալ ջանքերով սարէն խմելու ջուր կը բերուի եւ աղբիւր մը կը շինուի: Երեք գիւղերուն մէջ կան միայն 130 հոգի, որոնք գրել-կարդալ չեն գիտեր:

ԹՈՒՐՔ ԵՒ ՌՈՒՍ ՎԷՃ ՄԸ

ՏՕՆՔԻՇՕԹԱԿԱՆ ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ

Այս խորագրին տակ Պոլսոյ «Ճումհուրիէթ»ի մէջ խմբագրապետ Գ. Նատ. Նատի կը գրէ —

Մոսկուայի մէջ բոլորովին անսպասելի եւ անտեղի յարձակում մը հրատարակուած է իր վրայ մեր 23 օգոստոսի այն յօդուածին, զոր գրի առած էինք Չանաքքալէի բացերը անծանօթ ընդծովեայի մը անիծապարտ գործունէութեան եւ դարձեալ ընդծովեայի մը Սարմարայի մէջ երեւալուն կապակցութեամբ:

«Իզվէստիա» եւ «Փրավտա» թերթերու սիւնակներուն մէջ միաժամանակ ժայթքող այս միացեալ եւ խառնած յարձակումին համաձայն, մենք փոխանակ բացորոշ ըսելով անցնելու թէ անծանօթ ընդծովեան իտալական եւ գերմանական ազգայնականութեան կը վերաբերի, Ռուսիան ալ մէջը խառնող ենթադրութիւններ առաջ քշած եւ այդպէսով բարեկամ Ռուսիան փոշուած ենք. որով այնպէս վճռել հարկ կ'ըլլայ եղեր թէ այդ գրութեան ենթադրութիւններով՝ որքան պաշտպանած կ'ըլլանք իտալական եւ գերմանական ֆաշականութիւնը, նոյնքան գրպարտութեան ենթարկած կ'ըլլանք խորհրդային վարչութիւնը: Մինչդեռ մենք ի սէր Թուրքիոյ հայրենիքը մօտէն շահագրգռող այդ ընդծովեայի ծովահէնութեան, ո՛չ Իտալիան ու Գերմանիան պաշտպանած, ոչ ալ Խ. Ռուսիան ամբաստանած էինք: Երբ աչքէ կ'անցուէր արտաքին պատերազմի մը ձեւը ստացող իրր թէ ներքին սպանիական պատերազմով շահագրգռուողութիւնները, այս ընդծովեայի գործունէութեանց մէջ կայ ու պատասխանատուութիւն ունեցող ամենէն նըշան հասանական պետութեան Ռուսիան ըլլալը յայտնած էինք, ինչ որ բացորոշ կը տեսնուի մեր գրութեան մէջ:

Մեր յօդուածին՝ անոր մէջ չյանցուած խնդիրները տալով մեր անձին դէմ յարձակումի առիթներ ստեղծելու համար՝ պէտք է կամ հակառակը հասկնալ, եւ կամ, ինչ որ ալ ըլլայ, նախապէս պատրաստուած ըլլալու է նման յարձակումի մը: Առաջին ձեւը թիթեւութեան ընթացք մըն է, իսկ երկրորդ ձեւը մեզ համար միմիայն զարմացում պատճառող երեւոյթ մը կը համարուի:

Չանաքքալէի ջուրերը երկու սպանիական նաւերը ընկղմող ծովահէնի գործունէութեան իբր միջոց ծառայող ընդծովեային մասին մեր ծանօթութիւնը, դժբախտաբար այսօր եւս դեռ ենթադրութիւններէ անդին չանցնիր: Եթէ մօտէն գիտնայինք թէ որո՛նք են այն պետութիւնները որոնց կը պատկանին այդ ընդծովեաները, ո՛չ մեր լռելեայն եւ ոչ ալ մեր ընկերներուն համար «Իզվէստիա»յի եւ «Փրավտա»յի ցուցմունքին չէինք սպասեր:

Այս դէպքերուն մէջ հասանական շահակիցները գլխաւորաբար Ֆրանսա եւ Վալենցիան, իսկ անոնց եռեւն ալ մէկ կողմէ Գերմանիա եւ Իտալիա, իսկ միւս կողմէ Խ. Ռուսիա դեռ եւս կը պոռչտան զիրար ամբաստանելու համար: Ինչ հարկ երկար խօսելու, ահա «Իզվէստիա»յի եւ «Փրավտա»յի մեզ դէմ անիրաւօրէն յարձակող իրենց վերջին գրութիւնները, որոնց մէջ բացայայտ կերպով մեզի կը բարկանան թէ՝ ինչո՛ւ զիրք չենք բռներ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ: Այս պարագան միթէ միւսները ամբաստանող արտայայտութիւններ չե՞ն:

Գալով Չանաքքալէի նեղուցէն դուրս երեւցող եւ անոր ներսի կողմն ալ գոյութիւնը կասկածելի ընդծովեային, ահա հո՛ս կը փոխուի կացութիւնը: Աւելի մեր մայր երակին դպչող շատ կարեւոր հարց մըն է: Մեր ճիտին պարտքն է գիտնալ թէ որո՛ւ կը պատկանի այս ընդծովեան եւ, ո՛րմէ ալ որ գայ, անվարան հարուածել զայն, բանակութեամբ դիմադրութելով առաջ գալիք բոլոր հետեւանքները:

Անկեղծօրէն կ'ըսենք թէ, ինկապէս մինչեւ այսօր չենք գիտեր թէ ի՛նչ է վաճառանիշը այս ծովահէնութեան գործիքին: Իրերայաջորդ երկու դէպքերը մեզի ցոյց տուին որ խաղաղութեան շրջանէ դուրս անհրաժեշտ կարեւորութեամբ շարժինք, եւ ուժեղ դարպաս կը յուսանք թէ, մեր ջուրերը եկած այս ծովահէնութեան կրկնումի պարագային պիտի կրնանք ճշդել իրականութիւնը

Մոսկուայի երկու գլխաւոր թերթերին՝ Խ. Ռուսիոյ բարեկամ Թուրք թերթի մը դէմ կատարած այսպէս անարդար եւ անկիրթ յարձակումներէն պէտք կ'ըլլայ հետեւցնել թէ, մէկ կողմ թողունք թշնամութիւնները, շատ տարօրինակ պիտի ըլլար վստահութեամբ կապուիլ զիրար քակուելիք բարեկամութեանց: Ահա այսպիսի շրջանի մը մէջ կ'ապրինք: Արձանագրելով հանդերձ այս կէտը, երկու թերթերուն անտեղի եւ անտրամաբանական յարձակումներուն պատճառաւ, մենք չէ որ պիտի փոխենք այն քաղաքականութիւնը որ գծուած է պատմութեան, աշխարհագրութեան եւ ընթացիկ կեանքինհրաժեշտութեանց եւ վճռական հետեւանքներուն բերումով: Երկու թերթերը ինչ որ ալ ըսած ըլլան, մինչեւ որ հակառակը հաստատուի, մենք համոզուած ենք թէ Թուրքեւռուս բարեկամութիւնը երկու դրացի երկիրներուն համար փոխադարձաբար օգտակար շնորհ մըն է, եւ մենք կը պահենք մեր այս համոզումը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՏԱՑՔԻ ԳԻՒՂԵՐԸ

«Հայրենիք» ամսաթերթի խմբագրութիւնը կ'ըսէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 օգոստ.) —

— «Քանի մը օր առաջ գրեցինք թէ կեդրոնական Եւրոպայի ամէնէն աւանաւոր կոմունիստներէն մին՝ Վիլը Շլամ, Վիեննայի երբեմնի կոմունիստ օրկան «Րոթէ Ֆահնէ»ի երկար տարիներու խմբագիրը, իր աքսորավայրին՝ Զուիցերիայի մէջ, հրատարակած է գիրք մը, որ կոչուած է «Ստալինի Դիկտատուրան», որ անոր նախորդին որակումն է ամենակատար դիկտատուրայի:

Վերջին մէկ երկու տարիներու ստալինեան ահաւոր ներքեւ, «աշխարհի մէկ վեցերորդ»ի մէջ անցած ողբերգական դէպքերը մղած են Շլամը վերաքննութեան ենթարկելու Սովետ Միութիւնը եւ իր «բանուորական դիկտատուրան» ու «ստալինեան անձնական» սահմանադրութիւնը, եւ յանգած այն եզրակացութեան, որ Սովետ Միութեան քաղաքական եւ տնտեսական շէնքը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ոստիկանական վրայ բարձրացած դիկտատուրա մը:

Շլամ այժմ կը տեսնէ որ Սովետ Միութիւնը կը տառապի նիւթական եւ արտադրական միջոցներէ: Պետական բուռն պրոպականդը չի կրնար ծածկել այս բացը բանուորներէն, որովհետեւ անոնք կը զգան բնական ծանութիւնը եւ քաղցին ճնշումը: Ընկերվարական յեղափոխութեան գաղափարական ըմբռնումն ալ չքացած է եւ անոր մնացած է միայն մեքենան, դիկտատուրական ռէժիմը, որ կը ճզմէ ամէն զնով ճնշել ժողովրդական դժգոհութիւններն ու պոռթկումները: Որովհետեւ այլ եւս կարելի չէ դիմել զանգուածներուն՝ յանուն ընկերվարութեան բարձր գաղափարներուն, որոնք այսօր վարկաբեկուած են Սովետ Միութեան ժողովրդական խաւերուն մէջ, սովետ իշխանութիւնը ապաւինած է ամենէն անգութ քաղաքականութեան մը՝ անհոգի, քաղաքական մեքենայի մը միջոցով:

Եւ այս պատկերին առջեւ՝ Շլամ կ'ամբաստանէ եւ կը դատապարտէ ստալինեան ռէժիմը՝ ըսելով —

«Մենք ընկերվարական եղած էինք, որովհետեւ չէինք կրնար հանդուրժել մարդու մը ճզմումը այլ մարդու մը կողմէ: Մենք ընկերվարական եղած էինք, որովհետեւ չէինք կրնար հանդուրժել մարդկային մշակոյթի կործանումը եւ անիրաւութիւնը: Մենք ընկերվարական եղած էինք, որովհետեւ կը հաւատայինք թէ ժողովուրդներու ազատութիւնը եւ պատիւը եւ ինքնավարութիւնը ամենապարզ բաներն էին կեանքի մէջ: Մենք ընկերվարական եղած ենք, որովհետեւ մենք կը փնտռէինք ծայրայեղ բռնութեան, որուն պաշտպանն է ֆաշիզմը»:

Շլամի այս խոստովանութիւնները մեզի համար ոչ մէկ նորութիւն կայ: Մեզի համար, սակայն զարմանալի է, որ Շլամի նման ականաւոր հեղինակի մը աչքերուն թէփերը նոր թափած են եւ ան միայն այսօր կը տեսնէ ու կը նկարագրէ բաներ, զորս ուրիշներ աւելի քան տարի մը առաջ ու ամբողջ քսան տարի տեսան ու նկարագրեցին:

Զարմանալին այն է, որ Շլամի նըման ականաւոր հրապարակագիրը չըտեսաւ որ Լենին իր «բանուորական դիկտատուրան» կը բարձրացնէր սուտի պատուանդանի մը վրայ, երբ ան գրաւոր թէ բերանացի կը յայտարարէր— Սպանեցէ՛ք, խարեցէ՛ք, միայն թէ յաղթանակեցէ՛ք:

Զարմանալին այն է՝ որ Շլամ առաջին օրէն իսկ չկասկածեցաւ թէ Սովետ Ռուսիոյ մէջ բարձրացուած «բանուորական դիկտատուրան» ամենավատ տեսակի անհատական, միապետական դիկտատուրա մը կրնար ըլլալ, երբ Լենին բացէ ի բաց եւ շնականօրէն յայտարարեց թէ «աննատակա, անձնական դիկտատուրան եւ ընկերային դեմոկրատիան ոչ բաներ էին»:

Զարմանալին այն է, որ մարդկային ազատութիւնը, ժողովուրդներու պատիւը, ինքնավարութիւնը, մշակոյթը այսօր պանծացնող եւ անոնց պաշտպանութեան համար «ընկերվարականդարձած» Շլամը ուրիշ սուտերով պաշտպանեց ու փառաբանեց անոնք, որոնք Լէ՛նին ու Ստալին գլխաւորութեամբ մօտ քսան տարի ճզմեցին մարդկային ազատութիւնը, ոտնակոխեցին ժողովուրդներու պատիւը, ինքնավարութիւնը, աւերեցին ու կործանեցին մշակութային բոլոր արժէքները եւ արեան մէջ խեղդեցին միլիոնաւոր մարդկային էակներ ու ըղձային տասնեակներով ժողովուրդներու ազատութիւնն ու ինքնավարութիւնները»:

ԽՄԲԱԳԻՐ ԵՒ ՅԱՆՁՆԱԿԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԼՈՒՍԱՎԵՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

ԼԵՒՈՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Վանէն Կարին գնացող ճամբորդներու համար՝ Դութախի հովիտէն Ալաշկերտի դաշտը անցնելու ամենակարճ ճամբան կը համարուի Ղլիճ Կէտուկը, որ վեց հազար ութ հարիւր ոտք բարձրութեամբ դժուարին վեհ մըն է՝ երկու կողմերէն ալ, Հայաստան լեռնաշխարհի մէջ, ուր հազուագիւտ չեն մինչեւ տասը հազար ոտք բարձրութիւն ունեցող լեռնանցքներ, Ղլիճ Կէտուկը իր սառնիկ թեքութեան պատճառով, ամենավտանգաւորներէն մէկը կը համարուի:

Սրածայր սարի կողը եզերելով՝ բոլորովին փճացած ճանապարհը զիգզագ կը բարձրանայ, առանց ոեւէ պատսպարան զարձուածքներու եւ հակառակ կողմէն Ջրվէժի նման վար կը թափի: Եթէ ամառնային ամիսներուն Ղլիճ Կէտուկը վտանգաւոր ճանապարհ մը կը համարուի, ձմեռուան ամբողջ շրջանին ձիւնի ու բուքի պատճառով գրեթէ անանցանելի կը դառնայ: Հակառակ այս դժուարութիւններուն, ...թէ ստվարական կարաւանները, այլ նոյնիսկ կառքերը չոր եղանակին կը նախընտրէին այդ ճամբան, փոխանակ Ղարաքիլիսէէն երթալու, որով ճանապարհը մէկ օրով երկարած պիտի լինէին:

1913 թուականի օգոստոս ամսուն, Վանէն ճամբայ ելած կարաւան մը, առաւօտուն կը բարձրանար Ղլիճ Կէտուկը, Ալաշկերտի դաշտը իջնալու համար: Ճամբորդները հետիոտն կը բարձրանային, ժամ առաջ անցքի կատարը հասնելու ցանկութեամբ: Կարաւանի ձիերն ու ջորիները, կարծես առաջուց ոտքերնին դնելու տեղը որոնելով, ծանրօրէն կ'առաջանային, մինչ ձիապանները շատ յոգնած ձիերու պոչերէն բռնած մէկ կը հայհոյէին, մէկ փաղաքշական բացագանչութիւններ կ'արձակէին քրտնաթոր անասունները քաջալերելու համար:

Կէս օր չէր եղած, երբ ճամբորդներէն քիչ վերջ, կարաւանն ալ հասաւ լեռնանցքի բարձրագոյն գագաթը: Հոն, դէպի աջ կողմը զառիվեր իջնելու կէտին, փոքր հարթութեան վրայ, բեռները վար առին ձիապանները: Ցարդով ու զարիով լեցուն տոպրակները անցուցին կենդանիներու գլուխներուն, ու իրենք ալ իջեւանի շուքին տակ շրջան կազմած նստան ճաշելու:

Ճամբորդները մեծամասնութեամբ Թուրքեր էին: Երկու Թուրք ընտանիքներ, իրենց երեխաներով մէկտեղ, կը վերադառնային Պոլիս՝ Վանի կեանքը անհանդուրժելի գտնելով, մինչ իրենց ամուսինները հարկադրուած կը մնային Վան. Ճամբորդներէն մէկը Թուրք պաշտօնաթող սպայ մըն էր, որ կը վերադառնար իր հայրենիքը, իսկ միւս երկուքը Արճէշցի հայ խանութպաններ էին. Վերջիններս կ'երթային Կարին, յաջորդ տարուան համար անուններ հայթայթելու իրենց խանութներուն համար:

Ճամբորդներու թուաքը վերջացնելու համար պէտք չէ մոռնանք կիսահասակ մարդ մը եւս, որ Արճէշէն միացած էր անցնող կարաւանին: Այդ մարդու դէմքի ձախ կողմը եղծուած էր: Փայլուն մազերն վրայ կարմիր պալարներ ու աջ երեսին վրայ ալ բազմաթիւ կապտաւուն կէտեր, բոլորովին այլանդակած էին անոր դէմքը: Ձախ ձեռքի ջիղերը քաշուած, ամբողջ թեւը անբնական կերպով կախուած էր ուսէն: Սակայն հակառակ կաղալուն, երբ ճամբորդները իջնան դարատներէն, զարմանալի արագութեամբ առաջ անցաւ եւ ամէնէն առաջ հասաւ անցքի կատարը:

Կարծեմ հարկ չկայ ըսելու թէ՞ այդ հաշմանդամ ճամբորդը ընթերցողի վաղածանօթ Լեւոնն էր: Առանց ստամբելու ընկերներուն, որոնք անծանօթ մարդիկ էին, Լեւոնը իջեւանէն վեր, քարաժայռի մը վրայ բարձրանալով հոն երկնցաւ, արեւէ խանձող ճառագայթներուն տակ: Կարծես ո՛չ անտանելի տաքը կը զգար եւ ոչ ալ ճայռի ջերմութիւնը: Գլուխը յենած աջ ձեռքին, դէմքը դարձուցած դէպի հարաւ, անսահման տխրութեամբ, ծանր մտածումներու անձնատուր եղած կը թըուէր:

Հեռուն, ձախ կողմն վրայէն երեւցող Սիփանայ սարի քանակով գծուած կանոնաւոր կոնը, կարծես երկինքի կապոյտի վրայ նկարուած: Անոր վրայ Ախլաթի սարերն էին ու անոնցմէ աւելի հեռուն, մշուշային գծերով՝ կ'երեւէր Նեմրութի հսկայ սարը, որու գագաթը ներս ինկած կը թուէր:

Ծանր թախիծ մը չոքած էր առանց այդ ալ լեւոնի դաժան դէմքին վրայ: Արդեօք անգամ մըն ալ պիտի տեսնէ՞ր մեծաշուք Վասպուրականը, կը մտածէր Լեւոնը, սքանչելի ծովակը, ամեհի սարերը, ու այն ժողովուրդը, որուն ծառայելու համար ինքն ու իր ընկերները զոհաբերեցին ամէն ինչ, անգամ մըն ալ պիտի տեսնէ՞ր այն որ հնարաւոր էր զոհաբերել: Արդեօք վայրերը, դաշտ, լեռ ու ձոր, ուր ա՛յնքան ընկերներ ինկան հայ ժողովուրդի ազատութեան համար. պիտի կրնա՞ր անգամ մըն ալ չոքել Վահէի նուիրական հողաթումբին առջեւ, իր արդարան ուխտը նորոգելու համար:

Երկարատեւ տարիներու ընթացքին լարուած աշխատանքը, անվերջ թափառումները զաւառէ գաւառ, իր մէջ բնածին անժուժկալ աշխատասիրութիւնը, խորտակած էին երկաթէ մարմինը, ընկճել էին անընկճելի Լեւոնը: Պէտք էր հեռանար Վասպուրականէն՝ թէկուզ մի երկու տարի արտասահման անցընելու համար, ուր որոշած էր հանգստանալ եւ թէ մանկավարժական դասընթացքներու հետեւիլ, վերադառնալով աւելի եւս օգտակար լինելու դպրոցական գործին: 1913 թուականի ամրան վերջին մասը բարոյը բաւ. Սանց հաւաքուած բազմութեան: Ընկերներ, ուսուցիչներ, գիւղական ներկայացուցիչներ եկած էին ճամբու դնելու իրենց Լեւոնը: Առանց անապաւելու գիւղէ գիւղ անցնելով Լեւոնը հասած էր Արճէշ, ուր եւ միացաւ անցնող կարաւանին:

Եր հեռանար Լեւոնը Վասպուրականէն եւ սակայն հոգեկան խոր բեկում մը կը զգար իր մէջ: Մանաւանդ վերջին տարիներու ընթացքին զարմանալիօրէն մեծ յեղաշրջում մը կատարուած էր անոր զնահատութեան եւ ժողովուրդի հանդէպ ունեցած վերաբերմունքին մէջ, Նախասահմանադրական տարիներու շրջանին, յեղափոխական ծանրեւած կեանքի բերումով Լեւոնը համբաւ թէ հեղափոխութիւն ծնեցած էր հայ ժողովուրդի լայն խաւերուն հետ շփման գալու, մօտէն ծանօթանալու այդ ժողովուրդներու հետ: Բայց վերջին տարիներուն, երբ սահմանադրութեան հանդիպման եւ բարոյական արժէք-յաւելման շնորհիւ, ազատ գործելու լայն ասպարէզ բացուեցաւ իրեն համար, որպէս լեռնային տեսուչ եւ որպէս զեկավար հասարակական գործիչ, անընդհատ շփման մէջ գտնուելով հայ գիւղացիին հետ, կրցաւ ճանչնալ զայն: Տեսաւ անոր աչք ծակող բացասական գիծերը, ուրկական կեանքի զարտուղ ժառանգութենէն մնացած, գնահատեց անոր աշխային ներկայացող սովորութիւնները: Ծանօթացաւ հայ գիւղացին իր իսկական արժէքով. ազնուութեան եւ նախապաշարմունքներու մէջ կորած, ծայրայեղօրէն համեստ եւ կոպիտ, շարքայ աշխատող մը, ընդունակ զարգանալու երբ բարեպատեհ պայմաններ ստեղծուէին: Մանաւանդ անոր մայրենի սէրը դէպի հայրենի երկիրն ու պատմական հողը, անոր դիմացած յառաջդիմական դրոշմն էր: Լեւոնը հոգին ամբողջ կարողութեամբ սիրեց զայն եւ ամբողջովին նուիրուեցաւ, աշխատող եղած գիւղացիի վերաբերմունքին:

(Շար.)

ՄԱՆՍԱ

Ըստ «Էլ Ահրամ»ի թղթակցին, Անտիոքի շրջաններուն Հայերը, Թուրքերու այս խռովարարական արարքներուն փոխադարձելու համար մեծ ցոյցեր բրած են եւայլն ։

Կը հաղորդուի նաեւ որ Թուրք կառավարութիւնը Ֆրանսական կառավարութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան պահանջած է ընտրել Յանձնախումբի մը առաքումը Սանճաք, այս յանախադէպ խռովութեանց պատճառներն ու պատասխանատուները ճշդելու համար ։

*** «Էլ Նահար»ի Հալէպի թղթակիցը կը գրէ.—

Անտիոքին եկող արժանահաւատ անձնաւորութիւն մը կը տեղեկացնէ թէ քաղաքը մշտապէս գոց կը մնայ, գործերը կայուն են, եւ կը տիրէ անբնական կացութիւն մը ։ Թուրքեր յայտնապէս գրգռութիւններ կը ստեղծեն եւ խռովութիւններ կը յարուցանեն ։ Ուր որ Արաբ մը տեսնեն, յարձակման կ'ենթարկեն զայն ։ Նէսիպ Արսուզի անուն Արաբ մը երբ զինուորի մը ընկերակցութեամբ Սէրայ կ'երթար, Թուրքերու յարձակման ենթարկուեցաւ ։ Զինուորը օդին մէջ գնդակ մը արձակելով յաջողեցաւ փրկել կեանքը Արսուզիին ։ Արաբներու դէմ ամէն տեսակ բռնութիւն ի գործ կը դնեն անոնք ։

Թուրքիայէն բազմաթիւ զինուած հրոսախումբեր եկած են Սանճաք, ժամանակաւորապէս խանգարելու համար խաղաղութիւնը ։ Այդ բոլորը ծանօթ են տեղական ու ֆրանսական իշխանութեանց, սակայն, դժբախտաբար որեւէ ձեռնարկ չի կատարուիր վերջ դնելու համար խռովութեանց ։

*** Միւս կողմէ Թուրք թերթերը կը շարունակեն գրգռիչ լուրեր հրատարակել ։ «Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ (30 օգոստոս).—

Հաթայի (Սանճաք) անկարգութիւնը դեռ կը շարունակուի ։ Թուրքերը թէեւ իրենց խանութները բացած են, բայց Հայերը եւ Ալէվի Թուրքերը չեն կրցած բանալ Արաբներուն սպառնալիքին վրայ ։ Արաբները կ'ըսեն թէ կրակով պիտի այրեն ով որ առեւտուր կ'ընէ Թուրքերէն ։ Կ'ըսուի թէ Սուրիոյ դահլիճին մէջ այս օրերս փոփոխութիւն պիտի ըլլայ եւ Տոքթ. Շահպէնտէր եւ Ֆայիզ Հուրի դահլիճին մէջ պիտի առնուին ։

Բազմաթիւ զէնքեր երեւան հանուեցան Փարիզի մէջ

Ոստիկանութիւնը երեւան հանեց զէնքի մթերանոց մը, Փարիզի մէջ ։ Երկու խուզարկութեանց շնորհիւ մէջտեղ հանուեցան 300 մեքենաչարժ ատրճանակներ, եւ ուրիշ բազմաթիւ զէնքեր՝ Պուլվառ Սեվաստոփոլի եւ ուրիշ տեղ Պէնի մէջ ։ Առաջին առթիւ ձերբակալուեցան չորս հոգի ։ Քննութիւնները եւ հետապնդումները կը շարունակուին ։ Ձախակողմեան թերթերը ֆաշական -աղքայնական խմբակցութեանց վերագրելով այս մաքսանենգութիւնը, կը պահանջեն մինչեւ ծայրը հետապնդել գործը եւ խստօրէն պատժել պատասխանատուները ։

›››› • ‹‹‹‹

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ Պերլին այցելութեան առթիւ, գերմանական ռազմափորձերուն ներկայ պիտի ըլլայ մարաջախտ Պատոլյիօ ։

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՑԻՆ ՏՕՆԸ, որ սարքուած էր կիրակի օր, Վէնսէնի մէջ, մեծ յաջողութիւն գտաւ ։ Հինգ հազար աշկերտ-վարիչները թափօր մը կազմեցին այս առթիւ ։ Դժբախտաբար արկած մը պատահեցաւ վերջին պահուն, եւ զինուորական օդաչու մը, Փանեէնի, ջախջախուեցաւ իր օդանաւին հետ ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ այցելուներու թիւը 379094ի հասաւ կիրակի օր ։ Այցելուներուն մեծ մասը օտարականներ են, աշխարհի բոլոր մասերէն ։

24 ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՂՋԻԿ ՄԸ յամառօրէն որոշած ըլլալով անձնասպան ըլլալ, սովորութիւն ըրած էր երթալ պառկիլ երկաթուղիի գծին վրայ, Գերմանիոյ մէջ ։ Ծօթենբուրգ անդամուն, կիրակի օր, նորէն պառկելով, դատապարտուեցաւ երեք ամիս բանտարկութեան ։

ՇԱՐՔ ՄԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃԱՌԵՐ խօսեցան, կիրակի օր, փոխ-վարչապետ Լէօն Պլում՝ շեշտելով միջազգային կացութեան ծանրացումը, նախկին վարչապետ Ֆլանտէն, առաջարկելով բռունցքը սեղմելու փոխարէն ձեռք երկարել, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Ժուհօ, նախկին վարչապետ Սառօ եւ ուրիշներ ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ հակաֆրանսական երգ մը, որ կը սկսի այսպէս.— «Մենք կ'ուզենք տապալել Ֆրանսան» ։

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐԸ զինուորական մարզանքներ կը կատարէին կիրակի օր, Սաքսոնիոյ Կրիմմա քաղաքին մէջ ։ Տասը տարեկան տղայ մը վրանին տաքութենէն նեղուելով, դուրս ելաւ ։ Տասնչորս տարեկան տղայ մը, որ կը հսկէր իբրեւ պահակ, հրամայեց.— «Ո՞վ է ան» ։ Տղան պատասխանից փոքրիկ մը արձակելով ։ Պատանի պահակը գնդակով մը գետին փռեց ըմբոստը, իբրեւ լրտես ։ Ոստիկանութեան քննութենէն երեւան ելաւ որ 9 — 14 տարեկան տղաք 10 հատ լեցուն ատրճանակներ ունէին վրաններուն մէջ ։ Սպանուած տղուն հայրը՝ դատի քաշուեցաւ կուսակցական ատեանին առջեւ, թերթի մը մէջ ծանուցած ըլլալով գէպքը ։

Այրի Տիկ. Մառի Թէքէուշեան, Այրի Տիկ. Աղաւնի Քիւփիւքեան (Փարիզ), Հ. Վարդան Հացունի (Վենետիկ), Տէր եւ Տիկ. Գէորգեան եւ զաւակներն վրէժ (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Քիւփիւքեան եւ զաւակունք (Թեհրան), Տէր եւ Տիկ. Կարապետ Թէքէուշեան եւ զաւակը (Պանեէօ), Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Քէֆեանեան, Տէր եւ Տիկ. Պետրոս Քէֆեանեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Մ. Աչէմեան եւ զաւակունք խորին կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, թոռանը, քրոջորդւոյն եւ ազգականին ողբացեալ

ՆՈՒՐՀԱՆ ԹԷՔԷՈՒՇԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ Սեպտ. 3ին Hôpital Cochinի մէջ, 23 տարեկան երիտասարդ հասակին.

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ Սեպտ 7 ժամը 9 ին ։

Արարողութիւն Պանեէօի ֆրանսական եկեղեցին

Բնակարան՝ 145, Rue des Meuniers, Bagneux.

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑՆԵՐ. Փորթ տ'Օրլէանէն առջեւ 128 թիւ օթօպիւսը եւ [illegible] Պանեէօյի եկեղեցին

Դ Ա Ս Ա Խ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ
10 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սալ Վոլթէրի մէջ ։
Երեկոյթը ամբողջ նուիրուած է ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ
Կը նախագահէ Տոքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կը խօսի ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ
Խօսք կ'առնեն Տիկին ԱՐՄԷՆՈՒՀԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Գ. Գ. ԽՈՒԴԿԱՐԵԱՆ, Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ ուրիշներ ։
Գեղարուեստական բաժին

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ
ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait)
19 Սեպտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր
Salons Marignyի սրահներուն մէջ. 26 Cours Marigny
Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ'ըլլան՝ Սափրիչներու Սէնտիքայի նախագահը եւ վարչութեան անդամները, Սափրիչներու Հանգստեան Տան Յանձնախումբի նախագահը՝ M. Mornot ։

Կը մասնակցին սափրիչներու թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiaի, եւ Միութեան Նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի ։

Գեղարուեստական հոյս բաժին ։
Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն.
Երգ, պար եւլն. Ճոխ պիւֆէ.
Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 6 ֆրանք ։

Այցի եկ գիշերօթիկ վարժարանները

1. Avenue du Château- Saint Gratien (S. et O.)

եւ 73. Avenue Henri Barbusse, Arnouville-Les-Gonesses (S. et O)

Վերաբացում՝ 2 Հոկտեմբեր 1937ին

Անսպառ ցղութեան հայ քոյրերու վարչութեան ներքեւ գտնուող այս երկու վարժարանները կ'ընդունին, չափաւոր գիներով գիշերօթիկ աշակերտուհիներ, որոնք կ'ուսանին բարոյական խնամեալ դաստիարակութիւն ։

Մասնաւոր համաձայնութեամբ աշակերտուհիները ֆրանսերէնով աւանդուելիք նիւթերու համար, կը յաճախեն տեղական «Ecole Libre»-ները, իսկ հայերէն լեզուն, պատմութիւնը, ձեռագործը եւ հայերէնով աւանդուելիք նիւթերը կ'ուսուցուին հայ քոյրերու կողմէ ։

Մանրամասնութեանց համար, դիմել իւրաքանչիւր վարժարանի տնօրէնութեան, Կիրակի, Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը, կէսօրէ յետոյ ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Gare du Nordէն երկաթուղիով Saint—Gratien, կամ Arnouville Les-Gonesses.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ) ։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հանի Մարիամ Ջիթըպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Ջիթըպաշեանի հետ ։ Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները ։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France ։

Կը խնդրուի արտատպման թերթերէ արտատպել ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ Ցաւաքդիւմասիրաց Միութեան դպրոցի ծայներէնի դասընթացքը կը սկսի ամսոյս 9ին Հինգշաբթի օր.

Վարչութիւնս կը խնդրէ բոլոր ծնողներէն որ կը բնակին Պանեէօի, Քաշանի, Մոնրուժի մէջ եւ շրջակաները, իրենց զաւակները դրկեն դպրոց սովորական ժամուն ։

Վարչութիւն

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

›››› • ‹‹‹‹

Այդ բոլոր անբախտութիւնների մէջ մի մխիթարութիւն կայ, այն է որ որքան էլ զրկանում են մեզանից, որքան էլ յափշտակում են, դարձեալ մեր ամբարները լիքն են մնում, բայց Քիւրտը ուտելու հաց չէ գտնում ։

— Գիտե՞ք հայր, այն առածը, թէ վրոյը իր համար տուն չի կարող շինել, բայց տուն ունեցողի տունը կը քանդի ։ Քիւրտը թէեւ չէ վարում, չէ ցանում, չէ հնձում, իր տանը հաց չէ գտնում, միշտ քաղցած է մնում, — բայց աշխատող Հայի հացը ձեռքից խլելով, նրան էլ իր նման քաղցած է թողնում ։ Դու մեր տանը օրինակ մի բեր, հայր, մտածիր թէ որքան Հայեր կան, որոնք Քրտերի պատճառով աղքատ են եւ ուտելու հաց չունեն ։

— Այդ իրաւ է, որդի, բայց մի ուրիշ բան էլ կայ, այն էլ պէտք է գիտենալ ։ Դու տեսնո՞ւմ ես ոչխարներին, այսքան մորթում են, այնքան փճացնում են, բայց դարձեալ նրանք աճում են, բազմանում են եւ առաջին հօտեր են կազմում ։ Իսկ գայլը, թէեւ կերակրում է, ուտում է ոչխարներին, բայց միշտ քաղցած է մնում, եւ երբեք չէ բազմանում ։

Դու տեսե՞լ ես գայլերից մի հօտ ։ Գայլը գազան է, այսօր յափշտակեց մի ոչխար, կերաւ, կշտացաւ, էգուց չը գիտէ, թէ ինչով պէտք է կերակրուի ։ Նա պէտք է միշտ որսայ, բայց որսը ամէն անգամ չէ պատահում ։ Որսով ապրողը մի օր կուշտ է լինում, միւս օրը քաղցած ։ Քիւրտը — գայլ է, իսկ մենք ոչխար ։

Այսպէս էր բացատրում Ծերունին իր լեզուով այն բանը, որ գիտնականների լեզուով կոչւում է «կուլտուրական խաղաղ, անարիւն մրցութիւն» ։

Որդին պատասխանեց նրան.

— Ես կարծում եմ, հայր, թէ ոչխարները հովիւներ ու պահպանողներ չունենային, այսօր գայլերը ոչ մի ոչխար չէին թողնի աշխարհում, եւ դժուար կը լինէր ոչխարներին հօտեր կազմել ։ Մենք, իրաւ է, ոչխար ենք, բայց առանց հովիւի ։ Երբ մեր վիճակը այդպէս է, մնում է մէկ բան միայն գայլերից ազատելու համար, — որ մենք էլ գայլերի նման ատամներ ու ճանկեր ունենանք ...

Թ.

Արզրումից դէպի Բայազէդ տանող ճանապարհի մը կողմում, որ միակ քարվանի ճանապարհն է Տրապիզոնից Պարսկաստան, մի ձորի մէջ զետեղուած էին Քրտերի մի առանձին ցեղի չադրները ։ Չադրների բազմութիւնից, որ ծածկել էին մի գեղեցիկ, կանաչազարդ դաշտի մեծ մասը, կարելի էր նախապաշարել ցեղի բանակութեան մեծ թիւը ։ Ձիաների երամակներ, ոչխարների հօտեր, կովերի նախիրներ, սփռուած շրջակայ լեռների վրայ, ցոյց էին տալիս, որ այդ հովիւ ժողովուրդը վայելում էր հարստութեան հետ եւ բարօրութիւն ։

Վերադառնալով Ծերունի Խաչօի աղջկան, բոլորովին մութն է, երբ Ֆաթթահ-բէկը իր խումբով հասաւ յէշ-նալ չադրներին, որոնց մէջ բնակւում ցեղի պետը եւ գլուխն էր ինքը ։ Մի քանի վրանների առջեւ դեռ վառւում էին գիշերային խարոյկները կաթ տաքացնելու եւ կերակուր պատրաստելու համար, եւ սփռում էին իրանց շուրջ գեղեցիկ լուսաւորութիւն ։ Երբ բէկի խումբը մօտեցաւ, շները բարձրացրին մի խառնաձայն աղաղակ, եւ ամէն կողմից լսելի եղան գիշերապահ հովիւների խորհրդաւոր ձայները, որով իմացնում էին տալիս միմեանց թէ ձիաւորներ են մօտենում ։ Բէկի խումբի միջից պատասխանեցին նոյն տեսակ ձայներով. հովիւները հասկացան միմեանց, եւ այժմ առանց տեսնելու գիտէին, թէ եկողները ովքեր են ։ Բէկը իր ձին քշեց ուղիղ դէպի այն վրանը, որ պատրաստուած էր վաղուց ընծայ բերող հիւրի համար ։ Դա մի Թուրք ստորինամատոր էր ։ Հատակին սփռուած փորձուած եւ ծխուած ամեն տեսակ խարդախութիւնների մէջ ։ Նա մի ժամանակ Վանի կողմերում մուտիրի պաշտօն է վարել եւ փոխուած է եղել չափազանց կաշառակերութեան համար ։

— Դուք ինձ բաւական պատուել էք ընծայից բէկ, առաջ մուտիրը տեղից վեր կենալով, երբ բէկը մտաւ նրա վրանի մէջ.— ես միտք ունէի այս երեկոյ մնալ բարով անել ձեզ ։

— Շէյխի գլուխը վկայ, որ դուք շատ անհամբեր մարդ էք, պատասխանեց բէկը ծիծաղելով,— ես փարմանում եմ, թէ դուք ինչպէս էք ինն ամիս համբերել ձեր մօր արգանդում ։ Մենք դեռ չենք կշտացել մէկ մէկուց. ինչո՞ւ էք շտապում. չը լինի՞ թէ իմ վրանը ձանձրացրեց ձեզ ։

— Ամենեւին ոչ. ինձ շատ քաղցր է ձեր հիւրասիրութիւնը. եթէ ինձ մի օր դրախտը տանէին (որի վրայ մեծ յոյս չունեմ), ես կը ցանկանայի, որ այդ ձեր վրանը լինէր ։ Առաւելեանյ, նիւ, ես կը խնդրէի, որ առաւօտեան ինձ ճանապարհ դնէիք ։

— Լաւ, լաւ, օսմանլիի խասիաթը ես իմանում եմ. սովոր են հոտած քաղաքներում, փտած բարձերի վրայ առաւօտից մինչեւ իրիկուն ձգուել, նարգիլէ ծխել եւ ղահվէ խմել ։ Բայց այդ անապատի մէջ ի՞նչ կայ ։ Իրաւն առեմ, ես ինքս եմ մեղաւոր. ես չը կարողացայ ձեզ զբաղեցնել, որպէս հարկն էր ։ Ի՞նչ անեմ, որսորդութիւն չէք սիրում, ձիով ման գալ չէք սիրում, իսկ մեր սարերում ուրիշ զուարճութիւններ չը կան ։

Մուտիրը կրկին գործ դնելով թիւրքական կոմպլիմէնտները, պատասխանեց.

— Ձեր դէմքի լոյսը ինձ համար ամէն զուարճութիւններից բարձր է ։ Ինձ միշտ երջանիկ կը համարեմ, թէ արժանացայ ձեր տեսութեանը ։ Բայց մտածեցէք, բէկ, որ ձեր ծառան ազատ մարդ չէ, նրա ժամանակը նրան չէ պատկանում ։ Վալին ժամանակ նշանակեց որ տասն օրից աւել չուշանամ ։

— Ես կը գրեմ վալիին, որ ինքս չթողի ձեզ. դուք խօ իմանում էք, թէ նա որքան պատւում է իմ խօսքը ։

— Այդ ես իմանում եմ, վալին ձեր իր երկու աչքերի հետ չի փոխի. [illegible] խօսքը նրա մօտ մարգարիտի գին ունի ։ Նա ամենի մօտ ասում է, թէ [illegible] Ֆաթթահ-բէկի նման քաջ հաւատարիմ ցեղապետ չունի, եւ [illegible] պատճառով առաջարկել է ձեզ համար մաքիրէի առաջին կարգի շքանշանը

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameune, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
8
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI
8 SEPTEMBRE
1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3519 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՕՐ ՆՈՐ, ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՆՈՐ

»»»» • ««««

Խ. Միութիւնը կ'ամբաստանէ Իտալիան

»»»» • ««««

Իտալիա մերժեց-յարաբերութիւնները պիտի խզուի՞ն

Միջերկրականի եւ Սեւ ծովու սահմանակից պետութեանց խորհրդաժողովը հազիւ հրաւիրուած եւ դեռ չառերուն ձեւը չհասած, ահա նոր եւ աւելի ծանրակշիռ դէպք մը, որ լրջօրէն կը սպառնայ խաղաղութեան։

Երկուշաբթի օր, կոմս Չիանօ, Իտալիոյ արտաքին նախարարը, խորհրդային գեսպանատան գործակատարէն ստացաւ ծանուցագիր մը, որ մասնանշելով խորհրդային երկու նաւերու խրումը Միջերկրականի մէջ, ԱՆՈՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԶԳԷ ԻՏԱԼԻՈՅ ՎՐԱՅ ԵՒ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԵՂԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ. ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԱՏԵՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԱՏԺԵԼ ՅԱՆՑԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ։

Արտաքին նախարարը անմիջապէս պատասխանեց թէ Իտալիա ԿԸ ՄԵՐԺԷ ԱՄԵՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, ԻՆՉՊԷՍ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲՈԼՈՐ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ։

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ կոմս Չիանօ այս պատասխանը տուած է վայրկենապէս, առանց նոյնիսկ հաղորդելու կառավարութեան պետին։ Միւս կողմէ կը հաւաստեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը պիտի պնդէ իր պահանջներուն վրայ, յայտնելով թէ անժխտելի փաստեր ունի ձեռքին տակ, Իտալիոյ պատասխանատուութեան մասին։

Հռոմի մէջ Խորհրդային այս ձեռնարկը կը նկատեն փորձ մը՝ խորտակելու համար Միջերկրականի պետութեանց խորհրդաժողովը, որ պիտի գումարուէր ուրբաթ օր։ Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակները արդէն մեծ կարեւորութիւն չէին տար այդ ժողովին եւ ոչ ալ է գործնական արդիւնք չէին սպասեր՝ Միջերկրականի կացութիւնը լուսաբանելու եւ հաղորդակցութիւնները ապահովելու տեսակէտէն։ Իսկ խորհրդային ծանուցագրէն վերջ այլեւս ձախողած կը համարուի ծրագրուած խորհրդաժողովը։

ՄԻՒՍ ԿՈՂՄԷ, ԱՆՀԱՒԱՆԱԿԱՆ ՉԷ ՈՐ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԽԶՈՒԻՆ ՀՌՈՄԻ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԻՋԵՒ, հակառակ քաղաքականութեան եւ ոչ-յարձակման դաշնագրին։ Այդ պարագային դաշնակիցս պիտի զօրանայ Հռոմ-Պերլին առանցքը եւ երկու դիկտատուրաները աւելի քան երբեք պիտի շեշտեն իրենց գործունէութիւնը՝ բոլոր միջոցներով կռուելու համար համայնավարութեան դէմ, արեւմտեան Եւրոպայի մէջ։

Պերլինի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա այս հարցին մէջ ալ պիտի հետեւի իր զինակցին՝ Իտալիոյ։ Այս առթիւ գիտել կուտան թէ Մոսկուա վարպետօրէն ընտրած է վայրկեանը՝ լարելու համար իր յարաբերութիւնները Իտալիոյ հետ։ Այսպէս, կ'ըսեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը սպասած է մինչեւ վերջին պահը, իմանալու համար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կողմէ հրաւիրուած պետութիւններու ցանկը։ Եւ տեսնելով որ ցանկին մէջ կը գտնուի նաեւ Գերմանիան, որոշեր է խոչընդոտ գործի անցնիլ, որպէսզի Հռոմ-Պերլին առանցքը հեռացնէ ծրագրուած խորհրդաժողովէն։

*** Օտար թղթակից մը կը հեռագրէ Հռոմէն.— Խորհրդային ծանուցագիրը Հռոմ հասաւ ճիշդ այն պահուն երբ Իտալիոյ արտաքին նախարարը կը պատրաստուէր ընդունելու անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարները, որոնք պիտի յանձնէին ուրբաթ օրուան ժողովին հրաւիրագիրը։ Իտալական կառավարութեան համար ընդունելի կը համարուէր հրաւէրին ոգին, եւ կը կարծուէր թէ կոմս Չիանօ ինք անձամբ Ժընեւ պիտի երթայ, եւ պատեհութենէն պիտի օգտուէր, տեսակցելու համար Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Խորհրդային ձեռնարկէն վերջը, Իտալիա այլեւս անկարելի կը գտնէ ժողովին մասնակցիլ պետութեան մը հետ որ ամբաստանութեամբ կ'ամբաստանէ զինքը։ Ոչ ֆրանսական, ոչ ալ անգլիական գործակատարները, որոնք պաշտօն ունէին կոմս Չիանոյի յանձնելու ժողովին հրաւէրը, նախապէս լուր ստացած չէին խորհրդային ծանուցագրի մասին։ Այնպէս որ, անոնք ալ յանկարծակիի եկան։

Ժողովը ձախողա՞ծ է թէ պիտի յետաձգուի

»»»» • ««««

Լոնտոնի մէջ շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց Խորհրդային Միութեան ծանուցագիրը։ Դիւանագիտական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ անգլիական կառավարութիւնը պիտի առաջարկէ յետաձգել ժողովը, եթէ Իտալիա չուզէ մասնակցիլ. Մանաւանդ որ, սկիզբէն իսկ, Անգլիա պնդած է ժողովին հրաւիրել նաեւ Գերմանիան եւ Իտալիան։ Աւելի զատ, կարգ մը անգլիական շրջանակներու մէջ աւելորդ կը նկատեն նոր ժողովը, դիտել տալով թէ ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովը նոյնքան ձեռնհասութեամբ կրնար քննել Միջերկրականի նաւագնացութեան ապահովութեան հարցը։ Մանաւանդ որ աւելի մեծ թիւով պետութիւններ կը մասնակցին անոր (27 երկիրներ)։ Այս առթիւ անգլիական թերթ մը զարմանքով դիտել կուտայ թէ հրաւիրուած 12 պետութեանց մէջ կը գտնուին երկիրներ որոնց ընդծովեայ տորմիղը կամ գոյութիւն չունի եւ կամ զանցառելի քանակութիւն մը կը կազմէ։ Այսպէս, հրաւիրուած է Ալպանիան որուն նաւատորմիղը կը կազմեն չորս մեքենաշարժ մակոյկներ, ինչպէս եւ Պուլկարիան որ ունի վեց մեքենաշարժ մակոյկներ, չորս թորփիլանաւ, հարիւր թորփիլ եւ հարիւր թորփիլարձակ։

*** Մոսկուայէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 6 թուականով.— Խորհրդային իշխանութիւնը մեծ արդիւնք չսպասեր ծրագրուած խորհրդաժողովէն եւ կը հաւաստեն թէ Մոսկուա եւս մարտանաւեր պիտի ղրկէ Միջերկրական, ուղեկցելու համար իր առեւտրական նաւերուն, եթէ գոհացուցիչ ելք մը չյանգի ժողովը։ Գ. Լիթվինովի հրահանգուած է վճռական դիրք բռնել ժողովին մէջ։ Ան պիտի պնդէ ոչ միայն ազդու միջոցներ ձեռք առնել նոր թորփիլահարումներ կանխելու համար, այլեւ պիտի ընդդիմանայ վինաթանուրեիննորը ստահմանափակելու որ եւ է փորձի։ Խորհրդային իշխանութիւնը համոզուած ըլլալով թէ Իտալիան է պատասխանատուն վերջին ընդծովեայ յարձակումներուն, բացէ ի բաց պիտի ամբաստանէ զայն, ժողովին մէջ։

*** Փարիզի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ զարմանք չյայտնեցին, երբ իմացուեցաւ թէ կրնայ ըլլալ որ Իտալիա չմասնակցի ծրագրուած խորհրդաժողովին։ Անցեալ շաբթու, ժողովը ծրագրուած ատեն իսկ նախատեսուած էր Իտալիոյ ձեռնպահութիւնը, եւ որոշուած էր առանց անոր մասնակցութեան ալ գումարել ժողովը, քանի որ Միջերկրականի կացութիւնը կը հարկադրէր ռազմական միջոցներ ձեռք առնել։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսայի այս տեսակէտը փոխած չէ։ Նոյն իսկ ռուս-իտալական միջադէպը նոր պատճառ մը կը համարուի անյապաղ գումարելու ժողովը եւ միջոցներ ձեռք առնելու Միջերկրականի հաղորդակցութեանց ապահովութեան համար։ Կը յուսացուի թէ բոլոր շահակից պետութիւնները պիտի համաձայնին իրենց նաւահանգիստներուն մէջ կազմ եւ պատրաստ պահել սուզանաւերը եւ ընկղմել որ եւ է սուզանաւ որ կը յածի Միջերկրականի մէջ։

Երկուշաբթի գիշեր նախարարական կարեւոր ժողով մը գումարուեցաւ վարչապետին պաշտօնատունը, քննելու համար խորհրդաժողովի պատուիրակներուն տրուելիք հրահանգները։ Վարչապետէն զատ ներկայ էին երեք անպաշտօն նախարարները, արտաքին նախարարը եւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը։ Այս առթիւ քննուեցան նաեւ արհեստագիտական միջոցները, որոնք պիտի առաջարկուին անջատօրէն կամ անգլիական պատուիրակութեան հետ միասին։

Նախարարական ժողովէն առաջ, արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց ամերիկեան դեսպանը։ Ֆրանսայի դիւանագիտական շրջանակները այս այցելութենէն կը հետեւցնեն թէ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնն ալ շահագրգռուած է Միջերկրականի ապահովութեան հարցով։

*** Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ծրագրուած ժողովին վայրը պիտի ըլլայ Նիօն գիւղը, որ կը գտնուի Ժընեւի շրջակաները։ Վերջնական որոշումը պիտի տրուի, երբ կացութիւնը պարզուի։

*** Լոնտոնի մէջ կարծողներ կան թէ միայն Ֆրանսայի աջակցութիւնը բաւական է, լուծելու համար Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը, եթէ նոյնիսկ ձախողի ծրագրուած խորհրդաժողովը։ Երկու երկիրներուն տորմիղները կրնան երաշխաւորել նաւագնացութեան ապահովութիւնը։ Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսա նախապէս տրամադիր չէր ժողովին հրաւիրելու Իտալիան կամ Գերմանիան, բայց Անգլիոյ վարչապետը պնդած ըլլալով, տեղի տուաւ։ Այժմ ամէն բան կախում ունի Մեծն Բրիտանիոյ բռնելիք դիրքէն,— վճռակա՞ն պիտի ըլլայ թէ վարանոտ։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԻԹԷ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻՆ ՍԱՆՃԱՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

»»»» • ««««

Պոլսոյ «Գուրուն» թերթը կը գրէ իր խմբագրապետին ստորագրութեամբ.

Մինչ Սանճաքի մէջ Թուրքերուն դէմ կատարուած յարձակումներէն կը գանգատէինք, Սուրիայէն սկսան գալ ապստամբութեան լուրեր։ Այս դէպքերը ալ աւելի լուսաբանեցին Սանճաքի կացութիւնը։ Կը հասկցուի որ Սուրիոյ մէջ չկայ կառավարութիւն մը որ կարենայ պահպանել կարգ կանոնը։ Ցայտնի չէ թէ նմանկառավարութիւն մը ե՞րբ պիտի կազմուի։ Ընդհանուր Սուրիոյ կացութեան մէջ, տեղականին հետ ֆրանսականն ալ պատասխանատու է։ Աչքի չերեւար իշխանութիւն մը, որուն կարելի ըլլայ դիմել եւ լսելի ընել անոր գանգատի ձայն մը՝ Սանճաքի Թուրքերուն դէմ եղած յարձակումներու առթիւ։

Ինչպէս յայտնի է, Սանճաքի մէջ իր պաշտօնը վերջացնելով հոնկէ մեկնած Ֆրանսայի Տեւրիէօ Պոլսէն անցած ատեն օրագրողներուն ըսած էր.

— Ես բաժնուեցայ հոնկէ։ Բայց չկարծուի որ գործերը կարգի կանոնի պիտի մտնեն։ Ընդհակառակն աւելի վերջ պիտի տեսնէք որ խռովութիւնները պիտի աւելնան։

Հիմա դէպքերը ցոյց կուտան այս խօսքերու իմաստը։

Երբ յանուն Ֆրանսայի՝ Իսկէնտէրունը վարող մէկը գանգատ կը յայտնէ խռովութիւններէն, այլեւ ինքնաբերաբար ժամանակը հասած չէ՞ նկատելու Սանճաքի Թուրքերուն իրաւունքները եւ կեանքը պահպանելու համար լուրջ միջոցներ մտածելու։

Ուշադրութիւն ընենք։

Սանճաքի մէջ թրքական գոյութիւնը պահպանելու համար Ազգաժողովի որոշումով նոր վարչութիւն մը պիտի հիմնուի։ Այս նոր վարչութեան հիմը կազմող ընտրութեանց պատրաստութիւնները տեսնուած ատեն Անթաքիոյ թրքական թաղը եղին սուինաւոր զինուորներով կը կոխեն։ Եւ անոր ներկայացուցիչները մահուան սպառնալիքով կը պարտաւորուին Թուրքիա ապաստանիլ։

Ցեռոյ լուր կը հասնի որ Անթաքիայէն 1000 երկաթ շապիկաւորներ հասած են, Թուրքերը ճնշելու համար հրոսախումբեր կազմուած են եւ երկու օրուան մէջ 30է աւելի Թուրքեր վիրաւորուած են։

Տեսնուած գիւղը առաջնորդի պէտք չունի։ Սանճաքի դէպքերը ոչ մէկ կասկած կը թողուն, թէ դէմ առ դէմ կը գտնուինք եղեռնափորձի մը, որ պատրաստուած է ցոյց տալու համար որ Ժընեւի համաձայնութիւնը անգործադրելի է։ Կ'ուզեն Սուրիացիներու հրամանին տակ գտնուող փոքրամասնութիւն մը ճնշման միջոցներով մեծամասնութեան դիրքի մէջ դնել։ Անհրաժեշտ է չարժման անցնիլ նախ քան կատարուած իրողութիւն մը՝ ընդդէմ Սանճաքի Թուրքերուն։

Ճափոնը «աւժամեայ» պատասխանը Անգլիոյ

Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը ստացաւ Ճափոնի «ժամանակաւոր» պատասխանը, Չինաստանի բրիտանական դեսպանին դէմ կատարուած յարձակման մասին։ Ճափոն կը մերժէ որ եւ է պատասխանատուութիւն այս դէպքին մէջ, ինչ որ շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց։ Ճափոնի արտաքին նախարարն ալ երկուշաբթի օր յայտարարութիւն մը ընելով խորհրդարանին մէջ, ըսաւ.

—Ապացուցուած չէ թէ ճափոնական օդանաւ մըն էր որ ռումբ նետեց բրիտանական դեսպանին վրայ, Շանկայի մօտ։ Այս յայտարարութիւնը եղաւ ճափոնական առաջին պատասխանին յանձնումէն վերջ։ Միւս կողմէ, ճափոնական կառավարութիւնը կ'ընդունի թէ քննութիւնները չեն վերջացած տակաւին։ (Անոր համար ալ ժամանակաւոր կը համարուի պատասխանը)։ Երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը վիրաւորական չէ՞ գտներ անգլիական ծանուցագիրը։ «Արտաքին նախարարը կարծիք չյայտնեց, բայց ըսաւ թէ մինչեւ հիմա «շօշափելի ապացոյցներ» չեն գտնուած որ հաստատուի թէ օդանաւը ճափոնական էր։

*** Ճափոնցիները շատ կարեւոր դիրք մը գրաւեցին Շանկայի մօտ, միեւնոյն ատեն լայն յարձակողականի մը ձեռնարկելով։ Չինացիները կը տատանուին օրէ օր եւ ծովային պաշարումը կը պրկուի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԵՂԻՆ ԱՑՑԵՏՈՄԸ ԵՒ ԿԱՐՄԻՐ ՇՔԱՆՇԱՆԸ

—o—

Վերջերս թերթերը գրեցին թէ խորհրդային իշխանութիւնը մասնաւոր շքանշաններ շնորհած եւ տոմսեր բաժնած է 55,000 աշխատաւորներու որոնք իրենց ջանասիրութեամբ աչքի զարկած էին վոլկա - Մոսկուա ջրանցքին շինութեան առթիւ։ (Իրականին մէջ դատապարտեալներ եւ աքսորականներ են ասոնք, եւ տարիներէ ի վեր չարաչար կը շահագործուին երկրին վերաշինութեան համար)։

Ու միտքս իյնալ եկաւ, շատ հին պատմութիւն մը։

1895ին, Պոլսոյ ծանօթ ցոյցերուն առթիւ, մայր-եկեղեցին կ'ապաստանին քանի մը հարիւր երիտասարդներ։

Ոստիկանները դուրսը կը սպասեն։

Ցղաքը գիտէին որ եթէ դուրս ելլեն, պիտի ձերբակալուին։

Ոստիկանները պաշարած են շըրջակաները, բայց չեն կրնար ներս մտնել։ Այն ատեն տակաւին կը յարգուէին կարգ մը ազգային առանձնաշնորհներ եւ եկեղեցին անբռնաբարելի կը համարուէր։

Կ'անցնի մէկ-երկու օր։ Կառավարութիւնը միշտ անյարմար կը ենդէ բռնութեան դիմել, դեսպանները կը միջամտեն, օրուան պատրիարքը բանակցութիւններ կը կատարէ։

Ի վերջոյ համաձայնութիւն կը գոյանայ որ դեսպանները մէկ-մէկ այցետոմս յանձնեն պաշարեալներուն, որպէսզի ոստիկանութիւնը չձերբակալէ զանոնք։

Եւ յաջորդ օրը — ինչպէս կը պատմէ իրազեկ վկայ մը — բոլորը ժամուն բակէն դուրս կ'ելլեն ուրախ զուարթ, եւ քիչ մըն ալ հպարտ։

Պզտի՞կ պատիւ էր գրպանը ունենալ Պոլսոյ բրիտանական դեսպանին (Սըր Ֆիլիփ Քըրրի) կամ ֆրանսականին (Փօլ Քամպօն) այցետոմսը...

Քանի մը օր վերջը, ոստիկանութիւնը խուզարկումները կը սաստկացնէ փողոցներուն մէջ, անցորդները կեցնելով, հարցաքննելով, կասկածելիները պահակատուն առաջնորդելով։

Անոնք որ դեսպանական այցետոմս ունէին իրենց գրպանին մէջ, անմիջապէս կը ցուցնեն, արտօնուած ինքնավստահութեամբ։

Ոստիկանները — յայտնի կամ գաղտնի — յարգալիր ժպիտ մը կը կեցնեն, աչքէ կ'անցընեն թուղթը եւ յետոյ, մտնելով իրենցմով դերին մէջ, կ'ազդարարեն.

— Մենք ալ ձեզի այս այցետոմսաւորներուն կը փնտռէինք։ Աչքերնուս անցիր...

Եւ մէկ-մէկ ժողվելով կը տանին կը բանտարկեն «այցետոմսաւորներ»։

Բնականաբար, արդիւնքէն զոհ կը մնան ոչ միայն Սուլթանն ու Պապը Ալին, այլեւ իրենք դեսպանները, գլխու ցաւէ մը ազատած ըլլալով։

Ցուցանէ առակս....

Կարմիր շքանշաններ բաշխելով 55 հազար հարբնուր աշխատաւորներու, խորհրդային իշխանութիւնը թէ սիրտ կը շահի, եւ թէ ժամանակ։ Մէկ հարուածով երկու թռչուն։

Նախ՝ ժէտ մը կատարած կ'ըլլայ — ինչպէս Պոլսոյ դեղին դեսպանները։ Ցետոյ, կը դիւրացնէ Չեկային գործը, օրը օրին, ժամը ժամուն ժողվելով շքանշանակիրները», երբ «որ հնչէ անոնց ալ «մաքրագործում»ի ժամը։ (Եթէ չէ հնչած արդէն)։

Ուրեմն, անգամ մը եւս դեղին դիւանագիտութիւնն ու կարմիրը կը դիմաւորեն իրար, միեւնոյն ճամբուն վրայ։

Կեցցե՛ն երկուքն ալ։

ՎԱՀԷ

Հիթլերականներու համագումարը

— • —

Ինչպէս հաղորդած էինք, երկուշաբթի օր բացուեցաւ Նացիներու տարեկան համագումարը, Նիւրէնպէրկի մէջ։ Կէս օրէն վերջը բոլոր եկեղեցիներու կոչնակները հնչեցին, երբ Հիթլեր քաղաք մտաւ, օդանաւէն վար իջնելով։ Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս համագումարին բացումը պատեհութիւն մը կը համարուի մարտական ուժերու ցուցադրութեան։ Հինգ հարիւր ամբաձիգ օդանաւեր կը սաւառնէին օդին մէջ, այս տարի։ Ղրկուած էին նաեւ իտալական օդանաւեր, իբրեւ ապացոյց Մուսոլինիի յատուկ այցելութեան։ Հռոմ-Պերլին առանցքին ամրութիւնը շեշտելու համար, գերմանական ծափերով ընդունուեցաւ ֆաշական կուսակցութեան պատուիրակութիւնը, որ կը բաղկանայ 15 անդամներէ։

Համագումարը գործի ձեռնարկեց երէկ իսկ, երեքշաբթի։ Չի կարծուիր որ գերմանական անակնկալներ պատահին այս տարի, ինչպէս եղաւ նախապէս, հակահրէական պայքարը սաստկացնելու համար։ Այս անգամ ամէնէն հրատապ խնդիրը կը համարուի հակաբոլշեւիկ պայքարը։

Համագումարին առթիւ բացուեցաւ հակաբոլշեւիկ ցուցահանդէսը։ Իտալիոյ ներկայացուցիչը, Զօր. Մէլքիօրի, ճառ մը խօսելով, ազդարարեց.

— Իտալիա չի կրնար բացակայ ըլլալ համայնավարութեան դէմ մղուած պայքարին մէջ։ Ամէն բանէ առաջ կը յայտարարեմ թէ իտալ-ֆաշականութիւնը պայքարը պիտի շարունակէ մինչեւ վերջնական յաղթանակ։ Գերմանիոյ ներկայացուցիչն ալ շեշտեց թէ Հրեաներն են համայնավարութեան օրէնքը եւ թէ Սպանիա Խ. Միութեան պետութիւններէն մէկը պիտի դառնար, եթէ չըլլար Զօր. Ֆրանքօ։

»»»» • ««««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ դաւանութեանց նախկին նախարարը, Եանիչ, ձերբակալուեցաւ, կատաղի պայքար մը բացած ըլլալով Վատիկանի հետ կնքուած պայմանագրութեան դէմ. Ցուլիս 19ի թափօրին գլուխը անցած էր, երբ ծանր խռովութիւններ ծագեցան Պելկրատի մայր եկեղեցիին առջեւ։

ԱՇԽԱՐՀԻ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԸ պիտի կատարուի սեպտեմբեր 20ին, Պերլինի մէջ։ Քաղաքին բոլոր լոյսերը պիտի մարին, եւ երբ ազդանշանը տրուի, ամէն գործ պիտի դադրի, բոլորը իրենց նկուղները պիտի ապաստանին, եթէ տունն են, կամ որոշ ապաստանարաններ՝ եթէ դուրսը կը գտնուին։ Միայն անկողին գամուած հիւանդներ, հիւանդապահները եւ մանուկները կրնան իրենց եղած տեղը մնալ։

40 ՊՈՒԼԿԱՐ ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐ զոհ գացին կրիզուի պայթիւնի մը, Մակեդոնիոյ մէջ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ արաբ վաճառական մը սպաննուեցաւ սեպտեմբեր 6ին, անծանօթի մը կողմէ։ Վաճառականը քանի մը անգամ սպառնալիք ստացած էր, միս ծախած ըլլալով Հրեաներուն։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՀՈՂԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՂՕՑՆԵՐՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՐՑԸ — ՈՐ ԿԸ ՍՈՒԶՈՒԻ ՈՒ Կ'ԱՆՀԵՏԻ…

Թուրքիա Մոնթրէօն գիմաւորեց ծափ ու ծնծղայով։ Հոգանը ամբողջական յաջողութիւն մը եղած չէր ։ Ու Լոզանի Թուրքիա վերադարձած էր «բաց դռներով» անկախութիւն մը առաջուած ։ Ցեղրդն, որ այնքան բարեբաստաբար ընդվժուած էր Լոզանի գրեթէ միայն Նեղուցներու ամբացումը առաջարկին, «բաց դռներով» թեկուզ կը խորհէր բաց դուռ մը թողուլ Անգլիոյ ապագայ խաղերու համար։

Ու ընկերի առիպուեցաւ 13 տարի սպասել՝ «բաց» դռները կարենալ փակելու համար ։

Այդ էր պատճառը, որ Ցալիի Րըֆթը, խմբագրապետը ընկերի պաշտօնաթերթին, «Մոնթրէօյի Թուրքիան» կ'որակէր՝ այլեւս բոլորովին ազատագրուած ու ապահովուած Թուրքիան ։

Տարբեր չէր արտասահմանի կարծիքը։ Ու այդ համոզումը իր հիմքը ունէր։ Ահա Թուրքիա մը, որ, գրեթէ բոլորին հաւանութեամբ, իրաւունք կ'ունենար ամրացնելու Նեղուցները ։ Այդ իրաւունքը իրեն կը զիջէր նաեւ Անգլիան։ Իսկ Ռուսիան բուն թելադրիչն ու ծրագրողն էր ։

Տեղի՞ն էր, սակայն, այս ձեւի գնահատում մը։ Ընթերցողին ներողամտութեանը պիտի ապաստանինք, թեթեւ առելորդ վերլիշում մը փորձելու համար։ Մոնթրէօն, դեռ առնէին, այս սիւնակներուն մէջ նկատած էինք նոր մտահոգութիւն մը եւ նոր վտանգ մը Թուրքիոյ համար։ Այն օրերուն աւելի քան յանդուգն էր այդ կարծիքը։ Տարին բաւական եղաւ, որ իրողութիւնները իրենց ամբողջ մերկութեամբ երեւան գան, սակայն ։

Ծանօթ է, որ, Մոնթրէօյի համաձայնութեամբ, Թուրքիա իրաւունքներ կը ստանար։ Օրինակ, օտար որ եւ է մարտանաւ, անցնելու համար Նեղուցներէն, ստիպուած էր Թուրք իշխանութեանց հաւանութիւնը ունենալ։ Այս կերպով, ուրեմն, Տարտանէլէն մինչեւ Վոսփոր՝ կամ Մարմարան կը դառնար բացառապէս թրքական ջուր մը։ Ուրիշ խօսքով, ուրեմն, Թուրքիա կը ստանձ՛էր իր այդ ջուրին վրայ նաւարկութեան բացարձակ ապահովութիւնը ։

Ցիշեցնենք եւ ուրիշ պարագայ մը ։ Մոնթրէօն վտանգ մը կամ մտահոգութիւն մը կը նկատէինք առաւելապէս երկու պատճառներով,— Ռուսիոյ աջակցութիւնը վերագրելով դէպի Միջերկրական իր ձգտումին, իսկ Իտալիոյ ընդդիմութիւնը՝ Միջերկրականի մէջ Ռուսիան կը պահէր իր դարաւոր ծրագրին, եւ, հետեւաբար, Ռուսիոյ հակումը արգիլելու ցանկութեան։ Ուրիշ խօսքով, պայքարի մը, որուն մէջ Ռուսիան կը պահէր իր դարաւոր տեղը, իսկ Անգլիա փոխարինուած կ'ըլլար Իտալիայով ։

Պատմութիւնը կը վկայէր թէ Օսմանեան կայսրութիւնը վտանգուած էր այդ պայքարէն։ Թուրք պետութիւնը ուրիշ ճակատագիր չէր կրնար ունենալ ։

Կը թուի թէ «խորհրդաւոր սուզանաւին» երեւումը Մարմարայի մէջ՝ նախանշան մըն է այդ պայքարին գործնական դետնի վրայ փոխանցումին։ Ցանկալի էր որ առաջ կ'ենթադրէինք թէ Սպանիոյ մէջ Ֆրանքոյի նոր յաղթանակով մը՝ «Հայաստանցիներու կռիւը» — որ, իրականին մէջ, երկու զօրեղ քաղաքականութեանց ու մտածումներու Միջերկրականի գերակայութեան պայքարն է՝ մեծերու միջեւ, — պիտի փոխադրուի նոյն ծովուն արեւելեան մասին մէջ։

Այսօր, Սանթանտէրի գրաւումով, այդ ենթադրութիւնը աւելի մօտեցած կ'ըլլայ իրականութեան ։

Փաստ՝ սուզանաւը ։

Մէ՞կ է, աւելի՞ է, կը բռնուի՞, խոյս կուտա՞յ, իտալակա՞ն է, սպանիական,— երբեք չական չեն այդ կէտերուն ճշդումները ։

Էական է մէկ բան — այդ սուզանաւը Մարմարա մտած է կանխամտածութեամբ։

Այսինքն, Սպանիոյ կողմերէն մին — որ, կրկնենք, կրնայ ըլլալ միայն «Ֆաշական»ը — կռիւին դաշտը երկարած է մինչեւ Մարմարա ։ Ըրած է այսպէս, գիտակցաբար արհամարհելով Մոնթրէօն, որ կը պայմանաւորէ Թուրք իշխանութեանց հաւանութիւնը՝ Նեղուցներէն մտնելու համար ։

Երկրորդ, նոյն ընդծովեան, Թուրք «Համիտիէ» պատերազմական նաւին հարցումին չէ պատասխանած ու մըտած է ջուրին յատակը։ Ուրեմն, անփուխ թէ՝ սխալումի ապդիւնք չէ իր մուտքը Նեղուցէն, եւ թէ՝ ինք, իր հետապնդած նպատակով, պատճառներ ունի — ա) իր ազգութիւնը ծածկելու, եւ՝ բ) Թուրք ուժերէն խոյս տալու։ Մնաց որ, ան անտեսուած է նաեւ Մոնթրէօյի երկրորդ պայմանը որ ընդծովեաններու մուտքը կ'արտօնէ միայն ջուրին վերայէն ։

Փակ դռներու գոյավիճակը, ուրեմն, այս ձեւով, կը բերէ հաւանականութիւնը վտանգի մը, քանի որ Թուրքիա, իբրեւ չէզոք պետութիւն, ստիպուած է իր չէզոքութեան ու իր Մոնթրէօյեան յանձնառութիւնը կատարել։ Ուշագրաւ է որ թէ Ռուսիա եւ թէ Սպանիոյ հանրապետական իշխանութիւնը ընկերիէն պահանջած են վճռացնել իր ջուրերուն մէջ շրջող վտանգը։ Աւելին,— ընկերի ինքը եւս հարկադրուած է իր սեփական ուժերով արգիլել ըլլալ այդ վտանգին գոյութեան կամ գործունէութեան, որովհետեւ անոր ներկայութիւնը՝ իր ջուրերուն մէջ՝ հիմնովին ջուրը կը ձգէ Մոնթրէօն եւ բոլորովին կը խախտէ իր եզերքներուն եւս ապահովութիւնը… ։

Ահա թէ ինչով պէտք է բացատրել Թուրք կառավարութեան այն որոշումը, որուն համաձայն ընկերի իր պատերազմական ուժերուն հրահանգած է կրակել այն միաւորներուն վրայ որոնք իր ջուրերուն մէջ կ'երեւին առանց իրենց ազգութիւնը յայտնելու եւ առանց ենթարկուելու Թուրք իշխանութեանց ։

Գոնէ այսպէս կ'ըսեն հեռագիրները ու գոնէ այդպիսի ապահովութիւն տըւած է ինք՝ օտար ներկայացուցիչներուն ։

Հակառակ ասոր, սակայն, ընկերի ըմբռնած ըլլալ կը թուի թէ ինչ ծանր հետեւանքներու դուռ կը բանայ՝ «պաշտպանող» իր այդ որոշումը կիրարկելով։

Ու ասոր համար է որ երկու օր վերջ յանկարծ ան առաջարկեց հաղորդելու թէ, «համաձայն սուրբագրութեան (ինչպէս, քանի որ տեսած չէին այլեւս ընդծովեան) անիկա սպանիական էր, բայց զինուած խաղակա Ֆրանքոյի...» (ինչպէս, քանի որ տեսած չէին այլեւս ընդծովեան) անիկա սպանիական էր, բայց զինուած խաղական նաւարկներուն մէջ »։

Այսինքն, ընկերի ըսել կ'ուզէր թէ ինք իր «կիրարկելու» որոշումը առնած է այն համոզումով որ դէրք բռնած չըլլայ Ֆրանքոյի դէմ եւ ոչ թէ Իտալիոյ։ Թէեւ, ընկերի լաւ գիտէ թէ Ֆրանքօն — ինչպէս կը խոստովանէր «Ճումհուրիյէթ»՝ խուովքի առաջին վայրկեանին — մինչեւ Մարմարա բերելիք սուզանաւեր չունի, ոչ ալ Տարտանէլի մօտ խարիսխ ։

Ուրե՞մն ։

Ուրեմն, կանխամտածութեամբ պատերազմական գործողութիւններ կատարելու մտքով, Մոնթրէօյի պայմանաւորումը անտեսելով եւ Թուրք իշխանութեանց չենթարկուելու արամադրութեամբ Մարմարա մտնող պատերազմական նաւը կը պատկանի այն ուժին որ Միջերկրականի միւս ծայրը կը հարուածէ բոլշեւիզմը։ Եթէ նկատի ունենանք որ նոյն այդ ուժին զըլխաւոր վարիչը՝ Մուսոլինի՝ Փալէրմոյի մէջ խօսած իր ճառով ամբողջ Միջերկրականի մէջ բոլշեւիզմը հեռացնելու մասին վճռական յայտարարութիւն մը կ'ընէր, բոլորովին հասկընալի կ'ըլլայ սուզանաւին միջոցաւ Ռուսիոյ եւ իր զինակից ուժերուն — ներկայ պարագային՝ Թուրքիոյ — դէմ ակսող շարժումը՝ Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ ։

Ի՞նչ կը մնայ ընել Թուրքիոյ ։

Ընդգծենք որ չափազանց դժուար է իրեն համար որոշ դիրք մը բռնել։

Ցարգե՞լ տալ Մոնթրէօն,— առիկա կը նշանակէ ոչ միայն որոշումով, այլեւ փաստօրէն հարուածել օտար պատերազմական ուժերը՝ իր ջուրերուն մէջ ։

Կամ՝ կառչի բռնութիւն այդ ուժին հետ։ ընկերիի ուժերը թերեւս խառօրէն պիտի հետապնդեն այդ խորհրդաւոր նաւը, բայց կը տարակուսինք թէ հարուածեն զայն, եթէ նախայարձակ մերժ չըլլայ։ Թուրքերը դիտեն նրբութիւնները մերկել, չանսանք, հարցուցինք ինքնութիւնը՝ աներեւութացաւ, մերն է եզեր այդ ընդծովեան եւ ոչ թէ օտար (ինչպէս, օրինակ, Ճապոն Կոստանդի առջեւ երեւցածի մասին ըսին …)։

Բայց, այդ պարագային, ան դրժած կ'ըլլայ իր չէզոքութեան։ Որովհետեւ այդ չէզոքութիւնը կը պարտադրէ չէզոք չմնալ՝ երբ պատերազմական գործողութիւնները փոխադրուած են իր ջուրերուն մէջ ։

Դէպքերը պիտի գան, անշուշտ, ճշդելու մէկն ու մէկը այս երկու հաւանականութիւններէն։ «Անհաւոր հեռուներէն», զորս Թուրքերէն «Թանօ» կը նախատեսէ, կրնան ծնունդ առնել մէկ օրէն միւսը, եթէ Թուրքիա վճռէ մտնէ ժամանակէ Իտալիոյ հետ, որուն ինք հպատակներն է մերբակալեր՝ «գտնելով զանոնք Իզմիրի արգիլուած գօտիին մէջ», եւ որուն ենթակայ երկրոտասան կղզիները կը նկատէ խարիսխը իր ջուրերը ալեկոծելու եկող սուզանաւին ….։

Այս բոլորը կը վկայեն թէ Մոնթրէօն կրնայ իրապէս փորձանք մը դառնալ Թուրքիոյ գլխուն։ Կամ, եթէ այդ «խորհրդաւոր» ուժը առանց Մոնթրէօյի ալ պիտի գար, Մոնթրէօն սակայն, երբեք ապահովութիւն մը պիտի չկարենայ կազմել։ Թուրքիա ի դուր հարցը կը նկատէ միջ-ազգային, մտնելով, այդպէս, առանձին միջոցներ ձեռք առնելու իր վախը։ Միջազգային կացութիւնը՝ Ծայր. Արեւելքէն մինչեւ Ճիպրալթար՝ այնքան խառնակ է, որ առայժմ խորհրդաւորներ միայն կրնան ունենալ ան, ու, կառչի մտնելէ վերջ, անպաշտօն օժանդակողներ անշուշտ ։

Բայց, թշնամի թէ բարեկամ ուժերու գոյութիւնը իր հողին վրայ, ու իր ժամանակութեամբ բախում մը՝ Միջերկրականի գերակայութեան — հետեւապէս իր արեւմտեան ափունքին — համար կրնայ վերջանալ աղէտով մը, որ տակն ու վրայ կ'ընէ Լոզանն ալ, Մոնթրէօն ալ ….։

Արեւելեան զարաւոր հարցն է, որ իր առանցքին՝ Նեղուցներու միջեւ կը սուզի ու կը վերհի առ այժմ …

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԽՕՍԻՆՔ ՄԵՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Քաղաքակիրթ երկիրների մէջ պատանիներն ու երիտասարդները, առանց սեռի, ազգի, կրօնի ու դաւանանքի խտրութեան մասնակցում են ֆիզաքանչիւր եւ տեսակ սպորտին, որի տեսակները բազմաթիւ են, սկըսած գնդախաղից ու վազքից մինչեւ հեծելանիւով ու ինքնաշարժներով կատարուող մրցումները։

Զբօսախաղերի (սպորտ) ձեւի եւ տեսակի խաղերի եւ մրցումների մէջ է որ աչքի են ընկնում՝ ֆիզաքանչիւր ճիւղի մէջ մի քանի անհատներ, որոնք բացի ամբողջ աշխարհում հըռչակ ստանալուց, շատերը նիւթապէս լաւ էլ վարձատրւում են, արժանանում բարձր գիները ու պատիւների.

Մարզախաղերը «յնքան են ընդհանրացած եւ մասնագիտօրէն ուսումնասիրուած, որ վաղուց է ինչ իւրաքանչիւր տեսակի մարզախաղ ունի իր առանձնական սովորութիւնները, միջազգային համագումարների մէջ վաւերացուած օրէնքներն ու պաշտօնական կանոնները։

Մարզախաղերին նուիրուած կազմակերպութիւնների ու իրենց հրատարակութիւնների, (թերթ, պարբերական, գիրք), որակով ու քանակով կարող են մրցել ուրիշ որեւէ նպատակով պատանիներից ու երիտասարդներից կազմուած միութիւնների ու իրենց մամուլի ու գրականութեան հետ։ Եւ զարմանալի չէ, քանի որ պատանիներն ու երիտասարդները, իրենց ազատ ժամերին համար զարկի ընթացքում առողջել են զանազան ձեւի խաղեր, իրենց մէջ ամրապնդած եղանակն ու հնարամտութիւնները զարգացնելու եւ իրենց հասակակիցների հետ մրցելու նպատակով։ Եւ բնական է որ ամենից շատ մրցումներն են զբաղում անհամեմատ աւելի շատ բազմութիւններ, որոնք հետեւ ամբողջ հոգով, սրտով ու մտքով, ապրելով տեղի ունեցող մրցումներով ունենում են ոգեւորութեան, յուսահատութեան, բարկութեան կամ ցասումի շատ ծանր պահեր։ Այսպիսի ապրումները շատ հաճելի են բազմութիւններին, որոնք երբեմն տարւում իրենց բացառապէս ու ամբողջ մարմնի զանազան մասերի շարժումներով մինչեւ խելագարութեան աստիճանի։ Եւ այսպիսի պահերին քիչ չեն պատահում զանազան խմբակների ու անհատների միջեւ նոյնիսկ շատ լուրջ ընդհարումներ…

Հայաստանում եւ Խորհրդ. երկիրներում կատարուող մարզախաղերում աչքի ընկնող թիւ են կազմում հայ երկսեռ պատանիներն ու երիտասարդները։ Արտասահմանի ցաք ու ցրիւ հայ պատանիներն ու երիտասարդները, մեր տարագրութեան աննպաստ պայմանների պատճառով, դժբախտաբար ի վիճակի չեն ասպարէզ գալ իրենց ամբողջ կարողութեամբ, ինչպէս մեր ազատ երկիրների զաւակները։ Մեր ունեցած մարզական միութիւնները հնարաւորութիւն չունին մարզախաղերի բոլոր պահանջներին բաւարարութիւն տալու, գլխաւորապէս նիւթականի պատճառով։ Այս է պատճառը որ մեր հայ երիտասարդների մի զգալի մասը մասնակցում է մեր ապրած երկրների օտար միութիւնների մարզախմբերին։ Դժուար է այս հոսանքի առջեւը առնել, քանի մենք հնարաւորութիւն չունինք մարզախաղերի զանազան տեսակների համար հարկ եղած բոլոր պահանջները կատարելու, սեփական մարզադաշտ, հագուստ-կապուստ, գործիքներ, թերթ, եւլն., եւլն.։

Այս խոշոր բացը կարող է մեզ վրայ շատ սուղ նստել, քանի որ մեր պատանիներն ու երիտասարդները տեղացիների հետ մարզախաղերին մասնակցելով, շատերը աստիճանաբար կը բռնեն ուծացման ուղին։ Այս հարցի մասին արժէ որ լուրջ ուշադրութիւն դարձնենք, եւ աշխատենք գոնէ որոշ չափով այս վտանգաւոր հոսանքի առջեւը առնելու համար մեր համեստ միջոցներով ընդառաջ գնալ մեր մարզիկների պահանջներին։

Ներկայիս Հ. Մ. Ը. Մ.ի պէս բազմաշխատ կազմակերպութիւնը անմոխանձելի վիճակի է մատնուել, որովհետեւ լրջօրէն չենք գիտակցում նրա մեծ օգտակարութիւնը։

Հ. Մ. Ը. Մ., Հայ Արծիւը եւ նըման բոլոր պատանեկան եւ երիտասարդական կազմակերպութիւնները արժանի են բարոյական եւ նիւթական լայն օժանդակութեան, վասնզի ուծացման դէմ պայքարելու հաստ. միջոցներ են։

Եթէ չենք կարող մարզախաղերի հայկական կազմակերպութիւններ բազմացնել, մեր պարտականութիւնն է կենդանի կապ հաստատել օտար կազմակերպութիւններին մասնակցող հայ մարզիկների հետ եւ չխնայել գոնէ մեր բարոյական աջակցութիւնը, որպէսզի մեր մարզիկները զգան որ իրենց անտիրական չեն, որ իրենց տարած յաղթանակներով մենք ուրախանում ենք եւ որպէս հայ, իրենց ձեռք բերած հռչակը, պատիւ է բերում հայ ժողովուրդին, ինչպէս նաեւ օտար ժողովուրդներին Հայերիս ծանօթացնելու յարմար միջոց է։

Պէտք է նկատի ունենալ, որ բոլոր ժողովուրդների մէջ զգալի թիւ են կազմում միմիայն մարզախաղերով հետաքրքրուողները։ Սրանց համար ամէնից սիրածներն նրանք են, ովքեր յաղթանակներ են շահում զանազան մարզախաղերի մէջ։

Մենք պէտք է աշխատենք այս տեսակ բազմութիւնների առջեւ դուրս գալ մեր ընտիր մարզիկներով, լինեն նըրանք հայ թէ օտար կազմակերպութիւնների մէջ։

Ուրախ ենք որ մեր մամուլը չի զըլանում այս մարզի մէջ իր աջակցութիւնն ընծայել։ Եթէ աւելի լայն բաժին չի յատկացնում մարզախաղերին գլխաւորապէս պատճառը նիւթական է։ Ներկայիս Փարիզում կազմակերպուած Միջազգային Ցուցահանդէսի առթիւ հազարումի տեսակ համագումարներ եւ մրցումներ են տեղի ունենում։ Դժբախտաբար համագումարներին եւ թէ մրցումներին մասնակցողների մէջ գրեթէ բացակայում են հայկական անուններ։ Տարագրի ծանր լծի տակ մըրած, կծկուել ենք մեր պատեաններում։ Մինչդեռ մեր մէջ քիչ չեն շատ ընդունակ անհատներ զանազան մարզերում, որոնք կարող են Հայու անունը պանծացնել։ Մենք աւելի շատ, եւ թերեւս ամբողջովին կլանուած ենք մեր ներքին պայքարով մեծ մասամբ գռեհիկ եւ ուրեմն անիմաստ եւ վնասակար, փոխանակ արտաքին աշխարհի առջեւ ինքնանալ, ճակատ կազմելու, իրար օգնելու եւ ասպարէզ քաշելու կարող ուժերը. Մի Ռուբէն Մամուլեան, որքան էլ քիչ դեր կատարէ հայ կեանքում բայց որպէս աշխարհահռչակ մարդ իր զուտ հայկական անունով ու մականունով յարգի, մեզ համար պարծանք է, վասնզի բոլորը գիտեն, շարժանկարի աշխարհահռչակ բեմադրիչը ՀԱՅ է։ Մենք ունենք բազմաթիւ տաղանդները ակնկալելու, որ լաւ մարզերում, լինի գիտական, գեղարուեստական ու մարզական, պիտի առնեն աշխարհահռչակ Հայորդիներ միայն թէ մեզ հնարաւորութիւն տային մեր հայրենիքի մէջ ամփոփուելու եւ դերը մնալու արտաքին վտանգից…

ՌՈՒՆ…

ՍԻԼԱՆԻԿԻ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

«Հորիզոն»ի մէջ կը կարդանք (3 օգոստ.).—

Թաղ. Խորհրդոյ եւ Ազգ. Վարժարաններու Հոգաբարձութեան անդամներուն, ինչպէս նաեւ խորհրդակցական ձայնով հրաւիրուած քանի մը ազգակիցներու մասնակցութեամբ Ազգային Առաջնորդարանին մէջ գումարուեցաւ ժողով մը, որ քննեց վարժարաններու արտօնութեան համար դիմում կատարելու եւ զանոնք վերաբանալու խնդիրները ։

Տրուած բացատրութիւններէ եւ թէ ու դէմ միճարանութիւններէ վերջ որոշուեցաւ անմիջապէս խնդրագիր ներկայացնել կրթական նախարարութեան, անհրաժեշտ արտօնագիրը ստանալու համար ։

Իբրեւ վարժարաններու հիմնադիր արտօնատէր պիտի ներկայանան Թաղ. Խորհրդոյ եօթը անդամները, ընդհանուր եւ որպէս անհատ, առանց որ և է պաշտօնական հանգամանքի։ Այնպէս որ, այսուհետեւ այդ եօթը անդամներու սեփականութիւնը պիտի նկատուին հայ վարժարանները օրինական եւ իրաւական գետնի վրայ եւ պիտի շարունակեն բաց առաջնոյն մասնաւոր Թաղ. Խորհրդոյ եւ Հոգաբարձութեան կողմէ ։

Եղած նախատեսութեանց համաձայն, նոր տարեշրջանին, կրթական վարժարանին մէջ պիտի պաշտօնավարեն երեք հայ եւ երեք յոյն ուսուցիչ, ուսուցիչուհիներ ։

Արտօնագրի համար անհրաժեշտ գումարը կատարուելէ վերջ Թաղ. Խորհուրդը, Հոգաբարձութեան հետ միասին պիտի գումարէ խառն նիստ մը եւ պիտի պատրաստէ վարժարաններու յառաջիկայ տարուան նախահաշիւը, նշանակելով միաժամանակ պաշտօնավարելիք կրթական պաշտօնեաները ։

ԻԶՄԻՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Պատուէն ձայնէն մանուկն ալ արթնցաւ, վազեց քովս եկաւ։ Խեղճ մանուկ. կարծես իմ պէս եւ ըլլայի հարազատ եղբայրը. չէր գիտեր թէ շատ շուտ պիտի կորսնցնէր զիս։ Անգամ մը եւս լսեցի՝ «տղաս, անօթի եմ, հացիկ կ'ուզեմ»։ Սորվեցուցի որ եթէ երիտասարդ Քրտուհիին բաէ, — «Մայրիկ, անօթի եմ, հացիկ կ'ուզեմ»։ Մանուկը անմիջապէս ներս վազեց, եւ շատ չանցած պառաւին հետ դուրս եկաւ կարագով հացիկը ձեռքը։ Պարզ էր որ պառաւն ալ գուրգուրանքով կը սիրէր մանուկը։ Գիրկը առաւ եւ մինչեւ որ հացիկը չլրացուց վար չիջաւ ։

Իրիկուն եղաւ։ Պառաւը գիտէր որ տղան պիտի չվերադառնայ։ Հարսին ըսաւ,— Ընթրիքը պատրաստէ մինչեւ իմ վերադառնալս։ Մեկնեցաւ։ Անոր պզտիկաւորութիւնը ինծի տուեր տասւ որ մեկնումիս մասին խօսիմ Քրտուհիին հետ։ Բարի Քրտուհին շատ ըրաւ որ քանի մը օր իրենց քով մնամ, բայց ես անդրդուելի մնացի։ Բարի Քրտուհին քանի մը օրուան համար պաշար ծրարեց եւ դուռնէն դուրս փայտերուն մէջ պահեց, որպէսզի տղուն կանուխ մեկնումի պահուն միասին առնեմ։

Բաւական ժամանակ անցած էր երբ պառաւը եկաւ։ Ամէն ինչ պատրաստ էր եւ ընթրիքի նստանք։ Երբ ընթրիքը վերջացաւ, պառաւը սկսաւ ինծի հետ խօսիլ, բայց բառ մը անգամ չէի հասկնար։ Երիտասարդ կինը թարգմանէր եւ կը բացատրէր ինծի եւ ես փոխադարձաբար շնորհակալութիւնները, որ ինծի պառաւին որ կը ցաւէր տեր վիճակին վրայ։ Պառկելու ժամանակ էր. ինծի եւ մանուկին համար անկողին պատրաստեցին, եւ պառկեցանք։ Երկրորդ գիշերն էր որ ծնողքէս զրկուած կը գիշերէի։ Այդ գիշեր բարեբախտաբար շատ քնացայ եւ խառնաշփոթ երազներու մէջ ընկղմած էի, երբ բարի Քրտուհին զիս արթնցուց, ըսելով թէ մեկնելու ժամանակ է։ Պառաւը եւ մանուկը խոր քունի մէջ էին։ Ես անմիջապէս հագուեցայ եւ վերջին համբոյր տալով մանուկին, հեռացայ, աչքերս արցունքով լեցուն։

×

Առաւօտ արշալոյսը նոր էր առաջ բարձուեր, եւ ես ամայի անտառին մէջ կը քալէի առանձին, բարի Քրտուհիին ցոյց տուած ճամբով։ Շատ կը վախնայի թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի կըրնամ ազատուիլ այս խժդժութիւններէն։ Կը քալէի շարունակ, մրմնջելով, — «Աստուած, դուն առաջնորդէ քայլերս»։ Բաւական երկար քալեցի եւ հասայ ընդարձակ դաշտ մը։ Առաջին անգամ ըլլալով տեսայ այստեղ հարիւրաւոր մերկ դիակներ, ծեր թէ երիտասարդ, մանուկ թէ կին. մէկուն թեւը կտրուած, միւսին՝ վիզը, երբորդի մը արգանդը ճեղքուած։ Աստուած իմ, արդեօք այս յօշոտուած դոհերը քու ստեղծած արարածներդ չէի՞ն որ Թուրք եւ Քիւրտ գազաններուն կեր դարձուցիր։ Վերջապէս անճանաչելի դիակներ։ Քալեցի անոնց քովէն, քալեցի միշտ անտարբեր, եւ ահա ի՞նչ տեսնեմ, — հեռուն, շատ հեռուն ահագին բազմութիւն մը։ Ըսկսայ մտածել ո՞վքեր են արդեօք. Հայե՞ր, կարելի չէ, քանի որ անոնք ժամանակին փախած — հիմա ամէն ազատուող իր գիւղը հասած ըլլալու է։ Ովքեր կ'ուզեն ըլլան. պէտք է լաւ մտածեմ եւ հասկնամ։ Ուստի արեւելեան կողմը անտառներուն մէջ մըտայ։ Անտառէ անտառ փոխուելով մօտեցայ։ Հազիւ հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ սկսայ մտիկ ընել։ Շատ չանցած իմացայ Հայերէն խօսակցութիւններ։ Այլեւս առանց կասկածելու անոնց մօտ գացի։ Այստեղ մօտ չորս 1000 թալանուած Հայեր հաւաքուած էին։ Բաւական երկար փնտռելէ վերջ, ծնողքս գտայ։ Մեր ընտանիքի անդամներէն կը պակասէին հայրս, Ցարութիւն եւ Մկրտիչ եղբայրներս ու քոյրս Զարուհին, 10—11 տարեկան։ Հօրեղբայրս, Արդարը կացինի և դաշոյնի հարուածներ ստանալով կիսամեռ պառկած էր։ Այդ օրը իրիկուան դէմ քոյրս գտանք։ Երկրորդ օրը Մկրտիչ եղբայրս քանի մը ընկերներով երեւցաւ, բայց բոլորովին կողոպտուած էր։ Միայն մէկ վարտիք ունէր ամօթը ծածկելու։ Խեղճ մայրիկս երբ եղբօրս մերկ եւ այլանդակ մարմինը տեսաւ, յանկարծ սրտի կսկիծէն մարեցաւ։ Արդէն քանի գիշերներ քնաւ չէին քնացած, հօրեղբօրս մահամերձ վիճակին պատճառով։ Տարաբախտ մայրիկս, տակաւին լուր չունէր թէ ինչեր պիտի տեսնէր։ Ջուր զարկին, մայրիկը արթնցաւ։ Առաջին խօսքը այս եղաւ.

— Մկրտիչ, սիրասուն զաւակս, մի ծածկեր մայրիկէդ, պատմէ թէ ի՞նչ եղան Ցարութիւն եղբայրդ եւ անոր ընկերները, կամ ի՞նչ հրաշքով դուն ազատեցար։ Պատմէ, շուտ ըրէ, անուշիկ զաւակս, մի տանջեր մայրիկը …

Եղբայրս սկսաւ պատմել.

— Մայրիկ, մենք եօթը ընկերներով անտառին մէջ պահուած էինք, որպէսզի գիշերը վրայ հասնի եւ մթութեան մէջ քալելով մեր գիւղը երթանք, ինչպէս եղաւ. Քիւրտերը մեզ պաշարեցին։ Բարեբախտաբար մենք զէնքէն շատ հեռու չէինք։ Քիւրտերը սկսան կարկուտի պէս գնդակ տեղացնել մեր վրայ։ Այլեւս պարզ էր մեր սեւ ճակատագիրը։ Ամէնքս ձեռք ձեռքի բռնած՝ մեր փրկութիւնը զէնքին կառչած ալիքներուն յանձնեցինք։ Եղբայրս, անուշիկ մայր, կռնտած զէնք աւելի խիղճ ունէր քան արիւնարբու Քիւրտերը։ Եղբայրս եւ ընկերները քնաւ չէին երեւնար, բայց ինծ անկարելի եղաւ ջուրին տակ մտնել, անգամ մը եւս փորձեցի ջուրին խորը մտնել. այս անգամ չգիտեմ ինչ ... բաշխով, մէկ ալ տեսնեմ դէտին ... եմ։ Կէս խելագար՝ Ցարութիւն ... րայրս եւ ընկերները կը փնտռէի ... բայց, աւա՜ղ, չկան։ Մտածեցի ... ես ի՞նչ կը սպասեմ, քանի որ ... ջոյ իմ սեւ ճակատագիրս ալ ... պիտի ըլլայ, միայն այս բարեխ... դէտը գտայ մեզ, եւ ուրիշ ոչ ... Պատրաստուեցայ անգամ մը եւս ... բախտ կեանքս յանձնել դէտին ... ղած ալիքներուն, յանկարծ մէկը ... մուր մը թեւէս բռնեց. ետ դարձայ ... ի՞նչ տեսնեմ, Քիւրտ մը, կարծես ... տասարնակ վայրի մարդ ըլլար ... րերը կարմրած կարծես արիւն ... ժայթքէր։

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՍԳՕ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

>>>> • <<<<

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին տեղի ունեցաւ ազգային հերոսի տարեկան ուխտագնացութիւնը.

Ժամը 2ին հաւատացեալներու շարքեր կանգ կ'առնէին գերեզմանատան առջեւ. Բազմութիւնը հետզհետէ շատցաւ։ Ամէնուն դէմքին վրայ տխուր ժպիտ մը։ Ամէնուն շրթունքին ծայրը վիրաւոր բայց հրաշունչ խօսքեր։ Հերոսը ամէնուն հետ եւ ամէնուն սրտին մէջ։

Ժամը 3։ Գնդապետ Բաղդասարեան կը հրամայէ եւ հայ սրբինները պատուի կը կենան։ Ամէնէն առաջ հայ սրբիներու դրօշակիրը։ Յետոյ սրբիները իրենց աջ եւ ձախ մայթերուն երկայնքը շարքի կեցած։ Միշտ մէջտեղը Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Կեդր. Վարչութեան փառաւոր ծաղկեպսակը։ Նոյն գոյներով ուրիշ գեղեցիկ երկու ծաղկեպսակներ եւս, մէկը՝ Իսի-լէ-Մուլինոյի Հ. Կ. Հ. Մ. մասնաճիւղին եւ միւսը Երիտասա. Միութեան կողմէ զոր կը տանէին երկու դրօշակակիր աղջնակներ։

Անմիջապէս վերջ կը քալէին դրօշակիրները Սկիզբը տարագիր եռագոյնը այնքան հեզ եւ հպարտ, աջ կողմը Ֆր. Նախկին Թազմիկներու եւ ձախը՝ Հայ Կամաւորներու դրօշակները։ Յետոյ օրուան բանախօսները, ընկերակցութեամբ Ֆրանսացի հիւրերու։ Աւելի վերջ, ուխտաւորները չորսական կարգի շարուած։ Կը տիրէ լուռ եւ աննըման կարգապահութիւն։ Հոս, ամբողջ Թափօրը նկարուեցաւ Ֆօթօ Ֆէպիւսի կողմէ։

Թափօրը ահա հերոսին գերեզմանը։ Նոյնը ինչ որ տեսեր էինք անկէ առաջ։ Սեւ փայլուն սեւ խաչը ճըլլար, գերեզման ըլլալէ խոհ պիտի պալըրէր [?]. Գրեթէ հողին հետ հաւասար թումբ մը։ Ափսո՜ս։ Մինչեւ հիմա այսպէս մնալուն պատճառները «Յառաջ» օրը օրին բացատրած է։

Հոգեհանգստի արարողութենէն վերջ, զոր կատարեց Վահան քահանայ Ծոյեան, գնդ. Բաղդասարեան խօսեցաւ բացման ճառը.

— «Անցեալ տարի երբ մեկնեցանք այստեղէն, կը կարծէինք թէ այս օրս պատրաստ պիտի ըլլար յուշարձանը. Պատճառները պարզ են։ Այդ յիշատակարանը շինուի կամ ոչ, այս գերեզմանն ու սեւ փայլուն խաչը որուն տակ կը հանգչի հայ ժողովուրդի պահակը, պիտի դառնան ամբողջ ուխտավայրն եւ ներշնչման աղբիւրը։ «Գործս կէս մնաց», ըսաւ հերոսը։ Մեզի եւ մասնաւորապէս երիտասարդութեան կ'իյնայ լրացնել զայն, միշտ պատրաստ զոհուելով ամէն վտանգի առջեւ»։

Յետոյ խօսեցաւ Շ. Միսաքեան. — «Ուրիշներ, աւելի մեծ, աւելի բախտաւոր ազգեր երբ կ'այցելեն այսպիսի վայրեր, կ'ունենան երկու ըղձացում, երախտագիտութիւն եւ հպարտութիւն։ Իսկ մենք՝ ե՛ւ պարծանք ե՛ւ վիշտ։ Պարծանք՝ անոր համար որ կրցանք ապացուցանել թէ մենք վախկոտներ, նապաստակներ չենք, ինչպէս ըսին անպատիւ մարդիկ, այլ գիտենք զարնել եւ զարնուիլ. եւ վիշտ՝ քանի որ այնքան խոյանք եւ աւիւն յանգեցաւ յուսախաբութեան, իբրեւ հետեւանք նենգ աշխարհի մը մեղսակցութեան։ Բայց այդ վիշտն անգամ կը սփոփուի մեր հաւատքով ու վճռականութեամբ։ Այստեղ գերեզման մը չէ որ ունինք, այլ խորհուրդ մը, ոչ թէ դամբարան, այլ թանգարան»։

Բանախօսը ծանրանալով մեր ազատագրական պայքարին վրայ, խօսքը ուղղեց մանաւանդ տարագիր երիտասարդութեան, որպէսզի ներշնչուի այն խաչելով ու կամքով որուն համար ինկան Անդրանիկները։

Յետոյ վերջացնելով յայտարարեց.

— «Հ. Յ. Դ. 15րդ Ընդ. Ժողովը որ այստեղ ներկայ է իր ամբողջ կազմով, իր վրայ պարտականութիւն զգացած է իր երկիւղած յարգանքը յայտնել հերոսի յիշատակին։ Եւ յայտարարել, որ ինչպէս ամէն տեղ, այստեղ ալ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր բոլոր հոգեկան ու ֆիզիքական ուժերը կը տրամադրէ այս ժողովուրդին, անոր բարիքին համար, լաւագոյն օրերու համար, ազատ եւ ամբողջական Հայաստանի համար»։

Գ. Հրանտ Փաստրմաճեան ի պատիւ օտար հիւրերուն խօսեցաւ ֆրանսերէն ճառ մը, զոր պիտի հրատարակենք առանձին։

Հայ Սպայից Միութեան կողմէ խօսեցաւ բժ. Գէորգեան։ Նախ պատկերացուց Անդրանիկի զինուորական արժանիքը, յետոյ ըրաւ բաղդատականը զինուորին եւ սպային։ Կոչ ըրաւ, որ երիտասարդութիւնը մտնէ Հայ Սպայից Միութեան մէջ, թրծուելու զինուորական բոլոր առաքինութիւններով։

Այնուհետեւ խօսեցաւ Ֆրանս. Նախկին Թազմիկներու ներկայացուցիչ պ. Մօրիս տ'Ուարթօ, որուն ճառը պիտի հրատարակենք առանձին։

Մարսէյլի Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու մասնաճիւղին կողմէ խօսեցաւ պ. Ազգին Մարտիրոսեան։

— «Իրապէս դժուար է խօսիլ մեծ մարդու մը շիրիմին առջեւ։ Հիմա երբ կեցած եմ հոս, անմիջապէս աչքիս կը պատկերանան հերոսին բոլոր քաջագործութիւնները։ Ան կը կռուէր առանց սակայն ատելու մը զգալու։ Մեզի կը մնայ հետեւիլ իր այս սեւ խաչին վրայ գրուած պատգամին՝ «գործս կէս մնաց»։

Ամէնէն վերջ խօսք առաւ պ. Վարդգէս Ահարոնեան.

— «Իրաւ որ շատ դժուար է խօսիլ մէկու մասին, որու հետ ապրած ես երկար ատեն։ Այս շիրիմը զօրավարի մը չէ եւ ոչ ալ հրամանատարի մը, այլ արդար ժողովրդական մարտիկի մը, որ ծնաւ եւ ապրեցաւ իբրեւ հրամանատար։ Անդրանիկ ամբողջովին յեղափոխական խառնուածք մըն էր։ Ունէր ազատութեան եւ անկախութեան անհանգիստ սիրտ մը։ Երբ նուիրուեցաւ այս սուրբ գործին, հազիւ 18 տարու էր։ Հետզհետէ ծաղկեցաւ, իր սրտին կրակը աւելի հրահրուեցաւ։ Դարձաւ անդուլ թշնամին դէմ, ինչպէս Նափոլէոն։ Բայց որքան անողորմ էր, նոյնքան ալ ներող էր, երբ արիւնոտ թշնամին կը պարտուէր։ Մեր անուանի եզրայրները մեզ «թշնամի» կ'անուանեն այն Հայաստանին որ ծնաւ մեր ուժերով։ Հոգ չէ, երբ նորէն ժամը հնչէ, մենք ամբողջ կազմուածքով հոն ենք, պաշտպանելու մեր պատիւը, հայրենիքը։ Հաւատա՛, հայ ժողովուրդ, փառապանծ օրը պիտի գայ, եւ այս եռագոյնը դարձեալ պիտի ծածանի մեր երազած սահմաններուն մէջ»։

Հանդէսը փակուելէ վերջ, ուխտաւորները խաղաղ ծովու մը նման կանգ առին շիրիմին մօտերը։ Հակառակ հրակէզ արեւին ներշնչուած կը խօսէին։ Մանաւանդ այս տարի շրջաններէն եւ արտասահմանէն եկող հիւրերը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին բոլորին սրտին մէջ։

Արեւը վերջալոյսի դրան առջեւն էր, երբ ուխտաւորներու բազմութիւնը սկսաւ ճռիկ ճռիկ հեռանալ, ներշնչուած վաղուան յոյսերով։

ՓԱՐՄԱՆԻ

«ԵՍ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ ԹԻԱՊԱՐՏ ՄԸՆ ԵՄ»

Այսպէս կը կոչուի շարժանկարի այն ժապաւէնը, որ անցեալ տարի ներկայացուեցաւ Փարիզի մէջ, հիացում պատճառելով բոլորին «Փոփիւլէր» հրատարակեց անոր նիւթը իբրեւ թերթօն։ Նիւթը առնուած է ամերիկացի գրող Րոպըրթ Էլիօթ-Պըրնսի արկածախնդրական կեանքէն։ Այդ ժապաւէնը մեծ տպաւորութիւն կը գործէ հանդիսականներուն վրայ, որովհետեւ եղերական կեանքի մը յուզիչ պատմութիւնն է։ Ամերիկայի հանրային կարծիքը յուզուած է, անոր համար որ Րոպըրթ Էլիօթ-Պըրնս թիապարտութեան դատապարտուած է, հակառակ իր անմեղութեան։ Ամերիկեան դատական իշխանութեան մէկ զոհը կը նկատուի։ Ուստի հանրային կարծիքը վրդովուած է, իմանալով որ Պըրնս երկու անգամ բանտէն խոյս տալէ յետոյ, երրորդ անգամ ձերբակալուելու վտանգին մատնուած է։

Րոպըրթ Էլիօթ-Պըրնսի արկածախնդրութիւնը 1922ին կը սկսի։ Ատլանթայի մէջ ծերունի հրեայի մը խանութը կողոպտուած էր երեք մարդոց կողմէ։ Անոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ Պըրնս։ Երեքն ալ ձերբակալուեցան եւ դատապարտուեցան։ Այդ աւազակախումբին պետն էր Ֆլակ անուն չարագործ մը։ Այս վերջինը քսանէն երեսուն տարուան թիապարտութեան դատապարտուեցաւ, վաղեմի չարագործ մը ըլլալուն։ Մուր անուն ընկերը՝ 8 տարիէն տասը տարի թիապարտութեան։ Իսկ Պըրնս ուզեց ինքզինքը պաշտպանել։ Ան ըսաւ թէ պատերազմէն առաջ հաշուապահութեամբ զբաղած էր։ 1917ին, ֆրանսական ճակատը ղրկուելով հոն կռուած էր։ Պատերազմէն դարձին, տեսած էր որ իր գործը ուրիշի մը յանձնուած ու նշանածը ալ ուրիշ մը հետ ամուսնացած էր։ Յետոյ հրեայի խանութին մէջ կատարուած գողութեան մասին հետեւեալ յայտարարութիւնը ըրաւ. —

«Անգործ եւ անդրամ էի։ Ամիսներով քաղաքէ քաղաք թափառեցայ անյոյս վիճակի մէջ։ Ի վերջոյ, Ատլանթա եկայ։ Հոն հանդիպեցայ Ֆլակի եւ Մուրի։ Ֆլակ ինծի հարցուց թէ կ'ուզէի՞ երկու հարիւր տոլար շահիլ։ Բնականաբար ընդունեցի։ Սակայն գործին ինչ ըլլալը ինծի իմացուցած ատենին բանը բանէն անցած էր։ Չէի կրնար նահանջել, որովհետեւ Ֆլակի ձեռքը ռեւոլվէր կար»։

Պըրնս շատ բուռն լեզուով մը բողոքեր իր ինքնապաշտպանութիւնը, ըսելով թէ ինք նախկին պատերազմիկ մըն էր, բայց մարդկային ընկերութիւնը թշուառ խուժերու մէջ նետած էր զինքը։ Ինքնապաշտպանութեան այս եղանակը հաճոյ չթուեցաւ դատարանին։ Ան վեց տարիէն տասը տարի թիապարտութեան դատապարտեց Պըրնսը։

Ամերիկայի մէջ իւրաքանչիւր նահանգ դատական լայն ինքնավարութիւն մը ունի, այնպէս որ ամէն նահանգի մէջ դատապարտեալներուն հետ տարբեր կերպով կը վարուին։ Օրինակի համար, Ճորճիա նահանգին մէջ թիապարտներուն հետ շատ խիստ կը վարուին, ու մասնաւոր անհատներու կը յանձնուին թիապարտները։ Անոնք չարաչար կ'աշխատցուին անասունի պէս, ոտքերնին շղթաներ կապուած, որոնց ծայրերը գնդակներ կան։ Պըրնս ալ այդ տաժանակիր աշխատանքը կատարեց։ Ի վերջոյ յաջողեցաւ խոյս տալ, շղթաները իրենց կցուած տեղերէն քակելով։

Պըրնս խոյս Շիքակօ գնաց։ Բայց դրամ չունէր, ու գործ ալ չէր կրնար գտնել։ Օրին մէկը, փողոցի ճառախօսներու հանդիպեցաւ։ Ինք ալ անոնց պէս աթոռի մը վրայ ելաւ ու սկսաւ ճառել ժողովուրդին։ Յետոյ իր կատարած բանախօսութեան համար չորս տոլար հաւաքեց։ Այդ գիշերը քիչ մը հանգիստ անցուց։ Յաջորդ առտու, պանդոկի մէջ օրական երեք տոլար քառասուն սէնթի գործ մը գտաւ։ Պըրնս մէկ տարի զանազան գործերու մէջ աշխատեցաւ։

Այդ միջոցին Պըրնս ընտանեկան փանսիոնի մը մէջ կը բնակէր։ Տէրը, որ քառասունենոց այրի մըն էր, Պըրնսը սիրահարուեցաւ։ Նախկին թիապարտը փոխադարձեց այդ սէրը, բայց փութաց օգտուիլ նոր կացութենէն, շատոնց յղացած իր ծրագիրը գործադրելու համար. այն է հանդէս մը հրատարակել։ Սկիզբը թերթը քիչ ծախուեցաւ, բայց հետզհետէ սպառումը աւելցաւ։

Պըրնս իր հրատարակած մեծ հանդէսին շնորհիւ հարստացած, ամէնուն յարգանքը կը վայելէր։ Բանախօսութիւններ ալ կ'ընէր, ու Շիքակոյի բարձր դասուն հետ շփման մէջ կը գտնուէր։

Սակայն, օրին մէկը, անակնկալ դէպք մը պատահեցաւ։ Պըրնսի սիրուհին Տիկ. Էմիլի բացաւ անոր հասցէին ղրկուած նամակ մը, ու իմացաւ որ իր սիրահարը փախստական թիապարտ մըն էր։ Ուստի Պըրնս ստիպուեցաւ այդ կնոջ հետ ամուսնանալ։

Ատեն մը դժոխային կեանք մը վարեց իր կողակցին հետ։ Գիշեր մը, պարասրահի մը մէջ հանդիպած աղջկան մը սիրահարուեցաւ ու Էմիլիէն բաժնուեցաւ դատարանի որոշումով։ Էմիլի որոշեց վրէժ լուծել, ու Ճորճիայի նահանգին ոստիկանութեան անստորագիր նամակ մը յղելով տեղեկացուց թէ «Վրէյթըր Շիքակօ Մակազին» հանդէսին տէր Պըրնս եօթը տարի առաջ բանտէն փախած էր։ Պըրնս նորէն ձերբակալուեցաւ ու թիապարտութեան ենթարկուեցաւ։

Պըրնսի ձերբակալութիւնը յուզման մատնեց մամուլը եւ հանրային կարծիքը։ Բարձրաստիճան անձեր ի նպաստ Պըրնսի հանրագրութիւններ ստորագրեցին։ Բայց մտիկ ընող չեղաւ, ու այս անգամ ալ Պըրնս մէկ տարի քաշկռտեց թիապարտի չարաչար կեանքը։

Պըրնս դարձեալ խոյս տուաւ, ու կրօնաւոր եղբօրը բնակած Նիւ Ճըրսիի քաղաքը գնաց։ Ինքնութեան կեղծ թուղթերու շնորհիւ, գործ գտաւ, ու Նիւ-Եորքի հանդէսներէն մէկուն մէջ սկսաւ հրատարակել իր արկածախնդրութիւնը սա խորագրով. «Ես փախստական թիապարտ մըն եմ», որ բուռական աղմուկ յառաջ բերաւ։ Անկէ առնուած ժապաւէնը Ճորճիա նահանգին դրաքննութեան կողմէ արգիլուեցաւ։ Սակայն ամերիկեան միւս նահանգներուն մէջ ներկայացուեցաւ տարուան իբրեւ ամէնէն կարեւոր շարժանկարը։

1932 դեկտեմբեր ամսուն, Պըրնսի հետքը գտնուեցաւ։ Ճորճիա նահանգին կողմէ ձեռնարկներ կ'ըլլան, որպէսզի փախստական թիապարտը յանձնուի։ Շատ հաւանական է որ Նիւ-Ճըրսի չընդունի այդ պահանջումը։

Ամերիկեան նահանգները այնքան ընդարձակ ինքնավարութիւն ունին որ Նիւ-Եորքի կուսակալ եղած ատեն Պըրնսը պաշտպանող Րուզվէլթ իսկ անոր ներում շնորհելու իրաւասութիւն չունի։

Սակայն Ամերիկայի հանրային կարծիքը շատ վայրագ բան մը կը համարի Պըրնսը երրորդ անգամ թիապարտութեան ենթարկելը։ Կը յուսացուի որ ճար մը պիտի գտնուի, խնդիրը լուծելու համար։

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊԸ

Սելանիկի «Հորիզոն»ը նոր տագնապ մը կը մատնանշէ անոր 1ի խմբագրականով.—

— «Յունահայ համայնական վարժարաններու խնդիրը, նախակրթարաններու վերաբերեալ նոր օրէնքին հրատարակութեամբ կը մտնէ բոլորովին նոր ու անակնկալ փուլի մէջ։ Ինչպէս երէկ գրեցինք, նոր օրէնքը չի ճանչնար՝ մեր բացատրութեամբ «ազգային» կոչուած համայնական վարժարաններու գոյութիւնը։ Այնպէս որ այս տարեշրջանէն սկսեալ, մեր ազգային վարժարանները պէտք է վերաբացուին յունական անհատական վարժարաններու հիման վրայ։ Այսպէս կը տրամադրէ նոր օրէնքը, այսպէս կը հեռագրէ նաեւ կրթական նախարար պ. Ծորդաքօփուլօս, տեղւոյս Թաղ. Խորհուրդին։

Արդ, ամէն բանէ առաջ, յունահայ վարժարանները օտար կրթական հաստատութիւններ չեն նկատուիր, ինչպէս են հրեայ կամ թուրք փոքրամասնութեանց եւ կամ ճանչցուած օտար համայնքներու վարժարանները։ Անոնք կը գտնուին բոլորովին հելլենական վարժարաններ եւ հետեւաբար ենթակայ են անհատական վարժարաններու վերաբերեալ օրէնքին տրամադրութեանց։ Յունահայ վարժարաններու համար բացառութիւն կը նկատուի միայն Հայերէն լեզուի ուսուցումը, օրական մէկ պահով՝ ժամանակացոյցի մէջ եւ մէկ պահով ալ — մասնաւոր արտօնութեամբ — ժամանակացոյցէն դուրս։ Մնացեալ բոլոր կէտերու մէջ պիտի յարգուին անհատական վարժարաններու վերաբերեալ օրէնքը։

Այսպէս, այս տարեշրջանէն իսկ ըսկսելով, ազգային վարժարանները պէտք է անհատի մը կամ անհատներու եւ կամ իրաւական անձերու անունով, հիմնումի եւ գործունէութեան արտօնագիր ունենան։ Թաղ. Խորհուրդները կամ հոգաբարձութիւնները — որոնց որեւէ մէկուն իրաւական հանգամանքը չի ճանչցուիր օրէնքով — պէտք է իրենց մէջէն կամ դուրսէն ընտրեն անձ մը, կամ քանի մը անձեր, որոնք կրթական նախարարութեան դիմելով արտօնագիր պիտի ուզեն՝ մինչեւ հիմա իբրեւ համայնական վարժարան գործող կրթական հիմնարկութեանց վերաբացումը ապահովելու համար։ Այլապէս, այսինքն, իբրեւ հիմնադիր արտօնատէր անձ մը կամ անձեր ներկայանալու պարագային, ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ԱՆԿԱՐԵԼԻ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՅ։

Նոր օրէնքին այս անակնկալ տնօրինութիւնը, անշուշտ դժուարին կացութեան մը կ'ենթարկէ բոլոր այս յունահայ վարժարանները, որոնք համայնական եկամուտներով կանգուն կը մնան։ Թաղականութիւնները, ամէն բանէ առաջ դժուարութեան պիտի մատնուին հիմնադիրը կամ հիմնադիրները գտնելու համար։ Ի հարկէ, իբրեւ պարզ եւ հանգամանք չունեցող անհատ, ոչ ոք պիտի ուզէ ստանձնել վարժարանի մը նիւթական մատակարարութեան հոգը, տաղտուկն ու պատասխանատուութիւնը։ Եւ, եթէ այսպէս խորհինք ու որպէս հիմնադիր-արտօնատէր՝ սովորական անհատներ փնտռենք, ապահովաբար, մեր համայնական վարժարաններէն շատերը չպիտի կրնան իրենց դռները վերաբանալ այս տարի։ Կը մնայ ուրեմն լուծման ձեւ մը գտնել եւ ըստ այնմ, ժամանակ չկորսնցուած գործի անցնիլ։

Այսպէս, իբրեւ միակ գործնական եղանակ կը թելադրենք հետեւեալը — Վարժարաններու հիմնումին ու վերաբացման արտօնագիրը առնել օրուան Թաղ. Խորհուրդներու կամ հոգաբարձութեանց անդամներէն մէկին կամ քանի մը հոգիին անունով, առանց անշուշտ, տրուելիք խնդրագիրներու մէջ, դիմողներուն թաղական կամ հոգաբարձու եղած ըլլալու պարագան յիշատակելու։ Օրէնքին առջեւ հիմնադիր եւ պատասխանատու պիտի նկատուին այդ անձերը — իբրեւ անհատ — բայց ներքնապէս, մեր համայնքներն են որ ըստ առաջնոյն պիտի ստանձնեն վարժարաններու նիւթական մատակարարութեան պատասխանատուութիւնը։ Հիմնադիր-արտօնատէրները պիտի գտնուին տեսակ մը կամուրջ օրէնքին եւ մեր համայնքներուն միջեւ։

Լ Ո Ւ Ս Ա Ղ Ե Մ Ի Ն

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Զարմանալի արագութեամբ իր եւ ընկերներու ջանքերուն շնորհիւ, ամբողջ գաւառները դպրոցական ցանցով պատուեցան. հոն ուր հնարաւոր էր խրճիթ մը յատկացուեցաւ որպէս դպրոց. շատ մը բազմամարդ գիւղեր դպրոցական կանոնաւոր շէնքեր շինեցին։ Քաղաքի երկրորդական վարժարաններու շրջանաւարտները, գաղափարական երիտասարդութիւնը, բազմութեամբ դէպի գաւառ դիմեցին՝ գիւղացիին ծառայելու համար։ Սքանչելի շարժում մը սկսաւ Վասպուրականի մէկ ծայրէն միւսը։

Հայ ժողովուրդի հոգեկան զարթումին հետ տնտեսական վիճակն ալ ըղձալաբար բարելաւեցաւ։ Որոշ չափով սարսափազերծ աշխատանքները վերցան, տուրքերը աւելի արդարօրէն բաժնուեցան, թալանն ու կողոպուտը գրեթէ վերջ գտան եւ որոշ թիւով բանագրաւուած հողերը վերադարձուեցան Հայերուն։

Սովորական երեւոյթ մըն էր հեռաւոր գաւառներու ճամբաներուն վրայ հանդիպիլ Լեւոնին, որ թեթեւ ծրար մը նետած ուսին՝ գիւղէ գիւղ կ'անցնէր դպրոցական գործին ուղղութիւն տալու, ուսուցիչներու ցուցմունքներ ընելու, գիւղական ներքին վէճերը տեղին վրայ կարգադրելու եւ կեդրոնախոյս հայ գիւղերը ամբակուռ կազմակերպութեամբ մը զօդելու։ Անցեալը իր սարսափելի աւերներով, մեծ խրատատու մը պէտք էր եղած ըլլար հայ ժողովուրդին։ Հետեւաբար հաւաքականօրէն պատկառելի ուժ մը ներկայացնելու համար, հայ ժողովուրդը ներքին կազմակերպութիւն մը պէտք էր ունենար, դիմագրաւելու բոլոր փորձութիւններուն, անակնկալներով հարուստ Թուրքիոյ մէջ։ Բայց ամէն բանէ աւելի՝ կազմակերպման հետ, պէտք էր զինել, եւ լաւ զինել հայ ժողովուրդը, ինքնապաշտպանութեան համար։ **Շրջապատի Թուրքն** Քիւրտը զինուած էին դարերէ ի վեր եւ զէնքի սէրը անոնց մէջ բնածին էր։ Հրամայողական անհրաժեշտութիւն մըն էր որ հայ ժողովուրդն ալ զինապաշտ դառնար։ Լեւոնը եւ իր ընկերները իրենց յատուկ վճռականութեամբ, զինումի գործն ալ առաջ տարին յանձնուած եռանդով։

Գրեթէ ամէն գիւղ իր մէջ ունէր յեղափոխութեան դպրոցէն անցած նախկին հայդուկ մը։ Բնականաբար զինումի մարզին մէջ անոնք պիտի դառնային Լեւոնի գործակիցները. անոնք էին որ գիւղացիներուն պիտի պարտադրէին զինուիլ, եթէ ոչ սիրով, ապա ուրեմն բռնութեամբ։ Անոնք պիտի կազմակերպէին գիւղացի երիտասարդները, պիտի վարժեցնէին եւ ղեկավարէին գիւղական խմբերը։ Իսկ այդ բոլոր աշխատութիւններուն ուղղութիւն կուտար Լեւոնի աներեւոյթ ոգին, անոր սիրական կամքը։

Աստիճանաբար Լեւոնը դարձեր էր ամենատես աչք մը։ Ան ամէն տեղ էր ու ոչ մէկ տեղ երկու երեք օրէ աւելի։ Հայ գիւղացիին համար Լեւոնը ոչ թէ սովորական ղեկավար մըն էր, այլ անհրաժեշտութիւն մը։ Անոր կը դիմէին գիւղական բոլոր հարցերու համար, ու անոր վճիռը պարտադրական էր։ Բոլոր շրջաններու համար Լեւոնը «Մեր Պարոն Լեւոնն էր», կը ճանչնար զայն թէկուզ հեռաւոր գաւառի մը խեղճուկ գիւղացին, փոխադարձաբար ան ալ գիտէր ամէնուն անունը, ընտանիքի անդամներու թիւը, տնտեսական վիճակը։ Գիւղացիները երբ իրարու մէջ կը խօսէին անոր մասին, ծիծաղելով կ'ըսէին թէ՝ ան գիտէր գոմին որու կովը ծներ է, որու այծը ծանդառեր է, որու կինը զոյգ երեխայ բերեր է։ Եւ այդ ճշմարիտ էր։

Եթէ գիւղացիք կ'երթային քաղաք կառավարութեան դուռը որեւէ գանգատով, նախ կը դիմէին Լեւոնին, անոր խորհուրդը հարցնելու, անոր միջնորդութեան դիմելու համար։ Շատ անգամ նոյնիսկ հեռաւոր շրջաններու Քիւրտերը, Թուրքերը կը դիմէին անոր օգնութեան։ Այս երեւոյթը այնքան շեշտուած էր, որ հետզհետէ կառավարութեան մէջ երկրորդ կառավարութիւն մը ստեղծուեցաւ-«պարոն Լեւոնի կառավարութիւնը», ինչպէս կը սիրէին ըսել գիւղացիները։

Թուրք կառավարութիւնը դժգոհելով հանդերձ, պարտադրուած կը զգար զայն ճանչնալու որպէս հայ ժողովուրդի ներկայացուցիչը, գերագոյն պետը։ Ասով մէկտեղ Լեւոնը թէեւ կուլտուրական գործիչ մը սահմանադրութեան շրջանին, երբ պէտք ըլլար, ժանիքները ցուցնելէ չէր քաշուեր։ Դէպքի մը առթիւ Լեւոնը պարտաւորուեցաւ զգացնել կառավարութեան եւ դրացի ժողովուրդներուն թէ՝ չեն կրնար անպատիժ կերպով սարսափի մէջ պահել հայ ժողովուրդը, թէ կայ պաշտպան ուժ մը՝ թէկուզ աներեւոյթ, որ աչալուրջ կը հսկէ հայ ժողովուրդի շահերուն եւ ապահովութեան վրայ։

Այդ դէպքը հետեւեալն էր։ Սահմանադրութենէն վերջ մասնաւորաբար քիւրտ աղաներն ու բէկերը գաւառի մէջ բանտարկուած գազաններու պէս կը զգային։ Թէեւ կառավարութեան վերաբերմունքին մէջ՝ զգալի փոփոխութիւն մը չկար բէկերու հանդէպ եւ ոչ ալ քիւրտ ժողովուրդին վերաբերումը փոխուած էր, բայց ըղձալիօրէն չէզոքացած էր հայ գիւղացիութեան հոգեբանական փոփոխութիւնը անոնց հանդէպ։ Հետզհետէ կը վերնար բէկերու դարաւոր հմայքը։ Արտի մը անիրաւ գրաւումին համար հայ գիւղացին այլեւս չէր քաշուեր բողոքելու, բուռն կերպով պայքարելու բէկերու քմահաճ կարգադրութիւններուն դէմ Դատ դատաստան եւ շատ անգամ բէկերը ստիպուած տեղի կուտային [?] կրճատելով։

Արհամարհոտ վերաբերմունք մը ունենալով հայ գիւղացիի հանդէպ, քիւրտ բէկերն ու աղաները սարսափելի կերպով լարուած էին գիւղական ուսուցիչներու եւ աչքի զարնող հայդուկներու դէմ, առանց դրդումներուն վերագրելով գիւղացիութեան ըմբոստ կեցուածքը։ Թէեւ անոնք շատ լաւ գիտէին որ այդ բոլորի ղեկավարն ու ոգին Լեւոնն էր, բայց չյանդգնելով անոր դէմ բացէ ի բաց հրապարակ իջնել, դաւադրութեամբ սպաննեցին Կարկառի մէջ անոր սիրած գործակիցներէն, բարձր նկարագրի տէր ուսուցիչ մը։ Այդ դէպքը սարսափեցնող ցնցում մը առաջ բերաւ ընդհանրապէս ժողովուրդի, բայց մասնաւորապէս հայ գիւղացիութեան մէջ։ Ուրեմն դեռ բէկութիւնը կրնար անպատիժ կերպով մարդ սպաննել տալ, իր կամքը քալեցնել, ինչպէս անցեալի մէջ եղած էր։ Ուրեմն այնքան փառաբանուած սահմանադրութիւնը իրական փոփոխութիւն մը չէր առաջացուցած երկրին մէջ. այսպէս կը խորհէին հայ գիւղացիները։ Արդեօք աւելի խոհեմ քայլ մը չէ՞ր ըլլար եթէ իրենք, ինչպէս իրենց հայրերը, նորէն գլուխ ծռէին, հպատակէին քիւրտ աղա-բէկերուն։

Լեւոնը զգաց վտանգը։ Պէտք էր հարուածին շշմեցնող հակահարուածով մը պատասխանել։ Կազմակերպութեան գաղտնի լարերը քաշեց, ամբողջ շրջաններու գիւղացիութիւնը ոտքի հանելով. սպաննուած ուսուցիչին դիակը քաղաք բերել տուաւ տասնեակ հազար գիւղացիներու ընկերակցութեամբ։ Ժողովուրդի գլուխը անցնելով, դագաղը ուսամբարձ հասցուց կառավարութեան շէնքը, նահանգապետարանի առջեւ։ Քաղաքի Թուրք ամբոխն ալ Հայերէն քիչ մը հեռու կանգնած հեգնանքով կը դիտէր ցոյցը «կեավուրներու», որոնք շատ երես առած էին սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ։ Ճառախօսները պահանջեցին կառավարութենէն անպատճառ գտնել յանցաւորը եւ պատժել։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ԽՆՋՈՅՔ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» Ենթակոմիտէի կողմէ, 11 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս՝

1 Quai d'Alfort, Maison Alfort (Seine)

կը նախագահէ Ընկ. ՔԻՒԹԻՒԿԵԱՆ.

կը խօսի Ընկ. ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Ներկայ կ'ըլլան տեղւոյս Ֆրանսացի ընկերվարականները

Գեղարուեստական բաժին, պար, պիւֆէ մատչելի գիներով։

ՄՈՒՏՔ՝ 5 ՖՐԱՆՔ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած համայնքին Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ 10 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սալ Վօլթէրի մէջ։ Երեկոյթը ամբողջ նուիրուած է ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ

կը նախագահէ Տոքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

կը խօսի ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

խօսք կ'առնեն Տիկին ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Գ. Գ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ, Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ ուրիշներ։

Գեղարուեստական բաժին

ԾԵՐԵԿՈՅԹ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait) 19 Սեպտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

Salons Marignyի սրահներուն մէջ, 20 Cours Marigny

Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ'ըլլան՝ Սափրիչներու Միջնորքայի Նախագահը եւ վարչութեան անդամները, Սափրիչներու Հանգստեան Տան Յանձնախումբի նախագահը՝ M. Mornot։

Կը մասնակցին սափրիչներու թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiaի, եւ Միութեան նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն։

Երգ, պար եւլն.։ Ճոխ պիւֆէ։

Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 6 ֆրանք։

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Հոմանոզվրդական բանակ	3 »
» Ազատ Բերել	3 »
ԶՈՄԲԱՐՑ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ Մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԳՈՅՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԷՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Միջ. ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախադին ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՔՐԱՆ. ՌՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. Փետրուարի 18	4 »
Լ. ՔԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Գոյշևիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Դ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Գոլոշեան եւ Յ. Աքբիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Եւրոպացիների կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանակը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Ռուսաստանում	2 »
ՖՐԻՑ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ տառուպը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐԻ ՏԱՂԵՐԸ	1 Ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ԱԳՈՍՏԱՄԻ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԾԱՌԱՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻ	1 »
ԹԱԼԷԱԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ. փոստի ծախք չկայ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ամասիոյ եւ Շրջանի Հայրենակց. Միութեան կողմէ

Կիրակի, 12 Սեպտեմբեր ամբողջ օրը

ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԸ (Tapis Vert)

Ճոխ պիւֆէ, ըմպելի, հաց, աղանդեր ժողովրդական գիներով

Ի նպաստ ԱՄԻՐՏՕՎԼԱԹԻ յոբելեանի ֆոնտին վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ։

Ներկայ 4—12 տարեկան փոքրիկներուն միջեւ պարգեւատր մրցումներ։

Բոլոր փոքրիկներուն կը բաժնուին խաղալիքներ

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Էնվալիտէն առնել երկաթուղի. իջնել Meudon Valfleury եւ Բէթրօ՝ Մէրի տ'Իսիէն մասնաւոր Թաքսիներ, անձ գլուխ 2 ֆրանքով կը տանին հանդիսավայրը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սերոուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Արամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ)։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթպաշեանի հետ։ Տեղահանութեան միջոցին գիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջաններէ։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France։

Կը խնդրուի արտատպել միւս թերթերէ արտատպել։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Կ. Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի Մասնաճիւղի վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 583, 629, 558, 787, 670, 752, 857, 497, 831, 992, 912, 895, 954, 559, 952, 680, 671, 923, 869, 901, 865, 957, 639։

Վարչութիւնս շնորհակալութիւն կը յայտնէ այն ընկերուհիներուն որոնք վիճակահանութեան գոյքեր նուիրեցին։

— Օր. Վրէժուհի Գալֆայեանի նուիրած ոսկի նապաստակ աճուրդի գրուելով գոյացաւ 311 ֆրանք։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ Յառաջդիմասիրաց Միութեան դպրոցի ծայներէնի դասընթացքը կը սկսի ամսոյս 15ին Չինգշաբթի օր։

Վարչութիւնս կը խնդրէ բոլոր ծնողներէն որ կը բնակին Գամպէթի, Թաշանի, Մոնթրէօյի մէջ եւ շրջակաները, իրենց զաւակները ղրկեն դըպրոց սովորական ժամուն։

Վարչութիւն

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի տարեկան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 579, 29, 542, 54, 157, 51, 35, 640, 227, 919, 521, 585, 632, 537, 509, 249, 124, 337, 76, 920, 714, 396, 677, 126, 333։

Շահողներէն կը խնդրուի դիմել Տիկ. Թորոսեանի 26, Ռիւ տ' Անկէն, Փարիզ (2) առանալու համար իրերը։

ՎՐԻՊԱԿ.— «Մամուլի» բաժնին երէկուան խորագիրը, որ տեղափոխուած էր, պիտի ըլլայ «Մուտերու դիկտատուրան»։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը.—

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը)··· գին 10 ֆրանք

2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք։

3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ'ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻն Գ. տարի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ–ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Բէկը արհամարհական ժպիտ գործեց իր այլանդակ դէմքի վրայ եւ պատասխանեց.

— Ես այդ չքանչան ասած բանները չեմ սիրում, կնիկների զարդարանք են եւ աւելի ոչինչ։

— Ապա ի՞նչ էք սիրում։

— Ես սիրում եմ ոսկի մաջիդաներ (*)։

— Այդ էլ կը լինի, բէկ, վալին մեծ շնորհ ունի ձեզ վրայ։ Տեսա՞ք, նա նշանակել տուեց ձեզ համար տաճիկ, որ այժմ ստանում էք արքունի գանձից, որպէս սահմանապահ եւ այս կողմերում խաղաղութեան պահապանող։ Նա ընդունեց ձեր խնդիրքը, որով ցանկանում էիք, որ այս կողմերում ոչ մի մուդիր եւ զայմագամ չը լինի, այլ բոլոր վարչութիւնները յանձնուեն ձեր կառավարութեանը։ Վերջապէս ինչ որ պահանջել էք, կատարել է նա, եւ մի անգամ եւս ձեր խօսքը գետին չէ ձգել։

— Ես շնորհակալ եմ վալիից։

Այդ խօսակցութեան միջոցին բէկի ծառաները վրանի շուրջը պատած, եւ գետնի վրայ նստած զուարճանում էին բոլորովին այլ տեսակ խօսակցութիւններով։։ Իւրաքանչիւրը պատմում էր իր կատարած քաջագործութիւնները, թէ քանի մարդ է սպանել, որքան աւազակութիւններ է արել եւ որքան կնիկներ է փախցրել եւ այլն։

— Օսմանը իր գլխի մազերի համրանքով ոչխար է գողացել, ասում էր Օմարը։

— Իսկ դու, Օմար, շատ բարի պըտուղ չես, պատասխանում էր նրան Օսմանը,— ես որքան ոչխարներ եմ գողացել, դու այնքան Հայի աղջիկներ ես փախցրել։

— Շարաֆը Հայի աղջիկներ չէ սիրում, ասում է շուտով լաց են լինում, մէջ մտաւ ուրիշը։

— Այդ սուտ չէ, խօսեց Շարաֆը.— այդ քածերի սիրտը կարծես շուշայից է շինած, հէնց որ դիպչում ես, իսկոյն կոտրւում է։ Բայց մերոնք։ Աստուած է վկայ քարէ սիրտ ունեն, գայլի, գազանի ճանկը գցիր, էլի չեն լաց լինի։ Ես համբերել չեմ կարող, երբ կնիկները լաց են լինում. կարծես, արտասուքը նրանց է տուած։

(Ինչ բարբարոսական զգացմունք, Հայ կնոջ արտասուքը բարկացնում է Քրտին)։

Մի ուրիշ բան էլ կայ, նրանց խօսքը կտրեց մի Քիւրտ, որ հասակով բոլորից ծեր էր.— այդ անհաւատներ երբեք ձեռք չեն վեր առնում իրանց անիծած կրօնից։ Ես, դուք գիտէք, որ երբեք հաւատ եմ պահում, ուղիղն ասեմ, խիստ քիչ անգամ ծեծում եմ նրանց, բայց էլի տեսնում եմ, որ թաքուն ինչ որ աղօթքներ են անում։ Բայց մի բան լաւ է, որ նրանք եզան չափ գործ են կատարում, մերոնց նըման շատ չեն քնում։

— Բայց սիրուն հարսներ ունի տանուտէր Թաչօն, խօսեց մի երիտասարդ Քիւրտ առանձին ոգեւորութեամբ.— եթէ այդ Հայը մեր բէկի ճիրվան չը լինէր, ես նրա հարսներից մէկը կը դողանայի։

Ծառաների խօսակցութիւնը ընդհատուեցաւ շների աղաղակով. հեռուից կրկին լսելի եղաւ գիշերապահ հովիւների խորհրդաւոր ձայնը։ Ծառաներից մի քանիսը, զէնքերը առած, վազեցին դէպի այն կողմը, որտեղից բարձրացաւ աղմուկը։ Մօտենալով, խաւարի միջից նրանք լսեցին հառաչանքներ — «Ի սէր Աստուծոյ, մեզ տարէք բէկի մօտ, մենք աղաչանք ունինք»... Ձեռքը փոքր էր մնացել, որ գըղգըղէին այդ ողորմելիներին, եթէ ծառաները շուտով հասած չը լինէին։ Գիշերով անհնարին է մօտենալ Քրտերի օդաներին (օթեւան, իջեւան) առանց վտանգի հանդիպելու. մէկ էլ տեսար գիշերապահի նիզակը ցցուեցաւ կողքիդ մէջ։

Անծանօթները մի քանի հոգի էին, նրանց բերեցին այն վրանի առջեւ կախած լապտերների լոյսով երեւաց որ վաճառականներ էին եւ բեռ առանց շալվարներ, որոնց մէկի արխալուխը, մէւսի թեւքը, երրորդի մարմնի մի այլ մասը փաթթած էին, եւ արիւնը դեռ հոսում էր վէրքերից։

Բէկը լսելով դուրսի աղմուկը, կանչեց ծառաներից մէկին եւ հարցրեց.

— Ի՞նչ է պատահել։

— Մի քանի վաճառականներ ձեզ մօտ խնդիրք ունեն, ասում են, թէ կողոպտեցին մեր քարվանը։

Տհաճութեան նման մի բան անցաւ բէկի ուրախ դէմքի վրայ. բայց նա ծածկելով իր ներքին վրդովմունքը, հրամայեց կանչել կողոպտուածներին։

— Զարմանալի բան է, զարմաւ նա դէպի մուտիրը,— «իմ հողի» վրայ երբեք այդպիսի անկարգութիւններ չեն պատահել. հիմա ի՞նչպէս է եղել, որ կողոպտել են դրանց քարվանը։

Բէկը, սովորութիւն ունէր իր ցեղի նստած երկիրն իր հողը կոչել, թէեւ այնտեղ մի թիզ հող անգամ որ եւ իցէ Քրտի չէր պատկանում այլ բոլորը անհատապատկանեալ թօշանների նման թափառում էին մի տեղից միւս տեղ։

— Աւազակութիւններ ամէն տեղ պատահում են, պատասխանեց մուտիրը հանդարտութեամբ,— երկիրը առանց աւազակի չի լինում։ Երկիր մէջ էլ յայտնուեցան աւազակներ Արզրումի մէջ որ չէր անցնում, որ գողի մօտ զանգատաւորներ չգային

Բէկը, խրախուսելով մուտիրի ողորմութիւններից, ասաց,— Հաւատացէք մուտիր, չէի կամենայ, որ այս կողմերը, որ ես այս կողմերը պահում եմ, որ երկինքի թռչունն համարձակ է կարողանում «իմ հողի» վրայով անց կենալ։ Զարմանում եմ ո՞ր սատանան պէտք է կողոպտած լինի այդ խեղճերին։

Ցայտնուեցան վիրաւորուած եւ ընկճուած վաճառականները։ Նրանցից մէկը, որ փոքր եւ առաջ էր, առաջացաւ եւ խօսեց.

— Ձեր ոտքերի փոշին համբուրենք եկել, բէկ, վերեւում Աստուծոյ ենք ճանաչում, ներքեւում ձեզ. մեր գարէի սիրոյ համար, օգնեցէք խեղճ վաճառականներ ենք. մեր քաղաքն վանը կողոպտեցին, մեր ընկերներից շատերը սպանեցին, մնացածներս ձեր բարի աչքերի առջեւ տեսնում էք վիրաւորուած ենք, շատ չեն ապրի. մենք, ինչ որ ունէինք, տարան, այլեւ չը թողեցին։

(Քաղ.)

(*) Մաջիդա ն'ւ դրամի ն'ւ շքանշանի անունն է։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 9 SEPTEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3520 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԺՈՂՈՎ ՄԸ՝ ԹՈՐՓԻԼՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

»»»» • ««««

Եթէ վերջին պահուն անակնկալ մը չպատահի, վաղը, ուրբաթ, 10 սեպտեմբեր, 10 - 12 պետութիւններ դէմ դիմաց պիտի նստին կլոր սեղանի մը շուրջը: Աւելի ճիշդ, հաստ ու բարակ թորփիլներ են որ քով քովի պիտի գան, ի խնդիր խաղաղութեան …

Քաղաքական աշխարհը բազմաթիւ տագնապներ անցուց վերջին տարիներու ընթացքին, բոլորն ալ արկածալի: Մէկ սխալ շարժում կրնար յանկարծ պայթեցնել վառօդի շտեմարանները: Բայց կարելի եղաւ կանխել, գոնէ սահմանափակել վտանգը: Տարբեր բացատրութեամբ, ամէն մէկը նախընտրեց իր պատեանին մէջ ամփոփուիլ, ձգելով որ առաւել կանուխ արթնցողը, ամէնէն հզօրը եւ վճռականը իրագործէ ինչ որ գրած է գլխուն մէջ:

Բողոքներ եղան, անշուշտ: Ինչպէս եւ ժողովներ, գումարկելով շողշողուն բանաձեւեր: Կծու խօսքեր ալ արտասանուեցան, փոխադարձաբար:

Բայց, ամէնէն զօրաւորներն ալ խոհեմութիւն սեպեցին հեռու մնալ կրակի շրջագիծէն, մանաւանդ երբ անզօր եւ անճար երկիր մըն էր ենթական:

Այսպէս էր որ, Ֆաշական Իտալիան գնաց գրաւեց Քորֆուն, մեծագումար տուգանքի մը դատապարտեց փոքր եւ ուժասպառ Յունաստանը, հինգ - վեց իտալացի սպաներու սպանութեան առթիւ, եւ իր բոլոր պահանջները գոհացուց ինքնագլուխ:

Այսպէս էր որ Ճափոն հիմնեց Մանչուրիոյ կայսրութիւնը, արհամարհելով Ժընեւի մէջ տրուած որոշումները եւ քաշուելով Ազգերու Դաշնակցութենէն:

Այսպէս էր որ Գերմանիա պատռեց Վերսայլի դաշնագիրը, վերահաստատելով պարտաւորիչ զինուորութիւնը, վերակազմելով եւ բազմապատկելով իր ծովային եւ օդանաւային ուժերը, գրաւելով Հռենոսի շրջանը, պարտուած եւ պատժուած Գերմանիան դարձնելով յաղթական եւ միահեծան ուժ մը՝ Եւրոպայի սրտին վրայ: Ազդակ մը անհաշտ եւ սպառնալից:

Ու վերջապէս, դարձեալ նոյն ճամբէն քալեց Իտալիան, արշաւելով Եթովպիա, հակառակ 50 պետութեանց հանդիսաւոր ազդարարութեան, հակառակ պատժական տնօրինութեանց եւ ուրիշ սպառնալիքներու:

Մանրամասնութեանց մէջ տարբերութիւններ ունենալով հանդերձ, նոյն ոգերգութեան ուրիշ մէկ պատկերը կը ներկայացնէ հարեւան Սպանիան, ուր արիւնը կը հոսի աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր եւ քաղաքներ կը փլին իրարու ետեւէ, ի հաշիւ երկու հակամարտ հոսանքներու,— Ֆաշականութիւն եւ համայնավարութիւն:

Անոր հետ զուգընթաց, ահաւասիկ չինեւճափոնական պատերազմը, նոյնքան սպառնալից:

Դեռ երկու օրուան խնդիր է միւս վրդովիչ դէպքը,— խորհրդային իշխանութեան ամբաստանագիրը Իտալիոյ դէմ, որ պատասխանեց կտրուկ մերժումով մը, ինչպէս կը տրամադրէ Ֆաշական կարգ ու սարքը:

Եւ հիմա մղձաւանջ մը հորիզոնին վրայ.— բարի՞ք թէ չարիք պիտի ծնի Նիօնի խորհրդաժողովէն, որուն ամուր կառչած են Մեծն Բրիտանիան ու Ֆրանսան:

Պիտի մասնակցի՞ն բոլոր հրաւիրեալները, մանաւորապէս Իտալիան, Գերմանիան եւ Ռ. Միութիւնը: Եւ ի՞նչ պատկեր պիտի ներկայացնէ ժողով մը, որ Թորփիլներով ծնած, Թորփիլներու վրայ նստած է:

Չէ՞ որ մասնակցողներէն մէկը միւսը կ'ամբաստանէ իբրեւ ծովահէն, նիւթական եւ բարոյական հատուցում պահանջելով, իսկ այս վերջինը արդէն իսկ ապարէց կը կարդայ, իր կռնակն ունենալով նորագոյն դիկտատուրան,— հիթլէրական Գերմանիան:

Աւելորդ է խորել քաղաքական - դիւանագիտական նրբութեանց մէջ, մօտաւոր գաղափար մը կազմելու համար ծրագրուած խորհրդաժողովի ելքի մասին:

Լաւագոյն պարագային, եթէ նոյնիսկ բարեյաջող ելքի մը յանգի ժողովը, թոյլ չտալով որ մէկը - միւսը առնէ քալէ, նորէն դժուար է պարտկել կացութեան ծանրութիւնը:

Չափազանց բարդ է ժողովին օրակարգը,— ապահովութիւն Միջերկրականի նաւագնացութեան:

Բնականաբար, որ եւ է բանաձեւ քուէարկելու համար, մէջտեղ պիտի դրուին խրողութիւններ եւ դէպքեր: Ապա ուրեմն պիտի քակուի շղթան՝ փոխադարձ մեղադրանքներուն: Պիտի բացուին մաղձի տոպրակները, եւ մթնոլորտը պիտի թանձրանայ հեղձուցիչ կազերով:

Եթէ այս փոթորիկը անցաւ եւ բանաձեւերը քուէարկուեցան, պիտի ցցուի միւս վրդովիչ հարցականը:

Տրամաբանօրէն, ժողովը գործնական միջոցներ պիտի առաջարկէ, Միջերկրականի հաղորդակցութեանց ապահովութեան համար: Եւ մասնակցողները յանձն պիտի առնեն գործադրել զանոնք:

Արդ, ո՞վ կ'երաշխաւորէ թէ՝ նոր դէպքեր պիտի չծագին, գործադրութեան առթիւ:

Չմոռնանք որ ամէն բանէ առաջ դաւադրական, խորհրդաւոր յարձակումներու հետ կապ ունի այս խնդիրը: Օրակարգը սուզանաւն է, ապա ուրեմն Թորփիլը, որ սովորական հաշիւներու չի յարմարիր, եւ միշտ կրնայ խուսափիլ կառավարեալ Գակակշիռէ:

Այս պարագան աւելի կը բարդանայ, երբ նկատի առնենք որ, գլխաւոր խնդիրը միայն հաղորդակցութեանց ապահովութեան չի վերաբերիր, այլ ամբողջ Միջերկրականի եւ Սպանիոյ, իսկ տագնապին բուն հանգոյցը կը կազմէ Հռոմ-Պերլին առանցքը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎԸ ՊԻՏԻ ԳՈՒՄԱՐՈՒԻ ՎԱՂԸ

»»»» • ««««

Անգլիա եւ Ֆրանսա միջեւ համախորհուրդ

Ռ. Միութեան ամբաստանագիրը Իտալիոյ դէմ՝ կը շարունակէ լուրջ մտահոգութիւն պատճառել: Սակայն եւ այնպէս Միջերկրականի խորհրդաժողովը պիտի գումարուի վաղը, ուրբաթ, Նիօնի մէջ (Ժընեւի մօտ), եթէ նոր անակնկալ մը չպատահի: Անգլիա եւ Ֆրանսա միջեւ համախորհուրդ գործելով, տրամադիր չեն ժողովը յետաձգելու կամ բոլորովին մէկդի դնելու: Բրիտանական դահլիճը ժողով գումարեց երէկ, չորեքշաբթի, իսկ Ֆրանսականը պիտի գումարուի այսօր, քննելու համար կացութիւնը: Իտալիա եւ Գերմանիա նոյնպէս համախորհուրդ կը գործեն, եւ, Մոսկուայի ծանուցագրէն վերջ, աւելի տրամադիր կ'երեւան մասնակցելու ծրագրուած խորհրդաժողովին, որպէսզի կարենան ճակատիլ: Իտալիոյ արտաքին նախարարը նախ կ'ուզէր մերժել որ եւ է մասնակցութիւն, քով քովի չնստելու համար Ռ. Միութեան հետ, բայց վերջին պահուն աւելի պաղարիւն մտածելով, սկսաւ քննել խնդիրը: Իտալական մամուլը շատ աւելի բուռն լեզու մը գործածել սկսած է, մեղադրելով Մոսկուան թէ կ'ուզէ խանգարել Եւրոպայի խաղաղութիւնը: Կարգ մը թերթեր մասնաւորապէս կը շեշտեն թէ Իտալիոյ մասնակցութիւնը անհրաժեշտ է, եւ թէ «խորհրդաժողովին ձեռնարկուները պարտաւոր են խորհիլ հետեւանքներուն ուրիշ մէկ խնդրագրութեան, եթէ այդ երկիրը, որ եկուոր մըն է Միջերկրականի մէջ, փորձէ անհեթեթ եւ անհանդուրժելի վիճաբանութիւն մը բանալ ժողովին մէջ »:

Մոսկուայի ամբաստանագիրը Իտալիոյ դէմ

Ինչպէս գրած էինք, Հռոմի խորհրդային դեսպանատան գործակատարը ծանուցագիր մը յանձնեց իտալական կառավարութեան, կարգ մը մեղադրանքներ ուղղելով եւ հատուցում պահանջելով:

Ծանուցագիրը կ'ըսէ թէ Ռ. Միութիւնը անտարակուսելի փաստեր ունի, որոնց համաձայն իտալական մարտանաւեր յարձակողական արարքներ կատարած են խորհրդային առեւտրական նաւերու դէմ: Եւ կը պատմէ թէ իտալական սուզանաւ մը ընկղմեց խորհրդային «Թիմիրեյիազեւ» նաւը, որ հանքածուխի բեռով մը Քարտիֆէն Փորթ Սայիտ գացած ատեն, յարձակում կրեց օգոստոս 30ին, Ալժէէն 75 մղոն դէպի արեւելք: Նմանօրինակ յարձակում մը կատարուեցաւ խորհրդային «Բլակոյեւ» նաւուն վրայ, որ ափսոսի կը փոխադրէր եւ որ ընկղմեցաւ Սեպտ. 1ին, Սքիրոս կղզիէն 15 մղոն հեռու: «Իտալական կառավարութիւնը անշուշտ նկատի պիտի առնէ թէ այս արարքները, գործուած՝ առեւտրական նաւերու դէմ որոնք կը նաւարկեն բաց ճամբաներու վրայ եւ կը պատկանին Ռ. Միութեան, որ դիւանագիտական բնականոն յարաբերութիւններ կը պահպանէ Իտալիոյ հետ, յայտնապէս կը հակասեն ոչ միայն մարդկութեան սկզբունքներու, այլեւ միջազգային օրէնքի ամէնէն տարրական եւ ընդհանրապէս ընդունուած կանոններուն: Միեւնոյն ատեն, Խորհրդային Միութեան դրօշին տակ նաւարկող նաւերու դէմ իտալ. նաւերու կատարած յարձակումները կը բռնաբարեն 1933 սեպտ. 2ին Ռ. Միութեան եւ Իտալիոյ միջեւ կնքուած դաշինքը, որուն առաջին յօդուածին տրամադրութեամբ երկու կողմերը յանձն կ'առնեն միւս կողմին դէմ ցամաքի եւ ծովու վրայ կամ օդին մէջ պատերազմի կամ որ եւ է յարձակման չդիմել որ եւ է պարագայի մէջ: Վերոյիշեալ փաստերու հիման վրայ, Ռ. Միութեան կառավարութիւնը իտալական կառավարութեան վրայ կը դնէ նշանակուած յարձակողական արարքներուն քաղաքական ինչպէս եւ նիւթական ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Խորհրդային դեսպանատունը արտօնուած է իր կառավարութենէն պահանջել վճռական դադարումը այս յարձակողական արարքներուն եւ կատարեալ հատուցում՝ եղած վնասներուն համար՝ թէ խորհրդային կառավարութեան եւ թէ ընկղմած նաւերու նաւաստիներուն կամ անոնց ընտանիքներուն: Դեսպանատունը արտօնուած է նաեւ պահանջելու օրինակելի պատիժ այն անձերուն դէմ որ յանցաւոր են վերոյիշեալ յարձակողական արարքներուն համար »:

Իտալական կառավարութիւնը հետեւեալ գրկոյցը յանձնեց, իբրեւ պատասխան.

— « Հռոմի խորհրդային դեսպանատան գործակատարը արտաքին նախարարութեան ղրկած էր ծանուցագիր մը, որ մեզ մեղադրելով թէ Թորփիլահար ընկղմած ենք երկու խորհրդային նաւեր, արեւելեան Միջերկրականի մէջ, այդ իրողութեան պատասխանատուութիւնը կը վերագրէ Իտալիոյ եւ հատուցում կը պահանջէ եղած վնասին համար, ինչպէս եւ պատիժ յանցաւորներուն դէմ: Արտաքին նախարարը այս ծանուցագրին պատասխանեց թէ Իտալիա կը մերժէ այդպիսի պատասխանատուութիւն, միեւնոյն ատեն ամբողջովին մերժելով խորհրդային կառավարութեան բոլոր պահանջները »:

ՀԻԹԼԷՐ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

»»»» • ««««

«Վերսայլի դաշնագիրը մեռած է»

Հիթլէր երեքշաբթի օր շատ կարեւոր ճառ մը խօսելով Նիւրէնպէրկի կուսակցական համագումարին մէջ, բաղդատեց ազգային - ընկերվարական եւ համայնավարական կարգուսարքը: Ուժգին բառերով յայտարարեց թէ համայնավարութիւնը զանց առած է բուն ընկերային խնդիրը եւ վանած՝ ինչպէս ազգային իմացականութիւնը, անոնց տեղը դնելով «հրեայ մակաբոյծներու ցեղը»: Այս առթիւ չեշտեց.

— « Մեզ շրջապատող երկիրներուն մէջ կը տեսնենք մարքսականութեան արդիւնքները, աշխատավարձքը կ'աւելնայ, արտադրութիւնը կը նուազի, հետեւաբար եւ դրամին գնելու կարողութիւնը կը տկարանայ, «գիները կը բարձրանան, եւ ի վերջոյ դրամը կ'իյնայ»: Ցետոյ հաստատելով թէ Գերմանիա լուծած է ընկերային խնդիրը, թէ ճշմարիտ գործազուրկներ չկան Գերմանիոյ մէջ, անցաւ բուն հարցին.

— « Միայն մէկ խնդիր կը տիրապետէ մեր տնտեսութեան վրայ եւ մեզ կը մտատանջէ՝ քանի մը տարիէ ի վեր,— մեր երկրին պարենաւորման անբաւականութիւնը: Գերմանիոյ կենսական տարածութիւնը առանց գաղթային լրացուցիչ տարածութեան՝ շատ փոքր է մեր ժողովուրդին տեւական, ապահով եւ մշտական պարենաւորման համար: Ահա թէ ինչու, մեր տնտեսական թշուառ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱՐԱՐ , ԱՆՕԹԻ ԵՄ , ՀԱՑԻԿ ԿՈՒԶԵՄ »

Տարիներու բերացքին, ամիսամար յուշեր հրատարակուեցան «Յառաջ»ի մէջ, հայաջինջ տարաժամերու մասին: Եւ դեռ կան որ կարգի կը սպասեն:

Երկար ընդհատումէ մը վերջ, ահա մէկ շաբաթէ ի վեր կը կարդամ — կը կարդա՞մ — նոր մը,— «Իմ Տեղահանութեան 1914 — 1924»: (Գիրի շրջանէն):

Ինչպէս կը յայտնէր խմբագրութիւնը, հեղինակը — Ա. Ղուկասեան, դժբախտ երիտասարդ մը, որ առնէ մը անձնապաշտութիւն ալ փորձած էր, մեռաւ այս տարի զարնան: Գարուն չտեսած: Ոչ ալ հրատարակութիւնը՝ իր յուշերուն

Այսպիսի նիւթերու մէջ, դժուար է բաղդատութիւններ կատարել:

Բոլորն ալ ֆատմնեցի պատկերներ՝ «Օսմ. պատմութեան մէջ անգամ չը տեսնուած» բարբարոսութիւններէն, անոնք պիտի կազմեն ամէնէն վաւերական նիւթերը, վաղուան Ցեղասպան պանին համար:

Դրուագ մը:

Ա. Ղուկասեան, հազիւ 7 — 8 տարեկան, իր ծնողքին հետ գիւղէն նամբայ կը հանուի դէպի աքսոր: Մէկ - երկու օր վերջը, ջարդը կը սկսի: Մինչ ոստիկանները կը երահանգեն բեռները կապել եւ ճամբան շարունակել, արեան ծարաւի հրէշներէն ազատած բեկոր մը կ'ազդարարէ լեզապատառ.

— « Փախէք, հայ եղբայրներ, փախէք»...

Մնացեալը թող ինք պատմէ.

— Ոչ ոք մնաց կիրճին մէջ: Բաբախտաբար ամէն կողմ խիտ անտառներ կային: Ես ալ խիտ անտառներուն մէջ կորսուեցայ: Հոս հոն կը վազեմ, « մայրիկ մայրիկ » կը կանչեմ, բայց ի զուր: Երկու երեք ժամ մինակս ման եկայ. յանկարծ լալու ձայն մը հասաւ ականջիս, կանգ առի եւ սկսայ մտիկ ընել. քիչ մը սրտապնդուելով ուղղակի ձայնին կողմը յառաջացայ: Երբ բաւական մօտեցայ, հասկցայ որ լացողը երեխայ մըն է: Աւելի յառաջանալով երեխային քովը հասայ, բայց ի՞նչ տեսնեմ, Աստուած իմ, մանուկին մայրը կացիններով կըտոր - կտոր ըրած են; իսկ երկու տարեկան մանուկն ալ մօրմէն երկու քայլ հեռու չուանով ամուր կապած են, որպէսզի քանի մը օրէն անօթի մեռնի:

Մեծ դժուարութեամբ քակեցի կապերը, տղուն արցունքը սրբեցի եւ ձեռքէն բռնելով սկսանք քալել, բայց շատ կանգ առինք, քանի որ մանուկը չէր կրնար քալել, իսկ ես չունէի այն ուժը որ գրկէի: Քանի մը անգամ փորձեցի գրկել եւ քալել, բայց անկարելի եղաւ, արիւն քրտինքի մէջ նորէն վերայ ինկայ եւ սկսայ արտասուել »:

Ուրեմն երկու մանուկներ՝ դէմ դիմաց, մէկը՝ 7 — 8 տարեկան, միւսը՝ հազիւ երկու տարեկան: Միս մինակ՝ անտառին մէջ:

Փոքրիկը չի կրնար քալել — մեծը չի կրնար գրկել: Քիչ մը կը քալեն, քիչ մը կը նստին, մինչեւ որ մութը կոխէ, մինչ հրացանները կ'որոտային.

— « Վերջապէս առանց քնանալու առաւօտնզաւ: Արթնցուցի մանուկը, ձեռքէն բռնելով սկսանք ճամբան շարունակել, ո՛ւր,—ես ալ չեմ գիտեր: Արեւը առաջին ճառագայթները սկսաւ սփռել լեռներու կատարներէն, մինչ ես պինդ բռնած տարաբախտ մանուկին ձեռքէն յամրաքայլ կը քալէինք: Առտուան օդը շատ զով էր, մանուկը ըսկսաւ դողալ, արդեօ՞ք կը մսէր, թէ անօթի էր: Անշուշտ երկու ցաւերն ալ հաւասար կը ճնշէին այս մատղաշ կեանքին վրայ. հազիւ լսելի եղաւ.

— « Արար, անօթի եմ, հացիկ կ'ուզեմ »:

Ո՞ւր են մեր արուեստագէտները,— գրագէտ, քանդակագործ, նկարիչ, իրենց հիւծախտաւոր մուսաներով…

ՎԱՀԷ

«ՅԵԼՈՒԶԱԿՆԵՐՈՒ ԴԱՏԸ» (Ապստամբ Տէրսիմը)

Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Էլազիզի մէջ (Խարբերդ) մօտերս կը սկսի դատավարութիւնը Թունճէլիի (Տէրսիմ) վերջին խռովարարներուն, Հայտարան ալիրէթի պետ Գամէրի, Եուսուֆանի պետ Գամէրի, Տէման ցեղախումբի պետ Ճըպըրայիլի եւ Գուրէյշան ցեղախումբին պետ Սէյյտօյին: Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս դատավարութեան, ուր երեւան պիտի գան վերջին յետադիմական շարժման ներքին ծալքերը:

Լուր առնուած է որ Սէյիտ Րիզա, զինքը հետապնդող մեր զօրամասերէն ազատելու համար ապաւինած է հին թշնամիներուն, որոնց հետ արեան վրէժ ունէր: Այս յեղուզակին ալ ձերբակալութիւնը օրերու խնդիր է այլեւս:

Թուրքիոյ օդանաւային հրամանատարութիւնը

Թուրքիոյ պաշտպանութեան նախարարութիւնը աւարտելու վրայ է իր պատրաստութիւնները, որոնցմով պիտի գործադրուի Գամութայի (ազգ. ժողով) քուէարկած օրէնքը, օդանաւորդութեան ընդհ. հրամանատարութեան մը հաստատման մասին:

Առնուած տեղեկութեանց համաձայն, զօր. Հիւսէյին Հիւսնիւ Քիլքիչ, որ ատիճանի բարձրացում ունեցաւ Օգոստոս 30ին, օդանաւորդութեան ընդհ. հրամանատար պիտի անուանուի:

Նորընտիր հրամանատարը ընդարձակ լիազօրութիւններ պիտի ունենայ երկրին օդային պաշտպանութեան համար:

Խաղաղութեան ատեն կապուած պիտի ըլլայ ընդհ. սպայակոյտին, իսկ զօրաշարժի ատեն բանակներու ընդհ. հրամանատարութեան:

Գամութային քուէարկած օրէնքով նախատեսուած է նաեւ կամութիւնը օդային պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդի մը:

Հինգ անգլ. մարտանաւեր Պոլսոյ ջուրերուն մէջ

Անգլիական նաւատորմին մը, որ կը բաղկանար երկու դրահաւորներէ եւ երեք թորփիլանաւերէ, Պոլիս հասաւ Սեպտեմբեր 2ին, հրամանատարութեամբ ծովակալ Ուէլսի եւ խարիսխ նետեց Տոլմա Պաղչէի առջեւ:

Ժամը 1ին ծովակալը ցամաք ելաւ եւ այցելեց կուսակալին ու կեդրոնի հրամանատարին, որոնք իրիկուան դէմ փոխայցի գացին: Գիշերը Բերա Փալասի մէջ կուսակալին կողմէ հացկերոյթ մը տրուեցաւ ի պատիւ հիւրերուն:

« Եավուզ »ի մէջ ալ ճաշկերոյթ մը սարքուեցաւ ի պատիւ անգլիացի հիւրերուն: Եղան ուրիշ ընդունելութիւններ եւս: Անգլ. մարտանաւերը հինգ օր մնալով Պոլսոյ մէջ, մեկնեցան սեպտեմբեր 8ին: Թուրք մամուլը այս առթիւ կը պանծացնէ անգլօ-թուրք բարեկամութիւնը:

»»»» • ««««

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԴԷՄ բողոքելու համար համարաբական համագումար մը բացուեցաւ սեպտեմբեր 8ին, Պլուտանի մէջ: Կը մասնակցին բոլոր արաբական երկիրներու ներկայացուցիչները, բացի Ֆրանսական զաղթավայրերէն որոնք առանձին պիտի գումարուին: Կացութիւնը եռթալով կը ծանրանայ Պաղեստինի մէջ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը Փարիզ եկաւ, խորհրդակցելու համար միջազգային կացութեան մասին: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կու տան այս այցելութեան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՊԵՐԼԻՆԻ 700ԱՄԵԱԿԸ

Վերջերս արտակարգօրէն տօնական կերպարանք մը առած էր Գերմանիոյ մայրաքաղաքը. Կառավարութիւն, կուսակցութիւն, ամբողջ երկիրը եւ բովանդակ ժողովուրդը տօնական ոգեւորութեան մը մէջ կը գտնուէին: Բոլոր տուները զարդարուած էին դրօշակներով, նմանապէս՝ փողոցները եւ պետական ու հանրային հիմնարկութիւնները: Մասնաւոր շքեղութիւն մը զգեցած էին մանաւանդ քաղաքապետարանը եւ անկից սկսող ու Ունթէր տէն Լինտէնի նշանաւոր պողոտայի վրայով եւ Թիրկարթընի միջով երկարաձգուող ճամբան՝ դէպի Նորպաչէն մարզադաշտը, քաղաքին մէկ ծայրը: Կարելի է ըսել որ Պերլինը այդ օրերուն աւելի մեծ շուք ու փայլ մը առած էր իր վրայ, քան մինչեւ իսկ՝ անցեալ տարի նոյն այս ժամանակ, երբ տեղի կ'ունենային Ողիմպիականի միջազգային խաղերը:

Պատճառը. — Պերլինի եւ առհասարակ ամբողջ Գերմանիոյ ժողովուրդը կը տօնէր իր մայրաքաղաքին հիմնարկութեան 700ամեակը: Եւ քանի որ ամէն գերման անհատի մասնաւոր կեանքին մէջ եւս տեսակ մը բացառիկ տեղ կը գրաւէ իր ծննդեան տօնը առհասարակ եւ զայն կարելի շուքով մը տօնելը տեսակ մը ժողովրդական սովորութիւն դարձած է, աւելի մեծ է խանդավառութիւնը, երբ խնդիրը կը վերաբերի երկրի մայրաքաղաքին 700ամեակը տօնելուն:

Կարելի չէ, ի հարկէ, ճշգօրէն որոշել թէ երբ հիմնուած է Պերլինը, քանի որ ան սկզբնապէս պարզ գիւղ մը եղած է միայն եւ շատ երկար ատեն ալ՝ հասարակ աւան մը: Ուրեմն երբ Պերլինի 700ամեակը կ'ըսեն, ըսել կ'ուզեն թէ՝ ճիշդ 700 տարի առաջ, Պերլինի անունը յիշատակուած է վաւերագիրներու մէջ, առաջին անգամը ըլլալով: Բուն իսկ, սկզբնական Պերլինը գրաւած է եղեր այժմու քաղաքին կեդրոնական մասին (քաղաքապետարանի մօտերը) մէկ փոքրիկ մասը միայն, Շփրէ գետին եզերքը: Բնակիչներուն գլխաւոր զբաղումներէն մին ալ ձկնորսութիւնը եղած է: Շուրջը եղած են եւ ուրիշ գիւղեր, որոնց հետ միանալով յետագային, տակաւ մեծցեր է Պերլինը: Շնորհիւ աշխարհագրական իր նպաստաւոր դիրքին, ան ապագային ձեռք է բերեր կեդրոնական դեր մը գերման երկիրներու քաղաքական եւ տնտեսական կեանքին մէջ [illegible], դարձեր է նաեւ, բաղդատաբար շատ ուշ միայն, երկրին մայրաքաղաքը — նախապէս Փրուսիոյ, ապա նաեւ ամբողջ Գերմանիոյ:

Իր ներկայ սահմաններով՝ «Մեծագոյն Պերլինը» կը գրաւէ մօտաւորապէս 88 հազար հէքթար տարածութիւն մը, ուրիշ խօսքով՝ գաւառակի մը մեծութիւնը ունի ան: Քաղաքին մէկ ծայրէն միւսը, միջին հաշուով, 35—40 քիլոմեթր է: Բնակիչներուն թիւը 1640ին վեց հազար եղած է: (Նոյն այդ ատենները Փարիզ ունեցած է 415 հազար, Լոնտոն՝ 150 հազար բնակիչ) Պերլինի բնակիչներուն թիւը 1681ին եղած է 25 հազար, 1740ին՝ 98 հազար: 1825ին հաշուած է 220 հազար: Նոյն այդ տարին Փարիզ՝ 750 հազար, Լոնտոն՝ 1400 հազար բնակիչ: Դարավերջին (1900) Պերլինի բնակիչներուն թիւը հասած է 2,7 միլիոնի, ներկայիս՝ 4½ միլիոն է: Հարկաւ, միմիայն բնական աճման հետեւանք չէ այդ, այլ նաեւ՝ շրջականները եղած բազմաթիւ գիւղերու եւ ուրիշ բնակավայրերու միացման, բուն իսկ Պերլինի քաղաքային համայնքին հետ:

Կարելի չէ, ի հարկէ, լրագրական յօդուածի մը մէջ ներկայացնել Պերլինի նման հսկայ քաղաքի մը կեանքը — մշակութային, տնտեսական, պետական տեսակէտէ եւայլն: Պերլին, առանձինն առնելով, ինքնուրոյն պետութեան հաւասարող մեծութիւն մըն է արդէն, այն ալ՝ ամէն տեսակէտէ բարձր պետութեան մը: Պերլինի մշակութային դերի մասին մօտաւոր գաղափար մը կազմելու համար՝ առնենք միայն դպրոցները — ժողովրդական եւ միջնակարգ, որ քաղաքին հաշւոյն կը պահուին: Իր ժողովրդական — տարրական վարժարաններուն թիւն է՝ 547, միջնակարգ վարժարաններուն թիւը՝ 271: Միմիայն ժողովրդական վարժարաններուն մէջ պաշտօնավարող ուսուցիչներուն թիւը 6741 է:

Նոյնպէս գերակշիռ դեր կը խաղայ Պերլինը նաեւ մշակութային ուրիշ մարզերու մէջ — մամուլ, թատրոն, գրականութիւն, արուեստ, եւայլն: Ճարտարապետական տեսակէտէ եւս նոյնն է համեմատութիւնը, նմանապէս կեանքի ուրիշ մարզերուն մէջ: Այսու հանդերձ, Պերլին երբեք այն բացառիկ դիրքը չի գրաւեր Գերմանիոյ բովանդակ կեանքին մէջ, ինչ որ ունի, օրինակի համար, Փարիզը Ֆրանսայի եւ կամ Լոնտոնը Անգլիոյ համար: Այսպէս, շարք մը նշանաւոր համալսարաններ եւ մշակութային ու ուրիշ կարգի առաջնակարգ հիմնարկութիւններ մայրաքաղաքէն դուրս, երբեմն՝ փոքր քաղաքներու մէջ կը գտնուին: Պարագայ մը որ արդիւնք է գերման ժողովուրդին առանձնայատուկ պատմական անցեալին: Ներկայիս ալ, թէեւ տակաւ կ'ուժովնայ Պերլինի կեդրոնաձիգ զօրութիւնը, բայց եւ այնպէս՝ ջանք կը թափուի պահպանել նաեւ ապակեդրոն ուղղութիւնը գերման կեանքի զարգացման:

Իր այդ մայրաքաղաքին— մեծ՝ ամէն տեսակէտէ— 700ամեակն է ահա, որ անսովոր խանդավառութեամբ մը տօնեց գերման ժողովուրդը, երկու շաբաթ տեւող բազմազան հանդիսութիւններով:

Անոնց մասնակցեցան ե՛ւ կառավարութիւնը ու տիրող կուսակցութիւնը, ե՛ւ քաղաքային վարչութիւնը ու իր բազմաթիւ հիմնարկութիւնները, ե՛ւ մամուլի ու գրականութեան եւ արուեստի կազմակերպութիւններ, այլեւ առեւտուրի, ճարտարարուեստի, արհեստաւորութեան, կարճ խօսքով՝ ժողովրդեան բոլոր խաւերու ներկայացուցչութիւնները: Հանդէսներուն եւ տօնակատարութեանց վերջ չկար այդ երկու շաբթուան ընթացքին

Այդ արտակարգ շուքը եւ պանծացումը ունէր նաեւ ուրիշ պատճառ մը, — պատասխան, վերյիշելու եւ հաստատելու համար թէ՝ Պերլին ու իր մօտաւոր եւ հեռաւոր շրջակայքը — Պրանտընպուրկ, մարզ եւ այլն — բուն իսկ գերմանական հողեր են, անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր: Ճիշդ է որ չի ժխտուիր թէ այդ երկրամասերը ժամանակ մը սլաւ ցեղերու ձեռքը անցած են Թ. դարէն յետոյ, եւ թէ Պերլին անունն իսկ սլաւական ծագում մը ունի, — եւ սակայն՝ առժամապէս միայն, գերման ցեղերու մեծ տեղափոխութեանց հետեւանքով: Եւ այդպէսով, շուրջ երեք դար շարունակ, Սլաւները կազմած են այս երկրամասերուն բնակչութիւնը: Այնուհետեւ, կրկին եկած եւ այդ հողերուն տիրացած են գերման ցեղերը, հասցնելով զանոնք իր բարձր վիճակին:

Եւ առհասարակ, հնագիտական նորագոյն պեղումները կը հաստատեն անվիճելիօրէն թէ Պերլինի եւ շրջակայ երկրամասերու մէջ, նախապատմական դարերէ սկսեալ, բնիկ գերման ցեղեր ապրած են: Պատմական անցեալին այդ դատապաշտպանիչ դերն է ահա նաեւ ազգային ու մշակութային իմաստով միանգամայն — զոր վեր հանել կը ձգտի գերման ժողովուրդը, արտակարգօրէն պանծացնելով իր մայրաքաղաքին 700ամեակը:

ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԾՈՎԱՓԷՆ

Մանշի եզերքին վրայ զետեղուած փոքրիկ սիրուն քաղաք մըն է Cayeux s)Mer, 3500 բնակիչով: Ծովափը ծածկուած է խճաքարերով:

Ստուար թուով Հայեր եկած էին հոն, իրենց տարեկան արձակուրդը անցընելու համար: Այդ թիւը հասաւ մինչեւ 150ի:

Ամէնէն ժամադրավայրը ծովուն ափն էր, հոն կը ստեղծուէին նոր մտերմութիւններ, կը նորոգուէին հին ծանօթութիւններ եւ կը կազմուէին հաճելի խմբակցութիւններ:

Օտարներ մեր քովէն կ'անցնէին նետելով հիացումի ակնարկներ՝ Հայերու կուռ համախմբումներուն: Երկսեռ գեղահասակ պատանիներ մանաւանդ խիճերու վրայ նստած կը սարքէին խաղեր եւ անոնց խօսակցութիւնը հայերէն էր, խմբակներ կը պտտէին անցնելէն, եւ զուարթ կեանքը կը ներկայացնէին գունաւորուած բացատրութիւններով:

Օրերը մը կը կարդայ «Մուսա Լեռան» պատմութիւնը, ինչ իր մէջ խորապատուած պատանի մը «Յառաջ» բռնած Բաֆֆիի «Խենթը» կը կարդայ: Կը հարցնեմ թէ լեզուն կը հասկնայ. — «Այո, շատ դիւրութեամբ», հետեւած է իր շրջանի հինգշաբթի օրուան դասընթացքներուն: Կը հարցնէ ճի՞շդ են այս բոլոր գրուածքները: Իմ դրական պատասխանիս վրայ կը հակի թերթին վրայ եւ կը պահանջէ ինձմէ յաջորդ թիւերը:

Բայց պէտք էր կազմակերպել այդ խմբակցութիւնը եւ տալ անոր հայ կեանքի եւ ապրումներու իսկական բնոյթը: Խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, արդէն որոշում տրուած է, արշաւ մը Գայէօի մօտակայ մայրիներու անտառը՝ որ կը գտնուի մէկ ժամ հեռու, Պրիթօնի մէջ: Պատրաստութիւն եւ խանդավառութիւն ամենուրեք, կը քալեն շարք շարք բաժնուած իւրաքանչիւրը իր հասակակիցներու հետ, «Մեր Հայրենիքը» կը սկսի առաջին խումբը, քայլերը կը զատուին համաչափ: Ունէինք ամէն հասակի տարրեր, բայց բոլորն ալ կը մասնակցէին երգին: Ճամբու վրայ ցրուած էին տուներ, պատուհաններէն գլուխներ կ'երեւան, ձեռքեր կը շարժին եւ կը լսենք ծափեր, որ կը գնահատէին այս նոր երեւոյթը:

Կը հասնինք անտառ մայրիներու ստուերին ներքեւ, բոլոր ընտանիքները կը գրաւեն իրենց տեղերը: Դաշտահանդէս է, յայտագիրը կը պատրաստուի տեղին վրայ: Արտասանութիւն, երգեր զանազան անկիւններէ, կատակներ Գ. Սանճաքչեանէն: Կը սարքուի հայկական հարսնիք: Հայ տէրտէրը ահաւասիկ, խոշոր ճերմակ ծածկոց մը երբ փիլոն իր ուսին, հարսը սպիտակ հագուած օրիորդ մը, մայրիի տերեւներէ եւ ծաղիկներէ կազմուած պսակ մը իր գլխուն, կանգնած է հսկայ ծառի մը առջեւ, խորանը բնութեան տաճարին:

Պար, ծափ, ծիծաղ կը յաջորդեն իրարու: Իրիկնամուտի պահ է, խումբը շարժման մէջ է «Մենք անկեղծ զինուոր ենք», «Լէրօ, լէ, լէ» ճամբու երկայնքին: «Ի՞նչ գեղեցիկ օր» անցուցինք այսպէս, կ'ըսեն բոլորը երբ իրար — գիշեր բարի կը մաղթէին:

Ուրիշ օրեր դարձեալ մայրիներու ստուերին տակ: Խոշոր շրջանակ մը կազմուած է «Աղջի բախտաւորեով» կը բացուի հանդէսը, վիճակ պիտի քաշուի: Հոգեկան գոհունակութիւն ունէի երբ կը լսէի ամէն շրթունքներէ գեղեցիկ քառեակներ՝ որոնք հայ բանաստեղծութեան հատընտիր նմոյշներ էին:

Գիշեր մը ծովափէ կը դառնանք, կը լսենք նուագի ձայն մը: Փոքրիկն Անժէլ Նիգամեան նստած է դաշնակին առջեւ, խումբը ներս կը մտնէ, կը կազմակերպուի պզտիկ երգահանդէս մը, Օր. Ա. Թագէօսեան կ'երգէ Կոմիտասէն, կ'երգենք բոլորս ալ: Հայ երգը կը պոռթկայ հայրենաբաղձ հոգիներէ ուրիշ նման եւ կը տարածուի թաղին մէջ տիրապետող ուժգնութեամբ: Քանի մը կաթիլ արցունք կ'այրեն կոպերս:

Կը սարքուէին խմբական ճաշեր անուշ տարեդարձի առթիւ, չէնշող մթնոլորտի մէջ:

Լողանքի պահուն, ծովու մէջ, հայ խումբը յատկանշական էր: Ամէնէն ճոխ եւ ստուար հաւաքականութիւնն էին անոնք, ձեռք ձեռքի տուած պար կը դառնային կարծես ջուրերու ալիքներուն հետ:

Կայարանի վրայ մեկնումի պահերուն ստեղծուած էր ուրիշ երեւոյթ մը: Մտերմութիւնները այնքան սերտ եւ անկեղծ էին: Երբ լսուէր որ հայ ընտանիք մը կը մեկնի, անմիջապէս կայարան կը հասնէին մեծ ու պզտիկ եւ կը կազմէին ճամբու եզերքը երկար շղթայ մը, օրիորդներ դաշտերէն եւ պարտէզներէն հաւաքած են գոյնզգոյն ծաղիկներ, առժամեայ գաղութը նշանակած է պատուիրակ մը որ բռնած է ծաղկեփունջ մը ժապաւէնով պճնուած, կառախումբը կը շարժի երբ շարքին առջեւէն կ'անցնի, ծաղիկներու եւ կանաչութիւններու անձրեւ մը կը տեղայ պատուհաններէն ներս, բոլոր ձեռքերը կը սկսին շարժիլ: Կը վազեն շարժող կառքին ետեւէն, փունջը անակնկալօրէն յանձնուած է մեկնողին: Ուրիշ օր մը կողով մը պճնուած է գոյնզգոյն ծաղիկներով, հոն դրուած են զոյգ մը տատրակներ «Նուէր Գահիրէի հայութենէն» գրուած ճամբու դրուած են ընտանիքներ, սիրելիներ, ծանօթներ: Ուրիշներ ուզեցին հետեւիլ Հայերու այս ձեւին, բայց չյաջողեցան:

Ահա, սիրելի «Յառաջ», այս տպաւորութիւնները կը յանձնեմ էջերուդ, այն յոյսով որ յառաջիկայ տարիներու ընթացքին, աս կարգի պզտիկ աննշան շարժումները կարելի է հիմնական ձեւերու վերածել եւ կազմակերպել խմբական արշաւներ՝ ընտանեկան եւ ընկերական, որոնք կրնան դառնալ միջոց մը նոր ծանօթութիւններ ստեղծելու, զանազան հոսանքներ իրար կապելու, տարեկան արձակուրդները դարձնելով մեր ձգտումներուն աւելի հարազատ եւ մեր ընկերական շարժումներու աւելի նպաստաւոր: Մանաւանդ որ մեր երիտասարդ սերունդը ծովափի խաղարաններու եւ օճարաններու թունաւոր մթնոլորտէն հեռու կը մնան, կը շնչեն դաշտի, լեռան, ծովի օդ եւ մայրիներու ստուերներուն ներքեւ կ'ապրին մտաւոր եւ ընկերական կեանքի զանազան գեղեցկութիւնները:

Մ. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի, 25 օգոստոս, իրիկուան դէմ, սովորական պտոյտս կ'ընէի արքայական պարտէզներուն մէջ, երբ իտալացի բարեկամ մը կեցուց զիս.

— Գիտե՞ս, հայ սկաուտներ եկեր են:

— Ի՞նչպէս իմացար որ Հայ են:

— Ունէին սեւ աչքեր ու յօնքեր: Ոմանք՝ կորովի կերպարանք, ուրիշներ՝ գրաւիչ արտայայտութիւն:

— Դէպի ո՞ւր գացին:

— Դէպի Ս. Մարկոս, դէպի հրապարակ.

Հապա՞, յառա՜ջ ուրեմն:

Եւ ճիշդ մայր տաճարին մօտիկ կը նշմարեմ երկու հոգի: Կանխելու համար ոեւէ անակնկալ յուսախաբութիւն, մտքիս մէջ կը պատրաստեմ անգլերէն հարցում մը. «Ձեզի հետ արդեօք Հայեր կա՞ն»:

Հարցումս գործադրելու ժամանակ չեմ ունենար: Անոնց կուրծքերուն վրայ աչքերս կը հանդիպին եռագոյն դրօշակներու: Այն ատեն կ'աղաղակեմ զուարթագին.

— Բարի գալուստ, Հայորդինե՛ր:

Կը փոխադարձեն բարեւս նոյնպէս զուարթագին, ապա կը ներկայացնեն իրենք զիրենք.

— Գրիգոր Գարապաճեան, Բեգլար Նաւասարդեան:

Քիչ յետոյ կը շրջապատուիմ իրենց միւս ընկերներով, ընդամէնը 13 հոգի: Ցիրուցան ունին «կորովի կերպարանք», ուրիշներ «գրաւիչ արտայայտութիւն»: Հայաշունչ բառեր: Հայաշունչ զգացումներ

— Աղեքսանդր Գարակէօզեան, ես ձեզ կը սիրեմ կոչել Սեւակնունի:

— Պետրոս Շամլեան, դուք լաւ ըրած էք՝ ձեզ Խօսնակ կոչելով:

— Արշակ Զիթճեան, Հրանդ Թուֆայեան, Իպիշեան Լեւոն եւ Սմբատ, Ներսէս Խանճեան եւ Մակար Գազանճեան, ձեր հայրենաշունչ սրտերուն պէս կրեցէք հայրենաշունչ մականուններ:

— Արմենակ Թէլլալեան, ես ձեզ այժմէն կը յորջորջեմ Մուշեղեան... Կը խնդանք:

Բոլորն ալ Եգիպտոսէն են: Կու գան Հոլանտայէն եւ կը խօսին իրենց յաջողութեանց մասին, մասնաւոր գոհունակութեամբ:

Անդրանիկ Գըմգըմեան կ'ըսէ.

— 35 հազար սկաուտներու մէջ մեր խումբը, տողանցքի ընթացքին, միշտ երկրորդն էր:

Այլ ձայն մը.

— Որովհետեւ այբուբենի կարգով Ամերիկայէն ետք՝ Արմենիա կու գար:

Ամէնքը միասին.

— Այբուբենի կարգ, կամ ոչ՝ իրողութիւնն ա՛յն է որ մեր խումբը երկրորդ էր:

Եւ կը պատմեն թէ Հոլանտացիները յատուկ համակրանք ցոյց տուած են իրենց եւ հետեւաբար Հայաստանի հանդէպ: Անոնք այդ համակրանքը ... հեր են իրենց բարի վարքով, կարգապահութեամբ, երգերով եւ պարերով.

— Հետեւեցայ «Յառաջ»ի մէջ ... Կարմրականի «օրագրին», Հոլանտայի մէջ անցուցած ձեր կեանքին ... ո՞ւր է ան:

— Իր ընկերներով մնաց Փարիզ, պատասխանէ Սեւակնունի:

— Ուրեմն ուրիշ երկիրներէ՞ ալ հայ սկաուտներ մասնակցեցան այդ ճամպըրիին:

Անշուշտ, կը յարէ Խօսնակ, ... յիսուն հոգի էինք:

Ռիվա Տէլ' Իմերոյի վրայ կը ... մթնանք մինչեւ ուշ գիշեր: Կը խօսինք ամէն բանի մասին, որ հայկական ... նոյթ ունի

Յաջորդ առաւօտ կ'ընկերանամ ... արիներուն դէպի Ս. Ղազար: Ուխտագնացութիւն ոչ տարբեր՝ հին օրերու մեր ծնողքներուն ուխտագնացութիւններէն՝ դէպի հայրենի վանքերը

— Ահաւասիկ Հ. Արիստակէս վրդ. [illegible], հանրածանօթ՝ ... գիրներուն եւ վարուժանի հանդէպ ... մասնաւոր գուրգուրանքով:

— Ահաւասիկ Հ. Յովսէփ վրդ. Մա... կարեան, Վալերի Բրիւսովի Թարգմանիչը, որ հսկայական իր ուժ... ներու պատկառելի բաժին՝ կը հետեւի հայ մամուլի կեանքին եւ չի կրնար զսպել իր հաճոյքն ի տես հայ... եւ հայասիրտ սիրատուն երիտասարդներու:

— Ահաւասիկ Հ. Վարդան վրդ. Հացունի, որ գիրքերու եւ ձեռագիրներու դէզի մը մէջ ընկղմած, վանքին մատե... ուորական ջահը բարձր կը բռնէ յետ... տեւ: Կը վերցնէ իր ժպտուն դէմքը եւ կը խօսակցի սիրալիր:

— Ահաւասիկ «Բազմավէպ»ի խմբագիր, Հ. Եղիա վրդ. Փէչիկեան որ զուարթ եւ գոհունակ, պլլուած մեր արիներուն՝ զանոնք կ'առա... նորդէ սրահէ սրահ, հաղորդակից ... նելով անոնց հոգին ազգային եւ ... արուեստական յիշատակներու:

Կէսօրուան մօտ հիւրասիրութիւն ... Աւստր պտուղ եւ սառած գինի: Մայ... թանքի խօսքեր եւ բաժակներու բա... խում:

Կէսօրէ ետք՝ կ'ընկերանամ ... պալատէ պալատ, տաճարէ տաճար ... ջանալով զանոնք տեղեակ պահել ... նետիկի գլխաւոր գանձերուն:

Իրիկուան դէմ՝ դէպի Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարան: Մեզ կ'ը... դունի հայրենասէր բանաստեղծ ... Վահան վրդ. Յովհաննէսեան, որ ... նիւ կ'ըլլայ տղաքը հոն գիշերելու ... րաւիրել:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Սարսափեցայ, ամբողջ մարմնովս սկսայ դողալ, փորձեցի զազանին ձեռքէն խոյս տալ եւ գետը նետուիլ, սակայն անկարելի եղաւ. ինչու որ Քիւրտը կաշկանդած էր թեւս: Մինչ այդ՝ Քիւրտին ընկերները վրայ հասան, մերկացուցին զիս. շալվարս, վարտիքըս, կօշիկներս առին եւ բոլորովին զիս մերկ թողուցին: Քիւրտին մէկէն խնդրեցի, որպէսզի ինծի վարտիք մը տայ որ գէթ ամօթս ծածկեմ: Հակառակ իմ թախանձագին խնդրանքիս, Քիւրտին մէկը մերկացուց սուրը, ըսելով.— Ահա այս սուրը քանի մը վայրկեան վերջ քեզի ամէն ինչ պիտի տայ»: Լաւ եւ մունջ, սկսայ զիս քալեցնել ամայի անտառին մէջ: Ինչպէս գիտես, սիրասուն մայր, կեանքիս մէջ առաջին անգամն էր որ բոպիկ կը քալէի, մանաւանդ այսպիսի խիտ անտառներուն մէջ: Բաւական քալելէ վերջ ոտքերս արիւնեցան, բայց եւ այնպէս բնաւ ցաւ չէի զգար, որովհետեւ իմ մեծ ցաւս, զոր քիչ վերջը պիտի տեսնէի, մոռցուցեր էր ամէն բան: Այս մտահոգութեան մէջ ընկղմած էի, երբ բարի Քիւրտ մը վարտիքս ինծի տուաւ ըսելով.— «Հագիր եւ սպաս, ճամբան շարունակելով 10 վայրկեանէն պիտի գտնես շատ մը Հայեր»: Շնորհակալութիւն յայտնեցի այդ բարեսիրտ Քիւրտին եւ քալելով շատ չանցած հոն հասայ: Մայր, սիրելի մայր, մեծ բախտաւորութիւն է ինծի համար որ անգամ մը եւս քեզ տեսայ, տեսայ նոյնպէս եղբայրներս, քոյրերս, հարսները, բայց ուա՜ղ որ պիտի չկարենամ տեսնել հայրիկս, ան մեռնած է: Կարելի է հիմակ գիւղ հասած է, բայց մեր գիւղէն շատ հեռու ենք եւ անկարելի է գիւղ հասնիլ ապահով. ահա, մայր, ահա քու սիրասուն զաւկիդ տեսածը:

Մեզի համար ամէնէն ցաւալին Յարութիւն եղբօրս կորուստն էր: Վերջապէս երկու օր եւս մնացինք այդ դաշտին մէջ: Երրորդ օրուան երեկոյին արեւը ժամանակին մարը մտած էր. լուսինն էր իր անզօր լոյսով մեզի լուսաւորողը, ի՜նչ չարաբախտ երեկոյ, ի՜նչ սեւ օր: 10 վայրկեան հեռու դէպի արեւելք փոքրիկ բլուր մը կը գտնուէր: Ահա ճերմակ քօղով Քիւրտեր տասնեակ հազարներով հաւաքուեցան այդտեղ: Քանի մը օրուան ընթացքին հաւաքած էին Հայերու եզները, կովերը, ձիերը, պարէն, կահկարասի, հագուստ, զարդ, եւայլն: Այժմ կարգը Հայուն վերջին լափին է, անարատ կոյսերու, մայրերու, հարսներու պատիւը բռնաբարելը: Գազաններ պէտք էր հայ անմեղներու արիւնով լուային իրենց ձեռքերը ինչպէս որ լուացին: Մեզի պաշտպան աղօտ եւ սարսուռ զինուորները սկսան օդին մէջ զէնք արձակել, որպէս նշան Քիւրտերուն յառաջխաղացման դէպի մեր խեղճ ու կրակ, ընկճուած մերկ եւ օրերով անօթի կարաւանը: Պարզ էր մեր սեւ ճակատագիրը. ի՞նչ կրնայինք ընել. մեզի կը մնար միայն Աստուծմէն օգնութիւն խնդրել, եւ 4 տարեկան մանուկէն մինչեւ յոգնած ծերունը, բոլորս բարձր ձայնով կանչել զԱստուած:—Ով երկնային բարեխնամ Աստուած, այս ամենադառն վայրկեանին մէջ մի՛ խնայեր քու բարերար աջորմութիւնդ: Փրկէ՛ մեզ այս անպիտան զազաններուն ձեռքէն: Արիւն, արցունք, աղերսանք, հազարաւոր անմեղ մանուկներու օգնութեան աղաղակը կայծակի նման կը սարսէին լեռ ու ձոր: Բայց լսող չեղաւ: Մինչ այս արդէն պաշտպանուած էինք. մեր պաշտպան շուներուն հրամանին համաձայն կոտորածը սկսաւ. կացիններ, յաթաղներ, երկաթի զանազան կտորներ կը գործածէին հրացանի փոխան: Եւ որ այդ վայրկեանին գլուխս դրած անուշիկ մայրիկիս յոգնաբեկ ծունկին վրայ տակաւին չէի աւարտած աղօթքս, ահա [illegible], հրմշտկում, լաց:

Այս խուժանին մէջէն ի զուր կը կանչեմ մայրիկ, մայրիկ: Այնքան սաստկացաւ կատաղի ջարդը եւ իրարանցումը որ հարիւրաւոր մանուկներ ոտքերու տակ ճզմուեցան, ոմանք մայրերնուն թեւերուն մէջ շնչասպառ մեռան: Կացիններու այս ջարդին տակ, որ կողմ որ դարձայ, անկարելի եղաւ անվնաս դուրս գալ: Մանգաղը կը հնձէր անխնայ, ծերունի թէ երիտասարդ, պառաւ թէ հարսներ, աղջիկ թէ մանուկներ: Զարմացանց յոգնած էի, ուժասպառ եւ չկրցայ անդամս անգամ շարժիլ, մինչ կատղած զազանները կոտորելով ինծի կը մօտենային. Ո՞ւր փախչիմ. դուռ է յոգնութիւնս: Ուստի ես ալ ստիպուեցայ արիւնոտ մանգաղին սպասել, ինչպէս հազարաւոր հայ անմեղներ:

Երեք-չորս մեթր հազիւ մնացած էր կարգը ինծի գալու: Ի՜նչ տեսնեմ, կարգ մը հայ երիտասարդներ ի զուր կը փորձէին դիմադրել: Դարձեալ անվեհեր Գարեգինն էր որ կը պոռար.

— Հայ եղբայրներ, փայտով, քարով, երկաթով, եւ ինչ որ գտնէք, զարկէք, ոչխարի նման մի կոտորուիք. ահա ես հոս եմ, քովս եկէք, այս երկաթի հարուածը կը բաւէ զազան մը սատկեցնելու:

Նոյնպէս Համբար Անտոնեանը Գարեգինէն վար չէր մնար:

Այստեղ պիտի պատմեմ երիտասարդի մը քաջագործութիւնը որ շատերու զարմանք պիտի պատճառէ, ինչպէս պատճառեց Թուրքերուն եւ Քիւրտերուն: Այդ երիտասարդը Օսնակ գիւղացի էր Տիգրան, եւ մեզի փեսայ կը կոչուէր, բայց մականունը չեմ յիշեր: Տիգրան ճիշդ իմ կողքիս կեցած, հագին կէս մէթր երկար փայտ մը ունէր որուն ծայրը տեսակ-տեսակ սուր երկաթներ գամած էր: Ինչպէս եղաւ Քիւրտին մէկը զօրաւոր կացինի հարուած մը զարկաւ Հայու մը եւ ... անգամ փորձեց դուրս քաշել կացինը ... չյաջողեցաւ: Այդ վայրկեանին Տիգրան առանց վարանելու, Քիւրտին գլուխէն քոլոզը առնելը եւ հարուածը մէկ ըլլալ: Քիւրտը վայրկենապէս սպաննուեցաւ, իսկ Տիգրան ... թէն օգտուելով, Քիւրտին քոլոզը ... բաւ գլուխը, կացինը փախչելով ... անոր հագուստները, եւ Քիւրտերու կողմը անցաւ: Ով գիտէ մինչեւ ... եւս քանի Քիւրտեր սպաննեց.

Տիգրան ուրիշ շատ մը յատկութիւններով Քիւրտ աշիրաթապետի զաւակ մը կը նմանէր: Ունէր վայելուչ ... սակ, Թուրքէն աւելի մաքուր քիւրտերէն կը խօսէր: Գալով քիւրտերէն շատ քիչ Քիւրտեր կրնային Տիգրանին նման լաւ քիւրտերէն երգել. ... պատճառաւ վախ չունէր թէ ... ճանչցուի: (Յառաջիկային ... մանրամասն պիտի գրեմ Տիգրանին ... սին:

Ա. ՂՈՒԿԱՍ

(8)

Ցետոյ մեր արինները կը տանին «իմ հաշարանս», ջրանցքի մը եւ կամուրջի մը մօտ. Ճաշարանապետը մանաւոր ալխուժութիւն ցոյց կուտայ՝ հայորդիներուն ծառայելու համար։

Քանի մը նուագածուներ կը հրաւիրենք, որպէսզի տեղական երգերով մեզ զուարճացնեն։

Բայց ո՞ւր ըլլայ Վահան Օհանեանը։ Անոր գեղեցիկ ըլլալուն մի նայիք, — անոր երաժշտական գործիքը՝ կարող է ձեր ուրախ տրամադրութիւններն արթուն պահել, մինչեւ երբ որ ու-զէք

Լիոն։ Երկար ժամեր կ'անցընենք ծովեզերքին վրայ

Գարապաշեան անոյշ ձայնով կ'երգէ հայկական կարօտալի երգեր, մենք ալ կ'ընկերանանք, աստղերուն տակ եւ ալիքներուն դիմաց...

Ուշ ատեն կը դառնանք Մոնբաթիւփայեան վարժարան, ուր տղաքը կը գիշերեն։

27 օգոստոս, առաւօտուն, «Գալիլայ» կազմակերպութեան նախագահ Մելոնի մեր արինները կ'ընդունի պաշտօնատեղին, ընկերակցութեամբ չորս մը Մխիթարեան վարդապետներու։ Մելոնի կը գրուատէ հայ ժողովուրդը։

Հ. Եղիա կը պատասխանէ պարզ ու պատշաճ կերպով

Կէսօր։ Կը ճաշենք միասին։

Հ. Քերովբէ վրդ. Զրաքեան, գործունեայ եւ անխոնջ, մանաւոր հաճոյքով կ'ընկերանայ տղոց դէպի կայարան։ Հին բարեկամներու եւ եղբայրներու պէս կ'ողջագուրուինք։ Շոգեկառքը կը սկսի շարժիլ։ Ներսէս Ծանհեան կը ձայնէ.— «Մեր Վենետիկ այցելութիւնը, Ս. Ղազարը եւ հայր բարեկամները չեմ փոխեր ոչ մէկ բանի հետ»

Մակար Գազանճեան չի դադրիր շնորհակալութեան իր ազնիւ զգացումները բանաձեւելէ, թարգման հանդիսանալով իր ընկերներուն, որոնց աչքերուն մէջ նոյնիսկ բաւական է, համոզուելու համար յայտնուած հաւաստիքին անկեղծութեան։

Եւ տեհ «կեցցէ'»ներ, հայկական երգեր, ամբողջ կայարանը կը թնդացնեն, հետզհետէ մեղմանալով, հեռաւոր արձագանգի վերածուելով, հուսկ ուրեմն երազի պէս անյայտանալով։

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ՍՈՒԶԱՆԱՒԵՐԸ

Մարմարայի ծովուն մէջ անծանօթ սուզանաւի մը գոյութիւնը, կամ անծանօթ սուզանաւի մը կողմէ Միջերկրականի մէջ մարտանաւերու ռմբահարումը հրապարակ կը դնէ ներկայիս կարեւոր հարց մը,— երբ սուզանաւ մը կը ռմբահարէ, կրնա՞յ նախապէս ճշդել ռմբահարուած նաւին ինքնութիւնը, այսինքն թէ ո՞ր պետութեան կը պատկանի։

Սուզանաւերը, յիրաւի է որ, ծովատումբ (թորփիլ) կ'արձակեն այն ատեն միայն, երբ ջուրէն նշմարելէ վերջ նաւ մը, կը սուզին եւ ջուրին տակէն յառաջանալով՝ որոշ հեռաւորութենէ մը կը գործեն իրենց յարձակումը։

Այդ հարցին մասին վկայութիւն մը կուտայ մեզի գերմանական Ս-20 սուզանաւորդը, որ 7 մայիս 1915ին ռմբահարեց Լուզիթանիա ամերիկեան նաւը։

Ամերիկացի լրագրող մը յաջողած է օրինակել յուշագրութիւնը այն գերման հրամանատարին, որ կը վարէր Ս—20 սուզանաւը։ Ահաւասիկ այդ յուշագրութիւնը.

Ժամը 2.20.— Սուզանաւը երես ելաւ։ Ճիշդ մեր առջեւը, հեռուն, նշմարեցի հարաւ-արեւմուտքէն եկող նաւու մը 4 ծխնելոյզները եւ կայմերը։

Ժամը 2.25.— Ուղիղ դէպի նաւը յառաջացայ, խորհելով որ նաւը պիտի փոխէր իր ուղղութիւնը եւ պիտի երթար դէպի Իռլանտայի եզերքները։ Ժամը 2.35.— Նաւը փոխեց իր ուղղութիւնը, մեզի առիթ տալով մօտենալու այնքան որ կարելի ըլլայ ծովատումբ նետել։ Արագօրէն կը յառաջանանք, յարմար դիրք մը բռնելու համար։ Ժամը 3.10.— Ծովուն մակերեւէն 3 մէթր վար, 700 մէթր հեռաւորութենէ մը, կ'արձակենք ծովատումբը, որ կ'երթայ կը պայթի նաւին կողքին վրայ։ Ահռելի եւ անսովոր պայթիւն մը լսեցինք։ Մուխի ամպեր բարձրացան։ Ծածկուած նաւէն բեկորներ նետուեցան ծխնելոյզներէն վեր։ Լսեցինք նաեւ երկրորդ պայթիւն մը, թերեւս կաթսային կամ վառօդի պաշարի պայթումի մը հետեւանք։ Հրդեհ ծագեցաւ նաւին մէջ։

Նաւը կանգ առաւ եւ արագօրէն սկսաւ ընկղմիլ։ Խուճապ մը տիրեց նաւին վրայ։ Փրկութեան նաւակները իջեցուցին, սակայն ծանր գալով՝ ընկղմեցան մէկ քանին։ Յանկարծ նաւին յառաջամասին վրայ նշմարուեցան Լուզիթանիա անունին ոսկեփայլ տառերը։ Ծխնելոյզները սեւ ներկուած էին։ Նաւին դեկին կողմը դրօշ պարզուած չէր»։

Այս յուշագրութենէն կը հասկցուի որ սուզանաւին հրամանատարը տեղեկութիւն չունէր, թէ ամերիկեան նաւ մըն էր իր յարձակման ենթական։

Գերման նաւատորմի սպաներէն մին եւս հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ Լուզիթանիայի ռմբահարումը.—

«Երբ նաւը ռմբահարուեցաւ եւ պայթիւններ լսուեցան, մենք սուզուած էինք ծովուն մակերեւէն քանի մը մէթր ցած։ Յանկարծ ուղղադէտը (փէրիսքոփ) գոռաց. «Վա՜յ, Լուզիթանիան է»։ Հրամանատարը ուղղադէտին մօտենալով աչքը կը դնէ ու կը տեսնէ որ նաւը կ'ընկղմէր արագօրէն։ Այր թէ կին, բոլոր ճամբորդները ծով կը նետուէին եւ կ'աշխատէին լողալով հեռանալ։ Սուզանաւը չէր կրնար օգնութեան փութալ, ու գիտնալով հանդերձ որ մօտիկ ոչ մէկ նաւ կար որ օգնութեան փութար, հրամանատարը հրաման կուտայ աւելի խոր սուզիլ, մինչեւ քսան մէթր եւ փախչիլ հեռու....»։

Այս վկայութիւնն ալ կը հաստատէ որ սուզանաւերը յաճախ չեն կրնար ճշտել ինքնութիւնը նաւին զոր կը ռմբահարեն։

ՍԱՆՃԱՔԻ ԽՆԴԻՐԸ

Սանճաքի Ֆրանս. նորընտիր պատուիրակ Ռօժէ Կառօ Աղեքսանդրիայէն օգոստ. 31ին ճամբայ ելած է իր պաշտօնատեղին երթալու համար։ Մեկնելէն առաջ պատուիրակը հետեւեալ կարեւոր յայտարարութիւնները ըրած է Անատոլու Գործակալութեան Եգիպտոսի թղթակցին.

— Սանճաքի հարցը լուծուեցաւ միջազգային համաձայնութեամբ։ Ներկայիս Սանճաքի ապագան վստահուած է Ազգաժողովի հսկողութեան։ Մինչեւ 1939, երբ պիտի վերջ գտնէ Ֆրանսայի հոգատարութիւնը Սուրիոյ վրայ, ես պիտի կատարեմ մարզպանի Սանճաքի պատուիրակին պաշտօնը։ Անկէ վերջ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ պիտի նշանակուի Ֆրանսական պատուիրակ մը։

Կնքուած համաձայնութիւններուն եւ դաշնագիրներուն բերումով, Սանճաքը կը գտնուի Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի զինուորական երաշխաւորութեան տակ, ինչ որ մեծ առաւելութիւն մըն է այդ երկրին համար։ Նոր համաձայնութիւնը, որ մօտ ատենէն գործադրութեան պիտի սկսի, Սանճաքի բոլոր բնակիչները գոհացնող գործ մըն է։ Յարգանք կ'ընծայեմ Սանճաքի, Ազգաժողովի պատուիրակներուն, ինչպէս նաեւ երկու շահակից երկիրներու պատուիրակներուն, որոնք հեղինակը եղան այս համաձայնութեան։

Սանճաքի պետութիւնը երջանիկ պիտի ըլլայ իրագործելով բոլոր տարրերուն համերաշխութիւնն ու ներդաշնակութիւնը։ Այս ձեւով կատարեալ տիպար մը պիտի ըլլայ ան Մերձաւոր Արեւելքի մէջ։ Անոր հողային հարստութիւնները, Թրանզիթի առեւտուրը եւ Իսքէնտէրունի մէջ ազատ գօտիի մը հիմնումը, մեծ ազդակներ են Սանճաքի տնտեսական զարգացման եւ բարօրութեան

Սանճաքի մէջ Թուրքօ-Ֆրանս. բարեկար գործակցութիւն մը պիտի ապահովուի։ Սանճաքը պիտի կազմէ Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ բարեկամական կապը, եւ երկու երկիրները խաղաղալից գործակցութեան դաշտ մը պիտի գտնեն հոն։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ Գաղթականաց Կեդրոնական Ցանձնաժողովը պարտք կը համարի 1937 հոկտեմբերին զինուոր կանչուելիք 20 եւ 21 տարեկան Ֆրանսաբնակ հայ-գաղթական երիտասարդներուն մասնաւոր ուշադրութիւնը հրաւիրելու իրենց մասին պատերազմական նախարարութեան տուած վերջին որոշման վրայ։

Ինչպէս յայտնի է, յիշեալ երիտասարդներուն զինուորական ծառայութիւնը պարտադիր է։ Անոնք սակայն որ, զինուորական մարզահամարէ ... բժշկական քննութենէ անցնելէ եւ զինուորական ծառայութեան յարմար դատուելէ յետոյ, չեն ուզեր զինուոր երթալ, Ֆրանսայի մէջ հաստատուելու փափաք չունեցող, այսինքն առժամեայ կերպով այս երկիրը բնակող պիտի նկատուին եւ իրենց մէկ տարի պայմանաժամ պիտի տրուի, 1937սեպտեմբեր տասնէն մինչեւ 1938 սեպտեմբեր տասը, ՈՐԳԷՍԶԻ ՄԵԿՆԻՆ ԱՅՍ ԵՐԿՐԷՆ։ Բացառութիւն պիտի ըլլայ միայն այն ուսանողներուն համար որոնք կ'ուզեն շարունակել իրենց ուսումը, մինչեւ իրենց 25 կամ 27 տարիքը, բժշկական, ճարտարագործական, առամնաբուժական եւ անասնաբուժական վարժարաններուն մէջ։

Հետեւաբար վերոյիշեալ զինուորցուներէն անոնք որ չեն ուզեր զինուոր երթալ եւ բայց այդմ յանձն կ'առնեն մինչեւ 1938 սեպտեմբեր տասը մեկնիլ այս երկրէն, պէտք է առ այդ հարկ եղած պաշտօնական յայտարարութիւնը ընեն։ Ատոր համար, իրենց բնակած վայրին քաղաքապետութեանց մէջ իրենց արձանագրութեան ներքեւ դրուած են բանաձեւներ (ֆօրմիւլ) զորոնք պէտք է լեցնեն եւ քաղաքապետութեանց յանձնեն մինչեւ 1937 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ՏԱՍԸ

1938ին եւ յաջորդ տարիներուն զինուոր երթալիք Ֆրանսաբնակ հայ-գաղթական երիտասարդներուն համար նմանօրինակ յայտարարութեանց առաջման պայմանաժամերը ապագային պիտի որոշուին եւ ենթականերուն ծանուցուին։

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

1. Ի՞նչպէս կ'ըմբռնէք տրուած ցչանախօսքը,— «Հայը Հայ պահել»։

2. Ի՞նչ է ձեր կարծիքը այն աշխատանքներու եւ ձեռնարկներու մասին որ կը կատարուին **10 - 15** տարի է ի վեր։ (Դպրոց, դասընթացք, սան-սանուհիներու միութիւն, հայերէն խօսակցութիւն տուներու մէջ եւն.)։

3. Եթէ այս միջոցները անօգուտ կամ անբաւական կը գտնէք, ի՞նչ կը թելադրէք, իբրեւ աւելի գործնական եւ արդիւնական ձեռնարկ։

4. Կը կարծէ՞ք թէ ազգային ոգին կարելի է պահել, եթէ իրենց մայրենի լեզուն մոռցած պատանիներու Հայոց պատմութիւն, Հայաստանի աշխարհագրութիւն եւ ուրիշ հայկական գիտելիքներ աւանդուին, իրենց հասկցած լեզուով (ֆրանսերէն)։ Օգտակար կը գտնէ՞ք ֆրանսերէն հրատարակութիւններ՝ նոյն ուղղութեամբ։

5. Անհրաժե՞շտ է մասնաւոր կազմակերպութիւն մը ստեղծել, յատկապէս այս գործին համար։ Ի՞նչպէս։

ՄԱՄՈՒԼ

ՃԱՆՉՆԱՆՔ ՄԵԶ

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Իրաւ է, հայ դպրոցներու մէջ միշտ աւանդուած է եւ այսօր ալ կ'աւանդուի ազգային պատմութիւնը. բայց ոչ այն եղանակով, որ կարելիութիւն տրուի տեսնելու մեր հեռաւոր երէկի անխզելի կապը այսօրուան հետ, ըմբռնելու որ մեր ներկան թաթաւուն է անցեալի ճակատագրով եւ ապագայի սաղմերով։ Թագաւորներու կեանքն ու գործը, անցեալի մէջ տեղի ունեցած պատերազմներու եւ ուրիշ դէպքերու ժամանակագրական թուումը — այս նիւթերով կը սահմանափակուի «ազգային պատմութեան» աւանդումը, եւ կը մոռցուի այդ պատմութեան մղիչ ուժը — հայ մարդը՝ իբրեւ անհատ եւ հաւաքականութիւն։

Այս վերջինը, որ հայ ցեղն է, զարգացման բազմաթիւ աստիճաններէ անցած է, միշտ փոփոխելով իր միջավայրը, բայց ինքը նոյնը մնալով։ Արդարեւ, այդ փոփոխուած պայմաններու մէջ իսկ իրենց դերը կը խաղան այն զօրութիւնները, որ միշտ շարժած են մարդկային պատմութիւնը,— սէր եւ ատելութիւն, ազնուութիւն եւ ցածութիւն, սորկական համակերպում եւ ազատատենչ ոգի։ Ուրեմն, ճանչնալու համար հայ ազգն ու իր պատմութիւնը, անհրաժեշտ է գիտնալ, թէ ի՛նչպէս ապրած է ան ոչ միայն արտաքուստ, այլեւ ներքուստ, որոնք եղած են իր ձգտումները, ի՛նչպէս արտայայտուած է իր ստեղծագործ հանճարը, ի՛նչ ուղիներով ընթացած է իր մշակութային զարգացումը։

Մեզի այդ չեն սորվեցուցած. ատոր փոխարէն աղօտացուցած են մեր իմացութիւնը՝ հայ պատմութեան ամէնէն փառայեղ շրջանը ցուցնելով իբրեւ «առասպելական», որ արժանի չէ որեւէ վստահութեան։ Մինչ այդ «առասպելական» պատմութեան հիման վրայ է, որ նորէն օտարները նախնի Հայուն մէջ գտած են ազնուագոյն ցեղերուն յատուկ բոլոր առաքինութիւնները,— ձգտում դէպի լոյս ու գեղեցկութիւն, արդարութիւն եւ ճշմարտութիւն, սուր միտք ու խորհրդապաշտ հոգի, հաւատ, երեւակայութիւն եւ յամառ կորով, որ չի ընկճուիր աստուածներու իսկ առջեւ։

«Հիւսիս-արեւմտեան Առաջաւոր Ասիոյ բազմաթիւ հնագոյն ժողովուրդներէն,— կ'ըսէ մեծանուն գիտնական Հիւպշման,— գրեթէ միայն Հայերն են, որ մինչեւ մեր օրերը պահած են իրենց ազգութիւնն ու լեզուն. եւ այդ՝ ոչ թէ առանց ճիգի, կեանքի խաղաղ պայմաններու տակ, այլ ներքին ու արտաքին յարատեւ պայքարներու եւ հալածանքներու մէջ, որոնք յաճախ ա՛լ աւելի արիւնոտ ու զարհուրելի էին, քան անոնք՝ որոնց ականատես եղած է Եւրոպա... Նման հին, անընկճելի, ազգայնօրէն հպարտ եւ հաւատաւոր մշակութային ժողովուրդ մը ամէն իրաւունք ունի պահանջելու, որ իրմով հետաքրքրուին գիտութիւնն ու քաղաքակիրթ աշխարհը»...

«Հայ ժողովուրդը,— կ'ըսէ Քարլ Ֆրիդրիխ Նոյման,— իր պատմութեան սկզբնաւորութենէն, Բաբելացւոց ամբարտաւան թագաւորի դէմ Հայկի մըղած դիւցազնական պայքարէն ի վեր, եղած է ազատութեան եւ ինքնուրոյնութեան ախոյեան. ան երկար ատեն կը պահպանէր ինքզինքը ընդդէմ Հռովմայեցիներու եւ Պարթեւներու գերազանց զօրութեան եւ կրցաւ պահպանել մինչեւ մեր օրերը»։

Պարոն Աւգուստ ֆոն Հաքսթհաուզէն, որ 1843ին այցելած էր Հայաստան, կը գրէր. «Բոլոր նշանները կը ցուցնեն, որ հայ ժողովուրդը աստուածային նախախնամութեամբ կոչուած է դառնալու գործիք մը՝ Արեւելքի մէջ քրիստոնէութեան եւ քաղաքակրթութեան տարածման համար։ Հայութիւնը կարելի է նկատել թթխմոր, որ դրուած է Ասիոյ եռացող տարրերուն մէջ՝ վերարթնցնելու համար ոգեկան կեանքի գրեթէ անկենդան սաղմերը։

«Յարագոյն հաւատարմութեամբ եւ անյաղթելիօրէն Հայերը հաստատ մնացած են իրենց հայրենիքին, լեզուին, վարքուբարքին, քրիստոնէութեան եւ այդ վերջինը ազգայնացնելու ձգտումին...

«Հայերը կը պատկանին աշխարհի գեղեցկագոյն ժողովուրդներու թւին. իրենց մարմնին կազմը արտակարգօրէն համաչափ է... Հայ ժողովուրդի ընտանեկան կեանքը լիովին նահապետական է. հոդ, սակայն, ան մէկ բանով խորապէս եւ ճապէս կը տարբերի մնացեալ ասիական ժողովուրդներէն Այդ՝ կնոջ վիճակն է. Հայը կը ճանչնայ կնոջ ինքնուրոյնութիւնը, հաւասարութիւնը եւ արժանապատուութիւնը։ Իմ կարծիքով՝ այդտեղ է Հայերու նպաստը մարդկային բարձր մըշակոյթին, եւ իրենց ոգեկան գերազանց յատկութիւններու մէջ՝ իրենց ապագան, որ բառ երեւոյթին կոչուած է շաղկապող օղակ ըլլալու Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ»։

Կարելի է դեռ երկար շարունակել այս մէջբերումները եւրոպացի հին ու նոր գիտնականներու գործերէն։ Այսքանն ալ, սակայն, կը բաւէ նշմարելու համար գիծ մը, որ ընդհանուր է օտարներու բոլոր անկողմնակալ եւ առարկայական դատումներուն հայութեան մասին։ Մեր ժողովուրդի վերածնութեան ձգտումն է այդ՝ հայ ոգիով եւ ազատութեան հաւաքական տենչանքով համակուած։

Հոդ է մեր վերջնական յաղթանակին երաշխիքը, զի այդպէս է, որ հայ ժողովուրդը ներքնօրէն կը նուաճէ այն, ինչ որ կորսնցուցած է արտաքնօրէն, եւ այդպէս է, որ իր բարոյական կորովը կը լարուի, կը դառնայ ուժական կամք՝ պատրաստ ամէն զոհողութեան, ուստի եւ ընդունակ ամէն հերոսութեան»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թեթեւակի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Անշուշտ, յայտնի էր հայ ժողովուրդին եւ կառավարութեան, որ այդ դաւադրութեան ոգին, խելքն ու ղեկավարը Կեցանի ամենազօրեղ կին էր Անուշ. Անուշլեզու նահանգապետը պատրաստակամ բարձրանալով, ծրդուեցաւ անպատճառ գտնել յանցաւորները, որոնք ալ որ լինէին եւ ամենախիստ պատժի ենթարկել զանոնք։ Բայց Լեւոնի համար պարզ էր որ այդ խոստումը դատարկ հաւաստիացում մըն էր, ինչպէս բոլոր խոստումները, որոնք կուգային կառավարութենէն՝ երբ հարցը կը վերաբերէր քիւրտ աղաները պատժելու։

Ամենավստահելի նախկին հայդուկներէ փոքր խումբ մը կազմեց Լեւոնը, ղրկեց Կեցանի շրջանը, պատուիրելով անոնց — «Ձեզ վերադառնալ մինչեւ որ Կեցանի բէկի սպանման լուրը բերած ըլլաք»։ Խմբի հայդուկները համարձակ նայեցան Լեւոնի։ Այդ հայեացքի մէջ յարգանք, սէր, վճռականութիւն կար։ Լեւոնը պէտք էր վստահ ըլլար իրենց վրայ. ի զուր չէր որ իրենք յեղափոխութեան զինուորներ եղած էին տարիներով, նախկին զոհաբերող հայդուկներ, կրակի ծովու մէջէն քալող։

Ինչ որ Լեւոնը կը սպասէր՝ կատարուեցաւ։ Կեցանի բէկի սպանման լուրը անհնարին փոթորիկի նման պայթեցաւ քաղաքին մէջ։ Քիւրտերը եւ Թուրքերը պաշարեցին Նահանգապետարանը։ «Արդարութի՛ւն, արդարութի՛ւն կը պահանջենք» կը գոռային անոնք. «Մի՞թէ միւսիւլմանները բուռ մը կեավուրներուն պիտի ենթարկուին. այլեւս ո՞ւր մնաց Ալի Օսմանի կայսրութեան հզօրութիւնը, երբ անհաւատները կը համարձակին ձեռք բարձրացնել մեծազօր բէկի մը վրայ»։

Նահանգապետը զանոնք ալ հանգստացուց, խոստանալով յանցաւորները պատժել, այն աներկբայութեամբ սակայն, որ մինչ խոստումով գոհացուցեր էր հայ գիւղացիութիւնը՝ առանց գործնական քայլ մը առնելու, այս անգամ բազմաթիւ հեծեալ ժանտարմներ ղրկեց Գաւաշ-Կարճկանի շրջանը, զինուած Հայերը հետապնդելու համար։

Նահանգապետի համար պարզ էր որ այդ սպանութեան խմբական կազմակերպողը Լեւոնն էր, եւ սակայն խոհեմութիւն համարեց լռել, նախկին բարեկամական սերտ յարաբերութիւնը շարունակելով անոր հետ։ Այսով մէկտեղ, երբ Լեւոնի արտասահման երթալու լուրը տարածուեցաւ քաղաքին մէջ, կառավարութիւնը երկար շունչ մը քաշեց։ Զօրաւոր անհատականութիւն մը կը հեռանար, իսկ Հայերը անոր տեղը բռնող մը դժուար թէ ունենային։ Այդպէս կը մտածէին Թուրքերն ու Քիւրտերը, բայց մանաւանդ կառավարութիւնը։

×

Լեւոնի հեռանալու որոշման մէջ, հոգեբանօրէն, Սոնիան ալ որոշ բաժին մը ունէր։ Վանէն հեռանալէ երկու շաբաթ յետոյ Սոնիան ու մայրը մեկնած էին Գերմանիա։ Տիկին Վարվառէի հիւանդութիւնը աւելի լուրջ բնաւորութիւն ունէր քան Սոնիան կը կարծէր։ Պերլինի յայտնի բժիշկներու խորհրդակցութիւնը որոշեց շուտափոյթ գործողութիւն մը։ Սոնիան անմիջապէս հեռագրեց հօրը։ Պետր Կարպովիչի Պերլին ժամանումէն յաջորդ օրը կատարուեցաւ որովայնային ծանր գործողութիւն մը հռչակաւոր վիրաբոյժի մը կողմէ, մասնաւոր հիւանդանոցի մը մէջ։ Գործողութենէն վերջ, հազիւ հինգ օր ապրեցաւ Տիկին Վարվառէն եւ անմխիթար ամուսնոյն եւ աղջկան ներկայութեան աչքերը յաւիտեան փակեց։ Սոնիան եւ հայրը անմիջապէս վերադարձան Թիֆլիս, ուր մեծ շուքով Խոջիվանքի գերեզմանատան մէջ թաղուեցաւ Տիկին Վարվառէն։

Այդ առթիւ, Արշէնեանները Երեւանէն եկան եւ իջան Ալիխանովներու տունը, ուր իրենց ներկայութիւնը աւելի քան անհրաժեշտ էր։ Տիկին Վարվառէի անսպասելի մահը շատ ծանր հարուած մը եղաւ հօր եւ աղջկան համար։ Կինը անփոխարինելի յենարան մըն էր Պետր Կարպովիչի, թէեւ այդ գիտակցութիւնը կը պակսէր իր գնահատումին մէջ, երբ դեռ ողջ էր Տիկին Վարվառէն։ Իսկ Սոնիայի համար, այդ մահը շատ աւելի ծանր հարուած մը եղաւ։ Մօր մահով կը քայքայուէր բարոյական կառուցուածքը ընտանիքին։ Կրկնակի կերպով որբացած կը զգար ինքզինքը Սոնիան։ Վարդանի մահը խորտակած էր իր սիրտը, իսկ մօր մահը՝ վերջ կուտար ընտանեկան օճախին։ Այլեւս ի՞նչ կը մնար։

Մօր սուգը սրտին մէջ, Սոնիան կը մտածէր իր ապագայի մասին, որ ծանր բեռի նման կը ճնշէր ուսերուն։ Ի՞նչ պիտի լինէր իր վերջը։ Արդե՞օք տունը մնալ, տանտիկնոջ մը դերը կատարելով։ Իսկ եթէ տարիներ վերջ, հայրն ալ աչքերը փակէր ու ինք առանձին մնա՞ր։ Մօր մահուան քառասունքը չվերջացած, հայր ու աղջիկ երկար խօսակցութիւն մը ունեցան։ Ո՛չ մէկ ժամանակ Պետր Կարպովիչ այնքան խորապէս չէր զգացուած Սոնիան, չէր տեսած անոր մէջ խոհուն եւ խելօք կինը, որքան սուգի ծանր օրերուն։ Ամէն օր դրամատնակէն ուղիղ տուն կուգար, Սոնիայի ներկայութիւնը գտնելով խնկական մխիթարութիւն մը։ Երբ խօսակցութեան ընթացքին Սոնիան յայտնեց Եւրոպա անցնելու իր որոշումը՝ ուսումը վերջացնելու համար, չուարած հայրը ձեռները տարածելով հեծկլտաց. «Աստուա՜ծ, աղջի՛կս, ես ի՞նչ պիտի լինիմ»։ Այսով մէկտեղ Պետր Կարպովիչ կը զգար, որ աղջկան այդ որոշումը միակ գործնական լուծումն էր կացութեան։ «Շուտով, շուտով կը վերադառնամ, հայրի՛կ ջան», հօր վզին փաթթուելով պատասխանած էր Սոնիան, «կուգամ եւ այլեւս իրարմէ չենք բաժնուիր, բայց այսպէս, առանց գործի, առանց աշխատութեան ես ինչպէ՞ս կրնամ ապրիլ»։

Վարդանի մահէն վերջ, Սոնիայի հոգեկան բեկումը, տարիներ վերջ ա՛լ այնքան խոր էր եւ ա՛յնքան ակնյայտնի, որ Պետր Կարպովիչ՝ սիրտ չըրաւ հաւանական ամուսնութեան մասին խօսիլ անոր հետ։ Եթէ այդ պիտի պատահէր, պիտի պատահէր ինքնաբերաբար, առանց իր կողմէ որեւէ ճնշումի։ Եւրոպա, ուսանողական կեանք, ծանօթներու նոր շրջան, ատոնք թերեւս մոռցնել տային Սոնիային հին վէրքը։ Այս մտածումով քաջալերուած, Պետր Կարպովիչ համաձայնեցաւ Սոնիայի երթալուն, թէեւ կը զգար թէ անոր երթալէն վերջ, իր կեանքը անտանելի պիտի դառնար։

Մօր մահուան քառասունքէն յետոյ Սոնիան մեկնեցաւ Եւրոպա։

Օգոստոս ամսու վերջերը Լեւոնը ստացաւ Սոնիայի առաջին նամակը։ Սոնիան, Լեւոնին կ'իմացնէր մօր ծանր հիւանդութիւնը, մահը ու ապա Թիֆլիս ապրած սուգի ծանր օրերը։ Մտքէն իսկ չանցընելով թէ՝ յետագայ տողերը ի՛նչ ազդեցութիւն կրնային ձգել Լեւոնի վրայ, միամտօրէն կը գրէր. «Մեր ընտանեկան ցաւի օրերուն, մօրաքոյրս եւ պ. Աշոտը եկան Երեւանէն։ Չէք կրնար երեւակայել թէ անոնց գալը ինծի եւ հօրս համար ի՛նչ կը նշանակէր. անոնց նման հարազատներու հետ, թէկուզ ծանր ցաւ մը բաժնելը՝ ամենամեծ մխիթարութիւն էր մեզ համար»։

Անկէ վերջ Սոնիան մանրամասնօրէն կը նկարագրէր իր ճամբորդութիւնը, Զուիցերիայի Գեւն քաղաքը հասնիլը, ուր բժշկական համալսարան մտած էր, երկրորդ դասընթացքէն սկսելով, որովհետեւ Մոսկուայի իր մանկաբարձական ուսանողութիւնը մէկ տարի շահեցուցած էր իրեն։ Նամակին մէջ Սոնիան կը խօսէր Գեւնի ուսանողական կեանքին, բազմաթիւ հայ ուսանող-ուսանողուհիներու մասին, որոնք մեծամասնաբար Կովկասէն էին։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ութեան մէջ, գաղթային կալուածի մը պահանջումը կ'արդարանայ, իսկ միւս պետութեանց բռնած դիրքը այս պահանջին հանդէպ՝ պարզապէս անհասկնալի է: Գերմանիա այդ պետութիւններէն զրկուած չէ իր գաղթավայրերը: Այնպիսի ժամանակի մը մէջ ուր մարդիկ յաճախ բարոյական խօսքեր կը յոդդեն, լաւ է յիշել այս պարագան: Իբրեւ եզրակացութիւն գերմանական պատգէն, լաւ է յիշել այս պարագան: Իբրեւ եզրակացութիւն գերմանական պահանջին, հարկ է հաստատել.— 1. Վերսայլի դաշնագիրը մեռած է — 2. Գերմանիան ազատ է — 3. Մեր սեփական բանակը երաշխիքն է մեր ազատութեան: Այսօր Գերմանիան կցկցուած չէ այլեւս, ան սերտ բարեկամութեամբ կապուած է հզօր պետութեանց հետ: Աղգային - ընկերվարական Գերմանիոյ եւ Ֆաշական Իտալիոյ շահերու՝ ինական համերաշխութիւնը վերջին ամիսներու ընթացքին միջտ աւելի յաշտուեցաւ իբրեւ ապահովութեան տարր մը Եւրոպայի համար, քաոսային խոլապաշտութեան դիմաց: Այսուհետեւ ոչ մէկը պիտի կրնայ անդրադառնալ կամքի այս նոյնութեան: Ճափոնի հետ մեր կնքած համաձայնութիւնն ալ կը ձգտի միացնել մնալ յարձակման մը առջեւ ընդդէմ քաղաքակրթ աշխարհին - յարձակում որ կրնայ ծագիլ այսօր Սպանիոյ, վաղը արեւելքի, միւս օրը ուրիշ վայրի մը մէջ: Կը յուսանք թէ ուրիշ պետութիւններ ալ պիտի հասկնան ժամանակի նշանները եւ պիտի գան զօրացնել խաղաղութեան եւ մեր քաղաքակրթութեան պաշտպանութեան այս ճակատը »:

Գնդակահարութիւններ Կովկասի մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ տասը հոգի գնդակահարուեցան Բագուի մէջ, ամբաստանուած ըլլալով թէ խափանած են հողագործական աշխատանքները: Տեղական խորհուրդներու 12 նախագահներ ալ պիտի դատուին Բագուի մէջ, իբրեւ հակայեղափոխականներ:

*** Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Թարքովի մէջ եօթը ամբաստանեալներ դատուելով իբրեւ հակայեղափոխականներ, չորսը դատապարտուեցան մահուան, միւս երեքը՝ բանտարկութեան:

Մաքրագործումը կը շարունակուի անխնայ: Սոչիի մէջ (հիւս.-Կովկաս), չորս անասնաբոյժներ որոնք ամբաստանուած էին թէ խափանարար ձեռնարկներ կատարած են արշաւաբուծութեան մէջ, մահուան դատապարտուեցան, իսկ եօթը հոգի՝ բանտարկութեան: Կաւինի մէջ (Ուկրայնա) ուրիշ երեք հոգի գնդակահարուեցան միեւնոյն ամբաստանութեամբ:

Ճափոնցիները յառաջ կը խաղան

Ճափոնցիները յամրաբար կը թափանցեն հարաւային Չինաստանի մէջ, ծովէն թէ ցամաքէն: Անցեալ օր բուռն ռմբակոծութենէ մը վերջ գրաւեցին երկու կղզիներ՝ Հոնկ Քոնկի բացերը: Կռիւները սաստկօրէն շարունակուեցան նաեւ ցամաքի վրայ, եւ ճափոնական զօրքը մտաւ Շանսիի նահանգը, հիւսիսային-արեւմտեան Չինաստանի մէջ:

Կը հաստատուի թէ հիւսիսային Չինաստանի ճափոնական բանակին հրամանատարութիւնն ստանձնած է պատերազմական նախարարը: 400000 չինացի զինուորներ կեդրոնացած են Հոփէյի նահանգին մէջ:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ քոլերա եւ թանչք ծագած է հարաւային Չինաստանի մէջ:

>>>> • <<<<

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԱՄԷՆ ՏԵՂԷ

ՀԱՅՏՈՒԵՑԻՐ ՄԵՔԵՆԱՑ ՄԸ զետեղուեցաւ ցուցահանդէսին մէջ, ծանուցումներու տաղաւարին առջեւ, արձանագրելու համար այցելուներու թիւը: Մեքենան կը բանի ճիշդ ջերմաչափի պէս: Երբ 200 մուտք արձանագրուի, լուսաւոր մակերեսը կը հասնի որոշ բարձրութեան մը: Գաղաթը հասած ատեն, կը նշանակէ թէ 10,000 այցելուներ անցած են եւ այս թիւը կ'երթայ կը բարդուի ընդհ. գումարին վրայ, որ 14,650,000ի հասած էր առջի օր: (Ցուցահանդէսին բացումէն ի վեր):

12 ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՂՋԻԿ ՄԸ ՄԱՑՐ ԵՂԱՒ Լաւոշ սիւռ Իծնի մէջ, սեպտեմբեր 7ին, աշխարհ բերելով քաջառողջ մանչուկ մը որ կը կշռէ 3 լիպրա: Բժիշկները ափ ի բերան մնացին, որովհետեւ շաբաթներէ ի վեր կը խնամէին աղջիկը, բայց չէին կրցած ճշդել հիւանդութեան տեսակը... Քննութիւն բացուեցաւ, անծանօթ հայրը երեւան հանելու համար, թէեւ աղջկան կողմէն հետապնդում չեն պահանջեր:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆՁԵՑ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 12 սեպտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին «Յանդրիկեանի» սրահին մէջ, 5, ռիւ տը լ'էգլիզ, Մարսէյլ. կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ
10 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սալ Վոլթէրի մէջ.
Երեկոյթը ամբողջ նուիրուած է ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ
Կը նախագահէ Տոքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կը խօսի ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ
Մտքերու փոխանակութեան կը մասնակցին Յ. ՕՇԱԿԱՆ, ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ.
Խօսք կ'առնեն Տիկին ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ, Գ. Գ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ, Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ ուրիշներ:
Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին Տէր եւ Տիկին Թառիստ ԺՈՐԺ:

ԽՆՋՈՅՔ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի կողմէ, 11 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս

1 Quai d'Alfort, Maison Alfort (Seine)
Կը նախագահէ Ընկ. ՔԻՒԹԻՒԿԵԱՆ.
Կը խօսի Ընկ. ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ
Ներկայ կ'ըլլան տեղւոյս ֆրանսացի ընկերվարականները
Գեղարուեստական բաժին, պար, պիւֆէ մատչելի գիներով:
ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 125 թիւ օթօպիւսը Փորթ տ'Օրլէանէն, 13ը Շաթլէէն, 8ը Փոռթ Յոււէնէն եւ իջնել փոն տը Շառանթօն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ամասիոյ եւ Շրջանի Հայրենակց. Միութեան կողմէ
կիրակի, 12 Սեպտեմբեր ամբողջ օրը
ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԸ (Tapis Vert)
Ճոխ պիւֆէ, ըմպելի, հաց, աղանդեր ժողովրդական գիներով
Ի նպաստ ԱՄԻՐՏՕՎԼԱԹԻ յոբելեանի ֆոնտին վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ:
Ներկայ 4—12 տարեկան փոքրիկներուն միջեւ պարգեւաբեր մրցումներ:
Բոլոր փոքրիկներուն կը բաժնուին խաղալիքներ
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Էնվալիտէն առնել երկաթուղի, իջնել Meudon Valfleury եւ մէթրօ՝ Մէրի տ'Իսիէն մասնաւոր թաքսիներ, անձ գլուխ 2 ֆրանքով կը տանին հանդիսավայրը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Կ. Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղի վիճակախաղին շահած են հետեւեալ թիւերը.— 583, 689, 568, 787, 670, 752, 857, 497, 831, 992, 912, 895, 954, 559, 958, 680, 671, 923, 869, 901, 865, 957, 639:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈյի Հայ կամ. եւ Թարտիկ. Միութեան ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերներն ու համակիրները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Գարակէօզեանի սրահը:

Պիտի խօսի Յ. Բաղդասարեան, զինուորական հարցերու շուրջ:

ՍԱՂՆԱՑ-ՁՈՐԻ Հայրենակց. Միութեան Փարիզի Մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը կիրակի, 12 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Ժանթիյի հայ դպրոցին մէջ:

Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ Յառաջդիմասիրաց Միութեան դպրոցի հայերէնի դասընթացքը կը սկսի ամսոյս 9ին Հինգշաբթի օր:

Վարչութիւնս կը խնդրէ բոլոր ծնողներէն որ կը բնակին Վանվէօի, Քաշանի, Մոնրուժի մէջ եւ շրջակաները, իրենց զաւակները ղրկեն դպրոց սովորական ժամուն:

Վարչութիւն

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ

« Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ նամակներ ունին Լեւոն Մեսրոպ եւ Յ. Խաչմանեան:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Վիրաւորուածները, չը կարողանալով իրանց ոտքի վրայ պահել, նստեցին վրանի առջեւ, առողջները կանգնած մնացին:

—Որտեղ կողոպտեցին ձեզ, հարցրեց բէկը:

— Այստեղ, այստեղից ոչ այնքան հեռու լեռների մէջ կողոպտեցին մեզ. մեր քարվանը դուրս բերեցին ճանապարհից, քշեցին մի խուլ ձորի մէջ, այնտեղ մեզ բոլորին կողոպտեցին եւ ձգեցին մի փոսի մէջ, յետոյ սկսեցին հակերը ցրուել, ինչ որ լաւ բան կար բոլորը տարան:

— Օրուան ո՞ր ժամն էր:

— Կէսօրին մօտ էր: Մենք մինչեւ իրիկուն կապուած մնացինք այն փոսի մէջ: Աստուծոյ ողորմութիւնը հասաւ, մեզանից մէկը քանդեց իր կապերը եւ մեր կապերն էլ արձակեց. թէ չէ պէտք է մնայինք այն փոսի մէջ, եւ սովից մեռնելով, գազանների կերակուր դառնայինք:

— Դուք ո՞րտեղացի էք, քարվանը ո՞րտեղից էր գալիս եւ ո՞ւր էր գնում, շարունակեց բէկը իր հարց ու փորձը:

— Մեր ծառաները սպարկասանցի վաճառականներ են. քարվանը բեռները ընդունեց Տրապիզոնում, որ Պոլսից նաւով էին բերուած. անցանք Արզրումից մինչեւ այստեղ անվտանգ, եւ պէտք է շարունակէինք մեր ճանապարհը, եւ Բայազէտից Պարսկաստան գնայինք, բայց այստեղ այս դժբախտութիւնը պատահեց մեզ: Մեր քարվանը բեռնաւորած էր ամենաթանկագին ապրանքներով, բայց ոչինչ չը թողեցին, ինչ որ տանելու էին, տարան, մնացածը այրեցին:

— Շէյխի գլուխը վկայ կը լինի, որ այդպիսի բարբարոսութիւն ես առաջին անգամ եմ տեսնում, զարմացաւ բէկը դէպի մուտիրը, որ հետաքրքրութեամբ լսում էր վաճառականների պատմութիւնը:

— Դուք կարողացա՞ք ճանաչել աւազակներին, հարցրեց մուտիրը ինքն եւս հարցուփորձի մէջ մտնելով:

— Ի՞նչպէս ճանաչէինք, պատասխանեց խօսող վաճառականը. — բոլոր աւազակների երեսները կապած էին, միայն աչքերներն էին երեւում: Եւ երբ մեզ բռնեցին, մեր աչքերն էլ կապեցին, յետոյ սկսեցին ապրանքները բաց անել: Բայց այսքանը տեսանք, որ Քրտեր էին:

— Քանի՞ հոգի կը լինէին, դարձեալ հարցրեց մուտիրը:

— Ցիսունի չափ:

— Դէպի ո՞ր կողմը գնացին:

— Մենք տեսնել չկարողացանք, աւացի որ մեր բոլորի աչքերը կապած էին, եւ մեզ ձգել էին մի փոսի մէջ, ձեռներից եւ ոտներից նոյնպէս կապուած:

— Բաւական է, մէջ մտաւ բարկութեամբ բէկը ընդմիջելով մուտիրի հարցուփորձը, — ես գոյորը հասկացայ:

Յետոյ նա դարձաւ դէպի վաճառականները:

— Հիմա գնացէք եւ հանգստացէք, եթէ աւազակները մեր կողմերի Քրտերից լինեն, ես անպատճառ կ'աշխատեմ գտնել նրանց եւ ձեր մի չօփը (չիւղը) չի կորչի: Իսկ եթէ ուրիշ կողմերից եկած լինեն, այն եւս կարող եմ ցոյց տալ. դուք անհոգ կացէք, ես չեմ ների որ իմ հողին վրայ անիրաւութիւններ գործուեն:

Վաճառականները գլուխ տուեցին բէկին, եւ սկսեցին օրհնել բէկի կեանքը:

— Կրպօ, դարձաւ նա իր ծառաներից մէկին, — տար այդ մարդիկերին քո վրանը եւ պատուիր, որպէս արժան է պատուել Աստուծոյ հիւրերին, չուտով կանչիր բժշկին, որ դրանց վէրքերը դարմանէ. քեզ եմ յանձնում, եթէ դանդատուելու լինեն, ձեռքերս չես պրծնի:

Վաճառականները կրկին օրհնեցին բէկի կեանքը, կրկին գլուխ տուեցին եւ հեռացան:

Նրանց հեռանալուց յետոյ բէկը դարձաւ դէպի իր հիւրը այս խօսքերով:

— Տեսնո՞ւմ էք պատուելի մուտիր, ահա այդպիսի դէպքեր են պատահում, եկ դու հիմա իմացիր, թէ ո՞ր սատանան է տարել դրանց ապրանքները: Ես համոզուած եմ, որ աւազակները մեր կողմերի Քրտերից չեն լինելու: Ես սաստիկ պատժում եմ աւազակներին. իմ երկիրներից ոչ ոք չի համարձակուի այդպիսի բան անել, բայց գալիս են զանազան տեղերից, շատ անգամ Պարսկաստանից, եւ մեր կողմերում աւազակութիւն են անում: Ո՞վ կարող է ճանաչել, երբ պարսիկը Քրտի հագուստ է հագնում: Այդ շատ անգամ պատահում է եւ մեզ գլխացաւանք է պատճառում: Այսուամենայնիւ, ես պէտք է աշխատեմ. գուցէ ինձ կը յաջողի բռնել տալ աւազակներին: — Ահմէ, դարձաւ նա իր հօրեղբօր որդուն, որ ամբողջ ժամանակը այնտեղ լուռ նստած էր — այս րոպէիս կը վեր առնես քեզ հետ քանի ձիաւորներ քաջերից, նախ քարվանի կողոպտուած տեղը կը գնաս, աւազակների հետքերը կը հետազօտես, եւ շրջակայ հովիւներից հարցուփորձներ կ'անես, մի խօսքով, ամէն հնարք գործ կը դնես գտնելու չարագործներին. քեզ խրատներ պէտք չեն, դու այդ բաները լաւ ես իմանում: Ես չեմ ների, որ « իմ հողի » վրայ մարդիկ կողոպտուէին. դա իմ անուան պակասութիւն է բերում:

Ահմէն գիշերով ճանապարհ ընկաւ կատարելու բէկի հրամանները:

— Ահմէն հոտառութիւն ունի, եթէ աւազակները շատ հեռու գացած չլինեն, անպատճառ կը գտնի, խօսեց բէկը:

— Երեւում է... պատասխանեց մուտիրը խորհրդաւոր ձայնով:

Արդէն գիշերից բաւական անցել էր, բէկը հրամայեց ընթրիք տալ, կերան խմեցին, յետոյ բարի գիշեր եւ հանգստութիւն մաղթելով իր հիւրին, իսկ ինքը գնաց իր վրանը քնելու.

Բայց մուտիրը երկար անքուն մնաց եւ ինչ որ բանի վրայ էր մտածում:

Ժ.

Բէկի անձնական վրանը բաղկացած էր երկու մասերից, որոնցից մէկ մէջ զետեղուած էր նրա կանանոցը, իսկ միւս բաժինը նրա ընդունարանն էր: Վրանի կազմուածքը պարզ որպէս առհասարակ լինում են քրդական Քրտերի չադրները: Նա կազմուած էր ամբողջապէս սեւ կտորից, որ գործուած էր նրա կիներից եւ աղախինների ձեռքով:

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՈՐԹԵՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro ; TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 10 SEPTEMB. 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3521

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՂՁԱՆՔԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

>>>> • <<<<

Ամէն անգամ որ առիթ կ'ունենանք խօսելու, հակաճառելու մեր ընդդիմադիրներուն հետ, միշտ կը հարցնենք .

— Այդ բոլորը լաւ, բայց ո՞ւր է ձեր ուղեգիծը։ Եւ եթէ ունիք որոշ ուղեգիծ մը, գաղութներու կազմակերպութեան կամ Հայկական Դատի մասին, ո՞ւր են անոր հետ կապուած աշխատանքները։

Այս հարցումները եղած են ու կ'ըլլան թէ՛ հրապարակաւ, թէ՛ գրասենեակներու մէջ։ Ու թէ պարզապէս հարցնելու այլ խմանալու համար թէ խօսքերը ո՛րքան կը համապատասխանեն գործերուն։

Գատմութիւնը կ'ըսէ թէ գեղեցիկ բառերը, շողշողուն խօսքերն ու ճոճուն ճառերը անդարմանելի չարիքներ գործած են մեր ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ։

Անոնք ստեղծած են կախարդական շրջանակ մը, որ ամէն բանէ աւելի ծառայած է աչքերը մթագնելու եւ ջիղերը թմրեցնելու։

Ցաւոք որ եւ է թմրեցուցիչ այնքան ազդու չէ եղած, որքան քաղաքական ճառ մը կամ յօդուած մը, իր պայթուցիկ բառերով եւ մանուածապատ նախադասութիւններով ։

Թերեւս այս բոլորը հասկնալի ըլլային տարիներ առաջ, պատերազմէն առաջ, վերջին արտագաղթէն առաջ, երբ տխրական դեր կը կատարէին վիպաշունչ տրամադրութիւնները եւ թանձր մշուշ մը նստած էր մեր եւ իրականութեան միջեւ։

Բայց այսօ՞ր։ Ներելի՞ է որ բառերու հմայքը այսօր ալ նոյն կախարդական մթնոլորտին մէջ օրօրէ մեզ, երբ ջարդուփշուր ինկած ենք անողոք իրականութեան մը ժայռերուն վրայ։

Ներելի՞ է որ միայն բառերով անուցանենք մեր բաղձանքներն ու երազները, երբ արդէն կը գտնուինք Եւրոպայի եւ Ամերիկայի ամէնէն բանուկ պողոտաներուն վրայ, ուր ամէն ինչ գլխութիւն է եւ աշխատանք ։

Այս հարցումները մեքենաբար եկան մեր գրչին տակ, երբ կը կարդայինք «Պայքար»ի մէկ խմբագրականը (24 Օգոստոս)։

Ռամկավարները ընդհ. ժողով ունին, այս միջոցին, արեւելեան գաղութի մը մէջ։ Անշուշտ այդ է պատճառը որ, մասնաւորապէս Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը շարք շարք խմբագրականներ կը հրատարակէ եւ ուրիշ տեսութիւններ կը պարզէ, ժողովրդականացնելու համար կուսակցութեան տեսակէտները ։

Խմբագրականներու վերջին շարքը, որուն խորագիրն է, — «Ո՞ւր կը դիմէ ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը», կարելի է նկատել ամփոփումը՝ իրենց քաղաքական դաւանանքին։ Եւ ճիշդ ատոր համար ալ արժանի է ուշադրութեան ։

Բայց, — ահա թէ ո՛ւր է ողբերգութիւնը։

Նորէն բառերն ու ոլորուն, շղթայաշար եւ ուռուցիկ նախադասութիւններն են որ կը տիրապետեն ամբողջ շարքին վրայ։ Նորէն բառերու հմայքն է որ կը տիրապետէ թեւատարած, ոտքերը գետնէն կտրած ։

Այսպէս, շարքին առաջին խմբագրականը կը վերջանայ հետեւեալ պարագամով .

— «Անոնց՝ որոնք կը հարցնեն թէ ո՞ւր կ'երթայ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը, մեր պատասխանը շատ պարզ է, դէպի իրագործումը Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի ազգային փառաւոր ճակատագրին։ Ով որ կը հաւատայ թող հետեւի մեզի»։ (22 օգոստոս)։

Իսկ օգոստոս 24ի խմբագրականին մէջ կը կարդանք հետեւեալ յայտարարութիւնը .

— «Հայաստան եւ ոչ - ազատագրեալ Հայաստանի դատ, — մէկը այսօրուան, միւսը վաղուան իրականութիւնը։ Այս երկու իրականութեանց մասին ուժեղ հաւատք մը կայ հայ ժողովուրդին մէջ եւ այս հաւատքը՝ իր ազգային գործունէութեան եւ գաղափարական առաքելութեան մէջ մարմնացուցած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը։ Ո՞վ է դարձեալ մեր առաջնորդը. — տեսլականութիւնը եւ փորձառութիւնը։ Իտէալը եւ իրականութիւնը ։ Եւ երբ այսօրուան վերածնեալ Հայաստանը դարաւոր երազէն ծընած, միթէ իմաստութի՞ւն է թերահաւատութեամբ անիրագործելի նկատել ապագայի երազը մեր ժողովուրդին, որ իր բոլոր թերութեանց եւ տկարութեանց հակառակ գոնէ իր մէջ պահած է հաւատքն իր ազգային ճակատագրին։

Սակայն, այսպիսի գեղեցիկ եւ ոսկեզօծ երազներ ինքնաբերաբար չեն իրականանար, ոչ ալ կ'իրագործուին ակնթարթի մը մէջ։

Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնն իր ուղղութեամբ մտահոգուած տարրերուն կ'ըսէ ուրեմն, թէ ինք կը դիմէ ազգային ուժերու կազմակերպութեան։ Առանց այսպիսի կազմակերպութեան, երազը միայն ցանկութիւն կը մնայ »։

Ինչպէս կը տեսնէք, բոլոր խօսքերն ալ նոյն հոգեբանութիւնը կը մատնեն, — տպաւորութիւն գործել, բայց երբեք յանձնառութեան տակ չիյնալ։ Խօսիլ, գրել, բանաստեղծել, երազել, երբեմն ալ յոխորտալ կամ աւետաբեր կանչեր արձակել, — բայց միշտ խուսափիլ թանձրացեալ բանաձեւերէ։ Եւ կամ հրապարակի վրայ դնել այնպիսի ծրագիրներ, որոնց իրենք ալ չեն հաւատար ։

Եթէ այս խմբագրականներուն հեղինակները սորված ըլլային թէ ազատագրական պայքարն ալ ամէն բանէ առաջ գիտութիւն է եւ ոչ թէ արուեստ, շատոնց հարթուած կ'ըլլար ճամբան, ընդհանուր հասկացողութեան մը համար ։

Բայց ահա տեսէք, — բառերու նոյն տեղատարափն է որ աւազ կը հոսեցնէ այսքան տարի վերջն ալ, իրար խառնելով բաղձանքն ու իրականութիւնը ։

Եւ մենք հարկադրուած ենք նորէն նեղացուցիչ հարցումներ ուղղելու ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՅՍՕՐ ԿԸ ԳՈՒՄԱՐՈՒԻ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎԸ

>>>> • <<<<

Խ. Միութիւնը կը կրկնէ իր ամբաստանութիւնը

Այսօր, ուրբաթ, պիտի գումարուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նախաձեռնութեամբ հրաւիրուած խորհրդաժողովը, Նիօնի մէջ (Ժընեւ)։ Միեւնոյն. ատեն կը բացուի Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին նստաշրջանը ։

Արդ, ժողովը թէեւ չյետաձգուեցաւ, բայց շատ քիչեր կը հաւատան թէ բարեբար ելքի մը պիտի յանգի։ Շատեր նոյնիսկ հիմակուընէ ձախողած կը նկատեն զայն, երկու կարեւոր պատճառներով — 1. Խ. Միութիւնը նոր ծանուցագրով մը կը պնդէ իր ամբաստանութեանց վրայ եւ հատուցում կը պահանջէ Իտալիայէն։ — 2. Գերմանիա ժողովի հրաւէրին պատասխանած է այնպիսի վերապահումներով որ համազօր են մերժումի։ Իտալիա իր պատասխանը ձգձգած էր մինչեւ վերջին պահուն ։

Ուրեմն, ժողովին ամբողջ ծանրութիւնը կ'իյնայ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վրայ, որոնք երկուքն ալ բոլորովին համերաշխ են այս հարցին մէջ ։

Բրիտանական դահլիճը նոր ժողով մը գումարելով չորեքշաբթի օր, վաւերացուց իր ծրագիրը՝ ծովային ապահովութեան մասին։ Համաձայն քաղուած տեղեկութեանց, այդ ծրագիրը կրնայ շատ հեռաւոր հետեւանքներ ունենալ եւ նոր դլուխ մը բանալ միջազգային իրաւագիտութեան մէջ։ Ծրագիրը անփոփոխ պիտի գործադրուի, եթէ Գերմանիա եւ Իտալիա ներս մասնակցին։ Իսկ եթէ անոնք մերժեն, փոփոխութիւններ պիտի կատարուին մեթոտներուն, բայց ոչ սկզբունքին մէջ։ Այդ սկզբունքն է «արձակուրդ» հռչակել սուզանաւերու համար եւ զայն պարտադրել անսաստողներուն, Միջերկրականի պետութեանց տարմիղներուն միջոցաւ ։

Բրիտանական պատուիրակութեան գլուխը պիտի գտնուի՞ արտաքին նախարարը, Գ. Իտըն, իր մնայուն խորհրդականին հետ։ Պատուիրակութեան մէջ կը գտնուին ծովակալ մը եւ բազմաթիւ մասնագէտներ։ Գ. Իտըն Փարիզէն անցաւ երէկ, խորհրդակցելու համար Ֆրանսայի վարչապետին, փոխվարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ։ Շատ քիչ անգամ կը պատահի որ Գ. Իտըն եւ արտաքին նախարարութեան մնայուն խորհրդականը՝ Վէնսիթարթ միասին երթան միջազգային ժողովի մը։ Այս պարագան ալ ապացոյց մը կը համարուի կացութեան ծանրութեան։ Կառավարութիւնը միեւնոյն ատեն խորհրդակցութիւններ կը կատարէ գաղթապետութեանց հետ ։

Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդն ալ նիստ գումարեց երէկ առտու, Նիօնի խորհրդաժողովին գումարման առթիւ, վերջնական հրահանգները խըմբագրելու համար։ Արտաքին նախարարը չորեքշաբթի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի խորհրդ. դեսպանատան գործակատարին հետ, եւ, ինչպէս կը հաւաստեն իրազեկներ, 24 ժամուան մէջ երկրորդ անգամ ըլլալով խնդրեց որ խորհրդային իշխանութիւնը չափաւորէ իր լեզուն՝ Իտալիոյ դէմ եղած մեղադրանքներու առթիւ։ Գ. Իվօն Տէլպոս ունկնդրութեան ընդունեց նաեւ Լեհաստանի արտաքին նախարարը, Գ. Պէք, որ Փարիզ եկած է խորհրդակցելու համար ֆրանքօ-լեհ դինակցութեան տրամադրութեանց մասին, Եւրոպայի այս նոր տագնապին առնչութեամբ ։

Ի՞նչ պիտի ընեն Իտալիա եւ Գերմանիա

Այս ամբողջ անցուդարձին մէջ ամէնէն կնճռոտ խնդիրն է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դիրքը։ Երկուքն ալ չեն ուզեր միեւնոյն սեղանին շուրջը նստիլ Խ. Միութեան հետ։ Մոսկուայի երկրորդ ծանուցագիրը իւղ լեցուց կրակին վրայ, անհերքելի զայրոյթ պատճառելով Իտալիոյ մէջ։ Ինչպէս յայտնի է, Իտալիա խորհրդային առաջին ծանուցագրին պատասխանեց կարճ եւ ազդու մերժումով մը։ Կը կարծուի թէ այս անգամ ոչ իսկ պատասխան պիտի տայ, բոլորովին անտեսելով ծանուցագիրը, որ հատուցում եւ պատիժ կը պահանջէ ։ Իտալական մամուլը դիտել կու տայ թէ կառավարութիւնը տուաւ հարկ եղած պատասխանը եւ այլեւս չի կրնար վէճի բռնուիլ պետութեան մը հետ որ պարզապէս կ'ուզէ պղտորել Եւրոպայի կացութիւնը ։

Բայց եւ այնպէս, չի կարծուիր որ դիւանագիտական յարաբերութիւնները խզուին։ Դեսպանները հանդիսաւորապէս ետ կանչելու սովորութիւնը, որ անցեալին մէջ պատերազմ կը նշանակէր, ժամանակը անցած կը համարուի այսօր, երբ կարելի է պատերազմիլ առանց նախապէս յայտարարելու։ Բայց հաւանական է որ, իբրեւ հետեւանք Մոսկուայի ձեռնարկին, Իտալիա եւս միանայ գերմանեւ-ճափոնական հակահամայնավար դաշինքին եւ սաստկացնէ իր հակախորհրդային գործունէութիւնը Եւրոպայի եւ Ծայր. Արեւելքի մէջ ։

Իտալիա երէկ առտու հաղորդած պիտի ըլլար իր պատասխանը՝ ժողովի հրաւէրին։ Ամէն պարագայի մէջ, մասնակցին թէ ոչ, Իտալիա եւ Գերմանիա հակառաջարկներ պիտի ներկայացնեն որոնք յատկապէս ուղղուած են խորհրդային իշխանութեան դէմ ։

Մինչ այս մինչ այն, խորհրդակցութիւնները անընդհատ կը շարունակուին Հռոմի եւ Պերլինի միջեւ։ Հեռաձայնը եւ հեռագիրը անընդհատ կը բանին, նաեւ, միւս մայրաքաղաքներուն միջեւ ։

*** Գերմանական պատասխանը, որ ուղղուած է Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին, բացորոշ մեղադրանքներ կ'ուղղէ խորհրդային իշխանութեան դէմ։ Ցետոյ, խոստովանելով կացութեան ծանրութիւնը, տրամադրութիւն կը յայտնէ յառաջիկային գործակցելու, լուծելու համար Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմէն ծագած խնդիրները ։

Չինեւ ճափոնական պատերազմը

Չորեքշաբթի օր ճափոնական օդանաւեր ռմբակոծեցին կառախումբ մը, Շանկայի մօտերը։ Կառախումբը ջարդուփշուր եղաւ, 300 փախստականներ սպաննուեցան, 500 հոգի վիրաւորուեցան։ Նոյն օրը Շանկայի միջազգային թաղամասն ալ սարսափելի ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ, թէ ճափոնցիներու եւ թէ Չինացիներու կողմէ։

Առաջին անգամ ըլլալով, ճափոնցիները հրասայլեր գործածեցին Շանկայի մէջ, եւ գրաւեցին կարգ մը կարեւոր դիրքեր։ Ճափոնական հրամանատարութիւնը կը փորձէ պաշարել հիւսիսային Չինաստանի չինական բանակը։

Չինացիները որոշեցին ընկղմել ճափոնական օր եւ է նաւ որ կը մօտենայ չինական ծովեզերքին ։

Ծայր. Արեւելքի խորհրդային իշխանութիւնները գրաւեցին կարգ մը ճափոնական նաւեր եւ պիտի դատեն անոնց նաւապետները, լրտեսութեան յանցանքով։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊ

—o—

Միամիտներ կը կարծեն թէ միայն Միջերկրականի ապահովութեան հարցը կամ խորհրդաւոր սուզանաւերու խնդիրն է որ կը սպառնայ խաղաղութեան :

Հապա չէք հարցներ թէ ի՞նչ վիճակի մէջ են հետեւեալ երկու ճակատները.

1. Ռամկավար-Կոմկուս-Հօկ :

2. Հնչակ - Հօկ - Համ - Բանուոր :

Առաջին ճակատէն լուրութիւն մը չունիմ, առ այժմ :

Ինչ կը վերաբերի երկրորդին, կը թուի թէ վերջերս ատելի լարուած են յարաբերութիւնները :

Վկայ՝ «Բանուոր»ի վերջին կապոցը։

Շատերու մէջէն կը զատեմ թիւ մը միայն, օգոստոս 3 :

Ու կը կարդամ, հետեւեալ վարդապետական խորագրին տակ — «Հաւկնանք պայմանները եւ ուղիղ գնահատենք մեր ուժերը »։

— « Մեր կարծիքով, Հնչակեան կուսակցութեան մեծագոյն դժբախտութիւնն անոր մէջ եղած է, որ իր ղեկավարները շարունակ տառապած են մեծամտութեան եւ պատմական անպատասխանատուութեան քրոնիք ախտով :

Հնչակեան հին եւ նոր ղեկավարներուն համար, իրենց կուսակցութիւնն եղած է եւ կը մնայ անմատչելի եւ անհամեմատելի մեծութիւն մը, որուն քով միւս բոլոր շարժումները պարզ գաճաճներ են։ Օրինակ, Հնչակեան գործիչին համար Դաշնակցութիւնն ու Ռամկավար կուսակցութիւնը անշան, արհամարհելի եւ դանցառելի խմբակներ են, երբ իրականութիւնը ատոր ճիշդ հակառակն է։ Իրողութիւնն այն է, որ Դաշնակցութիւնը եւ Ռ. Ազատական Կուսակցութիւնը տակաւին նիւթելի ոյժ կը ներկայացնեն, գոնէ տասնապատիկ աւելի, քան Հնչակեան կուսակցութիւնը, որ իր աղանդաւորական քաղաքականութեամբ, փոքրոգի մեծութիւններու յաւակնոտութիւններով եւ մարքսիզմի աւազախումներով, զանգուածներու վստահութիւնը կը կորսնցնէ եւ շարունակ կը դիմէ դէպի առանձնութիւն եւ դէպի սուեբներու ետեւէ վազող քաղաքականութեան ։

Այս բոլորը նոր բաներ չեն։ Այս բոլորը այնքան հին են, որքան Հնչակեան կուսակցութեան գոյութիւնը։

Հնչակեան կուսակցութիւնը հետեւողական չէ եղած եւ չէ նաեւ իր հիմնական գծին մէջ։ Հակառակ « Երկիր Հայաստանի» յօդուածագիրներու յիսուն տարուայ մարքսիզմ հոյակերտութեան, իրենց կուսակցութիւնն անցեալին բռած է գործեր, բռնած է դիրքեր, որոնք ո եւ է տարբերութիւն չեն ունեցած հայ ազգայնական կուսակցութեանց հիմնական գծէն »։

Արդ, կը կարծէ՞ք թէ Ամերիկայի հնչակեան օրկանը խօսքի տակ մնացած է, այս յարձակողականին առթիւ :

Ես ձեռքի տակ չունիմ «Երիտ. Հայաստան»ը, բայց գիտեմ որ երբ անգամ մը փրփրի, մէկ տարիէն հազիւ կը գտնէ ինքզինքը։

Դժբախտութիւնը այն է որ այս «կրիտիկական» կացութիւնը կը զուգադիպի ճիշդ այսօրուան, երբ ոչ միայն Միջերկրականը ջուրծիրպղտորուած են, այլեւ ամէն օր անակնկալ մը կը ծագի, վեր ի վայր շրջելով բոլոր հաշիւները :

Պէտք է խնայել այս նոր տագնապը։ Օրուան կացութիւնը այսքան ծանրութիւն չի կրնար վերցնել :

Մանաւանդ որ, եթէ այսպէս շարունակուի, Երեւանը չարաչար պիտի տուժէ, զրկուելով իր տարփածուներուն բանկագին աջակցութենէն, — ոչ՞ր :

ՎԱՀԷ

ՁԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Լիոնի մեր թղթակիցը կը գրէ .—

Զինուորագրութեան խնդիրը օրուան կարեւոր հարցերէն մէկը կը կազմէ դարձեալ։ Մինչեւ հիմա այնպէս կը կարծուէր թէ այս տարի պիտի կանչուէին միայն 20 — 22 տարեկանները, ինչպէս կը գրէր «Յառաջ», յենլով պաշտօնական իշխանութեանց դեկրետներուն վրայ ։

Արդ, մեր քաղած տեղեկութիւններէն կը հետեւի որ այդ խնդիրը նոր փուլի մը մէջ մտած է։ Արդարեւ, այն հայ երիտասարդները որ այս ամառ զինուորագրութեան գրասենեակներու կողմէ բժշկական քննութեան ենթարկուեցան, սկսած են կանչուիլ սահմանական տեսչութեան ստորաբաժանիներու բաժնին կողմէ (14e Brigade), ուր իրենց կը յանձնարարուի որ պատրաստ ըլլան հոկտեմբեր 24ին զինուորագրուելու համար։ Մերժումի պարագային իրենց միջոց կը տրուի մէկ տարի, Ֆրանսայէն հեռանալու համար։ Կանչուածներու մէջ կան այնպիսիներ, որոնք իրենց կամքովը յօժարած եւ ստորագրած են հարկ եղած թուղթերը՝ զինուորագրուելու համար։ Եւ կան այնպիսիներ, որոնք թէեւ բժշկական քննութենէ անցած, բայց յետոյ չեն ներկայացած զինուորագրութեան գրասենեակը եւ ոչ մէկ ստորագրութիւն չեն տուած ։

Ինչպէս կ'երեւայ, զինուորական իշխանութեանց համար ստորագրել կամ ոչ միեւնոյնն է, քանի որ ամէնքն ալ կը կանչուին անխտիր, մինչեւ 30 տարեկան ։

Կանչուածներու թիւը թէեւ տակաւին սահմանափակ է, բայց եթէ այսպէս շարունակուի, մեր երիտասարդները շուարումի պիտի մատնուին, նկատելով որ կան ամփական գործ ունեցողներ, որոնք ժամանակի պէտք ունին իրենց գործը հաշուեյարդարի ենթարկելու եւ ծախելու համար ։

Լուսաբանութիւն մը անհրաժեշտ է այս մասին ։

Մահապատիժը կը շարունակուի

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ պաշտօնանկ եղան Տիւբիմով՝ թեթեւ ճարտարագործութեան գործավարը եւ իր երկու օգնականները, դաւադրութեան յանցանքով ։

ՊԱՐՏԱՒՈՐԻՉ ՍԱՀՄԱՆՔ ԱՂՋԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

>>>> • <<<<

Գերմանուհիներու թափօր Նիւրնպէրկի մէջ

Առաջին անգամ ըլլալով, չորեքշաբթի օր Գերմանուհիները մասնակցեցան հիթլէրական պատկառելի ցոյցի մը, Նիւրէնպէրկի մէջ։ Վեց հարիւր աղջիկներ եւ 40000 մանչեր Հիթլէրը փառաբանեցին 100000 հանդիսականներու առջեւ։ Այս աղջիկները առնուած էին այն 20 — 25 տարեկան 5000 մանկամարդուհիներէն որ կը ծառայեն Գերմանիոյ աշխատանքի բանակավայրերուն մէջ։

Թերթերը կը գրեն թէ հաւանաբար յառաջիկայ տարի պարտաւորիչ աշ -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՐԱՖՖԻԻ 100ԱՄԵԱԿԸ

Է Վերջին երկու տարիներու ընթացքին գաղթահայ մամուլի մէջ պարբերաբար արծարծուեցաւ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը յոբելենական հանդիսութիւններով տօնելու խնդիրը: Այդ կարգի արտայայտութիւնները իրենց վերջնական ձեւակերպումը ստացան ներկայ տարուան առաջին կէսին, երբ զանազան հայաշատ շրջաններու մէջ կեանքի կոչուեցան կեդրոնական ու տեղական յանձնախումբեր:

Ասոնցմէ ամէնէն բազմամարդն ու զանազան ուղղութեան պատկանող հանրային գործիչները Րաֆֆիի յոբելեանին շուրջը խմբողը եղաւ Փարիզի մէջ կազմուած Կեդր. Յանձնախումբը, որ ամէն գաղութի մէջ միացեալ ուժերով յոբելենական յանձնախումբեր կազմելու կոչ մը հրատարակեց:

Մինչ հին աշխարհի հայաշատ շրջաններէն հասնող լուրերը կը ցուցնեն որդեգրումը Փարիզի ջատագոված ուղղութեան, Միացեալ Նահանգներու հայ գաղութին վերաբերումը տխուր պատկեր մը կը ներկայացնէ:

Ճիշդ է, ամրան սկիզբը Ամերիկայի մէջ ալ որոշ տարրեր շարժեցան, մասնաւորաբար Նիւ Եորքի խումբ մը ծանօթ Տիկիններ եւ Պարոններ նախաձեռնարկ եղան, խորհրդակցական ժողով հրաւիրեցին, ներկայ չգտնուողներուն նամակով դիմում կատարեցին, բայց չյաջողեցան կազմել Փարիզի տիպարէն յանձնախումբ մը:

Տարօրինակն այն է որ Նիւ Եորքի նախաձեռնարկ խումբի կոչին ընդառաջ չգացողները չփորձեցին իրենց կարծիքով լաւագոյն կարգադրութիւն մը: Անոնք իրենց ուղղուած հրաւէրը մերժելու պատրուակ մը գտան ու մէկ կողմ քաշուեցան:

Որոշ տարրերու այս ընթացքը բացարձակապէս անըմբռնելի կը մնայ մանաւանդ անոր համար որ՝ ոչ մէկը կը համարձակի ուրանալ Րաֆֆիի կատարած բացառիկ դերը, մասնաւորաբար հայ գրականութեան պատմութեան համար և հայ կեանքի մէջ ընդհանրապէս:

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ որ Րաֆֆին բացառիկ դէմք է ոչ միայն իբր տաղանդաւոր վիպասան, այլեւ գործնական կեանքի մէջ իբր որոշ ուղղութիւն գծող առաջնորդ:

Ճիշդ է, ան չէ եղած մեր օրերու հասկացողութեամբ առաջնորդ մը, բայց ան եղած է հայ զանգուածներու սիրտերը ազնուացնող, կամքերը զարթնող եւ միտքերը մշակող Մեծ Վարպետը, որուն անունը մէկ մարդու պէս ոտքի պիտի հանէ բոլոր Հայորդիները:

Ով կարդացեր է անոր Կայծերը, Սամուէլը, Դաւիթ Բէկը, Խենթը եւ Խաչագողի Յիշատակարանը, չի կրնար չընդունիլ որ անոր ներկայացուցած տիպարները երեւակայական ըլլալով հանդերձ՝ միաժամանակ իրական ալ են:

Իսկ ով աչքերուն առջեւէն շարժապատկերի մը նման կ'անցընէ վերջին կէս դարու հայ ազատագրութեան պատմութեան կարեւոր դէմքերն ու դէպքերը, կ'ընդունի որ Րաֆֆիի հերոսները ունեցեր են բազմաթիւ հետեւորդներ, որոնք ջանացեր են իրական կեանքի մէջ ըլլալ մէկ մէկ Դաւիթ Բէկեր, Սամուէլներ, Ծալլոներ, Կարոներ եւ Խենթեր, այսինքն ժողովրդանուէր, հայրենասէր, քաջ, անձնազոհ, առաջինի գործիչներ:

Երբ որոշուեցաւ Րաֆֆիի յոբելեանը կատարել այս աշնան, մեզի կը թուէր թէ ոչ մէկ Հայ պիտի ուզէ հեռու մնալ այդ տօնակատարութենէն:

Մօտէն ծանօթ ըլլալով հանդերձ ամերիկահայ շրջանակներու պառակտեալ վիճակին, մեզի կը թուէր թէ Մեծ Հայուն յաւէտ խնկելի յիշատակը մոռցնել պիտի տար փոքրիկ հաշիւներն ու կիրքերը, Միացեալ Նահանգներու մէջ ալ իրար պիտի բերէր անոր բոլոր հիացողները, այսինքն ամբողջ Ամերիկահայութիւնը:

Ամէնէր յետոյ կը տեսնենք թէ կան դեռ մարդիկ, որոնք այսպէս չեն զատեր եւ չեն ուզեր առօրեայ տափակութենէն վեր բարձրանալ: Այդպէս Նիւ Եորքի Կեդր. Յանձնախումբին զանգատ-կոչը:

Անկախ այս տխուր երեւոյթէն, մենք ո եւ է կասկած չունինք որ յառաջիկայ աշնան Ամերիկահայութիւնն ալ արժանավայել կերպով պիտի տօնէ Մեծ Հայուն ծննդեան հարիւրամեակը:

Եւ որովհետեւ շատ ժամանակ չէ մնացած, կարեւոր է որ նախապատրաստական աշխատանքները քիչ մը աւելի աշխոյժ ընթացք ստանան, սեպտեմբերի առաջին շաբաթէն իսկ սկսած:

Ճիշդ է որ ամէն գիտակից Հայ կը փափաքի բերել իր օժանդակութիւնը ազգային ձգտումներն այնքան յաջողութեամբ եւ մարգարէական շունչով ձեւակերպող Րաֆֆիի յոբելեանին, բայց եւ անհրաժեշտ է համախմբել բոլորը ու ձեւի բերել հայաբնակ ամէն վայրի նախանձախնդիր ազգայինները:

Կը թուի թէ Նիւ Եորքի Կեդր. Յանձնախումբի ընտրած ճամբան երկար է ու ներկայ պարագաներու մէջ նաեւ աննպատակայարմար: Յաջախանունները խուսափելու համար՝ կարեւոր է որ Կեդր. Յանձնախումբը ո՛չ միայն կրթական, մշակութային, հայրենակցական եւ այլ կազմակերպութիւններու վարչութիւններուն, այլեւ զանազան շրջաններու մէջ աչքի զարնող անհատներու հետ յարաբերութեան մտնէ եւ անոնց գործակցութիւնն ապահովելէ յետոյ՝ զանոնք համախմբելու եւ գործի օժտելու պարտականութիւնը ամէն տեղի վրայ յանձնէ մարմնի մը կամ որոշ անհատներու:

Ամէն գործի յաջողութիւն կախուած է ո՛չ միայն մասնակցողներու տրամադրութենէն, կամեցողութենէն եւ պարտաճանաչութենէն, այլ եւ կազմակերպական մեքենականութենէն, ներքին աշխատանքէն եւ ՄՇԱԿՈՒԱԾ ԾՐԱԳԻՐԷՆ:

Այս կարեւոր աշխատանքին մղիչ ուժը պիտի ըլլան Կեդր. Յանձնախումբի դերը ստանձնող Տիկիններն ու Պարոնները.

Երբ անոնք փորձեն ընել այս, պիտի տեսնեն որ ամերիկահայ գաղութի մեծ ու փոքր կեդրոններու մէջ շուտով պիտի կազմուին տեղական յանձնախումբեր, որոնք պիտի շարժին Կեդր. Յանձնախումբի մշակած ծրագրին համաձայն եւ գլուխ պիտի հանեն Մեծ Հայուն վայելած համբաւին արժանի յոբելենական հանդէսներ:

(Խմբագրական «Հայրենիք»ի)

ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

Տարօրինակ եղանակ մը ունեցանք այս տարի: Լեռ. գացողները կը գանգատէին անձրեւէն ու ցուրտէն համար, կը գանգատէին նոյնպէս անոնք որ ծովը նախընտրած էին, իսկ այս անգամ գոհ էին գոնէ անոնք որ քաղաքը մնացած էին: Միլանօ պարպուած էր, օդը զով, դիւրութեամբ կարելի էր նստելու տեղ գտնել սրճարաններու կամ հանրակառքը, գրասենեակները աշխատիլ հանդարտութեամբ, առանց ամպարանքի: Մասնաւոր ուրախութիւն ու զուարթութիւն ցոյց կուտային ժամանակաւոր ամուրիները...: Միլանօ էինք մենք ալ եւ մինակ:

Հեռախօսը կը կանչէ: Մեր բարեկամը Թոռոլֆին է, ճարտարապետ եւ նոյնպէս աշխատակից իտալերէն թերթերու:

— Գիտեմ որ մինակ էք եւ թերեւս գոհ ձեր մինակութենէն, բայց հանգիստը ֆիզիքական պահանջ մըն է, եւ իսկական հանգիստը պիտի գտնէք, հեռանալով քաղաքէն, մոռնալով ամենօրեայ հոգերը ու գործերը: Այս տարի աւելի մեծ ու գեղեցիկ ինքնաշարժ մը ունիմ, պատրաստուեցէք մեկնելու: Վաղը առաւօտ կանուխ ձեզի եմ:

X

Առաւօտ կանուխ, կէս քուն, կէս արթուն, կը նստուինք ինքնաշարժին մէջ: Դեռ չենք գիտեր, եւ չենք ալ ուզեր իմանալ թէ ո՛ւր կ'երթանք: Կը մեկնինք, կը հեռանանք քաղաքէն, այսքանը բաւ է մեզի համար: Ինքնաշարժը ժամական 120 քիլոմէթր արագութեամբ կը սուրայ: Քաղաքները կը շարուին իրարու ետեւէ: Փիաչէնցա, Փարմա, Ռէճճիօ, Մոտենա, բոլորն ալ ունին իրենց արժէքը ու կարեւորութիւնը: Մեր մեկնումէն երկու ժամ անցած է, եւ մենք կը գտնուինք հարիւր աշտարակներու քաղաքը՝ Պոլոնիա: Այս քաղաքին մէջ գործած է մեր հայրենակիցը նշանաւոր փրոֆէսոր եւ ծերակուտական Ջամչեանը: Արձակուրդ ստացած աշակերտներու պէս կը պտտինք առանց նպատակի, մինչեւ որ կրկին ճամբայ կ'ելլենք:

Վերջալոյսին Ռիմինի ենք. Ադրիատիկի եզերքը: Հորիզոնը կ'այրի, քաղաքին մեծ հրապարակը, կը գտնենք Կեսարի արձանը: Կայսրը նայուածքը ուղղած դէպի Արեւելք... կը ճառախօսէ իր գինուորներուն: Ան այժմ հոս կը մնայ:

X

Քանի մը օր հանգիստ, իսկական տերվիշի կեանք: Կը գինովնանք Ադրիականի կապոյտով: Ապա, մարզանք, լողանք, նոր ծանօթութիւններ, նոր բարեկամութիւններ, տեղեկութիւններ Հնդաստանի ու հայ ժողովուրդի մասին, նոր ընթերցողներ Ֆրանց Վերֆէլի գիրքին:

Առաջին անձրեւին, կը բանանք քարտէզը, Թուղթ ու մատիտ մեր ձեռքին կ'ուսումնասիրենք ճամբորդութեան նոր ծրագիր մը. քիլոմէթրներու, ժամերու ու պէնզինի հաշիւները առարտած, վերջին խօսքը կուտանք նիւթական գործավարութեան... Այս վերջինին հաւանութիւնը ստացած, կը բաշխենք պաշտօնները: Որոշումը առնուած է, երկրորդ առաւօտ ճամբայ կ'ելլենք: Շարժման մէջ ենք կրկին: Միայն սաւառնակով չէ որ կարելի է թռչիլ, ինքնաշարժն ալ թեւ կուտայ:

X

Ամբողջ մեր ճամբորդութեան ընթացքին, մինչեւ Թերմոլի մեզի կ'ընկերանայ Ադրիականը իր երգով ու շառաչով: Կը հանդիպինք ծովափի բոլոր կարեւոր քաղաքները, Րիչչիօնէ, Փեզարօ, Անգօնա, Փեսգարա: Փեսգարա հարցումներ կ'ուղղենք գիւղացիի մը՝ տ'Անունցիոյի մասին: Գլուխը շարժելով գիւղացին կը պատասխանէ.

— «Տունը, տեղը, վերջապէս ամէն բան պատրաստած ենք, բայց երբեւէ տարին ի վեր կը սպասենք իր այցելութեան: Բանաստեղծը մեզի քէն պահած է, որովհետեւ ժամանակին չի մացանք ու չգնահատեցինք իր արժէքը»:

Ահա բանաստեղծ մը որ իր միւս չհասկցուած եղբայրներուն վրէժը կը լուծէ.

Ապուլիայի նահանգին մէջն կը գտնուինք: Աննկարագրելի գեղեցկութիւն կանանչի ու կապոյտի, հրաշալի պարտէզ մը ծովափը: Վաղթօ կ'առնենք մեր օրուան բաժինը: Թերմոլիէն հեռանալով, կը մտնենք Փուլիէզի նահանգը, որ բնիկ է հարաւային Իտալիա: Տեսարանը կը փոխուի, բայց գեղեցիկը չէ որ կը պակսի: Կ'անհետանայ կանանչը, կ'իջնէ խարտեաշը: Կրակ կը տեղայ ամէն կողմէ: Անսահման դաշտեր, ճերմակ փոքրիկ տուներ կորսուած ոսկի հունձքերու մէջ: Շլացուցիչ մթնոլորտ մը, արեւելք: Վերջին բարեւ մը Ադրիականին ու կ'ուղղուինք Ֆոճճիա, որ սահմանուած է իր աշխարհագրական դիրքով կարեւոր կեդրոն մը դառնալու: Մեր նպատակն է շարունակել մեր ճամբան, բայց մեքենայի խանգարումը մեզ կը ստիպէ գիշերել այս քաղաքը, Հռոմէացիներէն Արփի կոչուած, ցորենի շտեմարանը Հռոմէական կայսրութեան

Քաղաքը իր շէնքերով, մաքուր ու կանոնաւոր փողոցներով շատ լաւ տպաւորութիւն կը թողու, իսկ պանդոկը ուր կը գիշերենք, խանութները ուր կ'այցելենք, մեզ կը համոզեն որ ընդ- [illegible]

...բը, ծովը, այս անգամ Միջերկրականը: Դեռ կանուխ ըլլալով, կը շարունակենք ճամբան եւ բաղնիքը կ'առնենք Ամալֆի: Տարբեր է արդէն ծովափը: Չկան աւազի ընդարձակ տարածութիւններ, ծովը եզերքէն քանի մը քայլ հեռու անմիջապէս կը խորանայ. ժայռեր ցցուած են հոս հոն: Ջուրը սակայն Ադրիականէն աւելի յստակ ու տաք է: Այստեղ կը գտնենք Գերմանացիներ որոնք Ամալֆին նախընտրած են Սողենտոյէն: Վերջալոյսին կը մեկնինք, Սորենթօ հասնելու համար ուր պիտի ճաշենք: Կը սկսի վազք մը ելեւէջներու աշխարհին մէջ, որուն նմանը թերեւս չկայ: Միջերկրականը սիրուհիի մը պէս կը մօտենայ, ցոյց կուտայ իր շնորհքները, ու յանկարծ կը կորսուի, կ'անհետանայ: Բայց մենք խելացարներու պէս կը վազենք, զինքը բռնելու, ու կրկին վայելելու իր գեղեցկութիւնները:

Սորենթօ հասած ենք ծովափը ճաշելու համար, բայց չենք կրնար: Մեր առջեւը կը բացուի Նափոլիի ծոցը, լուսաւորուած քաղաքին լոյսերով, վերը լուսինը անտարբեր կը ժպտի մեր երեսին, իսկ անդին Վեզուվը կրակ կը ժայթքէ դէպի երկինք: Մենք տեսած ենք նաեւ Վոսփորը, բայց այսօր կ'ընդունինք Նափոլիի ծոցին գեղեցկութեան գերազանցութիւնը: Կէս գիշերը անցած կը հասնինք քաղաք, ուր շատ մեծ դժուարութեամբ կարելի կ'ըլլայ անկողին մը գտնել:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԲԱՐԵԿԱՄԻ ՄԸ ՃԱՌԸ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, կիրակի օր, տարեկան ուխտագնացութեան առթիւ, Անդրանիկի գերեզմանին վրայ ուղերձ մը կարդաց ծանօթ պարոն Maurice d'Houdetot, Ֆրանսայի Նախկին Ռազմիկներու Դաշնակցութեան Ներկայացուցիչը: Այդ ճառին բնագիրը մեզի տրամադրուած ըլլալով, ստորեւ կը հրատարակենք թարգմանութիւնը.»

Տիկիններ եւ պարոններ,

Իրական յուզումով մըն է որ այսօր խօսք կ'առնեմ ձեր մէջ, սիրելի հայ կամաւորներ, որ համախմբուած էք ձեր աշխոյժ եւ անձնուէր նախագահին, Բաղդասարեանի շուրջ, ոգեկոչելու համար, այս շիրմին առջեւ, ձեր ողբացեալ հայրենակցին՝ Անդրանիկի մահուան տարեդարձը:

Յանուն Ֆրանսացի Նախկին Պատերազմիկներու Լիկայի Վարչութեան, կուգամ մասնակցիլ այս ոգեկոչումին, զոր կը կատարէք ձեր ազգային հերոսին համար:

Ես նպատակ չունիմ ձեզի տալու կենսագրութիւնը Անդրանիկի, որ ձեր նախնիքներուն աւանդական առհասականութեամբ՝ կռուեցաւ ամբողջ երեսուն տարի Հայաստանի անկախութեան համար: Բայց եւ այնպէս կ'ուզեմ յիշեցնել այն քանի մը կարեւոր գիծերը, որոնք կը պանծացնեն այն հրաշալի տուրքը զոր Անդրանիկ մատոյց իր հայրենիքին՝ իր փայլուն իմացականութեամբ, իր անսպառ անձնուիրութեամբ, իր անպարտելի քաջութեամբ,— ասոնք անուրանալի կարողութիւններ են, որ կը յատկանշեն հրամանատար մը, մանաւանդ երբ, ինչպէս տեսնուեցաւ ձեր հայրենակցին մօտ, անսասան հաւատք մը կը թեւէ եւ անվերապահ, ամբողջական անձնուիրութիւն մը ցոյց կը տրուի.

Անդրանիկ, ծնած Թրքահայաստանի մէջ 1865ին, զաւակը արհեստաւորի մը, չկարենալով գլուխ ծռել բռնապետութեան լուծին եւ հարստահարիչներու խստութեանց, կը նետուի հայ յեղափոխութեան յորձանքին մէջ եւ տասը տարի, 1896—1905, կը գործէ Մուշի եւ Սասունի շրջանին մէջ. 1904-1905ին, Սասունի մէջ ափ մը ֆէտայիներով կը դիմադրէ թրքական բազմաթիւ զօրամասերու եւ հակառակ թշնամիին ճնշումին՝ կը յաջողի 80 ֆէտայիներով նահանջել դէպի Վան, յետոյ Իրան: Պալքանեան պատերազմին (1912—1913), Պուլկարիոյ մէջ կը գտնուի, հայ կամաւորներէն վաշտ մը կը կազմէ՝ կռուելու համար ընդդէմ Թուրքերու, սքանչելի ռազմավարութիւն մը կը յղանայ եւ կը գործադրէ ճարտարօրէն, այնպէս կը յաջողի գերի վարել հետեւակազօրաց ամբողջ վաշտ մը իր [illegible] 1914—1918, ընդհ. պատերազմին, հրամանատար կը նշանակուի հայ կամաւորներու առաջին գունդին ու Կովկասի ռազմաճակատին վրայ կը շահի մեծ ճակատամարտ մը, պարտութեան մատնելով Զօր. Հալիլ փաշան Տիլմանի մէջ (Իրան):

Ցեռապային զօրավարի աստիճան կը ստանայ Ռուս. Գեր. Հրամանատարութենէն. Բազմաթիւ զինուորական շքանշաններով կը զարդարուի իր կուրծքը, այդ շքանշաններուն կարգին՝ Ֆրանսական կառավարութեան տուած Պատուոյ Լեգէոնի պարգեւանիշը (ոսկէ):

Կը մեռնի 1928ին, Քալիֆորնիոյ մէջ, ուր կը բնակէր իր կեանքի վերջին տարիներուն:

Ահա, պարոններ, համառօտակի կեանքը Անդրանիկի, որ այն բազմաթիւ փոփոխայրումներուն մէջ որոնք անբաժան են մարդկային գործունէութենէն, կրցաւ պահել անայլայլ հոգի մը եւ ունեցաւ անյուսալի երջանկութիւնը զոր վայելեցիք դուք եւս, իմ բարեկամներս, ինչպէս եւ մենք, տեսնելով որ Հայաստան կը վերստանայ իր անկախութիւնը, ափսո՛ս որ կարճ ժամանակի մը համար միայն, 1918-1921

Ի՛նչ վեհ տագնապ, հերոսութեան ի՛նչ գեղեցիկ դաս, շատ լաւ կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ չէք ուզեր որ կորսուի անոր անջնջելի յիշատակը:

Բայց եւ այնպէս հաճելի է ինծի յիշատակել հոս, որ հայ ժողովուրդը մէկը աշխարհի ամենահին ժողովուրդներէն, միշտ կռուած է անկախութեան տիրանալու համար: Ժամանակին ասորական, բաբելական, մարական պարսկական կայսրութեանց, Հայաստան, Մեծն Աղեքսանդրի մահէն վերջ ապրեցաւ պայքարով լի կեանք մը, [illegible] Հռոմէական կայսրութեան շրջանին, Արշակունեաց հայկական թագաւորութիւնը այնքան զօրացաւ, որ Հռոմ փորձեց զայն օգտագործել պատնէշ կանգնելու համար ընդդէմ պարթեւական եւ սասանեան կայսրութեանց:

Դ. դարու սկիզբը, հայ ժողովուրդը պաշտօնապէս կ'ընդգրկէ քրիստոնէութիւնը, այդ նոր կրօնքը զինք կը դարձնէ անառարկելի պաշտպան մը արեւմտեան քրիստոնէութեան՝ Արեւելքի սահմանին վրայ, եւ իրեն կուտայ իր [illegible]

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

[illegible]

...զաւութեանս մէջ երեսի վրայ ինկալ ու վախցայ արտասուել: Ի՞նչ կրնայի ընել. 8—9 տարեկան տղայ մըն էի

Այս ողբալի կացութիւնէս չեմ գի... [illegible]

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(9)

նկարագիրը, սիրահար արդարութեան, ազատութեան եւ հաւասարութեան:

Յաջորդ դարերու ընթացքին, Միջին-Դարու երկար շրջանին, Հայաստան քաջաբար տոկաց Պարսիկներու, Արաբներու, Մոնկոլներու եւ Մէմլուքներու յաջորդական արշաւանքներուն, ի վերջոյ Թուրքեգիպտական բանակը գահազրկեց Հայաստանի վերջին թագաւորը, Լուսինեան գերդաստանէն Ֆրանսացի մը, որ գերի կը տանին Գահիրէ, յետոյ ազատ կ'արձակուի ու կուգայ մեռնիլ Փարիզի մէջ 1393ին, իր դամբարանը կ'ունենայ Ֆրանսայի Թագաւորներու կողքին, Ս. Տընիի կաթողիկէին մէջ

Ամբողջ երեք դար, Հայաստան, իր զօրաւոր դրացիներուն ընչաքաղցութեան նշաւակ, կը ներկայանայ իբրեւ ընդարձակ դաշտ մը, ուր Թուրքերը, Մոնկոլները, Թաթարները, Պարսիկները ամէն աւերում կը գործեն:

ԺԸ. դարուն, Ռուսիա, ուզելով ծաւալիլ դէպի հարաւ, իր պաշտպանութիւնը կը խոստանայ Արեւելքի քրիստոնեաներուն: Ու, դար մը առաջ, 1828ին, Հին Հայաստանը կը բաժնուի երեք պետութեանց միջեւ, — Իրան, Ռուսիա, Թուրքիա.

Չեմ ուզեր նկարագրել այն դառն փորձութիւնները, զորս կրեց հայ քաջարի ժողովուրդը մէկ դարու տեւողութեան, ինչպէս ներկայ դարուն սկիզբը Արձանագրենք միայն դերը որ կատարեց անողոք ճակատագրականութիւնը: Ի՜նչ անձնազոհութիւններ, զորս ամէն օր կատարեց յօժար կամքով: Ի՜նչ անձնուրացութիւններ, որոնք յաճախ անծանօթ մնացին Բայց տանջանք, պարոններ եւ սիրելի բարեկամներ, ի՜նչ ողջակէզներ, որոնց յուշին մտածումներ կ'արթնցնեն մեր մէջ:

Այս հսկայ մեռելաքաղաքին մէջ, որ իրենց յաւիտենական քունը կը քնանան բազմաթիւ նախկին պատերազմիկներ, կը թուի թէ մեր մեռելները, մեր զէնքի եղբայրները, այստեղ մեզի՝ իւրաքանչիւրիս կը շշնջան այն խօսքերը զորս լսելու պէտք ունինք. Մեզի՛, անոնց որ ողջ մնացին Մեծ Ցաղթերգութենէն վերջ, մեզի՛ որ մեծ մեռելներուն նման՝ մեր հայրենիքին տուինք մեր երիտասարդութեան լաւագոյն տարիներէն մէկ քանին, անխռովելի եւ նենգ մահուան, անդորր մաղձալից աղջեւ, ուրիշ ի՜նչ կրնան թելադրել բայց եթէ սէր յիշատակներու, եղբայրական կապ, բոցավառ անձնուրաց արդարութեան եւ խաղաղութեան:

Եւ ի՜նչ մեծ, սփոփարար յուզումներ կ'արթնցնեն մեռելները որ իրենց հայրենիքին համար՝ հողերու մէջ ամէն անոր որ սիրեցին զիրենք, յաճախ մեծ խանդավառութեամբ, չէ՞ որ անոնք մեռան կատարելու համար նուիրական պարտականութիւն մը:

Անոնք մեզի աւանդ ձգեցին իրենց դիւցազն կեանքը, իսկ իրենց հերոսական մահը մեզի համար մեծանձնութեան թանկագին ժառանգ մըն է, որ մեզ, հաւատացեալ ըլլանք կամ ոչ, կը մխիթարէ իրենց անտեսանելի այլ թելադրիչ ներկայութեամբ, մեզի յոյս կը ներշնչէ յաւիտենութեան մէջ զիրենք վերստին տեսնելու.

Այո՛, սիրելի բարեկամներ եւ պարոններ, այսպէս է որ կը խօսին անոնք մեզի: Եւ կա՜ն բառեր, որ մարդկային բերնէ թռչելով՝ կարենային հաւասարիլ մեռելներու գերագոյն եւ քաղցր խորհուրդներուն:

Եւ յետոյ, տարեդարձը զոր կը տօնենք, շիրիմները որ մեզ կը շրջապատեն, յիշատակը զինակիցներուն զորս կորսնցուցինք, շրջապատը որու վրայ կ'աւելնայ, այսօր, ինծի համար, տրտմութիւնը ցաւագին վէրքի մը տարեդարձին, այս ամէնը ինծի կը յիշեցնեն Ովրատիոսի մէկ տողը՝

Delemur morti nos nostraque.

Բոլորս ալ նախասահմանուած ենք մահուան, մենք բոլորս եւ ինչ որ կը պատկանի մեզի: Ասիկա պատճա՞ռ մըն է որ չգործենք, ասիկա պատճա՞ռ մըն է որ յուսահատինք: Ո՛չ, այդպէս չենք մտածեր մենք:

Փասքալ կ'ըսէ. «Մարդը եղէգ մըն է, բնութեան մէջ ամէնէն տկարը, բայց խորհող եղէգ մըն է: Պէտք չէ որ բովանդակ տիեզերքը զինուի՝ ճզմելու համար զայն: Թոյլ շիւղ մը, կաթիլ մը ջուր բաւական են սպաննելու համար զայն: Սակայն երբ տիեզերքը ճզմէ, (ճզմուած) մարդը պիտի երեւնայ աւելի ազնուական քան այն որ զայն կը սպաննէ, որովհետեւ գիտէ թէ կը մեռնի, եւ տիեզերքը տեղեակ իսկ չէ թէ ինչ առաւելութիւն ունի»:

Խորհրդածենք պահ մը, պարոններ, այս հզօր բառերուն վրայ, եւ թող յիշատակն այս հանդիսութեան մեզ մղէ առնական որոշումներ տալու: Չըլլանք նուազ մեծանձն քան մեր մարտիրոսները եւ հերոսները: Այդպէս պարտինք ըլլալ հանդէպ իրենց յիշատակին: Այդպէս պարտինք ըլլալ հանդէպ անոնց, որոնց պաշտպանութիւնը կտակ բերին մեզի:

Թող որ ապրողները արժանի ըլլան մեռնողներուն, որոնք փրկեցին զիրենք:

ՀԻՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՄԸ ԻՐ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

—

ԽՄԲ.... Ինչպէս գրած ենք, վերջերս Ռոբէն սեւ կտուռ մը անցած է Ամերիկայի Ս. Դ. Հնչակեաններու եւ համայնավարներու միջեւ, որոնք միացեալ ճակատ կազմեր էին մէկուկէս տարի առաջ: Այս առթիւ յատկանշական է հին հնչակեան Խորէն Տէր Ղազարեանի հետեւեալ գրածը, հրատարակուած՝ Ֆրէզնոյի «Մշակ» թերթին մէջ (անկուսակցական).—

« Անհամբեր կը սպասէի Լոս Անճէլըսի Սոցիալ Դեմոկրատ հանդէսին, որուն մէջ պիտի խօսէր Ամերիկայի շրջանի իմ ամենաշատ սիրած մտաւորական եւ յեղափոխական գործիչ Վ. Մորլեան:

Որպէս էքսըն, Օհայոյի, Ս. Դ. Հնչակեան մասնաճիւղի անդամ, երբեմնի ատենապետ եւ ատենադպիր, մօտէն ծանօթ էի ընկեր Մորլեանին եւ բոլոր գործիչներուն:

Ժամը երեքին բարձրախօսին մօտեցաւ Ս. Հայաստանի Քալիֆօրնիոյ շրջանի հայանուն Արամ Գասպարեան չէկիստը, փոքրամը ձեռքը եւ հրամայեց որ «Միջազգայնականը» երգուի: Գաղանձուած Զաքարիայի տերեց հնչակեան երգչախումբին մէջ: Առանց Տիգրանակերտի, Զօր. Մարզուանի, Գարահիսարի, Վանի, Սասունի եւ Զէյթունի ապստամբներուն վերեւէն կը լուէր հնչակեան մարտական երգի գոռ ձայնը, անհանգիստ ընելով կարմիր սուլթանը:

« Ինչո՞ւ չէք երգեր «Միջազգայնականը», բարկաձայն պոռաց չէկիստը Նորքէն ձայն բարբառոյ յանապատի: Միամիտ հնչակեան մը հարցուց, — «Հնոսալոր Երկիրը երգե՞նք: Չէկիստը քիթը պինդը ծռմռեց եւ տոտոցու կատարեալ կապուած կապիկի ձեւ. քիչ մնաց որ բեմը ձգէր հեռանար, բայց ինքզինքը զսպեց ու դառնալով երգչախումբին՝ ըսաւ.

— Ընկերներ, բանուորական երգ մը չէ՞ք գիտեր, երգեցէք հա:

Ու երգչախումբը վերջապէս «Օվըր բոլշոյ» բանուորական երգ մը մէջտեղ հանեց եւ դառով-մոռով երգեց:

Ի տես այս տխուր տեսարանին, աչքես արցունք հոսեցաւ: Իմ երբեմնի հզօր կուսակցութիւնը ճիտը ծռած, չէկիստին ապառնալիքներուն տակ կ'երգէր երգ մը, որ ոչ սրտէն կը բխէր եւ ոչ ալ հոգիէն:

Չէկիստ Արամը բեմ հրաւիրեց ընկ. Մորլեանը, որ խօսի: Իսկ ինքը աջ կողմը կենալով արթուն կը հսկէր, որ չըլլայ թէ այդ ուղղութենէն դուրս ելլէ եւ ազգայնական բառ մը թռցնէ:

Չէ՞ որ Հնչակեան կուսակցութիւնը երբ ձուլուեցաւ Հօկերուն մէջ, անոնք պայման դրին, որ իրենց բոլոր ժողովներուն մէջ ՉԵԿԻՍՏ մը պիտի հսկէր իրենց վրայ, զիրենք ուղղելու: Հնչակեանները ընդունեցին այդ ստոր պայմանը եւ կորսնցուցին իրենց անկախութիւնը ազատ Ամերիկայի մէջ իսկ:

Ու ես դեռ անհամբեր կը սպասէի այդ երբեմնի համակ կրակ ու բոց ճարտասան հնչակեան գործիչին, այն գործիչին, որ դեռ երէկ՝ կամաւորական շարժման գլուխը կեցած, մեզ դէպի ճակատ կը մղէր եւ մեր բազուկներուն, մեր սրտին ու մեր հոգիին մէջ Ժիրայրներու, Փարամազներու, Ցարէթ - Ցակոբներու, Առօներու եւ Տօքթոր Պէնէներու հայրենասիրական կրակի անմար կայծերը կը բոցկցնէր:

Ու կը սպասէի, թէ ան ինչպէս պիտի արտայայտուէր եւ այսօր:

Ան արտայայտուեցաւ...

Բայց ես մնացի ափ ի բերան շուարած: Չէի կրնար հաւատալ, թէ խօսողը Մորլեանն է, ան Մորլեանը, որ երէկ, քսան կախաղաններուն արձանին տակ չոքած՝ մանուկի մը պէս կուլար ու կը լացնէր մեզ: Այս նոյն Մորլեանն էր, որ մեզի կը պատուիրէր « Հնչակեան գնդակը պարապ չնետենք, ամէն մէկ գնդակ երկու Թուրք պէտք է արժէր »:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԴՐՕՇ ԵՒ ԱԶԳ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսերէն թերթ մը կ'աշխատի ամէն դրօշի գոյներուն մէջ կարդալ նոյն դրօշը խորհրդանշան առնող երկրին ազգ. պատմութիւնը:

Օրինակ, ահա Միացեալ Նահանգներու դրօշին նշանակութիւնը. —

Միացեալ - Նահանգներու դրօշին վրայ կը տեսնէք աստղեր եւ գոյներ (կարմիր, ճերմակ եւ կապոյտ):

Առնենք գոյները: Կարմիրը կը խորհրդանշէ քաջութիւն, խանդավառութիւն: Ճերմակը՝ անբծութիւն, անմեղութիւն, կատարելութիւն: Կապոյտը՝ օրինապահութիւն, բարեկամութիւն, արդարութիւն, խաղաղութիւն:

Առնենք հիմա աստղերը: Հինէն ի վեր, Հնդկաստանի, Իրանի եւ Եգիպտոսի մէջ աւանդութիւն մը աստղերուն կ'ընծայէ վեհապետութեան, թագաւորութեան գաղափարը: Ամերիկեան դրօշին վրայ կը տեսնուին 46 աստղեր, որովհետեւ Միացեալ - Նահանգներու պետութիւնը միութիւն մըն է 46 երկիրներու:

Ամերիկեան առաջին դրօշը 13 աստղ ունէր, որովհետեւ նախապէս միացած էին միայն 13 երկիրներ

Գոյնի ժապաւէնները կը խորհրդանշեն արեւին ճառագայթները, որոնք կ'ողողեն աստղազարդ եւ մետաքսահիւս պաստառը: Այս ժապաւէնները կը յիշեցնեն բրիտանական դրօշը: Արդարեւ երկար ատեն Հիւս - Ամերիկան կը գտնուէր Անգլիոյ տիրապետութեան տակ: Երբ Անկախութեան պատերազմը վերջ գտաւ, Ամերիկացիները ուզեցին վերջնապէս կտրել ամէն կապ եւ աւանդութիւն, որ զիրենք կը կապէր «մայր - հայրենիքին»: Ընդունելով հանդերձ իրենց դրօշին վրայ այդչափ մը խնամութիւն, անոնք աւելցուցին նաեւ ազատութեան եւ արդարութեան խորհրդանշան գոյները:

Ո՞վ առեղծեց այս դրօշը առաջին անգամ: Ամերիկեան աւանդութիւն մը զայն կը հասցնէ մինչեւ... Մովսէս մարգարէին, որ Սինայի լերան վրայ, Տասը Պատուիրանքները առնելէ վերջ՝ գրաւ կապոյտ պաստառի վրայ, յետոյ՝ Տապանակին մէջ, որ ծածկուած էր ոսկեգոյն վարագոյրներով... եւայլն »:

Այս հրէական աւանդութենէն անկախ, պէտք է ըսել որ դրօշները կրօնական նշանակութիւն ունէին հին ատեն:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ

— o —

Ասպարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 օգոստոս).

— « Նախորդ թիւի խմբագրականներով մենք ցոյց տուինք թէ որքան ուղիղ, անփոփոխ եւ շիտակ եղած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիրքը ընդդէմ Խորհրդ. Միութեան եւ զայն վարող բոլշեւիկեան կուսակցութեան:

Ցոյց տուինք որ հակաբոլշեւիկ ըլլալ չի նշանակեր երբեք ըլլալ «հակահայաստանեան»: Աւելի հակառակ դատողութիւնը մեզ պիտի հասցնէր այն եզրակացութեան, որ Հայաստանի ծառայութեան միակ միջոցը պիտի տեսնէինք բոլշեւիզմի մէջ:

Ցոյց տուինք նաեւ որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը բոլշեւիզմին վրայ կը նայի իբրեւ կողմ, եւ անոր հետ Հայաստանի մասին խօսելու առեն նկատի չունի իր կուսակցական շահերը, այլ միմիայն իր ներկայացուցած ժողովուրդի եւ հայրենիքի շահերը

Երբ մեր հակառակորդները կը խօսին այս խնդիրներու մասին, չեն կրնար կամ չեն ուզեր իրենց համար յստակ դարձնել, որ հայ ազգայնական ժողովուրդին համար Հայաստանի պարտադրուած բոլշեւիկեան իշխանութիւնը բխած չէ ու չի կրնար բխիլ Հայ ժողովուրդէն: Ան մեր կամքէն, կամ Հայաստանի ժողովուրդի կամքէն անկախ եկուոր եւ բռնադատեալ իշխանութիւն մըն է, հետեւաբար չի կրնար նոյնանալ կամ շփոթուիլ Հայաստանի հետ: Այդ պարզ եւ հասկնալի պատճառով ալ, բոլշեւիկեան կուսակցութեան հայանուն անդամը այդ երկրին վրայ չի նայիր իբրեւ իր հայրենիքը, այլ կը նկատէ զայն իր հասկցած բոլշեւիկեան հայրենիքին մէկ աննշան մասնիկը, ուր իրաւունք կը սեպեն ապրիլ միայն իրենք, բայց ոչ՝ իրենց տարակարծիք եղող արիւնակիցները, հոգ չէ թէ ասոնք կազմեն ժողովուրդի 90 առ հարիւրը:

Ասիկա եթէ յստակ ըլլար մեր ոչ-բոլշեւիկ հակառակորդներուն, այդ պարագային անոնք պիտի չզարմանային բնաւ թէ ինչո՞ւ հայ բոլշեւիկը «Հայաստանի ազատագրութիւնը թրքական լուծէն կը նկատէ վնասակար բախտախնդրութիւն», բայց կ'երթայ կռուելու Սպանիոյ « ազատագրութեան » համար:

Հ. Հ. Դաշնակցութեան համար, ուրեմն, Հայաստանի եկող ու գացող բոլշեւիկեան իշխանութիւնները կը հանդիսանան օտար, տիրապետող իշխանութեան մը գործակալութիւն, որ կրնան մնալ իշխանութեան գլուխ այնքան ժամանակ որ հաւատարմօրէն կը կատարեն իրենց տիրոջ հրամանները, բայց յանկարծ պատահի որ անոնք շեղին ծառայականութենէն եւ խորհին այդ երկրի ժողովուրդի կենսական շահերու մասին, անմիջապէս կը ձերբակալուին ու կը գնդակահարուին: Ինչպէս իշխանութեան գալուն՝ նոյնպէս ալ ձերբակալուելուն եւ պատժուելուն մէջ որեւէ դեր չունի այդ երկրի ժողովուրդը:

Եթէ մեկդի դնենք անարժէք բառերը եւ վեր առնենք բուն էութիւնը, կը տեսնենք թէ Հայաստանի պարտադրուած այժմու վարչութիւնը բնաւ տարբերութիւն չունի սուլթաններու եւ ցարերու կողմէ հաստատուած վարչութիւններէն

Սուլթանական եւ ցարական շրջաններուն, երբ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը պայքարէր անոնց եւ անոնց ստեղծած վարչութիւններուն դէմ Հայաստանի մէկ կամ միւս մասին մէջ, բնաւ չէր նշանակեր թէ «հակահայաստանեան» էր:

Ինչպէս ցարական եւ սուլթանական շրջաններուն հայանուն մարդիկ անոնց ծառայականութեան մէջ կը փնտռէին Հայ ժողովուրդի շահերուն պաշտպանութիւնը եւ կատաղի պայքար կը մղէին Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, այսօր ալ մեր ոչ-բոլշեւիկ հայանուն հակառակորդները նոյն յիմարութեան մէջ դրած են իրենք զիրենք:

Ու մեր ողբերգութիւնը այս իրողութեան մէջ է, եւ ոչ անոր՝ որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը անհաշտ է օտար եւ եկուոր իշխանութեան մը դէմ: Որովհետեւ առաջինը կ'ուժեղացնէ մեր ժողովուրդը հարուածող բազուկը, իսկ վերջինը կը փորձէ կտրել եւ նետել զայն, դարձնելու համար հայ ժողովուրդը իր ճակատագրին տէրը »:

ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՀԱՑԿԵՐՈՅԹԸ

Տարեկան ուխտագնացութենէն յետոյ, Մարտիկներու Միութիւնը լաւ սովորութիւն դարձուցած է նոյնպէս տալ ընկերական ճաշ մը, որ տեղի ունեցաւ Փլաս Կամպէթայի վրայ, կոկիկ ճաշարանի մը մէջ:

Ժամը 7.30ին սրահը լեցուած էր, դէն սպամիկ ընկերներով եւ երիտասարդներով:

Սեղանապետ ընտրուեցաւ Ա. Շահխաթունի: Սեղանը բացուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով զոր խմբովին երգեցին Մուլինոյի Երիտասարդական Միութեան անդամները: Այնուհետեւ սկսան բաժակաճառերը եւ անհատական ու խմբական երգերը: Յուզիչ կերպով Օմար Խայամէն քառեակներ երգեցին ընկերներ Գ. Ճիւէճեան եւ Գ. Սերոբեան: Մէջ ընդ մէջ իր նուագով կը մասնակցէր Թառխա Աբգարը, բարձրացնելով սեղանակիցներու տրամադրութիւնները

Իր համով հոտով զրոյցներով ուրախութիւն ստեղծեց սեղանապետը: Խօսեցաւ Անդրանիկի մասին, եւ գովեց Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, իր ցոյց տուած յամառ եւ յարատեւ աշխատանքներուն համար:

Սեղանակից էին նոյնպէս Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Ահարոնեան: Հայ վշտի երգիչին անդրանիկ որդին գեղեցիկ լեզուով դրուագներ պատմեց Անդրանիկի կեանքէն, յիշելով այն օրէն երբ առաջին անգամ Իգդիր իրենց տունը եկած էր: Բնորոշող գծեր տուաւ անոր յեղափոխական, ռազմավարական եւ միաժամանակ մարդասիրական յատկութիւններէն: Այս առթիւ բաժակներ պարպուեցան Ա. Ահարոնեանի կենացը: Շատ յուզուած կերպով արտասանեց Մուլինոյի Երիտասարդաց Միութեան Նախագահը, Գ. Միսաքեան... «Պահ էլ պէտք չէ եւ ոչ Աստուած երկնքում»: Վանեցիներու մասին մանրավէպ մը պատմեց ընկեր Օ. Օհաննէսեան, զուարթացնելով ամբողջ սրահը: Տիկիններու եւ օրիորդներու կողմէ երգեց Օր. Շ. Պէտագեան:

Ամէնէն վերջ խօսք տրուեցաւ Տ. Բաղդասարեանին, որ շնորհակալութիւն յայտնեց հիւրերուն, սեղանակից ընկերներուն, եւ ճաշը վերջացաւ խանդավառութեան մէջ:

Սեղանակից

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Առաջին նամակէն սկսած, կանոնաւոր թղթակցութիւն մը սկսաւ երկուքին միջեւ. Սոնիան կը գրէր Եւրոպայի իր կեանքէն, համալսարանական աշխատութիւններու մասին, երկարօրէն կը խօսէր իր ծրագիրներու մասին, ապագայ ծրագիրներու՝ որոնք Վասպուրականի հետ կապուած կը մնային: Այդ ծրագիրներու առանցքը կը մնար հիւանդանոցը եւ մայրանոցը. Ինչպէս կ'երեւէր Սոնիայի նամակներէն, մայրանոցի հաստատութիւնը մասնաւորապէս գրաւած էր անոր ուշադրութիւնը: Անգամ մը զանազան երկիրներու մէջ մանուկներու մահացման վիճակագրութիւնը դրկած էր Սոնիան, եւ իր կողմէ աւելցուցած Վանի մէջ ապրած վեց ամիսներու ընթացքին հայ մանուկներու մահացումի տոկոսը: Սարսափելի բարձր տոկոս մը կը կազմէր այդ թիւը: Այդ առթիւ Սոնիան կը գրէր. «Մեզ նման փոքր ազգի մը համար կենսական նշանակութիւն ունի երեխաներու հարցը: Ազգերու [illegible] է Հայերուս համար ամէն երեխայ արժէք մըն է, հետեւաբար ազգային պարտականութիւն մը պէտք է համարել մայրանոցներու միջոցով, ապահովել երեխային ծնունդն ու մօր առողջութիւնը »:

Իր կարգին Լեւոն ալ ընդարձակ նամակներով տեղեակ կը պահէր Սոնիան Վասպուրականի անցուդարձերէն եւ ընկերներու աշխատանքներէն: Մասնաւորապէս կը գրէր գիւղական գործի զարգացման եւ այն բոլոր հարցերու մասին, որոնք հասարակական արժէք մը ունէին:

Այսպէս շարունակուեցաւ երկուքին թղթակցական յարաբերութիւնը մինչեւ Սոնիայի ուսումնական տարիի սկիզբը, 1912 Թուականի հոկտեմբեր ամիսը: Անկէ վերջ Սոնիայի նամակները դադրեցան: Անգամ մը միայն դեկտեմբերի վերջերը, Ծամօնիէն բացիկ մը ստացաւ Լեւոն: Ծամօնիի Սառնադաշտի նկարին տակ բառեր մը միայն եւ Սոնիայի ստորագրութիւնը:

Լեւոն թէեւ Սոնիայի հետ ունեցած նախկին կապը վերականգնել անկարելի կը համարէր եւ թերեւս չէր ալ մտածեր այդ մասին, բայց տարիներ շարունակուելէ վերջ, Սոնիայի նամակներու անակնկալ դադարումը խորապէս տխրեցուց զինքը: Այդ նամակները ողջմտութեան փշրանքներ էին, անյոյս սիրով տառապող Լեւոնի համար: Հիմա անոնք ալ, անհասկնալի պատճառով մը վերջ կը գտնային, հոգեկան տառապանքի նոր աղբիւր մը դառնալով: Այս վերջին հարուածը եկաւ աւելցնելու տարիներու յոգնութենէն առաջացած ջղայնութիւնը: Անկէ վերջ Լեւոնը որոշեց ժամանակաւոր կերպով հեռանալ Վասպուրականէն:

×

Ժայռի վրայ երկնցած, արեւի բարկ ճառագայթներէն այրուելով, Լեւոնը ամբողջովին կլանուած խոհերով, կը վերյիշէր այդ բոլորը, Վասպուրականը, ընկերները, գործը, Սոնիան եւ հոգեկան խռովքը կը կրկնապատկուէր:

Արեւը հազիւ զենիթէն թեքած դէպի արեւմուտք, կարաւանը կարծես քնէ արթնցաւ: Անխուսափելի աղմուկով, հարա - հուրայով, ձիապաններ սկսան բեռցնել անասունները: Զանգակներով, բոժոժներով եւ փոքր հայելիներով զարդարուն ջորին առաջ ինկաւ: Սկսաւ Ղլիճ Կէտուկի վայրէջքը, նոյնքան վտանգաւոր որքան վերելքն էր:

Վերջին պահուն, Լեւոնը վար սողալով ժայռէն, միացաւ ճամբորդներու, որոնք նախընտրեցին հետիոտն իջնալ մինչեւ լեռան ստորոտը, ուրկէ անդին ճանապարհը համեմատաբար տանելի էր:

Լեւոնի մռայլ տրամադրութիւնը հետզհետէ կը լուսաւորուէր, երբ կը մտածէր, որ երկու երեք ժամէն կարաւանը պիտի հասնէր Խասաուր, ուր պիտի գտնէր իր սիրելի ընկերներէն Առիւծ Գեւօն եւ Թոփալ Սատանան:

Սահմանադրութենէն վերջ երբ յեղափոխականներէն ամէն մէկը ցրուեցաւ իր ծննդավայրը, Լեւոնը կենդանի հանգոյց մը դարձաւ զանոնք իրարու կապող: Մասնաւորապէս Մոսօն, Առիւծ Գեւօն, Սաղօն եւ Ղարիպը կանոնաւորապէս կը թղթակցէին Լեւոնի հետ, անոր խորհուրդներուն կը դիմէին տեղական հարցերու եւ ընդհանուր բնաւորութիւն կրող խնդիրներու նկատմամբ: Անցած հինգ տարիներու ընթացքին Մոսօն անգամ մը միայն եկաւ Լեւոնը տեսնելու, իսկ Առիւծ Գեւօյին եւ Թոփալ Սատանային չէր հանդիպած:

Բնականաբար չուզով Առիւծ Գեւօյի եւ Թոփալ Սատանայի հետ տեսնուելու գաղափարը մոռցնել տուաւ Լեւոնին ամէն ուրիշ մտածում, եւ բարձր տրամադրութեամբ արագօրէն իջաւ վայրէջքը:

Լեռան ստորոտը բաւական երկար սպասեցին կարաւանի հասնելուն: Երբ կարաւանը հասաւ, ճամբորդները բարձրացան համետներու վրայ, ձիերը ալխուժով սկսան քալել, զանգակներու, բոժոժներու ներդաշնակ երաժշտութեան ընկերակցութեամբ:

Շաբաթ օր էր: Երկինքը ջինջ կապոյտ, շուտով տեղ հասնելու հեռանկարը՝ մխիթարական: Տաժանք մըն է կարաւանի միջոցով ճամբորդելը Մէջքդ երկու տակ կը դառնայ, ոտքերդ փայտացած չես կրնար շարժել, արեւէն խանձուած՝ շուքի կարօտը կը քաշես, գլուխդ կրծքիդ վրայ ինկած, քնանաս. ընդոստ կ'արթննաս երբ ձին կը սայթաքի, հազար անգամ կ'երդնուս անգամ մըն ալ կարաւանով չճամբորդել եւ սակայն, երբ իրիկուան կողմ իջեւանի մը առջեւ կամ բաց դաշտի մէջ կանգ կ'առնէ կարաւանը, փետտուած ոսկորով վար կը սողաս համետէն, ծառի մը տակ կամ իջեւանի պատշգամի վրայ ընթրիքդ կ'ընես եւ սեւցած [illegible] թէյ լեցնելով բաժակիդ մէջ՝ կը մոռնաս ճամբու նեղութիւններդ ալ, երդումդ ալ: Չէ, կարաւանի ճամբորդութիւնն ալ ունի իր քաղցրութիւնը, թերեւս կատարեալ արեւելեան, քաղցրութեամբ եւ տառապանքով ներդաշնակուած:

Կարաւանը, հազիւ նկատելի ելեւէջով ճամբան արագօրէն կտրելով, երկու ժամէն հասաւ բարձրութեան մը, ուրկէ կ'երեւէր Ալաշկերտի ընդարձակ դաշտի արեւմտեան մասը:

Հիւսիսի հորիզոնը եզերելով կ'երկարէր Հայկական Պար լեռնաշղթան, որու բարձր գագաթներէն Սուկաւէտ, Աղպուլաղ, Կաւալի եւ ուրիշներ շրջապատի լեռներէն աւելի բարձր, հայկական կլոր պարի մէջ ձեռք ձեռքի տուած պարողներու կը նմանէին, գլուխնին երկնքի կապոյտին ի վեր: Ընդարձակ դաշտի տարածութեան վրայ, հեռուէ հեռու, կ'երեւային Ալաշկերտը, Խոփուսը, Ռամազանը, Մոլլա Սիւլէյմանը, Զէտկանը, Քիւրտ Ալին, Խօշխանն ու հազիւ կէս ժամ հեռաւորութեան վրայ գտնուողը Խասաուրը:

Բնաւորութեամբ զուսպ եւ սառն, զարմանալի յուզում մը տիրեց Լեւոնին, երբ հեռուէն տեսաւ գիւղը: Կարաւանը հազիւ գիւղի գլխաւոր փողոցը մտաւ, որ ուղիղ կ'երկարէր դէպի եկեղեցին, գիւղը, երկու մասի բաժնելով, արտասովոր իրարանցումի մէջ գտաւ ամբողջ գիւղը:

Բոլոր տուներու դռները բաց, յարաշարժ բազմութիւն մը գրեթէ ամէն կողմ, բազմաթիւ դատարկ սայլեր տուներու բակերուն առջեւ եւ դեռ շատ մը ուրիշ սայլեր, որոնք ճռնչալով կը հասնէին ամէն ուղղութենէ, բեռնաւորուած բազմութեամբ: Խասաուրը տօնական կերպարանք կը կրէր:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

խատանք պիտի հանդիսանայ նաեւ աղջիկներու համար, վեց ամիս պայմանաժամով, ինչպէս մանչերու համար։

Չորեքշաբթի օրուան թափօրին համար, մանչերը աւելի յոգնեցան քան թէ աղջիկները. Մանչերը ամբողջ գիշերը քալելէ վերջ, արթնցան առաւօտեան ժամը 6ին եւ քանի մը ժղոն եւս քալեցին մինչեւ հանդիսավայրը։ Անոնք բահերը իրենց ուսերուն վրայ դրած էին հրացաններու պէս եւ կը շարժէին իբրեւ ճշգրտապահ զինուորներ, ապացուցանելով թէ իրենց վեցամսեայ ծառայութիւնը աշխատանքի բանակավայրերու մէջ՝ եղած է նախապատրաստական շրջան մը՝ երկամեայ պարտաւորիչ զինուորութեան համար։

Իսկ աղջիկները պարզապէս քալեցին մինչեւ Առաջնորդին ամպիոնը, մինչ եկեղեցիներու բոլոր կոչնակները կը հնչէին հանդիսաւորապէս։ Թղթակից մը դիտել կուտայ թէ սխալ պիտի ըլլայ Աշխատանքի այս ցոյցը նկատել միայն մէկ արտայայտութիւնը գերմանական զինապաշտութեան։ Միեւնոյն առեն ճնշական աշխատանքի փառաբանութիւնն էր որ կը կատարուէր։ Այս առթիւ երգուած երգերը եւ խմբերգները կը ձգտէին ապացուցանել թէ աշխատանքը ծառայութիւն մըն է հայրենիքին համար։

Արարողութիւնը սկսած առեն, տեսակ մը սաղմոսերգութիւն կատարուեցաւ.

— « Չորրորդ անգամն է որ կը կատարենք այս տօնը որ մեզ կ'ընծայէ մեր Ժողովուրդին եւ մեր Առաջնորդին »։

Եւ 38,000 ձայներ աղաղակեցին — « Պատրաստ ենք»։ Ցետոյ երգ մը բարձրացաւ.

— « Մենք կ'ուզենք միշտ ըլլալ ընկերներ, մեր կեանքը նուիրել աշխատանքին եւ Գերմանիոյ։ Մենք գրօշակիրներն ենք նոր օրերու »։

Եւ նորէն սաղմոսերգութիւն մը.

— « Գերմանիա, քու աէրդ կը վառէ մեր հոգին »։

Իսկ 38,000 ձայներ կը թնդային, — « Գերմանիա՛ »։

Հիթլէր այս առթիւ ալ ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ անոնք որ կ'ուզեն ճանչնալ ազգային - ընկերվարութիւնը, պէտք է Նիւրէնպէրկ հանդիպին։ «Այս տարի մեր համագումարը կը գտնուի աշխատանքի մականին տակ։ Աշխատանքի ծառայութիւնն ալ մէկ ամբողջական մասը կը կազմէ պետութեան ինչպէս բանակը։ Աշխատանքի զինուորներ, դուք արդէն գրաւած էք ձեր վերջնական տեղը եւ ոչ ոք պիտի կրնայ հեռացնել ձեզ։ Դուք այսօր կը կազմէք փառապանծ իրականութիւն մը։ Ցանկալի է որ ուրիշ ժողովուրդներու ներկայացուցիչներ գան դիտեն ձեզ, հասկնալու համար թէ այստեղ կը հասնի նոր ժողովուրդ մը, վճռապէս կապուած իր կենսական իրաւունքին »։

»»»» • ««««

ՉՈՐՍ ԿՈՂՄԷ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՖԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ չորեքշաբթի առտու երկրաշարժի ցնցումներ զգացուեցան Սոֆիայի եւ ամբողջ Հարաւային Պուլկարիոյ մէջ։ Շարժին կեդրոնը կը գտնուի Փէթրիչի եւ յունական Մակեդոնիոյ միջեւ։

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական եւ ապստամբ մարտանաւերը ճակատամարտ մը բռնուեցան Ալժէի բացերը։ — Անգլիական քարիւղաբարձ նաւ մը խուզարկուեցաւ, ուրիշ մը յարձակման ենթարկուեցաւ Միջերկրականի մէջ։

Հիւսիսային Սպանիոյ մէջ, ապստամբները կրակի բռնեցին եւ վար ձգեցին ֆրանսական օդանաւ մը։ Օդաչուն անխացած էր։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Համազգայինի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ
10 Սեպտ- Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սալ Վօլթէրի մէջ.
Երեկոյթը ամբողջ նուիրուած է ՎԱՀԱՆ ՏԷՐԵԱՆԻ
Կը նախագահէ Տոքթ. ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կը խօսի ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Մտքերու փոխանակութեան կը մասնակցին Ց ՕՇԱԿԱՆ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ.

Խօսք կ'առնեն Տիկին ԱՐՓԵՆՈՒՀԻ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ. Գ. Գ. ԽՈՒԴԿԱՐԵԱՆ, Ռ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ եւ ուրիշներ։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տէր եւ Տիկին Թառիստ ԺՈՐԺ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ամասիոյ եւ Շրջանի Հայրենակց. Միութեան կողմէ
Կիրակի, 12 Սեպտեմբեր ամբողջ օրը
ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԸ (Tapis Vert)

Ճոխ պիւֆէ, բմպելի, հաց, աղանդեր ժողովրդական գիներով

Ի նպաստ ԱՄԻՐՏՕՎԼԱԹԻ յոբելեանի ֆոնտին վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ։

Ներկայ 4—12 տարեկան փոքրիկներուն միջեւ պարգեւաւոր մրցումներ։

Բոլոր փոքրիկներուն կը բաժնուին խաղալիկներ
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ է

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ.— Էնվալիտէն առնել երկաթուղի, իջնել Meudon Valfleury եւ մէթրօ' Մէրի տ'Իսիէն մասնաւոր կառքեր, անձ գլուխ 2 ֆրանքով կը տանին հանդիսավայրը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵՑՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։

Մարսէյլ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին «Ցահրիկեան» սրահին մէջ, 3, Ռիւ տը լ'Էքլիփս, Մարսէյլ. կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, ծանօթ վայրը։

Օրակարգ՝ գեկոյց ներկայացուցչական ժողովի։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՍԱՄՈՒԷԼ—ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Բացուած է վարժարանիս 1937—1938 տարեշրջանը։ Այն ծնողները որ կը փափաքին իրենց զաւակները մեր քով արձանագրել, թող հաճին վարժարանիս քարտուղարութեան դիմել ամէն Երկուշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 15էն 18։

Տնօրէնութիւն

Մեր Հասցէն է՝ Direction du Collège Arménien Samuel—Moorat 26 Rue Troyon. Sèvre. S. et O. (France).

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԶԱՐԽԱՓԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՆԻ ՓԱՌԱՒՈՐԱՑԻ ԱՌԹԻՒ.
Ս ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՏՈՒՌ [illegible]
[illegible]

Բարեխօսութեան Սեպտեմբեր 12. կիրակի ՈՒԽՏԻ ՕՐ. Մայր եկեղեցւոյ մէջ [illegible]

Սեպտ. 11. շաբաթ երեկոյ [illegible]

Սեպտ. 12. կիրակի առաւօտ՝ [illegible] 7.30. Ս Պատարագ՝ 10. Քարոզ՝ 11.30. Սեպտ. 12. կիրակի երեկոյ ՓԱՌԱՒՈՐԱՑ ԱՍՏՈՒԱԾՈՅ՝ եկեղեցւոյ բակին մէջ 5, Քարոզ՝ 6. Սեպտ. 13. Երկուշաբթի ՄԵՌԵԼՈՑ [illegible] 9.30. Ս Պատարագ՝ 10.

[illegible]

Վարչութիւն
Մայր-Եկեղեցւոյ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկ. Թէքէեանը, Տէր եւ Տիկին Գէորգեան եւ պարագաները, իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն, ամէն անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով կամ գրաւոր ցաւակցութեան յայտնեցին ողբացեալ

ՆՈՒՐՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ցաւալի մահուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

[illegible]

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Երիտասարդներու Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր ուրբաթ իրիկուն, ժամը 8.30ին, նոր Ակումբին մէջ, 2, Ռիւ տը լա Տէֆանս։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Ընկերներէ, բարեկամներէ եւ «Մեղուի» գործակալներէ կը խնդրեմ նշ-կատի ունենալ նոր հասցէս՝

Hatchikian Nerses
131, Rue Lafayette, (chez Coiffeur).
Vienne (Isère)

Le Gérant : M. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Բէկը մտաւ ընդունարանը եւ հրամայեց իր հետ եկող ծառային որ վարպետները ցած թողնէ ու գնայ։ Այստեղ մենակ նստած, կարծես, մէկին սպասում էր նա։ Վրանի առաստաղից քարշ ընկած լապտերը ծխոտում էր աղօտ լուսով։ Կանանոցի բաժնից ձայն չէր լսւում, երեւի բոլորը քնած էին։

Ցայտնուեցաւ Կրպօն, այսինքն նոյն Թիւրալը, որին յանձնեց բէկը կողոպտուած վաճառականներին հիւրասիրելու։

— Հանգի՞ստ են քո հիւրերը, հարցրեց բէկը, մի խորհրդաւոր ժպիտով նայելով ծառայի երեսին։

— Իմ բարի տիրոջ շնորհիւ հանգիստ են... պատասխանեց խորամանկ Թիւրալը, — կերան, խմեցին, օրհնեցին քո կեանքը եւ քնեցին. գուցէ երազի մէջ կը տեսնեն, թէ գտնելու են իրանց ապրանքները ...

— « Դժոխքի մէջն էլ չեն գտնում »... ասաց բէկը հեգնութեամբ, — ո՞րտեղ պահեցիք ապրանքները։

— Մեր գիւղում, կաղ Ալօի տանը։

— Լա՞ւ բաներ են։

— Աստուած ոչ մի անգամ այսպիսի թալան չէ ձգել մեր ձեռքը, բէկ, — ոսկի, արծաթ, աբրեշումի եւ շալի գործուածներ, մի խօսքով, ինչ որ ուզես, կը գտնես։

— Ձեզ չը տեսա՞ն գիւղը մտնելու ժամանակը։

— Ո՞վ պիտի տեսնէր, գիւղում մարդ չի մնացել. բոլորը իրանց անասունների հետ գնացել են եայլաղ(*), մնացել են մի քանի հայ ընտանիքներ, նրանք էլ կոյր հաւի նման, հէնց որ մութը պատում է, երկիւղից իրանց խրճիթներից դուրս չեն գալիս, փակւում են, գլուխները դնում, քնում են։

— Ո՞րտեղ պահեցիք ապրանքները։

— Ալօի տանը ասացի, այդ հին գայլի տան մէջ հարիւրաւոր ծակեր կան, մէկի մէջ ցրւինք, դուռը կողպեցինք։ Սատանան էլ չէ կարող գտնել։ Ահա բանալիները բերել եմ հետս. ասաց նա եւ տուեց բէկին երկու բանալիներ.

— Ալօն մեր հաւատարիմն է, վնաս չունի, նկատեց բէկը — առաջին անգամը չէ, որ նա այսպիսի ծառայութիւններ է անում մեզ։

Վերջացնելով իր կարգադրութիւնների պատմութիւնը, Կրպօն սկսեց նկարագրել, թէ որպէս յարձակուեցին քարվանի վրայ, որպէս կողոպտեցին, ով ինչ քաջութիւններ գործեց եւայլն։

— Շատ ապրես, Կրպօ, ես քո քաջութիւնը միշտ գնահատել եմ, պատասխանեց բէկը։ — Երբ այդ անպիտաններին կը հեռացնենք այստեղից (խօսքը մուտրիբի մասին էր), ես կը բաժանեմ կողոպուտը եւ ձեզանից ամէն մէկը կը ստանայ իր արժանաւոր բաժինը։

Կրպօն գլուխ տուեց եւ ոչինչ չը խօսեց։

— Բայց ինձ տանջում է մի միտք, առաջ տարաւ բէկը ծանրութեամբ, — ես կը ցանկանայի որ այդ գործը չը կատարուէր, քանի որ այդ մարդը այստեղ էր։

— Մուտրիբի՞ համար ես ասում։

— Այո, մուտրիբի համար։

— Մեծ ցաւ չէ, խօսեց Կրպօն ծիծաղելով, — մենք մուտրիբ էֆէնտիին այստեղից փառքով եւ ընծաներով ճանապարհ կը դնենք, այնպէս որ, նա լաւ գոհ կը գնայ մեր մօտից, բայց երկու ձիաւոր ետեւից կ'ուղարկենք, դեռ Արզրում չէ հասած, գլուխը կը կտրեն եւ մեր տուած ընծաները յետ կը բերեն։ Եւ մուտրիբ էֆէնտին էլ չէ կարող գնալ վալիի մօտ, որ պատմէ թէ ինչ տեսաւ այստեղ։ Լա՞ւ եմ մտածել։

Բէկը իսկոյն չը պատասխանեց, նա լուռ մտածում էր։

— Սպանութիւնը, ի հարկէ, կը կատարուի մեր երկրի սահմաններից դուրս, Արզրումի մօտակայքում, աւելացրեց Կրպօն, — այն ժամանակ մեզնից հեռու կը լինի, ոչ ոք չէ կարող կասկածել մեր մասին։

— Հարկաւոր չէ, պատասխանեց բէկը քաղաքական մտածութիւնից յետոյ, — եթէ վալիին տեղեկութիւն տան ես նրան ուրիշ կերպով կը գոհացնեմ եւ նա սուս կը կենայ ...

Կրպօն, որպէս թէ մի նոր բան միտը բերելով, ձեռքը տարաւ իր լայն ծոցը եւ այնտեղից դուրս բերեց թաշկինակի մէջ փաթաթած մի արծաթէ արկղիկ, որը զարդարած էր դեղնագիր քանդակներով։ Արկղիկը տուեց բէկին, ասելով.

— Այդ բանը չը թողեցի, որ Ալօի տանը մնար, փոքր էր, կարող էր կորչել։

Բէկը բաց արեց արկղիկը, նրա մէջ իրանց պատշաճաւոր տեղերում դարսուած էին զանազան տեսակ կանացի զարդեր, — մատանիներ, ապարանջաններ, մանեակներ — բոլորը ոսկուց եւ զարդարած թանգագին քարերով։

Դրա ակլը մի հրեայ էր, ասում էր, որ այդ իրեղէնները Պոլսում շինել է տուել մի պարսիկ իշխանի համար, որը այս ձմեռ պէտք է հարսանիք անէր. — խօսեց Կրպօն ծաղրական կերպով։ — Ձեզ հարսը զրկուեցաւ զարդարանքից։ Հրեան շատ ճղճղում, որ իրեղէնները նրան չէ տան. ես նրան հանգստացրի, որ ձայն չը հանի։

Հանգստացնելը Կրպօի լեզւում մեռցնելու նշանակութիւն էլ ունէր։

— Հիմա կարող ես գնալ, հրամայեց բէկը, հիւրերից լաւ պահպանիր։ Առաւօտեան կը մտածենք թէ ինչ պէտք է անել։

Աւազակապետը գլուխ տուեց եւ հեռացաւ։

Ընթերցողը նկատեց, որ Կրպօն ինքը աւազակապետն էր, որ վաճառականների քարվանը կողոպտել էր, իսկ այժմ հիւրասիրում էր նրանց։ Եւ աւազակների այդ խումբը պատկանում էր Ֆաթթահ-բէկին, որի օգնութեամբ նա եւ պաշտպանութեամբ դիմել կողոպտուած վաճառականները իբրեւ տեղային բարեկարգութեան պահապան հսկողի եւ սահմանապահի։

ՐԱՖՖԻ

(*) Եայլաղ Ցշանակում է անասուններ արածեցնելու տեղ · արօտատեղ։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Rédaction et Administration — Téléphone : Glacière 75 - 70
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ — Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — SAMEDI 11 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3522 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ԳՈՐԾԵԼ ՋՈՒՐ ԾԵԾԵԼՈՎ

»»»» • ««««

Միշտ ինքնագոհ, չըսելու համար ինքնահաւան, Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը կը յայտարարէ, իր հատուածայ[illegible]նդանակին մէջ.

.. « Մեր ազգային քաղաքականութեան առանցքը ներկայ ժա[illegible]ատանն է, ազգային հայրենիք - Հայաստանը: Մեր ժողովուրդը [illegible] զգայ ասիկա՝ անոր շուրջ միանալու համոզումը զօրաւոր է իր մէջ. Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը միշտ կ'աշխատի այս առանցքն անխախտ պահել: Իր ուղղութիւնը որոշ է, Գ[illegible] արդեօք իրենց ճամբան այս ուղղութեան վրայ գտա՞ծ են այն աջակողմեան եւ ձախակողմեան տարրերն, որոնք անարդարանալի քէնով մեզի կը հարցնեն թէ ո՞ւր կ'երթանք, — մինչդեռ մեր ուղղութիւնը, մեր բանաւոր լեզուն եւ մեր անկեղծ ու իրաւական հայրենասիրութիւնն հասկցող ու գնահատող հայ ժողովուրդը շատ լաւ գիտէ թէ, մոլորածները, շփոթութեան մատնուածները, Հայու պէս չզգացող ու չմտածողները պէտք է փնտռել մեր հակառակորդներու ղեկավարութեանց մէջ »: (*Պայքար*, 24 օգոստոս):

Միեւնոյն յօդուածաշարքին մէջ, քիչ մը անդին կը կարդանք.

... « Բանաւոր եւ իրատես քաղաքականութիւնը կը թելադրէ որ արտասահմանի Հայեր միշտ բարեկամ մնան Խ. իշխանութեան: Հարկ է Հայաստանի համար ընդունիլ պարզ իրականութիւնը որ հոն կը տիրէ, եւ անկէ լիովին անկախաբար, առանց անոր թշնամիներուն ու ջատագովներուն ըլլալու, ի մի հաւաքել սփիւռքի ազգային ուժերը: Քաղաքական պայմանները այնպէս ըրին կը պարտադրեն մեզի, որպէսզի կարող ըլլանք իրագործել քաղաքական ծրագիրներ եւ նպատակներ: Խորհ. իրաւակարգին հաստատած սկզբունքները չենք կրնար ընդունիլ, որովհետեւ անոնք կը քանդեն մեր ազգային եւ ընկերային կեանքը՝ հիմնուած ըլլալով դասակարգային պայքարի վրայ: Այս իրաւակարգը մեզի չի պատկանիր, մեր կեանքին մէջ պիտի չիրագործուի ան. կրնայ պատահիլ որ նոյնիսկ Խորհ. Միութեան մէջ ան ենթարկուի արմատական բարեշրջման կամ յեղաշրջումի: Ինչո՞ւ կռուիլ անոր համար :

Ինչպէս կը տեսնէք, Ամերիկայի ռամկավարները գտած են իրենց ճամբան, յստա՞կ եւ իրատես, եւ կը սպասեն որ միւսներն ալ գտնեն: Իրենք չեն՝ «մոլորածները, շփոթութեան մատնուածները, Հայու պէս չզգացող ու չմտածողները», այլ միւսները:

Այդ « միւսները » միայն Դաշնակցականներն էին, քանի մը տարի առաջ: Այժմ երկու են,— « Հակա - Հայաստանեան առաջնորդութիւնը եւ արտասահմանի ապազգային պոլշեւիկութիւնը»:

Բառերու եւ շաղշաղուն բացատրութիւններու նոյն [illegible], նաեւ, ամբողջ յօդուածաշարքին մէջ,— «Ո՞ւր կը դիմէ ռամկավար — ազատական կուսակցութիւնը »: Լպրծուն գետին մը, ուր տրամաբանութիւնը եւ իրականութիւնը յաճախ կը խրին գլխիվայր :

Թէ արդի Հայաստանը կը կազմէ մեր յոյսերու խարիսխը եւ գալիքին կորիզը՝ տարրական գիտելիք մըն է զոր առաջին անգամ [illegible] Դաշնակցութիւնը, երբ ուրիշներ հայրենասիրութիւն կը համարէին հեգնել « [illegible] մը Երեւանը »:

Թէ բոլորս պարտաւոր ենք համախմբուիլ անոր շուրջը եւ աջակցիլ անոր զօրացման ու բարգաւաճման;— այդ մասին ալ Թող Հայաստանին դաս տալ մեզի: Մանաւանդ այն կուսակցութեան, որ ամէնէն աւելի արիւն եւ քրտինք թափած է, անոր կազմաւորման համար: Այլեւս տաղտկալի պիտի ըլլար պատմութիւն քրքրել, ապացուցանելու համար թէ ի՛նչը ինչէն ծնաւ:

Արդ, ի՞նչպէս կարելի է համախմբուիլ եւ ամուր հիմերու վըրայ դնել Հայաստանի ամրապնդումն ու զօրացումը, երբ մեր ամենալէն հակառակորդները կը յամառին Հայկական Արտասահմանը բաժնել երկու մասի,— Հայաստանասէր եւ Հակա - Հայաստանեան:

Ի՞նչպէս կարելի է համաձայնիլ որ եւ է ծրագրի մասին, երբ արհեստական անջրպետներ կը բացուին զանազան խմբակցութեանց կողմէ, ամբոխային տրամադրութիւնները շոյելու եւ մթնոլորտ թունաւորելու համար:

Անհրաժեշտ է հրապարակաւ պատասխանել այս հարցումին, որ թէեւ արժէք չունի բուն հարցին լուծման համար, բայց կը մատնէ փոքրոգի, գարշելի հոգեբանութիւն մը, հետեւաբար եւ արգելք մը՝ մթնոլորտի պայծառացման:

Անհրաժեշտ է նախ հոգեբանօրէն պատրաստուիլ — ինչպէս ռամկավարները իրենք պայման կը համարէին 1932ին, որպէսզի կարելի ըլլայ հարթել ճամբան:

Քաղաքական պայքարը բանսարկութիւն չէ, իսկ խուժանավարութիւնը ուրիշ բանի չի ծառայեր, եթէ ոչ արիւն պղտորելու եւ մաղձ կուտակելու:

Եւ մենք երբեք չենք զիջանիր բանավէճի բռնուիլ այս մասին: Միջանկեալ յիշեցինք այս պարագան, հաստատելու համար թէ « Իսլամ »ի եւ « կեավուր »ի հոգեբանութիւնը տակաւին ամուր նստած է ռամկավարներու ղեկավարութեան գլխուն մէջ.

Օրուան կացութիւնը ոչ միայն լրջութիւն կը պահանջէ, այլեւ պարկեշտութիւն:

Դժբախտաբար մեր ընդդիմադիրները շատ ետ մնացած են երկուքին մէջ ալ: Եւ մենք իրաւունք ունինք պահանջելու որ սթափին, եթէ անկեղծ են իրենց հաւաստիքներուն մէջ:

Երբ նախապաշարումներն ու կանխակալ կարծիքներն են որ կ'առաջնորդեն որ եւ է խմբակցութիւն, դժուար է դէմ դիմաց նստիլ եւ խօսիլ հիմնական, ծանրակշիռ հարցերու մասին: Իսկ մենք ջուր ծեծելու տրամադրութիւն չունինք :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ԵՐԵԿ

»»»» • ««««

Իտալիա եւ Գերմանիա չեն մասնակցիր

Երէկ, ուրբաթ, իրիկուան ժամը 4ին բացուեցաւ Միջերկրականի ապահովութեան խորհրդաժողովը, Նիոնի մէջ (Ժընեւ): Անգլիա եւ Ֆրանսա մինչեւ վերջը ամուր կառչած ըլլալով իրենց սկզբնական ծրագրին, մերժեցին որ եւ է յետաձգում: Իտալիա եւ Գերմանիա, որոնց նպաստաւոր պատասխանին կը սպասուէր մինչեւ վերջին պահուն, մերժեցին մասնակցիլ, զանազան առարկութիւններով: Երկու պետութիւնները համախորհուրդ շարժած էին, իրենց պատասխանները խմբագրած ատեն. Երկուքն ալ պարզապէս կը հասկցնեն թէ չեն ուզեր նոյն սեղանին առջեւ ժողովի նստիլ խորհրդային իշխանութեան ներկայացուցիչներուն հետ :

Իտալական կառավարութիւնը իր ծանուցագրին մէջ կը յայտնէր թէ չի կրնար մասնակցիլ, Խ. Միութեան կողմէ Իտալիոյ դէմ եղած յարձակումներէն վերջ: Եւ կ'առաջարկէր Միջերկրականի ամբողջ խնդիրը դնել Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին առջեւ, որ ուղղակի կապ ունի սպանիական հարցին հետ: Իտալական կառավարութիւնը լաւագոյն կը համարէր այս ձեւը, քանի որ ուրիշ երկու պետութիւններ ալ՝ Փորթուկալ եւ Լեհաստան, որոնք հրաւիրուած չեն Նիոնի ժողովին, անդամ են Լոնտոնի յանձնաժողովին :

Իտալական ծանուցագիրը հինգշաբթի առտու յանձնուեցաւ Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարներուն: Հռոմ սկզբունքով հակառակ չէ քննելու Միջերկրականի մէջ ծագած դէպքերը, բայց չուզեր վէճի բռնուիլ խորհրդային պատուիրակներուն հետ: Կը կարծուի թէ խնդիրը Լոնտոնի ժողովին յանձնելու եղանակը թելադրած է Գերմանիա :

Այս առթիւ, Իտալիա որոշած է բոլորովին անտեսել Խ. Միութեան երկրորդ ծանուցագիրը, որ հատուցում եւ պատիժ կը պահանջէ, երկու նաւերու կորուստին համար. Իր ծանուցագրին մէջ, իտալական կառավարութիւնը կ'ը[illegible]կան հսկողութիւն կատարելու Միջերկրականի մէջ ապահովելու համար [illegible] Միջերկրականի խորհրդաժողովի եւ «պատրաստ հաստատական պատասխան տալու»: Իտալիա մեծ արդիւնք մը չէր սպասեր ծրագրուած ժողովէն, մասնաւորապէս կասկածելով Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան դիտումներէն, բայց Մուսոլինի վստահ էր թէ Անգլիա, որ տրամադիր է լեզու գտնելու Իտալիոյ հետ, թոյլ պիտի չտայ որ բացէ ի բաց յարձակումներ ըլլան Իտալիոյ դէմ :

**** Գերմանիա իր պատասխանին մէջ կ'առաջարկէր ամբողջ խնդիրը յանձնել Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին: Բայց իր ծանուցագրին մէջ «մերժում» բառը չկար: Գերմանիա համոզուած կ'ողջունէ որ եւ է փորձ որ կը ձգտի վերջ դնել Միջերկրականի մէջ 'ստեղծուած վտանգաւոր կացութեան», բայց դիտել կու տար թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա ուժ չտուին իրեն, երբ յարձակում կատարուեցաւ «Լայպցիգ» մարտանաւին վրայ, ինչ որ համերաշխութեան պակաս կը նշանակէ: Գերմանական ծանուցագիրը միեւնոյն ատեն կը շեշտէր թէ կացութիւնը ծանրապէս վտանգուած է, իբրեւ հետեւանք Մոսկուայի ձեռնարկին եւ « իտալական կառավարութեան դէմ եղած անհիմն ամբաստանութեանց »: Եւ անհանդուրժելի կը գտնէր Ֆաշական կառավարութիւնը հրաւիրել մասնաւոր խորհրդաժողովի մը, «որչափ գոհացուցիչ կարգադրութեան մը չէ յանգած խորհրդային ծանուցագրին ստեղծած միջադէպը »:*

Անգլիա եւ Ֆրանսա կը ստանձնեն Միջերկրականի ռազմանաւային հսկողութիւնը

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարները հինգշաբթի օր ծրագիր մը մշակեցին Փարիզի մէջ, ծովահէններու դէմ պայքարելու եւ Միջերկրականի նաւարկութիւնը ապահովելու համար. Ծրագիրը սկզբնապէս խմբագրուած էր Լոնտոնի մէջ, երբ իմացուեցաւ թէ Իտալիա եւ Գերմանիա չեն ուզեր մասնակցիլ: Այս մերժումին վրայ, մէկդի դրուեցաւ ծրագրին այն կէտը որ կը տրամադրէր ստորանաւերը նաւահանգիստներու մէջ պահել, իսկ ծովուն բացերը երեւցածները ընկղմել.

Նոր ծրագրով, որ Նիոնի ժողովին վաւերացման պիտի ենթարկուի, Մեծն Բրիտանիա արտօնութիւն պիտի խնդրէ միւս պետութիւններէն՝ ռազմական հսկողութիւն կատարելու Միջերկրականի մէջ, ապահովելու համար առեւտրական նաւերը ստորանաւերու դէմ: Անգլիա եւ Ֆրանսա միեւնոյն ատեն պիտի խնդրեն ժողովին մասնակցող պետութիւններէն՝ ընդունիլ նաւային փոխադարձ աջակցութեան դաշինք մը՝ Միջերկրականի համար: Այս դաշինքով, իւրաքանչիւր պետութիւն պարտաւոր պիտի ըլլայ պահականաւեր տրամադրել : Այդ պետութիւնները անոնք են որ կը մասնակցին Նիոնի ժողովին,— Խ. Միութիւն, Թուրքիա, Եգիպտոս, Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա եւ Եուկոսլաւիա :

Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը իր առջի օրուան նիստին մէջ որոշեց թորփիլահալածներու նաւախումբ մը տրամադրել, պաշտպանելու համար ֆրանսական նաւերը Միջերկրականի մէջ: Կ'ըսուի թէ անգլօ-ֆրանսական ծրագրին համաձայն, որ եւ է ստորանաւ որ կը բռնուի աւազակութիւն կատարած պահուն, յարձակման պիտի ենթարկուի պահականաւերու կողմէ: Ամբողջ ծրագիրը Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հաւանութեան պիտի ենթարկուի, Նիոնի ժողովին վաւերացումէն վերջը, եւ երկուքն ալ պիտի հրաւիրուին իրենց բաժինը տրամադրել հսկողութեան համար :

**** Լոնտոնի մէջ ծանր տպաւորութիւն գործեց Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ բացասական դիրքը: «Թայմզ» իր խմբագրականին մէջ տրամաբանական չգտաւ այս դիրքը, դիտել տալով թէ երբ երկու պետութիւնները կ'առարկեն Խ. Միութեան մասնակցութեան դէմ, ինչո՞ւ կը մոռնան որ այդ երկիրը կը գտնուի նաեւ Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ:*

Հաւանաբար այս խնդիրը ի վերջոյ պիտի զբաղեցնէ նաեւ Ազգաժողովը, որ կը գումարուի այս շաբթու :

Մինչ այս մինչ այն, Անգլիա եւ Ֆրանսա մեծապէս կ'աւելցնեն իրենց ուժերը, Միջերկրականի մէջ :

**** Անգլիական պատուիրակութիւնը ամէն ջանք պիտի թափէ, որպէսզի Նիոնի ժողովը միայն գործնական հանգամանք ունենայ: Պ. Իտըն թոյլ պիտի չտայ որ քաղաքական խնդիրներ յուզուին եւ ժողովը դառնայ ճառախօսական պայքարի մրցահանդէս մը :*

Միւս կողմէ հաւանական է որ Իտալիա Լոնտոնի ժողովէն ալ քաշուի, եթէ Մոսկուա շարունակէ իր յարձակումները եւ մեղադրանքները :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀՆԳԱՄԵԱՅ ՍԱՆԸ ԴԱՍ ԿՈՒՏԱՅ ՑԻՍՆԱՄԵԱՅ ԿՆՔԱՀՕՐ

—o—

Ափսո՜ս ..

Միջերկրականի տագնապին հետ զուգրնթաց, նոյն սաստկութեամբ կը շարունակուի պայքարը՝ Ամերիկայի Ս. Դ. Հնչակեաններու եւ իրենց սաներուն՝ Հօկ - Համ - «Բանուոր»ի միջեւ :

Կ'ուզեմ ամփոփել վերջին անցուդարձը. ձեռքի տակ ունենալով «Բանուոր»ի նոր թիւերը :

Խնդիրը ծանօթ է բոլորին :

Մէկուկէս տարի առաջ, համաձայնութիւն մը գոյացաւ Ամերիկայի Ս. Դ. Հնչակեաններուն, Յառաջդիմական Հայ Աշխատաւորական Միութեան (Համ եւ « Բանուոր ») եւ համայնավար կուսակցութեան միջեւ, համաձայնաբար պայքարելու համար ֆաշականութեան եւ պատերազմի դէմ :

Շատ չանցած, սեւ կատու մը խանգարեց մեղրալուսինը :

Հնչակեանները սկսան գլուխ տանիլ: Ամերիկացի պոլշեւիկները միջամտեցին քանի մը անգամ:

Այս բոլորը անցան ապարդիւն:

Ձեղքը խորացաւ: Ս. Դ. Հնչակեանները նախընտրեցին իրենց ուզած ճամբով երթալ, միեւնոյն ատեն բուռն պայքար մը բանալով Հօկին եւ պետական կոչուած Կ. Խաչիկի դէմ :

Այդ պայքարն է որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր, աւելի մթագնելով քաղաքական հորիզոնը:

Մի՛ խնդաք, Հնչակ - Հօկ - Համ - Կոմկուս գործակցութիւնը ամէն բանէ առաջ քաղաքական խնդիր է, քանի որ կապ ունի սպանիական եւ չինական կռիւներուն, ֆաշականութեան եւ պատերազմի հետ :

Նորէն «Բանուոր»ն է որ կ'ողբայ (4 օգոստոս).

— *« Երկու տարիէ ի վեր «Բանուոր»ը կը ջանայ ամէն կերպով օգնել Հնչակեան ղեկավարներուն, որպէսզի անոնք խօսքէն գործի անցնին եւ Կոմունիստ կուսակցութեան ըրած իրենց յանձնառութիւնները կատարեն: Յանձնառութիւններ, որոնք կ'ենթադրեն Խորհ. Հայաստանի բարեկամ շարժման ճակատի ամրացումը եւ աշխատաւորական կազմակերպուած ուժերու համագործակցութիւնը, ֆաշիզմի եւ պատերազմի վտանգներու դէմ, ու Խորհ. Միութեան եւ Խ. Հայաստանի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը պաշտպանելու համար »:*

. Հնչակեան ղեկավարները չեն տեսներ այս բոլորը, այլ ոյժ կուտան ցանկատեսութեան, իրենց կուսակցութիւնը ներկայացնելով մեծութիւն մը, հսկայ, որուն հաւասարող թշնամի ոյժ մը չկայ եւ որուն հետ համեմատութեան եզր ներկայացնող կազմակերպութիւն չունինք: Հոգեբանականօրէն ընդունուած ճշմարտութիւն է, որ երբ մարդիկ շատ կը խօսին իրենց մեծութեան մասին, գիտակից են իրենց տկարութեան, իրենց անզօրութեան:

Այս դեռ ոչինչ :

Ամերիկայի Հնչակեան օրկանը արհամարհած ըլլալով «Համ»ը, որ կազմուած է իրենց սաներէն — ձուէօն-մէջներ — *Բանուոր* պարտք սեպեր է այս առթիւ ալ դաս մը տալ յիմարեալ կնքահօր :

— *« Մեր մասնաճիւղերուն եւ Բանուորի տարած փրոփականտի ու գործնական աշխատանքի շնորհիւ, հազարաւոր տոլարներ հաւաքուեցան Սպանիոյ ի նպաստ, չհաշուելով խաղաղութեան համար եղած զոհողութիւններն ու թափուած ջանքերը, որ ամէն տեղ կատարեցին մեր ընկերները:*

« Ո՞րու ծանօթ չեն այն կենդանի փաստերը որ այսօր Սպանիոյ ճակատին վրայ հերոսական պայքար մղող ամերիկահայ մարտիկները դուրս եկած են մե՛ր շարքերէն, դաստիարակուած են մեր շարժումին մէջ եւ խանդավառուած են մե՛ր գաղափարներով » (6 օգոստոս):

— Շիտակ խօսքին ո՞վ բան կ'ըսէ, պիտի [illegible] :

Այս ալ ոչինչ :

« Բանուոր » բանաւոր նետ մը եւս կ'արձակէ Ս. Դ. Հնչակեաններու երեսին, շփացած տղու մը անպատկառութեամբ.

— *« Դուք տեսա՞ծ էք առոյգ, աշխոյժ եւ կենսունակ պատանի մը, որ երէկով հպարտանայ, անցեալով պարծենայ եւ բոլորովին մոռնայ իր կեանքին այսօրն ու մանաւանդ վաղը: Ընդհակառակը, ան կը խօսի վաղուա մասին, խանդավառուած է այսօրով, որ վաղուա ճամբան պիտի բանայ: Միայն ծերերը, տարիքը առած, [illegible] քայքայուած եւ կեանքի վերջալոյսն ապրող անձերն են, որ շարունակ կը զբաղին իրենց երէկով, կ'ոգեկոչեն անցեալը եւ կը մխիթարուին անով »:*

Ո՞վ է այն քաջը որ պիտի կրնար հանգիստ քնանալ, այս մտա՞յլ կացութեան հանդէպ :

Չա՞րժեր Նիոնի ժողովին ուշադրութեան յանձնել նաեւ այս նոր տագնապը :

Վ.ԱՀԷ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ 15ՐԴ. ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՓԱԿՈՒՄԸ

Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ Շրջ. ժողովը, եօթ օրուան մեղուաջան աշխատանքէ վերջ, փակուեցաւ հինգշաբթի օր, խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ:

Փակման առթիւ խօսք առին ընկերներ. Եփ. Տէր Դաւիթեան, Ա. Գիւլխանտանեան, Գ. Բալայեան, Ա. Ջամալեան, Ս. Վրացեան, Լ. Գեւոնեան, Ս. Տէր Թովմասեան, Պօղոս Հիւսեան, Ս. Թիրեաքեան, Ս. Յովհաննէսեան, Վ. Համբարձումեան, Կ. Տօնէլեան, Ս Ստեփանեան, Յ. Մաթոսեան, Ա. Մարտիրոսեան, Ն. Կակոսեան, Ն. Թէպօյեան, Մ. Աւլանեան, Վ. Խաչատուրեան եւ Յ. Ճանիկեան :

Ընկերները բաժնուեցան անգամ մը եւս ամրապնդելով Հ. Յ. Դ. Ֆրանսայի շրջանի յեղափոխական հաւատքն ու վճռական գործունէութիւնը, յանուն հայ ժողովուրդի վերջնական եւ ամբողջական ազատագրութեան:

Վաղուան թիւով՝ Շրջ. ժողովին յայտարարութիւնը :

**** Պատգամաւորները նոյն օրը խմբովին այցելեցին Հ. Յ. Դ. Թանգարանն ու Կեդր. Դիւանատունը, որոնց զարգացման համար պիտի տրամադրեն իրենց ջերմ աջակցութիւնը: Բոլորն ալ խորապէս յուզուած էին, դիտելով կուսակցութեան ազատագրական պայքարի թանկագին նշխարները*

Խռովայոյզ կացութիւն Պաղեստինի մէջ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, (Յառաջ).— Վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին սաստկացան ահաբեկչական գործողութիւնները. Ամէն օր երկրի զանազան մասերուն մէջ կ'իյնան զոհեր, թէ Արաբներէն եւ թէ Հրեաներէն: Քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ ինքնաշարժները յարձակման կ'ենթարկուին:

Բոլորին պատճառը Պաղեստինի բաժանման հարցն է: Ոչ միայն Պաղեստինի այլ եւ բոլոր երկիրներու Արաբները հակառակ են Հրէական պետութեան մը կազմութեան: Բայց եւ այնպէս բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Լոնտոն որոշած է գլուխ հանել բաժանման ծրագիրը:

Զինուորական հսկողութիւնն ալ կը խստանայ օրէ օր:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹՐԱԿԻՈՅ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ

Ձկայ երկիր մը որ տպաւորելու այնքան ճիգ ընէ, որքան կ'ընէ Թուրքիան։ Մեծն Բրիտանիան սովորութիւն ունի ատենը մէկ մը իր նաւատորմէն մաս մը ձպտտցնելու » այս կամ այն ջուրերուն մէջ, ուր քաղաքական հաշիւներ ունի լուծելիք։ Մուսոլինի կ'աղմկէ ատեն ատեն, բայց իր գործը կ'ընկերանայ իր խօսքին։ Համազգեստաւոր Գերմանիան «կատարուած իրողութիւններ» կ'արձանագրէ միայն ։

Թուրքիան տարբեր է։ Անպայման տարին քանի մը այցելութիւններ կը կազմակերպէ իր մայրաքաղաքը։ Համաժողովներ կը սարքէ։ Տարեդարձներ կը տօնէ՝ հրաւիրելով աջն ու ձախը։ «Տպաւորութիւններ» գրել կու տայ։ Ու չունի քայլ մը, ուր ցուցադրութեան եւ տպաւորելու ճիգը երեւան չգայ ։

Ընկերիի բախտը բանուկ է նաեւ այս գետնին վրայ։ Թուրքիան վեր, Թուրքիան վար։ Ձմնաց երկիր մը որուն մամուլը Աթաթիւրքի փառքը չհիւսէ։ Գիտուն, գրագէտ, քաղաքական մարդ,— բոլորը կը խօսին Թուրքիոյ յառաջդիմութեանց, զօրութեան ու քաղաքական արժէքին ։

Կը թուի թէ անձնական ու քաղաքական հաշիւները քիչ դեր չունին այս ժամն ու յաճախ չափազանցուած գովասանքներուն մէջ։ Անգլիական թերթեր նոր Թուրքիոյ թիւ կը յատկացնեն միայն այն ատեն, երբ Լոնտոն սկսած է ուրկանը նետել դէպի Ընկերի-բի։ Շուէտական մամուլը կը զբաղի Թուրքիայով եւ կը հիանայ անոր վրայ, որովհետեւ հանրօգուտ շինութեանց ծրագիրներէն շահեր կ'ակնկալէ։ Ռուսական մամուլը տասնեւհինգ տարի փառաբանեց Քէմալը եւ իր երկիրը, ի խնդիր քաղաքական «ուղեկցութեան»։ Պալքանեան թէ փոքր համաձայնական երկիրներ հիացմունք լեցուցին գործածեցին միշտ՝ ի հեճուկս իրենց թշնամիներուն՝ Թուրքիան իրենց հետ ունենալնուն համար։ Բարդեցէք, այս բոլորին վրայ, «դաշտնի վարկը» Թուրքիոյ, ինչպէս նաեւ այն իրողութիւնը թէ եւրոպական մամուլը ո՛չ միայն Սպանիոյ, այլեւ Հեռաւոր Ջինաստանի ամենափոքր դէպքերը օրը օրին կ'արձանագրէ, բայց ձայն-ծպտուն չհանեց,— երեք ամիս շարունակ — քրտական ըմբոստութեան մասին, ու դէպի Թուրքիան վերարձ-րումին իսկական արժէքը ըմբռնելի կը դառնայ ։

Անկասկած, տեղի ունեցան նաեւ դէպքեր, որոնք նպաստեցին Թուրքիոյ քաղաքական վարկին։ Անցողակի յիշենք զանոնք,— Ազգերու Դաշնակցութեան նիստ մուտքն իր, Եւրոպայի մէջ վերաքննականներու խլրտումներուն հետեւանքով՝ նաեւ Թուրքիո տրուած արժէքը՝ մեծ ու փոքր հակավերաքննականներու կողմէ, Մոնթրէօ։ Այս վերջինը, մանաւանդ, որ կուզար Ընկերիի յանձնելու «բանալիները» Նեղուցներուն, որոնք քաղաքական այնքան մեծ արժէք մը ունին։

Եւ սակայն, Թուրքիան պէտք կը զգայ նաեւ իր զինուորական արժէքը ցուցադրելու։ Մասնաւորապէս իր զինակիցներուն վրայ կ'ուզէ տպաւորել նաեւ իբրեւ պատերազմական —զինուորական արժէք։ Ան կը ձգտի ապացուցանել թէ իրաւական եւ քաղաքական իրաւունքներէն զատ, զօրս ձեռք ձգած է Նեղուցներուն վրայ, ունի նաեւ ուրիշ իրաւունք մը,– կազմակերպել զինուորական ուժի մը որ ի վիճակի է Եւրոպան բաժնուած պահելու Ասիայէն, եթէ կամենայ ինք՝ Ռուսիան մեկուսացնելու անոր արեւմտեան զինակիցներէն, կամ՝ ընդհակառակն զարձեալ իր կամքին համաձայն՝ զայն կապելու անոր արեւմտեան զինակիցներուն, ու ազդելու բոլոր այն քաղաքական հարցերուն վրայ, որոնք կապուած են Միջերկրականի ջուրերուն ։

Այս է Թրակիոյ ռազմափորձերուն հետապնդուած առաջին նպատակը։ «Անծանօթ ուղղանաւերին երեւումը Մարմարայի մէջ Թուրքիան խռովեց երկու պատճառով,— Մոնթրէօյի շնորհած սեփական ապահովութիւնը հեղինեցաւ, եւ, երկրորդ, այդ կերպով հզօր հակազդեցութիւն մը գործուեցաւ ռազմափորձերով հետապնդուած առաջին նպատակին դէմ ։

Ռազմափորձերուն երկրորդ նպատակը հետեւեալն էր։

Սանճագի խնդիրը լուծուեցաւ իրեն ի նպաստ։ Անշուշտ, այդ լուծումը քաղաքական նպաստ մըն էր միանգամայն։ Անգլօ-իտալական վէճի օրերուն Լոնտոն մօտեցաւ Ընկերիի։ Ու մինչեւ այսօր կը պահէ զայն իր քով։ Մանաւանդ Միջերկրականի այս ալեկոծումի օրերուն։ Պալքանեան ուխտը չի պահեր իր նախկին վիճակը։ Ու ամէն մէկը կը փնտռէ զօրաւոր յենարան մը։ Ասիոյ մէջ նոր ստորագրուեցաւ այլ ուխտ մը ։

Թրակիոյ ռազմափորձերով, Թուրքիա կը ձգտէր աւելի ամրացնել իր այս կռիւները։ Պատերազմական գործողութիւններ, վարիչներու, երեսփոխաններու եւ լրագրողներու ներկայութիւն, ռազմափորձերու առթիւ անօրինակ աղմուկ, հրաւէրներ բոլոր զինակիցներուն եւ ուխտակիցներուն, ճաշկերոյթներ, ճառեր, ընդունելութիւն՝ Աթաթիւրքի կողմէ, տողանցքներ՝ Էտիրնէի եւ Պոլսոյ մէջ,— այս բոլոր արտաքին փայլերը կ'ապացուցանեն թէ Ընկերի՛ կը ձգտէր նաեւ իր զինուորական արժէքը ցուցահանելու։

Անշուշտ, այդ արժէքին գնահատումը գործն է մասնագէտներու։ Իսկ այս վերջիններուն կարծիքները միայն կը գիտնան անոնք որ իրաւունք ունին տեղեկագիրներ ստանալու։ Այն ինչ որ տեսակցութեանց ձեւով կ'ըսուի, յաճախ քաղաքականութիւն է, ընդունուած կերպ կամ հարկադրանք։ Թրակիոյ ռազմափորձերուն առթիւ օտար ներկայացուցիչները անխտիր հիացում յայտնեցին։ Եզրակացնենք, ուրեմն, որ կամ ռազմափորձերէն առաջ շատ պէտք կարծիք ունէին Թուրք բանակի մասին եւ կամ իրենց բանակները չունին այն արժէքը, ինչ որ տեսան Թուրք բանակին վրայ։ Եւ սակայն, այդ կարծիքներուն իբրեւ հակադրանք եւ Թուրքերէն «Թան»ի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալմանի իսկ խոստովանութեամբ՝ «Թուրք ժողովուրդի մէջ չչուէնեց շրջան կ'ընէն թէ ռազմափորձերուն առթիւ շատ մեծ գումարներ ծախսուած են, ու արդիւնքը եղած է զինուորականօրէն շատ աննպաստ ու թերի »...։

Մնաց որ, զինուորի մը յատկութիւնը բաւական չէ լաւ բանակ մը ունենալու համար։ Ժամանակակից զինարուեստը կռուողին ձեռքը կուտայ հնարաւորութիւններ, որոնք «քանակութեան» եւ «տոկունութեան» տարբեր ըմբռնողութիւններ կը պահանջեն։ Ֆրանսացի զինուորը աւելի քաջ է, քան Իտալացին։ Բայց, օդային ապագութեան մրցում մը, աՀա, կը մտահոգէ Ֆրանսան ...։ Անկէ զատ, արհեստագիտական միջոցները սահմանափակ ալ չեն։ Իսկ պատերազմէն ասդին արմատապէս փոխուած են շատերը։ Գործունէութեան ձեւն ու զարգացումի պահանջը՝ անոնց գործածութեանը համար կը հարկադրեն ապահովել կռուողներ, որոնք ունենան բնական ուշիմութիւն, եւ այդ բարդ ու ծանր գործածութիւնը իւրացնեն արուեստի մը հասնող չափով ու բծախնդրութեամբ։ Արուեստ մը, որ կը պահանջէ նաեւ համապատասխան հրամանատարութիւն, անհրաժեշտ թիւով զինուորական արհեստագէտ ուժեր, մեքենականութեան ծանօթութիւն եւայլն ։

Հանրապետական Թուրքիան, որ իր ուշադրութեան մեծ մասը նուիրած է իր բանակին, դեռ նոր է որ մեքենականացած ուժեր հանեց մէջտեղ ։ Մեզի անծանօթ կը մնայ թէ այդ ուժերը ինչ արժէք երեւան բերին գործածութեանը մէջ այն բոլոր գործիքներուն, որոնք այնքան աղմուկով ցուցահանուեցան,— հրասայլ, թնդանօթ եւն.։ Ընկերի, այս ռազմափորձերով, ուզած է ցոյց տալ նաեւ որ, արտաքին յաջողութիւններու կարգին, ինք ձեռք ձգած է նաեւ զինուորական - ներքին նուաճումներ ։

Անկարելի է ժխտել, որ անիկա հոգ տարած է ստեղծելու կարգապահութիւն մը։ Բանակը օժտած է շատ մը նորութիւններով։ Ու «Մէհմէտ»իկ ու-րուն «քաջութեան» յենած է ինք՝ ուզած է նոր ոգիով մը թրծել։

Թուրքիան, սակայն, նոր չէ որ միայն կամ մեծ մասով իր բանակին վրայ կեդրոնացուցած է իր ուշադրութիւնը։ Երկիրը միշտ վտանգի տակ է եղած ու, հետեւաբար, միշտ ալ զայն փրկելու կանխահոգութիւնը ունեցած է կառավարութիւնը։ Բանակի կազմակերպումի առաջին նախաձեռնութիւնը, Քեմալէն ու Ենվէրէն առաջ, կը պատկանի Թոփհանէի եւ զինուորական վարժարաններու հսկիչ Զէքի փաշային։ Անկէ յետոյ անընդհատ շարունակուած է այդ քաղաքականութիւնը։ Եւ սակայն, Թուրք «հերոս» բանակը միշտ ալ պարտուած է, բացառելով Սաքարիան կամ Ինէօնիւն, ուր յունական բանակը զոհ գնաց ներքին քայքայումի մը՝ ինչպէս մերը՝ Կարսի առջեւ..

Տրիպոլիս, Եէմէն, Սարըղամիշ, Տարտանէլ (զոհե՛րը), Արաբիա կամ Գաղեստին, Պալքանեան պատերազմ, հայեւթուրք բախումներ ու Քիւրտերը ահա...

Այսօրուան Թուրքիան իր ռազմափորձերով յաջողա՞ծ է երեւան բերել ուժ մը որ ջնջէ, շատ այս պարտութիւնները,— չենք գիտեր։

Ու կրցա՞ծ է ապացուցանել թէ ուշիմութիւնը, հնարաւորութիւնը, արագութիւնը, գործիքներուն [illegible] [illegible] կարողութիւնը, բոլորն ու առիթը արագօրէն գնահատելու անհրաժեշտութիւնը իւրացուած կամ գործադրուած է հասարակ զինուորէն մինչեւ վերին հրամանատարը ։

Թուրք թերթերուն մէջ մենք միայն «մեծ յաջողութեանց» լուրերը տեսանք։ Ու տեսանք նաեւ հրապարակներու, պանդոկներու, «քաջարար արշաւող» զօրագունդերու, ինչպէս նաեւ անխուսափելի նկարները Իսմէթին, բայց մանաւանդ Աթաթիւրքին,— սեղանի մը շուրջ, մէջտեղը քարտէս, ու «Առաջնորդին» ցուցամատը եւ պարուած յօնքերը...։ Կամ՝ բարձրադիր հետադիտակին առջեւ միշտ ցուցամատը երկարած ու կամ՝ պառկած մացառուտի մը ետին ու — չէ՞ք ծիծաղիր — կրկին բազուկն ու ցուցամատը երկարած ..

Ցուցամատ, ցոյց, ցուցադրութիւն, — ահա յատկանիշներէն մին եւս Թրակիոյ ռազմափորձերուն մանաւանդ, եւ ժամանակակից Թուրքիոյ ընդհանրապէս ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԷՐՍԻՄԻ ՄԱՍԻՆ

Տէրսիմը հետախուզելու համար, անգլիական զինուորական լրտեսներ քանիցս այցելած են։ Ատոնցմէ ամէնավերջիններն են փոխ-գնդապետ ՍԱՅՔՍը եւ Հարիւրապետ ՍԻԼը ։

Տէրսիմը շատ քիչ ուսումնասիրուած է։ Անոր բնակիչները հետաքրքրական կրօնական հաւատալիքներ եւ աւանդութիւններ ունին, որոնք կրնան լոյս սփռել իրենց ցեղային ծագման մասին։

Հարիւրապետ ՍԻԼ կ'ըսէ որ Քղիի Հայ առաջնորդներէն մին շատ լաւ ուսումնասիրած էր Տէրսիմի Քիւրտերը եւ այն գաղափարը կը յայտնէր թէ անոնք «զուտ հայկական ցեղ են»։

ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆԸ

Տէրսիմը աշխարհագրականօրէն Եփրատի երկու մեծ ճիւղերուն միջեւ կը տարածուի։ Եփրատի հիւսիսի ճիւղը՝ Գարա-Սու, եւ հարաւի ճիւղը՝ Մուրատ Սու կամ հայկական Արածանի կը կոչուի ։

Տէրսիմի հիւսիսային արեւելեան սահմանը գծած կ'ըլլանք, երբ Քղիէն Բալումոր(*) եւ անկէ Երզնկա գիծ մը երկարենք։ Տէրսիմի այդ հողամասը 7000 քռ. մղոն տարածութիւն մը ունի։ Արտաքոյ կերպով, ամբողջութեամբ, լեռնային եւ խորտուբորտ է։ Բարձրաբերձ լեռներու միջեւ կան խորունկ հովտ ձորեր, անգլերէն V «վի» գրին ձեւով, վիթխարի խրամներ, որոնց մեծագոյն մասը խիտ անտառներով ծածկուած են։ Այդ անտառները ընդհանրապէս կարճահասակ կաղնիներ են, կան նաեւ ամէն կողմ սրափուշեր, եւ վայրի տանձենիներ ։

Կը տեսնենք ասո՞ւն անդին գետաձոր մը որ կը լայնանայ կարճ հեռաւորութեան մը վրայ եւ գետը, որ քիչ առաջ աղմկալից հոսանքով մը կը խուժէր, կը դառնայ հեզասահ եւ խաղաղիկ, գետ մը ոլորապտոյտ սահելով փարքի նմանող մարգագետիններու մէջէն, եւ գրկելով հսկայ կաղնիի ծառեր։ Լեռներու բարձրաբերձ զառիվայրերը մեծաւ մասամբ անտառներէ զուրկ են։ Եւ քրտական աշիրէթները կը գործածեն այդ տեղերը երբ արօտատեղի իրենց հօտերուն համար ։

Տէրսիմի գիւղերը շատ աւելի լաւ կերպով շինուած են, քան Քիւրտիստանի միւս մասերու գիւղերը։ Ուրիշ գիւղերու տները ընդհանրապէս ցեխէ շինուած հիւղակներու հաւաքածոներ են ։

Տէրսիմի մէջ, տուները ընդհանրապէս քարաշէն են եւ լաւ կառուցուած։ Տները երբեմն երկյարկանի են։ Գիւղերը փոքր են եւ յաճախ կը բաղկանան քանի մը մանր գիւղակներէ, որոնք կը փռուին ցիրուցան ձորի մը երկայնքին ։

Գիւղերը ընդհանրապէս հաստատուած են սքանչելի ընկուզենիներու եւ թթենիներու անտառներուն մօտը, որոնք զով ու կազդուրիչ շուք մը կը պարգեւեն յոգնաբեկ ճամբորդին։

Տէրսիմի մէջ գրեթէ ամէն տեղ ջուրը առատ է։ Լեռներու մէջ կը բխին սառնորակ աղբեր, առուներ, վճիտ ու մաքուր, եւ աստուածային պարգեւ մըն են այդ երկրին մէջ յոգնաբեկ ճամբորդին համար։ Հողամաս մըն է ան, ուր օրական հազիւ 12էն 15 քիլոմէթր կարելի է քալել։ Հեռուները տեսնել գրեթէ անկարելի է։ Եւ այդ պարագան կը դժուարացնէ անոր հողային - ֆիզիքական պատկերը լաւ կերպով ըմբռնելու։ Ճամբաները հեռուէն կարելի չէ տեսնել։ Երբեմն խիստ շփոթեցնող, մոլորեցնող ոլորապտոյտ [illegible] բարդի մը աչքերը, որոնք վարժուած են տեսնելու Քիւրտիստանի մերկ եւ խանձած լեռները, Տէրսիմի մէջ կը հանդիպին կանաչութեան մը, ովասիսի մը, եւ զովացնող շուքի մը, որ մարդ երախտագիտութեամբ կը յիշէ։

Տէրսիմը կը տարածուի Եփրատի (Գարա Սու) հարաւային եզերքէն, Ակնէն մինչեւ Բալումոր, եւ աւելի հեռուն դէպի արեւելք։ Լեռներու հսկայ պատ մըն է ան 10,000էն մինչեւ 11,000 ոտք բարձր, որ կը կոչուի Մուզուր Տաղ կամ Մէրճան Տաղ։ Այդ լեռնաշղթան կը կազմէ իրականօրէն Տէրսիմի հիւսիսային սահմանը։ Այդ շղթային արեւմտեան լեռնամասը կը կոչուի Մուզուր Տաղ, որուն հարաւի բաստոտը տարածուող դաշտագետինէն երբ դիտենք, կը ներկայացնէ հսկայ պատ մը։ Անդ եւ ցից զառիվայրերը ահռելի հակապատկեր մը կը ներկայացնեն հարաւի կանաչապատ լեռներուն։ Մէրճան Տաղը, որ այդ լեռնապատին շարունակութիւնն է, նմանապէս լերկ է, կը հակի դէպի հարաւային արեւելք եւ իր լեռնագծի խոժոռութիւնը կը մեղմանայ հետզհետէ շատ մը բարձր եւ սեպ լեռնագագաթներու շարքով մը։

Այդ լեռնային վիթխարի պատը անցանելի է միայն 4 կէտերէ։ Այդ չորս անցքերը ծովի մակերեւէն 8,500էն մինչեւ 9,000 ոտք վեր գտնուող լեռնակիրճեր են, որոնք կ'առաջնորդեն դէպի Եփրատ գետի հովիտը։ Այդ կիրճերը ձմրան եղանակին անանցանելի են։ Այս կիրճերէն առաջինը՝ շատ ցից, ժայռոտ, դժուարանցանելի է եւ Օվաճըգի հովիտի արեւմտեան կողմէն կը տանի դէպի Քէմախ։ Միմիայն ամառը անցանելի է։

Երկրորդ կիրճը դժուարանցանելի չէ։ Կը կոչուի Տէվէ-Զուգուր-Կէտիկ. Կ'անցնի Օվաճըգի հովիտին արեւելեան կողմէն եւ կը տանի դէպի Երզնկա։ Այդ կիրճը բաժանարար գիծ մը կը կազմէ Մուզուր եւ Մէրճան Տաղ լեռներուն միջեւ ։

Վերոյիշեալ երկու կիրճերուն միջեւ կան ուրիշ երկու կիրճեր եւս, որոնք շատ քիչ գործածական են եւ անանցանելի են նոյնիսկ բեռնակիր կենդանիներուն համար .

Մուզուր Տաղի ստորոտը կայ Օվաճըգի քարոտ դաշտը, 3 մղոն լայնութեամբ, եւ 15 մղոն երկայնութեամբ։ Այս դաշտին ծովի մակերեւէն բարձրութիւնն է 4,200 ոտք։ Մուզուր գետը կը ճեղքէ այդ դաշտավայրին երկայնքին, եւ արեւմտեան կողմէն ուրիշ ճիւղ մըն ալ կը միանայ անոր եւ ջուրը հետզհետէ կը շատնայ։ Այդ ընդարձակ դաշտը գրեթէ անմշակ է, բաց առեալ քանի մը փոքր հողամասերէ, որոնք գիւղերու շրջակայքը կը գտնուին ։

Մուզուր գետը Օվաճըգի դաշտը անցնելէ յետոյ՝ կը յառաջանայ դէպի արեւելք, յետոյ կը դառնայ դէպի հարաւ, եւ իր մէջ կ'ընդունի արեւելքէն եկող շատ մը մեծ ու պզտիկ գետեր։ Մուզուր գետը գործնականապէս կ'առնէ ամբողջ Տէրսիմը։ Մուզուր գետի հոսանքը 4,000 ոտք վար կ'իջնէ եւ իր առատ ջուրերը կը թափէ Բերի գետին մէջ — Բերի քաղաքէն քանի մը մղոն դէպի արեւմուտք ։

Տէրսիմի հողամասին ընդհանուր կազմուածքը կը ներկայացնէ մէջտեղը կորացուած լեռնաշղթաներու շարք մը, երկարելով դէպի արեւելք եւ արեւմուտք, եւ բարձրութիւնները իրարու ետեւէ, հետզհետէ կը նուազին մինչեւ ամէնէն հարաւի ծայրը գտնուող լեռնաշղթային զառիվայրերը ուր աստիճանաբար կը յանգին Մուրատ կամ Բերի գետերուն։

Երբ օդը պայծառ ըլլայ, Խարբերդի բարձունքներէն կարելի է նշմարել Տէրսիմի [illegible] լեռնագագաթները

Ճամբորդները կը հիանան այդ լեռներուն վրայ։ Լեռներ, որոնք կը բարձրանան հետզհետէ, լեռնաշղթայ լեռնաշղթայի վրայ

Ամփոփեց ՀԱՅԿ Գ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

(*) Բալումոր, որ Քղիի եւ Երզնկայի միջեւ կ'իյնայ եւ Քղեցիներու կողմէ կը կոչուի «Բոլոր Մորի»։

ՄԻՆՆԻՍԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՄԸ կայ, որ իր արտադրութեանց իբր նախանիւթ կը գործածէ արիւնը։ Զոհ ցնելով զայն, Մունինան տեսակ մը խմոր, որուն կուտան ուզուած ձեւը։ Այդ արիւնախմորէն կը պատրաստուին կոճակներ, սանտրներ, հովանոցի կոթեր եւ հեռաձայնի ընկալուչներ։ Ասոնցմէ զատ՝ տարրալուծուած արիւնով կը պատրաստուի տեսակ մը շաքար, որ կը փնտռուի Ճափոնի մէջ։ Արիւնը կը հայթայթուի մորթուած կենդանիներէ։

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ անուն Հայ մը, Թամասայի Համիլթըն քաղաքին մէջ, վերջերս տօնած է իր հարիւրերորդ տարին։ Երեք տարի առաջ իր շատ մը ակռաները քաշել տուած էր, բայց իր հարիւրամեակէն օր մը առաջ կը նշմարէ նոր ակռաներու բուսնիլը։ Մարտիրոս Թադէոսեան ծնած է Պոլիս։ 35 տարի առաջ հաստատուած է Համիլթըն իր զաւկին մօտ ապրելու։ Այս երկարակեաց Հայը ամէն օր խաղի մէջ կուտէ, վիսքի ալ ճնկելով։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914-1924

Պատմեց թէ ինչպէս երեք օր երեք գիշեր բանտարկուած էին տասնեակ հարիւրաւոր հայ երիտասարդներով Քրպող կոչուած գիւղին ախոռներուն մէջ։ «Դահիճները այսօր սկսան մէկ-մէկ հայ դուրս հանել եւ գլխատել։ Կարգը ինծի եկաւ։ Երկու զինուած Քիւրտերու հսկողութեան տակ կը քալէի դէպի այնտեղ ուր սպասող դահիճները անհամբեր կը սպասէին։ Մտածեցի փորձ մը ընել. ըրի եւ յաջողեցայ։ Կորչելի Քիւրտին կողէն կախուած էր խոշոր սուր մը։ Անմիջապէս խոյացայ վրան, քաշելու պէս կուրծքին խրեցի։ Քիւրտը նոյն վայրկեանին գետին փռեցաւ անկենդան ։ Ձգեցի փախայ։ Քիւրտին ընկերը վազեց ետեւէս, բայց շատ ուշ էր. ես պարտէզներուն մէջէն անցայ անտառ եւ հազար ու մէկ դժուարութիւններով եկայ այստեղ։ Եթէ ձեզի չտեսնէի, ուղղակի գետը պիտի նետուէի.

Գալաճեանը տակաւին չէր աւարտած խօսակցութիւնը, ահա Քիւրտերը պաշարեցին մեզ։ Գնդակները կայծակի նման սկսան տրտալ մեր վրայ։ Ընկերներս դէպի գետը սկսան փախչիլ, որ շատ հեռու չէր, իսկ ես չկրցայ տեղէս անգամ շարժիլ։ Փորձ մը ըրի, ոտքի ելայ բայց ի զուր։ Քիւրտերը կարծեցին թէ բոլորս փախանք եւ այս պատճառով ընկերներուս ետեւէն գացին, առանց զիս նշմարելու։ Քանի մը վայրկեան վերջ ոտքի ելայ եւ կաղն ի կաղ սկսայ զառիվերէն բարձրանալ, մտածելով թէ այլեւս ազատուած եմ։ Հազիւ քանի մը քայլ առած էի, ահա քիւրտ լաճ մը ցցուեցաւ դէմս։ Այս լակոտը, 13—14 տարեկան, սկսաւ բարձր ձայնով կանչել «Հայ կայ, Հայ կայ»։ Վայրկենապէս չորս զինուած Քիւրտեր վրա հասան, բռնեցին զիս եւ մինչեւ գետին մօտ տարին։ Մեր կեցած տեղը բաւական բարձր էր գետէն. մօտաւորապէս 10 մէթր վարէն կը հոսէր գետը։ Քիւրտը հրամայեց որ հագուստներս հանեմ, սակայն՝ ես չհնազանդեցայ։

Անգամ մըն ալ "-կրկնեց եւ ձեռքով ցոյց տուաւ որ մերկանամ։ Հագուստներս հանեցի, գուլպաներս եւ կօշիկներս, միայն գիշերանոց շապիկս ու վարտիքս մնացին։ Քիւրտը դարձեալ հրամայեց որ բոլորովին մերկանամ։ Լացի, խնդրեցի, ոտքը ինկայ, բայց անօգուտ։ Անդրադարձի փոխան ուժգին ապտակ մը ստացայ, եւ ճարահատ բոլորովին մերկացայ։ Քիւրտին մէկը մերկացուց արիւնոտ սուրը եւ բաւ.

— Ժամանակ չկայ, կարենք այս Հայը եւ երթանք միւսները գտնել։

Այլեւս պարզ էր ճակատագիրս։ Ուրեմն այս դաժան Քիւրտը մէկ սուրով վերջ պիտի տար իմ խեղճ կեանքիս եւ յօշոտուած մարմինս այս բարձունքէն գետին կատղած ալիքներուն պիտի յանձնէր։ Մինչ այս Քիւրտին մէկը ամուր բռնած էր թեւէս։ Երբեմն գետին կատղած ալիքները դիտելով կը սոսկայի, իսկ գազան Քիւրտին արիւնոտ սուրը հազար անգամ աւելի կը վախցնէր զիս։ Ի՞նչ կրնայի ընել... Եթէ միւս Քիւրտը ձեռքէս բռնած չըլլար, գետը պիտի նետուէի։ Բա՛խտ, երբ Քիւրտը ուզեց ծխախոտը վառել եւ մէկ վայրկեան ձգել թեւս, արագօրէն բարձունքէն բոլոր ուժովս ցատկեցի վար։ Ձեմ գիտեր որքան ժամանակ գետին խորը մնացած էի։ Մէկ էլ աչքերս բացի այս աշխարհ, սկսայ նա [illegible], բայց ոչ ոք կրցայ տեսնել։ [illegible] քշելով շատ էր հեռացեր, այնպէս որ այլեւս չէի [illegible] մարեր սխերիմ դաշտերը։ Թէեւ տակաւին գետին կատղած ալիքներուն ծոցն էի, բայց եւ այնպէս սկսայ աղօթել Աստուծոյ որ զիս ազատեց դահիճներուն ճիրաններէն։

Գետը հետզհետէ զիս ափին մօտեցուց եւ ահա ոտքերս այլեւս աւազին կը դպչէին։ Վերջապէս դուրս ելայ ջուրէն, յոգնած, բոլորովին ուժասպառ եւ սկսայ ծառախիտ զառիվերէն բարձրանալ։ Հազար ու մէկ դժուարութեամբ կրցայ բարձունքին հասնիլ։ Պահ մը կանգ առի եւ ետ նայեցայ, որպէս իմ խորին երախտագիտութիւնս յայտնեմ ազատարար գետին։ Եւ ահա ի՞նչ տեսնեմ,— գետը ընկերներէս հինգը առած կը տանի։ Միայն սեւ մազերը կ'երեւային։ Երբեմն կատաղի ալիքներուն տակ բոլորովին կը կորսուէին, երբեմն կ'երեւան։ Այնպէս գետը առած կը տանի տարաբախտ ընկերներս, իսկ կատաղած Քիւրտերը ցամաքէն գնդակներ կ'արձակեն ընկերներուս ուղղութեամբ ։ Երկաթէ սիրտ պէտք էր որ տոկար ։ Խորապէս յուզուած էի, սակայն ժամանակը շատ սուղ էր ինծի համար ։ «Մնաք բարով, տարաբախտ ընկերներս» ըսելով արցունքի թոյլը սրտիս ճամբաս շարունակեցի։

Առաջին անգամն էր որ բոկոտն կը քալէի մանաւանդ այսպիսի քարերու եւ մացառներու մէջ։ Քալեցի բաւական երկար։ Փոքր բլուրի մը կողէն կ'անցնէի եւ տեղ - տեղ անտառներ կան։ Հազիւ թէ անտառին մօտ հասած էի, հինգ զինուած Քիւրտեր Հայերուն արիւնոտ հագուստները ծրար կապած եւ իրենց կռնակն առած տուն կը վերադառնան, ես զգուշութեամբ անտառին մէջ նետուեցայ։ Բարեբախտաբար չտեսնելով զիս ու անցան եւ իրենց ուրախութեանը երգը երգելով անտառին կողէն անցան գացին ։

Այսպէս եւս ազատուեցայ, դաժաններուն ձեռքէն

Քիւրտերը չհեռացած տակաւին վայրկեան մը վերջ, ոտքի ելայ եւ շարունակեցի ճամբաս։ Երբ բլուրին միւս կողմը հասայ, տեսայ որ բաւական հեռուն երկու կիներ կը քալեն, եւ ինծի տարօրինակ փոքրիկ տղայ մը անոնց ետեւէն կը վազէր։ Հասկցայ որ Հայ էին։ Սրտապնդեցայ բարձր ձայնով պոռացի — «Քոյրիկներ, ինծի սպասեցէք մինչեւ որ ձեզի հասնիմ»։ Կիները [illegible] ձայնս, քանի որ բաւական հեռու էին, իսկ տղան աւելի մօտիկ [illegible] լով, կանգ առաւ։ Հակառակ իմ մերկութեանս, տղան [illegible] ցաւ։ Տղուն քոյրը մեր գիւղը բերած էին, ուստի անմիջապէս ճանաչեցաւ։ Մեր գիւղին տանիքները [illegible] վէգ խաղացած էինք միասին։ Բոլոր [illegible] վի քալեցինք եւ կէս ժամէն հասանք երկու կիներուն։ Երկուքն ալ մեր գիւղացի էին։ Մէկը Գալաճեան Մամբրէին կինն էր, իսկ միւսը Այօեան Գուրգէնին աղջիկը։ Գիտէի տարաբախտ Մամբրէին պատահածը, դեռ երկու ժամ հազիւ անցած էր անկէ բաժանուած, բայց բան չպատմեցի կնոջ։ Կիները իմ մերկութիւնս [illegible] մեզ գտան, բայց ի՞նչ կրնային ընել, քանի որ իրենք ալ կողոպտուած էին։

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(10)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

— . —

ԽՄԲ.— Կիրակի օր, տարեկան ուխտագնացութեան օրը, Անդրանիկի գերեզմանին վրայ խօսուած փրանսերէն ճառը խօսեցաւ պ. Հրանդ Փասըրմաճեան, որդին ողբացեալ Արմէն Գարոյի.—

«Մեր Փրանսացի բարեկամներուն համար, որ ներկայ են այստեղ, Հայ Մարտիկներու եւ Կամաւորներու Միութիւնը պարտականութիւն տուաւ ինծի քանի մը խօսքով ներկայացնել դերն ու կեանքը Անդրանիկի, այն մարդուն, որուն երկաթէ նկարագիրը, աշխարհական պահերու մէջ, մեր ժողովուրդին համար խաղաց միաժամանակ արձանի մը եւ աւանդի մը դերը:

Երիտասարդութեան տարիքը հազիւ թեւակոխած՝ Անդրանիկ լքեց իր ծննդավայր գիւղը, Թրքահայաստանի մէջ, միանալու համար հայ մարտիկներուն, այն յեղափոխականներուն, որոնք առաջին անգամն ըլլալով, մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, բարձրացուցին ըմբոստութեան դրօշը բռնակալութեան եւ հարստահարիչներուն: Լեռնէ լեռ շրջելով, զէնք ի ձեռին, անոնք անդադար կռիւ մղեցին մեր հարստահարիչներուն:

Անոնց նշանաբանը կը կազմէր. — Մահ կամ Ազատութիւն: Իրաւ է թէ անոնք յաճախ մահը գտան, բայց անոնք կը մտածէին թէ օր մը իրենց յաջորդները պիտի գրկէր Ազատութիւնը այս անհաւասար կռիւին մէջ, անոնք գիտէին թէ պիտի չկարենային յաղթել Թուրքիան միս-մինակ իրենց ուժերով, բայց իրենց յաղթանակը կը կայանար այն յամառութեան մէջ որ երբեք պիտի չյայտարարէին թէ պարտուած են, այլ մինչեւ վերջ պիտի շարունակէին կռիւը:

Այս մարտիկներուն մէջ, ամէնէն յանդուգնը, միաժամանակ ամէնէն մեծն էր Անդրանիկ: Առանց զէնքը պահ մը վար դնելու, ան կռուեցաւ քաջութեամբ, կորովով, անխոնջ համառութեամբ մը մեր երկրին բոլոր ռազմադաշտերուն վրայ եւ իր դէմքը, որ դիւցազնական դարձած էր այլեւս մեր ժողովուրդին համար, ընդմիշտ կապուած կը մնայ Վանի, Մուշի հովիտին դիւցազնամարտերուն, ինչպէս եւ Սասունի մեծ ապստամբութեան, որուն ղեկավարն էր:

Երբեք վար չդրաւ զէնքը: Երիտասարդ-Թուրքերու յեղափոխութենէն վերջն անգամ (1908), Պալքանեան պատերազմին, Անդրանիկ իր սուրը դրաւ Պուլկարներու տրամադրութեան տակ եւ կռուեցաւ անոնց դրօշին տակ ընդդէմ մեր դարաւոր թշնամիին:

Երբ ծագեցաւ ընդհ. պատերազմը, Անդրանիկը կը տեսնենք առաջին շարքին մէջ այն կամաւորներուն, որոնք եկան Կովկասի ռուսական բանակին մէջ կազմել հայ կամաւորական գունդեր, կռուելու Դաշնակիցներու դատին համար:

Գլուխն անցնելով հայ կամաւորական գունդերէն մէկուն, Անդրանիկ մեծ փառքերու կ'արժանանայ այն բազմաթիւ կռիւներուն, մասնաւորաբար Ցիլմանի ճակատամարտին մէջ, ուր արիւնալի պարտութեան մը մատնէ թուրք կանոնաւոր բանակ որուն կը հրամայէր Թուրքիոյ յոյսերէն մին, Խալիլ փաշա:

Երբ ռուսական յեղափոխութեան հետեւանքով (1917) կազմալուծուեցան ռուսական բանակները եւ քայքայուեցան արեւելեան ռազմաճակատները, Հայերը փորձեցին իրենց ուժերով վերակազմել Կովկասեան ռազմաճակատը, փակելու համար, Թուրքիոյ եւ Գերմանիոյ առջեւ, Կեդր. Ասիոյ ճամբան, ուր այս պետութիւններ կ'ուզէին խաղալ պատերազմին բախտորոշ ռազմախաղը:

Անդրանիկ, որուն Ռուսերը տուած էին զօրավարի աստիճան, այդ դիմադրութեան ոգեւորիչ առաջնորդներէն մին դարձաւ: Մենք զինք կը տեսնենք այդ օրերուն, Երզրումի, Սարըղամիշի, Գարս-Թիֆլիսի ռազմադաշտերուն վրայ: Ճակատամարտեր կան զորս կարելի չէ շահիլ, բայց եւ այնպէս նոյն իսկ նման ճակատամարտերու մէջ Անդրանիկ կ'ուզէր կռիւը շարունակել մինչեւ վերջ:

Պաթումի դաշինքը, զոր Թուրքիա մեզի պարտադրեց դանակը դրած մեր կոկորդին, Անդրանիկ զայն պատուելու ձանձրոյթն անգամ յանձն չառաւ, այլ պարզապէս մերժեց կարդալ: Իր բանակին մնացորդովը, որ միշտ սարսափ կը պատճառէր, ան քաշուեցաւ Ղարաբաղի լեռները, ուր շարունակեց դիմադրութիւնը մինչեւ Զինադադար:

Այսպէս իր դէմքը կ'անցնէր պատմութեան:

1918ի գարնան եւ ամրան, պատերազմի ամէնէն ճգնաժամային պահերուն, երբ Դաշնակիցները քիչ մնաց որ կորսնցնէին պատերազմը, Անդրանիկ արտակարգ ծառայութիւններ մատուց անոնց դատին, այնքան որ իբրեւ երախտագիտութեան նշան, Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահը, Պուանքարէ, 1919ին Անդրանիկի տուաւ պատուոյ լեգէոնի սպայի շքանշանը:

Ամէնուն ծանօթ է որ դէպքերու ընթացքը մեզի չբերաւ մեր յոյսերուն պսակումը: Տակիտոս կը պատմէ թէ հռովմէական լեգէոնները, պատերազմի մը երեկոյեան, չկրցան դրօշ տնկել Գերմանիոյ թաց հողին մէջ: Մենք, Հայերս ալ, յետպատերազմեան քաղաքականութեան լպրծուն գետնին վրայ, այս ցեխին մէջ, չկրցանք տնկել մեր ազգային ցանկութեանց դրօշը:

Անդրանիկ տարերային ուժ մըն էր, ուժ մը որ կուգար ժողովուրդին ընդերքէն, եռեւեփուն ուժ մը, որուն մէջ թաթխուեցան ու վերանորոգուեցան, ճգնաժամային պահերուն, մեր ժողովուրդին նահանջող ցանկութիւնները:

Հրաշք մըն էր այս մարդը, որուն կեանքը եւ գործը բարձրացան միջազգային ամէնակարեւոր դէպքերու աստիճանին: Զայն հասկնալու համար՝ պէտք է զայն կապել հայկական հողին, որքան հրաշալի, նոյնքան բիրտ. Անդրանիկ կապուած էր հայկական հողին, իր գիւղացիական ծագումին, իր զօրաւոր արմատներուն ամբողջ ուժովը եւ խորութեամբը:

Պատերազմէն վերջ քաշուեցաւ Միացեալ-Նահանգներ: Ամբողջ ժողովուրդը անոր մէջ կը տեսնէր իր պետը, որ օր մը պիտի կրնար գտնել նոր պատասխանատու պարտականութիւններ: Ճակատագիրը տարբեր տնօրինեց:

Անդրանիկ շատ կռուած էր, շատ պայքարած, շատ տառապած: Անխնայ մաշեցուցած էր ինքզինք ուժ մը աւելցնելու համար ազգային ուժերուն, լոյս մը աւելցնելու համար այն լոյսերուն վրայ, որոնք կը նպաստեն մարդկային բարձրացումին: Այսօր հաւաքուած ենք այս շիրիմին մօտ, որ մեզի կը խորհրդանշէ միաժամանակ վիշտեր եւ յոյսեր: Հաւատքով ողջունենք ապագան, դէպի որուն դարձած էր Անդրանիկի վերջին նայուածքը:

Նոր օրերու այս ոգեւորիչ պետին, հայկական վերածնունդի այս մեծ առաջնորդին, այս մեծ գործաւորին գաղափարները, օրինակները, աւանդութիւնները կարելի չէ թաղել այս գերեզմանին մէջ իրեն հետ: Անոնք կը մնան մեզի համար, մեր ժողովուրդին համար ապագան կերտելու պայմաններէն մին»:

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

— . —

ՆԻՍ.— Գիտէի որ Նիս են Կ. Խաչի տղաքը երկու ամիսէ ի վեր, կարդացեր էի «Յառաջ»ի մէջ անոնց անցուցած կեանքը զանազան այցելուներու կողմէ գրուած: Կ'ուզէի ես ալ ուխտաւորի նման երթալ օր մը անցընել իրենց հետ, քաղաքին ծայրը Lavalier, ուր իրենց բնակարանը նոյնքան մօտ է կապուտուն Միջերկրականին որքան սա չքնաղ եւ ամրափակ դղեակները հայ հարուստներուն, որոնք փակ են ամառը, իրենց տէրերուն նման, հաստ պատերով շրջապատուած ինչպէս իրենց խիղճը:

Սեպտ. 5ի կիրակին հանդիսաւոր օր էր իրենց համար, հանդէս էին պատրաստեր, մանկական հանդէս, վարձելով մօտակայ սրահ մը ամէն յարմարութիւններով: Նայուածք մը բաւական է 53 երախաներէ կազմուած այդ խումբին վրայ, հագուած-սքրուած, հաստատելու օրուան հանդիսաւորութիւնը եւ իրենց ուրախ-զուարթ տրամադրութիւնը: Ու ի՞նչ պատկերներ կը ներկայանան աչքիս յանկարծ: «Հոգ չէ», կը մտածեմ ինքնիրենս, թող փակ մնան կամ սպանիացի տղոց տրամադրուին քու հարուստներուդ կալուածները, հոգ չէ դարձեալ որ տարիներով օտար մանուկներու գաղութներ հիւրասիրուին, կամ եւ հաց մատակարարուի անոնց ամիսներով քու հարազատներուդ անփական կալուածներուն մէջ, հոգ չէ որ Ցուցահանդէսին եղիպտական տաղաւարը զարդարեն քու ազնիւ հարստութիւններդ ամէնակոպիտ ձեւով մերժելով ձեզի պզտիկ նուէր մը անգամ. ողջ մընայ Կապոյտ Խաչը որ տասը դուռ ափ է տուեր, նոյն իսկ օտար դուռներ եւ ապահովեր է ձեզի առատ սնունդ, արեւ, օդ եւ սա հրաշալի կապոյտը երկինքին ու ծովուն»:

Զուարթ ու թնդացնող երգը տղոց կը խլէ զիս տխուր խորհրդածութիւններէս: Առոյգ քայլերով, դրօշները իրենց ուսին նետած կը մտնեն սրահէն ու հանդիսականներուն առջեւ տողանցք մը վերջ կը գրաւեն իրենց տեղերը: Հանդիսականներ, այս ալ ուրիշ պատմութիւն, նոյնքան տխուր: Շատ չարչարուելու պէտք չկայ համրելու համար սա ոչ իսկ «կոկիկ» ըսուելու արժանի բազմութիւնը, մեծ մասով օդափոխութեան եկողներ: Ի զուր աչքերը դուռը կը սպասեն Մառլէնցիներուն, անոնք ալ օրինակը են կարծես Սիմիէզցիներու բարքերը. չէ՞ որ Աստուածածնի մատաղի օրը դգալ իսկ չեն տուած տղոց՝ «հասարակ տեսակներէ» չուննենալով: Ո՞ր մէկ ցաւը, ո՞ր մէկ վիրաւորանքը տանիս. եթէ չըլլան սա հրաշալի հայորդիները որոնք երգով, պարով, արտասանութեամբ կը զուարթացնեն հոգին: Երեք շաբթուան ընթացքին կայանին երկու փորձուած ուսուցչուհիները, Տիկ. Օ. Գրմոյեան եւ Տիկ. Հերմինէ Բաբերդեան այդ հոսկէ հոնկէ հաւաքուած տղաքը մարդեր են, այնպէս որ մարդ կանոնաւոր դպրոցական հանդէսի մը ներկայ ըլլալու հաճոյքը կ'ունենայ: Բան պակաս չէ. մենգը, եւ ինչ հաճելի, փոքրիկ Լուսպարոնեանէն եւ Արփինէէն, պար բոլորիս ծանօթ Գեղուհիէն որ պատահմամբ հոն է այդ օրը, արտասանութիւններ մեծ թէ փոքր, Սիամանթօ, Զարեհ եւ Թումանեան (Ծերպարխանեան, Գրմոյեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան), թատերախաղ, թէ լուրջը (Իշխան), թէ զուարթը (Թիք-Թաք): Թոյլ տուէք սակայն որ յիշեմ հոս փոքրիկ անուն մը, Ալին Մաթէոսեան, ողբացեալ Հմայեակ Մաթէոսեանի 8 ամեայ աղջնակը որ իրական փոքրիկ դերասանուհիի նման իր բնական եւ հարազատ խաղարկութեամբ զարմացուց բոլոր ներկաները, նոյնիսկ օտարները, որոնք բառ մը հայերէն չհասկնալով, խանդավառութեամբ կը ծափահարէին բոլոր դերակատարները, բոլորն ալ յաջող:

Կատակերգութիւնը նոյնպէս խնամովպատրաստուած փայլեցուց Օր. Փանոսեանը եւ մանաւանդ Սեփեանը, որ իր խլած քրքիջներով մոռցուց նոյն իսկ հակող տիկիններուն իր բոլոր անառակութիւնները:

Մոլիէրի «Աղահէն» տեսարան մը Փրանսերէն, Թուրքն Միլիք Մինասեանէ եւ Ժիրայր Տէր Թովմասեանէ կրնար գոհացնել ամէնէն դժուարահաճ հանդիսականները:

Այս բոլորը ընդմիջուած խմբական գեղեցիկ երգերով, ներդաշնակ եւ աշխոյժ երգուածքով, շատ հաճելի մթնոլորտի մը մէջ պահեցին սրահը երկու ժամ: Առանձին յիշատակել կ'արժէ տղոց մարզանքը, որ իր առօրեայ անհրաժեշտութեան հանգամանքէն ելած, գեղեցիկ գեղարուեստական տեսարան մըն էր պարզապէս: Բոլորը յիշել, բոլորին համար գտնել յարմար բացատրութիւն մը դժուար է, այնքան լաւ էր ամբողջութիւնը: Կը մնար շնորհաւորել թէ պատրաստողները, թէ կայանի ամբողջ պաշտօնէութիւնը որոնք անձնուիրաբար տառապած էին այդքան դժուարին, ծանր եւ պատասխանատու աշխատանք:

Խօսք չեմ կրնար գտնել Կապոյտ Խաչին համար. կ'ուզեմ թուել սակայն քանի մը տեղեկութիւններ որոնք պիտի գան լրացնել մեր տպաւորութիւնը թէ նոյն օրուան հանդէսէն եւ թէ ընդհանրապէս այս գեղեցիկ ձեռնարկին մասին:

Երրորդ տարին է ար. առաջին խումբը Նիս բերուած է 935ի ամրան, 47 մանուկներ կրցած են օգտուիլ այդ տարին, որուն համար ծախսուած է 12,000 ֆրանք: Երկրորդը՝ 936ին դարձեալ Նիս, երկու խումբերով, 35ական մանուկներ Փարիզէն, շրջականներէն եւ գաւառէն. ընդամէնը 70 մանուկներ վայելած են գեղեցիկ օդափոխութեան մը բոլոր առաւելութիւնները: Ծախք եղած է 20,000 ֆրանք: Երրորդը այս տարի. նոյնպէս երկու խումբեր, առաջինը 42, երկրորդը 53 բոլորը 95 երախայ բերուած են Նիս, նախատեսուելով 30,000ի ծախք մը Ուրեմն այս ձեռնարկին վրայ Կապոյտ Խաչը ծախսած է 62,000 ֆրանքի գումար մը, որուն հայթայթման համար Տրջ. Վարչութեան եւ Մասնաճիւղերու թափած ջանքերը շնորհաւորել կը մնայ բոլորիս:

Քաջալերե՞լ, աւելորդ է յանձնարարել, ամէն սիրտ ունեցող Հայ գիտէ իր պարտականութիւնը եւ պէտք է գործնապէս ապացուցանէ զայն:

Ա. Ա.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (3 սեպտեմբեր).

— «Թրակիոյ շրջանի թաղականութիւնները մեզմէ տեղեկութիւններ կ'ուզեն վարժարանական հարցի մասին: Պէտք եղածէն աւելի մանրամասնութիւններ տուինք արդէն ու հրատարակեցինք կրթական նախարարութեան պատրաստած եւ պաշտօնաթերթին մէջ լոյս տեսած պարտաւորիչ օրէնքի մեզի վերաբերող մասը:

Այդքանը երեւի բաւարար եղած չէ ազգային մարմիններու համար, որոնք շփոթութեան մատնուած ըլլալով, լրացուցիչ մանրամասնութիւններ կ'ուզեն, ըստ այնմ կարգադրութիւններ ընելու համար:

Ըստ մեզ, շփոթութիւնը անտեղի է: Մեզի համար կարեւորագոյն է որ ազգային վարժարանները պիտի վերապրին որեւէ ձեւի տակ, որպէսզի սերունդը շարունակէ տոհմային կրթութիւն ստանալ, օրէնքին սահմանած չափով:

Ոչ մէկ ազգային իշխանութիւն, իրաւունք չունի իրեն ենթակայ վարժարանին դուռը փակելու ինչ ինչ արդարացումներով. եթէ օրէնքը չի ճանչնար համայնական վարժարանները, կ'արտօնէ սակայն որ անոնք վերապրին անհատական կամ մասնաւոր ձեւի տակ: Օրէնքը կը թոյլատրէ որ հայերէն լեզուն իբր մայրենի լեզու դասաւանդուի հայ ուսուցիչներու կողմէ, դարձեալ նոյն օրէնքը կ'արտօնէ որ հայ վարժարանները ունենան հայ տնօրէններ, որ կրնան հելլենահպատակ ըլլալ:

Կը հասկնանք թաղականութիւններուն եւ հոգաբարձութիւններուն մտահոգութիւնը: Անոնց սեղանին վըրայ անմիջապէս գլուխ կը ցցէ պիւտճէի հարցը, որ մեծագոյն մղձաւանջն է մեր ազգային մարմիններուն:

Անոնք կը վախնան որ հայերէնի դասաւանդութեան պահերուն կրճատումը անհրաժեշտ պիտի դարձնէ մաս մը հայ ուսուցիչներու անպաշտօն թողուիլը եւ անոնց տեղ հելլէն ուսուցիչներու տեղ տրուիլը:

Ասիկա հասկնալի է, սակէ առաջ ալ գրեցինք՝ այս սիւնակներուն մէջ թէ քանի մը տասնեակ հայ ուսուցիչներ հարկադրաբար անգործ պիտի մնան: Անոնց պաշտօնները պիտի գրաւեն հելլէն ուսուցիչները, որոնք պիտի վարձուին ազգային իշխանութեան անպաշտօն ներկայացուցիչներուն կամ վարժարանի արտօնատիրոջ կողմէ:

Թաղականութիւնները վախնալու շատ պատճառներ չունին. այն թոշակով՝ որ կը պաշտօնավարէր հայ ուսուցիչը, կարելի է վարձել յոյն ուսուցիչն ալ: Մանաւանդ երբ նկատի ունենանք որ Յունաստանի մէջ յոյն ուսուցիչներու գործազրկութիւնը մտահոգիչ ըլլալու աստիճանին հասած է:

Աթէնքի մէջ այս դժուարութիւնը գոյութիւն չունի. կարելի է 1000-2000 դրախմիով նախակրթարանի համար հելլէն ուսուցիչ վարձել:

Թաղականութիւնները պէտք չէ վարանին այս փոքր դժուարութիւններուն առջեւ եւ անմիջապէս պէտք է խնդրագիր տան անհատական վարժարանի արտօնութիւն ստանալու համար»:

Հ.Մ.Ը.Մ.

ՖՈՒԹՊՈԼ

Կիրակի 5 սեպտեմբեր Հ.Մ.Ը.Մ.ի Առաջին խումբը գովելի յաջողութիւն մը ձեռք բերաւ, հաւասար խաղարկութիւն մը ցոյց տալով A. S. Courbevoieի ուժեղ Ա. խումբին դէմ որուն հետ հաւասար մնաց (2—2), արժանանալով ներկաներու գնահատանքին:

Սոյն արդիւնքը Փարիզի ֆութպոլի առաջնակարգ խումբերու ղեկավարներուն ուշադրութիւնը գրաւեց: Անոնց մէկը փութացած էր մեզ հրաւիրել յառաջիկայ կիրակի, 12 սեպտեմբեր մրցելու իրենց Ա. խումբին F. C. Essonnesի դէմ որ կը գտնուի մայրաքաղաքէն 33 մղոն հեռու դէպի հարաւ: Այս խումբը կը պատկանի Փարիզի Promotion division d'honneur դասակարգին:

Ժամադրութիւն ժամը 12.45 Gare de Lyon., մեթրոյին ելքը, շոգեկառքը կը մեկնի 13.21:

** Պահեստի խումբն ալ իր կարգին պիտի վերսկսի, եղանակին իր անդրանիկ մրցումը կիրակի 12 սեպտ. C. A. Françaisի պահեստի խումբին դէմ Վէնսէնի անտառին մէջ. Քառթուշըրի կոչուած տեղը: Ժամադրութիւն 13.30ին Château de Vincennes.

Միսակ Երամեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Արեւմտոցի ժամանակն էր: Կարաւանապետը հազիւ գիւղ մտած էր, երբ նկատեց գիւղի արտասովոր եռուզեռը, եւ խորհելով թէ՝ Խասաուրի մէջ գիշերելու հազիւ թէ տեղ կրնայ գտնալ. առաջնորդող ջորիին գլուխը դարձուց եւ ուղղուեցաւ դէպի մօտակայ Չէյական գիւղը:

Լեւոնը հրաժեշտ առնելով ճամբորդական ընկերներէն, թեթեւ պայուսակը ձեռքին Խասաուր մտաւ: Գիւղը հարսանեկան կերպարանք առեր էր: Իրարու ետեւէ սայլեր կը հասնէին բեռնաւորուած տօնական բազմութեամբ, այրերով, կիներով, ճիժ ու պստիկով: Եկողները եւ զանոնք դիմաւորողները ուրախ բացագանչութիւնները լեցուցած էին մթնոլորտը: Փողոցները, տները, երդիքները՝ աղմուկ եւ շարժում: Լեւոնը փողոցի մէջ պահ մը շուարած կանգ առաւ: Ինչո՞ւ այդ արտակարգ եռուզեռը, տօնական տրամադրութիւնը գիւղին մէջ:

— Ա՛յ տղայ,— ձայնեց Լեւոնը քովէն անցնող պատանիի մը,— ա՛յ տղայ, մէկ հատիկ արի:

— Հա՛ ախպէր,— ու պատանին մօտենալով հետաքրքրութեամբ նայեցաւ հաշմանդամ օտարականին, որ ինչպէս կ'երեւէր դարիպ անցորդ մըն էր,— Հա՛ ախպէր, ի՞նչ կ'ուզես:

— Տղա՛յ, Խասաուրցի՞ ես:

— Հա հօ՛, հա՛մ Խասաուրցի, հա՛մ էլ տէրտէրի թոռ,— ծիծաղելով պատասխանեց կայտառ պատանին:

— Որ էդպէս է,— տղու գլուխը շոյելով հարցուց Լեւոնը,— կրնա՞ս զիս տանիլ Առիւծ Գիւոյի մօտ:

Տղան աչքերը մեծ մեծ բանալով վերէն վար չափեց խօսակիցը, խեղճ դարիպ մը որ կ'ուզէր Առիւծ Գիւօն տեսնել. մէկ երկու վայրկեան տատամսելէն վերջ, վստահ ըլլալու համար հարցուց.

— Մեր բէկի՞ մօտ:

Զարմանալու կարգը Լեւոնին էր, այդ ինչ բէկի մասին կը խօսէր տղան:

— Բէ՞կ, տղայ ի՞նչ բէկ, ես Առիւծ Գիւօն կ'ուզեմ տեսնել:

— Մեր բէկն է,— հպարտութեամբ պատասխանեց պատանին, զարմանալով որ կրնար գտնուիլ անգիտակ մէկը, թէ՝ Խասաուրի բէկը ո՞վ է:

Թեթեւ ժպիտ մը խաղաց Լեւոնի դէմքին վրայ. Անշուշտ եթէ Խասաուրը բէկ մը պիտի ունենար, Առիւծ Գիւոյէն լաւագոյնը չէր կրնար ունենալ:

— Լա՛ւ, երթանք մեր բէկի տունը,— համաձայնեցաւ Լեւոնը, եւ թեթեւ պայուսակը վերցնելով՝ կաղալով ընկերակցեցաւ պատանիին:

— Ձեր գիւղին մէջ դպրոց ունի՞ք, ինքդ դպրոց կը յաճախե՞ս:

— Այո՛, պարոն,— գլուխ քերելով պատասխանեց տղան, որ աւարտուած նորէն վերէն վար քննեց Լեւոնը, ինքն իրեն մտածելով. «եթէ բէկը կ'ուզէ տեսնել, եւ իմ խմի չհասկցած «յանձնելը» լաւ գիտէ այս մարդը, ուրեմն գեղական մը չէ, ո՛չ ալ դարիպ ճամբորդ մը. լինի չլինի, կամ ազգային մարդ է»:

— Իսկ ձե՞ր դպրոցի ուսուցիչը ո՞վ է,— մեղմօրէն հարցուց Լեւոնը, տղու ինքնավստահ պատասխաններէն ախորժելով:

— Մեր բէկը,— առանց տատամսելու, հպարտութեամբ պատասխանեց պատանին:

Հազիւ ծիծաղը կրցաւ զսպել Լեւոնը: Առիւծ Գիւօն անգրագէտ էր. իր նամակները ուրիշներ կը գրէին, եւ սակայն պատանին այնքան ինքնավստահօրէն կ'ուզէր հաւատացնել որ բէկն էր դպրոցի տնօրէնը:

— Ուրեմն ձեր ուսուցիչը բէկն է,— հանդարտ հարցուց Լեւոնը:

Տղան զարմացած նայեցաւ օտարական մարդուն, որուն մասին կազմած գաղափարը կ'երեւի վերագնահատութեան պէտք ունէր: «Ինչպէ՞ս էլ խամ հարցնե՜մ: Ինչպէ՞ս թէ բէկը ուսուցիչ լինի: Մեր բէկը գիւղի բէկն է, վարժապետն ալ աշակերտներու դասատու վարժապետը»: Տղու դէմքին հարցական ծիծաղ մը ուրուագծուեցաւ. «էն մարդը որ էդքան բան ալ չէր հասկնար, էլ ինչի՞ս ազգային մարդը կրնայ լինել»: Առանց կողքէն քալող Լեւոնին նայելու՝ տղան արագացուց քայլերը, սաստիկ փափաքելով զայն «պարոն» կոչելուն՝ փոխանակ համեստ ախպէրի:

Արեւմտոցի պահն էր: Թաւշոր կէտուկի ուղղութեամբ, ոսկեզօծուած ամպի բարակ շերտերու արանքէն, արեւի կարմիր գունդը հանդարտօրէն կը սուզէր լերան ետին: Եկեղեցիի շուրջը մեծ բազմութիւն մը եռ կուգար. դհոլ զուռնայի ձայնը համաչափ ոտմբոլմբոցով կ'առաջնորդէր պարողներու շարժումները: Հանդէն տաւարի վերադարձով գիւղի փողոցներու կենդանութիւնը կրկնապատկուեցաւ: Մթնոլորտը ծանրացաւ անհնարի փոշիով: Դհոլ զուռնան, ճռընչացող սայլերը, տաւարի վերադարձի պատճառած սովորական զուում գոչումը, հարբեցող երեխաներու բարձրացուցած աղմուկը, առանք բոլորը մէկէն շոքեցան գիւղի վրայ:

— Անունդ ի՞նչ է,— ձեռքը տղու ուսին դնելով հարցուց Լեւոնը:

— Աշո՛տ, քու ծառան,— համարձակօրէն պատասխանեց պատանին:

— Աշո՞տ, լաւ անուն է. ա՛յ, կրնա՞ս յիշել Հայոց պատմութենէն Աշոտ անունով նշանաւոր մէկը:

Պատանին քայլերը դանդաղեցուց, կրկին անգամ վերէն վար չափեց այդ օտարականը, որ Հայոց պատմութենէն կը խօսէր, եւ կ'երեւի նորէն նըպաստաւոր կերպով տրամադրուած, դասաւանդութեան ժամանակ պատասխանելու ձեւով, միօրինակ ձայնով մը ըսաւ.

— Այո՛, պարոն, Բագրատունի Աշոտ Երկաթը, որ երեսուն հայդուկներով ջարդեց արաբական բանակը:

— Հայդուկներո՞վ,— քմծիծաղով մը հարցուց Լեւոնը,— այն ժամանակ հայդուկներ կայի՞ն:

— Այո պարոն, առէք աւելի առաջ ալ կային: Երբոր Հայկ Նահապետը,— միեւնոյն միալար ձայնով շարունակեց պատանին,— Բէլի Գրուէքը չընդունեց, հաւաքեց իր երեք հարիւր հայդուկները, ինկաւ Բէլի հզօր բանակի վրայ, ու ջարդեց զանոնք, մինչեւ վերջին մարդը.

«Առիւծ Գիւոյի դաստիարակութեան շնորհքը կը փայլի», մտովի խորհեցաւ Լեւոն ժպտելով եւ դառնալով հարցուց տղուն:

— Իսկ կրնա՞ս ըսել թէ ինչո՞ւ գիւղը ա՛յնքան օտարականներով լեցուած է:

— Ցոյցէ՞ կը հարցնես,— զարմացած հարցուց պատանին,— պա՛, դու հայ քրիստոնեայ չե՞ս...:

— Անշո՛ւշտ հայ քրիստոնեայ եմ,— թէեւ Լեւոնի համար շատ դժուար էր զուգակել կապը իր հայ քրիստոնեայ լինելու եւ գիւղի բազմութեան միջեւ:

— Որ էդպէս է,— արդէն յաղթական հովեր առած պատասխանեց պատանին,— էգուց ի՞նչ օր է:

— Կիրակի:

— Սուրբ Աստուածածնայ կիրակին,— Լեւոնի կիսատ պատասխանը լրացուց պատանին:

— Օ՜:

— Հըպը՛, մեր Սուրբ Աստուածածնայ վանքի տօնախմբութիւնն է, սահմանի էն կողմէն, Կաղզուանէն, Կարսէն, մինչեւ Գայլագիտէն ուխտի կուգան, էս շրջակայքի գեղերանց հայն էլ, քիւրտն էլ, Փրանկն էլ: Էգուց խաղողն էլ պիտի օրհնուի:

Արդէն հասած էին գիւղը երկու մասի բաժնող փողոցի վերի ծայրը: Հոն ընդարձակ հրապարակ մը կը բացուէր, որու կեդրոնը կը գտնուէր հինաւուրց գերեզմանոցով մը շրջապատուած հոյակապ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին: Եկեղեցիին շուրջը բազմաթիւ սայլեր շարուած էին, որոնց վրայ կապերտ կամ սաւան փռելով գիւղի մէջ տեղ չգտնողները կը պատրաստուէին գիշերել:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

Աւրիթ ունեցայ խօսելու արաբ գործիչներու հետ։ Բոլորն ալ վճռած են ամէն գնով պայքարիլ ու զոհողութիւններ կատարել, խափանելու համար բաժանման ծրագիրը։

Հրեաները քիչ մը չփոթ վիճակի մէջ չեն։ Արաբներու յամառ դիրքը խոր տպաւորութիւն գործած է։

Հինէն հաստատուած, տեղացի Հրեաներ կը կարծեն թէ նախընտրելի է առ այժմ ընդհատել ներգաղթը, տալով լաւագոյն օրերու։ Իսկ սիոնականները կը շարունակեն պնդել ներգաղթի շարունակման եւ հրէական պետութեան կազմութեան մասին։ Կատարեալ անել մը։

Պաղեստինի նոր եւ աւելի տխուր անակնկալներու առջեւ կը գտնուի։

*** «Պաղեստինի պաշտպանութեան կոմիտէին կողմէ սարքուած համաարաբական ընդհ. ժողովը գումարուեցաւ Պլուտանի մէջ (Լիբանան), հինգշաբթի առտու։ Ժողովին կը մասնակցին քանի մը հարիւր պատգամաւորներ՝ Իրաքէն, Պաղեստինէն, Լիբանանէն, Սուրիայէն եւ Եգիպտոսէն։ Պաշտօնական պատուիրակութիւններ խնդրուած էին այս երկիրներէն, բայց անոնց կառավարութիւնները խուսափեցան, այնպէս որ պատգամաւորները կէս-պաշտօնական հանգամանք ունին։ Անոնց մէջ կը գտնուին բազմաթիւ նախկին նախարարներ, բոլորն ալ անհատական հանգամանքով։ Երուսաղէմի միւֆթին, որ ամէնէն գործօն դերը կատարած է այս շարժումին մէջ, չի մասնակցիր ժողովին, թէեւ պատուակալ նախագահ ընտրուեցաւ։

Առաջին նիստին մէջ, պարզուեցաւ հիմնական ծրագիրը, որ բոլորովին կ'ընդդիմանայ Պաղեստինի բաժանման։

Ինչո՞ւ կ'իջնայ ֆրանքը

Ֆրանքը զգալի անկում մը կրեց առջի օր։ Տոլարը 27.54ի բարձրացած էր, իսկ անգլիականը՝ 136ի։ Սակարանին փակումէն վերջը աւելի չէշտուեցաւ անկումը։ Մասնագէտներու կարծիքով, այս անկումին պատճառը այն է որ Ֆրանսա կարեւոր վճարումներ ունի օտար հրապարակներու վրայ, հում նիւթերու համար եւ մեծ գումարներ նեւ Եորք կը հոսին, իբրեւ հետեւանք միջազգային կացութեան։ Ուրիշ պարագայ մը եւս աննպաստ ազդեցութիւն կը գործէ։ Գանձ տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրէն կ'երեւայ որ Թղթադրամի շրջաբերութիւնը աւելցած է 1.750.000.000 ֆրանք, եւ դրամատունը պետական գանձին վճարած է նոր փոխեր, համագումար 800.000.000 ֆրանք, մինչեւ սեպտեմբեր 2։

*** Եռադաշնակցային անտեսական յանձնախումբը, որ իբրեւ բարենշան երեւոյթ մը ողջունած էր 1936 Սեպտեմբերի եռեակ համաձայնութիւնը՝ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ, իր տեղեկագրին մէջ դիտել կուտայ թէ համաձայնութիւնը իր նպատակին չէ հասած։ Ցանձնաժողովը այս ձախողումը կը վերագրէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ձեռնպահութեան եւ կ'ըսէ թէ ֆրանքին արժեզրկումը բաւական չէր։ Միւս կողմէ, անվիճելի է որ քաղաքական անստուգութիւնը ծանրապէս կ'ազդէ տնտեսական կացութեան վրայ։

Վարչապետին ճառը՝ Ազգ. Դաշնակցութեան

Նախարարական խորհուրդը առջի օր վաւերացուց վարչապետին մէկ նամակը, իբրեւ պատասխան Աշխատանքի Դաշնակցութեան օգոստոս 4ի բանաձեւին։

Այս նամակով, կառավարութիւնը կը թուէ Մաթինեօնի համաձայնութեան վերանորոգման անհրաժեշտ պայմանները։ Անթոյլատրելի կը գտնէ գործարաններու բռնագրաւումը։ «Ցնորական պիտի ըլլար նոր օրէնքներ յօրինել, եթէ ներկայ օրէնքները իսկ պիտի չյարգուին»։ Եւ չափաւորութեան յորդորներ ուղղելով, կը թելադրէ նպաստաւոր պայմաններ ստեղծել, արտադրութիւնը աւելցնելու համար։

>>>> • <<<<

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԱՅՆ-ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ։ Ճափոնցիները ռազմավարական կարեւոր դիրք մը գրաւեցին եւ ոչնչացուցին Փաօ-Շանի պահակազօրքը։ Այժմ բուռն յարձակումներ կը կատարուին Շանհայի նահանգին դէմ։

Չինացիները փակեցին Եանկցէի գետաբերանը, 18 հինցած նաւեր ընկղմելով, որպէսզի Ճափոն չկարենայ զօրք եւ պաշար ղրկել գետն ի վեր։

Ճափոնական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 20 խորհրդային օդանաւեր եւ ուրիշ զինուորական պիտոյքներ հասած են Չինաստան։

Ռ. ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 17 նաւեր ապսպրած էր Ճափոնի մէջ։ Ճափոնի նաւագործարանները չեղեալ հռչակեցին այս ապսպրանքը, որով առեւտրական վերջին կապն ալ կը խզուի երկու երկիրներուն միջեւ։

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ գործադիր կոմիտէն բացառիկ նիստ մը գումարեց առջի օր։ Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, Գ. Տալատիէ պարզեց ներքին եւ արտաքին կացութիւնը։ Յօտեցաւ, նաեւ, եղմական նախարարը։ Ցետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կը պարունակէ հետեւեալ կէտերը.— Պահպանել ազգ. վեհապետութիւնը եւ պետութեան հեղինակութիւնը որ եւ է յարձակման դէմ.— Պաշտպանել ազատութիւնը, անհատական սեփականութիւնը եւ խաղաղութիւնը.— Զօրացնել ազգ. պաշտպանութիւնը եւայլն։

ՄԱՐԱԶԱՆՏ ԹՈՒԽԱՉԵՒՍԿԻԻ ԱՑՐԻՆ արդէն փոխել մականունը, որպէսզի գաւաճան չհամարուի, եւ այսուհետեւ պիտի կոչուի Նուրիչեւա։

ՌՄԲԱՁԻԳ ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ վար ինկաւ Պոլոնյի մէջ։ Հինգ օդաչուները մեռան։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵՍՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 12 Սեպտ. կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին «Ցաֆրիկեանի» սրահին մէջ, 5, Ռիւ տը լ'Էգլիզ, Մարսէյլ- կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 13 Սեպտ. կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, ծանօթ վայրը։

Օրակարգ՝ զեկոյց ներկայացուցչական ժողովի։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ամասիայ եւ Շրջանի Հայրենակց. Միութեան կողմէ
կիրակի, 12 Սեպտեմբեր ամբողջ օրը
ՄԷՕՏՕՆԻ ԱՆՏԱՌԸ (Tapis Vert)
Ճոխ պիւֆէ, ըմպելի, հաց, աղանդեր ժողովրդական գիներով
Ի նպաստ ԱՄԻՐՏՕՎԼԱԹԻ յոբելեանի ֆոնտին վերականգնեալը
տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ։
Ներկայ 4—12 տարեկան փոքրիկներուն միջեւ պարգեւատր մրցումներ։
Բոլոր փոքրիկներուն կը բաժնուին խաղալիկներ
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ է

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Էնվալիտէն առնել երկաթուղի, իջնել Meudon Valfleury եւ մէթրօ Փէյի տ'օթէյէն մասնաւոր Թաքսիներ, անձ գլուխ 2 ֆրանքով կը տանին ճանդիսավայրը։

ԽՆՋՈՅՔ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի կողմէ, 11 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս
1 Quai d'Alfort, Maison Alfort (Seine)
Կը նախագահէ Ընկ. ՔՈՒԹԻԿԵԱՆ
Կը խօսի Ընկ ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ
Ներկայ կ'ըլլան տեղւոյ Ֆրանսացի ընկերվարականները
Գեղարուեստական բաժին, պար, պիւֆէ մատչելի գիներով
ՄՈՒՏՔ՝ 5 ՖՐԱՆՔ

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 125 թիւ օթոպիւսը Փորթ տ'Օրլէանէն, 13ը Շաթլէէն, օրը Բուլվ [illegible] եւ իջնել Քէ տը Շառանթոն։

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ՑԱՐԹԱՓԱՆ Ս ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԽԱՉՎԵՐԱՑԻ ԱՌԻԹՈՎ
Ս ՍԱՀԱԿ ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ

[illegible] 12 Սեպտ. կիրակի [illegible]

Ուրբաթ 11 [illegible]

Շաբաթ, 12 [illegible]

[illegible]

Վ. [illegible]
[illegible]

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

[illegible] ԼԷ ՄՈՒՐԻՆՕՅԻ Հայ կամ. եւ [illegible] ժողովը կը [illegible] ժամը 8.30ին [illegible]

[illegible]

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՑ ԿՐԹ. [illegible] 12 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին [illegible] մէջ. 22, Rue Petit St. Jean.

[illegible] կրնան բռնել առնել ներկայ երը։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Ընկերներէ, բարեկամներէ եւ «Մեդուսի գործակալներէ կը խնդրեմ նկատի ունենալ նոր հասցէս՝
Hatchikian Nerses
131, Rue Lafayette, (chez Coiffeur).
Vienne (Isère)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՓԱՍՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գրեց՝ Գ. Գիւզալեան
Հրատ. «Արաքս» Հրատարակչական ընկերութեան թիւ 1։ Պէյրութ, 1937։ Գին 10 ֆրանք։ Ստանալու համար դիմել— Sarkis Pakhdikian, B. P. 589 Beyrouth (Liban).

Կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբատունը։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Կրակի հեռանալուց յետոյ, Բէկը դեռ երկար նստած, ընթում էր իր առջեւ դրած գեղեցիկ իրեղէնները։ Նա ինքն էլ չէր հասկանում, թէ ինչո՞ւ այն փայլուն զոհարները այնքան գրաւում էին իրան։ «Ես այս արկղիկը կ'ուղարկեմ Արզրումի վալիին. դրանից յարմար ընծայ չեմ կարող գտնել նրա համար», մտածում էր նա։

Ցանկարծ նա իր միտքը փոխեց, կարծես, մի նոր արարած պատկերացաւ նրա յիշողութեան մէջ, որ իր համար այս աշխարհի մէջ ամենից բարձր էր։ «Ձէ, չէ, այդ գեղեցիկ մանեակը պէտք է զարդարէ «նրա» սիրուն պարանոցը, այդ թանկագին ապարանջանները «նրա» հիանալի բազուկներին միայն արժանի են. եւ այդ մատանիների համար են ստեղծուած «նրա» հրաշալի մատները», ասում էր նա խորին զգացմունքով։

Վայրենի մարդը սիրոյ կախարդական ազդեցութեան ներքոյ փոխուել, ազնուացել եւ աւելի համակրելի էր դարձել։ Գազանները աւելի կատաղում են, երբ սկսում են սիրել, բայց մարդը քնքշանում է, եւ դրանով այժմ Բէկը որոշւում էր գազաններից։

— Այդ զարդարանքները «նրա» համար, միայն «նրա» համար պէտք է պահեմ...

Իր յափշտակութեան մէջ նա այն աստիճան մոռացել էր ինքն իրան, որ վերջին խօսքերը բոլորովին լսելի ձայնով արտասանեց եւ բնաւ չէր նկատում, որ մէկը կանանոցի վարագոյրը բարձրացնելով մօտեցաւ նրան, արձանի պէս լուռ կանգնած, հետազօտում էր նրա խորին հոգեկան յուզմունքները։ Դա նրա կինն էր, մանկահասակ Զուլէյխան, որ յայտնի էր իր գեղեցկութեամբ. Բայց մահը միայն կարող էր լինել այնքան գունաթափ, այնքան զայրացած, որպէս այդ նազելի կինն էր այն րոպէում։ Կարծես, մի չար հրեշտակի նման, կանգնած իր ամուսնի ետեւում, պատրաստւում էր մարմնից դուրս քաշել իր ազամարդի հոգին, երբ նա յետ նայեց, տեսաւ նրան եւ սարսափեցաւ։

Մի քանի րոպէ երկու ամուսինները լուռ նայում էին միմեանց վրայ, որպէս երկու մենամարտողներ, որ կըշռում են, թէ դէպի ո՞ր կողմը պէտք է ուղղել հարուածը։

Բէկի առջեւ դեռ դրած էր արկղիկը իր փայլուն իրեղէններով։ Կինը մի հարեւանցի հայեացք ձգեց նրանց վրայ եւ անցաւ, նստեց վրանի մի կողմում, բարձի վրայ։

Այդ իրեղէնները, որ ամէն կնոջ կարող էին խելքից հանել, մանաւանդ Քրդի կնոջը, որ ամէն պայրում բանով երեխայի նման հրապուրւում է,— այդ զոհարները այժմ երեւում էին նրան որպէս սպանիչ կորդանքներ, որոնց սուր ծայրերը նշտարի մը նման ծակում էին նրա սիրտը։

Բէկը նկատելով նրա վրդովմունքը ասաց.

— Ինչո՞ւ ես բարկացած, քեզ համար էլ բաժին կը հանեմ դրանցից։

— Ինձ համար մի պատառ է հարկաւոր, ուրիշ բան չեմ ուզում, պատասխանեց կինը դողդոջուն ձայնով։

Լապտերի աղօտ լոյսը ուղիղ թափւում էր նրա գունաթափ երեսի վրայ, ու իր խռովութեան մէջ աւելի գեղեցիկ էր, որպէս զայրացած հրեշտակի դէմքը։

— Ի՞նչ է պատահել, Զուլէյխա, հարցրեց Բէկը մեղմ ձայնով։ — Ձը լինի՞ վատ երազներ ես տեսել։

— Ես երազներ չեմ տեսել, ես իմ աչքի առջեւ տեսնում եմ, թէ ի՞նչ է կատարւում ...

Բէկը չէր կարողանում կասկածել, թէ իր եղեռնական վարմունքը եւ իր ձեռքով կատարուող աւազակութիւնները եւ սարսափելի արիւնհեղութիւնները կարող էին վրդովեցնել իր կնոջ։ Որովհետեւ նա գիտէր եւ համոզուած էր, որ Զուլէյխան, որպէս ամէն մի Քրդի կին, նրան հանդգնութիւն չէր տայ, եթէ իր ամուսին այրը կը դադարէր աւազակութիւններ գործելուց։ Ուրեմն մի ուրիշ պատճառ պէտք է լինէր, որ գրգռել էր նրա բարկութիւնը։

Զուլէյխան Բէկի միակ կինն էր, թէեւ որպէս մահմէտական նրան արգիլուած չէր ունենալ մի քանի կիներ, բայց Քրդերի սակաւակնութեան սովորութիւնը մի կողմից, իսկ միւս կողմից՝ կար մի այլ պատճառ, որ նա չը կարողացաւ երկրորդ, երրորդ կիներ ունենալ։ Զուլէյխան Քրդերի շէյխի աղջիկն էր, մի հզօր մարդու, որի հոգեւոր իշխանութիւնը տարածւում էր բոլոր ցեղերի վրայ,— մի մարդու, որի մի խօսքը բաւական էր ամենանշանաւոր ցեղապետին իր պաշտօնից զրկելու։ Եւ Բէկը իր բռնած դիրքով պարտական էր այդ մարդուն, որի միակ փեսան էր։ Աւելացնել չէյխի աղջկայ վրայ մի երկրորդ կին,— դա կը լինէր անպատուութիւն Զուլէյխայի ազնուատոհմութեան դէմ։ Ահա այդ մտածութիւնները առաջ եկան Բէկի մէջ, երբ նա տեսաւ իր կնոջ տխուր, զայրացած դէմքը։

Բէկը այժմ բոլորովին գործնական եւ աշխարհային կէտից էր նայում իր սիրոյ լեցնող զգացմունքի վրայ, բայց նրա հոգեբանական կողմը, կարծես թէ, նա մոռացաւ։ Նա այժմ անհնարին էր համարում իր կնոջ սէրը փոխարինել մի ուրիշ սիրով, որովհետեւ նա շէյխի աղջիկն էր։ Բայց երբ աչքերը կրկին հանդիպեցան իր առջեւ դրած փայլուն իրեղէններին, կրկին նրա երեւակայութեան մէջ պատկերացաւ այն նազելի արարածը որի համար մի քանի րոպէ առաջ պատրաստում էր այդ իրեղէնները։

Նա հասկցաւ կնոջ վրդովմունքի պատճառը։ Այժմ նրա սրտին սիրտ մի եւ նոյն վայրենի կատաղութիւնը որ յատուկ է գազաններին, երբ նրանք սիրահարուած են լինում։

— Զուլէյխա, ասաց նա զգալի ձայնով, ի՞նչ ես պահանջում ինձանից

— Ես պահանջում եմ, որ լուծուած լինի մեր քաբինը (ամուսնական կապը), ասաց նա հանդարտ կերպով. եւ այսուհետեւ քո կինը չեմ լինելու, ուստի տուեան ձի կը նստեմ եւ կը գնամ իմ հօր տունը։

ՐԱՖՖԻ

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ Կ'ԸՍԷ.— «Չկայ աւելի արդար, ազատ եւ անխարդախ վաստակ աշխարհի վրայ, քան հողագործութիւնը։ Սիրել՝ հայրենատեր հողն ու դաշտը, երբեք չհեռանալ անկից, գիտնալով թէ՝ իր կեանքը հողն է, ու հողագործութիւնը արդար վաստակ»։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.786

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Rédaction et Administration — Téléphone : Glacière 15-70

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ — Cheque Postal Paris 1678-63

(ՈՐԲԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ, ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 12 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — DIMANCHE 12 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3523 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ 15ՐԴ. ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերներ եւ հայրենակիցներ,

Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ Շրջ. Ժողովը, որ բացուած էր Սեպտ. 3ին, փակուեցաւ Սեպտ. 9ին, բեղուն եւ խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ։

Բոլոր շրջանները ուղղակի ղրկած էին իրենց պատգամաւորները, մանրամասն տեղեկագիրներով։

Այս տարուան Շրջ. Ժողովը նշանակալից էր մանաւանդ անոր համար որ կը զուգադիպէր քաղաքական խառնակ շրջանի մը։ Ուստի եւ իր սեղանին վրայ կը գտնուէին ոչ միայն տեղական զաղթային, այլեւ աւելի հիմնական, ընդհանուր քաղաքական հարցեր։ Եւ պատգամաւորները, որոնք մեծ մասով երիտասարդներ էին, կ՚ըմբռնէին թէ ո՛րքան ծանր հոգեր կը ծանրանան կուսակցութեան վրայ, ընդհանուր անստուգութեան մէջ։

Այս յայտարարութեամբ, ժողովին մանրամասնութիւնները չէ որ պիտի ներկայացնենք, այլ այն տրամադրութիւններն ու մտահոգութիւնները որ կը տիրապետեն մեր շրջանին վրայ, ինչպէս ամէն տեղ։

Բուն Ֆրանսայի շրջանին մէջ, ժողովը ջերմապէս գնահատելով մարմիններու արդիւնաւոր գործունէութիւնը եւ շարքերու գոհունակութեան ոգին, թելադրեց գործնական միջոցներ՝ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՏԵՒԱԿԱՆ ԱՃՄԱՆ ԵՒ ԾԱՒԱԼՄԱՆ ՀԱՄԱՐ։

Այս հարցին քննութեան առթիւ, Շրջ. Ժողովը կրկնելով կուսակցութեան բարձրագոյն տրամադրութիւնները երիտասարդական կազմակերպութեանց հանդէպ, անհրաժեշտ գտաւ կարելի աշխատանքը թափել, լաւագոյն տարրերու կուսակցական դաստիարակութեան եւ կազմակերպութեան համար, իբրեւ ամէնէն ազդու միջոցը ազգային ոգիի պահպանման։

Այս առթիւ, նկատի առնուեցաւ ուրիշ հարց մը,— ԿԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՕՐԻՈՐԴՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ, որու մասին նոյնպէս առնուեցան գործնական որոշումներ, համաձայն միջավայրին պահանջներուն։

Տեղական - ազգային խնդիրներու քննութեան առեն, ժողովը յանգեցաւ այն եզրակացութեան, թէ ԵԿԱԾ Է ԺԱՄԱՆԱԿԸ՝ ԱՒԵԼԻ ԴՈՐԾՕՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՁԵՌՆԱՐԿԵԼՈՒ, ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԻՐԱՒԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, աջակցութեամբ այն բոլոր տարրերուն որ կանգնած են ազգային գետնի վրայ։

Այս երկրին մէջ կատարուած ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ, որոնք ուղղակի կապ ունին հայ աշխատաւորութեան հետ, նոյնպէս լուրջ քննութեան ենթարկուեցան, եւ ժողովը անհրաժեշտ գտաւ ուղեգիծ մը յօրինել, որպէսզի թիւրիմացութիւններ չծագին։ Իբրեւ սկզբունքի խնդիր, անշուշտ հայ աշխատաւորը պիտի ըլլայ իր տեղացի ընկերոջ կողքին, ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ԳԵՏՆԻ ՎՐԱՅ, միշտ հեռու մնալով ներքին – քաղաքական պայքարներէ։

Ինչպէս բնինք, ժողովը ունէր բացառիկ հանգամանք եւ այդ առթիւ քննուեցան հարցեր որոնք սերտ առնչութիւն ունին կուսակցութեան ընդհանուր քաղաքականութեան հետ։

Այս տեսակէտէն, կարեւոր տեղ մը կը բռնէր ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ՝ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԴԱՑՈՒՄԸ, որ կրնայ ճակատագրական հետեւանքներ ունենալ փոքր եւ անպաշտպան ժողովուրդներու համար։

Շրջ. Ժողովը ծանօթանալով այս առթիւ մշակուած նիւթերուն, յառաջիկայ շրջանը հռչակեց ԱԶԳ. ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻ, բոլոր պիտանի ուժերու համախմբումով, յանուն հայ ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան։ Այս գերագոյն առաջադրութեամբ, կուսակցութիւնը պիտի փորձէ իր կարելին, հոգեբանական պատրաստութիւնը դիւրացնելու եւ ճամբան հարթելու համար։

Ահա, ընկերներ եւ հայրենակիցներ, քանի մը գիծեր այն հիմնական մտահոգութիւններէն որ զբաղեցուցին 15րդ Շրջ. Ժողովը.

Աւելի քան ամուր կառչած՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դաւանանքին, միշտ պատրաստ՝ բոլորանուէր ծառայելու հայածական ժողովուրդի շահերուն, Հայրենիքի թէ Արտասահմանի մէջ, մեր կազմակերպութիւնը կը թեւակոխէ գործունէութեան նոր շրջան մը, յեղափոխական վճռականութեամբ եւ խանդավառութեամբ։

Կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը,

Կեցցէ՛ ազգային միացեալ ճակատը,

Կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

15ՐԴ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Մոսկուա կը շարունակէ ամբաստանել Իտալիան

ԻՆՉՊԷ՞Ս ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Նիօնի (Ժընեւ) խորհրդաժողովին մէջ, որ բացուեցաւ ուրբաթ կէսօրէն վերջը, երբ պետութիւններ սկզբունքով համաձայնութիւն յայտնեցին անգլօ-ֆրանսական ծրագրին՝ Միջերկրականի հսկողութեան համար, բայց յետոյ երեւան եկաւ որ ծրագրին քանի մը կէտերը կրնան պատճառել պետութեան իրաւունքներ տալ Ջօր. Ֆրանքօյի։ Այս պարագան նորէն պիտի քննուի, քանի որ կարգ մը պետութիւններ եւ մանաւանդ Խ. Միութիւնը տրամադիր չեն համաձայնութիւն յայտնելու։

Առաւօտ, ժողովը չսկսած Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները հրահանգեցին Պերլինի եւ Հռոմի գործակատարներուն որ ցաւ յայտնեն այդ երկիրներուն բացակայութեան համար։ Այս առթիւ պիտի բսեն թէ երկու երկիրներն ալ տեղեակ պիտի պահուին ժողովի անցուդարձին։

Ժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Իվոն Տէլպօս, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը։ Երկար ճառեր չխօսեցան, բացի Խ. Միութեան արտաքին գործավարէն՝ Պ. Լիթվինովէ, որ այս առթիւ ալ կրկնեց իր ամբաստանութիւնները Իտալիոյ դէմ։ Նախագահը շատ կարճ խօսեցաւ, շեշտելով թէ կարելի չէ ապահովութեան խաղաղիկ դարձնել նաւարկութիւնը։ «Անհրաժեշտ է մանաւանդ միջոցներ ձեռք առնել, յարգել տալու համար ծովային հաղորդակցութեանց ազատութիւնը։ Միջերկրականը վճռական, եւ կարգ մը պետութեանց համար կենսական դեր մը կը կատարէ ժողովին մասնակցող երկիրներու կեանքին մէջ»։

Մինչ կը կարծուէր թէ ժողովը անմիջապէս գործի պիտի ձեռնարկէ, Պ. Լիթվինով խօսք ուզեց եւ երկար ճառ մը ըսաւ, անկատար անգլերէնով մը, որ սրտնեղութիւն կը պատճառէր Պ. Իտընի եւ միւս Անգլիացիներուն։

Խ. Միութեան արտաքին գործավարը յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը թէ բարեպատեհ եւ թէ օգտակար կը գտնէ այս ժողովը, «ոչ միայն անոր համար որ իր սեփական նաւերը զոհ գացին աննախընթաց ասպատակութեանց, այլեւ որովհետեւ իր ափերը կը գտնուին ծովու մը վրայ որ կը հաղորդակցի Միջերկրականի հետ,— միակ ծովը որ ելքի ճամբայ կը կազմէ իրեն համար դէպի արտաքին աշխարհ»։ Յետոյ խաղաղասիրական հաւաստիքներ տալէ վերջ, յարձակեցաւ կասկածելի պետութեանց վրայ, առանց անունները տալու։ «Բայց կարգ մը պետութիւններ կը մերժեն մասնակցիլ մեր աշխատանքին։ Ասոնք այն պետութիւններն են որոնք առեւտրական սուզանաւեր ունենալով հանդերձ չեն վախնար ասպատակութենէ, կա՛մ անոր համար որ իրենք իսկ կը կազմակերպեն զանոնք եւ կամ այն աստիճան մտերմական յարաբերութիւններ կը մշակեն ծովահէններուն հետ, որ կը համեստ իրար։ Կը ցաւիմ որ այստեղ ներկայ չէ այն պետութիւնը որ ամէնէն աւելի տուժեց ծովային ասպատակութենէն,— սպանիական հանրապետութիւնը։ Ուշ չէ զարմանելու համար այս պակասը։ Սպանիոյ ներկայութիւնը պիտի օգնէ Միջերկրականի խաղաղեցման։ Ասպատակութեան արարքներ անշուշտ կատարուած են, զոհելով հարստութիւններ եւ մարդկային կեանքեր։ Այդ արարքները կատարուած են սուզանաւերու կողմէ որոնք կը ծածկեն իրենց անունը եւ դրօշը։ Մեզմէ իւրաքանչիւրը գիտէ թէ ի՛նչ է այս ասպատակութեան նպատակը եւ ո՛րն է պատասխանատու պետութիւնը, բայց այդ պետութեան անունը պէտք չէ արտասանուի այստեղ, բացի այդ երկիրներէն որոնք զոհ գացած են ասպատակութեան։ Կառավարութիւններ կը պատմեն թէ կան պետութիւններ որ կը թորփիլահարեն իրենց սեփական նաւերը, որպէսզի կարենան զանգատներ ներկայացնել։ Այդ մարդիկը ծիծաղելի են անշուշտ եւ զուրկ տրամաբանութենէ։ Կարելի էր ծիծաղիլ եւ անցնիլ, եթէ կացութիւնը ծանրակշիռ չըլլար։ Ապահովութիւն բերելով պէտք է հասկնալ ոչ միայն սուզանաւերու գործունէութիւնը Միջերկրականի մէջ, այլեւ մակերեսի նաւերու եւ օդանաւերու գործունէութիւնը։ Խորհրդային նաւեր ընկղմած են օդանաւերու միջոցաւ եւ նաւազներ սպաննուած։ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԹՈՅԼԱՏՐԵԼ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՉՆՉԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԻՆՔ ՁԵՌՔ ՊԻՏԻ ԱՌՆԷ ՊԱՏՇԱՃ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ՝ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԻՆՔԶԻՆՔԸ։

Միջերկրականը շրջանակներու պիտի բաժնուի

Այս ճառէն վերջը ժողովը անմիջապէս գործի ձեռնարկելով, համաձայնութեան յանգեցաւ հետեւեալ չորս հիմնական կէտերու մասին.—

1.— Միջերկրականը պիտի բաժնուի շրջանակներու, որոնք հսկողութեան տակ պիտի առնուին ժողովին մասնակցող ինը պետութեանց կողմէ, Իտալիան ալ միասին առնելով.— 2. Անգլիա եւ Ֆրանսա այս հսկողութիւնը պիտի կատարեն արեւմտեան Միջերկրականի մէջ.— 3. Իտալիա պիտի պաշտպանէ շրջանակ մը որ չէ ճշդուած տակաւին, իսկ մնացեալ մասը պիտի յանձնուի Խ. Միութեան, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի.— 4. Հսկողութեան ենթակայ տարածութիւնը պիտի ըլլայ այն ուր կը գործեն սուզանաւերը, բայց իրականին մէջ պիտի ընդգրկէ նաւագնացութեան սովորական ճամբաները Սուէզէն մինչեւ Ճիպրալթար։ Սուզանաւերը հեռու պիտի պահուին այդ շրջանակներէն։ Եթէ սուզանաւային յարձակումները ուրիշ վայրերու մէջ տեղափոխուին, դժուար պիտի չըլլայ փոփոխել հսկողութեան շրջանակները։

Թէեւ Պուլկարիա, Ռումանիա, Եուկոսլավիա եւ Եգիպտոս համաձայնութիւն յայտնեցին այս ծրագրին, բայց տակաւին յայտնի չէ թէ պիտի կրնա՞ն գործնական դեր ստանձնել։ Սպանիա, որ նախապէս հրաւիրուած էր, չուզեց մասնակցիլ ժողովին, երբ Իտալիա մերժեց։

Իտալիա եւ Խ. Միութիւնը դէմ դիմաց

Յուզումնութիւնը աւելի սաստկացաւ քաղաքական շրջանակներու մէջ, երբ Լիթվինով նորէն մեղադրեց Իտալիան։ Դժուար է ըսել թէ մինչեւ ուր կրնայ հասնիլ Իտալիոյ եւ Խ. Միութեան յարաբերութեանց լարումը։ Հռոմի մէջ որ եւ է բարիք չեն սպասեր Նիօնի ժողովէն, քանի որ տեսակ մը ճակատամարտ բացուած է Իտալիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ։ Կացութեան վերջնական ելքը կախում ունի խորհրդային իշխանութեան բռնելիք դիրքէն։ Իտալիա ամէն միջոց ձեռք առած է որ եւ է պատասխանատուութեան հանդէպ, թոյլ չտալու հա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՈԽ ԵՒ ՍԽՏՈՐ

Սոխի՞ եւ սխտորի մասին գրութիւն մը կը կարդայի,— հետաքրքրական ծանօթութիւններ, զորս պատիւ ունիմ ներկայացնելու սոխասէր ընկերներու եւ սխտորակեր աշխատաւորաց, (առանց հաշուելու միասին ընծայարեր-լու), կցելով համեստ խորհրդածութիւններս սոխին ու սխտորին վրայ։

Ֆրանսացի տանտիկին մըն է գրողը, որ կ՚ամաչէ թէ Մարսիլիոյ մէջ առակ դարձած է ըսել.— «Սխտոր ու հաց, ճաշ գնդակահաց», ինչպէս «հաց ու միս, թէ փող ունիս»։

Իրականին մէջ փող շատ ունեցողն ալ, բնաւ չունեցողն ալ շատ կը սիրէ սխտոր ծամել Մարսիլիոյ հայրենիքին մէջ։ Ուստի եւ չուտողին գանգատն այն է որ անհանդուրժելի հոտ մը ունի։ Ֆրանսացի տանտիկիններ կ՚ըսէ թէ այդ հոտը անցընելու համար կը բաւէ սխտորանաշէն վերջ ծամել քանի մը թել ազատքեղ (մայդանոս), շրթներ շփել շերտ մը լիմոնով, կլլել քանի մը ումպ լիմոնի հիւթ ջրախառն, կամ ամէնէն ազդեցիկը՝ բերանը ցօղուել գլորամինի լուծոյթով։

Ֆրանսացիները ի՞նչ համադամներ կը պատրաստեն սխտորով, համբերէ — համբերէ՝ ծայրը չկայ. Գովեմ-գովեմ՝ վերջը չկայ։ Արդարեւ սխտորը ոչ միայն սնունդ է, խորտիկներ է, այլեւ դեղ,— ճճի կը թափէ, ազիքները կը հակահեղէ, երակներու մէջ արեան ճնշումը կը նուազեցնէ։

Հապա սո՞խը։

Պրոֆեսորները կ՚ըսեն թէ սոխը ջուր կը խմցնէ, բայց սխտորէն աւելի սնունդ մըն է.— չկայ կերակուր մը, որուն մէջ գլուխ մը սոխ պէտք չըլլայ ջարդել։ Երիկամներու հիւանդութեանց մէջ շատ օգտակար է, ջրգողութիւնը (սրսուխը) կ՚անցընէ։ Վերջապէս սոխի մասին հազար գովեստ կը հիւսէ ֆրանսացի տանտիկինը, որուն խոհանոցը մտայ այս առաւօտ, ֆիչ մը բան ճարելու համար օրագրողի իմ խոհանոցիս համար։

Սոխն ալ անպատեհութիւն ունի,— ինչպէս ջարդել, որ չլացնէ քեզ։ Տիկին Ֆրանսուհին կ՚ըսէ թէ սոխ ջարդած առեն՝ բանցէք ծորակին տակ, թող ջուրը հոսի վրան ու խայ կանչէ, չէք լար այլեւս։

Այստեղ, սոխ կեղեւելը բանէր մը ձգեց միտքս։

Սոխը իրապէս կը նմանի Ծպլիծատուրին,— Ծիլվիլիզատէր Եւրոպան, որ կը հագնէր վերարկու վերարկուի վրայ, մինչեւ խորը վերարկու։ Սոխին վերարկուները աւելի շատ են։ Նափորտին տակ նափորտ հագած՝ Արեւելքցի այս թագաւորը կ՚աշխատիս մերկացնել, ծայրը չկայ։ Ճիշդ ինչպէս .... խորհրդային Ռուսիան։

Սոխէն մինչեւ ... խորհրդային Ռուսիա նմանութիւն երկար է անշուշտ, բայց տեսէք թէ ի՞նչն է որ յիշեցուց ինծի այս նմանութիւնը։

Ամիսներէ ի վեր, Սթալին սկսած է սոխի պէս կեղեւել ամբողջ Ռուսիան։ Տրոցկիստ բառ՝ կեղեւեց, Զաղէպետիստ բառ՝ կեղեւեց, ծախողական լրտես բառ՝ կեղեւեց, գերմանական լրտես բառ կեղեւեց, կոնդրակտական բառ՝ կեղեւեց, բուխարինեան բառ՝ կեղեւեց, աջ թեւում բառ՝ կեղեւեց, ձախ թեւում բառ՝ կեղեւեց։

Ա՜ս ի՞նչ սոխի գլուխ է եղեր սա Ռուսիան, որ դեռ անգամ մը չլացուց Սթալինը, սոխ կեղեւած առեն։

ԱՐԱՁ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ Ե՞ՐԲ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԵՐԶՆԿԱ ԵՒ ԿԱՐԻՆ

Թուրք թերթերը կը գրեն.—

Երկաթուղիի՛ ցանցը այսօր երկու ուղղութեամբ կը տարածուի, մէկը՝ դէպի հանքածուխի շրջանները եւ միւսը երկրին կեդրոնէն ու Միջերկրականի եզերքներէն դէպի արեւելք։ Թուրհա, Քալին 181 քիլոմեթրնոց գիծը արժած է 13.5 միլիոն ոսկի։ Անգարա - Սվազ (602 քիլոմ.) 41 միլիոն 200 հազար ոսկի. Քէօթահիա - Պալըքէսիր (252 քիլոմ.) 32 միլիոն 600 հազար ոսկի։

Արեւմտեան նահանգները արեւելեան նահանգներուն կապող գիծը պիտի ըլլայ Սվազ - Էրզրում երկաթուղին, որ պիտի լրանայ 1939 սեպտեմբեր 30ին։ Ամէն օր 10.000 բանուոր կ՚աշխատի։ Նորաբաց ճամբաներէն կը փոխադրուին կազմածներ, կամուրջի շինութեան նիւթեր եւայլն։ Շատ տեղեր ճամբու եւ երկաթուղիի շինութիւնը միաժամանակ տեղի կ՚ունենայ։ Ցաճախ նոյնիսկ արահետ մը չկայ, այնքան սեպ են եւ անանցանելի լեռները։ Անհրաժեշտ կ՚ըլլայ նախ ճամբայ յարդարելէ յետոյ գիծերը հաստատել։ Սվազէն մինչեւ Էրզրում երկրամասը կտրատուած է լեռներով եւ խոր ձորերով ինչպէս Բինկեանի կիրճը, որ 22 քիլոմեթր է եւ Գարասու, կազմուած՝ Եփրատէն, յետոյ պէտք է անցնիլ Զիւրէքի լեռնէն (4 քիլոմեթր) որ ծնունդ կուտայ Զալթի գետակին։ Այս տեղերէն ալ պէտք է փապուղիներ բանալ եւ կամ կամուրջներ նետել լեռներու վրայ։

Սվազէն դէպի Էրզրում երկաթուղիին զուգահեռաբար ճամբայ մըն ալ շինուած է 150 քիլոմեթր երկայնութեամբ, սակայն շարունակուելու համար անհրաժեշտ է նախ քանի մը կամուրջներ շինել։ Արդէն իսկ երկաթուղին 170 քիլոմեթր յառաջացած է եւ Սեպտեմբերի վերջը Սվազէն 177 քիլոմեթր անդին անցած պիտի ըլլայ։ Գիծերուն զետեղումը պիտի շարունակուի մինչեւ 208 քիլոմեթր։ Հոն 60 մեթր երկայնութեամբ կամուրջ մը շինելէ վերջ միայն կարելի պիտի ըլլայ շարունակել։

Այսպէս մինչեւ 1938 սեպտեմբեր, Սվազ - Էրզրում գիծը պիտի հասնի Երզնկա, որ 338 քիլոմեթր հեռու է Սվազէն, իսկ 1939 սեպտեմբերին վերջապէս պիտի հասնի Էրզրում, 548 քիլոմեթր հեռու Սվազէն։

Ֆրանքին անտովոր անկումը

Ֆրանքը նոր եւ աւելի ծանր անկում մը ունեցաւ։ Ուրբաթ օր տոլարը բարձրացած էր 28.35ի, անգլիականը՝ 140.10ի։ Պաշտօնական սակարանը բացուելէ վերջ առաջինը կ՚արժէր 28, երկրորդը՝ 139։ Սեղանաւորական շրջանակներու մէջ վստահ չեն թէ կարելի պիտի ըլլայ երկար առեն այս մակարդակին վրայ պահել ֆրանքը. Թէեւ արտաքին ապսպրանքներու համար անհրաժեշտ օտար դրամը ճարուած էր անցեալ շաբթու։ Այս աննպաստ կացութեան գլխաւոր պատճառներէն կը համարուին առեւտրական յարաճուն բացը եւ պետական գանձին անընդհատ փոխառութիւնը։ Ուրիշ աննպաստ պարագայ մըն այն է որ կարելի չէ եղած կասեցնել ապրուստի գիներու բարձրացումը։ Եւ այս պատճառով ալ բանուորները կը պատրաստուին նոր յաւելումներ պահանջելու։ Միւս կողմէ, դրամագլուխը կը շարունակէ արտասահման փախչիլ, հակառակ ձեռք առնուած կտրուկ միջոցներուն։

—

ՉԻՆԵՒՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը ծաւալի օրէ օր։ Քոլերա ծագեցաւ Շանկայի ճափոնական բանակին մէջ։ Առաջին առթիւ վարակուեցան 100 հոգի որոնց 20ը մեռան։ Ճափոնական կառավարութիւնը բողոքեց խորհրդային իշխանութեան դէմ որ 28 ձկնորսանաւեր գրաւած է Արեւելեան Սիպերիոյ ջուրերը։

ՄԵՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
(ԹԱՆԳԱՐԱՆ ԵՒ ԴԻՒԱՆ)

Փարիզի գեղեցիկ արուարձաններէն Մոնմորանսիի մէջ, ծառախիտ բար-ձունքի մը վրայ, որուն մէջէ թեւին ընդարձակ հորիզոններով կանանչա-գեղ տարածութիւններ կը փռուին, քով-քովի երկու համեստ տուներ կեցած են,— Հ. Յ. Դ. Թանգարանը եւ Հ. Յ. Դ. Կեդր. Դիւանը :

Այս երկու հաստատութեանց մէջ պիտի ամփոփուին նշխարները Հայ-կական Ազատամարտի :

Տարօրինակ կուսակցութիւն եղաւ Դաշնակցութիւնը. իր էութեան խորա-պէս հարազատ եկաւ պարզ բառ մը — գործ : Ու այս բառը ըմբռնուեցաւ իր մէկ հատիկ իմաստով — զոհողու-թիւն : Ով իր երակներէն արիւն չէր տար, կը նշանակէ չէր գործեր, կը նշանակէ Դաշնակցական չէր ... : Ու զարհուրելի դաժանութեամբ մը — անօրինակ՝ ազգերու ազատագրական պատմութեան մէջ — Դաշնակցութիւ-նը տասնամեակներ շարունակ նախ իր շարքերը հնձեց՝ հազարաւոր ու տաս-նեակ հազարաւոր զոհեր խլելով :

— « Իսկական Դաշնակցականը իրա-ւունք չունի երբէք տարուց աւելի ապ-րելու », — նկըքին խղճահարութեամբ մը, որ ինք երեք տարիէն աւելի ապ-րած է, կ'ըսէր Հայ Յեղափոխութեան առասպելական գինուորներէն Թորգոմ (Թուման Թումանեան), երբ կը պատ-րաստուէր երկրորդ անգամ Երկիր անցնիլ, Օլթիի գծով, ուր եւ պիտի նահատակուէր՝ զոհուելու իր պարտա-կանութիւնը յարգած ըլլալու համար :

Եւ այս բարքը կուգար Մեծերէն :

Այսպէս գրուեցաւ Դաշնակցութեան հիմը,— գաղափարները ցանել զոհա-ւոր գործերով :

Օր մը, 1907ին (թէ՞ 8ին), Գաչուի մէջ, խումբ մը պատասխանատու ըն-կերներ կը դիմեն կուսակցութեան ան-մրցակից առաջնորդին՝ Ռոստոմի (որ պատահաբար այդ օրերուն Գաչու կը գտնուէր), խնդրելով, որ սեղմ գե-կոյց մը տայ իրենց այն տարբերու-թեանց մասին, որ գոյութիւն ունէին Դաշնակցութեան եւ ռուս Սոցիալիստ Յեղափոխականներու միջեւ գործնա-կերպային հարցերու շուրջ :

Ռոստոմը կ'որոշէ խօսիլ մասնաւ-որապէս կոչուած « մանր տեռորի » մասին, որ Սոցիալիստ - Յեղափոխականները ըն-դօրինակած էին Դաշնակցութենէն :

Խօսելէ առաջ ան իր մեղմ ձայնով եւ անույշ ժպիտով կը դառնայ ունկնդիր ընկերներուն (թիւով հազիւ 10—12 հոգի) եւ կ'ըսէ.

— « Թնդիւն լաւ չհասկացանք խօ-սիլ, այնքան գործեցինք որ խօսիլը մոռացանք ... » :

Ու Դաշնակցականները — հաւաքա-բար եւ առանձին-առանձին — մեր ա-հեղ ազատամարտի արիւնալի ստանա-մեակներուն մոռցան եւ՛ խօսիլը, եւ՛ գրելը, եւ՛ յիշատակներ պահելը :

Պատմական մեծարժէք փաստա-թուղթերէն շատ քիչերն հազիւ մէկը պահուած է :

Նշխարի կշիռ ունեցող անհամար ի-րերէն հազիւ մէկ համեստ բաժին մեզ հասած է :

Ամբողջ յիսնամեակ մը՝ իր արքա-յական հերոսներով, իր ցնցող արար-ներով եւ պատմական կշիռ ունեցող իր բոլոր ստորոգելիներով մնացած ընդ-միշտ խլուեցաւ :

Քրիստափոր, Ռոստոմ եւ Սիմոն,— այս երեքէն մեզ գրեթէ ոչինչ մնաց, երբ ասոնք էին առաւելապէս, որ մե-ւաւորեցին շարժումը եւ զայն վարե-ցին իր ամէնէն եղերական եւ փոթոր-կալի շրջանին :

Եւ՛ այսպէս էին գրեթէ բոլոր Դաշ-նակցականները, փոքրերը գացին Մեծերու հետքերով : Կը հնձուէին ու կը նահատակուէին՝ առանց որեւէ մը արձակելու, առանց նահատակնե-րու «Ելից մատեան»ին մէջ մինչեւ իսկ պարզ անուն մը ձգելու : Ոչ թէ «ան-ծանօթ զինուոր », այլ « անծանօթ Դաշնակցական նահատակ »,— հա-րիւրներով, հազարներով եւ տասնեակ հազարներով . .

Ժընեւի պարտէզներէն մէկուն մէջ գեղեցիկ արձան մը կայ այն քանի մը զինուորներու յիշատակին, որոնք մեծ պատերազմին հայրենիքի սահմանե-րուն պահակ կենալով՝ պաղառու-թեամբ հիւանդացան եւ մեռան... : Ե-րախտագէտ հայրենիքը արձան դրած է այս «նահատակներուն» անոնց յի-շատակը վառ պահելու համար յետ-նորդներու յիշողութեան մէջ

Ոչ թէ պաղառութենէ մեռնելով, այլ հերոսաբար նահատակուելով իսկ՝ մեր բիւր - բիւրաւորները պարզ շիրիմ իսկ չունեցան ... : Իբրեւ համատա-րած Պանթէոն՝ կայ ու կը մնայ Հա-յոց Աշխարհը, «անծանօթ նահատակ»-ներու այս դաժան երկիրը :

Փարիզի զոյգ հաստատութիւնները կուգան գէթ չափով մը դարմանելու այս մեծ անարդարութիւնը :

Ամերիկայի մեր կազմակերպութեան նուիրաբերած Թանգարանի մէջ պիտի ամբարուին մեր դիւցազուններուն եւ դիւցազնամարտին կապուած նշխար-ները, իսկ Կեդր. Դիւանի մէջ պիտի կուտակուին հայկական ազատամար-տէն եկող բոլոր գրութիւնները : Ինչ որ բուդթ է (նամակ, զեկոյց, աղդ, տեղեկագիր, գիրք, յուշագիր, կոչ եւայլն), պիտի տեղաւորուի Դիւանի շէնքին մէջ, իսկ ինչ որ իր է (այս բառի թանգարանային առումով)՝ Թանգարանին մէջ : Ու այս ձեւով, թէեւ ուշ, կարելի պիտի ըլլայ պատմական ամբողջ շրջան մը խորհր-դաւորող մասունքներ փրկել եւ սրտա-բութեան մէջ երկու Տաճարներ կեր-տել :

Այսօր իսկ Դաշնակցութեան զոյգ շէնքերը — Դիւան եւ Թանգարան — ճշմարիտ ուխտավայրեր դարձած են, ուր խումբ առ խումբ հայ մարդիկ կ'երթան՝ հոն ամբարուած մասունք-ներու միջոցով իրենց ժողովուրդի հե-րոսական անցեալին հաղորդուելու համար :

Կոչ մը բոլորի՛ն, բոլորի՛ն, բոլո-րի՛ն

Փութացուցէք այն զոյգ հաստա-տութեանց վրայ, որ Դաշնակցութեան զոհողութեամբ բարձրացան օտարու-թեան մէջ :

Վերջնական կորուստէ մասունք մը փրկելու համար՝ զայն օր առաջ ճամ-բեցէք Փարիզ :

Որքան աւելի ճոխանան Թանգարանն ու Դիւանը, այն քան աւելի պիտի շա-հի այդ զոյգ Հաստատութեանց միակ եւ օրինաւոր տէրը — Հայ Ժողովուր-դը : Ճոխացնենք եւ կուտակենք, ժող-վենք եւ ամբարենք ինչ որ սուրբ է եւ յիշատակելի՝ օր մը Հայրենիքին փառքի երկու Տաճարներ նուիրաբերե-լու համար :

(Խմբագրական ՑՈՒՍԱԲԵՐԻ)

ԵՐԵԿՈՅ ՄԸ՝ ՄԱՅՐԻՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ամբողջ օր մը մնալէ վերջ՝ մայրի-ներու ծովահայեաց պուրակին մէջ, կը վերադառնանք ծառուղիէն :

Նման ենք՝ մոգական գետնի մը վը-րայ ճամբորդող կարաւանի :

Ամբողջ օր մը ցոլացուցինք ծովը մեր հոգիներուն մէջ պառկելով, պա-րելով, երգելով, շատ խնդալով ու քիչ մըն ալ արտասուելով :

Հիմակ այրեր, կիներ եւ մանուկ-ներ, երեկոյեան լռութեան մէջ, բռ-նած ենք վերադարձի ճամբան :

Օրը ոսկեզօծեր է մեր հոգին, մառ-նահարեր է մեր ջիղերուն վրայ ու մեր խոնջ սիրտը, հիմակ, հակած մէկ կողմին՝ կը հեղու կաթիլ կաթիլ մեղր :

Ողջ օր մը, հովին ու արեւին մէջ, խանդավառօրէն արբեր ենք եւ դիտեր քիչ հեռուն տարածուող լուսածիծաղ Միջերկրականը, որուն ալիքներուն փրփուրները նման էին ջուրերուն վը-րայ թեւածող բիւրաւոր աղաւնիներ-րու :

Հիմակ դադրեր է հովը ու ջուրերը կը քնանան, կ'երազեն ջուրերը :

Լռութիւնը, կիսամութին հետ, ա-լիք ալիք տարածուեր է մայրիներու անտառակին մէջ ու լուսինը կախուեր է նարինջագոյն լապտերի մը նման՝ սլացիկ ծառի մը կեդրոնէն :

Պահն է սրբութեան :

Մեր գլուխներուն վրայէն կ'անցնի հրեշտակ մը շուշանէ թեւերով : Հե-ռուն սատանաները կը սրբանան՝ մայր-կեանին գեղեցկութենէն :

Լռութեան ալիք մը կը պայթի եւ յետամնացներու մէջ կը լսուին հա-յերգներ :

Լռութիւնը իր սիրտը բացեր է :

Կը բարձրանայ լուսինը ծառերէն վեր :

Մեր առջեւ՝ մայրիներու բուներէն անդին, վերջալոյսը տարածեր է կար-միր կրակի անսահման սակեփոշի վարդաստաններու երերայօրող բը-ոսնկումներ :

Թռչուն մը կը բարձրանայ դէպի լուսինը :

Արմենուհի մը այս լռութեան, այս խորհուրդին ու անդորրութեան մէջ թեւ կուտայ իր ձայնին :

Կը պայթին ալիքներ՝ սրտիս վրայ :

Ծառերը կը նային հնադարեան ուր-ուականներու նման, պահակ ոգիներու նման, մարած մոմակալներու նման :

Աջակողմէն կ'երեւի Մարսէյլ քա-ղաքը՝ իբրեւ լուսեղէն ամփիթատրոն : Անիկա դեռ նման է հսկայ դաշնակի մը որուն բազմաշարք ստեղնաշարները ադամանդ են ու մարգրիտ եւ յա-կինթ : Լոյսերը վաղքի մէջ են :

Երգը փակեց իր թեւերը ու ինկաւ մատակայ հայ գիւղին վրայ որ կը մրափէ՝ գլուխը հանգչեցուցած ծայ-ռերուն :

Մթութեան խաւեր կը պատրաստեն դիշերը ու լուսինը կ'իջնէ երկնուղիին մէջ :

Կը ծաւալի խաղաղութիւնը՝ մինչ կը շարժին հովիներու ալիքները՝ օրօրե-լով սիրտերը :

Մարդ յանկարծ կը խորհի ճամբոր-դութեան մասին, ինչպէս յաւիտենա-կան ուղեւորութեան, կեանքի մասին ու երազի : Ծովը կը պատկերանայ աչ-քերուս, հեռացող նաւերով : Մարմինս տենդի մէջ է եւ կը բռնկի խղճերու խուրձ մը : Երանի հարաւ, ժանաւանդ արեւելք մեկնողներուն : Տեսիլներու պէս կ'անցնին կղզիներ եւ երկիրներ : Մակերու վրայ ծփացող դրախտներ եւ ջուրերէն յղկուած տաճարներ, ինչպէս նաեւ պարող ոսկի եզերքներ : Ցակա-ւին արբաւաշ ծովափներ որոնք աղե-խարշ ձայնով մը կը կանչեն, յաւիտ-եան կը կանչեն դէպ՝ մեներգելով աշ-խարհի թոհ ու բոհին մէջ :

Հազիւ անցած մեր փափաքած կեան-քին շուքերուն մէջէն, օր մը, պիտի թողունք այս մոլորակը, պէ՞ր ամէն բան թողունք ու երթանք փառքեան աշխատանոցին մէջ նեխիլ, տարրա-լուծուիլ : Վախէն աւելի, զոհացում-ներու անսահման պակասն է որ սար-սուռ կուտայ :

Նայուածքս՝ Մէջէս կը թեւէ դէպի երկինք :

Լուսինը բռնկեր է նման հաղրեվար-դի : Հոգիս կը բարձրանայ՝ ոսկեթե-լով կապուած լուսինին :

Հազիւ լսելի երաժշտութիւն մը՝ ծառերէն, տուներէն, քարէ սանդուխ-ներէն ու գագաթներէն կ'իջնէ՝ մանե-լով Երկնակամար :

Մթութեան մէջ հայորդիներու կա-րաւանը կը հոսի :

Միանար մայրի մը կ'երազէ լուսնին հայելով : Իր տերեւներուն, իր երա-զին խնկահատը կը մաղուի :

Օրուան սաւլիններ, բաժակաձա-ւներ, կերուխումներ կը պատկերա-նան՝ կորսուած աշխարհի մը նկարներ-րուն պէս :

Վէրք մը կար ամէն հոգիի մէջ ու զաղնուեցին : Ու վէրքեր իրենց պատ-կառած համայնքին մէջ : Գայլերը հա-միւ են եղեր եւ բորենիներ պահակ են կեցեր : Մակարոյծներ մառաններու մէջ են առեր եւ խեղճեր, անկարներ, ցաւագարներ կան եկեղեցիի ու պալա-ցի ամպիոններու վրայ : Դեռ փառա-մոլներու հիւանդ դէմքեր որոնք նա-խապահի ու ճառախօսի ու յեղափոխա-կանի շուշրթներ ունին՝ համյէներու մէջ : Ու ժողովուրդ մը որ կը յետա-դիմէ արագաքայլ :

Օ՛. խորագան արբաղան :

Փոած ճիւղերը կը պառաստաեն մարմ տաներու վրայ : Ցեղաքանդ մո-լութիւնները կը պարեն

Խանդավառութիւն ու մխիթարու-թիւն սակայն՝ քանդի միաքերը կ'ար-թննան եւ քիչ չէ արթնցածներու քա-նակը :

Լուսինը գլխ վեր կը քաշէ այս բո-լորէն :

Որո՞ւ նայիմ, որո՞ւն ունկնդրեմ ... լուսնի՞ն, մայրիներո՞ւն, մեկեան-գուխ ոստանի՞ն, արեւն լացող վէրքե-րո՞ւն թէ տեսիլներուն որոնց մէջ Մայր Հայաստան մը, քոյր Կիլիկիա մը եւ հօմանուհի Իտալիա մը հրա-ւէրներ կը ղրկեն :

Հոգիս կը զարնուի մայրիներու բու-ներուն :

Խումբ մը հայուհիներ կը մօտենան ինծի պարերգով մը : Կը ժպտիմ : Ան-կայն ժպիտս արժան չունի հոգիիս մէջ : Պայթած է երակը արտմութեան :

Մայրիները կուլան արծաթէ ար-ցունքներով :

Լուսինը նման է մեծ նուռի մը :

Հոգիէս արձակուած կոչնակ մը՝ կ'ուղղուի երկինքն ի վեր, ղօղանջե-լով :

Կարաւանին մէջ ցնծութեան կան-չեր, ծնծղաներու, քչոցներու, բաժակ-ներու համանուագներ : Կը թնդան հո-գիներու կամարները, պղինձէ մաքուր ծիծաղներով :

Դեռ երէկ էր որ ասոնք անցան վի-րաւոր, կմախացած ու ջարդուած՝ անթիւ սուրերու եւ անապատներու մէջէն :

Այսօր կ'անցնին մայրիներու պու-րակէն՝ հարսնեւորներու նման : Այս ինչ անխոցելի չէնութիւն է :

Մայրիները կը հասնին : Կը հեռա-նանք ու ծառերը նման են ամպակոյ-տի : Ծառերը կը փլին՝ իրարու վրայ :

Կը մտնենք ինքնաշարժները :

Կ'երգեն « Անոյշ զարուն » :

Հոգիս կը մեներգէ .

— Գարուն, գարուն, ե՞րբ պիտի գաս ծովածաւալ ծաղիկներով ծիծա-ղիլ հոգիներու մէջ, արմենականու-թեան մէջ, մարդկութեան մէջ : Գա-րուն, ե՞րբ պիտի գաս յորդութեամբ, պսակել ամէն սեմ, ամէն դարպաս, ամէն լուսամուտ, ամէն ճակատ : Ե՞րբ պիտի գաս մեր հայրենի պուրակնե-րուն մէջ :

Գարուն, ե՞րբ պիտի գաս արքայու-թեամբդ, խաղաղութեամբդ, կանանչ-ներովդ ու հազարան թռչիւնքովդ. ե՞րբ պիտի թափես մեր հողերուն մէջ, ե՞րբ պիտի ծանրանաս մեր տանիքնե-րուն վրայ, ե՞րբ պիտի երգես մեր ա-կատներուն մէջ :

— « Քեզ եմ մեռում, անոյշ գարուն, Նազլիկ նարիս, եարդ զալու. Դու կարօտ ես վառ արեւի ... »

Իսկ ես, իսկ մենք, աղդովին, ան-հունօրէն, մեր սրտին ամբողջ խո-րունկէն կարօտ ենք կարօտ, մեր երկ-րի գարունին :

Ինչ՝ աշարմները կ'անցնին արշալոյ-սի մը մէջէն :

Փուշերով լի վարդեր սեղմեր ենք մեր կուրծքին վրայ ու մեր սիրտը կու-լայ կաթ կաթ արիւն :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՄԵՆԷՆ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱ-ԿԱՆ կենդանաբանական պարտէզը Համպուրկ քաղաքինն է եւ 50 հազար քառակուսի մեթր տարածութիւն ու-նի : Համպուրկի քաղաքապետութիւնը որոշած է աւելի մեծցնել կենդանա-բանական պարտէզը՝ անոր մէջէն ան-ցնող քանի մը փողոցները քանդելով : Ան բաժնուած է համաձայն աշխարհի զանազան մասերուն, եւ կենդանիները խարկանքը կ'ունենան որ իրենց բնա-կած վայրերու մէջ կը գտնուին : Պա-տասուն հազարէ աւելի 1250 տեսակ կենդանիներ կան : Այս կենդանաբա-նական պարտէզը հրաշալիք մըն է, որ կ'ունենայ օրական 10 հազարէ ա-ւելի այցելուներ :

ՐԱՖՖԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ 1835-1935
ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ 1888 - 1938

Ազգային մեծ վիպասան եւ մեր գրականութեան ու ազատագրական շարժումներու «փոթորկալից մար-գարէ»ի ծննդեան հարիւրամեակի հարցը առաջին անգամ արծարծեցի 1934ին երբ՝ նախ «Մասիս» օրաթերթի եւ ապա « Ալիք », « Յառաջ », «Զուարթնոց», «Բազմավէպ», «Արփի» եւայլ թերթերու մէջ հրատարակեցի իմ կոչ բաց նամակը որով կը յայտնէի.

« Յառաջիկայ 1935 թուին կը լրա-նայ Հայ Գրականութեան եւ մեր Ազ-գային վերածնութեան մեծանուն գոր-ծիչներէն Րաֆֆիի ծննդեան հարիւր-ամեակը » (տես «Յառաջ» 1934 Յունի. 14, թիւ 2521) :

Կը յայտնէի նաեւ որ այս հարիւ-ամեակի առթիւ լոյս պիտի ընծայեմ իմ մէկ ընդարձակ աշխատասիրու-թիւնը՝ որ կը պատկերացնէ Րաֆֆիի կեանքն ու գրականութիւնը :

Դեռ 1928 թուականէն սկսեալ ջա-մառ ու յարատեւ աշխատանք կատա-րելով, յաջողեցայ աշխատասիրու-թիւնս հարստացնել Րաֆֆիի կեանքի ու գրականութեան վերաբերեալ նոր եւ անտիպ նիւթերով, տողերով, ան-տիպ նամակներով, հազուագիւտ եւ խանդավառ լուսանկարներով, մեծ վի-պասանի կեանքի անյայտ էջերով ու դրուագներով, փաստաթուղթերով եւայլն :

Այդ կոչ - նամակին հրատարակու-թենէն գրեթէ տարի մը վերջ, 1935ի տարիներին Համազգային միութեան Ֆրանսայի Կեդր. Մարմինը «Յառաջ»ի մէջ յայտարարեց թէ «կը ստանձնէ կատարել մեծանուն վիպագրին ծննդ-եան հարիւրամեակի տօնակատարու-թիւնը Փարիզի մէջ » :

Ցետոյ, « Յառաջ »ի մէջ՝ 1935ի Մայիս 17ին լոյս տեսաւ Համազգայի-նի Ֆրանսայի կեդրոնական մարմնի մէկ գրութիւնը որով կը յայտնէր թէ — « իբրեւ սկզբնական աշխատանք պարզ է թէ նախ պիտի ճշդուէր Րաֆ-ֆիի ծննդեան թուականն ու օրը »

Ժամանակին՝ 1912ին Տփղիսի Աղ-Րաֆֆին Թէզլէկի տարեցոյցին մէջ (1912, էջ 21) յայտնած է, որ Րաֆ-ֆիի կենսագրութիւնները « լի են թի-րութիւններով ու զանազան քմահա-ճոյքներու հեղինակութեամբ » :

Համազգայինը «ակնարկուած քմա-հաճոյքները պարզելու համար» դի-մած է լինոան՝ Րաֆֆիի հարազատնե-րուն «եւ պրպտել թուականի ճշգրտ-» Մեզ համար պարզ չէ թէ Րաֆֆիի հա-րազատները Համազգայինի դիմումին պատասխանեցի՞ն եւ փաստական ո՞ր ապացոյցներով յայտնեցի՞ն թէ «Րաֆֆի ծնած է ոչ թէ 1835ին, այլ 1837ին» Ու եթէ վերջին թուականը ցոյց տուած են իբր իրական ու ճիշդ, արդեօք ո՞ր մասնաւոր փաստ եւ վաւերագիր կա՞յ մէջտեղ, թէ ենթադրութիւն է

Համազգայինը «աղբիւրներու վրայ քալելով» ցոյց տուած է որ Րաֆ-ֆիի մահէն յետոյ տիրող կարծիքն այն է եղեր թէ «մեծ տաղանդ գրագէտը ծնած է 1835 թուականին» : Համազգայինը առանց ո՛եւէ փաստ եւ պացոյց ունենալու կը յայտնէ, որ Ցն...

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914-1924

Ինծի հաց տուին, բայց անկարելի եղաւ պատառ մը անգամ ուտել, մին-չեւ որ առուակի մը քով հասանք, չորցած հացերը թրջեցինք եւ կրցայ պատառ մը ուտել :

Դարձեալ չարունակեցինք քալել Հասանք այն դաշտերը ուր մեր շու-նը Զալոարեան Պետրոսը ծեծեց : Ա-հա հարիւրաւոր կողոպտուած հայ ընտանիքներ, ծերունի թէ երիտա-սարդ, տասնեակ մը զինուորներու ա-ռաջնորդութեամբ դարձեալ կառոյա-ծին ճամբան բռնած՝ դէպի մեր ուղ-ղութիւնը կը քալեն : Անմիջապէս մեր ճամբէն շեղեցանք, բաւական հեռա-ցանք եւ անտառին մէջ պահուըտե-ցանք : Երկու հայ երիտասարդներ օգ-տուելով խիտ անտառներէն, եկ մը-նալով պահուըտեցան : Կարաւանը բա-ւական հեռանալէ վերջ, պահակ զին-ուորները կռահեցին հայ երիտասարդ-ներու բացակայութիւնը եւ պայրին փն-տռելու : Բաւական երկար փնտռելէ վերջ, զտան երկուքն ալ : Երբ անտա-ռին խոլան արտին մէջ եկան, երկու երիտասարդներուն գլուխները այդպէս փակցին եւ վերադարձան կարաւանին մօտ :

Կարաւանը կանգ առաւ գիշերելու : Բոլորն ալ կողոպտուած, մերկ, անօ-թի եւ ծարաւ էին : Արեւը մարը մը-տած էր, մութը սկսաւ թանձրանալ. այլեւս ժամանակ չկար սպասելու : Բա-ւական երկար քալելէ վերջ հասանք գետին ափը : Հազիւ քանի մը քայլ ա-ռած էինք, ահա չորս զինուած Քիւր-տեր մեր ետեւէն կը վազեն : Մութ ըլ-լալով անոնք չէին գիտեր մեր քանի հոգի ըլլալը : « Բոյրիկ, ըսի, դէչ է, դուք այս մացառներուն մէջ պահուը-տեցէք : Ես եւ ընկերս այս մացառնե-րուն մէջէն կը փախչինք : Քիւրտերը երբ մեզ տեսնեն, մեր ետեւէն պիտի գան. այն ատեն դուք կ'ազատիք : Մնաք բարով » :

Ընկերոջս ձեռքէն բռնեցի եւ սկը-սանք փախչիլ : Ցնդակները կարկուտի պէս կը տեղային մեր ետեւէն : Բայց մենք առանց ետ նայելու կը վազէինք, մինչեւ որ հասանք խիտ անտառներու մէջ : Այլեւս մութը թանձրացաւ : Քիւրտերը կորսնցուցին մեր հետքը եւ յուսահատ ետ դարձան :

Մենք այստեղ եւս ապաստեցանք եւ բաւական երկար քալելէ վերջ հա-սանք Հորհորու Ձայ կոչուած տեղը : Մօրուսաւոր Քիւրտ մը հանդիպեցաւ մեզի : Նախ շատ վախցանք, բայց երբ տեսանք որ Քիւրտը բարի մարդ մըն է, մեր վախը փարատեցաւ : Բարի Քիւրտը մեզի ըսաւ.— Աճապարեցէք, կամուրջը շուտ անցնելու, ինչու որ պահակները ճաշի գացին : Մարդը ըն-կերացաւ մեզի մինչեւ որ կամուրջը անցանք, տոպրակէն հաց եւ քիչ մը պանիր տուաւ մեզի եւ ճամբան ցուց-նելով բաժնուեցաւ :

Բարեբախտաբար երկինքը պայծառ էր եւ լուսինը իր տկար լոյսովը բա-ւական կ'օգնէր մեր ճամբորդութեան : Երկու անչափահաս պատանիներ ձեռք ձեռքի բռնած գիշերուան խուլ լռու-թեան մէջ, խիտ եւ ամայի անտառ-ներուն մէջէն կը քալէինք շարունակ : Վայրի գազաններ, արջ, գայլ, եւ այլն, անպակաս են այս անտառնե-րուն մէջ : Սակայն մեզի բնաւ երկիւղ չէին պատճառեր անոնք. մենք միայն ու միայն Թուրք եւ Քիւրտ ընտանի գազաններէն կը վախնայինք :

Բալեցինք ժամերով եւ վերջապէս հասանք Տարման գիւղը, որ ընկերոջս ծննդավայրն էր : Երբ գիւղին կալերը հասանք, զգուշութեամբ սկսանք չորս կողմերը դիտել, կարծելով թէ պա-հակ զինուորներ կը հսկեն : Մօտ կէս ժամ սպասեցինք. մարդ մարդասանք չկար գիւղը : Ինծի անծանօթ էին փողոցները : Ընկերս առաջնորդեց, ցած տան մը առջեւ կանգ առինք : Ընկերս դուռը զարկաւ. Ինծի մեծ զարմանք պատճառեց երբ ներսէն մէ-կը հայերէն «ո՞վ է» հարցուց : Ըն-կերս.— «Մեծ մայրիկ, ես եմ, Մեսրոպը, շուտ դուռը բաց » : Մամիկը անմիջապէս բացաւ դուռը, եւ մեզ ա-ռաջնորդեց մութ սենեակ մը : Արդէն մամիկը գիշերները բնաւ լոյս չէր վա-ռեր : Շատ անհամբեր էի. կ'ուզէի ան-միջապէս հասկնալ թէ՝ ինչպէս եղած է որ պառաւ մամիկը գիւղը մնացեր է եւ չեն աքսորած : Վերջապէս ընկե-րոջս հարցուցի, որ ըսաւ.— « Մեծ մայրիկս շատ ծեր է եւ աչքերը տկար են. այս պատճառով կառավարութե-նէն հրաման առինք որ տունը մնայ » :

Մեծ մայրիկը սկսաւ մեզմ ձայնով հարցնել մեր անցուցած փորձանքնե-րը : Համառօտակի պատմեցինք կատա-րածը : Մամիկը չկրցաւ զսպել արցունք-ները կորուստին, ծունկի եկաւ եւ արիւն արցունքով սկսաւ անիծել դա-հիճները : Ընկերս մօտեցաւ մամիկին եւ սկսաւ մխիթարել : Ցետոյ աւելցուց. — Մեծ մայրիկ, այս ընկերս Մերձա-կի քահանային տղան է . բոլորովին մերկ է, եթէ հագուստ ունիս տուր որ մերկութիւնը ծածկէ : Պառաւը, որ լաւ ծանօթ էր ծնողքիս, դառնապէս ցաւ զգաց : Գիշերային խուլ լռութիւն կը տիրէր ամէն կողմ : Պառաւը մեզի հաց բերաւ, մութին մէջ կերանք, ա-պա ինծի գիշերանոց շապիկ մը տը-ւաւ եւ ես ու ընկերս կողք կողքի պառկեցանք :

Առտուն տակաւին լոյսը չծագած պէտք էր մամիկին տունէն հեռանա-յինք, ինչու որ ամէն օր շունները կա-ռային կը խուզարկէին մամիկին տու-նը, որպէսզի չըլլայ թէ Հայեր պա-հէ : Շատ յոգնած ըլլալով, անմիջա-պէս քնացանք : Առտուն կանուխ պա-ռաւը մեզի ձայնեց, քանի մը թոնիրի հաց տուաւ մեզի եւ համբուրելով մա-միկին զուանէն զգուշութեամբ զար-կանք.

Հազիւ թէ գիւղէն դուրս ելած էինք, ահա զինուած Թուրք մը մեր ճամբան կտրեց : Այս Թուրքը Տար-մրցի Մէհմէտ Շէրիֆն էր, որ բոլոր Հայերու ծանօթ է : Մեզ ձերբակա-լեց, մէկ ժամ վերջ առաւ մեզ դարձեալ աքսորին ճամբան շարունակեցինք : Ճամբան մեզի հետ հայերէն կը խօսէր : Ես լուռ էի, ընկերս անոր գիւղացին ըլլալով, համարձակ կը կր-ուէր : Դարձեալ խիտ անտառներուն մէ-ջէն կը քալէինք, այլեւս պարզ է ձեր կացութիւնը. Նորէն պիտի տեսնէինք մեր հազարաւոր յօշոտուած զինակից-ները եւ մենք ալ պիտի կատարուէինք : Այս մտատանջութեան մէջ էի երբ անտառին խորէն բազմութիւն մը եր-եւցաւ : Երկու Թուրք զինուորներ անտառներուն մէջէն փախուստ կու-տային, Հայերը հաւաքած են եւ դէպի կողմը կուգան երեք կին, երեք աղ-ջիկ, հինգ փոքրիկ տղաքներ, որոնց մէկը Ալօեան Սուրէնն էր, իմ զա-ւակս եւ ընկերս : Բոլորն ալ կողոպտուած էին

Ա. ԳՈՒԿԱՍԵԱՆ

(11)

Թուականը սխալ է եւ «այս սխալը անփականացնելով յաջորդաբար մէկ-մէկու են փոխանցեր մեր պարբերական մամուլը եւ հատորներն ու կենսագրերները»:

Եւ խնդալեւ, Համազգայինը քաղ-բլուրներու վրայէն քալելով պիտի ցոյց տայ, որ Րաֆֆին ծնած է 1837ին, մինչդեռ իր մատնանշած աղբիւրները ինչպէս նաեւ տիրող կարծիքն այն եղած է, որ Րաֆֆին ծնած է 1835ին։ Համազգայինը ոեւէ փաստ ու ապացոյց չի կրցած ստանալ թէ Րաֆֆին ծնած է 1837ին, սակայն ընդունած է այս թուականը՝ իբրեւ փաստ ունենալով տիկ. Աննա Րաֆֆիի յուշը՝ «Տաճկահայքի» սկիզբը զետեղուած Րաֆֆիի լուսանկարին վերեւ դրուած այս տողերը. — «Ապրիլ 24. 1913 թուականին լրանում է Րաֆֆիի մահուան 25 ամեայ տարեդարձը. Րաֆֆին ծնուած է 1837 թուին եւ մեռած 1888 թուականին»։

Ուրեմն, «ազգականներուն՝ կողմէ հաստատուած թուական մը»՝ 1837ը իբր փաստ ունենալով Համազգայինը, ուրիշ փաստ եւ ապացոյց, աղբիւր ու վաւերագիր չունեցաւ հաստատելու թէ Րաֆֆին ծնած է 1837ին։

«Առաջին ճշդումը» Րաֆֆիի ծննդեան թուականի մասին 1913ին տիկ. Աննա կատարելով հանդերձ, մինչեւ այժմ ալ այդ թուականը չընդունուեցաւ եւ գրականութեան մէջ չանցաւ։ Մեծ վիպասանի մահուան վրայէն անցեր են ճիշդ 50 տարիներ, սակայն անոր հարազատները հիմնաւոր փաստերով չկրցան Րաֆֆիի ծննդեան արդէն իսկ ընդունուած թուականը 1835ը՝ 1837ի փոխել։

Եթէ Րաֆֆիի ծննդեան թուականի «առաջին ճշդումի» եւ փոփոխութեան հարցի մասին խօսք ըլլայ, պիտի յայտնեմ որ այդ «ճշդումն ու փոփոխութիւնը» առաջին անգամ կատարած է ոչ թէ տիկ. Աննա Րաֆֆին, այլ անոր տուած ճշդումէն (1913ին, «Տաճկահայք»ի եւ «Պարսկական Պատկերներ»ի մէջ) տարի մը առաջ Գրիգոր Արծրունիի հիմնած «Մշակ» օրաթերթի հրատարակութեան քառասնամեայ յոբելեանի (1872—1912) առթիւ Թիֆլիսում լոյս տեսած «Մշակի Քառասնամեակը» խորագրով հատոր մը՝ խմբագրութեամբ Լեւոն Դանիէլեանի։ Այս հատորի 49րդ էջի վրայ, Րաֆֆիի նկարին տակ դրուած է — «Րաֆֆի – Յ. Մէլիք-Յակոբեան. 1837 — 1888»։

Այժմ մեզ համար պարզ՝ չէ, թէ արդեօք «Մշակ»ը, որ շարունակ Րաֆֆիի ծննդեան թուականը 1835 ընդունած էր, ինչպէ՞ս եղաւ որ 1837ի փոխեց։ Արդեօք նախապէս հարցուցա՞ծ էին տիկ. Աննա Րաֆֆիէն, ստուգելու համար ծննդեան թուականը։ Կամ տիկ. Աննան գրա՞ծ էր «Մշակ»ին, որ ծննդեան թուականը սխալ է 1835ը 1837ի փոխել։ Այս հարցերը մեզ համար պարզ չեն։ Տպագրական խօսքի փաստն այն է, որ տիկ. Աննա Րաֆֆիի ճշդումէն (1913) տարի մը առաջ՝ 1912ին Լեւոն Դանիէլեանը Րաֆֆիի ծննդեան թուականը 1837 նշանակած է։ Թերեւս տիկ. Աննան առանց ոեւէ փաստի ու վաւերագրի հաւաստացած է Լեւոն Դանիէլեանի նշանակած թուականին՝ 1837ին, որ ինքն ալ իր հերթին նշանակեց Րաֆֆիի «Տաճկահայք» եւ «Պարսկական Պատկերներ» հատորներու մէջ (երկուքն ալ տպուած Մխիթարեան տպարան, Վիեննա, 1913ին)։

Այս բոլորէն յետոյ, եզրակացութիւնն այն է, որ դեռ կասկածելի է 1837 թուականը քանի որ չկան վաւերական տուեալներ։ Այս ուրեմն Րաֆֆիի ծննդեան թուականը պարզապէս կը մնայ 1835ը, ինչ որ ընդունուած է մեր գրականութեան պատմութեան մէջ եւ արդէն իսկ ընդհանրացած։

Ու «աղբիւրներու վրայէն քալելով», բազմաթիւ վաւերական տեղեկութիւններով եւ պաշտօնական փաստաթուղթով մը պիտի հաստատեմ, որ Րաֆֆին ծնած է 1835ին։

Սակայն այժմ յօդուածիս նպատակը այդ չէ։ Այդ մասին ուրիշ առթիւ։

Այսպէս կամ այնպէս հարիւրամեակի յետաձգումը այն նշանակութիւնն ունեցաւ, որ նախապատրաստական աշխատանքներն ու մեծ վիպասանի անուան եւ յիշատակի յաւերժացման հետ կապուած ձեռնարկները աւելի հաստատուն հիմերու վրայ դրուեցան։ Լաւ է ուշ քան երբեք։

Ցօրբէնեան կազմակերպիչ Յանձնաժողովը որոշած է Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը մեծաշուք հանդիսութեամբ տօնել Փարիզ, յառաջիկայ Հոկտ. 31ին, որ յայտարարուած է ընդհանուր հանդիսութեանց օր։

Ինձ կը թուի տօնակատարութեան օրը չպիտի սահմանափակուի մէկ օրուան մէջ։ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը պիտի դառնայ համազգային հանդիսութեանց եւ ոգեւորութեան առարկայ։

Արդ, Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը լրացաւ 1935ին, բայց յաւերժացումը պիտի կատարուի 1937ին։ Իսկ Րաֆֆիի մահուան յիսնամեակը կը լրանայ 1938ի ապրիլ 24ին։ Րաֆֆին մեռաւ Թիֆլիսի մէջ 1888 ապրիլ 24ի գիշերը։

Ես կ'առաջարկեմ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի եւ մահուան յիսնամեակի տօնակատարութիւններն իրար խառնել, միացնել եւ 1937ի Հոկտեմբերէն մինչեւ 1938ի Մայիսի վերջերը, ամբողջ 7—8 ամիս ժամանակաշրջան մը նուիրել Րաֆֆիին։

Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան 1500 ամեակի հանդիսութիւնները աւելի քան երկու եւ կէս տարի տեւեցին Սփիւռքի բովանդակ հայութեան մէջ։ Գաղութ առ գաղութ՝ առանց աճապարանքի, կատարուեցան յիշատակելից հանդէսներ։ Նոյն հանգամանքը պէտք է ստանայ նաեւ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի եւ մահուան յիսնամեակի յաւերժացումը։ Ցօրբէնեան Կազմակերպիչ Յանձնաժողովը պէտք է նկատի առնէ այս պարագան եւ տօնակատարութեան ու հանդիսութեանց ժամանակամիջոցը երկարաձգէ մինչեւ 1838-ի մայիսի վերջերը։

Այսպէս ըլլալով հանդերձ Րաֆֆիով ամէնէն աւելի պիտի պարծենայ այն համայնքը, այն նահանգն ու գաւառը, որուն ծոցին մէջ ծնաւ ու մեծցաւ՝ Ատրպատականի Սալմաստ գաւառի Փայաջուկ գիւղացի Միրզա Մելիք-Յակոբեանի որդին՝ Յակոբ Մելիք Յակոբեանը —ապագայ Րաֆֆին։ Ատրպատականի եւ ընդհանրապէս Իրանի հայութիւնը իր ամենաջերմ մասնակցութիւնը պիտի բերէ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի եւ մահուան յիսնամեակի տօնակատարութեանց՝ ամենուրեք կազմակերպելով ժողովրդական հանդէսներ եւ աւուր պատշաճի ցոյցեր։

Իբր հովանաւոր եւ պատուոյ նախագահ այս հանդիսութեանց գլուխը պիտի կանգնի Ատրպատականի ժողովրդանուէր Առաջնորդը Ներսէս Արքեպիսկոպոս Մելիք Թանգեան։ Պատգամաւորական ժողովն ու Թեմական Խորհուրդը պիտի ստանձնեն ու ղեկավարեն իրանահայ գաղութներու հանդիսութիւնները։ Գալով Սալմաստի գաղութին, շատ աւելի ոգեւորութեամբ պիտի տօնէ Րաֆֆիին նուիրուած հանդէսները։

Աշնանային աշխատանքներէն յետոյ, յարմար է, որ Սալմաստի գաղութը միակամ եւ միահամուռ տօնէ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակն ու մահուան յիսնամեակը։ Սալմաստի հայութիւնը պիտի ընտրէ կազմակերպիչ Յանձնաժողով մը՝ նախագահութեամբ հոգեւոր հովիւ Տէր Արշակ քահանայ Պօղոսեանի։

Այս Յանձնաժողովը պիտի մշակէ հանդիսութեանց ծրագիրը։ Նախապէս լաւ պիտի տրուի Սալմաստի հայաբնակ գիւղերու հայերուն որ Հոկտեմբեր 9ին (Հայ Մշակոյթի Օրը) եւ կամ Հոկտ. 31ին, գիւղացիները ժողովրդական խափորներ կազմած խումբ առ խումբ հաւաքուին Րաֆֆիի ծննդավայր Փայաջուկ գիւղը, որ ըլլալու է հանդիսավայրը։

⁂ Առիթէն օգտուելով պիտի յայտնեմ նաեւ հետեւեալը.

Րաֆֆիի կեանքին ու գրականութեան մասին կատարած ուսումնասիրութիւնս հրատարակելու համար Թաւրիզի մէջ կազմուած է Հրատարակիչ Յանձնախումբ մը՝ հովանաւորութեամբ Ներսէս Արքեպս. Մելիք Թանգեանի։ Անդամներն են.— Պ. Պ. Կարապետ Արզումանեան՝ նախագահ, Գրիգոր Շահնեան՝ քարտուղար, Մուշեղ Բուդաղեան՝ գանձապահ, Առաքել Առաքելեան, Ստեփան Արզումանեան, Ղազար Ղազարեան եւ տողերս ստորագրողը։

Հրատարակիչ Յանձնախումբը արդէն իսկ գործի անցած է եւ յոյս ունի, որ ապառնած գումարը ձեռք կը բերէ՝ յաջողցնելու համար հրատարակութիւնը իմ աշխատասիրութեան։ Տպագրութիւնը պիտի կատարուի արտասահմանի մէջ՝ Փարիզ կամ Վենետիկ։

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

«Գրական Թերթ»ի մէջ (21 յուլիս) աշխատակից մը կը գրէ թէ արեւելեան աշխարհաբարի առաջին փորձը կատարած է Ներսիսեան վարժարանի ուսուցիչներէն Նիկողայոս Նիկողայոսեան (Տէր Շմաւոնեան), որ նոյն վարժարանին անդրանիկ ընթացաւարտներէն է (1826)։ Իր աշակերտներէն՝ Յարութիւն Մելոյեանի դպրոցական տետրակին մէջ, որ կը կրէ 1829 թուականը, կը գտնենք հինգ առակներ, գրուած՝ աշխարհաբար լեզուով, աւելի ճիշդ՝ Թիֆլիսի հայաբար թաղին բարբառով։ Ստորեւ կուտանք այդ առակներէն մէկը, իբրեւ նմոյշ արեւելեան աշխարհաբարի սկզբնական ձեւին —

ԷՇ ԵՒ ՈՒՂՏ

Ամառուան օրը մէկ տափի մէջը
Խոտ իմ արածում մեր էշն ու ուղտը.
Շատ սիրով անշփոթ նրանք իրանց
մէջը՝
Անց իմ կացնում ամառուան օրը։

Մէկ օր խաղալով գնում էին մէտի,
Յանկարծ ռաստ եկան լաւ կանաչ
խոտի,
Էշն ուրախացաւ, գլորեցաւ էնտի,
Զոպով ասաւ մեր ազա ուղտին։

Դամաղս չաղ է, քէփս էլ շատ լաւ է,
Իմ խաղ ասելու հէնց հիմի վախտ է,
Էս ի՞նչ դարդ ունիմ, ձայնս էլ
շատ բաց է,
Ուղտ աղպեր, օկտէ, ետոս ձայն
քաշէ։

Ուղտն ասաւ իշին. ա՛խ, էս ի՞նչ օր է,
Քո հոգւոյն մեռնիմ, հալա ջիր
վախտ չէ,
Տես քարվանբաշին հորէս գալիս է
Մեր խաղն ու տաղն էլ նա հառամ
կ'օնէ։

Էշը չլսեց, ականջները սրեց,
Դէպի երկինքը չանէն մեր քաշեց,
Իր քաղցր ձայնով քոռօղլի կանչեց…
Ուղտ ախպէր, էրի՛ մեր իշի ձայնից։

Ձայնը իմացաւ մեր քարվանբաշին,
Եկաւ ու բռնեց իշին ու ուղտին.
Լաւ ծանր բեռնով բարձեց երկուսին,
Էս էիր ուզում, ուղտն ասաւ իշին։

Ճամբին գնալով ռաստ եկան ջրին,
Էշն չկարաց անց կենալ էն դի,
Իշին վեր առան դրին վերա ուղտին,
Մեր իշի ձեռնէն ուղտ աղպէր մեռնի։

Ամա շատ լաւ հնարք մեր ուղտը
գտաւ,
Երբ ջուրը մտաւ, չգնաց՝ կանգնեցաւ,
Ա՜խ, էս ի՞նչ լաւ տիղ, լաւ վախտ
ռաստ էկայ,
Էշ ջան, սազ ածա, խաղալս էլ էկաւ։

Էշն աղաչեց, ասաւ մեր ուղտին,
Իմ կեանքիս մէջը քիզ կը ծառայիմ,
Թօփունս ու փալանս քիզ փէշքէշ
կ'օնիմ,
Երբէ չիս խաղա էս ջրի միջին։

Չլսեց ուղտը. թափ էրեց ուսը,
Լիկզեվար խաղաց էն ջրի մէջը։
Էշը վեր ընկաւ, խեղդուեցաւ մէջը,
Անցաղ հովացաւ մեր ուղտի սիրտը։

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՌՈՒՍՕ

— ○ —

Ազգերու ժողովը, այլ անուամբ՝ Ժընեւի արիսպագոսը, նորութիւն մը չէ մարդկային մտածումներու պատմութեան մէջ։ Առաջին գաղափարը կը բերէ Ժ. Ժ. Ռուսօ, եւ ինչպէս դիտել կուտայ «Ժամանակ»ի մէկ աշխատակիցը, Ժընեւի քաղաքին մտածումը կ'իրականանայ Ժընեւի մէջ։

Եթէ դժուար է համրել կամ ճշդել Ռուսոյի հոս հոն ցանած զաւակները, ծանօթ են իր գաղափարական զաւակները,— անոնք մեծ դեր խաղացին Ֆրանսական յեղափոխութեան մէջ։ Յիշենք մէկը, Լիւնէվիլլի քահանան, Կրէկուար, որ Քօնվանսիոնին մէջ (տեսակ մը ազգաժողով ալ այս), ժողովուրդներու միջեւ եղբայրական կապ հաստատելու մասին բանաձեւ կը բերէր։ Իրմէ վերջ, Քօնվանսիոնի նախագահը, Մէրլէն տը Թուէ, նոյնպէս Ռուսոյի վարդապետութեան հետեւորդ, ժողովուրդներու միութեան գաղափարը կ'առաջարկէր դնել ոչ թէ Քօնվանսիոնին առջեւ, այլ «Եւրոպայի բոլոր ժողովուրդներուն մասնակցութեամբ կազմուած համաժողովի մը առջեւ»։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՆ

Աւելի քան տասը տարի առաջ, գրական քննադատները կը պնդէին թէ «բանաստեղծութիւնը հոգեվարքի մէջ է»։ Հիմա Ռընէ Մօպլանն է, որ «Էւմանիթէ»ի մէջ վստահութիւն կը յայտնէ բանաստեղծութեան ապագային մասին։

Երկու տեսակ բանաստեղծութիւն կայ,— ականջի բանաստեղծութիւն, աչքի բանաստեղծութիւն, առաջինը ունկնդրութեան, երկրորդը ընթերցումի համար։

Այսպէս յունական վիպագրութիւնները, լատինական ընթայագրութիւնները, ճափոնական «հայ-քայ»ները, ինչպէս նաեւ ալեքսանդրեան, մինչեւ իսկ ռոմանթիկ բանաստեղծութեան ձեւախաղերը (թաժակի, կողովի, սրուակի, խաչի ձեւով գրուած տաղնաւորներ) կը մտնեն տեսողութեան մտահոգութիւնը արուեստի մէջ։

Սակայն, ինչպէս կ'ըսուի, գիրէն առաջ ձայնը կար,— այսինքն թէ սկզբնական բանաստեղծութիւնը ականջի արուեստ մըն էր։ Այս արուեստը իր ընկերային դերով հաւաքականութեան դրոշմ ունի, ինչպէս առաջինը՝ անհատական դրոշմ։ Արդարեւ, ականջի բանաստեղծութիւնը պաշտօն ունի կարծես դարէ դար փոխանցելու, մարդոց յիշողութեան մէջ դրոշմելու կրօնական աւանդութիւնները եւ հերոսներու քաջագործութիւնները. Այս բանաստեղծութիւնը կապուած է երաժշտութեան, շունչը յաճախ կարճ է (առածներ եւ տաղեր որ կարճ են, սիրոյ երգերը որ հեծկլտուքի մը պէս կը հատնին շուտով, աշխատանքի երգեր որ կը վերջանան աշխատանքին կշռոյթին հետ, գինիի երգեր, որ իրարու կը յաջորդին բաժակներուն հետ), բայց ընդհանրապէս երկարաշունչ են (ինչպէս Հոմերոսի, Պինդարի երգերը)։

Շրջաններ եղան, երբ բանաստեղծութեան այս երկու ձեւերը իրարու մէջ ձուլուեցան։ Ականջի բանաստեղծութեան մէջ աչքը եւս գտաւ իր վայելքը, ինչպէս աչքի բանաստեղծութեան մէջ ականջը փնտռեց երաժշտական կշռոյթ մը։

Այստեղ խնդիր մը կը ծագի,— գրական ստեղծագործութեան մը մէջ, յաճախ տպաւորութիւն կախում ունի աւելի ստեղծագործութեան ընկերային դերէն քան հեղինակին կարողութենէն։ Այսպէս Սէնեկայի ողբերգութիւնը տկար կը համարուի Եւրիպիդէսի ողբերգութենէն, որովհետեւ առաջինը յօրինուած չէ թատերաբեմի համար։ Նոյն դիտողութիւնը՝ Նէէկակամի եւ Ռդիսակամի բաղդատութեանց մէջ։ Դարձեալ, Ժօսլէն, արուեստի տեսակէտով, աւելի բարձր է քան Ռօլանի երգը, բայց աւելի ձանձրոյթ կը պատճառէ եւ նուազ «կարեւորութիւն ունի քան երկրորդը։ Վիքթոր Հիւկօ էր որ յաջողեցաւ, իր կարգ մը ստեղծագործութիւններուն մէջ, հաշտեցնել աչքին եւ ականջին յատկութիւնները։

Խօսելով վաղուան բանաստեղծութեան մասին, կարելի է ըսել թէ աչքի բանաստեղծութիւնը, որ պահ մը, յետպատերազմեան շրջանին, անէծմային ազդեցութեամբ, տիրապետեց գրական հրապարակին, ահա կը նահանջէ դարձեալ։ Այժմ կը զգանք թէ բանաստեղծը աւելի ունկնդիրի պէտք ունի քան թէ ընթերցողի։

Պատճառը բարձրախօսին ազդեցութիւնն է նախ, յետոյ՝ անթել ձայնասփիւռին։ Ժողովրդային մեծ համախմբումներու շրջանին մէջ կ'ապրինք, անհատ ընթերցողին տեղ հիմա ունինք բուռնհրամ ունկնդիրներ, որոնք մէկ մարդու նման կը յուզուին, կը թրթռան, երբ ձայնը կը գրկէ զիրենք։

Ունկնդիր նոր «հասարակութիւն» մըն է ստեղծուած, երէկուան մշակոյթը որ գիրքի կապուած էր առանձնապէս՝ հիմա տեղի կուտայ թեւաւոր մշակոյթին։ Այսպէս բանաստեղծը կը դառնայ դարձեալ հին արուեստագէտը, որ կ'արտասանէր, մինչդեռ երէկ բանաստեղծը աչքով պատկեր կը հաւաքէր կամ կը նկարէր։

Հիմա բարձրախօսի կամ ձայնասփիւռի բանաստեղծութեան շրջանն է, — հնչեղ բառերու, թաց նախադասութիւններու, երաժշտական պատկերներու, ելեկտրական կոչերու, վճռակտուն ազդակներու. արուեստն է որ յատկութիւններ կը բերէ։ Նիւթը եւս կը փոխուի,— ժողովրդային լայն շարժումներ եւ բացօթեայ հանդէսներ։

Դիտել տանք, որ այս բանաստեղծութիւնը մակերեսային է, խորութիւն չունի։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հրապարակի ձախ անկիւնը ընդարձակ բակով տուն մը առաջ կանգնեցան Լեւոնն ու պատանին. Բակին մէջ աւելի քան տասնըհինգ սայլեր, լուծի եզանկեանի սիւները վեր տնկած, քով քովի շարուած էին։ Տան դուռը անընդհատ ճռնչալով կը բացուէր ու կը փակուէր։ Դուրս եւ ներս մտնողի համբեր չկար։ Իսկ տան ներսէն, մեղուի փեթակի նման խուլ աղմուկ մը կը լսուէր անընդհատ։

Պատանին բակին առջեւ կանգ առած, մատով տան դուռը ցուցնելով ըսաւ.

— Այ, էս է մեր բէկի տունը։

— Առիւծ Գեւոյի՞ տունը։

— Հա. մեր բէկի տունը,— յամառութեամբ կրկնեց պատանին։

— Լաւ, Աշոտ, մէկ ներս մտիր եւ յայտնէ բէկին, որ Վանէն եկող ճամբորդ մը զինք կ'ուզէ տեսնել։

Տղան թէեւ վայրկեան մը տատամսեցաւ անծանօթի մը համար բէկը դուրս կանչելու, բայց օտարականի պարոն ըլլալը գուշակելով, արագօրէն սպրդեցաւ սայլերու արանքէն եւ տան դռնէն ներս անյայտացաւ։

Պայուսակը գետին դնելով Լեւոնը, սպասեց Առիւծ Գեւոյի գալուն։

ՃԱՄԲՈՒ ՎՐԱՅ

— . —

Սահմանադրութեան յայտարարութենէն անմիջապէս ետք Առիւծ Գեւօն եւ Թօփալ Սատանան երկու օր հիւրասիրուելէ վերջ Գործոթի ժողովուրդէն, Սագոյէն, Մկոյէն հրաժեշտ առին եւ յաջորդ գիշերը Գառնի Գեղ, Ալանի մօտ մնացին։ Հին վստահելաւոր ընկեր մըն էր Ալանը։

Հակառակ գիւղի չքաւորներէն ըլլալուն, երկար տարիներ անշահախնդրութեամբ ծառայեց յեղափոխութեան գործին որպէս վալաթ, շալակատար, սինատար։ Ալանի աղքատիկ ընթրիքը վերջացնելով, երեք ընկերները թոնիրի շուրջը նստած հինէն ու նորէն խօսեցան մինչեւ լուսնալը։ Որքան բան ունէին խօսելու անցեալէ, բայց մանաւանդ գալիք օրերու մասին, երբ սահմանադրութեան հաշտեցումով, այնքան շքեղ հեռանկարներ կ'երազէին ապագայի համար։

Առաւօտ կանուխ Գառնի Գեղէն ճամբայ ելան եւ հազիւ արեւմտացին հասան Ապաղայի կեդրոնական գիւղը, Խաչան։ Բազմաթիւ հին ընկերներ ունէին Խաչանի մէջ, բայց անոնցմէ ամենայայտնին, սրտակից ընկերը, մեր նախածանօթ Գրիգորն էր։

Կալերու կողմը, միակտուր երդիքով շատ ընդարձակ շէնք մըն էր Գրիգորենց նահապետական տունը, ամբողջ շրջանին մէջ յայտնի պատուով ու հացով։ Մէկ երդիքի տակ կ'ապրէին պապու մօր հովանիին տակ վեց եղբայրները իրենց կիներով, ճժ ու ըժերով։ Թէեւ Գրիգորը կը համարուէր տան երէց տղամարդը, բայց պապու մօր կարծիքը գերիշխող նշանակութիւն ունէր։

Ամէն հարց լուծելու ժամանակ, վերջին խօսքը կը պատկանէր պապու մամին, որ զարմանալիօրէն խելօք, միտ ու գործնական մարով օժտուած էր։

Առիւծ Գեւօն եւ Թօփալ Սատանան Խաչան հասան այն պահուն, երբ սաւարը ներս առնելէ վերջ, գիւղացիները կը քաշուէին, գիւղի մէջ կենդանութիւնը կը մեռնի ու հեռուէն հեռու կը լսուի քիւրտ պահակներու կանչը։

Մեր երկու ընկերները Գրիգորենց տան դրան դռնէն մտնելով, որ ընդհանրապէս բաց կը մնար, բոլորովին խաւար եւ երկար միջանցք մը անցան։ Ձախի վրայ կը բացուէր թօնրատունը։ Առիւծ Գեւօն ուսով հրեց դուռը ու երկուքով միասին կանգ առին սեմին վրայ.

Գրիգորենց նահապետական տան թօնրատունը կը յիշեցնէր գարնան ժամանակ աշխոյժ փեթակի մը ներքին պատկերը։ Տան տղամարդիկը բոլորուած թոնիրի շուրջը՝ կ'ընթրէին։ Հարսներէն ոմանք փութկոտ երթեւեկով կը սպասարկէին անոնց, իսկ ոմանք երեխաներու անկողինները մէկ շարքի վրայ կը փռէին։

Թէեւ Գրիգորենց տունը ամբողջ Ապաղայի մէջ հռչակաւոր էր հացով ու հարստութեամբ, բայց չարքաշ կեանքը վարժուած, երեխաներու անկողինը կը բաղկանար հաստ թաղիքէ մը որպէս ներքնակ, խոտով լեցուն բարձէ եւ համեմատաբար բարակ ու կակուղ թաղիքէ մը։ Ընդհանրապէս Ապաղայի գաւառացիներու անկողինը միեւնոյն սարքը ունէր։ Թօնրատան մէջ ամէն ուղղութեամբ կը վազվզէին երեխաները, իսկ շատ փոքրերը մօրենուն փէշերէն բռնած, կը հետեւէին անոնց քայլերուն։ Հայր Աբրահամի օրհնութեամբ՝ երեխաներու իսկական բանակ մը կար հոն։ Թօնրատան վերի անկիւնը, փայտէ օրօրոցներու մէջ քնացած երեխաներէն մէկը՝ նոր արթնցած, թոքերու բոլոր ուժովը կը ճուար, մինչ մայրը ստինքը երեխայի բերանը կոխած կ'աշխատէր հանդարտեցնել զայն։

Միւս օրօրոցի մէջ քնացող երեխան ալ իր կարգին արթննալով, նոյնքան ուժով կը ձայնակցէր անոր։ Ասով մէկտեղ ոչ ոք ուշադրութիւն կը դարձնէր երեխաներու լացին. Ամէն մարդ իր գործին էր։

Թօնրատան կեդրոնի սիւնին վրայ հաստատուած էր ձէթի ճրագը, կաւէ կլոր աման մը, մէջը թաթախուած բամպակի երկար պատրոյգով մը, որու ծայրէն արձակուող բոցը հազիւ կէս խաւար կը լուսաւորէր ընդարձակ թօնրատան մէկ մասը, իսկ հեռաւոր անկիւնները գրեթէ աղջամղջային խաւար կը տիրէր։ Թօնրատան պատի տակ, կարգով շարուած էին ահագին կարասներ, ցորենի, պլղուրի եւ կամ կարագ պատրաստելու յատուկ մածունի համար։ Թօնրատան սեմին վրայ վայրկեան մը կանգ առնելով, Առիւծ Գեւօն աչքերը տրորեց, տեսողութիւնը սրելու համար եւ ի զուր նստող տղամարդկանց մէջ Գրիգորը փնտռեց։

— Խաւարման գիշե՞ր է, տնաքանդներ,— յանկարծ թօնրատան մէջ թնդաց Գեւոյի բամբ ձայնը,— պէրէքէթով եղնի սփրռուռնիք, զարիպ ճամբորդներ ենք, զօնախ կ'ընդունի՞ք …

— Աստուծու զրկած հիւրը վեր մեր աչաց, վեր մեր գլխին տեղ ունի,— պատասխանեց Գրիգորը որպէս տան աւագը, ու ինչպէս կարգն էր՝ ոտքի ելաւ, քանի մը քայլ առաջացաւ՝ հիւրերն ընդունելու համար։

Յանկարծ Գրիգորը բոլորովին շշմած՝ թեւերը բացաւ ու առաջ վազեց։

— Վայ, քու տունը շաւերի, Գեւօ ջան,— երկու ընկերները իրարու փաթթուեցան,— էս ո՞նց եղաւ, լուր չ'ալի՛ր, մեռնի՛կ ես …

Թօփալ Սատանան որ դրան շուքին մէջ չէր երեւեր, յանցաւոր աշակերտի նման առաջ եկաւ.

— Թօփալ Սատանայ …

— Գրիգոր ջան …

Անկարելի է նկարագրել Գրիգորի զգացած ուրախութիւնը։ Երկու ընկերներու մէջտեղ նստած, մէկ Առիւծ Գեւօն կը գրկէր, մէկ կը փարէր Թօփալ Սատանային, միաժամանակ կարգադրութիւններ ընելով « Աղջի Սառա, մածնի սերը քաշէ բեր»։ կնոջը դառնալով՝ «քա կնիկ, ձաւարէ փլաւ մը պատրաստէ»։ ու նորէն գրկելով ընկերները. «Վայ, ես ձեր հոգուն ղուրպան եղնիմ, տղերք ջան, մարէ, էսոնք հին ընկերներ են, էս մէկը Առիւծ Գեւօն, էս չէ Թօփալ Սատանան է, ՚ջան տղերք են, է, քանի քանի գիշերներ, ջանս դող ինկած մեր գերեզմանոցի մօտ սպասեր եմ էսոնց գալուն։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

մար որ «Միջերկրական մաննն նկուրներ որոնք որ եւ է դործ չունին հոն» , ինչպէս կ'ազդարարէր Մուսոլինի, Փալերմոյի ճառին մէջ: Իտալիա անտեսած ըլլալով Մոսկուայի երկրորդ ծանուցագիրը, այժմ քաղաքագէտները անհամբերութեամբ կը հարցնեն թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ խորհրդային իշխանութեան յաջորդ քայլը: Եթէ Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ փոխադրուի, ինչպէս կ'առաջարկէին Իտալիա եւ Գերմանիա եւ Ա. Միութիւնը հոն ալ չարունակէ իր յարձակումները, հաւանական է որ Իտալիա քաշուի այդ ժողովէն, վերադառնալու համար իր գործելու ազատութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, չի կարծուիր որ Մուսոլինի հաւանի հսկողութեան ծրագրի մը՝ Միջերկրականի մէջ: Հռոմի եւ Մոսկուայի միջեւ պառակտումը այնքան խորացած է որ, դժուար կը համարուի դարմանել միջազգային որ եւ է խորհրդակցութեամբ: Ընդհակառակն, իտալական կառավարութիւնը կը յուսայ իր եռեակէն քաշել ուրիշ պետութիւններ ալ, ընդհանուր խաչակրութիւն մը սարքելու համար Ա. Միութեան դէմ: Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ դիւանագիտական յարաբերութեանց խզման նախանձնութիւնը պիտի առանձնէ Ա. Միութիւնը, Լիթվինովի ճառէն վերջը:

Այս առթիւ շատ պերճախօս է իտալական մամուլի լեզուն: Վիրճինիօ Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, «Ճիօրնալէ տ'Իթալիա»յի վերջին յօդուածով դիտել կու տայ թէ Իտալիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ ծագած միջադէպը զալիտի կարգադրուի ուղղակի, որ եւ է առնն, առանց երրորդ պետութեան մը միջամտութեան կամ որ եւ է բանակցեն »:

Ա. Գ. Խորհուրդին ալ բացումը

Միւնխոյն օրը տեղի ունեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին 98րդ նստաշրջանին բացումը. Այս ժողովէն ալ մեծ բան մը չսպասուիր: Օրակարգին գլխաւոր խնդիրները կը կազմեն սպանիական եւ չինեւճափոնական պատերազմները: Մոսկուա կ'ուզէ այստեղ ալ արծարծել Միջերկրականի դէպքերը, իրրեւ նախայարձակ ամբաստանելով Իտալիան

›››› • ‹‹‹‹

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ երեք հոգի մահուան, հինգ հոգի ալ բանտարկութեան դատապարտուեցան Խարքովի մէջ: Երեք մահապարտները անդամ եւ հակայեղափոխական կազմակերպութեան մը եւ հողագործական պաշտօնեաներ:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ ԿԱՏԱՂԻ ՃԱՌ ՄԸ խօսեցաւ Նիւրընպէրկի մէջ, Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզչութեանց նախարարը: Ահա իր խօսքերը,— «Մենք մատով կը ցուցնենք Հրեան եւ կ'ըսենք,— ահա աշխարհի թշնամին, քաղաքակրթութեանց կործանիչը, բոլոր ժողովուրդներուն մակաբոյծը, քաոսին զաւակը, չարիքին մարմնացումը, քայքայման խմորը, մարդկութեան անկումին դեւը եւ ժողովուրդները խելքի կը կանչենք, գործի կը հրաւիրենք, քանի դեռ ուշ չէ »:

ԻՏԱԼԱՑԻ ՀԱՐՏԱՐԱԳԷՏ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ սեպտեմբեր 1ին, Լէնինկրատի մօտերը, իբրեւ լրտես: Դեսպանը պահանջեց ազատ արձակել եւ կը յուսայ գոհացում ստանալ, որովհետեւ 30 առ ս ճարտարագէտներ կը գտնուին Հռոմի մէջ :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — ԹԻՒ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի գէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց. մաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւն մը: Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 Ֆր:

Միւս երկիրներ 15 Ֆր.:

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ, R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahagian 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue V. ulli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սրբազեան, New Street. Bagdad (Iraq)

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմէնիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625. Buenos-Aires (Argentine)

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 61, Rue Monsieur Le Prince. Paris, որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, ուրկէ առանձին ծանօթ չկայ տրուած,

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Արամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պընարին (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթպաշեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտատպման թերթէ արտատպել :

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Ընկերներէ, բարեկամներէ եւ «Մեղուաի գործակալներէ կը խնդրեմ նըկատի ունենալ նոր հասցէս՝

Hatchikian Nerses

131, Rue Lafayette, (chez Coiffeur).

Vienne (Isère)

Յ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի տարեկան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը — 579, 29, 542, 54, 157, 51, 35, 640, 227, 919, 521, 585, 632, 537, 509, 249, 124, 337, 70, 920, 714, 396, 677, 126, 333:

Շահողներէն կը խնդրուի դիմել Տիկ. Թորոսեանի 26, Rue d'Anjou, Փարիզ (2) ստանալու համար իրերը:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 14 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3524

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ

Այս նշանախօսքն արձակեց Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ Շրջ. ժողովը, ինչպէս կարդացիք իր յայտարարութեան մէջ:

— « Շրջ. ժողովը ծանօթանալով այս առթիւ մշակուած նիւթերուն, յառաջիկայ շրջանը հռչակեց ԱԶԳ. ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻ, բոլոր պիտանի ուժերու համախմբումով, յանուն հայ ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան: Այս գերագոյն առաջադրութեամբ, կուսակցութիւնը պիտի փորձէ իր կարելին, հոգեբանական պատրաստութիւնը դիւրացնելու եւ ճամբան հարթելու համար »:

Աւելորդ է բացատրել թէ բանաձեւը քուէարկուած է միջազգային կացութեան առնչութեամբ, այլեւ նկատի առնելով բուն հայկական հորիզոնը, որ նոյնքան մռայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ:

Այս պատճառով ալ, նշանախօսքը կ'անցնի համերաշխութեան եւ գործակցութեան սովորական կոչի մը սահմանը:

Տարիներէ ի վեր, մենք եւ ուրիշներ միշտ կը խօսինք ներքին վէճերը կարճ կապելու, պիտանի ուժերը համախմբելու եւ գոնէ հիմնական հարցերու մասին միացեալ ճակատ կազմելու մասին: Կը խօսինք ամէն անգամ որ պարագաները կը հարկադրեն: Բայց մանաւանդ, երբ վրդովիչ համեմատութիւններ կըստանայ ներքին խաչակրութիւնը, սպառնալով մոռցնել ուրիշ ամէն հոգ:

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին, եւ մանաւանդ Հայաստանի գլխուն թափած նոր մղձաւանջէն ի վեր, որ թանձրացաւ Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեամբ» եւ աննախընթաց, անօրակելի «մերկացումներ»ով, մեր մամուլը պարզ սեպեց նորէն արծարծել միացեալ ճակատի մը խնդիրը:

Մանաւանդ որ, միեւնոյն առեն աւելի կը թանձրանար, կը ծանրանար միջազգային կացութիւնը:

Ինչպէս ամբողջ կուսակցութիւնը, Արեւմտեան Եւրոպայի Շրջ. ժողովն ալ, իբրեւ ներկայացուցիչը անոր ամէնէն ծաւալուն եւ գործօն մէկ թեւին, չէր կրնար անտեսել այս պարագան:

Շատ մը տեսակէտներով, աւելի ծանր կը կշռէ անոր պատասխանատուութիւնը, քանի որ կը գտնուի Եւրոպայի սրտին վրայ, մօտիկ՝ միջազգային քաղաքականութեան ամէնէն բանուկ հնոցներուն:

Բացատրութեան չի կարօտիր այն անցուդարձը, որ կը պարզուի ամէն օր, մեր աչքերուն առջեւ:

Եւ սովորական խօսք մը պիտի ըլլար կրկնել թէ Եւրոպան կը գտնուի հրաբուխի մը վրայ: Մնաց որ, այդ հրաբուխին խառնարանները մէկ-երկու չեն: Ոչ ալ ամբողջովին Եւրոպայի ցամաքին կամ ծովերուն մէջ ամփոփուած:

Ո՛վ որ թերթ կը կարդայ եւ քիչ-շատ կը հետեւի քաղաքական դէպքերուն, կրնայ տրամաբանական հետեւանքներ հանել ինքն իրեն համար, առանց շատ միտք յոգնեցնելու: Անհրաժեշտ չէ խորիլ դիւանագիտական խրթին տեսութեանց մէջ, կամ իբրեւ պատգամ ընդունիլ այս եւ այն ականաւոր դիւանագէտին յայտարարութիւնները, հասկնալու համար թէ ո՛ւր կ'երթայ կամ կրնայ երթալ աշխարհը:

Միակն ընդհանուր, յարաճուն զինարշաւը, որ խելապէս խելագարութեանց սահմանները հասած է, ինքնին կը կազմէ ամէնէն վաւերական վկայութիւնը՝ գալիք վտանգին: Իսկ որեւէ բացվածում՝ աշխարհի այս կամ այն մասին մէջ, դժուար թէ սահմանափակուի իր տեղին վրայ:

Այո, Սպանիան ինքնին է որ կը յօշոտէ աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր, եւ Ծայր. Արեւելքի պատերազմը ամփոփուած է Չինաստանի մէջ:

Եւ սակայն, իրողութիւն է որ այդ երկու կրակները արդէն անուղղի մատնած են ամբողջ մարդկութիւնը: Եւ աշխարհի հզօրները գիշեր ցերեկ ժողովներ կը գումարեն, որպէսզի չըլլա՛յ թէ բոցերը ծաւալին:

Միւս կողմէ, իրողութիւն է որ այդ հզօրներուն մէջ կան տարբեր, որոնք ժամանակը եկած կը սեպեն, իրենց յայտնի կամ թաքուն ցանկութիւնները իրագործելու: Ապա ուրեմն կրակը արծարծելու:

Ահաւասիկ օրուան հրատապ խնդիրը,— Միջերկրականի ապահովութեան հարցը, որ կատարեալ թնճուկի մը վերածուեցաւ, թէեւ ելք մը գտած են, առ այժմ (Նիոնի համաձայնութիւնը)

Լոնտոնի կիրակնօրեայ կարեւոր օրկաններէն մէկը, «Րիֆըրի», չնդալից պատմութիւն մը կը հաղորդէր առջի օր: Իբրեւ թէ Մուսոլինի պատրաստուեր է պատերազմ հռչակելու Խ. Միութեան դէմ, երբ ստացեր է անոր առաջին բողոքագիրը, որ հատուցում եւ պատիժ կը պահանջէր, իր նաւերուն ոչնչացման համար:

Թերթին պատմութեան համաձայն, Հիթլէր ընդդիմացեր է, նկատելով որ Գերմանիա դեռ ի վիճակի չէ մասնակցելու այս պատերազմին, իսկ իր զինակիցը՝ ճապոն զբաղած է Չինաստանի մէջ: Անոր վրայ Մուսոլինի հարկադրուեր է համբերել:

Մեր գործը չէ ստուգել այս պատմութեան վաւերականութիւնը: Բայց, իբրեւ «զգայացունց» լուր ալ, նշանակալից է պատմութիւնը, օրուան այս ժամուն, երբ ականի մը կամ ռումբի մը պայթիւնը, ծանուցագրի մը կամ վերջնագրի մը յանձնումը կրնան փոթորիկ յարուցանել:

Իսկ փոթորկաշունչ ամպերը կը դիզուին ամէն օր: Կը թանձրանան եւ աւելի կը սեւնան իւրաքանչիւր դէպքի հետ:

Եւ Դաշնակցութիւնը ձեռքի տակ ունի այլապէս վրդովիչ նիւթեր, որոնք մտածել կուտան, որոճալու եւ ելքեր փնտռելու կը մղեն, աւելի քան ուրիշ որ եւ է ժամանակ:

Այդ ելքերէն մէկը պիտի կրնար կազմել Ազգային Միացեալ Ճակատը, որու մասին պիտի խօսինք առանձին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՅԱՑԱՒ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»» ◦ ««««

Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի ստանձնեն ընդհ. հսկողութիւնը 60 մատղանաւերով

»»»» • ««««

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՍԵՒ ԾՈՎՈՒ ՄԻՒՍ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒԻՆ ԻՐԵՆՑ ՋՈՒՐԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Շաբաթ իրիկուն ժամը 7ին Նիոնի մէջ վերջնական համաձայնութիւն գոյացաւ Միջերկրականի հսկողութեան մասին, շնորհիւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի կոռովի գիրքին: Համաձայնութիւնը պիտի ստորագրուի այսօր կամ վաղը եւ թորփիլահալածներու ամենամեծ տարբերը անմիջապէս գործի պիտի ձեռնարկէ, հսկելու համար Միջերկրականի ջուրերուն մէջ: Միւս եօթը պետութիւնները,— Եուկոսլավիա, Թուրքիա, Յունաստան, Ռումանիա, Եգիպտոս, Պուլկարիա եւ Խ. Միութիւնը պիտի ամփոփուին իրենց երկրային ջուրերուն մէջ, օգնելով անգլիական եւ ֆրանսական մարտանաւերուն:

Թէեւ շաբաթ կէս օրին սկզբունքով համաձայնութիւն գոյացած էր մասնակցող ինը պետութեանց միջեւ, բայց մասնագիտական քննութեան առեն երեւան եկաւ որ միայն տրամադրելի տարբերները կը պատկանին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի: Ուրեմն միւս եօթը պետութիւնները պիտի չկրնային բաւական քանակութեամբ մարտանաւեր տրամադրել, արեւելեան Միջերկրականի հսկողութեան համար: Այդ պարագան դաղտնիք չէր Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծովակալութեանց համար, որոնց ընդհ. սպայակոյտները հինգշաբթի օրն իսկ Փարիզի մէջ համաձայնած էին թէ իրենց միացեալ տարբերները բաւական են բոլոր ապահովութիւնները խափանելու:

Ինը պետութիւնները համաձայնեցան թէ հսկողութեան գործը պէտք է ըլլայ հաւաքական, ուրիշ խօսքով՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց զինակից եւ աջակից պիտի նկատեն միւս եօթը պետութիւնները՝ ընդդէմ հասարակաց թշնամիին:

Համաձայնութիւնը կ'ըսէ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա միասին պիտի հսկեն Միջերկրականի մէջ, Սուէզի ջրանցքէն մինչեւ Ճիպրալթար, ի հարկին օգտագործելով զինակից պետութեանց նաւահանգիստները կամ անոնց աջակցութեան դիմելով: Եօթը պետութիւնները իրենց սեփական ջուրերուն մէջ պիտի պաշտպանեն բոլոր նաւերը: Այսպէս, Սեւ Ծովու մէջ Թուրքիա, Ռումանիա, Յունաստան եւ Խ. Միութիւնը պիտի ապահովեն նաւային հաղորդակցութիւնները

Հսկողութիւնը կատարելու համար, նաւային ուժերուն պիտի յանձնարարուի հակայարձակումի դիմել, եւ ի հարկին ոչնչացնել այն սուզանաւը որ կը յարձակի Սպանիոյ երկու ճակատներուն չպատկանող առեւտրական նաւերու վրայ, հակառակ Լոնտոնի նաւային դաշնագրին (1930): Բացի սպանիականներէն, բոլոր նաւերը պիտի պաշտպանուին Միջերկրականի մէջ: Անոնք պիտի հետեւին գծուած շրջանակներուն: Ռազմիկանական ուժը պիտի փորձէ ընկղմել նաեւ որ եւ է սուզանաւ որ կը գտնուի յարձակում կրած նաւի մը մօտերը, եթէ բաւարար պատճառներ կան հաւատալու թէ յարձակումը այդ սուզանաւը կատարած է: Ստորագրողները համաձայնած են նաեւ որ իրենց սեփական սուզանաւերը պահուին իրենց նաւահանգիստներուն մէջ եւ կամ, եթէ հարկ է ծովուն բացերը հանել զանոնք, ջուրին երեսէն երթան, ընկերակցութեամբ թորփիլահալածի մը:

Լոնտոնի նաւային դաշնագրին տրամադրութեամբ, սուզանաւ մը պարտաւոր է ջուրին երեսը ելլել, մօտենալ իր զոհին եւ զայն ընկղմելէ առաջ ստուգել թէ նաւավարները ցամաք ելած են: Այս պայմաններուն մէջ, ընդծովեայ յարձակումը անշուշտ չի ծառայեր իր նպատակին:

Նիոնի համաձայնութեան մէջ որ եւ է տրամադրութիւն չկայ որ ենթադրել տայ թէ մասնակից պետութիւնները կը ճանչնան Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը: Ընդհակառակն, Ֆրանքօ եւ իր զինակիցները չեն կրնար կեցնել առեւտրական նաւերը, խուզարկելու եւ ընկղմելու համար, առանց պատերազմական գործողութիւն կատարած ըլլալու այն երկրին դէմ որուն կը պատկանի բռնուած նաւը: Այս պարագան յաջողութիւն մը կը համարուի Մոսկուայի համար. իսկ ամբողջ համաձայնութիւնը՝ ձախողանք մը Խ. Միութեան համար, քանի որ այդ պետութիւնը իրաւունք չունի Սեւ Ծովէն դուրս ելլելու

Իտալիա, Գերմանիա եւ Խ. Միութիւնը վէճարդակ

Նիոնի համաձայնութիւնը Մոսկուայի մէջ ընդունուեցաւ լայն վերապահումներով: Խորհրդային իշխանութիւնը սկեպտիկ էր սկիզբէն ի վեր, իսկ այժմ բոլորովին յուսախաբ չըլլալով հանդերձ, կ'ուզէ վերապահել իր անջատ գործունէութեան իրաւունքը: «Փրավտա», կուսակցական պաշտօնաթերթը, կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը ամբողջովին պիտի աջակցի կնքուած համաձայնութեան, բայց իր նախաձեռնութեամբ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ անոնց դէմ « որ կ'ոչնչացնեն մեր նաւերը եւ կը սպաննեն մեր քաղաքացիները: Միեւնոյն առեն, մենք պատրաստ ենք որ եւ է հաւաքական գործողութեան, պետութեանց հաւաքական շահերուն պաշտպանութեան համար ընդդէմ որ եւ է յարձակման եւ միջազգային քաոսի»: Իսկ «Իզվեստիա», կառավարական պաշտօնաթերթը կը գրէ.

— « Մօտաւոր ապագան պիտի ըսէ թէ կազմակերպուած հաւաքական ապահովութիւնը ո՛ր աստիճան կրնայ խափանել ապստամբութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, Խ. Միութիւնը պիտի շարունակէ գործել նոյն վճռականութեամբ եւ պայծառութեամբ որոնցմով Նիոնի խորհրդային ներկայացուցիչը պարզեց իր կառավարութեան դիրքը »:

**** Հռոմի մէջ այնքան ալ սաստ ընդունելութիւն չգտաւ Նիոնի համաձայնութիւնը: Իրազեկ թղթակից մը կը գրէ թէ երբ կոմս Չիանօ ստանայ համաձայնութեան պաշտօնագիրը եւ ներկայացնէ իր փեսին (Մուսոլինի), այս վերջինը կարգ մը փոփոխութիւններ պիտի առաջարկէ եւ պիտի պահանջէ խնդիրը նորէն քննել Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ: Իտալիոյ պատասխանը մասամբ կախում պիտի ունենայ Գերմանիոյ բռնելիք դիրքէն.*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՄԵՐԿԱՑԻ՛Ր »

Բոլորովին ուրիշ բան է այս: Իսկ եւ իսկ մերկացում:

Գնչուներ վրան ծգած կ'ըլլան լեհական գիւղի մը մէջ: Բազմութեան վերեւ, կարմիր վարդի մը պէս ամէնուն ուշադրութիւնը կը գրաւէ աղջիկ մը: Եւ կը վառէ ցեղակից երիտասարդի մը սիրտը: Տղան քաւնը կը փախցնէ եւ կ'երգէ լուսնի լոյսով.

Սեւ սաթի գոյն մազերուդ գիսակնե-րը.

Քանի տեսնեմ բորբոքում է իմ սէրը:

Անշուշտ Մեթրոյին գլուխը կամ հարուստ սրճարանին անկիւնը պիտի չերթային, իրենց կրակը մարելու համար, գոնէ համբոյրով մը:

Եւ երկու սիրահարները իրար կը գտնեն անտառի մը խաղաղութեան մէջ:

— Նաթաշա՛, դուն իմս ես:

— Վասիլի, դուն իմս ես յաւիտեան:

Վայրի, երկնային համբոյր մը կը սրէ կայծը: Կը նուիրագործէ ուխտը:

Չեմ գիտեր թէ անտառին ծառերն ալ կը ձայնակցէի՞ն այս «Երգ երգոց»ին, բարձրացնելով իրենց տերեւներուն սօսափիւնը, իբրեւ սաղմոսերգութիւն:

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ դրացի Գրենչու մը, որ նոյնպէս աչք ունէր գեղանի Նաթաշային, զինքը հետապնդած էր դաւադիր յոթեսի մը պէս:

Եւ առտու մը, ծուղակը ձգելով ու անտառին մէկ անկիւնը քաշելով աղջիկը, կը հրամայէ.

— Մերկացի՛ր:

Յետոյ ծառի մը կը կապէ զայն, քիթը կը կտրէ սուր ածելիով մը, եւ կ'արձակէ, ռռնալով.

— Հիմա գնա տաք-տաք համբուրէ սիրականդ:

Դէպքին լուրը չտարածուած, հէք-ը՞ շը նոյնպէս ծուղակը ձգելով սիրահար երիտասարդը, կը տանի անտառ եւ կը հրամայէ.

— Մերկացի՛ր:

Եւ նոյնպէս ծառին կապելով տղան, կը կտրէ քիթը, կը քակէ կապերը եւ կ'արձակէ.

— Գացէք վայելեցէք իրար. այսպէս աւելի լաւ կը յարմարիք իրարու:

· Կարդալով այս պատմութիւնը, գիտէ՞ք ինչ խորհեցայ միտքս:

— Մեր «մարդասէր եւ քաղաքակիրթ» Եւրոպան:

Ան ալ այդպէս չի՞ վարուիր պզտիկ ժողովուրդներուն հետ: Իրենց սէրը գտած, իրենց ճակատագրին փարած ազգերուն հետ:

Միշտ խարդախ եւ չարակամ, նենգաւոր եւ ընչաքաղց, ան ալ դարան չի՞ լարեր շարունակ, ի վերջոյ ոչ միայն մէկուն միւսին քիթը, այլ թեւերը կտրելու, կտրելու եւ մէջտեղ ձգելու համար.

— Գացէք վայելեցէք իրար....

ՎԱՀԷ

ԱՆԾԱՆՕԹ ՕԹՆԵՐ ՌՈՒՄԲԵՐՈՎ ՕԴԸ ԿԸ ՀԱՆԵՆ ԳՈՐԾԱՏԻՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐԸ

»»»» • ««««

Ոստիկանական ուժերը շարժման մէջ դրուած

»»»» • ««««

Շաբաթ գիշեր ահռելի պայթիւն մը տեղի ունեցաւ Փարիզի ամէնէն փարթամ թաղամասին մէջ, էթուալի կողմը, ընդհանուր յուզում եւ զայրոյթ պատճառելով ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Ինչպէս վարչապետն ալ դիտել կուտար իր առաջին յայտարարութեան մէջ, Ֆրանսայի մէջ այսպիսի ահաբեկչական գործողութիւն չէ կատարուած 1894էն ի վեր:

Շաբաթ գիշեր, ժամը տասը նոր անցած էր, երբ երկու ահռելի պայթիւններ լսուեցան, մէկը՝ ռիւ տը Փրէզպուրկ, Յաղթական Կամարէն քիչ անդին, միւսը՝ ռիւ Պուասիէռ, թիւ 45: Առաջինը կեդրոնատեղին է Ֆրանսայի Գործատիրական Դաշնակցութեան, որ կը համապատասխանէ Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան (բանուորական), իսկ միւսը՝ Մետաղագործական գործատէրերու կազմակերպութեան: Առաջին քննութեամբ երեւան եկաւ որ նոյն օրը ժամը 6ին առեւտրական պաշտօնեայ մը ներկայացած եւ դռնապանին յանձնած է ծրար մը՝ տրուելու համար Գործատիրական Դաշնակցութեան դեր-նախագահին: Ժամը 6.15ին նոյն մարդը ուրիշ ծրար մը յանձնած է միւս կեդրոնի դռնապանին: Յետոյ, ժամը տասը նոր անցած էր, երբ ահռելի պայթիւն մը տեղի ունեցաւ առաջին շէնքին մէջ, կործանելով զայն. 5 — 10 վայրկեան վերջն ալ երկրորդ պայթիւն մը՝ միւս շէնքին մէջ: Առաջին շէնքին փլատակներուն մէջ մնալով մեռան երկու ոստիկաններ, որոնք օգնութեան հասած էին: Երկու շէնքերուն մէջ ալ մարդ չկար, դռնապանները դուրս ելած կամ ցուցահանդէս գացած ըլլալով:

Պայթիւնէն անմիջապէս վերջը դէպքին վայրը հասան կառավարական պաշտօնեաներ եւ հրշէջ վաշտեր: Ամէնէն աւելի վնասուեցաւ Գործատիրական Դաշնակցութեան շէնքը, որ կը բաղկանայ երեք յարկերէ: Հրշէջները 45 վայրկեան տքնեցան, երկու ոստիկաններուն դիակները դուրս հանելու համար: Պայթիւնը սարսեց ամբողջ ազնուապետական թաղամասը եւ ահագին բազմութիւն մը խռնուեցաւ դէպքին վայրը, բայց ոստիկանութիւնը ամուր շղթայ մը կազմած էր արդէն: Փառաւոր շէնքին կմախքը միայն մնացած էր եւ կահկարասիները փողոց նետուած էին ցիրուցան: Դռնապանը հարցաքննուելով, պատմեց թէ ինչպէս ստացած եւ առաջին յարկը դրած էր ծրարը: Դեր-տնօրէնը, որուն պիտի յանձնուէր ծրարը, ճամբայ ելած էր կեդրոնատեղին երթալու համար, երբ ինքզինքը գտաւ փլատակներու առջեւ:

Անմիջապէս դէպքին վայրը փութացին վարչապետ Պ. Շօթան, ոստիկանութեան վերատեսուչը եւ ուրիշ պաշտօնատարներ: Վարչապետը այս առթիւ յայտարարեց.

— « Չեմ կրնար յուզումս յայտնել այս ապուշ եւ եղեռնական ահաբեկման առթիւ: Ամէն բան պիտի ընենք յանցաւորները մէջտեղ հանելու համար »:

Դէպքէն անմիջապէս վերջը, խիստ հրահանգներ տրուեցան, որպէսզի հսկողութեան տակ առնուին բոլոր նաւահանգիստները, կայարանները եւ սահմանագլուխները: Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ ահաբեկումը կատարուած է օտար գաւազիրներու կողմէ: Մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ ներքին գործերու պաշտօնատան մէջ, մասնակցութեամբ Ապահովութեան եւ Ոստիկանութեան տեսչութեանց: Ներքին նախարարը, որ դաւառ կը գտնուէր, անմիջապէս Փարիզ վերադարձաւ: Վճռական որոշումներ տրուած են, խափանելու համար ահաբեկչական որ եւ է գործունէութիւն: Մինչ աջակողմեան թերթերը կը մեղադրեն ձախակողմեան ծայրայեղները, այս վերջիններն ալ լուրջ կասկածներ կը յայտնեն «Ֆաշական գրգռութեանց» մասին: Բայց ընդհանրապէս երկու կողմերն ալ կ'այպանեն ոճիրը: Այս առթիւ դայբոյթ յայտնեցին թէ Աշխատանքի Դաշնակցութեան եւ թէ Գործատիրական Միութեան իրաւասու ներկայացուցիչները:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՉԻՆ ԵՒ ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԿՆՃԻՌԸ

Չինեւճափոնական վէճը նոր չէ, երկար տարիներու կեանք ունի։ Բայց աւելի սուր հանգամանք առացաւ 1895էն վերջ, երբ, եւրոպական կարգ մը պետութիւններ ստիպեցին Ճափոնը, որ հրաժարի իր չինական յաղթանակներու ձգտումներէն, եւ, ըստ այնմ առորագրուեցաւ Շիմոնոսէքիի դաշնագիրը։

Այդ դաշնագիրէն երեք տարի վերջ, 1898ին, Ռուսերը, իբրեւ միջնորդչէք Մանչուրիոյ մէջ երկաթուղի բանեցնելու արտօնութիւն առացան, եւ շուտով պետեղեցին Մոսկուան Խաղաղականին կապող գիծերը։ Շատ չանցած, անոնք նաեւ 25 տարուան պայմանաժամով վարձեցին Լիաօթունկ թերակղզին, ու Տալնին եւ Փորթ Արթիւրը դարձուցին իրենց ռեփական նաւահանգիստներ։

Մանչուրիա, որ համաձայն Այկունի ու Թիէնցինի դաշնագիրներուն (1858), 363,610 քառ. մղոն, այսինքն, մօտաւորապէս Ֆրանսայի երկու անգամը տարածութիւն ունի, եւ որ յարաճուն եւ քաղաքակիրթ Ճափոնցին անտեսական արդիւնաբերութեան գլխաւոր չահաստանը կը կազմէր, այսպէս կ'իյնար Ռուսերու ազդեցութեան տակ։

Ռուսական կառավարութիւնը, տնտեսական տիրապետութենէն անցաւ քաղաքական տիրապետութեան գործին։ Ասոր համար սկսաւ ճամբաներ բանալ, քաղաքներ հիմնել, զօրանոցներ կառուցանել, հիւանդանոցներ հաստատել, օրէնքներ դնել, արգիլել Ճափոնցիներու ներգաղթը, եւ, խրախուսել չինացի երկրագործները դաշտ մշակելու այդ անմշակ հարստութիւններու երկիրը։

Ճափոն չկրցաւ հաշտուիլ ռուսական այս յառաջխաղացումին հետ, առարկեց, դէմ կեցաւ, կռուի ելաւ եւ յաղթեց։ Փորթսմութի դաշնագրէն վերջը, Ռուսաստան եւ Ճափոն ջանացին իրարու մօտենալ, Ամերիկայի Հարրիմէն, Մանչուրիական երկաթուղիներու ծրագիր մը գծեց, որ մշակուեցաւ ու 1907ի դաշնագրով այդ երկրի ազդեցութիւնը երկու ըլջանակներու բաժնեց։ Նոննի գետին արեւելք հոսած մասը բաժանման գիծը եղաւ, իսկ Զանկչուն քաղաքը, երկու մարզերուն միացման տեղը նկատուեցաւ։ Այնուհետեւ նոր յաւելուածներով եւ երկրորդական դաշնագրերով Ճափոն, Չինաստան եւ Ռուսիա գրեթէ բարեկամական ձեւերով մը ապրեցան, մինչեւ որ, 1929ին, վերջինը, յանկարծ չինական Արեւելեան երկաթուղիներու խնդիր մը հանեց, ահագին թուով զօրք բերաւ Մանչուրիա եւ առանց դիմադրութիւն մը լսելու անցաւ ճափոնական մարզին մէջ։ Ռուսական այս արշաւանքին դէմ Ճափոն բողոքեց, բայց անոր բողոքին ոչ Չինաստան մտիկ ըրաւ եւ ոչ ալ արեւմտեան ազգերը մասնաւոր կարեւորութիւն մը տուին։ Ռուսերը ազատ մնացին եւ նորէն հետապնդեցին Մանչուրիոյ կամ Մոնկոլիոյ ճամբով ծով իջնելու ծրագիրը։

1904 — 5ի ռուսեւճափոն պատերազմէն վերջը, թէեւ Ճափոն սարսեցաւ Մանչուրիան Չինաստանի վերադարձնել, 150 միլիոն տուգանքի մը փոխարէն, սակայն իրեն մնացին Հարաւային Մանչուրիոյ երկաթուղիները, եւ Տայրէն ու Փորթ Արթիւր նաւահանգիստներու հետ ծովեզերեայ մաս մը, մօտաւորապէս 1400 քառ. մղոն տարածութիւն մը։ 1910ին ալ, Ճափոն գրաւեց Քորէան, Քորէան իրեն կցեց, եւ Մանչուրիոյ երկաթուղիները պաշտպանելու եւ Ճափոն գաղթականներ տեղաւորելու համար մասնաւոր դաշնագիր մը կնքեց Չինաստանի հետ։ Որովհետեւ, ամէն անգամ որ Ճափոն միջոցներ ձեռք առաւ իր քաղաքացիներն ու անոնց ստացուածքները պաշտպանելու Մանչուրիոյ աւազակներէն, ոճրագործներէն եւ յելուզակներէն, Չինաստան առարկեց ու խնդիրներ հանեց, մինչեւ որ 1931ին, ճափոնական կայսրութիւնը յուշագիր մը ներկայացուց Ազգաժողովին, եւ յետոյ, զինու զօրութեամբ գրաւեց Մուքտէնը եւ հաստատուեցաւ Մանչուրիոյ մէջ։

Ինչպէս Անգլիացիները, նոյնպէս Ճափոնցիները լեռնային եւ ճարտարարուեստական գլխաւոր հանքերէն գրեթէ զուրկ, իրենց երկրին մէջ ապրելու կարելիութիւնը չունին, մանաւանդ բազմամարդութեան պատճառով։ 148,756 քառ. մղոն տարածութեան մը վրայ 63,000,000էն աւելի բնակչութիւն մը սեղմուած է։ Ճափոն գաղթականութեան յարմար տեղ մը կ'որոնէ, առեւտրական ազատ ասպարէզի ճամբաներ կը փնտռէ մեծաւ Չինաստանի սահմաններուն վրայ։ Ցետոյ, կ'ուզէ կանխել բոլշեւիկեան պատուհասը, եւ ապահովել իր սահմաններն ու տնտեսական չահերը Ռուսաստանի վտանգին դէմ։ Սակայն, դեռ մինչեւ 1927, կանոնաւոր ղեկավարութիւն ու բանակ չունեցող չինական կառավարութիւնը չկրցաւ լեզու գտնել իր հարեւանին հետ, եւ ահա նորէն պատերազմ։

Շատ պարզ է որ Անգլիա եւ Ամերիկա հաշտ աչքերով չեն նայիր Ճափոնի յաջողութեան, բայց Նանքինի կառավարութիւնը Մոսկուայի ցոյց տուած հաւատարիմներէն է որ կ'ոգեւորուի։ Ի վերջոյ այս վերջինը պաշտօնապէս պիտի պաշտպանէ՞ Չինաստանը Ճափոնի դէմ։

Հաւանական չէ, քանի որ բոլշեւիկները հեռաւոր արկածախնդրութիւններէ կը վախնան։ Սիպերիական գիծերը նպաստաւոր չեն։ Մինչեւ հիմա, հակառակ իրենց կիրարկած ամէն միջոցներուն, չկրցան Չինաստանի բնակչութեան գոնէ մէկ մասը բաժնել Կոմփիւկիոսի հաւատքէն կամ Մուհամմէտի դաւանանքէն։ Միւս կողմէ քաղաքական ապահովութիւնը խանգարուած է, եւ վերջապէս Միջերկրականի խնդիրը եւ Հռոմ-Պերլին առանցքը նոր մտահոգութիւն կը պատճառեն։

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակօրէն եւ մելանով։

ՏՕՆԵՆՔ ՐԱՖՖԻՆ

ԲԱՅՑ ՉՄՈՌՆԱՆՔ ՄԻՒՍՆԵՐԸ

Ինչպէս նախորդ յօդուածովս առաջարկեցի, այժմ ալ կը կրկնեմ որ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի (1835 — 1935) եւ մահուան յիսնամեակի (1888 24 ապրիլ — 1938) տօնակատարութիւններն ու հանդիսութիւնները պէտք է իրար խառնել, միացնել եւ ժամանակը նշանակել 1937ի հոկտեմբերէն մինչեւ 1938ի մայիսի վերջերը։ Րաֆֆիի անուան, գրականութեան եւ յիշատակի յաւերժացման նուիրուած հանդէսները՝ Սփիւռքի մէջ համազգային հանգամանք պէտք է ունենան։ Անտարակոյս հայ մամուլը ու պարբերականները ժամանակին՝ բացառիկ թիւեր պիտի նուիրեն Րաֆֆիին։

Ներկայ 1937 թուականին կը զուգադիպին նաեւ մեր ազգային, գրական եւ մշակութային կարգ մը նշանաւոր դէմքերու ծննդեան եւ մահուան թուականները, որոնք պէտք չէ մոռացութեան եւ անտարբերութեան մատնուին։

Ցիշեմ այդ դէմքերն ու թուականները —

1.— Պերճ Պռօշեանի ծննդեան հարիւրամեակը՝ 1837 — 1937 եւ մահուան երեսնամեակը՝ 1907 — 1937։ Հայ գրականութեան մէջ Պերճ Պռօշեանը յայտնի է իր ազգագրական վէպերով եւ իբր ժողովրդագիր ու գիւղագիր իր արժանի տեղն ունի մեր գրականութեան մէջ։ Բնիկ Աշտարակեցի այս պարզ ու համեստ գրողը իր վէպերու նիւթն ու տարազը վերցուցած է Աշտարակի կեանքէն։ Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը անտեսեց մեծ վիպասան Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը, բայց որոշած է յաւերժացնել Պերճ Պռօշեանի ծննդեան հարիւրամեակը։

2.— Խրիմեան Հայրիկի մահուան երեսնամեակը — 1907—1937։ Վասպուրականի սիգապանծ Արծիւր եւ «Նուազող վշտոց հայրենեաց» Հայոց Հայրիկը վախճանեցաւ 29 հոկտ. 1907ին։ Րաֆֆին «Կայծեր»ի Բ. հատորի մէջ հիացմունքով լի էջեր նուիրած է Խրիմեանին, որ անոր սիրած դէմքերէն մէկը դարձաւ։ Րաֆֆին դեռ 22 — 23 տարեկան պատանի էր, երբ ծանօթացաւ Խրիմեանի «Արծուի Վասպուրականի» ամսաթերթի գործակալը Սալմաստի մէջ։ Խրիմեանի եւ Րաֆֆիի բարեկամութիւնը անխախտ մնաց եւ երկուքն ալ իրարու հանդէպ փոխադարձ յարգանք ու համակրանք ունէին։

3.— Սմբատ Շահազիզի մահուան երեսնամեակը, 1907 — 1937։ Հայ գրական վերածնութեան երախտաւոր դէմքերէն մէկն է Սմբատ Շահազիզը, որուն մեղմ ու անորոշ գրիչը ժամանակին շատ սիրուած ու ժողովրդականացած էր։ Շահազիզի «Լեւոնի վիշտ» բանաստեղծութիւնը մինչեւ այժմ կը պահէ իր թարմութիւնը։ Շահազիզը իբր ազգային դէմք ու դաստիարակ ալ յայտնի է։

4.— Ռեթէոս Պէրպէրեանի մահուան երեսնամեակը, 1907 — 1937։ Կըրթական այս մեծ դաստիարակը, այս բազմարդիւն ուսուցիչն ու գրական մշակը յայտնի է իր երախտագիտութեան արժանի գործունէութեամբ։ Ռեթէոս Պէրպէրեան իր դպրոցով տուած է հիմնաւոր դաստիարակութեամբ օժտուած սերունդ մը եւ բազմաթիւ արժէքաւոր դէմքեր։ Մեծ դաստիարակը հայ ժողովուրդին նուիրեց նաեւ իր հարազատ զաւակները, որոնք այսօր ալ կան եւ պատիւ կը բերեն մեր գրականութեան ու մշակոյթին։

Հայ գրականութեան համար կորուստ եղաւ 1892 թուականը, երբ յաջորդաբար մեռան ազգային բանաստեղծ Գամառ Քաթիպան (Ռափայէլ Պատկանեան), հայ ազգագրական գրականութեան հիմնադիր, հայրենասիրական բանաստեղծ, Հայաստանի յառաջդիմութեան ուղեգիր եւ ազգային արդիւնաւոր գործիչ Գարեգին եպիսկոպոս Սրուանձտեանը։ Գրագէտ, լեզուագէտ եւ ազգային գործիչ Խորէն Արքեպ. Նարպէյ եւ վերջապէս հայ մտաւոր վերածնութեան դէմքերէն եւ «Մշակ» թերթի խմբագիր Գրիգոր Արծրունին, որուն թաղումը Թիֆլիսի մէջ ազգային եւ քաղաքական փառաւոր ցոյցի մը կերպարանք առացաւ։ Հակառակ ցարական դաժան ոստիկանութեան արգելքներուն։

Ահա այս չորս պատկառելի դէմքերու մահուան 45ամեակը կը լրանայ այս տարի աշնան։

Երբ մենք զանազան առիթներով կը տօնենք համաշխարհային հռչակ վայելող գրական դէմքերը, ինչո՞ւ պիտի մոռացութեան մատնենք մեր ազգային դէմքերն ու արժէքները։ Այս տեսակէտէն մեկնելով, առիթը ներկայանալուն պէս որեւէ ձեւով յարգենք յիշատակը անոնց, որոնք մեր գրականութեան ու մշակոյթի անդաստանին մէջ իրենց հոգեկան եւ իմացական գանձերը ցանեցին՝ տալով սերունդին արդիւնաւոր հունձք մը։

Այս աշնան, հոկտեմբերէն սկսեալ երբ պիտի տօնուի Րաֆֆին, կրնա՞նք մոռացութեան մատնել Խրիմեան Հայրիկն ու Գրիգոր Արծրունին, Սրուանձտեանն ու Պռօշեանը, Գամառ Քաթիպան ու Սմբատ Շահազիզը եւ միւսները, որոնցմէ իւրաքանչիւրն իր ասպարէզի մէջ աշխատած ու տանջուած է ի սէր ազգի եւ հայրենեաց։

Գէթ Փարիզի եւ այլ հայաշատ կեդրոններու մէջ, Հայ Մշակոյթի Օրը (հոկտեմբեր 9ին շաբաթ) կրնան յատկացնել վերոյիշեալ ազգային եւ գրական դէմքերուն եւ առուր պատշաճի հանդէսներով յիշատակութեան արժանացնել նաեւ այդ երախտաւոր դէմքերը։ Այս պարտքը պէտք է որ յանձն առնենք։

Ցառաջիկայ 1938ին կը լրանայ Խաչատուր Աբովեանի եղերական մահուան (2 ապրիլ 1848) 90ամեակը, բազմավաստակ Մեսրոպ Թաղիադեանի մահուան 80ամեակը (28 մայիս 1858), Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի մահուան 70ամեակը, Հայաստանի ազատութեան եւ անկախութեան հռչակման 20ամեակը (28 մայիս 1918—1938) եւայլն, որոնց մասին կը խօսինք ժամանակին։

Տօնենք Րաֆֆին, բայց չմոռնանք միւսները։

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻԼԱՆԷՆ

ՔԱՂԻՔԷ ՔԱՂԱՔ

Նափոլի ենք արդէն։ Օտարականները գրաւած են բոլոր պանդոկները, Ամալֆիէն մինչեւ Նափոլի։

Առտուն կը պտտինք քաղաքին հին թէ նոր մասերը, նաւամատոյցը, հանրային կարեւոր չէնքերը։ Նափոլին կայսրութեան առաջին նաւահանգիստը հռչակուած է։ 15 տարի առաջ անգամ մը այցելած էինք այս քաղաքը, բաղդատմամբ այդ օրերուն, յառաջադիմութեան նշանները չեն պակսիր, բայց քաղաքապետութիւնը ու բնակիչները, պէտք է որ կրկնապատկեն իրենց ճիգերը, քաղաքը հասցնելու համար այն դիրքին որուն վրայ արձաթացուցած է կայսրութիւնը։ Բաղնիքը կ'առնենք Սանթա Լուչիա՝ Մտադրած ենք երթալ Գափրի, բարձրանալ Անագափրի եւ այցելել Աքսէլ Մունթէին, բայց շոգենաւը կորսնցնելով, կը ճաշենք ինքնաշարժին մէջ եւ կը մեկնինք Պոմպէյ, Հռոմէացիներու ամառանոցը։ Ահա 20 դար առաջ կառուցուած քաղաք մը որ իր ամբողջութեան մէջ, նախատիպը կը կազմէ բոլոր այն նախագծերուն՝ քաղաքներու թէ բնակարաններու, որ այս օր մեծ ճարտարապետները իբրեւ նորութիւն կը հրամցնեն հասարակութեան։ Դասաւորումը անթերի է։ Մենանոցը եւ ուրիշներու տունը այցելելով, կը տեսնենք թէ ինչպէս տանտիրոջ յարկաբաժինը բաժնուած է ծառաներու բնակավայրէն։ Կայ եւ հիւրերուն յատկացուած մասը, բոլորովին անկախ, եւ տան մուտքին մօտ, ուրկէ … վայել է ամէն … Ուրիշ տան մը մէջ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւեն երկու մատուռներ, մէկը հռոմէական, իսկ միւսը յունական ոճով։ Տանտէրը Հռոմէացի, իսկ կինը Յոյն է եղած, եւ այս վերջինը պահած է իր կրօնքը։ Ցարգանք դէպի խղճի ազատութիւնը եւ ապացոյց բարձր քաղաքակրթութեան։ Բնակարանները բոլորն ալ օժտուած են բաղնիքներով, եւ սենեակները ունին իրենց ջերմարաշխները։ Քաղաքը այնպէս կանոնաւոր փողոցներով բաժնուած է զանազան մասերու, շուկան, դատարանը, թատրոնները, ջերմուկները եւայլն, թանգարանին մէջ կը դիտենք նկարներ, որոնք ցոյց կուտան թէ որքան յառաջացած էր այս արուեստը այդ շրջանին։ Կը տեսնենք նաեւ անօթներ ու աշխատանքի գործիքներ որոնք զարմանքով մտածել կուտան թէ ինչպէս այդ շրջանին կրցած են շինել։

Մոխիրներու մէջ թաղուած եւ վերածնած քաղաքին պահապանները մեզ կը հրաւիրեն հեռանալու, որովհետեւ ժամերը սահման են եւ մենք չենք անդրադարձած։ Ցոգնած ենք քիչ մը, բայց մեր յոգնութիւնը չենք խոստովանիր ոչ իրարու, ոչ ալ մենք մեզի։ Գիշեր է արդէն եւ մենք քանի մը ժամէ ի վեր կը յառաջանանք դէպի հիւսիս։ Կ'երգենք հին թէ նոր երգեր, պայքարելու համար քունին դէմ, կ'երեւակայենք, … կը դառնանք կրկին։

Լիթթորիայի լոյսերը մեզ կ'ըսեն թէ մօտ ենք մայրաքաղաքին։ Կը … դանք վայրկեանին հանգստութիւնը։ Կէս գիշերին յաղթական կը մտնենք յաւիտենական քաղաքը, Հռոմ … Հանգչիլ պէտք է, եւ սակայն չենք կրնար մեր աչքերը փակել, պիտի ուզէինք պտտիլ մինչեւ առաւօտ, վերապրիլ հին օրերը զուարթ թէ տխուր։ Չէ՞ որ այն ատեն խակապէս երիտասարդ էինք։ Չէ՞ որ այն օրերուն մեր բախտը ունեցանք բարեւելու մեր հայրենիքին ծնունդը, Հայաստանի անկախութիւնը։ Մենք պիտի ուզէինք խօսիլ թէ այժմ ո՞ւր են, ի՞նչ կ'ընեն 7000 գաղթական մեր եղբայրները որ Իզմիրի աղէտին անցան այս քաղաքէն։ Հայկական Հանրապետութեան հիւպատոսարանը այն ատեն բոլորին տուաւ անցագիր, ճամբու ծախս, բոլորին համար գտաւ մխիթարութեան ու քաջալերանքի խօսք մը։ Հայ գաղթականը այն ատեն զգաց, որ հայրենիք մը ունենալու, հարազատ պետութիւն մը ունենալու բարիքները։ Երախտագիտական զգացումներով կ'ուզենք յիշել գործունէութիւնը … Վարանդեանին, առաջին … Հայկական Հանրապետութեան, իտալացի այն պաշտօնեաներուն … թէ բարձր, որոնք այն օրերուն եղբայրաբար մեզի աջակցեցան։

Այս մտածումներով ու զգացումներով կը փակենք մեր յոգնած աչքերը։ Առտուն մեր ընկերը մեզի ցոյց կուտայ քաղաքին նորութիւնները որոնք անթիւ են, իսկ մենք մեր բարեկամին ցոյց կուտանք այն հնութիւնները … քանդուած են Հայաստանի, … թագաւորներու անունները։ Վերջին այցելութիւնը կուտանք … արձանին, Ծիանիքոլօ։ Գափրիէլ … հերոսը կը շարունակէ խօսել … բարձրութենէն նայիլ դէպի վար, դէպի Վատիկան։ Մնաս բարով մեր երազներուն քաղաքը, ուր մենք … այնքան արշալոյսներ ու վերջալոյսներ … որոնց կրակը մեր … դեռ չէ մարած։

Վերջին ծովու բաղնիքը կ'առնենք Կրոսէթօ, կը գիշերենք Լիվօրնօ, … առտուն անցնելով Վիարէճճիոյի … քիլոմեթր երկայնութիւն ունեցող ծովափէն, վերջին բարեւ մը կուտանք … Միջերկրականին, … բարձրանալ Ապենիններու … Չիւզայի անցքէն անցնելով (… մեթր բարձրութիւն) կը սկսինք իջնել դէպի դաշտ։ Փարմա, Փիաչենցա եւ … Միլանօ ենք։

Այսպէս կը վերջանայ պտոյտական ճամբորդութիւնը որ գլուխ կրցանք հանել շնորհիւ մեքենայի կատարելագործութեան (Ֆիաթ 1500), … եւ վերջապէս ճամբորդներու կարողութեան։

Երկու հազար քիլոմեթրնոց ճամբայ կտրեցինք, ճամբորդեցինք ցերեկ թէ գիշեր, անցանք լեռներէ, դաշտերէ, ծովափներէ ու ձորերէ … քաղաքներ, … նշանաւոր դէմքերու …, Ռոսսինի, Գարուզօ, Տ'Անունցիօ, Փուչինի, Մասքանյի, Կալլիա, Մարքոնի։ Տեսանք հարիւրաւոր ճարտարապետական գլուխ գործոցներ։ Մեր աչքերով հաստատեցինք այն ինչ 15 տարուան ընթացքին Ֆաշական փոփոխութիւնը ըրած է երկրին … դիմագծին համար։ Բնակարաններ, գործարաններ, հանգստեան տուներ, ճամբաներ եւայլն։ Ազատօրէն … ցանք ունեւորին ու չքաւորին հետ … անոնց արդիւնքի չարժեցանք ամէն … դութեամբ։ Վերջապէս տեսանք … ինչպէս Իտալիան գործարան մը …

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Աղջիկները եւ հարսները ցեխով ծեփած էին իրենց երեսները, որպէսզի տգեղ երեւան եւ ազատին գազաններու ձեռքէն։ Բայց ի զուր։ Մէհմէտ Շէրիֆ կոչուած Թուրքը սկսաւ հայերէն խօսիլ հայ հարսի մը հետ որ իր հարեւանին կինն էր. պատմեց թէ այլեւս հայ ազգ չկայ, թէ Հայերէն կրնան ազատիլ միայն գեղանի հարսները, աղջիկները եւ մանուկները, պայմանաւ որ իսլամանան, հարսները եւ աղջիկները ամուսնանան Թուրքերու եւ Քիւրտերու հետ, իսկ մանուկներն ալ հոգեզաւակ ըլլան։ Մենք սարսափով կը լսէինք այս ամէնը։

Այդ պահուն կոշտ-կոպիտ զինուորը, որ 45—50 տարեկան շուն մըն էր, 16 տարեկան հայ աղջկան մը կ'առաջարկէր որ իրեն հետ ամուսնանայ։ Աղջիկը լուռ մնաց, հակառակ գազան շունին երկրորդ, երրորդ կրկնումին։ Իսկ Թուրքերէն չգիտնալ ձեւացուց։ Մինչ սուրին շունը կ'առնար, կը սպառնար մեզի որ բացատրենք, համոզենք, որպէսզի համակերպի, այլապէս բոլորս ալ պիտի սպաննէ։ Ի՞նչ աղջիկ, արդէն հասկցած էր ամէն ինչ. չէր կրնար մէկ վայրկեան անգամ նայիլ այդ տգեղ թաւիթփած շան երեսը, ինչպէս կարելի էր անոր կինն ըլլալ, անոր ապականած թոյնաւոր շունչը հոտոտել։ Այս տագնապին մէջ էինք, երբ հայ ծերունի մը գլուխը ծռած կը քալէր դէպի մեր նստած վայրը։ Երբ բաւական մօտեցաւ, զինուորը մէկ գնդակով սպաննեց հայ ծերուկը մեր աչքերուն առջեւ։ Վրան քննեցին, ոչինչ գտան։

Ժամերը սահած էին, այլեւս կէսօր մօտ էր. գիւղացի Թուրքը առաջարկեց որ գետափի երթանք եւ մէկը գտնենք որ քրտական գիւղէ մը հաց բերէ։ Ոտքի ելանք, մօտ կէս ժամ քալելէ վերջ հասանք գետափը՝ Զինուոր մը գնաց մօտակայ քրտական գիւղէն հաց, պանիր, կարագ բերաւ։ Բոլորս հաւասար կերանք. միայն Հայուհին էր որ պատառ մը անգամ չկերաւ հակառակ մեր խնդրանքին։

Ճաշը վերջացաւ, գիւղացի Թուրքը ըսաւ որ մինչեւ երեկոյ այստեղ պէտք է սպասել, քանի որ Մելիքան գիւղին Հայերը այս երեկոյ այստեղ պիտի գիշերեն, ասանք անոնց պահապան զինուորներուն կը յանձնենք եւ մենք մեր գիւղը կը վերադառնանք։ Երբ այս իմացայ, բաւական ուրախացայ։ Մօրաքոյրս այդ գիւղը հարսնացած էր, կրնայի անոր պատմել ամէն բան եւ քիչ մը մխիթարուիլ։ Այս ալ պատեհ պատմեցի ընկերոջս՝ Սուրէնին, ան ալ ուրախացաւ։ Սակայն միւս կողմէ կը մտածէի հայ օրիորդին համար, ինչպէ՞ս պիտի կրնար ազատիլ վայրենի գազանին ձեռքէն։ Արդէն կատղած էր շունը եւ սկսաւ չարչարել խեղճ աղջիկը, որպէսզի անմիջապէս համաձայնութիւն յայտնէ եւ գազանին հետ իր գիւղը վերադառնան։ Վատ զինուորը աղջկան թեւէն քաշելով, անտառին խորը կ'ուզէր տանիլ։ Աղջիկը խոյս տուաւ շունին ձեռքէն եւ կամուրջին վրայ ելաւ։ Այլեւս ազատուած էր։ Մաքուր թուրքերէնով աղաղակեց.

— Անէ՛ծք ձեզ, վատեր, վայրենիներ, սոված գայլեր, դուք երէկ էր որ հայու հացով, դրամով կ'ապրէիք, եւ այսօր կ'ուրանաք ամէն ինչ, կ'ուզէք հայ մայրերու եւ աղջիկներու պատիւը բռնաբարել, կ'ուզէք անոնց հարազատ նելբու արիւնով յագեցնել ձեր ծարաւը, անէ՛ծք ձեզ…

Գազանը չմարսեց այս խօսքերը եւ հրացանը ուղղելով աղջկան, պոռաց.

— Հոս եկուր, եթէ չես ուզեր շանտոտակ ըլլալ մէկ գնդակով։

Բոլորս ահ ու սարսափի մատնուած, յորդորեցինք, պաղատեցինք, որպէսզի աղջիկը լսէ եւ մեր քով դայ. բայց անկարելի եղաւ։ Անվեհեր Հայուհին ոչ գազանին գնդակէն կը վախնար, ոչ ալ սպառնալիքներէն։ Այս անգամ աւելի բարձր պոռաց.

— Շո՛ւն, մի՛ կարծեր թէ հրացանովդ կրնաս երկիւղ պատճառել ինծի։ Ես մահէն վախցողներէն չեմ, գո՛րք, պատրաստ եմ։

Ասոր վրայ զինուորը հրացանը ընկերոջը յանձնեց եւ սկսաւ դէպի կամուրջը յառաջանալ, յուսալով թէ պիտի կրնայ նպատակին հասնիլ։ Հազիւ տասը քայլ մնացած էր, երբ աղջիկը գլխիվայր դէպի գետը նետուեցաւ։ Գետը շատ խորունկ էր, եւ խեղճ աղջիկը վայրկենապէս անհետացաւ, մինչ մենք մեր շունչը բռնած կը դիտէինք։ Իսկ հրէշը գայլի նման կ'ոռնար եւ արագ արագ կամուրջին լայնքին այս եւ այն կողմը կը վազէր, այն յոյսով թէ աղջիկը ողջ պիտի որսայ։ Անցաւ 5—10 վայրկեան, աղջիկը նորէն երեւցաւ։ Կարծես պուպրիկ մը ըլլար ջուրին երեսը։ Շատ դժուարութեամբ ջուրէն դուրս հանեցինք։ Կը կարծէինք թէ մեռած է։ Կէս ժամ վերջ, սկսաւ շարժումներ ընել, բերնէն ջուր պարպելով։ Ուշ ատեն քիչ մը ուշքի եկաւ, ոտքի ելաւ եւ կէս խելայար՝ սկսաւ չորս կողմը դիտել։ Հագուստները մարմինին փակած էին։ Ձեռքէն բռնեցի, արեւին տակ տարի, որպէսզի հագուստները չորնան։ Ես ալ իր քով նստայ արեւին տակ։ Նայեցայ, իր քնքոյշ դէմքը բոլորովին փոխուած էր. այլանդակ վիճակ մը առած. չկրցայ զսպել յուզումս եւ սկսայ արտասուել։ Աղջիկն ալ գլուխս սեղմեց կուրծքին եւ սկսաւ դառնօրէն արտասուել։ Ահա իր վերջին խօսքերը.—

— Եղբայրս, դուն փոքր ես, կ'աղօթեմ Աստուծոյ որպէսզի խնայէ քեզ. եթէ ողջ մնաս, երբեք չմոռնաս այսօրուան պատահածները։ Դուն ազատ մարդ ես եւ քեզի համար պէտք չէ թուրք ձեւանալ, կեանքդ փրկելու համար։ Անշուշտ կ'անցնին տարիներ որ մը ազատուած կ'ըլլաս, թերեւս հայրենիքիդ մէջ, երբեք չմոռնաս … գազանները … Պատմէ ամբողջ աշխարհի թէ ինչ … բռնաբարեցին, ինչպէս կոտորեցին … ծեր, տասարդ եւ անմեղ մանուկներ …, ն'ըսէ հազար անէծք այն Հայուն, … այսքան չարիքներէ վերջ դարձեալ հաշտ պիտի երթայ հրէշներուն հետ։

Քոյրիկս սակայն չէր … պատուէրները, ահա շուն զինուորը դարձեալ սկսաւ մեր կողմը յառաջանալ։ Խեղճ քոյրիկս փորձեց ոտքի ելլել, բայց չկրցաւ։ Գազանը մօտեցաւ մեզի եւ ոռնաց.

— Է՛յ կեավուր աղջիկ, հիմա … ձի եկար, անշուշտ այլեւս պիտի … տանիս ինծի հետ ամուսնանալ։

Այս անգամ քոյրիկս հաւանութիւն յայտնեց։ Գազանին ուրախութեան սահման չունէր «Ուրեմն եկուր որ … վայրկեանիս քեզ իմ տունս … աղուոր աղուոր հագուստներ … նեմ»։

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԺԸՆԵՒԷՆ

ԺՈՂՈՎԷ ԺՈՂՈՎ

Ի՞նչ թուղթի տարափ խորհրդաժողովէ խորհրդաժողով, եւ կամ լաւագոյն որոշումները խաղաղութեան պաշտպանման համար, երբ առաջուց իսկ՝ գանենք մէջտեղ դնողները որոշած են եւ պատրաստած այդ որոշումները չկիրարկելու միջոցները: »

Ազգ. միջամտութեան խորհրդաժողովը Լոնտոնի մէջ, ի՞նչ արդիւնք տուաւ որ, Նիոնի Միջերկրականեան գումարումը հասնի եզրակացութեան որ Սո՞ւ. համար դաշտնիք է որ Պերլին - Հռոմ առանցքին անմիջական նըպատակն է Իտալիոյ ապահովել Միջերկրականի գերակշռութիւնը: Հռոմ կ'ուզէ Միջերկրականը դարձնել «Իր ծովը» եւ այս ցանկութիւնը իրագործելու կը ձգտի իր բոլոր միջոցներովը:

Երբ երկիր մը իր գոյութիւնը կը կապէ որոշ նպատակի մը իրականացման, այլեւս միամտութիւն կ'ըլլայ կարծել թէ խորհրդաժողովներով եւ կամ աւելի կամ նուազ պարտադրուած որոշումներով կարելի է այդ ձգտումը չէզոքել եւ կամ սահմանափակել: Միայն բիրտ ոյժն է որ կրնայ իրական արգելք մը ըլլալ եւ նոր ուղի մը սարկադրել հակառակութեամբ: Այսօր Եւրոպան բաժնուած է երկու կարեւոր խմբակցութեանց, Հռոմ - Պերլին եւ Փարիզ - Լոնտոն: Ասոնց առաջինները, դիկտատուրաներ, խորապէս մերժած են բռնութեան իսկ օրէնքը,— «Իրաւունքը զօրաւորինն է», եւ այդ ուղղութեամբ պատրաստուած, ունին առաւելութիւնը արագ որոշումներու եւ արագ գործունէութեան: Ու ասոնք՝ կը հետամտեն որոշ նպատակներ որոնց իրականացման կը ձգտին իրենց բոլոր կարելիութեամբ: Ասկէ զատ, ունին բարոյական կարեւոր ազդակ մը, ցեղային ճիգեր ոգեւորութիւն մը:

Միւս կողմը, յղփացած, յոգնած ժողովուրդներ են, որ կ'ապրին հին փառքերու շուքին տակ, Անոնք երկար ատեն այդ հին փառքերու հմայքին տակ յաջողեր էին պահել ամբողջ Եւրոպան ամբողջ աշխարհը: Եւ իրենց մէջ այն կարծիքը գոյացած էր թէ ոչ ոք պիտի համարձակէր խախտել այդ հմայքը եւ թէ ոչ ոք պիտի փորձէր [illegible] համաժողովներու մէջ պատրաստուած իրենց օրէնքներուն:

Այսօր՝ սակայն իրականութիւնը տարբեր է: Մեծ արհաւիրք մը՝ պատերազմը 1914 — 18 անցաւ այդ հըմայքներուն վրայէն եւ ամէն ժողովուրդ երեւան եկաւ իր կարողութիւններովը եւ տկարութիւններովը:

Անգլիան՝ իրար անցաւ Միջերկրականի գերակշռութեան տկարացումը տեսնելով: Դեռ հարիւր տարի չկայ, այսպիսի պարագայի մը մէջ, Համաժողով չէր որ գումարեց իր հակառակորդին հետ լեզու գտնելու համար, այլ ուղղակի Նէլսըն մը ղրկեց, որ «Թրաֆալկար»ով մը ամէն բան կարգի դրաւ: Այսօր՝ կրնա՞յ նորէն, նոր Նէլսըն մը ղրկել, եթէ այո, այն ատեն Միջերկրականը կը մնայ իր հակակշռին տակ:

Ուրեմն հարիւր տարուան ընթացքին բան մը փոխուեր է, որ այսօր կը հարկադրէ Նէլսընի հայրենիքին, գոհանալ միայն առանց վաղորդայնի համաժողովներով:

Չենք կրնար ըսել թէ այդ ժողովուրդը ծերացած է: Մէկ դարը երկրի մը կեանքին մէջ ծանր չի կշռեր: Միայն թէ իրողութիւն է որ երիտասարդ ժողովուրդներ արթնցած են եւ կը գործեն: Իրաւ է թէ այսօր Անգլիա կը ջանայ կորսուած ժամանակը շահիլ, տենդային աշխատութեամբ մը: Շատեր կ'ըսեն թէ քանի ի վիճակի չէ ճակատելու պիտի գոհանայ առժամեայ կարգադրութիւններով, մինչեւ որ լրացնէ իր սպառազինութիւնը, կարենալ բարձր խօսելու համար: Թերեւս այն ատեն կրկին նոր Նէլսըն մը երեւան գայ Միջերկրականին մէջ:

Մինչ այդ, ականատես պիտի ըլլանք անկարող դիւանագէտներու խորհրդաժողովէ խորհրդաժողով երթեւեկին, աւելի վճռական պետութեանց քմծիծաղին տակ:

ՊԵՐՃ

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՆԱԽՈՐԴ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ ԿԸ ՀՈՆԴԱՅ»

— . —

«Ճումհուրիյէթ»ի մէջ, ծանօթ քննադատ - գրող Փէյամի Սաֆա հետեւեալը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Այսօրուան նոր համալսարանէն զատող երկու տարբեր կան. Առաջինը՝ Եւրոպայէն բերուած օտար փրոֆէսէօրները, երկրորդը՝ երիտասարդ Թուրք տօչէնթները, որոնք իրենց համալսարանական ուսումը եւ տօքթորան Եւրոպա կատարած են: Իսթանպուլի համալսարանէն այս երկու տարրերը դուրս հանեցէք, մէջտեղը Հին համալսարանին պաշտօնեաները կը մնայ: Եթէ մենք չենք ուզեր այսօրուան համալսարանը չքնել, այսինքն եթէ չենք ուզեր Պայազիտի Հրապարակին մէջտեղը կատարած մեր կրթական յեղաշրջումին համար, ստիպուած ենք պահպանել այս երկու տարրերը: Ինչո՞ւ չէ՛

Օտար փրոֆէսէօրներուն լաւերը մէկով-երկուքով կը հեռանան համալսարանէն: Այսպէս հեռացած են Սփիցէր, Ֆրէօնտլիխ, Ռօփքէ եւ Տէսաուէր որոնք իբր միջազգային համբաւներ ճանչցուած են: Մնացեալներուն մէջ ալ, կը լսենք թէ, կը գտնուին այնպիսիներ որոնք, մեզմէ հեռանալու համար, Եւրոպայի համալսարաններուն մէջ պաշտօնի կը սպասեն:

Դանք տօչէնթներուն: Ասոնք միութեան գիծը կը կազմեն օտար փրոֆէսէօրներու եւ ուսանողներուն միջեւ: Անոնք Թուրքերէնի կը թարգմանեն օտար փրոֆէսէօրներուն դասերը, որով, երբ անոնք չըլլան, այս վերջինները անօգուտ կը դառնան: Մինչ կ'իմանանք թէ այս 80 տօչէնթէն 62ը այս ամառուան վերջը ստիպուած են հեռանալ համալսարանէն, որովհետեւ երեք տարի առաջ պատրաստուած ներքին կանոնագրի համաձայն, տօչէնթները 3 տարուան մէջ թէզ մը պատրաստելով իրենց պաշտօնավարած ֆաքիւլթէի փրոֆէսէօրներու ներկայութեանը պիտի պաշտպանեն զայն եւ ասկէ զատ քննութիւն պիտի տան իրենց մասնագիտութեան համար: Թէեւ սեպտեմբեր ամիսը մտած ենք, մինչեւ հիմա հազիւ 3 տօչէնթ քննութիւն տուած է, իսկ միւսները հրաժարած են քննութիւն տալէ:

Ինչո՞ւ: Շատ պարզ է: Նախ ասոնք կանոնագրին պատրաստութենէն տարի մը առաջ պաշտօնի կոչուած են: Մինչ ոեւէ որոշում իր նախորդին ի զօրու չի կրնար ըլլալ: Ցետոյ ասոնք իրենցմէ պահանջուած արժանաւորութեան քննութիւնը Եւրոպայի մէջ անցուցած են: Իսկ հոս ո՛չ թէ եւրոպական, այլ սա հանրածանօթ հին համալսարանէն իսկ շրջանաւարտ չեղած կարգ մը դասախօսներու առջեւ դարձեալ քննութեան ստիպել, ուրիշ իմաստ չունի բայց եթէ հիններուն նորերու դէմ շատ ճարպիկօրէն սարքած մէկ մեքենայութիւնը: Որովհետեւ այսպէսով նոր համալսարանը հիմնելու ջանադիր երիտասարդ տարրերը, իրենց ամբողջ ապագան ու յաջողութիւնը հիններու ձեռքը յանձնած ըլլալու նման անելի մը մէջ ինկած կ'ըլլան:

Ահա այս եւ նման գործերն են որ մէկով-երկուքով հեռացուցած են տօչէնթներուն ամէնէն արժէքաւորները: Այսպէս, ֆաքիւլթէներէն հեռացած տօչէնթներ կան, որոնք համալսարանէն ստացած իրենց 83 ոսկի ամսականին փոխարէն 300 ոսկիով պաշտօններ ձեռք բերած են զանազան գործավարութեանց մօտ:

Ահա նոր համալսարանը հիմնող երկու տարրերուն այսօրուան կացութիւնը: Այնպէս որ, եթէ կրթական գործավարութիւնը ուժգին կերպով իր մատը չդնէ այս հարցին վրայ, կը վախնանք որ, հին համալսարանը, իր միջնադարեան ամբողջ վեհափառութեամբ պիտի հոնդայ Պայազիտի Հըրապարակին վրայ:

«ՆՈՐ ՕՐ» ԵՒ «ՀՈՐԻԶՈՆ» ԿԸ ՄԻԱՆԱՆ

— o —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը եւ Սելանիկի «Հորիզոն»ը համաձայնութիւն մը կնքած ըլլալով, պիտի հրատարակուին իբրեւ մէկ թերթ: «Հորիզոն» իր անջատ հրատարակութիւնը դադրեցուցած է Սեպտ. 9էն սկսեալ:

Այս առթիւ հրատարակուած յայտարարութեան մէջ կը կարդանք.—

«Նոր Օրի եւ «Հորիզոնի յարգոյ ընթերցողներուն ի գիտութիւն կը յայտարարենք, թէ զոյգ թերթերու հրատարակչական եւ խմբագրական կազմերուն միջեւ կայացած փոխադարձ համաձայնութեամբ, այսօրուընէ սկսեալ մեր հրատարակութիւնները կը միացուին եւ «Հորիզոն» կը դադրեցնէ իր անջատ հրատարակութիւնը:

Այսպիսով, վաղուընէ սկսեալ «Նոր Օր» կը դառնայ յունահայ գաղութի միակ օրաթերթը, որ ըստ առաջնոյն կը շարունակէ լոյս տեսնել Աթէնքի մէջ:

Զոյգ թերթերու հրատարակիչները կ'ընեն այս կարգադրութիւնը, նախ դիմագրաւելու համար տպարանական յարածուն եւ ծանր ծախքերը եւ ապա, միացեալ ճիգերով, աւելի ճոխ եւ աւելի խնամուած օրաթերթ մը ներկայացնելու համար յունահայ գաղութին:

Առանձնապէս «Հորիզոնի» ընթերցողներուն ի գիտութիւն կը յայտնենք թէ տասը տարիներէ ի վեր իրենց ունեցած եւ սիրած թերթին պակասը բնաւ զգալի չպիտի ըլլայ իրենց համար, նկատի ունենալով որ «Հորիզոնի խմբագիրը՝ Պ. Կարօ Գէորգեան, այսուհետեւ, Թեսաղոնիկէ մնալով հանդերձ, մնայուն կերպով պիտի բերէ իր աշխատակցութիւնը «Նոր Օր»ին:

Միջոցներ ձեռք առնուած են, որ այսուհետեւ, թերթը ՕՐԸ ՕՐԻՆ հասնի Թեսաղոնիկէ եւ Մակեդոնիոյ ու Թրակիոյ բոլոր հայաբնակ քաղաքներն ու գիւղերը, ինչպէս նաեւ կանոնաւոր կերպով ղրկուի բոլոր բաժանորդներուն:

«Հորիզոնի այն բոլոր բաժանորդները, որոնք իրենց բաժանորդագրութեանց հաշւոյն պահանջ ունին, պիտի ստանան «Նոր Օր» մինչեւ իրենց բաժանորդագրութեան պայմանաժամին աւարտումը: Իսկ մինչեւ 8 Սեպտ. 1937 «Հորիզոնին պարտք ունեցողները, պէտք է իրենց հաշիւները կարգադրեն Պ. Կարօ Գէորգեանի հետ, որ պարտաւէր իւրաքանչիւր բաժանորդի պիտի ղրկէ իր պարտքը ներկայացնող հաշուեցոյց մը:

Խմբագրութիւն եւ Վարչութիւն
«Նոր Օրի եւ «Հորիզոնի»

ԱԹԷՆՔԻ ՄԵՏՐԱՊՈԼԻՏԻՆ ՊԱՅՔԱՐԸ ՄԵՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Աթէնքի Մետրապոլիտը, Քրիսոսթոմոս արքեպիսկոպոս որոշած է մեծ խաչակրութիւն մը կազմակերպել, մերկութեան դէմ պայքարելու համար: Մետրապոլիտը, իր այս դիտաւորութիւնը յայտնած է՝ վերջերս խօսած քարոզներով եւ հաւատացեալները մեծ գոհունակութեամբ լսած են անոր խօսքերը:

Բացատրութիւն տալով իր որոշման մասին, Մետրապոլիտը յայտարարած է հետեւեալը.

— «Մերկութիւնը մեր երկրին մէջ անցած է ամէն չափ ու սահման: Իւրացուցած ենք գէշ եւ օտար սովորութիւն մը եւ չափազանցութեան տարած ենք զայն վտանգաւոր կերպով ինչպէս սովոր ենք ընել մենք Հելլէններս, ամէն բանի մէջ:

«Ծովեզերեայ վայրերու մէջ մարդ, այս ամիսներուն կը տեսնէ կիներ, որոնք փողոցները կը պտտին եւ զբօսավայրերը կը լեցնեն, մանրադիտային մայօ մը հագած միայն: Կը տեսնէ նոյնիսկ, որ անոնք, միեւնոյն մայօներով, ինքնաշարժ կամ հեծելանիւ կը նստին: Այս ապաշխարհիկ ընթացքը եւ անպարկեշտութիւնը ամէն չափ ու սահման անցած է մանաւանդ կարգ մը կղզիներու մէջ: Ինչպէս ինծի հաղորդուեցաւ Աթէնքէն հոն օդափոխութեան գացողները, գիւղերու փողոցներուն մէջ կըպտըտին մայօներով, առանց նկատի առնելու, որ գիւղական այդ փոքր համայնքներու մէջ նմանօրինակ ընթացք մը անպարոյական եւ գայթակղալից արարքներու համազօր է»:

Պատասխանելով այն հարցումին, թէ որո՞նք են այս կացութենէն առաջ եկող մեծագոյն վտանգները, Մետրապոլիտը պատասխանած է հետեւեալ կերպով.

— «Մեծագոյն վտանգը ընտանիքին անկումն է: Ստեղծուած կացութիւնը, ճակատագրական կերպով կը փճացնէ ընտանեկան դրութիւնը, որովհետեւ կը ստեղծէ կապեր եւ տրամադրութիւններ, որոնք խորթ են ամուսնական դրութեան: Մասնաւորապէս մեծ է վտանգը գիւղական փոքր համայնքներու համար, ուր ամառնային եղանակի առթիւ օդափոխութեան գացողներ կ'երթան եւ ուր, ինչպէս վերը ը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

—o—

Յունահայ մամուլը կը շարունակէ յուզել դպրոցական տագնապը, իբրեւ հետեւանք նոր օրէնքի մը որ կը ժխտէ անոնց ազգային - համայնական (ոչ թէ համայնքային!) հանգամանքը: Խմբագրական մը եւս Թեսաղոնիկէի (Սելանիկ) «Հորիզոն»էն (4 Սեպտ.).

· «Անգամ մը ալ պիտի չնչանք, թէ մեր համայնքները, ստեղծուած պայմաններու բերմամբ եւ ամէն գնով յունահայ վարժարանները պահելու մտահոգութեամբ պարտաւոր են ընել առաւելագոյն զոհողութիւնները, յառաջիկայ տարեշրջանի ընթացքին, կրթական միեւնոյն յարկերուն ներքեւ կարենալ համախմբելու համար երկսեռ հայ աշակերտները Այլապէս, առանց այդ առաւելագոյն զոհողութեանց, դպրոցներու դռները իրենց իրենց վրայ պիտի գոցուին, ալ չվերաբացուելու համար: Որովհետեւ անգամ մը փակուելէ վերջ ապագային զանոնք նորէն վերաբանալու արտօնութեան ստացումը եթէ ոչ անկարելի, գէթ շատ դժուար պիտի ըլլայ:

Օրէնքը, շատ յստակ է այս տեսակէտով, հետեւաբար եւ յունահայ համայնքները պարտաւոր են նկատի ունենալ այս պարագան, պատահօրէն եւ թեթեւ սրտով որ եւ է վարժարան փակելու որոշումը տալէ առաջ:

Նոր օրէնքի կիրարկումով, մասնաւորաբար գաւառական վարժարանները պիտի մատնուին անտարակոյս, նիւթական յաւելուածական դժուարութեանց, քանի որ այս անգամ, Թաղ. Խորհուրդները պիտի ստիպուին համայնքի սնտուկէն վճարել նաեւ պաշտօնավարելիք 2 — 3 յոյն ուսուցիչ - ուսուցչուհիներուն թոշակները, որոնք, ցարդ, գոնէ կարգ մը վայրերու մէջ կը վճարուէին պետութեան կողմէ: Բայց, տրուած ըլլալով որ ուրիշ ելք ու կարելիութիւն չունին, պիտի հարկադրուին ստանձնել նաեւ նիւթական այս յաւելուածական բեռը: Հակառակ պարագային չպիտի կրնան վերաբանալ դպրոցները եւ այն ատեն, վստահ ենք, յայս հայ հասարակութեան իրենց ունենալիք պատասխանատուութենէն զատ, պիտի ունենան նաեւ խղճի խայթ մը:

Կարգ մը համայնքներ ապահովաբար խնայողութիւն պիտի ընեն փակելով՝ նախակրթարաններու կից գտնուող մանկապարտէզները, որոնց գոյութիւնը Յունաստանի մէջ, թէեւ արգիլուած չէ, բայց օրէնքով ալ նախատեսուած չէ: Հելլէն նախակրթութեան օրէնքով, վեց տարեկան երախան ուղղակի կը մտնէ նախակրթարանի առաջին դասարանը եւ հոն է որ կը սկսի սորվիլ այբուբենը: Մինչդեռ մեր մէջ սովորութիւն եղած է չորս տարեկան մանուկն ալ ղրկել դպրոց առնել եւ «բողբոջ», «ծիլ», «կոկոն» ու «ծաղիկ» կոչուած «դասարաններու» մէջ զբաղեցնել զանոնք: Նկատի ունենանք սակայն, որ մանկապարտէզներու մէջ Հայերէնի ուսուցումը բոլորովին վերցուած է եւ ամէն ինչ պէտք է այսուհետեւ ուսանել հոն յունարէնով: Այս պայմաններու տակ, մանկապարտէզներու բացումը աւելորդ կը դառնայ, ինչպէս աւելորդ պիտի դառնային Հայկ. նախակրթարանները, եթէ երբեք Հայերէնի ուսուցումը չարտօնուէր անոնց մէջ, քանի որ որակով աւելի բարձր պետական (ձրի) եւ անհատական Հելլէն նախակրթարանները պիտի բաւարարէին հայ փոքրիկները, զուտ յունական կրթութիւն մը տալու համար անոնց:

Ուրեմն ասկէ վերջ, հայ փոքրիկներն ալ, վեց տարեկանէն սկսեալ պէտք է ընդունիլ ուղղակի նախակրթարաններու առաջին դասարանը եւ փակել բոլոր մանկապարտէզները: Ասկէ համայնքները պիտի խնայէին մէկ հայ եւ մէկ յոյն ուսուցչուհիի տարեկան թոշակները, — տարեկան, առնուազն 30.000 դրախմի:

Միւս կողմէն, նախակրթարաններու մէջ ալ կարգ մը դասեր կարելի է առանձնել դասընթաց կամ միացեալ դասարաններով, որպէսզի կարելի ըլլայ գոնէ մէկ ուսուցիչ պակաս վարձել:

Հայ վարժարաններուն համար, անոնց ունենալիք անհատական բնոյթէն վերջ մանաւանդ, պետական որ եւ է նպաստ ստանալու կարելիութիւնը չըկայ: Թաղ. Խորհուրդները, սակայն, կրնան դիմել իրենց պատկանած քաղաքապետութեանց եւ անոնցմէ, իբրեւ յատուկ նպաստ, ապահովել յոյն ուսուցչուհիի մը թոշակը, ինչպէս եղած էր անցեալ տարի Գավալայի մէջ:

Պէտք է միւս կողմէն, յանուն վարժարաններու գոյութեան եւ տեւականացման աւելցնել ազգակիցներու վճարած ազգային կամ կրթական տուրքերը, ներկայ սակերու վրայ 40 — 50 առ հարիւր համեմատութեամբ:

Վերջապէս անհրաժեշտ է ի գործ դնել բոլոր կարելի միջոցները, որպէսզի Թաղ. Խորհուրդները չկքին հետզհետէ աւելցող այս ծանրութեան տակ»:

ձած է եւ բնակիչները կ'աշխատին կը ողբին իրենց Հայրենիքին աւելի փայլուն ապագայ մը պատրաստելու համար եւ իրագործելու համար տնտեսական անկախութիւնը որ պետութեան ծրագիրն է:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հէ՜յ անցած օրեր, հիմա էլ լաւ է', բայց է նօրերու անուշութիւնը ո՞ւր. ու դառնալով կրտսեր եղբօրը. «Տըղա՛յ, ի՞նչ նստեր երեսիս կը նայիս, Քօի՛ր քէ մատաղ, ձեռաց գառ մը մօրթէ...» եւ գլուխը թափահարելով շարունակեց. «Տօ՛, էսէնց էլ բան, ներս էլ չեն մտնիր, որի՞, օտարի տո՞ւն է, դրան ահէն կը հարցնեն, Գրիգորը ալիս ախալաւեր կ'ընդունե՞ն. պա եա հայ քրիստոնեայ չե՞մ, պա մենք ուխտաւոր ախպէրներ չե՞նք. եւ պակա՞ս ազգ եմ. դուք վեր եմ աչաց, դուք վեր եմ գլխին, եա լէ ձեռը, տունս տեղս լէ ձեռը», ու Գրիգորը աստիկ յաղուած մէկ կը ծիծաղէր, մէկ կարմիր թաշկինակը աչքերուն կը տանէր:

Մինչեւ գիշերուան ուշ ժամերը, մեր բարեկամները սեղանը բոլորած, իրարու կը պատմէին հինէն ու նորէն, մանաւանդ վերջի դէպքերու մասին. Վերջապէ՞ս Առիւծ Գեւոյի կարգը եկաւ, լեզուի կապանքները քանդուեցան: Գեւօն, իրեն յատուկ ոգեւորութեամբ մինչեւ առաջին աքլորականչը պատմեց Մուշի, Կարկառի դէպքերէն, Սիծանցի կռիւէն: Այդ գիշեր ո՛չ ոք քնելու մասին կը մտածէր, տղամարդիկ շրջապատած Առիւծ Գեւօն, ագահութեամբ կը լսէին անոր պատմութիւնները, կիները քիչ մը հեռուն, տաքի վրայ, մտիկ կ'ընէին: Երեխաներէն մեծերն ալ անկողինը մըտած միայն շապիկով մը իրենց հայրերու դոգը մտած, ապշանքով կը նայէին Առիւծ Գեւոյի դէմքին.

Ցաջորդ առաւօտեան, Առիւծ Գեւօն յայտնեց Գրիգորին որ շուտով ճամբայ պիտի ելնէ: Այս յայտնութիւնը պատճառ դարձաւ որ երկու ընկերները խօսքի կռուի բռնուին իրարու հետ: Ո՛չ միայն Գրիգորը կ'ուզէր ընկերներուն մնալը անորոշ ժամանակով, այլ մէկ գիշեր մնալնին ուղղակի իրենց տան համբաւին վիրաւորանք մը կը համարէր: Նահապետական սովորութեան համաձայն երեք օրը նուազագոյնն էր հիւր մնալու, իսկ մօտիկ ազգականներ ու բարեկամներ առնուազն մէկ երկու շաբաթ մնալու էին: Երկու ընկերներէն ամէն մէկը իր բառին վրայ կը պնդէր եւ դժուար թէ հասկացողութեան մը գային եթէ Գրիգորի մայրը չմիջամտէր: Ո՛չ զաւկին եւ ոչ ալ Առիւծ Գեւոյի կողմը բռնելով՝ վճռեց որ երեք օրը պարտադիր է: Թէեւ Առիւծ Գեւօն կ'անհամբերէր օր առաջ գիւղ հասնիլ, բայց պառաւ մօր վճիռը արդար համարելով ստիպուեցաւ համաձայնիլ:

Աւելորդ է ըսել թէ՝ Առիւծ Գեւոյի գալու համբաւը անմիջապէս տարածուեցաւ Ապաղայի հայաբնակ գիւղերուն մէջ: Վերի եւ Ներքին Նազարաւայէն, Զարուխլիէն, Կոթկանէն, Գայղիս Աղայէն բազմաթիւ հին ընկերներ եկան այցելութեան, ա՛լ չխօսինք Խաչանի Հայերու մասին, որոնք ամէն գիշեր կը հաւաքուէին Գրիգորենց սաքուն, լսելու համար Առիւծ Գեւոյի նշանաւոր ճառերը, որոնց նմանը երբեք չէին լսած: Նոյնիսկ Թադէոս Առաքեալի վանքի վանահայր Գէորգ հայր սուրբի քարոզները ոնց որ բաժակ մը ջրի մօտ կաթիլ մը ջուր:

Ամէն իրիկուն Առիւծ Գեւօն սաքուի անկիւնը, թանձր ներքնակի մը վրայ ծալապատիկ նստած, երկար չիպուխը կը ծխէր, համրիչի հատիկները ծանր ծանր չխկացնելով կը դարձնէր, ու երբ հիւրեր կը սկսէին հաւաքուիլ, առանց տեղէն բարձրանալու, ապաքավարել ծանրութեամբ կ'ընդունէր զանոնք, ամէն մէկուն իր դիրքի համաձայն նստելու տեղ ցուցնելով:

Անշուշտ եկողներու խօսակցութիւնը սահմանադրութեան շուրջ կը դառնար, որմէ շատ ալ բան մը չէին հասկցած: Այս պարագան յարմարագոյն առիթներ կուտար Առիւծ Գեւոյի իր անչափ իմաստութեան մէկ փոքր մասը թափելու տգէտ գիւղականներու առջին: Առանց յոգնելու, երկարաշունչ ճառերով կը բացատրէր «սահմանադրութիւն» բառի իմաստը եւ անոր Հայերու համար ունեցած նշանակութիւնը: Թէեւ իր բացատրութիւնները բնաւ չէին համապատասխաներ կառավարական պաշտօնեաներու ըսածներուն, եւ ոչ ալ սահմանադրական կարգերու մասին ինք որոշ գաղափար մը ունէր, բայց ունկնդիրները իրենց խանդավառ գոհունակութիւնը կը յայտնէին բուռն ծափահարութիւններով եւ «Կեցցէ՛ Հայաստան» պոռալով:

— Ըպը՞,— ծանր ու մեծ կը սկսէր Առիւծ Գեւօն, խոշոր գլուխը աջ ու ձախ շարժելով,— ըպը՞, սահմանադրութիւն լէ եկաւ, բարով եկաւ հազար բարով եկաւ, ամմա մտիկ ըրէք, էդ որո՞ւ տապալով եկաւ: Մեծնիմ Լուսաւորչայ սուրբ հաւատքին, էդ սահմանադրութիւն Հայու յեղափոխութիւն բերաւ, Հայու թափած արիւն, հայ ֆետային: Ես ջոճալէ, պէտի սահմանադրութիւն եկաւ Հայու համար, ազգի համար: Մէկ հարցնող եղնի, մեր գիւղական ի՞նչ կը գիտնայ գիտ սահմանադրութեան վրայօք: Ծափ կը տաք, կը ծիծղաք, գլուխ կըրցուք, բայց հա ձեր հասկցած, հա մեր ջաղցի պող խշու հասկցած:

— Էս խրատէր մեծ բաներ մեր վարդապետներանց լէ դժուար է գիտնալ: Ես մէկ բսեմ, դուք երկուք իմացէք: Սահմանադրութիւն որ կըսեն, էդ սահմանադրութեան միտք հաւասարութիւն է: Ասեյս էն ա, Քիւրտ որ Հայի մէկ աչք հանէ, Հայն Քրտու երկու աչք պիտի հանէ, որ հաւասարութեան բանը տեղը բռնէ: Քիւրտ Հայու մէկ ոչխար վարէ՝ Հայը երկուք: Առիւծ Գեւոյի խօսք եպիսկոպոսի սուրբ խօսք է. ապա յորի՞ էօքան տարի աշխարհ ման եկայ, աշխարհի բան իմացայ: Մեր պապեր կ'ասէին. «Անգէտ մարդիկ որ չեղնին՝ խշու գին հազար ոսկի կ'ելնէր». ըպը՞, մարդ ասած որ աչքը գոց ապրի, դրկիցը վզին կը նստի: Ախպրտիք բան իմացէք, աշխրքի կարգ փոխուեր է, աւանակ մ՛ մնաք: Մէկ լէ բսեմ որ հասկնաք: Սահմանադրութեան միտքն էն ա որ հաւասարութիւն եղնի: Ասեյս էն ա՛, Հայն լէ պէտք է զէնք առնի, կախէ ընէ, թալնի, եկող Քրտերաց դէմ կանգնի, ինք լէ էրնայ գիտ Քրտեր թալնէ: Ցորի՞ Քիւրտ կրնայ զօղնայ, թալնէ, զարկէ, մենք չե՞նք կրնայ: Էդ արդարութի՞ւն կ'եղնի: Չէ՛, ախպրտիք: Սուրբ աւետարան լէ կ'ասի. «Աչքի դէմ երկու աչք քէօքէն հանի, մէկ ակռի տեղ երկու հատ փրցու տուշմնի բերնէն»: Ինկեան հաւասարութիւն կ'եղնի, ասել է սահմանադրութիւն: Տէ՛ հիմա հասկցա ը ախպրտիք ինչ ի սահմանադրութիւն, էնոր հունարը:

— Մեր մեծերու խօսք, խրատ լէ էս է: Պարոն Լեւոն, Հայու Աստուած հազար տարի երկարի էնոր անուշ կեանք, «Գեւօ ջան», ըսեց, «որ կ'երթաս, բարով երթաս, բայց ո՛ւր էդ նիս սահմանադրութեան միտք, սահմանադրութեան խօսք հասկցրու գեղական խալխին, ամէն գեղ ու գեղական զէնք առնի զինուի»: Ես լէ ասի քու խօսք հրաման, վրր իմ աչքերուն, վըր իմ գլխուն: Սուրբ աւետարանն լէ կ'ըսէ «Զինուորեալ մանկանց Հայաստանի», էս մեծ խորհուրդ. Աստծու պատուէրն ի, Աստուած լէ կ'ըսէ, մեծնիմ էնոր զօրութեան, Հայու մանուկ լէ զինուոր պիտի եղնի, ըսինքն առանց զէնքի պիտի չմնայ:

— Մեր ճիժ ու պժեր ժամ կը տանինք կնունք կ'ենենք: Գիտէ՞ք էդ ի՞նչ է. որ չէք գիտեր տաղ ըրէք, Առիւծ Գեւոյի խօսք մտիկ ըրէք: Էդ «Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի» է: Տէրտէր կը հարցնէ. «Քաւո՛ր, երեխէն ղի՞նչ խնդրէ». քաւոր կ'ըսէ. «Հաւատք, յոյս, սէր եւ մկրտութիւն»: Ձեր վարժապետու խելք լէ չի հասնի էս բանին: Ես բսեմ, դուք ականջ ըրէք: Հաւատք որ կ'ըսեն, էս զուլաթն ի:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

քէն։ Ուրեմն, կոմս Չիանօ պատասխանելէ առաջ պիտի խորհրդակցի Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ, հաւաքական դիրք մը բռնելու համար։ Իտալիա մասնաւորապէս դժգոհ է անոր համար որ Միջերկրականի ընդհանուր հսկողութիւնը յանձնուած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, իսկ իրեն կը ձգուի շրջանակ մը աւելի մեծ չէ քան միւս փոքր պետութեանց սահմանուած գօտին. այսինքն պաշտպանութիւն երկրային ջուրերու։ Կնքուած համաձայնութեամբ, Միջերկրականի գլխաւոր ճամբաները պիտի գտնուին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ձեռքը, երկու պետութիւններ որոնց հետ բացարձակ հաւասարութիւն կը պահանջէ Իտալիա՝ Միջերկրականի մէջ։ Մուսոլինիի վարքը չի կրնար բարձրանալ, քանի որ Ափրիկէի իտալական գաղթավայրերու հաղորդակցութեանց գլխաւոր ճամբաներն իսկ պիտի գտնուին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հսկողութեան տակ։ Այս առթիւ իտալական թերթ մը գրած կ'ըսէ.

— « Նիոնի մէջ շինուած շէնքը հիմ չունի, որովհետեւ անտեսուած են մանրամասնութիւնները։ Կարմիր դրօշ պարզած նաւեր մաքսանենգութիւն կը կատարեն ի նպաստ կարմիրներուն։ Ֆրանքոյի տորմիղը ուղղէ իսկ չի կրնար անտարբեր մնալ այս առեւտուրին որ կը վնասէ ազգայնականներուն։ Բուն վէճը այս է։ Կը թուի թէ Նիոնի համաձայնութիւնը ներշնչուած է կարմիր մաքսանենգութիւնը օրինականացնելու եւ պաշտպանելու առաջադրութեամբ։ Նախընթաց փորձեր կը ցուցնեն թէ արեւելեան նաւերու համար որքան դիւրին է արձանագրուիլ Անգլիոյ առեւտրական տորմիղին մէջ։ Միւս կողմէ Ֆրանսա կը շեշտէ իր զօրաշարժը՝ ամէն կերպով օգնութեան հասնելու համար Սպանիոյ իր կարմիր զինակցին »։

Այս վերապահումներուն հետ մէկտեղ, Հռոմի մէջ գոհ են որ Ռ. Միութիւնը բոլորովին դուրս ձգուած է բուն հսկողութենէն, քանի որ անոր նաւերը պիտի մնան Սեւ ծովու մէջ։

Կարծողներ կան թէ Իտալիա նորէն պայման պիտի դնէ Եթովպիոյ ճանաչումը, վերջնապէս ընդունելու համար Նիոնի համաձայնութիւնը։

*** Գերմանիոյ մէջ ալ վերապահումներ կը յայտնեն Նիոնի համաձայնութեան հանդէպ։ Մամուլը միեւնոյն առեն գոհունակութեամբ կը շեշտէ «Մոսկուայի պարտութիւնը»։ Պերլինի մէջ կը կարծեն թէ Միջերկրականի հսկողութեան խնդիրը միայն մասնագիտական հարց չէ, այլեւ քաղաքական, քանի որ կը տրամադրէ ծովային մեծ ուժեր կեդրոնացնել Միջերկրականի մէջ, ինչպէս եղաւ Եթովպիոյ պատերազմին առեն։

Ո՞վ շինեց դժոխային մեքենաները

Էթուալի դէպքին առթիւ, նկատի կ'առնուին վերջին ամիսներու ընթացքին կատարուած դէպքերը,— Ռուս տնտեսագէտ Նավաշինի եւ երկու հակաֆաշական Իտալացիներու՝ Ռօզէլլի եղբայրներու սպանութիւնը, Ֆրանսայէն Սպանիա տանող փապուղիին մէջ պատահած պայթիւնը, Սպանիոյ սահմանուած օդանաւերու հրկիզումը եւն.։ « Իւմանիթէ » մասնաւորապէս կը յայտնէ թէ բազմաթիւ ռումբեր բռնուեցան անցեալ մայիսին։

Գ. Քլէնկ, քաղաքապետական բնալուծարանին քիմիագէտը, կը յայտարարէ թէ գործածուած դժոխային մեքենաները օտար արտադրութիւն են։ (Ուրիշներ աւելի բաց խօսելով կ'ըսեն՝ իտալական կամ գերմանական)։ Գործածուած պայթուցիկները, որոնք շատ զօրաւոր են, երկու տեսակ են, «թոլիթ» և «էքսօժէն», եւ կրնան հրդեհ յառաջ բերել։ Գործողութիւնը կը կատարուի լարուած ժամացոյցներով։ Ֆրանսայի մէջ «թոլիթ»ը շատ քիչ անգամ կը գործածեն, իսկ «էքսօժէն» չկայ։ Այս մասնագիտական պարագաներն ալ կ'օգտագործուին, դաւադրութիւնը օտարներուն վերագրելու համար։

Եւրոպա պիտի չխաղաղի երբ Գերմանիա գաղթավայր չունենայ

Հիթլէր հետեւեալ վճռական յայտարարութիւններն ըրաւ եւրոպական մամուլի ներկայացուցիչներուն.

— « Մենք որ եւ է բան չենք պահանջեր ո եւ է մէկէն եւ ոչ ոք կրնայ բան մը ընել մեզի դէմ։ Կա՞ր ժամանակ երբ մենք կը վախնայինք այդպիսի պատահականութենէ մը։ Զինաթափ Գերմանիան վտանգաւոր դատարկութիւն մըն էր Եւրոպայի մէջ, բայց հիմա լեցուած է, եւ շատ լաւ լեցուած։ Մի՛ կարծէք թէ մենք անօթութենէն պիտի մեռնինք յառաջիկայ տարի։ Մենք պիտի կրնանք ուտելիք ճարել։ Իմ մասին, ես բանջարակեր եմ։ Բայց եւ այնպէս, Գերմանիոյ պարենաւորման այս հարցը գոհացուցիչ կերպով կրնայ լուծուիլ միայն այն առեն երբ մենք գաղթավայրեր ունենանք։ Գաղթային խնդիրը պիտի լուծուի այսպէս կամ այնպէս, ինչպէս լուծուեցաւ երաւունքներու հաւասարութեան խնդիրը։ Ցորչափ չէ լուծուած, ճշմարիտ հանդարտութիւն չի կրնար ըլլալ Եւրոպայի մէջ։ Խաղաղութեան կամ պատերազմի խնդիր չէ այս, այլ բանականութեան։ Եւ ես համոզուած եմ թէ բանականութիւնը պիտի յաղթէ »։

Կ. Խաչի օգափոխութեան Բ. խումբին վերադարձը

Երէկ հետեւեալ հեռագիրը ստացանք Նիսէն —

Կ. Խաչի օգափոխութեան կայանին Բ. խումբը կը վերադառնայ չորեքշաբթի, 15 սեպտեմբեր։ Լիոնի խումբը կը հասնի նոյն օրը ժամը 19ին, Փարիզի խումբը՝ 9.20ին (հինգշաբթի)։

»»»» • ««««

ՋԱԽԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳԻՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 18րդ ընդհ. ժողովը բացուեցաւ երէկ։ Օրակարգին վրայ կը գտնուին բազմաթիւ վիճոտ խնդիրներ, ինչպէս Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումը, Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը, Սպանիոյ պատերազմը եւայլն։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ կը շարունակեն յառաջ խաղալ Շանկայի մէջ։ Չինական զօրքը ուժգնօրէն կը դիմադրէ։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ ՀՐԷՇ ՄԱՅՐ ՄԸ որ իրարու ետեւէ խեղդած եւ թաղած էր իր չորս զաւակները,— 1915ին, 1917ին, երրորդը՝ վեց տարի առաջ, իսկ չորրորդը՝ անցեալ օգոստոս 11ին։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԱԶԱՐԻՔ, Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան բաղատարար նախագահը, հոգեվարք է, նորէն թոքատապի բռնուած ըլլալով։

ռի, մերկութեան ցուցադրութիւնը կը դառնայ անբարոյական արարք մը »։

Մետրապոլիտը, իր ձեռնարկած խաչակրութեան համար պիտի օգտագործէ բոլոր կարելի միջոցները, որոնցմէ չարիքը սահմանափակուի։ Այդ միջոցներն են՝ քարոզութիւն եկեղեցիներու բեմերէն, հրատարակութիւններ մամուլի էջերէն, եւայլն։ Հակազդութեան պիտի դայ նմանապէս ընդհ. դատախազին հետ, որպէսզի պետութիւնն ալ իր կարգին ձեռք առնէ անհրաժեշտ միջոցները։

Ըսենք այս առթիւ, որ բազմաթիւ ծնողքներ, եկեղեցականներ, գիտութեան մարդիկ, եւայլն գրաւոր եւ բերանացի դիմումներ կատարած են Մետրապոլիտին, խնդրելով որ Եկեղեցին միջամտէ եւ սահմանափակէ՝ լողի համեմատութիւններ առած այս չարիքը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՐ-ԳՈՒԱ-ԳՈԼՈՆՊի «Արամ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը 14 Սեպտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին. Տեղ. սովորական ծաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ կոմիտէի ընտրութիւն եւ պատգամաւորի զեկուցում։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայրենակց. Միութեան 29 Սեպտ. տօնի կազմակերպած դաշտահանդէսը անձրեւոտ օդի պատճառաւ տեղի ունեցած չըլլալով, ծախուած տոմսակները ի զօրու են յառաջիկայ Հոկտեմբեր ամսու Ամիրտօվիլի ցինգհարիւրամեակի մեծ հանդէսին։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գ. Սարգիս եւ Ազատի Քիւրքճեան կը փնտռեն իրենց հօրաքրոջ որդին Նիքոայրցի Աւետիս Հոռոբեան, մօր անուն Անդրան, քրոջ անունը Վերոն, եղբայրները՝ Ցարութիւն, Կարապետ, Նշան։ 1912ին զինուորագրուած է Թրքական բանակին մէջ։ Լուր կայ թէ այժմ կը գտնուի Ցունաստան։

Կը խնդրուի իրմէ կամ իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Գ. Սարգիս Քիւրքճեանի, 8ter, Rue Traversière Billancourt, Seine, France։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ա. Թէքէեանի որ 500 (հինգ հարիւր) ֆրանք նուիրած են Կ. Խաչին, իրենց սիրելի մօր՝ Տիկին ՍԱՐԳԻՍ մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Ինչո՞ւ համար։

— Ես չեմ ների, որ չէյխի աղջկայ տիկնութիւնը բաժանէր մի պիղծ հայ աղջիկ։

— Ես նրան կը պահեմ որպէս քո աղախին։

— Ես աղախիններ շատ ունեմ։

— Ես նրան սիրում եմ։

— Սիրիր, որքան կ'ուզես, բայց այդ սէրը թանգ կը նստի քեզ...

— Ի՞նչ կ'անես։

— Այդ ես գիտեմ ...

— Դու ինձ սպառնալիքնե՞ր ես կարդում, անզգամ... ես քեզ այս բոպէ - ում ոտքերիս տակը կը փշրեմ մի կաւէ ամանի նման։

— Մի չարժուիր տեղիցդ, տեսնո՞ւմ ես... ասաց կինը ցոյց տալով ձեռքում բռնած փոքրիկ ատրճանակը։

Այժմ նա ոտքի վրայ էր։

Բէկը սարսափեց։ Նա չէր սպասում մի այսպիսի վճռական քայլ իր կնոջ կողմից։ Մտքերի պատերազմը պահեց նրան բոպէական անշարժութեան մէջ, թէեւ նրա ձեռքը դրած էր դօտիում խրած դաշոյնի վրայ։

Այդ միջոցին կանանոցի բաժնից լսւեցի եղաւ երեխայի լալու ձայն, որ նոր էր զարթնել քնից։ Դա մի խաղաղական ձայն էր, որ կարծես ամոքեց երկու ամուսինների կատաղութիւնը։ Մայրական սէրը յաղթեց կանացի նախանձին եւ նա շտապեց դէպի լացող մանուկը, ասելով այս խօսքերը։

— Ես դարձեալ վրէժխնդիր կը լինեմ։

ԺԱ.

Տանուտէր Խաչօի ամուսինը իր վերջին զաւակի Սանփանիկի ծնունդից յետոյ վախճանեցաւ։ Այնուհետեւ Խաչօն չամուսնացաւ, թէեւ նրա հասակում գիւղացին առանց կնոջ չէր մնում։ Տան կառավարութեան մէջ հանգուցեալի տեղը բռնեց նրա մեծ հարսը՝ Սառան, որ յայտնի էր ամբողջ գիւղում որպէս խելացի եւ լաւ տանտիկին։ Ինքը ծերունին շատ անգամ դիմում էր նրա խորհուրդներին եւ տան բոլոր հարցերը հպատակւում էին նրա հեղինակութեանը։

Մի առաւօտ, երբ տան մէջ բոլորը զբաղուած էին իրենց սովորական տնտեսութիւնով, մի աղախին, որ գնացել էր աղբիւրից ջուր բերելու, կուժը ուսին վերադարձաւ, եւ մօտենալով Սառային, ասաց նրա ականջին. «Մի քիւրտ աղջիկ դրսում կանչում է քեզ»։

— Կանչիր այստեղ, ասաց Սառան, — տեսնում ես, գործ ունեմ։

— Ներս չէ գալիս, ասում է շատ հարկաւոր խօսելիք ունեմ, պատասխանեց աղախինը։

Սառան դուրս գնաց. աղջիկը կանգնած էր դրան մօտ։ Դա մի բարձրահասակ աղջիկ էր, ցամաք կազմուածքով եւ թուխ ու գրաւիչ դէմքով։

— Մի քիչ հեռու գնանք, տիկ, այն ծառի մօտ, այնտեղ մարդիկ մեզ չեն զալիս, ասաց աղջիկը ձեռքը պարզելով դէպի այն կողմը։

Սառան նայելով անծանօթ աղջկայ վառվռուն աչքերին, նրա սրտում ծնւեց մի ակամայ կասկած։ Ինչո՞ւ էր այդ վայրենին տանում նրան այն հեռաւոր ծառերի մօտ, ուր մարդիկ չէին ման գալիս։ Ի՞նչ գործ ունէր իր հետ։

— Ներս եկ, ասաց Սառան, բռնելով նրա ձեռքից, — գնանք իմ սենեակը, եթէ ուզում ես, որ քո խօսքերը ուրիշները չը լսեն, մեր տանը ծածուկ տեղեր շատ կան։

Անծանօթը առանց հակառակելու ընդունեց տանտիկնոջ հրաւէրը. Սառան տարաւ նրան դէպի բակի մի կողմը, որ հովանաւորուած էր ուռենի ծառերով։

— Այստեղ կը նստենք, ասաց նա, — դու երեւի ծառեր շատ ես սիրում։

Նրանք նստեցին միմեանց մօտ խոտերի վրայ, որ խիտ կերպով աճել էին առուի եզրում։

— Հիմայ ասա, իմ սիրունիկ, հարցրեց Սառան մեղմօրէն բռնելով աղջկայ ձեռքը, — ի՞նչ ունես ասելու ինձ։

— Զալօին ուղարկեց քեզ մօտ Խուրշիտ խանումը. դու խօ ճանաչո՞ւմ ես Խուրշիտին. նա Զալօի տիկինն է։ Զալօն ամէն օր փառք է տալիս Աստծուն, որ այնպիսի լաւ տիկին ունի։ Նա Զալօին չէ ծեծում ու ամէն անգամ իր հին շորերը տալիս է, ասում է հագիր, Զալօ, դու լաւ աղջիկ ես։ Բայց ո՞վ կ'առէ, հին շորեր են. տեսնո՞ւմ ես, բոլորը նոր է, բոլորը տիկինն է տուել։ Մի օր հագել է նա, միւս օրը հին է տիկնոջ համար։

Եւ իրաւ, քիւրտ աղջիկը բաւական մաքուր, եւ կարելի է ասել, բաւական շքեղ կերպով էր հագնուած։ Բայց նրա անկապ խօսքերից Սառան ոչինչ չը հասկացաւ։ Նա խօսում էր երրորդ դէմքով։ Այնքանը իմացաւ Սառան, որ աղջկան կոչում են Զալօ, որ նա տիկին Խուրշիտի աղախինն է, որին ինքը առաջուց ճանաչում էր, որովհետեւ տիկինը իրանց տան բարեկամ Յաթթա - բէկի ամուսինն էր։ Բայց թէ ի՞նչ բանի համար էր ուղարկել տիկինը այդ կիսախելք աղախինին իր մօտ, — ահա այդ հարցը հետաքրքրում էր նրան։

Բայց ծանօթ լինելով դուեհիկ քրտուհիների բնաւորութեանը, Սառան թոյլ տուեց նրան իր ձեւով հաղորդել իր այցելութեան նպատակը։

— Քո անունը Զալօ է, հա՞, ինչ սիրուն անուն է։

— Մայրս Զալուհիէ էր կանչում, բայց տիկինը Զալօ է կանչում, ասում է, Զալուհին շատ երկար է։

— Ես էլ քո տիկնոջ նման կանչեմ։

— Զալօ աղջիկս, ի՞նչ ասաց տիկինը երբ քեզ ուղարկեց ինձ մօտ։

Բայց աղախինը միշտ շեղւում էր հարցին ուղղակի պատասխանելուց երեւի, նրա գլխում այնքան խառնուած էին զանազան տարբեր մտածութիւններ, որ նա չէր կարողանում զատորոշել, եւ չը գիտէր, թէ որը պէտք է առաջ ասել եւ որը յետոյ։ Նա պատասխանեց.

— Զալօի տիկինը այս գիշեր կռւեց աղայի հետ։— Դու այսպէս մի ժանտ, Զալօն երեխայ չէ, նա ամէն բան հասկանում է։ — Երբ աղան տուն եկաւ, Զալօն վարագոյրի տակում թաքնուած բոլորը լսում էր։ Ախ, որքան բարկացած էր տիկինը, իր ծամերը ձեռում էր, շորերը պատռում էր։ Ափսոս այն շորերը, Զալօն էլ չէ կարող հագնել...

ՌԱՖՖԻ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 15 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3525

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍԿԻԶԲՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ...

Սովորութիւն եղած է յորդորներ ուղղել հասարակութեան, ամէն անգամ որ գրգռիչ դէպք մը կը պատահի որ եւ է երկրի մէջ:

Այդպիսի պարտականութեան մը առջեւ կը գտնուինք այսօր, լեթուալի դէպքին առթիւ, որ նոյնքան խոր վիշտ կը պատճառէ հայ գաղութին, ինչպէս այս հիւրընկալ ժողովուրդին:

Իրականին մէջ, յորդոր մը չէ որ պիտի ուղղենք:

Կսկծալի եւ խորհրդաւոր դէպքին առթիւ, կ'ուզէինք շարք մը խորհրդածութիւններ կատարել, արթուն պահելու համար մեր հասարակութիւնը:

Ինչպէս կ'իմանաք օրուան թերթերէն, դէպքին խորհրդաւորութիւնն իսկ տեղի կու տայ զարմանազան ենթադրութեանց: Եւ, աջէն թէ ձախէն, մարդիկ շատ կը խօսին օտարականներու մասին: Կարելի է ըսել թէ աւելի շատ անոնց վրայ կը ծանրանան:

Այսպէս, մինչ ձախակողմեան թերթերը յայտնապէս կը մատնանշեն «ֆաշական» կոչուած օտարականները, աջերն ալ նոյնքան գտնուող ակնոց մը դնելով, ուղղակի կամ անուղղակի կասկածներ կը ներշնչեն օտար ծայրայեղ տարրերու մասին.— ահաբեկիչներ, անիշխանականներ, մարքսեաններ եւ նմանները:

Իսկ չափաւոր համարուած օրկանները, կամ անոնք որ ընդհանրապէս արտայայտիչը կը համարուին Ֆրանսական ոգիին, թեան, պատեհութենէն կ'օգտուին, նորէն յուզելու համար առ հասարակ օտարականներու խնդիրը: Անոնց խճողման եւ ազատ գործունէութեան անպատեհութիւնները:

Այսպէս, «Մաթէն», որ տարին տասներկու ամիս կ'արծարծէ այս հարցը, պահանջելով աւելի խստացնել հսկողութիւնը, երէկ խմբագրական մը հրատարակած էր, հետեւեալ խորագրով,— «Ֆրանսան Ֆրանսացիներուն»:

Զանազան խորհրդածութիւններէ վերջ, Փարիզի քաղաքին օրկանը կ'աղաղակէ.

— «Մեզի համար նշանակութիւն չունի թէ Ֆրանսայի այս թշնամիները կարմիր կը հագնին թէ ճերմակ, մանաւանդ որ ի զուր չէ որ ֆրանսական հին առած մը կ'ըսէ թէ երկու ծայրերը իրարու կը հանդիպին: Մեզի համար նշանակութիւն չունին այն գաղափարները որոնց համար կը յաւակնին կռուիլ իրարու հետ, ո-րովհետեւ մենք բաւական խնդիրներ ունինք, մեր գործերը մեր ձեռքով կարգադրելու համար: Մենք ոտարատեացներ չենք, բայց կ'ուզենք տանտէր ըլլալ մեր տան մէջ: Ֆրանսան պէտք չէ մթերանոցը դառնայ բոլոր երկիրներու քաղաքական փախստականներուն, ռազմավայր ծառայէ անոնց վէճերուն կամ փակ դաշտ մը՝ իրենց հաշիւներուն կարգադրութեան համար: Զափազանց երկար տեւեց այս վիճակը: Անհրաժեշտ է ուժգնօրէն հալածել բոլոր օտար բոյներուն եւ անոնց դէմ կազմել սրբազան միութիւնը բոլոր անոնց որ կ'ուզեն Ֆրանսան պահել Ֆրանսացիներուն»:

Ուրիշ թերթ մը, հանրածանօթ «Լէ Ճէպա»ն, որ քանի ծերացաւ այնքան թթու ազգայնական դարձաւ, այս անգամ ալ կծու խօսքեր սպած էր, պահանջելով ամենախիստ հսկողութեան ենթարկել «անբաղձալի» օտարականները:

«Լ'Էօվռ»ը, արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, որ աւերական ձայն մը կը ներկայացնէ ժողովրդական ճակատին մէջ, ձայնակցելով պահպանողական «Ճէպա»յին, կ'ընդունի թէ «հասած է ժամանակը լրջօրէն զբաղելու անբաղձալի օտարականներով որոնք պէտք եղածին պէս մաղուած չեն մեր սահմանագլուխներուն վրայ»:

Այս առթիւ, կը յիշէ թէ Փարիզի եւ արուարձաններուն մէջ կը գտնուին կլոր հաշուով 100,000 Իտալացիներ, 60,000 Լեհեր, 40 հազար Թուրքեր, 30,000 Սպանիացիներ, «բոլորն ալ կանոնաւոր թուղթերով: Եւ կը հարցնէ.

— «Բայց, ասոնց վրայ ո՞րքան անկանոններ կան: Ուրիշ քանիներ որոնք Ֆրանսա մտած են առանց անցագրի, կամ վերադարձած են, հակառակ արտաքսման վճիռի մը: Ո՞րքան «կասկածելիներ» որոնք սպրդած են շնորհիւ շրջագայութեան դիւրութիւններուն: Ոստիկանութիւնը կը հաշուէ թէ այս միջոցին 100,000 հոգի կը խուսափին որ եւ է հսկողութենէ: Խոստովանեցէք որ անճշան թիւ մը չէ այս»:

Եզրակացութիւնը,— անխախտ պահելով հանդերձ հիւրընկալութեան աւանդութիւնները, «Ֆրանսա այսօր իրաւունք ունի միջոցներ ձեռք առնելու պարկեշտ մարդոց ապահովութեան համար».

Ուրեմն, աջն ու ձախը իրար կը գիմաւորեն, որոշ գետնի մը վրայ: Եւ այս պարագան է որ կ'ուզէինք ուշադրութեան յանձնել, ինչպէս ըրած ենք, տարբեր պարագաներու մէջ:

Երբ հարցը կը վերաբերի ներքին ապահովութեան, տարբերութիւնը այնքան յայտ չէ երեւնար եւ այսօրուան վարիչներուն միջեւ: Չի կրնար ըլլալ որ եւ է երկրի մէջ:

Նոյնինքն Սալանկրօ, ժողովրդական ճակատի ընկերվարական նախարարը որ անձնասպան եղաւ անցեալ տարի, երբ հարցապնդումի կ'ենթարկուէր երեսփ. ժողովին մէջ, 1936ի ամառը, պարտք սեպեց ազդարարել թէ օտարականները իրաւունք չունին խառնուելու Ֆրանսայի ներքին գործերուն:

Ի՛նչ խօսք որ, այս տեսակէտէն շատ ամուր գետնի մը վրայ կը գտնուինք մենք, իբրեւ ամբողջութիւն: Պատահական թեթեւամտութիւններ չեն կրնար ժխտել այս ճշմարտութիւնը:

Եւ սակայն, անհրաժեշտ է մնալ միշտ զգոյշ եւ արթուն: Լուրջ եւ պաղարիւն: Հետապնդումի շրջան է, հանրային կարծիքն ալ շատ զգայուն: Կարելի չէ վճռապէս ըսել թէ վաղը ի՛նչ կրնայ պատահիլ: Սրճարանային ամէնէն սովորական բանավէճն ալ կրնայ ուշադրութիւն գրաւել: Միտք պղտորել: Առ նուազն [illegible] պատճառել:

Սկիզբն իմաստութեան,— արթնութիւն:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

100.000 ՖՐԱՆՔ ՊԱՐԳԵՒ ՊԻՏԻ ՏՐՈՒԻ ԱՆՈՐ ՈՐ ԿԸ ԳՏՆԷ ԷԹՈՒԱԼԻ ԴԷՊՔԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿԸ

»»»» • ««««

Ամենախիստ հետապնդում ամբողջ երկրին մէջ

»»»» • ««««

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԵԴՐՈՆԱՑԱԾ Է ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Ներքին նախարարը, դատական ոստիկանութիւնը եւ Ապահովութեան Տեսչութիւնը շարժման մէջ դրած են իրենց բոլոր ուժերը, լուծելու համար չարաբաստիկ գիշերուան դէպքին գաղտնիքը: Այս առթիւ որոշուեցաւ 100,000 ֆր. պարգեւ տալ անոր որ կը դիւրացնէ հետապնդումը, երեւան հանելով ահաբեկիչը կամ ահաբեկիչները: Ձախակողմեան թերթ մըն ալ 25,000 ֆրանք խոստացած է, միեւնոյն նպատակով:

Առջի օր օտարական մը ներկայանալով Ապահովութեան պաշտօնատունը, կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդեց, որոնց մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի: Անունը գաղտնի կը պահեն: Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, երկաթուղային մարդ մըն է, լաւ հագուած, մազերը ածիլուած, մօտ 35 տարեկան: Ոստիկանութիւնը անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց, այս վկային տեղեկութիւնները ստուգելու համար: Միեւնոյն օրը դատական ոստիկանութիւնը ազդ մը հրատարակեց, առերեւութաբար պաշտօնատուն հրաւիրելով այն մարդը որ Սանթէֆ ոստիկանատունը ներկայանալով, տեղեկութիւններ հաղորդած էր դէպքի մասին: Ազդը կ'աւելցնէր թէ իր անունը գաղտնի պիտի պահուի:

Երրորդ վկայ մը, Ժան Փոլիւթեւ, նախկին ռուս սպայ մը, պատմեց թէ ինք ճաշի նստած էր Պուասիէռ փողոցին անկիւնը, եւ դուրս ելաւ ինքնաշարժին լոյսը վառելու համար, պայթիւնէն քանի մը երկվայրկեան առաջ: Ըսաւ թէ գորշ ծուխ մը կը բարձրանար արկածեալ շէնքին պատուհաններէն:

Տոքթ. Փօլ, դատական բժիշկը, քննութեան ենթարկեց երկու ոստիկաններուն դիակները:

Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութիւնը ժամը ժամին կը հաղորդակցի արտասահմանի ոստիկանութեանց հետ, երեւան հանելու համար ոճրագործները: Իսկ վերջերս Ապահովութեան Տեսչութեան մէջ կազմուած ահաբեկչական վաշտը կը հետապնդէ բոլոր կասկածելիները: Երէկ ալ բազմաթիւ նոր վկայութիւններ լսուեցան, առանց դրական արդիւնքի մը յանգելու: Միւս կողմէ կարելի չէ եղած որ եւ է կասկածելի գտնել երկու դժոխային մեքենաներէն, գիտական քննութիւն կատարելու համար: Ներքին նախարարը շարունակ խորհրդակցութիւններ կը կատարէ վարչապետին հետ եւ անոր հաւանութեամբ էր որ սահմանեց 100,000 ֆրանքի պարգեւը:

Առջի օր եւ երէկ բազմաթիւ խուզարկութիւններ կատարուեցան մանաւանդ անհատներու բնակարաններուն մէջ: Դեռ անհրաժեշտ չի համարուիր խուզարկութիւններ կատարել որ եւ է խմբակցութեան կեդրոնին մէջ: Ամենամեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս խուզարկութեանց մասին: Մասնաւոր հրահանգներ ղրկուած են գաւառի ոստիկանական եւ դատական իշխանութեանց, որպէսզի խուզարկութիւններ կամ քննութիւններ կատարեն:

Մասնագիտական եզրակացութիւններ

Ընդհանրապէս կասկածները կը ծանրանան օտարականներու կամ օտար ահաբեկչական կազմակերպութեանց գործակալներուն վրայ: Այս առթիւ ձախակողմեան թերթերը միշտ կ'արծարծեն նախընթաց դէպքերը, նոր ոճրագործութեան հետքը գտնելու համար: Այսպէս, կը յիշուի Կեմբէրի փապուղիին դէպքը, որուն հեղինակը, իտալացի Բանթէլլի, բանտարկուած է երեք ամիսէ ի վեր: Բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են եւ մասնաւորապէս կը հարցաքննուին այն օտարականները որ անդամ են քաղաքական կուսակցութեանց. բայց անոնք համբանք չունին. այնպէս որ անհրաժեշտ է չօշափելի հետք մը գտնել: Մասնաւոր քննութիւններ կը կատարուին նաեւ Փէրփիեանի շրջանին մէջ, որ սահմանակից է Սպանիոյ: «Լ'Էօվռ»ը, արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, գիտականօրէն քննելով խնդիրը, գիտել կու տայ թէ Կեմբէրի փապուղիին մէջ՝ ռումբը դրուած էր գիշերուան ժամը 11ին, իսկ ժամացոյցը լարուած՝ 3.38ի համար: Արդ, Փրեզպուրկ եւ Պուասիէռ փողոցներու ռումբերը յանձնուած էին առաւօտը՝ առաջինը ժամը 6.15ին, երկրորդը՝ 6.25ին, պայթելու համար ժամը 10.5ին եւ 10.15ին: Կը նշանակէ թէ երեք դէպքերուն մէջ ալ ահաբեկիչը միեւնոյն ձեւով լարած էր մեքենան, մօտ չորս ժամ ժամանակ ձգելով ռումբերուն տեղաւորումէն մինչեւ պայթիւնը:

Պ. Պլէնկ, քաղաքապետական բնալուծարանին տնօրէնը, իր կարծիքը յայտնելով ներքին նախարարին ներկայութեան, նորէն պնդեց թէ երկու պայթուցիկները արտասահմանի մէջ չինուած ըլլալու են: Այս առթիւ ըսաւ.

— «Անշուշտ ցաւալի է որ չեն գտնուած երկու դժոխային մեքենաները: Բայց, հակառակ այդ նիւթական փաստերուն չգոյութեան, ես կը շարունակեմ կարծել թէ գործածուած պայթուցիկը «թոլիթ» էր: Ահա թէ ինչու.— Նախ՝ այդ պայթուցիկը ճարճատուն է, եւ ոչ թէ փչուն, ինչպէս, օրինակ, սեւ վառօդը: Փչուն պայթուցիկի մը ալիքները շատ դանդաղ կը տարածուին, այնպէս որ արդիւնքը այնքան զօրաւոր չըլլար: Իսկ ճարճատուն պայթուցիկին արագութիւնը քանի մը քիլոմեթր է, մէկ երկվայրկեանի մէջ: Ահա թէ ինչո՛ւ այդքան զօրաւոր եղած է պայթիւնը, շատ ծանր վնասներ պատճառելով: Ուրեմն ճարճատուն պայթուցիկ է գործածուած: Արդ, այս շարքին մէջ կը գտնուին ուժանակը (տինամիթ), շէտիթը, թոլիթը եւն.: Ես կանգ կ'առնեմ «թոլիթ»ին վրայ:

*** Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, զայրոյթ յայտնելով «գործատիրական կազմակերպութեանց դէմ կատարուած ապուշ եւ զարշելի մահափորձերուն առթիւ»: Ուրիշ կազմակերպութիւններ ալ նոյնիմաստ յայտարարութիւններ կը հրատարակեն:

ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿԸ վեց ամիս եւս երկարաձգուեցաւ Ռումանիոյ մէջ: (Հաստատուած էր 1933ին, վարչապետ Տուքայի սպանութեան հետեւանքով):

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ կը տիրէ Միջերկրականի մէջ, խանգարելով նաւագնացութիւնը: Ցուրտն ալ սկսած է, եւ ձիւն կը տեղայ Ալպեանց եւ Պիրէնեան լեռներուն մէջ: Փարիզի մէջ ցուրտ է երկու օրէ ի վեր:

գնացութիւնը: Ցուրտն ալ սկսած է, եւ ձիւն կը տեղայ Ալպեանց եւ Պիրէն-

ՄԱՋԱՐԻՔ, Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, մեռաւ երէկ գիշեր: Ծնած էր 1850ին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐ ՍԻԱՄՑԻ ՔՈՅՐԵՐԸ

Ցուցահանդէս բերուած են Ամեր. աշխարհահռչակ Սիամցի քոյրերը:

Այս աղջիկները ծնած են 3 փետրուար 1909ին Լոնտոնի Պրայթոնի մէջ: Երկուորեակ են, եւ իրենց պոչի ոսկորով ալ՝ իրարու միացած: Հայրը ատաղձագործ էր, մայրը՝ հողագործ:

Շատ աղքատ էին, օրուան հացն կապուտ: Այս ընտանիքին մէջ, սակայն, երկուորեակի մը ծնունդը չէր որ սարսափ պիտի պատճառէր,— պէտք ունէին վարձու բազուկներու: Բայց երկուորեակ քոյրերը իրարու կցուած էին իրենց պոչի ոսկորով: Այնպէս հասունացած էին, որ հրէշի մը ծնունդ տուած էին, ուստի փողոց նետեցին: Քաղաքապետութիւնը որդեգրեց զանոնք եւ նախ հիւանդանոցի մը մէջ խնամքի տակ դրաւ: Որքան ալ դժուար եղաւ, այսուհանդերձ մեծցան այս պոչակից աղջիկները:

Իրենց ապրուստը շահելու համար, երբ մեծցան՝ իրենք զիրենք ցուցադրեցին երկրէ երկիր:

Ահաւասիկ անոնց նկարագրութիւնը.—

Երկու ուղեղ, երկու սիրտ, բայց մէկ գործարան՝ ըստ Ֆրէօյտի եւ մէկ գործարան՝ (վերջանման) ըստ

Ենթակ են, հինգ լեզու գիտեն, եւ հիմա սկսած են փրանսերէն սորվիլ: Կրնան քալել՝ ինչպէս երկու քոյրեր կը քալեն քով քովի, կրնան նստիլ քովէնտի, մէկը ինծի կը նայի, միւսը քեզի, ուղղակի մանչերու առջեւ կը զգան նոյն թփրտոցը իրենց սիրտերուն մէջ, որոնք կը բաբախեն նոյն ալիքով: Կ'երազեն ամուսնանալ, որովհետեւ ամէն գործիք ունին տուն մը շինելու համար, ափսո՛ս որ ասպետը կ'ուշանայ:

Մէկը թէյ կը սիրէ խմել, միւսը՝ կաթով սուրճ: Երբ մին քնանայ, ինքնաբերաբար կը զգուին միւսին ալ աչքերը: Սեղ խօսէ մէկուն սրունքին մէջ, կը զգայ նաեւ միւսը:

Ճաշակով ալ անհաշտ չեն իրարու հետ: Զուարթ են, կը ծռուղեն, երբ մին պեննկալեղէն կը խօսի հետը բրինձով խաշած եփելու մասին, միւսը կրնայ քեզի հետ խօսիլ ասեղնագործութեան մասին՝ անգլիերէն լեզուով:

Հրէշ չէ այս, հրաշալիք է:

Նման հրաշալիք մըն ալ մենք ունինք,— այս Սիամցի պոչակից քոյրերուն նման պոչակից եղբայրներ դարձած էին Ամերիկայի հայ բոլշեւիկները եւ հայ Սոցիալ-Դեմոկրատները: Այս երկուորեակները եւս նոյն ճաշակն ունէին, երկար ատենէ ի վեր կ'ապրէին իրենց պոչով իրարու կցուած: Մին լենիներէն կը խօսէր, միւսը ռապահ-գիւյերէն: Մին դիալեկտիկայի դաս կու տար, միւսը էկոնոմիկայի, զարմանք պատճառելով աշխարհի: Միակ գործարանը, որ բոլորովին անկախ էր, իրենց քսակն էր:

Վերջերս անհամութեան ծագեր են այս պոչակից եղբայրներուն միջեւ: Աշխարհահռչակ վիրաբոյժներ խորհրդակցութեան կանչուած են, թէ ի՛նչ ձեւով պէտք է գործողութիւն կատարել եւ բաժնել այս երկուորեակները:

Ես բնաւ վիրաբոյժ չեմ, բայց գիտեմ ձեւը.—

Ստալին-Գիւլի այս Մնացորդացը առաջին անգամ չէ որ երկուորեակութիւն կ'ընէ՝ պոչովը կցուելով այս կամ այն քաղաքական հոսանքին: Երէկ պոչակից էր Ռամկավարներուն, ուրիշ օր մը՝ սոցիալ-դեմոկրատիզմին, այսօր՝ կոմունիզմին հետ:

Կտրեցէք քակը, ան ինքնաբերաբար կը փրթի եւ կը դադրի երկուորեակ ըլլալէ, բայց որպէսզի վաղը պոչովը չկպչի նոր քիթի մը հետ, կտրեցէք պոչը արմատէն: Արդէն կ'ըսեն թէ Ստալին-Գիւլն ալ պոչաւոր էր, ատոր համար կնիկի ձայն ունէր:

ԱՐԱՋ

ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒՈՎ

«ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ»

ԻՆՉՊԷՍ ԳՐԱԾ ԷԻՆՔ ՕԳՈՍՏՈՍ 6ԻՆ, ՊՈԼՍՈՅ «ՀԱՅԿԻՐ» ԹԵՐԹԸ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿԷ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, «ԹԱԼԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ», ԻԲՐԵՒ ԹԷ ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԲԵՐՆՈՎ ՊԱՏՄՈՒԱԾ: (ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ ՏՊԱԾ Է ՆԱԵՒ ԱՆՈՐ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԸ):

ՎԱՂՈՒԸՆԷ ԿԸ ՍԿՍԻՆՔ ԱՅՍ ՑՕԴՈՒԱԾԱՇԱՐՔԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, ԻԲՐԵՒ ՆԻՒԹ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ԱՆՇՈՒՇՏ ԱՌԱՆՑ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐԵԼՈՒ ՎԱՒԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԱՅՍՕՐ

»»»» • ««««

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ ՀԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ ՑԱՅՏՆԵՑԻՆ.— ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԻՇՏ ՎԵՐԱՊԱՀ.— Ի ՀԱՐԿԻՆ ԿԱՐԵԼԻ Է ՓՈՓՈԽԵԼ ՆԻՕՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ, ՈՐ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ ԵՐԷԿ.

Միջերկրականի հսկողութեան համար կնքուած համաձայնութիւնը, որ ստորագրուեցաւ երէկ, երեքշաբթի, Նիօնի մէջ, պիտի գործադրուի այսօր իսկ: Խ. Միութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց իր հաւանութիւնը, ինչպէս եւ Թուրքիա: Իտալիոյ արտաքին նախարարը երկուշաբթի օր ստացաւ համաձայնութեան պատճէնը, Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարներուն միջոցաւ: Այս առթիւ երկու գործակատարները յայտնեցին թէ կարելի է փոփոխութիւններ կատարել հսկողութեան ծրագրին մէջ. Իտալիա մասնաւորապէս դժգոհ է որ սահմանափակ տեղ տրուած է իրեն, երկրորդական պետութեան մը տեղ դրուելով, եւ հաւասարութիւն կը պահանջէ: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Իտալիա ի վերջոյ պիտի ընդունի ծրագիրը, կարգ մը վերապահումներ դնելով եւ փոփոխութիւններ առաջարկելով: Այս առթիւ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Պերլինի եւ Հռոմի միջեւ: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինիի պահանջներէն մէկը պիտի ըլլայ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը:

Պերլինի մէջ ալ որոշ վերապահութիւն եւ տեսակ մը յոռետեսութիւն կը տիրէ: Ամէն պարագայի մէջ, Իտալիա եւ Գերմանիա համախորհուրդ պիտի շարժին: Անգլիական կառավարութիւնը միջոցներ կը խորհի, այս երկու պետութեանց աջակցութիւնը ապահովելու համար:

Ինչպէս յայտնի է, հսկողութեան գլխաւոր հոգը կ'իյնայ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վրայ, որոնք նոր ուժեր համախմբած են Միջերկրականի մէջ: Բրիտանական ծովակալութիւնը նախարարին վերադարձին կը սպասէ, անհրաժեշտ հրահանգները տալու համար իր մարտանաւերուն: Անգլիա այնքան ուժ համախմբած է Միջերկրականի մէջ որ, միայն չորս թորփիլահալածներ պիտի ղրկուին Ներքին Նաւատորմէն, հսկողութիւն կատարելու համար 5000 մղոն տարածութեան մը վրայ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Ամերիկեան օրագրող մը, Ուիլեըմ Մէտըրմաթ, որ քանի մը տարի այցելած է Խորհրդային Ռուսաստան, երկու տարուան բացակայութենէ մը վերջ, ընդարձակ տեղեկագիր մը գրած է Մոսկուայէն: Կ'ամփոփենք էական մասերը.—

Ճգնաժամի մը մէջ կը գտնուի Ռուսիա: Ոչ մէկ դրսեցի գիտէ թէ ո՛րքան լուրջ է ան: Օտար դէտեր երբեք չեն կրցած թափանցել այս երկրի քաղաքական իրականութեանց խորքը, իսկ այժմ, անոնք աւելի կղզիացուած ու չփոխած են քան երբեք:

Կը լսեն ճարտարարուեստական քայքայման, սարսափելի դժուարութեան ու ջլագարութեան մասին, բայց անոնք մեծ մասամբ ենթադրութիւններ են: Իրական լուրերը կղպուած են Կրեմլինի մէջ, Կոմունիստ կուսակցութեան պետին կողմէ, որուն հետ հաղորդակցութեան ժամերը անսահմանօրէն դժուար է քան որ էր Թէյլին Ռուսլինն:

Սակայն եւ այնպէս, որոշ իրողութիւններ ու տպաւորութիւններ բաւական յստակ են: Ընդհանուր ճգնաժամն ու պրկումը շատ աւելի բացայայտ են քան որեւէ ժամանակ այն տարիներուն ընթացքին, երբ Մոսկուա կ'այցելէի: Վախ, անվստահութիւն եւ անորոշութիւն, շօշափելի ըլլալու չափ թանձր են: Ամէն օր նոր զրոյցներ, լուրեր ու յայտարարութիւններ կը հասնին նոր ձերբակալութեանց, գործավարներու չնորհազրկութեանց, վերին մարմիններու լուծման եւ վերակազմութեանց, լրտեսութեանց, խանգարումներու եւ խորտակումներու մասին: Երկիրը կ'եռայ ու կ'եփի լրտեսական տենդով մը եւ լրտես որսալը դարձած է կենդանի զբաղում մը:

Օտարականներուն վրայ կը նային իբրեւ լրտեսներու եւ այդ պատճառով անոնք գրեթէ ամբողջովին կղզիացուած են եւ չեն կրնար սերտ յարաբերութեան մէջ մտնել ռուսական կեանքին հետ: Ներկայ տրամադրութեանց ներքեւ խելացիութիւն չէ ոեւէ Ռուսի համար ոեւէ ընկերային գործ մը ունենալ օտարականի մը հետ:

Լրաթերթերու թղթակիցները, դեսպանութեանց պաշտօնեաները եւ այլ Մոսկուաբնակ Ամերիկացիներ ունէին մաս մը ռուս բարեկամներ: Անոնք այժմ թափած են աշնան տերեւներու պէս:

Այսպիսի պարագաներու թուումը ամբողջ գիրք մը պիտի լեցնէր: Անոնք ցոյց կուտան թէ ո՛րքան ելեկտրականացած է մթնոլորտը եւ ի՛նչքան անբնական են յարաբերութիւնները ռուս եւ օտարներու միջեւ, որոնք կը փորձեն հասկնալ ու տեղեկագրել այն ամէնը որ կը պատահի:

Վախն ու կասկածը այս օրերուն չափազանց կը դժուարացնեն լուրերու փաստական հաղորդումը: Լրագրութեամբ զբաղող պարոնները այնքան ապերջանիկ են իրենց սփիական մարզի աշխատանքներուն մէջ որքան իրենց պաշտօնակիցները, որոնց հանդիպած եմ աշխարհի ո՛րիշ խռովեալ ու զրաքննական ժամանակաշրջանով վարակուած մասի մէջ:

Անոնց ռուս բարեկամները մէկիկ մէկիկ կը հեռանան, կամ բանտ կ'երթան եւ կամ կ'անհետանան իրենց ընտանի շրջապատէն:

Երբ անոնք կը հրաւիրուին պաշտօնակը սկսին գլուխները համրել, առանձնական գործով մը, առաջին առիթով լու թէ ո՛վ կը բացակայի: Եթէ բացակայ է որոշ պաշտօնեայ մը, որ սովորաբար ներկայ կը լինէր, կ'ենթադրուի թէ ձերբակալուած է, աքսորուած կամ գնդակահարուած: Կրնայ ըլլալ որ ան հիւանդ է կամ վտանգէ ձգած է բայց մեծագոյն հաւանականութիւնն այն է որ ան վարկաբեկուած ու չնորհազրկուած է:

×

Հրապարակային դատավարութիւններ չկան: Գործավարի մը, վարչական պաշտօնեայի մը, կամ հրապարակագրի մը անկման մասին միշտ առաջին անգամ կ'իմանաք ռուս թերթի մը տուած լուրէն, որով կը յայտարարուի թէ նախկին այս կամ այն հեղինակաւոր պոլշեւիկը վնասարար մըն է, խանգարող մը եւ կամ անոր կը պակսի խանդը, եռանդը եւ արդիւնաւոր գործունէութիւնը: Երբեմն ալ կը հրապարակուին յաջորդող ձերբակալութեանց լուրերը:

Ոչ ոք կրնայ փորձել տալ թիւը այն մարդոց, որոնք ձերբակալուած են իբրեւ թրոցքիականներ, լրտեսներ եւ կործանարարներ, բայց այդ թիւը պէտք է որ շատ մեծ ըլլայ, որովհետեւ հարիւրաւորներու ձերբակալութիւնը հրապարակուած է եւ ամէն մէկ օտարական գիտէ թէ կան ուրիշներ ալ, որոնց ձերբակալութիւնը չէ հրապարակուած:

Խ. Միութեան մաս կազմող չորս հանրապետութիւններու վարչապետները բանտարկուած են, ասոնց մէջ կը գտնուի նաեւ Վրաստանի (Սթալինի հայրենիքի) վարչապետը: Ձերբակալուած են նաեւ բազմաթիւ լրաթերթերու եւ ռատիօ կայաններու պաշտօնեաները: Ճարտարարուեստներ ու բիւրոներ մաքրուած են իրենց նախկին վարիչներէն: Ամէն օր հարիւրաւորներու ձերբակալութիւնը կը շարունակուի:

Ո՛ եւ է ժողովրդավար եւ քաղքենի երկրի մէջ, այս կացութիւնը պիտի նշանակէր կառավարութեան մը տապալումը եւ հաւանաբար սիստէմի մը վախճանը: Ո եւ է բան չի թելադրեր թէ այս կացութիւնը նման նշանակութիւն մը ունի Ռուսիոյ մէջ:

Տարօրինակ բանն այն է, որ բարձր շրջաններու մէջ տիրող սուր վախին ու անորոշութեան կ'ընկերանայ ժողովուրդի մեծամասնութեան նիւթական բարելաւութիւնը, բաղդատելով անոր քանի մը տարի առաջուան վիճակին հետ: Ռուսերը, իբրեւ ազգութիւն, այսօր աւելի շատ ուտելիք եւ հագնելիք ունին քան երկու տարի առաջ, երբ Ռուսիա էի վերջին անգամ:

Մինչ կը քալեմ Պետրովկա փողոցին վրայ եւ կամ Մոսկուայի ո եւ է այլ առեւտրական փողոցին, կրնամ համրել տասնեակներով ապրանքներ եւ պիտոյքներ, որոնք չկային երկու տարի առաջ: Խանութները գրեթէ բնական երեւոյթ մը կը պարզեն իրենց առատ եւ պէսպէս ապրանքներով:

Նոյնիսկ փոխադրական գործը բարեփոխուած է: Կառքերը այլեւս աւելի չեն խճողուիր քան ո եւ է ամերիկեան քաղաքի մէջ անոր ամէնէն բանուկ ժամերուն: Եւ յաճախ կառքերը կէս առ կէս թափուր են:

Իրողութիւն մը որ ամէն կողմէ ուշադրութիւնը կը գրաւէ, այն է թէ՝ այս վերիվերոյ ընկերվարական եւ արագօրէն փոփոխական ընկերային սիստէմը կրցած է առեղծել տնտեսական դրութիւն մը, որով ժողովուրդը կրնայ ապրիլ բնականոն կեանք մը նիւթական պէտքերու տեսակէտէն եւ նոյնիսկ յարատեւօրէն կրնայ բարելաւել իր ապրուստի մակարդակը՝ տարիներու ընթացքին:

Եթէ ճիշդ է այս, ինչո՞ւ այս յանկարծական ձերբակալութիւնները, գնդակահարութիւնները եւ աքսորները, ինչո՞ւ այս բացայայտ անհամաձայնութիւնները վերին խաւերուն մէջ, այս վախն ու կասկածը բարձր շրջանակներուն մէջ, որ խելագարութեան մը երեւոյթն ստացած է:

Առաջին, այն օտարականները, որոնք ներկայ էին դատաճաններու հրապարակային դատավարութեանց, առհասարակ կը հաւատան թէ՝ որոշ ծաւալով դաւադրութիւն մը կար վարչաձեւին դէմ եւ թէ դատապարտուածները հաւանաբար յանցաւոր էին:

Անոնք անհաւատալի չեն գտներ որ հին պոլշեւիկները եւ բանակի զօրավարներ, որոնք կռուած էին Կարմիրներու կողքին յեղափոխութեան ժամանակ, ընդունակ էին դաւադրելու օտար պետութեանց հետ՝ պատերազմ մը յառաջ բերելու եւ անոր միջոցով դիւրացնելու Ստալինի իշխանութեան տապալումը:

Ասոնցմէ շատեր յօժարութեամբ յանձն առած են բանտարկութիւնը կամ մահը կոմունիզմի դատին համար: Անոնք պատրաստ էին կրկին բանտարկուելու եւ մեռնելու, որովհետեւ կը զգային թէ՝ իսկական կոմունիզմը դաւաճանուած էր Ռուսիոյ մէջ տեղի ունեցող դէպքերու ընթացքին: Եւ անոնք կը հաւատային թէ իրենք էին Մարքսի ու Լենինի վարդապետութեանց իսկական ներկայացուցիչներն ու պաշտպանները:

Ինչո՞ւ պիտի չվտանգէին իրենց կեանքը իրենց մաքրամաքուր հաւատամքին համար. եւ ինչո՞ւ պիտի չդաւադրէին օտար պետութեանց հետ իրենց նպատակներու իրագործման համար: Չէ՞ որ Լենինն ինք՝ յօժարութեամբ ընդունեց Գերմանիոյ օգնութիւնը զարկ տալու ռուսական յեղափոխութեան:

Ռուսիոյ մէջ տեղի ունեցող ընթացիկ սարսափներուն համար կայ այլ բացատրութիւն մը, եւ եթէ արդարանալի է ան, այն ատեն ան շատ աւելի նշանակելի է քան ո եւ է ժամանակաւոր պայքար որ կը մղուի իշխանութեան համար: Այդ բացատրութիւնն այն է թէ՝ Ռուսիոյ տագնապը ոչ քաղաքական է եւ ոչ ալ զինուորական այլ ճարտարարուեստական:

Այս բոլոր ձերբակալութիւնները, ցոյցերը եւ գնդակահարութիւնները, հիմնապէս արդիւնք են ճարտարարուեստական ձախողութեանց, արտադրական մեքենականութեան խանգարումին եւ բանուորներու մէջ սկսած խռովութեանց, որոնք կ'սպառնան ամբողջ սիստէմի էութեան:

Խիստ հսկողութեան ներքեւ գտնուող լրաթերթերը, կառավարական մամուլը լեցուած են ճարտարարուեստական ձախողութեանց, ծուլութեանց եւ անկարգապահութեանց լուրերով, որոնք կը տեսնուին գործարաններէն, ածխահանքերէն մինչեւ հաւաքական ագարակներուն մէջ:

ՅՈՒՇԵՐ ԿԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ

Վերջերս «Յառաջ» քրդական լուրերի կարգին կը խօսէր նաեւ Բաղնոցի մասին. Այս առթիւ կ'ուզէի պատմել մի քանի յուշեր Մեծ Պատերազմից:

Վանի մեծ նահանջից (1915 թ. յուլիս) յետոյ, սեպտեմբերին, ընկ. Դրօն 150ի չափ ձիաւորներով փորձեց օգնութեան հասնել Սասունի պաշտպաններին, բայց անկարելի եղաւ, եւ Ջիլանի շրջանի Քրդերին պատժելով վերադարձաւ Երեւան:

Երկու ամիս անցած, նոյեմբերի վերջերին, Հայ Կամաւոր. Բ. գունդը, Դրօի հրամանատարութեամբ, բաղկացած երեք վաշտ հետեւակից, երեք ձիաւոր խմբից, ինչպէս նաեւ պաշարակիր եւ վիրակապների խմբերից, ընդամէնը մօտ 800 հոգիներ, Երեւանից Իգդիրի գծով անցաւ Ալաշկերտի Ղարաքիլիսայից Բաղնոց գիւղը, որտեղ մնաց շուրջ մէկ ամիս: Բաղնոցը գտնւում է Վանայ լճից դէպի հիւսիս-արեւելք, Սիփան լերան մօտ, երբեմնի հայաշատ Մանազկերտ եւ Արճէշ գիւղաքաղաքների միջեւ: Ըստ երեւոյթին բաղնիքով հարուստ այս գիւղի անունը մեր պապերը կնքել են Բաղնոց, որ հիմայ մէկ տառի կրճատումով, Բաղնոց է կոչւում: Երբեմնի այս զուտ հայաբնակ գիւղը, պատերազմների եւ քրդական հարստահարութիւնների պատճառով, նօսրացել էր Հայերից, որոնց տեղը բռնագրաւել էին Քրդերը, իրենց ցեղապետի գլխաւորութեամբ: Վերջին շրջանին տխրահռչակ Քէօր - Հիւսէյին փաշան էր ապրում Բաղնոցում:

1915 ապրիլ - մայիս - յունիս ամիսների ռուսական բանակի յառաջխաղացման պատճառով, այս շրջանի Քրդերն էլ գաղթել էին դէպի Մուշ եւ աւելի հարաւ: Ցուլիսեան նահանջից յետոյ ռուսական զօրքը նորից յառաջանալով, 1915ի վերջը բռնել էին այն ռազմագիծը, որ ի միջի այլոց անցնում էր Բաղնոց - Արճէշ - Վանի ուղղութեամբ:

Մեր գնդերին Բաղնոց հասած ատեն, այնտեղ կար 40 ռուս հետեւակ զինուորներից, բաղկացած մի խումբ մէկ սպայի ղեկավարութեամբ, որի դերն էր պաշտպանել Բաղնոցից անցնող - դարձող ռուսական զօրքերին:

Մեծ եղաւ Ռուսների ուրախութիւնը, երբ իմացան որ մեր կամաւոր. գունդը անորոշ ժամանակով մնալու է Բաղնոցում, իսկ մինչեւ մեր գնդի ժամանումը, այս խեղճերը, զուրկ լինելով ուժեղ պաշտպանութիւնից, շարունակ քրդական հաւանական յարձակումների սարսափի տակ են եղել: Մանաւանդ ռուս սպան, քրդական սարսափի վախից ամիսներով անքնութիւնից տառապում էր:

Մեր ձիաւոր խմբերը յաճախ գնում էին հետախուզութեան: Մէկ օր էլ խմբապետ Եապոնի օգնական Մուրադխանեանը ձիաւոր խմբով հետախուզութեան ժամանակ կռւի էր բռնել Քրդերի հետ: Ձիաւորներից մէկը լուր բերաւ որ Մուրադխանեանը զարնուել է եւ որ կռիւը շարունակւում է: Դրօն հրահանգեց որ անմիջապէս մի խումբ ձիաւորներ պատրաստուեն կռւի վայրը չուելու իրեն հետ միասին: Իսկ ռուս սպան հրացանների որոտը լսելուն պէս իր զինուորներին հրամայեց անմիջապէս նահանջելու պատրաստուել: Սպան կարծում էր թէ Դրօն էլ փախուստի պատրաստութիւն է տեսնում: Սակայն մեծ եղաւ իր զարմանքը, երբ Դրօն ձիաւորների գլուխն անցնելով, արագօրէն դէպի կռւի վայրը ուղեւորուեց, ուր չհասած վերադարձաւ Քրդերի փախուստի եւ կռիւը դադրելու պատճառով: Մուրադխանեանի դիակը փոխադրուեց իր ծննդավայրը - Ալեքսանդրապոլ, ուր տեղի էր ունեցել փառաւոր թաղում:

Այս փոքրիկ ընդհարումից յետոյ մինչեւ մեր գնդի մեկնումը, ոչ մի ուրիշ դէպք չպատահեց: Մեկնումից մի քանի օր առաջ, Դրօն ձիաւոր խմբով, ռուս ձիաւորների հետ միասին հետախուզութեան գնաց մէկ օրով Կոփի (Բուլանըխի գաւառ) ուղղութեամբ, այդ շրջանի թշնամու ուժերի մասին տեղեկութիւններ քաղելու նպատակով: Վերադարձին, գիշերը սաստիկ ցրտից մեզնից եւ Ռուսներից մօտ երեսուն հոգի ցրտահար եղան: Մեր Բաղնոց եղած ժամանակ, Անդրանիկի կամաւորական գունդը գտնւում էր Արճէշի շրջանում, եւ մեր միջեւ եղած մօտ 50 կիլոմետր տարածութիւնը ամայի էր: Իրար հետ կապ պահպանելու նպատակով, ռուսական վերին հրամանատարութեան կարգադրութեամբ, շաբաթական երկու անգամ Արճէշից եւ Բաղնոցից ձիաւոր խմբեր էին մեկնում, իրար հանդիպում կէս ճամբին, փակ ծրարներ փոխանակում եւ վերադառնում իրենց բանակատեղին: Բաղնոցի նստակեաց տաղտկալի կեանքից մի քանի ժամով պոկ ազատուելու համար, մէկ օր էլ ես միացայ Ձեմլեակի ձիաւոր խմբին:

Առտուն կանուխ ձիերը հեծանք եւ շարժւեցինք Արճէշի ուղղութեամբ: Այնքան սարսափելի ցուրտ էր որ բեխամօրուք սառոյց կապելով իրար կպան: Իրարից բաժանելու համար շարունակ բերանս բաց ու խուփ էի անում եւ տաք օդ արտաշնչում: Բայց հնար չեղաւ: Ցուրտը այնպէս սաստկացաւ որ ձիերի վրայ ուղղակի փայտ կտրեցինք: Ձեռք ու ոտք շարժելու եւ խօսելու կարողութիւն չունէինք: Մեր խեղճ ձիերը, մինչեւ ծնկները ձեան մէջ խրած, միապաղաղ դանդաղ քայլերով առաջ էին շարժւում: Այդ դաժան ցրտին վայրի գազանն անգամ դժւար թէ գլուխը հանէր իր որջից:

Կէսօրւայ մօտ էր երբ ամպերի տակից արեւի աղօտ լոյսով մի քիչ տաքացանք եւ մեր ձեռքն ու ոտքը շարժելու եւ խօսելու ու ծխելու հնարաւորութիւնը ունեցանք: Մի քանի վայրկեան կանգ առինք, մեր ձիերն էլ մի քիչ աշխուժացան, փնչացին ու թեթեւացան:

Առաջ շարժւելով շուտով հասանք որոշւած վայրը, որտեղ հանդիպեցինք Արճէշից եկած Անդրանիկի ձիաւորներին, յանձնեցինք մեր բերած փակ ծրարը եւ ստանալով նրանց բերած ծրարը ու մի քիչ էլ իրար հետ զրուցելուց յետոյ վերադարձանք Բաղնոց, մեր տաք բնակարանը, որ դրսի սոսկալի ցրտի հետ համեմատած ուղղակի դրախտ էր:

Սարսափելի ցրտի պատճառով Հայաստանի մի շարք գաւառներում, ամբողջ ամիսներով գրեթէ երթեւեկը ընդհատւում էր նոյն իսկ գիւղից գիւղ, եւ խեղճ գիւղացիները փակւած էին մնում իրենց տաք գոմերում: Ցիշում եմ մի առաւօտ գնացի գետը լւացւելու: Վերադարձին սաստիկ ցրտից երեսիս մորթը այնպէս կծկւեց եւ շնչառութիւնս դժւարացաւ, որ գետակից մինչեւ մեր բնակարանը եղած հազիւ 100 քայլ տարածութիւնը մեծ դժւարութեամբ կտրեցի. քիչ էր մնացել շնչասպառ գետինը փռւէի...

Դրօն իր սովորականով ապրում էր գիւղի միակ խոշոր շէնքում, որ հաւանաբար Քէօր-Հիւսէյին փաշայինն էր: Երբեմն հաւաքւում էինք Դրօյի մօտ «հոգեհաց» զրոյցի համար: Պէտք է ասել, որ ընկ. Դրօն այն հազւագիւտ կենսուրախ մարդկանցից է, որ՝ կարողանում է իր շուրջը ստեղծել ջերմ եւ հաճելի մտերմական մթնոլորտ: Մէկ օր էլ Դրօի մօտ ուրախ-զւարթ զրուցում էինք, երբ բանաստեղծ Գառնիկ Շահինեանը, որ Երեւանից մեզ միացել էր օրագրողի հանգամանքով, իսկ Դրօն՝ որ այնքան էլ գլուխ չունէր գրոց-բրոցների հետ, Բաղնոցում նրան նշանակել էր «Փուրաժեր» այսինքն բոլոր ձիերին խոտ եւ գարի բաժանող: Գառնիկը կարդաց Դրօին նւիրւած իր նոր գրած մէկ բանաստեղծութիւնը: Բոլոր ներկաներս հաւանեցինք եւ ծափահարեցինք, իսկ Դրօն կարդալու պատրւակով առաւ Գառնիկի ձեռքից թղթի վրայ գրւած բանաստեղծութիւնը եւ պատռեց: Դրօն հակապատկերն է նրանց, որոնք սիրում են որ իրենց մասին փառաբանութիւններ շռայլեն խօսքով, գրչով ու երգով:

Մեր կամաւոր. գնդի տնտեսական բաժնի մէջ աշխատողներս՝ ես, Գաւառքեցի ընկ. Թ. Թադէոսեանը, Գառնիկ Շահինեանը, Զօհ-Վարդանը, ինչպէս նաեւ վաշտապետ Դալի-Ղազարը եւ իմ մի հասարակ զինւոր Արզումանը մեր գնդի ամէնէն հետաքրքիր տիպարը, ապրում էինք մէկ առանձին շէնքի մէջ կոկիկ սենեակում, ուր մեզանից առաջ ապրած ռուս զինուորները աղիւսներից հրաշալի պատի վառարան էին շինել: Ցախի դէզերով հարուստ էր Բաղնոցը, մենք էլ առատօրէն վառում էինք եւ տաքացնում մեր սենեակը: Սենեակի մէջ երկու մետր լայնութեամբ, ամբողջ սենեակի երկարութեամբ եւ մի թիզ բարձրութեամբ աղիւսներից սաքու էինք շինել, վրան ծածկել չոր խոտով ու թաղիքով: Մենք հինգ հոգով պառկում էինք այդ սաքուի վրայ, իսկ Արզումանը առանձին գետնի վրայ, որովհետեւ իրեն ասելով՝ մեզնից ոջիլ չընկնի...

Ցաճախ վաշտապետներն ու խմբապետները մեզ խաշի կամ հացկերոյթի էին հրաւիրում: Հիւրերս ծալապատիկ նստում էինք մեզ հրաւիրող վաշտապետի կամ խմբապետի մօտ, որ այդ ատեն մեծաւորն էր, իսկ մի քանի զինուորները, որոնք կռւի ժամանակ ընդհանրապէս մէկ մէկ առիւծ են իսկ այս պարագային, մանաւանդ հիւրերի ներկայութեամբ նման էին գիւղական հարսների, զանազան խորհուրդների ու հրահանգների համար կը դիմէին իրենց մեծաւորներին, եւ ականջին կամացուկ կը խօսէին, որպէսզի հիւրերը չլսէին:

Բաղնոցի Ջրաղացներից մէկն էր Ռուսերը բանեցնում: Որոշեցինք մեր գնդի համար ինքներս հաց թխել: Առաջին մեզ հարկաւոր էր ցորեն գտնել եւ ջրաղացներից մէկը կարգի բերել: Ցայտարարեցինք մեր զինւորներին որ եթէ հորած ցորեն գտնեն փթին (փութը 16 կիլօ է) 20 կոպէկ կը վճարենք: Անմիջապէս մի քանի խումբ զինւորներ, մէկ մէկ երկաթէ շիշ վերցնելով եւ զանազան տեղեր պեղումներ կատարելով, մինչեւ երեկոյ մի խոշոր սենեակ ցորենով լցրեցին,

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Տարաբախտ քոյրիկս ցնցուեցաւ, սկսաւ դողալ եւ վերջապէս ըսաւ.

— Գնա՛ ընկերներուդ մօտ, ինծի մէկ ժամ միջոց տուր, մինչեւ որ հագուստներս յօրինեմ, այն ատեն քեզի լուր կուտամ եւ միասին կը մեկնինք, պայմանաւ որ եղբայրս ալ միասին ընդունիս:

Շունը խոստացաւ եւ ընկերներուն մօտ գնաց: Տարաբախտ քոյրիկս ձեռքէն բռնած յամր քայլերով սկսանք քիչ մը ման գալ: Ես կը կարծէի թէ իսկապէս զինուորին հաւանութիւն յայտնեց եւ միասին անոր տունը պիտի երթանք: Մեկնումի ժամը կը մօտենար. զինուորը խենթի նման ժամացոյցը բռնած աչքէն չէր հեռացներ մեզ: Ընկերներուն խօսակցութեան անգամ դժուարաւ կը պատասխանէր:

Վերջապէս հասաւ մեկնումի րոպէն: Քոյրիկիս հետ կամուրջին վրայ ենք: Աղջիկը համբուրեց զիս եւ դառնալով Թուրք զինուորին, պոռաց.

— Պատրաստուէ, ահա կ'ուզամ քեզի հետ, որպէսզի քեզի նման աղտոտ, կոպիտ չունին կին ըլլամ... Այս գետը հարիւր հազար անգամ խիղճ ու զգացում ունի, քան ձեզի պէս գազանները:

Այս անգամ վերջնական ըլլալով գետը նետուեցաւ եւ ա՛լ չերեւցաւ:

Այն օրէն անցած է քանի տարի: Թէեւ դպրոց չեմ տեսած, բայց եւ այնպէս հայ երիտասարդական պարտականութիւնս է, անկարելին կարելի ընել եւ գրի առնել իմ տեսածներս:

«Մեզի ընկերացող գիւղացի Թուրքը իր դրացի հայ կնոջ հաւանութիւնը առնելով մեզ իր գիւղը տարաւ: Մեկնելէ առաջ զինուորներուն պատուիրեց որ քիչ մը ետ պահեն եւ երբ Մեկքան գիւղի կարաւանը գայ, մեզ տանին անոնց յանձնեն: Արդարեւ երկար չանցաւ եւ կարաւանը գետափը հասաւ, գիշերելու համար: Մեզ տարին յանձնեցին պահակ զինուորներուն եւ հեռացան: Ես եւ Սուրէնը երբ մօրաքոյրս կը փնտռէինք, անոր փոքրիկ եղբա՛յրը՝ Վահրամը գտանք, որ պատմեց թէ ինչպէս իր ներկայութեանը Քիւրտերը սպաննեցին հայրը, եւ երկու եղբայրները: Վերջապէս բաւական փնտռելէ վերջ մօրաքոյրս գըտանք: Մօտեցայ, ձեռքէն բռնեցի, բայց չճանչցաւ զիս: Մերկ էի եւ այլանդակ կերպարանք մը առած, խեղճ մօրաքոյրս ո՞ւրկէ պիտի ճանչնար զիս. Իր հարազատ քրոջ զաւակը, այնքան դուրգուրանքով խնամուած, այս օր մերկ, բոկոտն, անօթի ծարաւ, մուրացկան քիւրտ լաճի մը կը նմանէր: Եւ իսկապէս մօրաքոյրս կը կարծէր թէ մենք մուրացիկ քիւրտ լաճեր ենք: Ուզեց մեզի հաց տալ որպէսզի հեռանանք: Այլեւս համբերութիւն չունեցայ, նուաղած ձայնով ըսի,— Մօրաքոյր, որքա՞ն անճանաչելի դարձած եմ որ չես ճանչնար զիս, քու հարազատ քրոջդ զաւակը, մուրացիկ կը կարծես:

Երբ մօրաքոյրս այս անակնկալ դժբախտութիւնս տեսաւ մայրական դուրգուրանքով զիս թեւերուն մէջ առաւ եւ սկսաւ ծնողքիս մասին հարցուփորձ ընել: Համառօտակի պատմեցի մեր տեսածները, ցոյց տուի ոտքս եւ գլուխս. Հարազատներու կորուստը լսելով, մօրաքոյրս խելագարի նման սկսաւ բարձրաձայն լալ: Հաւաքուեցան կիներ եւ տղամարդիկ, ուզեցին հասկնալ պատահածը: Մօրաքոյրս ինքը պատմեց մեր կորուստը եւ նորէն բացաւ վէրքերս: Բոլորն ալ զարմանքով կը դիտէին զիս, որ ողջ մնացեր եմ, հակառակ ծանր վէրքերուս: «Մօրաքոյր, ըսի, մենք երկար պիտի չմնանք այստեղ. արդէն ժամանակը ուշ է. պէտք է որ մեկնինք: Մեզի քանի մը օրուան հաց տուր եւ ինծի ալ հագուստ որ քիչ մը մերկութիւնս ծածկեմ»: Հակառակ մօրաքոյրիս եւ գիւղացիներուն պնդումին որ իրենց քով մնանք եւ միասին ճամբորդենք, անդրդուելի մնացի: Ըսի թէ մենք անձամբ տեսանք գազաններուն կացիններու շառաչիւնը, տեսանք անոնց բոլոր վայրագութիւնները, ուստի անկարելի է անգամ մը եւս հազարաւոր հարազատներու դիակներու մէջէն անցնիլ:

Վերջին անգամ համբուրեցի մօրաքոյրս եւ Սուրէնին ու Վահրամին հետ մեկնեցանք: Մեզի ընկեր մը եւս աւելցաւ. ուրեմն չորս հոգի էինք: Անցանք անտառներուն մէջէն, չորս կողմը զգուշութեամբ կը դիտէինք որպէսզի չըլլայ թէ դարձեալ գազաններուն ձեռքը իյնանք: Բաւական երկար քալեցինք եւ հասանք Կապոտ Փուլ կոչուած վայրը: Արջ, գայլ, անպակաս են այս ամայի անտառներուն մէջ: Ձեռք ձեռքի բռնած Կապոտ Փուլի բարձունքէն վար կ'իջնէինք դէպի ձորը, որուն միւս կողմը մեր գիւղին կը պատկանի: Հազիւ հարիւր քայլ մնացեր էր ձորը անցնելու, ահա ամայի անտառին խորէն ձայներ լսեցինք: Կանգ առինք եւ սկսանք մեծ երկիւղով մտիկ ընել: Բարձր ձայնով ըսի,— Տղաք, քալենք, ինչ կ'ուզէ ըլլայ: Հազիւ երկու քայլ առած էինք, երբ մէկը թուրքերէն պոռաց.

— Ո՞վ էք դուք, մի շարժիք, յանձնուեցէք:

Աներեւոյթ ստուեր մը անտառին մէջէն մեզի կը մօտենար. Երբ երեւան ելաւ, անմիջապէս ճանչցայ. մեր գիւղացի Շաղուկեան Արտաշն էր: Երբ մեզի տեսաւ, ըսաւ.

— Տղաք, մի վախնաք ես Հայ եմ:

Այլեւս մեր երկիւղը փարատեցաւ: Արտաշէսին հետ անտառին խորը գացինք, ուր կային ութ հայ երիտասարդներ եւ 12—13 տարեկան պատանի մը: Չորս օրէ ի վեր հացի երես չէին տեսած: Բարեբախտաբար մենք առատ հաց ունէինք. ամէնը անոնց տուինք:

Ժամանակը կարճ էր. պէտք էր բաժնուէինք, դեռ բաւական ճամբայ ունէինք մեր գիւղը հասնելու: Մեզի պատուիրեցին ոչ մէկուն չյայտնել իրենց մասին: Մնաք բարով ըսելով հեռացանք:

Բաւական քալելէ վերջ հասանք Կոտրի Աղբիւրը, քիչ մը հանգստացանք եւ դարձեալ շարունակեցինք ճամբան: Արեւը մայր մտած էր, բայց դեռ լոյս էր: Հասանք մեր գիւղին մօտիկ հովիտները: Այլեւս գիւղը կ'երեւար: Երբ գիւղը հասանք, երկու զինուած պահակներ մեզ սպառնացին եւ սպառնալիքով սկսան մեզի հարցուփորձ ընել,— Ձեր հայրերը ո՞ւր պահած են ձեր զէնքերը, դրամը, իրեղէնները, [illegible], եթէ խոստովանիք բան չենք ըներ, եթէ ոչ այս վայրկեանին բոլորդ ալ կը սպաննենք:

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(13)

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄՍՈՒԼԻՍ

ՄԱՐԴՈՒՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Մարդուն ծագման հարցը մէկն է այն ամենակարեւոր խնդիրներէն, որ միշտ դարու մէջ զբաղեցուցած է գիտական աշխարհը: Փորձենք այս մասին խօսք հակիրճ տեսութիւն մը ընել հիմնուելով գիտութեան ներկայ տուեալներուն վրայ:

Առաջին ամէնէն պարզ էակը «Մօնէր» գտնուած է Վիլֆրանշի մէջ, Նիսի մօտ: Ծովի ջուր պարունակող շիշի մը մէջ դրուելով, ան կը ծփայ ջուրի մակերեսին վրայ, եւ եթէ երեւոյթը կը յիշեցնէ այն կպչուն թելերը, զորս կարելի է նշմարել առատ շաքար պարունակող ջուրի գաւաթի մը մէջ: Այս մածիտային նիւթն է որ խոլոմիդ կը կոչուի:

Նախանիւթը անտարակոյս քիմիական նիւթ մըն է, սակայն ունի ինքնայատուկ գործարանաւորութեան ինչ ինչ յատկութիւններ: Ան կը թանձրանայ փոքր գունդերու ձեւով, որոնք գնդասեղի գլուխին խոշորութիւնն ունին, կազմելու համար ամենապարզ էակներ. Մօնէր մը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ նախանիւթին ամենափոքր մասնիկը, որ սակայն կ'ապրի Մթութեան մէջ դրուելով, երբ լոյսի ճառագայթ մը հասնի անոր կողմը, դէպի այդ լոյսը կ'ուղղուի ան: Երբ մնդաբար հեղուկ մը թափենք ամանին վերի մակերեսին վրայ ուր դրուած է, պզտիկ գունդը կը սկսի մանր ոտիկներով մագլցիլ ամանի պատերուն վրայ, տանելու համար իր սնունդին: Ցեստոյ խիստ նուրբ թարթիչներու միջոցաւ կը ծծէ այդ նիւթերը ու ներքնապէս կը սնանի անոնցմով:

Ի վերջոյ երկու մասի կը բաժնուի.

Ինչպէս կը տեսնուի, ան օժտուած է բոյսերու եւ կենդանիներու յատուկ երկու էական յատկութիւններով, որոնք են սնանիլ եւ իրենց նմանը արտադրել:

Այդ տարրական գործարանային նիւթն է որ հիմը կը կազմէ բոլոր ապրող գործարանաւոր մարմիններուն՝ բոյսերուն, կենդանիներուն եւ մարդուն: Այդ նիւթով կազմուած են բոյսին սերմը, կենդանիին հաւկիթը եւ նոյնիսկ մարդուն հաւկիթը: Ան կը թուի ըլլալ դերազանցապէս սկզբնական տարր մը, որ կը գտնուի ծովերու բոլոր խորութեանց մէջ: — Միջադէպ, երկրիս վրայ կեանքը ծագում առած է ծովային նախնական գործարանաւորութիւններէ, որոնք տակաւին ոչ բոյսեր էին եւ ոչ ալ կենդանիներ, այլ պարզապէս նախանիւթեր, որոնց խրախուսիչը երկուքի բաժնուելով եւ այսպէս շարունակաբար բազմացած են երկրիս մակերեսին վրայ:

Զրօծը տասը մասի բաժնուելով ծնունդ կուտայ տասը ամբողջական ապրող ջրօձերու: Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ բոլոր կենդանի էակները արու եւ էգ ծնողքէ ծնած են, մեծ սխալ մըն է սակայն: Միլիոնաւոր տարիներու ընթացքին, երկրիս բնակչութիւնը բոլորովին զուրկ մնացած է սեռէ: Սեռերը կազմուած են միայն յաջորդական շրջաններու մէջ, եւ այդ ալ աստիճանաբար:

Սերնդագործութեան զարգացման մէջ նախ գոյութիւն ունեցած են հաւկիթներ, զորս մայրերը երեսի վրայ ձգած են, ապա թուխս հաւկիթներ, յետոյ մօրը ծոցին մէջ ծնունդ առած հաւկիթներ, եւ վերջապէս ողջ ծնած պզտիկ էակներ, որոնք նոյնպէս նախնական հաւկիթէ սերած են:

Արդարեւ, կարելի է կենդանի կամ բոյս անունը տալ նախանիւթի հատիկի մը պէս նախնական գործարանաւորութիւն ունեցող հիւլէական մարմինի մը, այսուհանդերձ պէտք է ընդունիլ թէ ան եղած է կեանքին իսկական հաւկիթը, որ ապագային տարածուած է երկրիս մակերեսին վրայ, եւ անկէ առաջ եկած են բոլոր կենդանիները եւ մարդը:

Կրնանք ըսել թէ կեանքը երկրիս վրայ սկսած է նախանիւթ կոչուած քիմիական պարզ նիւթով մը, որ ինչպէս տեսանք, կը ծծէ այն հեղուկը, որուն մէջ կը ծփայ, եւ ներքնապէս աճելով՝ մածիտային գունդը կը մեծնայ եւ երկուքի կը բաժնուի: Վերարտադրումի առաջին նշանակն է այս: Ցետոյ, այդ նախանիւթին զարգացումով կազմուած են՝ մօնէրներ, մանրադիտական ջրաճճիներ, մանրէներ, կենդանատունկեր, բոյսեր. բոլոր ասոնք առանց գլուխի, առանց անդամներու, առանց զգայարանքներու, առանց գործարաններու եւ առանց սեռի: Աւելի վերջը երեւան եկած են ջրային զրութեան նախատարրերը, ոտքերը, ուլականջները, որդերը, խակղամորթները, եւն. Աստիճանաբար կազմուած են գլուխը, աչքը, ականջը, ուղեղը: Առաջին ձուկերը տակաւին ողնայար չունէին: Երկակենցաղ կենդանիները եւ սողունները կատարելագործած են կեանքին յայտնութիւնները, սակայն ամենամեծ դանդաղութեամբ: Միլիոնաւոր տարիներ անհրաժեշտ եղած են միակ գործարանի մը կազմութեան համար: Համաձայն գոյութեան պայմաններուն կանները հետզհետէ աստիճանաբար ձեւափոխուելով, հասած են վերջապէս մարդուն:

Երբ, քննենք մարդուն գործարանային յօրինուածութիւնը, մեծ նմանութիւն մը պիտի տեսնենք անոր մարմինին անդամազննական կազմութեան եւ գերագոյն ողնայարաւոր կենդանիներուն, մանաւանդ կաթնասուններուն կազմութեան միջեւ: Եթէ մարդը մաս չկազմէր կենդանական աշխարհին եւ անկէ սերած չըլլար, կարելի պիտի չըլլար այնքան սերտ նմանութիւն մը գտնել անոր եւ կենդանիներու միջեւ, ինչ կը վերաբերի նիւթին, գործարաններուն, արեան, աճման շրջաբերութեան, թոքերու եւ այլն կազմութեան:

Մարդկային սաղմը իր սկզբնական շրջանին մէջ շատ կը նմանի վառեակին, կրեային եւ շունին սաղմերուն, այնպէս որ բացարձակապէս անկարելի է զանոնք իրարմէ զանազանել: Աւելի գոռ. մարդաբանական քննութիւնները անհերքելի կերպով հաստատած են թէ մեզմէ իւրաքանչիւրը իր մօր արգանդին մէջ բարեշրջուելով, յաջորդաբար եղած է հաւկիթ, կաթնամորթ, ձուկ, սողուն, չորքոտանի, եւ ի վերջոյ մարդ: Միայն այս իրողութիւնը կը բաւէ մեզի պէտք եղած լուսաբանութիւնը տալու համար մարդուն իսկական ծագումի մասին:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

քան որ սահմանեցանք սննդակի գլուխ կողմէ եւ մնացածն էլ հերթիցից ներս թափել: Դեռ մի քանի ցորենով լի հաբեր որոշեցինք յետադայում գտածուէինք, երբ որ կարիք կունենանք: Մեր զինուորներից մի քանիսն էլ ցորենից օգի քաշելու աշխատանքի վրայ էին, երբ (1916թ. յունուար 9ին) երեկոյեան հրահանգ ստացանք անմիջապէս արշաւել Մանազկերտի վրայ դէպի Արճեշ: Դրօի հրահանգով Մազիկինը բոլոր հեծեալ եւ տկար զինուորներին, յետագային մեր յետեւից հասնելու համար, իսկ մենք ամբողջ գնդով կէս գիշերին շարժւեցինք դէպի Մանազկերտ: Կովկասեան ռազմաճակատի երկարութեամբ ամբողջ ռուսական բանակն էր յարձակողականի անցել, որին չկարողացաւ դիմանալ թրքական բանակը եւ իրար յետեւից, ընդամէնը մի քանի ամսուայ ընթացքում, Թողեց Խնուսը, Մուշը, Բիթլիսը, Կարինը, Տրապիզոնը, Երզնկան...

ԲԵՆՕ

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆՔ»

—o—

ԽՄԲ.— Փայամի Սաաֆած Ժուէհիւրիէթի գրագէտ աշխատակիցը, ի պատասխան ժամանակցիրի մը, որ «թուրք պետական մարդոց խաղաղասիրութիւնը կը նկատէ արտաքին աշխարհի առջեւ ընկրկելու հարկադրանք մը» եւ կը վախնայ այնտեղ մտնելու եւ խուսափելի ծագելիք պատերազմի մը համար երիտասարդ ուղեղներու վրայ անհնպատ տպաւորութիւն թողելէն», կը գրէ.

— Ըստ իս, Թուրքիոյ՝ «երկրէն ներս ու երկրէն դուրս խաղաղութիւն» քաղաքականութիւնը հարուածին ալ խարհի առջեւ ընկրկելու քաղաքականութեան մը հարկադրանքներէն» չէ: Քառորդ դարու ընթացքին չորս պատերազմներ մղեցինք: Առաջինին՝ կայսրութեան ափրիկեան հողամասերը, երկրորդին՝ Եւրոպայի հողամասերուն մեծ մասը, երրորդին՝ Ասիոյ հողամասերուն մեծ մասը փրցնող երեք պարտութեանց ենթարկուեցանք: Երէկ տօնեցինք 15րդ տարեդարձը այն չորրորդ պատերազմին, որու ընթացքին փառքով ազատեցինք հարազատ թուրք ցեղը ամփոփող մեր հողերը: Քսան եւ չորս տարիներու չափ կարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ մեզի չափ պատերազմ մղած ու յեղափոխութիւններ կատարած, մեզի չափ արիւն ու արցունք թափած ազգ չկայ: Եթէ պատերազմը վերլուծէք հերոսութեան եւ հերոսական հայեցողութեամբ, մենք շատ արժանի ենք փրկար խաղաղութեան մը:

Այդ պատճառով, Աթաթիւրքի վարչապետը «երկրէն ներս եւ երկրէն դուրս խաղաղութիւն» նշանաբանը օժտուած է մեզ քաղաքակրթութեան, շինարարութեան եւ երջանկութեան վազգնող յեղափոխութեան մը պահպանող, յօրինող եւ ստեղծագործող կարողութիւններով: Այնքան ատեն որ մեր անկախութեան ու մեր փառքին խորթ չեն նայիր, մենք անվարան կերպով պիտի շարունակենք մեր խաղաղասիրական քաղաքականութիւնը

Բայց, մեր յիշեալ ընթերցողին հետ բոլոր թուրք գրողներն ու ամբողջ ժողովուրդը գիտէ թէ խաղաղութիւն չի նշանակեր պատերազմի վտանգին բոլորովին անտեղեակ ըլլալ եւ, անփոյթ ու հանգիստ, անընդհատ յօրանջել ու քնանալ...: Ընդհակառակն, խաղաղութիւնը լարուած ու արթուն շրջան մըն է, որ անցեալ պատերազմներուն դասերը կը կուտակէ ապագայ պատերազմներուն պատրաստութեանց վրայ:

Խաղաղասէր ենք, բայց թոյլ (լափածօ) չենք: Ես դարձեալ այս սիւնակներուն մէջ, խաղաղութեան գրականութեան ափիոնին դէմ պայքարող շատ մը յօդուածներ գրեցի:

Մեր խաղաղութեան երկու աչքերն ալ բաց են ու երկու ականջները՝ լարուած:

Զենք քնանար: Այն օրը երբ վտանգը հորիզոնին վրայ ցոյց տայ իր հասակը, մենք ուժգնօրէն ոտքի պիտի կանգնինք պաշտպանութեան սիրով մը որ խաղաղութեան մեր փափաքը անմիջապէս պիտի խափանէ, ու պատրաստ պիտի ըլլանք խոյանալու:

Աւելի կարճ ըսենք. ոչ թէ «պիտի ըլլանք», այլ՝ մէկ բառով,— պատրաստ ենք:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ

Վերջերս Աթէնք այցելեց Նանսէնեան օֆիսի տնօրէն Գ. Խրոնի պէյ, որ գացած էր զբաղելու համար հայ գաղթականներու զետեղման խնդրով:

Խրոնի պէյ յարաբերութեան մէջ մտած է խնամատարական նախարարութեան, Ազգ. վարչութեան եւ Բարեգործականի շրջանակներուն հետ:

Այս առթիւ խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ Բարեգործականի դրասենեակին մէջ, զանազան թաղային ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ:

Խորհրդակցութեան ընթացքին, Խրոնի պէյ յայտնած է թէ Նանսէնեան օֆիսը մէկ միլիոն տրախմի տրամադրած է յունահայ գաղթականներու զետեղման համար եւ թէ կարելիութիւն կայ աւելցնելու այս գումարը, եթէ Հայերը իրենք եւս հետաքրքրուին եւ միջոց ստեղծեն:

Ներկաներու կողմէ զանազան հարցումներ եղած են հիւրին, որ գոհացուցիչ պատասխաններ տուած է:

Ներգաղթի մասին եղած հարցումի մը պատասխանելով, Խրոնի պէյ ըսած է թէ գաղթականական հարցին լուծման լաւագոյն կերպը ներգաղթն է, բայց ատոր համար միջոցներ կը պակսին:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ՕԴԱՆԱՒԸ

—.—

Պուքրէշի «Արարատ»ը կը թելադրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 Սեպտ.).

— «Շատ քիչ ափերու վրայ Հայը այնքան սիրալիր ասպնջականութիւն գտած է որքան հոս, Ռումէն երկիրներու մէջ:

Եօթը դարերը զօրս վտարանդի հայ բազմութիւնները անցուցին այս հիւրընկալ երկինքին տակ՝ շինելով ու շէնցնելով, ունենալով եւ սակայն վախելով, հասնելով ու միշտ դիմանալով, ամէնէն կենդանի ապացոյցն են հայ եւ ռումէն ժողովուրդներու հոգեկան կապին ու փոխադարձ սիրոյն:

Ոչ միայն անոնք որ երբեմն Անիէն եկան՝ Մոլտովան ծաղկեցնելով ու զօրավիգ դառնալով բնիկ տարրին իր պետական առաջին ճիգերուն մէջ, ոչ միայն անոնք որ դարերու ընթացքին եկան աւելնալ վաղեմի կորիզին վրայ՝ իրենք եւս շինարար տարր մը դառնալով ու մասնակցելով երկրին վերելքին, այլ եւ անոնք զորս վերջին կէս դարը այս ափերը նետեց՝ ջարդերէն ու հալածանքներէն փախցնելով, իրենք զիրենք գտան հոս եղբայրական գրկի մէջ:

Մեր նախնիքը, պէտք է ըսել, լիուլի հատուցին իրենց եղածը: Անոնք էին որ շէնցուցին Մոլտովայի եօթը քաղաքները, հայ տաղանդին հետքերը ցանեցին իրենց ամէն մէկ քայլին եւ հայ ոճին դրոշմը դրին երկրին յիշատակարաններուն վրայ, ականաւոր դէմքեր ընծայեցին հանրային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ ու առհավիրաններ տուին երկրին վերածնութեան, նոյնասցան ռումէն ժողովուրդի հոգեկան յուզումներուն հետ եւ անոր դատին համար իրենց արեան տուրքը տուին լիառատ:

Իսկ ի՞նչ ըրինք մենք որ վերջին կէս դարու մէջ այս հիւրընկալ ափը եկանք: Մեր նախնիքներուն բարի համբաւը մեզ կաւեան բրած ու ապաւինած հայ ժողովուրդի հոգեկան արժէքներուն անուշ արձագանգին՝ զոր մեզ ժառանգ տուին դարերը եւ զոր մեզ ճեա պատոցուցինք մեր ոտքի կոխած տեղը, ամէն ասպնջականութիւն մենք ալ գտանք հոս: Տեղացին նորեկներս ալ սիրով ընդունեց, ու ամէն դիւրութիւն տուաւ մեզ ալ: Բարօրութիւնը զոր Հայերը գտան հոս, եւ անոնց բարգաւաճումը առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի մէջ՝ իբրեւ բացառիկ եղան, եթէ մեր աչքերուն առջեւ բերենք հայ կեանքը ուրիշ գաղութներու մէջ եւ թիւը ձեռնարկներուն զորս յաջողցուցինք հոս:

Ինչո՞վ ցոյց տուինք սակայն մեր երախտագիտութիւնը: Ոչինչով. Միշտ հիններուն ձգելով կապուած մնալ ռումէն ժողովուրդի հոգիին ու ապրումներուն հետ, նորերս հեռու մնացինք անոր սրտի զարկէն. Ոչ իսկ փորձեցինք բան մը հասուցանել մեր խղճի պարտքէն: Ասի՞թ. Զէին պակսեր առիթները, եթէ մտարերէինք մեզ ընծայուած բարօրութիւնը, մանաւանդ անոնք որ նիւթական բացառիկ եւ նախանձելի դիրքերու հասան այս հողին վրայ, քանի մը տարուան մէջ:

Դեռ ուշ չէ սակայն զգացնելու համար թէ կը ճանչնանք մեզ եղած երախտիքը:

Օգանաւ մը, նորեկ Հայերուս անունով ընծայուած երկրին պաշտպանութեան, դեղեցիկ՝ ժէստ մը պիտի ըլլայ մեր կողմէ՝ մեզ գտած ասպնջականութեան փոխան: Ան ոչ միայն մեր կողմէ հատուցում մը պիտի ըլլայ խղճի պարտքի մը, այլ եւ առիթ մը ասպնջական ժողովուրդին զգացնելու կապը որ մեր սիրտը կը կապէ այս հողին:

Ներկայ դարը չօշափելի փաստերու դարն է: Մեր նախնիքներուն թողած բարի համբաւը որոճալով ու ծամծմելով չէ որ պիտի կարենանք մեր ներկայ հոգեկան կապին ապացոյցը տալ: Դրական փաստը պէտք է մեր հոգեկան ամէնչութիւնը զգացնելու համար այս երկրին ու իր ժողովուրդին:

Զմոռնանք մանաւանդ որ ժէսթի մը արժէքը աւելի կը շեշտուի երբ արդիւնքն է ինքնաբեր մղումի մը: Երբ ան հայ տարրէն իրմէն կուգայ՝ առանց պահանջուած, ոչ իսկ թելադրուած ըլլալու:

Առաջարկը հրապարակ կը դնենք ահա: Զենք տարակուսիր որ Ռումանահայ բովանդակ գաղութին սրտին կը խօսի ան: Բայց անհրաժեշտ է մարմին տալ անոր: Եւ որքան շուտ այնքան լաւ:

Ազգային ղեկավար մարմինները պիտի կարենա՞ն ըմբռնել պարտականութեան բաժինը որ իրենցն է,— առաջին հերթին նախաձեռնութիւնը »:

ԱՆԳԼԻՈՑ Րոչէսթըր փոքրիկ քաղաքին մէջ կայ սիրուն, կոկիկ պանդոկ մը, իր տեսակին մէջ մէկ հատիկ է: Քաղաքէն քիչ մը դուրս, օդաւէտ եւ բարձրահայեաց: Ուղեւորները ձրի եւ հիանալի ընդունելութիւն կը գտնեն հոն, առանց մէկ փէննի ծախսելու: Մեկնելու պահուն, մէկ շիլին ալ պարգեւ կը ստանան: Հիմնուած է 1579ին, Րիչըրտ Ուօթի կողմէ եւ կը կոչուի «Ուղեւորներու Տուն Րիչըրտ Ուօթի»: Հիմնադիրը շատ հարուստ եղած է եւ կտակը, կը տրամադրէ.— «Կ'ուզեմ, որ տուն մը ստեղծուի, ուր հիւրընկալուին աղքատ բայց պարկեշտ ճամբորդները: Հոն պիտի գիշերեն եւ ուտեն ձրի, եւ յաջորդ օրը իրենց մեկնելու պահուն պիտի տրուի իրենց չորս փէննի: Դատարկապորտները եւ պաշտօնական անձնաւորութիւնները մուտք չունին հոն»:

358 տարիէ ի վեր հոն կայ ռսկեմատեան մը, ուր բիւրաւոր ճամբորդներ իրենց երախտագիտութիւնը յայտնած են այս գեղեցիկ ու բարի պանդոկին առատաձեռն հիմնադրին:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բըթեաչի եւ մելանով:

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Առանց հաւատքի՝ մարդու ձեռք առանց ոսկորի: Զօրայ մարդը որ հաւատք չունի, խմալ որ երկու տարեկան տղայ: Քսաստ քիւրտ չէ այնմալու եֆանքով կը յաղթէ կորիճ Հայուն. հիմա ախպրտիք, դուք ըսէք ո՛վ զուլաւթով դուրս եկաւ, կորիճ Հայը՞, քռստ Քի՞ւրտը. Ես ձեզի կ'ըսեմ ո՛չ էս, ոչ էն: Հայպա՞. տուրք հաւատ-քը, բռնինչ զուլաւթը, որ տակ է այնալու թֆանքը: Էս բանին խորհուրդը էս է, երեխան մօր կաթի հետ զէնք կ'ուզէ:

— Էս մէ՛կ:

Ինքնաբաւականութեամբ վայելելով զարմացկոտ հետաքրքրութիւնը բերանաբաց գիւղացիներու, որոնց չունչերնին բռնած կը հետեւէին անոր ճառին ամէն մէկ խօսքին, Առիւծ Գեւօն քոլը մէկ կողմ ծռեց, ծանր ու մեծ սիկարէթ մը պլլեց անցուց երկար չիպուխի ծայրը, մինչ չուրքի երիտասարդներէն մէկը ձախ ձեռքը կրծքին, գլուխը խոնարհեցուցած կրակի կտոր մը դէմ կը բռնէր: Մէկ երկու անգամ պահուութեամբ ծուխը ներս քաշել վերջ, Առիւծ Գեւօն շարունակեց.

— «Ցա՞ լոյս». յոյսը մեծ խորհուրդ ի ախպրտիք: Առանց յոյսի աշխարհ տեղահան կ'եղնի: Մէկ դուք ըսէք, լօշն ու դօնիկ առանց թթխմորի կ'եղնին, չէ՛ վալլահ չեն եղնիր: Էդպէս չէ մարդ առածին յոյսն անպակաս պիտի եղնի: Բայց էս յոյս խմը քանը չի, էւ ամենուս, ըռինքն ազգի յոյսն ի, խըց Վանայ ծով խորունկ, խըց Մասիսի սար բարձր: Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի: Գատն ականջ ունի, ախպրտիք, ես մէկ աստծ դուք երկուք հասկցէք: Էս յոյսը մեր ազգի մեծ մուրազն է... հալպաթ կը ծիծղաք: Ցիքեր կընէք էս Առիւծ Գեւօն ողորդ կ'ըսէ: Հա՛, վալլահ, ողորդ կ'ըսէ: Հայ ժողովուրդ ըլդ յոյսով պիտի ապրի մինչեւ էն կեանի՝ երբ որ մըր աէր Ցիսուս ու Քրիստոս մըր ազգի մուրազին հասցնէ: Բաց աչօք տեսանք, մեր ազգիւյոյս, մեր Անին խըց որ հին ժամանակ հազար ու մէկ եկեղեցիներով Հայու զօրքով ու թագաւորո՛վ, ախպրտիք մնացածն չէ զուք Ֆիւր ըրէք:

— Էս չէ երկմէ՛ք:

— Հիմա չէ զանք սիրուն: Էս աէր, հէ՛, կնկայ ծոց պառկող չախալները, էս էն չէ, կնկայ աէր չէ, մօր աէր չէ: Խօսք միտք մեծ է: Ժամու պատարագին որ տիրացուք կ'ըսեն. «աէր միութիւն Հայոց ազգին». կէօ զես աէր ըլդ աէրն է: Ըսինք, հայ ժողովուրդ սիրով էղնի, խմալ որ կ'ըսեն գեղկանք, գերան կը կոտրի: Էն կեսխ մեր յոյս որ ըսել է ազգի մուրազ, մեր հաւատքով, ըռինքն զուլաւթով ձեռք կը բերենք: Որ աէր միութիւն եղնի ազգի մէջ՝ էն կեսխ վստակութիւն, յուզայութիւն չ'եղնիր. Հայ ժողովուրդ կուշտ կշտի կայնուէլ կ'եղնի խըց Սիփանայ սար, էլ ոչ Օսմանցու թուր ու թֆանք... Էն կ'ասէի որ աէր միութիւն եղնի, հայ ազգի մէջը դեւին չի դպիր: Ցօ միտքս հասկցա՞ք:

— Էս չէ երեք:

Հոս երկար շունչ մը առաւ Առիւծ Գեւօն, ճակտի քրտինքը սրբեց ու նոր սիկարէթ մը պլլելով սկսաւ ծխել: Սաքուի մէջ հաւաքուած բազմութեան դէմքերուն վրայ խորհրդաւոր ժպիտ մը կը խաղար: Գրեթէ բոլորն ալ հասկցեր էին Առիւծ Գեւոյի խօսքերու բուն իմաստը: Գոհունակութեամբ դէմքերնին կը ճառագայթէր. որո՞ւ սրտին մօտ չէին այդ մտքերը, որո՞ւ երազները չէին փայփայեր այդ խօսքերը: Եթէ ուրիշ մէկը խօսէր, թէկուզ գիւղի քահանան կամ վարժապետը, անշուշտ մարդ կ'ըսէին եւ որչա՞ն ճառախօսներ լսած էին այդ օրերուն, բայց վերջէն, գլուխնին կը քերէին, նոյնիսկ հեգնանքով իրարու աչք կ'ընէին: Բայց Առիւծ Գեւոյի նման յայտնի յեղափոխական մը, մեծերու հետ նստած, անոնց խորհուրդին գիտակ, աշխարհի անցուդարձերուն ծանօթ, գիտէր թէ ինչ կը խօսի: Անոր խօսքերուն տակն անշուշտ բան մը կար թաղնուած: Երբ Առիւծ Գեւօն սկսաւ շարունակել կիսատ ճառը, սաքուի մէջ ճանճի պզզոց մը իսկ կրնար լսուիլ:

— Քաւոր հաւատք, յոյս, աէր եւ մկրտութիւն ըսեց. լաւ մտիկ ըրէք. մկրտութիւն էդ բոլորէն վերջ կուգայ: Էդ իմա՞լ կ'եղնի: Զըք գինայ հըլպըթ չէք գինայ: Էս խորհուրդ բացատրեմ որ չըսէք Առիւծ Գեւօն չէ էս բանէն խապար չէ: Մկրտութիւն մեծ խորհուրդ է, տակը էն է, որ հաւատք, յոյսը, աէրը, երեքն ալ մէկ մէկ իրարու զուրկ... Հաւատք... Ճիշդ... կ'ամուսնայ, ճուտ... Սուրբ... ուր մկրտութեան միտք ազգի կազմակերպութիւն է. ըսենք, երեխի անունն ազգի տաֆթարի մէջ գրուէ է: Սուրբ մկրտութիւն, էս յեղափոխական կազմակերպութիւն է, էն ո՛վ սուրբ միւռոն կ'ինքը ունի վեր ճակտին, էն մէջ կազմակերպութեան, մէջ յեղափոխութեան կ'եղնի: Էդ որ Հայ չուղէ կազմակերպութիւն: Հը՛, տէրտէր, դու առա անկնունք մնացած երեխէն ժամ կ'երթայ, տղայութիւն կ'երթա՞յ: Մեղայ, մեղայ, հէչ հըմլայ բան կ'եղնի՞: Չէ՛, չ'եղնիր: Որ սուրբ միւռոն ունենք վեր մեր ճակտին, հայ քրիստոնեայ ենք, Հայու յոյս հաւատի զինուոր, հայ ազգի զինուոր, յեղափոխութեան զինուոր: Իտա հըմլայէ:

— Խօսք վաղ Առիւծ Գեւօն կերթայ, դուք կը մնաք: Իմ խօսքեր իմ մտքեր մտահան չանէք: Ահա Գրիգոր ձեր մեծ, ձեր ախպէր: Միտք մտքի տըւէք, կազմակերպութիւն ըրէք, զէնք առէք, էս է ազգի մեծ խորհուրդ: Զէ՛նք առէք: Հէ՛յ, հէ՛յ, էն Հայ որ վստակութիւն կ'անի՝ էն Հայու հոգին դժոխք պիտի երթայ. օխթանասուն տարի եռման կուպրի կարասի մէջ, օխթանասուն տարի չէ հալած իւղի պղնձի մէջ պիտի տապկուի, խմալ որ ձուկ թավի մէջ: Յեղափոխութիւն պիտի զարկէ էդ Վստակներ: Յեղափոխութիւն կ'ասի.«զէնք առէ՛ք, կազմակերպուեցէ՛ք»: Յեղափոխութիւն ըլդ բան կ'ըսէ, Առիւծ Գեւօն չէ զըս բան կըսէ, վերջ փուշմնողին Աստուած հասնի:

Այսպէս ամէն երեկոյ երբ բազմութիւնը կը հաւաքուէր, Առիւծ Գեւօն կը բանար օրհնուած բերանը եւ ճըշմարիտ ճառախօսի նման լարուած կը պահէր ունկնդիրները: Սաքուի մէջ խռնուած գիւղացիները կը հետեւէին անոր արտասանած ամէն մէկ բառին՝ երկիւղածութեան հասնող յափշտակութեամբ: Բերան չէր, օրհնուած տաճար էր անոր բերանը:

X

Բնակարանաբար Առիւծ Գեւոյի ներկայութեան պատճառով շրջանի գիւղերէն Հայերու յաճախակի երթեւեկը պիտի չվրիպէր Խաչանի աչէ՛ր, Հիւսէյին բէկի ուշադրութենէն:

Հայտարանցի աշիրաթի Ապաղայի շրջանի մեծը, Հիւսէյին բէկ, ինչպէս կը յիշէ ընթերցողը, մեր վաղածանօթ Խասիճէի ամուսինն էր: Հիւսէյին բէկը սահմանադրութեան հռչակումէն հետեւանքով դժգոհելու մասնաւոր պատճառ մը չունէր: Կը պահէր քրտական Համիտիէ հեծելազունդի գայմագամի պաշտօնը, որ անուանական բնոյթ ունէր, թէեւ շօշափելի ամսական մը կ'ապահովէր իրեն, հանդատօրէն կը վայելէր իր անսահման տարածութեամբ հողերուն հասոյթը, որու մէկ մասն էր Խաչան գիւղը: Տարիներու ընթացքին պատկառելի հարստութիւն մը դիզած էր ու իր միակ մտահոգութիւնը այդ հարստութեան պահպանումն էր: Բնածին սրատեսութեամբ օժտուած խելօք մարդ մը, ան յեղափոխութեան շրջանին իսկ առանց կառավարութեան հետ դէչ մարդ դառնալու, չէզոք դիրք մը բռնեց: Մասնաւորապէս կը նայէր իր գիւղացիներու հակապետական գործունէութեան վրայ, նոյնիսկ չքաշուելով մէկ երկու անգամ իր տան մէջ ընդունելու յեղափոխական շրջիկներ: Երկու կողմերուն համար ալ լաւ մարդ դառնալու քաղաքականութիւնը վերջին հաշուով շահաւոր եղաւ իրեն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովը

Ազգերու Դաշնակցութեան 18րդ ընդհ. ժողովը բացուեցաւ նախագահութեամբ Սպանիոյ վարչապետին, որուն բացման խօսքէն վերջ, նախագահ ընտրուեցաւ Հնդկաստանի ներկայացուցիչը, Աղա խան։ Առաջին անգամ է որ իշխան մը կը նախագահէ Ազգաժողովին։ Աղա խան իր ճառին մէջ փափկութեամբ դիտել տուաւ թէ լոյսը Արեւելքէն կը ծագի…

Լիագօրագիրներու յանձնախումբը բողոքագիր մը ստացաւ Զօր. Ֆրանքոյի ներկայացուցիչէն, հանրապետական Սպանիոյ պատուիրակներուն ընդունելութեան դէմ. Յանձնախումբը պատասխանեց թէ ինք ձեռնհաս չէ իրաւագիտական խնդիրներ քննելու։ Եթովպիոյ խնդիրը չեկաւ յանձնախումբին առջեւ, բայց դեռ փակուած չէ. Նէկիւսը նամակով մը կը յայտնէր թէ պատուիրակութիւն ղրկած չէ, օրակարգին վրայ չանցնելով Եթովպիոյ խնդիրը, բայց պիտի ղրկէ յառաջիկային։ Նիոնի համաձայնութեան առթիւ, շատ մը պետութիւններ սրամադիր են գոհացում տալու Իտալիոյ, ճանչնալով Եթովպիոյ գրաւումը։

Չինական կառավարութիւնը կոչ մը ուղղեց Ազգաժողովին, բողոքելով Ճափոնի ոտնձգութեանց դէմ։ Չի կարծուիր որ Ա. Դ. Խորհուրդը յարմար դատէ պատժական տնօրինութիւններ վճռել Ճափոնի դէմ։

Կը վախցուէր որ Խ. Միութեան ներկայացուցիչը Ազգաժողովին մէջ ալ փոթորիկ մը յարուցանէ, ամբաստանելով Իտալիան։ «Մաթէնի» թղթակիցը կը գրէ թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը մտերմական տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լիթվինովի հետ եւ քանի վայրկեանի չափ խօսեցաւ, որպէսզի տեղը ծանր նստի։ Եւ Լիթվինով համակերպեցաւ։

Հիթլէրի թունոտ ճառը բոլշեւիկներու դէմ

Նիւրէնպէրկի Ժողովին փակման առթիւ, Հիթլէր նորէն թունոտ ճառ մը խօսեցաւ համայնավարութեան դէմ։ Ահա քանի մը հատուածներ.

— «Այն թշնամին զոր պարտութեան մատնեցինք մեր երկրին մէջ, նորէն կը գործէ մեզի դէմ։ Ցաւկալեա ռուսական չարիք մը չէ համայնավարութիւնը, այլ միջազգային չարիք մը։ Ժողովուրդներու այդ ճշմարիտ մակաբոյծը կը սպառնայ մերթ, երբեմն հոս, երբեմն հոն։ Ան կ'ուզէ փորել մարդկային ընկերութեան էական հիմերը։ Ժողովրդավար պետութիւնները ուղեն - չուզեն պիտի հարկադրուին պայքարիլ այդ մանրէին դէմ, ուրեմն վերջացած է իրենց ժողովրդապետութիւնը։ Գերմանիա եւ Իտալիա վտանգէ զերծ են, քանի որ արմատախիլ ոչնչացուցած են այդ թոյնը իրենց երկիրներուն մէջ»։

Այս առթիւ ալ յարձակելով Հրեաներուն դէմ, Հիթլէր յայտարարեց.

— «Հրեաները երբեք չեն արտադրած որ եւ է բան որ դրական ըլլայ։ Անոնք անընդունակ են, փուճ եւ դատարկ եւ այդպէս ալ պիտի մնան։ Գերմանիա բացարձակապէս վախ չունի բոլշեւիկեան կամ հրէական վտանգէ մը, բայց կը վախնայ միւս ժողովուրդներուն համար։ Որովհետեւ մենք գիտենք որ պրոլետարիատի դիկտատուրան ուրիշ բան չէ եթէ ոչ հրէական իմացականութեան դիկտատուրան»։

Արաբական համագումարին բանաձեւը Պաղեստինի բաժանման դէմ

Արաբական ազգային համագումարը, որ տեղի ունեցաւ Պլուտանի մէջ (Լիբանան), հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած եւ մամուլին հաղորդած է.—

Պաղեստին կը կազմէ Արաբական Հայրենիքին ամբողջական մէկ մասը.—

Արաբ ազգը կը մերժէ Պաղեստինի բաժանման գաղափարը.— Համագումարը պիտի ընդդիմանայ հրէական պետութեան մը կազմութեան, բոլոր ազդու միջոցներով.—

Համագումարը կը պահանջէ.—

Ջնջել Պալֆըրի յայտարարութիւնը.— ջնջել հողատարութիւնը, եւ կնքել անգլեւպաղեստինեան դաշնագիր մը, ճանչնալով Պաղեստինի անկախութիւնը եւ գերիշխանութիւնը եւ կազմելով սահմանադրական պետութիւն մը որ կ'նբաշխատարէ միջազգային սկզբունքով հաստատուած փոքրամասնութեանց իրաւունքները։

Հրէական ներգաղթը պէտք է դադրի եւ օրինական տրամադրութիւններ հաստատուին, արգիլելով արաբական հողի որ եւ է փոխանցում Հրեաներու։

Համագումարը կը յայտարարէ թէ անգլեւարաբական բարեկամութիւնը կախում ունի վերոյիշեալ պահանջներու գոհացումէն։ Անգլիա յամառելով չարունակել իր ներկայ քաղաքականութիւնը՝ կը հարկադրէ արաբ ազգը որ նոր դիրք մը բռնէ։ Արաբներու եւ Հրեաներու միջեւ հաշտեցողութիւն մը կրնայ հաստատուիլ միայն այս պահանջներու վրայ որ կը կազմեն միակ արդար եւ կարելի միջոցները՝ պահպանելու համար խաղաղութիւնը Ս. Տեղեաց մէջ։

Ո՞վ պիտի ժառանգէ սուլթան Համիտի միլիոնները

Մօսիւ Ցիւրիխի (Զուիցերիա) դատարանը պիտի քննէ Սուլթան Համիտի ժառանգութեան դատը, որ կը շարունակուի 14 տարիէ ի վեր եւ որով շահագրգռուած են ութ պետութիւններ եւ 22 ժառանգորդներ։

Կարմիր Սուլթանը երբ մեռաւ 1918ին, կ'ըսէին թէ 50 միլիոն անգլ. ոսկիի հարստութիւն մը ձգած է, ինչ որ այս օրուան սակով կ'ընէ մօտ վեց միլիառ ֆրանք։ Դատախազները եւ պաշտպանները ցրուած են աշխարհի ամէն կողմը եւ չարք մը դատեր իրարու յաջորդած։ Այս դատին մէջ շահագրգռուած են Սուրիա, Իրաք, Պաղեստին, Տրիպոլիս, Ալպանիա, Անդրյորդանան, Լիբանան եւայլն։ Այս պետութեանց ետեւը կը գտնուին Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Յունաստան, Թուրքիա, իսկ անտեսական շահերու բերումով՝ Ամերիկա։ Նոյնիսկ հեռաւոր Ճափոնն մասնակցած է միջազգային դատավարութեան։

Դատավարութիւնը ոչ միայն դէմ դիմաց կը հանէ ամենազգի դատախազներ, այլեւ կը պահանջէ համայնագիտական հմտութիւն,— իրաւագիտութիւն, միջազգային օրէնք, պատերազմի պատմութիւն, բնական իրաւունք, ազգագրութիւն, աշխարհագրութիւն, երկրաբանութիւն, տնտեսագրութիւն, ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունք եւն.։

Կարմիր Սուլթանը մեռած ատեն կը հաշուէին 22 ժառանգորդներ, որոնց ինկած հարստութիւնը կը տարածուէր ամբողջ Օսմ. կայսրութեան մէջ։ Պատերազմէն վերջը, կայսրութիւնը անդամատուած ըլլալով, Սուլթանին ժառանգորդները կ'ուզեն իրենց բաժինը գանձել այն պետութիւններէն որ նոր կազմուեցան եւ ժառանգեցին Օսմ. կայսրութեան հարստութիւնները։ Արդ, այս պետութիւնները թէ ժառանգորդ են, թէ պարտատէր եւ թէ պահանջատէր։ Այսպէս, ամանք փոխ գրամ տուած են Օսմ. կայսրութեան, ուրեմն պահանջատէր են։ Բայց, պատերազմէն վերջը այդ կայսրութենէն հողամասեր առած ըլլալով, պարտական են փոխատուներուն։

Այս դատավարութիւնը դեռ ուրիշ ծալքեր ալ ունի որոնց մասին պիտի խօսինք յաջորդով

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ԳԸԼՈՆԳի «Զրաւ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը 14 Սեպտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8½ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ կոմիտէի ընտրութիւն եւ պատգամաւորի զեկուցում։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ

Մամուլի տակ է եւ մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ օրացոյցը ճոխ բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ տպագրութեամբ։

Ապսպրանքի համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝

N. Gagossian, 40, Rue Nationale, Marseille (France).

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի Սեթանոցի Հայրենակց. Միութեան կողմէ, ի պատիւ Սեթանոցի հայ գինուորցուներու։

18 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8—12

Պ. Զ. Միրզախանի սրճարանը, 49 Րիւ տը լա Տէֆանս։

Կը խօսի Գնդապետ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Արեւելեան նուագ.

ՄՈՒՏՔ՝ 5 ՖՐԱՆՔ. գործազուրկներու եւ փոքրիկներու 3 ֆր.։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պ. Սարգիս եւ Աղաւնի Քիւրքճեան կը փնտռեն իրենց հօրաքրոջ որդին Նիքսարցի Աւետիս Հառաբեան, մօր անուն Անգրան, քրոջ անունը Վերոն, եղբայրները՝ Յարութիւն, Կարապետ, Նշան։ 1912ին զինուորագրուած է Թրքական բանակին մէջ։ Լուր կայ թէ այժմ կը գտնուի Ցունաստան։

Կը խնդրուի իրմէ կամ իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Պ. Սարգիս Քիւրքճեանի, 8ter, Rue Traversière Billancourt, Seine, France:

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Արամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ)։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Գըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մաքիար Չիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթպաշեանի հետ։ Տեղահանութեան միջոցին գիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France։

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէ արտատպել։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿ. ԱՐԱՄ ԵԱՂՈՒՊԵԱՆ (Եափեան) եւ զաւակները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն իրենց հօրեղբօր՝ Տէր եւ տիկին Յովսէփ Եաղուպեանի, իրենց սիրելի որդւոյն՝

ԳԷՈՐԳ ԵԱՂՈՒՊԵԱՆԻ

դառնագին մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ արկածի մը հետեւանքով։

Փարիզ, 14 Սեպտ. 1937

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տ. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Թէքէեանի՝ իրենց սոր եւ զօքանչին՝ Վերժին Սարգիսեանի դառնագին մահուան առթիւ։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Ընկերներէ, բարեկամներէ եւ «Մեզուէ» գործակալներէ կը խնդրեմ նըկատի ունենալ նոր հասցէս՝

Hatchikian Nerses

131, Rue Lafayette, (chez Coiffeur).

Vienne (Isère)

Մարսիլիահայ կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Միութենական միութեան ծովանաւորութեամբ, յառաջիկայ Նոյեմբերի 28ին, կիրակի կէսօրէ ետք, Սալ փրամի մէջ, մեծ պատրաստութեամբ եւ արտակարգ շուքով պիտի տրուի նուագահանդէս մը՝ դեկավարութեամբ երաժշտագէտ Գ. Ալեմշահի։ Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն՝ նկատի ունենալ սոյն թուականը եւ չխայտառակել զայն։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13°) Imprimerie A. DER (AGOPIAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Նկատելով որ թեթեւամիտ աղջիկը հազուստի շատ սէր ունի, Սառան ասաց։

— Ջաւօն խօ կարել իմանումէ, կը կարկատէ, յետոյ կը հագնէ։

— Կարե՞լ, ի՞նչպէս չէ իմանում։ Տեսնո՞ւմ ես այդ մատները,— նա ցոյց տուեց աջ ձեռքի մատները.— տեսնո՞ւմ ես, ախ, քանի՞ անգամ Ջաւօի մայրը ասեղով ծակծկել է այդ մատները ու ասել. «Գետինը մտնես, կար սովրիր»։

— Տեսնում եմ, որ չնորհալի աղջիկ ես, հիմա պատմիր, թէ ինչո՞ւ համար էր կուտում աղան տիկնոջ հետ։

— Աղան ասում էր՝ պէտք է մի նոր կնիկ բերեմ. տիկինը ասում էր՝ չէ, չը պիտի բերես.— ես ինձ կը խեղդեմ, ասում էր, երբ նոր կնիկ կը բերես։ — Դա մեղք չէ՞, Խուրշիդի նման ո՞րտեղ կայ։ Էլ ի՞նչ պէտք է նոր կընիկ։

Սառայի համար փոքր առ փոքր պարզւում էր մթին հանելուկը։

— Խուրշիդի նմանը ոչ մի տեղ չը կայ,— պատասխանեց նա,— բայց դու այն ասա, Ջաւօ, ի՞նչ նոր կին է ուզում բերել աղան։

— Ջաւօի տիկինը կը մեռնի, երբ աղան նոր կին կը բերէ, եւ Ջաւօն էլ նրանից յետոյ շատ չի ապրի… ասաց աղախինը եւ նրա աչքերը լցուեցին արտասուքով։

— Ախար ո՞ւմը պէտք է բերէ, կը-կին հարցրեց Սառան, համբերութիւնը հատնելով։

— Դու այն հարցրու, թէ տիկինը ի՞նչ բանի համար ուղարկեց քեզ մօտ Ջաւօին, այն ժամանակ Ջաւօն քեզ կ'ասէ, թէ ում կը բերէ։

— Լաւ, ի՞նչ բանի համար ուղարկեց։

Երբ գիշերը կոխեցին, տատասը տիկինը ասաց. Ջաւօ, կը գնաս մեր Խաչօ քիրվայի տունը, Սառային շատ բարեւ կ'անես, քէֆը կը հարցնես եւ կ'ասես… (Ախ, ես մոռացայ, որ քո քէֆը հարցնէի)։

— Վնաս չունի։ Ի՞նչ ասաց տիկինը։

— Տիկինը ասաց. Սառային կը կանչես մի ծածուկ տեղ ու կ'ասես… (Դրա համար էի քեզ կանչում այն ծառերի տակը, այնտեղ ծածուկ է։

— Այստեղ էլ ծածուկ է, մեզ ոչ ոք չէ լսում։ Ի՞նչ ասաց տիկինը։

— Տիկինը ասաց, որ դուք Ստեփանիկին չուտով հեռացնէք եւ մի ուրիշ երկիր տանէք։ Թէ որ մարդիկ չունէք, ասաց տիկինը, ես մարդիկ կը տամ, որ տանեն, եւ ուր որ ուզում էք, այնտեղ հասցնեն։ Առաւօտը դեռ չէր լուսացել, այդ խօսքերը ասաց տիկինը։— Երդուիր, ասաց, Ջաւօ, որ գաղտնիքս կը պահես եւ ուրիշին չես ասի։ Ջաւօն երդուեցաւ։

Ցեռոյ աղջիկը պատմեց, թէ տիկինը ապսպրեց, որ կը տանէ Ջաւօին, եթէ մի ուրիշ մարդու յայտնելու լինի այդ գաղտնիքը եւ աւելացրեց թէ ինքը շատ է վախենում տիկնոջից, որովհետեւ նա կարող է սպանել, թէ ինքը իր աչքով էր տեսել, որպէս նա մի օր սպանեց սպասաւորներից մէկին, բայց թէ ի՞նչ բանի համար էր, Ջաւօն այդ չիտեր… Բայց խեղճ Սառան չը լսեց վերջին խօսքերից եւ ոչ մէկը։ Ստեփանիկի անունը լսածին պէս, կարծես, կայծակով նրան հարուածեցին, նա սարսափեցաւ, թուլացաւ եւ ուժաթափ գետին պիտի գլորուէր, եթէ Քիւրտ աղջկայ զօրեղ ձեռքը չը բռնէր նրան։ Միամիտ աղջկան թէեւ անհասկնալի էր ողորմելի կնոջ ցաւալի խռովութիւնը, բայց զգաց, որ շատ դառն էր հաղորդած լուրը, եւ սկսեց մխիթարել նրան։

— Թող Սառան դարդ չանի, Ջաւօի տիկինը քանի կենդանի է, չի թողնի, որ աղան այս տնից աղջիկ տանէ։

— Ի՞նչ աղջիկ, հարցրեց Սառան մի փոքր ուշքի գալով.— մեր տանը հասած աղջիկ չը կայ։

— Աղան գիտէ, որ Ստեփանիկը աղջիկ է։

Այդ միջոցին Ստեփանիկը թակում կերակրում էր իր ալծեամին, որ մի քանի օր առաջ բէկը ընծայել էր նրան։ Արեւի ճառագայթները ընկել էին պատանու գեղեցիկ դէմքի վրայ, եւ հեռուից նկատւում էր նրա վայելչակազմ հասակը։ Սառան ցոյց տուեց աղախինին ասելով.

— Տեսնո՞ւմ ես, նա է Ստեփանիկը, չաւ մարդ սուր, նա աղջի՞կ է։ Ո՞վ է ասել աղային մի այդպիսի սուտ բան։

— Աղային ասել է ձեր քիւրտ աղախիններից մէկը՝ Հիլօ հովիւի կինը։

— Տիկինը ասում էր, ես սպանել կը տամ այդ անզգամին։

— Հիլօի կինը սուտ է ասել. նա մեր տնից բան գողացաւ, մենք նրան դուրս արեցինք. դրա համար սուտ է ասել։

Սառան նկատեց, որ Ջաւօն թէեւ միամիտ աղջիկ էր, բայց այնքան յիմար չէր, որքան ինքը կարծում էր, բացի դրանից, տեսնելով նրա անկեղծ հաւատարմութիւնը դէպի իր տիկինը, որ առհասարակ յատուկ է կիսավայրենի աղախիններին,— պատուիրեց նրան մի քանի խօսքեր, որ հաղորդէ իր տիկնոջը։ Նա ասաց, որ Ջաւօն իր կողմից փոխադարձապէս ողջունէ տիկնոջը եւ հարցնէ նրա քէֆը։

Նա խնդրեց, որ «Ջաւօն» յայտնէ տիկնոջը Սառայի շնորհակալութիւնը այն տեղեկութիւնների համար, որ այսօր ստացաւ։ Ցետոյ Սառան խնդրեց յայտնել տիկնոջը, որ բոլորովին սխալ է կարծել, թէ Ստեփանիկը աղջիկ է, այսուամենայնիւ, քանի որ տիկինը ցանկանում է, որ Ստեփանիկին հեռացնեն այդ երկրից, նրա կամքը կատարուած կը լինի։ Ցետոյ աւելացրեց Սառան, թէ ինքը շատ կը ցանկանար մէկ անգամ գոնէ տեսնուել տիկնոջ հետ, այդ բաների մասին խորհրդակցելու համար, եւ խնդրում է, որ տիկինը ինքը կարգադրէ թէ ի՞նչ հնարքով կարող էր կատարուել այդ տեսութիւնը, որ բոլորովին գաղտնի մնար։ Վերջացնելով իր յանձնարարութիւնները, Սառան հարցրեց.

— Իմ խելացի Ջաւօ, կարո՞ղ ես այդ բոլորը առանց մոռանալու հաղորդել տիկնոջը։

— Ջաւօն սուր միտք ունի, Ջաւօն չի մոռանայ,— պատասխանեց նա, այնուհետեւ նման մի առ մի կրկնելով Սառայի ասածները, թէեւ մի քանի սխալներ արեց, թէեւ նախադասութիւնները իր եղանակով յետ ու առաջ դարձրեց։

ՐԱՖՖԻ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 16 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3526

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՕՐԻ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ԱՄՊԵՐ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՎՐԱՅ

»»»» • ««««

Վերջին տարիներու ընթացքին, առաջին անգամ է որ միջազգային ծրագիր մը սեղանի վրայ կը դրուի, կը կարդացուի եւ կը ստորագրուի անմիջապէս :

Այդպէս եղաւ Նիոնի համաձայնութիւնը :

Ուրբաթ օր էր որ բացուեցաւ խորհրդաժողովը, մասնակցութեամբ ինը պետութեանց :

Շաբաթ օր արդէն վերջնական համաձայնութիւն գոյացած էր, հակառակ Լիթվինովի փոթորկայոյզ ճառին, ինչպէս եւ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ բացակայութեան :

Յաջորդ օրը ճշդուեցան գործնական մանրամասնութիւններ, միշտ սպասելով Հռոմի եւ Պերլինի պատասխանին :

Երեքշաբթի օր, 14 սեպտեմբեր, արդէն ստորագրուած էր համաձայնութիւնը, եւ Միջերկրականի երկու գլխաւոր պետութիւնները, Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին, ամենի ուժ մը կեդրոնացուցած ըլլալով Միջերկրականի մէջ.

Վերջնական ստորագրութեան առթին, արդէն հասած էր Իտալիոյ ժխտական պատասխանը, որ շատոնց կը նախատեսուէր: Անշուշտ Գերմանիան ալ պիտի պաշտպանէ իր ուղեկիցին եւ գինակիցին տեսակէտը — հաւասարութիւն — թէեւ Միջերկրականի պետութիւն մը չէ :

Ինչպէս ժողովին արագ ելքը, նոյնպէս Մեծն Բրիտանիոյ վճռականութիւնը բոլորին ուշադրութիւնը գրաւեցին, այս առթիւ :

Ուրեմն Լոնտոն այլեւս անհանդուրժելի՞ կը գտնէ Իտալիոյ յաւակնութիւնները՝ Միջերկրականի մէջ: Այլեւս յորդա՞ծ է իր համբերութեան բաժակը: Իր կենսական թելերո՞ւն կը դպչին Հռոմ - Պերլին առանցքին յարաճուն յաւակնութիւնները:

Այս հարցումները կ՚ըլլան մանաւորապէս անոր համար որ, Միջերկրականի հսկողութեան առաջին գաղափարը յղացած էր Փարիզ եւ քանի մը անգամ ալ առաջարկած, բայց Լոնտոն չուզեց լսել :

Արդ, Անգլիա ինչո՞ւ մէկ անգամէն դիրք փոխեց, ջերմութեամբ ձեռք առաւ ծրագիրը, եւ անմիջապէս համաձայնելով Ֆրանսայի հետ, ժողովի հրաւիրեց միւս շահակից պետութիւններու ներկայացուցիչները, ժողովին մէջ ալ, առանց շատ բարակը փնտռելու, ընդունիլ տուաւ ծրագիրը, ստանձնելով հսկողութեան ամէնէն ծանր բեռը: (Մօտաւորապէս 60 բրիտանական մարտանաւեր կեդրոնացած են Միջերկրականի մէջ, եւ ապահովաբար անոր կէսին չափ ալ՝ ֆրանսական):

Զափազանցութիւն պիտի չըլլար ըսել թէ չափուելու նոր փորձ մըն է որ կը կատարէ Լոնտոն, Միջերկրականի տիրապետութեան համար :

Առաջին փորձը կատարեց Եթովպիոյ պատերազմին առթին, ստանձնելով պատժական անօրինութեանց վերին հսկողութիւնը : Հակառակ սարքուած պաշարման, Իտալիա հասաւ իր նպատակին, գրաւելով Եթովպիան եւ հիմը դնելով երազուած կայսրութեան:

Այնուհետեւ առագաստները իջան երկու կողմէն ալ, եւ կնքուեցաւ Միջերկրականի համաձայնութիւնը՝ Լոնտոնի եւ Հռոմի միջեւ :

Աւելի շատ ձեւակերպութիւն մըն էր այդ, ընդհանուր սկզբունքներով: Հիմնական, գործնական հարցերը միշտ կը մնան առկախ: Կը կարծուէր թէ այդ մասին ալ համաձայնութիւն մը պիտի կնքուէր այս ամսու կամ յառաջիկայ հոկտեմբերին, քանի որ Անգլիոյ վարչապետը կը խորհէր Հռոմ երթալ եւ անձամբ տեսակցիլ Մուսոլինիի հետ :

Մինչ այս մինչ այն, ծովը փոթորկեցաւ «անծանօթ» սուզանաւերու «խորհրդաւոր» յարձակումներով: Դէպքեր պատահեցան Միջերկրականի արեւմտեան ափերէն մինչեւ Եգէական եւ Տարտանէլ: Նոյնիսկ Մարմարան խռովեցաւ նմանօրինակ պատմութիւններով: Յետոյ Մոսկուա երկու ծանուցագիրներ ուղղեց, հատուցում եւ պատիժ պահանջելով Իտալիայէն :

Մէկ խօսքով, պատահեցան դէպքեր որոնք շատ մօտէն կը շօշափէին Միջերկրականի դերակշռութեան հարցը, — ամէնէն փափուկ խնդիրը՝ բրիտանական կայսրութեան համար:

Ի վերջոյ ո՞վ է Միջերկրականի տէրը :

Տարիներէ ի վեր Մեծն Բրիտանիան է որ կ՚իշխէ այնտեղ, իսկ վերջն ալ՝ Ֆրանսան: Եւ ահա նոր եւ աւելի զօրաւոր մրցակից մը, Ֆաշական Իտալիան, իր սպառնալից նշանախօսքով, — «Մարէ Նօսթրում» (Մեր ծովը):

Եթովպական պատերազմն ալ հաստատեց թէ նոր մրցակիցը ի վիճակի է լայնօրէն շարժելու այդ ծովուն մէջ: Այն ատենէն ի վեր, Մեծն Բրիտանիա հարկադրուեցաւ նոր աջակիցներ, զինակիցներ փնտռել, ինչպէս եւ աւելի ապահով խարիսխներ ճարել կամ հիմնել: Ան իր ցանցին կապեց նոյնիսկ Յունաստանը, Թուրքիան եւ Ռումանիան, միշտ ձգտելով Սեւ Ծովէն դուրս չհանել միւս մրցակիցը՝ Խ. Միութիւնը :

Այս ծաւալուն ցանցը կը փարատէ՞ր բոլոր մտահոգութիւնները :

Պատասխանը փնտռեցէք Նիոնի համաձայնութեան մէջ :

Ցարդելով հանդերձ միջազգային կենցաղավարութեան բոլոր ձեւերը, եւ առաջին առթիւ գործակցութեան հրաւիրելով բոլոր շահակից պետութիւնները, Մեծն Բրիտանիա հսկողութեան ծրագրին մէջ Իտալիոյ կը սահմանէ շատ նեղ գօտի մը,— իր երկրային ջուրերը: Ինչ որ կը նշանակէ մրցակիցը դնել ճիշդ այն դեռնին վրայ ուր կը գտնուին Յունաստան, Թուրքիա եւ Խ. Միութիւնը :

Ահա թէ ինչպէս նոր ամպեր կը կուտակուին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՆԻՈՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ
ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՎ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Անգլիա եւ Ֆրանսա գործի ձեռնարկեցին

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Իտալիա մերժեց Նիոնի համաձայնութիւնը, հաւասարութիւն պահանջելով : Բայց եւ այնպէս բոլոր դուռները փակուած չեն: Իտալական ծանուցագիրը կ՚ըսէ —

« Ֆաշական կառավարութիւնը քննեց Նիոնի ժողովին մասնակցող պետութեանց կնքած համաձայնութիւնը, ինչպէս եւ Սեպտեմբեր 13ի յուշագիրը, որոնք յանձնուած էին Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարներուն կողմէ : Այդ պաշտօնագիրներէն երեւան կուգայ որ եթէ Իտալիա միանայ ընդունուած համաձայնութեան, միայն Տիւրէնեան ծովը պիտի յանձնուի իրեն հսկողութեան համար, մինչ Միջերկրականի գրեթէ ամբողջ մնացեալ մասին մէջ նոյն հսկողութիւնը պիտի կատարուի բրիտանական եւ ֆրանսական տորփիղներուն կողմէ : Այս կարգադրութեննէն յառաջ գալիք կացութիւնը անընդունելի կը թուի Իտալիոյ համար: Իտալիոյ կենսական շահը Միջերկրականի մէջ, եւ այն իրողութիւնը թէ ճիշդ հաղորդակցութեանց այս գիծերուն վրայ է որ կը գտնուի իր ամէնէն բանուկ նաւագնացութիւնը, Իտալիոյ համար անհրաժեշտ կը դարձնեն բացարձակ հաւասարութիւն վայելել ուրիշ ամէն պետութեան հետ, Միջերկրականի միւս բոլոր շրջաններուն մէջ, ո՛ւր որ ալ ըլլան »

Այս պատասխանը մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց Լոնտոնի մէջ, ուր կը կարծէին թէ ամէն դիջողութիւն եղած է, որպէսզի հրաւիրուած պետութիւնները պատճառ չունենան մեկուսանալու: Բայց եւ այնպէս, համաձայնութիւնը արդէն ստորագրուած ըլլալով մասնակցող ինը պետութեանց կողմէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին, հսկողութիւնը կատարելու համար :

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նաւային ամէնէն հզօր ուժն է որ կը համախմբուի Միջերկրականի մէջ, պատերազմէն ի վեր: Միայն բրիտանական տորփիղը 40 մարտանաւեր տրամադրած է, կազմ եւ պատրաստ՝ ընկղմելու որ եւ է սուզանաւ որ կը փորձէ ասպատակութիւն կատարել, 5000 մղոն տարածութեան մը վրայ: Ֆրանսական տորմիղն ալ մեծ ուժեր կեդրոնացուցած է, որոնք սերտօրէն պիտի գործակցին անգլիական մարտանաւերուն հետ: Օդանաւեր եւս պիտի աջակցին գործողութեանց: Երկու երկիրներու մարտանաւերը ամէն դիւրութիւն պիտի վայելեն, անգլիական կամ ֆրանսական խարիսխներ գործածելու համար, ամէն անգամ որ պէտք ունենան: Անգլիական ծովակալութիւնը վերջին պահուն տասը մարտանաւ եւս ղրկեց: 36 թորփիլահալածներէ եւ ուրիշ թորփիլանաւերէ զատ, Անգլիա Միջերկրականի մէջ կեդրոնացուցած է չորս վիթխարի զրահաւորներ եւ 8 — 10 յածանաւեր, եօթը սուզանաւեր, եօթը ական մաքրող նաւեր եւն.: Մէկ խօսքով, կատարեալ պատերազմական վիճակ :

*** Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Ժընեւ գտնուած ըլլալով, պաշտօնական շրջանակներու մէջ լռութիւն կը տիրէ Իտալիոյ ժխտական պատասխանին առթիւ: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Իտալիոյ պահանջած հաւասարութիւնը կրնայ մեր ի վայր շրջել Նիոնի համաձայնութիւնը: Արդ, ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի կը համարուի խորունկ փոփոխութիւններ կատարել կնքուած համաձայնութեան մէջ, թէեւ բաց դուռ ձգուած է մանր բարեփոխումներու համար ։

Համաձայնութեան ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, Ալճերիոյ ֆրանսական նաւատորմէն եօթը թորփիլահալածներ եւս անմիջապէս ճամբայ ելան դէպի Միջերկրական: Ընդհ. հրամանատար նշանակուած է դեր - ծովակալ Էսթէվա: Ինչպէս Անգլիա, նոյնպէս Ֆրանսա շատոնց կարեւոր ուժեր կեդրոնացուցած է Միջերկրականի մէջ, ի նախատեսութիւն ամէն պատահականութեան :

Պայմանագրին ստորագրութիւնը եւ ճառեր

»»»» • ««««

Նիոնի համաձայնութեան ստորագրութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի կէսօրին, ժամը 12.30ին: Փակման ճառը խօսեցաւ Պ. Իվօն Տէլպոս, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, շեշտելով թէ կնքուած համաձայնութիւնը կ՚անցնի շրջանային կարգադրութեան մը սահմանը: « Նախատեսուած ճամբաներուն վրայ իրարու կը հանդիպին ամէն ազգէ նաւեր: Երաշխաւորել Միջերկրականի խաղաղ նաւարկութիւնը՝ կը նշանակէ ապահովել աշխարհի վաճառականութեան: Դարաւոր նաւագնացութեան այդ շրջանին մէջ վերահաստատել ապահովութիւնը՝ կրնշանակէ պաշտպանել քաղաքակրթութեան կենսական կեդրոններէն մէկը: Կը նշանակէ նաեւ պաշտպանել անոր ամէնէն թանկագին ստորոգելիներէն մէկը, միջազգային բարոյականի մը գոյութիւնը »:

Յետոյ խօսք առաւ Պ. Լիթվինով, գոհունակութիւն յայտնելով գոյացած համաձայնութեան մասին: Այս առթիւ շեշտեց — « Այն առարկութիւնները զոր բրինք առաջին օրերը, փարատեցան, երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա որոշեցին առանձին ապահովել Միջերկրականի նաւային հսկողութիւնը »:

Ճառ մըն ալ Անգլիոյ արտաքին նախարարը խօսեցաւ, յոյս յայտնելով թէ ամբողջ աշխարհ պիտի գնահատէ կատարուած աշխատանքը եւ պիտի դիւրացնէ բոլոր շահակից պետութեանց գործակցութիւնը ։

Թուրքիա մենայն աթոռ կը պահանջէ

Թուրքիոյ արտաքին գործավարը կէս - մնայուն աթոռ մը պահանջեց Ա. Դ. Խորհուրդին մէջ: Այս առթիւ ներկայացուցած ցեկուցման մէջ Թ. Ռ. Արաս կ՚ըսէ.

— Իրողութիւն է որ խաղաղութեան ամրապնդումը Միջերկրականի մէջ՝ շատ կարեւոր ազդակ մը կը կազմէ Եւրոպայի, մինչեւ անգամ ամբողջ հին աշխարհի խաղաղութեան համար: Թուրքիա, որ ամէն ժամանակ եւ բոլոր պարագաներուն մէջ ապացուցած է իր ջերը՝ խաղաղութեան եւ ազգերու փոխադարձ հասկացողութեան համար, ինչ որ Ազգաժողովին խտէպն է, անհրաժեշտ կը գտնէ բազմիլ Ա. Դ. Խորհուրդին մէջ, յառաջիկայ տարիներու ընթացքին, մանաւանդ որ իր աշխարհագրական դիրքը թոյլ կուտայ իր գործունէութիւնը դնել ի սպաս խաղաղութեան, համաձայն իր ուժերուն: Հետեւաբար, իմ երկիրս պիտի խնդրէ ընդհ. ժողովէն՝ քուէարկել իր վերընտրութիւնը :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅՍՏԵ՞Ղ ԱԼ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ ԿԱՆ

—○—

Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթը նոր շրջանը բացաւ «մերկացմամբ» իր խմբագրին: Ու կը թուի թէ այդպէս ալ պիտի շարունակէ :

Ինչ որ գրեց, մինչեւ հիմա, Հօկին դիմակը պատռելու համար, կարծէ է յառաջաբան մը նկատել :

Հօկի քարտուղարը վերջերս պատասխան մը թխած էր, ներբողելու համար « Ապագայ»ի մէկ մեղադրանքը:

Շաբաթաթերթը հիմնաւորելով իր ամբաստանութիւնը, կ՚ազդարարէ.

— « Խորհուրդ կուտանք Հօկին, այն դիրքին մէջ ուր կը գտնուի այսօր, շատ ընկրկել «պատասխաններ» եւ « հերքումներ» ճարելու: Ուրիշ շատ մը անտիպ եւ այլապէս գունագեղ «պատկերազարդումներ» կը նանք տակաւին դնել իր եւ համբաւութեան տրամադրութեանը տակ: Եւ ամէն անգամ, «հերքումներ հաւաքելու համար, պիտի գլուխը նորանոր անդունդներու մէջ »: («Ապագայ» 11 Սեպտ.):

Ահա ուրիշ վարագոյր մըն ալ կը բացուի, շաբաթաթերթի նոյն թիւին խմբագրականով :

Վերջերս հաղորդուեցաւ թէ Բարեգործականը իր հովանաւորութեան տակ առած է Դպրոցասէրը :

« Ապագայ», հերքելով այս կարգադրութիւնը, կը փսփսայ.

— « Արդարեւ, այս ամէնէն կը հասկցուէր միայն որ Բարեգործականը իր « հովանաւորութեան տակ առեր է » Դպրոցասէրը: Այս աւելի քան դիւանագիտական գաղտնապահութիւնը մեզի մեծ զարմանք պատճառեց: Ի՞նչ կը նշանակէ հովանաւորութեան տակ առնել վարժարան մը: Եւ ի՞նչ վարժարան: Ո եւ է կանխակալ կարծիք չենք ուզեր յայտնել այս հաստատութեան մասին: Բայց նորութիւն մը չըլլար եթէ ըսենք թէ ան մէկն է մեր ազգային հիմնարկութիւններէն որ ամէնէն աւելի բաժ - բաժ - աւ - ներու տեղի տուած է, եւ որուն մասին միշտ կան խոր եւ իրական տարակարծութիւններ: Բարեգործականը իր թեւարկութեանը տակ կ՚առնէ զայն, եւ պէտք չի տեսներ տեղեկացնելու թէ ի՛նչ է իր կարծիքը մօտաւոր անցեալի գործունէութեան վրայ: Ինքնին կը հասկցուի սակայն, քանի որ այս «թեւարկութենէն» յետոյ բան մը փոխուած չէ, որքան որ գիտենք, դպրոցին հիմնական կազմակերպութեանը մէջ, թէ Միութիւնը ո եւ է վերապահութիւն չուզեր յայտնել այդ գործունէութեան մասին: Կամ գոնէ կ՚ուզէ անցեալը թաղել եւ ծայրէն սկսիլ »:

Շաբաթաթերթը ուրիշ ամբարիշտ խօսքեր ալ կը սահեցնէ.

— « Գոյութիւն պիտի ունենա՞ն, հսկողութեան եւ համբառուի իրաւունքներ, եւ մինչեւ ո՞ւր պիտի հասնին ;

... Եւ կամ հինգած վաճառանիշ մը վերանորոգելո՞ւ պիտի ծառայէ միայն այս պաշտպանութիւնը »:

Ինչպէս կը տեսնէք, այս մասին ալ բանե՛ր, բանե՛ր գիտէ ռամկավար օրկանը, բայց առ այժմ չուզեր հանել լեզուին տակ եղած քարերը:

Ոչի՛նչ: Ուշ ըլլայ, նուշ ըլլայ: Չէ՞ որ ամէնքս ալ «խափշ - խափշի երկրին կուգանք :

Տասը տարի անցաւ, մինչեւ որ ունեցանք Հօկին հարազատ յուսանկարը՝ նոյնինքն կենդանի ձեռքով քաշուած: Շա՞տ է քիչ մըն ալ համբերել, որպէսզի Դպրոցասէրը եւ Բարեգործականը եւս յուսանկարուին, նոյն հազուադէպ ձեռքերով :

ՎԱՀԷ

Պաղեստինի խնդիրը Ազգ. Դաշնակցութեան առջեւ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը երեքշաբթի օր քննեց երկու կարեւոր խնդիրներ՝ ուխտին բարեփոխումը եւ Պաղեստինի բաժանման հարցը ։

Պաղեստինի մասին բացատրական ճառ մը խօսեցաւ Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը: Ներկայացնելով բաժանման ծրագրին գլխաւոր գիծերը, Պ. Իտըն յայտնեց թէ ամէն բան վերջացած չէ եւ թէ իր կառավարութիւնը արտօնութիւն պիտի խնդրէ, լրացուցիչ ուսումնասիրութիւն մը կատարելու համար: Անգլիա ամսական 1000 հոգի սահմանած է Հրեաներու ներգաղթը, բայց առժամեայ է այս տնօրինութիւնը: Եզրակացնելով, Պ. Իտըն ըսաւ թէ հոգատարութեանց յանձնաժողովը արդէն ընդունած է բաժանման սկզբունքը, եւ կը յուսայ որ Ա. Դ. Խորհուրդն ալ պիտի ընդունի ։

Յետոյ խօսք առաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, յայտարարելով թէ իր կառավարութիւնը առ այժմ կը վերապահէ իր կարծիքը՝ Պաղեստինի բաժանման մասին: Լեհաստանի ներկայացուցիչը փափաք յայտնեց որ զարկ տրուի հրէական ներգաղթին, (որպէսզի կարելի եղածին չափ շատ Հրեաներ հեռանան Լեհաստանէն):

Ո՞վ սարքեց Էթուալի դաւադրութիւնը

»»»» • ««««

Քննութիւնները եւ խուզարկութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ, երեւան հանելու համար շարաթ գիշերուան դաւադրութեան հեղինակները ։ Ո եւ է շօշափելի հետք չէ գտնուած տակաւին: Ամէն օր վկաներ կը ներկայանան, զարմանազան բաներ պատմելով, առանց սակայն լուսաբանելու ամբողջ գաղտնիքը: Ներքին նախարարութիւնը եւ Ապահովութեան Տեսչութիւնը բացարձակ լռութիւն կը պահեն, մինչեւ հիմա ձեռք ձգուած փաստերու մասին :

Առջի օր խորհրդաւոր վկայ մը ներկայանալով, հարցաքննուեցաւ մանրամասնօրէն: Իր յայտարարութիւնները գաղտնի կը պահուին: Կարգ մը թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, վկան ըսեր է թէ ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը իրեն պաշտօն յանձնած էր կարեւոր չէնք մը օդը հանել մեծ պուլվառներուն մօտ: Վկան, որ օտարազգի է, բայց ֆրանսական հպատակ դարձած, մերժեր է կատարել այդ արարքը եւ հիմա սպառնալիքի ենթակայ է: Հարցաքննիչ դատաւորը ուշադրութեամբ լսելով այս պատմութիւնը, անհրաժեշտ քննութիւնները կատարել տուաւ, առանց շօշափելի արդիւնքի մը յանգելու

*** Թուլուզէն յանկարծ անհետացաւ իտալացի հուշակաւոր անիշխանական մը, Թամպուրինի, որ շռայլ կեանք կը վարէր: Թերթերը կը գրեն թէ մեկնած ատեն ըսեր է,— « Իմ մեկնումս աղմուկ պիտի հանէ »: Կը կարծուի թէ կապ ունի եթէ ոչ Էթուալի դէպքին, գոնէ Սպանիոյ սահմանագլուխին վրայ կատարուած դաւադրութեանց հետ :

Անծանօթ վկայ մը, որ Սանթէի պահականոցը գացած եւ յետոյ ոստիկանութեան կեդրոնը հրաւիրուած էր, այլեւս մէջտեղ չէ ելած :

Խուզարկութիւնները եւ հետապնդումները խստօրէն կը շարունակուին նաեւ գաւառի մէջ: Թերթերը գիտել կուտան թէ քննութիւնը մեծ դժուարութեանց կը հանդիպի :

*** Էթուալի դէպքին երկու զոհերը, երկու պահակներ, թաղուեցան երէկ: Կրօնական արարողութիւնը կատարուեցաւ Մայր եկեղեցին, Նոթր Տամ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՑՎԻ ՎՐԱՅ

Գ.

Իմ խօսակցի դէմքը հանդիսաւոր արտայայտութիւն է առնում։

— Աւելորդը, օ, այո, մեծ մարդ էր եւ մեծ նախագահ։ Ես էլ էր հետեւողներից մէկն եմ։ Այո, շատ մեծ մարդ էր եւ դրա համար էլ մի մեծ սխալ գործեց։

— Ինչ այդ սխա՞լը, վրայ բերի ես։

— Մեծ պատերազմին մասնակցելն էր։ Բայց այդ սխալը այլեւս չի կրկնուի։ … [illegible]

… են բոլոր ճամբորդներից կամքերը այն վայրկեանից, երբ ոտք դրինք այս նաւը։

Սուրճի գաւաթները պարպուել են եւ պարոնը, լրացնելու համար մեր զրոյցը, ինձ է ուղղում այն հարցը, որից չի կարող խուսափել գրեթէ ոչ մէկ Ամերիկացի, երբ խօսում է օտարականի հետ։

— Ի՞նչ է ձեր տպաւորութիւնը Ամերիկայից, սիրո՞ւմ էք մեր երկիրը։

— Մեծ եւ հարուստ մի երկիր, երիտասարդ, առողջ, հզօր եւ ստեղծագործ մի ժողովուրդով, որ կոչուած է վճռական դեր կատարելու քաղաքակիրթ աշխարհի պատմութեան մէջ, լինի դա խաղաղութեան թէ պատե- … [illegible]

Ու գիտեմ նաեւ որ, եթէ պատերազմը պայթի, Թամարնի կենսագրութիւնը պատրաստող այս պարոնին, հակառակ իր կամքին, կը նետեն դէպի կռուի խրամատները ճիշդ այնպէս, ինչպէս հիմա Աբուլիտանեան տանում է մեզ, ուր որ թելադրում է նաւապետի կամքը, որի դէմ անզօր …

Առաջին իսկ օրուանից այդ պարոնը գրաւում է իմ ուշադրութիւնը։ Ուզում եմ ծանօթանալ իրեն հետ, բայց նա չի տեսնում իրեն հետեւող իմ հետաքրքիր հայեացքը, նա իր շուրջը չի նայում եւ թւում է թէ իր տենդոտ հայեացքը ուղղուած է իր հոգու ներսը։

Արդէն մօտենում ենք Եւրոպական ցամաքին։ Վաղը առ պիտի իջնենք։

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՑԱՂԻԿ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ԹՌՈՒՄ

… [illegible] իր մազապուրծ բարեկամներուն հետ՝ շունչը Ֆրանսա կ՚առնէ, ուր՝ անոնց թեւին տակ կը մեծնայ ու հասակ կը նետէ։

Փարիզի մէջ ճանչցայ զինքը։ Հաստակով պարթեւ, տարիքը հազիւ 24, դէմքին վրայ երկու սեւ խոշոր աչքեր, որոնց մէջ շատ դիւրութեամբ կը կարդացուէին ցեղին տառապանքին հետ՝ իր կրած չարչարանքը։ Ու կուրծքին տակ ունէր սիրտ մը, որ օրէ օր կը լեցուէր նոր յոյսերով, նոր արեւներով։

Իրիկուն մը Լեւոն Աքըլեան, Մալաթիացի, սենեակին դուռը զարկաւ։ Կը բանամ։ Ձեռքը հաստափոր գիրք մը, ժպտուն մօտս նստաւ։

— Այդ ի՞նչ է, Լեւոն։

— Նոյն, պիտի զիտնաս։

Մաքուր տպագրուած, լաթակազմ Ֆրանսերէն գիրք մը, որ կը պատկանէր իր բնակած [illegible] պետական գրատան։ Անունը «Արեւելեան ազգերու պատմութիւնը»։

Յարհուրդ առւի որ կարդայ։ Նախապէս պրպտած ըլլալով, անմիջապէս բացաւ այն էջը ուր կը սկսէր «Հայաստանի պատմութիւնը»։

— Բայց աս տեղը չեմ հասկնար, յանկարծ հարցուց յուզուած եղանա- … [illegible]

… ձայն։ Ես պիտի նախընտրէի երթալ Հայաստան եւ հոն ծառայել։ Այն տեղ մեր արեւը կայ, մեր օդն ու ջուրը, մեր հողը, որուն վրայ ինկան մեր քաջերի եղբայրները։ Ի հարկին մենք ալ …

Մեծ եղբայրը շունչը Ներգաղթի կեդրոնը կ՚առնէ եւ, կը խնդրէ, որ իրենց ծախքերով Հայաստան ղրկեն։ «Անկարելի է», կը պատասխանեն Լեւոն, այս «անկարելի» բառին առջեւ ինքզինքը խորթ կը զգայ։ Տարբեր տարբեր խորհուրդներ կը չարչարեն միտքը։ Ու ակամայ շրթներէն խօսք մը փախցնէ։

— Կամ Հայաստան գոյութիւն չունի եւ, կամ մենք անոր զաւակները չենք։

Թէեւ ըսած էր այս բառը, սակայն վայրկեանապէս զղջում մը մեղայի բերած էր զինքը։

— Հայաստան կայ եւ մենք անոր զաւակներն ենք երբ որ ալ ըլլայ, պարագաները ինչ ալ որ ըլլան։

Ու կը սպասէր այն ՄԵԾ ՕՐԻՆ։

×

Այդ ուշացող օրերուն հետ, որ Լեւոնի սիրտը կը ճմլէր, յանկարծ յուզեց ճամբորդի մը պէս կը թուլնայ։ Կը փչրուէին յոյսերը կարծես, ու կը … [illegible]

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

… եւ աչքերուն մէջ դեռ կար ու կը մընար հին օրերու կարօտի բարկ կրակը։

— Ձայնդ չելլէր, յանկարծ դէմքին ժպիտ մը տալով խօսեցաւ Լեւոն, Հայաստանի դռները ե՞րբ պիտի բացուին, ե՞րբ պիտի տղաքներ այս լորձուն պողոտաներէն։

Քանի մը չաւ բաներ պատմեցի։ Թեւաւորուեցաւ։ Ուրախութեններն աչքերը փայլատակեցին։ Ու վերջապէս շրթները բացաւ։

— Աղօթենք որ այդ օրը շուտ գայ։ Գիտցած եղիր, ամէնէն առաջ ես պիտի իջնամ կարաւանին առջեւ։ Նաւագոյնը ես պիտի բռնեմ։ Հասակիս յարմար չէ՞։ Ցտեսութիւն։

… [illegible]

ԳԱՐՄԱՆԻ

ՑՊՐՈՑ ԵՒ ՁԵՌԱԳԻՐ … [illegible]

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՈՒ ԱՏԵԼՈՒԹԵԱՆ ՀՈՎԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այն խմբագրով խմբագրականի մը մէջ (9 Սեպտ.)։

— «Գ. Արշակ Ջօպանեան ազգասիրական պարտականութիւն մը կատարեց Հօկի դիմակը վար առնելով, «Ապագայ»ի մէջ հրատարակուած շարունակական յօդուածով։ … [illegible]

… [illegible]

(14)

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

Վերին աստիճան դժուարին հարց էր մեզ համար, քանի որ ոչ ղենքի առդ … [illegible]

Հարցաքննութիւնը վերջացաւ եւ չէյխին հրամանով մեզ տարին, հարց … [illegible]

ու աշխատանքին աւելի կարեւորութիւն տալով, քան Հայաստանի օգնութեան գործին։

Բերենք միայն փաստ մը։

1924ին Ամերիկայի Հ. Կ. Խ.ը հազար տոլար ղրկած էր Աթէնքի Կարմիր Խաչին ներկայացուցիչներու կարիքներուն յատկացնելու համար։ Երկար բանակցութիւններէ եւ երաշխիքներ ստանալէ յետոյ թէ այդ գումարը պիտի յատկացուի նպատակին, հազար տոլարը տրուեցաւ Գ. Շահվէրտեանին, ընկալագրի փոխարէն։

Այդ օրերուն պատրաստուող ընտրութիւններուն պայքարի շրջանն էր եւ պ. Շահվէրտեան, պահ մը նեղգուղթը մոռցած, կիրքով մխրճուած էր ընտրական պայքարին մէջ, Դաշնակցութիւնը պարտութեան մատնելու համար։ Զարմացած չենք ըլլար եթէ ըսենք որ Հօկը, պ. Շահվէրտեանի հրահանգով կարեւոր գումարներ ծախսեց, յաջողցնելու համար իր թեկնածուները։ Ընտրութիւններէն յետոյ, պ. Շահվէրտեանի շրջանակներէն մէջի հաղորդուեցաւ թէ Կ. Խաչի հազար տոլարը յատկացուած էր քուէները ծախու առնելու գործին։ Մէկ քուէի համար մինչեւ 500 դրախմի վճարուած էր։

Այս փաստէն զատ, ուրիշ բազմաթիւ փաստեր կուգան մեզ համոզելու թէ Հայաստանի կառավարութիւնը Հօկը առեղծած է գաղութահայութիւնը պառակտելու, հայ աշխատաւորութեան մէջ համայնավարական գաղափարները տարածելու եւ ձեռք գնելու ազգային անշարժ հարստութիւններու վրայ»։

«ԱԶԱՏԱՐԱՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ»

«Յառաջ»ի մէջ, ներկայացուցած էնք, անգամ մը, Չեխոսլովաքիոյ նախագահը, Մազարիք, այնպէս ինչպէս կը ներկայանայ իր յուշերուն մէջ։

Իր մահուան առթիւ, կը թարմացնենք յիշատակը.—

Մազարիք ծնած է 7 մարտ 1850ին, Մորավիոյ մէջ։ Հայրը, ճորտ մը աւստրիական ատատապետութեան մէջ, կառապան էր եւ գիրքի թշնամի։ Մայրն էր որ կը սիրէր գիրքը, ուսումը, ուստի կը փափաքէր որ զաւակը, Մազարիք, դպրոց ղրուի։ Սակայն դպրոց մտնելու համար, ճորտը պարտաւոր էր արտօնութիւն ստանալ։ Ջիկանքը, աւատապետական առանձնաշնորհները, մանկութեան օրերէն սկսեալ ատելութեամբ լեցուցին Մազարիքի հոգին։ Ճիշդ է որ, հազար դժուարութիւններէ վերջ, արտօնութիւն տրուեցաւ փոքրիկ Մազարիքի որ դպրոց յաճախէ։ Բայց ամէն օր իր հօրը դերութիւնը տեսնելով Մազարիք դառն փորձառութիւն մը կը ստանար։ Օր մըն ալ, հայրը չուզելով տանիլ տղուն դպրոցական ծանր ծախքերը, Մազարիք վերադարձաւ տուն, գիրքերու ծրար մը անութին տակ, խոր դառնութիւն մը հոգւոյն մէջ։

Հայրը զայն ղրկեց Վիէննա, դարբինի մը մօտ աշկերտութեան։ Տուտով լքեց այդ արհեստը, որովհետեւ իրեն ժամանակ չէր ձգեր ընթերցանութեան։ Մտաւ գրավաճառի մը մօտ, ուր լայն միջոց ունէր կարդալու ամէն գիրք։ Սակայն չուտով ճամբեցին զինք։ Յուսահատ դարձաւ հօրը տունը։ Կառապան էր հայրը, մինչ կուլար մայրը։ Այս անգամ աշկերտ գնաց պայտարի մը մօտ։

Բարեբախտութիւն մը եղաւ իրեն համար, երբ իշխանի մը օժանդակութեամբ՝ գերմանական լիսէն աւարտելէ վերջ մտաւ Վիէննայի համալսարանը։ 1876ին փիլիսոփայութեան վարդապետի տիտղոս ստացաւ։ 1878ին ամուսնացաւ ամերիկացի աղջկան մը հետ, որ կրցաւ հասկնալ իր հագին, ամէն կերպով նպաստեց Մազարիքի յաջողութիւններուն եւ բարձրացումին։

Ու կը սկսի Մազարիքի պայքարի կեանքը։ Մազարիք կողմնակից չէր բանի միջոցներու, յեղափոխական շարժումներու,— ինք կը փափաքէր կատարել մտաւորական յեղափոխութիւն մը, ազգային գիտակցութեան ուժով ճնշել թշնամին։ Ժամանակ մը պաշտօնավարեց Պրակի համալսարանին մէջ, յետոյ Փրակայի համալսարանին մէջ, որ զարգացած էր իր ջանքերով։ Համալսարանական այս կեանքով՝ ան աշխատեցաւ պատրաստել սերունդ մը, յաճախ բանտ ինկաւ, նոյնիսկ մահը ողջունեց, իր աշակերտներն իսկ պահ մը ուրացան զինք՝ չհասկնալով անոր պայքարի եղանակը։ Արդարեւ, զաւեշճանութիւն կը համարէին անոնք Մազարիքի քաղաքականութիւնը, որ կը նախընտրէր մտաւորական պայքարը քան յեղափոխական շարժումը։ Մազարիք եւս կը սիրէր կռիւը, բայց գիտակցութեան ճակատամարտը, իմացական ուժերու բախումը, այնպէս որ հրաժարեցաւ երեսփոխանութենէ եւ մտաւ հրապարակագրութեան մէջ՝ աքանչելի բանավէճերու ծնունդ տալով։

Այսպէս Մազարիք կը պատրաստէր իր ժողովուրդին իմացական ուժերու, ազգային գիտակցութեան աճումը, ատով թշնամին կանգնելու համար թշնամի եւ տիրապետող ազգին՝ Աւստրիացիներու ձուլման քաղաքականութեան դէմ։

Ընդհ. պատերազմին սկսաւ նոր ոդիսական մը, երկիր երկիր քաղաքական՝ քարոզչութեան ելած էր։ 1918ին, դարձեալ, կը կտրէ կ'անցնի Ռուսիան, Սիպերիան, եւ Ճափոնի վրայով՝ կը մտնէ Ամերիկա։ Շիքակոյի մէջ 200,000 Չեխեր ծափերով կ'ողջունեն զինք։ Կը հնչեն Ջինադարի փողերը, եւ Մազարիք, ամբողջ Եւրոպայի հիացիկ արտայայտութիւնները վայելելով, մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք շրջելով կը վերադառնայ իր երկիրը։ Ան արդէն կը կոչուի «Ցեխ ժողովուրդին հայրը», «Չեխիոյ հայրը»։ Փառքի այս շրջանին էր, որ Պէրնըրտ Շօ կ'ըսէր. «Երբ կազմուին Եւրոպայի Միացեալ - Նահանգները, միայն Մազարիքն է որ կրնայ նախագահութեան կոչուիլ»։

Փառքի այս երջանկութեան մէջ Մազարիք ունեցաւ նաեւ խորունկ ցաւի պահեր.— իր աղջիկն զաւակը մեռաւ, յետոյ կինը, որ այնքան նպաստած էր իր յաջողութիւններուն եւ վերելքին։

Մազարիք հիմնած է «իրապաշտ կուսակցութիւնը» եւ բազմաթիւ թերթեր։ Բայց իր արժէքաւոր գործերէն պէտք է յիշել հետեւեալ ուսումնասիրութիւնները. — Փաուստ (1883), Ցեխական հարցը (1885), Ընկերային հարցը (1898), Ռուսիա եւ Եւրոպա (1919—1921), Նոր Եւրոպան (1920), Ժողովրդապետութեան հարցերը (1924), Յուշեր եւ մտածումներ (1925), Համաշխարհային յեղափոխութիւնը (1925)։

Երկու անգամ նախագահ ընտրուեցաւ Չեխիոյ հանրապետութեան ։ Վերջին անգամ հրաժարեցաւ հօգը իրեն յաջորդեց Պէնէշ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՄԵՔԵՆԱՆԵՐԸ ԱՌԱՋ ՃԱՄԲԱՅ

— . —

ՃՈՒՄՀՈՒՐԻԷԹԻ բժշկապետը կը գրէ վերնի խորագրով.—

Երէկ, թերթերէն մին կը հաղորդէր թէ որոշուած է միջոցներ ձեռք առնել՝ աւելի արագ հասցնելու համար տարրեր որոնք կարենան մեքենաներ գործածել։ Նրբին գործավարութիւնը կուսակալներուն կարգ մը հրահանգներ է տուած՝ մեծ թիւով մեքենագէտներ, ինժենիւրներ վարիչներ եւ արհեստագիտական ծանօթութիւններ ունեցող մոթէօրի բանուորներ հասցնելու մասին, որպէսզի բանակը կարենայ անոնցմէ օգտուիլ։

Հալքէվիներուն մէջ ձրի դասընթացքներ պիտի բացուին՝ ժողովուրդին մոթէօրի մասին ծանօթութիւններ տալու եւ սէր արթնցնելու համար, ցուցահանդէսներ պիտի կազմակերպուին եւ ընդհանուր լսահաղորդութիւն մը պիտի սարքուի։ Դարը մեքենայի դարն է։ Մեքենան քաղաքակրթութեան մը խորհրդանշանն է եղած։ Մեքենան հոգին է նաեւ ազգային պաշտպանութեան։ Ան է որ օդանաւերը շարժման մէջ կը դնէ, հրթասայլերը կը քալեցնէ, ծանր հրետանին կը շարժէ եւայլն։ Այս ընթացքով՝ վաղուան պատերազմը մեքենայի պատերազմ մը պիտի ըլլայ, ու պիտի յաղթէ ան որ շատ մեքենայ ունի։

Ես կողմնակից եմ որ ամէն բանէ առաջ երկրին պաշտպանութեան մասին մտածուի։ Որովհետեւ, այն անկախութիւնն ու ազգային գոյութիւնը որ բանակին չի կրթնիր, վտանգուած է։

Օր մը եթէ բանակը հրաւիրուի իր պարտականութիւնը կատարելու՝ հայրենիքը փրկելու համար, հազար հազարաւոր մարդոց պէտք պիտի ըլլայ, որոնք կարենան մեքենայ գործածել։ Այսքան մեծ թիւով մեքենական բանակ մը անկարելի է ստանալ նման գետնէն բուսցնել։ Ուրեմն, գոհունակութեամբ պէտք է դիմաւորել Նրբին գործավարութեան կարգադրութիւնը։

Միայն թէ՝ կարեւոր կէտ մը կայ։ Այն որ, մեքենան, ցամաքի վրայ, ճամբաներու պէտք ունի։ Երբ ճամբաներ չկան, մեքենական միջոցներու օգտագործումը կը սահմանափակւի եւ, բնականաբար, մեքենական գիտելիքներով մարդիկ քիչ կը հանին։ Այնպէս որ, բանակին մեքենայացած մասը օգտագործելու համար հարկ է ճամբաններ շինել, որպէսզի կարելի ըլլայ մեքենայի գիտելիքներ ունեցող մարդիկ հասցնել։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՄՇԱԿԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Պոլսոյ մէջ մեռած է կրթական վաստակաւոր մը, պ. Արամ Նիկողոսեան։

1887ին շրջանաւարտ ըլլալով Պէրպէրեան վարժարանէն, Գ. Ա. Նիկողոսեան անմիջապէս կը նետուէր ուսուցչական ասպարէզը, ուր ամբողջ կէս դար աշխատեցաւ ու տքնեցաւ։ Տարիներով փոխ տնօրէնի պաշտօն վարած է Պէրպէրեանի մէջ, ապա տնօրէն Առափարարի կեդրոնական վարժարանը (1914ին)։ Յետոյ Պոլիս վերադարձին, երբ սեփական վարժարանը ունեցաւ «Արամեան Կրթարան» (Սկիւտար Պաղլար Պաշը) որ տուաւ խումբ մը շրջանաւարտներ։

Եղած է Շիշլիի Գարակէօզեան որբանոցի տնօրէն, ու տարիներով պաշտօնավարած է նաեւ Պէզազեան Լիսէի եւ Կեդրոնականի մէջ։

Պէրպէրեանի օրերէն սկսեալ մինչեւ իր վերջին օրերը, ոչ միայն մարզանքի սիրահար մըն էր այլ հաւատաւոր քարոզողն ու ներշնչողը։ Սկաուտական շարժման առաջին վարիչներէն եղած է։

⁂ Իսկ Պուքրէշի մէջ մեռած է Գ. Լեւոն Շահրեան, ժամուլի աշխատաւոր մը, որ երբեմն քաղաքաթերթ մըն ալ կը հրատարակէր Պոլսոյ մէջ։

ԳԼՏՈՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

— —

Արաբական թերթերը կը գրեն.—

Ճիլլի գիւղին մէջ, կարգ մը արաբ երիտասարդներ յարձակման ենթարկուեցան։ Անոր վրայ Սուէյտիոյ արաբ գիւղացիները բողոքի ցոյցեր ըրին եւ իրենց զայրոյթը տեղեկացուցին կառավարութեան։ Երկու օր զոց մնաց Սուէյտիան։ Նոյնիսկ զինեալ յարձակում մը գործելու սպառնալիքներ ըրին անոնք, սակայն, շնորհիւ կառավարութեան ձեռք առած միջոցներուն, առաջքը առնուեցաւ ծանր դէպքերուն։

Ֆրանսական ուժերու հրամանատար հազարապետ Վիլ, հարիւրի մօտ զինուորներով ձիով հասաւ եւ գիւղը պաշարելէ վերջ, ձերբակալեց յարձակող Թուրքերը։

Սանճաք օդափոխութեան եկող Ֆրանսացի ընտանիքներ հրաման ստացան, մինչեւ երկու շաբաթ, հեռանալու այդ շրջաններէն։ Գիթիաս, Քէսապ եւ Սուրբ-Օլուք գիւղադաշտութեան գացող Ֆրանսացիներէն ոմանք սկսան վերադառնալ, խոր յուզում եւ մտահոգութիւն պատճառելով Սանճաքի բնակչութեան։

Թուրք հիւպատոսը երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Սանճաքի թուրք երեսփոխաններ պ. պ. Առալըի եւ Մուսթաֆա Գուէյրի հետ։ Կ'ըսուի թէ հիւպատոսը յաջողած է անոնց միացումը թրքական քաղաքականութեան, միայն թէ, առժամապէս անոնք պիտի կրնան ֆէս գործածել։

Երկու թուրք երեսփոխաններու այս հոգեփոխութիւնը զարմանք չպատճառեց, որովհետեւ կը սպասուէր արդէն այս արդիւնքին։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

ԽՄԲ.— Այս պատմութեան աղբիւրն է թուրքերէն «Հապէր» թերթը։ Կը հրատարակենք իբրեւ նիւթ պատմութեան համար։

Պէրլինի Հինտէնպուրկ փողոցին մէջ, Թրքական դեսպանատան քարտուղարներէն Զիա պէյի կողմէ վարձուած թիւ 4 բնակարանի վարի յարկաբաժնին մէջ կը բնակէր Թալաաթ փաշան։

Կահաւորուած այդ յարկաբաժինը բաւական ընդարձակ էր։ Դուրսի դրան մուտքին առջեւ փոքրիկ սրահ մը կար, որուն աջ կողմը երկու մեծ եւ մէկ փոքր սենեակներ կը բացուէին։ Իսկ ձախ կողմը կը գտնուէր ուրիշ փոքրիկ սենեակ մը։ Թալաաթ փաշան աջ կողմի փոքրիկ սրահը գրասենեակի վերածած էր. միւս սենեակներէն մէկը հիւրանոցի եւ երկրորդը ճաշասենեակի։

Պէրլին գալէն ի վեր «Սալի Կեօք» անունով այդ յարկաբաժինին մէջ ապրող Թալաաթ փաշային զատ, միեւնոյն բնակարանի մէջ կը բնակէր նաեւ Իթթիհատ Թէրաքքը կուսակցութեան կեդրոնական վարչութեան անդամներէն Բրուսհի պէյ։ Սպասուհի մը տան բոլոր գործերը կը վարէր եւ կերակուր կը պատրաստէր։

Թալաաթ փաշա առաջին անգամ Պէրլին եկած օրերուն, արուարձաններէն մէկուն մէջ գտնուող սանթօրիոմի մը մէջ կը բնակէր. սակայն իր ընկերները տեսնելու համար յաճախ քաղաք իջնելու յոգնութենէն ձանձրացած ըլլալով, հաստատուած էր Հինտէնպուրկ փողոցի այդ բնակարանը։

Ամէն առաւօտ Թալաթ փաշա փողոց կ'ելլէր, պտոյտ մը կը կատարէր եւ կը հանդիպէր Տօքթ. Նազըմի կողմէ վարձուած մօտակայ գրասենեակը, ուրկէ ստանալէ վերջ իր օրական տեղեկագիրը, տուն կը վերադառնար։ Այդ տեղեկագիրը կը բաղկանար տեղական թերթերու մէջ հրատարակուած լուրերու ամփոփումներէն եւ մանաւանդ Թուրքիոյ շուրջ լոյս տեսնող լուրերէն։

Անձրեւոտ օր մըն էր։ Թալաթ փաշա այդպիսի պտոյտ մը նոր վերադարձած էր իր տունը։ Իր թրջած հագուստին ու վերարկուն սպասուհիին յանձնելէ վերջ, աշխատանքի սենեակը մտած էր։ Բրուսհի պէյ այդ միջոցին հոն կը նստէր։ Թալաթ փաշան տեսնելուն պէս ան ոտքի ելաւ եւ ըսաւ.

— Փաշաս, այսօր կ'երեւի նորէն շատ պտտեցաք։ Լաւ չէք ըներ։ Այսպէս առանձին պտտելով ձեր կեանքը վտանգի կ'ենթարկէք։ Ձեր հետապնդուած ըլլալը ծանուցող ազդարարութեանց կարեւորութիւն չէք տար։ Դեռ երկու օր առաջ չըսուեցա՞ւ ձեզի թէ Ֆրանսական զինուորի տարազով երկու հայ յեղափոխականներ կը թափառին Պէրլինի փողոցներուն մէջ։

Թալաթ փաշան Բրուսհի պէյէն բազմաթիւ անգամներ լսած էր այդ թելադրութիւնները։ Այս անգամ պատասխանեց.

— Ի՛յ մարդ, դուն ալ, իմ դիրքիս ու կացութեանց մէջ գտնուող մէկը ինչպէ՞ս կրնայ զգոյշ գտնուիլ։ Իմ գործունէութեանս բերմամբ, եթէ ոեւէ վտանգի ենթարկուիմ, պարագաս անձնական հաշիւի մը արդիւնք պէտք է նկատել։ Ես շատոնց պատրաստուած եմ գործունէութեանս հաշիւը արիւնով վճարելու։ Ու թէ քանիցս քեզի յայտնեցի որ եթէ մէկը որոշած է ուրիշ մը սպաննել, կուգայ ու կը զարնէ։ Անոր արգելք ըլլալ կարելի չէ։ Որով կը խնդրեմ, այս խնդիրը ուրիշ անգամ մի բանար ինծի։

Բրուսհի պէյ ձայն չհանեց։ Թալաթ փաշան ալ պահ մը լռեց։ Քիչ վերջ Բրուսհի պէյին դառնալով ըսաւ.

— Ես այսօր գրասենեակ չկրցայ հանդիպիլ, նոր լուրեր կա՞ն։

— Օրուան տեղեկագիրը հոս ղրկած են։ Հոն, գրասեղանին վրայ դրուած է։

Թալաթ փաշան սկսաւ կարդալ քանի մը թուղթէ բաղկացած այդ տեղեկագիրը.

«Թուրքիոյ դաշնակից պետութեանց կողմէ բաժանման ենթարկուելու տարաձայնութիւնները Պոլսոյ թերթութեան մէջ մեծ զայրոյթ եւ գրգռութիւն պատճառած ըլլալով, Թուրքերու եւ Եւրոպացիներու միջեւ բախումներ տեղի ունեցած են։ Թէեւ հաղորդուած էր որ Թուրքեր կողոպտած են Եւրոպացիներու պատկանող բոլոր վաճառատուները, սակայն այդ լուրերը դեռ չեն հաստատուած»։

Թալաթ փաշա տեղեկագիրի այդ մասը կարդալէն վերջ ըսաւ.

— Ահա՛ ուրիշ լուր մը, Եւրոպացիները Թուրքերու դէմ գրգռելու համար։

Բրուսհի պէյ գլխի շարժումով հաստատեց փաշային խօսքերը։ Թալաթ փաշա շարունակեց տեղեկագրին ընթերցումը.

«Պէրլինէր Թակէպլաթ»ի Լահէյէն ստացած մէկ տեղեկութեան համաձայն, Անգլիա եւ Ֆրանսա հրաժարած են Թուրքիոյ բաժանման ծրագրէն, նկատի ունենալով այդ ծրագրին իսլամական աշխարհին մէջ յառաջ բերելիք հակազդեցութիւնները ։ Ամերիկան ալ այդ կարծիքէն է եղեր։ Հիմա, սակայն, յիշուած պայմաններու սահմանին մէջ համաձայնութիւն մը գոյացնելու կ'աշխատին եղեր. — Պոլիսն ու Հայաստան Ամերիկայի հովանիին պիտի ենթարկուին, Յունաստան պիտի տիրանայ Իզմիրի եւ անոր շրջակայքին, Իտալիան՝ Անթալիոյ եւ Գոնիայի. Թագաւորի իշխանութեան տակ պիտի մնան միայն Պրուսան ու Էնկիւրին։

«Անոր հետ մէկտեղ լուծման այս ձեւը մտահոգութիւններ կ'արթնցնէ. Ամերիկացիի մը կողմէ «Թրիպիւն» թերթին եղած յայտարարութեան մը համաձայն, յառաջիկայ պատերազմը պիտի ըլլայ աներեւակայելիօրէն սոսկալի եւ տեղի պիտի ունենայ քրիստոնեաներու եւ իսլամներու միջեւ ։ Այսինքն կրօնական պատերազմ մը պիտի ըլլայ»։

(1) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

»»»» • ««««

Խաչան գիւղի Հայերը հողագուրկ մշակներ էին պարզապէս։ Անոնց մեծ մասը տասնեակ տարիներ առաջ եկած էր Խոչայի շրջանէն եւ Վերին Հայոց Ձորէն։ Գիւղացիները բէկի համար կ'երարէ կը ցանէին բարեբեր արտերը, մինչ շրջանի քրտութիւնը գրեթէ ամբողջովին խաշնարածութեամբ կը զբաղէր։ Ասով մէկտեղ ամբողջ Վասպուրականի մէջ չկար շրջան մը ուր անփափանատէր հայ գիւղացին որքան բարեկեցիկ վիճակ ունենար, որքան Խաչանի հայ ժողովուրդը ունէր։ Գոհ էին իրենց տնտեսական վիճակէն, գոհ էին եւ Հիւսէին բէկէն, որ ափին մէջ զսպուած կը պահէր զանազան քիւրտ աղաներն ու աւազակները, որոնք չէին յանդգներ Հիւսէին բէկի Հայերը նեղացնել։ Այդպէսով, Հիւսէին բէկ կը շահէր Հայերու երախտագիտութիւնը, միաժամանակ շահելով անձնապէս, որովհետեւ Հայու մը թալանուելուն մէջ ինքն ալ կորուստի առոչ բաժին մը պիտի ունենար։

Առիւծ Գեւոյի Խաչան գալը, շրջանի հայ գիւղացիութեան ջերմ ընդունելութիւնը փաստ մըն էր։ Որպէս կարծր կռուող անոր անունը անծանօթ չէր Քիւրտերուն, որոնք աւելի քան յարգանք ունէին ընդհանրապէս յայտնի կռուողներու նկատմամբ։ Այդ պարագան չէր կրնար անտեսել Հիւսէին բէկը։ Եղածը մեծ բան մը չէր ըլլալու, ճաշ մը եւ սիրալիր քանի մը խօսքեր այդ մարդուն ալ բարեկամութիւնը շահելու համար։

Երկրորդ օրը Հիւսէին բէկը իր ծառաներէն Ֆախկին ղրկեց Գրիգորենց տունը Առիւծ Գեւոն ճաշի բերելու համար։ Այս հրաւէրը պատճառ դարձաւ որ Առիւծ Գեւոն լրջօրէն մտածէ բանիլիր դիրքի մասին. « Եթէ Հիւսէին բէկը Հայատրանցիներու բէկն է, մտածի խորհեցաւ մեր բարեկամը, եա ալ պակաս մարդ մը չեմ, Մելիք Ալան բէկի թոռը։ Առնկճաւալի կէար սպպուա հողերն էին, մէկ էլ որ Հիւսէին բէկի երեսի մազերու թուլն չափ կռիւներու մէջ մտած ելած եմ։ Պարապ տեղը չէ որ ինծի Առիւծ Գեւո կ'ըսեն։ »

Առանց հրաւիրելու Ֆախկին որ նստի, եա ճամբեց զայն, յայտնելով որ ժամ մը վերջ բէկի մօտ պիտի լինի։ Երբ բէկի ծառան քիչ մը զարմացած դուրս ելաւ տաքուէն, Առիւծ Գեւոն Թոփալ Սասունային նայելով քթի տակէն խնդաց, աչքը թարթելով։

— Տօ, քամբախտ, էդ նաղդ ի՞նչ օյին է,— բարկացաւ Թոփալ Սասունան,— կարծես բէկ մըն ալ դուն եղնիս։

— Ցորի՛չիմ. Նօ Թոփալ, դուն տաղ ըրէ. քեզի խելք որ եղնէ՛ր... Թուր թօնրատուն ձէն տուր էն երկու Վանեցիներաց, թո՛ղ կուշտս գան։

— Որ ի՞նչ։

— Որ ի՞նչ։

— Տօ թուր կ'ըսեմ ք... մեռնիմ սպալ, մեղա՛յ, մեղա՛յ, քիչ մնաց քուֆըր պիտի էլնէր բերնէս։

Երբ Թոփալ Սասունան վերադարձաւ երկու Վանեցի երիտասարդներու հետ, որոնք Պայազիտ երթալու տանն կանգ առած էին Խաչան, Առիւծ Գեւոն բացատրեց անոնց որ երեքով իրեն հետ պիտի երթան Հիւսէին բէկի մօտ, երեքը որպէս իր թիկնապահները։

— Քաղքեցի չօշ աղաներ,— յանկերը կիտելով սպառնաց անոնց Առիւծ Գեւոն,— մէկ քանի քայլ ետեւէս կը քալէք, չխօսաք, չծիծղաք, վայլլահ ձեր հոգին կը հանեմ։ Հա՛ ձեր տասնոցները աչէնի աչկարայ կախեցէք։

Այս կարգադրութիւնը ընելէ վերջ, երբ Առիւծ Գեւոն Գրիգորենց տունէն դուրս եկաւ եւ ուղղուեցաւ դէպի Հիւսէին բէկի տունը, Թոփալ Սասունան եւ երկու վանեցի երիտասարդները պատկառոտ հեռաւորութիւն մը պահելով հետեւեցան անոր։

Առիւծ Գեւոն, ծանր քալուածքով որ արժանապատիւ շուք մը կուտայ մարդու, հասաւ բէկի տունը։ Ճիշդ ան է որ ներս պիտի մտնէր Հիւսէին բէկի սենեակը, երբ Խատիճէն՝ Ալիի ձեռքէն բռնած դուրս եկաւ։ Խատիճէի, բայց մանաւանդ փոքր Ալիի անակնկալ հանդիպումը վայրկեան մը շփոթեցուց մեր բարեկամը։ Ալ ի՞նչ օրուայ Առիւծ Գեւոն էր որ ինքզինք կորսնցնէր, քայլ մը քաշուելով ճամբայ տուաւ, որ անցնին մայրն ու տղան ու տպա պեխերը յարդարելով, աղայավայել ծանրութեամբ հազաց ու սենեակի դռնէն ներս մտաւ։

Առիւծ Գեւոյի տպաւորիչ արտաքինը, խիստ դէմքը, մանաւանդ աչքերն ու երկար պեխերը, երեք թիկնապահներով գալը, անոր համարձակ կեցուածքը, տանք բոլորը մէկտեղ ստիպեցին Հիւսէին բէկին ոտքի բարձրանալով ընդունելու հիւրը։ Թոփալ Սասունան երկու ընկերներով մուտքի մօտ կանգնած մնացին։

— Սէր աէրան, սէր չալան — դիմաւորեց Հիւսէին բէկը, իր կշտին նստեցնելով Առիւծ Գեւոն։

Սովորական խօսակցութիւն մը ծայր տուաւ երկուքին միջեւ։ Քիւրտ կէնանը, անընդհատ ներս ու դուրս ելլելով թաւ գորգի վրայ փռեցին նաշխուն սփռոց մը, եւ մեծ ու փոքր պղինձէ թասերով ճոխ սեղան մը յարդարեցին։

Իր պատկերաւոր խօսակցութեամբ, արժանիքը գիտցող մարդու ծանր կեցուածքով, Առիւծ Գեւոն խորունկ տպաւորութիւն ձգեց Հիւսէին բէկի վրայ։ Վերջինս անոր հետ, թէեւ ակամայ, կը վարուէր ճիշդ այնպէս, ինչպէս պիտի ընդունէր իրեն աստիճանին հաւասար քիւրտ բէկ մը։ Հիւսէին բէկի գնահատութիւնը աւելի եւս բարձրացաւ երբ ճաշը լրացնելէ վերջ տունէն դուրս ելան։

Հասարակ Քիւրտը թէ մեծաւոր բէկը, ամէն բանէ առաջ զէնքի մարդ է։ Զէնքն է անոր հաւատարիմ ընկերը, պաշտպանը, ապրելու միջոցը, ինչպէս հայ գիւղացին համար հողը, գութանը, եզները։ Քիւրտին համար նախ զէնքը, յետոյ ձին, յետոյ կինը։ Քիւրտի գրաւանքը գերադանցօրէն կապուած է նշանաձգութեան եւ ձիարշաւի հետ։ Անոնք քիւրտի համար զուարճութիւններ ըլլալով մէկտեղ, հրահանգիչ վարժութիւններ կը համարուին, կեանքի դպրոց մը, ապագայ կռիւներու համար վարժուելու, սորվելու՝ ինչ որ փորձառուները գիտեն։

Երբ Հիւսէին բէկն ու Առիւծ Գեւոն դուրս ելան շրջապատուած հետեւորդներով, բէկի ղօլամները սկսան նշանաձգութեան փորձեր ընել, բաց դաշտի մէջ ինկած բաւական մեծ կոճղի մը նշան բռնելով։ Հեռուէն աւելի վարպետները մէջտեղ ելան։ Կոճղի վրայ փոքր տուփ մը դնելով սկսան կրակել։ Ղօլամներէն շատեր կրցան տուփը վար բերել կոճղի վրայէն ։ Հիւսէին բէկը մեծ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր այդ փորձերուն։ Ձեռքի հրացանը երկարելով Առիւծ Գեւոյին ըսաւ.

— Առիւծ Գեւօ, դքու համբաւ լսած էինք, հիմա մեր աչքերով տեսնանք։ Հեղ մըն ալ դու փորձէ։

Առիւծ Գեւոն չորս դին նայելով, բակի մոխրակոյտի վրայ ջարդուած սափորի տակ մը գտաւ, ու վանեցի երիտասարդներէն մէկուն տալով հրամայեց որ տանի եւ կոճղէն յիսուն քայլ ալ հեռուն բարձրութեան վրայ դնէ սափորի կլոր տակը։

— Տօ՛, նայէ որ ճակատը մեր կողմը դարձած լինի, — գոռաց երիտասարդի ետեւէն Առիւծ Գեւոն, ու դառնալով ղօլամներուն ըսաւ.— տէ, հիմա դներ մարիֆաթ ցուցնելու ժամանակ է, ո՛վ որ զարկաւ նշանին՝ էս զանձալս էնոր կուտամ. Տիարպէքիրի գործ է, խաս չալիկէ շինուած։

Նախ Քիւրտերէն ոչ ոք ուզեց փորձել։ Սափորի տակը հազիւ կ'երեւար ու մարդիկ չէին ուզեր իրենց համբաւին հետ խաղալ այդքան հանդիսականներու առջեւ երբ վստահ չէին որ հաւանականութիւն մը կար խփելու։ Ղօլամները հրմշտկելով իրար առաջ կը ձգէին, քրտական սովորութեամբ, բարձրաձայն պոռալով, կարծես չպիտի կռիւ մը տեղի կ'ունենար անոնց մէջ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Զմիւռնահայերու «Մայրիկ»ին մահը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երկու օր առաջ եկէլ վերջ, իր մահկանացուն կնքեց Գ. Մազարիք, Չեխոսլովաքիոյ «Ազատարար նախագահը» կամ «Հայրիկը»:

Այսօր Գ. էջին մէջ հրատարակած ենք ամփոփ տեղեկութիւններ՝ իր գործունէութեան մասին։ Հանգուցեալը կը համարուէր ոչ միայն Չեխոսլովաքիոյ փրկիչը, այլեւ ժամանակակից իմաստուն մը։ Այնպէս որ իր մահը կ'ողբան ոչ միայն Չեխերը, այլեւ բովանդակ մարդկութիւնը։

Մազարիք 70 տարեկանին լրացուցած էր իր գործը, բայց փոխանակ առպարէզէն քաշուելու, մնաց հանրապետութեան նախագահ մինչեւ 1935, երբ քաշուեցաւ Լանիի դղեակը, զոր իրեն նուիրած էր երախտագէտ ժողովուրդը, 40,000 տոլար տարեթոշակով։ Մինչեւ վերջը պահած էր իր Ֆիզիքական եւ մտաւոր ուժերը։ Շատ կը սիրէր բացօթեայ մարզանքը եւ վարժ ձիավար էր։

Աշխարհի բոլոր մասերէն ցաւակցութեան հեռագիրներ կը տեղանփոխուին։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի սեպտեմբեր 21ին։ Փարիզի քաղաքապետութեան պիտի առաջարկուի քաղաքին փողոցներէն մէկը կոչել Մազարիք։

>>>> • <<<<

ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻ ՎՐԱՅ ՄԷԿ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ սկսան Նորմանտիոյ մէջ։ Գործողութեանց կը հետեւի նաեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Պ. Տալատիէ։ Շատ մը ռազմագիտական նորութիւններ պիտի փորձուին այս առթիւ։

ՓԱՂՍՏԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է, որուն համաձայն Ղազի Թագաւորը գահընկէց ընելով, հանրապետութիւն պիտի հաստատուէր... քրտական դիկտատուրայով։ Կ'ըսուի թէ շատ մը վտանգաւոր թուղթեր գտնուած են վերջերս սպաննուած դիկտատորին՝ Պէքիր Սըտքը պէյի բնակարանին մէջ։ Հանրապետութիւնը պիտի հռչակուէր Գերմանիոյ աջակցութեամբ։ Ձերբակալուած ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուի նախկին վարչապետ մը։

ՉԻՆՈ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը ծաւալի օրէ օր։ Վերջին լուրերու համաձայն, Չինացիները կը նահանջեն ճափոնական յառաջխաղացութեան եւ անընդհատ ռմբակոծութեան հետեւանքով։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Թուպլիզեւի մէջ մահուան դատապարտուեցան եօթը ամբաստանեալներ, իբրեւ հակայեղափոխական։ Ուրիշ 13 հոգի ալ, որոնց երկուքը կիներ, դատապարտուեցան բանտարկութեան։ «Փրաւտա» կը շարունակէ ձաղկել զանազան հանրապետութեանց վարիչները, իբրեւ հակայեղափոխական կամ խափանարար։ Նոր պաշտօնանկութիւններ տեղի ունեցան Թըրքմէններու հանրապետութեան մէջ։

500,000 ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ թափօր մը կազմեցին Մոսկուայի մէջ, Լէնինի դամբարանին առջեւ, նախագահութեամբ Սթալինի, բուռն ցոյցեր կատարելով Իտալիոյ դէմ, ծովային ապստամբութեանց առթիւ։ Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ իր պայքարը, ծանր մեղադրանքներով։

Լողոֆէթ Եագուպեան եւ զաւակունք, Սերոբէ Եէտիկարտաշեան, Այրի Տիկին Մարի Եագուպեան (Նիւ Եորք), Լեւոն Ճամուղեան (Մանչեսթըր), Տէր եւ Տիկին Հայկ Ճամուղեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ճամուղեան եւ զաւակունք (Միլան), Տէր եւ Տիկին Սերովբէ Գալֆայեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Միհրան Գալֆայեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Այրի Տիկին Հնազանդ Եազըճեան (Ռումանիա), Տէր եւ Տիկին Սերովբէ Եազըճեան, Վահան, Օննիկ, Եդուարդ Եազըճեան (Ռումանիա), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ժամկոչեան (Նիւ Եորք), ինչպէս նաեւ Փանոսեան, Լորտիկեան, Պէյլէրեան, Թէլլիեան ընտանիքները եւ համայն ազգականներ եւ բարեկամներ կը ծանուցանեն գառնաղէտ մահը՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ԼՈՂՈՖԷԹ ԵԱԳՈՒՊԵԱՆԻ

իրենց ամուսնոյն, քրոջ եւ ազգականին, որ կնքեց իր մահկանացուն 47 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը Ուրբաթ սեպտեմբեր 17, ժամը 2.30ին Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցին։

IVERNA GARDENS. London W. 8.

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԴԵՐՁԱԿ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ԲԱՆՈՒՈՐՈՒՀԻՆԵՐՈՒ Միութիւնը կը խնդրէ ծանուցանել թէ հետեւեալ ժողովները պիտի գումարուին, 10 առ հարիւր յաւելում պահանջելու համար.—

Կիրակի, 19 Սեպտեմբեր առաւօտ ժամը 9.30ին Bar Tabac. Գոմոնի մէջ։

Երկուշաբթի, 20 Սեպտեմբեր ժամը 18ին Bar Tabac St. Jérome.

Կիրակի 26 Սեպտեմբեր ժամը 9.30ին Salle des Dominicaines. 50. Rue des Dominicaines.

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ

Մամուլի տակ է եւ մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ Հ. Ե. Դ. Մարսէյլի Գաւառնեկան Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ օրացոյցը նոր բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ տպագրութեամբ։

Ապսպրանքի համար դիմել հետեւեալ հասցէին

N. Gagossian. 40. Rue Nationale. Marseille (France):

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Խուզ-Էլ-Մուլքեայի Սեբաստիոյ Հայրենակց. Միութեան կողմէ, ի պատիւ Սեբաստիոյ հայ գիւղերցիներու։

18 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8—12

Պ. Զ. Միրզաեանի սրճարանը, 49 Բիւ տը լա Տէֆանս։

Կը խօսի Ընդ. Քարտուղար Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ

Արեւելեան նուագ

ՄՈՒՏՔ՝ 5 ՖՐԱՆՔ, գործաւորներու եւ փոքրիկներու 3 ֆր.

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait)

19 Սեպտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

Salons Marignyի սրահներուն մէջ, 26 Cours Marigny

Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ'ըլլան՝ Սափրիչներու Սէնտիքայի Նախագահը եւ վարչութեան անդամները. Սափրիչներու Հանգստեան Տան Ցանձնաժողովի Նախագահը՝ M. Mornot։

Կը մասնակցին սափրիչներու Թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiat, եւ Միութեան Նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի։

Գեղարուեստական նոր բաժին։

Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն։

Երգ, պար եւլն., ձոխ պիւֆէ։

Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 6 ֆրանք։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Լեռնի Աղքատախնամին կողմէ

18 Սեպտեմբեր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին 202 Rue Boileau ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ մէջ։

Փոքրիկներու կողմէ մասնաւոր պարեր, երգ, արտասանութիւն եւլն.։

ՄՈՒՏՔԸ ՁՐԻ Է

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e)   Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Սառան ուղղեց նրա սխալները եւ Ջաւօն մի քանի անգամ կրկնեց իր դասը։

— Հիմայ Ջաւօն այնպէս է ասում, ինչպէս Սառան է ասում, խօսեց ինքն իրան աղջիկը։ — Ճանապարհին Ջաւօն միշտ կը կրկնէ Սառայի խօսքերը, որ չը մոռանայ։

— Կարող ես ուրիշները լսել, նկատեց Սառան։

— Ջաւօն այնքան անխելք չէ, Ջաւօն մտքումը կը խօսի։

Աղջիկը նայեց արեգակին, տեսաւ որ բաւական թեքուել էր դէպի երեկոյեան մուտքը։ Նա վերկացաւ ասելով, որ այլ եւս ուշանալ կարող չէ, որովհետեւ բաւական երկար ճանապարհ ունի գնալու մինչեւ աղայի վրանները։

— Սպասիր, Ջաւօ, ես քեզ համար մի բան բերեմ, դու լաւ աղջիկ ես։

Սառան դիմեց դէպի սենեակը. Այդ միջոցին Ստեփանիկը, որ դեռ եւս իր այծեամով էր զբաղուած, տեսնելով մենակ կանգնած աղջկան, մօտեցաւ նրան։

— Դու գնո՞ւմ ես, հարցրեց նրանից։

— Տեսնո՞ւմ ես արեւը, շուտով կը մթնի, պատասխանեց աղջիկը, ձեռքը դէպի երկինք տանելով։

— Դու մեր տունը եկար, բայց մի բան չը կերար, ասաց Ստեփանիկը։

— Ախ, Ջաւօն մոռացաւ որ քաղցած է. Ջաւօն այսօր ոչինչ չի կերել։

— Ես քեզ համար ուտելու բան կը բերեմ։

Քիւրտ աղջիկը յափշտակուելով պատանու բարեսրտութեամբ, գրկեց նրան եւ համբուրեց։ Ստեփանիկը վազեց դէպի տունը եւ բերեց նրա համար լաւաշների մէջ փաթաթած մեղր ու կարագ։

— Հիմայ նստիր ու կեր։

— Ջաւօն ճանապարհին ուտելով կը գնայ։

Նոյն միջոցին յայտնուեցաւ Սառան, բերելով իր հետ մի գեղեցիկ մետաքսեայ քող կարմիր գոյնով, որ կալմում էր քիւրտ կնոջ գլխի ամենաթանկագին զարդը։ Ջաւօն տեսնելով, ուրախութիւնից մոռացաւ ամէն քաղաքավարութիւն, եւ երեխայի նման վրապրծնելով, խլեց Սառայի ձեռքից գեղեցիկ քողը։ Նա սկսեց նոյն բոպէում նրանով փաթթել իր գեղեցիկ գըլուխը, եւ որպէս հայելու մէջ նայելով, դարձաւ դէպի Սառան ու Ստեփանիկը, հարցրեց.

— Հիմայ սիրո՞ւն է Ջաւօն։

— Սիրուն է, պատասխանեցին Սառան եւ Ստեփանիկը։

— Դէ, համբուրեցէք Ջաւօին։

Սառան գրկեց եւ համբուրեց նրան։

— Դուն էլ, Ստեփանիկ։

Ստեփանիկն էլ հետեւեց Սառայի օրինակին։

— Հիմայ Ջաւօն էլ ձեզ կը համբուրէ։

Գարզամիտ քիւրտ աղջիկը իր անկեղծ համբոյրները մոռացանելէն յետոյ, ճանապարհ ընկաւ դէպի բէկի վրանները։

ԺԲ.

Ջաւօին ճանապարհ գնելուց յետոյ, Սառան դեռ նոր զգաց քրտուհու հաղորդած տեղեկութիւնների ամենատաքին զարհուրանքը։ Ստեփանիկը տակաւին նրա մօտ կանգնած էր, եւ ամենեւին չը գիտէր, թէ որպիսի վիճակ էր պատում իրան։ Նա իր ձեռքը երեխայի նման դրեց Սառայի ուսին եւ հարցրեց.

— Ինչո՞ւ այդ քրդի աղջիկները այդպէս անխելք են լինում։

— Նրանք անխելք չեն, զաւակս, պատասխանեց Սառան ծնողական գըթով.— միայն կրթւում են ու մեծանում են այնպէս, ինչպէս սարերում աճում են վայրենի անասունները։

— Ինչպէս իմ այծեամը, աւելացրեց Ստեփանիկը։ — Այդ քանի օր է ուտեցնում եմ, խմեցնում եմ, շատ անգամ գրկում եմ, համբուրում եմ, բայց էլի չէ սիրում ինձ, երբ մօտն եմ գնում, փախչում է ինձանից։

Այդ խօսքերը ասելու միջոցին Սառան մի հայեացք ձգեց պատանիի պատանու վրայ եւ նրա աչքերը լցուեցան արտասուքով. Մինչեւ այսօր նա այնպէս քնքական աչքով դեռ չէր նայել այդ հազիւ դէմքի վրայ, այդ քնքուշ կազմուածքի վրայ, որ ներկայացնում էր մանկութեան բոլոր գեղեցկութիւնները։ Նա երեսը շուռ տուեց եւ սրբեց արտասուքը, որ պատանին չը նկատէ։

Բայց պատանին դեռ հետաքրքրւում էր քիւրտ աղջկանով։

— Նա քաղցած էր, Սառա, ասում էր, որ այսօր ոչինչ չէ կերել. ես մի կտոր հաց տուեցի մեղրի ու կարագի հետ, խնդրեցի, որ այստեղ նստէ եւ ուտէ։ Բայց նա վեր առեց հացը, տեսայ, ճանապարհին ուտելով գնում էր, երեւի շտապում էր, Սառա, այդպէս չէ՞։

— Շտապում էր, նա շատ հեռու պիտի գնայ։

— Մինչեւ ո՞րտեղ։

— Մինչեւ կապոյտ սարերը։

— Հիմայ խօ կը մթնի, ի՞նչպէս պիտի անցկենայ այնքան լեռներ, այն էլ առանց, մենակ, առանց ընկերի... Սառա, ի՞նչպէս չէ վախենում նա։

— Չէ վախենում. նրանք այդպէս սովորել են, գայլի ձագը ի՞նչ բանից պիտի վախենայ...

Այդ միջոցին կանչեցին Սառային եւ նրանց խօսակցութիւնը ընդհատուեցաւ։

Սեղան կիսը ամբողջ օրը անցկացրեց դառն մտատանջութիւնների մէջ։ Նա արբած կամ ուշքումխոցը կորուսած մարդու նման, չը գիտէր թէ ինչ էր անում. իր ուզած իրեղէնը վեր առնելու տեղ մի ուրիշ բան էր վեր առնում, իր կամեցած կողմը գնալու փոխարէն՝ մի այլ տեղ էր գնում. անդադար հոգ դողդոջ սխալւում էր. անդադար հոգ ւոց էր հանում նա։ Ամբողջ օրը անցկացրեց տենդային անհանգստութեան մէջ։ Մօրից որբ մնալով Ստեփանիկը, նրա սիրելին էր, նրա քուրծքի վրայ եւ նրա ձեռքի տակ էր մեծացել։

Այժմ սպառնում էր նրան մի ցաւալի վիճակ։ Ո՞ւմը ասէր, ի՞նչպէս յայտնէր այն բոլորը, ինչ որ լսել այսօր քիւրտ աղախնից։ Նա գիտէր եւ համոզուած էր, որ Ստեփանիկի ծերունի հայրը լսելով բէկի դիտաւորութիւնները, չը պիտի կարողանար դիմանալ այդ ցաւին։

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 17 - Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3527

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԸՄԲՌՆԵՆՔ «ԱԶԳ. ՄԻԱՑԵԱԼ»Ը

»»»» • ««««

Առաջադրելով « Ազգային Միացեալ Ճակատ»,՝ մեր կուսակցութիւնը միամտութիւնը չունի հրաշքներ ակնկալելու :

Բոլորս ալ գիտենք թէ ի՛նչ ծանր, յաճախ անյաղթելի խոչընդոտներ կը ցցուին մեր առջեւ, այստեղ եւ այլուր :

Կան կուշտ կապած նախապաշարումներ, կարծրացած վէրքեր ու կիրքեր, ինչպէս եւ չկամութիւններ, որոնք չեն կրնար չարունակ - հարթուիլ մէկ օրէն միւսը :

Այդ իսկ պատճառով, Հ. Յ. Դ. 15րդ Ընդհ. Ժողովը կը շեշտէր, իր յայտարարութեան մէջ.

« Այս գերագոյն առաջադրութեամբ, կուսակցութիւնը պիտի փորձէ իր կարելին, հոգեբանական պատրաստութիւնը դիւրացնելու եւ ճամբան հարթելու համար »:

Արդ, ի՞նչ կը նշանակէ « Ազգային միացեալ ճակատ», ներկայ պարագաներուն մէջ :

Տարակոյս պիտի բլլար այս ամեն նորէն քրքրել հին ու նոր վէրքեր: կամ խրիլ ակադեմական տեսութեանց մէջ

Քանի մը օր առաջ, հարցը մէջտեղ դրած ատեն, բացատրեցինք թէ ամէն բանէ վեր՝ ինքնապաշտպանութեան հարցն է որ կը ճնշէ մեր վրայ: Իսկ այդ հարցը աւելի ծանրացած է եւ հետզհետէ անտանելի կը դառնայ, երբեւ հետեւանք միջազգային կացութեան բազմազան բարդութեանց :

Ուր որ ալ գտնուինք, անկարելի պիտի ըլլայ մեր պատանեկութիւնը ամփոփուիլ եւ սաղմնս երգել: Նոյնիսկ սահմանափակ դէպքեր, այս կամ այն երկրին մէջ պատահած ընկերային եւ քաղաքական ցնցումներ կրնան ազդել մեր կացութեան վրայ: Ուղղակի կամ անուղղակի :

Իսկ աւելի ծանր եւ ծաւալուն դէպքերու պարագային, աւելորդ է բացատրել թէ ի՛նչ ահաւոր հարցականներ կրնան ցցուիլ մեր առջեւ :

Մենք նկատի չունինք միայն եւ միայն չարաշուք պատահականութիւններ: Կրնան բարենշան փորձութիւններ ալ ծագիլ:

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, մէկ է մեր մտահոգութիւնը, — ինքնապաշտպանութիւն կամ որ նոյն է պահանջքի արժեցում, իրագործում՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏՈՎ :

Այսպիսի ճակատ մը ոչ թէ ազգայնականութիւն կրնայ ներշնչել, ոչ ալ որ եւ է յետաշրջական ձգտում : Երբ Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին ամէնէն յեղափոխական թեւը՝ համայնավարութիւնն անգամ «ազգ»ի, «հայրենիք»ի, «ազգային ոգիի»ն եւ նման բաներու մասին կը խօսի, սկզբունքներն ալ պիտի ըլլայ մեր խորհրդածութեան ալ ... չէ որ պիտի ծագի :

« Ազգային միացեալ ճակատ» — կը նշանակէ համախմբում բոլոր պիտանի ուժերու՝ հիմնական ծրագրի մը շուրջը, որուն մասին ալ կարելի է համաձայնիլ :

Ի՞նչպէս կարելի է հարթել ճամբան, այդ ճակատին կազմութեան համար :

Ամէն բանէ առաջ համաձայնելով երկու հիմնական կէտերու մասին.—

1. Ընդունիլ, փոխադարձաբար համոզուիլ թէ իսկապէս կը գտնուինք մեր պատմութեան ամէնէն ճակատագրական, թերեւս ալ եղերական մէկ շրջանին մէջ, անկախ մեր կամքէն եւ բոլոր դիտումներէն :

2. Ընդունիլ, առանց վայրկեան կանգ առնելու, թէ առ հասարակ Միութեան եւ մասնաւորապէս Կովկասի դէպքերը կրնան վտանգաւոր կացութիւն ստեղծել նոյնիսկ Հայաստանի համար, որ կը կազմէ միակ խարիսխը մեր բոլոր տենչերուն ու ծրագիրներուն :

Կրնայինք, տակաւին, յիշել յատկապէս Հայկական Արտասահմանի կազմակերպութեան, ինքնապաշտպանութեան պարագան :

Բայց կը կարծենք թէ առաջին երկու հիմնական կէտերուն մէջ կամփոփուի նաեւ այս հարցը: Կացութեան ճիշդ պատկերը վերլուծելէ, զայն հետեւողութեամբ մտաւորապէս նախատեսելէ վերջ, դիւրին է ամբողջացնել բուն ծրագիրը :

Որքան կրցած ենք հետեւիլ, զանազան հոսանքներ միեւնոյն բաները կ'ըսեն տարբեր եզրաբանութեամբ, առնել մը ի վեր.

Օրինակ, ռամկավարները այլ եւս վարդապետ երգեր կ'ըսեն Հայաստանի ապահովութեան կամ բոլշեւիկներու ամենազօրութեան մասին, ինչպէս առաջ :

Արդէն իսկ խմորուած, կազմուած է հոսանք մը, որ անհրաժեշտ կը հնչեցնէ, խորապէս ազդուելով քաղաքական կացութենէն եւ վերջին դէպքերէն :

Միւս կողմէ, գաղութներուն այլասերման ահաւոր պատկերը, զանազան երկիրներու թթու ազգայնականութեան արշաւը եւ մասնաւորապէս փոքրամասնութեանց դպրոցներուն դէմ տարուած կաշկանդումները քարերն անգամ յեղու հանած են:

Դեռ կան ուրիշ հարցեր,— ինչպէս պարտաւորիչ զինուորութիւն կամ աշխատանքի հրապարակին դժուարութիւնները, որոնք միայն այս կամ այն դաւանքին բաժինը չեն կազմեր :

Աննախընթաց եւ դեռ աննախատեսելի կացութեան մը այս կողմի մը երեսները բաւական չե՞ն ըլլալու եւ պաղարիւն, հաւաքական գործունէութեան մղելու բոլոր անոնք որ կը հաւատան այս ժողովուրդի ճակատագրին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

Վարչապետին ծանրակշիռ յայտարարութիւնները

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ՄԸ ԿԱԶՄՈՒԱԾ Է, ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ ՄՇԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ.— ԱՆՑԱԳԻՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՍԱՀՄԱՆԱԿԻՑ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՀԵՏ.— ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԴՐՈՇՄՈՒԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՎՐԱՅ.— «ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՏԵԱՆԸ» ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒԻ

Կառավարութիւնը արդէն իսկ որոշած է նոր միջոցներ ձեռք առնել օտարականներու հսկողութեան համար, երբեմն հետեւանք էթուալի դէպքին, որ տակաւին չէ լուսաբանուած .

Վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ այս առթիւ, պատասխանելով մամուլի ներկայացուցիչներուն .

— « Էթուալի դէպքին քննութիւնը կը շարունակուի փութոյ պնդութեամբ: Կրնաք վստահ ըլլալ թէ ոստիկանութիւնը դանց պիտի չառնէ որ եւ է ջանք՝ երեւան հանելու եւ պատժելու համար յանցաւորները: Ինչ կը վերաբերի կառավարութեան, ան չի կրնար դոհանալ իրեն ինկած պարտականութեան այս սահմանափակ մասով: Ինչպէս ըսած եմ արդէն, այս կարգի մահափորձերը մտածել կուտան եւ մասնաւորապէս իմ ուշադրութիւնս դրաւած է այն դժուարութիւնը որուն կը հանդիպինք, հետեւելու համար արտասահմանէն եկած՝ կարգ մը քաղաքական չարժումներու :

Ներկայիս Ֆրանսա ապաստան կուտայ քանի մը միլիոն օտարականներու: Անշուշտ անոնց մեծ մասը, որ հարկադրուած են իրենց երկրէն հեռանալ քաղաքական պատճառներով կամ աշխատանք ճարելու համար, կատարելապէս պատուաւոր են: Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ իր վեհանձնութեան եւ ապաստանութեան աւանդութեանց, ապաստան ընծայելով անոնց, թոյլ տալով որ վերակազմեն իրենց բոյնը իր հողին վրայ :

Դժբախտաբար, կան ուրիշներ, չափէն աւելի բազմաթիւ, որոնք մեր հողին վրայ անձնատուր կ'ըլլան քաղաքական արարքներու կամ ոչ - ցանկալի ընթացքի մէջ կը գտնուին: Անկարելի է առանց հսկողութեան ձգել զանոնք: Առնէ մը ի վեր ոճրագործութիւնները բազմապատկուած են մեր հողին վրայ, — ռումբեր դրուեցան կառախումբերու, օդակայաններու կամ կայարաններու մէջ, ոճիրներ գործուեցան օտարականներու դէմ եւ անպատիժ մնացին: Ուրեմն անհրաժեշտ է դըլալապէս փոփոխել մեր քաղաքականութիւնը՝ անցանկալի օտարականներու հսկողութեան մասին: Ներքին նախարարը, ինծի հետ խորհրդակցելէ վերջ, յանձն առաւ ուսումնասիրել եւ անյապաղաբար կազմել նոր օրէնք մը: Ներկայ կարգուսարքը, որ կամայական է եւ հետեւաբար երբեմն չափազանց խիստ՝ պատուաւոր օտարականներու հանդէպ, իրական այնպիսի անատեղութիւն մը կը ներկայացնէ որ բուն անցանկալիները դիւրաւ միջոցը կը գտնեն խուսափելու որ եւ է լուրջ հսկողութենէ: Ուստի կառավարութիւնը որոշած է հիմնել կազմական կանոնագիր մը հաստատել օտարականներու համար, լուրջ երաշխաւորութիւններ ընծայելով անոնց որոնք իրաւունք ստացած ըլլալով կանոնաւորապէս աշխատելու Ֆրանսայի մէջ, աստիճանաբար պիտի վարժուին մեր քաղաքակրթութեան, եւ միեւնոյն ատեն խիստ հսկողութեան մը ենթարկելով անոնք որ արժանի չեն մեր հիւրընկալութեան եւ կամ կ'օգտուին այդ հիւրընկալութենէն, թշնամական խմբեր սարքելու համար մեր երկրին կամ վարչական կարգուսարքին դէմ :

Համախորհուրդ՝ ինծի հետ, ներքին նախարարը կազմած է իրաւագէտներու յանձնախումբ մը, որուն նախագահը պիտի ըլլայ ինք եւ որ պիտի բաղկանայ վարչապետութեան, դատական, ներքին, արտաքին գործերու եւ աշխատանքի նախարարութեանց ներկայացուցիչներէն: Այս յանձնախումբը ամենակարճ ժամանակի մը մէջ պիտի խմբագրէ անհրաժեշտ օրինագիծները զոր ես պիտի ներկայացնեմ կառավարութեան, որպէսզի արագօրէն կատարուի բարենորոգում մը զոր անհրաժեշտ կը գտնենք երկրին ապահովութեան համար»:

Ի՞նչ միջոցներ պիտի գործադրուին

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ արդէն իսկ որոշուած են հետեւեալ միջոցները, օտարականներու հսկողութեան համար.—

Վերահաստատել անցագիրը բոլոր երկիրներուն եւ մասնաւորապէս Զուիցերիոյ եւ Պելճիոյ նման սահմանակից երկիրներու համար, որոնց մէջէն անցանկալիները կրնան Ֆրանսա անցնիլ :

Խստացնել Ֆրանսա բնակող օտարականներու հսկողութիւնը՝ ամէն մէկուն պարտադրելով ինքնութեան թուղթ՝ լուսանկարով եւ մատնագրոշմով : Այս տնօրինութեամբ կարելի պիտի ըլլայ օտարականներու իսկական մարդահամարը կատարել: Անոնք որ կը փորձեն խուսափիլ այդ պարտաւորութիւններէն կամ կեղծել իրենց ինքնութիւնը, պիտի դատուին մասնաւոր ատեանի մը առջեւ, նման անոր որ կը գործէր մեծ պատերազմի ընթացքին, « օտարականներու դատարան» անունով: Այս ատեանը միեւնոյն ատեն երաշխաւորութիւն մը պիտի կազմէ պարկեշտ օտարականներուն համար, որոնք պիտի կրնան անոր առջեւ ներկայացնել ամէն անհրաժեշտ արդարացում :

Ինչ կը վերաբերի այն քաղաքական փախստականներուն որոնք Ֆրանսա մտած են առանց թուղթի, ատեանը իրաւասու է վճռելու թէ օտարականը կրնա՞յ Ֆրանսա բնակիլ. Եթէ վճիռը հաստատական ըլլայ, ինքնութեան թուղթեր պիտի յանձնուին, իսկ եթէ ժխտական է՝ խիստ պատիժներ պիտի տնօրինուին, մէջն ըլլալով արտաքսումը :

Այս տնօրինութիւնները պիտի ամփոփուին հրամանագրի մը կամ կառավարական օրինագծի մը մէջ: Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ ծրագրուած միջոցներով, կառավարութիւնը երբեք նպատակ չունի սահմանափակելու օտարականներու մուտքը, « որովհետեւ ամէն դիւրութիւն պիտի ընծայուի արագօրէն եւ քիչ ծախքով ստանալու համար անցագրի վիզաները եւ ինքնութեան թուղթերը »:

Կասկածելի Իտալացի մը ձերբակալուեցաւ

Քննութիւնները եւ խուզարկութիւնները կը շարունակուին, երեւան հանելու համար Էթուալի դէպքին հեղինակները. Պուասիէռ փողոցի կործանած շէնքին փլատակներուն մէջ գտնուեցան զանազան առարկաներ, մասնաւորապէս զարդի կտոր մը եւ քար մը որոնք պայթուցիկին հետքերը կը կրեն :.Այս ա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՊԷՏՍ ...

Արձակուրդը նոր վերջացաւ : Տարագը չվերսկսած, ես ալ քանի մը քար գլորեմ:

Մինչ Տարագ կը ճգնի խնամութիւններ գտնել հայերէնի եւ գերմաներէնի միջեւ, գրիչներ ունինք որ իրենց հայերէնով տուն - փեսայ գացած են Զուլուներու կամ Գնչուներու :

Վերջերս արեւելեան թերթի մը մէջ, օրէնքի մը թարգմանութեան առթիւ կարդացի.— ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԴՐՄԱՆ ...

Ուրիշ թերթ մը, տեղական, Զաւակի տօնին ենկարագրութեան առթիւ կը պատմէր թէ չեմ գիտեր ո՛ր թուականին ժողով մը գումարուեր է ՆԻՍԻԻ մէջ :

Անշուշտ իմացաք թէ հարցը կը վերաբերի պատմական ՆԻԿԻՈՅ, ինչպէս սորված ենք դպրոցին մէջ :

Նոյն թերթին մէջ հանդիպեցայ ուրիշ գոհարի մը,— ՕԺԻԱՍԻ ախոռներ :

Այս ալ դպրոցը կը սորվեցնէ,— ԱՒԳԷԱՍի կամ ԱՒԳԵԱՆ կամ ՕԳԵԱՆ ախոռներ :

Դարձեալ նոյն թերթին մէջ թարգմանիչ մը գեղեցիկ խօսքեր հրամցուցած էր... ՍԸՆԷՔԷՆ: Ըսել կ'ուզէ՝ ՍԵՆԵԿԱ :

Փարիզի մէջ կը հրատարակուի ֆրանսերէն պարբերական մը, որ օտար լեզուներու բաժին մը բացաւ վերջերս: Նաեւ հայերէն:

Վերջին թիւին մէջ, «ընտրելիներ» թարգմանուած էր Լէ զ'էլիւ, որ կը նշանակէ ներկայացուցիչներ,— երեսփոխան, ծերակուտական, քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, եւայլն .:

Ամերիկեան թերթի մը մէջ, խմբագիր մը կը հարցնէր թէ ԵՐԲՋԵՆԿՈՒՑՈՒՄԸ կայ, ինչո՞ւ գործածել նաեւ ՁԵՒՈՑՑ :

Պարզապէս անոր համար որ երկուքը նոյն բաները չեն :

« Ձեւուցում » կը նշանակէ տեղեկութիւններ, լուսաբանութիւններ հաղորդել հարցի մը, ծրագրի մը կամ կացութեան մը մասին: Պարզել, ներկայացնել զայն: Մօտաւորապէս ֆրանսերէն «էքսփոզէ»ն :

Իսկ «զեկոյց»ը ունի ազդի, յայտարարութեան իմաստ եւ համազօրն է Քոմիւնիքէին: Կ'ըսենք՝ աշխատանքի նախարարութիւնը «պաշտօնական զեկոյցով մը կը ծանուցանէ...»

Շատեր կը գործածեն անճաշակ բառ մը, «հաղորդագրութիւն», որ տառական թարգմանութիւնն է Քոմիւնիքասիոնին :

Մեր Երեւանի ամենագէտները ալ պոչ մը կպցնելով այս բառին, կը գրեն,— «Ինֆորմացիոն հաղորդագրութիւն»: Ապուշները չեն մտածեր թէ «հաղորդագրութիւն» բառը արդէն կուտայ «ինֆորմացիա»ի (տեղեկութիւն) իմաստը :

Ըսել կ'ուզեն՝ «զեկոյց»: Եւ պաշտօնական զեկոյց, քանի որ կը ծանուցանեն այս կամ այն գործավարին պաշտօնանկութիւնը, անուանումը, բարձրացումը եւայլն :

Ալ մի հարցնէք թէ տակաւին քանի՛ տարի պիտի տեւէ օտար գոյականներու իբրեւ ածական գործածելու տգիտութիւնը, — «ինֆորմացիոն հաղորդագրութիւն»,— « պրովոկացիոն լուրեր» եւայլն :

Ոչ մէկ նորութիւն՝ ամերիկեան ճակատին վրայ :

Ամերիկահայ թերթերը տակաւին ժամանակը եկած չեն սեպեր իրենց « Քարտուղար »ներուն շրջանաւարտի վկայական տալու եւ կոչելու «Նախարար»: Իսկ «պետական բաժանմունք» ըսելով կ'ուզեն որ զօրութեամբ հասկնանք թէ հարցը արտաքին գործերու նախարարութեան մասին է:

Որոշեր էի այսուհետեւ չխառնուիլ պոլսեցի գործերու, բայց ենկատելով որ «Ճակատ»ի մնայուն աշխատակիցներէն անգամ կը յամառին«յետ այսու» եւայլն, անոնցմէ «վարքագիծ» մը « գեկուցելով » խմբագրին առջեւ, միտքս փոխեցի :

«Հիմի՞ էլ լռենք, եղբարք, հիմի՞ էլ»,— երբ լեզուական «կոտոշներ» կ'անին սքրընթաց, յաճախ մրցելով միւս կոտոշներուն հետ :

ՎԱՀԷ

ԻՏԱԼԻԱ ԳՈՀԱՑՈՒՄ ՊԻՏԻ ՍՏԱՆԱՅ...

»»»» • ««««

Հակառակ Իտալիոյ ժխտական պատասխանին, որով կը մերժէր ընդունիլ Նիոնի համաձայնութիւնը եւ հաւասարութիւն կը պահանջէր, Լոնտոնի մէջ կը յուսան ելք մը գտնել, Հռոմի գործակցութիւնը ապահովելու համար: Անգլիա եւ Ֆրանսա միշտ պատրաստ են որոշ զիջումներ կատարելու: Իտալիա կ'ուզէ արժեցնել իր իրաւունքները՝ կեդրոնական Միջերկրականի մէջ, եւ կը սպասէ Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովի նիստին, իր վերջնական դիրքը ճշդելու համար: Անգլիա եւ Ֆրանսա բարեացակամութիւն ցուցնելով հանդերձ, տրամադիր չեն բացարձակ հաւասարութիւն տալու Իտալիոյ՝ Միջերկրականի հսկողութեան համար: Կը վախնան որ եթէ այդքան հիմնական փոփոխութիւն մը կատարեն Նիոնի համաձայնութեան մէջ, հարկ պիտի ըլլայ նոր ժողով մը գումարել եւ նորէն ծայրէն սկսիլ :

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի զինուորական մասնագէտները սկզբունքով համաձայնեցան օդանաւեր ալ գործածելու, չէզոք նաւերու պաշտպանութեան համար: Անգլիական տասը ռազմական օդանաւեր Միջերկրական փոխադրուեցան :

Թ. Րիւշտի Արաս Ժընեւէն կը կանչուի

»»»» • ««««

Ժընեւի մէջ մեծ իրարանցում պատճառեց հեռագիր մը, որ անակնկալօրէն Ժընեւէն կը կանչէր Թուրքիոյ արտաքին գործավարը՝ Թ. Ր. Արաս եւ կը ծանուցանէր թէ Ազգ. Ժողովը նիստի հրաւիրուած է սեպտեմբեր 18ին, լսելու համար անոր բացատրութիւնները՝ Նիոնի համաձայնութեան մասին: Այս առթիւ իրազեկներ կ'ըսէին թէ Աթաթիւրք կ'ուզէ անձամբ լսել արտաքին նախարարին բացատրութիւնները, համոզուելու համար թէ Նիոնի համաձայնութիւնը չի հակասեր Տարտանէլի պայմանագրին տրամադրութեանց. Այդ պայմանագրին համաձայն, ռուսական տորմիղը իրաւունք չունի Միջերկրական մտնելու ամբողջութեամբ: Արդ, Նիոնի համաձայնութենէն կը հետեւի թէ երրորդ պետութեան մը պահանջով, ռուսական տորմիղը կրնայ իրաւունք ստանալ ամբողջութեամբ անցնելու Նեղուցներէն: Միւս կողմէ, դիտելի է որ Թուրքիոյ թեկնածութիւնը Ա. Դ. Խորհուրդին մէջ՝ ընդդէմ Սպանիոյ, լաւ ընդունելութիւն չէ գտած դրացի մեծ երկիրներու եւ Թուրքիոյ բարեկամ ուրիշ պետութեանց կողմէ: Կը կարծուի թէ միջոց մը պիտի գտնուի այդ թեկնածութիւնը ետ առնելու համար. Արդէն իսկ ապահովուած կը համարուի հանրապետական Սպանիոյ վերընտրութիւնը :

*** Անատոլու գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ որոշած է անձամբ պաշտպանել Նիոնի համաձայնութեան վաւերացումը՝ Ազգ. Ժողովին առջեւ: Այս որոշման վրայ, որ տրուած է Թ. Ր. Արասի պահանջով, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը առ այժմ պիտի չհեռանայ Ժընեւէն :

ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

Գ.

Հին օրերի ծանօթի պէս, մտերիմ է ինձ ուղղուած իր հարցումը :

— Դուք Ռո՞ւս էք, հարցնում եմ :

— Այո, իսկ դո՞ւք, հարցնում է նա իր հերթին:

— Ես Հայ եմ, Կովկասեան Հայաստանից: Թոյլ տուէք, որ ես առնեմ իմ ենթադրութիւնը ձեր մասին: Ինձ թւում է, որ դուք գեղարուեստագէտ էք՝ նկարիչ կամ երաժիշտ, այնպէս չէ՞ :

— Մի քիչ սխալուած էք, ես գեղարուեստագէտ չեմ, այլ գրող, այն էլ հրապարակախօս գրող: Ամերիկայում ես վարում եմ երկու պարբերականներ՝ մէկը անգլիերէն, իսկ միւսը եբրայերէն, երկուսն էլ նուիրուած հրէական ազգային դատին, պատասխանում է խօսակիցս :

Տարօրինակ է: Գրեթէ չեմ յիշում մի դէպք, որ Հրեան, որի հետ նոր ես ծանօթանում, ասի, թէ ինքը Հրէայ է: Նա կամ Ռուս է, կամ Անգլիացի, կամ Ֆրանսացի, կամ Ամերիկացի, բայց երբեք Հրէայ: Իր դիմացինը պարտաւոր է հասկանալ, թէ երբ Հրեան ասում է Ռուս եմ, Անգլիացի եմ կամ Ֆրանսացի, դա նշանակում է որ նա ուզում է ասել, թէ ռուսական, անգլիական կամ Ֆրանսական Հրէայ եմ: Ահա սա, իմ կողքը նստածը, բառ երեւոյթին Հրէայ ազգային գործիչներից մէկը, առանց տատանուելու ինձ ասում է՝ «Ռուս եմ» եւ ապա խօսում Պաղեստինից, հակահրէայ շարժումներից, սիոնական համագումարից, հրէական մշակոյթից, մի խօսքով՝ ոտքից գլուխ Հրէայ եւ իր ամբողջ էութեամբ հրէայ ժողովուրդի ազգային ձգտումներով տոգորուած հրէայ: Եւ ինչ որ զարմանալի է, երկու հազար տարի իր հայրենիքից դուրս, աշխարհի չորս կողմերում թափառող, ամէն երկրում իր հրէութիւնը ուրացող Հրեան այսօր այնքան հրէայ է, որքան Մովսէսի յետեւից Կարմիր ծովը ճեղքող բազմութեան ամէն մէկ անդամը: Մինչ իր հայրենիքից 10-15 տարի առաջ դուրս նետուած եւ այսօր Ֆրանսիայում Փիէռ, իսկ Ամերիկայում Փիթըր դարձած Հայը մոլեգին կատաղութեամբ մերկանում է իր հայկական էութիւնից եւ 15 - 20 տարի յետոյ, դեռ իր աչքերը չփակած, նա պիտի տեսնի իրեն յաջորդողների հոգին թափուր ազգային էութիւնից, մի պարապ անօթ, որի մէջ Ֆրանսացին, Ամերիկացին, անգամ Ցոյնն ու Բուլկարը կը դնեն իրենց ուզած բովանդակութիւնը :

Օտար երկիրներում զարհուրելի հալածանքների ենթարկուած հրէայ ժողովրդի վաթսուն սերունդներ կարողացել են պահել եւ մէկը միւսին փոխանցել հրէայ ազգային ոգին, մինչ հայրենի հողից կտրուած հայկական երկրորդ սերունդը օտար հողմերին է տալիս այն բոլորը, ինչ որ ստացել է իր նախորդներից :

Մեզ հետ Ֆիլատելֆիայից Ֆրանսա է գնում մի հայ ընտանիք, այցելելու իր հարազատներին: Միջին տարիքի ամուսիններ են, հինգ զաւակներով, որոնց անդրանիկը 13 — 14 տարեկան է. Տղամարդը, քառասունի մօտ մըտացի, եռանդուն, հայրենասէր մի Հայ է, որ Հայաստանի կարճատեւ անկախութեան ընթացքին Ամերիկայից Հայաստան է անցել ծառայելու հայրենիքին եւ մեր երկիրը ռուսական կարմիր բանակի կողմից նուաճուելուց յետոյ կրկին վերադարձել է Ամերիկա: Ե՛ւ ինքը, ե՛ւ իր կինը ահ ու սարսափի մէջ են, թէ իրենց զաւակները օտարանալու, հայութիւնից կտրուելու վտանգի տակ են:

Իրենց հայրենասիրութիւնը, իրենց ճիգերը ի զուր պիտի անցնեն, քանի որ հայկական հաւաքականութիւնը Ֆիլատելֆիայի նման մեծ քաղաքի մէջ (ինչպէս ամբողջ Ամերիկայում), ոչ թէ թումբ չի կանգնում նոր սերունդի օտարացման դէմ, այլ ազգաքանդ մոլուցքով տարուած, դիւրացնում է օտար նուաճումները հայ հոգու մէջ :

Այս մտքերն են արագօրէն դառնում գլխումս, երբ խօսակիցս հարցնում է թէ Ռուսաստանի ո՞ր քաղաքներումն եմ եղել ես: Զարմանում է, որ մենք գրեթէ միաժամանակ ապրել ենք իր հայրենի Կիեւ քաղաքում, ուր ես մէկ տարի յաճախել եմ համալսարանը եւ իմ ուսուցչապետներից մէկը՝ Ս. Եղիազարեանը եղած է իր մտերիմ բարեկամը: Կովկաս չի եղել խօսակիցս, բայց մեր պատմութեան, մեր քաղաքական ճակատագրին, մեր մշակոյթին ծանօթ է այն աստիճան, որ մեր զրոյցի մէկ մասը դառնում է նոյնիսկ գրաբար եւ ժամանակակից հայ լեզուի շուրջը :

Հիթլերական Գերմանիան, Սթալինեան Ռուսիան, Փաշիզմը, սպանիական քաղաքացիական կռիւը, Հայաստանը, Պաղեստինը շարժապատկերի արագութեամբ անցնում են մեր զրոյցի միջից: Խօսակիցս ի հարկէ դառնօրէն դանգատւում է Հիթլերի կառավարութիւնից :

— Մեր բոլոր հոգերի վրայ Գերմանիայում աւելացել է մի նոր ծանր հոգ եւս եւ դա մեր նոր սերունդի կրթութեան հոգն է: Մեր տղաքը մնացել են փողոցը :

— Ինչո՞ւ, միթէ գերմանական դպրոցները փակ են նրանց առջեւ, հարցնում եմ ես:

— Ոչ, փակ չեն, բայց այդ դպրոցներում հրեայ մանուկներին ստիպում են սովորել հակահրեայ անարգական բովանդակութեամբ պատմուածքներ ու երգեր, ինչ որ զարհուրելի տառապանք է պատճառում երեխաներին: Եւ ի՞նչպէս կարող են մեր մանուկները յաճախել այդ դպրոցները: Մեզ մնում է մտածել մեր սեփական դըպրոցներն ունենալու մասին ինչ որ հեշտ չէ :

— Մեզ, Հայերիս ծանօթ մի պատմութիւն է դա: Դուք, որ ռուսական դպրոց էք աւարտել, յիշո՞ւմ էք անշուշտ Պուշկինի այն յիմարական տողը, ուղղուած Հայերի դէմ՝

« Դու աւրուկ ես, դու երկչոտ ես, դու հայ ես...» Եւ գիտէք, որ մեզ, հայ մանուկներիս ռուս ուսուցիչները ստիպում էին արցունք կուլ տալով անգիր սովորել այդ զզուելի տողը :

Մարգարէների ժողովրդի այս զաւակին գրաւում, ոգեւորում, խանդավառում է քանի դար առաջ կորցրած հայրենիքը, որին տիրանալու տենդով է բռնուած համաշխարհային հրէութիւնը: Խօսում է, պատմում անդադար Պաղեստինից, ուր այցելել է մի քանի անգամ այս վերջին տարիների ընթացքում :

Արդար հպարտութեամբ պատմում է Երուսաղէմի համալսարանի մէջ կատարուող մշակութային հսկայական աշխատանքի մասին, պատմում է թէ ինչպէս Երուսաղէմում ամեն օր լոյս է տեսնում մի հատոր, հրէական Թալմուդի եւ երաժշտութեան մասին, անապատի մէջ ասես մոգական զաւազանի հարուածով ստեղծուող արդիական քաղաքների մասին, ինչպէս Թէլ Ավիվը, որի տեղը 15 տարի առաջ ամայի անապատ էր եւ ուր այժմ եւրոպական նորաձոյն մի քաղաք է կանգնած :

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՓՈԼ ՇԱՊԱՍ

— . —

Գեղեցկութեան հոմանիշ անուն մը:

Անդամ Գեղարուեստից Ակադեմիային: Նախագահ Արթիւր Ֆրանսէզի սալոնին, Շապաս կ'անհետանայ գեղարուեստական աշխարհէն, ձգելով պարապ մը, որ այլեւս անկարելի պիտի ըլլայ լեցնել, նկատի առնելով արդիական կոչուած արուեստին ցամաք եւ այլասերած զառանցանքները, եւ վերացումէ, երազէ զուրկ արուեստի մը գրեթէ պաշտօնական պարտադրութիւնը :

Շապաս նկարիչ էր բառին ամենալայն եւ ամենաբարձր իմաստով :

Մտացի, զարգացած, նրբազգած, օժտուած անսահմանօրէն զգայուն աչքերով, իր հմայիչ մասնայատկութիւններուն կը միացնէր մարդկային առաքինութիւններուն ամէնէն գեղեցիկը՝ համեստութիւնը:

Փառքի գագաթնակէտին հասած, Սալօնին գերագոյն՝ մրցանակը՝ «Պատուոյ չքանշանը» ստանալէ վերջ, (1912 իր դմայլելի «Քրէբիւսքիւլ»ին համար, գնուած եւ զետեղուած Լիւքսէմպուրկի թանգարանին մէջ), երբ իր հոյակապ աշխատանոցը մէկ այցելութեանս միջոցին զինքը կը շնորհաւորէի իր արժանաւոր յաջողութեան համար, ան համեստօրէն կը պատասխանէր․

— Այո, կ'ըսեն թէ նկարս յաջողած է, դե՛ռ նոր գնումի առաջարկ մը ըստացայ Գերմանիայէն, որ պիտի չկրնամ գոհացնել անշուշտ :

Առանց յոխորտանքի, իր մեղմ ձայնով եւ բարեհամբոյր ժպիտով :

Շապաս ծնած էր Նանթի մէջ, 7 մարտ 1869ին:

Քաղաքի լիսէին դասընթացքը աւարտելէն յետոյ, խորհած էր պահ մը ծովային սպայ ըլլալ, մտնելով «Պորտոյի» մէջ (*) :

Բայց ներքին կոչումը աւելի բարձր խօսած էր, եւ իր թափառումներու ընթացքին աշխատած քանի մը բնանկարներու փորձերը զինքը վերջնապէս մղած էին դէպի նկարչութիւնը:

1884ին կը մտնէր աշխարհահռչակ Ժիւլիան արուեստանոցը, իբրեւ ուսուցիչ ունենալով երկու ականաւոր նկարիչներ՝ Պուկըռօ եւ Թօնի Ռոպէռ Ֆլէօրի:

Վերոյիշեալները այսօր շարք մը նորելուկներէ կը նկատուին իբրեւ ցամաք եւ անարիւն նկարիչներ, «փօմփիէ»ներ, ինչպէս սովոր են կոչել դասական դպրոցին հաւատարիմները...

Բայց այդ դասականները եւ մանաւանդ Պուկըռօ — որուն համաչափութիւններուն եւ ձեւերու կատարելութեան գերազանց գեղեցկութիւններուն վրայ կը հիանամ այսօր իսկ — կը տիրապետէին գծելու արուեստին եւ կազմաւորելու, ներդաշնակելու դժուարին գիտութեան:

Մաքսի պաշտօնեայ Ռուսօներու եւ մտաժիւ ու յաւակնոտ «ժիփրոզներու» շրջանը չէր սկսած դեռ:

Շապասի գերագոյն արժանիքը եղաւ իր ուսուցիչներէն առնել գեղեցկութեան այն տարրերը, որոնք արուեստին հիմը կը կազմեն, անոր վըրայ աւելցնելու համար իր երազային խառնուածքին, իր բանաստեղծի հոգւոյն ապրումները, թրթռացումները, կանացի կամ մանկական գլուխներու, մարմիններու անվերջ գգուիչ նրբերանգներու եւ գիծերու համադրութիւններու մէջ, որոնց առջեւ սերունդներ եկան երազել հիացիկ ու սիրել զինքը:

Շապաս՝ հետզհետէ նօսրացող եւ իսկական Ֆրանսական ազնուական եւ նուրբ ճաշակը մարմնացնող արուեստագէտներու ընտանիքին կը պատկանէր :

Ցեղին վիպապաշտ, նուրբ ու շնորհալի մասնայատկութիւնները, երազային խառնուածքը, չափի եւ ներդաշնակութեան զգացումը զինքը կը կապեն իսկական ընտանեկան ճշգրիտ կապով մը Շավանին, դմայլելի Քորոյին կամ նրբատաշ ու պերճ Ֆանթէն-Լա-Թուրին:

Ֆրանսական արուեստին մարմնացումները, անոր գեղեցկութեան մասին կազմած հաւատամքին հարազատ թարգմանները կրնան համարուիլ անոնք եւ քանի մը ուրիշներ:

«Սալօն»ին իր առաջին մասնակցութենէն սկսած (1886) մինչեւ իր մահը, Շապաս արտադրեց թանկագին կտաւներու շարք մը, ուր կենդանագիրները լայն տեղ մը կը բռնեն:

Իր առաջին ցուցադրած գործը արդէն եղած էր «Տիկին R. J.ի կենդանագիրը»: Իր դիմանկարիչի համբաւին առաջին հիմնաքարը եղաւ ան:

Արդարեւ երկու տարի վերջ ծանօթ հրատարակիչ Ալֆօնս Լըմէր ուզելով մեծադիր կտաւի մը վրայ յաւերժացնել իր հրատարակած նշանաւոր հեղինակներուն խմբանկարը, ուր պիտի գտնուէին Լը Քոնթ տը Լիլ, Ալֆօնս Տօտէ, Փոլ Առէն, Սիւլի Փրիւտոմ, Ֆրանսուա Քոփէ, Ժիւլ Քլառթի, Փոլ Պուրժէ, Մարսէլ Փրեվօ, Փոլ Էռվիէօ, Անտրէ Թէօրիէ, Օկիւսթ Տորշէն, Տիկին Տանիէլ Լըսիւէօր, ահա ան նախընտրած էր դիմել Շապասին:

Հազիւ 25 տարեկան, երիտասարդ նկարիչը քանի մը դժուարութիւններու հանդիպած էր այդ հռչակաւոր անձնաւորութիւնները նստեցնելու համար իր դիմացը, բայց յաջողած էր վերջապէս, եւ նկարը ցուցադրուեցաւ 1895ին:

Շապաս այդ նկարով կը ստանար Սալօնին 3րդ չքանշանը, եւ կենդանագրողի վերջնական համբաւը:

Յաջորդ տարին է, որ Շապաս կը սկսի՝ իր ծփուն ու ջինջ ջուրերուն մէջէն շքեղ ծաղիկներու պէս բարձրացող կանացի եւ մանկական շնորհալի մերկութիւններուն շարքը, իր «Վերջին Ճառագայթներով», որուն գլուխ գործոցը պիտի ըլլար իր դմայլելի «Վերջալոյսը»:

Նորափթիթ ու մանկահասակ աղջիկներու երազային ձեւերուն եւ գիծերուն անբաղդատելի երգիչը պիտի հանդիսանար Շապաս այդ նոր ճիւղին մէջ, հետեւորդներու շարք մը ունենալով իր շուրջը, որոնք սակայն չկրցան ունենալ իր վրձինին այն փափկութիւնը ու միանգամայն հանճարեղօրէն լայն, անկաշկանդ եւ վարժ շարժումները, որոնք մօտէն դիտուած, հիացումի եւ զարմանքի զգացումով մը կը լեցնեն նկարչական թեքնիքին ծանօթ նկարիչները ու արուեստասէրները:

Վերջին տարիները այդ աշխատալակերպը ալ աւելի լայնցած եւ հասած էր տեսակ մը վիրթիւօզութեան, իր կտաւներուն տալով լոյսի եւ օդի անթարգմանելի թրթռացումը, եւ իր դէմքերն ու մարմինները դարձնելով թափանցիկ, աննիւթական բայց գերազանցօրէն կենդանի, ապրող, մանաւանդ աչքերուն մէջ:

Ներկին ներկայութիւնը անզգալի կը դառնար հոն, եւ իր գտնուած սրահին մէջ, իրեններուն շուրջը եղած բոլոր նկարները տպաւորուած գունաւոր պատկերներու երեւոյթը կ'առնէին, իրենց ներկի ծեփերով: Եւ սակայն Շապաս ամենաշքեղ coloristeն է՝ զոր ճանչցած ըլլամ :

Միայն թէ իր նուրբ արուեստագէտի նկարագիրը իրեն կ'արգիլէր պոռոտ գոյները եւ խիստ գիծերը:

Երազի, փայփայանքի, երանգի եւ նրբերանգի մարդն էր ան, եւ իր նըկարներուն մէջ՝ համակ ներդաշնակութիւն՝ չկար գիծ մը, որուն մէջ իր բանաստեղծի հոգին չցոլանար: Ֆրանսական արուեստը Շապասի անհետացումով կը կորսնցնէ իր ցեղին ճաշակը հարազատօրէն յատկանշող ամէնէն տիրական տաղանդը:

Մեծ արուեստագէտը ստացած էր բազմաթիւ օտար պատուանշաններ, ինչպէս եւ Պատուոյ Լեգէոնի Հրամանատարի խաչը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

(*) Զինուորական նաւ մը, որ կը ծառայէր իբրեւ դպրոց աշակերտ-սպաներուն :

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՆՋԱՔԻՆ ՄԷՋ

Գ. Պասօ, Ֆրանսայի նոր պատուիրակը, Անտիոք հասնելէ անմիջապէս վերջը անձամբ ուսումնասիրեց շրջանը: Իր առաջին գործը պիտի ըլլայ ապահովել բարեկարգութիւնը եւ վերահաստատել վստահութիւնը: Այս նպատակով իր քով հրաւիրեց քաղաքին զանազան թաղերու երեւելիները եւ անոնց կարդաց յայտարարութիւն մը, որ ուղղուած է Անտիոքի ժողովուրդին: Յայտարարութիւնը կ'ըսէ․

— « Վճռած եմ ջնջել զինուորական պահականոցները, վստահելով բնակիչներու ողջմտութեան եւ կարգապահութեան: Սակայն պարտականութիւն կը սեպեմ բացորոշապէս յայտնել թէ թոյլ պիտի չտամ որեւէ յարձակում բարեկարգութեան եւ անհատներու ապահովութեան դէմ: Անտիոքի ժրաջան ժողովուրդը չարաչար տուժեց առեւտրական շահերու եղած վընասներէն եւ ես համոզուած եմ թէ ուրիշ բան չուզեր բայց եթէ խաղաղութիւն: Ուստի խստօրէն պիտի պատժեմ խառնակիչները:

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ..

Պուքրէշի «Արագած»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 սեպտեմբեր).

— « Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այս պահուս Խ. Հայաստանի մէջ, իրաւ որ գլխու պտոյտ կու տայ: Զգիտենք ներքին բոլոր ծալքերը այն տաժանելի ողբերգութեան որ կը թաւալի ահա Հայաստանի մէջ [illegible], հայ ժողովուրդի երեկուան վարիչները փոշիացնելով մէկ [illegible] միւսին ետեւէն, ամէնէն ողջախոհները կասկածելի դարձնելով յանկարծ, ու այսօրուան ղեկավարողը վաղը գնելով մեղադրելի աթոռին վրայ: Խ. Հայաստանի երէկուան ղեկավարները հերթի կը սպասեն կարծես մատնանիշ ըլլալու, մեղադրի գալու, ու չքանալու համար կարգաւ, այսօրուան դատախազը վաղը ինքն ալ քշուելով իր զոհին ետեւէն:

Զգիտենք, կ'ըսենք, այս ողբերգութեան բոլոր ներքին ծալքերը: Ոչ գիտենք հայ հողին վրայ ճզմուողներուն իրական աղերսը Մոսկուայի անցուցած տագնապին հետ, ոչ ալ արժէքը մեղադրական պիտակներուն զորս կը փակցնեն հիմա Հայաստանի երէկուան վարիչներուն ճակտին զանոնք պատուհասելու առթիւ:

Բան մը պարզ է մեզ համար,— հայ համայնավար ընտրանին, այն որ Հայաստանը կարմրցուց ու զայն վարեց ամբողջ 17 տարի, ոչ եւս է: Իբրեւ «տրոցկիստ», «ազգայնական», «դաշնակցական» քշուեցան ու կը քշուին մարդիկ որ ամբողջ 17 տարի մաքառեր էին Դաշնակցութիւնը խորտակելու համար երկրէն ներս ու դուրս, եւ ազգայնական տրամադրութիւնները ջնջելու համար հայ ժողովուրդի հոգիին խորը: Դատապարտուած պիտի չըլլանք այսօրուան զոհերուն, բայց չենք կրնար չընդգծել որ անոնք կ'երթան շալկած այն միեւնոյն մեղքերը զորս ամբողջ 17 տարի նետեցին Դաշնակցութեան երեսին՝ զայն հայ ժողովուրդի սրտէն պոկելու իրենց մանկական փութկոտութեանը մէջ:

Հ ա յ ա ս տ ա ն այսպէս չարաչուք ողբերգութենէ մը կ'անցնի: Կը հնձուի Հայ ընտրանին, ու հովին կը տրուի անոր վաստակը: Ասպարէզ կուգան ամէնէն ցածհոգի սողունները ինքզինքնին աքցի տալու համար: Ու հայկական արտասահմանը սարսափով կը հետեւի այդ ողբերգութեան փուլերուն, ու ամէն վարագոյրէ յետոյ սարսուռ մը կը զգայ:

Միւս կողմէ յուսահատութեան ալիք մը գնալով գաղութէ գաղութ կ'անցնի՝ ինչպէս եղած է ու կ'ըլլայ բոլոր մեծ տագնապներէն յետոյ: Դարձեալ հրապարակ կուգան ահա յոռետեսները, եղերամայրերը, բանդագուշները:

— Մենք չէ՞նք ըսեր…

Ի զուր է սակայն յուսահատութեան այս անփառունակ տրամադրութիւնը որ սկսեր է վարակել տկար հոգիները: Կ'անցնի՝ այս ողբերգութիւնն ալ, ինչպէս այնքան ուրիշներ անցան հայ ժողովուրդի գլխէն: Ուրացողներն ու իրատեսները ուժ չունեցան երէկ զարթնող ժողովուրդի մը հոգիին մէջ ազգային զգացումը խեղդելու համար, ուժ պիտի չունենան անոնք այսօր ալ:

ԽԶԵՐ ՀԱՑԱԶՈՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914—1924

Երկու որբուկ ընկերներս քալեցինք աւերակ թաղերուն մէջէն, վերջապէս հայկական տունէ մը ներս մըտանք: Տասնեակ մը հաւեր [illegible] տունին մութ անկիւնները: Մէկ-մէկ հաւ բռնեցինք եւ դուրս ելանք: Հազիւ Մեծ Աղբիւրին քով հասած էինք, մեր գիւղացի քանի մը Թուրք լաճեր մեզ պաշարեցին եւ ըսպառնալիքով հաւերը խլեցին մեր ձեռքէն: Այս այն վախկոտ լաճերն էին որ ժամանակին շատ քիչ անգամ կը համարձակէին անցնիլ հայկական թաղերէն, այն ալ իրենց մեծերուն հետ, իսկ հիմա ճիրիտ կը խաղան աւերակ հայ թաղերու մէջ, կը զարնեն, կը կոտրեն, կը հալածեն, կը սպաննեն…

Հակառակ Թուրք լաճերու սպառնալիքին, մենք դարձեալ ետ դարձանք, եւ ուղղակի գացինք այն տունը ուր հաւեր կային: Երկու հաւ եւս բռնեցինք, այս անգամ գլուխները կորեցինք, մաքրեցինք եւ այնպէս դուրս ելանք հակառակ փողոցէ մը: Ապահով հասանք Ցօվակիմ Ամիին տունը, ուր հայ կիները մեզի համար կերակուր կը պատրաստէին: Ինչ բախտաւորութիւն, այդ օրը թոնիր վառած էին: Հաւերը մաքրելէ, լուալէ վերջ, թոնիրին վրայ խորովեցինք, մինչ այս տիկին մը փոքրիկ եղբօրս Գօղօսին ձեռքէն բռնած ինծի բերաւ: Այլեւս անսահման էր ուրախութիւնս : Այս անգամ եղբայրական գուրգուրանքս աւելի էր քան անցեալին՝ հայրենի տան մէջ:

Վերջապէս կէս օրուան ճաշին եղբօրս հետ խորոված հաւը կերանք : Ցետոյ եղբօրս պատուիրեցի որ բնաւ փողոց չելլէ: Տարակոյս չկար թէ մեր կեանքը վտանգի տակ էր, մանաւանդ որ մեր գիւղացի Թուրքերը կը ճանչնային զիս եւ անկարելի էր ինքնութիւնս ծածկել: Տարաբախտ Անթառամին [illegible] շատ կը մտատանջէր զիս:

Այս դժոխային կեանքս անցաւ երկու շաբաթ: Կոտորածէն ազատուողներուն թիւը հարիւր յիսունը կը հասնէր: Գիշեր մը քանի մը զինուորներ եւ մեր գիւղացի աղտոտ եւ անօթի Թուրքեր եկան Ցովակիմ Ամիին տունը, հայ գեղանի աղջիկներ որսալու: Խօսին Մասոն, 45 տարեկան վայրենի [illegible], 14 տարեկան հայ աղջիկ կը փնտռէր եւ Տէր Գրիգորեանի 14 տարեկան [illegible] ընտրեց: Տասնապետը՝ Կարոյեան Բեբուզը, 17 տարեկան, եւ ուրիշներ ալ մէկ մէկ որս՝ հակառակ մայրերուն թախանձանքին: Սոված եւ ցածոգի գազանները անդրդուելի մնացին եւ բռնութեան հարուածներուն տակ տարին մեր տարաբախտ քոյրիկները:

Ո՞ւր էր արդարութիւնը,, Թէքաւէր պարոններ:

Եւ դեռ այս ոչինչ, կարդացէք մընացեալն ալ: Վերջապէս այդ գիշեր մինչեւ առաւօտ բնաւ չքնացանք: Տարաբախտ մայրերը ի զուր անէծք կը կարդային իրենց զաւակները բռնի կրօնափոխ ընողներուն:

Առաւօտ արեւը առաջին ճառագայթները նոր էր տարածեր լեռներու կատարները, մենք ընտանիք թէ աղամարդ բոլորս փողոցն ենք :

Մեզ Թրքի քաղաքը պիտի տանէին, ուր ուզողը կրնայ կրօնափոխ ըլլալ, այնտեղ են մեր գիւղացի Զարչեանները, Գ. Արամը իր ընտանիքով, տարաբախտ Արտաւազդին ձին: Գիւղէն մեկնելէ առաջ մեր չէյխին յանձնած էր, որպէսզի ճամբան եթէ բան մը պատահի, Շէյխին տղան զիրենք պաշտպանէ: Այս պատճառով Շունը յանձն առաւ Գ. Արամին տղան Սըմբատը եւ երկու աղջիկները՝ Միածանը եւ աւելի փոքրիկը (հազիւ 4 տարեկան) ինչպէս եւ Արտաւազդին եղբայրը՝ Փարսումը, պահել:

Շէյխին հրամանին համաձայն, մաս մը Հայ երիտասարդներ վար դըրին խոտ քաղելու համար, իսկ մնացածները դարձեալ աքսորի ցուպը ձեռք առած շարունակեցինք ճամբան: Եղբօրս ձեռքէն բռնած տժգոյն եւ ընկճուած, ես բնաւ չէի մտածեր իմ մասին, այլ բոլոր հոգս եւ մտատանջութիւնս եղբայրս էր: Երբ չեմ, կրնար ինծի խնամատար ըլլալ, ի՞նչպէս պիտի կարենամ խնամել ինձմէ աւելի փոքրը: Այս հոգերուն մէջ ընկղմած էի, երբ մէկը թիկէս բռնեց: Ետ դարձայ, Զարչեան Արամն էր, հօրս ամենասիրելի եւ մտերիմ ընկերը: Եղբօրս մասին տեղեկութիւն ուզեց, բայց ես չպատասխանեցի. արցունքս եղաւ միակ պատասխանս: Գ. Արամ լուր չունէր լուսահոգի ընկերոջ նահատակութենէն: Զօրս կողմս զգուշութեամբ դիտեցի եւ տեսայ որ մեզ առաջնորդող զինուորները բաւական հեռու են: Պատմեցի ինչ որ իմացած էի հօրս մասին, Գ. Արամ լուրջ եւ խելացի մարդ մըն էր, ինծի միայն այսքան կրցաւ ըսել .

— Տղաս, սիրելի հօրդ մասին շատ ցաւ մի զգար, մեր բոլորիս ճակատագիրն ալ նոյնն է, ան բախտաւոր էր որ յիշատակ պիտի մնայ իր քաջագործութիւնը: Երանի անոր որ արիաբար նահատակուեցաւ: Մի վհատիր, եթէ ուզեն քեզ թրքացնել, մի մերժեր. խօսքով թրքացիր, քանի որ չըկայ ուրիշ ճար: Եթէ Աստուած գթայ զաւակներուս եւ խնայէ ինծի, ձեզի բնաւ դժբախտ չեմ ձգեր:

Այլեւս չկրցաւ շարունակել, համբուրեց զիս եւ եղբայրս եւ արցունքը սրտին հեռացաւ մեզմէ :

Մինչ այս արդէն հասած էինք քաղաքին պարտէզները: Տասը վայրկեան մը յետոյ դարձեալ շարունակեցինք քալել եւ հասանք քաղաք. Տասնըհինգ տարեկանէն վեր աղամարդիկը մեզմէ զատեցին եւ քաղաքին մէջ բանտարկեցին, իսկ ինծի պէս փոքրիկները եւ կիները քաղաքին մը հեռու պարտէզներուն մէջ տարին:

Կառավարութեան պաշտօնեաներ եկան մեզ արձանագրեցին: Երբ արձանագրութիւնը լրացաւ, մեզի ըսին թէ քաղաքին մէջ պարապ տուն չկայ ձեզի տրամադրելու, ուստի ձմեռը կ'երթայ եւ կառավարութիւնը ձեր ապրուստի կարիքները կը հոգայ:

Հինգ վեց զինուորներու առաջնորդութեամբ Ձիւղերի ճամբան բռնեցինք: Թրիկուան մօտ հասանք գիւղ, զինուորները մեզ մաս առ մաս բաժնեցին Հայերու ամայի տուներուն մէջ: Մէկ սենեակին մէջ 12 հոգի էինք: Արեւը մարը մտած էր եւ մենք առանց պատառ մը հացի, մեր շունչը բռնած քով քովի պառկեցանք :

Մէկ ժամ հազիւ անցած էր, ահա դուռը զարնուեցաւ: Կին մը հարցուց.

— Ո՞վ է :

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(15)

Ի՛նչ փոյթ որ ամէնէն ճկուն ու ամէնէն գեռնամած հոգիները կը դատուին հիմա Հայաստան աշխարհը վարելու համար։ Կեանքը պիտի թրծէ զանոնք ալ, ինչպէս թրծեց երէկուանները, որ Հայաստան մտան Հայ զինեալները անխծելէն եւ սակայն խառնուեցան Հայ հոգիին։ Ով որ կուգայ իր ականջը տալ Հայ ժողովուրդի սրտի զարկին, ու իր հոգին գուրգուրէ Հայ հոգին, չի կրնար չմտնել կրակին յուզմէջէն անցնող դարերուն կանչէն։ Ինչ վայրագ դարերու կանչէն։ Ինչ այլասերածներ եւ ինչ ուրացողներ տեսան Հայաստան՝ Հայ ժողովուրդի զաւակներէն։ Ու ժողովուրդը որ քարը կակղեցնել գիտէ, ու հազար ու մէկ ամբարտաւանները ցնցել տալը, որ կը խոնարհեցնէ ու հերոսներ կը ընէ իր ողբերգութիւններէն, դիւցազն տանջող հոգիէն ներս ալ կաթեցնել սրբազան յուսալքութիւնը, ու զանոնք ալ կամքը Հայ հոգիին խոնարհ ու իր խոնարհութեան մէջ վսեմ, տուայտող, համառող, բայց միշտ ստեղծագործող ժողովուրդը որ Հայ ժողովուրդն է՝ դարերէն է ու պիտի կարենայ միշտ յաղթել դոց սորվուած բանաձեւերուն եւ թութակային նշանաբաններուն որ հոյն ալ զան անոնք թափով, աղմուկով պահ մը մթագնել իր տեսողութիւնը…

Հայ ժողովուրդը կ՚անցընէ եւ այս փորձերը…

Ով որ կը յուսահատի՝ ան է որ կը տեսնի հովէն… հեղեղը աղաղուն այն ջուրն է որ կը մնայ…»։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԺԸՆԵՒԷՆ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐԸ

ՆԻՈՆ, 14 ՍԵՊՏ. — Եւրոպական՝ այժմ անստոյգ դարձած՝ քաղաքական մթնոլորտին մէջ Նիոնի յաջող խորհրդաժողովը լոյսի նշոյլ մը կը բերէ։ Շատեր յաջողութիւն ակնկալեցին եւ իրար կը շնորհաւորեն, կարծելով թէ խաղաղութիւնը փրկուած է։

Սակայն պէտք է սպէն բան իր ճիշդ համեմատութեան բերել, ճիշդ նկրակարգութեան մը յանգելու համար։

Ինչ է եղածը։ Պարզապէս անգլիա-ֆրանսական համաձայնութիւն մը՝ Միջերկրականի մէջ։ Այս կարգի համաձայնութիւններ, այս երկու երկիրներուն միջեւ յաճախ կնքուած են եւ անհրաժեշտ չէր մինչեւ Նիոն գալ։

Ֆրանսա եւ Անգլիա պաշտօնապէս իրենք իրենց տուին Միջերկրականի ոստիկանի դեր եւ ծովը բանեցին ապահովութեան դռները։ Եթէ միայն Ֆրանսա եւ Անգլիա ըլլային, փոքր պետութեանց հետ՝ Միջերկրականի հարցին կապուած, անշուշտ յաջող եւ դիւրին պիտի ըլլար գործադրել Նիոնի որոշումները։ Սակայն, ահա երրորդ պետութիւն մը՝ Իտալիան, որ նոյնքան կը հետաքրքրուի Միջերկրականով եւ նոյն խօսքերն ունի։ Արդ, Իտալիա ոչ միայն չմասնակցեցաւ խորհրդաժողովին, այլ եւ մերժեց գալ, հաւատարութեան պահանջելով։

Առ այժմ անգլիա-ֆրանսական ճակատին համար Միջերկրականի գերակշռութեան հարցը լուծուած է։ Կը մնայ տեսնել թէ Պերլին-Հռոմ գիծը ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ։

Հռոմ Միջերկրականը կը նկատէ, արեւմուտքէն մինչեւ արեւելք «իր ծովը»։ Այժմ առանց իր հաւանութեան, ինչպէ՞ս ուրիշներու պիտի թոյլատրէ անոր ոստիկանութիւնը, երբ իր նաւատորմը բաւական կրնար ըլլալ առանձին վարելու այդ պաշտօնը։

Եթէ մօտէն նայինք՝ քարտէսի մը օգնութեամբ՝ Նիոնի համաձայնութեան, պիտի տեսնենք թէ ան՝ Իտալիոյ յատկացնելով Միջերկրականի ամբողջ մարզերը, Ադրիական եւ Տիւրէնեան ծովերը, կը ձգտի պաշտօնապէս սահման դնել իտալական յաւակնութեանց։

Այս երկու ծովերը միշտ ալ իտալական են եղած, այնպէս որ Նոր կարգադրութեամբ Իտալիոյ յաւակնութիւնները որեւէ գոհացում չեն ստանար։ Եւ Հռոմ ժխտական դիրք բռնած է։

Ահա հոս է որ կը վախցուի ընդհարումէ մը, քանի որ Հռոմ կը պահէ իր գործելու ազատութիւնը։

Առ այժմ, Նիոնի համաձայնութիւնը, Իոնի համար յաջողութիւն մըն է այն տեսակէտով, որ կ՚ապահովէ ֆրանսական նաւատորմին անարգել գործակցութիւնը անգլիականին։ Բան մը որ չյաջողեցաւ եթովպիական պատերազմին առթիւ։ Հետաքրքրական է տեսնել իտալական հակազդեցութիւնը անգլիա-ֆրանսական միացեալ ուժերու առջեւ։ Հաւանաբար՝ Հռոմ զոպէ իր ցասումը՝ «զերակշիռ ուժերու առջեւ» եւ համակերպուիլ ձեւացնէ, պայմանաւ որ ի փոխարէն ճանչնան Եթովպիոյ գրաւումը։ Բայց այդ չի նշանակեր թէ այլեւս մէկ կողմ կը ձգէ Միջերկրականը հռոմէական ծովի մը վերածելու իր խոհակը։ Ան պիտի սպասէ յարմար առիթին։

Հռոմի դիւանագէտները միշտ ալ եղած են ճարպիկ եւ առիթներէն օգտուող։

Այնպէս որ Նիոնի խորհրդաժողովը, իր յաջող ելքովը չի նշանակեր Միջերկրականի հարցին վերջնական լուծումը։ Այդ լուծումը դիւանագէտներէ կախում չունի։ Այս համաձայնագիրը թերեւս ապահովէ խաղաղութիւնը առնուի մը համար, սակայն առաջին առթիւ պիտի խախտէ եւ վերանորոգուի, եթէ այդպէս պահանջէ մէկ կամ միւս կողմին շահը։ Որովհետեւ, ոչ անծանօթ տուղանաւեր եւ ոչ ալ անծանօթ օդանաւեր կը պակսին, նոր միջամտութեանց դուռ բանալու համար։

ՏԻՐԱՆ

ՎՈՐՊԱԿՆ.— Ընկ. Բենոյի «Ցուցեր Կամաւոր. Կեանքէն» յօդուածին մէջ — «Մանաւանդ Ռուսաստան քրդական սարսափի վախից ամիսներով անքնութիւնից տառապում էր» պարբերութեան մէջ «Ռուսաստան» բառի փոխարէն պէտք է կարդալ «Ռուս սպան»։

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՄԵՌՆԻ՞

— . —

Ժօզէֆ Ընար այս խորագրին տակ կը գրէ Փարիզեան թերթի մը մէջ.—

Շատ խօսուեցաւ Ֆրանսայի բնակչութեան նուազումին մասին, բայց յանկարծ ըլլալով դժուարութիւնը մտատանջութեան յանձնեց հարցը, որով պէտք էր որ հետաքրքրուէին բոլոր կուսակցութիւնները։ Իսկ ամէն անգամ որ կը խօսուի Ֆրանսայի բնակչութեան նուազումին մասին, երեւոյթը կը ներկայացուի իբրեւ աղէտ մը, մինչդեռ աւելի ճիշդ է ըսել թէ Ֆրանսա կը տառապի ջղասպառութենէ (Աէօրասթէնի), եւ այս՝ հարիւր տարիէ ի վեր։

Ցետոյ պէտք է աւելցնել որ բնակչութեան նուազումը բարդ հարց մըն է որ բազմազան երեսներ ունի։ Այսպէս կարելի է դիտել որ մահերու թիւը աւելի է ծնունդներու թիւէն.— 1935ին՝ մահերու թիւը 20,000 աւելի էր ծնունդներու թիւէն։ Ասկէ ի՞նչ կը հետեւի.— ճիշդ է որ Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը նուազի, քանի որ քիչ են ծնունդները, բայց եւ աւելի քան ճիշդ է որ Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը ծերանայ, այսինքն թէ ծերերու թիւը կ՚աճի։

Խօսինք թիւերով.—

Հարիւր տարի առաջուան Ֆրանսայի ծնունդներուն թիւին հետ համեմատած՝ ներկայիս կէս առ կէս նուազած են ծնունդները։ 1835ին, ծնունդներու համեմատութիւնն էր 29,9 առ հազար, 1935ին՝ 16 առ հազար։ Արդ, սակայն չի նշանակեր թէ բնակչութիւնը կը նուազի, ընդհակառակն 1872—1933 Ֆրանսայի բնակչութիւնը աճած է 15.9 առ հարիւր համեմատութեամբ, այս հաշիւին մէջ առնելով վերադարձուած Ալզաս-Լոռէն նահանգներն ալ, մինչ ծնունդները նուազած են 29,3 առ հարիւր համեմատութեամբ։ 1872ին, Ֆրանսայի մէջ, Ալզաս-Լոռէնի կորուստն ալ հաշուի առնելով, ծնած են 966.000 երեխայ, (այդ շրջանին Ֆրանսա ունէր 36 միլիոն 140.000 բնակիչ)։ Իսկ 1933ին, Ֆրանսայի մէջ, վերադարձուած Ալզաս-Լոռէն նահանգներն ալ հաշուի առնելով, ծնած են 687,000 երեխայ, (այդ շրջանին Ֆրանսա ունէր 41,880,000 բնակիչ)։

Ճիշդ է որ մասամբ աճած է Ֆրանսայի բնակչութիւնը, բայց եւ այնպէս ծերացած է այդ բնակչութիւնը։ Ի՞նչ հետեւանքներ կ՚ունենայ բնակչութեան ծերացումը։

Ծնունդներու աճումով՝ երկիրը կը թարմանայ, կ՚երիտասարդանայ, մտաւորական ու ֆիզիքական աշխատանքի աշխուժութիւն մը կը ստանայ։ Երկրին ապագան, այս ձեւով, վստահութիւն կը ներշնչէ։ Ու ներքին տնտեսական շուկան եւս կը վերանորոգուի։ Ընդհակառակն, երբ ծնունդները կը նուազին, նախ երկրին ներքին շուկան է որ կ՚ազդուի,— օրինակ՝ կաթին, երեխաներու զգեստին, խաղալիկներու, դասագիրքերու բապառումն է որ կը նուազի առաջին առթիւ։ Ցետոյ, աշխատաւոր բազուկները կը նուազին, բանակին շարքերը կը նօսրանան, ամուսնութիւնները կը քիչնան։ Ճիշդ է որ, կ՚ըսեն ոմանք, ծնունդներու նուազումով կը նուազի նաեւ գործազրկութիւնը, կամ ուրիշ ձեւով՝ ծերացած բնակչութեամբ երկրի մը մէջ միշտ պահանջ պիտի ըլլայ աշխատաւորներու։

Սակայն իրողութիւնը մէջտեղն է, — Ֆրանսա պէտք ունի օտար աշխատաւոր բազուկներու։ Գործազրկութեան տագնապը մեղմացնելու համար, ոմանք խորհեցան իրենց երկիրը ճամբել օտար աշխատաւորները, առանց ուզելու հասկնալ թէ հանքագործը կը փոխարինուի միայն հանքագործով։ Երբ օտար հանքագործը կը ճամբէք, չէք կրնար անոր տեղ աշխատցնել ֆրանսացի անգործ արտադրագործը։

Ծերացող երկրի մը մէջ, ինչպէս Ֆրանսան, արտադրական ուժերը կը նուազին անոր համար որ սպառողական ուժերն ալ կը պակսին, ու գործազրկութիւնը ցոյց կուտայ իր դէմքը.

Ֆրանսա օտար աշխատաւորներ բերելով, չի կրնար սակայն «շատցնել իր արիւնը», որովհետեւ օտարականները կ՚ապրին հաւաքաբար, կորիզներ կազմած (Ֆրանսայի մէջ շրջաններ կան, ուր օտարականներու խտութիւնն է 40 առ հարիւր), կ՚ամուսնանան միայն իրենց ցեղակիցներուն հետ։ Այստեղ արձանագրենք, որ Ֆրանսայի ծնունդներուն թիւին մէջ կարեւոր համեմատութիւն մը կը կազմեն օտար ծնունդները, եւ 45 տարիէ ի վեր օտարականներն են որ Ֆրանսայի բնակչութեան աճումին կը նպաստեն իրենց ծնունդներով, ինչպէս ցոյց կուտան Ալֆրէտ Սովիի վիճակագրութիւնները 1891 — 1911։ Դիտեցէք ուրիշ պարագայ մը եւս —, Ֆրանսայի մէջ բնակող օտարականները մեծ մասամբ երիտասարդ են, այնպէս որ երկրին ապագային տեսակէտով՝ մեծ դեր կը խաղան օտարականները։ Ֆրանսական արիւնը ստիպուած է բարեշրջութիւն մը կրել օտար երիտասարդ արիւնով, այլապէս դատապարտուած է անհետանալու,— ուստի, մեր կարծիքով, բնակչութեան նուազումը չէ որ պէտք է մտահոգէ երկիրը, այլ առաւելապէս արեան թարմացումը։

Ֆրանսա, իբրեւ հարուստ երկիր, բարեխառն եւ քաղցր կլիմայով, ուր աշխատավարձերն ալ բարձր են բաղդատմամբ եւրոպական այլ երկիրներու աշխատավարձերուն, կրնայ ընդունիլ Իտալացին, Սպանիացին, Ֆլամանը, Լեհը։ Անոնք սակայն կը կազմէ՞ն թէ ուժի աղբիւր մը, թէ վըտանգի ճամբայ մը։

Ֆրանսա պարտաւոր է այստեղ Միացեալ - Նահանգներուն նմանիլ։ Այնտեղ մեծ համեմատութիւն մը կը կազմեն օտարականները, որովհետեւ նախ բանի օտար արիւն տարին (խաչ-չիկ), յետոյ հիւրընկալեցին ընտիր տարրեր (Անգլիացի, Գերման), աւելի վերջ ընտրութիւն կատարեցին արեւելքցիներէն եւ ի վերջոյ փակեցին դռները։

Ֆրանսա պէտք է բանայ դռները, դեռ կանուխ է փակել սահմանները, — պէտք է երիտասարդանայ ներքին եւ արտաքին ուժերով։

Ֆրանսա պարտաւոր է, ուրեմն, ոչ միայն աճիլ, այլ եւ երիտասարդանալ, որովհետեւ, ինչպէս կը գրէր

Ջօր. Տիւմէլ (ԽՄԲ.— Թարգմանած ենք այստեղ այդ յօդուածն ալ), Ֆրանսա չի կրնար պաշտպանուիլ իր ուժերով,— աւելի լաւ է օտար երիտասարդներով զօրանալ, քան թէ ճամբել օտար դաշնակիցներ, որոնք վըստահելի չեն բայց եւ այնպէս սուղ են։ Ֆրանսա պէտք է աշխատի օտար երիտասարդութիւնը որդեգրելու, պաշտպանելու համար նախ իր հարուստ մաղութները, փոխանակ մտիկ ընելու դասակ չունեցող նախարարներու որդեծնութեան քարոզներուն։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Թալէաթ փաշա իր շատ սիրելի հայրենիքի ճակատագրին շուրջ գրուած ու խորհուած այս բաները կարդացած միջոցին ներսէն «տխուր կը քաշէր։ Ո՛վ գիտէ, այդ պահուն ինչեր կը մտածէր Թուրքիոյ նախկին տէրը, Իթթիհատ Թէրաքքըի տասը տարի տեւող վարչութեան ղեկը իր ձեռքերուն մէջ վարող այդ մարդը ինչե՜ր չէր մտածեր։ Տասը տարուան դէպքերը պատկերացնելով իր աչքերուն առջեւ, սահմանադրութեան հռչակման թուականներու ուրախութիւններէն զատ բան մը կը տեսնէ՞ր։

Թալէաթ փաշա Թուրքիոյ բաժանման շուրջ լսած լուրերուն պատասխանատուութիւնը ստանձնել երբեք չէր ուզեր։ Հակառակ այն իրողութեան որ մինչեւ համաշխարհային պատերազմի վախճանը երկրին միակ ղեկավարն ու տէրը ինքն էր, սակայն, ան պատասխանատուութեան կարեւոր մէկ մասը կը վերագրէր Էնվէր փաշային եւ այդ առնուազն պէնատրական իշխանութեան։ Իր մտքին մէջ պատկերացնելէ վերջ այդ բոլորը, պահ մը Բրուսի պէյին դառնալով ըսաւ.

— Էնվէր փաշայէն լուր մը կա՞յ։

— Համաձայն իր տիկնոջ հասած նամակի մը, այս օրերս Մոսկուայէն մեկնելով այս կողմերը պիտի գայ։

— Եա, ըսել է նորէն Պերլին կուգայ. տեսնենք ի՞նչ լուրեր պիտի բերէ. կը յուսամ որ այս անգամ իր ծայրայեղ տեսակէտներէն հրաժարած պիտի գտնենք։

Այս միջոցին դուռը զարնուեցաւ եւ Թալէաթ փաշան ձեռքի տեղեկագիրը սեղանին վրայ ձգելով, դուրսի սրահը ելաւ։ Սպասուհին բացաւ դուռը։ Տօքթ. Նազըմ եւ զեռպանատան քարտուղար Զիա պէյեր ներս մտան եւ ուղղակի առաջնորդուեցան հիւրանոց։

Զիա պէյ Թալէաթ փաշան մէկ կողմ քաշելով ըսաւ անոր.

— Փաշա, մինչեւ այսօր ձեր անունը ոստիկանութեան մօտ արձանագրել չտուինք։ Արտաքին նախարարութենէն ստացած յանձնարարութեանս վրայ այսօր մեր շրջանի ոստիկանական կեդրոնին արձանագրել տուի ձեր անունը։ Անշուշտ Թալէաթ փաշա անունով չէ որ արձանագրել տուի, այլ ձեր կեղծ անունով՝ «Սայ»։

— Շատ լաւ ըրած ես. ճիշդ չէ առանց արձանագրուելու այսպէս ապրիլ։ Ի՞նչ եղաւ դրած ինքնապաշտպանութեան փաստաթուղթս, մաքուրի քաշեցի՞ր։

— Լմննալու մօտ է, փաշա, 5-10 էջ հազիւ մնաց. անկէ վերջ տպագրութեան պիտի յանձնեմ։ Հոս, Պերլինի մէջ թուրքերէն տառեր ունեցող տպարան մը կայ։

— Կ՚ըլլայ. ինչպէս որ կ՚ուզես այդպէս ըրէ։

Ասկէ վերջ ներկաները նստան պրիճի սեղանին շուրջ։ Ամէն օր կէսօրէ վերջ եղածին պէս կը սկսէին խաղալ։ Եւ Պերլինի մէջ Թալէաթ փաշայի միակ ժամանցը պրիճն էր։ Ասկէ դուրս ուրիշ ուրախութիւն կամ զբօսանք չէր ճանչնար։

Այդ օր սակայն, փաշան ուրախութեամբ եւ եռանդով չէր խաղար։ Շատ մտազբաղ ըլլալը երեսէն յայտնի էր։ Իր կարդացած գէշ լուրերը, Թուրքիոյ բաժանման շուրջ ծրագրուած կարգադրութիւնները, Պոլսոյ հավանաւորութեան տակ առնելու զրոյցները եւայլն, փոթորիկի նման տակն ու վրայ կ՚ընէին Թալէաթ փաշայի գանկը։ Փաշան ինքնիրեն կը խորհրդածէր.

«Զօրաւոր ժողովը Թուրքիոյ բաժանման խնդրով զբաղած է… բայց լուծման ձեւ մը չէ կրցած գտնել. առաջին անգամ պիտի որոշուի եղեր թէ՝ Թուրքիան ո՞ր պետութեան հակողութեան ներքեւ պիտի դրուի. Զօրաւոր ժողովը Հայաստանի, Իրաքի եւ Սուրիոյ պէս Թուրքիայէն բաժնուելիք հողամասերը չորրորդ Թրքաշատ նահանգներու իրաւական վիճակը որոշել կ՚ուզէ եղեր…»։

Այս մտածումները այն աստիճան փոթորկեցան որ նոյն իսկ առեն մը փաշան հարկադրուեցաւ ձգել թղթախաղը։ Աչքերը լեցուեցան եւ քաշուեցաւ իր աշխատանքի սենեակը։ Ան մէկ հայրենիքը կը մտածէր եւ մէկ ալ մայրն ու ընտանիքը։

X

Եւրոպական մամուլը 1920ին սկսած էր գրավել Թուրքիոյ բաժանման շուրջ մեծ պետութեանց միջեւ գոյացած գաղտնի համաձայնութիւններով։ Այդ միջոցին, ամէն օր ուշադրութեան արժանի դիւանագիտական փաստաթուղթ մը երեւան կը հանուէր։

Համաձայն 1916 տարիին Փեթերպուրկի մէջ Ֆրանսայի ու Ռուսիոյ միջեւ կնքուած գաղտնի մէկ համաձայնագրին, Ֆրանսա արեւելեան Անատոլուն կը ձգէր Ռուսիոյ։ Ֆրանսական «Թան» թերթին համաձայն միեւնոյն տարուան Մայիսին Անգլիա եւս կ՚ընդունէր այդ համաձայնութեան տրամադրութիւնը։

(Շար.)

(2)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՑԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ԼՈՒՍԱՁԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Երէցապէս ծերունի քիւրտ մը մէջտեղ ելաւ։ Ճայլիկին երկար թեւերը թեթեւ բաղուկին վրայ, ապխտելով ըսելով ալ ծունկը կպուց գետին խնամքով նշան առաւ ու կրակեց։ Գնդակը երկու թզաչափ աջ խըփեց։ Երկրորդ գնդակը հետք մը չձըգեց։ Իսկ երրորդ գնդակը նշանէն մէկ թզաչափ վար կպաւ։

— Մարդ իր կըցածէն աւելի չի կրնար ընել,— ըսաւ ծերը թափահարելով մօրուքը ու քաշուեցաւ դոլամներու մէջ։

— Հիմա քու կարգդ է,— նորէն դարձաւ Հիւսէյին բէկը,— այդ նշանը զարնել դիւրին է, բայց թէ խորտակել բան է, ցուցուր կարողութիւնդ։

Աւրած Գեւօն ուշադրութեամբ քննեց բէկի հրացանը։ Շատ երեւոյթին մօտին հրացան մըն էր։

— Բէկ,— ըսաւ Աւրած Գեւօն, — ամէն մարդ իր ձեռքի Վարժուկ հրացանով մէկտան կ՚ընէ, հրացանին զէր ու վար, աջ ու ձախ խփողը կայ։ Բայց քու խաթիր համար զիմ բախտս փորձեմ։

— Եա Փաւթկու Սուրբ Գէորգ, — ըսելով Աւրած Գեւօն աջ ծունկը կըպուց գետնին, հրացանը բարձրացուց, նշան բռնեց եւ անմիջապէս կրակեց։ Սափորի տակը անշարժ կը մնար։ Գնդակը կէս թզաչափ ձախ խփած էր, գետնէն փոշիի պուտ մը վեր թռցնելով։

— Հիւսէյին բէկ, հրացանդ քիչ մը ձախ կը զարկէ, մեղքը իմս չէ, հրացանինդ է։

Երկրորդ անգամ նշանակէտէն քիչ մը աջ բռնելով կրակեց Աւրած Գեւօն։ Սափորի տակը ջարդ ու փշուր եղաւ։

— Մաշալլա՜հ, մաշալլա՜հ,— գոչեց Հիւսէյին բէկը։

Ղօլամները պատկառանքով կը դիտէին Աւրած Գեւօն։ Աւելորդ է ըսել թէ՝ մեր բարեկամի դէմքը ուրախութեամբ կը ճառագայթէր։ Բայց այդքանով չէր ուզեր բաւականանալ Աւրած Գեւօն։ Թոփալ Սատտանի հայդուկներու մէջ նշանաւոր նշանածիգ մըն էր։ Անոր շնորհքը ցոյց տալու միջոց մը կը մտմտար Աւրած Գեւօն, երբ Հիւսէյին բէկ ինքնաբերաբար առիթը տուաւ։

Բակի մէկ անկիւնը վառուած մոմ մը գըրին. դուրս գալով բակէն մօտ 30 քայլ հեռաւորութեան վրայ՝ որոշեցին որ այդտեղէն կրակեն, մոմի լոյսը մարելու համար։ Իսկ յաջողելու գլխաւոր պայմանն այն էր որ մոմը պէտք էր անվնաս մնար։ Երբ Հիւսէյին բէկի ղօլամները կը պատրաստուէին սկսելու, Աւրած Գեւօն իրեն յատուկ մեծախօսիկութեամբ միջամտեց։

— Վալլահ բէկ, էս տեղէն երեխէն լէ կը զարկի. զմէյտան հինգ անգամ աւելցնելու է։

Անշուշտ Աւրած Գեւօն գիտէր իր պահանջին անհեթեթութիւնը։ Առաջարկած հեռաւորութենէն ոչ թէ մոմի լոյս, այլ մոմն իսկ դժուար թէ երեւնար։ Անպատկառ միջոց մըն էր պարզապէս Քիւրտերը չփոթելու համար։ Երկար բարակ վիճաբանելէ ետք, վերջապէս Քիւրտերը համաձայնեցան՝ պայմանով որ նախ Աւրած Գեւօն կամ իր մարդիկը սկսին եւ առաջարկած տարածութիւնը գետնին։ Գեւոյի ուզածն ալ այդ էր։ Վերցնելով ծերունի քրտի հրացանը, որ Աւրած Գեւոյի դատողութեամբ ամենալաւն էր, երկարեց զայն Թոփալ Սատտանայի։ Աւրած Գեւօն Քիւրտերու ներկայութեան այնպէս կը վարուէր Թոփալ Սատտանայի հետ՝ որպէս թէ ան իրապէս իր ղօլամը ըլլար։

— Սօ՛, չա՞ն որդի Թոփալ, հաշիվ քըրթել կիտամ, եթէ զմոմ չմարես, — ու դառնալով Հիւսէյին բէկին՝ կամաց մը փսփսաց անոր ականջին — իմ մարդոց մէջ մէկ հատիկ է չան որդան։

Թոփալ Սատտան չոքը գետին զարկաւ, ուշադրութեամբ նշան բռնեց ու կրակեց։ Մոմը մարեցաւ։

— Բախտի բան է, բախտի բան է,— բողոքեցին Քիւրտերը, որոնց համար այդ տարածութեան վրայ նման փորձ մը անկարելիութիւն կը համարուէր,— թող անգամ մըն ալ փորձէ։

Բաւականաչափ երկրորդ փորձն ալ նոյն վերջաւորութիւնն ունեցաւ։ Քիւրտերէն ոչ ոք ուզեց նշան բռնելու փորձութեան ենթարկուիլ։ Ծերունի Քիւրտը մտածկոտ արտայայտութեամբ գլուխը թափահարեց, ի դուր չէր որ կ՚ըսէին՝ Քէդաշը գընդակը մութին մէջ ալ դուշմանը կը փոնայ։

— Հազար ոսկի կ՚արժէ էգպէս ղօլամ մը,— բարձրաձայն ըսաւ Հիւսէյին բէկը։

— Տաս հազար ինկիլիզու ոսկի էլ տան չըմ խայ,— ինքնաբաւականութեամբ փչեց Աւրած Գեւօն։

Երբ Աւրած Գեւօն իր մարդոցմով հեռացաւ, Հիւսէյին բէկը մտածկոտ տրամադրութեամբ սենեակը քաշուեցաւ։ Որքա՜ն արագութեամբ կը փոխուէր կեանքը։ Դեռ երէկուայ ֆլան այսօր ազատ մարդու հովեր կ՚առնէր, զէնք կը բռնէր, բէկութիւն կը խաղար։ Ասոր վերջը ո՞ւր պիտի յանգէր։ Ահա Փեւոյի մը, որ արդէն երէկ Թիֆլիսպահներով ման կուգայ, ո՞վ կրնայ ըսել թէ վաղը միւս օր տաս, տասնեւհինգ մարդ պիտի չունենայ իր հրամանին տակ։ Աշխարհ տակնուվրայ կը լինէր, հին կարգերը, սովորութիւնները կը փոխուէին, վատ նշան էր։ Հայը դեռ քանի մը տասնեակ տարի առաջ ձի չէր կրնար նստիլ, հասարակ դանակ մը իսկ չէր կրնար կապել մէջքին, այսօր Քիւրտի նման զինուած, աշխոյժ ձին տակը, ազատօրէն կը ճամբորդէ։ Հիւսէյին բէկը ձեռքը մօրուքին երկար մտածեց։ Ջէ՛, աշխարհը կը փոխուէր։

Այդ միեւնոյն օրուայ երեկոյեան մտաւ Գրիգորենց թոնրատունը։ Տան կողմ, Խատիճէն փոքրիկ Ալիի ձեռքէն բռնած, որպէս թէ պատահարար ազամարդիկը դեռ դաշտային աշխատանքէ չէին վերադարձած, միայն կիներն ու երեխաները կային հոն։ Որպէս ունեւոր ընտանիք, քիչ թէ Սովորաբար Խատիճէն շաբաթը մէկ երկու անգամ կ՚այցելէր Գրիգորենց։ Շատ կարգ ու սարք կար անոնց տանը, ուր յարգանքով ու սիրով կ՚ընդունէին զինք։ Գրիգորը Հիւսէյին բէկի վստահութիւնը վայելող Հայն էր Խաչանի մէջ. բայց ամէն բանէ աւելի, որովհետեւ Խատիճէն զուշակած էր Մելոյի խօսքերէն, որ Խաչանի յեղափոխական գործերը վարողներէն մէկն էր Գրիգորը։ Այդ գիտակցութիւնը հոգեկան մխիթարանք կը պատճառէր սեւաւոր սրտին։

Թոնրատան մէջ աշխոյժ կենդանութիւն մը կը տիրէր. կիներէն ոմանք երեկոյեան ընթրիքի պատրաստութեամբ զբաղած էին, թոնրատան մէկ անկիւնը, տան փոքր հարսը խնոց կը հարէր, ուրիշ մը երեխան կ՚օրօրէր։

— Բարով եկար, խանում, հազա՜ր բարով եկար — Գրիգորի մայրը մօտեցաւ Խատիճէին։

— Բարեւ նանէ, գրան առջեւով կ՚անցնէի, ըսի մէկ ներս մտնեմ տեսնեմ ի՞նչ կայ չկայ։

— Սաղութիւն, ի՞նչ պիտի ըլլի, տղերանքըլով կ՚աշխատիմ, տանը գո՞րս կը պակսի։

— Միր հարսի նման ոսքի վրայ ես միշտ, նանէ, — կարեկցաբար ըսաւ Խատիճէն,—ես քու հարսը թէ լինէի, չէի ձգեր որ մատդ մատիդ դպցնես։

— Խանո՛ւմս, անոնք ալ կ՚աշխատին,—բարեկրտաբար ժպտալով պատասխանեց պառաւը, գլխի շարժումով հարսները ցուցնելով, ուտողը շատ, գործն ալ շատ է մեր տանը,— ու ձեռքի աւելով շարունակեց թոնրի չորս բոլորը աւլել։

— Աղջի Սառա՛,— ձայնեց Խատիճէն։

— Օ՛, բարի ես եկեր, խանո՛ւմ,— ձեռքի գործը ձգելով Սառան մօտեցաւ Խատիճէին։

— Սառա՛, ո՞ւր է ձեր խոնախը (հիւրը)։

— Խանում, սաքուն է, կ՚ուզե՞ս կանչեմ։

— Ջէ՛, ինչու կ՚երթամ, դու զործիդ նայէ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

տարկանները անմիջապէս տարբաղածաքան դրկուեցան, պայթուցիկին տեսակը ճշդելու համար։ Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս գիւտին։

Կարեւոր խրոզութիւն մը եւս,— Չորեքշաբթի օր Արէէժի նահանգին մէջ ձերբակալուեցաւ խուլացի անիշխանականը, Թամպուրինի, որ Թուլուզէն անհետացած էր Եթովպիո դէպքին վերջը, պարծենալով թէ «իր մեկնումը աղմուկ պիտի յարուցանէ»։ Ապահովութեան տեսչութեան պաշտօնատարներէն մէկը Թուլուզ գնաց, հարցաքննելու համար կալանաւորը։ Զափակազմեան թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս ձերբակալութեան, Թամպուրինին ամբաստանելով ոչ թէ իբրեւ անիշխանական, այլ իբրեւ ֆաշական գործակալ եւ լրտես։ Անոնց պատմութեան համաձայն, Թամպուրինի անիշխանական ձեւելով, խուլացի գաղթականներու մէջ կը սպրդէր եւ գաղտնիքներ կը քաղէր, իսկ ուրիշներու քով ալ դրդռութիւններ կը սերմանէր։ Անցեալ օգոստոսին անիշխանական թերթ մը վար առած էր անոր դիմակը։

Թամպուրինի կը հետապնդուէր Թուլուզէն մեկնելէն ի վեր։ Հետաքննած օրը ունէր հեծելանիւ մը եւ երկու պայուսակ, մէկը շատ ծանր։ Ըսած էր թէ Ավինեոն կ՚երթայ, բայց գաղտնի ոստիկաններ շուտով գտան իր հետքը եւ պաշարեցին։

Կը կարծուի թէ այս ձերբակալութեան շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ գտնել շարաթ գիշերուան դաւադրութեան մէկ հետքը։ Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ բացարձակ լռութիւն պահել, իր քննութեանց արդիւնքի մասին։ Ոստիկանները գիշեր ցերեկ կը շարունակեն հետապնդումները, օր առաջ երեւան հանելու համար ամբողջ գաղտնիքը։ Պելժիոյ մէջ հետք մը գտնուած է։

>>>> • <<<<

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԱՄԷՆ ՄԷԿ ՏԵՂԷ

ՀԻԹԼԵՐԻ ԵՒ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ տեսակցութեան առթիւ, որ տեղի պիտի ունենայ սեպտեմբեր 25ին, լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ երկու Ա-ռաջնորդները ծրագիր մը պիտի մշակեն, մէկ առանցքի շուրջը համախմբելու համար հինգ պետութիւններ,— Գերմանիա, Իտալիա, Աւստրիա, Հունգարիա եւ Եուկոսլավիա։ Այս մասին խօսուած է վերջերս, երբ Պերլին կը գտնուէր Աւստրիոյ արտաքին նախարարը։ Սկզբունքի համաձայնութենէն վերջը, հինգ երկիրները խորհրդաժողովի մը պիտի հրաւիրուին աշնան։

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՆԿՈՒՄԸ կը շարունակուի, խոր մտահոգութիւն պատճառելով։ Առջի օր անգլիականը բարձրացած էր 144.75ի, տոլարը՝ 29.35ի։ (Անցեալ ապրիլին անգլիականը 109 ֆր. էր, իսկ օգոստոսին՝ 132 - 133)։ Փինանսիթէ նիւրքին եւ արտաքին շարաշահութեանց վերագրելով այս անկումը, կը պահանջէ խիստ միջոցներ ձեռք առնել։

ՏԱՐԻՈՑԻ ԿՈՒՍԱԿԻՑՆԵՐԷՆ մէկը ծանրապէս վիրաւորեց հակառակորդ մը, Նիսի մէջ, ուր տեղի ունեցած էր կուսակցութեան համագումարը։

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Չինաստանի պատուիրակը երկար բողոքագիր մը կարդաց Ճափոնի դէմ, գիտել տալով թէ անոր յաղթութիւնը պիտի ոչնչացնէ արեւմտեան պետութեանց ազդեցութիւնը՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ։

25 ԳԻՒՂԱՑԻՆԵՐ ԵՒ ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐ ղատի քաշուեցան Տէլհիի մէջ (Հնդկաստան)։ Ամբաստանեալները կացինով եւ հրապարակաւ գլխատելով աղջակից մը, գլուխը տարած դրած էին անձրեւի աստուածին տաճարին տակ, որպէսզի աղօթէ եւ անձրեւ պարգեւէ…

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ծրագրին առթիւ, արաբական բարձրագոյն կոմիտէն երկար հեռագիր մը ուղղեց Վատիկանի, խնդրելով բարեխօսել Ազգերու Դաշնակցութեան, որպէսզի խափանէ բաժանման ծրագիրը։ Վատիկանի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ մեծ վերապահութիւն կը տիրէ այս մասին։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐԼԻՆԻ ՀԱՅՑ Յոգնելոց հովիւ Գեր. Գ. Ծ. Վրդ. Եաճլամեան կը ծանուցանէ թէ Յուլիս 30ին Լայփցիկի մէջ կը վախճանի տարիքոտ Գ. ԱՐՇԱԿ ՂՈՑՂԱՆԵԱՆ.

Այրի Տիկին Իսկուհի Ղորղանեան այս առթիւ կ՚ընէ հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Ս. Էջմիածնի 300 մարկ, Գերլինի Յայոց եկեղեցիին 300 մարկ, Թաւրիզի Թամազեան դպրոցին 300, Թաւրիզի Լիլաւայի Ս. Սարգիս եկեղեցիին 300, Թաւրիզի առաջնորդարանին 300 մարկ։ Գումար՝ 1300 մարկ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչ-ի Շավիլի Մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ—անդամուհիները եւ համակիրները 19 սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին դպրոցի սրահին մէջ, խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի կ՚ունենայ 18 սեպտ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Rue des Petites Maries: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ անդամ վասպուրականցիները։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պ. Սարգիս եւ Ազգալի Քիւրքճեան կը փնտռեն իրենց հօրաքրոջ որդին Նիքայրցի Աւետիս Հոռոբեան, մօր անունը Անդրան, քրոջ անունը Վերոն, եղբայրները՝ Ցարութիւն, Կարապետ, Նշան։ 1912ին զինուորագրուած է թրքական բանակին մէջ։ Լուր կայ թէ այժմ կը գտնուի Ռումանիա։

Կը խնդրուի իրմէ կամ իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Պ. Սարգիս Քիւրքճեանի, 8ter, Rue Traversière Billancourt, Seine, France:

Հ. Յ. Դ.

Գալստ-ոս

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 սեպտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Զաքգարեան» գրադարանը, 181, Cours Lafayette: Ձեկոյց Եղբ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վալանսի եւ շրջանի բոլոր ընկերները կիրակի, 19 սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, «Միամանթօ» ակումբը, 2, Rue des Balais, Valence:

Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ։

ՍԻՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբի ժողովը 18 սեպտ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Ռ. Ֆուպուռեանի բնակարանը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սիրվարդ Զատրճեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր, ժամուլով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն ԳԱՌՆԻԿ ՁԱՏՐՃԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը.

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը)… գին 10 ֆրանք։
2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք։
3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ՚ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒին Գ. տարին։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Ներունին առանց դրան եւս սրտումը մի անըմբռնելի վէրք ունէր… Միւս կողմից Սաթան մտածում էր, որ թաքցնելը անհնարին եւ մինչեւ անգամ վնասակար է. պէտք էր կանխապէս հող տանել ցաւոց անբախտութեան առաջը առնելու համար։

Բայց ո՞վ մը յայտնել։

Այդ մտածութիւններով նա անցկացրեց ամբողջ օրը եւ տակաւին մի վճռական եզրակացութեան չը հասաւ։ Երբ գիշերը նա առանձնացաւ իր ամուսնի՝ Հայրապետի հետ, վերջինը հարցրեց.

— Սառա, դու այսօր ինչ որ մի ուրիշ տեսակ ես երեւում ինձ։ Ի՞նչ է պատահել, խօ հիւանդ չես։

— Գլուխս մի քիչ ցաւում է, այդ ոչինչ, կ՚անցնէ, պատասխանեց կինը, չը կամենալով սարսափեցնել իր աղամարդին մի ծանր հարուածով։

— Մի քիչ քացախ քսիր ճակատիդ։

— Ամէն բան փորձեցի…

Փոքր առ փոքր նախապատրաստելով իր ամուսնին, Սառան մտածում էր այն օրուան տեղեկութիւնները. բայց չը գիտէր, թէ որպէս պէտք էր սկսել, մինչեւ ինքը Հայրապետը առիթ տուեց, հարցնելով.

— Այսօր մի Քրտի աղջիկ էր եկել մեր տունը, ո՞վ էր նա։

— Ֆաթթահ բէկի կնոջ՝ Խուրշիդի աղախինն էր։

— Ամէն անգամ երբ այդ անիրաւը կամ նրա մարդիկը մեր տունն են գալիս, խօսեց Հայրապետը դառն կերպով,— ես միշտ սպասում եմ մի չար բան։ Ախ, ե՞րբ կը լինի, որ այդ անպիտանների ոտքը մեր շէմքից կտրուի…

— Բայց մինչեւ այսօր նրանցից կրած վնասները պէտք է Աստուծոյ բարութիւնը համարել… պատասխանեց կինը խորհրդաւոր ձայնով։

Հայրապետը դունաթափուեցաւ. Սառան նկատելով այդ, ասաց.

— Բոլոր անբախտութիւնները մարդու համար են… ինչ ցաւ, որ որ Աստուած ուղարկում է, մենք պէտք է տանենք համբերութեամբ…

Խեղճ մարդիկ, ամէն մի անբախտութեան մէջ մխիթարութիւն են գտնում։ Աստծուն եւ միայն Աստծուն վերաբերելով այն բոլոր տառապանքները, որ կրում են այս աշխարհում։ Կարծես թէ Աստուած անբախտութիւնների հեղինակ լինէր։

— Ի՞նչ կայ, հարցրեց Հայրապետը սարսափելով,— ի՞նչ է պատահել։

Սառան սկսեց պատմել ինչ որ լսել էր Քրտի աղախինից։ Նրա պատմութեան ժամանակ խեղճ Հայրապետի դէմքը ամէն տեսակ գոյներ եւ ամէն տեսակ արտայայտութիւն ընդունեց։ Նրա հոգեկան կրքերը փոփոխակի կերպով յաջորդում էին մէկը միւսին, եւ երեսի վրայ կարելի էր նշմարել սոսկում, երբեմն դառն ատելութիւն, երբեմն կատաղի բարկութիւն եւ երբեմն տխուր ափսոսանք…

— Ես այդ վաղուց սպասում էի… խօսեց նա ամեմանակեայ խռովութիւնից յետոյ։— Խեղճ հայր, նա կը մեռնի, երբ կը լսէ այդ բոլորը…

— Ես ամբողջ օրը դրա վրայ էի մտածում, ասաց Սառան.— նա կը մեռնի, երբ կը լսէ այդ բոլորը…

Երկու ամուսինների մէջ տիրեց լռութիւն. երկուսն էլ այն խորհրդածութեան մէջ էին, թէ ինչ պէտք էր անել։

— Հօրս յայտնել հարկաւոր չէ, ընդհատեց Հայրապետը տիրող լռութիւնը։

— Բայց եղբայրներիցդ չէ կարելի ծածուկ պահել, ասաց նրան Սառան։

— Եղբայրներիս ես կը յայտնեմ։

— Ուրեմն ժամանակ կորցնելու չէ, հէնց այս գիշեր յայտնիր, շտապեցնում էր Սառան.— Ամէն մի րոպէ թանկ է մեզ համար, ինչ որ անելու էք, շուտով արեցէք, ո՞վ գիտէ էգուց ինչ կը պատահի։

Հայրապետի եղբայրներից մի քանիսը տանն էին, իսկ մի քանիսը դեռ չէին վերադարձել դաշտից։ Նա վեր կացաւ, պատուիրեց իր կնոջը, որ հարսներից ծածուկ պահէ իր տեղեկութիւնները, մինչեւ եղբայրների հետ խորհուրդ կ՚անէին։

Նա առեց իր հետ տանը գտնուածներին եւ միասին դուրս գնացին։ Ճանապարհին յայտնեց նրանց, թէ մի առանձին խօսելիք ունի, մի այն պէտք է բոլոր եղբայրները մի տեղ հաւաքուէին։ Նա ընտրեց խորհրդի համար մի խուլ տեղ, իրանց ջրաղացի փոքրիկ անտառում, որտեղ ուրիշ ոչ ոք չէր կարող լսել նրանց, եւ գուցէ հայրը պատահմամբ կը խանգարէր խօսակցութեան մէջ։

Երբ բոլորը հաւաքուեցան, Հայրապետը յայտնեց նրանց ինչ որ լսել էր իր կնոջից։ Ինքն ըստ ինքեան հասկնալի է այն դառն տպաւորութիւնը, որ գործեց եղբայրների վրայ հաղորդած լուրը։ Բոլորը քարացածի նման մնացին իրանց տեղում։ Ոչ մէկը չը գտաւ մի բառ անգամ խօսելու։

Նրանց դրութիւնը նմանում էր այն տեսարանին, երբ ամառնային զով երեկոյեան պահուն, ճնճղուկների հաւաքատեղ բազմութիւնը, կուշտ, ուրախ, օրական աշխատանքից յետոյ հանգստացած ծառերի ոստերի վրայ, ճլվլում են, ծլվլում են եւ ամբողջ անտառը լցնում են մի կենդանի աղմուկով։ Յանկարծ նրանց մօտից սլանում է բազէն եւ ամբողջ խումբը միանգամից լռում է…

Այս տպաւորութիւնը գործեց վեց եղբայրների վրայ, երբ նրանք լսեցին Ֆաթթահ բէկի անունը եւ նրա չար դիտաւորութիւնը։

Ահա Քրտի բարեկամութիւնը, խօսեց եղբայրներից մէկը.— բէկը մեր երեխաների կնքահայրն է. նա էլ է մտնում մեր տնում կերած աղ ու հացը։

— Ի՞նչ բարեկամութիւն կարող է լինել գայլի եւ ոչխարի մէջ, պատասխանեց Հայրապետը դողդողացած ձայնով։— Բայց մենք ոչխարից էլ վատ ենք… ոչխարը գոնէ եղջիւրներ ունէ, երբեմն նրանցով կռւում է. հաւը սուր եղունգներ ունէ, երբեմն նրանցով ծեծում է… իսկ մենք մեզ պաշտպանելու համար ոչինչ չունենք։ Մենք մարդկութեան կեղտն ենք, նրա կղկղանքն ենք, որ պէտք է մաքրել, ոչնչացնել, որ մարդկութիւնը չապականուի…

ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ
18
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
18 Septembre
1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3528

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԿՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՊԱՐՏՔՆ ՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

»»»» • ««««

Որ եւ է տեղեկութիւն չունէինք պետական տրամադրութեանց մասին երբ, չորեքշաբթի օր, արթնութեան կոչ մը կ'ուղղէինք, Լիթուալի դէպքին առթիւ.

Երէկ իմացանք թէ ի՛նչ կը խորհի կառավարութիւնը, այդ հարցին առնչութեամբ,— խստացնել հսկողութիւնը օտարականներու վրայ։

Անշուշտ Ֆրանսայի դուռները պիտի չգոցուին այսուհետեւ, խոշուն չփախցնելու համար,— ինչպէս մեր միակ հայրենիքին եւ ամբողջ Ս. Միութեան մէջ։

Կառավարութիւնը պարզապէս կ'ուզէ աւելի ամուր հիմերու վրայ դնել երկրին ապահովութիւնը եւ բարեկարգութիւնը, ճամբելով կամ խիստ հսկողութեան տակ առնելով այն եկուորները որ կը կոչուին «անբաղձալի», միջազգային ասութեամբ։

Ինչպէս Լիթուալի դէպքը, նոյնպէս վարչապետին յայտարարութիւնները նորէն դարձած են աժան դրամագլուխ մը, զանազան թերթերու համար։

Մանաւանդ անոնք որ սկիզբէն իսկ ծուռ կը նայէին օտարականներու բազմութեան, կրկին լեզու ելած են։ Ի՛նչ լաւ առիթ, ամբոխային տրամադրութիւնները շահագործելու եւ ժողովրդականութիւն շահելու։

Քանի մը նմոյշներ, պատահաբար.

— « Ֆրանսան միշտ պիտի մնայ ապաստան մը՝ դժբախտ օտարականներուն համար, բայց թոյլ պիտի չտայ որ դաւեր սարքուին իր հողին վրայ, ազգային միութեան եւ եւրոպական խաղաղութեան դէմ »։ (Մաթէն)։

— « Վաղեմի դատապարտեալներ (*սապրզայը*), բնակութեան իրաւունքէ զրկուածներ, անկանոն օտարականներ կասկածելի հիւսիսային Ափրիկէցիներ եւն. կը վխտան Փարիզեան շրջակայքին մէջ։ Ոստիկանները, ի՛նչ ատրիճանի վրայ ալ գտնուին, գիտեն այս բանը։ Շատեր մինչեւ անգամ կ'ողբան տիրող թոյլտուութեան վրայ։ Թող տան ճշգրիտ եւ խիստ հրամաններ, եւ անշուշտ անոնք հաճոյքով գործի պիտի ձեռնարկեն։ Պէտք չկայ նոր կանոնագիրներու, կը բաւէ գործադրել եղածը, եւ գործադրել առանց նկատի առնելու այն միջամտութիւնները որ կրնան կատարուիլ։ Քանի մը հազար անպիտաններ են որ կարելի է անվնաս վիճակի մը վերածել քանի մը օրէն, եթէ ուզենք»։ (*Ռէվէյ Էքօնոմիք*)։

« Տէպա» եւս կրկին յուզելով այս հարցը, որ իր հայրենասիրական պայքարին մաս կը կազմէ, այս առթիւ կը պահանջէ սահմանուած կամ ծրագրուած օրէնքները գործադրել խստօրէն։

— « Քանի՜ քանի վաղեմի վտարեալներ սահմանէն դուրս քշուած են առանց տեւական արդիւնքի, երբեմն առանց որ եւ է արդիւնքի։ Անոնք որ ոչ մէկ երկիր չընդունիր, ի վերջոյ կը մնան մեր գլխուն։ Հաւանական է որ իրենց պարտականութեան գիտակից կառավարութիւններ չկամութիւն ցուցնեն, երբ կը փորձուի կեղծ դրամի մը պէս իրենց քշել չարագործներ զոր մենք իսկ չենք կրնար պահել։

Թող իրենց երկիրը ղրկեն այս մարդիկը, եթէ չեն ընդունուիր որ եւ է պետութենէ։ Այդ բանը չեն ըներ մարդասիրաբար, որովհետեւ անոնց ազգային կառավարութիւնները այնպէս պիտի չվարուին ինչպէս անտառակ տղուն հետ։ Այն ատեն, եթէ չեն ուզեր իրենց մայր հայրենիքը նորէն տեսնելու վտանգին ենթարկուիլ, թող յարգեն մեր երկիրը, երբ իրենց կ'ընծայէ հիւրընկալութիւն մը որ ձրի չէ եւ իրաւունք ունի իր պայմանները դնելու»։

Իբրեւ լրացուցիչ տեղեկութիւն, աւելցնենք թէ Հանրապետական Դաշնակցութիւնը, որ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ խորհրդարանին եւ հանրային կարծիքին մէջ, անցեալ օր ժողով գումարելով, անգամ մը եւս մատնանշեց «այն խիստ ծանր վտանգը որ կը սպառնայ երկրին, սահմանները բաց թողլով միջազգային աւազակախումբին առջեւ»։

Ահա թէ ի՛նչպէս կը խմորուի հանրային կարծիքը, մանաւանդ աջակողմեան մամուլին կողմէ։

Իբրեւ յատկանշական երեւոյթ, յիշենք պարագայ մը եւս։

Քանի մը տարիէ ի վեր, Փարիզի մէջ կը գործէ Եկուորներու շահերու պաշտպանութեան կոմիտէ մը, հովանաւորութեամբ ականաւոր անձերու (ինչպէս մեր բարեկամը՝ գաղթային նախարար Գ. Մութէ)։

Կոմիտէն օրկան մըն ալ ունի — «Թռաւթէռնիթէ» (Եղբայրութիւն), որ երբեմն օտար լեզուներով ալ կը հրատարակուի (նաեւ հայերէն)։ Գլխաւոր նպատակն է կազմական կանոնագիր մը պատրաստել, եկուորներու իրաւական հանգամանքը ճշդելու, զանոնք վարչական կամայականութիւններէն փրկելու համար։

Արդ, վարչապետին յայտարարութիւններէն անմիջապէս վերջ, այս կոմիտէն զեկոյց մը հրատարակեց, գոհունակ տպաւորութիւններով։ Ուրեմն կը յուսայ թէ կառավարութեան ծրագրած կազմական - կանոնագիրը նպաստաւոր պիտի ըլլայ եկուորներուն։

Մաղթե՜նք։ Այսպիսի պարագաներու մէջ, ամէնէն աւելի անհարներն են որ օրհնութիւն կը սպասեն։ Իսկ թէ վարչական իշխանութիւնը ի՛նչ կը խորհի, մանաւանդ ներկայ ջղագրգռութեան մէջ,— բոլորովին տարբեր խնդիր է։

Ամէն պարագայի մէջ, ծրագրուած տնօրինութիւնները կապ ունին բոլոր օտարականներուն, հետեւաբար եւ մեզի հետ։ Եթէ իրաւունքներ ունինք, պարտքեր ալ կ'իյնան մեր ուսերուն վրայ։

Երկուքն ալ կը պահանջեն բանուկ մեքենայ մը, աւելի քան երբեք։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԱՂՏՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳՏՆՈՒԵՑԱՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, ԱՀԱԳԻՆ ՌԱԶՄԱՄԹԵՐՔՈՎ

Խորհրդաւոր պայթիւն մըն ալ Մարսէյլի մէջ

Լիթուալի դէպքին քննութիւնները շարունակած ատեն, ոստիկանութիւնը երեւան հանեց խորհրդաւոր կազմակերպութիւն մը, որ կը կոչուի «Լէ Քակուլառ» (Փիլոնաւորներ)։ Ձախակողմեան թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս գիւտին, չեշտելով թէ կազմակերպութեան անդամները նախկին արքայականներ են Արսիոն Ֆրանսէզի։

Ատենէ մը ի վեր, քննութիւններ կը կատարուէին եւ խուզարկութիւններ հրամայուած էին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, պահուած զէնքեր երեւան հանելու համար։ Լիթուալի դէպքին վրայ, ոստիկանութիւնը եւ ապահովութեան ատենութիւնը կրկնապատկեցին իրենց ջանքերը, որոնք յաջողութեամբ պսակուեցան անցեալ օր։ Արդարեւ, գտնուեցաւ գաղտնի կազմակերպութիւն մը, իսկ եւ իսկ մարտական եւ զօրագրական։ Անմիջապէս խուզարկութիւններ կատարուեցան Փարիզի եւ գաւառի մէջ, եւ երեւան հանուեցան քանի մը զինարաններ։

Փարիզ, Վիլլա Կիլպէռ, ճարտարապետ Միշէլ Արխոփի բնակարանին մէջ բռնուեցան 17 սնտուկներ, որոնց իւրաքանչիւրին մէջ կը գտնուէին մետաղեայ ռումբեր, մանաւոր դրութեամբ մը շինուած։ Ռումբերը զատաւորուած էին սնտուկներուն մէջ, բայց չէին լեցուած, այլ իւրաքանչիւրին պայթուցիկը քովը դրուած էր մանաւոր տուփերով։ Բռնուեցան նաեւ երեք խանձուած ռումբեր, չորս պատերազմական հրացաններ եւ քանի մը լեցուած ատրճանակներ։ Բոլորն ալ փոխադրուեցան քաղաքապետութեան տարրալուծարանը։

Մոռէռ փողոցին մէջ (14րդ) առեւտրական գործակալ Փօլ Ռէնի տան մէջ գտնուեցան գնդացիր հրացան մը, ծանր տեսակէն եւ 95 փամփուշտ, թեթեւ գնդացիր - հրացան մը առանց փամփուշտի եւ երեք լեցուն ատրճանակ։

Ռէն փողոցին մէջ, ճարտարապետ Անրի Փլասի տան մէջ գտնուեցան 3 գնդացիրի կտորներ, երեք ատրճանակ եւ 25 փամփուշտ։

Խուզարկութեան ատեն բռնուեցան նաեւ բազմաթիւ կասկածելի թուղթեր։

Երեքշաբթի օրուան խուզարկութեանց միջոցին, Անկուլէմ փողոցին մէջ, Ռօպէռ Լէժէի տան մէջ գտնուեցան՝ երեք գերմանական հրացաններ, մէկ ֆրանսական քարաբին, 5 սուին, 1 մեծ ռումբ լեցուած եւ երկու մետաղեայ սնտուկ, հրացանի փամփուշտներով։ Բնակարանին մէկ սենեակին մէջ գտնուեցան մէկ քիլօ «սաիթ փիքրիք» եւ քառորդ լիտր տղիւղ (սիաէն), որ փախիլ կամ փոր քշել կուտայ։ Այս նիւթերն ալ պայթուցիկ շինելու կը ծառայեն։

Զորս կասկածելիները ձերբակալուեցան եւ պիտի դատուին համաձայն 1934 մայիս 24 օրէնքին եւ 1935 հոկտեմբեր 23ի հրամանագրին (պետական ապահովութիւն)։

Հետապնդումները եւ խուզարկութիւնները կը շարունակուին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, երեւան հանելու համար այս խորհրդաւոր կազմակերպութեան բոլոր ծալքերը։ Այս առթիւ ոստիկանութիւնը այն եզրակացութեան յանգած է թէ «Փիլոնաւորները» միայն զէնք չէին ժողվեր, այլեւ ահաբեկումներ կը կատարէին։ Կասկածներ կան թէ անոնք սպաննել տուած են երկու անդամներ, իբրեւ մատնիչ։ Այսպէս, Իտալիոյ մէջ սպաննել տուած են Մորիս Ժիւիֆ անուն մէկը, խորհրդաւոր պարագաներու տակ։ Զոհին դիակը գտնուեցաւ 1937 փետրուարին։

Նիսի մէջ ալ խուզարկութիւններ կը կատարուին, մասնաւորապէս աջակողմեան կուսակցութեանց անդամներուն քով։

**** Հինգշաբթի գիշեր նոր դէպք մը պատահեցաւ Մարսէյլ, Քէլըրի տիւ Փրատօ կոչուած հաստատութեան դէմ։ Ատենէ մը ի վեր գործադուլ կը տիրէր այս գործարանին մէջ եւ անգամ մը յարձակում կատարուած էր տնօրէնին բնակարանին վրայ։ Երկուշաբթի օր գործադուլը վերջացած ըլլալով, ոստիկանութիւնը դադրեցուցած էր հսկողութիւնը։ Հինգշաբթի գիշեր ժամը 3.15ին գիշերապահը ռոցեր նշմարեց. յետոյ տեսաւ որ հինգ հոգի կը փախչին։ Քիչ վերջը հաստատուեցաւ թէ անծանօթները հրձիգ ռումբ մը նետեր էին պատէն ի վար։ Անմիջապէս օգնութիւն հասան եւ կարելի եղաւ մարել հրդեհը։ Մարդկային կորուստ չկայ. Գիտական քննութեամբ հաստատուեցաւ որ ռումբը շատ կը նմանի այն երկու ռումբերուն որ վերջերս գտնուեցան Մարսէյլի նաւահանգիստին մէջ։ Քննութիւնները կը շարունակուին։*

Թամպուրինի կապ ունի՞ Լիթուալի դէպքին հետ

Նոր հարցաքննութեան մը տակ առնուած է Թամպուրինի, իտալացի անիշխանականը, որ ձերբակալուեցաւ Թուլուզէն հեռանալէ վերջ։ Ոստիկանութիւնը մասնաւորապէս կ'ուզէ ստուգել թէ կալանաւորը ի՛նչպէս անցուցած էր ժամանակը՝ սեպտեմբեր 10էն 14։ (Առաջին թուականին, ուրբաթ, Թամպուրինի մեկնած էր Թուլուզէն, իսկ Լիթուալի դէպքը պատահեցաւ սեպտեմբեր 11ին, շաբաթ)։

Միւս կողմէ, ամէն օր նամակներ կըստղանհարցաքննիչ դատաւորին, զանազան մատնանշումներ կատարելով։ Երկու ծածկանուն նամակագիրներ ժամադրութիւն կը խնդրեն հարցաքննիչ դատաւորէն, թերթերու միջոցաւ։ Այս առթիւ հարցաքննիչ դատաւորը եւ ոստիկանութիւնը կրկին կը յայտարարեն թէ պատրաստ են լսելու ո եւ է վկայ, երաշխաւորելով ամէն գաղտնապահութիւն։

Ուշադրութիւն գրաւած է ծանօթ անձի մը անհետացումը՝ Լիլլ մէջ։ Գրիւսէլի ոստիկանութիւնն ալ հետապնդումներ կը կատարէ կարգ մը անիշխանական շրջանակներու մէջ, Ֆրանսական ոստիկանութեան խնդրանքով։

Գեղումները կը շարունակուին Փրէզպուրկ եւ Գուսսիէռ փողոցներուն մէջ, պայթած ռումբերուն կտորները երեւան հանելու համար։ Գաղտնի ոստիկաններ բրիչներով կը փնտռեն ինչ որ կրնայ օգտակար ըլլալ, գործին լուսաբանութեան համար։

»»»» • ««««

ԻՐԵՆՑ ԱՆՑԱԳԻՐԸ ՊԻՏԻ ԿՈՐՍՆՑՆԵՆ այն ամերիկեան հպատակները որ Սպանիա կ'երթան, կռուելու համար, համաձայն Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին ազդարարութեան։ Հիւպատոսարանները իրաւունք ունին ետ առնելու անցագիրները։ Հաւկցողին շատ բարեւ, զլուխն ըլլալով կարմիր «Թանուարթը» ...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՐՑՈՒՄԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Այսօր պիտի կարդաք նամակ մը՝ վ.ԻԷՆԷՆ (Գ. էջ)։

Կը հարցնեն.— Ինչո՞ւ անթելը հայկական եղանակներ չի զարներ։ «Ա՛լ ձանձրացանք օտար կտորներէն»։ Ու կը պահանջեն որ «Ցառաջ»ը լուսաբանէ։

Այս առթիւ, իրենց ունեցած անթելներն ալ կը հաշուեն.— քանի մը տասնեակ։ Իսկ ամբողջ ֆրանսահայ գաղութին մէջ՝ անշուշտ քանի մը հազար։

Անտէ՜ր ժողովուրդ, որ իր բաղձանքները կը շփոթէ կոյրի իրականութեան հետ։ Ու տարիներէ ի վեր գլուխը քարին կը զարնէ, «ի՛րծը գտնելու համար օտար ափերու վրայ»։

Ա՛յ աղբրտիք, ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսէ նառաջը, երբ դուք ալ գիտէք թէ երկիրը ուր կ'ապրինք՝ չի կոչուիր Երեւան, Վան, Կարին, Մուշ կամ Խարբերդ, այլ Վիէն, Վալանս, Լիոն, Մարսէյլ, Փարիզ։

Եթէ դուն օտար եղանակը տաղտկալի կը գտնես, վիէնի հազարնոց զաղութին 30 — 40 կամ ամբողջ Ֆրանսայի քանի մը հազար անթելները ցուցադրելով, հապա ինչո՞ւ կը պահանջես որ Ֆրանսայի քառասուն միլիոնին առ ճուազն կէսը, քառորդը քու «Կռունկ»ը կամ «Ալագեազ»ը լսեն իրենց միլիոնաւոր անթելներով։

Անթելները ամէն տեղ պետական - դրամատիրական կազմակերպութիւններ են կամ ենթակայ պետական հսկողութիւն։

Անոնք ամէն բանէ առաջ սահմանուած են երկրին եւ ժողովուրդին պահանջները գոհացնելու, անոնց քաղաքական եւ տնտեսական շահերուն ծառայելու, անոնց մշակոյթը տարածելու։ Մէկ խօսքով՝ իրենց բազմութիւնները կրթելու կամ զուարճացնելու։

Դուն ինչացո՞ւ ես այս բոլորին մէջ...

Այո՛, երբեմն, տարին մէկ - երկու անգամ, շնորհ կ'ընեն, իբրեւ բերանփոխ, կամ ասոր անոր թախանձանքին վրայ, եւ 10 — 20 վայրկեան, շատ - շատ կէս ժամ կը տրամադրեն անթելը, հայկական յայտագրի մը երգահանդէսի մը, նուագահանդէսի մը կամ դասախօսութեան մը համար։ Ահա այսքան։ Այն ալ ի՞նչ մեծ դժուարութիւններով։ Չէ՞ որ հարկադրուած են նկատի առնել ոչ միայն սեփական ժողովուրդին պահանջը, այլեւ գործին առեւտրական հանգամանքը։

Ի՞նչ շահ կը բերէ հայկական յայտագիր մը, եթէ նոյնիսկ տասը վայրկեան տեւէ։ (Այստեղ շահը կը նշանակէ փրանք)։

Փարիզի մէկ - երկու ձեռնարկները կամ Համպուրկի հանդէսը բացառութիւններ են. մասնաւորապէս խնդրուած, սարքուած։

Այդպիսի ձեռնարկ մըն ալ ծրագրեր են Պոլսոյ մէջ, յոյս դնելով Հայկանոյշ Թորոսեանի վրայ։ Բայց,— նախ պէտք է համբրաչխին անթելի ընկերութեան շահերը եւ մեր բաղձանքները։

Նիւմ պարագան ալ բացառութիւն մըն է։

Իրագէկներ կը հաւաստեն թէ կարելի է այս կամ այն ձայնագիրը երգել տալ, գինը վճարելով։

Սակայն այս պատահական բարեհաճութիւնները չեն կրնար խախտել օրէնքը,— ամէն երկրի մէջ ալ, անթելը ինչպէս մամուլը, շարժանկարը եւ ուրիշ ամէն բան կոչուած են ծառայելու սեփական ժողովուրդին։ Իսկ դուն դատապարտուած ես լսելու ինչ որ կը հրամցնեն։ Խմբուելու եւ հալելու։ Կամ առնել - քալելու։

Մեր երկրին մէջ ըլլայինք, մենք ալ այդպէս պիտի ընէինք։

Ո՞ւր կը մնայ հայկականը, երբ այստեղ մարդիկ տհանութեամբ կը լսեն — կամ անթելը կը գոցեն— երբ անգլիական, իտալական, գերմանական կամ ռուսական եղանակներ կը հնչեն։ Ու միւս ժողովուրդներն ալ փոխադարձաբար։

— Հապա Երեւանի՞ անթելը։

— Ան ալ Մոսկուայէն կ'անցնի։ Ուզեն կը բանան, ուզեն կը գոցեն։ Գործ չունիս փնտռէ։

ՎԱՀԷ

Ինչո՞ւ այսքան կ'իյնայ ֆրանքը

»»»» • ««««

Օրուան գլխաւոր մտահոգութիւններուն մէջ յայն տեղ մը կը գրաւէ Ֆրանքին ծանր անկումը։ Առջի օր անգլիականը բարձրացած էր 146.65ի, իսկ տոլարը՝ 29.70ի. Զուիցերիական Ֆրանքը կ'արժէր 6.73 — 6.82։ Եւ դեռ յայտնի չէ ելքը։ Սեղանաւորական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ անկումը պիտի շարունակուի, անգլիականը բարձրացնելով մինչեւ 160ի։

Վարչապետ Գ. Շօթան առջի օր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ ելմտական նախարարին հետ։

Աջակողմեան թերթերը այս անսովոր անկումին պատճառ կը նկատեն քաղաքական - ընկերային խլրտումները, որոնք խախտած են վստահութիւնը։

Մասնագէտներ գիտել կուտան թէ ահագին քանակութեամբ դրամ կը փախչի երկրէն եւ կառավարութեան ձեռք առած միջոցները անզօր են կասեցնելու անկումը։ Միւս կողմէ, առեւտրական կշիռը միշտ աննպաստ պատկեր մը կը ներկայացնէ։ Տարուան առաջին ութ ամիսներու ընթացքին, Ֆրանսայի ներածումները արտածումներէն աւելի եղած են 90,000,000 ոսկիի արժողութեամբ։ Ցառաջիկայ ընտրական պայքարը եւ բանուորական յարաճուն խլրտումներն ալ մեծապէս կ'ազդեն հրապարակին վրայ։ Գ. Ֆլանտէն, նախկին վարչապետը, որ ելմտական նախարար ալ եղած է, յօդուածով մը գիտել կուտայ թէ պետական գանձը յառաջիկայ տարի պէտք պիտի ունենայ ոչ թէ 200 միլիոն, այլ 270 միլիոն անգլիական ոսկիի։

« Թայմզ »ի սեղանաւորական խմբագիրը կ'ըսէ թէ ահագին քանակութեամբ Ֆրանք թափած է հրապարակին վրայ։ «Ուրկէ՞» կուգան այս գումարները։ Փարիզի մեծ դրամատուները չարաշահութիւն չեն կատարեր Ֆրանքին դէմ եւ ուրիշներուն դրամ չեն տրամադրեր, այդ կարգի շահագիտութիւններ կատարելու համար։ Իսկ փոքր դրամատուները խորապէս մխրճուած են այսպիսի գործողութեանց մէջ, բայց անոնց աղբիւրները սահմանափակ են »։

Աջակողմեան հրապարակագիր մը, Մարսէլ Իւթէն, «Լ'Էփօք»ի մէջ կը գրէ թէ ժողովրդական ճակատէն առաջ, անգլիական ոսկին կ'արժէր 75 Ֆր., իսկ առջի օր հասած էր 146 Ֆրանքի, ուրեմն անգլիականը 50 առ հարիւր բարձրացած է։ 14 ամսուան մէջ։

Օտարականներու հսկողութեան խնդիրը

Ամբողջ մամուլը կը գնահատէ վարչապետին յայտարարութիւնները՝ օտարականներու հսկողութեան մասին։ Աջակողմեան թերթերը բնականաբար իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ, գիտել տալով թէ կառավարութիւնը շատ ուշ մնացած է։ «Մաթէն» կը գրէ թէ Փարիզի մէջ կան 375,000 օտարականներ, որոնց 20,000ը մնալու իրաւունք չունին, որովհետեւ չատոնց արգելարարութիւն առացած են ոստիկանութենէն։

Եկուորներու (գաղթական) շահերու պաշտպանութեան կոմիտէն, որուն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ «ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ»

»»»» • ««««

Լրտեսութեան խնդիրը հերթական՝ հարուածային խնդիր է Խորհ. Միութեան մէջ: Կառավարութիւնն ու իր վարձկանները բոլոր միջոցներով ճգնում են համոզել ժողովուրդին, որ աշխարհի մէկ վեցերորդը լցուած է ճապոն-գերմանական անհաշիւ գործակալներով. ուրեմն բարեյոյս քաղաքացիների սրբազան պարտականութիւնն է անաակնօրէն ու գործնականօրէն իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնել այդ թշնամիների վրայ:

Լրտեսները վխտում են ամէն տեղ: Բոյն են դրել կուսակցական ու պետական բազմաթիւ մարմինների մէջ: Գիւղում, ուսումնարանում, հաւաքում, գնասարանում եւ փաշական սեռութեանց փոխանցում խորհ. երկրի ամէնէն անկշան գէպքերից մինչեւ ընդհանուր զօրաշարժի ծրագիրը: Միաժամանակ նրանք ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չեն առնում մահ, աւեր ու վնասարարութիւն սփռելու իրենց չուրջը, որպէսզի դանդաղեցնեն խորհ. հայրենիքի մշակութային ու տնտեսական վերելքը, դժգոհութիւն ստեղծեն զանգուածների մէջ իշխանութեան դէմ եւ թուլացնեն նրա ռազմական կարողութիւնը:

Թերթերը լի են խմբագիրների, կուսակցական կոմիտէների, բանւորական միութիւնների, կոլխոզների, գիտական եւ դեղարուեստական գործիչների եւ այլոց հրաւէրներով, բանաձեւերով ու պարսաւանքներով — «Վերջնականապէս մաքրել խորհրդային պետութիւնը ճապոն-գերմանական, տրոցկիստ-զինովեւ-բուխարինեան լրտեսներից, վնասարարներից ու մարդասպաններից»: (*) Դիւաններից դուրս են հանուած մինչեւ անգամ 1905ի հեռաւոր Արեւելքի պատերազմին նախորդող լրտեսութեան ցայտուն դէպքերը հաւաստելու համար միամիտներին, թէ ինչպէս մի խեղճ ու կրակ կառապան կարող է լինել թշնամի բանակի հետախոյզ, ուսուցչապետը, վաճառականը, սափրիչը, դեղագործը, տէրտէրն ու վարդապետը հարեւան սպայակոյտի ծպտեալ ներկայացուցիչ:

Արտակարգ խանդով ու թեւով ինքնուրոյն ու թարգմանական գրուածքներ հրատարակուեցան վերջերս օտար հետախուզական մարմինների դաւերի մասին: Լայնօրէն ցուցադրուեց նաեւ «Հեռաւոր Արեւելք» ժապաւէնը, նրա մէջ խոր. պաշտօնեան իր կեանքը զոհելով կարողանում է բռնել սալ թշնամու լրտեսին:

Օրէնսդիրներն էլ անգործ չմնացին. լրտեսների ահից խուճապի մատնուած ժող. գործավարների խորհուրդը հրապարակեց յատուկ «պարտաւոր որոշումներ լրտեսութեան դէմ». —

ա) Արգիլւում է տների մուտքի վրայ կախել բնակիչների ազգանունները:

բ) Արգիլւում է հիմնարկութիւններում պատերին փակցնել յայտարարութիւններ, հրամաններ, ժողովների հրաւէրներ եւայլն:

գ) Արգիլւում է որ եւ է մէկին լուսանկարչական գործիքով մտնել կառավարական շէնքերը (լրտեսները յաճախ լուսանկարում են իրենց հետաքրքրող դրութիւնները):

ե) Արգիլւում է պատասխանատու ծառայողներին սեղանի վրայ պահել տեւալ վայրկեանին նրանց զբաղեցնող հոյ որ եւ է պաշտօնական թուղթ ու վաւերագիր: Վերջիններիս պաշտօնեաներից որ եւ է պատրաստով դուրս տանելը նոյնպէս արգիլւում է:

Մամուլը խորհուրդ է տալիս քաղաքացիներին փողոցում, երկաթուղու կայարաններում, ճաշարաններում եւ հասարակական այլ վայրերում բնաւ չխօսել պետական գործերի հետ կապ ունեցող խնդիրների մասին, որովհետեւ իրը թէ լրտեսութիւնը Խ. Միութեան մէջ հազար ականջ է, համայնաթափանց ու ամենազօր:

Այսպիսով Ստալինեան միապետութիւնը արհեստականօրէն ստեղծել է երկրում մի թունաւոր մթնոլորտ, անտանելի հոգեբանական վիճակ, երբ ամէն մարդ կասկածում է իր շրջապատողների վրայ եւ զգում, որ ինքն էլ կասկածի տակ է: Ոչ ծառայողական փառաբանութիւն, ոչ եռանդուն աշխատանք, ոչ յեղափոխական փայլուն անցեալ, ոչինչ, ոչինչ չի ազատում յանկարծ լրտես կոչուելու սարսափից: Փառաբանութիւնը կը համարեն թշնամական էութիւնը ծածկելու երկերեսութիւն, աշխատելը դիւաւոր հալ եւ ու գեռ, անցեալից դուրս կը բերեն մի չնչին դէպք ու վայ քեզ: Խորհրդային հասկացողութեամբ լրտեսութիւն բառի տակ փռուած է մի անդունդ, ուր կարելի է գլորել անցանկալի որ եւ է վկային իր մի սխալ քայլի, չըթունչների ու գրչի անզգոյշ շարժումի, ծանօթութեան, ազգականութեան եւ թէկուզ պատահական հանդիպումի համար:

Շատերը վստահութիւն չունենալու միջոց են համարում «լրտեսին» լրտես դառնալը, այսինքն որ եւ է նոյնիսկ անմեղ մէկին մատնելը կամ յանձնումը Ներք. գործերի վարչութեան (Ջեկա) որ ճանկերը շատ դոհի է ընպատում: Թիրախ չունեցողն առիթ կարող է գտնել. ահա մի մարդ անցաւ փապուղիի մօտից — լրտես է: Սահմանի մօտ անտառում գիւղացին սանձ է հաւաքում — կեղծ է, լրտեսութիւն է անում. խեղճ ու կրակ մէկը ձեռք ձգել ու հագել է երկաթուղային պաշտօնեայի բաճկոն — լրտես է: Դիտաւորեալ այդ բաճկոնն է հագել, որ պէտքի ազատօրէն տեղեկութիւններ հաւաքի թշնամու համար: Եւ այս «լրտեսներին» քշում են սպանդանոց. ո՞վ կը համարձակի լսել նրանց բողոքն ու արդարացումը, սաստել յանցանքը, դատել ու անմեղին իր տանն ուղարկել, այդ դէպքում նա ինքը կը յայտարարուի լրտեսի պաշտպան ու լրտես: Քաղաքակիրթ մարդն ասում է աւելի լաւ է տասը անտոյժ յանցապարտի ողջ թողնել, քան մի անմեղի, որ կարող է լինել նրանց մէջ, մեռցնելու սխալը կատարել: Խորհրդային Ջեկայի բարոյական հասկացողութեամբ լաւագոյնն է հարիւր անմեղ գնդակահարել, դուցէ պատահականօրէն նրանց մէջ մի իսկական լրտես լինի: Սակայն, ինչպէս յիշեցինք, այդ բարբարոս տրամաբանութիւնն անգամ յաճախ չգանում է շնորհիւ «լրտեսութիւն» ըմբռնումի առաձգականութեան:

Լրտես են հաշւում բոլոր նրանք, որոնք երբ եւ իցէ կապ են ունեցել Տրոցկիի, Զինովիեւի, Բուխարինի, Րիկովի եւ նրանց բազմաթիւ արբանեակների հետ: Այդ «լրտեսապետներ» ը մի ժամանակ բազմած էին խորհրդային ղեկավարութեան տանգուխի ամենաբարձր աստիճանների վրայ, հազարաւորներ փնտռում էին նրանց բարեհաճակամութիւնը, հովանաւորութիւնն ու պարգեւները, ո՞վ կարող էր այն ժամանակ երեւակայել, թէ ապագայում այդ մանդարինները պիտի յայտարարուէին ամենադաժան դաւաճաններ: Մարգարէական նախատեսութիւնից զուրկ այդ խեղճերը, որքան էլ հայհոյանքի տարափներ դատարկեն նախկին փաթրոնների գլխին, այսօր գտնուին են չղջուած լրտեսի կոչումով:

Լրտես են նրանք, որոնք հաւատարիմ ստալինական մէկի կարծիքով թերանում են գործի մէջ կամ որոնց աշխատանքը դալիս է կասեցնելու մի պատահական դէպքում: Դիւաւորհալ է, պնդում են: «Մեքենան ինքնիրեն չի կոտրւում, երկաթուղագծերն ինքն իրենց չեն քանդւում, շոգեկաթսաներն իրենց իրենց չեն պայթում: Բոլոր նման դէպքերում նախ պիտի փնտռել թշնամու ձեռքը»: Այսպէս է պատգամել դիկտատորը: Անկախ ամէն աստիճանի աշխատաւորների կամքից՝ խորհրդային խառնաշփոթ տնտեսական կազմակերպութիւնը շատ անգամ այս կամ այն հիմնարկութեան մէջ առաջ է բերում դադար կամ քայքայում: Պահանջւում է անպատճառ ներկայացնել մի քաւութեան նոխազ, որպէսզի առաջնորդի «հայրական հոգածութիւնը» ժողովրդի վրայ որ եւ է կասկածի չենթարկուի.

Լրտես են նրանք, որոնց հոգու խորքում, հակառակ դաժան իշխանութեան այսքան տարիների ճիգերին, դեռ չի մարել յեղափոխական կրակը: Մխում է նա երբեմն ու անզիմադրելի մղումով սեպւում սրան ու նրան չեզել Ստալինեան ոչխարների հօտի համար գծուած ճանապարհից, քաղաքական ու այլաբանօրէն չնչին ճշումների ցաւն ու ազատութեան իղձը եւ ստանալ լրտեսի կնիք ճակատին:

Սակայն այս բոլոր արիւնոտ ծամածռութիւնների տակից ցայտում է ճշմարտութիւնը — Ստալին հանդիժ ոչնչացնելով հակառակորդներին, ցուցել է ամէնքին ու առեւէլեան մի խարոյկ դիզել իր դէմ: Նա շատ լաւ տեսնում է վերահաս պայքարի բռնկման նշանները, պայքար, որ նպատակ պիտի ունենայ ոչ միայն փշրել խորհրդային ժողովուրդներին փաթաթած իր շղթաները, այլեւ ամբողջ մարդկութեան առջեւ բանալ մի նոր, պայծառ հորիզոն: Կը յաջողի մի անգամ էլ յետաձգել վճռական ժամը գժգոհներին լրտես ու հայրենիքի թշնամի ներկայացնելով: Կարող է լինել. չէ՞ որ նրա մասին ասուած է «յիմարի մէկը կը լինէր, եթէ չլինէր անօրինակ խարամանկ»: Աւաղ որ հանճարեղ խորամանկութիւնը չի օգնում նրան բացատրել մի մութ կէտ, այն, թէ ինչո՞ւ խորհրդային լրտեսները այնքան անշահախնդիր են, դաւաճանում են իրենց երկիրն առանց նիւթական ակնկալութիւնների ու նոյնիսկ սեփական գլխանից ծախսելով, այսինքն միայն Հիթլէրի եւ Միքատոյի գեղեցիկ աչքերի համար: Անթիւ «դատավարութիւնների», ձերբակալութիւնների ու գնդակահարումների առթիւ ոչ մի անգամ չյիշատակուեց լրտեսների իբրեւ վարձատրութիւն ստացած գումարների մասին: Նրանք գոյութիւն չունին. ուրեմն ոտկեզուրկ Գերմանիան եւ Ճապոնը ձրիաբար են օգտագործում հետախոյզների հսկայ բանակը, որի մի հարիւրերորդի ծախքը չէր կարող քաշել ամենակարեւոր պետութիւնն անգամ.

Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան նշանաբանն էր տալ մարդկանց իսկական ազատութիւն եւ հաւասարութիւն, ոչնչացնելով դասակարգերը: Նրա քսանամեակին՝ խորհրդային ժողովուրդը հանդիպում է խստօրէն բաժանուած երկու դասակարգերի — հոծ բազմութեան ստրուկների եւ փոքրաթիւ իշխանների: Գնդակահարութիւններն ու ձերբակալութիւնները ոչ միայն չեն ամրապնդելու ստալինեան բռնակալութիւնը, այլ եւ երկաթի տրամաբանութեամբ լուսաւորում են նրա փլուզումի մօտիկութիւնը: Եթէ դա կասկածելի է, ուրեմն անարժէք դատարկախօսութիւններ են այն ամէնը, ինչ գրուել է մարդկային հասարակութեան զարգացման օրէնքների մասին, Հեգելից ու Մարքսից սկսած մինչեւ Լէնին:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

– . —

Սիրելի Արազ — Համամիտ եմ անշուշտ, երբ գերման մասնագէտի մը հետ աղաղակեմ, թէ զգոյշ, տղաք, մի մեղանչէք մեծ Արուեստին դէմ, որ ձեր լեզուն է: Թողէք որ ան ուսանանայ, անով միայն կարելի է մարդկային խորհուրդներուն ցանցը եւ ըղձացումներուն ոստայնը գործնապէս փորձարկել: Անստակային աշխարհը, ի չգոյէ լեզուի, «անանաւկան» է յաւէտ, անբարբառ ու անզգայ ո եւ է յաւաւերժութեան, ո եւ է խոյանքի: Գիտցէք ձեր լեզուին, ձեր բառերուն յարգը եւ գուրգուրացէք անոնց վրայ:

Բայց, սիրելի Արազ, կը բարբառիմ այս մասով, եւ տես, թէ ինչ կ'ըսէ Գերմանը, եւ ինչ հեղինակութիւններ ունիմ ի նպաստ ինծի: Եթէ պահիկ մը աչքի առջեւ բերէք այդ Արուեստին տիտանները, որոնցմէ մենք ալ ունինք հատակադեղ եւ կանգնաւոր, ըլլայ հին ու նոր ժամանակներուն մէջ, ըլլայ անդիր կամ հազիւ յիշատակուած շրջանին, զոր սովոր ենք նախապատմական անուանել, կը զգանք թէ մեր գոյութեան սիւներէն — եւ գըլխաւորներէն — մին է մեր լեզուն: Քարոզեցէք սանիքներուն վրայէն եւ այս վարդապետութիւնը, որպէսզի դուզեն նոր սերունդին ականջները.

Բայց դառնանք գերման գրողին.— Լեզուն ինք իրեն յատուկ իմաստութիւն մը ունի: Լեզուի մէջ ըմբռնողութիւնը գրողին հոգեկան հիւանդութեան նշանն է: Բառերուն մէջ ինչ որ տարակուսելի է, թիւր է ու տգեղ, պէտք է վանել, ան չլինէր պատկանեք ազգէ եւ պատկանելի պէտք է ըլլայ գրագէտին բարբառը: Ջանացէք ողջ դուրս գալ լեզուի թաւուտքէն ու զգուշանալ լեզուական մեղանչումներէ: Որովհետեւ ամէնէն տգեղ երեւոյթն է լեզուի ցորենին մէջ: Հեռացէք, ուրեմն, լաւագոյն տիպարներու, խիտ յատուկ ուսումնասիրութեան դաշտը մշակելով հանդերձ: Հոգատար պարտիզպանի մը պէս գիտցէք լեզուին ածուները, մշակեցէք ու պահպանեցէք, ինչպէս պարտիզպանը կ'ընէ իր պարտէզին եւ անտառապահը իր պուրակներուն համար: Որպէսզի ան մնայ միշտ կենդանի, յարաճուն, բարեկրթելի որքան անյոգդողդ, քանի այնքան խոյլնդոտներէ չըջաապատուած է ան: Բայց է, բացարձակ ՝ է անոր սահմանը, ըննութեան անտառն է ան, ամէն մարդ կրնայ փորձել ու մտնել հոն: Գաւառութեան ու աւանդութիւններուն հաւատարիմ գրողները ահա, այդ պարագային, կը գտնուին սեպուհ պարտականութեան մը առջեւ — ըղձաւութեան հրաւիրել գաղտորսակները, որոնք յաճախ մաղերով որոմ կը բերեն իբրեւ ցորեն ցանելու համար աստուածահրաշ անդաստանին մէջ: Լեզուն ձեր հոգին է, մի աղարտէք զայն, եւ մի տաք թոյլ որ ուրիշներ խանգարեն այդ ազգային մեծ ժառանգութեան վայելչութիւնը: Վերջին ահաւոր, դժբախտ եւ անպահպան տարիներուն մանաւանդ ամենամեծ փորձութեան ենթարկուեցաւ լեզուին անտառը, հին մեղքերուն վըրայ նորեր աւելցան, գեղծումի տատասկներ կերպարանափոխ ըրին հայրենի վառատակը:

Ու հիմա երբ, լաւագոյն ու ազնիւ ճիգերու բերումով, լեզուի գրականութիւնը կը ջանայ ինքզինքը նորէն գտնել, օ՛ն, դուք խիզախ, միանգամայն խոհեմ հոգիներ, առէք ձեր ձեռքը երեքարժէնը, երկարեցէք զայն դէպի նորամուտները, որպէսզի անիրիւղն ու արժանաւորը մանէ ներս:

Բայց լեզուական այս անդաստանը առակ է նորագոյն բերքերու: Բաւական է որ բուն ոգին, հիմը, բանականութիւնը լեզուին անխախտ մնայ, կարելի է միշտ ներարկել նոր աւիշ, նոր արիւն, նորակերտ բառեր անշուշտ, բայց պայմանով որ նոյն ոգին, քերականութիւնը պահուի անաղարտ: Քանի որ լեզուն ալ ունի իր հաղորդակցութեան պէտքերը, կեանքի դանազան երեւոյթներուն պատշաճելու եղանակը, նոր ըմբռնումներու համեմատ նոր բացատրութիւններու հարկը, այդ պէտքերը, եղանակը, անհրաժեշտութիւնը գոհացնելու յարմարագոյն անձերը կան: Անծանօթ, անանուն մարդիկ չեն կրնար գոհացնել զանոնք, ինչպէս երբեմն եղած է առասպելներուն համար: Այս մեթոտը երբեմն ներելի էր, ու այդ անծանօթներն ու անանունները կ'որակուին մէկ բառով — Ժողովուրդ: Բայց արդի ժամանակներուն մէջ որոնք հիմնական փոփոխութիւններ բերած են հին ըմբռնումներուն վրայ, նոր բառերու կերտումն ալ իր անուանի հեղինակները միայն պէտք է ունենայ, որոնք, իրենց կարգին, հաւատարիմ են լեզուի ոգիին կամ, բսե՞նք արդւոք, լեզուի դեւին: Գերմաններէնի համար ամէնէն վառտակաւորը եղած է այս մասին Կէօթէ: Ան ճոխացուցած է գերմաներէնը ոչ այնքան շատ այլ ընտիր բառերով, որոնց ազդոյքին մէջ կը խօսի ու կը հնչի լեզուին ակը, որ կը խոխոջէ, կը դղրդէ, Վալքիւրիներուն հուժկու առասպելին շինուկը ներարկելով Տեւտոններուն, Տէօյչերուն բարբառին: Կէօթէին գիւտը, հնարքն է մասնաւորապէս իր մեծխ պայքարութեան մէջ գիւթող սաածականը — (մօրկրէշէօն) — այգաղեղ:

Լեզուին չքեղութեան ցոլքերէն մին ալ այն՝ թէ օտարամուտ բառերը հետզհետէ կը քշուէ՝ ազգային հարազատութեան յոտոցը ձեռքը: Հազարնեւ րէն հաւ մը, եթէ կ'ուզէք — Քարբ ֆաբրիս եւ բաՃոն վու, այս շատ հարակ բառերը ինչո՞ւ չունենային իրենց անւսոանական համազօրը, համարարդումը, ինչ որ ունին հիմա Գերմանոյ, ողորկ բացատրութիւններով գերմանացած են նախընտրողների սահմանադրութիւններուն առաւարագոյն մասը: Թէ, թէ գեղեցիկ է այս մեթոտը, որով ազգային լեզուն իր յատուկ հարազատութիւնը կ'ունենայ, ազգային չքնաղութեան խնձնկարը հարազատ, բնիկ արտադրութով կը դրուագուի, եւ լեզուական անտառին ծառերուն մէջ կը խօսայ մայրենիքին անմայլ ու գալ ըսելով: Ու կը զգա՞ս թէ քու սաստիկ ես, սեփական ներդաշնակութեամբ յատուկ ներուժութեամբ եւ, ի հարկին, նորոգ կերպաւորուելու ընդունակ գործիքներով...

Սիրելի Արազ, երեք շաբաթուան արձակուրդէ վերջ նոր յառաջաբան մը, այսպէս կարեւոր չէ՞ր դասեր արգեօք Ի Պէտս Զարգացելոց:

ՏԱՐԱԶ

ՄԱՄՈՒԼ

« ԿԱՄԱՑ - ԿԱՄԱՑ »...

«Ազդակ» խմբագրական խորհրդածութիւններ կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 Սեպտ.).

— « Ամբողջ Արեւելքը կը ննջէ այս բառին մէջ:

Ամբողջ թմբիր ու հեղգութիւն ձգձգում ու անհոգութիւն կը մատնէ կեցուածքը, որ այս բառը խորհրդանշող տրամադրութենէն կը յառաջանայ:

Արեւե՛լք.

Գեղեցիկ է ան ու խորհրդաւոր բանաստեղծական միւթ մը կայ կապուած անոր:

Դարձեալ վերացնող է ան ու կախարդող, երբ հոգին կը ներանձնանայ ու կը տարբաղադրուի միսթիքութեան էն շղարշային ու էն անզգալի ոլորտներու մէջ:

Բայց զարհուրելի է նմանութիւնը եւ ընչամութիւնը, որ կապուած է այս նոր դանդաղութեան եւ չարժագրկութեան:

Ու չկայ մեր զարուն մէջ աւելի վհատեցնող ու աւելի յետադէմ կեցուածք, որքան հոգեբանութիւնը որ կամաց » կամացի մտայնութենէն կը յառաջանայ:

Կատարել գործ մը իր ժամանակին, դուրս հանել ծրագիր մը, երբ ան հրամեշտ է ան, վերջապէս իրականութիւն դարձնել որոշում մը որ տրուած է. կը պահանջէ գործնական միտք եւ կորով:

Արեւելքը այս տեսակէտով ամբողջ երազ է ու բաղձանք:

Կ'ապրինք դարաշրջանի մը մէջ, ուր կեանքը գերազանցօրէն ենթարկուած է արագութեան օրէնքին սակայն

Այսօրուան կատարուելիքը վաղուան չյետաձգել, ու տանիլն ընթացող սոխտադական եւ անհրաժեշտ խնդիրներու լուծման՝ իմաստութեան համազօր առաքինութիւն մը կը նկատուի բոլոր հզօրներուն կողմէ:

Վերցնենք օրինակը մեր օրերու պատմութենէն:

Ընդամէնը երկու տարի առաջ Իտա-

ԻԶՄԻՐ ՀԱՅԱՍԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

Դուռը զարնողը չպատասխանեց եւ աւելի ուժգին սկսաւ հարուածել: Կինը ոտքի ելաւ եւ դուռին մօտենալով սկսաւ մտիկ ընել: Վերջապէս հասկցաւ որ սոված զաղաններն են. բայց գիշերուան այս խոր մթութեան մէջ ինչո՞ւ կը զարնեն անտէր եւ դժբախտ կիներու դուռը: Վայրենի շունները եկած էին հայ մայրեր եւ քոյրեր լլկելու: Ոտքի հարուածներու տակ կղպանքը կոտրեցաւ եւ տասնեակ մը շուներ ներս խուժեցին: Ի՞նչ աննկարագրելի ստորնութիւններ, Աստուած իմ: Հայ մայրերու եւ քոյրերու օգնութեան, աղերսանքի աղաղակները մինչեւ երկինք կ'արձագանգէին, բայց ո՞վ կը լսէր: Գազանաբարոյ զինուորները մինչեւ որ իրենց կիրքերուն գոհացում չտուացան՝ չհեռացան...

Առաւօտ եղաւ, որո՞ւ պէտք էր բողոքել, երբ Աստուած իսկ չէր լսեր այնքան սրտաճմլիկ աղաղակները. չէր տեսներ զազան Թուրքին վայրագութիւնները: Քանի՛ հայ աղջիկներ անծանօթ եղան, չտակալով վայրկեանները չնութեանց:

ԴԱՐՁԵԱԼ ԱՔՍՈՐ

Մօտաւորապէս երկու շաբաթ մնացինք Ճպրղեղ: Իրիկուն մը մեզի տեղեկացուցին որ պատրաստուինք վաղը կէսօրին ճամբայ ելլելու: Դարձեալ իրարանցում, լաց ու կոծ: Մեռած էր կրօնափոխութեան հարցը. յայտնի էր որ մեզ պիտի կրօնափոխէր սուր մը հոգի հետ, ուրիշ ոչինչ: Այո՛, միայն սուր մը հոգը պիտի փրկէր մեզ եւ հայ կնոջ պատիւը:

Այդ գիշեր եւս դժախք դարձաւ մեզի համար եւ արիւն արցունքով լուսցուցինք: Ի՞նչ ունէինք պատրաստելու, շատերս բոլորովին մերկ էինք եւ բոպիկ: Վերջապէս մեկնելու ժամը հնչեց, ճամբայ ելանք, քանի մը բարձրերին զինուորներու առաջնորդութեամբ եւ իրիկունը դէա արեւը մարը չմտած հասանք Եփրատի ափը: Այդ գիշեր հոն գիշերեցինք: Քաղաքէն բանտարկեալ տղամարդիկը բերին, նոյնպէս Քղիի զանազան գիւղերէն աքսորուած Հայեր: Մօտ 500 հոգի էինք: Առտուն կանուխ դարձեալ ճամբայ պիտի քալէինք, սուրի, կացինի, հրացանի բաժին դառնալու: Տարաբախտ բազմութեան մէջ մեծ դալով քեռորդիս գտայ, Կարապետ Թանճեան: Ան ալ փոքր էր եղբօրս նման: Ահա դառնութիւն մը եւս: Ի՞նչպէս պիտի կարենայի հոգալ այս երկու փոքրիկները: Բայց եւ այնպէս որոշեցի փախչիլ, ի՛նչ գնով որ ըլլայ: Երկու փոքրիկները միասին առնելով անտառ մտանք որ հազիւ 10 քայլ հեռու էր: Կրակ վառելու փայտ հաւաքելու համար, անտառէ անտառ բաւական հեռացանք եւ անհշմարելի. խիտ թաւուտքի մը մէջ պահուըտեցանք, մինչեւ որ մութը վրայ հասաւ: Այն ատեն փոքրիկներուն ձեռքերէն բռնելով սկսանք զառիվերէ մը վեր բարձրանալ: Մօտ հինգ վայրկեանէն հասանք ընդարձակ դաշտ մը, որ Աւէգ գիւղին կը պատկանէր: Դաշտը ամբողջութեամբ մշակուած էր, ցորենի հասկերը մեզմէ աւելի բարձր ըլլալով՝ մեծ դժուարութեամբ կըրցանք մինչեւ մեր գիւղին ճամբան անցնիլ:

Մութ էր, խոր լռութիւն կը տիրէր ամէն կողմ, բայց մենք չարունակ կը քալէինք: Հասանք մեր գիւղին տաղջեւ: Անկարելի էր այդ ժամանակ գիւղը մտնել, քանի որ գիւղին չորս կողմը գիշերապահ զինուորներ կը հսկէին: Ի՞նչ ընէինք. օդն ալ ցուրտ էր: Ստիպուեցանք Մորուն արտեր կոչուած դաշտին մէջ գիշերել: Փոքրիկները ցուրտ հովին չկրնալով դիմանալ, սկսան լալ: Ի՞նչ կրնայի ընել, սակաւին շատ ժամանակ կար լոյսը ծագելուն: Իբրեւ պատսպարանք ցորենի կանանչ հասկերը քաղեցի եւ փոքրիկներուն վրայ ծածկեցի. այսպէսով կրցայ քիչ մը մեղմացնել հովին ազդեցութիւնը, բայց եւ այնպէս անկարելի եղաւ մինչեւ առաւօտ մէկ վայրկեան անգամ քնանալ: Ժամաւո՞ր, շատ դժուար առաւ եղաւ, եւ արեւը սկսաւ տաքցնել ցուրտէն թմրած մարմինները: Արեւին տաքութեան հետ փոքրիկները քնացան, բայց ես թէեւ յոգնած, չկրցայ աչքերս փակել: Այսպէս անցաւ երկու ժամ: Առանձն էր փոքրիկները արթնցնելու, գիւղ երթալու եւ ի հարկին հայ ճարելու: Ուստի ձայն տուի փոքրիկներուն եւ սկսանք դէպի գիւղ յառաջանալ:

Հասանք գիւղ: Մեր բախտէն նոյն պահուն ոչ մէկ պահակ կը սպասէր հայկական ամայի թաղը: Առիթէն օգտուելով Թաշատուր Նորատունկեանին տունը ապաստանեցանք, որ երկու դուռ ունէր, առաջինը՝ տանիք, երկրորդը՝ փողոց ելլելու: Մեր չէյլը Հայերու ձգած ահազին ապրանքը, կարասիները, իւղը, պանիրը, եւ այլն լեցուցեր է այս տունը եւ փողոցին դուռը եռակէն ամուր կղպած, սանիք ելլող դուռն ալ կնքած էր: Եղբայրս տանիքէն վար իջաւ եւ սենեակին պատուհանը սանդուխին մօտ ըլլալով ներս մտաւ: Ցետոյ փողոցին դրան եռակի երկաթները մէկդի դնելով, դուռը բացաւ, ներս մտանք եւ դարձեալ փակեցինք:

Այլեւս ամէն ինչ ունէինք.—ալիւր, իւղ, պանիր, խավուրմա, հաւկիթ, եւայլն, միայն հաց չունէինք: Կրակ չէինք կրնար վառել, ծուխը կրնար մատնել մեզ: Բայց կարելի չէր առանց հացի մնալ:

Անցաւ մէկ օր, քեռորդիս չուզեց մեզի հետ մնալ, եւ հակառակ պնդումներուս, ուղղակի կառավարական պաշտօնատունը գնաց: Մնացինք երկու եղբայրներ: Հացի պակասը անտանելի դարձաւ, ուստի երկրորդ օրը որոշեցի կրակ վառել եւ տանիքէն հեռանալ մինչեւ որ ծուխը դադրի յետոյ վերադառնալ: Այսպէս ալ ըրի, կրակը վառեցի եւ եղբօրս ձեռքէն բռնելով զգուշութեամբ փողոցին դուռէն դուրս ելանք: Մութ էր, խոր լռութիւն կը տիրէր ամէն կողմ: Մեր ապաստանած տունէն երկու տուն վար, Անտօնեան Մարտիրոս ամուսին արտին մէջ պահուըտեցանք, յաճախ դիտելով մեր կրակին ծուխը որ քուլա քուլա դէպի երկինք կը բարձրանար: Լուսինին ակօսը բաւական կ'օգնէր մեզի, եթէ պահակ զինուորները տունը պաշարէին, կրնայինք նշմարել ամէն ինչ: Բարեբախտաբար այդ վայրկեանին ոչ մէկ մարդկային ստուեր երեւցաւ, լուռ էր ամէն կողմ: Երբեմն կը լսուէր չարագուշակ բուին ձայնը:

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

(16)

…ն եթովպական իր արշաւանքով …ճամբի ժամանց Անգլիոյ դիւանա-…ութիւնը։ Վտանգուած էր Ան-…ութեան հեղինակութիւնը Միջերկրա-…ոյ …ին մէջ, ուստի եւ յաչս իր հնդ-…իւր միլիոն հպատակներուն։

Անգլիա զգաց սպառնալիքը եւ այնքանը …ական եղաւ, որ արագօրէն ան… չարեց անհրաժեշտ միջոցները իր …քին ու կայսրութեան շահերուն …համապատասխան վերաստպասաղին …ն ձեռնարկելու համար։

Կամաց - կամացի քաղաքականութիւնը սպանիչ է եւ մահացնող։

Անոնք որ ապրիլ ու բարգաւաճիլ …ուզեն, անոնք որ ինքնիշխան ազա-…ութեան մէջ կը փնտռեն կեանքը եւ …ղային իրենց գոյութեան նպատա-…, անոնք չեն կրնար նստիլ ու յօ-…ծիլ, քնանալ ու երազել։

…նացառութեամբ արեւելեան միակ …ութեան՝ Ճափոնի, որ իր վերել-…ու քաղաքական եւ ռազմական մե-…թեան համար որդեգրած ու իւրա-…ցած է արեւմտեան արագաշար-…ժութեան ու վճռականութեան բոլոր …րթմանութիւնները, մնացեալները …ւս մինչեւ այսօր, աւելի կամ պա-…կաս կը շարունակեն կամաց - կամա-…ցի քաղաքականութիւնը։

Այս ժողովրդին դասական հայ-…նիքն էր Թուրքիան, որ իբրեւ հե-…ւանք իր «եավաշ - եավաշ»ին, քա-…ռորդ դարու մէջ կորսնցուց կայսրու-…թեան 2/3ը։

Դժբախտաբար վեց դարու մեր գե-…րութեան մէջ Թուրքիայէն ընդօրինա-…կէ ինք ոչ մէկ առաքինութիւն չունե-…նալով մենք, ընդհակառակը անոր յո-…ռի յատկերն են որ դուռն ուրեք խա-…ռնեցին մեր բնատոհմիկ կենցաղին … ազգային նկարագրին գիծերը։

Աստիճանաբար կամաց - կամաց ի-…կի հոգեբանութիւնը ազդեց նաեւ …եր բարքերուն վրայ, ու այսօր, հա-…ռաւ մեր ջանքերուն, ան կը մնայ …նախաժամ մասը մեր հանրային եւ ազ-…գային գրեթէ շատ մը գործերուն …մէջ։

Կամաց - կամացի թթխմորով շա-…ղախուած է մեր կեանքը որ պէտք …ունի լուրջ բարեփոխութեանց։

…ուղիղ գծի քաղաքականութիւնը — …ուղիղ եւ արագ, պաշտ ու առանձին … պէտք է դառնայ մեր սրմատական …ևակէտը։

Դարձդարձիկ բաւիղները պէտք է …ջնջուին ու լայն եւ սալարկուած ուղի-…ներ դառնան մեր քաղաքական երթե-…ւեկութեան ճանապարհը։

Նոյնը ազգային ներքին ճակատին վրայ։ Արագ եւ կարուկ, կազմ ու պատրաստ եւ ժամանակի պահանջին համապատասխան հնարաւորութիւններով օժտուած, ահա օրուան կարգախօսը։

Դանդաղութեան դարը երկու հարիւր տարիով ետ կը մնայ մերինէն, որ շոգիի եւ ելեկտրականութեան վերջին նուաճումներով կը կառավարէ աշխարհը։

Կամաց - կամաց, բայց ժամանակավրէպ է այս մտայնութիւնը, երբ այսօր ամէն ինչ արագութիւն է եւ աշխոյժ, ելեկտրականութիւն է ու …երթինք »։

ՅԱՌԱՋԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Ո՞ՆՑ ՊԷՏՔ Է ԸՆԵՆՔ

Անցեալ տարի, մեր գաղութին մէջ հազիւ 5—6 անթելի մեքենաներ ունեցողներ կային, իսկ այս տարի, միայն իմ գիտցածներս արդէն երեք տասնեակը կ'անցնին։

Քանի քանի անգամներ է, զանազան հայրենակիցներ ինծի կը դիմեն, ըսելով թէ՝ «Յառաջ»ին նամակ մը գրէ այս մասին, թող մեզի տեղեկութիւն, կամ լուսաբանութիւն մը տայ, (թոլերս յոյսն ու ապաւէնը դուն ես)։

— «Գրէ՛, եղբայր, գրէ՛ անգամ մը. եւ հասկցիր թէ ինչո՞ւ հայերէն բան մը չենք լսեր անթելէն։ Ալ ձանձրացած ենք օտար խօսքերն ու երգերը լսելէ, հայերէն ալ կ'ուզենք, գէթ երբեմն։ Ի՜նչ հիանալի էին Փարիզի եւ Համպուրկի համերգները։ Փարիզի մէջ ամէն տեսակ արուեստագէտներ ունինք — երգչուհի, երգիչ, երգչախումբ, դերասաններ, երաժիշտներ եւայլն։ Ինչո՞ւ համար բան մը չեն կազմակերպեր… անթելի միջոցաւ։ Հայերէն երգի ու երաժշտութեան կարօտը կը քաշենք։ Անցեալները, Մոսկուայէն «Պէպօ»ն ունկնդրեցինք, ա՜խ, մեր կուրծքերը տեսնէիր….։

Ի՞նչ ընենք, ի՞նչպէս ընենք, որ մեր այս բաղձանքը իրականանայ։ Ձեզ գիտեր թէ՝ խնդրագի՞ր մը պէտք է տալ, ստորագրութի՞ւն ժողվել դրկել, ո՞ւր, ի՞նչպէս։ Գրէ այս բոլորի մասին մեր «Յառաջ»ին, թող մեզի լուսաբանութիւն մը տայ գէթ »։

Տարագի՛րդ իմ «Յառաջ», ահա մօտաւորապէս մեր հայրենակիցներուն գանգատը։ Հազարներ են մնացած այդ գործիքներուն համար, բայց միշտ դժգոհութիւն կը յայտնեն, որ հայերէն չեն լսեր գէթ երբեմն երբեմն։

Ինչպէս ըսի, այսօր միայն մեր հազարնոց գաղութին մէջ երեք-չորս տասնեակ մը մեքենայ ունեցողներ կան, հապա՞ 70 հազարնոց Ֆրանսաբնակ մեր հայրենակիցներուն մէջ քանի հազարներ կան, որոնք անշուշտ մեր Վիէննցիներուն պէս կը մտածեն՝ երբեմն-երբեմն հայերէն լսել։

Ու ես ալ իմ կարգիս կուզամ հարցնել.— Ի՞նչ պէտք է ընել։ Այս մասին, եթէ կարելի է, մեզի տեղեկութիւններ հաղորդուի ձեր միջոցաւ, ու մենք պատրաստ ենք ընել ինչ որ պէտք է։ (Քանի մը օր առաջ հայրենակից մը մինչեւ Մոսկուա նամակ գրած է…)։

Երկու օր առաջ Նիմէն ընկ. Նուպար Փանոսեան եկած էր։ Երբ կը խօսէինք այս խնդրին շուրջ, ընկերը յայտնեց թէ, «անգամ մը հայերէն «տիկ» մը ձեռքիս (Կունէկ) Նիմի անթելի կայանին դիմեցի նուագել տալու համար, ու տնօրէնը սիրով ընդունեց։ Մայրիկս անակնկալի եկաւ մեքենային առջեւ, «ա՞խ, հայերէն է, Կունէկն է» գոչելով ու ուրախանալով»։

Սիրելի «Յառաջ», այս ալ միջոցներէն մին է կը կարծեմ, Հայը Հայ պահելու համար, եւ ձեր հարցարանին մէկ պատասխանը….։

Անհամբեր կը սպասենք պատասխանիդ։

Ն. ԳԱԼԷ

Յառաջ. — Պատասխանը պատաս- Ա. էջ, «Օրը Օրին»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԻԷՆԻ ԴՊՐՈՑԸ

(Կոչ)

— . —

Վիէն, 15 Սեպտ.— Սիրելի հայրենակիցներ, նկատի ունենալով, որ ապրուստը օրէ օր կը սղէ եւ մեր ուսուցչին ամսականը — երկու հարիւր յիսուն ֆրանք — շատ չնչին գումար մըն է, որոշեցինք յիսուն ֆրանքի յաւելում մը կատարել նոր շրջանին համար։

Այս գումարէն (250 ֆր) հազիւ 100 ֆրանքը կը գոյանայ աշակերտներու թոշակներով (3 ֆրանք)։ Տասնեակ մը մանուկներ բան չեն վճարեր, չքաւոր եւ որբեր ըլլալով, իսկ մնացած 150 ֆրանքը մենք է որ կը հայթայթենք, Կ. Խաչի Շրջանային Վարչութեան հետ։

Քննութեան ենթարկելով մեր հասոյթի աղբիւրները, հաստատեցինք՝ թէ՝ 150 ֆրանքէն աւելի չենք կրնար հայթայթել մենք։ Հետեւաբար, որոշեցինք աշակերտներու թոշակները մէկ-երկու ֆրանք չնչին գումարով մը աւելցնել, ուսուցչին վճարուելիք ամսականը ապահովելու համար։

Այսպէս, մէկ տղայ ունեցողը պիտի վճարէ հինգ փրանք, իսկ մէկէ աւելի ունեցողները չորսական ֆրանք։

Լիայոյս ենք, որ սոյն մեր որոշումը սիրով պիտի ընդունէք, եւ ձեր զաւակները պիտի ղրկէք ամէն տարուան նման։

Դասընթացքները կը սկսին Հոկտեմբեր 4ին, երկուշաբթի առաւօտեան ժամուն, ծանօթ վայրին մէջ։

Վարչութիւն

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Համայէն (Սուրիա) կը հաղորդեն Սեպտեմբեր 9 թուականով.—

Անմէկս Հալպէ անունով մարդ մը, իր տան պարտէզին մէջ, գետինը փորելու միջոցին, գետնի մակերեսէն վեց մէթր խորութեան մը մէջ, լայն բացուածք մը երեւան հանած է։ Մարդը, հետաքրքրուած, ներս մտած է եւ ինքզինք գտած՝ միջանցքի մը մէջ եւ դարմանքով տեսած է որ հոն կային գերեզմաններ, ինչպէս նաեւ խոշոր դուռ մը, որ 120 սանթիմէթր երկայնութիւն, 70 սանթիմէթր լայնութիւն եւ 25 սանթիմէթր թանձրութիւն ունէր։

Հալպէ, այս քարաշէն ծանր դուռը յաջողած է բանալ եւ ներս մտնելով տեսած է որ կը գտնուի առաջին միջանցքին յարեւմտեան ստորերկրեայ սենեակի մը մէջ, ուր բոլորովին անվթար վիճակի մը մէջ պահուած էին ոսկեզօծ քարէ կերտուած երեք չքեղ դաղաղներ, երկու արձան եւ չորս կիսանդրի, որոնք հաւանօրէն մէկ ընտանիքի մը անդամները կը ներկայացնէին։

Անոնց մէջ աչքի կը զարնէր, մասնաւորապէս կնոջ մը արձանը, որ 165 սանթիմէթր բարձրութիւն ունէր, համակ կարմիր էր եւ կը կրէր պերճօրէն դաշտարուն պարեգօտ մը։

Այս երկրորդ գետնայարկ սենեակին մէջ, Հալպէ, գտած է նաեւ ոսկեայ շինուած թասը մը։

Ան աւելի հեռուն չէ գացած եւ դուրս գալով ստորերկրեայ սենեակներէն, անմիջապէս իր գիւտին մասին լուր տուած է Համայի ազգայնական երեսփոխան Տօքթ. Շիշաքլիի, որ իր կարգին լուր տուած է դանիական հնախուզական պատուիրակութեան նախագահին որ Պէյրութ, Ամերիկեան համալսարան կը գտնուէր։

Վերջինս անմիջապէս Համա մեկնելով, քննութեանց ձեռնարկած է եւ սքանչացած է գտնուած հնութեանց վրայ։

Ան 100 Ս. ոսկի վճարած է Հալպէի, որպէս փոխարժէք իր երեւան հանած հնադարեան հարստութեանց։

Ցեստոյ, դանիական պատուիրակութեան նախագահը խոստացած է Հալպէին պարգեւել իր հողին մէջէն երեւան հանուելիք ոսկիին ու արծաթին կէսը։

Կը հաւաստուի թէ գտնուած հնութիւնները, որոնք հարիւր հազարաւոր Օսմ. ոսկիի համարժէք կը նկատուին, Հիթթիներու ժամանակաշրջանէն մնացած ձեռակերտներ են եւ թէ կարմիր արձանը, Հիթթիներու թագուհին կը ներկայացնէ։

Սուրիական կառավարութիւնը տեղեկանալով այս թանկագին հարստութեանց գոյութեան, անմիջապէս հնութեանց սպասարկութեան տնօրէն՝ էմիր Ճաֆֆար Ճէզայիրլին ղրկած է Համա, քննութիւն մը բանալու համար։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

—o—

Հալէպի եւ Դամասկոսի մէջ, հիւսուածեղէնի հազար աշխատաւորներ գործադուլ յայտարարած են իրենց աշխատանքի պայմանները բարելաւելու համար։

Գործադուլը Դամասկոսի մէջ տեղի տուած էր բողոքի բուռն ցոյցերու, որու միջոցին 80 ցուցարարներ ձերբակալուած էին։ Ցեստոյ ձերբակալեալներէն շատեր ազատ արձակուած են եւ բանտին մէջ կը մնան միայն 20 գործաւորներ, որոնք պիտի դատուին իբրեւ պատասխանատուներ։

Հակառակ ձերբակալութեանց, հիւսուածեղէնի աշխատաւորներուն գործադուլը կը շարունակուի։ Բանուորները հետեւեալ պահանջները ներկայացուցած են գործատէրերուն.—

Ա) Օրական աշխատանքի ժամերու կրճատում՝ 13էն 11ի։

Բ) Գործատէրերը գործաւոր մը արձակելէ 15 օր առաջ պէտք է իմաց տան։

Գ) Աշխատավարձերու վճարումը պէտք է կատարուի ոսկիի հիման վրայ։

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Մարսէյլէն Գ. Տէր Գասպարեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Գ. Նազարեանի Ուաշինկթըն (Մ. Նահանգներ)։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Այդ միեւնոյն օրերուն, Լոնտոնի մէջ Անգլիոյ արտաքին նախարար Կրէյի եւ Ֆրանսայի անգլիական դեսպան Քամպոնի միջեւ կը ստորագրուէր գաղտնի համաձայնութիւն մը Սուրիոյ, Իրաքի եւ Արաբիոյ անկախութեան շուրջ։ Ըստ այդ համաձայնագրին երեւութապէս երեք արաբական պետութիւններ պիտի ստեղծուէին, սակայն իրականին մէջ անոնք ենթակայ պիտի ըլլային Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի.

Սակայն երբ 1917ին, Իտալիա, դաշնակիցներու կողքին պատերազմի ժամանակին որոշեց, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյացած համաձայնութիւնները անզօր դարձան։ Այդ պատճառաւ ալ նոր համաձայնագրով մը որոշուեցաւ Իզմիրը եւ իր շրջանները յանձնել Իտալիոյ։ Միայն թէ պայման դրուեցաւ Ռուսիոյ ալ հաւանութիւնը այդ որոշման։ Մինչդեռ այդ օրերուն տակն ու վրայ կ'ըլլար Ռուսիան եւ Քէրէնսքիի կառավարութիւնը կը տապալէր։

X

Իրարու ետեւէ մէջտեղ ելած այս փաստաթուղթերը կը դժուարացնէին Թուրքիոյ բաժանման ծրագիրներուն գործադրութիւնը։ Նախ որ Իզմիրի նաւահանգիստի խնդիրը կը մտնէր գործին մէջ։

Որովհետեւ այդ նաւահանգիստը նախապէս խոստացուած էր Յունաստանի։ Յունական ու ֆրանսական ուժեր Իզմիր մտնելուն պէս, իտալական ուժեր կը յաջորդէին անոնց եւ բաժանման դժուարութիւնը ծայր կուտար։ Իզմիր ցամաք ելած յունական եւ իտալական ուժերու միջեւ բախումներ տեղի կ'ունենային։

Երբ Թուրքիոյ բաժանումը անկարելի կը դառնար, Սուլթանին Պոլիս մնալը ապահովելու համար միջոցներ կ'որոնուէին։ Մասնաւորաբար Անգլիա կը հետաքրքրուէր այդ խնդրով։

Երկու միջոցներ կը խորհուէին. առաջին՝ Թուրքիոյ անջատումը Եւրոպայէն եւ երկրորդ՝ Սուլթանին կրօնական հեղինակութեան պահպանումը եւ վերջը հզօրագոյն Անատոլուի մէջ ստեղծուելիք կառավարութեան վրայ իր աշխարհական իշխանութեան հաստատումը։

Առաջին պարագային, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա Պոլսոյ վրայ հաւասար իրաւունք եւ իրաւասութիւն ունենալու տեսակէտի վրայ կը պնդէին եւ յառաջ եկած նախանձին հետեւանքով անկարելի կը դառնայ լուծումը։

Երկրորդ լուծման ձեւին համար Ֆրանսա եւ Անգլիա յարմար կը տեսնէին ամերիկեան հովանաւորութիւնը։ Անգլիա եւ Իտալիա կը կարծէին որ Խալիֆայի Պոլսէն հեռացման պարագային իրենց իսլամ գաղթավայրերը պիտի ապստամբէին։

Որքան դատարկ, անհիմն կասկած որքան անիմաստ վախ, չորս տարի տեւող համաշխարհային պատերազմի միջոցին Թուրքիայէն դուրս ապրող Իսլամներ ի՞նչ ըրին Թուրքիոյ համար։ Ընդհակառակն, անոնք Անգլիոյ միանալով Թուրքիոյ դէմ պատերազմ չյայտարարեցի՞ն։

Ամերիկա լուծման երկրորդ ձեւը չընդունեց։ Ամերիկեան կրօնական մոլեռանդ շրջանակներ Խալիֆայի Պոլիս մնալը չեն ուզեր։ Այդ պատճառով թրքական խնդիրը կը մնայ անլոյծ։ Մինչդեռ «Մօրնինկ Փոսթ» անգլիական թերթը կը գրէր. «Թուրքիա Գերմանիոյ գիրկը նետուելէ վերջ երկարատեւ հոգեվարք մը ունեցաւ եւ մեռաւ։ Այդ պատճառով պէտք եղաւ անոր թողած ժառանգը բաժնել »։

Այդ միջոցին Ամերիկա լուծման հետեւեալ ձեւը կ'առաջարկէր.

— Թուրքիա Եւրոպայի մէջ շատ նեղ շրջանով մը եւ Անատոլուի մէջ քանի մը նահանգներով պէտք է պահպանուի։

Ուրիշներ կ'առաջարկեն Պոլիսը Յունաստանի յանձնել։

Ահա այսպէս Թուրքիոյ ճակատագրին շուրջ երբ բազմազան տարաձայնութիւններ շրջան կ'ընեն եւ ծրագիրներ կը մշակուին, մամուլի նիւթ կը դառնան նաեւ իթթիհատական պարագլուխները։ Երկար սիւնակներ կը նուիրուին Թալէաթի եւ իր ընկերներուն։ Փարիզի հայ տեղեկատու գիւանը այդ օրերուն կը գրէր.

— «Փախստական վիճակի մէջ գտնուող նախկին վարչապետ Թալէաթ, պատերազմական նախարար Էնվէր, կրթական նախարար Տօքթ. Նազըմ, եւ ծովային նախարար Ճէմալ 10 օր պայմանաժամ ստացան Պոլսոյ պատերազմական ատեանին ներկայանալու համար։ Եթէ չներկայանան, պիտի զրկուին քաղաքացիական բոլոր իրաւունքներէ եւ զրաւման պիտի ենթարկուին իրենց կալուածները»։

Այս միջոցին Պոլսոյ մէջ կը ձերբակալուէին իթթիհատական նախկին պաշտօնեաներ եւ կ'աքսորուէին Մալթա։

Սկսած էին այլեւս հաշտութեան բանակցութիւնները եւ Թուրքիա, երբեք ազդեցութեանց տակ ճնշուած, ճակատագրական օրեր կ'ապրէր։

Բոլոր երեւոյթներն ու դէպքերը այն ցոյց կուտային որ այլեւս Թուրքիան չի կրնար շտկել իր մէջքը։ Օսմանեան կայսրութիւնը հինէն ի վեր տեւական մը գաղթավայր նկատող թշնամի պետութիւններ չէին ուզեր անոր հետ հաշտութիւն գոյացնել, այլ կ'ուզէին զայն բաժնել իրենց միջեւ։ Բայց ատեն մը վերջ, այն կարծիքը ունեցողներ՝ թէ Թուրքիան այլեւս ի վիճակի չէ դիմադրելու, հասկցան որ սխալած են։ Եւրոպական թերթեր սկսան մտահոգիչ հրատարակութիւններ ընել Անատոլուի մէջ սկսող ազգային շարժման մասին։ Թուրք ժողովուրդը վերստին զէնքի դիմած էր եւ պատրաստ մեծ պայքարի մը պարզած փրկութեան դրօշին։

(Շար.)

(3)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ԼՈՒՍԱՂԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Սոզուրի սովորական անկիւնը բազմած Առիւծ Գէւօն խոր մտածումներու մէջ թաղուած կ'երեւէր։ Հայրենի տունը կ'երթար վերջապէս, 28 տարի թափառելով Հայաստանի մէկ ծայրէն մինչեւ միւսը։ 1880 թուականին դէպքի մը պատճառաւ ստիպուած փախաւ հայրենական տունէն, անցաւ Կաղզուանով Կարս, Պաթում ու ասկէ քանի մը տարի վերջ սկսաւ երկարատեւ թափառումներու շրջանը։ Աստուրէն հեռանալէն անմիջապէս յետոյ, երբ Առիւծ Գէւօն դեռ Կովկասն էր, Թէս Գէւոյի հինաւուրց տան կործանման բօթը առաւ։ Երկու տարի չանցած հայրը սրտի կսկիծէն մեռաւ փախստական զաւկի անունը շրթներուն վրայ։ Նահապետական շէն օճախը, ուր անցուցեր էր մանկութիւնը եւ պատանեկութիւնը գոյութիւն չունէր այլեւս։ Գիտէր որ գիւղի բէկը եւ շրջակայ քիւրտ գիւղացիները Թէս Գէւոյի մահէն յետոյ, գրաւած էին հողերու մեծ մասը։ Առիւծ Գէւոյի մեծ եղբայրը մեռաւ, չորս որբեր ձգելով ետին։ Առիւծ Գէւօն, երիտասարդի մը եռանդով, այդ ծանր պայմանները դիմագրաւելու չափ կամք եւ ուժ կը զգար իր մէջ։ Պիտի շէնցնէր Թէս Գէւոյի օճախը եւ դեռ աւելին պիտի փորձէր. իր պապուն, Մելիք Ասլանբէկի օրերը պիտի վերադարձնէր։ Ատոնցմէ զատ, հին հաշիւներ ունէր կարգադրելիք Խասոյի բէկի եւ գիւղի քիւրտերու հետ, որոնք իր հայրենական հողերը յափշտակեր էին։ Առիւծ Գէւօն բոլոր դժուարութիւնները անտեսելով, վառ երեւակայութեան շնորհիւ կը ծրագրէր պայծառ ընելիքները։ Այդ խորհուրդներով տարուած էր Առիւծ Գէւօն, երբ յանկարծ նկատեց Խաթէնէն ու Ալին, որոնք սաքումէն կը մօտենային։ Քօլոզը գլուխը անցնելով՝ պատկառանքով ոտքի ելաւ մեր բարեկամը։

— Բարով, հազար բարով ես եկեր մեր կողմերը.— տխուր ժպիտ մը դէմքին խօսեցաւ Խաթէնէն,— համբ'ր, Առիւծ Գէւօ,— ու Խաթէնէն նստաւ պուխարիկի միւս կողմը, դէմ դիմաց Առիւծ Գէւոյին։

— Բարին վրադ եղնի, խանում, Աստուած դըշու օրեր չտայ քէ։

— Շնորհակալ եմ, Առիւծ Գէւօ, եթէ տէրը կամենայ, ո՞ւր բարով։ Մեր աւեր երկրէն տարին հազիւ քանի մը ճամբորդ կ'անցնի։

— Մեր կողմերը կ'երթամ խանում, Ալաշկերտ, քսանուեթ տարի առաջ մեր տունը թողուցի ղուպաթ ելայ, կ'երթամ դիմ պապենական օճախ տեսնալու. տեսնե՛մ, ո՞վ կայ ողջ, ո՞վ մեռած է։ Խաչանը ճամբուս վրայ էր, խանում, ըսի մէկ հանդիպիմ…

— Լաւ է եղեր մեր գիւղով անցնիլդ, հին բարեկամներ ունիս հոս։

— Հա, խանում, աշխարհ պտտած մարդ եմ, ամէն տեղ լէ ազգական, բարեկամներ կը գտնուին…

— Եւ հին յեղափոխական ընկերներ,— Առիւծ Գէւոյի կիսատ ձգած նախադասութիւնը լրացուց Խաթէնէն — հին ընկերներ, զէնքի ընկերներ։ Հա՛, ես ալ ձեր մեծերէն մէկ երկուքին հանդիպած եմ։

— Ողո՞րդ կ'ըսես, խանում։

- Էն որ Վան կը նստէր, ձեր մեծաւորը, ինչպէ՞ս էր անունը,— որպէս թէ անունը մտահան ըրած, շարունակեց Խաթէնէն, — կաղ էր, երեսն ալ աւրուած։

— Պարոն Լեւոնը։

— Հա՛, այդ էր անունը, ինչպէ՞ս է հիմա, ո՞ւր կը գտնուի։

— Լա՛ւ է, չա՛տ լաւ, քաղաքն է։

— Աստուած հետը լինի,— խոր հոգոց հանելով շարունակեց Խաթէնէն, մէկ երկու անգամ հանդիպեր եմ անոր տաքթար խանումի տունը։ Գէշ օրեր էին այն տարիները, ի՞նչ գազանութիւններ կը կատարուէին Վանի մէջ։

Առիւծ Գէւօն սաստիկ յուզուած գլուխը կախեց։ Մելոյէն լսած էր Վահէի եւ Խաթէնէի պատմութիւնը եւ կը զգար թէ խեղճ կինը եկած էր սիրած երիտասարդի ընկերը տեսնելու, հետը խօսելու ու այդքանով մխիթարուելու՝ եթէ կարելի էր մխիթարուիլ Վահէի նման մէկը կորսնցնելէ վերջ։

— Խանում տաքթորը ի՞նչպէս է,— լռութիւնը խզելով հարցուց Խաթէնէն,— առաջ երբեմն կը գրէր, վերջերս տեղեկութիւն չունիմ իրմէ։

— Քաղաքն է, բայց այս քանի օրս Կովկաս կ'անցնի։

— Ի՞նչ ճամբով պիտի երթայ, հետաքրքրութեամբ հարցուց Խաթէնէն։

— Պայազիտով։

— Օ՜, ինչ բարեդէպ հանդիպում է, վաղը առտու երկու զօլամ կը ղրկեմ Բերկրի, անկէ խանումը հոս կուգայ քանի մը օրով իմ մօտ մնալու, օ՜, ի՞նչ լաւ լուր տուիր. գիտե՞ս, մենք երկուքս ալ նոյն երկրացի ենք. իրարու լեզու կը հասկնանք…ան իմ խաս բարեկամուհիս է։

Մինչ Խաթէնէն յայտնապէս ուրախացած կը խօսէր, Առիւծ Գէւօն ուշադրութեամբ փոքրիկ Ալին կը դիտէր։ «Թէեւ մօրը աչքերն ունի», կը մտածէր Գէւօն, «բայց ճակատը, մազերը, բերանը, ինքն ու ինք Վահէն»։ Ինչպէս ըսեր ենք, Առիւծ Գէւոյի խիստ արտաքինին տակ ծածկուած էր չափազանց փխրուն հոգի մը։ Հետզհետէ Առիւծ Գէւոյի աչքերը սկսան խոնաւնալ, թէեւ ճիգ կը թափէր զգացած ներքին յուզումը տիրապետելու։ Սովորական համարձակութիւնը կորսնցուցած, գլուխը բարձրացուց ու խնդրական ձեւով մը ըսաւ.

— Խանում, Աստուած պահէ զքու զաւակ, երբ մեծնայ աղանի նման երիտասարդ մը պիտի եղնի. թո՛ղ անգամ մը համբուրեմ դիւր ճակատ։

Խաթէնէի համար նման խնդիրք մը բոլորովին անսպասելի էր։ Խուզարկու հայեացքով նայեցաւ Առիւծ Գէւոյի դէմքին։ Անոր առնական խիստ աչքերը լեցուած էին։ Փայլակի նման ճշմարտութիւնը լուսաւորեց Խաթէնէի միտքը։ Առիւծ Գէւօն ծանօթ էր իր պատմութեանը։ Անսահման թախիծը չոքեցաւ մանկամարդ կնոջ դէմքին, տխրութեամբ գլուխը կախեց ու երեխան հրեց դէպի Առիւծ Գէւօն

Երեխան կրծքին սեղմելով Առիւծ Գէւօն վայրկեան մը երկուքս նայեցաւ տղու սեւ աչքերուն, գլուխը ծռելով քնքշօրէն համբուրեց երեխայի թուշերը։ Փոքրիկ Ալին օտարականի մը գգուանքէն խուսափելով փախաւ մօրը մօտ, մինչ Առիւծ Գէւօն կարմիր թաշկինակը հանելով աչքերը կը սըրբէր։

Դէմ դիմաց նստած Խաթէնէն եւ Առիւծ Գէւօն լռեցին։ Այլեւս կարծես բան չէր մնացած խօսելու։ Ամէն բան ըսուած էր արդէն։

— Իմ ճակատագիրս,— հոգոց հանելով ըսաւ Խաթէնէն եւ տեղէն բարձրացաւ։

Առիւծ Գէւօն ալ տեղէն բարձրացաւ, ձեռքերը կրծքին դրած։

— Քեզի բարի ճանապարհ, բարով հասնիս քուրեններուդ, Առիւծ Գէւօ։ Ամէն անգամ մեր կողմերէն անցնելուդ, չմոռնաս տեսութեան գալու, — ու երեխայի ձեռքէն բռնած իշխանուհիի մը ծանրութեամբ գլուխ տալով, հեռացաւ Խաթէնէն։

Յուզումէն խեղդուած Առիւծ Գէւօն չկրցաւ բառ մը իսկ արտասանել։ Պատկառանքով գլուխը խոնարհեցուց՝ ինչպէս պիտի ընէր եպիսկոպոսի մը հանդիպելու պահուն։

Յաջորդ առտու հազիւ լուսաստղը բարձրացած, Առիւծ Գէւօն մեկնեցաւ Խաչանէն բէկի մը վայել շքախումբով։ Ալ ի՞նչ օրուայ ընկեր էր Գրիգորը եթէ թողուր որ հեռուէն երթային իր աղիզ ընկերները։ Նազարեանէն չորս երիտասարդներ, նախկին զինակիր խմբերու անդամներէն, ձիաւորուած եկան Խաչան, երկու ձի ալ Առիւծ Գէւոյի եւ Թոփալ Սաստանոյի համար բերելով։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

...նոյնատարրերուն մէջ կը գտնուին յայտնի դէմքեր՝ բոլոր ձախակողմեան ուղղութիւններէ, գործակցութեան ուղղակի վարչապետին յայտարարութիւններ, յոյս յայտնելով թէ ծրագրուած օրէնքը պիտի օգնէ վերջնապէս ստեղծելու ազգայնականներու օրինական - իրաւական հանգամանքը, վերջ տալով վարչական կամայականութեանց, որոնք շատ խիստ են պատուական տարրերուն համար։

Իտալիա կը պահէ ծովակալութեան համար

Կը հաստատուի թէ Իտալիա որ ետ է քաշեր պիտի չառնէ, Նիոնի համաձայնութեան մասին առած պատասխանը հասած, ըսելով որ գործակցի սոսկ նոյն, այսինքն հաւասար պատուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ։ Մուսոլինի երբեք տրամադիր չերեւար նուաստանալու այս հարցին վրայ։ Կը նշանակէ թէ Իտալիա պիտի չմասնակցի Միջերկրականի հսկողութեան գործին, պահելով իր ազատութիւնը եւ միշտ յուզելով հաւասարութեան խնդիրը։

Միւս կողմէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա չեն ուզեր տեղի տալ։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաստատեն թէ որ եւ է փոփոխութիւն պիտի չկատարուի Նիոնի համաձայնութեան մէջ, գործածել տալու համար Իտալիոյ պահանջները։ Անգլիա եւ Ֆրանսա չարժեր մէջ դնել ըլլալով իրենց ծովային եւ օդային ուժերը, կը յուսան քանի մը օրէն շինել ապահովութիւնը, այնպէս որ փաստակար կը համարուի համաձայնութեան գործադրումը։ Բայց եւ այնպէս, երկու պետութիւններն ալ տրամադիր են լսելու բանաւոր դիտողութիւններ։

Առջի օր գրոյց կը շրջէր թէ անհամաձայնութիւն ծագած է Պ. Չէմպըրլէնի եւ Պ. Իտընի միջեւ, Նիոնի համաձայնութեան առթիւ. բայց անմիջապէս հերքուեցաւ այս լուրը։

Իտալիա կ'ամրապնդէ Միջերկրականի մէջ

Պ. Նէկրին, հանրապետական Սպանիոյ վարչապետը, հրապարակի օր մը ամբաստանութիւններ ուղղեց Իտալիոյ դէմ, յատկապէս յիշելով անոնք։ Այս առթիւ բողոքեց որ Սպանիան դուրս ձգուած է Նիոնի համաձայնութենէն, Միջերկրականեան պետութիւն ըլլալով հանդերձ։ Վարչապետը անհասկնալի գտնելով հանդերձ, քննադատեց Նիոնի համաձայնութիւնը, իբրեւ անբաւական։ Ըսաւ պահանջեց որ Ա. Դ. Ընկերութիւնը Միջերկրականի ապահովութեան խնդիրը լուծէ յստակօրէն տեսնելով մերկ իրականութիւնը, «Աչքաց է մէկուն գնել այն ատեն թէ առեւտրական նաւերու դէմ կատարուած յարձակումները հետեւանք են բնական երեւոյթի մը, անծանօթ եւ անճանաչելի։ Այն անանուն պետութիւնը որուն մարտանաւերը կը ջանան տէր ու տիրապետ ստեղծել Միջերկրականի մէջ, կը կոչուի Իտալիա»։

Այս քննադատութեանց պատասխանեց Պ. Իվոն Տէլպոս, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ նախագահն էր Նիոնի խորհրդաժողովին։ Բացատրեց թէ Նիոնի համաձայնութիւնը թէեւ բոլոր բաղձանքները չի գոհացներ, բայց մեծ յառաջդիմութիւն կը նշանակէ։ «Ես անձնապէս կը կարծեմ թէ աւելի լաւ պիտի չըլլար եթէ փորձէինք ամէն բան մէկ անգամէն ընել. այն ատեն թերեւս բան մը չկարենայինք ընել։ Ձեռք առնուած միջոցները պիտի ծառայեն զօրացնելու Միջերկրականի ապահովութիւնը, բոլոր ազգերու նաւարկութեան համար»։

»»»» ● ««««

ՉԻՆԱՑՃԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒԹԻՒՆԸ կը շարունակուի, հակառակ Չինացիներու ուժգին դիմադրութեան։ Բայց եւ այնպէս, Ճափոնի մէջ ալ կը խոստովանին թէ պատերազմը երկար պիտի տեւէ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ Փէշթա պիտի հանդիպի, Պերլինի այցելութենէն վերջը, որուն համար անհրաժեշտ պատրաստութիւններ կը տեսնուին Գերմանիոյ մէջ։ Հիթլէրի անձնապահ վաշտը պիտի տրամադրուի Իտալիոյ Առաջնորդին պաշտպանութեան համար։

ԱՆԳԼԻՈՅ Նախարարական Նախարարութեան խորհրդականը Ուաշինկթըն հրաւիրուեցաւ, դրամական հրապարակի եւ պատերազմական պարտքերու մասին խորհրդակցելու համար։ Ֆրանսայի խնդիրն ալ պիտի քննուի, այս առթիւ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ, Ազգերու Դաշնակցութեան տաղաւարին մէկ ձեղունը փլաւ առջի օրուան անձրեւին հետեւանքով։ Առաւօտեան ժամը 5.40 ըլլալով, մարդ չկար, հետեւաբար ոչ մէկ զոհ։

12 ՍՈՒԶԱՆԱՒՆԵՐ ծախուած են Իտալիոյ կողմէ Զօր. Ֆրանքոյի, համաձայն իտալական թերթի մը տեղեկութեանց։ Նաւաստիներն ալ տրամադրուած են։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսի-լէ-Մուլինոյի Րուժ-Ցիկնի Հայրենակց. Միութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ իր ընկերակից Պ. Յովսէփ Դպիրեանի մահուան առթիւ իր ընտանեկան պարագաներուն։

×

Սէր եւ Տիկին Կարապետ Թոփալեան ցաւակցութիւն կը յայտնեն Պ. Յովսէփ Դպիրեանի մահուան առթիւ իր ընտանիքին եւ պարագաներուն։

Հ. Յ. Դ.

Կուսակցական

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 23 Սեպտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 151, Cours Lafayette: Ձեկոյց Երջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ վալանսի եւ շրջանի բոլոր ընկերները կիրակի, 19 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը Ճիշդ 2ին. «Սիամանթօ» ակումբը, 2, Rue des Balais, Valence:

Կը խնդրուի ընկերներէն ճշդապահ ըլլալ։

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վաղուժան» խումբի ժողովը 18 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Յ. Քուպուռեանի բնակարանը։

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ ԳՈԼՈՄԲԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողով՝ Չորեքշաբթի, 22 Սեպտեմբեր, ծանօթ հաւաքատեղին։

ՕՐԱԿԱՐԳ՝ Զեկուցում Ակումբի մասին եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի Սեբաստիոյ Հայրենակց. Միութեան կողմէ, ի պատիւ Սեբաստիոյ հայ գիւղացիներու։

18 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8 - 12

Գ. Զ. Միրզաեանի սրահը, 49 Րիւ տը լա Ռէֆիւժ։

Կը խօսի Գնդապետ Տ. ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

Արեւելեան նուագ

ՄՈՒՏՔ՝ 5 ՖՐԱՆՔ, գործազուրկներու եւ փոքրիկներու 3 ֆր.

ԺԸՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait)

19 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

Salons Marignyի սրահներուն մէջ, 26 Cours Marigny

Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ'ըլլան՝ Սափրիչներու Սէնտիքայի Նախագահը եւ վարչութեան անդամները, Սափրիչներու Հանգստեան Տան Ցանձնախումբի նախագահը՝ M. Mornot։

Կը մասնակցին սափրիչներու Թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiaի, եւ Միութեան նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն։

Երգ, պար եւլն., ճոխ պիւֆէ։

Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 6 ֆրանք։

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Լիոնի Աշքատաբնակներու կողմէ

18 Սեպտեմբեր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին 202 Rue Boileau ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ մէջ։

Փոքրիկներու կողմէ մասնաւոր պարեր, երգ, արտասանութիւն եւլն.

ՄՈՒՏՔԸ ԶՐԻ Է

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչ.-ի Շավիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամ—անդամուհիները եւ համակիրները 19 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին դպրոցի սրահին մէջ. խիստ կարեւոր օրակարգ.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայրենակց. Միութեան ժողովը տեղի կ'ունենայ 19 Սեպտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Rue des Petites Maries: Կը հրաւիրուին անդամ եւ ոչ անդամ վասպուրականցիները։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գ. Սարգիս եւ Աղաւնի Քիւրքճեան կը փնտռեն իրենց հօրաքրոջ որդին Նիքոլայի Աւետիս Հօռոզեան, մօր անուն Անգղան, քրոջ անունը Վերոն, եղբայրները՝ Ցարութիւն, Կարապետ, Նշան։ 1912ին զինուորագրուած է Թրքական բանակին մէջ։ Լուր կայ թէ այժմ կը գտնուի Ցուսաստան։

Կը խնդրուի իրմէ կամ իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Գ. Սարգիս Քիւրքճեանի, 8ter, Rue Traversière Billancourt, Seine, France:

— Կիլիկեցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Աբրամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ)։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հանէ Մարիամ Չիթըպչեանի եւ իր մօրաքրոջ Անիկ Չիթըպչեանի հետ։ Տեղահանութեան միջոցին գիւղեր տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջաններ։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France։

Կը խնդրուի արտատպել թերթերէ։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» ● ««««

Այդ խօսքերը այնպիսի մի մաղձային դառնութեամբ արտասանեց նա, որ եղբայրները սարսափեցան։

— Ի՞նչ ենք մենք, շարունակեց նա առաջին եղանակով.— մէր եւ զոր-ծունեայ մշակներ... եւ դրանով պարծենում ենք... բայց էջը, ձին, եզը, գոմէշը մեզանից աւելի ուժեղ են եւ մեզանից աւելի շատ են բանում... մենք բանուոր անասուններ ենք եւ աւելի ոչինչ... Քրդի նիզակը աւելի մեծ գործ է կատարում, քան թէ մեր աշխատասէր արօրը եւ գութանը... Մենք վաստակում ենք, նրանք աւարում են... մենք գեղեցիկ աղջիկներ ենք հասցնում, նրանք են վայելում մեր աղջիկների սէրը... Ինչ որ գեղեցիկ է, ինչ որ լաւ է մեզ համար չէ... մեզ համար են պահուած բոլոր տգեղութիւնները, որովհետեւ մի լաւ բանի արժանաւորութիւն չունենք...

— Քանի օր առաջ, շարունակեց նա,— մի այսպիսի խօսակցութիւն ունէի հօրս հետ. Հայրս աշխատում էր ինձ համոզել, թէ մեր դրութիւնը այնքան անհնարին չէ, որքան մենք կարծում ենք, եւ ցոյց էր տալիս մեր օղի մէջ կանգնած հարստութիւնը, որին բաւական են մի խումբ Քրդեր, մի արշաւանք, — եւ ահա բոլորը ոչնչացաւ։ Հիմա էլ, դու նրան տես, թէ տնից քաշելու, տանելու են քո սիրելի զաւակը, եւ դու աչքերդ բաց բաց պիտի նայես, եւ մի խօսք անգամ ասելու համարձակութիւն չը պիտի ունենաս... — Ա՞յդ էլ լաւ դրութիւն է։ Այդպիսի դրութեան կարող է համբերել Հայը միայն, անամօթ, անպատիւ Հայը միայն... Եւ, դու գնա վազէ ուշքից դուրս քաշիր նրա ձողը, նա խեղդէ քեզ իր բոյնին առջեւ պատառ պատառ կ'անէ.—

Այդպէս է եւ Քիւրդը։ Բայց մենք ի՞նչ ենք... մենք ոչինչ ենք...

Հայրապետի խօսքերը այն աստիճան բարկութեամբ վառեցին իր եղբայրներից մի քանիսի սիրտը, որ նրանք միաձայն վճռեցին ընդդիմանալ, մեռնել եւ չը տալ Ստեփանիկին Քրդի ձեռքը։

— Այդ ոչինչ նպաստակ չի հասցնի, պատասխանեց խոհեմ եւ բազմափորձ Հայրապետը, — մենք կը մեռնինք, բայց Ստեփանիկին դարձեալ կը տանեն...

— Գոնէ մեռնելուց յետոյ մենք չենք տեսնի մեր քրոջ անպատուութիւնը եւ հանգիստ կը լինենք մեր գերեզմանում... մէջ մտաւ եղբայրներից մէկը, Ապօն։

Բայց միւս կողմից յայտնուեցան հակառակորդներ։

— Մենք պիտի մեռնենք, այն էլ մի աղջկայ համար, ու մեր երեխաներին անտէր պիտի թողնենք, դա ի՞նչ խելք է, խօսեց եղբայրներից մէկը, որին կոչում էին Օհան։ — Ես իմ ձեռները լուանում եմ այդ գործից. մէկ քոյր ունենք, թող չը լինի, դա մեծ ցաւ չէ. ինչո՞ւ մենք մեր գլուխը պէտք է մահի տանք նրա համար։

Եղբայրներից մի ուրիշը, որին կանչում էին Ցակօ, աւելի չարաւոր եւ աւելի գործնական կէտից նայելով Ստեփանիկի վիճակի վրայ, սկսեց պաշտպանել Օհանի կարծիքը, ասելով.

— Ես դրա մէջ ոչինչ անպատուութիւն չեմ տեսնում. մի կողմից շատ լաւ է, երբ մենք Ֆաթթահ բէկի նման փեսայ կ'ունենանք, այն ժամանակ բոլոր Հայերը մեզանից կը վախենան։ — Օրինակ ձեզ, աւելացրեց նա, մեր գրագիր Մըկօն, նա ի՞նչ մարդ է, տանը ուտելու հաց չունի, բայց որովհետեւ նրա աղջիկը մի Քրդի կին է, դրա համար մենք ամէնքս Մկոից վախենում ենք, հետը խօսել չենք կարողանում, հէնց որ մի բան ասենք, Մըկօն կը սովորեցնէ Քիւրդ փեսային եւ Քիւրդը մի գիշեր կուգայ եւ մեզ մեր տանը մէջ կը մորթէ։ Լաւ չէ՞ մի այդպիսի փեսայ ունենալ։

Այդ խօսքերը գրգռեցին Ապօի բարկութիւնը, որ տաղտկում էր ընդդիմանալ, եւ մինչեւ անգամ մահ յանձն առնել, եւ պաշտպանել իրանց քրոջ պատիւը։ Նա ասաց.

— Ցէտոս Քրիստոսը վկայ, դու խելքդ կորցրել ես, Ցակօ, այդ ինչեր ես խօսում, գիտե՞ս էլ ալդպէս չի խօսի։ Մենք պէտք է մեր լոյս հաւատը կորցնենք. մեր քոյրը անօրէն եւ անհաւատ Քրդի ձեռքը պէտք է տանք, նրա համա՞ր միայն, որ Հայերը մեզանից վախենան եւ մեզ կը պատուեն... Թող չը լինի այդպիսի պատիւ։ Բայց գիտե՞ս, որ երեսից կարելի է պատուել, բայց սրտում ամէն մարդ կ'անիծէ մեզ։

Ո՞վ է սիրում Մըկօին, որ աղջիկը Քրդի տուաւ։ Այդ ուրիշ բան է, որ նրանից վախենում են. շնից էլ, գայլից էլ շատերը վախենում են...

Եղբայրներից մէկը, որ բոլոր ժամանակը լուռ էր, իր յատուկ կրօնական փիլիսոփայութեամբ, սկսեց հակառակել Ապօին, առաջ բերելով այն փաստերը, թէ չէ կարելի փոխել Աստուծոյ կարգադրութիւնները, ինչ որ լինելու է կը լինի.— Թէ Աստուած Քիւրդին Քիւրդ է ստեղծել, Հային՝ Հայ, Քիւրդին զէնք է տուել, Հային՝ բահ, թէ մէկը միւսի տեղը բռնել չէ կարող, թէ այդ բոլոր բաները Աստուծոյ ձեռքումն են, եւ վերջացրեց իր խօսքերը հետեւեալ օրինակով.

— Ագռաւը շատ կը ցանկանար սիրամարգի փետուրներ ունենալ, բայց ո՞վ կը տայ։ Աստուած մէկին այդպէս է ստեղծել, միւսին այնպէս։

Ապօն պատասխանեց նրան.

— Դուն մոռանում ես, եղբայր, որ ագռաւը եւ սիրամարգը զանազան թռչուններ են. բայց Քիւրդը եւ Հայը երկուսն էլ մարդիկ են։

Քիւրդը մօրից զէնքով չէ ծնւում, նա ծնւում է նոյնպէս մերկ, նոյնպէս թոյլ, որպէս Հայը։ Ինչո՞ւ ես և դու մէկ բան Աստուծոյ վզին դնում. մի թէ նա է՞ Քրդի ձեռքը զէնք տուել, որ զայ մեզ կոտորէ, որ գայ մեր աղջիկները մեր տնից քարշէ ու... մի թէ նա՞ է մեզ այսպէս խեղճ վախկոտ շինել։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՆԻՐԹՈՒՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ
19
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE
19 Septembre
1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3529

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՊԱՆՁՈՒՄՆ...

«Ի՞նչ լուր Երեւանէն», կը հարցնեն բարեմիտ մարդիկ, բերանացի թէ գրաւոր :

— Ի՞նչ լուր Երեւանէն, Հայաստանեայց ի սփիւռս աշխարհի, կը հարցնենք մենք ալ ...

«Խ. Հայաստան»ի ամենավերջին թիւը որ ունինք՝ օգոստոս 12 է, հասած՝ երկու - երեք շաբաթ առաջ։ Ուրեմն թերթ անգամ չունինք, աւելի քան մէկ ամիսէ ի վեր։

Իսկ եւրոպական թերթերը անշուշտ Երեւանով չէ որ պիտի զբաղին, երբ Մոսկուայէ, բուն Խ. Միութեան մասին անգամ այնքան մլար են գալիս, թաղուած ըլլալով աւելի հրատապ եւ «զգայացունց» դէպքերու մէջ։

Ինչ կը վերաբերի այն միւս աղբիւրներուն — «Հայաստանաւէ՛ր»— երբեք այսքան անճրկած, խեղճացած չէին։

1936 Յունիսէն ի վեր, երբ լախտի հարուած մը իջաւ իրենց գլխուն ալ, Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեամբ», կը թուի թէ անոնք ալ վարակուած են «ապուշային հիւանդութեամբ»։

Այս բառը ուրիշ իմաստ ունի Երեւանի մէջ։ Զայն կը գործածեն իբրեւ մեղադրանք, ըսելու համար թէ այսինչ պետական կամ կուսակցական վարիչը, կոմիտէն, բջիջը քնացեր են, ուշադրութիւն չեն ըրեր, ձգեր են որ դաւեր սարքուին, փոխանակ մատնանշելու դաւադիրները :

Այսպէս, «ապուշային (կամ «իդիոտային») հիւանդութեամբ» ամբաստանուեցան Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն եւ իշխանութիւնը, երբ իրարու ետեւէ «մերկացուեցին» երէկուան վարիչներն ու գրիչները, Երեւանի խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրներն ու գործիչները։ Կեդր. Կոմիտէին քարտուղարը ինք, ողորմելին Ամատունի, երեւանելով ողբաց թէ ապուշ են եղեր որ այսքան տարի չեն հասկցեր դաւադրութիւնը եւ ապարէզ տուեր են դաւադիրներուն :

Ուրեմն, եթէ տարրական իմաստ առնենք, բառը չի համապատասխաներ արտասահմանի «Հայաստանաւէր»ներու դերքին :

Խեղճերը ի՞նչ գիտէին որ ի՞նչ ըսեն։ Իրենց յարաբերութեանց, թղթակցութեանց աղբիւրներն ալ այդ միեւնոյն «հակայեղափոխական — տրոցկիստ - նացիոնալիստ, գարշելի եւ սրիկայ դաւադիրները» չէ՞ին, սկսելով Աղասի Խանջեանէն, որուն համար հոգեհանգիստ մը, գոնէ յարգանքի ցոյց մը կատարելու քաջութիւնն անգամ չունեցան ...

Բայց եւ այնպէս, իսկ եւ իսկ «ապուշային» երեւոյթ մըն է որ կը պարզուի մեր առջեւ, երբ կը տեսնենք անպատիւ պապանձումը, քար լռութիւնը անոնց որ մինչեւ այսօր ալ Խ. Հայաստանի ատպետները կը համարուին, այստեղ եւ ամէն տեղ :

Ի վերջոյ որո՞ւ ճիտին պարտքն է լուսաբանել հանրութիւնը, այնքան եղերական դէպքերէ վերջ, որոնք թանձր, անթափանցելի մղձաւանջի մը տակ առած են մեր հայրենիքը :

Ամբողջ տասնըհինգ տարի, անոնք հօրենական ագարակի մը վերածեցին այդ հայրենիքը, խստօրէն պահելով անոր դաղտնիքները, հաստատելով գարշելի հաւատաքննութիւն մը՝ հրէի եւ հեթանոսի :

Իրենք՝ աւետաբեր։ Իրենք՝ պահապան հրեշտակ։ Իրենք՝ մշակ եւ սերմնացան։ Ամէն բան իրենք :

Ու եկան սեւ օրեր։ Աւելի սեւ քան կը սպասէինք։

Իրարու ետեւէ հասան գուժկան լուրեր, երկդիմի բացատրութիւններով,— մաքրագործում, վտարում։ «Մերկացուեց»։ «Հեռացուեց»։ «Արձակուեց»։

Արդ, հանրային կարծիքը իրաւունք չունի՞ հասկնալու համար թէ ի՛նչ է այսօր կացութիւնը, այս համատարած աւերումէն վերջը։

Արտասահմանը իրաւունք չունի՞ հարցնելու,— Ո՞ւր են, ի՞նչ եղած են այն մեծ ու փոքր ատենանաւորները, կուսակցական եւ պետական վարիչները, տարէց թէ երիտասարդ գրագէտները որ սեւ ցանկը անցան մէկ օրէն միւսը։ Ո՞ղջ են թէ մեռած, բա՞նտն են թէ աքսորական՝ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանները, Պօղոս Մակինցեանները, Եղիա Չուբարները, Սիմոնիկ Փիրումեանները, Լուկաշինները, Սաքօները, Եղիազարեանները, Դրաստամատ Սիմոնեանն ու Բակունցը, Չարենց Եսայեանը եւ Գուրգէն Մահարին, Երզնկեանն ու Կոստանեանները, Հանէսօղլեան ու Արսէն Եսայեանը... Թուեցէք ինչքան կրնաք, աչքի առջեւ բերելով բոլոր անոնք որոնց փառքը կ'երգէին երէկ :

Հարցումը մեր վրայ կը ճնշէ կապարի ծանրութեամբ : Մանաւանդ անոր համար որ, Երեւանի մունետիկներուն մէկ մասը եթէ քար լռութիւն կը պահէ — ինչպէս Բարեգործականն ու Հօկը — ուրիշներ կան ցուցադրուելիք ապուշներ, կենդանաբանական նմոյշներ, որոնք հայրենասիրութիւն կը սեպեն կրակին վրայ իւղ լեցնել աղա՛տ արտասահմանի մէջ :

Այսպէս, Նիւ Եորքի խեղկատակ «Բանուոր»ը Երեւանի «մերկացուած դաւաճաններուն» կը վերագրէ այն դերը ինչ որ «Ֆրանքօ Սպանիոյ մէջ կը կատարէ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ նկատմամբ»։ Բացէ իբաց կը հասկցնէ թէ «դաւաճանները» գործօն դեր պիտի կատարէին Խ. Հայաստանի մէջ «Հիթլէրի նկատմամբ, երբ ֆաշիստները եւ ճափոնական միլիթարիստները պատերազմ յայտարարէին Խորհրդային Միութեան դէմ»։

Ուրեմն բաներ, բանե՛ր գիտեն այս թշուառականները :

Այն առեն, ինչո՞ւ չեն լուսաբաներ, ամէն բան։ Ինչո՞ւ լուր անգամ չեն տար :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ԻՆՔՆԱԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾԵԼ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ, ԱՋԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ

»»»» • ««««

Նոր յարձակում մը Նիոնի համաձայնութեան վրայ

»»»» • ««««

Իտալիա հաստատ կը մնայ իր որոշման մէջ, մերժելով որ եւ է գործակցութիւն Միջերկրականի հսկողութեան համար՝ Նիոնի համաձայնութեան հիման վրայ։ Այս առթիւ Հռոմի թերթերը աւելի բաց խօսելով, գիտել կուտան թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա կը վարեն քաղաքականութիւն մը որ հակառակ է գործակցութեան սկզբունքին եւ թշնամական՝ Իտալիոյ հանդէպ։ Իբրեւ ապացոյց կը յիշեն հետեւեալ իրողութիւնները —

1. Իտալիա Նիօն հրաւիրուեցաւ, ինչ որ ստորադաս աստիճանի մը վրայ կը դնէր զայն, բաղդատելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, եւ հաւասար՝ Խ. Միութեան հետ :

2. Իտալիան կը համարուի ծովեզերեայ պետութիւն մը, մինչդեռ իր շահերը նոյնքան մեծ են, եթէ ոչ գերազանց, ուրիշ ո եւ է պետութեան շահերէն՝ Միջերկրականի մէջ :

3. Հակառակ արուած հաւաստիքներուն, Իտալիան իրազեկ չպահուեցաւ Նիօնի խորհրդաժողովին աշխատանքներուն, այլ դրուեցաւ կատարուած իրողութեան մը՝ ստորագրուած պայմանագրի մը առջեւ :

Հետեւաբար, Իտալիա ինքզինքը պարտաւոր չի սեպեր որ եւ է քայլ առնելու՝ ստեղծուած կացութեան լուծման համար։ Ուրիշ խօսքով, Իտալիա որ եւ է պատասխանատուութիւն չստանձներ այսօր կամ յառաջիկային, Միջերկրականի կացութեան մասին։ Իր տեսակէտը պարզուած է Սեպտ. 14ի ծանուցագրով եւ պէտք է դիմացի կողմէն թելադրութիւններ գան, որպէսզի կարելի ըլլայ դիրք փոխել։ Մինչ այդ՝ Իտալիա անհրաժեշտ միջոցները ձեռք կ'առնէ, պատրաստ ըլլալու համար ո եւ է պատահականութեան առջեւ, եթէ կացութիւնը աւելի ծանրանայ :

Գերմանական մամուլն ալ պաշտպանելով իտալական տեսակէտը, կը բացատրէ թէ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները երթալով կը լարուին։ Այս առթիւ կը յիշեն այն պայքարը զոր մղեց Գերմանիա՝ իրաւունքներու հաւասարութեան համար եւ գիտել կուտան թէ հիմա միեւնոյն իրաւունքն է որ կը գլացուի Իտալիոյ՝ Միջերկրականի գործերուն մէջ :

Գերմանիոյ կիսապաշտօնական տեսակէտը, որ կ'արծարծուի թերթերու մեծ մասին մէջ, կարելի է ամփոփել այսպէս — Այն գինակցութիւնը որ 1936-ին կնքուեցաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, Հռենոսի շրջանին վերազինումէն վերջ եւ որ կը վերաբերէր միմիայն Ֆրանսայի արեւելեան սահմանին, կ'ընդարձակուի Նիօնի համաձայնութեամբ եւ կը տարածուի Միջերկրականի վրայ։ Ֆրանսա եւ Անգլիա պատրուակ բռնած են ծովային ապահովութեան խնդիրը, հաստատելու համար իրենց գերակայութիւնը Միջերկրականի մէջ։ Անգլօ-իտալական յարաբերութեանց բարելաւումը, որուն ձեռնարկած էր Գ. Չէմպըլէն, լրջօրէն վտանգուած է, մանաւանդ որ Լոնտոնէն հասած լուրերը կը հաստատեն թէ Անգլիոյ վարչապետը կատարելապէս համաձայն է Գ. Իտընի հետեւած քաղաքականութեան։ Արդ, այդ քաղաքականութիւնը յանգեցաւ Եւրոպան երկու հակամարտ խմբակցութեանց բաժնելու։ Այդ բաժանումը եւ Միջերկրականի մէջ Իտալիոյ կենսական շահերուն արուած վնասները կրնան շատ ծանր վտանգներ յառաջ բերել Եւրոպայի խաղաղութեան համար :

*** Ուրբաթ օր, Նիօնի պայմանագիրը ստորագրող ինը պետութիւնները յաւելուած մըն ալ ստորագրեցին, որով կ'ընդունին թէ կնքուած համաձայնութիւնը միայն սուզանաւերուն չի վերաբերիր, այլեւ մակերեսի նաւերուն եւ օդանաւերուն։ Յաւելուածը ստորագրուեցաւ միաձայնութեամբ, առանց որ եւ է վերապահութեան եւ անմիջապէս հաղորդուեցաւ իտալական կառավարութեան, մամուլին հաղորդուելէ առաջ։ Խնդիրը վճռուեցաւ երկու նիստի մէջ, մեծ դարմանք պատճառելով։ Ցետոյ կարճ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կը յայտնէր թէ լրացուցիչ համաձայնութիւն մը կնքուած է սեպտեմբեր 17ին։ Այս յաւելուածական համաձայնութիւնը կ'ապացուցանէ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա վճռած են մինչեւ ծայրը երթալ, խափանելու համար ապահովութիւնը Միջերկրականի մէջ, Իտալիա գործակցի թէ ոչ :

Սպանիոյ սահմանագլուխները պիտի բացուի՞ն

Ձեռնարկելով Նիօնի համաձայնութեան գործադրութեան, Անգլիա եւ Ֆրանսա ետ քաշեցին իրենց այն մարտանաւերը որ յատկացուած էին Սպանիոյ ծովեզերքներուն հսկողութեան։ Այս կարգադրութիւնը մեծ զարմանք պատճառեց դիւանագիտական շրջանակներուն եւ մանաւանդ Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ։ Յանձնաժողովին նախագահը, որ անգլիացի լորտ մըն է, առիթ ունեցաւ նամակով մը բացատրել թէ «հանգամանքները փոխուած են» եւ թէ այն թորփիլահալածները որոնք հսկողութիւն կը կատարէին Սպանիոյ հիւսիսային եւ հարաւային ծովեզերքներուն վրայ, աւելի լաւ պիտի ծառայեն, լծուելով «աւելի այժմէական եւ կարեւոր գործի մը»։

Այս տնօրինութեամբ, 30 — 40 թորփիլանաւեր ազատ կ'արձակուին, յատկացուելու համար Նիօնի պայմանագրին գործադրութեան. Թէեւ կարծողներ կան թէ նոյնքան անհրաժեշտ է հսկողութեան տակ պահել Սպանիոյ ջուրերը։ Իրազեկներու բացատրութեամբ, Անգլիա եւ Ֆրանսա ետ կանչելով իրենց մարտանաւերը, կ'ուզեն հասկցնել Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ թէ՝ երկու երկիրները պատրաստ են բանալու Ֆրանքօ-սպանիական սահմանագլուխը եւ զէնք ու զինուոր փոխադրելու, եթէ որ եւ է ընդդիմութիւն կատարուի Նիօնի համաձայնութեան դէմ։ Այս բացատրութիւնը խելքի մօտ կ'երեւայ մանաւանդ անոր համար որ, կարգ մը լուրերու համաձայն, Մուսոլինի կը խորհի մեծ բանակ մը, մինչեւ 100,000 զինուոր ղրկել Սպանիա, Մադրիտը գրաւելու համար։ Այդ պարագային, ինքնին ջուրը կ'իյնայ Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովը, որ արդէն չէր կրցած մեծ գործ մը կատարել։ Հսկողութիւնը դադրած էր արդէն, երբ Գերմանիա եւ Իտալիա քաշուեցան, երկու ամիս առաջ, եւ ամբողջ բեռը մնաց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վրայ, Սպանիոյ սահմանամերձ քաղաքներուն եւ նաւահանգիստներուն մէջ։ Այժմ ժամանակը եկած կը համարուի վերաքննելու այս քաղաքականութիւնը, քանի որ աւելի վտանգաւոր կացութիւն մը յառաջ եկած է, Միջերկրականի ծանօթ ապահովութիւններով :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԵՍ ՀԱՅԵՐԷՆ ՍՈՐՎԵՑԱՅ»...

Հինգշաբթի օր Նիսէն վերադարձաւ Կ. Խաչի սարքած օդափոխութեան վերջին խումբը :

Հարցուցի երիտասարդի մը որ 3-4 զաւակ ունի եւ որ յաջողած էր մէկը խառնել խումբին :

— Ի՞նչպէս է տղադ, օգտուե՞ր է :

— Շատ լաւ, շատ լա՛ւ։ Միայն առողջութիւնը չէ, ուրիշ բան ալ...

Եւ խորապէս յուզուած, շարունակեց .

— Անցեալ տարի ուրիշ տեղ մը ղրկած էինք, 3 — 400 քիլոմեթր հեռու, այնքան ծախսով չզգացի, որքան այս անգամ։ Տղան եկաւ չեկաւ աղաղակեց — «Հայրիկ, ես հայերէն սորվեցայ, հայերէն երգ ալ գիտեմ»...

Միայն արցունքը պակաս էր երիտասարդ հօր աչքերէն :

Ապահովաբար ուրիշ տուներու մէջ ալ շաղ մը ծագեցաւ .

— Հայրիկ, ես հայերէն սորվեցայ, հայերէն երգ ալ գիտեմ ...

Արդարեւ, միայն ֆիզիքական օդափոխութիւն մը չէ որ կը սարքէ Կապոյտ Խաչը, երեք տարիէ ի վեր, առաջին տարին 30 — 40, յաջորդ երկու տարիներուն 70 — 80ական մանչեր եւ աղջիկներ ծովափ ղրկելով :

Օդափոխութեան այս կայաններ միեւնոյն ատեն դպրոցներ են, կարճատեւ բայց ազդու :

Ամէն տարի Նիս երթալով խմբովին, Կ. Խաչի սաներն ու սանուհիները միայն օդ ու ծով չէ որ կը շնչեն, այլեւ հարազատ շունչ — հայկական շունչ :

Վերակացուները, Տիկին կամ Օրիորդ — յանձնառու վարժուհիներ — իրենց կարելին ի գործ կը դնեն, որպէսզի տղաքը հայերէն խօսին իրարու հետ, հայերէն երգեն, հայերէն արտասանեն :

Նոյնիսկ թատերական ներկայացումներ կը սարքեն, միեւնոյն մտահոգութեամբ.— Վառ պահել ոգին, Գոնէ լեզուն :

Անոնք որ հետեւած են, անոնք միայն գիտեն թէ ի՛նչքան տաժանելի հոգ է այս :

Ցանկալի կը թուին աչքերդ, երբ կը տեսնես որ, նոյնիսկ հայերէնի դաս տուած ատեն, դասարանին մէջ, տղաքը ֆրանսերէն կը խօսին իրարու հետ :

— Հայերէն խօսէ, ժիժի :

— Ես հայերէն կը խօսիմ, Հերմինէն չի հասկնար :

— Արամ, ինչո՞ւ հայերէն չես խօսիր :

— Comprends pas...

— Si, si, il sait...

Հակառակ բոլոր յոռետեսութեանց, ես կը հաւատամ թէ ուշադիր հսկողութիւն մը շատ բան կրնայ փրկել :

Հայերէն գրել - կարդալ սորվեցուր մինչեւ տասը տարեկանը, միտքը բացած, սերմը ցանած կ'ըլլաս։ Այնուհետեւ դժուար չէ ծաղկեցնել, միշտ գուրգուրանք ներշնչելով :

Հանեան գաղութի մը՝ Վիէնի մէջ հայերէն կը սորվին մինչեւ 14 — 16 տարեկան մանչեր եւ աղջիկներ :

Մարսէյլ սերունդ մը հասցուցած է արդէն :

Այստեղ, Ալֆորվիլի մէջ եւ այլուր յանախ կ'արձանագրուին մխիթարական իրողութիւններ :

Աշխատանք, աշխատանք եւ գուրգուրանք ;

Միայն տղան պէտք չէ որ ըսէ .

— Հայրիկ, ես հայերէն սորվեցայ :

Ծնողներն ալ պէտք է պարտք սեպեն ըսել .

— Իմ տղաս հայերէն կը սորվի :

Եւ պէտք է օգնեն որ սորվի :

ՎԱՀԷ

ՍԷՅԻՏ ՐԻԶԱ, ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԻՉԸ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԵՂԱԾ Է ՅՈՒՍԱՀԱՏԵԼՈՎ

Պիտի դատուի մասնաւոր ատեանի մը առջեւ

»»»» • ««««

Թուրք թերթերը կը ծանուցանեն թէ Սէյիտ Րիզա՝ Տէրսիմի ապստամբութեան ղեկավարը, անձնատուր եղած է սեպտեմբեր 12ին. Ահաւասիկ այդ առթիւ հրատարակուած հեռագիրները —

ԷՆԿԻՒՐԻ, 12 Սեպտ.— Երզնկայէն ուշ ատեն առնուած հեռագրի մը համաձայն, Սէյիտ Րիզա, որ Թունճէլիի (Տէրսիմ) միամիտ ժողովուրդը գինեալ ընդդիմութեան մղած էր, երկու աւազակներ եւս ունենալով իրեն հետ, այսօր անձնատուր եղած է կառավարութեան։ Հետապնդուող ապստամբապետը հասկցած է որ այլեւս պիտի չկրնայ դառնալ Թունճէլի եւ վերջապէս, չկրնալով մնալ պահուըտած տեղը, յուսահատ եւ ողբալի վիճակի մէջ, եկած է հաչիւ տալու :

Այս իրիկուն Երզնկայի կուսակալը Ներքին գործավարութեան եւ Զօրբրդ. ընդհ. քննիչ Զօր. Ապտուլլահ Ալփտօղանի հեռագրեց Սէյիտ Րիզայի անձնատուութիւնը։

Երզնկայի ընդհ. դատախազը կատարած է յանցաւորներուն առաջին հարցաքննութիւնը :

Կը հաղորդուի թէ մօտերս Սէյիտ Րիզա Էլազիզ (Խարբերդ) պիտի ղրկուի դատուելու համար։ Սէյիտ Րիզա ուշագրաւ յայտարարութիւններ ըրած է իր ապստամբութեան ներքին փուլերուն մասին եւ ըսած է թէ, մահէն՝ աւելի կանուխ անձնատուր չէ եղած, գիտնալով որ ծուռ է իր բռնած ճամբան.

Անատոլուի գործակալութիւնն ալ հետեւեալ հեռագիրը հրատարակեց —

Տէրսիմի ապստամբական շարժման պարագլուխներէն եւ Տէրսիմցի աշիրէթներուն էն կատաղի պետերէն Սէյիտ Րիզայի դէմ կատարուած բուռն հետապնդումներու հետեւանքով Սէյիտ Րիզա, հասկնալով որ աւելի երկար պիտի չկրնայ մնալ Օվաճըգ դաւառակի լեռներուն եւ անտառներուն մէջ ուր պահուըտած էր ցարդ, այս առտու ժամը 2ին Երզնկա գալով կառավարութեան անձնատուր եղած է .

Ինչպէ՞ս պիտի ընդունին Մուսոլինին

Պերլինի մէջ շողեպինդ յառաջ կը տարուին պատրաստութիւնները, Մուսոլինիի ընդունելութեան համար։ Իտալիոյ Առաջնորդը Միւնիխ պիտի հասնի շաբաթ, 25 սեպտեմբեր, մասնաւոր կառախումբով մը եւ ոչ թէ օդանաւով, ինչպէս հաղորդուած էր առաջ։ Հիթլէրի կողմէ պիտի ընդունուի Միւնիխի մէջ եւ պիտի հիւրընկալուի վարչապետին պալատը։ Նոյն օրը Մուսոլինի պիտի մեկնի, ներկայ ըլլալու համար գերմանական ռազմափորձերուն, մինչեւ 27 սեպտեմբեր. Պերլին պիտի հասնի սեպտեմբեր 27ին, յաղթական մուտք մը գործելով Պրանտէնպուրկի դուռնէն։ Պիտի բնակի Նախագահ Հինտէնպուրկի նախկին պալատը, եւ իրիկունը քաղաքական խօսակցութիւններ տեղի պիտի ունենան վարչապետարանին մէջ։ Սեպտեմբեր 28ին պաշտօնական ընդունելութիւն մը պիտի կատարուի գերմանական կառավարութեան կողմէ, եւ այնուհետեւ Մուսոլինի հանդիսաւոր անցք մը կատարելով Ունթէր տէն Լինտէնի

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԾՈՎԻ ՎՐԱՅ

Ե.

Երկու հազար տարուան հայրենա-րաղձութիւնն է, որ պոռթկում է հը-րեայ խօսակիցս սրտից: Նիւթի եւ գաղափարի հետ խաղացող այս հան-ճարեղ ժողովուրդը իր ամբողջական էութիւնն է փնտռում եւ այդ էութիւ-նը ուրիշ տեղ չէր կարող գտնել, բայց եթէ Պաղեստինեան լեռ ափերին:

— Մեծ, պատմութեան մէջ եզակի գործ, է որ կատարում ենք հրեայ հայրենասէրներս: Դարեր առաջ կո-րած թուացող մեր հայրենիքը այսօր շօշափելի իրականութիւն է մեր ճի-գերի եւ Անգլիայի հզօր աջակցու-թեան շնորհիւ, ասում եմ ես: Մեզ վատօրէն լարող Անգլիան իր դաշնա-կիցների հետ, բայց մեզ օգնում է վերատեղծելու մեր հայրենիքը:

— Անգլիան միայն մեզ չէ, որ խա-բել է, նա մեզ էլ է խաբում եւ հիմա աշխատում է ազատուել իր հանդէ-պատ յանձնառութիւններից: Շատ էլ հզօր եւ ապահով չէ այն աջակցու-թիւնը, որի մասին ակնարկեցիք, ջերմօրէն վրայ է բերում զբոյցըն-կերս:

— Չեմ կարծում որ Անգլիայի հա-մար այնքան հեշտ լինի իր օժիտը ա-պատել մեր ձեռքից: Դուք մեզ նման չէք, դուք միջոցներ ունէք ազդելու նոյնիսկ Անգլիայի վրայ: Այն նիւ-թական եւ քաղաքական միջոցները, որ ունեն Հրեաները Անգլիայում եւ Ամե-րիկայում հերիք են, որպէսզի կարե-լի լինի խօսք հասկացնել նոյնիսկ Մեծ Բրիտանիային, ասում եմ ես:

— Մեր խօսքը հանրային կարծիքի վրայ ազդելու մեր հնարաւորութիւն-ների մասին է անշուշտ: Դժբախտա-բար մենք ապրում ենք մի անպիտան դարաշրջան, երբ հանրային կարծիք սատկած զատարկ հնչիւն է դարձել, գանգատուում է զբոյցընկերս:

— Դուք գլխաւորը աչել էք, այժմ ժողովուրդ ունէք ձեր հինաւուրց հո-ղերի վրայ: Եւ պիտի ասել, որ դուք հրաշալի դրամաշարժութիւն, 10—15 տարիների ընթացքում Պաղեստին մտցնելով գրեթէ 400 հազար ժողո-վուրդ: Էականն այդ է, մնացած հար-ցերը կը լուծուին ժամանակի ընթաց-քում, ասում եմ ես:

— Այո՛, այդ ճիշդ է. դժբախտա-բար մենք դեռ բաւականաչափ ժողո-վուրդ չունինք Պաղեստինում մի դէպ. ո՞րքան է ձեր ժողովուրդի թիւը Հա-յաստանում, հարցնում է խօսակիցս:

— Հայաստանում եւ սահմանակից երկիրներում, Հայաստանին անմիջա-կան կերպով կապուած շրջաններում մենք այժմ ունինք մէկ եւ կէս միլիոն ժողովուրդ:

— Օ, եթէ մենք այդքան հրէու-թիւն ունենայինք Պաղեստինում, այլ եւս ընդմիշտ տէրն էինք մեր հայրե-նիքին:

Նայում եմ խօսակցիս դէմքին եւ մտածում թէ ահա, աշխարհի ճակա-տագիրը տնօրինելու մէջ իր դերն ու-նեցող Հրեան նախանձում է, որ մեր ժողովուրդը երեք անգամ աւելի մեծ թիւ է կազմում մեր հայրենիքում, քան Հրեան Պաղեստինում: Եւ իրա-ւունք ունի: Պաղեստինի մէջ հայերէ-նէց կալուածները կէս միլիոն հրէու-թեան աւելի մեծ արժէք է հրեական մշակոյթի, հրեական ուրոյն նկարագ-րի եւ ոգու պահպանման եւ զար-գացման համար, քան ի սփիւռս աշ-խարհի ցրուած մօտ 18 միլիոն հրէ-ութիւնը: Եւ մենք, եթէ արժէք ու-նինք այս մոլորակի վրայ, այդ ար-ժէքը այն ժողովուրդին է, որ նըս-տած է Արարատի եւ Արագածի ստո-րոտներում, փոյթ չէ թէ դուրսը դրա տասնապատիկը լինէր աշխարհի մեծ ծամբաների վրայ:

— Դուք աւելի բախտաւոր էք քան մենք: Եթէ մեր թիւը աւելի է մեր հայրենի երկրում, միւս կողմից սա-կայն արտասահմանի բարգաւաճ հը-րեական գաղութները, գրեթէ առանց բացառութեան լծուած են Պաղեստի-նի վերածնութեան գործին: Նոյնիսկ մեր դրամատէր դասը ահագին գեր է կատարում այդ տեսակէտից: Դեթ Ա-մերիկայում հրեայ հարուստները սարեկան տասնեակ միլիոններով դը-րամներ են յատկացնում մեր ազգային գործին: Մինչդեռ հայ դրամատէրը՝ աշխարհիս ամէնէն անպիտան տար-րը այդ դասակարգի մէջ, անցեալում չահագործելով մեր երկիրը՝ օտար եր-կիրներում իր անպէտք գոյութեան համար պալատներ կառուցանելու հա-մար եւ մեզ մեր դրացիների հետ թշ-նամացնելով, իսկ այսօր իր պորտա-բոյծ գոյութիւնն է քաշքշտում դրա-մատիրական մեծ երկիրներում: Եւ մեր հայրենիքի վերակառուցման գործը սովորաբար է իր ուսերի վրայ տանել միշտ կեղեքուած մեր աշխա-տաւոր ժողովուրդը թէ՛ երկրում, թէ՛ երկրից դուրս: Մենք դժգոհ չենք դրանից, միայն թէ այդ կերպով ա-ւելի դանդաղ է կատարւում վերածը-նունդը մեր հայրենիքի:

— Բուրժուազիան ամէն տեղ նոյնն է: Մերոնք տարբեր չեն ձերոնցից եւ երբ սկսւում է օտարների հալածան-քը Հրեաներու դէմ, առաջինը մեր դրամատէրերն է, որ հրաժարւում է իր հրեայ լինելուց, ասում է նոր բարե-կամս եւ աւելացնում.

— Որքան ես գիտեմ Պաղեստինում կայ հայկական մի գաղութ: Արդեօք կապ ունէք նրանց հետ, եւ ինչ են ի-րենց համակրութիւնները՝ հրեաների թէ արաբների:

— Այո՛, մեր բոլոր գաղութներն էլ կապուած են իրար եւ բոլորն էլ ապ-րում են Հայաստանով: Պաղեստինի մեր փոքրաթիւ գաղութը ն'է հրէա-սէր է, եւ արաբասէր: Թող տարօրի-նակ չթուայ ձեզ այս որակումը: Որ-քան մօտ է մեր՝ սրտին Հրեաների բաղձանքը վերջապէս վերագտնել ի-րենց հազարամեայ հայրենիքը, նոյն-քա՛ն մօտ է մեր սրտին եւ Արաբների ազգային շարժումը: Մենք կ'ուզենք որ դուք եւ Արաբները մեզ չխառնէք ձեր եղբայրական վէճերին: Չկայ աւելի ծանր դեր, քան լինել դատաւոր երբ երկու վիճող կողմերն էլ հաւասար չափով թարեկամ են քեզ: Մենք վըս-տահ ենք, որ դուք խաղաղութեամբ պիտի լուծէք ձեր վէճը արաբ հայրե-նակիցների հետ՝ ի շահ ձեր ընդհա նուր հայրենիքի:

Կէս գիշերը վաղուց անցել է: Նա-ւը հանդարտ օրօրւում է: Փոքրիկ, կլոր պատուհաններից լուսինն է ներս նայում եւ հովն է սուլում դուրսը:

Վաղը ցամաք պիտի հասնինք:

Բաժանւում եմ իմ նոր բարեկամից, որ գնում է Զուիցերիա սիօնական համագումարին եւ խոստանում է եր-կու ամիս յետոյ հանդիպել ինձ Նիւ-Եորքում:

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԾՈՎԸ

>>>> • <<<<

Վերջին երեկոն էր Մարսէյլի մէջ:

Իրար կը խաչաձեւէին հրաւէրներ, այնքան հիւրընկալ, այնքան սրտա-գին: Անկարելի էր ընդունիլ ամէնը: Ծամբորդ էինք հեռանալ առատօ-կանուխ :

Բանաստեղծ լուսանկարչը մը ըսած էր.

— Այս գիշեր ծովափ պիտի տանիմ քեզ: Վերջին անգամ տեսնես՝ այն-քան սիրած ծովդ ...

Անմիջապէս եւ յուզումով ընդու-նած էի հրաւէրը :

X

Զորս այր ու երեք արժէնուհի ծո-վափն էինք, գիշերը, օրհնարանի մը աղջիւ, որուն ներքին պարտէզին մէջ կը պարէին հերիաթները հեթանո-սուհիներու հետ :

Նուագախումբը կը բաղկանար դաշնակահարէ մը, ռաֆ**ռա** նուա-գողէ մը եւ աքորտէ**ո**ն ածող երգաս-ացահիէ մը :

Հասարակութիւնը « կոկիկ » :

Մեր խումբը կը խնդար: Տրամա-թիւն մը կար, ատկայն, նստած ամպի նման, ամէն հոգիի վրայ :

Ամէնէն զուարթը բանաստեղծն էր: Միշտ արդէն բանաստեղծները կ'ըլ-լան ամէնէն զուարթները, ինչպէս նաեւ ամէնէն տխուրները :

Նուագախումբը, ի մէջ այլոց, աղ-ւաւ մեր ամէնուս սիրելի կիթարա ռոմանսը: Մարդկային ձայնը պակաս էր նուագարաններուն մէջ: Խորանիկ երգիչէ մը բերնին մէջ այդ երգը պի-տի պատկերացուցէր երկրէ մը քար-տէզը, իր գեղեցկութեամբ, իր ալ-բոմներով, իր հանգչեններով ու վէր-քերով :

Մերթ յեսադարձ ակնարկներով կը դիտէինք պարուհիներուն հեշտաձոյն մարմինները՝ հակած արոններուն վը-րայ :

Աթոռները շարժեցան, մեր խում-բին եղբայրը մը իր քոյրերին հետ զոյգ կազմած գնաց մասնակցիլ պա-րին: Գլուխները շատ անգամ երկա-րեցան դէպի պարտէզ :

Ոտքի ելայ ու պահ մը հեռացայ Մօտեցայ ծովափին: Ջէ՞ որ ես բեր-ուած էի՝ տեսնելու, վերջին անգամ, ծովը :

Աչքերս սկսան փնտռել լոյծ ու յա-րաշարժ տարածութիւնը, ծո՞վը.

Ձկա՞ր, ծովը չկա՞ր :

Ինչ երեւոյթ, Աստուած իմ, ամ-բողջ Միջերկրականը իր լայնարձա-կութեամբ չքացեր էր :

Կը դիտէի ուշի ուշով:

Ջուր չկա՞ր, ծով չկա՞ր, Միջերկ-րական չկա՞ր:

Խաւար էր ու խաւարին մէջ անսահ-ման մշուշ մը կը ծածկէր ամէն պատ-կեր :

Երկինքը հսկայական գլանի մը նը-ման գարձեր էր ու հասեր մինչեւ ծո-վափ, ոտքերուս մօտ :

Ու երկինքն ալ երկինք չէր :

Վերը հազիւ քանի մը աստղեր ու գիմացը մէկ երկու լուսաշիթ :

Երկինք ու ծով նոյնացեր էին գի-շերին մէջ, մշուշով :

Եւ կամ երկինքին շուքն էր որ ին-կեր էր վար ու հասեր աղջեւս :

Աւելի կը մօտենամ պէտք է տես-նեմ ծովը, վերջին անգամ, վերջին ծովը :

(Օր մը, երբ ծովահայեաց բար-ձունքի մը վրայ էինք, երկար ժամե-րով, ընկեր մը ըսաւ ինծի .

— Ահա ծովը, ուղածդ չափ դիտէ, ուզածդ չափ ծով, վայելէ, կլլա-ցիր, լեցուր աչքերդ իր կապոյտով եւ ականջներդ իր շառաչով :

Սիրելի ընկերս չէր գիտեր որ աչքը ու ականջը որչափ ալ մէկ բանով չեն լեցուիր, ինչպէս կրնան լեցուիլ ծո-վով :)

Աչքերս հեռատես են, ճիգ կ'ընեմ անպատճառ տեսնելու ծովը: Անկարե-լի է: Կը մօտեցնեմ նայուածքս: Այս անգամ կը տեսնեմ միայն՝ ծովափը ծեծող երկար կոհակը եւ կը լսեմ ա-նոր խուլ շառաչը :

Կը շնչեմ լիաթոք :

Օդի ալիք մը ներշնչելով ես ճաշա-կած կ'ըլլամ ոստրէ, եզինօս (oursin), ուլակին, խեցեղէն: Մովափը լեց-ուած է վիթխարիով: Գիշերը բա-րեմնացուցուած է մանիչով, լուսա-ծինով ու ազերով: Ողջական անհուն գիշեր է, լռութեան տիեզերական վի-հին մէջ բաժակ մը ձայն է նուագա-խումբին ճղաւոցը :

Մթնոլորտին մէջ կախուած են մը-շուշի մութ կապոյտ ամպակոյտեր:

Հրեշտակները փակեր են իրենց աչ-քերը ու կոնակ դարձուցեր:

Ո՞րքան կը փափաքէի այդ ուշ գի-շերին մէջ, ցատկել ծովափէն նաւու մը մէջ ու յաղթական պարփարով մը հեռանա՜լ մառախուղներուն մէջ-ջէն :

Հեռանալ քաղաքակրթուած բար-բարոսութիւններէն, կեղծ լոյսերէն, տանջարաններէն, այսօրուան հողե-րէն, վաղուան անստուգութիւննե-րէն, այն բոլորէն որոնք կը գտնուին սուրին ու ռումբին տիրապետու-թեան տակ:

Նաւ նստիլ, այդ վերջին գիշերով, ու կորսուիլ մշուշին մէջ, մտնել ծո-վուն մէջ ու երկինքն, մտնել խոր-հուրդին մէջ ջուրերուն, ամպերուն, շողերուն եւ երթա՜լ Արեւին, Արե-ւելքին, այն աշխարհը ուր արշալոյս է միշտ, ուր լուսահանգեր կան ծո-վու նման:

Ափերուն վրայ հեծեծող կոհակնե-րը կ'օրօրեն երազներս: Կը տեսնեմ գիշերին մէջ, փրփուրներուն ալիւսա-կութիւնը, կը տեսնեմ երազիս նա-ւարեկութիւնը ու խլեակները որոնք կը ծածեն կողերս:

Մէկը կը պոռայ ու ցած ձայնով.

... Փախչի՜լ, փախչի՜լ կու-գլու ծովո՞վ... հա՛, հա՛, հա... ծովո՞վ ... Արիւն կայ այս ծովուն մէջ...: Սա խաւար խորութեան մէջ տեղի կ'ունենան ահաւոր տառմներ, ահաւո՞ր...: Ազգերը շարժեր են իրր ժողովական...: Ծովը օրակարգի խնդիր է...: Բարբարոսութեան հա-մար ցամաքը պզտիկ է եղած միշտ: Մովը, այս ծովը մանաւանդ լի է ա-սպրներով ու արիւններով: Ծովն ալ կը պատկանի աշխարհին:

Կը վերադառնամ գլխիկոր:

Երջանիկները կը պարեն խրախու-վրայ ծռած մարմիններով եւ ծուռ հոգիներով:

Գէր ու մեծղի կին մը, նստած իր նիհար ընկերուհիին քով, անդադար կը ծխէ եւ կարծես կը սպասէ Թոմէո-յին :

Սաքսոֆոնը կ'արտասուէ՝ խռովիչ կերպով :

Կ'անցնին ինքնաշարժներ:

Ժամը ուշ է. մեկնողներ կան, ինչ-պէս նաեւ նոր հասնողներ :

Կուսարսի պարերգը « Հը սէտի նոր մը »:

Գլանիկները կը ծխան :

Հատուկտոր խօսակցութիւններու ընթացքին կը լսուի ընկերոջս յան-կերգը որ այնքան ինքնատիպ կերպով կը բացագանչէ երբ կայ նորութիւն մը, անակնկալ մը կամ արտառոցու-թիւն .

— Ça par exemple ...

Գարուհի մը դրսուած է մեր ու-շադրութիւնը: Կը նմանի Դէլլայի: Գարած միջոցին կը ծխէ ու կէս մար-մինով շեղակի կը ծանրանայ իր պա-րակիցին վրայ, ցնծութի հակումով: Կ'երեւի որ հոգը դեռ չէ յարձակած իր վրայ :

Կը պարեն նաեւ մեր խումբը գըլ-նուող անձնաւկին մէջ: Կը պարէ լու-սանկարիչն ալ ու մանաւանդ կը պարէ լամբին շուքը, դրան վրայ, երկարօ-րէն :

Ժամացոյցները մեզ կը հանեն սա-քէ: Ամբողջն կը մօտենանք ծովա-փին: Հիմակ աւելի տեսանելի է ծո-վը : Դեռ չէ ներհած ջուրը. շատա-չին երաժշտութիւնը կը լարունակ-ուի: Բիչ հեռուն, աջ ու ձախ եզերք-ները, որոնք խորշի մը կը վերածեն ծովը, խիտ մարգրիտներ անցուցեր են իրենց վիզէն :

Կ'օրօրուի ծովը անմեղութեամբ, մութ խորհուրդով ու լուր չունի որ իր սիրահարներէն մին կը մեկնի , կը հեռանայ իր ափերէն :

Վերջին զոյգ մը նայուածք կը նե-տեմ ծովուն, իր լոյսերուն ու մէկէն կը դարձնեմ կոնակս :

Ծովը կարծես յանկարծ կ'արթննայ ու կը մտնէ կախած ցամաքիս ներքեւ ու կ'ալեկոծի :

Կը սպասենք: Ձով է. կը մտնենք գրեթէ բոլորս :

Ցամաքը բռնուած է փոթորիկէ :

Կը մտնենք ինքնաշարժները : Անիւ-ները կը թաւալին ալիքներու վրա-յէն :

X

Սիրելի ընկեր մը ըսաւ ինծի պարզ-օրէն .

— Շատ գրեցիր ծովու մասին: Մեր ներկայ իրականութեան նիւթը չէ ծո-վը: Գերձանք է ան: Ի՞նչեր կան գր-ուելիք ազգային ու քաղաքական կեանքէ.

= Ի՞նչպէս չգրեմ ծովուն վրայ, մանաւանդ այս ծովուն, այս ջուրին վրայ որ մեծ ճամբապարհն է Արեւելք տանող, որուն ափերէն եթէ քալենք կը հասնինք մեր Աւետաց երկիրը , որուն ջուրերը կը համբուրեն մեր աշ-խարհը: Այս ծովը մերն ալ է: Այս ծովուն զաւակներն են Սեւ ծովը եւ Հայոց ծոցը: Այս ծովն է որ մեզ բե-րաւ օտարութեան ու այս ծովն է որ, հրաշալի օր մը, մեզ պիտի տանի մեր դրախտավայրը: Այս ծովը մեզ կը կապէ մեր ծննդավայրին, առաջինն ու երկրորդ հայրենիքներուն: Այս ծո-վը Միջերկրականն է, մենք ալ մաս ունինք անկէ, մենք ալ իր ժառան-գորդներն ենք, մենք ալ նաւարկեր եւ ունեցեր ենք վաճառաշահ ռստաններ: Օտար չէ այս ծովը մեզի ու պէտք չէ մենք օտարանանք իրմէ: Այս ծովուն Կիլիկիան ծափահարող ջուրերէն բա-ժակ մը՝ ինծի համար հաւասար է ափ մը հայրենի հողի: Երանի ամէն Հայ տուն կամ գոնէ ամէն հայգաղութ ու-նենար, նոր խորանի մը մէջ, ափ մը հայրենի հող, ոսկի ափսէի մը վրայ եւ ջուր Հայոց ծոցէն՝ բիւրեղեայ բա-ժակի մը մէջ :

Տար գիս Ալալանտանի կամ Իդա-ղականացնել ու վստահ եղէք որ պի-տի չունենամ նոյն յուզումն ու յա-փշտակութիւնը, նոյն խանդավառու-թիւնն ու խնծութիւնը :

Անոնք օտար են ինծի ու ես օտար եմ իրենց :

Միջերկրականն է, մեզ հայրենիքի կապող մե՛ծ, կապո՛յտ ճանապարհը.

Գեղեցիկ է, բազմագեղ է, ու այն քան խոււծած է մեր հոգիին մէջ որ մեր սիրտը իրբեւ կղզեակ մը ծփայ իր մէջ :

Միջերկրականը՝ յիշատակներով երազներով, ցանկութիւններով առլի ցուն :

Ծով կը նմանէ աւիւնութեան ու Հայաստան ցամաքային փոթոր կուժ մըն է: Բոլոր Հայերս ծովէն ենք եւ պատուիր ունինք ըլլալու Մի ջերկրականցի .

Ինչ որ կը հայի մեր հայրենիքին կը սրբանայ ու մեզի համար կ'ըլլայ նու իրական :

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՓ ՄԸ ԲՐԻՆՁԻ ՓՈԽՍՐԺԷՔԸ

(Չինական պատմուածք)

Վանկ ժամացոյցին նոյնցաւ: Ծո-ւ եկեղեցը պիտի անցնէր մէկ ժամ ... ծոյ: Ուժգին հով մը կը ծեծէր ... սիական լեռներուն փապուղին: Ծե-րունի պաշտօնեան, որ գիծին կը ... կէր, անցաւ իր անակին վառարան դէմ: Ու սկսաւ դիտել իր ապուրին ապը՝ երգ մը մռլտալէն :

Պաշտօնեայի մը համար, որ դառա-պարտուած է անձայն ու մինակ ապ-րել լերան մը գագաթը, աւելի հաճե-լի բան կա՞յ, քան արձագանքը իր ձայ-նին ու եռեւիփը իր ապուրին :

Մեր էր, բայց, դալարիքին մաքրութ ու անխռով մաքրութիւնը անոր հո-գին ժանգոտած չէին: Այդ պատճա-ռաւ ալ, երիտասարդի մը չափ ուժ-եղ ու թարեկեցիկ մարդու մը նման անփոյթ էր :

Իր պարտականութիւնը շատ պարզ էր: Հսկել փապուղին: Ու փապուղին գեհենաքերուն նման սեւ թէ փապու-ղիին մէջ որ եւ է վտանգ չկայ: Ծե-րունական յուներ :

Իր պարտականութիւնը շատ կար-ճոր էր միանգամայն: Հարիւրաւոր մարդոց կեանքը իրմէ կախուած էր փոքր անփութութիւն մը, դանդաղու-թիւն մը՝ հիւսիսէն հարաւ փոխա-դրուած ճամբորդները մահուան վի-կ'ուղարկէր :

Օրը երկու հեղ փապուղին ... կ'անցընէր: Իր առաջնորդը քարեկ փոքրիկ լամբար մըն էր. իսկ իր ... ճոյքը՝ իր մաքրամաքուր խիղճը:

Վանկ ականջ տուաւ:

Տնակին պատուհանին առջեւ կոր ծեր ձայներ մը լսելի եղեր էին ... ներ, որոնք ծովին սուլոցին կը նմա-նէին: Ջէր սխալած, դուռը հաստ-տեց: Կը խաբէին :

Ծերունի պաշտօնեան դող մը զ-գաց: Աստուծոյ լերան վրայ՝ մէկ ... տեղ գիւղացի խոկ կարելի չէր դառ-ու. դար իր որդիութիւնը հարցնէր ժայռոտ տեղ մըն էր, վայր մը ... անդունդներ ունէր ու որ եւ է դժուար կրնար գալ :

ԷՋԵՐ ՀԱՑԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԻՄ ՏԵՍԱԾՆԵՐՍ 1914–1924

Այս մռայլ տեսարանէն անցած էր բաւական ժամանակ եւ կրակին ծու-խը սկսած էր նօսրանալ:Եղբայրներս ոտքի ելանք եւ ուղղակի մեր ապաս-տանած տունը յառաջացանք: Երբ դուռէն առջեւ հասանք, մեծ զգու-շութեամբ չորս կողմը դիտել վ ներս մտանք, ապա սովորականին պէս դու-ռը ամուր մը կղպեցինք եւ վեր ե-լանք Կրակը պատրաստ էր, ուստի ջուր տաքցուցի եւ սկսայ ալիւր թը-խել, գիւղական բաղարջ եփելու հա-մար: Ժամանակին շատ անգամներ տեսած էի թէ մայրիկս ինչպէս կը պատրաստէր բաղարջը, բայց եւ այն-պէս դժուար էր ինծի համար եւ ու-ժէս վեր՝ ալիւրը կանոնաւորապէս թխել: Վերջապէս մեծ դժուարու-թեամբ կրցայ պատրաստել, կրակը մէկ կողմ առի, մաքրեցի եւ բաղար-ջը սալին վրայ զետեղեցի: Ապա ծած-կեցի: Անցաւ կէս ժամ, բաւական յոգնութիւնս առի, մինչ եղբայրս անհամբեր բաղարջին կը սպասէր: Չէի կրնար մեղադրել, չորրորդ օրն էր որ հացի երես չէինք տեսած, եւ անգամ անհամբեր էի դարձած: Ժա-մանակ շահելու համար եղբօրս ըսի որ սեղանը պատրաստէ, թափած ա-լիւրը աւլէ, մինչեւ որ ես իսկ հայե-ցնեմ եւ բաղարջը կրակէն հանեմ: Եղբօրս ուրախութիւնը անսահման էր եւ սիրով կատարեց խօսքս: Արդէն բաղարջին անուշ հոտը կը մտնէր թէ եփած է: Կրակէն հանեցի: Իսկա-պէս լաւ եփած էր:

Այդ իրիկուն երկու հալածական եղբայրներ ախորժակով ընթրիք մը ըրինք: Այլեւս հացի եւ այլն մտունդի պէտք չունէինք: Երբեմն գիշերները ուշ ատեն երբ ամէն կողմ խուլ ամա-յութիւն կը տիրէր, պարտէզ կ'իջ-նէինք, սոխ, վարունգ եւ այլն քաղե-լով անմիջապէս կը վերադառնայինք:

Այսպէս անցաւ երկու-երեք շա-բաթ: Եթէ նոյնիսկ տարիներ տեւէր մեր այս առանձնութիւնը, ապրուստի հոգ չունէինք: Բայց եւ այնպէս ես բնաւ գոհ չէի: Ծնողքս կորսնցնելէ ի վեր մէկ օր հանգիստ չունէի: Ձեղաւ մէկ գիշեր որ առանց արցունքի լուա-ցնեմ: Մաքէս չէր կրնար հեռացնել լուսահոգի հօրս յօշոտուած դիակը: Ժամերով կը մտատանջուէի, թէ պի-տի ըլլա՞յ օր մը որ ազատինք եւ կա-րենամ սիրելի հօրս եւ անոր ընկե-րոջ՝ Համբարձ Ամուին մարմինը հո-ղով ծածկել...

ԻՆՉՊԷՍ ԲՌՆՆՑԻՆ ՄԵԶ

Անիծեալ իրիկուն մըն էր. եղբայրս մեր պարտէզը գնաց քիչ մը կանանչ սոխ բերելու որ իրիկուան հացին հետ ուտենք: Հազիւ թէ պարտէզ հասած էր, ահա մեր չէյխին աղան վրայ հա-սաւ եւ եղբայրս բռնեց: Մինչ ես պա-տուհանէն ծածուկ կը դիտէի, դադա-նը սուրը մերկացուց եւ սպառնաց մանուկ եղբօրս.

— Ո՞վ դրկեց քեզ, շուտ ըսէ, եթէ ոչ հիմա քեզ պատառ-պատառ կ'ը-նեմ:

Եղբայրս լացաւ, աղաչեց եւ հակա-ռակ մանուկ հասակին չմատնեց եղ-բայրը, այսինքն զիս: Կատաղած շանը տեսաւ որ ինչ ալ ընէ անօգուտ է. եղբօրս ձեռքէն բռնելով ուղղակի զօ-Baaf տարաւ: Այս անգամ ես առան-ձին մնացի: Մութը վրայ հասաւ, եղ-բօրս բացակայութիւնը խորապէս աղ-դեց վրաս եւ գիշերը անօթի ծարաւ եւ լալով լուսցուցի: Միփիթքապէս ալ տկարացած էի եւ բոլորովին յուսա-հատած: Հիւանդ էի: Գիշեր մը վեր-ջին ճիգս փորձելով ծունկի եկայ եւ սկսայ ջերմեռանդօրէն աղօթել բա-րին Աստուծոյ որ խնայէ մանուկ եղ-բօրս եւ ինծի:

Այսպէս երկար ժամերով լալագին աղօթեցի: Քունս տարած էր: Չեմ գի-տեր որքան ժամանակ քնանալս: Ցան-կարծ արթնցայ: Ճեղք ու թանձր գի-շեր մըն էր. չարագուշակ բուին ձայ-նը կը հանէր ականջիս. իմ մայրենի տան ծառին կատարէն, յիշեցնելով հո-գիս:Մտածեցի թէ այլեւս ճար չկայ, պէտք է երթամ յանձնուիմ: Եղբայ-րական սէրս վեր էր ամէն բանէ:Գի-տէի որ եթէ քանի մը օր եւս եղբայրս չտեսնեմ, այլեւս պիտի չկրնամ շնչել:

Ուստի առտուն արշալոյսը ծագելէ վերջ զգուշութեամբ դուռը բացի եւ ուղղակի զօnaf-ին ճամբան բռնեցի:

Ճամբան մեր գիւղացի Թօփալ Հա-մօն տեսայ որ ինծի առաջարկեց թէ իր քով ծառայ երթալ: Այս «ծառայ» բառը վերին աստիճան ցնցեց զիս.— Ծառա՛յ, այնպիսի մէկուն քով որ Հա-յերու հացով մեծցած, անոնց տունե-րուն առջեւ մուրացած է, իսկ հիմա.. Նորէն եղբօրս սիրոյն հաւանութիւն յայտնեցի, մտածելով թէ այդ կեր-պով պիտի կրնամ եղբայրս տեսնել: Ուստի ուղղակի Թօփալ Համօենց տունը գացինք.

Համօն մայր մը եւ երիտասարդ կին մը ունէր որոնք զիս շատ սիրով ըն-դունեցին: Երկու օր անցաւ, տակա-ւին եղբօրէս որեւէ տեղեկութիւն չու-նէի: Անհամբերութենէս առանց բա-րակը նայելու սկսայ եղբօրս մասին խօսիլ Համօին որ խոստացաւ անպայ-ման ինծի լուր մը բերել Ուրախու-թիւնս անսահման էր: Մէկ օր վերջը, երեկոյեան դէմ մէկ ալ Համօն եւ եղ-բայրս ներս մտան:Եղբայրս զիս տես-նելով վազեց վիզս փաթթուեցաւ ու սկսաւ համբուրել, իսկ իմ աչքերէս արցունք կը հոսէր: Կարծես տարինե-րու կարօտը կ'առնէինք:Եղբօրս հար-ցուցի թէ մինչեւ հիմա ո՞ւր էր:Պատ-մեց թէ չէյխին տունը կը մնար, թէ այնտեղ հայ կիներ կան, զինքը կը խնամեն « Քու մասին հայ կիներուն անգամ բան մը չըսի »: Նորէն հա-րուրեցի որբուկ եղբայրս եւ դրկեցի

Այդ իրիկուն եղբօրս հետ միասին ճաշեցինք եւ միասին պառկեցանք Գիշերը մինչեւ առտու քնաւ չքնա-ցանք եւ խօսելով լուսցուցինք: Առ-տուն կանուխ Համօն եղբայրս տա-տարաւ, համաձայն չէյխին հրաման-նին, խոստանալով ուրիշ առթիւ նո-րէն բերել: Ուրեմն մեզի պէս մանուկներ անգամ կասկած կը ներշնչէին գա-զաններուն եւ մեր մայրենի գիւղի մէջ անգամ պիտի չկրնայի ազատօրէն տեսնել եղբայրս...

Մէկ շաբաթ վերջը, բաւական կոր-դուրուած էի եւ Համօին հետ բոլ քաղելու կերթայի: Ան կը քաղէր, ... տրմուղով կը հաւաքէի: Ցակայն ... մէջ վեր է քաղելը, բայց եւ այնպէս ... պէտք է վարժուէի, քանի որ ծառայ էի:

Իրիկուն մը աշխատանքէ դարձին եղբայրս մեր տունը գտայ: Վազե-ցի փաթթուեցայ վիզս: Շատ, շատ կը կարօտցեր զիս: « Եղբայրս, քանի որ գալ կ'ուզեմ քովդ մնալ, քանի որ գալ չես պար զիս տեսնելու, ես շատ կը կարօտնամ քեզ եւ միշտ կուլամ »:

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Աչքերը մթագնեցան ու դատողութիւնը կորանցուց իր պայծառութիւնը ։ Կեանքը փորձառութիւններով անցուցած ըլլալուն, ամփոփուեցաւ եւ, մօտենալով դրանը, հարցուց ․

— Ո՞վ ես ։

— Բաց ․․․

— Ի՞նչ կ'ուզես ․․․

— Քեզ ․․․

— Ինչո՞ւ ․․․

— Պէտի խօսինք ․․․

Պէտի խօսինք․․․ ուրեմն, քանի մը հոգի էին ։

Վանկ յիմար չէր։ Գիտէր թէ անօգուտ ընդդիմութիւն մը նուրբ քաղաքականութեան մը չափ օգտակար չէր ըլլար ։ Ո՞վքեր էին, սակայն․․․։ Բայց, կ'ըմբռնէր թէ գիշեր ատեն այս ամայի ու դժուարանցանելի վայրերը եկող մարդոց առջեւ դուռը չբանալ կը նշանակէր զայն կոտրել տալու մղել ։

Պատուաւոր ըլլային թէ հրոսակ՝ հարկ էր ժպտուն դիմաւորել զանոնք։ Խնդացող երեսը երբեմն այն մեծ զէնքն է, որ մեծ փորձանքներն իսկ կը վանէ․․․ ։ Արդէն անիմաստ էր դրան կղպանքը չբանալ ։ Քանի մը ժամ վերջ, շոգեկառքի անցքի պահուն, ինք ստիպուած էր անպայման դուրս ելլել։ Վախը զինքը չէր կրնար հոն կեցնել, անշուշտ, հաստատութեան հանդէպ իր պարտականութիւնը կատարելէ ․․․

X

Հազիւ դուռը բացած՝ դրան առջեւ հինգ մարմնեղ մարդիկ տեսաւ ։ Անոնք կը նմանէին երկու դար առջի Չինաստանի յելուզակներուն։ Ծերունի պաշտօնեան անմիջապէս չկրցաւ [illegible] թէ որոնց դէմ կը գտնուի ։ Իր շփոթութիւնը չմատնելու համար կռթնեցաւ իր մօտիկ սեղանին ։

Ու, ժպտուն դէմքով մը՝

— Բարի եկաք, ըսաւ ։

— Ապուր ունի՞ս ։

— Բոլորիդ բաւելու չափ ։

— Հա՞ց ․․․

— Ամէն ատեն կը գտնուի ։

Նշան մը։ Պաշտօնեային ձեռքերը վեր բարձրացան։ Իր միակ զէնքը երկու երկվայրկեան վերջ յելուզակներուն մէկուն մէջքն էր ։

Աւազակներուն պետը ըլլալ կը թուէր մարմնեղ ըմբիշ մը։

— Ինծի նայէ, ըսաւ․ հիւրերուդ հանդէպ քու լաւ վերաբերումդ քեզ փրկեց մահէն։ Մէկ պայմանով, սակայն, մեզի պիտի ըսես թէ շոգեկառքը քանի վայրկեան վերջ կը հասնի ։

Ահա այդ րոպէին էր որ Վանկի աչքերը լեցուեցան այնպիսի վախով մը որ իր կեանքին մէջ երբեք ճանչցած չէր ։

— Շոգեկա՞ռքը ․․․ ինչո՞ւ ․․․

Քրքիջ մը ։ Կուռ խնդուքներ ։

— Ինչո՞ւ կ'ուզես իմանալ․․․ որպէս զի շոգեկառքը փապուղիին մէջ հողին խառնուի ու ալ դուրս չգայ ․․․

X

Ծերունի պաշտօնեան փլաւ իր քովի աթոռին վրայ։

— Շոգեկառքը․․․ բայց․ անոր մէջ անմեղներ կան․․․

— Ով կ'ուզէ ըլլայ․․․ կտոր կտոր պիտի ըլլան․․․ Այդ է մեզի տրուած հրամանը։

Այլեւս ամէն ինչ կը հասկնար։ Զարկը հրամայողներ կային։ Ուրեմն, երկրին մէջ կրկին ըմբոստութի՞ւն մը, խառնակութիւննե՞ր ծագած էին։

Խե՜ղճ Չինաստան․․․ իր ճակատագրին ամէն մէկ տողը անպատճառ հազարաւոր ոճիրներու եւ եղբայրասպան բախումներու թա՞ղ պիտի ըլլար․․․

Վինկ ծունկի եկաւ ու՝

— Մի՛ ընէք․․․ աղաչեց։ Շոգեկառքին մէջ հարիւրաւոր մարդիկ կան․․․ Մեղք է․․․ այդ դժբախտները որոնք ոչ մէկ քաղաքական գործերու միջամուխ են․․․ Եթէ չարիքը անհրաժեշտ է, թող փապուղիէն հաղորդակցութիւնը դադրի․․․ բայց մարդու մը կեանքը անիրաւաբար փճացնելու մեղքը մի գործէք։

Այս խօսքերը նոր քրքիջ մը առեղծեցին եւ դիւային ու կոշտ խնդուք մը։

— Սպաննեցէ՛ք․․․

Յեղափոխական պետին հրամանը աղմուկով մը դիմաւորուեցաւ։ Դանակի երեք հարուածներ։ Անմեղ դժբախտը գետին տապալած էր։

Յարձակողները խնդացին։ Սեղանին թուղթերը խառնշտեցին ու գտան շոգեկառքի ժամանակացոյցը։ Լարեցին դժոխային մեքենան, փապուղիին մէջ զետեղեցին ու կորսուեցան սուլող հովին թեւերուն մէջ, որոնք գիշերուան բոլոր գաղտնիքները կը ծածկեն։

X

Երբ ծերունի պաշտօնեան աչքերը բացաւ, ոչ ոք կար շուրջը։ Իր քով խոնաւութիւն մը զգաց։ Իր արիւնն էր։ Ահաւոր ցաւ մը իր ամբողջ մարմինը կը գալարէր։ Վէրքերէն առաջ ժամացոյցին նայեցաւ։ Շոգեկառքի գալուն քսան վայրկեան կար։ Քսան վայրկեան վերջ անմեղներ փոխադրող շոգեկառքը ի՞նչ դժբախտութեան պիտի ենթարկուէր։

Աւազակները ի՞նչ էին ըրած ու ի՞նչ չէին ըրած։ Չէր գիտեր․․․։ Անպայման դաւ մը կար՝ հասարակութեան, մարդկային զանգուածին դէմ։ Ահա ասոր պէտք էր արգելք ըլլար։ Ուզեց ոտքի ելլել։ Չյաջողեցաւ․ իր վէրքերը կը չարչարէին զինքը, կարծես ուժասպառ սուրի տակ էր մնացեր։ Բայց ինք միայն մէկ մտածում ունէր այդ պահուն,— իր վերջին պարտականութիւնը կատարել մարդկային զանգուածին հանդէպ որ տարիներէ ի վեր զինքը կը կերակրէր՝ հոգ չէ թէ լերան մէջ ու աղքատիկ ձեւով․․․

Դուրսը գիշերը կ'անհետանար։ Կենդանիի ձայներ լսելի կ'ըլլային։

Ծերունի պաշտօնեան սողալով դրան մօտեցաւ։ Երկու երեք քայլ եւս։ Դուրսն էր։ Այդ տեղերուն վարժ ըլլալով՝ մութին մէջ չէր խարխափեր։ Փապուղիին վերեւ նշանի լոյսը մարած էր։ Ջանաց դէպի հոն երթալ սողալով։ Գիշերուան ծոցին վրայ ուրիշ որեւէ շարժման հետք չկար։ Աւազակները հեռացած էին, անկասկած․․․ Յանկարծ սարսռաց։ Ձեռքը թելի մը դպաւ․․․ ո՛չ, անիկա թել չէր, այլ պատրոյգի մը ծայրը․․․ Անմիջապէս հասկցաւ։ Աւազակները շուրջի փոսերուն մէջ էին ու փապուղիին մէջ դժոխային մեքենաներ էին դրած։ Խեղճ ծերունին վերջին ճիգ մը կ'ընէր յառաջանալու համար։ Ծառայութեան ու յաջողութեան մտահոգութիւնը իրեն, յանկարծ, խորհրդաւոր ուժ մըն էր տուած՝ փոխան այն արեան զոր կը թափէր ժամերէ ի վեր․․․

X

Գիշերուան հովի սուլոցին մէջէն յանկարծ հրէշ մը ձայնեց։ Հորիզոնին վրայ հրէշի մը կրակէ աչքերը փայլեցան։ Շոգեկառքը կուգար․․․ ։ Ծերունի պաշտօնեան հասեր էր փապուղիին առջեւ, բայց պատրոյգի կրակէն հեռու էր դեռ․․․ Կ'երեւի պատրոյգը փապուղիին մէջ էր։ Դժբախտ ծերունիին փապուղիէն ներս մտնելը անխուսափելի մահ մըն էր։ Նեղ փապուղիին եզերքը չէր կրնար սեղմուիլ։ Ներս մտնել՝ կը նշանակէր երկաթեայ անիւներուն տակ կտոր կտոր ըլլալ․․․ Մահուան անկողնին մէջ հոգեվարող մարդն իսկ չմեռնելու ցանկութիւն մը, ապրելու տենչ մը կ'ունենայ։ Այդ լա՛ւ մարդը, ահա, առաջին անգամ ըլլալով, ապրելու ցանկութեան ալ յաղթեց՝ մարդկային զանգուածին օգտակար ըլլալու համար։ Ու իր վէրքերը, որոնք ուժաթափ ըրեր էին մարմինը, իր վսեմ ցանկութեան առջեւ պարտուեցան։ Հազուագիւ՛տ պատահար՝ նման մեռելի մը գերեզմանէն ելլելուն,— ոտքի ելաւ ան, մտաւ փապուղին եւ իր արեան կաթիլներովը մարեց պատրոյգը մեքենային որ քիչ վերջ պիտի պայթէր․․․

Հրէշը, սակայն, մօտ էր փապուղի ու երկու րոպէ վերջ զայն երկուքի էր բաժներ ․․․ ։

X

Խելառ ճեպընթացը կայծակի նման կտրեց անցաւ փապուղին։

Վակոններու սրահներուն մէջ խնդացողները, առանց երբեք գիտնալու, թէ անիւներուն տակ ջախջախուած մարմին մը կար, իրենց շամփանեանները կը խմէին։

Ճամբորդները կատարեալ ապահովութեամբ մը, խնդալէն ու խաղալէն անցան գացին։

Յեղափոխութիւնը զսպուեցաւ։ Ու անդորրութիւնը խանգարողները պատժուեցան։

Բայց, ոչ ոք յարգանքով յիշեց այն հերոսը որուն կը պարտէին իրենց կեանքերը, ու ոչ ոք անդրադարձաւ անոր վսեմ շարժումին նոյնքան վսեմ իմաստին ․․

Ըսին թէ գիծի պաշտօնեայ մը ճզմուած է, թօթուելով իրենց ուսերը, անցան գացին․․․

Մինչ ան, ամէն անցնող շոգեկառքին իրեն պատառ մը հաց եւ ափ մը բրինձ նետուած ըլլալով, հանրութեան հանդէպ իր երախտագիտական պարտքը մոռցած չէր։ Նետուած ափ մը բրինձին փոխարէն՝ ով գիտէ քանի՜ ընտանիքներ մշտնջենական սուգէ փրկեր էր․․․

Գիշերային մութը այս անծանօթ հերոսին մեծութիւնը եւս, շատ մը այլ մեծութեանց նման, ծածկեց ու անյայտ ձգեց։ Մարդկութիւնը, ամէն մէկ հերոսի արժանի իրաւունքը կ'ընծայէ՞ր, որպէսզի անոր ալ արժանի յարգանքը տար․․․

Թարգ․ ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԳՐԱԿԱՆ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ

La Vie պարբերաթերթին խմբագրութիւնը հարցարան մը ուղղած է ոչ միայն գրողներուն եւ քննադատներուն, օրագրողներուն եւ պատմագէտներուն, այլեւ «գրասէր հասարակութեան», ճիշդ գաղափար մը կազմելու համար հարցին մասին, որ ահաւասիկ․—

Ըստ ձեզի, ֆրանսական գրականութիւնը, ճիշդ ինչպէս 1837ին, կը յառաջանա՞յ համընթաց օրուան մեծ հոսանքներուն թէ ձգուած է իր բախտին, յանձնուած անիշխանութեան, մատնուած՝ շփոթութեան։

Ինչպէս ըսինք, հարցարանը ուղղուած է բոլորին, ոչ թէ միայն քննադատներուն, ինչ որ նուազ շահագրգռութիւն պիտի ներկայացնէր։

Մարսէլ Պաթիյեա կ'ընդունի որ արդի գրականութիւնը կը մատնէ շփոթութիւն մը կամ տեսակէտներու եւ գաղափարներու մշուշ մը,— Չկան մեծ հոսանքներ, գետի պէս յորդ եւ վարարուն։ Այսուհանդերձ, կ'ըսէ, դար մը առաջ ալ այսպէս էր կացութիւնը,— Լամարթին, Հիւկօ եւ Միւսէ չէին պատկաներ բանաստեղծութեան նոյն հոսանքին, ոչ ալ նոյն օրերու վէպի երեք փառքերը, Պալզաք, Տիւմա եւ Ժորժ Սան։ Այսօր ալ եթէ տեսակէտներու, գրական ուղղութեանց այլազանութիւն մը գոյութիւն ունի, ատիկա չի նշանակեր թէ շրջանը անիշխանութեան մէջ է։

Ժ․ Շարփանթիէ հաւատք կը յայտնէ ապագայի մասին, նոր տաղանդներու վրայ։ Գրական հոսանքները այնքան այլազան են ներկայիս, որքան քաղաքական խմբակցութիւնները,— կը նշանակէ թէ գոյութիւն ունի քաոս մը, անկարգութիւն մը, բայց այս անիշխանութիւնը նշան մըն է նոր օրերու։ Նոր դարաշրջան մը կը պատրաստուի, նոր կարգ մը կը ստեղծուի։

Ժօզէ Ժէրմէն կը գրէ․ «Մեռած են մեծ հոսանքները, ինչպէս մեծ կուսակցութիւնները։ Ներկայիս գոյութիւն ունին միայն խմբակցութիւններ, միութիւններ, ընկերակցութիւններ եւ մանաւանդ անհատականութիւններ, որոնք պատրաստ են կազմելու նոր աշխարհի մը շաղախը։ Ճիշդ է, գոյութիւն ունի անիշխանութիւն մը, բայց շուտով պիտի սկսի արժէքներու վերագնահատութեան փորձը, որ պիտի յանգի քաոսի մը։ Ատոր պիտի յաջորդէ Եհովային լոյսը»։

Ֆիրմէն Ռոզ կը գրէ․ « Որքան ալ ուշադրութեամբ քննենք՝ արդի մտաւորական արտադրութիւնը, դարձեալ դժուար է նշմարել մեծ հոսանքներու անկողինը, զոր միայն ցոյց պիտի տայ ժամանակը՝ երբ լոյսը իր շողերով կարէ մթութիւնը։ Ունինք մեծ գրողներ, որոնք կարելի ըլլար համեմատութեան դնել բնապաշտութեան, պառնասեան շարժումին եւ սէնպոլիզմին հետ։ Մեզի դիտել կը տրուի թէ գոյութիւն ունին Ժող․ ճակատի եւ Ազգ․ ճակատի գրողներ, բայց այդ դասակարգումը գրական արժէք չի ներկայացներ »։

Տիւմոն - Վիլոտէն, ընդհակառակն, մեծ արժէք կուտայ այդ բաժանումին․ «Գոյութիւն ունի աջ գրականութիւն մը եւ ձախ գրականութիւն մը,— աւանդութեան գրականութիւնը, անիշխանութեան գրականութիւնը։ Որո՞ւն ընծայել մեր նախապատուութիւնը Միտքս կ'իյնայ Օկիւսթ Քոնթի մէկ պարբերութիւնը․ « Կարգապահութիւնը կը պատկանի իրական յառաջդէմներուն, որոնց մօտ որեւէ դեր չի խաղար, մինչդեռ յառաջդիմութիւնը ամբողջովին անիշխանական է, ատոր համար ալ՝ խարապէտ ամուլ »։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Անատոլուի այդ ազգային շարժման շուրջ հասնող լուրերը Թալէաթ փաշայի այրած սրտին վրայ ջուր կը սրսկէին։ Ազգային շարժման յաջողութեան եւ Իզմիրը գրաւող յունական բանակի պարտութեան լուրերը հետզհետէ աւելի գոհունակութիւն կը պատճառէին Թալէաթ փաշային ։

X

Թալէաթ փաշա, Պերլին փախստական վիճակի մէջ գտնուած օրերուն իսկ Իթթիհատը վերակենդանացնելու փորձերէն չէր հրաժարեր։ Միայն թէ այդ խնդրին շուրջ իր եւ Էնվէրի միջեւ մեծ մրցակցութիւն մը կար։ Թալէաթ փաշա կ'ուզէր որ նոր կազմուելիք կուսակցութեան կեդրոնատեղին Պերլինը ըլլար եւ այդ կուսակցութիւնը արտաքին եւ առժամեայ հանգամանք մը ունենար։ Էնվէր, սակայն, տարբեր տեսակէտ մը ունէր։ Կ'ուզէր որ Մոսկուան ըլլայ կուսակցութեան կեդրոնատեղին։ Այս տարակարծութեան պատճառը հետեւեալն էր․— Էնվէր մեծ մասամբ Մոսկուա կը գտնուէր այդ օրերուն. հետեւաբար կ'ուզէր որ ինք ըլլայ նախագահը կուսակցութեան։ Բացի այդ Էնվէր կ'ուզէր որ կարելի եղածին չափ մօտ ըլլայ Անատոլուին, որպէսզի կարելի ըլլայ խառնուիլ երկրի ներքին գործերուն։ Թալէաթ հակառակը կը մտածէր եւ հեռու մնալ կ'ուզէր երկրէն, նկատելով որ որ եւ է միջամտութիւն կրնայ վնասել սկսող ազգայնական շարժման ծաւալումին ու յաղթանակին ։

X

Էնվէր փաշա Մոսկուայէն վերադարձած էր եւ Թալէաթ փաշայի հետ հիւրանոցի մէջ դէմ դիմաց նստած ։

Էնվէր շատ զգոյշ էր եւ շատ քիչ անգամ կը տեսնուէր Պերլինի փողոցներուն մէջ։ Միշտ ծպտուած վիճակի մէջ կը պտտէր, գլխին գդակ մը եւ աչքերուն մութ ակնոցներ կը դնէր։ Երկու փաշաները՝ Թալէաթ եւ Էնվէր, թէեւ իրարու շատ տարակարծիք էին խորքին մէջ, սակայն երբ քով քովի գային շատ անկեղծ կը տեսնուէին եւ սերտ բարեկամութիւն ցոյց կուտային։ Այդ օր ալ շատ սիրալիր կերպով կը տեսակցէին։ Էնվէր փաշան կ'ըսէր․

— Մոսկուայի մէջ բոլշեւիկ շրջանակներու հետ իմ ունեցած շփումներուն արդիւնքը սա եղաւ․ Ռուսերը կ'ուզեն ապստամբեցնել Կեդրոնական Ասիան որպէսզի անգլիական կայսրութեան ազդեցութիւնը արգիլեն։ Այդ պատճառաւ կ'ուզեն իրենց գործիք ծառայեցնել իսլամական միութիւնը։ Մենք անոնց այդ նպատակները օգտագործելու համար չե՞նք կրնար իսլամական միութիւնը կազմակերպել ։

Թալէաթ փաշա բաւական մտածելէ վերջ, պատասխանեց ․

— Այդ խնդիրը կրնանք կարգադրել Եգիպտացի Շէյխ Ապտիւլ Ազիզ Չավուշի, Սուրիացի Էմիր Շէքիպ Արսլանի եւ հոս գտնուող քանի մը Հնդկաստանցի իսլամներու հետ խորհրդակցելէ վերջ։ Այդ անձնաւորութիւնները այսօր պիտի հանդիպին ինծի։ Անոնց հետ ունեցած տեսակցութեանս արդիւնքը կը հաղորդեմ քեզի։

— Շատ յարմար է։ Պէտք է գրի առնել կանոնագիր մը եւ կազմակերպութեան տալ ցցուն ու ուշագրաւ անուն մը, օրինակի համար «Իսլամ կազմակերպութեանց միութիւն»։ Աւելի ճիշդը, բոլշեւիկներու հաճոյք պատճառելու համար պէտք է կոչել « Իսլամ Յեղափոխական Կազմակերպութեանց Միութիւն »։ Կեդրոնատեղին բնականաբար Մոսկուան պէտք է ըլլայ ։

— Այս կարծիքդ կը հաղորդեմ այսօր ինծի գալիք անձնաւորութեանց։ Եթէ կ'ուզես դուն ալ մասնակցէ խորհրդակցութեանց ։

— Ոչ․ չեմ ուզեր որ իմ հոս գտնուիլս գիտնան։ Դուն իրենց հետ տեսակցելէ վերջ տրուած որոշումը ինծի կը հաղորդես ։

Էնվէր այս խօսքերը ըսելէ վերջ մեկնեցաւ ։

Անոր մեկնումէն վերջ Թալէաթ ներսի սենեակը մտաւ։ Բրուսհի պէյ պատուհանին առջեւ կեցած պոլսական թերթեր կը կարդար։ Թալէաթ փաշան տեսնելուն պէս ան հարցուց․

— Ալի պէյ ինչե՞ր կը պատմէ ։

« Ալի » Էնվէր փաշայի կեղծ անունն էր։ Թալէաթ ըսաւ ․

— Կը յիշես անշուշտ։ Ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին, օր մը, երբ « Եավուզ » եւ « Միտիլլի » զրահաւորները Զանաք Քալէէն կ'անցնէին, Էնվէր վազելով եկաւ մեր քով եւ պոռաց․— « Զաւակ մը բերինք աշխարհ»։ Կրնամ ըսել որ Էնվէր նոր զաւակ մըն ալ կը բերէ աշխարհ ։

— Ի՞նչ կայ նորէն, ի՞նչ զաւակ․․․

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, Իսլամական Յեղափոխական Կազմակերպութեանց Միութիւնը կ'ուզեն ստեղծել ։

— Որո՞ւ հետ ։

— Արաբական աշխարհի հետ միայն շառլաթանութեամբ կապուող Եգիպտացի Շէյխ Ապտիւլ Ազիզի, իր երկերեսութեամբ համբաւաւոր Սուրիացի Էմիր Շէքիպ Արսլանի, 315 միլիոն Հնդիկներու անունով խօսող երկու Հնդկաստանցիներու եւ մեզ հետ։ Բաւական չէ՞․․․։

(4) (Շար․)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

»»»» • ««««

Գրիգորի փոքր եղբայրն ալ միացաւ անոնց, ինչպէս նաեւ Վանեցի երկու երիտասարդները, որոնք իրենց սեփական ձիերով կը ճամբորդէին ։ Դժուար չէր երեւակայել Առիւծ Գեւոյի բռնած դիրքը։ Երկու ձիաւորներ տասնեակ մը քայլ առջեւէն կ'երթային, իսկ մնացած վեցը պատկառոտ հեռաւորութեան վրայ կ'աշխատէին պահել ձիերը։

Մէջտեղէն մէն մինակ կը ձիավարէր Առիւծ Գեւօն, քոլոզը ծռած․

— Գլուխդ թաղեմ, Առիւծ Գեւօ, Մելիք Ասլանբէկի թոռ, քեօ պապ հայար Հիւսէյին բէկ, քեօ հէր հացով պատուով ապա, ծէ՛, ք․․․մեռլի ոռդայ, դու ի՞նչ պիտի եղնիս։

ԲԱԳԱՒԱՆ

Նպատ լերան ստորոտին փէշին վրայ, Արածանիի կողքին կը բարձրանայ Սուրբ Յովհաննու վանքը կամ ինչպէս տեղացիք կը կոչեն Իւչ Քիլիսէն։ Հեռուէն դիտող մը աւելի շուտ ամրակուռ ամրոց մը կրնար կարծել այդ հսկայ շինութիւնը, քան հոգեւոր սրբավայր մը։

Սուրբ Յովհաննու վանքը նուիրական վայր մը եղած է հեթանոս թէ քրիստոնեայ Հայաստան աշխարհի համար։ Լայնախարիսխ բարձր պարիսպով շրջապատուած, երկաթապատ ամրակուռ դռներով, մարտկացման բարձրադիր բուրգերով Սուրբ Յովհաննու վանքը, դարերէ ի վեր որպէս ուխտատեղի եւ որպէս ապաստանարան ծառայած է Բագրեւանդի եւ Ծաղկոտն գաւառներու հայ բնակչութեան.

Սուրբ Յովհաննու վանքի հիմնարկութեան թուականը կը սկսի այն օրէն, երբ հեթանոս Բագաւանը կործանուեցաւ։

Երրորդ դարու վերջերը Գրիգոր Լուսաւորիչ կը վերադառնար Կեսարիայէն որպէս եպիսկոպոսապետ քրիստոնէութեան հիմքը հաստատելու Հայաստանի մէջ։ Բազմաթիւ կրօնաւորներով, զօրավարներով եւ զօրքով կուգար Գրիգոր Լուսաւորիչը եւ առաջին անգամ կանգ կ'առնէր Տարօնի Աշտիշատ աւանի առջեւ։ Շատ հնուց Աշտիշատը կը համարուէր հեթանոս Հայաստանի սիրտը, կրօնական կեդրոնը ուր ամէն տարի Նաւասարդ ամսու սկիզբը կը կատարուէր աշխարհախումբ տօնախմբութիւնը հեթանոս Հայաստանի։ Աշտիշատի աւանին մէջ կը բարձրանային մեծամեծաբար Յոյներէ եւ Պարսիկներէ առնուած բայց ազգայնացուած մեր աստուածներու բագիններն ու արձանները։ Վահէվահեան աքանչելի բագինի մէջ զետեղուած էր Վիշապաքաղ Մեծն Վահագնի հսկայ արձանը, արեւածին աստուածը, որ խիզախութեան, ուժի եւ կռուի աստուածն էր։ Վահէվահեան բագինի կողքին երկրորդ մեհեանի մը մէջ վեհազանց շուքով կը բարձրանար հայ ազգի փառքն ու պարծանքը, ամէն զգաստութեան մայր Անահիտի չքնաղ արձանը։ Աստուածուհին հօրածին՝ դուստրն էր հեթանոս աստուածներու գերագոյնին, Արի եւ Մեծ Արամազդին, ստեղծողը երկրի ու երկինքի։ Անահիտի մեհեանին քով վեհաշուք բագինի մը մէջ, որ կը կոչուէր Վահագնի սենեակ, բարձրադիր անդրիի մը վրայ վարդի պսակներով զարդարուած կ'երեւնար սիրոյ եւ ցանկութեան մայր, Աստղիկ աստուածուհիի արձանը, տարփուհին եւ կամ ամուսինը արեգակնածնունդ դիւցազն Վահագն Աստուծոյ։

Աշտիշատի մէջ արիւնահեղ կռիւներէ վերջ յաղթելով քուրմերուն եւ անոնց կողմնակիցներուն, Գրիգոր Լուսաւորիչ հիմնայատակ կործանել կուտար հեթանոսութեան փառահեղ մեհեանները, որոնք դարաւոր անցեալ մը ունէին եւ անոնց տեղ կը կանգնեցնէր քրիստոնէութեան առաջին տաճարը Հայաստանի մէջ, Աշտիշատի մայր եկեղեցին։

Մինչ Ս․ Լուսաւորիչ Տարօնի մէջ քրիստոնէութեան հիմքը կը դնէր, Հայոց արքան Տրդատ, Աշխէն տիկնոջ եւ Խոսրովիդուխտ քրոջ հետ, բազմաթիւ պալատականներով, նախարարներով եւ զօրքով կ'անցնէր Բագրեւանդի Բագաւան աւանը, հոն դիմաւորելու Հայաստանի Լուսաւորիչը։

Երբ Սուրբ Լուսաւորիչ Աշտիշատի մէջ զբաղած էր մայր եկեղեցիի հիմնարկութեամբ, Տրդատ թագաւոր Բագաւանի մէջ կը սպասէր անոր վերադարձին։ Նորադարձներու մոլեռանդութեամբ, թագաւորը կործանել կուտար Բագաւանի մեհեանները, փշրել կուտար բոլոր աստուածներու արձանները, որոնց ինքն եւ իր հայրերը դարեր շարունակ մեծարեր ու պաշտեր էին։

X

Բագաւանի (Բագիններու աւան) գլխաւոր մեհեանը նուիրուած էր Վանատուր կամ Արամազդ հայր աստուածուն, ստեղծիչը տիեզերքին։ Ուրիշ մէկ բագինի մէջ ոսկեզօծ անշէջ կրակը կը վառէր։ Բագաւանի մէջ կը գտնուէր Տիգրան թագաւորի եղբօր՝ Մաժան քրմապետի դամբարանը, որու վրայ եղբայրը շինել տուած էր ընդարձակ օթեւան մը, ուր բոլոր ճամբորդները կրնային իջեւանիլ եւ ձրիաբար վայելել աստուածներու նուիրուած զոհերու միսերն ու պէսպէս նուէրները։ Անշուշտ ասոնցմէ զատ կային Անահիտի, Վահագնի եւ Աստղիկի մեհեանները, թէեւ այս մասին պատմական որոշ տուեալներ կը պակսին։ Անշուշտ կային կ'ըսենք, որովհետեւ Վաղարշ թագաւորի հրամանով Բագաւանի մէջ եւս հաստատուեցաւ աշխարհախումբ տօնակատարութեան հանդէսներ՝ տարուան առաջին օրը։ Երկու տեղ, Աշտիշատ եւ Բագաւան, միաժամանակ աշխարհախումբ հանդէսներ ունենալու պարագան հետեւանք էր երկրի ընդարձակութեան, ճանապարհներու չգոյութեան, որով անհնար էր ամբողջ Հայաստանի համար ունենալ միակ հեթանոսական կեդրոն մը, ուր աշխարհախումբ հանդէսներուն բոլոր ժողովուրդը կարենար մասնակցիլ։ Ասկէ պէտք է եզրակացնել որ Վահագն, Անահիտ եւ Աստղիկ աստուածներու նման ժողովրդական պաշտամունքի առարկայ աստուածներու բագինները անհրաժեշտօրէն գոյութիւն պիտի ունենային Բագաւանի մէջ եւս։

Նախաքրիստոնէական շրջանին՝ թագաւորը, Մեծ Քրմապետը, նախարարները, ազատանին, ազատ քաղաքացիները եւ տեղացի գիւղացիութեան հսկայ զանգուածը կը համախմբուէին Բագաւան։ Առատութեան եւ լիութեան ամիսն էր Նաւասարդը, երբ երկրագործը ամիսներու ծանր աշխատութեան արդիւնքն ամբարները հաւաքած՝ հնարաւորութիւն կ'ունենար մէկ երկու շաբաթով հեռանալու առօրեայ կեանքէն, ապրելով ուխտաւորի անհոգութեամբ, վայելելու հեթանոսական ուրախ հանդէսները։ Այդ հանդէսները թէեւ կրօնական հանգամանքով՝ մեծապէս աշխարհային բնաւորութիւն կը կրէին, հոն հաւաքուած ժողովուրդը կրօնական պաշտամունքէ զատ՝ կ'ապրէր սանձարձակ զեխութիւնով, ուրախութեամբ, խաղերով։ Այդ տօնական տրամադրութիւնը ստեղծելու մէջ անշուշտ Աշտիշատի աքանչելի գինին, կաքաւող կինները, գեղանի ցնծուհիները կարեւոր դեր մը ունէին։

Ամէն ուխտաւոր տարուան աշխատութեան արդիւնքին բաժին մը կը հանէր աստուածներուն, անոնց շնորհքին ու հովանաւորութիւնը վայելելու համար։ Մտաւորներ, որոնք աստուածներէն այս կամ այն շնորհը ստացեր էին՝ այդ հանդէսներու ժամանակ կը ցուցադրէին զանոնք։ Զինուորականը՝ իր քաջութիւնը, զինավարժութիւնը, արհեստաւորը՝ իր աշխատութեան արդիւնքները, բանաստեղծը՝ իր տաղանդը, անպատրաստից երգեր յօրինելով եւ փառաբանելով աստուածներէն իր պաշտպանը եւ կամ նախարարական տոհմերէն ոեւէ մէկը՝ որուն հովանաւորութիւնը կը վայելէր։

(Շար․) ՄԱԼԽԱՍ

ծառուղին, պառկ մը պիտի գնէ Անծանօթ Զինուորի գամբարանին վրայ։ Ամբողջ ճամբան զինուորները պիտի շարուին, իսկ վերջին 100 հարուստին վրայ՝ սպաներ։ Նոյն օրը խառն ժողով մը պիտի գումարուի, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ նախարարներուն, Մուսոլինիի եւ Կոս Զիանոյի։ Այս առթիւ յաջորդ օրն պիտի քննուի Միջերկրականի խնդիրը։ Միւս օրը մեծ զօրահանդէս մը պիտի սարքուի ամբողջ զօրաբանակի մը մասնակցութեամբ, իսկ երեկոյեան զինուորական ճմբկահարութիւն մը պիտի կատարուի ողիմպիական մարզարանին մէջ, 3000 ջահակիրներով։ Մուսոլինի Իտալիա պիտի վերադառնայ Սեպտեմբեր 30ին։

Զափազանց խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, հիւրին պաշտպանութեան համար. Հազարաւոր գաղտնի ոստիկաններ պիտի հսկեն բազմութեան մէջ։

Հիմակուընէ հսկողութեան տակ են կասկածելի իտալացիները, մանաւանդ անոնք որ Ֆրանսայէն Գերմանիա անցած են։

«Ֆրանսական բանակը անպարտելի է»

Ուրբաթ օր վերջացան Ֆրանսայի բանակին մեծ զօրափորձերը, որոնց ներկայ էին նաեւ Պ. Տալատիէ եւ Անգլիոյ պատերազմական նախարարը։ Այս առթիւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը յայտարարեց.

— «Ֆրանսա ունի բոլոր միջոցները՝ ինքն իր ձեռքով յարգել տալու համար իր ազատութիւնը եւ շահերը։ Այս յայտարարութիւնը կ՚ընեմ առանց ճարտասանական ձեւերու եւ առանց չոնչալից բառեր գործածելու, այլ խոր համոզումովը մարդու մը որ մօտէն տեսած ըլլալով ամէն բան, կրնայ այդ համոզումը տալ իր հայրենիքին։ Փարիզ վերադառնալէ անմիջապէս վերջը, ամէն միջոց ձեռք պիտի առնեմ, փութացնելու համար ռազմանիւթի շինութիւնը. որովհետեւ, այս աշխարհին մէջ մարդիկ ոչխարներուն բարեկամութիւնը չեն փնտռեր, այլ զօրաւորներուն»։

Պ. Հօր Պէլիշա, Անգլիոյ պատերազմական նախարարը, իր կարգին յայտարարեց.

— «Խորապէս ազդուեցայ ձեր սպաներուն եւ զինուորներուն ուշիմութեններէն եւ այլազան կացութեանց յարմարելու ճարտարութեննէն։ Համոզուեցայ թէ այս մարդիկը պատրաստ են ամէն բան ընելու Ֆրանսայի համար։ Իմ վրայ մեծ տպաւորութիւն գործեցին նաեւ պահեստի զինուորները եւ որ եւ է տարբերութիւն չկայ իրենց գործօն բանակի ընկերներուն հետ։ Ես Զօր. Կամըլէնը կը նկատեմ մեր ժամանակներու ամէնէն մեծ զօրապետներէն մէկը եւ գիտեմ թէ Պ. Տալատիէ ի՛նչ բոլորանուէր ուշադրութեամբ կը հետեւի յետին մանրամասնութեանց»։

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԹՈՒԱԼԻ ԴԷՊՔԻՆ քննութիւնները կը շարունակուին նոյն գաղտնապահութեամբ։ Անկիւմանական Թամպուրինի հարցաքննուելով, հաստատուեցաւ թէ դէպքին օրը Փարիզ չէր գտնուեր, բայց կասկածներ կան թէ շատ գաղտնիքներ գիտէ եւ չըսեր, մինչեւ կարգ մը խոստովանութիւններ կատարած է։

Հետապնդումները կը շարունակուին նաեւ «Փիլոնաւորներու» գաղտնի կազմակերպութեան շուրջ. Բազմաթիւ խուզարկութիւններ կատարուեցան, Փարիզի թէ գաւառի մէջ։ Հաստատուեցաւ թէ կազմակերպութիւնը միջնորդ եղած է 1936ին, երբ լուծուեցաւ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը (արքայական)։ Կազմակերպութիւնը ունէր նաեւ ուրիշ ճիւղ մը, «Մուրի ասպետներ»։

ԱՀԱԻՈՐ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ պատահեցան Ռոնի հովիտին մէջ, աննկարագրելի աւեր գործելով։ Հաղորդակցութիւնները ընդհատուեցան եւ Լիոն - Նիս գծին ճամբորդները հարկադրուեցան օթօքար նստիլ։ Երիտասարդ աղջիկ մը անհետացաւ Վիէնի մօտ, կամուրջ մը ջուրերէն քշուած ըլլալով։ Ողողումներ պատահեցան նաեւ Կրընոպլի, Վալանսի եւ մանաւանդ շրջակայ լեռներուն մէջ։ Յովային հաղորդակցութիւններն ալ խանգարուած են։ Իսկ Փարիզի մէջ, երեք օրէ ի վեր անձրեւ կուգայ եւ ձմեռնային ցուրտ մը կը տիրէ։ Տեղ - տեղ ողողումներ ալ պատահեցան։

ՎԵՑ ԶԱՒԱԿ 15 ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ.— Սպանուհի մը, Տիկին Թուաէյա, վեց զաւակ ծնաւ 15 օրուան մէջ եւ այժմ հօթներորդին կը սպասէ։ Առաջին անգամ ծնան երկու երկուորեակ աղջիկներ, տասը օր վերջը՝ ուրիշ զոյգ մը։ Վերջին երկուքը մեռելածին էին։ Հինգ օր վերջը հինգերորդ զաւակ մը ծնաւ, իսկ Սեպտեմբեր 16ին՝ վեցերորդ մը։ Երկուքն ալ հազիւ քանի մը օր ապրեցան։

1,500,000 ԱՑՑԵԼՈՒՆԵՐ կը սպասուին Փրակա, նախագահ Մազարիքի յուղարկաւորութեան առթիւ, որ պիտի կատարուի երեքշաբթի օր։ Չեխական կառավարութիւնը կառախումբեր փոխ առաւ Գերմանիայէն, Աւստրիայէն եւ Հունգարիայէն, որպէսզի կարենայ փոխադրել այս բազմութիւնը։ Բնակարանի տեղնապն ալ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ։ Կառավարութիւնը ինք վարձած է շատ մը պանդոկներ, պաշտօնական հիւրերուն համար։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Քրիլէնքօ, Խ. Միութեան դատական նախարարը, որ միեւնոյն ատեն բուն Ռուսաստանի դատական նախարարն էր, արձակուած է այս վերջին պաշտօնէն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սըրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Արամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ)։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հանձի Մայրամ Զիթլպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Զիթլպաշեանի հետ։ Տեղահանութեան միջոցին զիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France։

Կը խնդրուի արտատպել թերթերէ արտատպել։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գրեց՝ Գ. Գիւզալեան

Հրատ. «Արաքս» Հրատարակչական ընկերութեան թիւ 1։ Պէյրութ, 1937։ Գին 10 ֆրանք։ Ստանալու համար դիմել — Sarkis Pakhdikian, B. P. 589 Beyrouth (Liban).

Կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը.

Le Gérant : M. STEPMAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ՊՕՌԱ ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ չորեքշաբթի, 22 Սեպտեմբեր, ժամը 9ին հաւաքատեղին.

ԿԱՐՆԻՈՐ ՕՐԱԿԱՐԴ. Զեկուցում ակումբի մասին եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

Դիւան

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 Սեպտ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Զաքարեան» գրադարանը. 181, Cours Lafayette։ Զեկոյց Եըչ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

Բաժքիի ծննդեան հարիւրամեակը Մարսիլիոյ մէջ

Ծննդեան վիպասան եւ Հայ Ազատագրութեան առաքեալ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը պիտի տօնուի Մարսիլիոյ մէջ, յառաջիկայ Հոկտեմբեր 24 եւ 31, Շաբաթ եւ Կիրակի երեկոյեան։

Յոբելենական հանդէսները տեղի պիտի ունենան նախագահութեամբ Կաթող. Պատուիրակ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ եւ հովանաւորութեամբ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, գործօն մասնակցութեամբ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ աջակցութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ. Երիտասարդաց, Հայ Երաժշտական Միութեան, Ազգային, Հայրենակցական, Վերաշինաց, Մարզական, Երիտասարդական եւ այլ կազմակերպութեանց։

Գործադիր Յանձնախումբի կազմն է.—

Նախագահ՝ Գարեգին Եպիսկ. Խաչատուրեան, Ա. Ատենապետ՝ Կ. Փոլատեան, Բ. Ատենապետ՝ Խ. Հալաճեան, Ա. Ատենադպիր՝ Տ. Թագողեան, Բ. Ատենադպիր՝ Կ. Մելքոնեան, Գանձապահ՝ Վ. Մահաթճեան, Խորհրդականներ՝ Պ. Պ. Ե. Արմէն, Վ. Գույումճեան, Կ. Ուզգալեան, Օ. Քէօսէեան, Ս. Զէօրէքճեան, Մ. Տիրատուրեան, Վ. Խաչիկեան, Կ. Գոլիկեան։

ՅԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Հայ Սափրիչներու Միութեան կողմէ

ի նպաստ Սափրիչներու Հանգստեան Տան (Maison de Retrait)

Այսօր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէսգիշեր

Salons Marignyի սրահներուն մէջ, 26 Cours Marigny

Մէթրօ Château Vincennes

Ներկայ կ՚ըլլան՝ Սափրիչներու Ընկերութեան Նախագահը եւ վարչութեան անդամները. Սափրիչներու Հանգստեան Տան Յանձնախումբի նախագահը՝ M. Mornot։

Կը մասնակցին սափրիչներու թատերական խումբը, ղեկավարութեամբ M. Mafiaի, եւ Միութեան նուագախումբը, ղեկավարութեամբ M. Jacometի։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Կանանց մազերու վերջին նորաձեւութեանց ցուցադրութիւն։

Երգ, պար եւայլն։ Ճոխ պիւֆէ։

Մուտք՝ այրերու 8 ֆրանք, կիներու 5 ֆրանք։

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ

Մամուլի տակ է եւ մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ օրացոյցը ճոխ բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ տպագրութեամբ։

Ապսպրանքի համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝
N. Gagossian, 49, Rue Nationale, Marseille (France)։

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

— «Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը) ... գին 10 ֆրանք։
2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք։
3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ՚ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒին Գ. տարին։

Մարսիլիահայ կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Մշակութային Միութեան Յովանաւորութեամբ. յառաջիկայ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28ին, Կիրակի կէսօրէ ետք, Sal ... սրահին մէջ, մեծ պատրաստութեամբ եւ արտակարգ շուքով պիտի տօնուի նուագահանդէս մը՝ ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Գ. Ալեմշահի։ Յանձնախումբս կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը եւ չխաչաձեւել զայն։

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԽՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 21 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3530 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՖՐԱՆՍԱ ԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀՈԳԵՐՈՎ

›››› • ‹‹‹‹

Աշխարհի ուշադրութիւնը նորէն կեդրոնացած է այս երկրին վրայ, թէ ներքին եւ թէ արտաքին պատճառներով :

Ուրիշ անգամ եւս Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութիւնը յարած է շատերուն ուշադրութիւնը : Բարեկամ թէ թշնամի ուզած են հասկնալ անոր ծալքերուն, ըստ այնմ ճշդելու համար իրենց դիրքը :

Արդ, այսօրուան Ֆրանսան ուրիշ երես մըն ալ կը պարզէ, որ նոյնքան սերտ կապ ունի արտաքին քաղաքականութեան հետ

Կ'ակնարկենք այն ընկերային - տնտեսական խմորումներուն, որոնք յաջորդեցին Ժողովրդական Ճակատին : Բուն բառով՝ աննախնթաց յեղաշրջումի մը :

Ուրեմն, անհրաժեշտ է միշտ աչքի առջեւ բերել ներքին կացութիւնը, արտաքինը քննած ատեն : Մէկը միւսէն կախում ունի մանաւանդ այսօր, երբ լուրջ տագնապի մը մատնուած է Եւրոպան, ինչպէս ամբողջ աշխարհը :

Կիրակի օր ուշագրաւ ճառեր խօսեցան տասնմէկ նախարարներ եւ երեք խորհրդականներ : Ես՛ դեռ պիտի խօսին : Համայնավարներն ալ շարժման մէջ դրած էին իրենց հռետորները,— կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, օգնականը եւ ուրիշներ :

Երեւութապէս՝ առիթը ընտրական պայքարն է : Իսկ իրականին մէջ, ներքին եւ արտաքին հոգերու ծանրութիւնն է, որ քաղաքէ քաղաք շրջելու, բեմ բարձրանալու կը մղէ օրուան վարիչներն ու քարոզիչները :

Արդարեւ, բոլոր բանախօսներն ալ ճարտասանական ջանքեր կը թափէին, ոչ միայն հանրային կարծիքը լուսաբանելու, այլեւ ազդարարութիւններ ուղղելու համար :

Եւ, մանաւանդ պաշտօնական ճառերուն մէջ, աչքի կը զարնէր պարագայ մը,— աւելի դէշ օրեր կրնան հասնիլ, եթէ ժողովուրդը համերաշխ չընթանայ իր կառավարութեան հետ : Ուրեմն, ամէն բանէ առաջ ազգային միութիւն եւ գործակցութիւն : Հասարակական գոհացուցիչ՝ յանուն Ֆրանսայի բարօրութեան եւ ապահովութեան :

Ճառախօս նախարարները չէին ծածկեր դժգոհութեան գլխաւոր պատճառները, — խանգարում տնտեսական կեանքի, յարաճուն սղութիւն ապրուստի, բանուորական խլրտումներ եւ գործատիրական չհամաձայնութիւններ, նուազում արտադրութեան եւ անկում ազգային դրամի : Եւ ուժգնօրէն կը պատասխանէին բոլոր անոնց որ այս կացութեան պատասխանատու կը համարին Ժողովրդական Ճակատը, մանաւանդ անոր առաջին դահլիճը :

Իրողութիւն է որ Ֆրանսա ծանր տագնապ մը կ'անցընէ, առանց մը ի վեր : Օրինակ՝ Ֆրանքին վրդովիչ ելեւէջները : Անգլիական ոսկին 75 Ֆրանք էր 1936 սեպտեմբերին. 105ի բարձրացաւ 1937 մարտ 2ին, 128ի՝ յուլիս 12ին, իսկ անցեալ շաբթու կ'արժէր 147 ֆրանք :

Միւս կողմէ, ծանր, գրեթէ աննախընթաց անկում մը կը ցուցնէ արտաքին առեւտուրը :

Վիճակագրութեան մը համաձայն, 1937ի առաջին ութ ամիսներու ընթացքին առեւտրական բացը եղած է մօտ 12 միլիառ Ֆր., — գրեթէ կրկինը 1936ի նոյն ժամանակաշրջանին : Եւ յառետեսներ կ'ըսեն թէ 20 միլիառի պիտի բարձրանայ, տարին չլրացած :

Ժողովրդական Ճակատին հակառակորդները այս կացութիւնը կը վերագրեն ընկերային օրէնքներուն, իսկ օրուան վարիչները ուրիշ բաներ կը պատմեն, քրքրելով հին մեղքերու տետրակը :

Նախորդ վարչապետը չեչտակի կը հարցնէր, կիրակի օրուան ճառին մէջ .

— « Կ'ըսեն թէ մենք ձախողեցանք, թէ Ժողովրդական Ճակատի կառավարութիւնը՝ ընկերվարական ղեկավարութեամբ, կործանման ափը հասցուց երկիրը : Բայց ո՞վ մտքէն կ'անցընէ՝ ետ դառնալ, ջնջել ինչ որ բրինք մենք : Կա՞յ կուսակցութիւն մը, մ. պ. դ. մը որ հրապարակաւ առաջարկէ ջնջել քառասուն ժամուան օրէնքը, արձակուրդի օրէնքը, հաւաքական պայմանագրութեանց օրէնքը, իրաւարարութեան օրէնքը, Պանք տը Ֆրանսի օրէնքը, առանց խօսելու միւսներուն վրայ » :

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ պարտիլ տագնապը : Եւ երկու վարչապետները, Պ. Պ. Շօթան եւ Լէօն Պլում, ամուր կեցած են հանդերձ Ժողովրդական Ճակատի ծրագրին վրայ, հասկցուցին թէ պատրաստ են որոշ «պատշաճեցում»ներու : Ուրեմն, ոչ միայն « դադար »ը պիտի շարունակուի, այլեւ ուրիշ բարեփոխումներ, թեթեւացումներ կրնան կատարուիլ :

Այս տեսակէտէն, ուշագրաւ է նոյն ինքն Լէօն Պլումի յայտարարութիւնը .

— « Անշուշտ ամէն մարդկային գործ կատարելագործելի է : Ներկայ կառավարութիւնը իր նախագահին՝ Քամիյ Շօթանի նախաձեռնութեամբ կարգ մը պատուական սրբագրութիւններ եւ լրացումներ կատարեց իրաւարարութեան օրէնքին մէջ եւ ուրիշներ ալ պիտի կատարէ : Վճարովի արձակուրդի օրէնքը անկատարութիւններ եւ պակասներ կը ներկայացնէ : Այն օրը որ հաստատուի թէ 40 ժամուան օրէնքին գործադրութեան եղանակը չի համապատասխաներ կարգ մը ճարտարագործութեանց մասնաւոր պահանջներուն, ես չեմ կասկածիր թէ պատշաճ սրբագրութիւնները կրնան կատարուիլ համախորհուրդ բանուորական կազմակերպութեանց հետ » :

Կը նշանակէ թէ բարենորոգչական շարժումը պիտի շարունակուի նոյն հեռատեսութեամբ, անշուշտ զգուշանալով անհարմարելի ցնցումներէ :

Այստեղ է որ լուրջ փորձի մը կ'ենթարկուի Ժողովրդական Ճակատը, թէ ինքն իր մէջ եւ թէ ներքին եւ արտաքին ազդակներու ճնշումին տակ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ՆԻՈՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Միջերկրականի եւ Եւրոպայի մէջ պատերազմը աղէտ պիտի ըլլայ»

Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովը արտակարգ նիստ մը գումարեց, վաւերացնելու համար Նիոնի համաձայնութիւնը : Այս առթիւ շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ վարչապետը, Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ : Ստորեւ կ'ամփոփենք հիմնական մասերը .

— « Նիոնի համաձայնութիւնը կը կազմէ ստորագրող պետութեանց նիւթական եւ բարոյական համերաշխութեան եւ գործակցութեան արտայայտութիւնը, դիմագրաւելու համար ասպատակութեան : Միջերկրականի եւ Սեւ Ծովու պետութիւնները այդ համաձայնութեան ստորագրողներն են : Գերմանիան ալ հրաւիրուած է : Այն ցաւը զոր նախաձեռնարկ պետութիւնները յայտնեցին ուրիշ կարգ մը պետութեանց բացակայութեան համար, մեր զգացումներն ալ կ'արտայայտէ : Միւս կողմէ, ալ դցաւը յայտնելով, հրաւիրող պետութիւնները կը հաստատեն թէ միշտ փափաքող են լայն համաձայնութեան մը յանգելու : Ասպատակութեան դէմ պայքարելու համար գոյացած այս համաձայնութիւնը ինքնին այնքան բնական էր որ, սովորական եւ հանդարտ պարագաներու մէջ ուշադրութիւն պիտի չգրաւէր : Բայց համաձայնութիւնը կնքուեցաւ լարուած վիճակի մը եւ փափուկ պարագաներու մէջ : Քանի կ'երկարի Սպանիոյ պատերազմը, այնքան կը ծանրանայ 2 Սպանիաներու ենթադրեալ կուսակցութեանց եւ կուսակիցներուն երկիւղը : Ինչ որ ալ ըլլայ սպանիական հարցին ելքը, հաւանական է որ զարմանք պատճառէ բոլոր կուսակիցներուն : Մինչ այդ, Եւրոպան կը գտնուի տագնապալի վիճակի մը մէջ : Ծովահէն սուզանաւերու գործունէութիւնը ամենածանր տագնապը պատճառեց մեզի զոր տեսած ըլլայինք մինչեւ հիմա :

« Կացութիւնը տագնապալի էր եւ լարուած . Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ հրաւէրը, որ յանգեցաւ Նիոնի համաձայնութեան, կ'արտայայտէ վճռական կամք մը : Այսպէս, Եւրոպան հնարաւորութիւն կը ստանայ շնչելու : Մեզի, Թուրքերուս համար, մենք աղէտ մը կը նկատենք պատերազմը Միջերկրականի եւ Եւրոպայի մէջ : Եթէ աղէտի խօսքը կ'ընեմ հարցի մը առթիւ որուն ուղղակի առարկայ չէ Թուրքիան, պատճառը այն է որ աղէտ մը կը նկատեմ եւրոպական պատերազմը մեզի համար, անգամները մարդկային ընկերութեան

« Այն միջոցներով որ այժմ տրամադրելի են գիտութեան համար, Եւրոպան պատերազմի պարագային կրնայ կորսնցնել իր ամբողջ քաղաքակրթութիւնը եւ մոխիրի վերածուիլ : Իբրեւ պատասխանատու վարիչները այս երկրին եւ իբրեւ հաւատացող մարդկութեան հասարակական երջանկութեան՝ կը կարծենք թէ մեր պարտականութիւնն է մեր՝ կարելին ի գործ դնել պատերազմը խափանելու համար : Ասպատակութեան դէմ պայքարելու ոգին, զոր կ'արտայայտէ Նիոնի համաձայնութիւնը, որ եւ է քննադատութեան առարկայ չեղաւ որ եւ է մօտաւոր կամ հեռաւոր երկրի մէջ որ չէ մասնակցած խորհրդաժողովին : Նոյն իսկ քաղաքական տարակարծութեանց հետեւանքով եղած առարկութեանց մէջ, ոչ ոք ասպատակութեան ի նպաստ կարծիք յայտնեց : Կը նշանակէ թէ Նիոնի համաձայնութիւնը արտայայտութիւնն իսկ է օրինաւոր եւ բնական պաշտպանութեան մը : Թուրքիա կը մաղթէ որ այդ համաձայնութիւնը իր ծոցին մէջ համախմբէ այն մեծ պետութիւնները որ դուրս կը մնան եւ դառնայ աւելի լայն արտայայտութիւն մը միջազգային գործակցութեան : Կառավարութիւնը Նիոնի համաձայնութիւնը կը նկատէ գործիք մը որ պիտի ծառայէ ինքնապաշտպանութեան եւ որ ուղղուած չէ որ եւ է պետութեան դէմ : Այս հաւատքով է որ կը խնդրէ Ազգ. Ժողովին վաւերացումը » :

Վարչապետին ճառէն առաջ, Մէնէմէնճիօղլու, որ փոխանորդաբար կը վարէ արտաքին նախարարութիւնը, մանրամասնօրէն պարզած էր Նիոնի համաձայնութեան պատմութիւնը եւ գործադրութեան եղանակները :

Այս արտակարգ նիստէն վերջը, Աթաթիւրք եւ վարչապետը Պոլիս գացին :

Իտալիա պիտի համաձայնի՞

Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարները Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայանալով, երկարօրէն խօսեցան Նիոնի համաձայնութեան մասին : Այս տեսակցութիւնը բաւական պայծառացուց մթնոլորտը եւ կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ միջին ճամբայ մը գտնել, Իտալիան ալ կապելու համար Միջերկրականի հսկողութեան գործին : Իտալիոյ արտաքին նախարարը այս առթիւ ալ յիշեցուց թէ իր երկիրը պիտի մասնակցի հսկողութեան, եթէ ընդունուի հաւասարութեան սկզբունքը : Անցեալ շաբթուան պատասխանին եւ այս նոր յայտարարութեան տարբերութիւնը այն է որ, Իտալիա տրամադիր է համաձայնելու, եթէ հաւասարութեան սկզբունքը ընդունուի սկզբունքով, առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու :

Այս առթիւ իրազեկներ կը տեսնեն ուրիշ դժուարութիւն մը,— Եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա ընդունին Իտալիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, ուրիշ պետութիւններ եւ մասնաւորապէս Խ. Միութիւնը պիտի հաւանի՞ն :

Շեշտելու համար Հռոմի եւ Պերլինի համերաշխութիւնը, այս տեսակցութեանց առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ամբողջ տեսակցութեան ընթացքին հաղորդուեցաւ գերմանական կառավարութեան :

Մինչ այս մինչ այն, Իտալիա հարկ զգացած է երկու զօրաբաժին դրկել Լիպիա, ինչ որ մեծ զարմանք պատճառեց Անգլիոյ մէջ :

*** Լոնտոնի մէջ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ, շաբաթ օրուան տեսակցութենէն ի վեր : Վարչապետը Լոնտոն վերադարձաւ երէկ, եւ կը կարծուի թէ այս քանի մը օրերու ընթացքին ելք մը պիտի գտնուի, Իտալիան ալ հսկողութեան գործին կապելու համար, գոհացնելով անոր հաւասարութիւնը : Իրազեկներու կարծիքով, Իտալիա աւելի լայն մասնակցութիւն մը պիտի ստանայ Միջերկրականի մէջ :

ՉԻՆԵԻ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը շարունակուի ուժգնօրէն : Օդանաւային կռիւը սաստկացած է Նանքինի վրայ : Ճափոնցիները վար առած են 26 չինական օդանաւեր, իսկ Չինացիները՝ չորս հատ : Շանկայի չինական բանակը պաշտպանութեան երրորդ գծին վրայ քաշուած է :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓԱՐԻԶԻԱՆՆ ...

Յառաջիկայ հոկտեմբեր 4ին, Փարիզի 12րդ պատմական առեւանին առջեւ պիտի տեսնուի «զգայացունց» դատ մը :

Սպանիացի արուեստագիտուհի մը, Տիկին Անճէլիտա Վէլէզ, 50,000 փր. հատուցում կը պահանջէ փունջ մը մազի համար :

Սիրահարէ՞ն, սափրիչէ՞ն թէ վի. բարոյժէ՞ն :

Ո՛չ. արուեստակիցէ մը, նոյնպէս Սպանուհի :

Անցեալ յունիսին, ուրբաթ գիշեր մը — ինչպէս կը պատմեն թերթերը— Անճէլիտա Վէլէզ Մոնմարթրի մէկ սրահը կ'երթայ, պարի եւ երգի փորձեր կատարելու : Իրեն կ'ընկերանար դաշնակահարը :

Իրմէ առաջ, հոն գացած էր ընկերուհին, Օր. Մարիցա Քոլիան, եւ պարած քրտնած ըլլալով, քիչ մը անուշ, քիչ մըն ալ կծու հոտեր կը ծփային պզտիկ սրահին մէջ : Մանաւանդ որ պատուհանները ալ գոց էին :

Անճէլիտա Վէլէզ առաջ - ուրբաթ սուրաթ մը շինելով, ըսած կ'ըլլայ, բարձրաձայն .

— Ի՜նչ գէշ կը հոտի ...

Օր. Մարիցա, որ հանդերձարանը կը գտնուէր, հագուստը փոխելու եւ մեկնելու համար, կը լսէ այս խօսքը : Եւ կատղած, դուրս կը խոյանայ, զոյնզգոյն ածականներու տեղատարափ մը թափելով Տիկին Անճէլիտայի գլխուն :

Անճէլիտա կրնա՞ր խօսքի տակ մնալ, երբ հակառակորդը անարգած էր ոչ միայն իր ճաշակը, վարք ու բարքը, այլեւ մայրական առաքինութիւնը : Եւ երեսին կը պոռայ .

— Անկի՛րթ ...

Բաժակը յորդած էր այլեւս :

Օր. Մարիցա Տիկին Անճէլիտայի վրայ խոյանալով, կատաղօրէն կը ցնցէ, կը տրորէ զայն եւ փունջ մը մազ կը քաշէ գլուխէն, մինչ միւսը կը մռնչէր ցաւէն :

Արդարեւ, օրիորդը ութ սանթիմեթր երկայն եւ երեք սանթիմեթրլայն, ուրեմն 24 քառակուսի սանթիմեթր տարածութեան հերձ մը՝ ենթ մը բացած էր հակառակորդին գլխուն վրայ, փրցնելով ամբողջ փունջ մը մազ : Ոչ միայն խաթարած էր Տիկին Անճէլիտայի գեղեցկութիւնը, այլեւ լուրջ վնաս մը հասցուցած անոր ասպարէզին :

Կարելի՞ է նոյն տպաւորութիւնը գործել արուեստասէր, դուն ըսէ իգամոլ հասարակութեան մը վրայ, մասամբ ճաղատ, առ նուազն վիրաւոր գլուխով մը : Եւ ահա դատ :

... Զէ՞ք հարցներ, կարդալով այս պատմութիւնը .

— Ո՞ւր կը հասնէր աշխարհի վիճակը, եթէ քիչ մը բարձր արտասանուէին սա տեսակ փափսուքներ, հետեւողութեամբ Տիկին Անճէլիտա Վէլէզի .

— Ի՞նչ գէշ կը հոտի ...

— Ի՞նչքան ծանր քուներ է ...

— Սա մազերուն ներկը նայէ, ո՞վ կ'ուզէ խաբել ...

Հա՞պա եթէ նոյն մեթոտը կիրարկուէր Խ. Միութեան մէջ .

— Դեռ երէկ մերկացեց ...

— Զգոյշ կաց. չպիծ ա (լրտես) :

ՎԱՀԷ

ՏԷՐՍԻՄԸ ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՄԱՔՐՈՒԱ՞Ծ Է

›››› • ‹‹‹‹

Անատոլուի գործակալութիւնը կը հեռագրէ Խարբերդէն .—

Ճէլուզականներուն պետ Սէյիտ Րիզա որ Թունճէլիի ըմբոստական շարժումը կը վարէր, իր երկու որդիներով յանձնուեցաւ Երզնկայի իշխանութիւններուն, որոնք որոշեցին զայն դատարան յանձնել :

Կառավարական ուժերը որոնք չորս ամիսէ ի վեր կը ջանային գործադրել բարենորոգման ծրագիրը, ամբողջովին մաքրագործեցին եւ գինաթափ ըրին ճէլուզականներու եւ ըմբոստութեան որջը, Թունճէլին (Տէրսիմ) :

Թրակիոյ ռազմափորձեր Եգէականի մէջ

Թրակիայէն վերջը, Թուրքիա կարեւոր ռազմափորձեր սարքած է նաեւ Եգէականի մէջ : Թուրք թերթերը կը գրեն թէ այս ռազմափորձերը բացառիկ կարեւորութիւն մը կը ներկայացնեն, որովհետեւ զինուորական բոլոր ուժերը պիտի մասնակցին անոր :

Նաւատորմը պիտի մասնակցի Կալոյա զօրաբաժնին (Թշնամի) եւ օդանաւերու աջակցութեամբ պիտի ռմբակոծէ Իզմիրը . ապա ամրոցները յաւիթեան մասնէլէ վերջ ցամաք զօրք պիտի հանէ :

Կարմիր զօրաբաժինը պիտի փորձէ դիմադրել, բայց պիտի չյաջողի եւ պատերազմը տեղի պիտի ունենայ աւելի ներսերը :

Թուրքիա ռեկան գործադրել հսկողութիւնը

Թրքական կառավարութիւնը Նիոնի խորհրդաժողովին մասնակցող պետութիւններուն հաղորդեց թէ, ինք արդէն իսկ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առած է իր սահմանամերձ ջուրերուն հսկողութեան համար :

Թուրքիա պաշտպանութեան ցանց մը կազմակերպած է իր ծովեզերքներուն երկայնքը, սկսեալ Տարտանէլէն :

Այս առթիւ թուրք թերթերը կը գրեն. —

Մեր ջուրերուն մէջ իբրեւ թէ երեւցող անծանօթ սուզանաւի մը մասին զրոյցները կրկին կը յայլեղուին : Իրաւասու շրջանակները անհաւանական ու անհիմն կը նկատեն այն լուրը, որուն համաձայն Միջերկրականի մէջ ասպատակող անծանօթ սուզանաւերը Սեւ ծով անցած են :

Ռումանիայէն առնուած լուրի մը համաձայն, «Այոս Նիքոլաոս» հելլէն շոգենաւը Սեւ ծովու մէջ երկու սուզանաւի հանդիպած է : Շոգենաւը ընդծովականներէն մին նշմարած է Վառնայի նեղուցէն մէկ մղոն հեռու, բայց կ'ըսուի թէ այդ սուզանաւը խորհրդային է եւ Սեւ ծովու մէջ կը փնտռէ Միջերկրականէն եկած ծովահէն նաւերը, որոնք նպատակ ունին ընկղմել խորհրդային առեւտրական նաւերը :

Մեր ջուրերուն բոլոր նաւահանգիստներու վարչութեանց հրահանգ տրուած է որ եթէ կասկածելի նաւեր նշմարեն, անմիջապէս կառավարութեան տեղեկացնեն : Ցարդ այս մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն տրուած է :

Տասնմէկ նախարարներ ճառ խօսեցան ներքին եւ արտաքին խաղաղականութեան մասին

Կիրակի օր, 11 նախարարներ եւ երեք խորհրդականներ քաղաքական կարեւոր ճառեր խօսեցան Ֆրանսայի զանազան մասերուն մէջ, օրուան հոգերու մասին :

Վարչապետ Ք. Շօթան խօսելով Պլուայի մէջ, մասնաւորապէս հերքեց այն զրոյցները թէ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, ֆրանքին պաշտպանութեան համար : Ծանրանալով երկրին ելմտական եւ տնտեսական կացու -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀԱՐԵՒԱՆ ՉՈՐ ՓՈՔՈՒՄԻՆ

ԶՈՅԳ ԹՈՒՐՔԻԱՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ «ՄԷԱՐԻՖ»ԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

— . —

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ.— Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը (Մէարիֆ) մանրամասն ծրագիր մը կազմած է, Պոլսոյ հայկական դպրոցներուն համար, անցեալ տարիէ 17ին: «Նոր Լուրեր» աշխատակիցներէն Արշամ Ներսէսեան տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին —

Պոլսոյ մէջ ազգին դրամով պահուած մէկ լիսէի դէմ 20 նախակրթարաններ կը գտնուին, հետեւաբար նախակրթարաններու վիճակը աւելի հետաքրքրութիւն յառաջ կը բերէ ։

Ամէն հայ տղայ կրնայ երկրորդական կամ լիսէի կրթութիւն չստանալ, բայց պարտաւոր է նախակրթութիւն մը ունենալ, հետեւաբար այդ նախակրթութիւնը կարելի եղածին չափ հաստատուն պէտք է ըլլայ ։

Նոր հրատարակուած ծրագիրը մանրամասնօրէն կը բացատրէ թէ նախակրթութեան 5 կարգերու մէջ որ ճիւղերը ինչ կերպով պիտի դասաւանդուին ։

Շաբաթական դասախօսութիւնը 34 պահ է 12 ճիւղերու վրայ, ինչպէս՝ պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, քաղաքացիական կրթութիւն (այս երեքը 4րդ դասարանէն պիտի սկսին), ...

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐ

— . —

« Հայրենիք » հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 սեպտ.)

— « Ամերիկահայ Ազգ. Երեսփ. Ժողովը, որ պիտի գումարուի սեպտ. 11 եւ 12-ին, Նիւ Եորքի Մայր Եկեղեցւոյ սրահը, ունի երկու կարեւոր պարտականութիւն —

1. Քննել Ազգ. Կեդր. Վարչութեան եւ անոր ենթակայ այլ մարմիններու միամեայ գործունէութիւնը:

2. Պատրաստել ուղեգիծ մը՝ յառաջիկայ տարուան ընթացքին ազգային գործերը աւելի կանոնաւոր եւ արդիւնաւէտ վարելու համար:

Այս երկու հիմնական խնդիրներէն առաջինը ձգելով Ազգ. Երեսփ. Ժողովին, քանի որ պատկան մարմիններու կատարած գործերը դեռ հանրութեան սեփականութիւնը չեն դարձած իրենց բոլոր մանրամասնութիւններով, մենք անհրաժեշտ կը գտնենք պարզել այն խնդիրը թէ՝ ամերիկահայ ժողովուրդը ի՛նչ ակնկալութիւններ կրնայ ունենալ Ազգ. Երեսփ. Ժողովէն եւ անմիջականօրէն կամ միջնորդաբար անկէ բխած մարմիններէն ։

...

Այդպէս եւ Տարասանէյէն դուրս ։ « Մենք Թուրքիոյ դինակիցն ենք »,— յայտնեց Ցուսատասը՝ Հէնիքէլուէն մինչեւ Գոնտինիոը կամ Ծալտարի - աը ։ «Թուրքիա եւ Ցուսատասն անջատ երկիրներ չեն այլեւս։ Սահմաններ չկան մեր միջեւ այլէ վերջ »։ Այս էր, դեռ մէկ երկու տարի առաջ, ժամանակաւորապէս Աթէնքի յանկերգը։ Եւ Բիւլտիի Արաս Փիրէքն ասոր կը դէնէր ... ենթիւրի ասոր դրած ըլլալու չափ ինքնավստահ ու տիրական ձեւով ։

...

«ՓԻԼՈՆԱՒՈՐՆԵՐԸ»

— . —

...

...թիւնը երկու անջատ հատուածականութիւն կը ներկայացնէր ռուսական ու թրքական տիրապետութեանց տակ, վերոյիշեալ ներքին ինքնավարութիւ[նը] [ո՛չ մի]այն չխափանուեցաւ եւ ո՛չ միայն հանդուրժուեցաւ երկու կայսրութեանց, այլ եւ անոնց օրէնսդրութեան մաս կազմեց:

1827—1829 տեւող նախ ռուս-պարսկական, ապա ռուս-տաճկական պատերազմներէն յետոյ, երբ Հայաստանի մէկ կարեւոր մասը, մէջն ըլլալով Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան կեդրոն Էջմիածինը, ինկաւ ռուսական տիրապետութեան տակ, ցարական կառավարութիւնը խորհեցաւ Հայերուս տալ ներքին ինքնավարութիւն մը:

Այսպէս է որ 1896ին ցարական հըրամանագրով հաստատուեցաւ կանոնադրութիւն մը, որ ծանօթ է Պոլոժենիա ռուսական անունով:

Հազիւ քառորդ դար յետոյ, 1860ին կազմուեցաւ եւ կառավարութեան վաւերացումին ենթարկուեցաւ Թըրքահայոց Ազգ. Սահմանադրութիւնը:

Երկուքն ալ արտաքուստ կը կրէին կրօնական համայնքի մը տրուած անձնաշնորհներու նկարագիրը, բայց ըստ էութեան կը պարփակէին ազգային ինքնավարութեան մը ներքին առաւելութիւնները:

Այսպէս, Ազգ. Սահմանադրութեան մէկ կէտը կ'ըսէր —

«Ազգին պարտաւորութիւնն է՝ ազգային ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ եւ ՆԻՒԹԱԿԱՆ պիտոյից հոգ տանիլ. Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դաւանութիւնն ու աւանդութիւնք անեղծ պահել. մանկութեան երկսեռ [illegible] գիտութեանց [illegible] ամէն ատենին թէ մանչ թէ աղջիկ տղոց դաստիարակութեան ազգային հաստատութիւնները պայծառ պահել. հասոյթները [illegible] կերպով աճեցնել եւ ծախսերը խնամութեամբ տնտեսել: Ազգ. ծառայութեամբ մշտնջենաւորած [illegible] անձանց կացութիւնը բարւոքել եւ աղքատ անդորրել. կարօտ ոչ խնամք տանիլ հայրաբար. ազգայնոց մէջ ծագած վէճերը արդարութեամբ խաղաղել. եւ վերջապէս ազգային յառաջդիմութեան անձնուէր աշխատիլ »:

Եթէ անմիջապէս ըսենք որ Ամերիկահայ Ազգ. Սահմանադրութիւնը կազմուած է Թրքահայոց Ազգ. Սահմանադրութեան հետեւողութեամբ, պատշաճեցնելով ի հարկէ տեղական պայմաններուն, պարզ կ'ըլլայ թէ՝ Ամերիկահայ ժողովուրդը ինչ կ'ակնկալէ Ազգ. Երեսփ. Ժողովէն եւ անոր ընտրած մարմիններէն:

Ամերիկահայութեան բարոյական, մտաւորական եւ նիւթական պահանջներու գոհացումը եւ կանոնաւորումը. Ազգային աւանդութիւններու եւ եկեղեցական դաւանութեան պահպանումը. Հայ լեզուի եւ մշակոյթի տարածումը, մանաւանդ նոր սերունդին մէջ. Ներքին վէճերու հարթումը. Կարօտեալներու հոգածութիւնը. Մէկ խօսքով ազգային ինքնավարութեան պահպանումը, զարգացումը եւ արդիւնաւորումը: Ահա մեր ժողովուրդին ակնկալութիւնները ազգային իշխանութենէն:

×

Մանրամասնութիւնները ձգելով տեղական հոգաբարձութիւններուն եւ օժանդակ մարմիններուն, ազգային կեդրոնական իշխանութիւնը յառաջիկայ տարի պէտք է ցուցնէ աւելի ներուժ գործունէութիւն մը՝ մանաւանդաբար երկու մարզերու մէջ — Եկեղեցի եւ Դպրոց:

Եւ որովհետեւ Եկեղեցին եւ Դպրոցը միաժամանակ ղեկավարել եւ վերոյիշեալ ասպարէզներուն հասցնելը դիւրին գործ չէ, մանաւանդ մեր պայմաններուն մէջ, թերեւս լաւագոյն պիտի ըլլայ կրթական գործի կազմակերպումը եւ վերին հսկողութիւնը դէթ որոշ շրջանի մը համար յանձնել, օրինակ, Հ. Կ. Խաչին, որ արդէն իսկ բաւականաչափ դպրոցներ կը պահէ եւ որուն անդամուհիները կրնան ժամանակ տրամադրել ու ընտանիքներու մէջ ալ կենդանի հետաքրքրութիւն առթել դէպի ամերիկահայ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութիւնը:

Պէտք է լրջօրէն մտածել ու հետեւողականօրէն գործել՝ Միացեալ Նահանգներու մէջ Հայ Եկեղեցին եւ Հայ Դպրոցը իրենց կոչումին համապատասխան բարձրութեան հասցնելու համար »:

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ԱՐԱՄ ՇԻՐԻՆԵԱՆ

ԽՄԲ. — Երկու շաբաթ առաջ Աղեքսանդրիոյ մէջ մեռաւ երիտասարդ ընկեր մը, Արամ Շիրինեան, որ եղած է Աթէնքի «Նոր Օր»ի հիմնադիրներէն մէկը: Իր մտերիմը, ընկեր Բ. Թաշեան, այս առթիւ գրութիւն մը հրատարակած ըլլալով ողբացեալ ընկերոջ մասին, կ'արտատպենք հիմնական մասերը.—

Դժբախտ Արամը:

Ես ճանչցայ զինքը 1915ին, աքսորի ճամբուն վրայ: Երկուքս ալ դպրոցէն խլուած ու նետուած էինք այն ահաւոր ուրականին մէջ, որ Հայկական Եղեռն կը կոչուի հիմա: Մեր աքսորավայրին մէջ (Զոր կայարան) մեր վրանները կից էին իրարու: Ու մենք գրեթէ միասին էինք միշտ, իրարու պատմելու համար բաներ, որոնք այնքան միամիտ ու այնքան «հեռաստանեայ» կը թուին հիմա ինծի:

Կը յիշեմ որ իր երանելի հայրը յաճախ կ'ըսէր իմ երանելի հօրս.

« Մենք չենք ուզեր տարուկի պէս ապրիլ »: Թափայէլ աղան, Արամի հայրը, թրքախօս էր իբրեւ Աֆիոն-Գարահիսարցի, եւ չկրնալով «տարուկի պէս» ըսել այնպէս՝ ինչպէս որ է, կը հնչէր «ալտրուկի պէս»: Հիմա երկուքն ալ իրենց յաւիտենական քունը կը քնանան երկրի մը մէջ, ուր Հայը հպարտ էր միշտ՝ տարուկի պէս ապրիլ չուզելուն համար:

1915ի աշնան մենք բաժնուեցանք իրարմէ: Արամը իր ծնողքին հետ գընաց, եթէ չեմ սխալիր, Տիգրանակերտի կողմերը: Ու հոն ալ մնաց, ինչպէս իմացայ ետքէն, գերմանական ընկերութեան մը մէջ, շնորհիւ գերմաներէնի իր հմտութեան:

Տարիներ անցան: Ու մինչ կը կարծէի, թէ ինքն ալ զոհերէն մէկն էր Հայկ. Եղեռնին, օր մը, 1923ին, Աթէնքի մէջ կրկին հանդիպեցայ իրեն: Քանի մը ընկերներով սրճարան մը նստած էինք հոն, երբ յանկարծ աչքիս զարկին իր կարճ հասակն ու զըւարթ, վառվռուն, միշտ ժպտուն դէմքը: Համբուրուեցանք. կարծեմ մինչեւ իսկ լացինք, թերեւս ողջ մընացած ըլլալնուս համար ...:

Իզմիրի աղէտէն վերջ, ինքն ալ իրեններով անցեր էր Յունաստան եւ արդէն «տուն տեղ» եղեր էր Աթէնքի մէջ: Օտար հաստատութեան մը մէջ կը ծառայէր իբրեւ պաշտօնեայ: Կապեր հաստատեր էր Աթէնքի պետական անձերուն եւ պաշտօնատուներրուն հետ: Ինք, Գաբրիէլ Լազեան ու Անտոն Կազէլը ձեռնարկեր էին ընկերակցաբար հիմնելու « Նոր Օր »ը: 1923 Ապրիլին էր կարծեմ, որ սկսաւ լոյս տեսնել թերթը, երկու էջով: Անտոն Կազէլ խմբագիր էր, Լազեան՝ «Վարչապետ», իսկ ինք կը թարգմանէր քաղաքական եւ տեղական լուրերը, միաժամանակ հայերէնի վերածելով զանազան վէպեր, Վարուժա ծածկանունով:

Ինք եւ միւս երկու ընկերներն էին որ Յունաստանի մէջ Դաշնակցական մարմին մը առեղծեցին, անոր շուրջ հաւաքելով ոչ միայն հինները, այլեւ նորեր: Այդ շրջանին՝ Արամ կարեւոր դեր մը ունեցաւ կուսակցական, հանրային ու գրական կեանքին մէջ: Ատեն մը եղաւ նաեւ յունահայ Պատգամաւորական Ժողովի անդամ:

Քանի մը տարի ետք, Աղեքսանդրիոյ մէջ՝ ուր կը գտնուէի ես 1923էն ի վեր, դարձեալ հանդիպեցայ Արամին: Նոր եկեր էր Աթէնքէն ու Եգիպտոս պիտի հաստատուէր: Ընդհանուր բեկում մը կար իր հոգեկան տրամադրութեան մէջ: Գուցէ շատ յոգնած էր: Գուցէ դառնութիւններ ունեցած էր Յունաստանի մէջ: Հետաքրքրութիւնը շատ հեռուները չ'երթար: Բայց յայտնի էր որ առջի խանդավառութիւնը չունէր իբրեւ հանրային մարդ: Այդպէս ալ մնաց երկար ատեն: Քաշուած ապրեցաւ, մինչեւ որ անկէ տարի մը երկու տարի առաջ, հրաւիրեցին զինքը մասնակցելու Աղեքսանդրիոյ Քաղաք. Ժողովին:

« Տրեգաններ » դրամատունը մտաւ, Աղեքսանդրիոյ մէջ անոր հիմնադըրութեան թուականին, շնորհիւ, դարձեալ, գերմաներէնի իր հմտութեան եւ հաշուակալութեան մէջ ձեռք բերած փորձառութեան: Պաշտօնեաներու չորս թէ հինգ դասակարգերուն մէջ, ինք կը պատկանէր երկրորդ դասակարգին:

Երբեմն կը հանդիպէի իրեն, Աղեքսանդրիոյ մէջ: Վերջին տարին նիհարցած գտայ զինքը: Դէմքը չունէր իր առջի գոյնը. գեղնած էր: Երբեք մտքէս չանցաւ որ մահը կրնար իր գրոշմը դրած ըլլալ անոր ճակատին վրայ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով:

ՑՐՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐ

ԾԱՅՐ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

« Սիոն » հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Ծայր. Արեւելքի Հայերու մասին —

Խարպինի Հայ Համայնքը իբր վարչութիւն ունի Ազգային Կոմիտէ մը կամ մարմին մը, հինգ անդամներէ, եւ Հոգաբարձութիւն մը, երեք անդամներէ: Առաջինին միայն երեք անդամները այժմ պաշտօնի վրայ կը մընան եւ են՝ Միքայէլ Տէր Յովակիմեան՝ նախագահ, Սարգիս Կրծեան՝ երէցփոխ, Յովհաննէս Մկրտիչեան՝ անդամ: Հոգաբարձուներն են. — Կարապետ Յովհաննէսեան, Կամաւոր Յակոբեան, Թադէոս Տէր Յակոբեան: Կը կառավարուին կանոնագրով մը, որ ոչ մեր Սահմանադրութեան կը նմանի, եւ ոչ Պոլոժէնիային, այլ աւելի կը յիշեցնէ վարչաձեւը գաղթական ռուս ժողովուրդին, որուն հետ շփման մէջ եղած են երկար ատենէ ի վեր.

Ունին նաեւ Տիկնանց Միութիւն մը: Վերջերս կազմուեր է նաեւ Տիկնանց Հ. Մ. Ը. Միութիւն մը, եւ նըպատակ կայ եղեր հետագայ միւս գաղութներուն մէջ ալ կազմել մասնաճիւղեր: Եկեղեցին չունի եղեր մասնաւոր եկամուտի աղբիւր, եւ ամէն ինչ կը գոյանայ կամաւոր նուէրներէ:

Կարապետ Սաղաթեան, Խարպինի ազգայիններէն, այժմ Տայրէն փոխադրուած, վերջերս կտակ մը ըրած է, բաժին հանելով նաեւ Երուսաղէմի, պայմանաւ որ կալուած մը գնուի, արդիւնքը դպրոցին յատկացուելու համար:

Խարպինի մէջ կայ նաեւ անաստուածութեան դէմ պայքարող եկեղեցական ժողով մը, ռուս եպիսկոպոսի մը նախագահութեան ներքեւ, որուն կ'անդամակցին բոլոր եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, նոյնիսկ Լատինները, հետեւաբար նաեւ Հայոց հոգեւոր հովիւը, իսկ Շանկայի մէջ կայ երիտասարդաց Միութիւն մը, նախագահ ունենալով Վարդան Զազալեանը, որ Մելիք Նուպարեանի բարոյական հեղինակութեամբ եւ մեծ ջանքերով կ'աշխատի վարձել տուն մը, աղօթարանի վերածելու համար զայն. այդ նպատակին համար արդէն հաւաքուեր է գոհացուցիչ գումար մը:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Յուշարձանի շինութեան Կեդրոնական Յանձնախումբս շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.—

Յուշարձանի ի նպաստ Ամերիկայի Հանգանակութեան հաշուէն Նիւ Եօրքի Կեդրոնական Յանձնախումբէն՝ 300 տոլար, օրուան արժէքով	8003.50
Ուխտագնացութեան առթիւ Հայ Արիներու օժանդակութեամբ ծախուած լուսանկարներու փոխարժէքը	367.50
Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու միջոցաւ նուիրատուներու վաճառումէն գոյացած	250
	8621
Նախորդ գումար	24624.55
Ընդհ. գումար	33245.55

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Բրուսէի պէյ խնդաց: Եւ երբ ան [...] երբեք ձայն չհանեց, Թալէաթ համա[...] ռօտ կերպով պատմեց անոր Էնվէրի հետ ունեցած տեսակցութիւնը: Ի վերջոյ Թալէաթ ըսաւ անոր.

— Երկու թափառաշրջիկ Արաբներ, երկու տգէտ ու տխար Հնդիկներ եւ հինգ ժանիքաւոր Իթթիհատճիներ ճամբայ կ'ելլենք Ասիոյ յաղթելու: Պատրաստ եղիր, Բրուսէի պէյ:

— Որո՞նք են այդ հինգ ժանիքաւոր Իթթիհատճիները.

— Մէկը ես, երկրորդը Էնվէր, երրորդը Ճէմալ, չորրորդը Նազըմ եւ հինգերորդը Պէհաէտտին Շաքիր: Բէյ ժանիքաւորներու կարգին չենք սեպեր, հոգ մի ըներ:

Թալէաթ փաշա կ'ախորժէր Բրուսէի պէյի հետ այս տեսակ կատակներ ընել: Այդ պատճառաւ յաճախ նման կատակներ ու խօսակցութիւններ կ'ունենար անոր հետ: Այլապէս, Թալէաթ Էնվէրի կողմէ առաջարկուած իսլամական միութեան ծրագիրը լըջութեամբ ընդունած եւ շահագրգռութիւն ցոյց տուած էր: Նախ իրենց նըպատակը իբրեւ կազմակերպութիւն հրապարակ գալն էր: Երկրորդ գերը արդէն Մոսկուայի մէջ պիտի խաղցուէր. Փոխանակ պարապ կենալու, գործի մը վրայ տեսնուիլ աւելի լաւ չէ՞ր:

Այս միջոցին դուռը զարնուեցաւ եւ Ապտիւլ Ազիզ Չաւուշ, Էմիր Շէքիպ Ասլան եւ երկու Հնդիկներ ներս մըտան: Թալէաթ փաշա զանոնք նախ ընդունեց հիւրանոցի մէջ եւ հոն խօսակցութիւններ ունեցաւ անոնց հետ: Վերջը խօսակցութեան նիւթ դարձուց իսլամական միութեան խնդիրը: Առաջին անգամ ան իր խօսքը ուղղելով Ապտիւլ Ազիզ Չաւուշին, հարցուց.

— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը նման միութեան մը մասին:

Միշտ ժպտերես տեսնուող Եգիպտացի շէյխը այս հարցումը լսելուն պէս, տխրացաւ եւ երեսը կախուեցաւ: Սակայն, անոր կեղծ իսլամասիրութիւնն ու հականգլիական տրամադրութիւնները ստիպեցին որ պէտք եղած խանդավառութեամբ ընդունի Թալէաթի առաջարկը: Արդ, պատասխանեց.

— Էնվէր փաշայի կողմէ Մոսկուայի մտածողութեան մասին տեսնուող եւ ձեր Վսեմութեան կողմէ առաջարկուած այդ կազմակերպութեան յաջողութեան համար պատրաստ եմ կարելին ընելու: Եթէ կ'ուզէք այդ միութեան ծրագիր-կանոնագիրը կը պատրաստենք միատեղ:

Ապտիւլ Ազիզ Չաւուշի այս պատասխանէն վերջ Թալէաթ դառնալով Էմիր Շէքիպ Ասլանին ու Հնդկաստանցի Իսլամներուն ըսաւ.

— Մեր եղբայր Ապտիւլ Ազիզ Չաւուշի խօսքերուն համամա՞յն էք:

— Շատ յարմար է:

— Հետեւաբար կանոնագրի պատրաստութեան կրնանք սկսիլ: Բայց ես կողմնակից չեմ որ բոլորս միատեղ աշխատելով անոր պատրաստութեամբ զբաղինք: Եթէ կ'ուզէք, ես ընկերներուս հետ կը պատրաստեմ այդ կանոնագիրը եւ յետոյ կը ներկայացնեմ ձեզի, եթէ փոփոխութիւններ պէտք տեսնէք կ'ընէք, եթէ յաւելումներ ուզէք կ'աւելցնէք:

Ներկաները « շատ լաւ » ըսելու բաւականացան: Իսկ Էմիր Շէքիպ Ասլան, իր սովորական կեղծաւորութեամբ, կզակը աջ ու ձախ դարձնելով ըսաւ.

— Իրաւունք ունիք, փաշա, կանոնագրի մէկ ձեռքէն ելլելը գործը կը դիւրացնէ:

Ապտիւլ Ազիզ չաւուշ եւ Էմիր Շէքիպ Ասլան բացառութիւն կազմելով, միւս իսլամ ներկայացուցիչները՝ երկու Հնդկաստանցի եւ մէկ Ջինացի իսլամները կատարեալ անկեղծութեամբ եւ խանդավառութեամբ փարած էին իսլամական միութեան գաղափարին. որովհետեւ անոնք կը պատկանէին իրենց հայրենիքը օտար կայսրութեանց լուծէն ազատել ուզող հոսանքներու: Այդ օր Թալէաթ փաշայի բնակարանին մէջ տեղի ունեցող խօսակցութեանց հետեւանքով ծրագրուած իսլամական միութեան ծրագիրը անոնք փրկութեան լոյս կը նկատէին: Եղծերը չէին գիտեր որ շատ խախուտ հիմերու վրայ դրուած է այդ միութիւնը եւ կը ծառայէ մանաւոր նկատումներու եւ շահերու: Իրականին մէջ, Էնվէր փաշա իր Մոսկուայի մէջ մշակած ծրագիրներն ու ձեռնարկները յաջողցնելու համար գործիք կը ծառայեցնէր իսլամական միութիւնը: Թալէաթ փաշա, որ Էնվէրը չարունակ կը ծաղրէր եւ անոր բոլոր ձեռնարկները կը քննադատէր, այս անգամ համակերպեցաւ եւ ուժ տալ սկսաւ: Ժամանակ շահելու եւ իր շուրջինները զբաղեցնելու քաղաքականութիւնը Թալէաթը կը մղէին այդպէս ընելու: Այդ կերպով, նախ՝ Էնվէր գոհ պիտի մնար: Հնդկաստանցի իսլամները յուսալով որ օտար լուծը պիտի թօթափի իրենց վրայէն, դարձեալ գոհ կը մնային: Իսկ եթէ, բախտի բերումով այդ շարժումը յաջողէր, ինք ամէնէն մեծ պատիւը վայելած պիտի ըլլար: Եթէ ձախողէր, այն ատեն պիտի յիշէր սկզբնական շրջանին արդէն իր թերահաւատ ըլլալը եւ Բըրուսէի պէյին յայտնած ըլլալը:

Քանի մը շաբաթ վերջ արդէն իսլամական միութեան կանոնագիրը պատրաստուած եւ տպուած էր, առանց ներկայացուելու ժողովին մասնակցող Իսլամներու: Նոյնիսկ Մոսկուա ալ ղրկուած էր այս տպագիր կանոնագիրը: Իսկ Ապտիւլ Ազիզ չաւուշ, Էմիր Շէքիպ Ասլան եւ Հնդկաստանցի Իսլամներ կը սպասէին որ պիտի հրաւիրուին պատրաստուելիք կանոնագրի յօդուածները մէկիկ մէկիկ քննելու:

(5) (Շար.)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Համբաւաւոր զօրականներ հրապարակով ամեհի գազաններու հետ կը չափուէին զինուած կամ անզէն, երբ հազարաւոր աչքեր սարսափով եւ անչափ հետաքրքրութեամբ կը հետեւէին այդ արիւնոտ մենամարտին: Յանդուգն կառավարներ միաձի կամ երկձի կառքերով ասպարէզ կ'իջնային մրցելու իրարու հետ, դառնալով որոշ տարածութեան մը վրայ:

Ամենաժողովրդականը այդ հանդէսներէն ձիարշաւն էր: Հարիւրաւորներ կը մասնակցէին այդ մրցումին՝ ցուցադրելով իրենց վարպետութիւնը եւ հայկական ազնուացեղ ձիերու բարձր յատկութիւնը, որ հըռչակուած էր աշխարհի ամէն կողմը:

Հարիւր հազարներու հասնող տօնական տրամադրութեան մէջ գտնըւող ժողովուրդը, վրաններու տակ հաւաքուած հետաքրքրական նորութիւնները կը դիտէր: Հոս՝ ձեռնածու մը զարմանահրաշ փորձեր կը կատարէր, հոն՝ լարախաղաց մը [illegible] կապուած [illegible] բարակ չուանի մը վրայ կը պարէր. ուրիշ տեղ մը երկու [illegible] հօրթ մը բազմութիւնը դէպի իրեն կը քաշէր: Ուրիշ բազմաթիւ վըրաններու մէջ ալ ամէն տեսակ արհեստաւորներ իրենց աշխատանքները ի տես դրած էին:

Բայց ասոնց մէջ ամենահետաքրքրականը գուսաններու հաւաքոյթներն էին: Շուրջանակի նստած, տաւիղներու եւ բամբիռներու ընկերակցութեամբ, գուսանները կ'երգէին հայ թագաւորներու կատարած քաջագործութիւններէն, դիւցազներ աստուածներու կեանքէն, անոնց կատարած մեծագործութիւններէն, գովաբանելով անոնց մասնայատուկ առաքինութիւնները, պանծացնելով աստուածային շնորհն ու գեղը անոնց:

Վահագն աստուածը, որ թէեւ ծագումով յունական Հերակլէսն է, բայց հայ ժողովուրդը, ինչպէս վարուեր էր աստուածներու շատերու նկատմամբ, զայն ամէնէն աւելի ազգայնացուցած էր, դարձնելով Հայաստանի ամենաժողովրդական արեւ աստուածը, քաջութեան, կռուի, յաղթութեան բարձրագոյն մարմնացումը: Մայր զգաստութեան եւ ողջախոհ Ա ն ա հ ի տ, որքան ալ ամենաժողովրդական եւ փառաբանուած աստուածուհին էր, տարակոյս չկայ սակայն որ աշխարհախումբ հանդէսներու իսկական տէրուհին Աստղիկն էր, սիրոյ, երգի եւ մայրութեան աստուածուհին, որ իրեն վերագրուած նկարագրով իսկ կը համապատասխանէր այդ հանդէսներու ոգիին:

Բնականաբար գուսաններու անվերապահ պաշտամունքը նախ անոր կ'ուղղուէր, աւելի անոր գովքը, անհասանելի գեղեցկութիւնը կ'երգուէր, տրուած ըլլալով որ աշխարհախումբ հանդէսներու ժամանակ արբեցողութիւնը, ցոփութիւնը, զուարճութիւնը առաջնակարգ տեղ կը բռնէին: Ասով մէկտեղ՝ գուսաններու երգերուն ոգեւորութեան ամենագլխաւոր աղբիւրը Վահագն աստուածն էր: Կ'երգէին անոր արեւի երկունքէն ծնիլը, խաւարի վիշապներուն դէմ մղած մըղեգին պատերազմը, որուն ընթացքին սպաննած էր ահարկու վիշապները ու այդ յաղթութեամբ ամենահաստատ էր խաւարի տիրապետութիւնը աշխարհի վրայ: Ահա թէ ինչպէս կ'երգէին վիշապաքաղ հերոսի՝ Վահագն աստծու ծնունդը.—

Երկնէր երկին եւ երկիր,
Երկնէր եւ ծիրանի ծով,
Երկն ի ծովուն ունէր զկարմրիկ եղէգնիկն.
Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր,
Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր,
Եւ ի բոցոյն պատանեկիկ վազէր,
Վազէր խարտեաշ պատանեկիկ.
Նա հուր հեր ունէր, ապա թէ բոց ունէր մօրուս,
Եւ աչկունքն էին արեգակունք:

Ռամիկն ու ազատանին խմբուողուած գուսաններու շուրջը, յափշտակութեամբ կը լսէին անոնց այնքան պատկերաւոր երգերը, Վահագնի եւ Աստղիկի յաւիտենական սէրը:

Ժողովուրդի հետաքրքրութիւնը յարաճ ծայր աստիճանին կը հասնէր, երբ գուսաններու մրցումը կը սկսէր: Ահա գուսան մը ասպարէզ կը կարդար միւսներուն յանպատրաստից երգ մը ըսելով, որու շարունակութիւնը յաջորդ գուսան մը պէտք էր յօրինէր: Մէկ ուրիշը երգելով հարցումներ կու տար աստուածներու կամ թագաւորներու կեանքին վերաբերեալ որոշ դէպքի մը մասին, բայց այնպիսի ձեւով մը, որ ոչ ժամանակը եւ ոչ ալ թագաւորը կամ աստուածը պարզօրէն հասկնալի ըլլային: Հակառակորդը նոյնպէս երգով պիտի պատասխանէր գտնելով ճիշդ պատասխանը:

Մրցումներու մէջ յաղթական ելնողները Մեծ Քրմապետի կողմէն կը վարձատրուէին վարդի պսակներով, որոնք ա ս տ ո ւ ա ծ ն ե ր ո ւ արձաններուն վրայէն կ'առնուէին, մանաւանդ Աստղիկ աստուածուհիի մեհեանէն, որու բագինն ու ոսկեձոյլ արձանը չքնաղօրէն զարդարուած կը լինէին բազմազան ծաղիկներով, բայց յատկապէս վարդերով:

Այդ պատճառաւ ալ այդ հեթանոսական տօնախմբութիւնը կը կոչուէր նաեւ Վարդավառ:

Մեծ Քրմապետը ընդհանրապէս թագաւորական ընտանիքէն եւ կամ յայտնի նախարարական տուներէն ընտրուած, հանդիսաւոր զոհաբերութիւններէ եւ պաշտամունքէ վերջ, Արածանիի սուրբ ջրէն առնելով կը սրսկէր ժողովուրդի հոծ բազմութեան վրայ, որպէսզի ժողովուրդը մաքրուի բոլոր մեղքերէն: Վարդավառի այս հեթանոսական սովորութիւնը մինչեւ այսօր ալ անաղարտ կերպով կը մնայ քրիստոնեայ Հայերու մէջ:

Ջուր սրսկելու պահուն հարիւր հազարներու հասնող ուխտաւորներէն ամէն մէկը աղաւնի մը բաց կը ձգէր, որոնք հազարներով կը սաւառնէին բազմութեան վրայ՝ մթնոլորտը լեցնելով թեւերու բախումով: Այդ պահը աշխարհախումբ հանդէսի ոգեւորութեան գագաթնակէտը կը համարուէր. Հազարաւոր աղաւնիները օդին մէջ կը դառնային, ու վարը՝ տաւիղներու, բամբիռներու եւ լեփորներու ներդաշնակ երաժշտութեան կ'ընկերանար ամբոխի գոռոցը՝ որ ալեկոծ ծովու մռնչիւնին կը նմանէր:

Աշխարհախումբ հանդէսներու երկրորդ կեդրոն՝ Բագաւանի հոյակապ տաճարներն ու ազգային աստուածներու արձանները անխնայ կը խորտակուէին Տրդատ Թագաւորի հրամանաւ: Երբ Լուսաւորիչ հասաւ Բագաւան, թագաւորը զօրքով եւ մեծամեծներով դիմաւորեց Սուրբը: Հոն Բագաւանի բագիններու տեղ Ս. Լուսաւորիչը բագիններու սրբատաշ քարերէն բարձրացուց Հայաստանի երկրորդ եկեղեցին, որուն մէջ ամփոփուեցաւ Ս. Յովհաննու նշխարներէն մաս մը:

Զօրքն ու զօրականները, ազատն ու անազատը, թագաւորն ու նախարարները երեսուն օր ծոմապահութեամբ, ապաշխարելով եւ աղօթելով անցընելէ վերջ, Արածանիի ջուրերուն մէջ մկրտուեցան Ս. Լուսաւորիչէն եւ այդ օրէն սկսած քրիստոնէութիւնը դարձաւ Հայաստանի պետական կրօնը: Այսպէս բոլոր ազգերու մէջ Հայաստանը առաջնութիւն կը վայելէ պետականօրէն քրիստոնեայ դառնալով:

Դարերու ընթացքին Սուրբ Յովհաննու սկզբնական եկեղեցին, որ վերջին նոր շէնքերու յաւելումով վանք կոչուեցաւ, քանի մը անգամներ վերաշինուելով հասաւ մեծ պայծառութեան, դառնալով Հայաստանի հռչակաւոր վանքերէն մէկը:

Եկեղեցին անպերադանցելի մնաց հին եկեղեցիներու մէջ իր մեծութիւնով եւ շքեղութեամբ: Հաւանական կը համարուի որ «Հերակլ կայսեր կողմէ եւ կամ անոր օժանդակութեամբ եկեղեցին վերաշինուելով շըջապատուեցաւ յաղթանիստ պարիսպներով:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

թեան վրայ, վարչապետը գիտել տուաւ թէ փոխարժանակ վաճառման գինը աւելցած են միայն 4 առ հարիւր, յուլիս 1էն ի վեր, թէ 8,000,000,000 ֆրանք գոյացած է նոր տուրքերէն եւ երկաթուղիներու բացը 2,500,000,000 ֆրանք նուազած է, շնորհիւ գիներու յաւելման։

Շեշտելէ վերջ թէ «ոչ մէկ երկիր այնքան անկեղծօրէն փարած է խաղաղութեան որքան Ֆրանսա», յորդորեց որ բոլոր Ֆրանսացիները աշխատին համերաշխօրէն, երկրին բարօրութիւնը եւ պաշտպանութիւնը ապահովելու համար։ Մօտերս հրատէր պիտի ուղղուի գործատէրերուն եւ բանուորներուն, որպէսզի համակերպին «անհրաժեշտ պառաջանքներու», զարկ տալու համար ազգային արտադրութեան։ «Հիմակուընէ կ՚ըսեմ թէ յուսախաբութեան պիտի մատնուին այն յոխորտները որոնք սեւ գուշակութիւններ կը կատարեն մեր անհամաձայնութեանց վրայ»։

Վարչապետը ակնարկեց նաեւ վերջին դէպքերուն եւ միջազգային կացութեան, գիտել տալով թէ Ֆրանսայի ժողովուրդը կը մերժէ գիտնալ ընդհատումները եւ վճռած է իր իրաւունքը յարգել տալով հանդերձ, միջոցներ փընտռել խաղաղութեամբ ապրելու համար բոլոր ազգերուն հետ։

Փոխ-վարչապետ Պ. Լէօն Պլում խօսելով Թուլզի մէջ, ուժգնօրէն պաշտպանեց ժողովրդական ճակատի առաջին կառավարութեան կատարած գործերը եւ բացատրեց թէ ներկայ կառավարութիւնն ալ նոյն ճամբով կ՚ընթանայ։ «Ներկայ կառավարութեան եւ նախորդին միջեւ աւելի յարակցութիւն եւ համերաշխութիւն կը տիրէ քան կ՚ենթադրուի։ Պատճառը այն է որ ներկայ կառավարութեան գործունէութիւնը հիմնուած է նախկին կառավարութեան գործին վրայ. իր էական գիծերուն մէջ՝ արմատական ղեկավարութիւնը շարունակութիւնն է ընկերվարական ղեկավարութեան»։

ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՄԻՆՉԵՒ Ո՛ՒՐ ԿՐՆԱՅ ՀԱՍՆԻԼ

Ներքին նախարար Պ. Մարքս Տորմուա իր ճառին մէջ ակնարկելով Էթուալի դէպքին, ազդարարեց.

— «Մենք հակառակ ենք բոլոր կամայականութեանց։ Մենք խորապէս երախտապարտ ենք այն երկիրներուն որ հիւրընկալեցին մեր քաղաքական փախստականները, մեր պատմութեան մռայլ օրերուն, երբ ազատութիւնը կաշկանդուած էր մեր երկրին մէջ։ Բայց ապաստանի իրաւունքը ուրիշ բան է, դաւադրութիւններն ու մահափորձերը ուրիշ բան։ Մենք երբեք պիտի չվերապինք մարդկային եղբայրակցութեան պարտականութեան մէջ զոր Հանրապետական կառավարութիւնները միշտ ալ կատարած են պատուով։ Բայց, միեւնոյն ատեն պիտի կրնանք խորտակել բոլոր անոնք որ, օգտուելով մեր լայն հիւրընկալութենէն, մեր հողին վրայ, մեզի դէմ իսկ, հանրապետական կարգ ու սարքին դէմ կը կատարեն արարքներ որոնց ենթադրել կուտան թէ Ֆրանսան տակն ու վրայ եղած է ծանր խռովութիւններով»։

Գնդակներ կ՚արտածէ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 19 թուականով.— Պ. Արխիպով, Քարելիոյ հանրապետութեան նախագահը եւ գատական նախարարը պաշտօնանկ եղան, ամբաստանուած ըլլալով թէ քաջալերած են «քաղքենի ազգայնական շարժում մը» որ ուղղուած էր Խ. Միութեան դէմ եւ նպաստաւոր էր Ֆինլանտայի համար։ Մօտերս նոր մաքրագործումներու կը սպասուի։

*** «Խաղաղական Ովկիանոսի Աստղը», որ Ծայր. Արեւելքի պոլշեւիկեան պաշտօնաթերթն է, սեպտեմբեր 10ի թիւով կը ծանուցանէ թէ ահաբեկիչներու եւ թրոցքիական լրտեսներու կազմակերպութեան մը 20 անդամները գնդակահարուեցան Վորոշիլով քաղաքին մէջ։ Բոլորն ալ ամբաստանուած էին թէ փորձած են խանգարել Ծայր. Արեւելքի երկաթուղին, ի շահ ճափոնական լրտեսութեան։

*** Կոլուշկինայի (հիւս. Կովկաս) գինուորական ատեանը սեպտեմբեր 19ին մահուան դատապարտեց կուսակցութեան անդամներէն վեց բարձր պաշտօնատարներ, որոնք ամբաստանուած են թէ հակախորհրդային դաւեր սարքեր էին։ Հեռագիրը կ՚ըսէ թէ գիւղացիներն ու բանուորները ծափերով ողջունեցին մահավճիռը..

>>>> • <<<<

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷԹՈՒԱԼԻ ԴԷՊՔԻՆ քննութիւնը կը շարունակուի նոյն խստութեամբ, սակայն առանց շօշափելի արդիւնքի մը յանգելու։ Մինչեւ հիմա 2000 հարցաքննութիւններ, 160է աւելի խուզարկութիւններ եւ եօթը ձերբակալութիւններ կատարուած են։ Իտալացի անիշխանական Թամպուրինի Փարիզ փոխադրուեցաւ։— Թուլուզի մօտերը ձերբակալուեցաւ իտալացի ահաբեկիչ Ճիուղէփփէ Փասոթթիի սիրուհին։ Ահաբեկիչը փախած է։ Կ՚ըսուի թէ գտնուած են վերջերս հրկիզուած օդանաւերու հրձիգներուն հետքերը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ապստամբները փորձեցին գրաւել կառավարական սուզանաւ մը որ կը գտնուէր Պրէսթի նաւահանգիստը։ Դաւադիրները կապած էին նաւաստները, բայց պահակ մը լուր տուած ըլլալով փախան։ Մէկը սպաննուեցաւ։ Փախստականները ձերբակալուեցան Պոստոյի մէջ, երբ կը փորձէին Սպանիա անցնիլ, միասին տանելով սուզանաւին հրամանատարը եւ մեքենավարը։ Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի Ֆրանսացի սպայ մը։

ԷՑՖԷԼԻ ԱՇՏԱՐԱԿԷՆ ՎԱՐ ՆԵՏՈՒԵՑԱՒ Զուիցերիացի մը, Օթթօ Միէր, 23 տարեկան, կիրակի օր ժամը 3ին։ Մարմինը ջարդուփշուր եղած էր։

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՀԻՔԹԱՐ ՏԱՐԱԾՈՒԹԵԱՄԲ հողեր փճացած են հարաւային-արեւելեան Ֆրանսայի մէջ, վերջին փոթորիկներուն հետեւանքով։ Ռոնը յորդած է։ Ծանր վնասներ պատահած են մասնաւորապէս Կրընոպլի շրջանին մէջ։ Փարիզի մէջ ալ անձրեւը եւ ցուրտը կը շարունակուին

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՒԷՌ-ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ Չորեքշաբթի, 23 սեպտեմբեր, ժամը 9ին, սովորական վայրը։

ԿԱՐԵՒՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳ. Զեկուցում Ակումբի մասին եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 սեպտ. Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Զաւարեան» գրադարանը, 181, Cours Lafayette։ Զեկոյց Երջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵՆԱՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրի 7րդ. թիւը (Օգոստ. Սեպտ.) հետեւեալ բովանդակութեամբ եւ պատկերազարդ.—

Խմբագրին ցուցատախտը՝ Խմբագրութեան կողմէ, «Օրագիր»՝ Բիւզանդ Թոփալեան. Զարմէն՝ արձակ քերթուած, ընծայագրութիւնը՝ Շ. Նարդունի. Ա. Աբաղեան՝ Մտածում եւ Արուեստի Տաճարը. Ա. Օրապեան՝ Կուսին Արեւու վրայ, Գ. Մխիթարեան՝ Յովհ. Զարիֆեան, Մ. Աթմաճեան— լը Եզվալիէ՝ Օր. Բաղարեան, Լ. Գազանճեան՝ Հայաստանի ատաղձեւ եկեղեցիները, Գ. Գոյինեան՝ Մանասարեան վարժարանի հիմնարկութիւնը։

Անոնք որ մինչեւ այսօր անվճար ձգած են իրենց բաժնեգինը, կը խնդրուի փակել իրենց հաշիւները տարեշրջանը լրանալէ առաջ։

Դիմել՝ խմբագրութեան Մ. Գարամեան, 30, Rue Drouot, Paris (9)։

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ծանօթ լրագրավաճառ C. Roger ի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Գուրպըվուայի վրայ)

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» կը ծախուի ֆրանսացի լրագրավաճառին մօտ, Avenue Jean Jaurès։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — ԹԻՒ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի գէպքերու պատմութիւնը։ Մօտ 300 էջնոց, ճաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը։

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ — 10 Ֆր.։

Միւս երկիրներ — 15 Ֆր.։

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. R. Papazian 103 Avenue Jean Jaurès. Paris.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian 29 Atelerilor. Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» Տպարան B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street. Bagdad (Iraq)։

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն. San Salvador 4625. Buenos-Aires (Argentine)։

Գրատուն Հրանդ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris. որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձին հասցէ չէնք տուած.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Արամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդիվառ (Մէնտիլ Տէտէ)։ 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Շէհիր Պըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հանըմ Մարիամ Չիթըպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Չիթըպաշեանի հետ։ Տեղահանութեան միջոցին գիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մօտէն որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France։

Կը խնդրուի արտատպել թերթերէ արտատպել։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

Ալօն շարունակեց.

Աստուած այդ բաների մէջ չէ խառնուում. Նա մեզ խելք է տուել, որ ընտրենք՝ ինչ որ լաւ է, ինչ որ օգտակար է։ Եթէ դու կը գնաս այս բոպէիս քեզ այդ գետը կը դցես, Աստուած երբեք քո ձեռքից չի բռնի, որ արգիլէ, դու ինքդ ես քեզ կորցնում...

Հայրապետը, երէց եղբայրը խորին լռութեամբ լսում էր վիճաբանութիւնները։ Նա պատրաստ էր վեր կենալ եւ Ալօի ճակատը համբուրել, բայց չը կամեցաւ վիրաւորել միւս եղբայրներին։

— Տեսնում էք, ասաց նա ծանր կերպով. — մենք եղբայրներ ենք հաւաքուած այստեղ, բայց միմեանց չենք հասկանում եւ միմեանց հետ չենք միաբանում։ Բայց որքան դժուար է միաբանել մի ժողովուրդ եւ մի ամբողջ ազգ... Քանի որ մենք այսպէս կը լինենք, մեր վիճակը միշտ այսպէս կը մնայ... Մեր գլխին կը տան, մեր երեսին կը թքեն, մեր կինը, մեր աղջիկը, մեր ապրանքը, մեր հողը մեր ձեռքից կը խլեն... եւ մենք ստիպուած կը լինենք համբերել ամէն տեսակ անպատուութիւնների, ամէն տեսակ չարչարանքների եւ ողորմելի գրաստի նման պէտք է մեր թշնամու համար աշխատենք, որ նա գոհ եւ բախտաւոր ապրի։ Իսկ մենք պիտի փառք տանք Աստծուն որ գոնէ խնայում է մեր կեանքին, գոնէ թոյլ են տալիս մի չնչին գեռունի նման քարշ տալ երկրի վրայ...

Խորին տխրութեամբ վերջացնելով իր խօսքերը. Հայրապետը առաջարկեց, որ Ստեփանիկին հեռացնեն իրանց տնից եւ առժամանակ պահեն Ս. Յովհաննու վանքում, մինչեւ հնար կը գտնեն այնտեղից տանել, ուսուց սահմանը անցկացնել, եւ այնտեղ թուրքաց հողի վրայ ազատուած կը լինի։

Օհանը եւ Յակոբ չը համաձայնեցան մինչեւ անգամ այդ առաջարկութեանը, ասելով, թէ դա կը լինէր մի ուրիշ տեսակ ընդդիմադրութիւն բէկի կամքին։ — Թաքցնելով մեր քրոջը, ասացին նրանք, մենք պատճառ կը տանք բէկի յարձակմեանը եւ նորա վրէժխնդրութեանը։

Նրանք առաջարկում էին թողնել Ստեփանիկին տանը զարձեալ կրկնելով մի եւ նոյն խօսքերը, թէ Աստուած ինչ որ կամեցել է, այն կը լինի, թէ Աստուծոյ գրածը մարդ չէ կարող ջնջել եւ այլն...

Մի քանիսը պահանջում էին յայտնել իրանց հօրը, եւ նա որպէս տան մեծը եւ ընտանիքի գլխաւորը, ուպէս կը կամենայ, թող այնպէս կարգադրէ։ Այսպէս վիճաբանութիւնը երկարում էր եւ ոչ մի հետեւանքի չէին հասնում։

Ցանկարծ խորհրդի մէջ խառնուեցաւ բուն, քօթարբ եւ զզուելի բուն։ Տնակի միջից լսելի եղաւ նրա չարագուշակ ձայնը։ Բոլորը սարսափեցան։

— Լսեցէք, մենք ուղիղ էինք ասում, ձայն տուեցին Օհանը եւ Յակոբ, — ահա բուն եւս հաստատում է մեր խօսքը, վերջը վատ կը լինի, եթէ Ստեփանիկին հեռացնենք տնից։

Միայն Հայրապետն ու Ալօն մնացին հաստատ իրանց համոզմունքի վրայ։ Խորհուրդը վերջացաւ անորոշ կերպով, առանց մի վճռական եզրակացութեան հասնելու։

ԺԳ.

Բայց ի՞նչ հանելուկ էր այդ. Ստեփանիկը առաջ ողջ, իսկ այժմ աղջիկ։

Պարզենք այդ հանելուկը։ Բայց նրա բանալին թաղնուած է մի փոքրիկ եւ տխուր պատմութեան մէջ։

Տէրունի Խաչօի տան բակի մի խուլ կողմում, հովանաւորուած չորս կողմից ծառերով, գտնւում էր մի գերեզման։ Ոչ խաչ, ոչ տապանաքար եւ ոչ մի տառ անգամ չը կար նրա վրայ։ Դա մի փոքրիկ քառակուսի թումբ էր, ծածկած գանով, որ փոքր ինչ բարձրացած էր գետնի մակերեւոյթից։ Շատ անգամ, գիշերային լռութեան պահուն, կարելի էր տեսնել ծերունուն, տարածուած այդ անշունչ հողագամբարանի մօտ, թափում էր իր աչքերից յորդ արտասուքներ։ Տանեցիք նոյնպէս մի առանձին ակնածութեամբ էին անցկենում այդ գերեզմանի մօտից, որ կարծես թէ ամփոփում էր իր մէջ ամբողջ գերդաստանի ուրախութիւնը։ Ո՞վ էր թաղուած այնտեղ։

Տէրունի Խաչօն ունէր մի աղջիկ Սօնա անունով։ Նա իր գէմքով շատ նման էր Ստեփանիկին։ Երբ Սօնան տասնեւվեց տարեկան դարձաւ, ամէն կողմից խնդրում էին նրա ձեռքը, ոչ միայն նրա համար, որ Սօնան մի հարուստ ընտանիքի զաւակն էր, այլ աւելի այն պատճառով, որ Սօնան շատ սիրուն էր։ Հայրը երկար տարուբերում էր փեսաների ընտրութեան մէջ, չը գիտէր որին տալ. Բայց մի ցաւալի անցք վերջ տուեց Սօնայի բախտաւորութեանը։ Մի անգամ գիշերը նաց նա դաշտը բանջար քաղելու, այլ եւս չը վերադարձաւ։ Շատ զրոյցներ եղան նրա կորստեան մասին. ոմանք ասում էին, թէ գետումը խեղդուել է. ոմանք ասում էին, թէ գազանները գիշատել են. ոմանք անհաւատալի թեամբ հաստատում էին, թէ չարքերը գողացել են. եւ ոմանք ասում էին, թէ Քրտերը յափշտակել են։ — Ո՞րն էր ուղիղ, դժուար էր որոշել։ Շատ որոնեցին, շատ այս կամ այն կողմը ընկան, բայց ոչինչ չգտնեց, եւ իր րած աղջկայ մասին ոչինչ տեղեկութիւն ստանալ չը կարողացան, թէ նրա հայրը խոստացել էր լաւ վարձատրութիւն, ով որ ճիշդ լուր կը բերէ.

Անցան մի քանի շաբաթներ։

Մի օր յայտնուեցաւ Խաչօի տանը մի Քիւրտ, բերելով իր հետ ճերմակ մի բոյլ բարձած մի դագաղ. Նրա մէջ դրած էր Սօնայի մարմինը։

Քրտի պատմութիւնից երեւաց, որ անբախտ աղջկան դաշտից առեւանգել էր մի Քիւրտ աղնուական, որը թէ իր տունում այնքան երեւելի էր, բայց իր ցեղի մէջ յայտնի էր, որպէս մի նշանաւոր եղեռնագործ։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ — MERCREDI 22 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3531 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԷՐՍԻՄ

Ուրեմն Թուրքերը Տէրսիմի մուխն ալ մարեցին, ինչպէս կը հաստատեն վերջին լուրերը։

Որքան ալ վերապահ ըլլանք Թրքական աղբիւրներու հանդէպ, դժուար է բոլորովին սուտ համարել ապստամբութեան ղեկավարին՝ Սէյիտ Րիզայի անձնատրութիւնը։

Ամիսներով «այսօր - վաղը կը բռնուի»ներ էր որ կը կարդայինք, Թրքական զինուորներուն մէջ։ Իսկ հիմա, Սեպտեմբեր 12 թուականով կը հաղորդեն թէ ապստամբապետը անձնատուր եղած է երկու ընկերներու հետ, «հասկնալով թէ պիտի չկրնայ աւելի երկար մնալ Օվաճըքի անտառներուն եւ լեռներուն մէջ, ուր պաշարուած էր ցարդ»։

Անատոլուի գործակալութեան հեռագիրը միեւնոյն ատեն կ'աւելցնէր թէ Սէյիտ Րիզա պիտի դատուի Խարբերդի մէջ, մասնաւոր ատեանի մը առջեւ։

Երէկ ուրիշ հեռագիր մը կ'աւետէ՛ր.

—« Կառավարական ուժերը, որոնք չորս ամիսէ ի վեր կը ջանային գործադրել բարենորոգման ծրագիրը, ամբողջովին մաքրագործեցին եւ զինաթափ ըրին յեղուզակները եւ ըմբոստութեան որջը, Թունճէլին»։

Սպասելով լրացուցիչ եւ աւելի վստահելի տեղեկութեանց, կարելի չէ ժխտել թէ Սէյիտ Րիզայի անձնատրութիւնը իսկապէս ծանր հարուած մըն է Տէրսիմի համար։

Անշուշտ այս ծերունին մինակը չէր, իբրեւ ղեկավարը ապստամբութեան մը որ պայթեցաւ անցեալ մարտին, նոյնինքն Թուրքիոյ վարչապետին խոստովանութեամբ։ Սակայն, ըլլալով շարժման բուն հոգին, եւ 1895էն ի վեր ահրական դեր կատարած ըլլալով, իբրեւ հոգեւոր և աշխարհական առաջնորդ, Սէյիտ Րիզա խոր վստահութիւն, եթէ ոչ յուսահատութիւն պատճառած պիտի ըլլայ իր պարտութեամբ։

Այսպէս կամ այնպէս, Թրքական մանգաղը հասած է մինչեւ Տէրսիմ, եւ անխնայ պիտի հնձէ, պիտի հարթէ ամէն բան։ Ինչ որ «մաքրագործում» կը կոչեն, ուրիշ իմաստ չունի արդէն։

Երկու տարի առաջ, երբ Էնկիւրի մասնաւոր օրէնք մը մշակեց Տէրսիմի համար, ամբողջ շրջանը յանձնելով հրամանատարի մը, նախարարական լիազօրութեամբ, արդէն որոշ էր թէ ո՛ւր կ'ուզէ յանգիլ Նոր Թուրքիան։ Պարզապէս ոչնչացում, ինչպէս ամբողջ Թուրքիոյ տարածութեան վրայ՝ ոչ - թուրք զանգուածներու համար։

Այս ծրագիրը կարելի չէր գործադրել 1925ին, երբ Շէյխ Սայիտ Կիճէճէն ճամբայ ելլելով կ'արշաւէր դէպի Բալու - Խարբերդ, մինչեւ Տիգրանակերտ իջնելու համար։

Կարելի չէր գործադրել 1927 — 1930, երբ քրտական ապստամբութեան կրակը բռնած էր Արարատն ու շրջականները, եւ կը սպառնար բոցավառել արեւելեան նահանգները։

Ճակատագրական պահուն, օգնութեան հասան Թուրքիոյ անմիջական դրացիները, եւ Էնկիւրի յաջողեցաւ վճռական հարուած մը տալ ապստամբներուն, որոնք չունէին ուրիշ ապաւէն, բացի սեփական ուժէն։

Այս պարտութենէն վերջն ալ, քրտական կրակը շարունակեց բռնիլ, եւ մինչեւ այսօր ապստամբական խումբեր կը գործեն արեւելեան նահանգներուն մէջ։

Եւ սակայն, Էնկիւրի կրցած էր ապահովել կռնակը, եւ ժամանակը յարմար նկատեց, ամբողջ ուժը թափելու համար քրտական ամէնէն անմատչելի միջնաբերդին, Տէրսիմի վրայ։

Մանաւանդ որ, 1925էն ի վեր սարքուած ահուսարսափը,— ջարդերը, տեղահանութիւնները, աւարառութիւններն ու կախաղանները ահաւոր անդունդ մը բացած էին քրտական ճակատին վրայ։ Զափազանցութիւն չէ ըսել թէ Քիւրտերն ալ մեր օրին հասած էին,— բոլորովին լքուած՝ եւ աստուածներէն եւ մարդկութենէն։

Ուրեմն, եկա՛ծ էր ժամանակը, Տէրսիմն ալ «բարեկարգելու»։ Արդիացնելու, եւ, ինչո՞ւ չէ, շրջագայութեան, զբօսանքի կեդրոնի մը վերածելու, հետեւողութեամբ քաղաքակիրթ պետութեանց ...

Տէրսիմցիները գիտէին իրենց գլխուն գալիքը, երբ հրատարակուեցաւ «Թունճէլիի մասնաւոր օրէնքը»։

Իսկապէս ե՞րբ սկսաւ ապստամբութիւնը։ Եւ ի՞նչպէս։

Պատմութիւնը ամբողջովին չէ լուսաբանուած տակաւին։ Կան իրողութիւններ որ լոյս աշխարհ չեն տեսած։

Էնկիւրին ինք ալ երկար ատեն լուռ մնաց, օրէնքին հրատարակութենէն վերջը։ Գաղտնիք չէ որ նախ փորձեց չոյել, համոզելով յեռնէն վար իջեցնել Տէրսիմի երեւելիները։ Եւ միամիտներ ալ գտնուեցան, շատ չանցած կախաղանը դիմաւորելու համար։

Եւ ահա առտու մը, 1937 յունիս 14ին էր որ, Թուրքիոյ վարչապետը կը յայտարարէր Ազգ. Ժողովին առջեւ.

— «Քրտական ապստամբութեան ճիշդ թուականը չեմ յիշեր. բայց մարտի վերջերը կամ ապրիլի սկիզբներն էր որ կացութիւնը մեզ հարկադրեց զինուորական բացառիկ միջոցներու դիմել»։

Ազգ. օրէն իվեր, օրհասական կռիւ մըն էր որ կը մղէին լեռնականները, դարաւոր ատելութեամբ եւ արդիական զինարուեստով սպառազինուած պետութեան մը դէմ։ Շարժման մէջ դրուած էին ոչ միայն թնդանօթները, այլ եւ օդանաւեր, որոնց թիւը 25 — 30 կը հաշուէին։ Ձեռք առնուած էր նաեւ միւս մահացու զէնքը,— պաշարել եւ անօթի ձգել Տէրսիմը։

Կը նշանակէ թէ Տէրսիմը դիմադրեց աւելի քան վեց ամիս, եւ եթէ ճիշդ է որ քար քարի վրայ չէ մնացած, Թուրքը չէր որ յաղթեց, այլ գիտութիւնը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԱԿՌԱՅ ԿԸ ՑՈՒՑՆԷ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ ՑՈՒՑԱԴՐԵԼՈՎ ԻՐ ՎԻԹԽԱՐԻ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ամէն ծախք պիտի ըսանէ պաշտպանելու համար իր կայսրութիւնը...

Շաբաթ օր, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին առջեւ շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Պ. Իվօն Տէլպօս, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, պարզելով իր կառավարութեան տեսակէտները միջազգային կացութեան եւ ընդհանուր գործակցութեան մասին։

Երկուշաբթի օր, նոյն ժողովին առջեւ նոյնքան ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը։ Երկու պաշտօնակիցներն ալ շծածկեցին միջազգային կացութեան ծանրութիւնը. բայց Պ. Իտըն աւելի յառաջ գնաց, այս առթիւ ցուցադրելով իր երկրին հսկայական սպառազինութիւնները։

Անգլիոյ արտաքին նախարարը նախ պարզեց միջազգային կացութիւնը.

— «Ժողով կը գումարենք այնպիսի պահու մը ուր միջազգային կեանքը ցնցուած է խորունկ մտահոգութեամբ մը։ Թէեւ աշխարհի ժողովուրդները խաղաղութիւն կ'ուզեն, բայց կը թուի թէ այսօր աւելի քան երբեք հեռու են այդ իտէալին հասնելէ։ Աշխարհի առնուազն երկու մասերուն մէջ, Եւրոպայի ծայրագոյն հարաւ - արեւմտեան կողմը եւ Ծայր. Արեւելքի մէջ կատաղի պատերազմ մը տեղի կ'ունենայ։ Պայքարին վազիմի կառուցման վրայ կ'աւելնայ արդիական սպառազինութեանց մահացու զօրութիւնը։ Այս դէպքերուն անդրադարձումները զգալի են ամէն տեղ, եւ նոյնիսկ անոնք որոնց հայրենակիցները ոչ ուղղակի ոչ ալ անուղղակի կապ ունին այս ընդհարումներուն մէջ, նոյնիսկ խաղաղութեան ամէնէն ջերմեռանդ կուսակիցները այսօր հարկադրուած են իրենց ազգային հարստութեան կարեւոր մէկ մասը յատկացնել սպառազինութեանց»։

Եւ անմիջապէս նկարագրեց Մեծն Բրիտանիոյ սպառազինութիւնները, իբրեւ օրինակ.

— «Ներկայիս մեր շինել տուած առաջնակարգ մարտանաւերու համագումար տարողութիւնը կ'անցնի 450,000 թոնը։ Այս տարողութեան մէջ չեմ հաշուեր այն մարտանաւերը որոնք շինուեցան այս տարի, ոչ ալ 53,000 թոնի նոր շարք մը, զոր խորհրդարանը վաւերացուց եւ որուն շինութեան պիտի ձեռնարկուի արագօրէն։ Այս երեք նաւային ծրագիրներու գործադրութիւնը կը ներկայացնէ 130 միլիոն ոսկիի ծախք մը (19 միլիառ ֆրանք)։ Մեր նաւատորմին նաւազներու թիւը աճած է մինչեւ հիմա չտեսնուած թափով մը։ Մեր պատմութեան մէջ հազուադէպ է այսպիսի ճիգ մը։ Օդանաւային ուժերու ծաւալման եւ վերակազմութեան ծրագիր մըն ալ կը գործադրուի, ինչ որ մեծապէս պիտի բարձրացնէ մեր յարձակողական եւ պաշտպանողական ուժը։ Մեր ցամաքային ուժերու կազմակերպումն ալ կը զարգանայ հետզհետէ աւելի արընթաց։ Յիշելով այս թուանշանները, կ'ուզեմ ապացուցանել թէ ի՛նչ անդրադարձումներ կրնայ ունենալ միջազգային յարաբերութիւններու ծանրացումը։ Մենք ամէն վայրկեան պատրաստ ենք միանալու միջազգային ձեռնարկի մը, կրճատելու կամ սահմանափակելու համար սպառազինութիւնները, բայց, ցորչափ այդպիսի համաձայնութիւն մը չէ գոյացած, մենք հաստատապէս վճռած ենք արտօնել անհրաժեշտ ծախքերու յանձնառութիւնը, պաշտպանելու համար մեր երկիրը, մեր գաղթականութիւնները, ինչպէս եւ ապահովելու համար մեր միջազգային յանձնառութեանց գործադրութիւնը»։

Իր երկար ճառին մէջ, Պ. Իտըն ակնարկութիւններ ուղղեց նաեւ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, փափկութեամբ թելադրելով որ մէկդի դնեն իրենց ինքնարաւութեան ծրագիրները եւ գործակցութեան ճամբան բռնեն, ապահովելու համար տնտեսական եւ քաղաքական խաղաղութիւնը։ Հասկցուց թէ Իտալիա ինքն է մեղաւորը, եթէ դուրս մնաց Նիոնի համաձայնութենէն, քանի որ մերժեց ժողովին հրաւէրը։ Յետոյ մեղադրեց Իտալիոյ միջամտութիւնը՝ Սպանիոյ գործերուն մէջ։ «Եթէ լքուի ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը, Եւրոպան պիտի խրի աւելի խորունկ եւ աւելի վտանգաւոր ջուրերու մէջ»։ Ակնարկելով Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն, Պ. Իտըն առանց այլեւայլի մերժեց զանոնք եւ հերքեց այն առարկութիւնը թէ Գերմանիա պէտք է ետ առնայ իր նախկին գաղթավայրերը, հում նիւթ ճարելու համար։ «Բոլոր գաղթավայրերը միասին առնելով, աշխարհի նախանիւթերուն հազիւ 3 առ հարիւրը կ'արտադրեն»։ Այս դիտողութիւններէն վերջը, Անգլիոյ արտաքին նախարարը պատրաստակամութիւն յայտնեց բանակցելու Գերմանիոյ հետ, գաղթային հարցի մասին։

Թուրքիա դուրս մնաց Ա. Դ. Խորհուրդէն

Թուրքիա իր թեկնածութիւնը դրած էր, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին մէջ կէս - մնայուն աթոռ մը առնելու համար, բայց պարտուեցաւ, հանրապետական Սպանիոյ հետ, որ նոյնպէս թեկնածու էր։

Երկուշաբթի առտու, 50 ազգեր մասնակցեցան քուէարկութեան։ Մէկդի դնելով սպիտակ քուէները, երկու երրորդի մեծամասնութիւնը կ'ըլլար՝ Սպանիոյ համար՝ 32, Թուրքիոյ համար՝ 34 ձայն։ Արդ, Սպանիա չահեցաւ 23, Թուրքիա՝ 25 ձայն։ Ուրեմն երկուքն ալ պարտուած ըլլալով, ընտրուեցան Իրան եւ Փէրու։ Հակառակ այս արդիւնքին, Թուրքիոյ համար բարոյական յաջողութիւն մը կը համարուի Իրանի ընտրութիւնը, քանի որ ինք առաջարկած էր, եւ ուրեմն սախական ղինակցութիւնը ներկայացուցիչ մը կ'ունենայ։

Միջերկրականի հսկողութիւնը սկսաւ

Երկուշաբթի օր պաշտօնապէս սկսաւ Միջերկրականի հսկողութիւնը, առաջնորդութեամբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, որոնք հաւասարաբար տրամադրած են 150 մարտանաւ եւ 100 օդանաւ։ Ֆրանսայի համար գործողութեանց խարիսխ պիտի ծառայէ Օրանի նաւահանգիստը, իսկ Անգլիոյ համար՝ Ճիպրալթարը։ Իսկ յենարաններ պիտի ըլլան, Ֆրանսայի համար՝ Թուլոնը, Անգլիոյ համար՝ Մալթան։ Միւս կողմէ, երկու պետութիւնները փոխադարձաբար պիտի օգտուին իրենց նաւահանգիստներէն եւ կայաններէն։

*** Անգլիոյ վարչապետը արձակուրդէն վերադարձած ըլլալով, կէս ժա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐ՞Ն Է ԻՐԱՒ, Ո՞ՐԸ ՍՈՒՏ

Կը յիշէք անշուշտ,— Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթը վերջերս բուռն պայքար մը բացաւ Հօկին դէմ, գայն ամբաստանելով իբրեւ ֆաշիստական - բոլշեւիկեան կազմակերպութիւն, որ նենգամտ դիմակ դրած է։

Այս առթիւ հրատարակուած խմբագրականները անբաւական գտնելով, Պ. Արշակ Չօպանեան ալ իր կարգին գրեց «Հօկին պատմութիւնը»,— մօտաւորապէս նոյն եզրակացութեամբ։

Պ. Չօպանեան շատ կարեւոր յայտնութիւն մը կ'ընէր իր այդ յօդուածաշարքին մէջ։

— «6 — 7 տարի առաջ, Ռ. Ա. կուսակցութիւնը իր պատգամաւորական ընդհ. ժողովին մէջ որոշեց որ իր ո եւ է մէկ անդամը այլեւս Հօկի մասնաճիւղերուն վարչութեան մէջ չմնայ կամ չմտնէ։ Այդ որոշումը տանիքներուն վրայ չպոռացինք, սխալ եւ չափազանցուած մեկնութեանց տեղի չտալու համար, բայց գաղտնիք ալ մնալու սահմանուած չէր» (Ապագայ 21 օգոստոս)։

Հաստատելու համար թէ պատահաբար գրչի տակ ինկած՝ վրիպած խօսք մը չէ որ կը գրէ, յաջորդ շաբթու Անահիտի խմբագիրը կը բացատրէ իր նոյն շարքին մէջ (28 օգոստոս)։

— «Միւս կողմէ, դաշնակցական օրկաններէ ոմանց յայտնած կարծիքը թէ Ռ. Ազատ. ղեկավարութիւնը դեռ նոր կը սկսի Հօկի երկդիմի հանգամանքը նշմարել ու քաշուիլ, թէ ուրեմն հոգեփոխութեան, վերագնահատումի երեւոյթ մըն է տեղի ունեցածը, անճիշդ է։ Այդ վերագնահատումը, ինչպէս ցոյց տուի նախորդ յօդուածովս, կատարուած էր արդէն տարիներ առաջ, եւ ան այսօր պարզապէս հրապարակային արտայայտութիւն մըն է որ կ'ունենայ այս շրջանակին մէջ, որովհետեւ Հօկը, Ֆրանսայի Հօկը, չափն ու սահմանը անցուց՝ վերջերս մանաւանդ՝ իր քաղաքական, կուսակցական ամենաթթու օրկան մը ըլլալն ապացուցանել ուզելուն մէջ»։

Եւ ահա ձայն մը Եգիպտոսի ռամկավար բանակէն, միեւնոյն հարցին առթիւ.

— «Փակագծի մէջ ըսենք թէ Պ. Չօպանեան վրիպանքի մէջ է, երբ կը յիշէ ընդհ. պատգ. ժողովի որոշում մը որ գոյութիւն չունի եւ չէր կրնար ունենալ»։ (Արեւ, 8 սեպտ.)։

Հիմա եկուր էջը ջուրէն հանէ,— պիտի ըսէր հայ գիւղացին։

Երկու պատմութիւններէն ո՞րը սուտ է, ո՞րը իրաւ։

Եթէ Չօպանեան «վրիպանքի մէջ է», — Փարիզի պաշտօնաթերթը ի՞նչպէս չանդրադարձաւ ու չհերքեց։

Իսկ եթէ Եգիպտոսի օրկանը սուտ կը խօսի, ռամկավարներու վարիչ մարմինը ի՞նչպէս կը հանդուրժէ։

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ ռամկավարները յաճախ սուտ խօսող կը ձեւանան, պարզապէս Դաշնակցութեան հանդէպ չպատճառելու համար։ Ի հարկէ։

Թող այս անգամ իրենք իրենց հանդէպ պատճառեն, ապացուցանելով թէ Չօպանեանն ալ իրաւունք ունի, Արեւն ալ, ինչպէս պիտի ըսէր Նասրէտտին հոճան։

ՎԱՀԷ

Սահակ Տէր Գաբրիէլեան անհետացած

Մասնաւոր աղբիւրէ մը կ'իմանանք թէ Սահակ Տէր Գաբրիէլեան, Հայաստանի նախորդ վարչապետը, որ վերջերս Երեւան կանչուած էր, ոտքերու կաթուած ունեցեր է։

Միեւնոյն աղբիւրին համաձայն, Սիպերիա աքսորուած է ընկեր Դրօ կինը։

Շրջաբերական մը զինուորագրութեան մասին

«Յառաջ»ի սեպտեմբեր 10 թիւին մէջ հրատարակուած թղթակցութեամբ մը, Լիոնի մեր թղթակիցը կարգ մը անճշդալի տեղեկութիւններ կուտար զինուորագրութեան մասին եւ լուսաբանութիւն կը խնդրէր։

Թիւրիմացութեան վերագրելով այդ բոլորը, կը սպասէինք լրացուցիչ տեղեկութեանց։ Եւ ահա լոյսը կը ծագի Վալանսէն։

Հայրենակից մը, Յակոբ Անտոնեան, կարդացած ըլլալով Լիոնի թղթակցութիւնը, անոր մէջ կը տեսնէ «ծանր սխալներ որ կրնան ցաւալի հետեւանքներ ունենալ»։ Եւ մեզի կը հաղորդէ վաւերական տեղեկութիւններ (ֆրանսերէն), իբրեւ աղբիւր ունենալով զինուորագրութեան բոլոր գրասենեակներուն ղրկուած շրջաբերական մը։

Ի՞նչ կ'ըսէ շրջաբերականը,— ճիշդ այն ինչ որ հրատարակուեցաւ մինչեւ հիմա, բազմաթիւ առիթներով եւ կարելի ստուգումներով։

1.— Համաձայն ազգ. պաշտպանութեան նախարարին 1937 փետրուար 24 թուակիր (թիւ 2435) շրջաբերականին, պէտք է ցուցակագրուին այն բոլոր երիտասարդները որոնք որ եւ է ազգութեան չեն պատկանիր եւ Ֆրանսա կը բնակին, եթէ իրենց տարիքովը կը պատկանին 1924ի դասին կամ յետագայ դասի մը։

2.— Գործօն ծառայութենէ ազատ են 1924 — 1935 A դասերու զանց առնուած երիտասարդները, որոնք ցուցակագրուած են 1935 B դասին հետ կամ պիտի ըլլան յետագային։ Բայց, այս շարքէն անոնք որ կը փափաքին ֆրանսական հպատակութիւն ստանալ եւ ձեռնակերպութիւնները փութացնելու համար կ'ուզեն զինուորական ծառայութիւն կատարել, կրնան դրօշի տակ առնուիլ, այդ ծառայութիւնը կատարելու համար այնքան ժամանակ որքան իրենց տարեկից Ֆրանսացիները։

3.— Գործօն ծառայութեան ենթակայ են, իրենց տարեկիցներու հետ հաւասար տեւողութեամբ, 1935 B կամ յետագայ դասերու երիտասարդները, որոնք ցուցակագրուած են իրենց տարեկից դասին հետ կամ պիտի ըլլան յետագային, իբրեւ զանց առնուած։ Իսկ այն երիտասարդները որ իրենց տարիքով կը պատկանին 1936 սեպտեմբերին եւ հոկտեմբերին դրօշի տակ առնուած դասին եւ այդ շրջանին չեն կանչուած, պիտի ծառայեն միայն մէկ տարի։

Ուրեմն, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ գործօն ծառայութենէ ազատ են 23 — 33 տարեկանները, որոնք միայն պատերազմի ատեն կրնան կանչուիլ, իբրեւ պահեստիներ։

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ սուզանաւ մը գրաւելու փորձը, որ կատարուած էր Պրէսթի նաւահանգիստին մէջ, լրջօրէն կը զբաղեցնէ Ֆրանսական կառավարութիւնը։ Իրունի զինուորական հրամանատարը, Թրոնքոզօ, ֆրանսական սահմանը անցնելով յայտարարեց թէ կը ստանձնէ ձեռնարկին ամբողջ պատասխանատուութիւնը։ Անոր վրայ ֆրանսական իշխանութիւնները հսկողութեան տակ առին հրամանատարը, իսկ ինքնաշարժին կառավարը ձերբակալեցին։

Ձերբակալուեցաւ նաեւ կասկածելի Իտալացին, Փազոթթի։

ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ԴԱՏԸ

Տարագրութեան մէջ մենք կատարեալ քաղաքական դեր ունի՞նք թէ չունինք։

Այս հարցումին պատասխանը կախուած է այն արժէքէն, զոր մենք կուտանք գաղթահայութեան։

Հայրենիքի ստորոգելիներն են՝ եւ հողը, եւ ժողովուրդը։

Ինչպէս որ անհող հայրենիքներ չկան, ճիշդ նոյն ձեւով չկան նաեւ անազգ հայրենիքներ։ Կենդանի հայրենիք ունենալու համար անհրաժեշտ են այս ստորոգելիներէն թէ՛ մէկը եւ թէ միւսը։

Նաեւ այս տեսակէտով եղանք աղէտաւոր ժողովուրդներէն մէկը։ Կլոր թիւով կազմելով շուրջ երեք միլիոննոց ազգ մը, մենք այդ քանակին հազիւ մէկ-երրորդը ունինք բուն հայրենիքի մէջ, ու հազիւ կէսը՝ ընդհանրապէս հայկական հողերու վրայ («վիճելի» հողամասերն ալ Հայաստանի մէջ հաշուելով)։

Մեր գաղութներու մէջ ելակէտ առնելով իրական Հայաստանը իր մէկ միլիոն հայութեամբ, մենք կը տեսնենք, որ մեր ժողովուրդի շուրջ երկու-երրորդը դուրս կը մնայ այսօրուան հայրենիքի սահմաններէն։

Բարեբախտաբար պատկերը նոյնը չէ, ինչ որ հրեայ ժողովուրդինը, որմէ բեկոր մը միայն՝ շուրջ 400.000 ժողովուրդ՝ տեղաւորուած է հայրենի հողերու վրայ, մինչ աւելի քան 15 միլիոն հրէութիւն ցրուած է աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ։ Համաշխարհութիւնը երկրաբնակ եւ տարագիր հայութեան միջեւ այսքան ողբերգական չըլլալով հանդերձ, տարագիր ազգ մըն ենք։ Այս պարագան որակական յատուկ կշիռ կուտայ Սփիւռքի քանակին, անոր ունեցած քաղաքական ազգային պայքարի ծանրացոյն բեռը, անոր քաղաքական դաշտը։ Երկու միլիոննոց տարագիր հայութիւնը ոչ թէ կարօտ հայրենիք մը ունի՝ որուն նիւթապէս պէտք է որ օժանդակէ, այլ իրմէ խլուած հայրենիք մը ունի՝ զոր պէտք է որ ետ գրաւէ։

Անդրկովկասի հայկական «վիճելի» հողերու վրայ տեղաւորուած հայութիւնը անկարող է անտարբեր գտնուիլ այդ հողերու քաղաքական ճակատագրի նկատմամբ, անոնց բախտի տնօրինութիւնը վերապահելով բացառաբար երկրի մէջ ապրող հայութեան։

Թրքապատկան Հայաստանէն մըտաքուած շուրջ մէկ միլիոննոց հայութիւնը անկարող է ձեռնթափ ըլլալ իր քաղաքական դատէն, այս վերջինին հետապնդումը վերապահելով բացառաբար երկրաբնակ հայութեան։

Իր ամբողջութեանը մէջ հայ ժողովուրդը անկարող է իր մէկ, ամբողջական եւ միացեալ դատի հետապնդումը մասնատել, լոկ այն պատճառաբանութեամբ, որ տարտղնուած եւ մասնատուած է ինքը հայ ժողովուրդը։

Հայկական Սփիւռքի քանակական պարզ կշիռն իսկ, անկախ մնացեալ բոլոր պատճառաբանութիւններէն, կուգայ որոշապէս ըսելու, որ տարագիր հայութիւնը ամէնէն առաջ քաղաքական ազդակ մըն է մեր դատի պաշտպանութեանը մէջ, ինչպէս որ քաղաքական ազդակ մըն է հրէական դատի պաշտպանութեանը մէջ Պաղեստինի սահմաններէն դուրս գտնուող հրէութիւնը։

Բառը (քաղաքական ազդակ) յաճախ շուարածի կը մատնէ Հայը, անոր այն գաղափարը ներշնչելով, թէ դատ մը քաղաքականապէս կարելի է պաշտպանել միայն ռազմաճակատ մեկնելով եւ միայն հրացան պարպելով։

Այս մոլորանքը կը շարունակէ իշխել մեր միտքերու վրայ ժամանակ առնելու համար, որ Հայը հինէն ի վեր վարժուեցաւ Դատ պաշտպանել երակ բանալով եւ անհամար զոհեր տալով։

Հրազէնը — ազգային դատերու պաշտպանութեան միակ զէնքը չէ։ Բազմ են ազգային դատերը եւ բազմազան՝ անոնց պաշտպանութեան զէնքերը։ Գաղթահայութիւնը անթիւ հնարաւորութիւններ ունի հզօրապէս իր հայրենիքի դատը պաշտպանելու, առանց հրազէնի դիմելու եւ առանց վաղն իսկ ռազմաճակատ իջնելու։ Են հնարաւորութիւններ ունի իր դատը նաեւ զէնքո՛վ պաշտպանելու, երբ ժամը հնչէ եւ երբ հայրենիքը օգնութեան իր ճիչը արձակէ։ Խնդիրը այն է, որ մենք սկզբունքո՛վ ճշդենք մեզ վիճակուած դերը. գաղթահայութեան մէջ ոչ թէ գթառատ հայութիւն տեսնելով՝ որ բարեգործութեամբ հայրենիքը կը պաշտպանէ, այլ անոր մէջ մարտնչող ժողովուրդ տեսնելով՝ որ քաղաքական դատ կը վարէ»։

(Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐԸ ՏԵՐՍԻՄԻ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Լաթիֆ Էրէնքի, որ Արեւելեան Նահանգներու մասին յօդուածաշարք մը կը հրատարակէ թուրքերէն Թանի մէջ, վերեւի խորագրով կը գրէ. —

«Նախկին Տէրսիմը աւելի լաւ ճանչնալու համար, կը բաւէ Տէրսիմցիներուն սովորութեանց եւ բարքերուն նայիլ։ Նախկին Տէրսիմցին կեանքի այնքան պարզ ու նախնական չափ մըն է գտած որ, երբ իր տունը կը մտնէք կամ իր հարսանիքներուն ներկայ կ'ըլլաք՝ կը շուարիք ու կը զարմանաք։ Աղջիկը, որ ընտանիքի մէջ որեւէ նշանակութիւն չունի եւ հօրը՝ կեանքի մութ ճամբուն վրայ՝ 20 մէճիտէ կը շահեցնէ, անմիջապէս կ'ամուսնանայ այն երիտասարդին հետ որ այդ գումարը կը վճարէ։ Նախկին Տէրսիմի մէջ 20—30 մէճիտէի փոխարէն ամուսնանալ կարելի է, բայց ինքն իր գլխուն գործ չի կրնար տեսնել։ Երիտասարդ մը որ ամուսնանալ կ'ուզէ, շատ մը ծախքերու կ'ենթարկուի։ Աղջկան ընտանիքը որքան լաւ եւ որքան հարուստ ըլլայ, աղջիկը այնքան սուղ կը տրուի։ Եւ տղէն ուզուելիք դրամին գումարը կ'աւելնայ։ Աղջկան հօրը դրամէն զատ պէտք է տրուի նաեւ ձի, էշ, ջորի, զէնք, հրացան եւ այլն։ Տէրսիմցին այս բոլորը կը կոչէ «ջալըն»։ Հարուստի, աղայի եւ սէյիտի աղջիկը՝ հարուստի, աղայի ու սէյիտի տղու հետ կ'ամուսնանայ, բայց կեանքի այդ ուղեկցութեան մէջ ամէնէն աւելի շահողը ոչ աղջիկն է ոչ ալ փեսան, այլ տղուն հայրը։

Նախ՝ տղուն կողմը իր մօրեղբայրը կը ղրկէ աղջկան հօրը։ Աղջիկը կ'ուզէ։ Եթէ աղջիկը տալ հաւանին, մանչուն տանէն յարմար նուէր մը կը ղրկուի։ Անիկա խօսք-կապն է։ Ի՞նչ կրնայ ըլլալ այդ նուէրը։ Տեսակ տեսակ եւ բառ ընտանիքին դիրքին... ի հօր-կին՝ կրնայ եւ ոսկի ըլլալ։

Խօսք-կապէն վերջ կուգայ նշանտուքի հանդիսութեան։ Տղուն կողմի կիները աղջկան տունը կ'երթան։ Կ'անցընեն նշանի արծաթ մատանին. 2—3 ամսուան ընթացքին ամուսնութեան կը պատրաստուին։ Հարսանիքէն մէկ շաբաթ առաջ աղջկան տունը իւղ, ալիւր, մեղր, ոչխար, ձաւար, շաքար կը ղրկուի։ Անիկա կ'ըլլայ դիմաւորելու համար հարսանիքին ծախքը։ Դաւկը հարսանիքէն առաջ կ'ըլլայ։ Դաւկի առթին, երկու կողմին փոխանորդները երկար բարակ սակարկութիւն կ'ընեն եւ ի վերջոյ որոշ գումարի մը վրայ կը համաձայնին։ Այն օրը, այդ գործերը վերջացնելէ ետք, ամէնէն կարեւոր գործը կ'ըլլայ որոշել թէ ովքեր պիտի կանչուին հարսանիքին։ Մասի հաշիւի այս ցանկը կը պատրաստեն երկու կողմի մարդիկը միասնաբար։ Հրաւիրեալներուն գլուխը անպայման ալեւորներ, աղաներ կը գտնուին։ Իրենց մօրուքը ցոյց տալու համար ժողովուրդին հարցիկութեան ուկքներ փրցընող Սէյիտ Րիզայի նման զօրպաներուն ներկայութիւնը թէ տանը բախտ կը բերէ եւ թէ ամուսնացողները երջանկութեան կը մօտեցնէ։ Հաւաքոյթին ոգեւորութիւն կուտայ, որու... հրաւիրեալները ուրախ կը դարձնէ։

Իբրեւ առաջին գործ՝ հինգ անդիմեթը երկարութեամբ մեղրամոմեր կը պատրաստուին։ Ասոնք կը ղրկուին հրաւիրեալներուն։ Մոմերը պարզապէս հրաւիրագիրներ են։ Մոմերը բաշխելէ օրն ալ որոշ կ'ըլլայ։ Իբրեւ հարսանիքի օր՝ յաճախ երեքշաբթին կ'ընտրուի։ Մոմերը մէկ օր առաջ՝ երկուշաբթի առաւօտէ մինչեւ իրիկուն հրաւիրուելիք կիներուն ու մարդոց տուները կը ղրկուին։ Մոմերը երկու-երեք օր առաջ ղրկել անարգանք է։ Երեքշաբթի, հրաւիրեալները հարսնիք կուգան։ Տաւուլ-զուռնայով կը դիմաւորուին։ Անոնց՝ թէյ, սուրճ, ծխախոտ կը հրամցուի։ Այդ օրը մինչեւ իրիկուն խօսակցութեամբ, նախկինները յիշելով կ'անցնի։ Հիւրերը գիշերը կ'անցընեն դրացիներու սենեակներուն մէջ, որոնք նախապէս պատրաստուած կ'ըլլան։ Չորեքշաբթի առաւօտ, անոնք բոլորը, նուագի առաջնորդութեամբ, կ'երթան աղջկան տունը։ Հոդ իրար կը դիմաւորեն բոլորը, — մեծ ու պզտիկ, ծանօթ ու ազգական։ Կերակուրները մեծ ախորժակով կ'ուտուին։ Մոմ առնողները, իրենց կարողութեանց համաձայն, հարսնեւոռ նուէրներ կը բերեն։ Այդ նուէրները հարսանիքին առտուն մէկիկ մէկիկ կը համրուին աղջկան տունը հաւաքուող երկու կողմերու մեծերուն ներկայութեան։ Մեծերը, ճիշդ աճուրդի նման, նուէրները մէկ մէկ աչքէ կ'անցընեն ու արժէքներ կը ճշդեն։ Ասոնք կը գրուին թուղթի մը վրայ։ Ժողովին աւելի անգամ մը կը կարդացուին։ Ետքը, աղջիկը, զոր պատրաստած կ'ըլլան, ձիուն վրայ կը դնեն, իրենք ալ ձիերը կը նստին եւ կ'ուղղուին մանչուն տունը։

Նոր հարս մը չի կրնար խօսիլ կեսրարին ու կեսրոջը հետ։ Նոյնիսկ հարսանիքէն սկսած մինչեւ 15 տարի չի կրնար անոնց հետ մէկ հատիկ բառ փոխանակել։ Այն հարսը որ իր ամուսնոյն հետ կը խօսի անոր հօրը կամ մօրը ներկայութեան, մեծ անարգանք ըրած կ'ըլլայ։

Տէրսիմի մէջ ամուսնութիւնը առհասարակ այսպէս տեղի կ'ունենայ։ Բայց, շրջանին կարգ մը վայրերուն մէջ մանրամասնութեանց տարբերութիւններ կան։

Երբ Տէրսիմի մէջ կը շրջէի, հանդիպեցայ նաեւ Մուհինոյի գաւառակը։ Գիւղերուն մէջ ամուսնութեանց եղանակը գրեթէ նոյնն է։ Բայց, բաղդատմամբ Օվաճըքի, Խոզաթի եւ Նազիմիէի գիւղերու մանրամասնութեանց եղանակներուն՝ տարբերութիւններ կան։ Մուհինոյի մէջ, այն ընտանիքը որ կ'որոշէ ամուսնացնել իր տղան, իր շուրջի ընտանիքները քննութենէ մը կ'անցընէ։ Իր տղուն արժանի աղջիկ մը կը փնտռէ։ Հեռուէն հաւնուած աղջկան տիրոջ քանի մը դրացիներ դիմում կ'ընեն։ Աղջկան կողմը տղու մասին չի խորհիր։

Աղջկան ազգականին յատուկ դժուարութիւններ նկատի չեն առնուիր։ Կը բաւէ որ այդ վաճառումին մէջ տղուն կողմէ քիչ մը աւելի ոսկի տրուի աղջկան հօրը։ Աղջիկը որ եւ է հարցում չի կրնար ընել այն տղու մասին որուն հետ պիտի ամուսնանայ։ Մերժող աղջիկը տունէն չի վռնտուիր, բայց բիրի տակ ոսկորները կոտրելու աստիճան ծեծ կ'ուտէ եւ խելքը գլուխը կուգայ։ Երբ տղուն կողմէ դիմում ըլլայ, բանակցութիւնները կը սկսին «ծանրութիւն» անունին տակ տրուելիք գումարի մասին։

Նշանի նուէրը հինգը-վեցնոց մը կ'ըլլայ ընդհանրապէս։ Զայն աղջկան տունը ղրկելէ վերջ, տղան «պաշլըքի» պատրաստութեան, իսկ աղջկան կողմն ալ օժիտի պատրաստութեան կը սկսին։ Այս պատրաստութիւնները մէկ երկու տարի կը տեւեն։ Այդ միջոցին «պալլըքը» կը վճարուի։ Երբ նշանտուքի շրջանը կը լրանայ, տղուն կողմը աղջկան տունը կը ղրկէ, հարսնիքին համար, 3 — 5 ոչխար, 20 — 25 օխա իւղ եւ պարկ մը ալիւր։ Ձայն այս մասնակցութեան «չէքըմալը» կ'ըսեն։ Աղջկան կողմի կիները կ'անցնին օճախին գլուխը եւ կերակուրները կը պատրաստեն։ Կերակուրներուն գլխաւորն է ապուր եւ սիսոր քիչ ալ ալիւր։ Խմորեղէնն ալ չեն մոռնար։ Այս շրջանին մէջ է որ մամերը բաժնուած օրուան գիշերը տղուն կողմը իր դրացիներուն խնձոյք մը կուտայ։ Յաջորդ օրը հրաւիրեալները կը հաւաքուին ու թմփորով կ'երթան հարսնիքին։ Երբ հոն հասնին, իրենց ձիերը կամ զաւակները կը հաւաքուին ու կը պահպանուին։ Հոն մէկ մէկ սուրճ կը խմեն հրաւիրեալները։ Ետքը, ամէն մարդ կ'երթայ այն դրացի տունը ուր ղրկուած է իր ձին կամ ցուպը։ Որովհետեւ իր օթեւանը հոն է։ Մինչեւ որ, բաժնուին, յայտնի չըլլար թէ ուր պիտի իջեւանի։ Բայց, հաւաքոյթէն վերջ օթեւաններու տէրերը կուգան եւ կը հրաւիրեն անոնք որոնց ձիերը կամ ցուպերը իրենց տուներն են ղրկուած։

Գիշերը ամէն մարդ կ'անցընէ իր օթեւանը՝ լուռ ու հանդարտ։ Յաջորդ առաւօտ, նուագով ու երգերով կ'երթան աղջկան տունը։ Հոն ետ, աղջկան տան դրացիները կը հաւաքեն հիւրերուն ձիերն ու ցուպերը։ Եւ ամէն մարդ իր օթեւանին մէջ կ'ուտէ կը խմէ։ Գիշերը, տավուլ-զուռնան կը սկսին։ Կը պատին օթեւանները եւ նուէրներ կը հաւաքեն։ Եթէ աղջիկն ու մանչը միեւնոյն գիւղէն ըլլան իսկ, հարսնեւորները անպատճառ գիշեր մը կը մնան աղջկան կողմը։ Մանչուն կողմը շատ լաւ կ'ըլլայ։ Երեք-չորս կիներ հարսը կը հագուեցնեն։ Ետքը «հալայ»ի եղանակը կը սկսի։ Այրերը խենդ կ'ըլլան «հալայ» բռնելու համար։ Անկէ յետոյ հեքիաթասացները կը սկսին։ 7 — 12 տարեկան մանչեր ու աղջիկներ, ինչպէս նաեւ 12 — 18 տարեկան երիտասարդներ եւ աղջիկներ պար կը դառնեն։ 18էն վեր կիներ ու այրեր ալ ուրիշ խումբեր կը կազմեն։ Ամէն մարդ իր տարիքին համաձայն, մէկը կը գտնէ։ Զոյգերը թեւ թեւի կը մտնեն։ Շրջանակի մը վրայ օղակ կը կազմեն ու կը սկսին պարել։ Նախ այրերը միաբերան կ'երգեն։ Ետքը՝ աղջիկներուն շէնշող ու կուռ ձայները կը լսուին։ Թէ կ'երգեն, թէ կը ցատկռտեն։ Տաք, ցուրտ, լոյս թէ մութ՝ տարբերութիւն չունի, մինչեւ առաւօտ կը պարեն բաց երկնքի տակ։ Խաղի առթն գաղպաններ ալ կ'ըլլան ... Աղուոր ռատուծէ մը վերջ՝ գեղեցիկ ձեւով մը կը զարնեն դհոլին.

ԵՐԿՈՒՈՐԵԱԿ ՕՐԻՈՐԴԸ

Ցունիսին Հանեֆիի տնմալաճառին զարմանալի հօրթ-երկուորեակ մը կար, իր ճերմակ մորթին համար «Գլանչ» դրած էին անունը։ Գնած էին Սէն-է-Լուազի նահանգէն գիւղացիէ մը, իր արժէքէն քառապատիկ աւելի վճարելով։

Օրիորդ Գլանչին քոյրը կ'ապրէր իր մէջ, ապացոյց՝ կոնակէն դուրս ելած քրոջը տաք ոտքն ու պոչը, սակայն որովհետեւ իր երկուորեակ քոյրը նորէն հեռաւոր կ'աճէր, խեղճ Գլանչը ստիպուած էր աջէւ սրունքները լարել ու դժուար շունչ առնել։

Անասնաբոյժներ ճառագայթէ անցուցած եւ հետեւցուցած են որ քիչ առնէն օր. Գլանչ չկարենալով տոկալ իր քրոջը ներքին գորդացման՝ պիտի մեռնի, հաւանաբար մահուան դատապարտելով իր երկուորեակ քոյրն ալ։

Այժմ տէրը կը ջանայ ամէն օր շահագործել՝ ցուցադրելով Գլանչի արտառոց երեւոյթը հանրութեան։

ՍԻՐԱՅԻՆ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐԸ

Փրակայի Թղթատարական նախարարութիւնը՝ սիրահարներու համար եռանկիւն դրոշմաթուղթ մը կը հանէ։

ՎՃԱՐԵԱԼ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴ... ՁԻԵՐՈՒՆ

Քանի որ մարդիկ վճարեալ արձակուրդ ունին, ինչո՞ւ ձիերն ալ չունենան։ Այսպէս կը մտածէ օր մը Ֆիլատելֆիայի քաղաքապետը

Եւ կը հրատարակէ հետեւեալ քաղաքապետական օրէնքը —

«Ասկէ յետոյ ամառուան ամիսներուն Ֆիլատելֆիայի քաղաքապետարանին կողմէ գործածուած ձիերը կարգով 15 օր արձակուրդի պիտի երթան մերձակայ ագարակի մը արօտավայրը»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթի մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑԸ

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը ներքեւի խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (13 Սեպտ.). —

—«Պուլկարահայ դպրոցը ոչինչ ունի մխիթարական։

Գրեթէ իւրաքանչիւր համայնք ունի իր «ազգային վարժարանը», որ պարզ նախակրթարան մըն է, նիւթապէս անապահով եւ կրթական կարգակով աննախանձելի։

Չնչին բացառութեամբ, աշակերտներու թիւը համեմատական չէ համայնքի թիւին։ Հարիւրաւոր պզտիկներ կամ փողոցը կը մնան կամ կը յաճախեն օտար վարժարաններ։

Տնտեսական ընդհանուր տագնապը եւ հայ գաղթականութեան չքաւորութիւնը ի հարկէ ծանրօրէն կ'անդրադառնան պուլկարահայ դպրոցին վրայ եւ բուն աղբիւրն են անոր նիւթական անապահով կացութեան. Բայց կան բոլորովին ոչ տագնապական պատճառներ, զորս կարելի էր եւ դեռ կարելի է յաղթահարել աւելի մեղմ դարձնելու համար դպրոցներու տագնապը եւ աւելի բարեկեցիկ վիճակի մէջ դնելու համար զանոնք

Սկիզբէն ի վեր իւրաքանչիւր համայնք ու դպրոց ձգուած է իր բախտին, մինչդեռ կարելի էր կեդրոնացնել եւ համադրել բոլոր ճիգերը միջոցները եւ ուժերը, կրթական ձեռնհաս եւ պատասխանատու ընդհանուր ղեկավարութեան տակ, ազգային վերին մարմին մը, օրինակ Թեմական Խորհուրդին կից։

Եւ տակաւին կարելի է ունենալ կրթական յատուկ ծրագիր, պարտադիր բոլոր դպրոցներուն համար

Պուլկարահայ ուսուցչական միութիւն մը կրնայ բնական տեղակ դառնալ այդ տեսակ կազմակերպութեան մը, իսկ ազգային կամ կրթական տուրքի անխտիր եւ հետեւողական գանձումը մեծապէս պիտի թեթեւցնէր, թերեւս ալ բոլորովին ապահովէր, մեր բոլոր դպրոցներու ծախքերը։ Այս տեսակէտէն Վառնայի օրինակը պերճախօս է եւ ոչ մէկ պատճառ կայ զայն չգործադրելու մնացեալ մեր համայնքներուն մէջ

Միւս կողմէ, աղէտաւոր պարագայ մըն է սրակեալ ուսուցիչներու ի հարկէ, ձեռնհաս ուսուցիչի յութիւնը հայ դպրոցէն ներս, մանաւորուած է մեծ մասամբ նոյն դպրոցի նիւթական անապահովութեամբ, բայց անկարելի է հանրութեան շահագրգռութիւնն ու մակրութիւնը տեւական ու արդիւնաւոր դարձնել հայ դպրոցի վերաբերմամբ, երբ հոն պաշտօնավարող ուսուցիչ պատահական անցորդ մըն է կամ կեանքի միւս ասպարէզներու մէջ ձախողած մը, իսկ անոր գիտութիւնն ու առհամային դաստիարակութիւնը խնդրական։

Խօսք բաց մըն է նաեւ հայ ծնողաց անտարբերութիւնը իր զաւակներու կրթութեան հանդէպ, մինչդեռ կարելի էր կազմակերպել ամէն տեղ ծնողական միութիւններ, ոչ միայն դպրոցի նիւթական ու բարոյական ապահովութեան, այլեւ ուսուցչական մարմիններու գործը ընտանիք

ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Առտնօք ես ճամբորդ մըն էի եւ ես բոլոր գացի։

Ես ուղղակի գացի ու տեսայ աշխարհը։ Ուր որ գացի, տեսայ նոյնբանը՝ աշխարհը եւ մուրացկաններ։ Ես տեսայ մուրացկանի բոլոր տեսակները։

Ես տեսայ հարուստ մուրացկաններ եւ աղքատ մուրացկաններ, հպարտ մուրացկաններ ու խոնարհ մուրացկաններ, գէր մուրացկաններ ու նիհար մուրացկաններ, առողջ մուրացկաններ ու հիւանդ մուրացկաններ, անվիճար մարմնով մուրացկաններ ու հաշմանդամ մուրացկաններ, իմաստուն մուրացկաններ ու տխմար մուրացկաններ։

Ես տեսայ սիրող մուրացկաններ ու արհեստով մուրացկաններ։ Արհեստով մուրացկանը մուրացկան մըն է, որ կը մուրայ ապրուստի մը համար։ Ան դրամ կը մուրայ, անով հաց գնելու համար։

Աշխարհի մէջ ապրող ամէն մարդ, մեծ թէ փոքր մուրացկան մըն է այս կամ այն տեսակի «Քահանան Աստուծմէ շնորհք կը մուրայ։ Եւ թագաւորը բանի մը փոխարէն ուրիշ բան մը կը մուրայ։ Երբեմն ալ ան ժողովուրդէն հաւատարմութիւն կը մուրայ, ու երբեմն ալ Աստուծմէ ներում կը մուրայ։ Աշխարհի մէջ ոչ ոք կրնայ տասը տարի ապրած ըլլալ, առանց Աստուծմէ ներում մուրացած ըլլալու։

Ես տեսայ զուարթ մուրացկաններ եւ տխուր մուրացկաններ։

Ամենազուարթ պզտիկ մուրացկաններէն մէկը, որ երբեք տեսած ըլլամ, ինը կամ տասը տարեկան սուս աղջիկ մըն էր, որ Կիեւէն հոսու, դէպի Խարկով ճամբուն վրայ, պզտիկ գիւղի մը կայարանին մէջ կառախումբերուն կը սպասէր։ Առատ մը շատ կանուխ, ան դիմաւորեց այն կառախումբը, որով ես կը ճամբորդէի։ Կը թուէր, թէ կառախումբին մէջ բոլորը քնացած էին։ Ան երգեց շատ բարձր ձայնով մը ու արթնցուց ճամբորդներէն շատերը, մէկն ըլլալով նաեւ զիս։

Ան երգեց առաւօտեան զուարթ աքլորի մը նման։ Երգեց հրեշտակի մը նման։ Հագած էր ցնցոտիներ եւ չունէր կօշիկներ, բայց իր դէմքը փայլուն դէմքն էր հրեշտակի մը, ու իր ձայնը՝ ձայնն էր ամենաքաղցր, ամենամաքուր, ամենապարզ, ամէնէն ուժեղ, ամենապայծառ ու ամէնէն անվեհեր ձայնն էր, որ երբեք լսած ըլլամ, եւ նոյնն էր նաեւ այն երգը, որ ան երգեց։

Ես չհասկցայ երգին բառերը, սակայն հասկցայ երաժշտութիւնը։ Կ'ենթադրեմ, որ բառերը կ'արտայայտէին գրեթէ այն, ինչ որ երաժշտութիւնը՝ զուարթութիւն, ուրախութիւն, հպարտութիւն, հրճուանք, պարզութիւն, ծանրութիւն, ոյժ եւ անվեհերութիւն։

Մուրացկան տղայ մըն էր, անտարակոյս որբ մը, անտուն, առանց հօր կամ մօր, հօրեղբօր կամ հօրաքրոջ, եղբօր կամ քրոջ, ազգականի կամ բարեկամի։ Սակայն, բարեկա՞մ. ան այնքան բարեկամներ ունէր, որքան աշխարհի մէջ մարդ կայ, բարի թէ չար։

Կառախումբի երրորդ կարգի բաժնին մէջ, փայտէ նստարանին վրայ կը քնանայի։ Եւ, առտուն կանուխ անոր ձայնը արթնցուց զիս, ու ես ելայ եւ հրճուեցայ աշխարհովն ու Խորհրդային Ընկերվարական Հանրապետութիւններու Միութիւնովը, եւ կամ ինչ որ կը կոչուի ան։

Կովկասցի Թուխ գիւղացին ալ, որ կը քնանար դէմի նստարանին վրայ, արթնցաւ։ Ան վառեց ռուսական գլանիկ մը, շունչ առաւ՝ յօրանջեց ու սկսաւ ժպտիլ։ Կարծես ան ձայնին կողմը ցոյց տալու ու բան մը ըսաւ ռուսերէն։

Այն երգը, որ այդ փոքրիկ Թուռը երգեց, անկարելի է մոռնալ։ Ան սկսաւ ուժեղ, գրեթէ բուռն կերպով, իր ձայնի զօրաթիւնակէտէն, այսահագեդ, ... փողի մը կանչին նման, որ իր վերջաւորութեանը կ'ըլլայ գրեթէ անտանելի ուժեղ՝ առաւօտեան բերկրանքովը, երբեմն կը հասնէր աւելի նոր, գրեթէ անհաւատալի եւ աւելի մեծ ուժգնութեան, ցնծութեան ու հրճուանքի։

Ես ելայ, տարածեցի մկաններս ու վառեցի ռուսական գլանիկ մը։ Ետքոյ վազեցի դէպի առաջին պատուհանը, վերցուցի փեղկը ու նայեցայ երգողին վրայ, որ վեր, կառախումբին կը նայէր՝ երգելով, խնդալով ու վեր վերցնելով ինքզինքը ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ աքլորը կ'ընէ։ Մինչեւ իմ պատուհանին հասնիլը, որեւէ մէկը չէր եկած հոն՝ տեսնելու ու լսելու զայն։ Ան կառախումբէն կ'երգէր։

Տխրութիւն մը կար երգին մէջ, բայց այն տեսակ տխրութիւն մը, որ չէ մուրացած ուրախութիւնը։

Տղան առկուն, ճկուն, ուժեղ, հեզ ու խարտեաշ էր եւ թխացած՝ նստակ ըլլալով արեւուն, հովին ու աշխարհին։

Ան մէկ անգամ երգեց ու վերջացուց երգը։ Ետքոյ կանգնեցաւ՝ ժպտելով ինծի, ու ես արագօրէն ռուսական դրամ փնտռեցի գրպաններուս մէջ.

Կովկասի Թուխ գիւղացին ալ ուրիշ պատուհան մը եկաւ, բացաւ զայն, դուրս նայեցաւ ու քանի մը բառեր խօսեցաւ տղուն։ Չգիտցայ թէ ըսածն ինչ էր, բայց հարցում մըն էր. Թերեւս տղուն հարցուց, թէ ինչ էր անունը։ Տղան գիւղացիին պատասխանեց քանի մը բառերով։ Ետքոյ՝ երբ ցոյց տուի դրամները ու վար ձգեցի, ան վայելչօրէն բռնեց զանոնք եւ շնորհակալութիւն յայտնեց ինծի ռուսերէն ու սկսաւ կրկին երգել այն երգը, ինչ որ ճիշդ ես կ'ուզէի որ ընէր։

Ան արթնցուց շատ մը ուրիշ մարդիկ ալ, կառախումբին շարժելէն առաջ։ Բոլորն ալ ուրախացան իրեն։ Անկարելի է մոռնալ այդ տեսակ մը, եւ կը համարձակիմ ըսելու անկարելի է երկու անգամ լսել պիտի երգ մը կեանքի ընթացքին։

Այդ տեսակ երգ մը կուգայ մը ամբողջ սրտէն, ամբողջ զօրութենէն ու ամբողջ տաղանդէն մը ընթացքին։ Յառաջիկայ տարիներուն, ես հարիւր անգամ նամ երթալ Ռուսիա, բայց շատ տարակուսիմ, թէ պիտի կարենամ դարձեալ լսել այդպիսի երգ մը երգը մէկն էր այն բաներէն, որոնք ինծի ուրախութիւն պատճառեցին Ռուսիոյ մէջ։

ՈՒ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ներս լրացնելու համար ։

Ալ աւելի տխուր է հողագործական մարմիններու ատենական գործած հատուածամոլութիւնը, երբ գործի գլուխ կուգան մեծ մասամբ անճեռնհաս մարդիկ, մանր փառասիրական նկատումներով, քմահաճ կարգադրութիւններով, անծրագիր եւ անհեռատեսական գործունէութեամբ եւ նիւթական գէշ մատակարարութեամբ.

Փուլովայի ճեմարանը քիչ մը տարրի վերջ ու վիճակ ունեցաւ սկիզբէն ի վեր Ան «ազգային» չեղաւ, թէեւ մնաց լարուեակ « ազգի » մտահոգութեան առարկայ եւ անոր օգնութեան կարօտ ։

Սկիզբը այդ կարեւոր հաստատութիւնը իր վրայ հրաւիրեց ոչ միայն Պուլկարիոյ, այլեւ արտասահմանի Հայութեան ուշադրութիւնը։ Անոր հիմնադիրն ու խնամակալութիւնը միշտ ալ ձգտեցան ճեմարանը դարձընել, եթէ ոչ իր անունին արժանի հիմնարկութիւն, այլ գոնէ միջնակարգ դպրոց մը, որու բացառիկ անհրաժեշտութիւնը ոչ ոք ժխտեց ու կը ժխտէ դեռ։ Դժբախտաբար, այդ ճիգերն ու ձգտումները չարդարացան եւ կարելի չեղաւ կրթական այդ հաստատութիւնը վերածել լուսաւորութեան օճախի մը, որ ինքզինքը պարտադրէր համրութեամբ, եւ օգնութեան յուսահատական ու տեւական կոչերու կարիք նուազ զգացուէր »։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԳԱՂԹԸ

Պուքրէշի «Ունիվէրսուլ» թերթի աշխատակիցը կը գրէ Քոնսթանցայէն.—

Գրեթէ ամէն օր կ՚երթան Թուրք գիւղացիներու խումբեր որոնք Տոպրուճայի գիւղերէն կուգան, Թուրքիա գաղթելու համար ։

Քոսթանցայի մէջ անոնք իրենց բնակութիւնը հաստատած են քաղաքին ծայրը, Մահմէտական գերեզմանատան աքեւ, ուր ամէն օր կը միանան ուրիշ խումբեր, իրենց վրաններով, կառքերով, անասուններով, երեխաներով, շուներով եւն․․։

Ասոնք Թուրքեր են որոնք պիտի գաղթեն, եւ որոնք կը սպասեն շոգենաւին ։

Բազմաթիւ անգամներ զբաղեցանք այս խնդիրներով եւ կը նկատենք որ պատկան մարմինները պէտք եղած ուշադրութիւնը չեն դարձներ։ Մէկ կողմ ձգենք թէ ի՞նչ կ՚ըլլան անոնց կալուածները որոնք չնչին գումարներով կը գնուին զանազան վաշխառուներու կողմէ ։

Մէկ կողմ ձգենք նաեւ թէ Թուրքերուն մեկնումով հողագործական աշխատաւոր ձեռքերը կը պակսին ։

Պէտք է ընդունինք որ երկրագործական քանի մը ճիւղերու մէջ Թուրքերը լաւ աշխատաւորներ էին։ Այդ պատճառով պէտք չէ անտարբեր մնանք գաղթելու քարոզչութեան դէմ ։ Այստեղ մենք կը տեսնենք խաչագողութիւն մը ։

Մէկ կողմէ, վճարուած մարդիկ, — եւ գիտենք որու կողմէ — խեղճ Թուրքերուն կը խոստանան աշխար ; հի բոլոր բարիքները, միւս կողմէ երբ անոնք Անատոլու կը հասնին, իրենց դէմ կը գտնեն, աղքատութիւն, հիւանդութիւն եւ խմբական մահ ։

Շատ անգամներ մեր տարիքաւորութիւնը ձերբակալած է Թուրքեր որոնք փախչելով իրենց նոր հայրենիքէն, գաղտնօրէն ռումանական սահմանը անցած են։ Այս դէպքերը հաստատէ կը շատնան։ Հետեւաբար արտագաղթի քարոզչութիւնը ամենաաղէտական խաբէութիւն մըն է ։

Պէտք է կասեցնել զայն, գոնէ քրիստոնէական եւ արդարութեան նկատումներով ։

Այս երեւոյթը, ինչպէս վերը ցոյց տուինք, պատմական դէպք մըն է եւ հետեւաբար անխուսափելի։ Անհրաժեշտ է ուրեմն միջամտութիւն մը եւ արգելքը լուսով ձեռք առնելու է, վերջ դնելու համար այս ամօթալի դէպքերուն »։

** Մեր թղթակիցը Քոսթանցայի մէջ առիթը ունեցած է մօտէն ընելու Թուրք բժիշկ մը, որ ղրկուած էր Թրքական կառավարութեան կողմէ, 25 հազար Թուրքերու ներգաղթի գործը կարգադրելու համար։ Բժիշկը այս առթիւ հաւաստած է թէ Թրքական կառավարութիւնը նորեկ գաղթականներուն կը տրամադրէ լծկան հող, 3 տարի տուրքէ զերծ մնալու իրաւունք եւ ուրիշ բարիքներ ։

ՁՈՐՍ ՀՈՎԻՐԵՆ

ԼՈՒԵՐՈՒ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՄԱՀԸ

Վերջերս Գալիֆորնիա, իր ծննդավայրին մէջ կը մեռնի Վիլհէլմ Հէկթէր՝ «Լուերու Թագաւորը», որ շատ հարստացած էր։

Ան իր համբաւը ու հարստութիւնը կը պարտէր այդ անտանելի միջատներուն՝ զորս կրցած էր կրթել։

Հէկթէր, 40 տարի առաջ, դեռ երիտասարդ, աղքատիկ ու անծանօթ, կ՚որոշէ Ամերիկա անցնիլ իր բախտը փորձելու .

Եւ երբ գաղթական կը գտնուէր շոգենաւին կամրջակին տակ տեղ մը ապահովելով։ Հոդ է որ կը ծանօթանայ «մեծապատիւ» լուերուն, որոնցմէ այնքան կը չարչարուի ու կը խայթուի որ մշտնջենական ոխ մը, ատելութիւն մը կը պահէ անոնց հանդէպ, ու գիշեր ցորեկ կ՚որսայ։ Սակայն երիտասարդ գաղթականը մակաբոյծները ոչնչացնելէ առաջ, մտմտաւոր հաճոյք մը կը դնէր զանոնք տանջելէն Այսպէս, որսերուն ամփոփէն բարակ դերձան մը կապելով կը տեսնէր որ չէին ոստոստեր, այլ ընդհակառակն խաղաղօրէն կը քալէին։

Ասկէ զատ այդ անասնիկները արտակարգ ուժով մը օժտուած կ՚երեւէին։ Իրենցմէ բազմապատիկ աւելի ծանր առարկաներ քաշել կուտար։Երբ Ամերիկա հասաւ, հետզհետէ աւելի մտածեց իր մասնագիտութեան վրայ եւ վերջապէս իր ապրուստը շահելու համար յանդգնութեամբ ու յարատեւութեամբ գործի լծուեցաւ

Հէկթէր կատարելագործած էր իր արուեստը։ Ան իր լուերուն կրցաւ սորվեցնել կարգ մը հրաշալի ճարպիկ խաղեր եւ 1895ին լուերու իր առաջին ներկայացումով՝ մեծ յաջողութիւն գտաւ։ Ամէն ինչ տեղի կ՚ունենար պլանիկի պարապ տուփի մը մէջ։ Նշանաւոր կրկէսներու գործակալներ իրարու հետ կը մաքառէին Հէկթէրը ձեռք ձգելու համար։Միացեալ-Նահանգներու մէջ իր մէկ շրջագայութեամբ, Հէկթէր շատ հարստացաւ ։

Սակայն ինք առաջինը չէր լուեր դաստիարակելու իր ձեռնարկով։ 16րդ դարու սկիզբը պարզ գործաւոր մը իր լուերու կրկէսով մեծ յաջողութիւն գտած էր։ Ժողովուրդին կը ներկայացնէր բարակ շղթայիկով կապած իր լուերը, որոնք կրնային հրաշալի խաղարկութիւններ կատարել։

Իսկ Փարիզի մէջ 18րդ դարու սկիզբը կը յիշուի լուեր կառավարող քիմիագէտ մը՝ Լէմէրի, որ իր ազատ ժամերը լուեր կրթելու կը յատկացնէր։ Իր գլխաւոր ներկայացումն էր տոկուն լուի մը արծաթեայ թնդանօթ մը քաշել տալ, որ բազմապատիկ աւելի ծանր կը կշռէր քան իր քաշ թնդանօթաձիգ-լուն։

Անկէ ի վեր լուերու դաստիարակութիւնը շատ յառաջդիմեց Ֆրանսայի մէջ։

Ռոմօռանթէնի տօնավաճառին հանդիպեցայ նշանաւոր լուերու կառավարիչի մը, որուն կրկէսը մշտական բազմութիւն կը վխտար։ Իւրաքանչիւր լու մասնագիտութիւն մը ունէր։ Լուերը զատ զատ տուփերու մէջ պահուած էին՝ թաթիկներէն դերձաններ կապած։ Մարդը ցատկոտ լուերուն տուփէն կը հանէր խումբ մը, որոնց ցատկել կուտար դէպի յառաջ եւ ետ, եւ յաճախ մակաբոյծները խմբովին միաժամանակ ոստումներ կ՚ընէին։ Իսկ քալող լուերուն կը լծէր ոսկիէ գեղեցիկ քառանիւ կառք մը, առջեւէն երկու մայր լուեր, ուրիշ լու մըն ալ կառապանին դերը կը կատարէր՝ կառքին մէջ նստարանին վրայ նստած, թաթէն ալ շատ պզտիկ մտրակ մը կապուած։ Կառքին քովերէն ուրիշ օգնական լուեր մէյմ թելերով կապուած՝ ոսկեկառքը կը քաշէին, քրքիջներ պատճառելով ժողովուրդին։

Այդ հարիւրակ մը մասնագէտ լուերը կը սնուցանէր իր ձախ դաստակով։ Տասնեակ առ տասնեակ դաստակին վրայ զետեղելով, կաս կարմիր դարձած էր տիրոջը ձեռքը։ Իսկ երբեմն ալ միջատ-արուեստագէտները կը վարձատրէր շաքարի կտորով։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

—o—

ՎԻԷՆ.— Ներկայիս մեր գաղութին կեանքը շատ աւելի խաղաղ է քան նախորդ տարիները։ Այսօր չկան այն երբեմնի սին վէճերը եւ անմիտ բախումները, որոնք յաճախ կռիւի տեղի կուտային սրճարաններու եւ փողոցներու մէջ։ Թէեւ անցած տարուան վերջը եւ ներկայ տարուան սկիզբը կարգ մը խառնակիչներ, դարձեալ փորձեցին հանրութեան սերմը խոցել իրենց օձի թոյներով, օգտագործելով Հայ Երիտասարդներու զինուորագրութիւնը։ Բայց գիտակից երիտասարդութիւնը առիթ չտուաւ ։

Գործարաններու վիճակը նոյնպէս լաւ է բացի Պ. Փէլէի կօշիկի հաստատութենէն որ երկար ժամանակէ ի վեր պակաս ժամերով կը բանեցնէ։ Մնացեալները բոլորն ալ լման կ՚աշխատին։

Օրինաւոր անգործներ գրեթէ չըկան, դէշ - աղէկ ամէնքն ալ կ՚աշխատին։ Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան քուէարկած օրէնքները գործադրուեցան եւ տեղացի աշխատաւորներուն հետ օգտուեցան նաեւ հայ աշխատաւորները ։

Գալով ազգային կեանքին, դժբախտաբար նախկին տարիներու խանդավառութիւնը պակսած է։ Քանի մը տարի առաջ Վիէնի մէջ չորս տեղ հայերէնի դասընթացքներ տեղի կ՚ունենային. բայց ոչ մէկը դիմացաւ, բացի Կ. Խաչէի դպրոցէն որ 4 տարիէ ի վեր կը շարունակէ լռիկ - մնջիկ։ Մնացեալները շուտով չքացան։ Թէեւ Ռամկավարներն ալ քանի մը տարիէ ի վեր դասընթացք մը բացած են, բայց պարզ քաշքշուք մըն է։ Եթէ իսկապէս Ռամկավարները կ՚ուզեն ազգային գործ մը կատարել եւ իրենց մանուկներու մայրենի լեզուն վարժեցնել, աւելի լաւ պիտի ըլլար որ իրենց մանուկներն ալ յանձնեն Կ. Խաչի դպրոցին ուսուցիչ Հ. Կ. Տէրմոյեանին որ քանի մը տարիէ ի վեր շատ բարեխղճօրէն կը կատարէ իրեն վստահուած գործը .

Քանի մը խօսք ալ կազմակերպութիւններուն մասին։ Ինչպէս ամէն գաղութներուն մէջ, հոս ալ կային զանազան կազմակերպութիւններ որոնց թիւը առեն մը մինչեւ 30ի կը հասնէր, բայց այսօր միայն անունները կրնանք համրել։ Շատեր հրապարակ չելած մեռան, ոմանք ալ ժամանակ մը հրապարակը աղմկեցին զանազան բաղ - բլաններով, մանաւանդ Վերաշինացները որ Հայաստանէն ոչ ոքի չէին ուզեր տալ։ Հիմա ամէն մարդ իր Միութեան գանձապահէն հաւաքուած դրամներուն հաշիւն է որ կը պահանջէ, առանց գիտնալու թէ ով է գանձապահը ։ Երկու տարիէ ի վեր հրապարակի վրայ չեն երեւար ոչ Հօկերը ոչ Ռամկավարները, ոչ ալ հազար գլուխի բաժնուած Հնչակեանները։ Եթէ չըլլայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ իր շուրջը համախմբուած երիտասարդութիւնը, Վիէնի գաղութը անտեղեակ պիտի մնար ներկայ աշխարհի եւ հայ ժողովուրդի կեանքէն։ Դաշնակցութիւնն է որ ինչպէս ամէն տեղ հոս ալ միշտ վառ կը պահէ հայկական ոգին, զանազան հանդէս երեկոյթներով, հրապարակային բանախօսութիւններով եւ ընկերային խըմբական պտոյտներով։

Գաղաւնի

ՕՐ. ՏԻՐՈՒՀԻ ԱՆԱՆԻԵԱՆ

ԵՒ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Պէնլիցի, Պրուսա)

Նշանուած

Ալֆորվիլ, 18 Սեպտ. 937

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿՈՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԷԿ ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎԸ

— Կրկին կը հարցնեմ. քեզի յանձնուած պաշտօնը կ՚ընդունի՞ս։

— Այո՛, կ՚ընդունիմ։

— Գիտե՞ս որ այդ պաշտօնը շատ վտանգաւոր է եւ հարիւրին 90 մահուան սպառնալիքին ենթակայ է։

— Այո՛, շատ լաւ կը հասկնամ։

— Եւ այդ բոլորը գիտնալով հանդերձ․․․

— Այո՛, գիտնալով հանդերձ այդ պաշտօնը կը ստանձնեմ։

Այս խօսակցութիւնը տեղի կ՚ունենար Ժընեւ, գաղտնի սենեակի մը մէջ, Հայ Յեղափոխական Կոմիտէի պետին եւ Սողոմոն Թէհլիրեանի միջեւ։

Սողոմոն Թէհլիրեան, Օսմանեան կայսրութեան վերջին վարչապետ եւ Իթթիհատ Թէրաքքը կուսակցութեան պետ Թալէաթ փաշան սպաննելու պաշտօնը ստանձնած էր։ Թալէաթ, պատերազմէն ի վնաս Թուրքիոյ վերջանալուն պէս, փախած էր Պերլին եւ կը գտնուէր հոն։

Թալէաթ ընդհանուր պատերազմի միջոցին Հայկական տարագրութեան իբրեւ հեղինակ ամբաստանուած ըլլալով Հայ Յեղափոխական Կոմիտէին կողմէ մահուան վճիռ առած էր։ Այդ մահավճիռի գործադրութիւնը յանձնուած էր Կոմիտէի ֆէտայիններէն Թէհլիրեանի։

Կոմիտէի նախագահը խոշորակազմ, սեւ մազերով, սեւաչեայ, թխադէմ, մօտաւորապէս 45 տարեկան մարդ մըն էր։ Անոր Հայ ըլլալը շատ որոշ կերպով կը հասկցուէր իր քիթէն։Իսկ ֆէտայի Թէհլիրեան, հազիւ 23—24 տարեկան, նիհարակազմ, գունատ երիտասարդ մըն էր։ Դիմագծի նշանները ցոյց կուտային որ կորովի եւ կամքի տէր մէկն է։

Յեղափոխական Կոմիտէի նախագահը երբ ջղայնացած վիճակի մէջ հարցումներ կ՚ուղղէր, Թէհլիրեան պաղարիւնութեամբ կը պատասխանէր, առանց վախ կամ յուզում զգալու։ Կոմիտէի նախագահը անգամ մը եւս ցոյց տալէ վերջ Թէհլիրեանին իր ստանձնած պարտականութեան ծանրութիւնն ու պատասխանատուութիւնը, ըսաւ.

—Զուիցերիայէն Գերմանիա անցնելու առեն քովդ զէնք պիտի չգտնուի, որովհետեւ քիմիագիտութիւն կարդալու պատրուակով Պերլին կ՚երթաս դուն։ Հոն պիտի հայթայթես զէնք մը։ Լաւ մը յիշողութեանդ մէջ արձանագրեցի՞ր Պերլինի մէջ քեզի օգնելու պաշտօնը ստանձնող ընկերներու անունները։ Ամէն հաւանականութիւն նկատի ունենալով անոնց անունները որեւէ տեղ արձանագրուած պիտի չըլլայ։

Թէհլիրեան առանց մտածելու պատասխանեց.

— Գիտեմ. Պերլինի մէջ, Ֆրիտրիխշթրասէ փողոցին մէջ շոքոլայի վաճառական Վահան Զաքարեան եւ Օկսպուրկ փողոցին մէջ, 51 թիւ բանսիոնը բնակող Գրիգոր Գալուստեան պիտի օգնեն ինծի։

— Կարեւոր կէտ մը կրկին յիշեցնել կ՚ուզեմ քեզի. Թալէաթ փաշայի մասին մեր կողմէ տրուած մահավճիռը ատրճանակով կը գործադրուի։ Որովհետեւ ամէնէն լաւ եւ ապահով միջոցը այդ է։ Իսկ երբ չկարենաս սպաննել զայն գնդակով, ի՞նչ պիտի ընես։

— Երբեք չեմ կարծեր որ գնդակս պարապին երթայ եւ նպատակէն վրիպի։ Երկու տարիէ ի վեր շարունակ նշանառութեան փորձեր կը կատարեմ։ Իսկ եթէ ատրճանակս դէմս խաբէ, այն ատեն ուրիշ միջոցներու կը դիմեմ։

Նախագահը Թէհլիրեանի վերջին խօսքերուն շատ բարկացաւ.

— Ի՞նչ․․․ ի՞նչ ըսիր․․․ ուրիշ միջոցներու պիտի դիմես։

— Այո՛, եթէ ատրճանակս գործի չծառայէ, այն ատեն անոր նստած բընակարանը օդը կը հանեմ։

— Ոչ, ոչ։ Պիտի չկրնաս այդ տեսակ բան մը ընել։ Դուն քեզի որեւէ կարգադրութիւն չես կրնար ընել։ Մեր հրահանգներուն կէտ առ կէտ հաւատարիմ պիտի ըլլաս։ Մեր նպատակն է հայ ժողովուրդի վրէժը լուծել։ Վրէժը՝ վրէժի սահմաններէն անդին անցնելու չէ։

— Հասկցայ․․․

— Տրուած հրահանգներուն չենթարկուող ընկերներու սահմանուած պատիժը արձանագրուած է կանոնագրին մէջ․․․։

— Գիտեմ. զգացումներէ տարուելով ըսած խօսքերուս կարեւորութիւն մի տար եւ ներողամիտ եղիր։

— Ֆէտային մը զգացումներէ պէտք չէ տարուի։ Ֆէտայութիւնն ու զգացումը իրարու շատ հակառակ են։ Ֆէտայի կը նշանակէ կուրօրէն հնազանդիլ։ Ինչպէս անունէն ալ կը հասկցուի, ֆէտայի կը նշանակէ ամէն բան զոհել նպատակի մը համար։

Թէհլիրեան պատասխանելով Կոմիտէի նախագահին ըսաւ.

— Կը կարծեմ թէ հարկ չկայ կրկնելու այդ թելադրութիւնները։ Թալէաթ փաշան սպաննելու համար ցարդ 4 տեսակ որոշումներ տուիք։ Վերջը չորսէն ալ հրաժարեցաք։ Որովհետեւ անգործադրելի գտաք զանոնք։ Ֆէտայիներու կեանքերը փրկելու մտահոգութիւնը ցարդ ամլութեան մատնեց ձեր ծրագիրը։ Ի վերջոյ ես ներկայացայ ձեզի եւ ըսի.— «Այս գործը քանի մը հոգիով գլուխ չելլեր. մահը աչքը առնող եւ փախուստի ու փրկութեան միջոցները ինքը խորհող ու մտածող ֆէտայիի մը գործն է այդ »։ Երբ առաջարկեցիք, ընդունեցի ես։ Նոյն իսկ Պերլին գտնուող այդ երկու ընկերներու օժանդակութիւնն ալ պիտի չխնդրունէի, սակայն, միջավայրին անծանօթ ըլլալուս համար ընդունեցի։ Երբ ամէն բան նպատակի մը շուրջ զոհելու յօժարեցայ, ինչո՞ւ ինծի կրկին այդ ազդարարութիւնը կ՚ուղղէք։

(Շար.) (6)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

Լ Ո Ւ Ս Ա Դ Է Մ Ի Ն

(ՎԻՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Ինչպէս Հայաստանի բոլոր քաղաքներու, վանքերու եւ եկեղեցիներու ճակատագիրը քաղաքական անցքերու ազդեցութեան տակ փոփոխական եղեր է, այնպէս ալ Ս. Յովհաննու վանքը տասնեւհինգերորդ դարէն ըսկսած բազմաթիւ անգամներ աւերուած ու վերանորոգուած է։ Մասնաւորապէս Լէնկթիմուրեան աշխարհաւեր արշաւանքները աւերեցին Կողովիտ, Ծաղկոտն եւ Բագրեւանդ գաւառները, թալանուեցաւ Սուրբ Յովհաննու վանքը եւ դարեր շարունակ ամայացաւ երկիրն ու այդ հռչակաւոր վանքը։ Ժամանակի ընթացքին հետզհետէ հաւաքուեցան հայ ժողովուրդի բեկորները, գիւղերէն ոմանք վերաշինուեցան, նորէն պայծառացաւ Յովհաննու վանքը։ Երկար ժամանակով ընդհանուր խաղաղութիւնը չխանգարուեցաւ մինչեւ տասնեւիններորդ դարու սկիզբը, երբ Երեւանի խանը յարձակեցաւ Կողովիտ եւ Ծաղկոտն գաւառներու վրայ՝ արիւն եւ աւեր թողլով ետին։

Անցաւ փոթորիկը, նորէն պայծառացաւ վանքը, գիւղերը վերակազմըւեցան։ Բայց շատ չանցած՝ վրայ հասաւ վերջին ռուս - թրքական պատերազմը, որուն ճակատներէն մէկն ալ դարձած էին այդ երեք գաւառները։ Պատերազմի ընթացքին, բայց մանաւանդ Ռուսներու քաշուելէն վերջ Թուրք զօրքը եւ քիւրտական աշիրէթները կործանեցին, այրեցին ամէն ինչ որ կարելի էր այրել ։

×

Մեր այս պատմութեան ժամանակ հռչակաւոր Ս. Յովհաննու վանքին տուները միայն մնացեր էր։ Չկար նախկին շքեղութիւնը, հարստութիւնը։ Ծաղկոտն հայաբնակ գաւառը վերածուած էր հօտ քրդութեան, իսկ հինգ կամ վեց խեղճուկ հայ գիւղերը ծայր աստիճան թշուառութեան եւ քայքայման ենթարկուած էին ։

Վանքի արեւմտեան կողմը կը գըտնուէր տասներկու տուներէ բաղկացած վանքի գիւղը, որուն գիւղացիները թշուառ գոյութիւն մը կը քաշքշէին վանքի հողերու վրայ աշխատելով ։ Իսկ Ձիրաւ դաշտի վանքապատկան հողերը եւ վանքի արօտատեղիները, որոնք Ծաղկանց լեռներու վրայ կը գտնուէին, վաղուց յափշտակուած էին հարաւէն եկող Քիւրտերու կողմէն։ Պարիսպի արեւելեան կողմը վանքապատկան չորս աչքանի ջրաղացը հազիւ կ՚ապահովէր վանքի հացը։ Անշքացած վանքը այլեւս ոչ միաբան եւ ոչ ալ վանահայր ունէր։ Պարզապէս կը կառավարուէր Կարնոյ Առաջնորդութենէն նշանակուած ծերունի քահանայէ մը ։

Լայնախարիսխ պարիսպով շրջապատուած ժամբակի մէջ կը բարձրանար Ս. Յովհաննու հինաւուրց եկեղեցին, սրբատաշ քարերով շինուած, որոնց վրայ դեռ կը նշմարուէին եկեղեցիի հիմին մօտ ձեռագրեայ յունական արձանագրութիւն մը եւ եկեղեցիի պատին վրայ տառական արձանագրութիւններ, որոնք հաւանօրէն բագիններու քարերէն էին ։

Լայն եւ ցած սիւներու վրայ կը բարձրանայ եկեղեցիի գմբէթը։ Զարմանալիօրէն ընդարձակ խորանի կողքերուն մէկ մէկ մատուռներ շինուած էին, որուն պատճառով Ս. Յովհաննու վանքը տեղացիներէ կը կոչուէր Իւչ Քիլիսէ։ Վանքէն քիչ անդին, Արածանիի եւ ճամբու մէջ, կ՚երեւէին աւերակներու կոյտեր, եկեղեցիի մը հիմքը, բազմաթիւ հողակոյտեր, որոնց տակ ապահովաբար թաղուած կը մնայ մեր պատմութեան մէկ մասը։ Հռչակաւոր Բագաւանի տխուր աւերակներն են անոնք ։

×

1908 Թուականի Յուլիսի 28ին Սուրբ Յովհաննու վանքի արտաքին պարիսպի երկաթէ մեծ դրան առջեւ նստած էր վանքի քահանան։ Օրուան տօթէն փախչելով՝ ծերունին կը հանգստանար պարիսպի հետզհետէ երկարող շուքին տակ ։

Տէր Սահակ, — այսպէս էր քահանայի անունը,— 60 տարիքը անց ծերունի մըն էր։ Լաւ ու վատ օրեր տեսած եւ սուր յիշողութեամբ օժտըւած Տէր Սահակ՝ կենդանի պատմութիւնն էր այդ շրջանի կէս դարու անցուդարձերուն, տրիտական [?] պատահարներուն, չոր ու ցաւին, որոնք քանի մը անգամ այցելած էին այդ շրջանները, բազմաթիւ մարդկային կեանքեր հնձելով։ Անասուններու քօս հիւանդութիւնն ալ, տարուան մը մէջ կիսած էր անոնց թիւը։ Տէր Սահակը հաճոյքով կը պատմէր անցեալ դէպքերէն, եթէ ունկնդիրներ գտնուէին։ Կարծես անոր համար գոյութիւն չունէնար փրկչական թուականը, ամէն դէպք կամ պատահար կը սկսէր ռուս թրքական պատերազմով։ «Էդ դէպք, պատահեցաւ երկու տարի առաջ Ռուս - Օսմանցու պատերազմէն եւ կամ «Ռուս - Օսմանցու պատերազմէն հինգ տարի վերջը»․․․ Այս ձեւով կը սկսէին անոր հետաքրքրող պատմութիւնները ։

Բարի եւ առաքինի քահանայի համբաւ ունէր Տէր Սահակը։ Բարութիւնը իր մէջ բնածին էր, իսկ առաքինութիւնը տարիքի պարտադրանք մը։ «Ինչ, քառասուն տարեկանիս ես չէ պակաս աղամարդ չէի »․․․ Աչքերը պահ մը կը կոյծկլտային ու աղա իրողութեան հետ հաշտուելով, գլուխը կը կախէր հոգոց հանելով. «Աշխարհը անցաւոր է, տղաքս, ոչ ձեզ պիտ՚ մնայ, ոչ ալ ինձ»։

Երկար տարիներէ ի վեր կ՚ապրէր վանքին մէջ։ Լուսահոգի երէցկինի մեռնելէն վերջ, երբ զինք Ս. Յովհաննու վանքը ճամբեցին, առանց տրտնջալու հպատակեցաւ։ Կ՚ուտէր, կ՚աղօթէր եւ կը քնէր ։ Արդար ըլլալու համար, պէտք է ըսել, որ տարին քանի մը հեղ ալ կ՚այցելէր Ծաղկոտն գաւառի 5 — 6 հայաբնակ աղքատիկ գիւղերը։ Բայց իր ամենագլխաւոր հոգն ու պարտականութիւնն էր վանքապատկան հողերու պահպանումը, որոնց վրայ հազար չար աչքեր տնկուած էին։ Դժուար, շատ դժուար հարց մըն էր այդ ։

Ծաղկանց լեռներու հրաշալի արօտատեղիները եւ հայլախները շատ վաղուց բռնագրաւուած էին Հայտարանցի եւ Ձիլանցի Քիւրտերու կողմէ։ Պատմական շրջանին, մեր թագաւորները, իշխաններէն շատերը եւ ազատանին, խուսափելով Այրարատեան դաշտի անտանելի տօթէն ու փոշիէն, կը բարձրանային այդ բարձունքները, ուր թէ՛ կանանչն ու վայրի ծաղիկներու բազմաթիւ տեսակները երկնային պատկեր մը կու տային։ Դեռ մինչեւ այսօր Ծաղկանց լեռները հարուստ են պատմական եւ կրօնական յիշատակարաններով։ Կիսաքանդ ամրոց մը, բերդի կտոր մը, պալատի մէկ մասը եւ բազմաթիւ մատուռներու եւ եկեղեցիներու հետքեր իրարու կողքի փռուած են այդ բարձունքներուն վրայ։

Եթէ այդ վայրերը վերջնական կերպով կորած էին, Ցիրաւի դաշտի վարելահողերու մեծագոյն մասն ալ յափշտակուած էր ժամանակի ընթացքին։ Այն քիչն ալ որ կը մնար Ս. Յովհաննու անմիջական շրջանին մէջ, հետզհետէ տեղ քրդութեան ոտնձգութիւններէն շատ դժուար էր պահել ։

Վանքի ջրաղացն իսկ, անվիճելիօրէն վանքապատկան, ժամանակ մը Ձիլանցի քիւրտ բէկ մը գրաւեց ըսելով թէ վանքի ունեցած պարտքերու փոխարէն։ Երկար դատավարութենէ վերջ, դատը տեղական դատարանէն ղրկուեցաւ Պոլսոյ բարձրագոյն ատեանին։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

մու չափ տեսակցեցաւ Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանին հետ։ Լոնտոնի մէջ միշտ կը յուսան ելք մը գտնել, Իտալիան գոհացնելու համար։ Գ. Իտըն իր ճառին մէջ ըսաւ թէ Նիոնի համաձայնութիւնը կը նախատեսէ որոշ վերադասաւորումներ։ Կը կարծուի որ Իտալիա եթէ գոհանայ միայն քաղաքական հաւասարութեամբ, խնդիրը ինքնին կը լուծուի։ Իսկ եթէ պահանջէ նոյնքան մասնակցիլ կամ հսկողութիւն կատարել Միջերկրականի կամ Տարանտէլի պէս շրջանակներու մէջ, այն ատեն խնդիրը կը բարդանայ։ Ամէն պարագայի մէջ, զգալապէս մեղմացած են յարաբերութիւնները՝ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ։

Ելմտական նախարարին ճառը եւ խոստմերը

Գ. Ժոռժ Պոնէ, ելմտական նախարարը, ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ երկուշաբթի գիշեր, պարզելով երկրին ելմտական եւ տնտեսական կացութիւնը։

Նախարարը շեշտեց թէ Ֆրանսա հաւատարիմ պիտի մնայ դրամական համաձայնութեան, որ կնքուած է Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու հետ եւ հերքեց այն զրոյցները թէ հսկողութեան տակ պիտի առնուի օտար դրամներու փոխանակութիւնը։ Բացատրելով Ֆրանքին վերջին տագնապը, զայն հետեւանք նկատեց ասկարանի չարաշահութեանց եւ ազդարարեց թէ կառավարութիւնը ի վիճակի է հակայարձակումի մը դիմելու «ուժգնօրէն եւ արագօրէն»։ Ցետոյ պարզեց Ֆրանսայի արտաքին առեւտուրի տկարացման պատճառները։ «Երկիր մը որ իր աղատածէն պակաս կ՚արտադրէ, աղէտի ճամբուն վրայ կը գտնուի»։ Եւ ջերմագին կոչ մը ուղղեց բոլոր Ֆրանսացիներուն, որպէսզի հաւաքաբար աշխատին արտադրութիւնը աւելցնելու։ Առանց այդ յաւելման Ֆրանքը միշտ ենթակայ պիտի ըլլայ շահադիտութեան։ «Ծնօրական է եւ վտանգաւոր՝ կարծել թէ կարելի է Ֆրանքը արհեստական մակարդակի մը վրայ պահել, պարզապէս յենելով Պանք տը Ֆրանսի ոսկիի պահեստին վրայ։ Ալ աւելի վտանգաւոր է կարծել թէ մակարդակը կրնայ պահուիլ վարչական անօրէնութիւններով»։

Ուստի Գ. Պոնէ յորդորեց որ գործատէրերն ու բանուորները աշխատին ներդաշնակօրէն եւ բարեկարգութեամբ։ «Որ եւ է երկրի մէջ տնտեսական յառաջդիմութիւն չի կրնար կատարուիլ գործարանները փակելով եւ գործադուլներ սարքելով, գործարաններու գրաւումով եւ ընկերային անկարգութեամբ։ Մենք կ՚ուզենք դադարը շարունակել աւելի քան երբեք (շունչ առնել)։ Մենք չենք կրնար փոփոխել այս գիրքը եւ արմատական համագումարէն պիտի խնդրենք վաւերացնել զայն»։

Նախարարը լաւատեսութիւն յայտնեց ելմտացոյցի մասին, հաւատալով թէ 1938ի նախահաշիւը 1.600.000.000 Ֆրանքի յաւելուածական հասոյթ մը պիտի ցուցնէ եւ թէ գանձին բոլոր պէտքերը ապահովուած են։

»»»» • ««««

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ ԿԸ ՀԵՌԱԳՐԵՆ այն լուրը թէ Թրքական Թորփիլահալած մը սուզանաւ մը բռնած է Թէնէտոս կղզիին մօտ (Եգէական ծով)։ Այս լուրը հաղորդուած էր Իզմիրէն եւ տպուած Թրքական երկու Թերթերու մէջ։

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁ ՄԸ տեղի ունեցաւ Պերլինի մէջ, երկուշաբթի օր եւ պիտի շարունակուի մէկ շաբաթ։ Մայրաքաղաքը թաղուած էր մութին մէջ, եւ ատոոն կանուխ սկսաւ «ռմբակոծութիւնը»։ Առաջին ազդանշանին վրայ, քաղաքացիները իրենց մառաններն իջան, իսկ անցորդները ապաստանեցան յատկապէս շինուած պատսպարաններու, հետեւելով մասնաւոր նշաններու։

500 ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐ կը սպառնան՝ քարուքանդ ընել Չինաստանի մայրաքաղաքը՝ Նանքինը։ Դեսպանները մերժեցին հեռանալ, քանի որ բազմաթիւ քաղաքացիներ ունին Նանքինի մէջ։ Կ՚ըսուի թէ Չինաստան պաշտօնապէս պատերազմ պիտի հրատարակէ Ճափոնի դէմ։

ԱՆԿՈՒԼԷՄ - ՓԱՐԻԶ ճեպընթացը գծէն դուրս ելաւ երկուշաբթի գիշեր։ 7 — 8 հոգի մեռան։ Վիրաւորներուն թիւը շատ աւելի մեծ է։

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ իտալացի նաւազներ ցամաք ելլելով, սպաննեցին իտալերէն թերթի մը տնօրէնը եւ տակնուվրայ ըրին խմբագրատունը։

Այրի տիկին Վարդուհի Դանիէլեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Ա. Ներկարարեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Ներկարարեան, Տէր եւ Տիկին Ցակոբ Ներկարարեան, Տէր եւ Տիկին Նշան Ներկարարեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Թորիկեան, Գ. Նազարէթ Նազարէթեան, ինչպէս նաեւ Դանիէլեան ընտանիքները (Հալէպ եւ Պոլիս) շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝

ՄՈՎՍԷՍ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ

գանկալիւ մահուան առթիւ։

Ցուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 18 սեպտեմբեր շաբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 3-30ին Փարիզի Սէն Մեսրոպ եկեղեցիին մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ Thiais-ի գերեզմանատունը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹ-ԳՈՒԱ ՔՈԼՕՆԲԻ «Աքամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ չորեքշաբթի, 22 սեպտեմբեր, ժամը 8ին ակումբին մէջ։

ԿԱՐԵՒՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳ. Զեկուցում ակումբի մասին եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

Լիոն

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 22 սեպտ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Զաքարեան» գրադարանը. 161, Cours Lafayette։ Զեկոյց Երջ. ժողովի պատգամաւորի եւ ընտրութիւն կոմիտէի։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

«ԹԱԹՈՒԼ» խումբի ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, 23 սեպտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը

«Վ.ՐԷժ» խումբի ժողովը՝ ուրբաթ, 24 սեպտ., երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Ներկայ կ՚ըլլայ Ընկ. Հ. ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ։

«ՀԱՄԱԶԱՍՊ» խումբի ժողովը Ուրբաթ, 24 սեպտ., երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ ճաւաքատեղին.

Վերոյիշեալ ժողովներուն կը խօսի Ընկ. ՎԱՀԷՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ,

Ֆութպոլի Ա. սէրիի ախոյանական մեծ մրցում

Հ. Մ. Ը. Մ. ԸՆԴԴԷՄ ՑՈՒՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ

26 ՍԵՊՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՊՈՄԱՆԻ ԴԱՇՏԸ

Հինգ տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Հ. Մ. Ը. Մ.ի առաջին խումբը դարձեալ ինկաւ յունական խումբին դէմ, 1925էն մինչեւ հիմա, ախոյանական թէ բարեկամական մրցումներու ատեն, Հ. Մ. Ը. Մ. ոչ մէկ պարտութիւն չէ կրած Ցոյներէն։ Այս անգամ ալ մեր տղաքը ամէն ճիգ պիտի թափեն յաղթանակելու համար անոնց մէ.

Հայ հասարակութեան կը մնայ խուռներամ գալ դաշտ եւ քաջալերել մեր կորովի մարզիկները։

ԺԱՄԸ 2ԻՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՄԻՆԻՄ ԽՈՒՄԲԸ ԸՆԴԴԷՄ ՍԷՆ ԺԻԻԼԻԷՆԻ ՄԻՆԻՄ ԽՈՒՄԲԻՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Վարչութիւնը կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները յառաջիկայ Շաբաթ 25 Սեպտ. երեկոյեան ժամը 8.30ին Ընդհանուր-ժողովի, ուր պիտի հաղորդուի խաղացողները ապահովագրելու պայմանները։

ԹԷՅԱՍԷՍ ԼԱՆ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի հայ երիտ. Միութեան կողմէ

25 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ կէս գիշեր

48, Ռիւ տը լա Տէֆանս, Գարակէօզեանի սրահին մէջ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

կը նուագէ նիբրաս նուախումբը, ղեկավարութեամբ Գ. Տ. Յնօսեանի

Տոմսերու մուտքագնութեան Նամար 3 ֆրանք

ԾԱՆՕԹ.— Նոյն օրը տեղի կ՚ունենայ Միութեան վիճակախաղը։

Աշակերտաց գիշերօթիկ վարժարաններ

1. Avenue du Château- Saint Gratien (S. et O.)

եւ 73. Avenue Henri Barbusse, Arnouville-Les-Gonesses (S. et O.)

Վերաբացում՝ 2 Հոկտեմբեր 1937ին

Անարատ Յղութեան հայ քոյրերու վարչութեան ներքեւ գտնուող այս երկու վարժարանները կ՚ընդունին, չափաւոր գիներով գիշերօթիկ աշակերտուհիներ, որոնք կուտան քարոյական խնամեալ դաստիարակութիւն։

Մասնաւոր համաձայնութեամբ աշակերտուհիները ֆրանսերէնով աւանդուելիք նիւթերու համար, կը յաճախեն տեղական «Ecole Libre»-ները, իսկ հայերէն լեզուն, հայոց պատմութիւնը, ձեռագործը եւ հայերէնով աւանդուելիք նիւթերը կ՚աւանդուին հայ քոյրերու կողմէ։

Մանրամասնութեանց համար դիմել իւրաքանչիւր վարժարանի տեսչութեան, կիրակի, Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը, կէսօրէ յետոյ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Gare du Nordէն երկաթուղիով Saint-Gratien, կամ Arnouville-Les-Gonesses։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Շաւիլի «Արդութեան» խումբի բոլոր ընկերները, դառն ցաւով կ՚ողբան իրենց սիրելի եւ հաւատարիմ ընկերոջ՝ ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ԿԻՐԱԿ-ԵԱՆԻ մահը որ տեղի ունեցաւ Սէնթ Էթիէնի մէջ։ Խորին ցաւակցութիւննոր կը յայտնեն իր անմխիթար մայրիկին, կնոջ, երկու որբուկներուն, եղբայրներուն եւ պարագաներուն։

Թող անմոռաց մնայ իր յիշատակը։

ժամացոյցի եւ ոսկերչական վաճառատուն

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

261, Rue du Fbg. St. Martin

Métro: Louis Blanc et Jaurès

ԳԱՑԷՔ ՑԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր նոր բացուած արհեստանոցին մէջ կը ծախենք դիւրամատչելի գիներով ճաշակաւոր եւ դիմացկուն նստարաններ, թիկնաթոռներ, տիվաններ, եւ ննջասենեակի, Գիւղանոցի եւ ճաշասրահի վերաբերեալ ամէն տեսակ կարասիներ։ Կը ստանձնենք նաեւ վերանորոգման եւ սառղձագործի վերաբերեալ գործեր։ Աժան, մաքուր եւ արագ։ Դիմել՝ ՀԱԹԷՄԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒՆ. 80, Bd. de la Corderie, Marseille։

ՍՈՒՐԲ ԺԱՄԱԳՐԱՎԱՃԱՌ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton ; 52 – 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

Tailleur de ST. BERNARD

H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris

Մասնաճիւղ՝ 2 rue de la Charbonnière

Մէթրօ La Chapelle եւ Barbès Rochechouart

Թելեֆոն Montmartre 69—70

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.—Մասնաճիւղիս բացման առթիւ կարեւոր նուէրներ իւրաքանչիւր հաճախորդի համար։

ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՄԱՌՈՒԱՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ.

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ.— Հագուստներ (2 փորձով) սկսեալ 280—400 Ֆր. Նուէր կը տրուի մէկ ֆանթեզի տաբատ մը եւ կամ ամառուան յատուկ գեղեցիկ մուշտակ մը։ 400 Ֆր.է վեր հագուստներու (3 փորձ) համար կարելի է նուէր ստանալ տակաւ Տիկ. Հայկուհի Կիւլպոլեանի, արհեստանոցին մէջ պատրաստուած 200 Ֆր. արժողութեամբ 2 imitation martre. պայմանաւ որ վերջիններս ... նուէր առնելու համար վերոյիշեալ պայմաններէն եւ կայացնել յառաջ կտրոնը։ Rue la Charbonnière մեր մասնաճիւղին մէջ կը ստանձնենք դիւրամատչելի գինով à façon, նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն եւ բքթուածք։

Բաց է կիրակի մինչեւ կէսօր։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

21 Օգոստ. 20 Սեպտ. 1937

ՓԱՐԻԶ, Կ. Պետր — 75։
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Գործ — 95։
ՆԻՍ, Վարժ — 50։
ՊՕՄՈՆ, Գործ — 212.65։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Խոզեան — 200։
ՌՕԱՆ, Յ. Գ — 100։
ՄՈՆՓԵԼԻԷ, Ա. Մ — 150։
ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿ, Փր. Ալ — 75։
ԼՈՆՏՈՆ, Ժ — 1 անգլիական։
ՍԷՆ ՍԱԹՈՒՐՆԷՆ, Մ. Գ — 75։
ՍԷՆ ԺԸՆԷՎԻԷՎ, Իշխ. Ա. 40։
ՎԷՅԶԻՆ, Կ. Փ — 40։
ՆԻՍ, Ս. Ս 75։
ԼԱ ԿԱՐԷՆ, Գ. Մ — 140։
ՓԱՐԻԶ, Մ. Գ — 75։
ՏԷՍԻՆ, Գործ — 620.50։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Խաչ. - 75։
ԱՎԻՆԵՈՆ, Նաթ. ի հաշիւ Օվ.ի 100։
ՌՕՄԱՆ, Գործ — 160։
ԹՈՒԼՈՆ, Գաթ — 35։
ՓԱՐԻԶ (9). Ժ. Մ — 40։
ՌԻԱՐՁԱԶԱԹ, Գլ — 40։
ՎԻՎԻԷ, Ա. Ա — 150.
ՍԷՆ ՏԸՆԻ, Արիստ — 40։
ՓՈՆ Տ'ՕՊՆԱ, Կար — 40։
ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻ, Գործ — 120։
ՓԻՐԺԷ ՍԻՒԹ ԱՐԺԱՆ, Ա. Դ — 110։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մ. Ա — 50։
ՄԷՕՏՕՆ, Մ. Գ — 70։
ԼԻՈՆ, Տիկ. Շիմ — 70.
ՓԱՐԻԶ (16). Տիկ. Գ — 70։
ԱՎԻՆԵՈՆ, Գործ. Մ — 50։
ԹԱՐԱՐ, Տիկին Ա. Գ — 40։
ԱՄՍԹԵՐՏԱՄ, Իփ — 200 Ֆր. և տոլար։
ՌԸՆԱԺ, Վ. Խ — 150։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Հ — 285։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Բ — 90։
ԼԸ ՓՈՆԹ ԳԱԲ — 75։
ՓԱՐԻԶ (18), Մ. Խ — 150։
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Զիմ — 40։
ՀԱԼԷՊ, Ա. Գ — 65։
ՊՈԼԷՆ, Թ. Մ — 50։
ՓԻՒՐՅԷՕ, Վարդ — 50։
ԱՆԻԷԹ, Կ. Գ — 70։
ՓԱՐԻԶ (11), Օ. Մ — 40։
ԼԻՈՆ, Գործ — 1495.80։
ՊՕՄՈՆ, Գործ — 208.25։
ՓԱՎԻՅՕՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Ա. Զ — 100
ՆԱՆԹԷՐ, Մ. Թ — 150։
ԼԱՖՐԷԹ, Յ. Ն — 40։
ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՍՍՕ, Գործ. — 557.85
ՎԻԷՆ, Ա. Ա — 40։
ԱՆԻԷԹ, Յ. Ադ — 50։
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 325։
ԿՐԸՆՈՊԼ, Եէմ — 75։
ԱՆՏԻՈՔ, Տքթ. Մ. Մ — 140։
ԱՎԻՆԵՈՆ, Ն. Օ.ի հաշւոյն — 10
ԽԱՐՊԻՆ, Մ. Շ — 220։
ՏԷՍԻՆ, Գարտ — 35։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Մարտ — 75։
ՆԻՍ, Գ. Թ — 72։
ՎԷՅԶԻԼԻԶ, Մ. Մ — 150։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (29)

ԹԷՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԵՏԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Սօնան ուզել հնարք էր գտնելով այդ աւելի մարդու ձեռքից ազատուելու համար. իր գլխի արախչինի վրայ կարած գրամներից(*) մի քանիսը տալիս է մի պառաւ Քրտուհու, խնդրելով իր համար Թոյն գտնել։

Քրտուհին կալատուած ոսկիներից, կատարում է նրա խնդիրքը։ Սօնան մեռնում է Թոյնից։ Քրտերը նրա մարմինը չեն ընդունում իրանց գերեզմանատան մէջ, որովհետեւ հանգուցեալը մինչեւ իր վերջին շունչը ասում էր. «Ես քրիստոնեայ եմ. հաւատս չեմ փոխի»։ Մարմինը մնում է անթաղ։ Այդ հանգամանքից օգտւում է ցաղում մի Թիւրք, եւ իմանալով ում աղջիկն է նա, վեր է առնում նրա մարմինը եւ բերում հօր տունը, յոյս ունենալով որ մի բան կը ստանայ։

Ոչ սակաւ մոլեռանդութեամբ վարւում է անբախտ դիակի հետ եւ հայ եկեղեցականութիւնը։ Պատճառ բերելով թէ նա ինքնասպան է եղել, անօրէնի ձեռքում է մեռել, չէ խոստովանուել, չէ հաղորդուել, եւայլն. —եկեղեցիները Թոյլ չեն տալիս նրան թաղել հայոցգերեզմանատանում(*)։ Ահա այդ էր պատճառը, որ նրա գերեզմանը գտնւում է հայրական տան մէջ։ Այն որ հալածեց իր միջից եկեղեցին, ընդունեց իր մէջ ընտանիքը։

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, թէ այդ անբախտութիւնը ինչ դառնութիւն կը բերէր Խաչօի գերդաստանի վրայ։ Բայց նա ունեցաւ եւ ուրիշ ցաւալի հետեւանքներ։ Սօնայի մայրը, Իւհանը, Ստեփանիկի ծնունդից յետոյ, չը կարողանալով տանել իր դստեր այս օրինակ վախճանի դառն կսկիծը, որ ըստ օրէ հալուեցաւ, մաշուեցաւ եւ վերջապէս մեռաւ։ Եւ նոյն իսկ Ստեփանիկի վիճակի վրայ այդ անցքը ունեցաւ իր առանձին ազդեցութիւնը։ Ստեփանիկը իսկապէս աղջիկ էր, թէեւ տղայի անունով եւ տղայի հագուստով պահուած։ Նրա ծկրտութեան անունը Լալայ էր։ Բայց ի՞նչ նպատակով նրան այսպէս ծպտեալ վիճակով էին մեծացնում։

Սօնայի մահը մի այնպիսի ցաւալի տպաւորութիւն թողեց հօր վրայ, որ Ստեփանիկին ծնելուց յետոյ, նա մի առանձին անհաւատութեամբ նախագուշակում էր նայնպիսի մի վախճան եւ այդ աղջկան համար։ Նրա կասկածանքը անտեղի չէր, մանաւանդ իր երկրի վերաբերութեամբ, ուր իր աչքով տեսել էր հարիւրաւոր օրինակներ, ուր կոյս աղջիկների յափշտակութիւնը մահմէտականներից հասարակ սովորական էր դարձել։ Այդ պատճառով, հայրը մտածեց Ստեփանիկին իբրեւ տղայ ներկայացնել եւ տղայի անունով պահել, մինչեւ նրա չափահաս լինելը։ Հօր դիտաւորութեան համաձայն էր եւ թշուառ մայրը, որ շուտով վախճանուեցաւ, եւ չը կարողացաւ անուանել իր զաւակին

Խաչօի ընտանիքի մէջ այդ խորհուրդը պահւում էր որպէս գաղտնիք ամենայն զգուշութեամբ։ Օտարներից այն գաղտնիքը գիտէին երեք հոգի միայն՝ գիւղի քահանան, կնքահայրը եւ տատմէրը, որ վաղուց մեռած էր։

Լալան — մենք այսուհետեւ երբեմն իր իսկական անունով պէտք է կոչենք Ստեփանիկին — այժմ տասն եւ վեց տարեկան էր. մի հասակ, որի մէջ մտնելուց յետոյ գիւղացի աղջկան երկար տանը չեն պահում։ Հայրը մտածում էր նրան մարդու տալ։ Բայց դժուարութիւնը նրանումն էր, որ Լալան իբրեւ տղայ ճանաչուած լինելով, ի հարկէ ոչ ոք չէր խնդրելու նրա ձեռքը։

Բացի դրանից, հայրը ցանկանում էր, որ իր փեսան մի օտար երկրացի լինի, որ առնէ, տանէ եւ հեռացնէ իր աղջկան, որպէս զի իր երկրում իր ծանօթների մէջ չը յայտնուի հօր գործ դրած խորամանկութիւնը Լալայի պահպանութեան մասին, թէեւ այդ երկրում դա մի սովորական բան էր։ Բայց ո՞րտեղից պէտք էր գտնել այդ պայմաններին յարմար մի մարդ Լալայի համար։

Հայրը աչք ունէր մի պարոնի վրայ, որ նրան կոչում էր Թոմաս էֆէնդի, — մի շատախօս, խարեբայ, կարճլիկ - կլորիկ մարդ, բացի մարդից ամէն բանի նման էր։

Որտեղացի էր նա, յայտնի չէր, բայց իր ասելով, Պոլսեցի էր եւ այնտեղ ամիրայ ազգականներ ունէր։ Լալայի եղբայրները սաստիկ ատում էին այդ հրէշին, ոչ թէ այն պատճառով, որ նա չափազանց այլանդակ դէմք ունէր, այլ աւելի նրա համար, որ սաստիկ ժանտ եւ անգութ մարդ էր։

Նա բոլորովին իրան հեռու էր պահում հայ հասարակութիւնից. խօսում էր միշտ Թուրքերէն. եւ միշտ ընկած էր մուդիրների, գայմագամների եւ քիւրտ բէկերի մօտ։ Նրանց անունով գիւղացի Հայերին սպառնալիքներ էր կարդում եւ նրանց անունով պարծենում էր։ Թոմաս էֆէնդին արքունի մուլթէզիմ էր, այսինքն արքունի հարկերի եւ հասոյթների կապալառու։

Մուլթէզիմը նոյն նշանակութիւնն ունի գիւղացու համար, որպէս հօտի համար հրէշտակը, գելը, սատանան անհաւատի համար, — եւ որպէս այն բաները, որոնցից դողում է, սարսափում է գիւղացին։ Բայց ի՞նչ բանից աւելի վախենում է գիւղացին, նրան աւելի էլ յարգում է։ Եթէ սատանան յայտնուէր գիւղացիների մէջ, նրան այնքան չէին ատի, կը սկսէին լոզ քորթել։

Մարդը միշտ այսպէս վարուել եւ վարւում է։ Մարդը իր ... թեան հասակում բարի եւ չար ... ներին հաւասար կերպով էր ... տում. երկուսին էլ զոհ էր մատուցանում։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

(*) Ալաշկերտի եւ առհասարակ տանկական Հայաստանի գիւղացի աղջիկների գլուխը ծածկւում է լինում մի տեսակ արախչինով որ ամբողջապէս զարդարած է դրամներով, հարուստները ոսկով, իսկ աղքատները արծաթով։

(*) Այդ մոլեռանդութիւնը ինձ պատմել է անձամբ շատ տեղերում, զարմանալին այն է որ, ամբողջ այս կէտի մէջ Լուսաւոր համաձայնում է կղերի կարծիքին։

ՓՈՍՏՕՍԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Երգանի ... ՓԱՐԻԶ ...

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 23 Septembre 1937

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3532 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԱՐՁԵԱԼ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀՈԳԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ֆրանսայի ներքին հոգերուն ուրիշ մէկ երեսը կը կազմէ աջակողմեան եւ ձախակողմեան հոսանքներու յարաճուն հակամարտութիւնը :

Հակառակ իր զգայուն, դիւրաբորբոք բնաւորութեան, այս երկրի ժողովուրդը գիտէ իր պաղարիւնը պահել վտանգաւոր պահերու մէջ:

Այսպէս եւ մեր օրերուն,— մանաւանդ վերջին տարիներու ընթացքին, երբ այնքան ծանրակշիռ դէպքեր պատահեցան, թէ՛ ներքին եւ թէ՛ արտաքին ճակատի վրայ :

Ուրիշ կերպ չէր կրնար վարուիլ ժողովուրդ մը, որ չորս մեծ յեղափոխութիւններ դիմաւորած է,— 1789ին, 1830ին, 1848ին եւ 1870ին:

Միշտ խանդավառ կուսակից ամէն տեսակ ազատութեանց, Ֆրանսան չի հանդուրժեր բռնութեան, ըլլայ անհատական թէ զանգուածային:

Ուրիշ խօսքով, ինչ որ բնական կամ անխուսափելի կը համարուի զանազան երկիրներու մէջ, չի համապատասխաներ այս ժողովուրդի խառնուածքին: Փոթորիկները իրարու կը յաջորդեն, ճակատներ կը յարդարուին եւ դիրքեր կը փոխուին: Բայց, ի վերջոյ պայքարը կը շահի ան որ կանգնած է ամէն տեսակ ազատութեանց պատուանդանին վրայ :

Ահաւասիկ, երկու - երեք տարիէ ի վեր, շատ ծանր երկունքի մը ենթարկուած է Ֆրանսան: Ալեկոծութիւն մը, որ կրնար անդարմանելի աղէտներու յանգիլ, ուրիշ երկիրներու մէջ :

Ի՞նչ կը տեսնենք այսօր,— խմորումները, ցնցումները, յաճախադէպ ընդհարումները ուշ-կանուխ իրենց լուծումը կը գտնեն սահմանադրական իրաւունքներու գործադրութեամբ :

Այսպէս յառաջ եկաւ այն հզօր, տարերային շարժումն ալ, որ կը կոչուի Ժողովրդական Ճակատ:

Տագնապալի պահու մը, 1935 յուլիս 14ին, ուխտ կնքեր էին ձախակողմեան կուսակցութիւնները ,— արմատական, ընկերվարական եւ համայնավար, իրենց ետեւէն քաշելով ուրիշ գաղափարակից հոսանքներ:

Շարժման մէջ դնելով քաղաքական պայքարի բոլոր ձեւերը, քարոզչական ամէնէն արդիական մեթոտները, անոնք յաջողեցան շահիլ երեսփոխանական ընտրութիւնը, եւ դարձան տէրն ու տիրականը կացութեան: Սկսան գործել նախ իբրեւ իշխանութիւն եւ իբրեւ « զանգուածներու նախարարութիւն»:

Անշուշտ մէկ հոգի, մէկ մարմին չեն Ժողովրդական Ճակատին երեք թեւերը: Վէճեր, փոխադարձ տհաճութիւններ յաճախ կը պատահին: Տեսական եւ գործնական քաղաքականութեան ընդհարումներ միշտ ալ անխուսափելի են :

Եւ սակայն, Ճակատը ամուր է ինքն իր մէջ: Երեք թեւերն ալ խմորուած են այն գիտակցութեամբ, թէ իրենց դիմացը կը գտնուի թշնամի մը — թող կոչուի Ֆաշականութիւն — որ դարանակալ կը սպասէ, զարնելու համար գլուխէն կամ կողէն :

Այս համոզումը կը գերակշռէ միւս բոլոր նկատումներուն եւ տեսակէտներուն վրայ :

Տեսէք, Ժողովրդական Ճակատին երկրորդ դահլիճը շատ բաներ «կլլեց»: Մանաւանդ անոր վարչապետն ու նիւթական նախարարը աւելի քան երբեք ամուր կառչած են «դադար»ի, շունչ առնելու քաղաքականութեան: Կ'ուզեն կարճ կապել կամ սահմանափակել ընկերային բարենորոգումներու արշաւը, ինչ որ կը նշանակէ չեզոքել՝ կնքուած ուխտէն :

Արդ, միւս երկու թեւերը, ընկերվարական թէ համայնավար, երբեմն քրթմնջելով, յաճախ ուղղակի քննադատելով հանդերձ, երբեք միտքէ չեն անցըներ այրել կամուրջները :

Այսպէս, համայնավարները ձեռնարկեր էին ժողովի հրաւիրելու Ժողովրդական Ճակատին անդամները, «աւելի ուժգնօրէն պայքարելու համար Ֆաշականութեան եւ յետաշրջութեան չարագործ ուժերուն դէմ»: Ժողովը տեղի պիտի ունենար սեպտեմբեր 21ին, բայց արմատական կուսակցութիւնը առաջարկեց յետաձգել, առարկելով թէ իրենց նախագահը՝ Տալատիէ, Փարիզ չի գտնուիր :

Նոյն երեւոյթը, նաեւ, ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց միացման ձեռնարկին առթիւ, որուն մանաւանդ եռանդով կառչած են կարմիրները

Պարբերաբար նամակներ կը փոխանակուին երկու կուսակցութեանց միջեւ. Համայնավարները կ'առաջարկեն, մինչեւ անգամ տեղական ժողովներ կը սարքեն ընկերվարական շարքերուն հետ, որ առաջ իրականացնելու համար ձուլումը: Իսկ ընկերվարականները միշտ ալ կը ձգձգեն, կանգնելով Մարսէյլի համագումարի բանաձեւերին վրայ: Եւ միջադրանքներ ալ կ'ուզեն, բոլշեւիկներու տեղական ձեռնարկներուն կամ հրապարակային արտայայտութեանց առթիւ :

Տարբեր պարագաներու մէջ, ապահովաբար պիտի ըմբոստանային համայնավարները: Մինչդեռ, կը հետեւին հլու — հնազանդ, բարեհամբոյր քաղաքականութեան մը,— կ'ընդունին ինչ որ կը պահանջէ դիմացինը:

Ապացոյց՝ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին վերջին նամակը (17 Սեպտ.), որով «դժուարութիւն չյարուցանելու համար», յանձն կ'առնէ անհրաժեշտ հրահանգները հաղորդել մասնաճիւղերուն, որպէսզի տեղական ձեռնարկներ չկատարեն :

Անշուշտ հոգերու ծանրութիւնն է որ այս ճամբան բռնել կուտայ :

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ ՔԱՆԴԵԼ ՎԵՐՋԻՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ԿԾԻԿԸ

Իրունի (Սպանիա) կառավարիչը ձերբակալուելով բանտարկուեցաւ

ՈՒՐԻՇ ԿԱՐԵՒՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը կարեւոր յաջողութիւն մը ձեռք բերաւ, հաստատելով թէ հազարապետ Թրոնքոզօ, Իրունի (Սպանիա) զինուորական կառավարիչը, հոգին եւ կազմակերպիչն է շարք մը դաւադրութեանց, որոնք վերջերս տեղի ունեցան Ֆրանսայի մէջ: Ամենավերջինը՝ սպանիական սուզանաւի մը բռնագրաւման փորձն էր, Պրէսթի մէջ :

Սպանիացի կառավարիչը որ նախապէս իբրեւ վկայ կանչուած եւ հսկողութեան տակ առնուած էր պանդոկի մը մէջ, ձերբակալուելով առաջնորդուեցաւ Պայոնի բանտը: Թէեւ ազգայնական հազարապետը մինչեւ վերջը ուրացաւ իր մասնակցութիւնը Պրէսթի դաւադրութեան մէջ, սակայն երեք վկաներ, որոնց մէկը կին, պնդեցին թէ ան Պրէսթ կը գտնուէր, երբ ազգայնական դաւադիրները փորձեցին գրաւել կառավարական սուզանաւը :

Այս յայտնութեան վրայ, շրջուն պահակներու ջոկատներ հրաման ստացան հսկողութեան տակ առնել սպանիական սահմանագլուխին բոլոր դիրքերը, որպէսզի ազգայնականները չփորձեն Ֆրանսա մտնել եւ փախցնել հազարապետը

Թրոնքոզօ ազատ արձակուած էր երկուշաբթի գիշեր, երբ ինքնաբերաբար յայտարարեց թէ ինքն է պատասխանատուն Պրէսթի ձեռնարկին: Նոյն իսկ արտօնութիւն ստացաւ Սպանիա վերադառնալու: Առջի օր, ինքնաբերաբար վերադարձաւ, բողոքելու համար իր կառավարին՝ Ռաֆայէլ Փարէլլայի ձերբակալման դէմ: Բայց, փոխանակ ազատելու կառավարը, ինքն ալ ձերբակալուեցաւ :

Նկատի առնելով որ կրնան բարդութիւններ ծագիլ Սպանիոյ ազգայնական իշխանութեանց հետ, վարչապետ Գ. Շօթան առջի գիշեր երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ ներքին նախարարին հետ, որ, իբրեւ ընդհանուր պետը Ապահովութեան Տեսչութեան, պատասխանատու է Սպանիացի հազարապետին ձերբակալման համար :

Հարցաքննութեան ատեն Թրոնքոզօ խոստովանեցաւ թէ ինքն է դրդիչը Պրէսթի ձեռնարկին, բայց ֆրանսական ոստիկանութիւնը համոզուած էր թէ ան կազմակերպիչն է ոչ միայն այս դաւին, այլեւ ուրիշ կարգ մը ահաբեկչական արարքներու, մէջն ըլլալով Կերբերի փապուղին օդը հանելու փորձը (Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ արեւելեան սահմանին վրայ): Այս մասին վկայութիւններ տրուած են զանազան առիթներով, անցեալ ապրիլէն ի վեր, իտալացի մը կողմէ որուն անունը գաղտնի կը պահուի եւ որ սերտ յարաբերութիւններ ունեցած է Թրոնքոզոյի եւ անոր աջ բազուկին՝ հարիւրապետ Իպանէզի հետ:

Այդ վկայութեանց համաձայն, հարիւրապետը շարք մը ռմբային յարձակումներ սարքած էր մայիս 1ի օրուան համար, այն տպաւորութիւնը ձգելու համար թէ Ֆրանսայի յեղափոխական կազմակերպութիւնները խռովքի գործի անցած են արդէն: Ռումբերը Ֆրանսա փոխադրուած էին ինքնաշարժներով, Պիրենեան լեռներու մէջէն եւ պահուած՝ հարաւային արեւմտեան Ֆրանսայի մէջ: Որոշուած էր զանոնք պայթեցնել Փարիզի ցուցահանդէսին եւ ուրիշ վայրերու մէջ :

Ուրիշ վկայ մը, որուն անունը նմանապէս գաղտնի կը պահուի, յայտնած է թէ հազարապետ Թրոնքոզօ ահաբեկչական արարքները կատարած է կամ պիտի կատարէր երեք եղբայրներու միջոցաւ, որոնց մէկը սպաննուեցաւ Պրէսթի դաւադրութեան մէջ, իսկ մէկը ձերբակալուեցաւ, իբրեւ մեղսակից ամբաստանուած ըլլալով Էթուալի դէպքին: Երրորդ եղբայրը, որուն համար կ'ըսեն թէ աւելի գործօն մասնակցութիւն ունեցած է Էթուալի դէպքին մէջ, չէ բռնուած տակաւին: Կը կարծուի թէ Սպանիա փախած է:

Ի՞նչ կը պատմէ առաջին վկան

Ապահովութեան վերատեսուչը, Գ. Մուաթիէ, եւ իր օգնականը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն, այս յայտնութեանց առթիւ.

— Անցեալ մայիսին 9 ռումբեր գտնուած էին Փարիզի մէջ: Այս գիւտին վրայ, Ապահովութեան Տեսչութիւնը լսեց վկայ մը որուն անունը չեմ ուզեր յայտնել: Այդ վկան պատմեց.— 1937ի սկիզբը Սպանիա ճամբորդած ատեն, յարաբերութեան մէջ դրուեցայ Իրունի կառավարիչին՝ հազարապետ Թրոնքոզոյի հետ: Զանազան պտոյտներ կատարելէ վերջ ապստամբ Սպանիոյ մէջ, վերադարձայ Իրուն: Ապրիլի կէսուն էր: Գ. Թրոնքոզօ ինծի ներկայացուց իր անմիջական գործակիցը, հարիւրապետ Իպանէզ: Զանազան խօսակցութիւններէ վերջ, հարիւրապետը ինծի առաջարկեց Ֆրանսա երթալ, կարգ մը ահաբեկումներ կատարելու համար : Շեշտեց թէ մայիս 1ը մօտ է եւ բացատրեց թէ Սպանիոյ ազգայնականներուն համար շահաւոր պիտի ըլլայ որ Ֆրանսայի հանրային կարծիքը ցնցուի շարք մը ահաբեկումներով: Մանաւանդ ինծի առաջարկեց, իբրեւ նպատակակէտ, Փարիզի ցուցահանդէսը, որուն բացումը մօտալուտ էր, Փարիզի սպանիական դեսպանատունը եւ Մարսէյլի Աշխատանքի սակարանը: Նոյնիսկ աւելցուց թէ այս ահաբեկչական արարքները անվրէպ պիտի վերագրուին Սպանիոյ անիշխանականներուն եւ այսպէս նպատակին հասած պիտի ըլլանք :

« Քանի մը օր վերջը, լուր առի թէ հարիւրապետը եւ ուրիշ քանի մը ապստամբներ արդէն Ֆրանսա փոխադրած են բազմաթիւ ռումբեր: Փոխադրութիւնները կը կատարուէին ինքնաշարժներով: Լսեցի նաեւ թէ սահմանը կ'անցնէին Հէնտէյի կողմէն եւ թէ ռումբերը տեղաւորուած էին Սուրբ-Պիրենեաններու զանազան վայրերուն մէջ »:

Այս յայտարարութիւնները եղած էին 1937 մայիսին: Անցեալ օգոստոսին վկան կը հաստատէր զանոնք, ֆրանսական դեսպանի մը ուղղուած նամակով մը: Անցեալ շաբաթ օր, Պրէսթի դաւադրութենէն քանի մը ժամ առաջ, Ապահովութեան Տեսչութիւնը կը ձերբակալէր Սպանիացի ահաբեկիչ մը որուն կասկածելի գործունէութիւնը ուշադրութիւն գրաւած էր: Այդ մարդն էր Նի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՕ՛Ր ԸՍԵՄ ՔՆԱՑԻՐ

Հետզհետէ «զգայացունց» հանգամանութիւններ կը ստանայ մեր Գ. Էջի յօդուածաշարքը՝ «Թալէաթ փաշայի վերջին օրերը», թարգմանուած՝ թուրքերէնէ :

Հատուածաբար ճիշդ է ինչ որ կը պատմուի Թալէաթի Պերլինի կեանքին, թուրք փախստականներու խօսակցութեանց եւ ծրագիրներու մասին:

Բայց, երբ հարցը կուգայ բուն մահափորձին պատրաստութեան եւ յաջորդող պարագաներուն, թրքական պատմութիւնը կը դառնայ Քարոլիէ՛ տը Մօնթէփէնի կամ Փօնսոն տիւ Թէռայի թերթօն մը :

Այդ մասը սկսաւ երէկ իսկ: Անշուշտ կարդացիք .—

« ... Այս խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար Ժընեւ, գաղտնի սենեակի մը մէջ, Հայ Յեղափոխական Կոմիտէի պետին եւ Սողոմոն Թէհլիրեանի միջեւ :

« Կոմիտէի նախագահը խոշորակազմ բայց յաղթանդամ, սեւ մօրուքով, սեւաչեայ, թխադէմ, մօտաւորապէս 45 տարեկան մարդ մըն էր ...

Յետոյ փոխսատացութիւն մը՝ Կոմիտէի նախագահին եւ Թէհլիրեանի միջեւ: Իբրեւ թէ վարժապետ եւ աշակերտ նստած ըլլային դէմ դիմաց:

Ապա «Հայ Յեղափոխական Կուսակցութեան կարեւոր մէկ ժողովը » Ժընեւի մէջ, —խանի՛ մը մէջ — պատկերազարդ մանրամասնութիւններով,— «Մասիս» ապահովագրական ընկերութիւն, եւայլն :

Տակաւին ուրիշ բաներ որ պիտի կարդացուին հե՛ւ ի հեւ: Նոյնիսկ ազջիկ պակաս չէ, մթնոլորտը աւելի գունաւորելու համար:

Թուրք թերթօնագիրը թեւ տալով իր բոցավառ երեւակայութեան, մէջտեղ հանած է գործ մը, որ կրնայ մրցիլ ամէնէն «զգլխիչ» վէպին հետ :

Ինչ որ ալ ըլլայ, ես դժգոհ չեմ այս պատմութենէն :

Սուտ - խրատ, էնէլ - պակաս, թող գրեն այս մասին: Թող քիչ մըն ալ այս տեսակ բաներու մասին գրեն :

Մինչեւ հիմա, Թուրքերը Հայերու մասին խօսած ատեն, քանի մը *քլիշէ*ներ միայն ունէին .

— Մենք զինուոր կ'երթայինք, Հայերը դրամ կը վաստկէին, հարստութիւն կը դիզէին :

— Մէհմէտը զինուոր գացած ատեն, դրացի Յակոբին կը ձգէր իր գաւակը, տուները, արտը :

— Օսմանն ու Գրիգորը եղբօր պէս կ'ապրէին, «կոմիտէճի»ները եկան ամէն բան խանգարեցին :

Այդ «կոմիտէճի»ներն ալ միշտ այս կամ այն պետութեան դրամն առնելով, կուգային արիւն կը թափէին...

Աւելի քան կէս դար անցաւ այս կաղապարներուն վրայ, եւ հիմա Թուրքերը սկսած են քրքրել մեր պատմութեան միւս էջերը.— Յեղափոխական գործունէութիւն, ֆէտայի, ահաբեկում Եւրոպայի մայրաքաղաքներուն մէջ եւայլն :

Ի՞նչ վնաս, եթէ մեր ժամանակակից պատմութեան այս դրուագներն ալ ենթադրեն իրենց գիտցած կամ ուզած եղանակով :

Թող եռխացնեն, գունաւորեն, գլուխը պոչը իրար խառնեն, միայն թէ թող գրեն:

Ամէն պարագայի մէջ, խոր տպաւորութիւն ձգած կ'ըլլան իրենց ընթերցող հասարակութեան վրայ :

Ես կը մաղթեմ որ նոյն ձեւով ներկայացուին Սոմ. Ճէմալ Ազմիի, Պ. Շաքիրի, Չիվանշիրի, Սայիտ Հալիմ փաշայի եւ միւսներու ահաբեկումը:

Մեզի կը մնայ նիւթ չտալ թեթեւամտութեամբ, անպարծութեամբ, շատախօսութեամբ, չափազանցութեամբ եւ ... ցնդաբանութեամբ :

ՎԱՀԷ

Իտալիա զիջեցաւ կը թուի եւ պիտի մասնակցի Միջերկրականի հսկողութեան

»»»» • ««««

Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարները երկրորդ տեսակցութիւն մը ունեցան Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ: Ապա զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ .—

Բրիտանական եւ ֆրանսական գործակատարները, ըսելէ վերջ թէ Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա երբեք չեն ժխտած Իտալիոյ դիրքը՝ իբրեւ միջերկրականեան մեծ պետութիւն, առաջարկեցին, յանուն իրենց կառավարութեանց, որ երեք պետութեանց նաւային մասնագէտները մօտերս ժողով գումարեն Փարիզի մէջ, որոշելու համար գործնական փոփոխութիւնները Նիոնի համաձայնութեան մէջ, որպէսզի ապահովուի Իտալիոյ մասնակցութիւնը: Կոմս Չիանօ արձանագրելով այս յայտարարութիւնները, ֆաշական կառավարութեան հաւանութիւնը յայտնեց առաջարկուած ժողովին համար :

Այս իրողութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Լոնտոնի մէջ, եւ այլեւս ապահով կը նկատուի Իտալիոյ մասնակցութիւնը՝ Միջերկրականի հսկողութեան համար: Մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին Փարիզի մէջ, ինչպէս կը հաստատէ պաշտօնական զեկոյցը: Իրազեկներ կը վախնան որ ուրիշ դժուարութիւններ ծագին, Խ. Միութեան դիրքին պատճառով: Բայց անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները մեծապէս պայծառացած կը գտնեն մթնոլորտը, եւ անշուշտ պիտի ջանան, Մոսկուան գոհացնող բանաձեւ մը ճարելու համար :

Փառաշուք յուղարկաւորութիւն Մասարիքի

Երեքշաբթի օր, փառաշուք յուղարկաւորութեամբ թաղուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ Հայրիկը, Մասարիկ: Թղթակիցներ 1.500,000 կը հաշուեն յուղարկաւորներու թիւը: Թաղման արարողութիւնը պարզ էր, բայց վեհաշուք: Բոլոր գործերը կանգ առած էին : Արարողութիւնը նշանակուած էր ժամը 10ին, բայց Փրական շատ կանուխ արթնցած էր, տեղ ճարելու համար: Մասնաւոր պատուիրակութիւններ ղրկած էին բոլոր պետութիւնները: Ֆրանսական պատուիրակութեան գլուխը կը գտնուէր Գ. Լէօն Պլում: Դամբանականը խօսեցաւ հանրապետութեան նախագահը, Գ. Պէնէշ, մանաւանդ շեշտելով.

— « Պէտք է հաւատարիմ մնանք Մասարիքի... Ազատարար նախագահ, պիտի պահենք մեզի յանձնած կտակդ »:

Դագաղը դրուած էր թնդանօթի կառքի մը վրայ որուն լծուած էին վեց ընտիր ձիեր: Թափօրին երկայնութիւնն էր մէկուկէս մղոն: Նախագահին մարմինը մասնաւոր կառախումբով մը փոխադրուեցաւ իր հայրենի գիւղին եկեղեցին, Լանի, ուր վերջին աղօթքը կարդաց քահանայ մը:

—●—

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ երեքշաբթի օրուան ժողովին մէջ, Գ. Լիթվինով կարեւոր ճառ մը խօսելով, պահանջեց միջամտել Սպանիոյ եւ Ծայր-Արեւելքի մէջ, համաձայն ուխտին տրամադրութեանց: Այս առթիւ հաւաստեց թէ Խ. Միութիւնը ոչինչ կը պահանջէ Սպանիոյ մէջ, այլ կ'ուզէ որ իւրաքանչիւր ժողովուրդ ինք որոշէ իր ճակատագիրը: Յետոյ բացատրեց միջազգային կացութեան ծանրութիւնը ;

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸ

Մարսիլիոյ մէջ կը բնակէի նոր բացուած հայկական պանդոկ մը։ Վարձակալներ կային ամէն ազգէ։

Օր մը, ներկայացուցին ինծի նոր վարձակալուհի մը։ Հայ մայրիկ մըն էր, փարիզաբնակ, Պոլսեցի։ Տասը տարի առաջ բնտանիքի մը յարկին ներքեւ ծանօթացեր էինք իրարու ու անկէ վերջ կեանքի ալիքները մեզ չէին բերած իրարու քով։

Ճանչցած էի նաեւ իր ամուսինը եւ իր մանչ զաւակը։ Ամուսինը մնացած էր Փարիզ ու ինք իր զաւկին հետ Մարսէյլ էր եկած։ Զաւակը, Յաչիկ, մեծցած էր, այո, ու եղած վկայուած ատամնաբոյժ եւ եկած էր փոխանորդելու ատամնաբոյժ մը որ արձակուրդով մեկնած էր։

Կինս ու ես գիշերները շատ ուշ կը վերադառնայինք պանդոկ եւ ամէն անգամ գրեթէ կը գտնէինք մայրիկը ու Յաչիկը մեր ազնիւ պանդոկապետուհիին ու իր քոյրիկին հետ միասին, տեսակ մը սալոնին մէջ։

Ես յոգնած կ'ըլլայի ու Թոյլ կու տայի որ Յաչիկը ինք խօսի։ Եւ ան կը խօսէր իրապէս բարձր նիւթերու մասին եւ մաքուր հայերէնով մը։

Հաւատացէք, խորին հաճոյքով մըն էր որ կ'ունկնդրէի քանի՜ չորս առողջ բնական այս երիտասարդին բերնէն հոսող մեր մայրենիքը։ Հիացած էի ու միաժամանակ ապշած։ Ինչպէս օտար հողի վրայ հասակ առած այդ տղան կրնար այդքան գրական լեզուով մը բարբառիլ, դժուարին խնդիրներ յուզելով։

Հայկական վարժարան մը չէր աւարտած։ Նոյնիսկ չէր գտնուած միատարրականներու շրջապատին մէջ։ Իբրեւ աշակերտ ու իբրեւ ուսանող, գլխաւորապէս աշխատած էր Ֆրանսացի ուսուցիչներու առջեւ ու Ֆրանսական գիրքերու վրայ։

Իրիկուն մը, վերջապէս հարցուցի.

— Ի՞նչպէս կրցած է ձեր զաւակը այսքան լաւ հայերէն սորվիլ։ Ծիտակը հաճոյք եւ հիացում կը զգամ՝ ամէն անգամ որ լսեմ զինքը։ Ո՞ւրկէ սորված է հայերէնը։

Մայրիկը ըսաւ.

— Բայց ինձմէ ու «Ցառաջ»էն միայն։ Ես սորվեցուցած եմ տղուս կարդալ ու գրել։ Ու մեր տունէն անպակաս եղած է «Ցառաջ»ը, իր լոյս տեսած օրէն ի վեր։ Բան չէ փախցուցած «Ցառաջ»էն, մանաւանդ Շաւարշին, Նարդունիին ու ձեր յօդուածներէն։ Ի՞նչ կայ զարմանալու։ Մայր մը եթէ ուզէ, ինչ չի կրնար ընել։ Եթէ տասը զաւակ ունենայի՝ տասն ալ Յաչիկին պէս պիտի դաստիարակէի։ Ամէն բանէ առաջ հայերէնը։ Ու հայերէնով հայութիւնը։ Հայութիւնով ալ նկարագիրը։ Անկէ վերջը ամէն լեզու եւ գիտութիւն կրնայ սորվիլ։ Այսօր տղաս հպարտ է իր լեզուով եւ հայ գրականութիւնով։ Ու խորապէս կը ցաւի հայ մշակներուն վրայ՝ վերահասու ըլլալով անոնց տաղանդին ու կրած զրկանքներուն։

Հրաշալի էր այս երեւոյթը։ Եւ սակայն երեւոյթ էր։ Այսինքն հազուադէպ պարագայ դժբախտաբար։

Ինչ օրինակելի հայ կին էր այդ մայրիկը, ինչ իրական մայրիկ էր այդ հայ կինը։

Այդ կարգի մայրիկներով ու Յաչիկներով՝ ցեղը կրնար երկար դիմանալ տարագրութեան նոր հերոսամարտին մէջ։

Ու անմիջապէս միտքս եկան այն միւս մայրերը։ Այն մայրերը որ հըպարտ են եւ ուրախ իրենց զաւկին այլասերումով եւ այն մայրերը որ ամէն բան կը տառեն միայն վարժապետներուն։

Մայր մը տեսած եմ — եւ քիչ չէ իր նմաններուն Թիւը — որ ըսած է, տեսակ մը չափս հրճուանքով։

— Զաւակս գրեթէ հայերէն չի գիտեր։

— Աղջիկս հայերէն չի հասկնար։ Ջուրի պէս Ֆրանսերէն կը խօսի։

Ու հայր մը որ ըսած է.

— Ձեզ ըսեմ որ զաւակս հայերէն խօսի, Վերջը շեշտով կը խօսի Ֆրանսերէնը։

— Հայերէնն ալ ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Աւելորդ աշխատութիւն։ Հաց չի շահուիր հայերէնով։

Եւ գեռ անհամար այս կարգի պարագաներ։

Այս իրապէս տխուր մայրիկը ոչ միայն Հայ էր իր սիրտով, այլեւ իմաստուն իր միտքով։ Քանզի անկարելի է հարազատ պահել զաւակ մը, առանց նորոգելու անոր իր մայրենի լեզուն։ Զաւակ մը հայ պահողը արիւնը չէ երբեք, այլ լեզուն ու դաստիարակութիւնը։ Զաւակ մը ազգին ու մայրիկին կը կապուի հայերէն խորհելով, հայերէն խօսելով։

Քանի մը օր յետոյ տեսայ մայրիկը գործի վրայ։ Մեր յարկին վրայ գըտնուող խոհանոցի մը մէջ մայրիկը իր շուրջն էր բոլորած պանդոկապետուհիին եւ անոր եղբօր Սերատոսցի պատուական համբարձումին զաւակները ու դաս կուտար հայերէնի. Զմայլելի էր։ Ես խոկ պզտիկ մնացի այս հռանդուն մայրիկին առջեւ։

Երկու տղայ։ Վրէժն ու Ստեփանը եւ անոր քոյրիկը կախած էին իրենց գլխիկները հայերէն դասագիրքին վրայ ու կը մտնէին Ա Բ Գի համատեղութեան մէջ։

Մայրիկը ըսաւ ինծի.

— Ես կը դասաւանդեմ ու կը խընդրեմ որ դուք, օր մը, քննէք զիրենք։

Ափիս մէջ առի Վրէժին գլուխը եւ ըսի.

— Անունդ Վրէժ է։ Լաւ լուծեա վըրէժդ։ Վրէժը միմիայն թշնամին զարնելով չէ որ կը լուծուի։ Վրէժը մանաւանդ կը լուծուի Ա Բ Գ սորվելով, հայերէն կարդալով, Հայ ըլլալով, մարդ ըլլալով։

Վրէժը անուշիկ անուշիկ կը ժպտէր։

Հեռացայ չխանգարելու համար զիրենք։

Ու միտքս ըսի.

— Ի՞նչ Մեսրոպաշուք ընթացք կ'ըլլար եթէ ամէն հայ մայրիկ փոխանակ բամբասանքներով զբաղելու՝ իր սեփական տղուն ձեռքէն բռնած առաջնորդէր դրախտը Ա Բ Գին։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԻՆՉՊԷՍ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼ ԱՆԹԵԼԸ

Մեր Թերթի Վիէննի Թղթակից ընկ. Ն. Գալէի յարուցած հարցը՝ անթելի կայաններէց հայերէն երգ ու նուագ լսելու միջոցների մասին՝ համարում եմ այժմէական պահանջ։ Իւրաքանչիւր ժողովուրդ սիրում է իր ազգային երգը, նուագը, պարը, սովորութիւնները, նիստ ու կացը։ Մանաւանդ բնութեամբ իր հայրենիքից այս օտար երկիրները տարագրուած հայկական հոծ բազմութիւններս, որ ունեցել ենք մեր հայրենիքում չխլուած հայկական մշակոյթ, չենք կարող սըրտանց լսել միմիայն օտար երգերով ու նըւագով։ Այս վշտի ու տառապանքի օրերին մեզ մխիթարում են մեր հարուստ անցեալի քաղցր յուշերը, մեր ազգային հանդէսները, երգերը, պարերը, երաժշտութիւնը։

Ֆրանսայի եւ հարեւան երկիրների մէջ ցաք ու ցրիւ ապրող մեր հայրենակիցները, որ հեռու են ընկած Փարիզի եւ Մարսէյլի պէս հայաշատ կենտրոններից, ուրեմն նաեւ զուրկ հայկական ճոխ կեանքից, բնական պահանջ են զգում գոնէ անթելի միջոցաւ երբեմն լսելու հայկական երաժշտութիւն եւ երգեցողութիւն։ Քանի որ գոյութիւն ունի հրաշագործ անթելը, ուրեմն մնում է միջոցը գտնել հայ երգն ու նուագը լսելի դարձնելու մանաւանդ խուլ գաւառները ցրուած մեր հայրենակիցներին։

Անկասկած մեր ժողովուրդի այս շատ բնական ու օրինական պահանջը շատ դիւրին կը լինէր բաւարարել, եթէ ունենայինք անթելի բազմաթիւ կայանների վարիչներից գոնէ մէկերկուսի հետ բարեկամ հեղինակաւոր հայրենակիցներ։ Բազմաթիւ համալսարանականներ, գրող-բրոցներ, ուսնեւորներ ու արուեստագէտներ ունինք այս Լոյս-Քաղաքում եւ այլուր, երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած, որոնք դժբախտաբար մնում են քաշուած իրենց պատեաններէ մէջ, փոխանակ կենդանի կապ հաստատելու տեղական կարեւոր շրջանակների հետ։ Այս տեսակէտից եւս անմրցելի են Հրեաները։ Նրանք աշխարհիս բոլոր կարեւոր վայրերում ունին իրենց անհատական գրասենեակները, իրար հետ կապուած առեւտրական կապերով։ Ներկայացուցիչներ ու հանդէսներ կազմակերպող հիմնարկների ու արուեստագէտների, հեղինակների եւ միջնորդների մեծագոյն մասը Հրեաներ են։ Սրանք են որ գլխաւորապէս դերասանական, երաժշտական, երգիչների ու պարողների խմբեր արտադրում բոլոր երկիրների համար։ Աշխարհահռչակ երգիչները, երաժիշտները, պարողներն ու դերասանները, առանց միջնորդների անկարող են հանդէսներ ու ներկայացումներ կազմակերպել, մանաւանդ օտար, անծանօթ վայրերում։ Շատերը այս մարդում աշխատող միջնորդներից խոշոր գումարներ են շահում։

Դժբախտաբար մենք ոչ ոք ունինք այս շահաւէտ գործին մէջ։ Այդպիսի մէկը անհրաժեշտ դեր կարող էր կատարել մեր կարող արուեստագէտներին օտար գեղարուեստասէր ժողովուրդներին ծանօթացնելու համար։ Օտար միջնորդները մեզ օգտակար չեն կարող լինել, քանի որ ոչ իրենք մեր երգեցողութիւնից ու երաժշտութիւնից որոշ հասկացողութիւն ունին եւ ոչ էլ մենք կարողացել ենք օտարներին սիրցնել մեր երգերն ու նուագը։ Մինչդեռ մենք ունինք շատ կարող երգիչներ, ջութակահարներ, դաշնակահարներ, թառիստ, քեմանչիստ, որոնք կրնան մեծ վարպետութեամբ օտարներին հաճելի դարձնել հայկական եղանակները։ Զունինք գոնէ մի յատուկ միութիւն, որ միայն իրեն նպատակ դնէր այս մարզի մէջ գործել։ Համազգայինը Թերեւս այս ուղղութեամբ ուժեղացնէր իր աշխատանքը, եթէ կարելի լինէր նիւթական միջոցներ գտնել։

Վիէննից եկած առաջարկը արժանի է լուրջ ուշադրութեան։

Այս կարեւոր գործը իրականացնելու համար մեր ժամուլի մէջ պէտք է արտայայտուին ձեռնհաս անձեր։ Պէտք է ցանկը կազմել մեր կարող երգիչների, երաժիշտների ու արտասանողների եւ իրենց մշտական հասցէներին հետ միասին յանձնել մեր Թերթերի խմբագրութիւններին։ Այսպիսի ցանկ կազմելը անհրաժեշտ է հետեւեալ պատճառով։—

Մեր հայրենակիցները անհատաբար եւ հաւաքաբար պէտք է ամերիկեան ձեւի դիմումներ կատարեն, գրաւոր, անթելի կայանների վարչութիւններին, խնդրելով որ երբեմն լսելի դարձնեն հայերէն երգեր ու նուագ։ Պէտք է բացատրել թէ անթելի կայանների վարիչներին եւ թէ անթելի մեքենաներ վաճառողներին, որ եթէ անթելից հաղորդեն հայերէն երգեր, մեծապէս կ'աւելնայ անթելի մեքենաների պահանջը, մանաւանդ գաւառներում, ուր առհասարակ զրկուած են հայկական երգեցողութիւնից ու երաժշտութիւնից։

Ձեմ կարծում թէ մեր հայրենակիցների այս արդար պահանջը անտես առնուի, այն պարզ պատճառով, որ թէ անթելի կայաններին եւ թէ գործիքներ վաճառողներին նիւթական հասոյթի նոր աղբիւրներ ենք մատնանշում։ Վերոյիշեալ հաստատութիւններին դիմողները կարող են հարցրնել մեր Թերթերի խմբագրութիւնների հասցէները, իրենց փնտռած հայ արուեստագէտների հասցէները իմանալու համար։ Անթելի կայանների վարչութիւններին կարելի է առաջարկել հայերէն փլաքներ, որպէսզի դիւրացուցած լինենք իրենց գործը։

Ափսո՜ս որ «Պէպօ» չարժանկարի սքանչելի երգերն ու նուագը, որ այնքան արցունք են խլում մեր հայրենաբաղձ տարագիրներից, մինչեւ հիմա չարձանագրուեցան փլաքների վրայ։ Այս գործից թէ իրենք պատրաստողները լաւ հասոյթ կ'ունենան, քանի որ շատերը կը գնեն «Պէպօ»ի փլաքներից եւ թէ մեր հայրենակիցները ուզած վայրկեանին հաճոյքով լսելու առիթը կ'ունենան։ Ի դէպ ասեմ, որ «Պէպօ»ի երգերը Կովկասում ամենուրեք երգում են ոչ միայն հայերէն, այլ եւ վրացերէն, ռուսերէն եւ թուրքերէն։ Վերջերս հայաշատ գաղութներում էլ սկսել են այս երգերը տարածուել։ Շատ ցանկալի է որ հայկական օպերաների եղանակները փլաքների եւ անթելի մեքենաների միջոցով լսելի դառնան մեր տարագիր բազմութիւններին։ Մենք հրաշալի եղանակներ ունինք, որոնց հաճոյքով կ'ունկնդրեն նաեւ շատ ու շատ օտարականներ, միայն թէ աշխատենք անթելի կայաններից հաղորդելու միջոցների մասին մեր կարող երգիչների ու երաժիշտների մասնակցութեամբ։ Մամուլով պէտք է հալածել այն Թերթօններին, որոնք անթելի կայաններից երգում կամ նուագում են հայերէն եղանակներ։ Մեր հայրենակիցները անհաշիւ գումարներ են ծախսում անթելի մեքենաների վրայ, ուրեմն եւ իրաւունք ունին օտար եղանակների շարքին լսելու նաեւ հայկական եղանակներ։

ԲԵՆՈ

ԽՄԲ.— Այս հարցի մասին երկտող մը ստացած ենք նաեւ ճարտարագէտ Գ. Տ. Գույումճեանէ, որ կը յայտնէ թէ միջոցներ չեն պակսիր օգտուելու անթելէն, հայերէն երգ, խօսք, նոյն իսկ վճարեալ ծանուցումներ լսելու համար։ «Խնդիրը է թէ փրանսահայ գործարանատէրը կամ վաճառականը պիտի քաջալերէ»։ Մանրամասնութեանց համար պատրաստ եմ աջակցելու»։

Կը խնդրուի լրացուցիչ բացատրութիւններ հաղորդել «Յառաջ»ի։

Այս առթիւ եթէ կան ուրիշներ ալ որ կրնան օգտակար ըլլալ իրենց գիտելիքներով, թող բարեհաճին գրել խմբագրութեան։

ԿԵԱՆՔԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՕՏԱՐԱՀՊԱՏԱԿ ՀԱՅԵՐՈՒ ՎԻՃԱԿԸ.— Ընդհանրապէս բովանդակ Պուլկարիոյ եւ մասնաւորապէս Պուրկասի մեր օտարահպատակ հայրենակիցներու տնտեսական վիճակը երթալով կը վատթարանայ։

Ժամանակ մը անոնք, կ'աշխատէին եւ գէշ-աղէկ կ'ապրուէին, առանց բեռ ըլլալու ուրիշներուն։ Սակայն վերջերս, դարձեալ սեղմումներ սկըսան օտարահպատակ եւ գործաւոր մեր թշուառ հայրենակիցներու դէմ։

Անոնք որ մասնաւոր արտօնագրով կ'աշխատէին, եւ որոնց պայմանաժամը լրացած է, այլեւս նոր արտօնագիր չեն ստանար, իսկ անոնք որ կը գրաւէին մանր, շրջուն առեւտուրով, անոնց ալ արգիլուած է։ Եւ ազգային մարմինները, մասը մասին չեն զարներ։ Վերջերս խումբ մը գործաւոր հայրենակիցներ, մասնաւոր պատուիրակ մը ղրկեցին Սոֆիա, Թեմական կոչուած ազգ. մարմնի միջոցաւ կարգադրութիւն մը ընելու համար, սակայն, բացում պատասխանատուութեան վասն ոչինչի, եւ դիմումը մնաց ապարդիւն։

Մեր հայրենակիցներէն շատեր, իբրեւ փրկութեան միջոց, վճարելով ռուբլիաւ սակը, պուլկարահպատակ արձանագրուած են։

Համաձայն պաշտօնական ստացուած առոյգ տեղեկութեանց, նոյն պատկերը նաեւ Պուլկարահայ ուրիշ գաղութներու մէջ։

Մեր ազգ. մարմինները պարտաւոր են, որ առաջ, հաւաքական ճիգերով կարելին փորձել եւ դիմել պատկան իշխանութեանց, մեր գործաւոր արենակիցներուն աշխատանքի արտօնութիւն եւ կամ զեղչեալ գինով հպատակութիւն ձեռք ձգելու համար։

ՀՕԿԸ.— Մեր քաղաքին մէջ ալ շատեր Հօկի անդամ գրուած էին, Հայաստան երթալու յոյսով. մանաւանդ որ Շահվերդեան, ըսած էր անոնց թէ՝ Հայաստան մեկնիլ ուզողներուն համար Հօկի անդամակցութիւնը խոկական պայման է։ Բայց յուսախաբութիւնը չուշացաւ եւ խմբովին եկողները խմբովին ալ գացին։ Շատեր հռացման գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ նիւթական խոշոր գնչում նըրն են։ Այնպէս որ Հօկի 300 անդամներու թիւը 1937 փետրուարին իջած էր մինչեւ ...36ի, այն ալ թուղթի վրայ. Կառավարութիւնը 1937 փետրուարին լուծած էր Պուլկարահայ Հօկը, բայց վերջերս նորէն արտօնեց, խիստ հսկողութեան տակ առնելով։ Այս անգամ նոր Կեդր. վարչութիւն մը նշանակուեցաւ իշխանութեան կողմէ։

Հօկի ժամանակաւոր լուծումէն օգտուեցաւ Բարեգործականը եւ հեռացած կամ հեռացուած ... կազմուեցան Բարեգործականի խըմբակներ։ Ինչպէս Պուրկասի, նոյնպէս ուրիշ քաղաքներու մէջ։

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը կը շարունակէ իր գոյութիւնը Պուրկասի, եւ միւս գաղութներուն մէջ։

ԳԻՒ. ԽԱՉԸ, որ Պուլկարիոյ մէջ վերակազմուեցաւ 1929 նոյեմբերին, մինչեւ այսօր կը շարունակէ իր գոյութիւնը, կենդանի կապ պահելով Համազգայինին վարչութեան հետ, ...

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ.— Երկաթեղէնի վաճառական Գ. Զարեհ Աստուածատուրեան, նկատի առնելով Պուրկասի ազգ. վարժարանին ողբալի վիճակը, անցեալներս պետական անուրջէն գնեց 334 քառ. մեթր տարածութեամբ գետին մը, որ կայ Պուրկասի կեդր. փողոցը. ...

Գետինը կ'արժէ 300,000 լեւա, ներկայ վարժարանի շէնքին քանդումով պիտի ըլլայ ամբողջը 600 քառ. մեթր։ Գ. Աստուածատուրեան, խոստացած է բացի 300,000ի այս նուէրէն կառուցանել նաեւ մէկ միլիոն լեւ արժողութեամբ շէնք մը ազգ. վարժարանի համար, տակը խանութներ եւ սրահով ու բեմով։

ԹՈՎՄ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

Ինչպէս գրած էինք, Սելանիկի «Հորիզոն»ը եւ Աթէնքի «Նոր Օր»ը միացած ըլլալով, առաջինը դադրեցուց իր հրատարակութիւնը։ Այս առթիւ «Նոր Օր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մէջ (8 սեպտեմբեր).

— «Յունահայ մամուլի պատմութեան մէջ նոր շրջան մը կը բացուի։

Գաղափարական երկու Թերթեր Նոր Օր ու Հորիզոն ձեռք ձեռքի տըւած, միացեալ ուժերով առաջ կ'երթան, իրենց վերապահուած պարտականութիւնը մէկ ձայնով կատարելու եւ իրենց խօսքին աւելի շեշտ եւ ուժգնութիւն տալու։

Այս յապաղած միութիւնը, նոր շահու չարժառիթներ ունենալէ, թե լաւցուած է դերազանցապէս յունահայ գաղութին լաւապէս ծառայելու եւ անոր մտաւորական մակարդակը հնարաւոր չափով բարձրացնելու ...կեղծ նախանձախնդրութենէն։

Արտասահմանի մէջ, մտաւորականութեան տեսակէտէն, ամէնէն խեղճ տկար գաղութը մերինն է։ Ցղած ու ժերը մասի վրայ կը համբուին ... ցրուած հոս ու հոն, պայմաններու հարկադրանքին տակ, բաժան բաժան կը մնային, փոխանակ իրենց ճիգերը եւ աշխատանքները միացնելու նոյն նպատակին շուրջ։

Այս վիճակէն բնականաբար գոհ չէին նախ մտաւորականները, որոնց ուսերուն վրայ բարոյական եւ նիւթական ծանր բեռ զրուած էր, գոհ չէր նաեւ ընթերցող հասարակութիւնը, նիւթական եւ բարոյական պատճառներով։ Շատեր հարկադրուած կ'ըլլային օրական չորս դրախմի ալ երկու Թերթէն ալ գնելու համար։

Իսկ ասիկա՝ կարեւոր զոհողութիւն մըն է, որ չէր կրնար յանձնառու Բարոյական պարտաւորութիւնը ... Թերթերու նիհար բովանդակութեանց, երբ հետեւանք մտաւորական ուժերու ցրուածութեան։

Բարեբախտութիւն է որ քիչ մը ուշ թէեւ, այսօր կ'իրականանայ մեր բոլորին փափաքը։ Երկու Թերթերը կը վերածուին մէկի։ Միացեալ ուժերը կը մէկտեղուին, նոր թափով ու ոգեւորութեամբ շարունակելու համար տարիներ առաջ սկսուած գործը, որ ինքնին պէս այսօրուընէ կը մտնէ նոր հունի մէջ։

«Նոր Օր» կը դառնայ միակ օրաթերթը յունահայ գաղութին, ... պատուած մեծ ու պզտիկ մտաւորական ուժերով, որոնք իրենց լաւագոյնը պիտի տան»։

ՍԻ. ...

ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Սկովտիոյ Էտինպըրկ քաղաքը գացի ու գտայ բաւական լաւ պանդոկ մը բլուրի մը գագաթին վրայ եւ շատ հին ու նեղ փողոցի մը մէջ։ Իմ սենեակս փողոցին վրայ կը նայէր։

Էտինպըրկը ալեհեր ու տխուր քաղաք մըն է։ Էտինպըրկի մէջ ալ մուրացկաններ կային։ Անոնցմէ խումբ մը մեր փողոցն եկաւ, իմ պանդոկի առջեւ կեցաւ ու սկսաւ խաղեր ընել։

Այս մուրացկանները երեք երիտասարդներ էին։ Մէկը Թմբուկ կը զարնէր, միւսը պէնճօ կը նուագէր եւ երրորդը, որ անոնցմէ ամենամեծ արուեստագէտն էր ու անոնցմէ ամենամեծ մուրացկանը, կ'երգէր ձայնափողի մը միջոցով եւ յետոյ կը պարէր ուղղակի փողոցին մէջ, ուղղակի աշխարհին մէջ եւ ուղղակի աշխարհի Թատրոնի բեմին վրայ։

Այդ տեսակ երաժշտութիւնը սքանչելի է դուրսը՝ աշխարհին մէջ։ Չեմ գիտեր, թէ ի՞նչպէս պիտի ըլլար ներսը՝ Թատրոնին մէջ, բայց շատ կը սարսափիմ, որ նոյնիսկ կէս մը անգամ չէր ըլլար, որքան դուրսը։ Այդ տեսակ երաժշտութեան մը բեմը՝ աշխարհը պէտք է ըլլայ։

Այս բաներն են, որ կ'ուրախացնեն ճամբորդը։ Ասոնք մարդկային բաներն են։ Ես չայցելեցի այն վայրերը, ուր ճամբորդները կ'այցելեն։ Ես կ'ուզէի ճանչնալ աշխարհի մէջ ապրող ժողովուրդները։ Ես ուրախութեամբ կը յիշեմ մուրացկաններու այս ձայները։ Եւ մուրացկաններու այս խումբը հոյակապ խումբ մըն էր. Թմբկահարը, պէնճօ նուագողը եւ երգողն ու պարողը սքանչելի էին։

Էտինպըրկի, այդ ալեհեր ու տխուր քաղաքին մէջ, այս երեք մուրացկանները խորտակեցին դարերու անդորրութիւնը՝ խոր, մելամաղձոտ սկովտական բարկութեամբ մը։

Անոնց պարերն ու երգերը սկովտական երաժշտութիւն չէր, փքացող չկար։ Այս երիտասարդները հագած էին ամենօրեայ, սովորական հագուստներ, բացի երգողէն ու պարողէն, որ հագած էր կարճ վերարկու մը եւ գլուխը դրած տըրպի մը։

Ան կ'երգէր երգին խմբաձայնը միայն։ Նուագողները կը շարունակէին ու կը հասնէին խմբաձայնին։ Ան կը դնէր ձայնափողը շրթունքներուն ու կ'երգէր։ Խմբաձայնը երգելէ վերջ, կը պարէր նոյն խմբաձայնը։

Ան կը պարէր մարդու մը նման, որ բարկացած էր, ու չէր ապսեր, որ իր ոտքերը, վերցնելէ ետք, դնէին իրենային, այլ վար կը դնէր զանոնք մեծ արտղութեամբ, մեծ եռանդով ու մեծ բարկութեամբ։ Ան պարելով փոզցի զառիվարէն վար կ'երթար եւ դառնալով, դարձեալ պարելով փողոցի զառիվերէն վեր կու գար։

Ան բան մը կ'երգէր, որ շատ ջանացի յիշել, բայց ինչ որ կը յիշեմ հետեւեալն է. «Հա եու հայֆա, վէյֆա հօ՞», եւ ուրիշ բաներ նոյն լեզուով։

Ոստիկանները հեռացուցին մուրացկանները։ Ես առի վերարկուս ու գլխարկս, վար վազեցի ու հետեւեցայ անոնց։

Երգողին կէս ոսկի մը տուի ու խօսեցայ հետը։ Մի՞թէ ոստիկանները միշտ կը հետապնդէին զիրենք։ Այո՛, երբեմն ալ կը բանտարկէին զանոնք։ Այդ կախում ունէր, թէ իրենք ո՛ր Թաղամասին մէջ կը գտնուէին։ Չէին կրնար մտնել առեւտուրի փողոցներուն, իսկ ուրիշ փողոցներու մէջ ալ ոստիկանները չէին Թողուր որ կանգնին, այլ միշտ կը ստիպէին, որ քալեն։

Խումբը հինգ փողոց անցնելէ վերջ, դարձեալ կանգնեցաւ ու սկսաւ ընել նոյն խաղերը։ Անոնք կ'երգէին միայն մէկ երգ մը, որ այդ «Հա եա հայ-ֆա, վէյֆա հօ՞»ն էր։

Մտածեցի, որ այդ երգը յօրինուած էր տղոցը կողմէ, ուստի այդ խմաստով ալ հարցուցի երգողին ու պարողին։ Ո՛չ, ատիկա ամերիկեան երգ մըն էր։ Ան երգին անունն ալ տուաւ։ Ցեստոյ, երբ ան դարձեալ երգեց, ուշադրութեամբ մտիկ ըրի, բայց ատիկա ամերիկեան երգը չէր։ Ես գիտէի ամերիկեան երգը. ան այդպէս չէր։ Ամերիկեան երգը մէկ տասներորդն անգամ չունէր այն բարկութիւն, որ այս երգը ունէր։

Լոնտոնի մէջ ճամբորդներու պանդոկի մը երրորդ յարկին վրայ սենեակ մը վարձեցի, որ կը նայէր փողոցին վրայ։

Այս փողոցէն շատ մը տեսակ մուրացկաններ կ'անցնէին, որոնք ընդհանրապէս նուագողներ էին, բայց ծաղկավաճառներ ալ կային։ Նուագողներ ու ամէնէն ողբերգականն մէկն կար, որ ձեռքին մէջ բռնած փունջ մը վարդեր՝ մեր փողոցէն կը քալէր շատ դանդաղօրէն ու կը պտտէր պանդոկներու բնակիչներուն։ Իր պտտելու եղանակը սիրտս կը խոցէր։ Անոր ամբողջ ըսածը հետեւեալն էր. «Աղուոր վարդ մը գնէ՛, սիրուն, պզտիկեցի վարդ մը»։ Ու այսպէս ան կը կրկնէր կրկին ու կրկին։ Բայց անմոռանալին իր ձայնն էր։

Անոր ձայնը ամենատխուր, ամենաեռանդուն ու ամէնաողբերգական ձայնն էր, որ երբեք լսած ըլլամ։ Ան բառերը կ'արտասանէր՝ կէս խօսելով ու կէս երգելով. Ան ու այդ եղանակը շատ յուզիչ, շատ վշտալի ու շատ գեղեցիկ էր ու յիշելու արժանի։

Երբ ես Թուղթցի տունը եւ ճամբորդելու ելայ, աշխարհի մէջ ամէն տեսակ մուրացկաններ կային։ Անոնցմէ շատերը զայրացուցին զիս, մասնաւորապէս հարուստները, պէրերը, անվիթար մարմնովներն ու անպիտանները. սակայն, իրական մուրացկանները, ազնիւ մուրացկանները, բարկացած մուրացկանները կամ տխրեցուցին, կամ հրճուեցուցին զիս։

Երբեք պիտի չմոռնամ անոնց ձայները։

ՈՒ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Անգլ. թարգ. ՍԱՐԳԻՍ ՉՆԿՐԵԱՆ

ԵՐԲ ԱՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷՆ

Էթուալի դէպքը շատերու յիշողութեան մէջ արթնցուց այն սարսափը, զոր տարիներ առաջ դրոշմեր էին անիշխանականները։

Ցանք քանի մը դրուագներ անիշխանականներու գործունէութենէն, Ֆրանսայի մէջ.—

1891—1892 Թուականներուն։ Քառնօ նախագահ Ֆրանսայի հանրապետութեան։ Ընկերային ու քաղաքական կեանքին տագնապ մը խռովայոյզ կացութիւն է ստեղծած երկրին մէջ։ Աշխատանքի սակարանը կ՚եռեւեփի, բանուորական արտասնքներ ամէն կողմ։ Մտաւորականները դժգոհ են։ Կամաւոր պարտաւ զինակիցները կ՚երազեն փշրել հին աշխարհի կազմը։ Անիշխանական թերթեր ամէն կողմ.— Ըմբոստութիւն, Ցաբճակում, այլն, որոնց կ՚աշխատակցին ծանօթ գրողներ։

1 Մայիս 1891ին, Քլիշիի եւ Լըվալուայի մէջ ցուցարարները կը բախին ոստիկանական ուժերուն։ Բազմաթիւ ոստիկաններ՝ վիրաւոր։ Կը ձերբակալուին ու կը դատուին երեք բանուորներ, որոնք անիշխանութեան ախոյեան դարձած էին։

Երկրին անծանօթ չէր անիշխանականներու գործունէութիւնը։ 1878ին, Ցուցահանդէսի տարին, ուժանակ մը կը պայթի Պէրանժէ փողոցին մէջ, ուր հիմնայատակ կը կործանի տուն մը 15 սպաննեալ, 16 վիրաւոր։ Հինգ տարի վերջ, 1883ին, ուժանակ մը կը պայթի Լիոն.Պէլքուր թատրոնին մէջ։ Ձերբակալութիւններ եւ երկար դատավարութիւն մը։

Դար մը կը լռեն ուժանակները եւ ժողովուրդը դիւրաւ կը մոռնայ սարսափը, զոր կը պատճառէին այս անիշխանական դէպքերը։ 1 Մարտ 1892ին, յանկարծ, ուժանակ մը կը պայթի Սէն-Ժերմէն փողոցին մէջ (Փարիզ), պալատի մը առջեւ, ուր կը բնակէր իշխան մը Սական, ծանօթ իր շռայլ կեանքով և անսպառ հարստութեամբ։ 11 Մարտին, պուլվար Սէն-Ժէրմէնի վրայ, դժոխային մեքենայ մը կը պայթի տան մը մէջ, ուր կը բնակէր Քլիշիի անիշխանականներու դատախազը։ Ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէ բազմաթիւ անիշխանականներ, բայց երեք օր վերջ, 14 Մարտին, ուժանակ մը կը պայթի Լոպօ փողոցի զօրանոցին մէջ,—այս զօրանոցի զինուորներն էին որ զօրած էին Քլիշիի անիշխանականները։ Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ ձերբակալութիւնները։ Յանկարծ 27 Մարտին ահռելի պայթիւն մը,— Քլիշի փողոցին վրայ, առտու կանուխ, դժոխային մեքենայ մը հիմնայատակ կը կործանէ շէնք մը, ուր կը բնակէր Քլիշիի անիշխանականները մահուան դատապարտողը։ Աւերակներուն մէջէն մեռածներն ու վիրաւորները դուրս հանուած ժամանակ, կատղած ամբոխը անուն մը կուտայ,— Ռավաշոլն է որ կատարած է այս վրէժխնդրական արարքը։

Ռավաշոլ անիշխանական մըն է, ոստիկանութեան աչքին՝ մարդասպան մը։ Ծնած է Սէնթ-Էթիէն, 1859ին, հայրը անծանօթ, մայրը Մարի Ռավաշոլ, որ այս պզտիկին գաւկին ծնունդէն վերջ կ՚ամուսնանայ Գերմանացիի մը հետ։ Ռավաշոլ իբրեւ բանուոր կը ծառայէ ներկարարի արհեստանոցի մը մէջ։ Յուտով կը ձանձրանայ ներկարարութենէն, կ՚երթայ Շամպա, ու կը բնակի հին վանքի մը աւերակներուն մէջ, ուր հաստատուած էր կարգալոյծ քահանայ մը, 86 տարեկան, պատռած փիլոնով ու կոնակէն առկախ պայուսակ մը, ու կ՚ապրէր մուրալով։ Ռավաշոլ կը մտերմանայ քահանային հետ, բայց առտու մըն ալ կը սպաննէ եւ կը փախչի։

Ոստիկանութիւնը ամիսներով կը փնտռէ զայն հոս ու հոն։ Ռավաշոլ ամբաստանուած է ոչ միայն իբրեւ սպանիչը քահանային, այլ եւ հեղինակ բազմաթիւ գողութիւններու,— գերեզման մտնելով կողոպտած է կոմսուհի Լա Ռոշթայեէի դամբարանին արժէքաւոր առարկաները։

Ռավաշոլ անգամ մը կը ձերբակալուի Փարիզի մէջ, բայց կը յաջողի փախչիլ ոստիկանատունէն։ Ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէ բոլոր անոնք որ կապ ունէին Ռավաշոլի հետ, բայց Ռավաշոլ կը պտըտէր ազատ։ 27 Մարտին, դժոխային մեքենան պայթած օրը, թաւ պեխերով, հուժկու մարդ մը կը մտնէ պուլվար Մաժանտայի ճաշարաններէն մէկը, եւ երբ ամէն մարդ օրուան սարսափին մասին կը խօսի, անծանօթը քահ-քահ կը խնդայ, գովքը կը հիւսէ անիշխանութեան, ու մարգարէութիւններ կ՚ընէ նոր պատահելիքներու մասին։ Լուր կը տրուի ոստիկանութեան։ Կը ճանչցուի, Ռավաշոլն է։ Կատաղի կռիւէ մը վերջ կը ձերբակալուի, բայց Սէնի դատաւորները կը վախնան մահուան դատապարտել զայն։ Կը ղրկուի Սէնթ-Էթիէն, ուր մահուան կը դատապարտուի եւ 11 Յուլիսին կառափնատ կը բարձրանայ յեղափոխական երգ մը շրթունքին։ Վերջին պահուն կ՚աղաղակէ.— «Քաջութի՛ւն, ընկերնե՛ր, եւ կեցցէ՛ անիշխանութիւնը»։

Ռավաշոլ կը մեռնի, բայց կը շարունակուին ռումբերու պայթիւնները։ 8 Նոյեմբերին, մարդ մը կնոջական զգեստ հագած, ռումբ մը կը դնէ շէնքի մը մէջ, Օփերայի հրապարակին վրայ, բայց դրասենեակի պաշտօնեան կը տեսնէ եւ լուր կը տրուի Փարիզի քիմիագիտական լաբորաթուարի տնօրէնութեան։ Երբ ռումբը կը փոխադրեն, կը պայթի եւ զոհ կ՚երթան 4 հոգի։ 28 Դեկտեմբերին ուրիշ ռումբ մը կը պայթի ոստիկանութեան վերատեսչութեան շէնքին մէջ։ Դար մը կը լռեն ռումբերը, բայց 14 Նոյեմբեր 1893ին, Ֆրանսացի կօշկակար մը կոչի կարող իր դանակով կը սպաննէ Սերպիոյ դեսպանը, մինչ յաջորդ օրը, Մարսիլիոյ մէջ, 15րդ զօրաբանակի հրամանատարին բնակարանին առջեւ կը պայթի ռումբ մը։ Քանի մը օր վերջ, 9 դեկտեմբերին ռումբ մը կը նետուի Փարիզ, Երեսփ. Ժողովին մէջ, նիստի պահուն։ Երեսփ. Ժողովին նախագահը, Շարլ Տիւփուի, անդորր պաղարիւնով մը կը պոռայ.

— Պարոններ, նիստը կը շարունակուի.

Եւ կը հրամայէ փակել դռները։ Վիրաւորներուն թիւը կը հասնէր վաթսունի։ Վիրաւորներուն մէջ էր նաեւ ռումբ նետողը, Վայեան, Շուազի-լը-Ռուայէն։ Աղքատ ու թշուառ մարդ մը, որ մահուան դատապարտուեցաւ։ Կառափնատէն պոռաց. «Կեցցէ՛ անիշխանութիւնը»

12 Փետր. 1894ին, Սէն Լազարի կայարանին մէջ նետուեցաւ ռումբ մը, որմէ վիրաւորուեցան քանի հոգի։ Ամբոխը [illegible] երկու գնդակով։ Ուսանող մըն էր, Կոմունայի զօրավարներէն մէկուն տղան, դեռ նոր ընդունուած Բարձրուսնական վարժարան։ Կ՚ուզէր լուծել Վայեանի մահուան վրէժը։

18 Փետրուարին ռումբ մը կը պայթի Սէն-Ժաք փողոցի պանդոկին մէջ, վիրաւորելով 3 հոգի։ 20 փետրուարին նոյն անիշխանականը ռումբ մը կը դնէր Սէն-Մարթէն փողոցի պանդոկին դրան մէջ, ոստիկանութիւնը լուր կ՚առնէ եւ իր միջոցներով, նախազգուշական միջոցներ ձեռք առնելէ վերջ, կը պայթեցնէ [illegible]։ 15 Մարտին, պելճ անիշխանական մը ռումբ մը կ՚ուզէր զետեղել Մատլէնի եկեղեցիին մէջ, երբ վաղաժամ կը պայթի՝ սպաննելով անիշխանականը։ 4 Ապրիլին, անիշխանական մը ծաղիկի թաղարի մը մէջ ռումբ մը զետեղելով՝ կը դնէ ճաշարանի մը մէջ, ուր կը պայթի եւ կը վիրաւորէ 4 հոգի։ Այդ վիրաւորներուն մէջ՝ բանաստեղծ Լօրան Թէյլատ, որ քանի մը օր վերջ, խնջոյքի մը մէջ, ակնարկելով անիշխանականին ցոյցին, կը ճառէ. «Ի՛նչ փոյթ զոհերը, երբ գեղեցիկ է ցոյցը։ Ի՛նչ փոյթ քանի մը աննշան մարդոց վախճանը, երբ անհատն է որ ցոյց կուտայ իր ուժը»։ Քանի մը օր վերջ գործողութիւն մը կրելով՝ վիրաւոր աչքը կորսնցուց եւ մնաց միականի, իբրեւ հետեւանք «գեղեցիկ ցոյցին»։

Այն պահուն, երբ բազմարուեստեան վարժարանի ուսանողին ճակատագիրը կը տնօրինէր, (Սէնի դատաւորները մահուան դատապարտած էին այդ երիտասարդ անիշխանականը), անստորագիր նամակներով կը սպառնային Հանրապետութեան նախագահին՝ եթէ ներում չշնորհէր։ Նախագահ Քառնօ ականջ չկախեց։

23 Յունիսին, նախագահ Քառնօ Լիոն գնաց, բանալու համար միջազգային ցուցահանդէսը։ Կրան-Թէաթրի առջեւ, երբ մեծաշուք թափօրով մը կ՚անցնէր նախագահ Քառնոյի կառքը, մարդ մը ցատկեց կառքին վրայ,— 20 տարու իտալացի երիտասարդ մըն էր դեղագործ։ Միլանոյի մօտիկ իր գիւղին մէջ, կրօնական թափօրներու ընթացքին՝ ան կը ներկայացնէր Ս. Յովհաննու դերը։ Ցեռոյ անիշխանական շարժման յարեցաւ, դանակ մը առաւ եւ քաղաքէ քաղաք ճամբորդելով Լիոն մտաւ, խառնուեցաւ նախագահական թափօրին, ցատկեց կառքին վրայ եւ խրեց դանակը նախագահ Քառնոյի կուրծքին մէջ։

— Կեցցէ՛ յեղափոխութիւնը, պոռաց՝ դանակը թողլով նախագահին կուրծքին մէջ։

Ցեռոյ վար ցատկեց կառքէն եւ փախաւ պոռալով.

— Կեցցէ՛ անիշխանութիւնը։

Եթէ չփախէր, պիտի չբռնուէր,— այնքան արագ կատարեց իր ոճիրը, որ ոչ ոք տեսաւ։ Քիչ վերջ մեռաւ Հանրապետութեան նախագահը։ Աննախընթաց խուճապի մը մէջ՝ ձերբակալուեցաւ ոճրագործը, եւ հակառակ սպառնալիքին անիշխանականներու, որոնք կ՚ըսէին թէ պիտի փախցնեն Հանրապետութեան նախագահին կինը՝ [illegible] դատապարտուեցաւ։ Մամուլը, բոլոր մտաւորականները, կուսակցականները սկսան բուռն պայքար մը՝ դատապարտելով այս ոճիրները։ Շնորհիւ այդ պայքարին լռեցին վերջնապէս անիշխանականներու ռումբերը։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

«ՅԱՌԱՋ»ը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Կոմիտէի նախագահը լսելէ վերջ Թէհլիրեանի բացատրութիւնները, ըսաւ.

— Թելադրութիւններու պատճառը բոլորովին ուրիշ է։ Ստանձնած պարտականութիւնդ ամէն վտանգ աչք առնելով գլուխ հանելուդ կը հաւատանք։ Մեր քեզմէ ուզածը տրուած հրահանգի հակառակ չգտնուիլդ է։ Պատճառները այն ատեն միայն կը հասկնաս, երբ պաշտօնդ լրացնելէ վերջ ողջ առողջ մեր քովը կը վերադառնաս։ Առ այժմ քեզի միայն այսքանը կրնամ ըսել. Թալէաթի սպանութիւնը Հայութեան նոր փորձանքներ եւ նոր հոգեր պէտք չէ պատճառէ. օրինակի համար, Գերմանիա բնակող Հայերու դէմ հակաշարժում մը պէտք չէ ստեղծել։ Եթէ ռումբ գործածես չենք կրնար նպաստաւոր արդիւնք մը յառաջ բերել։

— Հասկցայ, հիմա շատ լաւ ըմբռնեցի. ըսածիդ պէս պիտի ընեմ։

Հայ Յեղափոխական կուսակցութեան ժողովը բացուած էր Ժընեւի մէջ։ Ամերիկայէն եւ Եգիպտոսէն հասնող պատուիրակներու մասնակցութեամբ գումարուած այս ժողովին մէջ Թալէաթ փաշայի սպանութեան վճիռը վերջնապէս տրուած էր։

Կոմիտէի գումարուած գաղտնի սրահը Ժընեւի նեղ թաղերուն մէջ խանի մը երրորդ յարկին մէջ կը գտնուէր։ Խանի մուտքի դրան աջ կամ ձախ կողմը կը տեսնուէին անոր մէջ հաստատուած վաճառատուներու նշանատախտակները, որոնց մէջ կը տեսնուէին մուշտակավաճառի մը, ատամնաբոյժի մը եւ «Մասիս» անունով ապահովագրական ընկերութեան մը անունները։ Խանի մուտքը շատ աղտոտ էր եւ աստիճանները փոշոտ։ Վեր բարձրանալու ժամանակ ամէն յարկի վրայ կը տեսնուէին «Մասիս» ընկերութեան երրորդ յարկին վրայ գտնուիլը բացատրող փոքրիկ նշանատախտակներ։

Ահա՛ Հայ Յեղափոխական կուսակցութիւնը այդ ապահովագրական ընկերութեան վարձած սրահին մէջ կը գումարուէր։ Իրականին մէջ, սակայն նման ընկերութիւն մը գոյութիւն չունէր։ Կոմիտէն ինքզինք գաղտնի պահելու համար նման կեղծ ընկերութիւն մը ստեղծած էր։ Իբրեւ թէ հոն եկող գացողները ապահովագրական ընկերութեան յաճախորդներն ու քննիչներն էին։ Ընկերութեան հայկականութիւնը խորհրդանշող ամէնէն [illegible] պէս ծանօթ է, Հայերը, իրենց երեւակայած հայրենիքի ամէնէն բարձր լեռը՝ Արարատը «Մասիս» կը կոչեն։

Յեղափոխական կուսակցութեան նախագահին եւ Թէհլիրեանի միջեւ անցք ունեցող խօսակցութեանց ոչ ոք կը մասնակցէր։ Որովհետեւ Կոմիտէն իր որոշումը տալէն վերջ ցրուած էր։ Հիմա, հայ ֆէտային, սպանութեան վերաբերեալ բոլոր խնդիրներու շուրջ ուղղակի Կոմիտէի պետին հետ կը բանակցէր։ Անցագրի եւ այլն գործերը լրացնելէն վերջ, Թէհլիրեան իսկոյն պիտի մեկնէր Պերլին։

×

1920ի Դեկտեմբեր ամսուան շատ ցուրտ մէկ գիշերն էր։ Պերլինի Անհալթ կայարանին մէջ, իր վերարկուին մէջ քաշուած մարդ մը մէկ վեր մէկ վար կը քալէր (կուգար)։ Կայարանը շատ տկար լոյսով մը լուսաւորուած էր։ Գերմանիոյ ներքին խառնակութիւնները կը շարունակուէին եւ դեռ չէր վերջացած ելեկտրական ընկերութեան գործաւորներու գործադուլը։ 4 միլիոն բնակութիւն ունեցող այդ հսկայ քաղաքը [illegible] կը յիշեցնէր։ Հակառակ անոր որ ժամը 10.ը էր, փողոցներու մէջ ամայութիւն կը տիրէր։ Հանրակառքերը չէին գործեր եւ մարդիկ կանուխէն կը քաշուէին իրենց տուները։

Հարաւէն փչող այդ ցուրտ քամիին դիմագրաւող մարդը Զուիցերիայէն գալիք ճամբորդի մը կը սպասէր։ Ան ցուրտէն պաշտպանուելու համար կ՚արագացնէր իր քայլերը եւ յիշողութեանը մէջ կը թարմացնէր Ժընեւի յեղափոխական կոմիտէէն ստացած նամակին բովանդակութիւնը։ Այդ նամակին մէջ գրուած էր.

« ... Օր, ժամը 10.15ին, գիշերը, Անհալթ կայարանը գտնուեցէք։ Ձեր վերարկուին օձիքը բարձրացուցէք, կապտագոյն գլխարկ մը դրէք ձեր գլխուն, ձեր աչքերուն կապոյտ ակնոց մը եւ ձեր ձեռքին մէջ ճերմակ թաշկինակ մը։ Երբ այդ տարազով դուք կայարանը կը սպասէք, շոգեկառքէն իջնող ճամբորդներէն մէկը պիտի մօտենայ քեզի եւ կամացուկ մը «Մասիս» պիտի կոչէ։ «Ինքնաշարժը պատրաստ է» պիտի պատասխանէք անոր։ Եւ միասին ինքնաշարժ նստելով պիտի մեկնիք։ Անկէ վերջ ինքնաշարժի մէջ պիտի տեղեկացուին յաջորդ գործողութիւնները»։

Երբ մարդը այս մտածումներու մէջ խորասուզուած էր, յանկարծ Պալէն եկող ճեպընթացը տեսնուեցաւ։ Օտարականը իսկոյն վերարկուին օձիքը բարձրացուց եւ ձեռքին մէջ բռնելով թաշկինակը կանգնեցաւ։ Ճամբորդները Գերմանիոյ մայրաքաղաքը խաւարի մէջ թաղուած գտնելով, հոգեկան ծանր վիճակի մը կը մատնուէին եւ կատարեալ լռութեան մէջ կը ցրուէին։ Այդ միջոցին, երիտասարդ ճամբորդ մը սեւ-ակնոց կրող մարդուն մօտենալով «Մասիս» բառը արտասանեց կամացուկ ձայնով մը։ [illegible] խանց մարդը։

Այս երկու անծանօթները սեղմեցին իրարու ձեռքերը եւ ուղղուեցան ինքնաշարժերու սպասած վայրը, ուրկէ մեկնեցան դէպի քաղաք։ Ինքնաշարժը անցնելով Լայփցիկի հրապարակէն Օկսպուրկ փողոցը մտաւ եւ կանգ առաւ 15 թիւ բնակարանին մօտ։ Այդ միջոցին կապտագոյն գլխարկ կրող մարդը ճամբորդին ուղղելով խօսքը ըսաւ.

(Շար.) (7)

Ամէն ջանք ի գործ պիտի դրուի որպէսզի ընթերցողը հոգեւոր եւ մտաւոր սնունդ ստանայ եւ կարիքը չունենայ օտար թերթի դիմելու։

Այս ջանքին փոխարէն, կը պահանջենք աւելի տաք վերաբերում, աւելի գործակից շահագրգռութիւն եւ աւելի պարկեշտութիւն ընթերցողին կողմէ դէպի թերթը։

Հայ ընթերցողը ունակութիւն ունի շատ բան պահանջելու թերթէն, բայց ոչինչ չտալու անոր։ Մեր մամուլի դժբախտութեան պատճառներէն մին ալ այս է։ Ընթերցողը փոխադարձ պարտականութեամբ չի կապուիր թերթին հետ։ Կը մնայ միշտ դատախազի հանգամանքին մէջ։ Անկէ՝ խոլ կապը թերթին եւ ընթերցողին միջեւ, որմէ կը տուժեն երկուքն ալ։

Թերթ մը ուժեղ է ամէն տեսակէտով, երբ ընթերցողներու պատկառելի քանակ ունի։ Անոր կեանքը աւելի կը ծանրանայ, անոր խօսքը ուժգնութիւն կ՚ունենայ, երբ ընթերցողներու բազմութիւն մը ունի ետին։ Մէկը եւ միւսը զիրար կը լրացնեն։

Երբ ընդհանրանայ այս ճշմարտութիւնը, թերթի եւ ընթերցողի փոխադարձ պարտականութեան գիտակցութիւնը, մամուլը կը մտնէ իր բուն դերին մէջ, կը մնայ բարոյական բարձրութեան վրայ, ձգտելով միայն ու միայն իր կոչման ու նպատակին։ Իսկ ընթերցողն ալ, յանձին մամուլին կ՚ունենայ գաղափարական առաջնորդ մը, խորհրդատու ընկեր մը։

Այսօրուընէ սկսեալ, նոր ակօս մը կը բացուի [illegible] գաղութին մէջ, մտաւոր նոր շարժման մը սկիզբը կը դրուի.

Մամուլի սիրողներուն վրայ պարտականութիւն կը ծանրանայ աջակից ըլլալու մեզի, դիւրացնելու համար մեր դժուար գործը, որուն նուիրուած սպասաւորները դարձած ենք տարիներէ ի վեր»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԻՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հոն ալ բոլորովին արդար դատ մը շահելու համար պէտք եղաւ կաշառքով քաղցրացնել դատաւորներու բերանը։ Բարձրագոյն վճիռը չիրագործուելու համար տեղական կառավարութիւնը քիւրտ բէկերու ազդեցութեան տակ երկար ձգձգեց, մինչեւ որ անհրաժեշտ համարուեցաւ Պայազիտի մութասարիֆի բերանն ալ անուշցնել, ո՛չ թէ մեղրով, այլ ոսկիով։

Առով մէկ տեղ՝ Ջիլանցի բէկի սարսափը միշտ կախուած մնաց վանքի գլխուն։ Այդ սարսափէն որոշ մաս մըն ալ բաժին կ՚իյնար Տէր Սահակին որպէս վանքի վէքիլը։ Այնքան համեղ պատառ մը կը համարէին Ս. Յովհաննու կալուածները, որ ամէն հանոյ քիւրտ բէկ անոնց վրայ կ՚ուզէր փորձել իր ուժը։ Տէր Սահակը՝ ծերացած գամփռի նման մէկ աչքը խուփ եւ միւսը բաց՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր սուր ախորժակով գայլերու վոհմակին, մէկ կը մռլտար, մէկ կը հաչէր, մէկ ալ խածնել կը փորձէր։

Կէսօրէն վերջ զով քամի մը սկսաւ փչել։ Պարիսպի շուքերը երկարեցան դէպի արեւելք։ Տէր Սահակը քնաթաթախ վիճակի մէջ աչքերը տրորեց, յօրանջելով. «Փառք քեզ, Տէր, փառք քեզ», ըսաւ ու կը պատրաստուէր տեղէն բարձրանալով իր խուցը քաշուիլ, երբ Տիրատինի դիմաւոր ճանապարհի վրայ ձիաւոր մը ուշը դըրաւեց։ Ձիաւորը ձին քառասմբակ քշելով ուղիղ վանք կու գար։

Տէր Սահակը նստած տեղը նախ շլկուեցաւ ու երբ ձիաւորը բաւական մօտեցաւ, տեղէն ելլելով քանի մը քայլ առաջացաւ։

— Օրհնեա ի Տէր,— ձիու սանձը քաշելով պոռաց երիտասարդը, ու անմիջապէս ձիէն վար ցատկելով մօտեցաւ քահանային։

— Աստուած օրհնէ, ծօ Մկօ, խեր եղնի...

— Խերն ու բարին վրէդ գայ,— ծերունիին աջը համբուրելով պատասխանեց երիտասարդը,— Տիրատինէն կուգամ, այ թէ ձին քշեցի, Թորոս աղէն ճամբեց։

— Ցորի՞,— հետաքրքրուեցաւ քահանան,—հիւա՞նդ կայ, ծօ մեռել չեղնի՝..

— Ջէ՛, տէրպապ, սաղութիւն։ Ես ըսեմ տառը՝ դուն ըսէ քամն ձիաւոր Տիրատինէն ճամբայ ելան վանք գալու. էս գիշեր ձըղի զօնախ պիտի եղնին։

Տղա՛, ծո՞ւ ես, վաղը ո՛չ կիրակի է, ոչ լէ տօն, էդ մարդիկը յոր՞ պիտի վանք գան։

— Վանայ քաղքէն ջոջ մարդ մը կուգայ, կ՚ըսեն ազգի մարդ է։ Աղաղայէն, Տիրատինէն ձիաւոր չմնաց հետը կուգան։

— Ծօ, էդ ազի անունը ի՞նչ է։

— Արիւծ Գեւօ կ՚ըսեն, զօրղանդ մարդ մըն է. պեռ պեռ աչքեր, պեխերը ոնց որ մեր եզան կոտոշները։

— Ծօ, Արիւծ Գեւօ ըսի՞ր,— տէրտէրը պահ մը կեդրոնացած մտածեց, յիշողութիւնը պրպտեց,— ծօ, Մկօ, չաէնց անուն միտքս չի գար ...

— Յեղափոխական մեծերանց է, Արիւծ ...

— Այ պալամ, սահմանադրութենէն էօդին, ամէնքն ալ առիւծ կտրեցան,— Մկոյի խօսքը ընդմիջեց տէրտէրը, հեգնօրէն ծիծաղելով,— որ պիտի գան, բարով հազար բարով գան, վանքը ազգին տունն է։

— Հա, տէրտէր, Թորոս աղէն ասաց, ձեռաց ոչխար մը մորթէ, վանքի մեծ խուցը սարքէ ...

— Սուս ծօ, զօնախ եկողը զառածովի զոհ կ՚եղնի, ոչ թէ ուզածովը։ Հայոց, երկար մի խօսար, ձիդ ախոռը քաշէ, խեղճ անասունը արիւն քրտինքի մէջ է։

Տէր Սահակը սաստիկ բարկացած, քթի տակէն մրթմրթալով մտաւ իր խուցը, դուռը ետեւէն ուժով մը չխկացնելով։ «Տիրատինի խանութպան Թորոս աղէն էս կ՚ասէ, Թորոս աղէն էն կ՚ասէ», ձեռներով օդը ծեծելով կը փնթփնթար Տէր Սահակը,— «յոր՞ վանքի մայր եմ՞»։

Արիւծ Գեւօ չէ, չէ մէկ... ձեղայ ձեղայ, քիչ մնաց բերնէս պէշ խօսք մը փախչէր։ Արիւծ, ծօ էդ ի՞նչ արիւծ է, մարդս գաղա՞ն կ՚եղնի։ Բայց եւ այնպէս կանչեց վանքի խաթուն անտեսը, պատուիրեց մեծ խուցը աւլել եւ սարքի բերել։ Ինչ ալ որ ըլլէր՝ Թորոս աղան Տիրատինի աչքի զարնող խանութպանն էր։ Ընթրիքի համար ալ կարգադրեց ծուածեղ, ձաւար փլաւ եւ զոմէշի մածուն։ Այդքանը լիուլի բաւական է հիւրերու համար, մտածեց Տէր Սահակը։ Վանքի մօտէն անցնող մեծ ճանապարհէն երթեւեկող զինուորական պաշտօնէութեան համար իսկ ատկէ աւելին չէր ըներ, ու այդ մարդիկը վանքի սեղանը վայելելով շնորհակալութեամբ կը մեկնէին։ Եղբայրը ինչո՞ւ բաւական պիտի չըլլնէր եկող Հայերուն համար, խօսք առանց զալիթներէն աւելի մեծ մարդիկ չէին։ «Ինչպէ՞ս չէ», բարկութեամբ մտածեց Տէր Սահակը, «ոչխար մը մորթել, չէ հա, դոմէշ մը»։

Խուցի երկայնքը պահ մը չափչփելէ վերջ, Տէր Սահակը հանդարտցաւ վերջապէս. անկողնի կապոցին վրայ նստելով, ծոցէն հանեց համրիչը ու դանդաղօրէն սկսաւ հատիկները քաշել։

Մկօն ձին ախոռը քաշելէ վերջ, նորէն վերադարձաւ պարիսպի դրան քով՝ անհամբեր սպասելով Թորոս աղայի եւ ընկերներուն։ Երկար չսպասեց։ Շատ հեռուէն ճամբու վրայ արագօրէն մօտեցող փոշիի ամպ մը տեսաւ եւ անոր մէջ խառնուած խումբ մը ձիաւորներ։ Մկօն վանքի բակը վազեց եւ բարձրացաւ Տէր Սահակի խուցը։

— Եկան, եկան, տէրպապ։

— Հա, որդի, որ եկան՝ երթանք դիմաւորել։

Տէր Սահակ, առանց անապարելու փարաճան հագաւ, խուցը գոցեց եւ Մկոյի հետ հասաւ պարիսպի դուռը։ Ձիաւորներու խումբը արագօրէն կը մօտենար։ Տասնեւութը քանի հատ կը լինէին անոնք։ Որքան ալ վանքը ազգի տունը կը համարուէր, այդքան բազմութիւն կերակրելը, դեռ ձիու յարդն ու գարին չհաշուած, վանքի վրայ զգալի բեռ մը կը նշանակէր։ Տէր Սահակի մտահոգութիւնը այս պատճառով հիմնաւոր էր։ Բայց եւ այնպէս եկողներու առջեւ վանքի դուռը չէր կարելի գոցել։

Եւ մտածել որ այս բոլոր անախորժութիւններու պատճառը Տէր Սահակին անծանօթ, ինչ որ Արիւծ Գեւօ մըն էր։ Գէթ ծանօթ ազգային մը լինէր եկողը, Պայազիտցի վաճառական մը, վանքի երեսփոխաններէն մէկը։

Երբ ձիաւորներու խումբը հասաւ վանքի պարիսպի մօտ, դեռ մեծ դրանը չհասած, հեծեալները վար թռան ձիերէն։ Բոլորի առջեւէն կը քալէր բարձրահասակ Շատախցիի հագուստով քօլզաւոր տղամարդ մը։

Առաջին հայեացքով Տէր Սահակին թուեցաւ, որ Քիւրտ բէկ մըն է եկողը, տոհմական հագուստ քալուածքով, գօտիի շուրջը բազմաթիւ փամփուշտներ փաթթած, կողքին կախուած ատամնոտ տարճանակը, մէջքը ըրջապատուած երկու կարգ փամփուշտներով, եւ մէջքի գօտիի մէջ խրած փղոսկրեայ կոթ խանչալ մը։ Անոր հետ եկողները քանի մը քայլ հեռուէն կը հետեւէին, որպէս յարգանքի արտայայտութիւն։

Աւելորդ է յայտնել թէ Արիւծ Գեւօն էր Ս. Յովհաննու վանքի պարիսպի դրան առջեւ կանգնողը։ Մեր բարեկամը ջերմեռանդօրէն երեսը խաչակնքեց, դրան երկու կողմի արարուած քարերը համբուրեց, ապա մօտեցող քահանայի աջը առաւ շրթներուն եւ ճակտին դնելով համբուրեց, ինչպէս որ ընդունուած կարգն է։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

քոլա Կապարին - Կոնի, Սեւ Լեռնցի, ծնած 1908ին ,Սան Սէպաստիանայի մէջ, ատեւորական եւ ամուրի։ Սա եղբայրն էր ուրիշերկու կասկածելիներու, ո - րոնց մէկը սպաննուեցաւ շաբաթ իրիկուն, Պրէսթի մէջ, իսկ միւսը կը կար - ծուի թէ Սպանիա փախած է։ Այս ձերբակալման հետեւանքով, Ապահովու - թեան Տնօրէնութիւնը գտաւ ուրիշ վկայ մը, որ հաղորդեց Նիքոլա Կապարին - Կոնիի գաղտնի ծրագիրները։ Ամբաստանեալը յայտնած էր թէ իր եղբօրը եւ ուրիշ երեք հայրենակիցներու հետ ռումբ մը դրած էին Կերբերի կայարանին մէջ, ոմն Թրոնքօզօյի հրամանով, 1937 մարտ 7ին։

*** Զանց առնելով ուրիշ մանրամասնութիւններ, ըսենք թէ հանրային կարծիքը խորապէս յուզուած է, երբեւ հետեւանք այս յայտնութեանց։ Մա - նաւանդ որ դեռ ամբողջ կծիկը չէ քակուած ։

Այս յայտնութեանց հետեւանքով, սպանիական սահմանագլուխը փակուե - ցաւ երեքշաբթի առտու ։

Ձախակողմեան մամուլը խորապէս վրդովուած, սրտը եւ կարուկ անօրի - նութիւններ կը թելադրէ։ «Իւմանիթէ» կը պահանջէ անմիջապէս վերջ տալ ֆաշական եւ հիթլէրական դաւերուն, ձերբակալելով նաեւ «Թրանքոյի եւ Հիթլէրի Փրանսացի մեղսակիցները՝ գնդապետ տը լա Ռօքը եւ Տորիոն»։ Կը պահանջէ նաեւ պաշտօնանկ ընել Սպանիոյ Փրանսական գեսպանը, Էրպէթ, «մեծ պաշտպանը Ֆրանքոյի գործակալներուն»։ Համայնավար երեսփոխան Վայեան - Քութիւրիէ պիտի հարցապնդէ կառավարութիւնը՝ սահմանահամանի գործակալներու եղեռնական արարքներուն առթիւ »։

Հետապնդումներ եւ խուզարկութիւններ կը շարունակուին

Անցեալ օր 60ի չափ խուզարկութիւններ կատարուեցան Փարիզի մէջ, կաս - կածելի անձերու մօտ։ Բացի զանազան զէնքերէ, բռնուեցան շատ մը թուղ - թեր։ Ձերբակալուեցաւ Պրազիլիացի մը, Եադող Վոլֆ, 47 տարեկան, իբրեւ մեղսակից Էթուալի դէպքին ։

Իտալացի Փագոթթի, որ ձերբակալուած էր անցեալ օր, խոստովանեցաւ թէ հակաֆաշական է, բայց ոչ ահաբեկիչ։ Այս առթիւ ամբաստանեց իտալացի անիշխանական Թամպուրինին իբրեւ ֆաշական գործակալ եւ վարձկանը օտար պետութեան մը հետախուզութեան։ (Թամպուրինի եւս բանտարկուած է)։ Փագոթթի պատմեց թէ Վիտալ Տիւռան անուն Ֆրանսացի մը Սարագոսա փոխադրուած էր թիֆիւսի եւ ժանտատենդի մանրէներ, թէ Թամպուրինի թիւ 65 գործակալն է լրտեսական մեծ կազմակերպութեան մը, թէ սպանիացի եւ իտալացի ֆաշականները ժողով կը գումարէին Փէրփինեանի մէկ պանդոկին մէջ, թէ նոյն պանդոկին մէջ կը գտնուէր ուրիշ գործակալ մը որ ամէն օր հեռաձայնով կը խօսէր Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ եւն.։

*** Մոնթօպանի մէջ հարցաքննուեցաւ Թրուաթ ուխտակից մը (ուսթաշի), Մարք Ռիւտոլֆ, որ խոստովանեցաւ թէ օգնութիւն ստացած է Սպանիոյ ազգայնականներէն։ Երբ յայտնեցին թէ պիտի արտաքսուի, Թրուաթը պատասխանեց.— Այն ատեն կ՚երթամ Ֆրանսայի թշնամի երկիր մը եւ իմ վրայ խօսելու առիթ կ՚ունենաք ։

*** Երեք կասկածելիներ ձերբակալուեցան Նանթի շրջանին մէջ։ Երկուքը Սպանիացի են, երրորդը՝ Ֆրանսացի ։

*** Զէնքի պահեստ մը երեւան հանուեցաւ Մարսէյլի մէջ, անծանօթի մը մատնանշումով։ Գուլվառ տը լա Լիպէրթէի վրայ, գինիի վաճառական մէկուն փանկրացիի գրասենեակը բացուելով, գտնուեցան փամփուշտներ եւ արդիական գնդացիր - հրացան մը։ Մարդը յայտարարեց թէ անծանօթէ մը գնած էր եւ լուսաբանութիւններ պիտի տայ. բայց ոստիկանութիւնը ուզեր յարմար դատեց բանտարկել ։

›››› ◆ ‹‹‹‹

ՕՏԱՐԱԶԳԻ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ յետաձգեցին Նանքինի դանգուածային ռմբակոծութիւնը, որ պիտի ոչնչացնէր Չինաստանի մայրաքաղաքը։ Նոր ռազմավարութեան մը հետեւելով, Ճափոն կ՚ուզէ անստուգութեան մէջ պահել Չինաստանի մայրաքաղաքը։ Միւս կողմէ կռիւները կը շարունակուին հիւսիսային Չինաստանի եւ մասնաւորապէս Շանկայի շրջանին մէջ ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ խորհրդային առաջին ընտրութիւնները պիտի կատարուին դեկտեմբեր 1ին։ Սթալին ամէն միջոց ձեռք առած է, 100ին 100 քուէարկութիւն ապահովելու համար։ Այդէն իսկ միլիոնաւոր պահապաններ կը տպուին, մասնաւորապէս ապահովելու համար գաղտնապահութիւնը։ Միեւնոյն ատեն հրապարակային դատավարութիւններ կը սարքուին, «ժողովուրդի թշնամիները» երեւան հանելու համար ։

ՁԵՌՆԱՌՈՒՄԲ ՄԸ ԳՏՆՈՒԵՑԱՒ երէկ առտու կանուխ, ժամը 6.45ին, մեթրոյի Լիլայի կայարանը, առաջին կարգի վակոնի մը մէջ։ Ռումբը, որ լրագրի մը մէջ փաթթուած էր, անմիջապէս քաղաքապետութեան տարրալուծարանը փոխադրուեցաւ։ Բարեբախտաբար լեցուած չէր ։

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՆԷԹ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ ։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։ Կոմիտէի զեկուցում եւ ընտրութիւն։

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը կիրակի, 26 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։ Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ կոմիտէի ընտրութիւն։ Կը խնդրուի Ս. Շամոնի «Վարուժան» խումբի եւ Ֆալոռիէռի ընկերներէն անպայման ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 26 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 1ին սովորական ճաւաքատեղին։ Իբրեւ կարեւոր օրակարգ՝ կը խնդրուի ՍԷՆ-Շամոնցիներէն ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

›››› ◆ ‹‹‹‹

«ԹԱԹՈՒԼ» խումբի ժողովը տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, 23 Սեպտեմբեր, երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը

«Վրէժ» խումբի ժողովը՝ Ուրբաթ, 24 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը։ Ներկայ կ՚ըլլայ ընկ. Հ. ՄԵՐԻՆԿԻՒԼԵԱՆ,

«ՀԱՄԱԶԱՍՊ» խումբի ժողովը՝ Ուրբաթ, 24 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին, ծանօթ ճաւաքատեղին.

Վերջինիս ժողովներուն կը խօսի Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ,

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» եւ «Իշխան» ենթակոմիտէներու եւ «Վահագն» խումբի միացեալ ժողովը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, 25 Սեպտ. երեկոյ ժամը 9ին «Ճանիկեան» սրահին մէջ։

«ՆԻԿՈԼ-ԴՈՒՄԱՆ» խումբի ժողովը՝ կիրակի, 26 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին դաշնակցութեան ցան մեջ։

«Վռամեան» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ՚ունենայ կիրակի, 26 Սեպտեմբեր, երեկոյ ժամը 8ին, սովորական ճաւաքավայրին մէջ,

"Հ. Ջ. Դ. ՕՐ"Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 17ԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 9ԻՆ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի Հայ Երիտ. Միութեան կողմէ

25 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ կէս գիշեր

45, Ռիւ տը լա Տէֆանս, Գարակէօզեանի սրահին մէջ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Կը նուագէ նիւթա նուախումբը, ղեկավարութեամբ Գ. Տ. Օհանեանի

Մուտքի մասնակցութեան համար 3 ֆրանք

ՄԱՆՕԹ — Նոյն օրը տեղի կ՚ունենայ Միութեան վիճակահանը,

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Յառաջիկայ Կիրակի. 26 Սեպտեմբերին Առնուվիլ լէ-Կոնէսի Վարդապետ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ պիտի կատարուի մատաղի օրհնութիւն։

Այս առթիւ 25 Սեպտ, Շաբաթ իրիկուն նախընթաց Նախատօնակ եւ մատաղի գնում պիտի կատարուի ։

Կիրակի օրուան եկեղեցական արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ քարոզէ Գեր. Տ. Վռամշապուհ եպիսկոպոս Քիպարեան. պիտի պատարագէ Տ. Աղէք քահանայ Փայլակ. պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին Փարիզէն հրաւիրուած մասնաւոր երգչախումբ-դպիրներու կողմէ

Ետս աւարտման Ս. պատարագի մատաղի բաշխում։

Կը հրաւիրուին Փարիզէն եւ շրջականերէն հաւատացեալ ժողովուրդը,

Սկիզբն ժամերգութեան ժամը 8. Ս. պատարագ ժ. 10, քարոզ, հոգեհանգիստ՝ ժ. 11։

ՃԱՄԲՈՐԴԱԿՑ.— Gare du Nordէն Villier-le-Bel Gonesse 8.49.

— 8 59.— 10 05.— 11.05։

վերադարձ Առնուվիլէն փարիզ

13.24.— 13 47.— 16.12.— 17.27։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկեր Վահրամ Ճաղպազեանի եւ պարագաներուն իրենց մօր՝ սլրի Տիկին Արուսեակ Ճաղպազեանի (ծնեալ Ապտալեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ ։

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ

Ստեփան Գասպարեան, Քերէ Յարման գիւղացի, Դանիէլ Արղնեան, Գրիգոր Փիրէնեան, Լեւոն Մեսրոպ, Գրիգոր Ջաղալեան, Մուշեղ Մելիք Թակորեան, Տ. Ցրթունեան։ Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի ողբացեալ Աւետիս Ղուկասեանի ծանօթներէն մէկն ու մէկը, (Ա. Ղուկասեան, որուն յուղերը տըպուեցան «Յառաջ»ի մէջ)։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

›››› ◆ ‹‹‹‹

Զարմանալին այն է, որ չարը համեմատաբար աւելի շատ զոհեր էր ընդունում։ «Բարին մեծ է, մտածում էր ռամիկը, բայց չարին պէտք է գոհացնել որ չարութիւն չը գործէ»...

Այս դատողութիւնները ի նկատի առնելով, կարելի է հեշտ բացատրել, թէ ինչո՞ւ Թոմաս էֆէնտին ընդունուած էր ծերունի Խաչօի ընտանիքի մէջ, որպէս այս տան պատուաւոր ծանօթներից մէկը։ Տանուտէր Խաչօն, որպէս ժողովուրդից ընտրուած գիւղի գլխաւորը, որպէս պաշտօնական անձն, միշտ յարաբերութիւններ ունէր կառավարութեան հետ, թէ տուրքերի, թէ հարկերի եւ թէ գիւղացոց մշակութիւնների տասանորդի պատճառով։ Եւ այս առիթով էֆէնտին երթեւեկութիւն ունէր Խաչօի տանը, գալիս էր, շատ անգամ շաբաթներով մնում էր այնտեղ եւ հաւաքում էր իր կառավարութեան արդիւնքները։ Տանուտէրի «օդան» այս տեսակ հիւրերի համար մի կատարեալ պանդոկ է գիւղերում ։

Գայմագամը, մուտիրը, մուլթէզիմը, «հոգեւոր պատեր» հաւաքող վարդապետը, վերջին զափթիան եւ մինչեւ անգամ վերջին մուրացկանը, — բոլորը այնտեղ են վազում ։ Այդ հասարակութիւնը իրանց յատկութիւններով շատ են զանազանւում միմեանցից ...

Զրադացի անտառում. ծերունի Խաչօի որդիների գիշերային տանջող խորհրդի առաւօտն էր, երբ յայտնուեցաւ Թոմաս էֆէնտին Օ... գիւղում, իր հետ բերելով երկու զափթիաներ, որոնք միշտ անբաժան էին լինում նրանից։

Նա եկել էր ոչխարների եւ այլ անասունների հարկերը նշանակելու, որովհետեւ արդէն գարուն էր եւ գիւղացիները պէտք էր իրանց անասուններր «եայլաղ» (արօտատեղ) տանէին արածեցնելու եւ ամառուան տօթերից հեռու պահելու համար ։

Վերջացնելով իր գործը, Թոմաս էֆէնտին տանուտէր Խաչօի հետ դիմում էին դէպի նրա տունը։ Սուլթանը երբեք այն հպարտութեամբ չէ անցնում Կ. Պոլսի փողոցներով, երբ գնում է Այա - Սոֆիայի մզկիթը իր ուրբաթ աւուր աղօթքը մատուցանելու, որպէս այդ փոքրիկ մարդը անց էր կենում Օ... գիւղի փողոցներով ։ Տըմբլիկ փորը դուրս ցցած, քիթը վեր բարձրացած, նա անդադար նայում էր այս եւ այն կողմը, տեսնելու թէ որքան գիւղացիներ գլուխ են տալիս նրան։ Նա այսօր հագած ունէր մի տեսակ մունտիր, բազմաթիւ գեղին կոճակներով, եւ հաւատացնում էր թէ վեզիրն է ուղարկել իրեն համար։

Մտնելով տանուտէրի օդան, նա առանց սպասելու, հրամայեց որ սուրճ տան, եւ ինքը կարգադրեց, թէ ինչ պէտք էր պատրաստել ճաշի համար։ Արքունի կառավարութեան ինչ առնելը մնում է, իրան տանուտէր է համարում, եթէ տանեցիք չը կատարեն նրա հաճոյքները, նա խօսել պահանջել գիտէ ...

Երբ նստեցին, ծերունի Խաչօն ասաց նրան.

— Դուք, էֆէնտի, ի զուր այսօր ծեծել տուեցիք այն խեղճ գիւղացուն։

— Սխալւում էք, տանուտէր, պատասխանեց իր կոպիտ ձայնով. — գիւղացուն պէտք է ծեծել եւ շատ ծեծել. «էշը մինչեւ չը ծեծես, բեռը չի տանի»։

— Բայց գիւղացին մեղ չունէր ։

— Այդ մի եւ նոյնն է, մեղ ունէր թէ չունէր։ Այսօր մեղ չունէր, էգուց կարող է ունենալ։ Դու չե՞ս լսել Նասրադդին խօջայի առակը. Նրա էշերից մէկը կապը կտրեց ու փախաւ, նա փոխանակ փախչող էշի ետեւից վազելու, որ նրան բռնէ ու պատժէ, եկաւ, սկսեց ծեծել միւս էշին, որ իր կապը չէր կտրել եւ իր տեղումը հանգիստ կանգնած էր։ Նրան ասացին, թէ այդ խեղճը ի՞նչ մեղ ունի, որ ծեծում ես։ Խօջան պատասխանեց — դուք չէք իմանում, եթէ դա իր կապը կտրելու լինի, ինչպէս կը փախչի ։

— Բայց ինձ յայտնի է, որ գիւղացին սուտ չէր խօսում, ես գիտեմ, որ նրա ոչխարների մեծ մասը Քրդերը տարան, սաստ ծերունին, դարձեալ համոզելով թէ հանգիստ եւ անմեղ էշին պէտք չէր պատժել յանցաւորի փոխարէն ։

— Այդ ես էլ գիտեմ տանուտէր, որ նրա ոչխարների մի մասը Քրդերը գողացել են, պատասխանեց կառավարութեան էֆէնտին ծանրութեամբ — Բայց եթէ ընդունելու լինեմ այդպիսի հաշիւները, «Ջուրը կը գայ, ջրաղացը կը տանէ» եւ ես այն ժամանակ իմ գրպանից պէտք է վճարեմ արքունի հարկը։ Անցեալ տարուայ ցուցակում այդ գիւղացու անունով 100 ոչխար է գրուած, ես հարիւրի հարկը կը պահանջեմ. բայց եթէ նրանցից մի 50 կամ 60 հատ Քրդերը գողացել են, ես ի՞նչով եմ մեղաւոր. Քրդերը ամէն օր գողանում են, եթէ մարդ են, թող թոյլ չը տան որ գողնան ։

— Պէտք է խղճմտանքով խօսել, էֆէնտի, պատասխանեց նրան տանուտէրը.— իրաւունք ունէք պահանջել գիւղացու այն ոչխարների հարկը միայն, որքան նա պատրաստ ունի իր ձեռքում. — կորածի, մեռածի եւ կողոպտուածի համար նա պարտաւոր չէ հարկ վճարել ։

— Ես ի՞նչով կարող եմ ստուգել, թէ գողացել են, պատասխանեց ձայնով — գիւղացին կարող է թաղցնել իր ոչխարները եւ ինձ ասել, կորել են, գողացել են, մեռել են, ինչ գիտեմ. դա մի նոր բան չէ, մէկ այս տեսակ պատասխան կարող է բերել ։

Տանուտէրը ոչինչ չը խօսեց

— Բայց դուք չէք տեսել այդ ֆիրմանը, որ սուլթանը ուղարկել է ինձ, եթէ գիտենայիք նրա մէջ ինչ գրուած, այդպէս չէիք խօսի, տանուտէր ։

Եւ նա դուրս բերեց իր ծոցից մեծ ծրար, հանեց նրա միջից թղթերի մի փաթեթ. եւ զգուշութեամբ մէկը միւսի ետեւից բաց անելով վերջապէս դուրս բերեց մի ահագին թերթ, խոշոր եւ զանազան տառերով տպուած ։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 24 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3533

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՈ, ՆԱԽ ԲԱՌԵՐԸ ՓՈԽԵՆՔ

Ի՛նչ անտանելի բան է վէճի բռնուիլ հարեւանիդ հետ, երբ կամ չի հասկնար ըսածդ – գրածդ, եւ կամ կը հասկնայ իր ուզած եղանակով, իր խօսքը տեղը բերելու համար :

Այսպիսի անհամութեան մը առջեւ կը դնէ մեզ Փարիզի ռամկավար օրկանը :

Եւ մենք պիտի նախընտրէինք տեսած կարդացած չըլլալ — ինչպէս կ'ընենք առ հասարակ — եթէ «խեղաթիւրում»ի խօսքեր գործած չըլլային :

Ահա, օրինակ, հատուած մը ռամկավար օրկանի վերջին խմբագրականէն, այնքան յստակ եւ ինքնահաւան .

… «Բաւեց որ Հայրենիքի ինքնապաշտպանութեան հարցը մէջտեղ նետենք որպէսզի քայքայող ուժերը վերստին երեւան գան կարծես, բերնի եւ գրիչի հասարակ վարժութեամբ :

Դաշնակ օրկաններէն երկրորդական նկատուածները շատ ա-ւելի սրտցաւութիւն ցոյց տուին քան Փարիզի եւ Եգիպտոսի առաջնորդ թերթերը :

Մին, ըստ սովորութեան խծբծեց, խեղաթիւրեց, անվերջ հարցումներու տարափի մը տակ դրաւ հարցը եւ զայն ջանաց վերածել հայրենասիրութեան հրապարակային անուրդի մը սա տեսակ անմիտ հարցումներով .—

«Անկորնչելի իրաւունքներ» ըսելով ի՞նչ կը հասկնաք, մինչեւ ո՞ւր երթալ կ'ուզէք :

Վայ մեզի եթէ վեց նահանգներէն մին մոռնանք, աղէ՜տ մեզի եթէ այդ անուրդին մէջ ծովէ ծով Հայաստանը չուզենք եւ մանաւանդ եթէ մոռնանք… Պարսկահայաստանը :

Վերջը պատրաստ է. Ռամկավար Ազատականները դաւաճաններ են »։ (*Ապագայ*, 18 սեպտեմբեր) :

Հարցնէ՛ք թէ մեր ո՞ր գրածին կ'ակնարկէ : Ապահովաբար կարդացած ալ չէ : Եւ կամ միտքը բառ մը, խօսք մը մնացած, մնացեալը մոռցած է :

Փորձենք օգնել իրեն, յիշելով խմբագրականի մը այն մասը որ կապ ունի իր չօշափած հարցին հետ։

— Ռամկավար - Ազատականները եւ միւս հոսանքները կ'ընդունի՞ն որ, եթէ կրկնուին 1917ի եւ 1920ի պատմութիւնները, մեր գլխուն կը ծագի ոչ միայն վտանգին դիմագրաւելու խնդիր, այլ եւ կրակէն ողջ ելլելով, նախ՝ մեր ածուն շտկելու, ընդարձակելու հարց : Ուրիշ խօսքով՝ Հայկական Դատ :

Անհրաժեշտ է այս հարցումն ալ ուղղել հրապարակաւ :

Ո՞վ չի գիտեր թէ մեր մէջ կան հոսանքներ, որ կը խնդան այս տեսակ երազներու վրայ, մինչեւ անգամ պատրաստ են խափանելու զանոնք, եղած - չեղածը ամփոփելով Երեւանի մէջ :

Այո, ռամկավարները յաճախ կը խօսին «Մեծ Տեսիլք»ի կամ «Անկորնչելի իրաւունքներու» մասին :

Բայց, վերջին 15 տարիներու ընթացքին, մենք չտեսանք անոնց կողմէ որ եւ է քայլ, գոնէ քալելու տրամադրութիւն՝ այս ճամբուն վրայ : Ընդհակառակն, իրենց ալ բաժինն եղաւ բանգիտութիւն կամ հեգնութիւն : Լաւագոյն պարագային՝ ձեռնպահութիւն »։ (*Յառաջ*, 22 օգոստոս) :

Բարեհաճեցէք բաղդատել երկու արտայայտութիւնները, եւ հանել համապատասխան եզրակացութիւնը :

Ի՛նչ «անուրդ», ի՛նչ ծովէ ծով Հայաստան, ի՛նչ «դաւաճան» : — Զաւեշտաթե՞րթ է մեր դիմացինը, թէ քաղաքական օրկան :

Առաջին անգա՞մ է որ մենք այսպիսի դիտողութիւններ կամ հարցումներ կ'ուղղենք ռամկավարներուն :

Օգոստոս 22ի խմբագրականէն առաջ ալ, երբ վերագնահատման փորձեր կը նշմարէինք Փարիզի եւ քիչ մըն ալ Ամերիկայի ռամկավար օրկաններուն մէջ, չօշափեր էինք միեւնոյն հարցը : (Տես «Յառաջ», 23 յուլիս) : Մեր նպատակն էր հաստատել թէ շղշղուն բանաձեւերը ոչինչ կ'արժեն, առանց համապատասխան գործունէութեան :

Աւելի առաջ, տարիներու ընթացքին, միշտ արծարծեր ենք նոյն խնդիրը, որպէսզի ռամկավարները բարեհաճին խնամութիւն հաստատել իրենց խօսքին ու գործին միջեւ, երբ կը ճառեն «Մեծ Տեսիլք»ի եւ «Անկորնչելի իրաւունքներու» մասին :

Համաձայն ենք ռամկավար օրկանին հետ, երբ դիտել կու տայ թէ այս խնդիրները «գլուխ գլխի» խօսելիք բաներ են :

Մենք իրենց գաղտնիքները փողոց թափելու փորձ մը չէր որ կը կատարէինք, շատ բացորոշ հարցումներ ուղղելով :

Կ'ուզէինք պարզապէս իմանալ թէ ունի՞ն թաքուցեալ բանաձեւ, եւ գործնական ուղեգիծ՝ անոր համեմատ աշխատանքներ կատարելու համար, քանի որ քաղաքական կեանքը ոչ բանաստեղծութիւն է, ոչ ալ ճարտասանական մրցում : Քանի որ ռամկավարները «Տեսիլք»ի մասին կ'երազեն, թուղթի վրայ, բայց իրականին մէջ մատը մատին չեն խփեր, զայն գոնէ լծակի մը վրայ դնելու համար : Եւ կը խանդարեն, առնուազն կը ծաղրեն, երբ ուրիշները կը գործեն ու կը տքնին :

Այո, նախ բառերը փոխենք : Իսկ ատոր համար տարրական պայման է նախ ուշադրութեամբ կարդալ, ըմբռնել թէ ինչ կ'ըսէ դիմացինը, եւ անոր չվերագրել բաներ որ ոչ գրուած, ոչ ալ միտքէ անցած են :

Բառերը փոխելու դա՛ս տուած ատեն, այլապէս փոքրոգի հոգեբանութիւն մը կը մատնէ ռամկավար մամուլը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՐԵՒՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

Կը ջանան կարգադրել Սպանիոյ եւ Եթովպիոյ խնդիրները

Չորեքշաբթի օր շատ կարեւոր դէպք մը պատահեցաւ Ժընեւի մէջ : Պ. Պօվա Սքոփա, Իտալիոյ մնայուն ներկայացուցիչը Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ, օրուան հարցերու մասին : Երկու ներկայացուցիչները նախ քննեցին Միջերկրականի հսկողութեան խնդիրը, առանց մասնագիտական մանրամասնութեանց մէջ մտնելու : (Այդ խնդիրը պիտի լուծուի Փարիզի մէջ, ուր պիտի հաւաքուին Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ նաւային մասնագէտները, երկուշաբթի օր) :

Թղթակիցները հակասական տեղեկութիւններ կը հրատարակեն այս տեսակցութեան մասին, որմէ մեծ արդիւնքներ կը սպասուին : Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը բաւական մեղմացած կը համարուի : Տեսակցութիւնը, որ սկսած էր առտուն, շարունակուեցաւ կէսօրէն վերջն ալ : Առտուան խօսակցութիւնը կապ ունէր մասնաւորապէս Միջերկրականի հետ : Իրիկուան խօսակցութեանց միջոցին երկու ներկայացուցիչները չօշափեցին ուրիշ խնդիրներ ալ : Պ. Իվոն Տէլպոս առաջարկեց գլուխ գլխի տալ եւ վերջնապէս լուծել բոլոր վիճելի խնդիրները : Իտալիոյ ներկայացուցիչը պատասխանեց թէ լիազօրուած չէ այդ մասին բանակցելու, բայց յոյս յայտնեց թէ կարելի է խօսիլ յառաջիկային, երբ լուծուի Միջերկրականի հսկողութեան խնդիրը, հաւասարութեան հիման վրայ : Ասոր վրայ Պ. Իվոն Տէլպոս պատասխանեց թէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար դժուար է Իտալիոյ ձգել Մալթայի եւ Փանթէլլերիայի հսկողութիւնը, առանց գիտնալու Իտալիոյ տեսակէտները՝ բուն Միջերկրականի հարցի մասին : Յետոյ Ֆրանսայի արտաքին նախարարը յուզեց կամաւորներու խնդիրը, անհրաժեշտ գտնելով որ Իտալիա ետ կանչէ իր զինուորները : Խօսակցութիւնը այստեղ կանգ առաւ : Այս առթիւ Պ. Պօվա Սքոփա նորէն հաւաստեց թէ Իտալիա հողային ցանկութիւններ չունի Սպանիոյ մէջ :

Այս տեղեկութիւնները կը քաղենք Ֆրանսական թերթերէն, որոնք որոշ վերապահութեամբ կը հաղորդեն զանոնք : Լոնտոնի թերթերը աւելի բաց կը խօսին : Անոնց տեղեկութեանց համաձայն, Պ. Իվոն Տէլպոս երկու բացորոշ պահանջներ դրած է .— 1. Իտալիա պէտք է ետ կանչէ իր կամաւորները.— 2. Իտալական կառավարութիւնը պէտք չէ նոր կամաւորներ ղրկէ Սպանիա :

Ծանրակշիռ ազդարարութիւններ

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը կրկնելով շաբաթ օրուան ճառին հիմնական մասերը, ազդարարեր է թէ հակառակ պարագային, ծանրապէս պիտի խախտի Եւրոպայի հաւասարակշռութիւնը, ի վնաս Ֆրանսայի : Բացատրեր է թէ Ֆրանսայի ափրիկեան ստացուածքներու հաղորդակցութեանց տեսակէտով ծանր սպառնալիք մը կը կազմէ ստուարաթիւ օտար բանակի մը ներկայութիւնը Սպանիոյ մէջ : Եւ այս առթիւ հասկցուցեր է որ եթէ Մուսոլինի մերժէ ոչ-միջամտութեան անկեղծ քաղաքականութիւն մը վարել, Ֆրանսա պիտի հարկադրուի վերաքննել իր դիրքը : Դիւանագիտական լեզուով, այս արտայայտութիւնը քօղարկեալ սպառնալիք մը կը համարուի լքելու ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը եւ բանալու Ֆրանսական սահմանագլուխը, այսինքն օգնութիւն հասցնելու Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան :

Իտալիոյ ներկայացուցիչը խոստացած է իր կառավարութեան հաղորդել այս յայտարարութիւնները : Պ. Սքոփա նորէն շեշտած է թէ Իտալիա պիտի շարունակէ պայքարը պոլշեւիկեան շարժումներուն դէմ, բայց նպատակ չունի հողեր գրաւելու Սպանիոյ մէջ : Պ. Իվոն Տէլպոս բաւական չէ համարած այս հաւաստիքները, Փարիզի մէջ այն համոզումը կը տիրէ թէ Իտալիա մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, նոր զօրք ղրկելու համար Սպանիա :

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը իր խօսակցութիւնները անմիջապէս հաղորդեց Ազգաժողովին անգլիական պատուիրակին եւ այս առթիւ անոր հետ ալ երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ : Առանց շատ լաւատես ըլլալու, իրազեկներ կը կարծեն թէ այս խօսակցութեանց շնորհիւ կարելի պիտի ըլլայ միջին ճամբայ մը գտնել, թէ Սպանիոյ եւ թէ Եթովպիոյ խնդիրները լուծելու համար :

Նոյն օրը Պ. Իվոն Տէլպոս երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ նաեւ Ռումանիոյ արտաքին նախարարին հետ, Միջերկրականի եւ Կեդր. Եւրոպայի վերաբերեալ խնդիրներու մասին, որոնք նոյնքան կարեւոր տեղ կը բռնեն Ազգաժողովին մտահոգութեանց մէջ : Միշտ կասկածներ կան թէ Գերմանիա խաղ մը պիտի սարքէ Աւստրիոյ գլխուն :

Այս տեսակցութենէն վերջ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը ճաշ մը սարքեց ի պատիւ խորհրդային պատուիրակութեան : Միակ հիւրը որ ռուս կամ ռումանացի չէր, Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարն էր, Թ. Ռ. Արաս :

Երէկ Ժընեւ կը սպասուէր Պ. Լէօն Պլում, Փոխվարչապետ դարձին : Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Ազգաժողովը տրամադրութիւն չունի զբաղելու չինեւճապոնական հարցով, եւ 23ներու խորհրդակցական ժողովին պիտի ձգէ անոր քննութիւնը : Այս ժողովին պիտի մասնակցի նաեւ Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչը :

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ պալքանեան պետութեանց սպայակոյտներու պետերը Էնկիւրի հրաւիրուած են, խորհրդակցելու համար Պալքաններու զինուորական կացութեան եւ Միջերկրականի ապահովութեան մասին, Նիոնի համաձայնութեան առնչութեամբ : Մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի այս ժողովին, որ պիտի գումարուի երբ Ռումանիայէն վերադառնայ Թրքական սպայակոյտը (գացած է մասնակցելու ռումանական ռազմափորձերուն) :

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ հսկողութեան առաջին արդիւնքը տեսնուեցաւ երեքշաբթի օր, երբ օդանաւերու յարձակման կ'ենթարկուէր ֆրանսական «Բու-Թուլիա» շոգենաւը, որ ունէր 700 ճամբորդ : Անգլիական մարտանաւեր անմիջապէս օգնութեան հասնելով պաշտպանեցին Ֆրանսական շոգենաւը :

ԴԱՍԱԼՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ աւելցած ըլլալով Եգիպտոսի մէջ, կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ : Ներքին նախարարը նամակով մը կը յայտնէ թէ միայն Աղեքսանդրիոյ նահանգին մէջ 24.866 զինուորցուներ մերժած են կատարել իրենց զինուորական ծառայութիւնը, մինչ Եգիպտոսի բանակին թիւը 10.000ը չանցնիր :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՒԷՐ ՌԱՊԱԹԷԻՆ

Գահիրէի մէջ վերջերս հրատարակուեցաւ *Ծաղկաքաղ* մը, ժողովածու ֆրանսերէն լեզուով գրող եգիպտացի արուեստագէտներու գործերուն : Յառաջաբանին մէջ, Հ. Փէյր, մեծ գնահատութեամբ կը խօսի այն օտար գրողներուն մասին, որոնք արուեստի իրենց արտայայտութեան համար իբրեւ գործիք ընտրած են ֆրանսերէնը եւ ոչ իրենց մայրենի լեզուն : Այս առթիւ արձագանգ կու տայ հետեւեալ տրտունջին, որ յաճախ կ'արտայայտուի օտար մտաւորական շրջանակներու մէջ .—

« Ֆրանսացիները ապերախտ ժողովուրդ մըն են : Քանի՛ քանի՛ անգամներ ատոր ապացոյցը տեսնուած է իրենց պատմութեան եւ քաղաքականութեան մէջ : Ֆրանսացիները ապերախտ են ամէն անոնց հանդէպ որ ծառայած են իրենց : Անոնք նուազ ապերախտ չեն նաեւ անոնց հանդէպ, որոնք կը սիրեն զիրենք եւ կը գրեն իրենց լեզուով ».

Ի՞նչ ըսելու ալ ըսեր են : Կարծես մեր բերնէն խօսեր են :

Արդարեւ, Հայերը ոչ միայն ծառայեր են ֆրանսական մշակոյթին ճառագայթարձակման, այլ եւ օծուած են ֆրանսական քաղաքակրթութեան աւազանին մէջ : Իմացական *Թէքէեա*-յով՝ Ֆրանսացի դարձած են : Հայկական բնաշխարհին մէջ ամէնէն խուլ անկիւնը նետուած գիւղին վարժարանը Ա, Պէ, Սէ կը սորվեցնէր հայ պատանիներուն՝ հայերէնը հազիւ եզել սկսած : Ու վերջին տեւալը պղէտին հեռուեանքով — որուն մէջ մեղքի բաժին մը ունին Եւրոպայի այս քաղաքակիրթները — երբ Ֆրանսա բաշխեցանք՝ մեր հօրեղբօր տունը ապաստանելու ձեւով մը, ինչպէ՛ս բացին Ռապէքները մեր երեսին :

Չեմ գիտեր թէ սրդողեցա՞ւ Ռապաթէ կարդալով այս խօսքը .—

« Ֆրանսացիները ապերախտ ժողովուրդ մըն են »։

Բայց իրաւունք ունի՞ սրդողելու : Ֆրանսացի գրական քննադատներու ընկերակցութեան նախագահը, ժան Վինյո, խօսելով այդ տրտունջին մասին, կարծես թէ իրաւունք կու տայ, յիշելով կը թելադրէ Ֆրանսացիներուն, որ առիթ չտան այսուհետեւ նման տրտունջներու, մանաւանդ արժանի չըդառնան այդպիսի մեղադրանքներու :

Ճիշդ խօսքը, կ'ըսէ առածը, ասեղի պէս է, կարելի չէ պահել տոպրակի մէջ : Երբ մեր նախկին գծուծ խօսքեր ըսեն, յիշեցէք ֆրանսերէն գրող օտար արուեստագէտները որ ըսեր են .

— « Ֆրանսացիները ապերախտ ժողովուրդ են »։

Բերան չէ, առեւտրա՞ն է, պիտի ըսէր Առիւծ - Գեւօ :

ԱՐԱԶ

Ռումանիա պիտի վտարէ՞ օտարազգիները

Պուքրէշէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 22 թուականով .— *Խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին Ռումանիոյ օտարականներուն դէմ, համաձայն առեւտրական նախարար Պ. Վալէր Փոփի յայտարարութեան : ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵՑ ԹԷ ԱՅՆ ԲՈԼՈՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՈՐ ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ ԵՆ 1918ԷՆ ՎԵՐՋԸ, ՊԷՏՔ Է ՀԵՌԱՆԱՆ : Այս առթիւ բացատրեց թէ միջազգային օրէնքը չի կրնար արգիլել որ Ռումանիա իր օձիքը ազատէ օտարականներէն : Միեւնոյն ատեն, առեւտրական նախարարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն առեւտրական եւ ճարտարագործական գլխաւոր հաստատութիւնները 75 առ հարիւր զտարիւն Ռումանացիներ պիտի գործածեն իբրեւ հասարակ բանուոր, իսկ վարչական եւ արհեստագիտական գործերու մէջ՝ 50 առ հարիւր : Յիշեալ հաստատութիւնները պարտաւոր են այս հրամանը գործադրել մինչեւ երեք ամիս, այլապէս պիտի փակուին :*

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԳԵՐՄԱՆԻԱ Կ'ԵՐԹԱՅ ՎԱՂԸ

Աննախընթաց ընդունելութիւն եւ մեծ զգուշութիւն

Վաղը, շաբաթ, Գերմանիա կ'երթայ Մուսոլինի, զրահապատ կառախումբով մը : Պիտի մնայ մինչեւ սեպտեմբեր 27 : Այս առթիւ շռնդալից յայտարարութիւն մը հրատարակեց Տոքթ. Կէօպէլս, քարոզութեանց նախարարը, պատուիրելով խանդավառ խրախճանքներ կատարել, «երկու առաջնորդներու պատմական հանդիպումին առթիւ . առաջնորդներ որոնց պատմական գործը եզակի նշանակութիւն ունի ներկային եւ ապագային համար »:

Այցելութիւնը պիտի տեւէ երեք - չորս օր, եւ այդ միջոցին Պերլինը գերմանական եւ իտալական «դրօշներու ծով մը պիտի դառնայ», համաձայն տրուած հրահանգին : Մուսոլինի պիտի «շրջապատուի ամբողջ գերման ազգին սիրով եւ բարեկամական ողջունումներով »:

Գլխաւոր տօնակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ երեքշաբթի, երբ Հիթլէր եւ Մուսոլինի ճառեր պիտի խօսին : Այդ օրը արձակուրդ պիտի հռչակուի : Բոլոր պաշտօնատուները, խանութները, դպրոցները եւն. պիտի փակուին, որպէսզի ամէն մարդ լսէ ճառերը : «Չորս միլիոն Պերլինցիներ պատեհութիւն պիտի ունենան ողջունելու դէպք մը որ ամէնէն փայլուն եւ ամէնէն կարեւոր անցքերէն մէկն է Գերմանիոյ մայրաքաղաքին պատմութեան : Ամբողջ Պերլինը յարգանք պիտի ընծայէ երկու դէմքերու որոնք իրենց ժողովուրդին ծոցէն բարձրանալով, դարձան անոր ճշմարիտ առաջնորդները»:

**** Մուսոլինի միայն ութ ժամ պիտի մնայ Միւնիխ :*

Մարաջախտ Պատոլլիօ արդէն Գերմանիա հասած է, Անգլիոյ եւ Հոլանտայի սպայակոյտներու նախագահներուն հետ, մասնակցելու համար գերմանական ռազմափորձերուն :

Մուսոլինի եւ Հիթլէր գլուխ գլխի պիտի խօսին միջազգային բոլոր հարցերու մասին, զօրացնելու համար Պերլին - Հռոմ գործակցութիւնը : Անշուշտ գլխաւոր խնդիրները պիտի ըլլան Սպանիոյ եւ Միջերկրականի հարցերը : Այս առթիւ պիտի ջանան մէկ դրօշի տակ հաւաքել հակաբոլշեւիկ պետութիւնները :

**** Ինչպէս գրած ենք, արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են Մուսոլինիի պաշտպանութեան համար : Գլխաւոր պողոտաներու ծառերուն մէջ անգամ գաղտնի ոստիկաններ պիտի տեղաւորուին : Շարք - շարք հեծանուորդներ պիտի հսկեն ճամբաներուն վրայ, մէկ մասը իրենց աչքերը յառած թափորին վրայ, միւսները՝ դէպի տանիքներն ու պատուհանները :*

Ռուս ռազմիկներու նախագահը անհետացած

Զօր. Միլլէր, որ անհետացած Զօր. Կուտեպովի յաջորդած էր իբրեւ նախագահը ռուս նախկին ռազմիկներու միութեան, անհետացած է 48 ժամէ ի վեր : Զօրավարը իր բնակարանէն մեկնած է առջի օր, եւ անկէ ի վեր չէ վերադարձած, մարդ ալ չէ տեսած զինքը : Ոստիկանութիւնը քննութիւն բացաւ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՀԱՐՑԸ

(ԸՆԴՀ. ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ)

ԽՄԲ. — Ընթերցողներու մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնենք այս հետաքրքրական տեսութիւնը, որ թարգմանուած է Սոփիայի «Զօրա» թերթէն.—

Ծարգ Միջերկրականը կեդրոնն է եւրոպական կեանքին,— հոդ է որ իրարու կը հանդիպին շահերը Անգլիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Արեւել. Եւրոպայի բոլոր պետութեանց, որոնք հոն կը փնտռեն դէպի արեւմուտք ու դէպի հարաւ։

Միջերկրականը միանգամայն բանուկն է այն ճամբուն որ Մեծն Բրիտանիայէն դէպի Հնդկաստան կը տանի։ Այժմ այդ «դէպի Հնդկաստան ճամբան» Անգլիոյ համար կենսական նշանակութիւն կը ստանայ, մանաւանդ — յետպատերազմեան — «Հնդկաստանի ճամբուն» հարցին նուիրուած են կարգ մը մասնաւոր երկեր, որոնց ամէնէն հետաքրքրականն ու փաստացին է փրոֆ. զօրավար Կոլովինի երկը. Բոլոր հեղինակները կու գան միեւնոյն եզրակացութեան, եւ անոնց երկերէն որոշ կը հասկցուի թէ ինչո՛ւ միջերկրականեան հարցը այնքան շատ կը խռովէ Մեծն Բրիտանիան։

Մեծ պատերազմէն առաջ Միջերկրականը փակ ծովու նման բան մըն էր՝ Մեծն Բրիտանիոյ գերիշխանութեան մէջ։ Ճիպրալթարի ու Սուէզի բրիտանական տիրակալութիւնները Միջերկրականը արեւմուտքէն ու արեւելքէն կը պատէին։ Մալթան միջին կայան մըն էր։

Պատերազմէն վերջ շատ փոխուեցաւ վիճակը, երեւան եկաւ ցամաքային հսկայ պետութիւն մը՝ Ֆրանսան, որուն համար Միջերկրականը, կարգ մը պատճառներով՝ կենաց ու մահու խնդիր մըն է։ Հիմնուեցաւ երկրորդ ծովային մեծ պետութիւն մը,— Իտալիան։ Վերջոյ, դէպի Մայրագոյն Արեւելք, Հնդկաստանի ճամբաները կը գտնուին Ճափոնի սպառնալիքին տակ։

Կարգ մը քաղաքական ծանօթ շրջանակներու մէջ գոյութիւն ունի առաւել կամ նուազ ճշմարտանման այն համոզումը թէ 1925էն ի վեր Անգլիոյ եւ Ճափոնի միջեւ գոյութիւն ունի համաձայնութիւն մը,— Ճափոնի յատկացուած է ազդեցութեան գօտի մը Հիւս. Չինաստանի մէջ, իսկ Անգլիոյ Հարաւ. Չինաստանի՝ Հոնկ-Քոնկի յենարանով՝ պահպանելու համար «Հնդկաստանի ճամբուն» շարունակութիւնը դէպի Աւստրալիա։

Չինաստանի մէջ «բաց դուռի» քաղաքականութիւնը, որ 75 տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի, վերջացաւ ընդհ. պատերազմէն ետք։ Յեղափոխութիւնը պարտասեց ու տկարացուց Ռուսիան, որ մինչեւ 1930 չէր ներկայանար իբրեւ գործօն ազդակ Մայր. Արեւելքի։ Անոր իբրեւ ապացոյց ծառայեց Մանչուրիոյ հիմնումը, խորհրդային զինուորներու նահանջը դէպի Ամուր գետը եւ ծովափունքի շրջանին անպաշտպանելի վիճակը։ Միացեալ Նահանգները, վախնալով Ճափոնէն, ստիպուեցան փոխել իրենց քաղաքականութիւնը՝ Չինաստանի մէջ «բաց դուռներու» պաշտպանութեան մասին։

Այս ձեւով Անգլիա կ'ապահովէր հարաւ. Չինաստանը՝ մինչեւ Սինկափուրի գիծը ու Աւստրալիոյ ճամբան. Հնդկաստանի այս «մեծ ճամբան» այժմ կ'անցնի հետեւեալ գիծէն,— Ճիպրալթար, Սուէզ, Հնդկաստան, Հոնկ-Քոնկ, Սինկափուր, Աւստրալիա։ Մեծն Բրիտանիա այնքան վստահ էր իր գերակայութեան երկարատեւութեան եւ իր լաւ յարաբերութեանցը՝ Ճափոնի հետ, որ յետաձգեց Սինկափուրի խարիսխի ամրացման համար շատոնց պատրաստուած ծրագրին գործադրութիւնը։

Անգլիա իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուց Միջերկրականի ամրացման վրայ։

Այդ նպատակին համար ան կ'աշխատէր երկու ուղղութեամբ, Վէնէցուէլա - Միջերկրական (անգլիական տորմիղն ու զինուորական խարիսխները կ'օգտուէին առատօրէն Վէնէցուէլայի քարիւղէն)։ Անգլիա պէտք էր ուժերը եւ հսկայ ծախքեր ըրաւ՝ Մուսուլ - Հայֆա նաւթագիծը բանալու համար։ Ուրիշ խօսքով՝ Պաղեստինը կը վերածուէր ռազմագիտական խարիսխներու, ուր հետզհետէ կը տեղափոխուէին Մալթայի անգլիական ուժերը։ Պաղեստինը կը փակէր ոչ միայն Սուէզը, այլեւ կը պահպանէր Արաբիոյ ծովափունքը, Կարմիր Ծովու եզերքները եւ Հնդկական Ովկիանոսի եզրը, Պապ-էլ-Մանտէպէն։

Ան զօրացուց նաեւ օդային ոստիկանութիւնը։ Ինչպէս ծանօթ է, Արաբիոյ ըմբոստութիւնը զսպուեցաւ անգլիական օդային տորմիղներու միջոցաւ, որոնք բնաջնջեցին Արաբ. ցեղերու հեծելագունդերը։ Ու ծովային ճամբաներուն հետ զուգընթաց, Անգլիա կը ստեղծէր օդային ճամբաներ՝ Միջերկրականի արեւելքէն՝ Եգիպտոս, Կարմիր Ծով, Հնդկական Ովկիանոս եւ Հարաւ. չինական ափերը։ Այդ ճամբուն վրայ 1936ին Անգլիա արդէն իսկ ութ օդային խարիսխներ ունէր եւ 50 զանազան տեսակ օդային տորմիղներ։ Մեծն Բրիտանիա ինքզինքը տէրը կը կարծէր կացութեան։ Հարկ է աւելցնել թէ Մեծն Բրիտանիա իր տորմիղին ուժեղացման համար ձեռք ձգեց հրաշալի «մթերանոցներ» յունական կղզիներուն մէջ։

Բայց, ներկայ տարուան սկիզբը պատկերը սկսաւ զգալապէս փոխուիլ։

Հետզհետէ կ'աճէր ռուսական ծովային ուժը ու կ'աւելնար նաեւ Ճափոնի տնտեսական տագնապը։ Անոր արագօրէն աճող բնակչութիւնը ու բարգաւաճ ճարտարարուեստը կը խեղդուէին իր կղզիներուն մէջ։ Ճափոն պէտք ունէր շուկաներու ու հողերու՝ իր բնակչութեան եւ իր արտադրութեանց համար։ Աւելորդ չէ յիշեցնել թէ Սախալինի հարաւային մասը, որ Ճափոնի կ'իյնայ, հակառակ իր բնական հարստութիւններուն, ամայի կը մնայ։ Կղզին կլիման յարմար չէր Ճափոնցիներուն։ Անոնք պէտք ունէին տաք կլիմայի։

Անգլիոյ եւ Ճափոնի լուռ համաձայնութիւնը՝ Չինաստանը ազդեցութեանց գօտիներու բաժնելու մասին, 15 տարի առաջ կարելի էր, բայց այդ շրջանին շատ փոփոխութիւններ յառաջ եկան։ Գլխաւորաբար նոյնինքն Չինաստանը։ Անկազմակերպ ու անիշխանական Չինաստանը սկսաւ կազմակերպուիլ։ Եւրոպացի մարզիչներ հոն ստեղծեցին բանակ մը, որ, ըստ մերձաւոր հաշիւներու, 1937ի կէսուն կը հաշուէր 40 զօրաբանակներու՝ հրաշալիօրէն զինուած ու կարգապահ։ Ստեղծուած են սպայական ու ենթասպայական կազմեր՝ 70 զօրաբանակներու համար։ Ասոր վրայ պէտք է աւելցնել թէ Ց. Ռուսիա նեցուկ է Չինաստանի եւ կ'օժտէ զէնքով, որպէսզի անոր միջոցաւ կարենայ սպառնալ թէ Անգլիոյ եւ թէ Ճափոնի։

Միջերկրականի մէջ եւս Անգլիա սպառնալիքի ենթարկուեցաւ։ Ան պատճառ չունի Ֆրանսայէն վախնալու։ Ֆրանսա ծովային մեծ ուժեր չունի եւ ստիպուած է բարեկամական կապեր պահել Անգլիոյ հետ, որպէսզի Գերմանիոյ հետ պատերազմի մը պարագային զայն իրեն զինակից ունենայ։ Բայց, հրապարակ եկաւ Իտալիան։ Ան տասը տարիէ ի վեր կը յայտարարէ թէ գաղթավայրերու պէտք ունի։ Ան չէր գոհանար միայն յայտարարելով, այլեւ գործի կ'անցնէր՝ պատերազմ սկսելով Եթովպիոյ դէմ։

Քավուրէն ի վեր երբեք Իտալիա Անգլիոյ հակառակ չէր ընթացած։ Վաթսուն տարի շարունակ Իտալիոյ բարեկամութիւնը Անգլիոյ հետ հիմքն էր իտալական արտաքին քաղաքականութեան։ Բոլորս կը յիշենք թէ Մեծն Բրիտանիա ինչ մեծ զայրոյթով դիմաւորեց Իտալիոյ արշաւը Եթովպիոյ վրայ։ Մոռցած չենք տակաւին անոր հետեւող դէպքերը։ Իտալիան վախցնելու փափաքով՝ Անգլիա Միջերկրական թափեց իր հնդկական տորմիղները ու նոյնիսկ մաս մը՝ ներքին տորմիղէն։ Ան Միջերկրականի մէջ կեդրոնացուց իբր 200 մարտանաւեր ու կարծես ատով կ'ուզէր ըսել թէ Իտալիոյ պէտք չարժեր Կարմիր Ծով մտնել ու հոն ամրանալ՝ Հնդկական ճամբուն վրայ։ Բայց, Իտալիա կը շարունակէր պատերազմը. ան գրաւեց Եթովպիան ու ամրացաւ հոն։ Անգլիական տորմիղները վերադարձան իրենց նախկին տեղերը։ Անգլիական սպառնալիքը օգուտ չունեցաւ։

Հոդ դեր խաղացին դիւանագիտական, բայց մանաւանդ զինուորական համոզումները։ Անգլիան ստիպուեցաւ հաշտուիլ այդ կացութեան հետ, երբ տեսաւ թէ իր վիթխարի նաւատորմը ունի մեծ թերութիւն մը,— միակերպ չէ։ Բացի իր պողպատապատ տորմիղներէն, որոնք յատկացուած են Բրիտանական Կղզիներու պաշտպանութեանը եւ զորս Անգլիացիները ոչ մէկ տեղ կը ղրկեն, մնացեալ ամբողջ տորմիղը կը ներկայացնէ վիթխարի հաւաքոյթ մը նաւերու, որոնք ի վիճակի չեն կռիւ մղելու սակաւաթիւ, բայց հրաշալի ու արդիականօրէն միատեսակ իտալական նաւատորմին հետ։

Ինչպէս ամէն ատեն՝ նման առիթներու, հանդարտ ու զգոյշ Անգլիացիները դաս հանեցին աւելի,— այնպէս ձեւացուցին թէ մոռցած են վիրաւորանքը ու սկսան արագ ու մեծ ճիգով զօրացնել իրենց նաւատորմը։ Արդէն մէկ ու կէս տարիէ ի վեր Անգլիոյ նաւաշինարանները եւ զինարանները ցերեկ եւ գիշեր կ'աշխատին, որպէսզի 1938ի կէսուն լրացնեն իրենց ծովային ծրագիրը։ Այն ատեն Անգլիան պիտի դադրի ժպտելէ եւ ուրիշ լեզուով պիտի խօսի։ Անգլիական հսկայական օդային տորմիղը եւս, որ օժտուած է արդիական մեքենաներով, անբաւարար թուեցաւ, եւ տասնեակ միլիոն ոսկի յատկացուած է օդային ուժի յաւելման համար։ Գործը կ'ընթանայ, բայց հարկ է սպասել մինչեւ 1938ի կէսը։

Այսպիսի պայմաններու մէջ Միջերկրականի հարցը կրկին սուր հանգամանք առաւ։ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը միայն փորձառութիւն մը չէ Ֆրանսայի, Ռուսիոյ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ շինուած պատերազմական նիւթերու....։ Անշուշտ, անիկա այլասիրական օգնութիւն մըն ալ չէ կռուող կողմերուն։ Ո՛չ։ Այդ պայքարին մէջ մեծ պետութեանց համար ամէնէն կարեւորը այն է թէ իրենցմէ ո՛վ պիտի յաջողի ստանալ յենարան-խարիսխներ Սպանիական թերակղզին վրայ։

Ապագայ համաշխարհային պատերազմին մէջ որուն համար — աւա՜ղ,— այնքան մեծ թափով կը պատրաստուին մեծ պետութիւնները, ծովային ճամբաները պիտի խաղան առաջնակարգ դեր։ Անոնցմէ է որ Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի փոխադրեն հումնիւթեր ու զինուորներ։ Անոնց վրայ է որ — զանոնք հարուածելով — պիտի գործեն Իտալիա եւ Գերմանիա։ Այդ ծովային ճամբուն վրայ կը գտնուի Սպանիական թերակղզին զոր կը քերեն Միջերկրականի եւ Ատլանտեանի ջուրերը,— ելքը դէպի Հնդկական ովկիանոս։ Ան բնական խարիսխ մըն է, որուն իշխողը կրնայ ապահովել յաղթանակը.

Ահա թէ ինչո՛ւ անգլիական դիւանագիտութեան ամբողջ ճիգը կեդրոնացած է մէկ ուղղութեամբ,— թոյլ չտալ, որ պատերազմը ծագի 1938ի կէսէն առաջ։ Անգլիոյ անհատական քաղաքականութիւնը մէկ կողմ ձգուած է ու փոխարինուած ուրիշ պետութեանց գործունէութեան քաղաքականութեամբ,— պետութիւններ որոնք կրնան իրեն օգտակար ըլլալ։

Յառաջիկայ ընդհանուր պատերազմի այս պատրաստութեանց մէջ — պատերազմ մը որ կը մօտենայ — ամէնալաւ խոստումներն իսկ շատ արժէք չունին։ Մեծ պետութիւններէն ամէն մէկը կ'ուզէ իրեն համար ապահովել խարիսխներ, որոնց կարգին նաեւ՝ Սպանիոյ մէջ։ Այս մրցումը պիտի շարունակուի, մինչեւ որ Սպանիոյ ներքին պատերազմը վերջանայ։ Ինչքան երկար տեւէ այդ պատերազմը, այնքան պիտի խառնուի Միջերկրականեան կապը ու այնքան վտանգաւոր պիտի դառնայ կացութիւնը։ Այդ կացութեան ամբողջ անհաւասարութիւնը կը կայանայ անոր մէջ, որ այդ վտանգաւոր խաղին մէջ հետզհետէ մասնակից կ'ըլլան բոլոր պետութիւնները։ Ց. Ռուսիայէն, Մեծն Բրիտանիայէն, Իտալիայէն, Ֆրանսայէն, Գերմանիայէն վերջ միջամուխ կ'ըլլան ահա Դանուբեան եւ Սեւծովեան պետութիւններն ալ։

Եւրոպա արագօրէն կը բաժնուի երկու թշնամի մասերու, ինչպէս էր 1912—1914ին։

Բրիտանական փորձառու եւ նուրբ դիւանագիտութիւնը կ'ուզէ այժմէն գիտնալ թէ — գոնէ մօտաւորապէս— ո՛վ իրեն հետ ու ո՛վ իր դէմ պիտի ըլլայ։ Այդպէս պէտք է հասկնալ Նիոնի խորհրդաժողովն ալ։ Շատ բնականօրէն մարդ կը հարցնէ,— ինչո՞ւ հրաւիրուեցաւ այդ ժողովը։ Ուրիշ խօսքով,— եթէ Բրիտանիա, Ֆրանսա, Ց. Միութիւն եւ Իտալիա ուժ չունին զսպելու ծովային աւազակութիւնը, չօշափելի ի՞նչ ուժ ունին Դանուբեան եւ սեւծովեան երկիրները...

ՓՆԹՐ ԲԻՍ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՇԱԼԻՔՆԵՐԷՆ

1937ի Միջազգային Ցուցահանդէսը անշուշտ միեւնոյն ատեն կը կազմէ ազգային ցոյց մը, պարզելով Ֆրանսայի ժողովուրդին հնարագիտական հանճարը։

Երբ կը մտնենք «Գիւտերու Պալատ»էն ներս, մեր առջեւ կը պարզուի ճոխ շտեմարան մը գիտութեան զանազան ճիւղերու։

Ուղղուինք դէպի կենսաբանական մասը։ Ահա արդիական դպրոց մը ուր ժամադրութիւն տուած են շատ մը օտար եւ ֆրանսացի մասնագէտներ, ուսումնասիրելու համար այնպիսի կարեւոր հարցեր, որոնց կարեւորութեան մասին կասկած պիտի ունենայինք՝ եթէ չպարզուէր մեր աչքերուն առջեւ գործնական եղելութիւնը։

Շատ են նորութիւնները։ Ի մէջ այլոց կայ մէկ հատ որ կը ներկայացնէ կենդանի մարմինէ մը անջատուած մասերուն (պոչ, անդամ, աչք եւն.) վերածնունդը եւ քաղցկեղական [illegible]թիւններ, այս ամէնը պատուաստով։

Բոյսերու քով պատուաստին ինչ ըլլալը ծանօթ է ամէնուս, բայց կենդանիներու վրայ կատարուած փորձերը եւ անոնց հետաքրքրական արդիւնքները դեռ գոց գիրք են շատերուն համար։

Հոս պատուաստ ըսելով պէտք է հասկնանք մարմինէ մը ամբողջութեամբ անջատուած մասերուն վերահաստատումը, նոյնիսկ եթէ այդ մասերը պատկանէին ուրիշ անձի։

Նախ կը տեսնենք ձուկի բաժանում մը։ Գիտենք որ արգասաւորումէ վերջ ձուկը նախ երկուքի, յետոյ չորսի, ութի եւն.-ի կը բաժնուի եւ վերջը մորմի ձեւ կ'առնէ եւ այսպէս անցնելով տարբեր վիճակներէ կը շարունակէ զարգանալ դէպի կատարելութիւն։

Փորձերը ցոյց կուտան որ նախասաղմը Կասթրուլա վիճակին մէջ դեռ վերջնական ուղղութիւն մը չունի, այսինքն նախասաղմին կազմակերպիչ մէկ մասէն առնուած կտոր մը ուրիշ մասի վրայ եթէ պատուաստուի, կրնայ այդ մասին աճումը տարբեր ուղղութեամբ փոխել։ Արդարեւ, հոս կը տեսնենք թրիթոնի մը (տեսակ մը պզտիկ գորտ պոչաւոր) նախասաղմը կաստրուլա վիճակին մէջ, որուն սաղմնաբերանի շրթունքէն կտոր մը երկրորդ նախասաղմի մը փորին վրայ պատուաստուելով առաջ եկած է երկրորդ նախասաղմ մը եւ որուն ջղային դրութիւնը առաջինին կը նմանի։

Բոյսերու քով պատուաստը, մասամբ եւ սերնդագործելու ատակ ըլլալու պայմանաւ, միշտ յաջողութեամբ կը վերջանայ, բայց ստնաւոր կենդանիներուն քով չափահաս հիւսուածք մը գործածելու պարագային, տարբեր տեսակներու միջեւ պատուաստը չի յաջողիր։

Մեծ կենդանիներու քով պատուաստը միայն նախասաղմային բջիջներ գործածելով կամ չափահասներէ [illegible] պատկանած բայց [illegible] բջիջներով է որ օգտակար կերպով [illegible] գործադրուի։

Նախասաղմին բջիջները մասնաւոր անհատականութիւն մը չեն ներկայացներ, բայց եւ այնպէս անոնք [illegible] զօրաւոր կարողութիւն մը [illegible] յարմարումի։ Մինչդեռ չափահաս [illegible] ջիջը ունի զօրաւոր անհատականութիւն մը, որ արգելք կը կանգնի [illegible] յարմարումի եւ անոր համար է որ [illegible]։ Կայ նաեւ գիտական [illegible] երականութիւն մը որ [illegible] նէ զուրկ չէ, այն ալ հետեւեալն [illegible]։ Պատուաստը չափահաս ստնաւոր [illegible] դաններու քով իրենց իսկ բջիջ[illegible] գործածելով կամ նոյն տեսակէն [illegible] նախասաղմային բջիջներ գործածելով [illegible] կը յաջողի։

Վերջապէս սա ալ ըսենք որ այ[illegible] լոր փորձերը մեծ մասամբ կատար[illegible] ուած են գորտազգիներու վրայ, ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ասոնց [illegible] սաղմային հիւսուածքը ճիշդ [illegible] րուն պէս խիստ կերպընկալ է եւ յարմարի պատուաստի ամէն [illegible] երեւակայելի զուգադրութեանց։

Շարունակենք մեր քննութիւն[illegible] հանդիպինք երեք վառեակներու, [illegible] րոնց երկուքը սեւ եւ երրորդը [illegible] ակ, եւ որոնց [illegible] պատուաստուած են տարբեր [illegible] տարբեր գոյներով մորթերը։

Աւելի վար կը տեսնենք գորտ [illegible] որուն նախասաղմային վիճակին [illegible] պատուաստուած է ոտք մը [illegible] մինչեւ եւ [illegible] մնացած է աւելորդ հինգերորդ [illegible]։ Ինչպէս նաեւ ուրիշ գորտ մը [illegible] մնացած է մէկ տարիէ աւելի,— [illegible] խոշորացոյցի մը տակ կարելի է [illegible] տել զայն, ձախ աչքին մէջ [illegible] պատուաստուած է երրորդ աչք մը [illegible] նախասաղմային վիճակի մէջ էր։

Այսքան շատ աւելի հետաքրքրական [illegible] պարագայ մը։ Հնդկահաւերու [illegible] նիք մը։ Մէկը որ մայր է եւ [illegible] եւ որուն ձուարանը հանուելով [illegible] ահդ ուրիշ զուգաւոր էգի մը [illegible] նրդատուածը են,— ճերմակ [illegible] մը հետ զուգաւորումէն ծնած [illegible] բեր զանազան ձագեր։

Աւելի հետաքրքրական է ասոր նման [illegible] գութիւն մը կատարուած կը [illegible] բայց այս անգամ հաւերու վրայ։ [illegible] բունք մեր առջեւ ողջ ներկայ են [illegible] ւու մը վրայ, պզտիկ հասակէն [illegible] արանը հանելով պատուաստած են [illegible] պղի ամորձիքներ, հաւը [illegible] ստացեր է աքաղաղի նկարագիր [illegible] միւս կողմէ աքաղաղ մը որձատ[illegible] պատուաստուած են հաւու մը ձուար[illegible] նով, եւ աքաղաղը դարձեր է [illegible] կան հաւ մը։

Ինչպէս մարդոց քով, կենդանի[illegible] րու մէջ ալ ներքին նիւթ[illegible] հանգամանքը եւ բնութիւնը կը [illegible] րեն, այնպէս որ վերոյիշեալ [illegible] ծոյութիւններէն վերջ այս մաս[illegible] յատկութիւններն ալ փոխ[illegible] կ'ենթարկուին։ Օրինակ, ինչպէս [illegible] ձատուած մարդու մը ձայնը կը [illegible] ուի, երեսի մազերը կը թափին [illegible] մինը տարօրինակ կերպով կ'աճի [illegible] աւելի մեղմ բնութիւն մը կը [illegible] նոյն երեւոյթը նաեւ կենդանի[illegible] քով։ Զին վախկոտ կ'ըլլայ, [illegible] չափազանց կը մեծնայ, աքաղաղ[illegible] տութիւններուն փայլունութիւնը կը [illegible] անցնէ, կը խոշորնայ եւ պոչին [illegible]

ՍԱՓՐԻՉԻՆ ԱՇԿԵՐՏԸ

Լճին միւս կողմը, Մուշի մէջ, սափրիչին աշկերտը՝ Մարգար, շարժելով թեւերը, պոռչտալով երգերու կտորներ, ու երերալով իյնալու աստիճան վտանգաւոր կերպով կը քալէր քաղաքին մէջէն։

Ան կ'երթար սափրիչ Մուսթաֆայի խանութը, ուր կը սորվէր արուեստը ածիլելու, մազ կտրելու եւ ակռայ քաշելու։

Ան գինով էր սովորականին պէս ու կ'ողջունէր փողոցէն բոլոր անցնողները՝ իյնալու չափ ծռելով եւ խոնարհութիւն մը ընելով ու պոռալով՝ «էֆէնտի՛»։ Ու իր հասա[illegible] կը [illegible]՝ զանոնք կատարելու իր կարողութեան պակասին պատճառով։

Այսուհանդերձ, ան չէր նեղեր ոեւէ մէկը եւ կը զուարճացնէր շատերը։ Բոլոր զինք տեսնողները կը ժպտէին իր վրայ ու կը մտածէին.

— Մեր Մարգարն է, խե՛նթը, նորէն զուարթ՝ ինչպէս միշտ։

×

Խենթին համար մարդկային յառաջդիմութիւնը արագօրէն կ'ոչնչանայ, եւ իր սրտին մէջ քաղաքակրթութիւններու լուսագոյնը կը փլլուի ու կը փոխուի ակնթարթի մը մէջ։

Բայց, ո՞ւր կայ խենթ մը, որ սիրուած չըլլայ։

Ան չի պատկանիր ոեւէ գիւղի, ոեւէ քաղաքի, ոեւէ ազգի, եւ ոեւէ ցեղի։ Ան մասնայատուկ չէ ոեւէ դարաշրջանի եւ ոչ ալ արդիւնքը՝ ոեւէ թուականի։

Ան միջազգային է, ու իր հայրենիքը ամբողջ երկիրն է։ Ան յաւիտենական ծիծաղն է ամայութեան մէջ, եւ ուղղակի ծնունդը՝ Աստուծոյ քմայքին։ Աստուծմէ որբացած է, բայց սիրուած է բոլոր մարդոցմէն։ Ան զաւակն է ամէն ցեղի, սակայն չի ներկայացներ ոեւէ ցեղ։ Մարդը մարդ է անոր համար։ Հայ, Քիւրտ, Թուրք, Սիւրիացի, Չէրքէզ, Թաթար, Հրեայ, Յոյն, Արաբ, Մոնկոլ, բոլորը նոյնն են իրեն համար։ Ամէնքն ալ իր եղբայրներն են՝ ակար, թշուառ ու սըրտառապ։ Ու բոլորն ալ կը հետապնդեն նոյն ցնորքները կատարելութեան, երկրի վրայ դրախտի ու յաւիտենական երանութեան։ Բոլորն ալ աւելին կը պահանջեն կեանքէն, քան որ վերջինս կրնայ տալ իրենց։ Բոլորն ալ կը ճանչնան նոյն հոգեկան դժբաղդութիւնը։

Ուրեմն, ինչո՞ւ ամէն մարդ պիտի չխնդայ ու կուլ կուտայ բաժակի ըմպելին։ Ինչո՞ւ ամէն սիրտ պիտի չբռնկի այդ հեղուկին կրակովը, ու ամէն հոգի պիտի չերգէ անոր պատճառած ջերմութիւնովը։ Ինչո՞ւ մարդ ժուժկալ պիտի մնայ։ Միթէ մարդը, խեղճ, առանձինն ու կորսուած հոգի մը չէ՞։

Հին փառքերը կը ձանձրացնեն խենթը, ու անոր ականջները խուլ են ապագայ կարելիութիւններու հանդէպ։

Անոր համար առկայութիւնը գէշ, զզուելի, փտած ու նեխած բան մըն է։ Ի՞նչպէս մարդ մը կրնայ տանիլ ուրիշ մարդ մը, քանի որ իւրաքանչիւրը հաւասարապէս զոհն է կեանքին։

Միակ բանը, որ կը նեղէ զինք, այն ժամանակն է, որ իր անհամբեր հոգիին մէջէն կը սահի դանդաղ ու միօրինակ, մինչեւ որ անոր ընթացքը փութացուի խմիչքով մը։

Խմելէն վերջը ան կը ցատկռտէ հոգեզմայլօրէն, կ'ոլորակի, կը թաւալգլորի, կը պարէ, կը ցատկէ, կը սահի, կ'ոստնու, կը խայտայ ու ցնորքի մէկ ժամուան մէջ կը խառնէ տասը տարիներու ուժգնութիւնը։

Ամէն րոպէի մէջ հաճոյք փնտռելով, խենթը յուսահատութիւն եւ լքում կը գտնէ ամէն ժամու մէջ։ Երգել կ'ուզէ, ու իր բերանը կը փրփրի։ Աղօթելու համար, ան կը հայհոյէ։ Կ'ուզէ խոնարհ ըլլալ ու ամբարտաւան կը դառնայ։

Այսուհանդերձ ան կը սիրուի բոլոր մարդոցմէն, ու իր անսահման գութով՝ Աստուած ինքն իսկ վերջն կը ժպտի անոր։

Ան կեանքը մոլոր մանուկն է, որ դուրս կուգայ սովորականութեան ծալքերէն ու կը թօթուէ աւանդութիւններու սփոփանքը։ Ան անառակ որդին է, որ իր հօրը սիրելին է ու իր եղբայրներուն ամէնէն շատ սիրուածը։

×

Շատ պտտելէ, իյնալէ, ելլելէ, ծունկերը ծռմռելէ ետք, խեղճ Մարգարը, վերջապէս, հասաւ իր վարպետին պզտիկ խանութը։

Վերարկուին թեզանիքով սրբեց իր թաց շրթունքները։ Մեծ ճիգ մը ըրաւ ուղիղ կենալու եւ լուրջ ու ամուր երեւնալու։ Մէկ վայրկեանի մէջ, սակայն, դարձաւ ինկաւ իր բնականօրէն երերուն ու կաղացողի վիճակին մէջ։ Ու ձգելով իր անյաջող ծրագիրը՝ մտաւ խանութը։

Աչքերը վայրի ու արիւնաքեղ երեւոյթ մը ունէին. ծունկերը կը կթոտէին ու ձեռքերը կը դողային. լեզուն թանձր էր ու դանդաղաշարժ։

Բարեբախտաբար, Մուսթաֆան, որ պզտիկ մարդ մըն էր ազնիւ սրտով, առանձին էր։ Մարգար իր մշուշապատ աչքերով կրցաւ նշմարել միայն աղօտ դիմագիծ մը պեխերով, որ արագօրէն բազմապատկուելով՝ եղաւ երեք, չորս պեխեր։ Մարգար խորհեցաւ, որ անոնք Մուսթաֆան ըլլալու էին անտարակոյս։

— Մուսթաֆա,— ըսաւ ան,— աղա՛, էֆէնտի՛, տէ՛րս, վարպետ՛ս, ներէ՛ ինծի։ Ես դարձեալ ուշ եմ մնացեր։ Ես ճիշդ ժամանակին կրնայի հոս ըլլալ, բայց օգնեցի կոյր մարդու մը ու իր տունը առաջնորդեցի զայն։ Ան կորսնցուցած էր իր ճամբան, աղա՛, եւ անոր օգնելը իմ պարտականութիւնս էր։ Ան քաղաքի ծայրը կ'ապրէր։ Կոյր էր, էֆէնտի՛, եւ ես ամբողջ ճամբու ընթացքին [illegible] լացած եմ։ Աղա՛, աչքերս թաց [illegible] տակաւին։ Կոյր ըլլալը հաճոյ[illegible] ի՜նչ մթութիւն, էֆէնտի՛, ի՜նչ առանձնութիւն, աղա՛, ի՜նչ թշուառութիւն. կրնայի՞ լքել զինքը, էֆէնտի՛, դուն եղիր իմ դատաւորս։ Աստուած պիտի ներէր ինծի։

Մուսթաֆան գթալով իր աշկերտին վրայ՝ բռնեց անոր թեւն ու [illegible] վայն խանութին ծայրը գտնուող [illegible] տիկ սենեակը։ Հոն բազմոց մը [illegible] որուն վրայ սափրիչը կը քնանար տաք կէսօրէ վերջերը, մինչ Մարգար [illegible] րը յաճախորդներուն կը սպասէր։

— Պառկէ՛, տղաս,— ըսաւ [illegible] էր,— դուն պէտք է քնանաս։

Մարգար ընկղմեցաւ բազմոցին [illegible] կուղութեանը մէջ. իր շրթունքները կ'աշխատէին խօսիլ խեղճ, կոյր [illegible] ուն մասին, որ ստեղծագործութիւն էր իր գինով մաքին եւ իր խորհրդանիշը մարդկային առանձնութեան կուրքը, որուն առջեւ կը խոնարհի իր հոգին։

ՈՒ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՍԱՐԻԿ

Սոփիայի «Ազատ Խօսք»ը, որուն խմբագիրը Փրակայի համալսարանին ուսանողներէն եղած է, ուրիշ հայ երիտասարդներու հետ, խմբագրական մը կը նուիրէ Չեխ ժողովուրդի «Հայրիկ»ին արժանիքները (16 Սեպտեմբեր).

— «Եան Հուսէն յետոյ իրօք մեծագոյն Չեխն էր ան, որ իր գործին ու ուսմունքին շուրջ համախմբեց չեխ յաղթական սերունդներ ոչ միայն քաղաքական, այլեւ հոգեւոր-մշակութային դաշտին վրայ։ Ու Եան Հուսէն յետոյ, միայն անոր հզօր անհատականութեան հետ չեխ ժողովուրդը կապուեցաւ այն տեսակ մը կրօնական յափշտակութեամբ, որ կը սրբացնէ նիւթական ու ամէն տեսակ զոհողութիւններու ընդունակ կը դարձնէ զանգուածները։

Իրօք մեծ մարդը եղաւ Մասարիկ, ոչ միայն սլաւոնական ժողովուրդներու գործակցութեան իր անխախտ հաւատամքով, այլեւ սլաւոն մեծ իմաստասէրի, մեծ խաղաղասէրի, մեծ պետական գործիչի, մեծ ազատասէրի, մեծ հայրենասէրի ու մեծ բարոյախօսի իր խորունկ մտքով, իր բիւրեղ սրտով եւ իր բեղնաւոր գործով, որ տարածուեցաւ ոչ միայն իր հայրենիքին մէջ, այլեւ անոր սահմաններէն դուրս։ Մեծ սլաւ մանաւանդ այն հանճարեղ առանձնայատկութեամբ, որ կոպիտ առօրեային վրայ կը պահէ շարունակ բարոյականի արթուն հսկողութիւնը եւ քաղաքական ու ընկերային իւրաքանչիւր շարժման ընթացքը կը պայմանաւորէ բարոյական սկզբունքներու անպայման կիրառումով։

Իրօք, Չեխոսլովաքիոյ ազատարար։ Շատեր ու շատ տաղանդաւոր գործիչներ — Շթեֆանիկ, Կրամարժ, Պենէշ եւ այլն, պայքարեցան Չեխոսլովաքիոյ ազատութեան համար, բայց չեխ ազատագրական պայքարի ոգին, տակաւին անցեալ դարու վերջերէն սկսած, Մասարիկն էր։ Եւ առանց անոր ուսմունքին ու զօրեղ անհատականութեան, առանց անոր պայքարի դրապաշտ մեթոտներուն, բարոյական սկզբունքներուն, աննահանջ պայքարին ու ինքնամոռաց զոհողութեան, առանց անոր անսահման հեղինակութեան եւ հմայքին՝ նոյնիսկ օտար շրջանակներու վրայ, անկարելի պիտի ըլլար պատկերացնել Չեխոսլովաքիոյ ազատագրութիւնը։ Փառաւոր ազատագրութիւն՝ համաշխարհային արիւնոտ պատերազմի եւ ընդհանուր տակնուվրայութեան մէջ՝ առանց արիւնի ու հոյակապ կարգաւորումով — եզակի երեւոյթ՝ փոքր ազգերու ազատագրութեան մէջ։

Չեխ ժողովուրդի առաջնորդն ու հայրիկը բառին ճշմարիտ, ազնուագոյն առումով։ Տակաւին այն օրէն ի վեր, երբ չեխ երիտասարդութեան կը խօսէր համալսարանի ամպիոնէն, մինչեւ երէկ, հոգեվարքի վայրկեանը, Մասարիկ իր հզօր անհատականութեան կնիքը դրաւ չեխ բովանդակ կեանքին վրայ։ Չեխ նորագոյն պատմութեան ընթացքը բացառապէս կապուած է Մասարիկի անուան ու գործին հետ։ Չեխ պետական կառուցուածքէն սկսած մինչեւ չեխ երիտասարդութեան ընթերցանութեան եղանակը, դրոշմուած են Մասարիկի ազդեցութեամբ։ Եթէ մէկ անգամէն, խոնարհ չեխ ժողովուրդը եւ «Մոռցուած» Չեխիան կարեւոր դերակատարներ դարձան Եւրոպայի քաղաքական, տնտեսական եւ հոգեւոր մշակութային կեանքին մէջ, շատ բան կը պարտին ամէնէն առաջ Մասարիկին։ Ու եթէ Չեխոսլովաքիան այսօր ամէնէն ազատամիտ երկիրներէն մէկն է, մշակութապէս բարձր ու տնտեսապէս բարեկեցիկ, պարտական է ատիկա առաւելապէս Մասարիկի հանճարին։ Ահա թէ ինչու, 1918էն ի վեր, երբ ազատագրուեցաւ Չեխոսլովաքիան, չորս անգամ, յաջորդաբար ու միաձայնութեամբ, չեխ ժողովուրդը Մասարիկը ընտրեց նախագահ հանրապետութեան։ Ու հարկ եղաւ որ Մասարիկ անձամբ թախանձագին կոչ ուղղէ ժողովուրդին, որպէսզի հինգերորդ անգամ չընտրէ զինք»։

տուրները փոխանակ վեր տնկուելու, դէպի վար կը ծուին։

Ինչու այս ամէնը։ Վերջերս հաստատուած է որ ամորձիքները, ինչպէս նաեւ ձուարանները կը պարունակեն ներազդակ նիւթեր, մինչեւ իսկ յաջողած են այդ նիւթերը ձեռք անցընել զատելով զանոնք եւ որոնց ազդեցութեան տակ կը վերահաստատուի սեռային նկարագիրը։

Սեռային նկարագիրը մանաւոր, աններդաշնակ զարգացում մը ունի։ Ամորձիքը, ճիշդ ձուարանի նման, դանդաղեցուցիչ ազդեցութիւն կը կատարէ մանաւանդ մատաղ կենդանիներու քով, երբ անոնք դեռ հասունութիւն չունին։

Կը տեսնենք ճերմակ առնէտ մը, որուն մէջքին, շատ մատաղ հասակէն, պատուաստուած է ուրիշ մատաղ առնէտի մը ոտքը։ Աւելի հեռուն կայ պատկերը տարբեր սեռէ երկու առնէտներու, որոնց կողքերը իրարու պատուաստուած են, այնպէս յառաջ եկած են Սիամցի քոյրերուն նման կենդանի կողակիցներ։

Վերջապէս կը տեսնենք ուրիշ պարագայ մը, ուր խնդրոյ առարկայ է վահանագեղձը։ Կան հինգ առնէտներ, սեռը եւ տարիքը միեւնոյն, որոնց մէկը իբր վկայ՝ ազատ թողուած է, իսկ միւսներուն վահանագեղձը հանելով միայն երեքին նորէն մատաղ առնէտի վահանագեղձ պատուաստուած են։ Մենք գիտենք որ վահանագեղձին հանուելովը աճումը կը դադրի եւ հոս ալ կը տեսնենք ատոր ապացոյցը։ Վահանագեղձէ բոլորովին զուրկ մնացած առնէտը պզտիկ մնացած է, իսկ նորէն պատուաստուած առնէտները վկայ առնէտին չափ մեծցած են։ Ուրիշ մատաղ առնէտի մը աչքին վրայ կը տեսնենք որ նորածին առնէտի մը վահանագեղձը պատուաստուած են։ Այս հետաքրքրական փորձերէն վերջ ներկայացնենք նաեւ Մինոտի օրէնքները՝ կենդանիներու գոյնի ժառանգականութեան մասին։

ՓՐՈՖ. Ա. ԳԻՐԳԻՐԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՍԹԱՆՈՎՑԻՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 20 սեպտեմբեր (Յառաջ). — Սթանովի Հայր. Միութիւնը խնճոյք մը սարքած էր ի պատիւ հայ զինուորներու, շաբաթ երեկոյ Գ. Զ. Միրզայեանի սրահին մէջ։

Հակառակ տեղատարափ անձրեւին կոկիկ բազմութեամբ մը լեցուած էր սրահը, մեծ մասով երիտասարդներ։ Ժամը 9ին Գ. Ց. Թումայեան երկու խօսքով բացուած յայտարարեց խնճոյքը։ Ցետոյ նուագախումբը հնչեցուց «Մեր Հայրենիք»ը։ Այս առթիւ հրաւիրուած էր խօսելու համար դոկ. Տ. Բաղդասարեան որ բացատրեց թէ ինչ կը նշանակէ զօրանոց մտնել։ «Դարեր առաջ մերձաւոր Արեւելքի քարտէսին վրայ կար մեծ պետութիւն մը եւ ատիկա Հայաստանն էր իր զօրաւոր բանակով։ Բայց դէպքերը այնպէս մը եկան որ Հայաստան կորսնցուց իր գոյութիւնը եւ հայ երիտասարդի երակներու մէջ սկսաւ սառիլ ռազմական արիւնը։ Այնուհետեւ Հայերը, մանաւանդ Թուրքիոյ Հայերը մնացին առանց զէնքի, իսկ Ռուսաստանի մէջ Հայը կրկին զինուոր էր եւ տուաւ քաջարի զօրավարներ։ Օրինակ, դուք լսած ըլլալու էք՝ Լորիս Մելիքովը նշանաւոր է իր քաջագործութիւններով։ Եթէ ամերիկացի Լինտպէրկ մը քաջութիւնը ունեցաւ Նիւ Եորքէն Փարիզ թռչելու օդանաւով, Սեբաստացի Մուրատ 1915ին քանի մը ընկերներով յաջողեցաւ կտրել Սեբաստիայէն Գաթում ճամբան, աւելի դժուար քան Ատլանտեանի ճամբան։ Սիրելի երիտասարդներ, զօրանոցը երկրորդ դպրոց մըն է որ կը սորվեցնէ քաջութիւն, խիզախութիւն եւ յանդգնութիւն։ Զինուորական կեանքը ունի իր քաղցրութիւնը եւ իր դաստիարակութիւնը։ Եթէ ըլլաք խիզախ եւ կարգապահ, պատիւ կը բերէք հայ ժողովուրդին»։

Խօսք առաւ նաեւ Գ. Հայկ Նախուճեան։ Արտասանեց Գ. Կարապետեան՝ Ն. Պէշիկթաշլեանի «Աշուղական»ը եւ ֆրանսերէն կտոր մը։

Վարչութիւնը ամերիկեան աճուրդի դրած էր իւղանկար նկար մը (Սթանովի եկեղեցին) որ բարձրացաւ 600 ֆրանքի։ Շահեցաւ Գ. Կղեմէս Տաղլեան, նուիրելով 20 ֆրանք եւս։ Գ. Գ. Կիրակոս Գօյաճեան ու Բրուտեան միջանկեալ կը նուագէին ազգային եւ յեղափոխական երգեր։ Երիտասարդներն ալ կը մասնակցէին գրեթէ բոլոր երգերուն, ամբողջ սրահը թնդացնելով։ Ժամը 12ը անցած էր եւ հանդէսը փակուած էր, բայց երիտասարդներ դժուար կը բաժնուէին սրահէն։

Թղթակից

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ», Ամսօրեայ գրքոյկ (պատկերազարդ)։ Տարեկան բաժնեգին 30 ֆրանք (Ֆրանսա եւ Սուրիա)։ Ուրիշ երկիրներ՝ 35 եւ 40 ֆրանք։ Հատավաճառ՝ 3 ֆրանք։ Խմբագիր՝ Հ. Բալուեան. Հասցէ. — 1, Rue de l'Aqueduc, Paris (10):

ՏՈԼԱՐԸ ՅԱՂԹԵՑ «ՄՈՒՍԱ ՏԱՂ»ԻՆ

«Ասպարէզ»ի մէջ (Ֆրէզնօ) աշխատակից մը կը գրէ.—

Հայ ժողովուրդի աննկարագրելի տառապանքը եւ հերոսական անպարտելի ոգին ոչ ոք կրցած էր ներկայացնել աշխարհին այնքան հուժկու, այնքան սրտառուչ կերպով՝ որքան Ֆրանց Վէրֆէլը իր անզուգական «Մուսա Տաղի Քառասուն Օրերը»ով։

Այդպիսի աշխարհահռչակ վէպ մը անշուշտ չպիտի վրիպէր շարժական պատկերներու ճարտարարուեստ ընկերութիւններու ուշադրութենէն։ Մօտաւորապէս տարի մը առաջ էր որ մենք խանդավառութեամբ ողջունեցինք այն լուրը թէ Մէթրօ Կոլտուին Մէյըր ընկերութիւնը շարժապատկերի պիտի վերածէ Վէրֆէլի «Մուսա Տաղի Քառասուն Օրերը»։ Ճիշդ այդ նպատակի համար հրէայ հեղինակը Ամերիկա եկաւ եւ պայմանաւորուեցաւ սոյն ընկերութեան հետ։

Բայց մեր խանդավառութիւնը շատ երկար չտեւեց։ Մութին մէջ գործող խորհրդաւոր ձեռքեր մէկէն յեղաշրջեցին Վէրֆէլի եւ շարժապատկերի ընկերութեան միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը։ Ամերիկեան մամուլին մէջ յայտարարուեցաւ թէ թրքական կառավարութիւնը (անշուշտ Ֆրանսայի օգնութեամբ) յաջողեցաւ արգիլել որ Վէրֆէլի վէպը շարժապատկերի վերածուի։

Մենք մեր տրամադրութեան ներքեւ ունինք փաստաթուղթեր որոնք ցոյց կուտան թէ թրքական կառավարութիւնը պաշտօնապէս բողոքած է ամերիկեան կառավարութեան, որ Վէրֆէլի վէպը շարժապատկերի չվերածուի, եւ ամերիկեան պետական քարտուղարութիւնը՝ (ՅԱՌԱՋ — Բանլ կ'ուզէ արտաքին նախարարութիւն) իր կարգին, թրքական կառավարութեան առարկութիւնները ներկայացուցած է շարժապատկերի ճարտարարուեստը ներկայացնող ընկերութեան։ Կարճ. Ուաշինկթընի թրքական դեսպանը անպայման տարբերակրեայ միջոցներով յաջողած է համաձայնութեան գալ սոյն անպաշտօն կազմակերպութեան հետ եւ արգիլել «Մուսա Տաղ»ի շարժապատկերի վերածումը։

Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարութիւնը Պիղատոսի պէս իր ձեռքերը կը լուայ եւ կը յայտարարէ որ թրքական դեսպանի եւ շարժական պատկերի ճարտարարուեստը ներկայացնող ընկերութեան միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը ոեւէ կերպով չազդեր ամերիկեան կառավարութեան շահերուն, եւ այդ ուղղութեամբ չուզեր ոեւէ գաղափար յայտնել։

Պարզ է ուրեմն, որ թրքական դեսպանը Ամերիկայի մէջ յաջողած է տանիլ մեծ յաղթանակ մը — տոլարի յաղթանակը։ Պարզ է զարմանալ, որ ամերիկահայութիւնը ոչինչ ըրած է տարուած յաղթանակին հակազդելու համար։

«Մուսա Տաղի Քառասուն Օրերը» պէտք որ շարժապատկերի վերածուի, որպէսզի ամբողջ աշխարհը անգամ մը եւս հասկնայ թէ հայ ժողովուրդը՝ իր մղած հերոսամարտերով, ըլլայ Վասպուրականի մէջ թէ Ուրֆա, Զէյթունի մէջ թէ Մուսա Տաղ, ապրելու արժանի ժողովուրդ մըն է։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

— Ահա՛ հասանք. ձեզ ի՞նչ անունով եւ ի՞նչ ձեւով ներկայացնեմ տանտիրոջ։

— Ուսումը շարունակելու համար Պերլին եկած հայ ուսանող մը՝ Սալամօն Թէհլիրեան կ'ըսէք։

— Շատ լաւ ուրեմն։

— Դուք Գրիգոր Տէր Գալուստեանն էք, չէ՞...

Այո՛։

Այդ միջոցին Գալուստեան յայտնեց ընկերոջ թէ այդ բնակարանին մէջ երկու Թուրք ուսանողներ կը գտնուին. հետեւաբար յարմար չէ հոն բնակիլ։

Ճամբորդը քիչ մը մտածելէ վերջ իր ընկերոջ յայտնեց թէ աւելի լաւ կ'ըլլար այս տունը չերթալ։ Գալուստեան առաջարկեց, այդ պարագային, կենդանաբանական պարտէզին մօտ գտնուող Թիրկարթէն պանդոկը։

Ատոր վրայ երկու ընկերները կամաց կամաց վար իջան սանդուղներէն։ Հասան կայարան։ Անկէ ալ դարձան։ 40 — 50 քայլ յառաջանալէ վերջ Թիրկարթէն պանդոկին առջեւ կեցան։ Պարապ սենեակ մը գտան։ Թէհլիրեան իր անունը արձանագրութեան տետրակին մէջ գրելէ վերջ, երկուքը մէկ բարձրացան վերի պարապ սենեակը։ Թէհլիրեան գերմաներէն երբեք չէր գիտեր թարգմանի պաշտօն կը կատարէր Գրիգոր։ Երբ երկու ընկերները առանձին մնացին սենեակի մէջ, սկսան խօսակցութեան։ Նախ Գրիգոր բանալով խօսքը, ըսաւ.

— Ըսելիք մը ունի՞ք ինծի։

— Շատ կարեւոր հարցի մը շուրջ պիտի խօսինք. սակայն այս իրիկուն կ'ուզեմ հանգիստ ընել։ Մեր պատկանած կուսակցութիւնը մեզի շատ մեծ պարտականութիւն մը յանձնած է։ Գործին մէջ մէկ դուք կաք եւ մէկ ալ Վահան Զաքարեան։ Վաղը իրիկուն Վահանին ալ լուր տալով ժողով մը կը գումարենք եւ կը խորհրդակցինք։ Յարմար չէ՞։

— Շատ լաւ։ Վաղը ես զայն կը գտնեմ եւ մինչեւ վաղը կէս օր քեզի կը հաղորդեմ թէ ո՞ւր պիտի գումարուինք։ Ես կը մեկնիմ ուրեմն։

Գրիգոր մեկնեցաւ իր տունը, իսկ Թէհլիրեան լուացուեցաւ, փոխուեցաւ եւ մտաւ անկողին։ Հակառակ այնքան յոգնած ըլլալուն, ջղայնութենէն ժամերով չկրցաւ քնանալ։ Որքան իր աչքին առջեւ կը պատկերանար իրեն յանձնուած պարտականութիւնը, մահուան դատապարտուած մեծ անձնաւորութեան մը հաշիւը կարգադրելու պաշտօնը, քունը կը հեռանար աչքերէն։ Ապագայ ոճրագործը շարունակ երեւակայութեան մէջ սպանութեան փորձը կը կատարէր։ Ցուցամէջն արիւն քրտինք կը թափէր. մերթ գլուխը վեր կը բարձրացնէր բարձէն, կը նստէր, ոտքի կ'ելլէր, նորէն կը պառկէր, վերստին կը կանգնէր, վերջապէս մինչեւ առաւօտ այնպէս աչքը չէր փակած։

Պերլին կը քնանար։ Փողոցներու խոր լռութիւնը երբեմն կը խանգարուէր արագ կերպով սուրացող ինքնաշարժի մը աղմուկէն։ Ժամերէ ի վեր տեղացող անձրեւը դադրած էր։ Քաղաքը խիտ մշուշ մը պատած էր։ Մինչ Թէհլիրեան եւ Գրիգոր այս խոր մտածումներով մէկ աջ մէկ ձախ կը դառնային իրենց անկողիններուն մէջ, մահապարտ Թալէաթ խոր քունի մը մէջ կը պառկէր։

Թիրկարթէն պանդոկը Հինտէնպուրկ փողոցին վերջաւորութեանը կը գտնուէր։ Իսկ Թալէաթ փաշայի բնակարանը այդ փողոցին սկիզբը թիւ 4 շէնքին մէջ կը գտնուէր։ Սակայն ոչ Թէհլիրեան լուր ունէր որ իր զոհին այնքան մօտիկը կը բնակէր եւ ոչ ալ Թալէաթ կը կասկածէր որ զինք հետապնդող ոճրագործները բնակած են միեւնոյն փողոցին մէջ։

Հետեւեալ օր կէս օրուան մօտ Թէհլիրեան իր սենեակի պատուհանէն վարը փողոցը կը դիտէր։ Աւելի ճիշդը՝ կը սպասէր որ Գրիգորը գար։ Ատեն մը հեռուէն նշմարուած մարդ մը Գրիգորին նմանցուց։ Ուշադրութեամբ դիտելէ վերջ հաստատեց որ Գրիգորը չէ այդ մարդը։

Հակառակ այն իրողութեան որ կէս օր էր, կարեւոր գործունէութիւն մը չէր նշմարուէր։

Թէհլիրեան երկար ատեն դիտելէ վերջ փողոցը, քաշուեցաւ սենեակը եւ աթոռի մը վրայ նստելով սկսաւ մտածել։ Այնքան ինքնիրմէ ելած էր որ երկու երեք վայրկեան վերջ երբ սենեակին դուռը զարնուեցաւ, խելայն տեղէն շարժեցաւ։ Դուռը բացուեցաւ եւ Գրիգոր ներս մտաւ։ Իրար բարեւելէ վերջ, Գրիգոր ըսաւ.

— Քիչ մը ուշ մնացի, ներողամիտ եղիր։ Վահանը չկրցայ տեղը գտնել եւ ստիպուեցայ իր խանութին մէջ սպասել իրեն։ Քու գալդ խօսեցայ իրեն։ Այս երեկոյ Վահանի տան մէջ պիտի տեսակցինք։ Հիւրեր ունի եղեր, սակայն վնաս չունի։

— Շատ լաւ, սակայն կը խնդրեմ վայրկեան առաջ զիս այս պանդոկէն դուրս հանէ։ Քիչ մնաց ներքին տագնապէ պայթիմ հոս։

Երկուքը մէկ պանդոկէն դուրս ելան։ Մօտակայ ճաշարաններէն մէկուն մէջ ճաշեցին։ Գրիգոր մինչեւ իրիկուն Թէհլիրեանը պտտցուց Պերլինի մէջ։ Վերջը սինէմա մը գացին եւ ընթրելէ յետոյ ուղղուեցան Վահանի բնակարանը։

Վահանի հիւրերը երկու գերման երիտասարդներ եւ Մայքօվա անուն ռուս պարուհի մըն էին։ Անոնք կը խօսակցէին առհասարակ օրուան քաղաքական անցուդարձերուն շուրջ։ Թէհլիրեան գերմաներէն երբեք չէր գիտեր, Գրիգոր կը կատարէր թարգմանի պաշտօնը։

(Շար.) (8)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Տէր Սահակ սաստիկ տպաւորուած էր նորեկի արտաքինով։ «Եթէ հայերէն մարդ կարայ մէկ եղնի», իւրովի մտածեց տէրտէրը, «Աստուած գիտէ էս մարդ բէկ է ու բէկ։ Էս ինչ բոյ, ինչ կեցուածք, ինչ աչքեր»։ Մանաւանդ Տէր Սահակի վրայ ազդեց այն պարագան, որ այդպիսի մեծ մարդ մը այնքան ջերմեռանդ հայ քրիստոնեայ էր։

— Անունդ եւ համբաւդ լսած էինք, — ըսաւ Տէր Սահակը, մոռցած որ դեռ քանի մը վայրկեան առաջ այնքան սրտնեղած էր ինչ որ անծանօթ Առիւծ Գեւոյի գալու պատճառով, — բարով, հազար բարով եկար մեր վանքը, ուխտդ ընդունելի եղնի, գաս վեր մեր աչաց, վեր մեր գլխին տեղ ունիս։

Առիւծ Գեւոն ուշադրութեամբ նայեցաւ Տէր Սահակի դէմքին, կարծես ճիգ մը թափելով վերյիշելու հեռաւոր անցեալի մէջ թաղուած մէկը։ Յանկարծ դէմքի արտայայտութիւնը փոխուեցաւ ու անըմբռնելի ժպիտ մը խաղաց դէմքին վրայ։

Առիւծ Գեւոն իր հետեւորդներով ծանր ու մեծ անցաւ պարիսպի լռնէն եւ մտաւ վանքի բակը եւ ուղղուեցաւ դէպի եկեղեցին։

— Մեծ խուցը պատրաստել տուէք ջոջի համար, — կէս մը շողոքորթելով, կէս մըն ալ անկեղծ զգացումով ըսաւ Տէր Սահակը,— քեզի նման բէկի մը համար լայնիւ խուց է, ճամբէ կուգամ էկ երթանք վեր, սօլուղ առ...

— Իս վերջէն լէ կ'եղնի, — յոնքերը պռստելով նկատեց Առիւծ Գեւոն, — հըլէ մէկ ժամին դուռը բաց, ծունկ մը աղօթք ընենք։

Քոլոզը վար առած, բազմաթիւ անգամներ տաճարի դրան քարերը համբուրելով ու երեսը խաչակնքելով, Առիւծ Գեւոն իր հետեւորդներով եկեղեցիէն ներս մտաւ։ Ս. Յովհաննու եկեղեցին Հայաստանի հին եկեղեցիներու մէջ ամենամեծը կը համարուի։ Ներքնակողմը շատ վատ լուսաւորուած մթայլ խաւար մը կը տիրէ եւ հազիւ իրերը տարբերելու անորոշութեամբ կ'երեւին։ Բոլոր հին եկեղեցիներու նման խիստ նեղ եւ երկար պատուհաններ ունի, որոնցմէ շատերն ալ իրարու յաջորդող վերաշինութիւններու ժամանակ ամբողջովին գոցուած էին։

Տէր Սահակ բարձրացաւ խորանը ու մէկ երկու մոմ վառեց։ Առիւծ Գեւոն յամրաքայլ մտաւ կեդրոնական խորանի դասը, մօտեցաւ գրակալին եւ երեսը խաչակնքելով համբուրեց խաչն ու աւետարանը։ Երկու մեծ մոմեր առնելով վառեց ու իր ձեռքով հաստատեց զանոնք աշտանակներու վրայ։ Ապա մօտենալով վանահօր բարձրադիր բազկաթոռին, անոր քով ծունկի եկաւ ու ձեռքերով երեսը ծածկեց։ Թերեւս կուլար։

Տէր Սահակ «Հայր մերով» սկսաւ եւ պահպանիչով վերջացուց կարճ արարողութիւնը։

Երբ հիւրերը խուցը կը բարձրանային հանգստանալու համար, Տէր Սահակ քանի մը վայրկեանով մտաւ վանքի թոնրատունը, ուր անտես խոթոնը վանքի գիւղէն կնոջ մը օգնութեամբ ուխտաւորներուն ընթրիք կը պատրաստէր։ Թոնիրի խաչերկաթին վրայ մեծ պղինձով ձաւարի փլաւը կ'եփէր։ Տէր Սահակը անգամ մը դարձաւ թոնրատան շուրջը, աչքով տնտղեց ամէն ինչ, ու պատուիրեց անմիջապէս գառ մորթել տալ, արժանաւոր կերպով հիւրասիրելու համար նորեկ հիւրը։

Ընդարձակ խուցի չորս բոլորը ծալապատիկ նստած էին եկւորները։ Առիւծ Գեւոն վերի անկիւնը ներքնակի մը վրայ բազմեր էր։ Մէկ կողքին Թոփալ Սատանան էր, միւս կողքին Տիատինի Թորոս աղան, պատկառելի փորով միջին տարիքի մարդ մը։

Թորոս աղան բաւական կասկածելի անցեալ ունեցող խանութպան մըն էր Տիատինի մէջ։ Կառավարութեան մօտ ազդեցիկ, Թուրք պաշտօնեաներու հետ բարեկամ, Քիւրտերու հետ կը պահէր ամենամօտիկ յարաբերութիւն։ Հազարումէկ պատմութիւններ կային անոր մասին, որոնց ստուգութիւնը ոչ ոք կրնար փաստել, սակայն եւ այնպէս կասկածելի համբաւ մը ունէր։ Հայերը խորթ աչքով կը նայէին, Թուրքերն ու Քիւրտերը բարեկամ էին անոր։ Սահմանադրութենէն վերջ, Հուրրիյէթի շնորհիւ, աչքի զարնող ազգային մը, զարմանալիօրէն թունդ ազգասէրի հովեր առաւ, ազգային բոլոր գործերու մէջ դեր խաղալով։ Յեղափոխականներու հետ եղ ու մեղր էր, հարազատ եղբօր նման։ Զէր ծանօթ յեղափոխականէն սկսած մինչեւ ճամբորդ հայդուկ մը, որ Տիատինէն անցնելուն, անոր հիւր չըլլէր։ Այդ պատճառով ալ երբ Առիւծ Գեւոն հետեւորդներով Տիատին հասաւ քանի մը ժամով հանգստանալու, Թորոս աղան անոնց գալու լուրը առնելով, գնաց գտաւ զանոնք եւ իր տունը տանելով հիւրասիրեց։ Բնական էր որ Թորոս աղան իր բարեկամներով մեծապատիւ հիւրին ընկերակցէր մինչեւ անոր գիւղը։

Վանքէն մինչեւ Ս. Յովհաննու վանքը Առիւծ Գեւոն բարձր տրամադրութեամբ խօսեր խնդացեր էր։

Ինչպէս ընթերցողն ալ կը յիշէ, խօսիլը Առիւծ Գեւոյի սիրական ունակութիւնն էր, մանաւանդ երբ ինքզինք շրջապատուած տեսնար լսելու պատրաստ ունկնդիրներէ։ Սակայն հակառակ անոր խօսելու ունակութեան, երբ հեռուէն երեւցաւ Ս. Յովհաննու վանքը, Առիւծ Գեւոյի զուարթ դէմքը մռայլեցաւ, շրթները կարծես փակուեցան, մելամաղձոտ տրամադրութեան մէջ ինկաւ։ Ընթերցողը կը յիշէ որ Առիւծ Գեւոն իր բազմաթիւ պատմութիւններու մէջէն հերոսական արժէք մը կուտար Իւզ Քիլիսէի ճամբու վրայ տեղի ունեցած կռուի մը, որու դերակատարները աւուր պատշաճի երեքէն եօթնի կը բարձրանային։ Արդեօք այդ հերոսական կռուի վերյիշո՞ւմը եղաւ պատճառը Առիւծ Գեւոյի տրամադրութեան փոփոխութեան։

Այդ ոչ ոք կրնայ ըսել։

Եկեղեցիէն դուրս գալով Առիւծ Գեւոյի դէմքը աւելի թախծոտ արտայայտութիւն մը առած էր։ Անոր տրամադրութեան փոփոխութիւնը չափազանց զգալի էր զինք շրջապատողներու համար։ Տիատինէն բերուած զանազան աղանդերն ու չոր հին օղին ալ օգուտ մը չունեցան։ Առիւծ Գեւոն իրարու ետեւէ բաժակներ կը դատարկէր մեքենական կանոնաւորութեամբ, կարծես պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու համար միայն։

Ընթրիքը լուռ վերջացաւ։ Շատեր հանգստանալու համար մեկնեցան իրենց յատկացուած խուցերը։ Առիւծ Գեւոյի հետ մնացին Թոփալ Սատանան, Տէր Սահակը, Թորոս աղան եւ երկու երեքը չքախումբէն։

Վերի անկիւնը նստած Առիւծ Գեւոն իրարու ետեւէ սիկարէթ պլլելով, առանց խօսելու կը ծխէր։ Անոր այդ տրամադրութիւնը ներկաներու համար հետզհետէ անյարմար կացութիւն մը կը ստեղծէր։ Վերջի սիկարէթը սրտնեղութեամբ մոխրամանի մէջ նետելով, Առիւծ Գեւոն ծոցէն ուլունքներով զարդարուն դրամի քսակը հանեց, ու մէճիտիէ մը հանելով մէջէն, Տէր Սահակի ծունկին վրայ դրաւ։

— Տէրտէր, էս կիրակի ափոյիս եւ հօրս համար հոգեհանգստի կարգ կատարէ,— խնդրեց Առիւծ Գեւոն։

— Վեր իմ աչաց, բէկս,— զուարթացած պատասխանեց Տէր Սահակ,— պապուդ, հօրդ անո՞ւնը ...

— Յորի՞ կը հարցնես։ Տէր Սահակ.

— Առիւծ Գեւոն տխուր ժպիտով մը նայեցաւ ուղիղ տէր հօր աչքերուն.— զիմ ափոն, զիմ հէր չըս գիտայ։ Հէյ, հէյ, Տէր Սահակ, ծերացեր ես, մէկ լաւ մտիկ արա, զիս չե՞ս ճանչնայ... Դարպասի կուչը մէկ հատ նայեցայ, ըսի, էսա տէրտէր, Տէր Սահակն է։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Թնճուկումներ կը շարունակուին Ֆրանսայի մէջ ապրող սպանիոլ մասին

Սպանիացի ազգայնական հրամանատար Թրանքօզօ, Իրունի զինուորական կառավարիչը, որ բանտարկուած էր, Պրէսթ փոխադրուեցաւ, որպէսզի տեղին վրայ ստուգումներ կատարուին, սպանիական սուզանաւին դէմ սարքուած դաւադրութեան մասին։ Այս առթիւ կասկածներ ծագած են հրամանատար Թրանքօզօյի ինքնութեան մասին։ Ինկատի ի՞նչն է թէ ուրիշ մէկը, Սպանիացի աղնուական մը, որ ամեն ուրիշ մեղսակից մը, մարքիզ տէ Լինարէս։ (Այս վերջինը յաջողած է Սպանիա փախչիլ)։

Հրամանատար Թրանքօզօյի կինը Պայոն երթալով, ուզեց տեսակցիլ իր ամուսնոյն հետ, բայց մերժուեցաւ։

Այս ձերբակալութեան առթիւ, գրոյց կը շրջէր թէ Սպանիոյ ազգայնականները վտարած են Ֆրանսայի Բղթակիցները, բայց հերքուեցաւ այս լուրը։ Միայն թէ ճիշդ է որ ազգայնականները հսկողութեան տակ առած են Սալամանքայի Ֆրանսական հիւպատոսը, որ չի կրնար իրպաշտօնատունէն դուրս ելլել։

*** Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Սպանիոյ ազգայնականները դաւադրութիւն մը սարքած էին Ֆրանսական հողին վրայ, գործակցութեամբ իտալացի Զօր. Մանչինիի։ Այսպէս, իբրեւ թէ Ֆրանսացի Ֆաշականները Սպանիացի Ֆաշականներուն հետ Ֆրանսայի պաշտօնական չրջանը պիտի արշաւէին Հոկտեմբեր 8ին, գրաւելով ռազմագիտական դիրքերը։ Ցետոյ հրոսախումբեր անցնելով ըմբոստութիւն պիտի սարքէին։ Զինուոր պիտի փոխադրուէր նաեւ մակոյկներով եւ նաւակներով։

*** Արտաքին Գաշնակցութիւնը դեկոյց մը հրատարակեց, որով խստօրէն կը դատապարտէ բոլոր ահաբեկչական արարքները։ Զեկոյցը գնահատելով հանդերձ կառավարութեան արթնութիւնը, ցաւ կը յայտնէ որ հետզհետէ աւելի յանդգնօրէն կը շարունակուին ոճրապարտ արարքները, եւ կը պահանջէ ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնել, վերջ տալու համար ահաբեկիչներուն եւ անոնց մեղսակիցներուն գործունէութեան, ո՛վ որ ալ ըլլան։

Աւեր եւ մահ կը սփռեն Նանքինի վրայ

Հակառակ ամերիկեան եւ անգլիական կառավարութեանց բողոքներուն, ճափոնական օդանաւերը սկսան ռմբակոծել Չինաստանի մայրաքաղաքը՝ Նանքին, մահ եւ կրակ տեղալով։ Չորեքշաբթի օր, 100 ճափոնական օդանաւեր ռմբակոծեցին քաղաքը, սպաննելով 100 հոգի։ Վիրաւորներուն թիւը 1000ը կ'անցնի։ Միեւնոյն օրը ռմբակոծուեցաւ չինական ուրիշ քաղաք մը, Քանթոն։

Նանքինի ռմբակոծութեան առեն, Չինացիները հետապնդեցին ճափոնական օդանաւերը եւ վար առին չորս հատ։ Ամբողջ գիշերը Չինացիները շողեպինդ կ'աշխատէին, 5000 պատսպարաններ շինելու եւ քաղաքացի ժողովուրդը պաշտպանելու համար։ Առաջին ռմբակոծութիւնը սկսաւ առտուն, տեւելով 4 ժամ եւ 10 վայրկեան։ Կէս օրին քաղաքին 750,000 բնակիչները սկսան զգուշութեամբ դուրս ելլել իրենց պատսպարաններէն, բայց 80 վայրկեան վերջը տեղի ունեցաւ երկրորդ ռմբակոծութիւնը, իսկ ժամը 4ին՝ երրորդը։ Ամէնէն աւելի վնասուեցան ռուսական դեսպանատան շրջակաները։

>>>> • <<<<

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՐՓԱՄԱՐՏԻԿ Մարսէլ Թիլ (Ֆրանսացի) եւ իտալացի Ախօսթոլի ըմբշամարտին մրցում մը պիտի կատարէին երէկ, հինգշաբթի, Նիւ Եորքի մէջ. Շահի թէ կորսնցնէ, Ֆրանսացին, որ 33 տարեկան է, 30,000 տոլար պիտի ստանայ (870 հազար ֆրանք)։

ՖՐԱՆՔԻՆ անկումը կանգ առած է քանի մը օրէ ի վեր։ Առջի օր անգլիականը իջած էր 145.80 — 144.95ի, իսկ տոլարը՝ 29.36—29.10ի։

ԻՏԱԼԻՈՅ ակադեմիային նախագահ ընտրուեցաւ բանաստեղծ Կապրիէլէ տ'Անունցիօ, յաջորդելով հանգուցեալ Մարքոնիի։

ՄԵԹՐՈՅԻ նոր գիծ մը կը բացուի այսօր, Փորթ Շանփէռէէն Փօն Լէվալուա - Պէքօն։ Շինութիւնը սկսած էր 1935ին։

18,000 ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ԳՐՔՈՅԿՆԵՐ բռնուեցան Ֆրանքօ-զուիցերիական սահմանին վրայ, մաքսային գէտերու կողմէ։ Կ'ըսուի թէ այդ գրքոյկները սահմանուած էին արթնցնելու Ֆրանսան, ազդարարելով թէ համայնավարական դաւադրութիւն մը կը սարքուի։

ԳԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ դաշնակցութիւնը շարք մը ցոյցեր սարքած է, թոշակներու յաւելում պահանջելու եւ «մարդավարի ապրելու համար»։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ նոր պաշտօնատուն մը հաստատուած է, ուժ տալու համար օտար լեզուներու ուսուցման։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵԼԷ - ՔԱՑԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ. կոմիտէի զեկուցում եւ ընտրութիւն։

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անդօր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը կիրակի, 26 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ կոմիտէի ընտրութիւն։ Կը խնդրուի Ց. Շամենի «Վարուժան» խումբի եւ Թալոտիէռի ընկերներէն անպայման ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Ֆաւրատ» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 26 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 1ին սովորական ճաշարանին։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն-Ռամպերինի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

>>>> • <<<<

«Վրէժ» խումբի ժողովը՝ Ուրբաթ, 24 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին, սովորական տեղը։ Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Հ. ՍԷՐՈՒՆԿԻՒԼԵԱՆ։

«ՀԱՄԱԶԱՍՊ» խումբի ժողովը՝ Ուրբաթ, 24 Սեպտ., երեկոյեան ժամը 9ին, ծանօթ ճաշարանին.

Վերոյիշեալ ժողովներուն կը խօսի Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ,

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» եւ «Իշխան» ենթակոմիտէներու եւ «Վաչագան» խումբի միացեալ ժողովը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, 25 Սեպտ. երեկոյ ժամը 9ին «Չաքրիկեան» սրահին մէջ։

«ՆԻԿՈԼ-ԴՈՒՄԱՆ» խումբի ժողովը՝ կիրակի, 26 Սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Դաշնակցութեան ցան մէջ։

«Վռամեան» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ կիրակի, 26 Սեպտեմբեր, երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ճաշարանին մէջ։

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ"ԸՆ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 17ԻՆ — ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.—ՀՈԿՏ. 3ԻՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Տ. Կ. Խոյի Թարսէյլի Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր երեկոյեան դասընթացքը կը վերաբացուի Սեպտեմբերի սկիզբը. 20 ու տէ ցոմինիքէն. Թարսէյլ Արձանագրութեանց համար դիմել Հինգշաբթի 3—5։

ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Տնօրէնութիւնը եւ Նուպարեան Մատենադարանի Վարչութիւնը հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն Մարսէյլի ազգայիններէն Գ. Գ. Արմենակ Կիւլպէնկեանի, Արամ Թէքէեանի, Վրթանէս Ղազարեանի, Յովհաննէս Սաաթճեանի, Երուանդ Սէլեանի, Եղիշէ Թորոսեանի, Վահան Գույում-ճեանի, Գ. Տերիկեանի, Սարգիս Ալթունեանի եւ Տիկին Հայկանուշ Թոռոսեանի, որ թէ իրենց նուիրատուութիւններով եւ թէ իրենց անձնուէր օժանդակութեամբ. աջակցեցան Նուպարեան Մատենադարանի գրադարանապետ Գ. Արամ Անտոնեանի, Մարսէյլէն ձեռք բերելու համար գիրքերու, թերթերու, պատկերներու, լուսանկարներու եւ մեր ժամանակակից ազգային պատմութեան վերաբերող անտիպ վաւերագրերու շահեկան նուիրատուութիւններ։ Նուպարեան Մատենադարանը կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտեմբեր 4 երկուշաբթի օրը եւ ըստ առաջնոյն երկուշաբթի, երեքշաբթի եւ հինգշաբթի օրերը ժամը 2 —7 բաց պիտի ըլլայ այցելուներուն առջեւ։

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԺՈՐԺ ՇԱՀՊԱՐՈՆԵԱՆ Ֆրանսայէն իրենց անակնկալ մեկնումին պատճառաւ չկարենալով բարեկամներու եւ ծանօթներու հրաժեշտ տալ, կը խնդրեն բոլորին ներողամտութիւնը։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (31)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

>>>> • <<<<

— Ահա, կարդա, եւ տուեց նա սանտուղքի ձեռքը։

Տանուտէրը զարմացած նայում էր խոշոր տառերի վրայ (ինչ որ մեծ է, ինչ որ խոշոր է, ռամկի համար զարմանալի է) եւ եթէ նա թուրքերէն կարդալ գիտենար, կը հասկանար որ այդ ահագին կարմիր թերթը ուրիշ ոչինչ չէր, եթէ ոչ թատրոնական աֆիշայ, որ տպուած էր մի դերասանուհու բենեֆիսի համար։

Բայց Թոմաս էֆէնտին նկատեց նրան.

— Տանուտէր, այսպէս անքաղաքավարի կերպով չեն վարւում Սուլթանի ֆիրմանի հետ. երբ ֆիրմանը ձեռք են առնում, նախ համբուրում են եւ ապա սկսում են կարդալ։

Տէրունին համբուրեց եւ խոնարհութեամբ յետ տուեց ֆիրմանը։

— Հազար անգամ ասում եմ գիւղացիների, թէ հիմայ հրամանը այսպէս է, թէ հարկերը աւելացել են, դարձեալ չեն հասկանում, դարձեալ իրանց գիտցածն են ասում, խօսեց կապալառուն մի առանձին վրդովմունքով։ - Ես էլ մարդ եմ, համբերութիւնս հատնում է, սկսում եմ ծեծել։

Ախար էլի, որ էլ է, մի անգամ ցեխումը խրւում է, միւս անգամ եթէ վիզն էլ կտրես, այնտեղից չի անց կենայ։ Բայց այդ գիւղացիները էշի խելք էլ չունեն։ (Թոմաս էֆէնտին սովորութիւն ունէր իր օրինակները եւ համեմատութիւնները միշտ էշերի կեանքից վեր առնել)։ — Լսիր, Քեզ բան պատմեմ, տանուտէր Խաչօ, դու էլ խօ իմանում ես, որ Ալաշկերտի շատ գիւղերը իմ ձեռքումն են. մի անգամ մի գիւղացի հունձը հնձել էր, կալը կալսել էր եւ ցորենի մաքուր շեղջը կիտել էր կալումը. ինձ կանչեց որ չափել տամ եւ տասանորդը վեր առնեմ. ես պահանջեցի, որ տասանորդի փոխարէն գուտ փող տայ։

Նա պատասխանեց, թէ փող չի կարող տալ, եւ աւելացրեց, թէ դուք ցորեան առնելու իրաւունք ունէք եւ ձեզ պատկանող ցորեանը առէք։ (Ես երբեք համբերել կարող չեմ, երբ էշ գիւղացին իրաւունքի վրայ է խօսում)։— Մեղուս ասացի, ես քո հէրը կ'անիծեմ, եւ քեզ ցոյց կը տամ թէ ինչ բան է իրաւունքը։

Կալի ցորեանը չը չափեցի եւ թողեցի այնպէս մնաց։ Անձրեւները եկան եւ ցորենը խոնաւութիւնից ծլեց, այրուեցաւ, փտեց ու ոչնչացաւ։

Այն ժամանակ գնացի եւ ասացի թէ եւ իրաւունքից չեմ անց կենայ, տուր ցորեանը։ Բայց ո՞րտեղից պիտի տայ, ցորեանը դարձել էր մի բորբոսած մոխրի կոյտ։— Հիմայ տասանորդի փոխարէն փող տուր, ասացի նրան։ Փող չունէր. մի լաւ ծեծ տալ-ւեցի, հրամայեցի եզները ծախեցին եւ փողը տուաւ։

Հիմայ այն գիւղացին այնքան փափկացել էր, որ ձուի բեռը կը տանէ եւ մի հատ էլ չի կոտրի։ Ինձ տեսնելիս մէ վերստ հեռաւորութեամբ կանգնում է եւ գլուխ է խոնարհեցնում։— Այսպէս պէտք է վարուել մարդկերի հետ։

— Դա խղճմտա՞նք է, հարցրեց ծերունի Խաչօն այնքան ցած ձայնով, որ կարծես, վախենում էր եւ չէր ուզում, որ իր ձայնը լսուի։

—Ի՞նչ սակել է խղճմտանք, պատասխանեց կապալառուն արհամարհական կերպով — կառավարութիւնը ուրիշ բան է, խղճմտանքը ուրիշ բան։ Դու թէեւ քառասուն տարի այս գիւղի կառավարիչն ես, բայց դեռ չես հասկացել, թէ որպէս պէտք է կառավարել։ Դու խօ լսեցիր Նազարգին խօջայի ասածը էշերի վերաբերութեամբ, բայց ես քեզ մի ուրիշ տեսակ էլ կը բերեմ։

Տեսնում ես, մի փաշա նշանակուել է մի գաւառի կառավարիչ. հէնց որ նա անցնում է իր պաշտօնի գլուխ, իսկոյն բռնել է տալիս մի քանի հանգիստ մարդիկ, որպէս յանցաւորներ, բանտարկում է եւ մինչեւ անգամ գլխատել է տալիս։ Թուցէ այն մարդիկը ամենեւին յանցաւոր չէին, բայց փաշային պէտք էր մի քանի մարդիկ ոչնչացնել ժողովուրդը վախեցնելու համար։

Ահա ի՞նչ է նշանակում կառավարութիւն։ Ժողովուրդը միշտ պէտք է երկիւղի մէջ պահել։ Եթէ ես այն գիւղացու կալի հետ այնպէս չը վարուէի, եթէ նրա ցորեանը չոչնչացնէի, միւս գիւղացիներն էլ ինձ մարդու տեղ չէին դնի, եւ ես այնուհետեւ չէի կարող ուզածս առնել։

Թոմաս էֆէնտին այնպէս հասարակ կերպով էր խօսում իր վարմունքների մասին, որպէս Քիւրտը պարծենալով պատմում է իր գործած աւազակութիւնները։ Ի՞նչ զանազանութիւն կայ այդ Հայի եւ Ֆաթթահ բէկի մէջ։— Այն զանազանութիւնը միայն, որ մէկը ցած եւ խորամանկ հարստահարիչ էր, իսկ միւսը — քաջ եւ մեծահոգի աւազակ։

Ահա այդ երկու անձինքներից մէկի հետ պիտի կապուէր Թչուառ Լալայի վիճակը։ Բայց նրանից ոչ ոք չէ հարցնում, թէ ումն է սիրում ...

ԺԴ

Թոմաս էֆէնտին դեռ մի քանի օր մնալու էր ծերունի Խաչօի տանը. նա իր գործերը O... գիւղում բոլորովին չէր վերջացրել։

Ծերունի Խաչօի տանը ամէն տարի մի քանի անգամ յայտնւում էր մի ... րիշ հիւր եւս. դա մի երիտասարդ ... Արարատեան գաւառից որ գնում ... Խաչօից ոչխարներ, եզներ, ... պանիր, իւղ եւ տանում էր Ալեքսանդրապոլ եւ Երեւանի կողմերում ծախելու։ Իսկ փոխարէնը նա բերում ... այնպիսի ապրանքներ, որ այս կողմերում չը կային, օրինակ, ... ւոյ համար զանազան տեսակ գործուածներ, չիթ, կտաւ, մահուդ ... շաքար, կօֆէ եւ այլ զանազան ... րուքներ։

Քաղաքներից հեռու գտնուած գիւղերի համար, որպէս էր O... գիւղը մեծ կարեւորութիւն ունեն այս տեսակ մանր վաճառականները։ Նրանք տալիս են գիւղացուն այն ինչ պէտք է նրա համար. եւ փոխարէնը առնում են այն, ինչ որ գիւղացին ... քը հեռու տեղեր տանելու եւ ... ելու համար շատ արգելքներ ... մանաւանդ մի այնպիսի երկրում ... բարեխնամ ճանապարհներ ... կային, եւ աւազակների երկիւղից ... բարեկութիւնները համարեա ... ուած էին։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՕՐԹԵՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	50 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 25 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3534

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՍ ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱՆՀԵՏԱՑՈՒՄԸ

Իր բարեկամ զօրավարն ալ անհետացած

Զօր. Կուտեպովի պատմութի՞ւնն է որ կը կրկնուի

Երէկ հաղորդած էինք թէ 48 ժամէ ի վեր անհետացած է Զօր. Միլլէր, ռուս նախկին ռազմիկներու միութեան նախագահը, որ յաջորդած էր Զօր. Կուտեպովի.

Գործը արդէն առած է եղերական հանգամանք, եւ շատ կը յիշեցնէ Զօր. Կուտեպովի խորհրդաւոր անհետացումը՝ 1930 յունուար 26ին։ Զօր. Միլլէրի անհետացման գաղտնիքը աւելի թանձրացաւ, երբ, քանի մը ժամ վերջը, անհետացաւ ուրիշ ռուս զօրավար մը, Սկոպլին, որ իր գործակիցը եւ մտերիմ բարեկամն էր։

Զօր Միլլէր վերջին անգամ տեսնուած էր չորեքշաբթի կէս օրին, երբ մեկնեցաւ ռազմիկներու միութեան կեդրոնէն, ըսելով թէ քանի մը գործեր ունի եւ պիտի վերադառնայ կէս օրէն վերջը։ Քանի մը ժամ վերջ Միութեան կեդրոնատեղին գնաց ընդհ. քարտուղարը, Փօլ Կուֆուսկի եւ զօրավարին սեղանին վրայ գտաւ նամակ մը որ կ՚ըսէր —

« Այսօր ժամը 12.30ին ժամադրութիւն մը ունիմ Զօր. Սկոպլինի հետ, Ժասմէն եւ Ռաֆէ փողոցներուն անկիւնը։ Ան ինծի հետ պիտի երթայ ժամադրութեան մը գերման սպայի մը հետ, որ զինուորական կցորդ է Պալթեան երկիրներու եւ կը կոչուի Շթրոհման, եւ Պ. Վէրնէրի հետ, որ գերմանական դեսպանատան կցորդն է։ Երկուքն ալ սահուն ռուսերէն կը խօսին։ Ժամադրութիւնը կարգադրուած է Սկոպլինի նախաձեռնութեամբ։ Թերեւս թակարդ մըն է, ատոր համար այս երկտողը կը ձգեմ »։

Նամակը ստորագրուած էր Զօր. Միլլէր, թուականը՝ 22 սեպտեմբեր 1937։

Չորեքշաբթի իրիկուան զօրավարին բարեկամները իրար անցան հասկնալով թէ տուն չէ վերադարձած (Պուլոնէ)։ Գիշերը ժողով մը գումարուեցաւ եւ ռուսերէն մէկը Զօր. Սկոպլինի բնակած պանդոկը գնաց, կանչելու համար։ Զօրավարը քիչ վերջը Միութեան կեդրոնատեղին վերադառնալով, յայտնեց թէ բան չի գիտեր նամակով յիշուած ժամադրութեան մասին։ Յետոյ մեկնեցաւ, եւ անկէ ի վեր մէջտեղ չկայ ...

Հինգշաբթի օր ժամը 3ին Միութեան քարտուղարը ոստիկանութեան հաղորդեց խնդիրը, եւ անմիջապէս քննութեան ձեռնարկուեցաւ։

Ռուս մը բանուորներ որ կ՚աշխատին նամակով յիշուած փողոցներուն անկիւնը, յայտնեցին թէ ոչ ոք տեսած են այդ կողմերը։ Գերմանական դեսպանատան մէջ յայտարարեցին թէ Վէրնէր անունով պաշտօնեայ չունին. իսկ Շթրոհմանի համար ըսին թէ գերմաներէն կը նշանակէ «յարդէ մարդ»։

Հաւրի ոստիկանութիւնը կը տեղեկացնէ թէ ինքնաշարժ մը երեք հոգի կը փոխադրէր դէպի խորհրդային շոգենաւ մը, որ մեկնելու վրայ էր եւ թէ մեկնումէն վերջը միայն երկու հոգի մնացած էին. բայց չեն կրնար ըսել թէ այս պարագան կապ ունի Զօր. Միլլէրի անհետացման հետ։

Ընդհակառակն, « Մաթէն »ի թղթակիցը ուշագրաւ կը գտնէ որ խորհրդային շոգենաւը, «Մարիա Ուլիանովա», ճամբայ ելաւ, զօրավարին անհետացումէն քանի մը ժամ վերջը։ Թղթակցին պատմութեան համաձայն, վերջին շաբթուան ընթացքին բազմաթիւ ինքնաշարժներ Հավր կ՚երթային Փարիզի խորհրդային դեսպանատունէն։ Յետոյ, հակառակ նաւագնացութեան օրէնքին, խորհրդային շոգենաւը խարիսխը վերցուցած էր առանց իր մեկնումին ժամը ծանուցանելու պաշտօնական ցանկին վրայ։ Ու վերջապէս մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւած է այն ինքնաշարժը, որ երեք հոգիով գացած եւ երկուքով վերադարձած էր, ինչպէս պատմեցինք վերը։

Ապահովութեան Տնօրէնութիւնը անմիջապէս քննիչներ ղրկեց Հաւր, այս պարագաները ստուգելու համար։

Ընդհանուր յուզում եւ խիստ մեկնաբանութիւններ

Աւելորդ է ըսել թէ դէպքը մեծ յուզում պատճառեց Փարիզի ռուսական շրջանակներուն մէջ։ Միւս կողմէ Ֆրանսայի հանրային կարծիքն ալ խորապէս ազդուած է, քանի որ այս կասկածելի անհետացումը տեղի կ՚ունենայ ճիշդ այն ատեն երբ Ապահովութեան Տնօրէնութիւնը զբաղած է մէկէ աւելի խորհրդաւոր եւ եղերական դէպքերով։

Տեղական թերթերը սիւնակներով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն։ Ընդհ. տպաւորութիւնը այն է թէ դաւադրութիւնը սարքած են այն տարրերը որ անհետացուցին Զօր. Կուտեպովը, եօթը տարի առաջ։

Զօր. Միլլէր 70 տարեկան է, իսկ Զօր. Սկոպլին՝ 44։ Առաջինը ցարական բանակին մէջ զանազան հրամանատարութիւններ վարելէ վերջ, մասնակցած է քաղաքացիական պատերազմին՝ Արխանկէլսքի շրջանին մէջ։ Սպիտակ Ռուսերու պարտութենէն վերջը, նախ Պուլկարիա ապաստանեցաւ, յետոյ Ֆրանսա։ Նախապէս եղած է զինուորական կցորդ Փարիզի ռուսական դեսպանատան։

Իսկ Զօր. Սկոպլին ենթասպայ էր 1918ին. Տէնիքինի բանակին մէջ դարձաւ հարիւրապետ, իսկ Վրանկէլի բանակին մէջ՝ զօրավար։ Խորհրդաւոր դէմք մը կը համարուէր, եւ կարծողներ կան թէ անհետացած չէ, այլ փախած։ Ռուսական շրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Սկոպլին 1932էն վերջն էր որ ուշադրութիւն գրաւեց, բազմաթիւ ճամբորդութիւններ կատարելով Գերմանիոյ մէջ։ Երբ Հիթլէր իշխանութեան գլուխ անցաւ, շատ մը ժողովներ գումարուեցան Փարիզի մէջ, որպէսզի սպիտակ Ռուսերը կարենան Գերմանիա երթալ եւ արձանագրուիլ ռուս կամաւորներու վաշտերուն մէջ։ Շատ մը Սպիտակ Ռուսեր համոզուած են թէ խորհրդային իշխանութիւնը կրնայ տապալիլ միայն Գերմանիոյ միջոցաւ, որ կը քաջալերէ հակաբոլշեւիկ Ռուսերը, զէնք եւ հանդերձանք ճարելով։ Զօր. Սկոպլին այս շարժման գլուխը կը գտնուէր, իսկ Զօր. Միլլէր արգիլած էր մասնակցիլ այդ ժողովներուն։ Այս արգելքին անսաստեցին 300 Ռուսեր, եւ անկէ ի վեր պաղած էին երկու զօրավարներուն յարաբերութիւնները։

Ոմանք Սկոպլինի շարժումներն ալ կասկածելի կը համարեն, հետքը կորսնցուցած ըլլալով։

Այս առթիւ մասնաւոր կարեւորութիւն կը տրուի ռուս լրագրամենատ Կրիտոնեյեւի յայտարարութեան։ Վկան կը պատմէ թէ չորեքշաբթիէն հինգշաբթի լուսնալու գիշերը, այսինքն ռուս ռազմիկներու ժողովէն վերջը, Նէօյիի մէջ հանդիպեցաւ Զօր. Սկոպլինի, որ փոխ դրամ ուզեց։ Ինք յայտնեց թէ տրամադրելի գումար չունի. բայց զօրավարը պատասխանեց թէ աննշան գումարով մը կը գոհանայ։ Ատոր վրայ լրագրամենատը 200 Ֆր. կը յանձնէ, առանց որ եւ է բացատրութիւն խնդրելու։

Դատական իշխանութիւնը խստօրէն հետապնդելով խնդիրը, առաջին առթիւ խուզարկութիւն կատարեց Զօր. Միլլէրի եւ Զօր. Սկոպլինի բնակարաններուն մէջ, ռուս թարգմանի մը օգնութեամբ։ Ապահովութեան տնօրէնութիւնը խիստ հրահանգներ ղրկեց ամէն կողմ, որպէսզի փութով կատարեն հետապնդումները։ Լուր ղրկուեցաւ բոլոր սահմանագլուխները։ Մորկին մէջ ալ քննութիւն կատարուեցաւ, անծանօթ դիակներու վրայ, բայց բոլորին ալ ինքնութիւնը ստուգուեցաւ։ Զօր. Սկոպլինի բնակարանին մէջ բռնուեցան բազմաթիւ թուղթեր եւ ռուսերէն գրամեքենայ մը, որ մասնաւոր քննութեան պիտի ենթարկուի։

Նախարարական տագնապ Թուրքիոյ մէջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Պոլսէն, չորեքշաբթի օրուան թուականով —

Այսօր հրատարակուած պաշտօնական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ Աթաթիւրք մէկուկէս ամիս արձակուրդ տուաւ Զօր. Իսմէթի, անոր խնդրանքին վրայ։ Փոխ-վարչապետ ընտրուեցաւ Ճէլալ Պայար, ազգ. տնտեսութեան գործավարը։ Թերթ մը կ՚ըսէ թէ Զօր. Իսմէթի առողջական վիճակը թէեւ մտահոգութեան չի պատճառեր, սակայն հանգիստի կը կարօտի, խորհրդարանին բացումէն առաջ։ Որ եւ է պաշտօնական պատճառ տրուած չըլլալով այս աննախընթաց կարգադրութեան մասին, շատ մը ենթադրութիւններ կ՚ըլլան հոս։ Կարգ մը շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ դահլիճը լուրջ վերակազմութեան մը պիտի ենթարկուի։

Զօր. Մէթաքսաս, Յունաստանի վարչապետը, Թուրքիա կը սպասուի մօտ մէկ ամիսէն։ Եթէ Զօր. Իսմէթի արձակուրդը վեց շաբաթ պիտի տեւէ, ուրեմն վարչապետը պիտի չկրնայ ընդունիլ Զօր. Մէթաքսասը, ոչ ալ պիտի կրնայ ներկայ ըլլալ հանրապետութեան տարեդարձի տօնակատարութեան։

*** Ուրիշ հեռագիր մը (23 սեպտեմբեր) կը ծանուցանէ թէ փոխ-վարչապետ Ճէլալ Պայար Պոլսէն Էնկիւրի մեկնեցաւ, բոլոր նախարարներուն հետ։ Այս խմբական վերադարձը նշան կը համարուի նախարարական տագնապի մը։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԿԸ ՆԿԱՐԱԳՐԷ ՏԷՐՍԻՄԻ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄ»Ը

Միծայնի թուանշաններ մարդկային կորուստներու մասին

Թուրքիոյ վարչապետը, Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ, սեպտեմբեր 18ին ճառ մը խօսեցաւ Ազգ. Ժողովին մէջ, նկարագրելով Թունճէլիի (Տէրսիմ) «մաքրագործում»ը։ Կ՚ամփոփենք հիմնական մասերը.

— « Ընկերներ, երբ ձեր օգտակար գործունէութեանց դադար տուիք, ձեզի Թունճէլիի կացութեան մէկ ամփոփումը ըրած էի։ Այն օրուան կացութիւնը մանրամասնաբար պարզած էի։ Հիմա ձեզի Թունճէլիի կացութեան այսօրուան վիճակը պարզել կ՚ուզեմ։

Հանրապետութեան վերաշինական եւ բարենորոգման ծրագրին ընդդիմացողներուն թիւը քիչ ըլլալով հանդերձ կը բաղկանար վեց աշիրէթներէ։ Այսօր այս վեց աշիրէթներէն գրգռիչ եւ արկածախնդիր որքան մարդիկ որ կան, անոնք իրենց պետերով կատարելապէս զրկուած են գործունէութեան կարելիութենէ։ Վեց աշիրէթներէն մէկուն պետերը փճացուած են եւ միւսներու պետերը բոլորը ձերբակալուած են եւ արդարութեան յանձնուած։

Թունճէլիի բոլոր աւանդութիւններն ու յիշատակները կը բաղկանան իր լեռներուն, հողամասերուն, անտառի, անանցանելի եւ բոլոր ըմբոստութեանց յենարան կազմող բոյներուն շուրջ խօսուած հէքեաթներէն։ Հոն Գուզթուտէքեսին, Գալանտէքեսին, Տօժիկ, Պապաստապը եւն., այնպիսի անուններ են որոնց միայն արտասանութիւնը եւ շատ մը զապումի շարժումներուն այդ դիրքերուն մէջ թնդանօթի վերածուիլը եւ մանաւանդ ըմբոստներուն առնցմէ մէկուն մէջ պատսպարուելով անընկճելի դիրքի մը տիրանալը՝ անոնց համար յաջողութիւն մը եղած է իրենց նպատակներուն մէջ։

Հանրապետական բանակը եւ ոստիկանութիւնը այս դէպքին միջոցին կատարուած հետապնդումներով Անգարայի փողոցներուն պէս վերէն վար անցաւ որքան ձորեր եւ որքան անանցանելի լեռներ որ կային Թունճէլիի մէջ։ Օրէնք տանող բանակը, ոստիկան զինուորները և բանակին ամէն մէկ զինուորը չմնաց տեղ ուր ոտք չկոխէ հոն, ինչպէս չմնաց ձոր ուր չիջնէ եւ բարձունք ուր չելլէ։

Հանրապետութեան բարենորոգման եւ վերաշինական ծրագրին ընդդիմացող բոլոր արգելքները մէջտեղէն վերցուեցան եւ ծրագիրը վայրկեան մը դադար չառած՝ գործադրուեցաւ։

Այսօր շինուող ճամբաները, զօրանոցները եւ պահականոցները, դպրոցները, կառավարական քօնաքները կը տեսնուին հոն, ինչ որ ձեզի եւ բոլորիս մեծ հաճոյք կը պատճառէ։ (Ծափեր)։

Ընկերներ, ընդդիմութեան կացութիւնը ջնջելէ ետք, կը շարունակենք ժողովուրդին բարօրութեան եւ ապատութեան համար հետապնդուած ծրագիրը։ Այս կացութիւնը ձեզի պարզած ատեն, ամբան սկիզբէն ի վեր շարունակուող գործունէութեան մէջ, կ՚ուզեմ յայտնել նաեւ թէ մարդկային ինչ անխուսափելի կորուստներ ունեցանք։ Մինչեւ երէկ իրիկուն, այսինքն մինչեւ սեպտեմբեր 17, Տէրսիմի գործողութեանց սկիզբէն տրուած կորուստները ասոնք են.— Սպայ՝ 1 նահատակ, 4 վիրաւոր։ Զինուոր՝ 28 նահատակ, 46 վիրաւոր։ Պահապան՝ 1 նահատակ, 1 վիրաւոր։

Իսկ ապստամբութեան մասնակցողներէն 235 սպաննուած կայ. 20 վիրաւոր եւ 27 ձերբակալուած եւ ընդհարման միջոցին 849 հոգի անձնատուր եղած։ Ասոնց մէջ կան որ յանցաւոր են, գիտութեամբ գէշութիւն ըրած եւ շատ մը խեղճերու վնաս պատճառած են։ Բայց այս աշխատասէր եւ ընդունակ թուրք ժողովուրդին մեծ մասը՝ խռովարարներուն այս յոռի գլուխներուն հալածանքէն վնաս տեսած է։ Գիտնալով չգիտնալով, դիմադրութեան ճամբուն հետեւելով, օրէնքին բռուն հետապնդումներու ենթարկուելով իրենց կեանքը կոր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՅԴՊԷ՞Ս ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ ...

Էրզրումէն կը գրեն թուրքերէն Թանի (Նախկին «Միլլիյէթ»).

— « Մուրացիկները խիստ շատցած են։ Գրեթէ ամէն փողոցի անկիւնը 3 — 60 տարու մուրացկան մը կեցած է։

Դժբախտաբար աչքի առջեւ չունիմ բնագիրը և այսքանը կը քաղեմ թարգմանութենէ մը :

Թերեւս աւելի պերճախօս բաներ գրած է թուրք թերթին թղթակիցը, ինչպէս իր պաշտօնակիցները ուրիշ նահանգներու մասին.

— « Տիֆլիսի մէջ ճամբաները անկանոն են եւ աւրուած ... Տեղ տեղ բնաւ ճամբայ չկայ ... Ընկերային կեանքը խեղճուկրակ ... Անցեալ տարի ամէն բան աչքառու տեսայ ... Ամբողջ բնակչութիւնը 73,600 կը հաշուէ։ Եթէ դպրոցականներու թիւը 10 առ հարիւր հաշուենք, 7390 աշակերտ կ՚ունենանք, մինչդեռ 11 նախակրթարանի մէջ միայն 900 աշակերտ ունինք »։ (Սօն փոստա)։

— « Տիարպէքիրի, Մարտինի, Ուրֆայի եւ Սղերդի շատ մը գիւղերը անջրդի են։ Անապատներ եւ անբնակ վայրեր շատ կան։ Ժողովուրդը իրենց աղբիւր ջրհորներ միայն ունի։ Անոնց ջուրերը խմողները ընդհանրապէս գունատ, հիւանդկախ եւ անհոգի են։ Կմախք մըն է մարդը, դիակ մը»։ (Ճիւմհուրիյէթ)։

Իսկ Էրզրումի մէջ ալ՝ «մուրացիկներու առատութիւն կայ »։ (Կ՚օրինակեմ բառացի)։

Այդպէ՞ս ալ պիտի ըլլար :

Երբ Կարինը Կարին էր, քաղաք մը որ ունէր միայն տասը հազար հայ բնակիչ, Թուրքերու բազմութեան մէջ, բարօրութիւն կը ցանէր աշխատանքով եւ առեւտուրով, բազմաթիւ դպրոցներ կը պահէր, թերթ մը՝ շաբթը հինգ անգամ, ամէն տեսակ հանրօգուտ հաստատութիւններ, — իսկ մուրացիկները միայն Թուրքեր եւ Քիւրտեր էին :

Այն ատեն Մուհամմէտի բոռները ունէին խեղճուկրակ «մէտրէսէ»ներ, իբրեւ թերթ՝ քուրջի կտոր մը որ 15 օրը անգամ մը լոյս կը տեսնէր, — «Վալի փաշա հազրէթլէրի կէլտի, գայմագամ պէյ էֆէնտի կիթտի »։ Ոչ մէկ հանրային կազմակերպութիւն։ Իսկ իրենց մուրացիկներն ալ՝ հայկական փողոցները, ժամուն դուռը կը խռնուէին, ինչպէս իր ամօթի պաշտօնեաները՝ պէյերն ու էֆէնտիները աչք կը կայէին հայկական սեղաններու շուրջը :

Մենք արօրն ունէինք իբրեւ պարծանք, իրենք՝ խաթաղանը :

Մենք ցորեն կը ցանէինք, իրենք՝ արիւն :

Մենք ամբարները, անապատները ծաղկանոցներու, անդաստաններու կը վերածէինք, իրենք՝ հուր ու սուր իրար կը խառնէին, որպէսզի քար քարի վրայ չմնայ :

Մեր արդար վաստակը եթէ շէն բուլխերիկներ կը բարձրացնէր, միւնոյն ատեն ոսկի կը հոսեցնէր պետական գանձը։ Իրենց աւարառու, գիշախանձ բնազդը կը պարպէր՝ ե՛ւ մէկը ե՛ւ միւսը :

Պետութիւնը ինք դարձած էր մուրացիկ, ինչպէս ամբողջ ժողովուրդը։

Եկաւ պատերազմը։ Մաքրեցին մեր մուլքը։ Փրկուած բազմութիւնները թափեցան աշխարհի բոլոր ափերուն վրայ, — եւ նոր բոյներ շինեցին, իրենց արդար վաստակով։ Միշտ ճակատաբաց :

Իրենք՝ մախիրով վերածեցին անհաշիւ հարստութիւններ :

Եւ հիմա կը մուրան :

— « Գրեթէ ամէն փողոցի անկիւն 3—60 տարու մուրացիկ մը կեցած է» :

Այդպէ՞ս պիտի ըլլար :

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Տէր եւ Տիկին Գ. Շահլամեան, Մարսէյլ	100
Յուլիս 24ի գումարը	5918
Ընդհ. գումար	6018

ԽՄԲ.— Տէր եւ Տիկին Շահլամեան 100 ֆրանք եւս յանձնած են Յառաջի, Հ. Յ. Դ. Թանգարանին համար։ Կը խնդրուի ստանալ համապատասխան ընկալագրով :

*** Պ. Վահրամ Մոսկոֆեանէ (Վէզինէ) ստացած ենք 20 ֆրանք, Րաֆֆի հարիւրամեակին առթիւ :

Նախկին նախարար մը կ՚ընդդիմանայ օտարականներու իրաւական ճանաչման

Պ. Մարսէլ Ռէնիէ, երբեմն ներքին նախարար, յօդուած մը հրատարակելով «Քափիթալ»ի մէջ, վտանգաւոր կը գտնէ կազմական կանոնագիր մը հաստատել օտարականներու համար։ Այս առթիւ կը յիշէ.

— « Իրաւական վիճակ հաստատել օտարականներուն համար՝ պիտի նշանակէր Ֆրանսայի վեհապետական իրաւունքներուն մէկ մասնիկը կորսնցնել ի նպաստ անոնց։ Ֆրանսա միակ ազգը պիտի ըլլայ աշխարհի մէջ, իբրեւ այդ իրաւունքները լքող։ Մենք պէտք է տէր տիրական ըլլանք սահմանելու օտարականներու բնակութեան պայմանները։ Այդ պայմանները կրնան փոխուիլ համաձայն երկրին տնտեսական վիճակին, արտաքին եւ ներքին կացութեան, որոնց պահանջները ոչ ոք կրնայ նախատեսել։ Մենք պէտք եղածէն աւելի, ուրիշներէն աւելի ապացուցած ենք թէ մեր երկիրը հիւրընկալ է եւ թէ այն օտարականները որ մեր քով կուգան հանդարտ ապրելու կամ աշխատելու համար, լայնօրէն կ՚օգտուին մեր ասպնջականութենէն, մեր օրէնքներուն պաշտպանութեան տակ։ Ոչ ոք մտքէն կ՚անցընէ նեղութիւն պատճառել իրենց։ Բայց զգոյշ, անոնց չտանք կազմական կանոնագիր մը որ կրնայ օր մը դիւրացնել ճշմարիտ գաղութներու կազմութիւնը մեր ազգային հողին վրայ եւ զրկել մեզ ֆրանսական աշխատանքը, հանրային անդորրութիւնը, երկրին շահը, անոր տնտեսական կեանքը եւ նոյնիսկ պաշտպանութիւնը ապահովելու իրաւունքէն։ Եւ ես պարտք կը սեպեմ մատնանշել վարչապետ Շօթանի, որ Փրէզպուրկ փողոցի մահափորձերու հարուածին տակ ընդունած կը թուի իր ներքին նախարարին ծրագիրը, թէ վտանգաւոր սխալ մը պիտի ըլլայ հետապնդել անոր իրականացումը։ Հանրային անդորրութիւնը թոյլ չի տար ոչ ձգձգում, ոչ ալ յետաձգում անմիջական գործողութեան :

*** Նկատի առնելով վերջին դէպքերը եւ փութացնելու համար անբաղձալի օտարականներու հետապնդումը, վերաքննիչ ատեանին ընդհ. դատախազը շրջաբերական մը ուղղեց բոլոր դատախազներուն, որպէսզի ամենախիստ տնօրինութիւններ կատարեն, երբ յանցաւորները կ՚անսաստեն վտարման վճիռներուն։ Եթէ դատարաններու տուած վճիռները մեղմ համարուին, պէտք է բողոքել, նորէն քննելու համար .

ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԹՐՈՆՔՈԶՕ Թոր Պրէսթ փոխադրուած էր որպէսզի տեղին վրայ բացատրութիւններ տայ սպանիական սուզանաւին բռնագրաւման մասին, խոստովանեցաւ թէ բուն անունն է Կոմս Թրոքոզո ի Սոկրատո։ Իր ինքնաշարժին վարիչն ալ ազնուական մըն է։ Քննութիւնները յառաջ կը տարուին, դաւադրութեան ամբողջ գաղտնիքը երեւան հանելու համար :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱԽԵՐՆ ՈՒ ՎՏԱՆԳՆԵՐԸ

›››› • ‹‹‹‹

Վերջերս էր միայն, որ Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը Մոսկուա գնաց, եւ այդ առթիւ հոն տեղի ունեցան թուրքեւխորհրդային բարեկամութեան հանդիսաւոր նոր ցոյցեր։ Պէտք էր ենթադրել, թէ գէթ ժամանակի մը համար բաւականին ամրացաւ այդ բարեկամութիւնը, որ տկարացած կ'երեւէր, եւ կրկին վերահաստատուեցաւ երկու բարեկամներու միջեւ խախտուած վստահութիւնը։

Եւ, սակայն, ինչպէս կ'երեւի այժմ, Մոսկուա լիովին գոհացուած ստացած չէ եւ կը շարունակէ անհանդստութիւն եւ կասկած ցոյց տալ Թուրքիոյ բռնելիք քաղաքականութեան վերաբերմամբ։

Ատիկա շատ որոշ կերպով կը հասկցուի այն պերճախօս նախազգուշացումէն, զոր խորհրդային ամէնէն հեղինակաւոր պաշտօնաթերթը «Պրաւդա» պէտք կը տեսնէ այժմ ընելու Էնկիւրիի փաշաներուն։

Միջերկրական Արեւելքի մէջ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետապնդած նուաճողական նպատակներուն վերաբերեալ ուշագրաւ յօդուածի մը մէջ «Պրաւդա» կ'ըսէ.

«Թուրքիան, դառնալով գերման եւ իտալական ծաւալման նկրտումներուն վրայ՝ Պալքաններու մէջէն եւ Միջերկրականէն դէպի արեւելք տարածուող՝ մշտապէս ուշադրութեան առարկայ է Պերլինի եւ Հռոմի միջեւ»։

Այս պարագան, կը շարունակէ թերթը, «կը ստեղծէ յաւելուածական բարդութիւններ մը՝ Թուրքիոյ ապահովութեան համար»։

Այդ պատճառներէն դժմ է որ, կը բացատրէ խորհրդային պաշտօնաթերթը, Թուրքիա պէտք ունի Խորհրդային Միութեան օգնութեան, իր անկախութիւնը պահել կարենալու համար

«Պրաւդա» կը վերջացնէ իր նշանակալից յօդուածը նախազգուշացնելով Թուրքիան Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ նուաճողական ծրագիրներուն դէմ եւ պնդելով թէ անոնց անտեսական եւ մշակութային գործակցութեան ձեւերու տակ իրապէս կը ծածկեն Թուրքիան յափշտակելու իրենց ձգտումները։

Թրքական «Ճումհուրիէթ» կիսապաշտօնական թերթը, պատասխանելով «Պրաւդա»յին, կ'աշխատի փարատել Մոսկուայի կասկածները ըսելով թէ՝ «Այն իրողութիւնը որ բարեկամական յարաբերութիւններ կը մշակենք Գերմանիոյ և Իտալիոյ հետ, երբեք հակառակ չէ անկախ Թուրքիոյ Խորհրդային Միութեան հետ ունեցած սրտագին բարեկամութեան»։

Թուրք թերթը, սակայն, բնաւ ցոյց չի տար, որ իրենք ոեւէ վախ ունին Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն, թէեւ անկասկածելի է, որ այդ վախը կայ եւ վերջերս չափազանց զօրացած է։ Այլապէս Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը, Եւրոպայի ներկայ փոթորկայոյզ օրերուն, ներկայութիւն պիտի չկրէր մինչեւ Մոսկուա երկար ճամբորդութիւն մը ընելու, խորհրդային կառավարութեան բարեկամութիւնը ապահովելու համար։

×

Մեծ սրատեսութիւն պէտք չէ հասկնալու համար, որ Թուրքիա ներկայիս երկդիմի քաղաքականութեան մը կը հետեւի։ Մէկ կողմէն՝ ան կը սիրաբանի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ եւ կը պատրաստուի յարմար վայրկեանին լծուելու անոնց կառքին, այդ կերպով յուսալով խուսափիլ գերման եւ իտալական աշխարհակալութեան առարկայ դառնալէ. իսկ միւս կողմէն ալ՝ ան կը շարունակէ պահել եւ նոյն իսկ ամրացնել իր բարեկամութիւնը Մոսկուայի հետ այն հաշուով, թէ այդ կերպով դէթ մասամբ պիտի ապահովէ ինքզինքը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ յարձակման դէմ։

Ծանօթ Ամերիկացի մը, տոքթ. Տիգրն Բայրն Ֆոքս, որ նոր է վերադարձած Թուրքիա կատարած ուսումնասիրական ճամբորդութենէ մը, ամերիկեան մամուլին հաղորդած իր տպաւորութիւններու մէջ մանաւանդ կը յիշէ, թէ Թուրքերը չափազանց կը վախնան Իտալիայէն եւ հետեւաբար ամէն միջոց ձեռք կ'առնեն՝ իտալական յարձակումի մը դէմ իրենց երկիրը պաշտպանել կարենալու համար։

Գերման ազգայնականներու Նիւրընպերկի ներկայ համագումարին մէջ եղած ցոյցերն ու արտայայտութիւնները կասկած չեն ձգեր, որ իտալեւգերմանեւճափոնական զինակցութիւնը գաղափարական չէ միայն, այլեւ Բաղաքական։ Այդ տեսակէտէն մանաւորապէս ուշագրաւ է Հիթլէրի ուղերձը, որ փաշտան այս երեք պետութիւններէն Գերմանիա եւ Իտալիա նուաճողական մեծ ծրագիրներ ունին ոչ միայն Խորհրդային Միութեան, այլեւ Թուրքիոյ հողերու վերաբերմամբ։

Էնկիւրիի փաշաները շատ լաւ կը հասկնան այդ եւ կ'ուզեն ամէն գնով խուսափիլ Թուրքիոյ սպառնացող յափշտակման հախատագրէն.

Եթէ անոնք միանգամայն վստահ ըլլային Խորհրդային Միութեան ուժին եւ դիմադրական անընկճելի կարողութեան վրայ, հարկաւ շատ ալ պիտի չանհանգստանային եւ պիտի բաւականանային Մոսկուայի հետ ունեցած իրենց վաղեմի բարեկամութեամբ միայն։ Բայց որովհետեւ Խ. Միութիւնն ինքը մահացու վտանգի տակ է Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ կողմէն ու հոգիւ թէ կարենայ պաշտպանել ինքզինքը այդ երեքին դէմ ալ, Թուրքերը պէտք կը զգան չահելու նաեւ բարեկամութիւնը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, որոնց կողմը ապահովաբար պիտի անցնին վտանգի պահուն, եթէ անոնց կողմէ հրապուրիչ խոստումներ ստանան։

Սակայն, Թուրքիա այնպիսի խզալի պատառ մըն է Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ համար, որ դժուար, թերեւս անկարելի պիտի ըլլայ անոր համար խուսափիլ այս կամ այն կերպով կուլ երթալէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ նման աշխարհակալ հզօրներու։

Ամենայն հաւանականութեամբ պատերազմի պարագային Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ կողմն անցնելով անգամ Թուրքիա պիտի չկարենայ փրկել ինքզինքը. որովհետեւ եթէ Գերմանիա եւ Իտալիա յաղթական դուրս գան պատերազմէն, տարակոյս չկայ որ, բարեկամաբար պիտի կուլ տան Թուրքիան, որ անզօր պիտի ըլլայ արգիլելու այդ։

Միակ փրկութիւնը խաղաղութեան պահպանման եւ հաւաքական ապահովութեան սիսթեմին մէջ է, որուն համար Թուրքիա կ'աշխատի մեծ եռանդով։ Բայց եթէ հաւաքական ապահովութեան սիսթեմը ամբողջութեամբ ձախողի եւ պատերազմը գայ, այն ատեն անոնց յաղթանակի պարագային Թուրքիա կամ պիտի յօշոտուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ կողմէ իբրեւ թշնամիներէ եւ կամ պիտի յափշտակուի անոնց կողմէ իբրեւ բարեկամներէ։

(Խմբագրական «Հայրենիք»ի)

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻՒՆ

Վիէննայի «Տնտեսական ամսաթերթ»ը կը գրէ թէ ներքեւաստիճանական սահմանագլուխին վրայ չարունակ հարսնիք կայ, — ներք եւ աւստրիացի երիտասարդները կառչեր են կարծես։ Սերպ աղջիկները աւստրիացի գիւղացի երիտասարդներու հետ կ'ամուսնանան բարձր դրամօժիտով, որ կը վճարուի այսպէս, — աղջիկ գլուխ եօթը եղ կամ կով։

Քննութիւնները ցոյց տուին, որ այս ամուսնութիւններուն քօղին տակ ու թերեւս միաժամանակ կը կատարուի տեսակ մը մաքսանենգութիւն։ Նկատելով որ անասուններու ներածումը Աւստրիոյ մէջ մաքսային մեծ ծախքերու կը կարօտի, այդ ներածումը կը կատարեն ոչ թէ առեւտրական նպատակով, այլ անասուն տալով իբրեւ դրամօժիտ, որ զերծ է մաքսէ։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

— ○ —

Սիրելի Արազ.— Ինչպէս իմաստով, նոյնպէս ներքին կազմութեամբ միեւնոյն բառերն են անշուշտ յոխորտ եւ խրոխտ, անհրաժեշտ փոփոխակով, ինչպէս կ'ըլլայ յաճախ եւրոպ մասին խօսած ենք արդէն քանիցս։ Նոյնը կարելի է ըսել եզլուխ եւ ամբարտաւան բառերուն համար. արմատական միեւնոյն հողով։ Ինչպէս յաճախ կրկնեցինք այդ, ծաղ, ձաղ, ափ, ծափ, հով, զով, ծով, ակ, ծակ եւն. բառերուն նկատմամբ։ Ինչպէս նոյն կազմութեամբ, բայց ոչ ինարկէ նոյն իմաստով — չատալ, չալայ, մռայլ, եւն. բառերու մասին։ Այս մարզանքով զտանկղուած մեր նոր գրողները կը զգան — կը խորհինք — Հայերէն բարբառին բնիկ ձայնը իրենց սիրտին մէջ։ Մենք նոյն ճամբէն քալեցինք եւ դէչ չըրինք, որովհետեւ ինչ որ մեզմէ դուրս էր կորսնցուցինք, այլ անաղարտ պահեցինք ինչ որ մեր ներսը ունէինք, ու այսօր ալ ունինք, այնպէս որ ոչ հին ոչ նոր ո եւ է նախանձոտ կամ յաւակնոտ անզօր է խլելու յափշտակելու զայն մեզմէ։

Սիրելի Արազ, ոտքովը եկաւ, ըսեմ — յափշտակել բային արմատականին մէջ չէ՞ս տեսներ արդեօք ափ բառը եւ մեր դասարանականները քեզի եւ ինծի հետ։

Բաւական վայելեցինք արձակուրդ։ Դառնանք Արուեստին ու մեր միտքին պատառին վրայ գանոնք փիլել — բնորոշել — Արմենոյէն գեղն ու չընորհը։ Ի՞նչ ունինք աւելի, օտար երկիրներու մութին տակ մերովանն կայծելու համար։

Անգլիերէնին ու գերմաներէնին հետ համազօր ունինք hեր (hair, Haar), գեղեցիկ հոմանիշով ալ ծամ, վարս։ — Բուրդ, որդ մասնիկը կենդանի, ցեղով բառի ցայտը մըն է, շատրուած մը Արմենական պարտէզին մէջ, որուն ներկայ հողագործներէն մին է Նշանը, արուեստը մինչեւ ցայլքը հանդրէն։ Այսպէս, պարապուրդ, արձակուրդ, յագուրդ, ծախոզ, ուզուրդ, դորդ, այլմին հանդերձ։ — Մեր գրողներուն մեծագոյն մասին գրիչէն տակ չիոթ դուրս կուգայ հոգին։ Կը գրեն հաշել, երբ կը խօսին վայրահաչներու մասին, որոնցմէ ոչ նուազ չափով ունինք մենք ալ։ Նախ՝ ըսենք թէ լծորդ գիրերու նշանակութեան մասին մեր գրողներուն թերացումն է պատճառ այս շփոթութեան։ Լծորդ գիրերը իբրեւ առեւյորդ բառ պէտք չէ նկատել մեր լեզուին մարմինին վրայ։ Անոնք իրենց որոշ ու անհրաժեշտ դերը ունին, իրենցմով կազմուած բառերուն իմաստին քանակին եւ որակին համեմատաբար։ Անհնարին ենք ուրիշ զանեբու առթիւ, բայց մեր նպատակը ըլլալով տեսակ մը դասարանական ուղղութիւն, կրկնութիւնը այս տեսակէտով կը ներկայանայ հարկ անհրաժեշտ։ Այսպէս՝ պաղպաղ եւ փափախ (փ) լծորդ գիրերով արմատապէս նոյն նշանակութիւնը ունին, բայց փոփոխակով — պաղպաղ՝ ջուրի սառնիկ ծարաւ, իսկ փափախ՝ բարոյական իմաստով ծարաւ՝ արուեստի, գիտութեան, յառաջդիմութեան, եւն.։ Արդ, նոյնը նաեւ Ջ եւ Չ լծորդներուն համար։ Այսպէս՝ հաչել կը նշանակէ ճչել հառաչել, նիւթական կամ ֆիզիքական — բնական իմաստով։ Իսկ լծորդ թաւ գիրին (չ) կազմութեամբ կը նշանակէ անասունին հանած ժխորը ծանօթ։ Հետեւաբար, բարոյական իմաստով ալ պէտք է գրել հաջել, ոչ թէ հաչել։ Բոլոր լծորդ գիրերը ունին նմանութեան այս եզրերը. Աւելորդ է երկարել։ Տեսէք, մինչեւ իսկ «Յայ-չաղկոտքարանին մէջ կայ հաջել (յաչ), ինչպէս «աղաղակելով ձայնին արժատական «աղը»։ Ջէ՞ որ յաւակնոտ կը նշանակէ նախանձէն ուրիշին եռեւէն խօսող, վար զարնող։ Մեր նախնիք, այսպէս, միշտ հաչելը (չ) գործածած են հառաչել իմաստով, յաճախ ալ միասին՝ հաչել հառաչել։ Բայց «հաջել չան լակի եղեւ», եւն.։ Ուստի վայրահաջը վայրահաջ է, ոչ թէ վայրահաչ։

Գիտուն լիցի այս ամենեցուն։ Ամէն մարդ թող գիտնայ ասիկա.

Ցաւալի չէ՞ք գտներ արդեօք երբ մեր գրողներէն մին Փօնս — Փիլաթ գրէ փոխանակ գրելու՝ Պոնտացի Պիղատոս…։ Կը տեսնէ՞ք տաատղար ձուլութեան անդիտութենէն առաջ եկած ծաղրականութիւնը։ Ճաճախ բառն ենք որ հին պատմական — դասական բառերուն, անուններուն լիշատակութեան կամ Հայերէն փոխադրութեան պարագային՝ պէտք է մեծ բըզոշութեամբ շարժիլ, մանաւանդ երբ բնագիրը Ֆրանսերէն է։ Այս լեզուին մէջ անօրինակ փոփոխութիւններու ենթարկուած են հին յատուկ անուններու մեծագոյն մասը. Մենք, կամ ընդհանուր գիտութիւնը, կապուած չենք Ֆրանսերէնով բացատրութեան, քանի որ անուններուն իսկական ձեւերն կը հակասէ անոր տառադարձութիւն։ Փօնս չկայ պատմութեան մէջ այլ Պոնտոս։ Փիլաթ չկայ պատմութեան մէջ այլ Պիղատոս կայ։ Թողունք ուրիշ այլանդակութիւններ, որոնցմէ զերծ են անգլիերէնն ու գերմաներէնը։ Եթէ նոյնիսկ փոքրիկ ցանկ մը կազմենք, պիտի հասկցուի բաւծիս ճշմարտութիւնը։ Ծայրելի կողմը այն կ'ըլլայ մանաւանդ որ գերմաներէնէ տառադարձուածը եւ Ֆրանսերէնէ տառադարձուածը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլան։ Քանի որ Նիկիա Ֆրանսերէնէ թարգմանողին գրիչին տակ կ'ըլլայ Նիսէ… Այս ծաղրականութեան պատճառներէն մէկն ալ այն է որ ընդհանրապէս մեր նոր գրողները (նոր սերունդը) ծանօթ եւ արդարանալի պատճառներով անգէտ մնացած են դասական — պատմական ուսումներուն եւ ընդհանրապէս դարձեալ Ֆրանսերէնով թրծուած, անոր տառադարձութիւնն է որ Հայերէնի կը փոխեն, առանց անդրադառնալու։ Ասոր ամէնէն դիւրին եւ բանաւոր միջոցը այն է՝ որ մեր գրողները երբ կարդան եւ թարգմանեն այնպիսի անուններ պարունակող հին գրական — պատմական անուններ, տեղեր, քաղաքներ եւն. հետամուտ ըլլան ճշդելու հին Հայերէնով ծանօթ այդ անունները, եւ այսպէս՝ կ'ազատուին Փօնս — Փիլաթի եւ Նիսէի, Ինյեասի (Իգնատիոս), Էժիտ (Եգիպտոս), Աշիլի (Աքիլլէս), Տիժէնի (Դիոգինէս) եւ այլ անհամար պանդոյր վրէպներու ծաղրականութենէն։

ՏԻՐԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Պէյրութի «Ալզլակ»ը Եւտուեան խորհրդածութիւնները կ'ընէ արաբական համագումարի մասին, որ գումարուեցաւ Պլուտանի մէջ (Լիբանան), Սեպտ. 8ին, ծանրակշիռ արտայայտութիւններով (16 անդամ)

— «Համագումարը որուն կը մասնակցէին քաղաքական յայտնի անձնաւորութիւններ, ընդամէնը երկու օրուան մէջ վերջացուց իր օրակարգը։

Աչքի առջեւ ունենալով տրուած որոշումները, կարելի է ըսել, թէ Պաղեստինի Պաշտպանութեան Կոմիտէի նախագահ Նամի պէյ Ազմիի բանաձեւած ու պատրաստած եզրակացութիւնները դարձան ուղեգիծ ժողովին։

Իր պատգամագրին մէջ Նամի պէյ Ազմի կը թելադրէր —

Ա.— «Դատապարտել ամէն ծրագիր, խոստում կամ յանձնառութիւն որ արգելք կը հանդիսանայ արաբական երկիրներու անկախութեան

Բ.— Մերժել ո եւ է բաժանումին, որ իբր հիմք կ'ընդունի Սիոնական պետութեան մը ստեղծումը Պաղեստինի մէջ»։

Համագումարը, որ իր կազմութեամբ եւ պատկառելիութեամբ, տեսակ մը պատասխան էր Սիոնական վերջին համագումարին, կուտար հետեւեալ որոշումները.

Ա.— Պաղեստինը անբաժանելի մասն է արաբական երկիրներուն։ Ջնջել Պալֆուրի եւ չճանչնալ հրէական ազգային օճախի եւ պետութեան մը ստեղծումը Պաղեստինի մէջ։

Բ.— Հովանաւորութեան եւ Գալ…

ՍԱՖՐԻՋԻՆ ՍԱԿԵՐՏԸ

›››› • ‹‹‹‹

(Բ. եւ վերջին մաս)

— Կոյր էր, էֆէնտի՛,— կ'ըսէր ան, — Թող Աստուած պաշտպանէ զայն չարերէն, վատերէն եւ գողերէն։ Թո՛ղ ան իր երազին մէջ տեսնէ հազարաւոր արեգակներ, որոնց իւրաքանչիւրը ըլլայ հազար անգամ աւելի փայլուն, քան մեր արեգակը։ Թո՛ղ անոր չըթունքները համբուրեն լոյսը։ Ազա՛, որքա՞ն բախտաւոր էինք մենք, էֆէնտի՛, որքա՛ն երջանիկ էինք մենք։

Սափրիչը չզարմացաւ երիտասարդին պերճախօսութեանը վրայ։ Ատիկա նորութիւն մը չէր անոր համար։

— Տղա՛ս, ըսաւ ան,— քու սուտերդ աւելի անուշ են քան ամենագեղեցիկ ճշմարտութիւնները Բնայի

Մարգար ընկղմեցաւ քունի մը մէջ եւ հազիւ վայրկեան մը անցած, արդէն կը խորդար բարձրաձայն։

Մուսթաֆան կամացուկ մը զոցեց սենեակին դուռը իր ետեւէն ու խանութ վերադարձաւ, փաթթեց աղուոր ղլանիկ մը, վառեց զայն եւ սկսաւ չըչել անուշաբոյր ծուխը։

«Ի՛նչ խենթութիւն է այս,— մտածեց ան։ Ինծի գործ չկայ. սակայն ես վարձած եմ աշկերտ մը ու կը վճարեմ անոր, որպէսզի ինծի սուտեր խօսի»։

«Կո՛յր մարդ մը,— խորհրդածեց ան։ — Ուրա՞ն հարուստ է իր միտքը ու ջերմ՝ իր երեւակայութիւնը։ Ան երբեք սափրիչ պիտի չըլլայ, երբե՛ք։ Իր գինովի չուէջի հասէն կը թափին ամենամաքուր ծաղիկները բանաստեղծութեան… Եւ թէ անիկա սափրի՛չ պիտի ըլլայ։ Անիմաստ բան է ատիկա»։

×

Խեղճ Մարգար կը քնանար այնպէս, որպէս թէ ամէն ինչ լաւ ըլլար աշխարհի մէջ։ Անոր խորդալը այնքան երջանիկ էր, որքան վճռականի մը խորդալը։ Այնպիսի պարագաներու մէջ՝ մարդիկ հաւասար են։

Թո՛ղ ցնցոտիապատ աշկերտը քնանայ կոկիկ հագուած մեծատուն վաճառականի մօտ. անոնց քթերը նոյն ձեւով պիտի ողողեն ու պառեն օդը։ Մերկութեան եղբայրութեան մէջ մուրացիկը եղբայր է եկեղեցականին, բանաստեղծին եւ քաղաքագէտին։

Վերցուցէ՛ք գեղեցիկ ապարօշները մեծ գլուխներէն, հանեցէք սեւ սքեմը բարեպաշտ քահանայի վրայէն, զրկեցէ՛ք հպարտ արքերը իրենց նիւթական ապահովութիւններէն, առէ՛ք ընփափանքը անտարբեր հոգիներէն, եւ ի՞նչ կը մնայ. Հեծեծանք մը, մորմոք մը, այծի սատակ մը, իշու զըռինչ մը եւ թութակի անիմաստ խօսուածք մը։

Այլեւս ո՞ւր կը մնայ մարդը։ Ան, ոչ իր վերարկուն բաղկացնող նիւթին պատճառով, վեր պիտի կանգնէր իր նմաններէն ու գերազաս պիտի ըլլար։ Ան որ իր դրամներու հնչիւնին պատճառով, պզտիկ Աստուած մը պիտի ըլլար։ Ո՞ւր է ան, որ իր թեկուզէ լայնութեան, ջիղերու զօրութեան ու իր գլուխի բարձրութեան համար, հեկայ մը պիտի ըլլար մարդոց մէջ։ Միթէ՞ մշակոյթներու ստեղծագործութիւններու տակ այլեւս պառկած մարմինը ցաւալի նիւթ մը չէ։

×

Մարգար քնացաւ, խորդաց ու երազեց։ Մարդիկ յաւէ մէջ միայն մէկ են, հանգոյցի մէջ անոնք բաժնուած են։

Պարզ մարդը, բարի մարդը կը գոհանայ ստնիքով մը, որ չի կաթիր, ու անկողինով մը, որ տաք է։ Անոր համար հացը հաց է եւ ջուրն ալ օրհնուած բան մը։ Ան կ'ապրի պարզ, պարզ բաներով. եթէ իր զաւակները հանճարներ չեն, մարդասպաններ ալ չեն. եթէ ինքը հրեշտակ չէ, իր կինը անբարոյական ալ չէ. ժամանակը կատաղութեան չի մղեր զինքը. անոր համար աշխարհը բարի է, կեանքը հաճելի ու Աստուած ազնիւ։

Սակայն, չար հոգին, ունենայ ան խոնարհ թէ ազնուական ծագում, ըլլայ ան հարուստ թէ աղքատ, չի գոհանար ոեւէ ատեն, ոեւէ պարագայի տակ եւ ոեւէ բանով

Անոր տարէ՛ք բլրակի այգիներու ամէնէն պատուական ու քաղցր խաղողները, ան պիտի մոլայ թէ անոնք թթու են. դրէք զայն պալատի մը մէջ, եւ ան պիտի տրտնջայ, թէ հիւղակ մըն է ատ. եթէ օդը տաք է եւ արեւը պայծառ, ան պիտի դժգոհի, թէ ինչո՞ւ չանձրեւեր. եթէ անձրեւէ, ան պիտի դժբախտանայ՝ զանգատելով թէ ինքը թրջած է. տուէք դրամ մը անոր, ան պիտի ըսէ թէ այդ բաւական չէ. տուէք անոր հազար դրամ, ան պիտի քրթմնջէ, թէ ինքը տասը երկինքին պէտք ունի. անոր ըսէք որ ինքը թագաւոր է, ան անհանգստ, դժգոհ չարժումներ պիտի ընէ ու յուզուի. ըսէք, որ ինքը Աստուած է, ան պիտի պոռայ, որ այդ բաւական չէ։

Այս ամէնուն պատճառը այն է, որ անոր մարմինին մէջ գտնուող սիրտը չար է, երակներուն մէջէն արիւնը աղտոտ, եւ իր էութեան բոլոր մասերը փտտած են ու կը ցաւին։

Անոր տեսողութիւնը աղօտացած է թոյնով. իրեն համար ծաղիկը տգեղ բան մըն է. անոր հոտառութիւնը ապականած է. ծաղիկին բոյրը գարշահոտութիւն է իր ռունգերուն մէջ, անոր լսողութիւնը խանգարուած է. թռչունին երգը ժանձրացուցիչ է իրեն համար. անոր շօշափելու զգայարանքը ննջաւոր է. կը կարծէ թէ ուրիշներու ձեռքերը աղտոտ են։ Հոգեպէս խեղճ, ան կ'ամբաստանէ իր բարեկամները, թէ ժլատ են. ըլլալով նենգամիտ, ճշմարտութիւնները յեբիւրածոյ կը յայտարարէ։

×

Թէպէտ դէշ հագուած, թէպէտ խեղճ, թէպէտ գինով ու գլխաբաց, Մարգար քնացաւ այնքան հանգիստ, որքան սուլթան մը, ու խորդաց այնքան ուժեղ, որքան դատաւորը ատեանին մէջ։ Իր երազը, սակայն աւելի մաքուր էր, քան մարգարէինը, ան Աստուած երազեց։ Թէպէտ անոր չունեցած օդի կը հոտէր, բայց իր հոգին անուշ էր։

Վերապացողներու, կոնծողներու, խըժաններու, բանաստեղծներու, երգողներու եւ պարողներու երկար գծին շառաւիղն էր Մարգար։ Ուժեղ գինովներ ու ճարպիկ պատմութիւն պատմողներ շատ կային թէ՛ իր հօրը կողմի եւ թէ իր մօրը կողմի գերդաստաններուն մէջ։

Մարգարի ծնունդով, երկու ընտանիքներու այդ յատկութիւնները ամփոփուեցան եւ կազմեցին փառաւոր ամբողջութիւն մը։ Ուստի, գինով երիտասարդը թէ՛ բանաստեղծ էր, թէ՛ ժուժկալ եւ թէ գինով։ Եւ կամ ընդհակառակն, եթէ կ'ուզէք։

×

Դեռ ամիս մը առաջ, օգոստոս տասներեքին, Մարգար տօնած էր իր ծնընդեան տասնըեօթներորդ տարեդարձը։ Ծնած էր ու պերճախօսութիւնը բաշխած. գլուխը տաքցուցած՝ կամացուկ մը քալեր էր բլուրներու մէջէն եւ սահելով ու զարնուելով գեղջուկ աղաբակապաններու դուռներուն, անոնցմէ խնդրեր էր, որ երջանիկ ըլլան յանուն Սուրբ Կարապետի, որ սուրբն էր լեռներու եւ պահապանը խեղճին ու նուաստին։

Իր ծննդեան օրը, ան այնքան գեղեցիկ երգեց, որ թռչունները, որոնք ստեղծուած են երգելու համար, նախանձեցան ու հեռուները թռան ընկճուած։ Իր մոնչիւնը այնքան ուժեղ էր, որ մղոններով հեռու գտնուող առիւծները իրենք իրենցմէ ամչցան. ան այնքան սրտագին խընդաց, որ բորենիները անգամ իրենց յուսահատութենէն ընկճեցան ու լացին. ան այնքան գլխապտոյտ տալով կայտռեց, որ լեռնայծերը՝ համարելով զայն մէկ գերազան տեսակը իրենց ցեղին՝ երջանիկօրէն մայելով ցատկոտեցին ու խայտացին անոր ետեւէն։

Այդ օրը Մարգար, շատ, շատ գինով էր. հոգին կը սաւառնէր, ու մարմինը աւելի զօրաւոր էր քան բուները խոշոր ծառերուն։

Բայց ատիկա օղիին պատճառած կեղծ ու ժամանակաւոր ուժն էր, եւ երբ առտնը եկաւ, ան գետինը ինկաւ ու անմիջապէս ընկղմեցաւ խոր քունի մէջ։

Ժամեր ետքը, երեկոյեան դէմ, իր եղբայրը՝ Քերոբ, 13 տարեկան տղայ մը, գտաւ զինքը, որ դեռ քունին մէջ կը ժպտէր օրտառուշ, ծալ ծալ եղած եւ թոյլ վիճակի մէջ։

Տղան արթնցուց զայն՝ բաւական ցնցելէ եւ ապտակելէ ետք. եւ յանկարծ խեղճ Մարգարը ոտքի ցատկեց սրտոտյուի.

— Ո՞վ է գիս ապտակողը, ո՞վ կը համարձակի ապտակել Մարգարը։

Տղան, ցաւելով եղբօրը վրայ, ըսաւ.

— Մարգա՛ր, ես եկած եմ քեզի տուն տանելու։

— Քերո՛բն է,— մրմնջեց Մարգար ինքնիրեն, եւ տղուն օգնութեամբ կը կրցաւ քալել

Քունը կարգուրած էր զինքը եւ խենթ խայթն ալ հիւանդացուցած

— Քերո՛բ,— խոնարհաբար ըսաւ տղուն,— եթէ դարձեալ խմեմ, թող Աստուած այս թափէ գլխուս վրայ թո՛ղ դետինը բացուի ու ալ երբեք չ'ըլլամ. ա՜խ գլուխս, գլո՛ւխս. որքա՜ն ծանրացած են անդամներս, որքա՜ն տկար է կամքս եւ որքա՜ն թոյլ հատոյս

Նոյն հին խօսքերն էին, տղան կը ճանչնար իրենց ընտանեկան գիծը

Այո,— պատասխանեց տղան,— հա, այո, ի հարկէ, երբեք պիտի չխմես դարձեալ. կաթիլ մը անգամ պիտի չխմես, Մարգար եղբայր, ասիկա խոստում մըն է, այնպէս չէ՞

— Խոստո՛ւմ մը,— կրկնեց Մարգար ու կեցաւ չէյտնելու համար Այո՛, այո՛, այո՛. գլուխս քարի պէս է ու սատանէն կը ցաւի, կը խոստանամ, կը խոստանամ։

Ան սեղմեց եղբօրը պզտիկ ձեռքը սկսան բլուրէն վար իջնել կամացուկ մը.

— Պէտք է ես մեռնիմ,— մտածեց Մարգար,— տղան մարդուն կը սորվեցնէ մարդ ըլլալ։

×

Այժմ նորէն գինովցած՝ խեղճ Մարգար կը քնանար ու կ'երազէր յաւիտենական քունը. մինչդեռ Մուստաֆա սափրիչը, համբերութեամբ կը սպասէր որպէսզի յաճախորդի մը կամ մօրուք մը ածիլէր, մազ մը կտրէր կամ փտտած ակռայ մը քաշէր։

ՌՈՒ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Անգլ. թարգմ. ՍԱՐԳԻՍ ՋՆԿՐԵԱՆ

ֆուրեան յայտարարութեան ջնջում Գաղեստինէն: Անոր փոխարէն Անգլիոյ հետ կնքուելիք դաշնագրով մը սահմանել արաբ ազգաբնակչութեան անկախութիւնն ու ազգային գերիշխանութիւնը :

Գ.— Խոկոյն կասեցնել Հրէական ներգաղթը: Գոյքոթ յայտարարել սիոնական ապրանքներուն դէմ :

Դ.— Եթէ անգլիական ներկայ քաղաքականութիւնը շարունակուի, ամբողջ արաբական աշխարհը անոր դէմ հանել

Ժողովին տուած որոշումները կը մնան բլլալ չափաւորութեան սահմանին մէջ միանգամայն :

Համագումարը, ուր հաւաքուած պատուիրակներ կը գործեն մէկ մարմնի նման եւ վճռական, ցոյց կուտայ թէ ինչպէս արաբ երկիրներու համրակ կարծիքն ու տեսակէտը միահամուռ են այս խնդրին մէջ :

Վերանորոգ արաբական աշխարհը Պաղեստինի խնդրին մէջ կ'ուզէ արաբական աշխարհի առջեւ երեւիլ մէկ կամքով, մէկ ծրագրով ու վճռական.

Այսպիսի հարցին բարոյական կողմն է ու ոյժ արհամարհելի ոյժ մը, երբ քաղաքական կեանքի մէջ հետաքրքրական խնդիրներ կան :

Պաղեստինը դարձնել համարաբական մեծ կայսրութեան մը անբաժան մասը ու ջնջել հրէական օճախի մը կարելիութիւնը սակայն, կը նշանակէ մերժել Ազգերու Դաշնակցութեան այն որոշումը, որուն համաձայն, Պաղեստինը պիտի դառնար հրէական ազգային տունը մը, ուր հրեայ ժողովուրդը պիտի լծուէր իր անկախութեան եւ քաղաքական վերելքին:

Ահա ինչ բանի դէմ կը ծառանայ Գլուսանը, որ մերժելով կը մերժէ նման միտք մը եւ ծրագիր մը ու կ'որոշէ պայքարի ենթարկել սիոնական ապրանքները, եւ երբ հարկ ըլլայ՝ ամբողջ արաբական աշխարհը հանել Անգլիոյ դէմ որ կը պաշտպանէ հրէական ներգաղթն ու հրէական օճախի մը կարելիութիւնը Պաղեստինի հողին վրայ :

Գատուիրակ մը, որ Գլուտանի համագումարին կը մասնակցէր, իր արտասանած մէկ ճառին մէջ կ'ըսէր թէ աւելի մէջ այլեւս թէ՝ «Պաղեստինի մէջ հրէական պետութիւն մը ստեղծելով Անգլիա կ'աշխատի նոր ռազմախարիսխ մը հաստատել Միջերկրականի եզերքը՝ ընդդէմ Իտալիոյ»։ Պատուիրակը դէմ կը խօսէր Անգլիոյ ծրագրին :

Իրբեւ արդիւնք Գլուտանի համագումարին մէջ տրուած որոշումներուն, կարծես արդէն մտահոգիչ ամպեր կը կուտակուին Պաղեստինի վերայ :

Արաբական աշխարհը իրեն համար կը նկատէ վտանգաւոր հրեայ պետութեան մը կարելիութիւնը Միջերկրականի այդ ափերուն վրայ, նկատի ունենալով հրեայ ժողովուրդին մեծ ու անուրանալի ընդունակութիւններ եւ քաղաքական նպատակները :

Միւս կողմէ կայ 17 միլիոն հրէութեան կամքը, որուն կենդանի եւ գործօն ներկայացուցիչն է Սիոնական մեծ կազմակերպութիւնը, որուն, — քաղաքական դէպքերու դասաւորումով, այս պահուս կը ժպտի կարծես

ճակատագիրը :

Երթալով կ'աճի Միջերկրականի մէջ տիրապետութեան խնդիրը : Ամէն գնով Անգլիա կ'աշխատի իր ազդեցութեան ներքեւ պահել այս ծովը, ուր իր ռազմախարիսխները նուազ ուժով պիտի ըլլան, եթէ ան զրկուի Պաղեստինի ծովեզերեայ գօտիներէն »:

Հայաստան

Ռումաներէն «Միներվա» շաբաթաթերթը իր սեպտ. 9ի թիւով հետեւեալ յօդուածը կը հրատարակէ Լ. Տ. ստորագրութեամբ, «Հայաստան» վերնագրին տակ. .

Արեւմտեան Ասիոյ մէջ, շրջապատուած բարձր լեռներով եւ Կովկասի հարաւային հովէն կտրուած, զետեղուած է այս երկիրը, այնքան տառապեալ՝ որքան իր ժողովուրդը, այնքան փորձութիւններէ անցած՝ որքան իր վրայ ապրող ցեղերը, եւ այնքան լուռ իր տառապանքին մէջ՝ որքան չարաչարուած իր աղուտակաութեան, որ եկաւ հաստատուիլ, խաչակրութեան շրջանին, «Փոքր Հայաստան» կոչուած հողամասին վրայ, — թագաւորութիւն՝ զոր հիմնեց Կիլիկիոյ դաշնակցութեան ընտրանին:

Բուն Հայաստանը երկար ատեն անկախ թագաւորութիւն մըն էր, յետոյ բաժանուեցաւ եւ գժտութեան խնձոր մը եղաւ՝ ռուս կայսրութեան, Պոլսոյ սուլթանին եւ Իրանի շահին միջեւ, որոնք ի վերջոյ իրենց մէջ բաժնեցին զայն:

Հայաստան 1918ին վերագտաւ իր անկախութիւնը, որ կարճատեւ եղաւ, որովհետեւ Հայաստանը կրկին բաժնուեցաւ, այս անգամ Ռուսերուն եւ Թուրքերուն միջեւ: Ռուսիոյ գերիշխանութեան անցած մասը վերածուեցաւ խորհրդային հանրապետութեան մը Երեւան մայրաքաղաքով, իսկ Թուրքիոյ գերիշխանութեան տակ մնացած մասը մայրաքաղաք ունի Կարինը (Ծ. Խ — Այս չիփթութիւնը չատերը կ'ընեն ռումէն մտաւորականներէն)

Այս է, ընդհանուր գիծերով, քաղաքական եւ աշխարհագրական պատմութիւնը այս փոքր բայց հպարտ երկրին:

Այս չփոթութեանց հետեւանքով ոլանք երկիրը կը զրկէին բնական տնտեսական բարգաւաճման մը անհրաժեշտ խաղաղութենէն, կարեւոր մաս մը Հայերու հայրենի ափերէն հեռացաւ. Արեւմուտքի երկիրները տանելով առեւտրական գործունէութեան մը ոգին եւ կենսունակ մտացիութիւն մը՝ որ կը պատշաճի իր ապրած շրջանակին:

Ռումանիոյ մէջ Հայերը հաստատուած են մօտ վեց դարէ ի վեր: Փախուստ տալով Թուրքերուն ջարդէն, անոնցմէ ոմանք հաստատուեցան Մոլտովայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ, ուրիշներ անցան Լեհաստան, ոմանք ալ Թրանսիլվանիա՝ բնակելով Կեռլայի, Ֆրումօսայի եւ Ֆլուժի շրջանակներուն մէջ:

Անոնք մեր մէջ հաստատուելուն պէս՝ կը սկսի առեւտրական կենսունակ գործունէութիւն մը. մէկ կողմէ մեր երկրէն Լեհաստան կ'արտածէն անոնք արմտիք, գինի եւ արջառ, եւ միւս կողմէ Լեհաստանէն մեզ կը բերէն տեղական ապրանքները, հասնելով մինչեւ Կաֆա, ուրկէ ալ մեզի կը բերէն հում կաշի, գորգ, եւ այլն, դառնալով այսպէս Արեւմուտքի եւ Արեւելքի միջեւ յարաբերութեան օղակ մը: Մինչ անոնցմէ ոմանք Մոլտովայի գիւղերուն մէջ կը բուծանէին ձի եւ եղջիւրաւոր կենդանիներ, ուրիշներ քաղաքներու մէջ առեւտուր կ'ընէին կամ արհեստներով կը զբաղէին, մեր իշխաններէն առանձնաշնորհներ իսկ, առժամեայ կերպով, Մոլտովայի մէջ առեւտուրի մենաշնորհը:

Դարերու ընթացքին տարածուեցան անոնք ամբողջ երկրին մէջ, մեզ ընծայելով յայտնի մտաւորականներու համաստեղութիւն մը, — բժիշկ, փաստաբան, եւ այլն:

Առաջին դասն է աս, — այսինքն դասը տեղացի Հայութեան:

Երկրորդ դասը անցագրով ապրող Հայերն են՝ պատերազմէն յետոյ Ռումանիա ապաստանած, Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ դէպքերուն հետեւանքով : Իրենց քաղաքական չփոթ կացութեան հակառակ՝ օգուտ բերին անոնք մեր ազգային տնտեսութեան, որովհետեւ անոնց մեծ մասը դրամագլուխով, եւ ոմանք նոյնիսկ շատ մեծ դրամագլուխով եկան, որ գետեղեցին առեւտրական եւ ճարտարարուեստական ձեռնարկներու մէջ: Ցեղոյ մեզ օգտակար եղան անոնք իրենց թէքնիք ձեռնհասութեամբը եւ իրենց մեկնած երկիրներու մէջ ձեռք բերուած փորձառութեամբ մը: Կարեւոր է եւ այն պարագան որ յարաբերութիւն ունին անոնք Անգլիոյ հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստի գործարաններուն հետ, որոնք մեծ մասամբ Հայեր են:

Համակրանքով միայն կրնանք դիտել ձուլուելու ձգտումը Հայերուն՝ որոնք ամբողջապէս նոյնանալով Ռումէն ժողովուրդին հետ կը դառնան բնիկ քաղաքացիներ գիրենք հիւրընկալող երկրին, այնքան ատեն որքան իրենց հանրային գործունէութիւնը ռումէն կեանքի կշռոյթին կը պատշաճի: Եւ մեր բաղձանքն է որ իրենց առեւտուրն ըլլայ թէ ճարտարարուեստը միախառնուի ռումէն առեւտուրին եւ ճարտարարուեստին հետ՝ ի շահ երկրին տնտեսութեան լաւագոյն բարգաւաճման:

ՀԻՒՍԻՒՍԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ

Եւրոպայի կացութեան բարդութիւններ նկատի առնելու եւ իրենց բռնելիք ընթացքը ճշդորոշելու համար, Շուէտի, Դանիոյ, Ֆինլանտայի, եւ Նորվեկիոյ արտաքին նախարարները ժողով մը գումարեցին, ինչպէս կը հեռագրեն Սթոքհոլմէն : Մասնաւոր կարեւորութեամբ քննուեցաւ սա հարցը, թէ իրերու այս կացութեան մէջ Սկանտինաւեան կամ Հիւսիսային ազգերը ի՞նչ դիրք պէտք է բռնեն Ազգաժողովին մէջ ընդհանրապէս եւ առանձինն պետութիւններու հետ մասնաւորապէս : Նկատի առնուեցան մինչեւ իսկ ազգամիջեան գրական, տնտեսական յարաբերութիւնները, այն տեսութեամբ թէ եւրոպական մարդկութիւնը նոր ձեւափոխութիւններու առջեւ կը գտնուի քաղաքական յայտնի բարդութիւններուն հետեւանքով: Առ հասարակ քննուեցան չէզոքութեան կանոնները եւ արտասովոր դէպքերու միջոցին փոխադարձ ռազմական գործունէութիւնները, հիւսիսական ազգերու նաւային ազատութիւնները Միջերկրականի մէջ: Կը հաստատուի թէ խորհրդաժողովը իւրաքանչիւր մասնակցող պետութեան համար գոհացուցիչ արդիւնք տուած է, համագործակցութեան սկզբունքով :

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղը 1937 — 1938 շրջանին համար ունի չորս խումբեր, առաջին, երկրորդ, ժինեօր եւ մինիմ.

Առաջին խումբը կը մրցի յունական Ա. խումբին դէմ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սեփական դաշտին վրայ որ կը գտնուի Գոմօն, Sdand U. G. A.: Բացումը կը կատարեն Հ. Մ. Ը. Մ. մինիմները ժամը 1.30ին: Առաջին խումբը կը մրցի ժամը 3ին: Բ. խումբը կը մրցի St. Henriի դէմ St. Henri դաշտին վրայ, ժամը 10ին: Ժինեօրները կը մրցին Սէն Ժիւլիէնի դէմ, Սէն Ժիւլիէնի դաշտին վրայ ժամը 10ին:

Մեր մասնաճիւղը իր գոյութենէն ի վեր կը մրցի յունական խումբին դէմ եւ երբեք չէ պարտուած: Անշուշտ իր նոր ոյժերով նոր յաղթութիւն մը եւս պիտի տանի: Կը խնդրուի համակիր եւ խաղացող անդամներէն ներկայ ըլլալ սեպտեմբեր 25 (այսօր, շաբաթ), նուամեայ ժողովին, որուն միջոցին պիտի կազմէ իր խումբերը եւ պիտի տայ պզտիկ խնջոյք մը, քաջալերելու համար իր անդամները : Թ. Գ.

×

ՓԱՐԻԶ.— Այս կիրակի եւս Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը շնորհաւորելի յաղթութիւն մը տարաւ Ս. Ս. Էմֆի առաջին խումբին դէմ 2 — 1ով: Մրցումին ներկայ էին 700էն 800 հանդիսականներ, որոնք գոհունակութեամբ կը ծափահարէին փարիզահայ մարզիկներուն գեղեցիկ եւ կոկիկ խաղարկութիւնը :

Պահեստի խումբը նախորդ կիրակի մրցեցաւ Ս. Ա. Ֆռանսէի պահեստին դէմ.երկու խումբերու հաւասար խաղարկութիւն ցոյց տալով՝ խաղը վերջացաւ 2—2ով:

Վաղը, կիրակի 26 Սեպտ. մեր Ա. խումբը կրկին կը մեկնի դաշտ, այս անգամ Granville քաղաքը մրցելու տեղին համբաւաւոր խումբին դէմ: Այս քաղաքը կը գտնուի Փարիզէն 328 մղոն հեռու դէպի հիւսիս-արեւմուտք, Մանշի ծովու եզերքը:

Ժամադրութիւն, — շաբաթ երեկոյ ժամը 5 ու կէսին Gare Montparnasse, շոգեկառքը կը մեկնի 5.50ին:

Գալով պահեստին, կը մրցի Ա.Ս.Բ.Թ.Թ.ի Ա. խումբին դէմ ժամը 1 1/4 Արքէօյի մէջ: Ժամադրութիւն 12.15 Porte d'Orléans.

Միսակ Երամեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Քիչ վերջ խօսքը ընդհանուր պատերազմի շուրջ դարձաւ: Մարդասպանութենէ ճառեցին: Մայքօվա, որ շատոնց գիտցի ու կրթուող մը էր, ձեռքը ցուցնելով ըսաւ.— «Այս ձեռքերովս ինք բոլշեւիկներ սպաննեցի փախուստս առաջ»: Սենեակին մէկ անկիւնը կծկուած Գերմանը ըսաւ. — «Իսկ այդ սպանութիւնը ո եւ է հետք չթողո՞ւց ձեր վրայ»:

Մայքօվա պատասխանեց.

— Վերջին տարիները մարդ չսպաննող մնա՞ց :

Այս միջոցին Թէհլիրեան խօսքի խառնուելով ըսաւ Գրիգորին.

— Կը կարծեմ որ մարդ սպաննելը տեսակ մը հաճոյք կը պատճառէ մարդուն: Մանաւանդ երբ մարդ կանխամտածումով, վրէժխնդրութեամբ եւ կամ պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու համար կը գործէ այդ ոճիրը, աւելի մեծ գոհունակութիւն մը կը զգայ: Օրինակի համար դահիճները. անոնք միայն տրուած վճիռ մը գործադրած կ'ըլլան :

Թէհլիրեանի այս խօսքերը ռուս պարուհի Մայքօվայի ուշադրութիւնը հրաւիրեցին, առաջին անգամ ըլլալով խոր ակնարկով մը քննեց զայն: Վերջը ծաղրական եղանակով մը ըսաւ.

— Տեսէք այս երիտասարդը: Ինչեր կը մտածէ: Անշուշտ ձեր այս մտածումները միայն խօսքեր են. խնդիրը երբ գործի գայ, ի հարկէ դառնուկ կը դառնաք, չէ՞ ... :

Մայքօվայի այս խօսքերը երբ թարգմանուեցան Թէհլիրեանի, շատ նեղացաւ ան, սակայն չկրցաւ ձայնը հանել: Բարկութենէն ինքն իրեն ըսաւ

— Գառնո՞ւկ... թէ գայլ, օր մը կը տեսնէք :

Քիչ վերջ հիւրերը մեկնեցան: Թէհլիրեան երբ առանձին մնաց Գրիգորի եւ Վահանի հետ, ըսաւ անոնց.

— Երկու շաբաթ առաջ Կոմիտէի կողմէ ձեզի հրահանգուած էր որ կարեւոր գործի մը համար Պերլին գալիք ընկերոջ մը ձեր կարելի օժանդակութիւնը տրամադրէք: Ձեր սպասած ընկերը ես եմ: Իսկ կարեւոր գործը Թալէաթ փաշայի սպանութիւնն է, որուն մահավճիռը տրուած է Կոմիտէի կողմէ :

Վահան եւ Գրիգոր երբ այս լուրը լսեցին, իրենց տեղերէն վեր ցատկեցին եւ հարցուցին.

— Մեր երկուքէն ո՞ր մէկ պիտի ըլլայ սպանիչը:

— Հոգ մի ընէք, Թէլաթի պաշտօնը ինծի վերապահուած է: Դուք միայն պիտի օգնէք ինծի եւ պիտի սորվեցնէք թէ՝ Թալէաթ ո՞ւր կը նստի, ի՞նչ գործով կը զբաղի, ե՞րբ դուրս կ'ելլէ եւ ո՞րոնց հետ կը պտտի: Ես գերմաներէն չգիտնալով եւ Պերլինի փողոցներուն ալ ծանօթ չըլլալով չեմ կրնար հասկնալ այդ մանրամասնութիւնները: Բայց եւ այնպէս այդ բոլոր գործերը ձեզի հետ միասին հետապնդելու յառաջ եմ .

Գրիգոր պատասխանեց.

— Մենք արդէն Իթթիհատ Թէրաքքի Պերլին փախչող անդամները կը հետապնդէինք: Սակայն քանի որ այլեւս գործի ժամանակը եկած է, մեր քննութիւնները աւելի կը սաստկացնենք: Հետեւաբար Թուրքերու գրաւուած թաղերը տեսական հակողութեան մը կ'ենթարկենք : Օրինակի համար Տրապիզոնի նախկին կուսակալ Ճէմալ Ազմի ծխախոտի խանութ մը բացած է. Թուրքեր շատ կուգան այդ խանութը: Անկէ զատ կայ նաեւ թրքական ակումբը: Եթէ ուշադրութիւն ընենք կրնանք անոր հետքը ճշդել :

Վահան շատ յարմար չգտաւ Գրիգորի այս առաջարկը եւ ըսաւ.

— Եթէ քու ըսածիդ պէս շարժինք գործը պատասխանատուութեան ձգած կ'ըլլանք: Այդ կերպով գուցէ ամիսներով յետաձգած կ'ըլլանք արդիւնքը. Մէկ կողմէ երբ այդ ուղղութեամբ քննութիւններ կը կատարենք, միւս կողմէ ալ տարբեր ձեռնարկներու պէտք է դիմենք: Այս պատճառաւ ալ պէտք է դիմենք բարձր անձնաւորութեանց. Ինչպէս ծանօթ է, Գերմանիա ամբողջութեամբ ընկերվարական դարձած է: Հին մարդիկ նորերուն ըրածները սխալ կը գտնեն եւ զարմանալու կ'աշխատին: Գերման պետական մարդոց հայկական տարագրութեան խնդրին մէջ պատասխանատու ըլլալը կը խօսուի: Մենք պէտք է օգտուինք այդ պարագաներէն: Ես Պերլինի ոստիկանական կազմին մէջ քանի մը ճանչցուորներ ունիմ: Անոնց մէջ կան նաեւ Թրքատեացներ: Կրնանք օգտուիլ անոնցմէ, ի հարկին կատարեալ վերապահութիւն ցոյց տալով

Թէհլիրեան երկու տեսակէտներուն ալ համամտութիւնը յայտնելով, ըսաւ.

— Շատ կարեւոր խնդիր մը կայ որ պէտք է աչքի առջեւ ունենանք: Կոմիտէն երեք ամիս պայմանաժամ տուած է Թալէաթի մասին տրուած մահավճիռին գործադրութեան համար: Ուրեմն մինչեւ երեք ամիս մեր գործը լմնցուցած պէտք է ըլլանք: Մարտի վերջերը լրացած կ'ըլլայ պայմանաժամը:

Թէհլիրեան այս յայտարարութիւնները ընելէ վերջ ոտքի ելաւ: Գրիգոր եւ Վահան հետեւեցան անոր: Հրաժեշտի միջոցին որոշեցին յաջորդ օրուան իրենց ծրագիրը:

Թէհլիրեանի Պերլին եկած օրէն ի վեր երկու շաբաթ անցած էր: Այժմ Թիրկարթէն պանդոկէն ելած եւ Ուկսպուրկ փողոցի թիւ 51 բնակարանը տեղաւորուած էր: Թուրք ուսանողները հեռացած ըլլալով այդ տունէն, Թէհլիրեան սեւէ արգելք չէր տեսներ Գրիգորի հետ բնակելու: Այդ տան մէջ Արէլեան անունով ուրիշ Հայ մըն ալ կը բնակէր:

Թէհլիրեան եւ իր ընկերները քանի մը օրէ ի վեր տեղեկացած էին որ Թալէաթ փաշա Հարտէնպէրկ փողոցի թիւ 4 տունը կը բնակի: Ինչպէ՞ս տեղեկացած էին ատոր: Կարելի չէ այդ պարագան որոշ կերպով լուսաբանել:

(Շար.) (9)

ԼՈՒՍԱԴԵՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

—Որդի. բէկ, ըհը՛մ, աչքերս լաւ չեն զօրեր. երեք քսան եւհինգ տարեկան եմ— պահ մը ուշադրութեամբ Գեւոյի դէմքը դիտելով, Աստուած վկայ չեմ ճանչնար... ո՞ր տեղացի կ'ըլլաս հրամանքդ

- Խասաւրայ եմ, Տէր Սահակ, էլ ըսի՛մ...

Խեղճ ծերունի քահանան ձեռքերը տրորելով ճիգ կը թափէր անցած դարձած մարդիկը յիշելու, մէկու մը նմանցնելու այդ դէմքը: Զէ՛, Տէր Սահակ փառահ էր, կեանքին մէջ չէր տեսած ա՛յդքան տպաւորիչ ախրական դէմքով Հայ մը: Եթէ միայն քիչ մը լինէր Առիւծ Գեւոն. է՛հ, անոնց մէջ այնքան աղուոր բէկեր կային, աչքառու կտրիճներ, նոյնիսկ աւազակներ, հսպարտ, վայրագ, առնական կերպարանքով մարդիկ, թերեւս անոնց մէջ գտնուէր անոր նմանը: Հայը խեղճ ծնած, վիզը ծուռ, նոյնիսկ տղուն համար Հայն ալ անճշտ դիմագիծով կը լինէր, որուն վրայ անբացատրելի բան մը կար, անհերեւոյթ բող մը, հեզութեան կամ խեղճութեան. Իսկ Տէր Սահակի մօտ նստողը, մեղայ, մեղայ, կարծես թռչուն լինէր, բէկի հով մը ունէր վրան, աշիրէթի արիւն երակներուն մէջ: Ինչպէ՞ս չէ, Խասաւրի ժողովուրդ ճրծ ու սիրտով մատներուն վրայ կըրնար համրել Տէր Սահակը, բայց քամի նստո՞ղը ... Զէ՛, այդ մարդը գինք ձեռք առած կ'երեւէր, Խասաւրցի չէր կրնար լինել:

Տէր Սահակ բաւական ժամանակ Առիւծ Գեւոյի դէմքին նայելէ վերջ՝ գլուխը բացասաբար շարժեց.

— Զաքօ Գեւոն չէ չէի՞ր ճանչնար:

— Է՜, — բացագանչեց Տէր Սահակ, ձեռքը ոտքը դող ելած:

Ո՞վ չէր լսած Ռէս Գեւոյի պատմութիւնը: Ամբողջ Ալաշկերտի շրջանին մէջ կա՞ր տուն մը համբաւուած հացով ու պատուով ինչպէս անոր նահապետական մեծ տունը. կա՞ր Հայ մը որ լսած չլինէր անոր պատմութիւնը:

Խուցի մէջ գտնուողները լարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէին այդ անսպասելի խօսակցութիւնը : Թոփալ Սատամեան քաշուած խուցի վարի անկիւնը, մտիկ կ'ընէր առանց այդ խօսակցութենէն բան մը հասկընալու: Առիւծ Գեւոյի յանկարծական տխրութիւնը զարմացուցեր էր զինքն առանձին ալ մնացած չունէին որ պատասխանը հարցնէր

— Տէրտէր, Ռէս Գեւոն քանի՞ զաւակ ունէր, էդ գիտո՞ս...

—Օրհնած. երկու հատ, մէկ՝ Սարգիս, մէկ ալ Ալօյան. Սարգիս էս երկու երեք տարի կ'եղնի մեռաւ:

— Տէր Սահակ, Ալօյանը ի՞նչ եղաւ:

— Ալօյա՞նը... — անցեալի սարսափելի յիշողութիւնը յամրացուց ծերունի քահանան, որ սարսափահար կը նայէր Առիւծ Գեւոյին:

Ալօյանը ի՞նչ եղաւ,— հարցումը կրկնեց Առիւծ Գեւոն:

— Ալօյա՞նը, Աստուած ողորմի հոգուն, խեղճ պատը, Մելիք Ալօյանբէկը կտրիճ բարաիկիթ երիտասարդ մըն էր,— ընդմիջումներով սկսաւ պատմել Տէր Սահակ, — ես ըսեմ քեզն, դու ըսէ էրսուն տարի առաջ Ալաշկերտու շրջան խրը քամբախ ու վերան եղնէր: Զիլանցի Ռաշիտ բէկ, սատանիրաց քայլ եղնի էնոր սեւ հոգին, Խասաւրայ Տէր Եղիշու աղջիկ կը տեսնայ, կը հանէ, կ'ուղէ իր լամ-կուն հարս առնի ... Հայ քրիստոնեայ աղջիկ քրտու հա՞րս, մեղայ մեղայ իմա՞լ կ'եղնի ... Տէր Եղիշէն ոտք ձեռք կ'իյնայ, Առաջնորդարան, Գատրիարքարան իրար կ'անցնէ, խապար կը հասցու մեծ վէզիրի ականջ

Ռաշիտ բէկ, իմալ որ թագաւոր վեր Ալաշկերտի դաշտին :

Կտրածը կտրած, կապածն է կապած: էն ո՞վ սիրտ կ'ընէր էնոր դէմ կենէր, ղհրաման չկատարէր: Ռէս Գեւոն չէ, պատուով անունով իշխան, Աոլճամադու Մելիք Ալօյանբէկի տը՛ղան, իմա՞լ կարար էդ պղծութեան դիմանալ:

Խապար ճամբեց Ռաշիտ բէկին, ըսաւ, որ է, էդա բան չեղնիր. Քիրամ՝ Քիւրտ աղջիկ չի պակսիր, արի բէկ, ձեռք քաշի էս տնօրէն բանէն, խուրճինով ոսկի կը բերեմ քու տղի հարսնիքին, եա չէ քիրվա կ'եղնիմ »:

Բոլորը լարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէին: Եթէ մէկը նայելու լինէր Առիւծ Գեւոյի դէմքին՝ պիտի տեսնէր անոր գունաթափ դէմքը, որու վրայ կաթիլ մը արիւն չէր մնացած: Ըստ երեւոյթին հանդարտօրէն նըստած, երկու ձեռքերու մատները իրարու անցուցած կը ճմլէր, կարծես պիտի փշրէր զանոնք հոգեկան խռովք ծածկելու համար: Պահ մը հանգստանալով Տէր Սահակ շարունակեց.

— Ռաշիտ բէկ չէ ի՞նչ օրուայ Ռաշիտ բէկն էր, որ գիր խօսք գետին ձգէր: Ղօլամներուն հետ զլան կը ճամբէ Խասաւր, որ Տէր Եղիշու աղջիկ զօրով բերին: Ռէս Գեւոն չէ իր մշակներուն հետ կալը կ'եղնի: Մէկ չէ գեղացի հասարի ձէն աշխարհ կը բռնի, ժվայ ամեն տարան, հա տարան գԱլաշկերտու խէնծ: Կալ ու կալուոր իրար կ'անցնին, Ռէս Գեւօ մշակներաց հետ կը վազէ գեղ: Ալօյան խրց իր հէր տունը չուտ, կը հասնի տուն, պատն ի վեր կախուած չէչխանի հրացանը կ'առնէ դուրս կը վազէ : Ու ի՞նչ տեսնայ : Ռաշիտ բէկու լաճ Զամշուտ բէկը Ալախէնի մազեր քաշելով ձիու վրէն կը գնէ զաղջիկ:

Մեր Ալօյան, լուս իջնայ վեր էնոր գերեզմանին, ծունկ գետին կը կպու, չէչխանէն կ'արձակէ: Իմալ որ միրր կտրուկ հաւ ձագը, Զամշուտ բէկը մէջ հողերաց կը տապլակի: էդ սհաթին Ռէս Գեւօն չէ իր մարդերանցով գեղ կը մտնի: Ռաշիտ բէկի զօլամներ զԱլախէն թողած զԶամշուտ բէկ կը թացուն վեր ձիուն ու փախեր որ փախչիս :

Առիւծ Գեւոյի հնչաւութիւնը ծանրացած, կուրծքը փքոցի նման կը բարձրանար եւ աչքերը վայրագօրէն կը փայլէին :

— Զամշուտ բէկի սպանութիւն, — շարունակեց քահանան,— իմալ որ երկինցուց կայծակ իջնէր վեր Ալաշկերտու դաշտին: Ողջ երկիր սասանեցաւ. Ռէս Գեւօն զԱլօյան փախուց Ռուսաց սինոր. Կարգուեցաւ քաղաքը մօտ իր քաւորանց ... Իմ աչք քառնար, լոսենէի էն զուլած օրեր :

Քրտեր շատ թալան արին, անտարական Հայեր մորթեցին վեր ճամբաներուն: Հինգ օր չէ անցուկ չէր, է-խինծ: Կալ ու կալուոր իրար կ'անցնին,

Նոնք եկան վեր Խասաւրի: Ռէս Գեւօն ծածկուաւ մէջ վանքի պահարաններն :

Էլ ի՞նչ ըսեմ: Գեղ թալնեցին, Ռէս Գեւոյի տուն իմալ որ անապատ եղնէր, ցախաւել մըն էլ չմնաց: Տարին, տարին Ռէս Գեւոյի ամրաւ հարստութիւն: Տաւար, ոչխար մաքրեցին առնդւաներ, մէկ լէ գոմէշ մշակ մորթեցին վեր տան շէմքին: Խռուց վերջ Ալաշկերտու դաշտ հանդարտաւ: Ռէս Գեւօն էլ դուրս եկաւ ժամէն: Մտաւ իր տուն, տեսաւ դաւրուած օճախ :

Ծնկան եկաւ մէջ թոնրատան, փառք եսուր Աստուծոյ, «փառք քէ Աստուած, փառք քէ, մալ ու հարստութիւն նորէն կեղնի, իմ Ալօյան անորինաց ձեռքէ ազատուաւ »: Ալօյան չէ, Կազզուանաւ կանցնի Ղարս, էն տեղէն ալ Գաթում: Վերան եղնի Գաթում քաղաք, հինգ վեց ամիս կ'անցնի չանցնիր սեւ խապարը հասաւ Խասաւր: Ալօյանը բարակացաւով մեռած էր էլ էս ցաւուն իմա՞լ դիմանար Ռէս Գեւոն: Դարտ էրաւ, որդու կսկծուց մեռաւ լուսահոգին :

Տանը լռութիւն մը տիրեց խուցին մէջ :

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

աղքնելու մասին ալ՝ Ազգ. Մեծ Ժողովին ցաւը կը յայտնեմ ու կը մաղթեմ որ առաւել օրինակ ըլլայ ուրիշ հայրենակիցներու :

Ընկերներ, ճշմարտութիւնը Թուրք ազգին եղածին պէս պարզած ատեն, կ՚ուզեմ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել այսքան երկարատեւ եւ հանրապետական օրէնքները յամենայն դէպս քալեցնելու համար ցոյց տրուած հաստատամտութեան եւ սառնութեան դէմ իսկ, կորուստներուն համեմատաբար թեթեւ ըլլալուն վրայ։ Թէեւ զէնքերը շատ եղած են եւ ոչ մէկ վարանում ցոյց տրըւած է զէնքերը գործածելու համար, ապստամբներու դէմ զէնք գործածող բանակը եւ ոստիկան զինուորները վերջին ատենն գթութեամբ շարժած են կեանք մը փրկելու եւ պաշտպանելու համար։ Այս է պատճառը որ կորուստները սահմանափակ եղած են :

Ապահով եմ թէ Ազգ. Մեծ Ժողովը գոհ պիտի մնայ։ Ապստամբութեան մասնակցող բոլոր աշիրէթապետները դատարան յանձնուած են։ Անոնք հանրապետական օրէնքներուն իրենց համար նշանակած վճիռները դատաւորներուն բերնէն պիտի լսեն :

Ընկերներ, Թունճէլիի դէպքը ամենավերջին օրինակը եղած է ցոյց տալու տեսակէտով թէ՝ հանրապետական վարչութիւնը զօրաւոր ըլլալու չափ արդար է, յառաջ տանելու համար բարօրութեան, վերաշինութեան նպատակակէտները։ (Բուռն ծափեր)։

*** Խորհրդէն կը հեռագրեն սեպտեմբեր 18 թուականով —

Սէյիտ Րիզայի հարցաքննութիւնը երէկ եւս շարունակուեցաւ։ Հարցաքննութեան ընթացքին թէեւ խուսափողական պատասխաններ տուած է, բայց այնպէս կը հասկցուի որ կարգ մը կարեւոր յայտնութիւններ ըրած է ։ Սէյիտ Րիզա այսօր բանտի տնօրէնին դիմելով կարգ մը խնդրանքներ ըրաւ ։ Այս առթիւ ըսաւ թէ, իր տղան՝ Հիւսէյին չի ճանչնար իր սեփական հողերը եւ խնդրած է որ սեփականութեան թուղթ չտրուի անոր ։

Նախ քան դատավարութիւնը՝ ձերբակալուած ցեղապետները դէմ դիմաց պիտի հանուին :

Ճափոնցիները կ՚ուզեն կր ...

Ճափոնական օդանաւերը հինգշաբթի օր ռմբակոծեցին Քանթոնը, սպաննելով 3000 Չինացիներ։ Բազմաթիւ կէտերու վրայ հրդեհ ալ ծագեցաւ եւ ամբողջ թաղամասեր մոխիրի վերածուեցան ։

Չինաստանի մայրաքաղաքը՝ Նանքին միշտ վտանգի տակ է։ Կը թուի թէ ճափոնական օդանաւերը ամէն օր արշաւանքներ պիտի կատարեն, ամբողջապէս քանդելու համար Նանքինը ։

›››› • ‹‹‹‹

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, այսօր շաբաթ, 30,000 գերման զինուորներ պիտի շարուին Միւնիխի ճամբուն վրայ, զինուած հրացաններով եւ սուիններով։ Բոլոր նախարարները կայարան պիտի երթան, իրենց գլուխն ունենալով Հիթլերը։ Երկու Առաջնորդները քով քովի պիտի նստին, յատկապէս յինուած ինքնաշարժի մը մէջ։ Երեք յաղթական կամարներ շինուած են այս առթիւ ։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ զօրեղ հաստատութեան պաշտօնեաներէն 20 Անգլիացիներ եւ Ամերիկացիներ հրաման առացան հեռանալու երկրէն, համաձայն նոր օրէնքին, որ կը սեղմէ օտարականներու մասնակցութիւնը ։

ԻՏԱԼԱՑԻ Քանթելլի, որ օդը պիտի հանէր Սէլայէրի փապուղին, երեք տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Պալթիկի նաւատորմին զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց Կ. Ցաչի երկու պաշտօնեաներ եւ երկու սպաներ, որոնք ամբաստանուած էին թէ թունաւորած են նաւաստիներու ուտեստը։ Վճիռը անմիջապէս գործադրուեցաւ ։

Րաֆֆիի ծննդեան ճարեւորուեակր Մարսիլիայ մէջ

Մեծանուն վիպասան եւ Հայ Ազատագրութեան ռահվիրայ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը պիտի տօնուի Մարսիլիայ մէջ, յառաջիկայ Հոկտեմբեր 24 եւ 31, Շաբաթ եւ Կիրակի երեկոյեան։

Յոբելենական հանդէսները տեղի պիտի ունենան Նախագահութեամբ Կաթող. Պատուիրակ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ եւ հովանաւորութեամբ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, գործօն մասնակցութեամբ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ աջակցութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ. Երիտասարդաց, Հայ Երաժշտական Միութեան, Ազգային, Հայրենակցական, Վերաշինաց, Մարզական, Երիտասարդական եւ այլ կազմակերպութեանց։

Գործադիր Յանձնախումբի կազմն է.—

Նախագահ՝ Գարեգին Եպիսկ. Խաչատուրեան, Ա. Ատենապետ՝ Կ. Փոլատեան, Բ. Ատենապետ՝ Ռ. Հալաճեան, Ա. Ատենադպիր՝ Տ. Թագոյեան, Բ. Ատենադպիր՝ Կ. Մելքոնեան, Գանձապահ՝ Վ. Յահաթճեան, Խորհրդականներ՝ Գ. Գ. Ե. Արմէն, Վ. Գույումճեան, Կ. Ուզունեան, Ա. Քէօսէեան, Ս. Չէօրէքճեան, Ս. Տիրատուրեան, Վ. Խայիկեան, Կ. Գոլիկեան։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ է Իսի լէ Մուլինոյի «Զաւարեան» կոմիտէի ժողովը որ տեղի պիտի ունենար այսօր, Շաբաթ երեկոյ։

ԳԱՆԵԼԷ-ՔԱՅԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։ ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ :

Դ-Լաւ. Աէն

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը կիրակի. 26 սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։ Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ կոմիտէի ընտրութիւն։ Կը խնդրուի Ս. Շամոնի «Վարուժան» խումբի եւ Թալոտիէռի ընկերներէն անպայման ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ժողովին։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 26 սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 1ին սովորական հաւաքատեղին՝ Խիստ կարեւոր օրակարգ՝ կը խնդրուի Սէն-Ռամպէրէն ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» եւ «Իշխան» ենթակոմիտէներու եւ «Վահագն» խումբի միացեալ ժողովը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, 25 սեպտ. երեկոյ ժամը 9ին «Չանըրկեան» սրահին մէջ։

«ՆԻԿՈԼ-ԴՈՒՄԱՆ» խումբի ժողովը՝ կիրակի, 26 սեպտ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Դաշնակցութեան ցան մէջ։

«Վռամեան» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ՚ունենայ կիրակի, 26 սեպտեմբեր, երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքավայրին մէջ։

Վերոյիշեալ ժողովներուն կը խօսի ընկեր ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի Հայ Երիտ. Միութեան կողմէ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ կէս գիշեր

45, Ռիւ տը լա Տէֆանս, Գարակէօզեանի սրահին մէջ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Կը նուագէ Նիհաւա Նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Գ. Տ. Ցնոսեանի

Մախքերու մասնակցութեան համար 3 ֆրանք

ՏԱՆՕԹ.— Նոյն օրը տեղի կ՚ունենայ Միութեան վիճակահանութիւն

Ֆութպոլի Ա. սեռի ախոյեանական մեծ մրցում

Հ. Մ. Ը. Մ. ԸՆԴԴԷՄ ՑՈՒՆԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻՆ

26 ՍԵՊՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՊՈՄՈՆԻ ԴԱՇՏԸ

Հինգ տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Հ. Մ. Ը. Մ.ի առաջին խումբը դարձեալ իրեւու յունական խումբին դէմ։ 1925էն մինչեւ հիմա, ախոյենական թէ բարեկամական մրցումներու ատեն, Հ. Մ. Ը. Մ. ոչ մէկ պարտութիւն չէ կրած Յոյներէն։ Այս անգամ ալ մեր տղաքը ամէն ճիգ պիտի թափեն չպարտուելու համար անոնցմէ

Հայ հասարակութեան կը մնայ խուռներամ գալ դաշտ եւ քաջալերել մեր կորովի մարզիկները։

ԺԱՄԸ 2ԻՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՄԻՆԻՄ ԽՈՒՄԲԸ ԸՆԴԴԷՄ ՍԷՆ ԺԻԼԻԷՆԻ ՄԻՆԻՄ ԽՈՒՄԲԻՆ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Վարչութիւնը կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները յառաջիկայ Շաբաթ 25 Սեպտ. երեկոյեան ժամը 8.30ին Ինշայէ-ժողովի, ուր պիտի հաղորդուի խաղացողները ապահովագրելու պայմանները ։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Յառաջիկայ Կիրակի. 26 Սեպտեմբերին Առնուվիլ լէ-Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ պիտի կատարուի Մատաղի օրհնութիւն։

Այս առթիւ 25 Սեպտ. Շաբաթ իրիկուն հանդիսաւոր Նախատօնակ եւ մատաղի գնում պիտի կատարուի :

Կիրակի օրուան եկեղեցական արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ քարոզէ Տէր. Տ. Վռամշապուհ Եպիսկոպոս Քիպարեան. պիտի պատարագէ Տ. Աղգէ քահանայ Փայլակ. պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին Փարիզէն հրաւիրուած մասնաւոր երգչախումբ-դպիրներու կողմէ։

Ցետ աւարտման Ս. պատարագի մատաղի բաշխում։

Կը հրաւիրուին Փարիզէն եւ շրջակայքէն հաւատացեալ ժողովուրդը։

Սկիզբն ժամերգութեան ժամը 8. Ս. պատարագ ժ. 10, քարոզ, հոգեհանգիստ՝ ժ 11։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑ.— Gare du Nordէն Villier-le-Bel Gonesse 8.49. — 8.59.— 10.05.— 11.05.

Վերադարձ Առնուվիլէն փարիզ 13.24.— 13.47.— 16.12.— 17.27:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Տ. Կ. Իսուչի Մարսէյլի Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր երեկոյեան դասընթացքը կը վերսկսի Հոկտեմբերի սկիզբը. 20 Ռիւ տէ Ցոմինիքէն, Մարսէյլ Արձանագրութեանց ամար դիմել Հինգշաբթի 3—5:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

›››› • ‹‹‹‹

Ամէն անգամ, երբ յայտնւում էր այդ երիտասարդը, մեծ ուրախութիւն էր պատճառում ծերունի Խաչօի տանը : Նա այն աստիճան ընտանեցած էր, որ բոլորը վարւում էին նրա հետ, որպէս իրանց գերդաստանի անդամներից մէկի հետ ։

Մտնելով Օ... գիւղը, նա իր փոքրիկ քարվանը, որ բաղկացած էր մի քանի բեռնակիր գրաստներից, ուղիղ քշում էր դէպի ծերունու տունը, բեռները ցած էր բերում եւ այնտեղ շաբաթներով մնում էր, մինչեւ իր առեւտուրը վերջացնելով, կրկին ճանապարհ էր ընկնում ։

Թոմաս էֆէնտու գալուց մի օր յետոյ յայտնուեցաւ երիտասարդը. նա հանդիպեց կալուածատէրին Խաչօի տան դրանը, երբ իր բեռները ցած էր բերում ձիաներից ։

— Ա, դու այստե՞ղ ես, ասաց երիտասարդը մօտենալով էֆէնտուն, եւ անպատշաճ երեսը խաչակնքելով. Ախ, սատանայի երես տեսայ, էլ այս անգամ իմ գործը չի յաջողուի ... յանուն Հօր եւ Որդւոյ ...

Էֆէնտին խիստ պտտրժակով ծիծաղելով, բռնեց երիտասարդի ձեռքը եւ ուղիղ նրա երեսին նայելով ասաց.

— Խենթ ես, խենթ ես, հազար անգամ ասել եմ, որ դու խենթ ես։ — Լաւ, դու այն ասա, ոսկ բերե՞լ ես ինձ համար ։

— Մի քիչ զահրումար եմ բերել որ խմեմ, եւ այդ խեղճ գիւղացիները քո ձեռքից ազատուեն, պատասխանեց երիտասարդը նոյնպէս ծիծաղելով ։

Այնտեղ հաւաքուած էին մի քանի գիւղացիներ, որոնք օգնում էին երիտասարդին բեռները ցած բերելով եւ ներս տանելով ։ Էֆէնտին նկատեց, որ անպատշաճ էր խենթի հետ գիւղացիների առջեւ այս տեսակ կատակներ անել, չասած հնազանդ, ասելով, որ գիւղացիք գործեր ունի, եւ աւելացրեց, թէ ճայը միայն կ՚ուտեն։

— Քեզ հաց ուտելը մեղք է, ասաց նրան երիտասարդը :

— Ախար էլի պոչը ոչ կ՚երկարի եւ ոչ էլ կը կարճանայ, — քո խելքն էլ այդպէս է, պատասխանեց կալուածատէրը ։ — « Էշին Երուսաղէմ էլ տանես, էլի էշ կը մնայ », երբեք մարդ դուրս չի գայ, աւելացրեց նա :

— Ախ, երբ որ դու սկսեցիր քո էշավարի առակները, էլ վերջը չկայ, ասաց երիտասարդը և երեսը շուռ տուեց ։

Էֆէնտին հեռացաւ ։

Արդէն ծերունի Խաչօի տան մէջ մեծից մինչեւ փոքրը լսել էին, որ Վարդանը եկել է — այդպէս էր երիտասարդի անունը, եւ անհամբերութեամբ սպասում էին, մինչեւ նա իր բեռները կը ցարանէր ։

Ով առեն նրան մի բան չէր պատուիրել բերելու իր համար։ Նա բեռները տարաւ եւ դարսեց տան օդայի մէջ, եւ տնտեսը վրայ թափուեցաւ խաչօի տան ամբողջ բանակը։ Մէկը հարցնում էր. «բերեցի՞ր իմ պատուիրած կօշիկները»։ միւսը հարցնում էր. բերեցի՞ր իմ պատուիրած գլխարկը» — մի խօսքով, ամէն կողմից մի ձայն էր լսւում, եւ ամէն կողմից պահանջումներ էին անում, եւ մինչեւ անգամ փոքրիկ երեխաները, նրա փէշերից բռնած, զանազան բաներ էին պահանջում եւ հանգստութիւն չէին տալիս ։

— Բերել եմ, բերել եմ, պատասխանում էր երիտասարդը, ամէնից ուզածը բերել եմ ։

— Դէ տուր, դէ տուր, ձայն էին տալիս ամէն կողմից ։

— Ցօ սատանի լակոտները, ասում էր երիտասարդը, — թողէք մի հանգստանամ, յետոյ բեռներս բաց կ՚անեմ, ինչ որ ուզում էք կը տամ ։

— Հիմայ, հիմայ, կրկնում էին ամէն կողմից ։

Տանեցիք այնքան սովորել էին Վարդանին, որ այլ եւս ուշադրութիւն չը դարձրին նրա վրայ, եւ սկսեցին իրանք բաց անել հակերը. Երբ կապերը եւ փաթոթները արձակեցին, այնուհետեւ բոլորը վրայ թափուած, սկսեցին խլել պահանջած իրեղէնները։ Երիտասարդը հեռու կանգնած, բաւականութեամբ նայում էր նրանց ուրախութեան վրայ, եւ ծիծաղելով ասում էր ։

— Այ, ձեր տունը չը քանդուի, Քրտերն էլ այդպէս չեն թալանում վաճառականի ապրանքները ։

Բայց միայն մէկը, որ մօտ չեկաւ նրա հակերին, դա Ստեփանիկը կամ այժմեան Լալան էր։ Նա հեռու կանգնած, նայում էր եւ երբեմն ժպտում էր ։

Երիտասարդը մօտեցաւ նրան եւ հարցրեց ։

— Դու ինչո՞ւ մի բան չես վեր առնում ։

— Ի՞նչ վեր առնեմ ... պատասխանեց նա կարմրելով ։

Եւ իրաւ, ի՞նչ վեր առնէր նա։ Նրա կեղծ եւ ծպտեալ դրսթութիւնը վաղուց արդէն ձանձրացրել էր նրան, իսկ աղջկայ պատկանող մի բան նա վեր առնել կարող չէր։ Վարդանը հասկացաւ նրա միտքը եւ հազիւ լսելի ձայնով ասաց.

— Ես քեզի համար մի լաւ բան եմ բերել ։

— Ի՞նչ բան. Հարցրեց աղջիկը նոյն պէս մեղմ ձայնով ։

— Յետոյ կը տամ, բայց ... պէտք է չը տեսնէ ...

Լալան կրկին ժպտաց եւ հեռացաւ։

Վարդանը քսան եւ հինգ տարեկան երիտասարդ էր, բարձրահասակ, ամուր կազմուածքով եւ դէմքի խոշոր գծագրութեամբ, որ չէր կարելի ասել, թէ գեղեցիկ էր։

Նրա մեծ, սեւորակ աչքերը առանձին ազատական արտայայտութիւն ունէին, իսկ փոքր ինչ ուռած շրթունքների վրայ միշտ կարելի էր նշմարել զուտ հեգնութիւն ։ Նրա շարժումների համարձակութիւնը եւ ճարպիկութիւնները գործի մէջ խելքին ցոյց էին տալիս մի չափազանց ժիր մարդ ։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 26 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 26 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3535

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԱՐԶԱՆՔՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԸ ԱՆՑԱԾ Է

Այն միեւնոյն խմբագրականին մէջ ուր Փարիզի ռամկավար չաթաթերթը բարքերը փոխելու փափաքներ կը սահեցնէր, ընթերցողը պիտի կարդայ նաեւ հետեւեալ մանուածապատ խօսքերը.

— « Եւ այս բոլորը՝ գործակցութիւնը սկզբունքով ընդունելով հանդերձ ․․

Ի զուր էր որ Դաշնակցական լուրջ շարքեր, խորհող առաջնորդներ այս կարծիքը չունենային եւ թէ կացութիւնը լա՛ւ ըմբռնած ընդառաջ երթալ ուզէին մեր կոչին :

Միւսները հրապարակը թունաւորեցին եւ հանր․ կարծիքին մէջ նոր շփոթութիւններ ստեղծեցին։ Եթէ գործը ձախողեցնել չկրցան, ամէն պարագայի դժուարացուցին և լուծումը ձգձգեցին, մինչ անցնող ամէն օր թանկագին եւ ճակատագրական է Հայրենիքի գոյութեան համար »։

Ինչպէս կ'երեւայ, այդ « միւսներ »էն մէկն ալ « Յառաջ »ն է, որ համարձակեցաւ կարգ մը տարրական հարցումներ ուղղել, ճամբան հարթելու եւ ականջմական վիճաբանութիւնները, բիւրմնացանութիւնները կարճ կապելու համար :

Այստեղ է որ երեւան կուգայ ռամկավար մամուլին ուրիշ մէկ փորձառութիւնը,— իրար ձգել դիմացինները :

Այս արհեստը մինչեւ այսօր ալ կը մշակէ Եգիպտոսի ռամկավար օրկանը, դասերու, շարքերու, հատուածներու բաժնելով Դաշնակցութիւնը։ Մէկը շոյելով, միւսը վարկաբեկելով :

Ահա Փարիզի օրկանն ալ կը փայլի նոյն ճամբուն վրայ, իր աջեւ տեսնելով Դաշնակցական «լուրջ շարքեր, խորհող առաջնորդներ» եւ «միւսները», որ « հրապարակը թունաւորեցին եւ հանրային կարծիքին մէջ նոր շփոթութիւններ ստեղծեցին »։ Ամէն պարագայի մէջ, գործը «դժուարացուցին, լուծումը ձգձգեցին »։

Ստիպուած ենք նորէն յիշեցնել մեր հարեւաններուն, որ ուշադրութեամբ կարդան « Յառաջ »ը, եթէ անկեղծօրէն կ'ուզեն նոր քիմ մը յանգիլ, գոնէ Փարիզի մէջ։ Եթէ իրապէս համոզուած են թէ անցնող ամէն օր թանկագին եւ ճակատագրական է հայրենիքին գոյութեան համար։

Մենք իրենց փնտռած թիւերը գտնելու յոգնութիւնն ալ կը խնայենք, արամադրելով «Յառաջ»ի հաւաքածոն :

Մենք բառախաղեր սարքելու կամ երկդիմի խօսքեր սահեցնելու սովորութիւնն չունինք։ Մանաւանդ այսպիսի պարագաներու մէջ :

Ինչ որ գրած ենք հարցումի կամ վերլուծման ձեւով, կը ձգտի մէկ նպատակի.— հասկնալ թէ ո՛րքան անկեղծ եւ իրական գետնի վրայ կեցած է դիմացինդ, որպէսզի անոր համեմատ մշակուի համաձայնութեան մը ճամբան :

Մենք միամտութիւններ չենք ունեցած այս առթիւ, գիտնալով որ կոչկոռ կապած կիրքեր միշտ ալ կրնան բորբոքիլ, եթէ նախկին նախապաշարումները փարատած չեն :

Մենք չենք վարժուած, նաեւ, դուռհիկ հաւաստիքնութիւններ կատարելու, մեր դրացի խմբակցութեան վարիչներն ու շարքերը իրար ձգելու, ակնարկելի պառաւներու պէս :

Դեռ նոր հրատարակուեցաւ Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի Կեդ. Շրջ. Ժողովին յայտարարութիւնը, որ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻ հռչակելով յառաջիկայ շրջանը, կը հաստատէ թէ կազմակերպութիւնը իր մամուլով, առաջնորդութեամբ ու շարքերով ունի որոշ բանաձեւ, եւ անոր համեմատ ալ աշխատանք :

Կ'ուզէինք որ մեր հարեւաններն ալ արտայայտուէին այսքան յստակ եւ բացորոշ, փոխանակ որոմ ցանելու եւ միտք պղտորելու։ Մանրամասնութիւնները մէկդի գնելով, նորէն կը յիշեցնենք թէ ինչպէս կ'ըմբռնենք ազգային միացեալ ճակատը,— համախմբում բոլոր պիտանի ուժերու՝ հիմնական ծրագրի մը շուրջը :

Այդ ծրագիրը, անշուշտ, պիտի ընդգրկէ երկու գլխաւոր հանգամանքը,— Հայաստան եւ Հայկական Արտասահման։ Ուրեմն պիտի պարունակէ տրամադրութիւններ՝ թ'ե՛ւ մէկուն թ'ե՛ւ միւսին զօրացման, ապահովութեան, ինքնապաշտպանութեան համար :

Երբ սկզբունքի խնդիրը լուծուի, դժուար չէ համաձայնիլ միւս կէտերու մասին։ Կը բաւէ որ իւրաքանչիւր հոսանք պարտականութիւններ, գործնական աշխատանքներ ստանձնէ, համաձայն իր խառնուածքին եւ կարողութեան :

Մենք այն համոզումն ունինք թէ՝ շատ մը հարցերու մէջ, ոչ թէ տեսակէտներու ընդհարումն է որ գործակցութիւնը կը խանգարէ, այլ նախապաշարում մը։

Մասնաւորաբար Հայաստանի վերջին դէպքերէն ի վեր, ընդհանրապէս աննշան տարակարծութիւններ կան հիմնական հարցերու մասին։ Ընելու, բանաձեւելու եղանակներն են որ կը տարբերին. Մէկ ալ — Հայաստանի « սէր »ը կլլելու, վերի եւ վարի արտի ցոլքեր փնտռելու տխուր մարզանքը, որ չափազանց երկար տեւեց :

Այդ մարզանքին ասպետները, կարմիր հագուած կամ քօղուած ըլլան թէ դեղին, իրենց դասը առին բուն իսկ Երեւանէն :

Այնպէս որ, յամառիլ նոյն ճամբուն վրայ՝ կը նշանակէ ջուր ծեծել։ Եւ կամ խուսափիլ պատասխանատուութենէ, յանձնառութենէ, աշխատանքէ, թէ հայրենիքի եւ թէ արտասահմանի հանդէպ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅ ՄԷՋ

Արքայական ընդունելութիւն Միւնիխէն Պերլին

Երէկ, շաբաթ, առաւօտեան ժամը 10ին Միւնիխ հասաւ Մուսոլինի, եւ կայարանէն իսկ դիմաւորուեցաւ Հիթլէրի եւ ամբողջ գերմանական դահլիճին կողմէ։ Իսկապէս արքայական ընդունելութիւն մըն էր որ կատարուեցաւ, աննախընթաց՝ իր շքեղութեամբ եւ ասրողութեամբ։ Տասներկու տարիէ ի վեր առաջին անգամ էր որ Իտալիոյ Առաջնորդը կը հեռանար երկրէն, դիմաւորելու համար իր գաղափարակիցը :

Կայարանէն մինչեւ Հիթլէրի բնակարանը, Միւնիխ կը լողար ֆաշական եւ հիթլէրական դրօշներու ծովի մը մէջ։ Զարդարանքներէն եւ խորհրդանշաններէն շատերը Հիթլէր ինք թելադրած էր։ Հիթլէրական պահակներու ամէնէն փառահեղ վաշտերը շարուած էին ճամբուն վրայ, մահագրոյժ դրօշակներով եւ սեւ համազգեստներով :

Մուսոլինի միայն ենը ժամ մնաց Միւնիխի մէջ, որ ազգային-ընկերվարական կուսակցութեան վառարանն է, ինչպէս Միլանը՝ ֆաշականութեան համար։ Այս առթիւ առաջին հանդիսաւոր ընդունելութիւնը կատարուեցաւ կուսակցութեան կեդրոնին մէջ։ Յետոյ ծաղկեպսակներ դրուեցան 1923ին ինկած նացիներու գերեզմաններուն վրայ։ Հիթլէր իր հիւրին ներկայացուց նացի կուսակցութեան գլխաւոր վարիչները։ Ապա թափօր մը կազմուեցաւ քաղաքին գլխաւոր պողոտային վրայ որ բոլորովին վերաշինուած էր :

Կարգադրուած էր որ կարճ տեւէ ընդունելութեան Միւնիխի վերաբերեալ մասը։ Այնտեղ Հիթլէր Մուսոլինին կ'ընդունէր իբրեւ կուսակցութեան ղեկավար, իսկ բուն պետական-քաղաքական մասը վերապահուած է Պերլինի, ուր կը գտնուին այսօր :

Միւնիխի կայարանին ճակատը զարդարուած էր շքեղ «M»ով մը, յիշեցնելով Նափոլէոնի «N»ը

**** Թղթակից մը 55 կը հաշուէ Մուսոլինիի հետեւորդներուն թիւը, գլխաւորն ըլլալով արտաքին նախարարը՝ Կոմս Չիանօ, քարոզութեանց նախարարը, սպարապետը, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը եւն.։ Մուսոլինի գերմաներէն պիտի խօսի Պերլինի մարզարանին մէջ, երեքշաբթի գիշեր, Հիթլէրի հետ։ Կը կարծուի թէ 650.000 ունկնդիրներ պիտի գտնուին մարզարանին մէջ, իսկ դուրսը՝ աւելի քան մէկ միլիոն։*

Հիւրին պաշտպանութեան համար 50.000 հիթլէրական պահակներ համախմբուած էին Միւնիխի մէջ։Ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնուած են որպէսզի որ եւ է կասկածելի մարդ չպտըտի բազմութեան մէջ, Մուսոլինի անցած ճամբաներուն վրայ։ Միւնիխի մէջ Մուսոլինիի տրամադրութեան տակ դրուած էր Իշխան Քարլ պալատը, որ գիշեր ցերեկ հսկողութեան տակ առնուած էր։ Ելեկտրական ահազանգներ տեղաւորուած են թէ շէնքին եւ թէ շրջակայ պարտէզին մէջ։ Հազարաւոր բանուորներ անդադար աշխատեցան, փողոցները յարդարելու եւ զարդարելու համար։ Ամբողջ մէկ շաբաթէ ի վեր Միւնիխի հրշէջ գունդը գիշեր ցերեկ բանեցաւ, դրօշի ձողեր հաստատելու համար : Ուրիշ քաղաքներէ անգամ հրշէջներ ղրկուած էին :

Ի՞նչ պիտի ըլլան խաղաղական ծրագրները

Քաղաքական շրջանակներու մէջ զանազան ենթադրութիւններ կ'ընեն երկու Առաջնորդներուն այցելութեան առթիւ։ «Տէյլի Էքսփրէս» կը գրէ թէ Հիթլէր եւ Մուսոլինի գոնիակ պիտի խորհրդակցին Պերլինի մէջ, վաղը՝ երկուշաբթի։ Ինչ որ ալ ըլլայ խօսակցութեան արդիւնքը, Գերմանիա պիտի մերժէ զինուորական դաշինք մը, համաձայն Լոնտոնի թերթին տեղեկութեանց։ Երկու Առաջնորդները պիտի ճշդեն վերջին մանրամասնութիւնները՝ իրենց առանցքին կապելու համար Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները։ Բայց Հիթլէր միշտ պիտի խուսափի փոխադարձ աջակցութեան դաշինքէ մը։ Նոյնիսկ պիտի հասկցնէ Մուսոլինիի թէ՝ Գերմանիա բարեացակամ չէզոքութենէ աւելի բան մը չի կրնար ընել, եթէ Իտալիա պատերազմի բռնուի Միջերկրականի մէջ։ Գերմանիա ինքզինքը այնքան զօրաւոր կը նկատէ որ, յարձակումէ չի վախնար եւ տրամադիր չէ ուրիշ պետութեան մը օգնելու, պատերազմի պարագային։ Գերման դիւանագէտները հաւանական կը գտնեն որ հանդիպումը արդիւնքի մը յանգի, ոչ-յարձակման դաշինք մը հաստատելով երկու երկիրներուն միջեւ։ Այնուհետեւ նմանօրինակ դաշնագիրներ պիտի կնքուին Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ հետ. Բայց Հիթլէր տրամադիր է նմանօրինակ դաշնագիրներ կնքելու նաեւ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու հետ, ինչպէս կնքած է արդէն Լեհաստանի հետ։ Մուսոլինիի այցելութեան գլխաւոր արդիւնքը պիտի ըլլայ — միշտ համաձայն նոյն աղբիւրին — ուժերու վերյարդարում մը Պալքաններու մէջ։ Այս առթիւ, մահացու հարուած մը պիտի տրուի Փոքր Համաձայնութեան,Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ ֆրանսասիրական միութեան։ Երկու դիկտատորները պիտի վերամշակեն իրենց հիմնական ծրագիրը, Աւստրիան, Հունգարիան, Պուլկարիան եւ եթէ կարելի է՝ Եուկոսլավիան իրենց ազդեցութեան տակ առնելու համար. այնպէս որ Ռումանիա եւ Չեխոսլովաքիա մինակ պիտի մնան։ Երկու երկիրներուն արտաքին նախարարները շատոնց ուսումնասիրած են այս հարցը, իրենց բազմաթիւ պտոյտներու ընթացքին։ Այս ծրագրին անմիջական անդրադարձումները պիտի զգացուին ամբողջ հարաւային-արեւելեան Եւրոպայի մէջ եւ, Մուսոլինիի Հռոմ վերադարձէն վերջ, այցելութիւններ պիտի փոխանակուին այդ շրջանի երկիրներու քաղաքական վարիչներուն միջեւ :

**** Վիրճինիօ Կայտա, որ Մուսոլինիի թարգմանը կը համարուի, իր վերջին խմբագրականին մէջ կը հերքէ այն զրոյցները թէ զինակցութիւն մը պիտի կնքուի Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, իբրեւ հետեւանք այս այցելութեան ։ « Թող պարզ ըլլայ ամէնուն համար թէ ոչ զինակցութիւն պիտի կնքուի, ոչ ալ չարաշուք դաւադրութիւններ պիտի սարքուին Եւրոպայի խաղաղութեան դէմ։ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ուժերը կը գործեն արեւու լոյսին տակ։ Անոնք պէտք չունին դաշինքներու մէջ արձանագրուելու։ Բոլորին ծանօթ են անոնց համակրութիւններն ու հակակրութիւնները։ Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի տեսակցութիւնը Եւրոպայի պիտի ապացուցանէ երկու ազգերուն եւ երկու վարչաձեւերուն համերաշխութիւնը »։*

Գերմանական եւ իտալական թերթերը այս առթիւ կը փառաբանեն 110 միլիոն Գերմաններու եւ Լատիններու միութիւնը՝ Պալթիկ ծովէն մինչեւ Միջերկրական :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶՐՈՅՑ ՀԱՒՈՒ ՄԸ ՀԵՏ

Ի՛նչ պարծենկոտութիւն, ի՛նչ պարծենկոտութիւն, հաւուկդ իմ։ Ածած հաւկիթ մըն է, բայց ձայնդ բռներ է սրտար-աշխարհ :

Եր երբեմն, մեր գիւղերուն մէջ եւ րօռութիւն կը կոչուէր հաւկիթ մը զողնալը բունկալէն, — լուսնկայ գիշերով կը մտնէինք հաւնոց, բայց հաւու ոջիլը կը պատժէր մեզ անտանելի քերուըտուքով։ Երբեմն ալ, թթենիներու շուքին տակ մէկ քարով երկու հաւ զարնել ու գիւղին ստորոտը, ձորի մը մէջ, խարոյկ վառել ու խարովել,— ճիշդ է, մէջքին կարմիր գօտի կապո՛ղ մը միայն կրնար կատարել ատանկ հերոսութիւններ :

Բայց Փարիզի մէջ, քաղաքակրթութեան պորտին վրայ, հաւն ալ բա՞ն է որ գողնան ու մորթեն։ Հոս մարդ կը գողնան, մարդ կը մորթեն, ու նման քաջագործութիւններու համար մասնաւոր խածնող անգամ չկայ, այնքան սովորական բաներ են ատոնք :

Արդ, հաւո՛ւկս, փորը ա՛իթալիի առջեւ դէմս ելած՝ ի՞նչ կը գարգեսս այսպէս։ Ըսել կ'ուզես թէ դո՞ւն ալ Փարիզ եկար գիւղէն, կարն խելքդ քեզի ուղեցոյց ըրած։ Բայց ատոր համար՝ կ'արժէ՞ պարծենալ, ուրախանալ, քաղաք պաշտ երերցնելով՝ պորտիկ փողոցներուն մէջ։ Չգո՛յշ, թնճնաշարժները արագ կ'անցնին այստեղ,— քու մայրդ, մեր գիւղին մէջ, առանց վախնալու՝ կը ցատկէր գոմէշի կառքերուն վրայ, երբ կ'անցնէին փողոցէն՝ ցորենի որաներով բեռնաւոր, ու կը կտցէր, կը կշտանար, յետոյ վար կը ցատկէր կառքէն՝ դեռ փողոցին անկիւնը չհասած։Բայց ինքնաշարժ բուլածը գոմէշի կառք չէ, սատանայի կառք է, — գիտցած ըլլաս :

Հաւո՛ւկս, քեզի հետ ես ալ պիտի ուրախանայի՝ եթէ դաս առնէիր տաբագրութենէն :

Մարդոց խելքով՝ լաւագոյն հայրենասիրութիւնը պէտք է ուսանիլ հաւերէն : Չէ՞ որ հաւերը երբեք չեն հեռանար իրենց բաղէն, կը պտրտին աքաղաղին բիկունքը ու բունկալին շուրջը։ Իմ խելքովս, սակայն, սխալ է հաւու հայրենասիրութիւնը, — ձեզի համար բաւական է ունենալ վանդակ մը եւ առատ կուտ, ո՛ւր կ'ուզեն թող փոխադրեն վանդակը, ո՛վ կ'ուզէ թող տայ կուտը, հաւկիթ կ'ածէք ու ձագ կը մեծցնէք։ Վանդակին տէրը կարմիր գօտի՞ է կապած թէ կանանչ փաթթոց, կուտ տուողը տաճիկի՞ թէ քիւրդ, կամ ձեր ձագերը ապահով թամակ ձե՞ռքն է թէ տէրտէրին մազոտ թաթը, — ձեր հոգը չէ։ Հեռո՛ւ ինձմէ այս գիւղահաճ հայրենասիրութիւնը, եւ ո՛րքան պիտի ուզէի, որ դուն ալ փոխէիր քու սա կենցաղավարութիւնդ, մանաւանդ «կուտ ու ձագ»ի քաղաքականութիւնդ, որ, մեր մէջ, ռամկավարական ուղղութիւն կը համարուի։

Հաւո՛ւկս, քեզ ամէնէն աւելի կը մեղադրեմ այն յամառութեանդ մէջ որ չի բացատրուիր ուրիշ ձեւով՝ բայց եթէ հետեւեալ խօսքով. «Հաւ ծնայ, հաւ պիտի մնամ»։ Քննադատելի կը գտնեմ «հաւը հաւ պահելու » ձեր քաղաքականութիւնն ալ, այնքան որքան «կուտ ու ձագ»ի ձեր հայրենասիրութիւնը :

Հա՛, խաթո՛ւն հաւ, մտիկ ըրէ՛ եւ լա՛ւ հասկցիր զիս։ Եթէ ես ձագդ ըլլայի, ո՛րքան դժբախտ պիտի զգայի ինքզինքս եւ ամբողջ դժբախտութեանս պատասխանատուութիւնը պիտի նետէի վրադ, որովհետեւ դարեր ու դարեր անցեր են եւ սակայն նո՛յն հաւը մնացեր ես, անփոփոխ, հաւ մը, որուն միակ ուրախութիւնն է հաւկիթ մը ածել եւ տէրոջ սեղանը շէնցնել : Տէրդ քեզի կուտ կուտայ, դուն՝ ձու։ Տէրդ քեզի բակ կուտայ, դուն՝ ձագ։

Այդ ուրախութիւնդ էր որ քանդեց տունդ, չունեցար երազներ, դժգոհութիւններ, տրտունջներ։ Տե՛ս, քու ցեղակիցներդ կը թռչին ազատ երկնքին մէջ, մինչ դուն ձգեցիր որ զօսանան թեւերդ, ճարպոտեցար եւ ծանր կըշռեցիր, ու չկրցար այլեւս բարձրանալ վեր :

Տխուր պատմութիւն մը քեզ Փարիզ նետեց, գէթ օգտուէ՛ առիթէն ու թեւառ քիչ մը, փոխուէ՛, հաւ մի՛ մնար այսպէս, այլ արծիւ եղիր, ճախրէ՛, սաւառնէ՛, եւ գիտցած եղիր որ հաւուն բոյն տուողը վինք շահագործող մա՛րդն է միշտ, իսկ արծիւին բոյն տուողը՝ արծիւը ինքը, իր անբռնաբարելի բարձունքներուն վրայ :

ՆԱՆՕԹ.— Մեր սիրելի ընթերցողներէն կը խնդրեմ, որ եթէ իրենց շուրջը հաւ տեսնեն, չմոռնան հաղորդել այս զրոյցս :

ԱՐԱԶ

Ի ՊԱՏԻՒ Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ

Կ'իմանանք թէ խումբ մը մտաւորականներ — մամուլի ներկայացուցիչներ — նախաձեռնութիւնն ստանձնած են թէյասեղան մը սարքելու ի պատիւ Յ. Օշականի, որ Երուսաղէմ կը վերադառնայ մօտերս :

Թէյասեղանը պիտի ունենայ նաեւ բանախօսական եւ գեղարուեստական բաժին։ Մանրամասնութիւնները յառաջիկային :

Ո՞Վ ԱՆՀԵՏԱՑՈՒՑ ԶՕՐ. ՄԻԼԼԵՐԸ

Կասկածներ՝ Զօր. Սկոպլինի վրայ որ փախած է

Կինն ալ անհետացած էր, բայց գտնուեցաւ

Տակաւին չէ լուսաբանուած ռուս Զօր. Միլլէրի անհետացման գաղտնիքը։ Խնդիրը աւելի բարդացած է մանաւանդ անոր համար որ միեւնոյն ատեն անհետացած, աւելի ճիշդ փախած է Զօր. Սկոպլին։ Միեւնոյն օրը անհետացած էր նաեւ Սկոպլինի կինը, հռչակաւոր երգչուհի Նատէժտա Պլեվիցքայա, բայց երեւան ելաւ ուրբաթ օր, անձամբ ներկայանալով ոստիկանութեան :

Այժմ դատական եւ քաղաքական ոստիկանութեան ուշադրութիւնը կեդրոնացած է Զօր. Սկոպլինի անհետացման վրայ. մանաւանդ որ կինը հակասական յայտարարութիւններ ըրած եւ հսկողութեան տակ առնուած է։

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Զօր. Սկոպլին ռուս նախկին ռազմիկներու ժողովին մասնակցելէ վերջ, հինգշաբթի գիշեր ժամը 3ին Նէջոյի ռուս գրավաճառին դիմելով, 200 ֆրանք փոխ առած էր։ Անկէ ի վեր մէջտեղ չկայ։ Այդ գիշեր գրատունը գոց էր, բայց զօրավարը կը զարնէ դուռը եւ բացողը կ'ըլլայ գրավաճառին կինը, որ ծանօթ ըլլալով, առանց դժուարութեան կը վճարէ 200 ֆրանքը։ Անկէ անդին որ եւ է լուր չկայ :

Դատադրութեան կասկածները Զօր. Սկոպլինի վրայ կը ծանրանան ուրիշ պատճառով մըն ալ։ Զօր. Կուտեպովի անհետացման առթիւ, ռուս նախկին ռազմիկներու միութեան անդամներէն մէկը, գնդ. Ֆէտէնքօ, ամբաստանած էր Սկոպլինը՝ իբրեւ պոլշեւիկեան գործակալ եւ կազմակերպիչը առեւանգութեան։ Այդ առթիւ ըսած էր թէ ինք ալ յանձն առած է ծառայել պոլշեւիկներուն, որպէսզի աւելի օգտակար ըլլայ սպիտակ ռուսերուն։ Ուրեմն, կ'ըսէր, այդ նոր պաշտօնին բերումով կրցած է կարգ մը գաղտնիքներ իմանալ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՔՈՎՆ Ի ՎԵՐ

»»»» • ««««

« ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ »

Գրականութեանց պատմութեան մէջ չարաճճի աւանդութիւն մը կ'ուզէ որ, չրջանի մը հիացումը արժանաւոր լրջութեամբ մը իրենց հետ գերեզման տանող գրագէտներ, անարդար բայց իրական յետ մահու նախանձով մը, շարունակեն հսկել այդ փառքին ու մանաւանդ տասնեակներու խառնութեամբ մը ճնշեն իրենց զաւակներուն գրական վարկին, մնալու համար մեր աշխարհէն անդին ալ, անգամ մը գիջուած այդ փառքին արթուն, աններող պահապանները: Մեր չկամութիւնը յայնօրէն լուսաւորող սա հէքեաթը կ'օգտագործէ բոլոր այն հսկայ ոչնչութիւնները որոնք, օրինակի մը համար բրածոյ Լուսավիկոս Հռակինոյին նման, իրենց տաղանդին դժբախտութեանը վրայ կը բարդեն նաեւ դժ- [illegible]

[illegible]

Այս գիրքին մէջ հաստատուած արժանիքները սակայն պէտք չէ մոռնա- [illegible]

[illegible]

ՔԵՑԻ .

— • —

Քամիր՝ հոգիդ, շիթ առ շիթ .
Լեցո՛ւր սափորս հրճղէն,
Քամիր՝ հոգիդ շիթ առ շիթ ·

Պարպի՛ր գինին օրերիդ՝
Երակներէդ յորձանուտ,
Պարպիր գինին օրերիդ···

Տեղա՛ գրգիռ ու սարսուռ՝
Տարափն անեղ սէրերուդ,
Տեղա՛ գրգիռ ու սարսուռ:

Խմի՛ր հանոյքն օրերիդ,
Մի՛ վարանիր ու խնդա՛,
Խմի՛ր հանոյքն օրերիդ···

Ու առատօրէն մի պայծառ
Պիտի զարթնես խնդութեամբ,
Դու, առատօտ մի պայծառ ·

Հոգւոյդ շիթերն առյաւէտ
Պիտի շողան մշտավառ
Հոգւոյդ շիթերն առյաւէտ ·

Երկու շարժուն ադամանդ
Պիտի ցոլան հոգւոյդ մէջ,
Երկու շարժուն ադամանդ···

Զոյգ արեւներ հրավառ
Պիտի ժպտան այն ժամ քեզ
Զոյգ արեւներ հրավառ···

Ու երբ Քեզի քեզ յետ տամ,
Բոց աչքերով մի մանկան,
Ու երբ Քեզի քեզ յետ տամ···

Հոգ չէ, թէ ես թառամիմ ·
Ըմպած բաժակը սիրոյդ,
Թո՛ղ դալկանամ ու մեռնիմ··

Ա · ՏԻԳՐ-·ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

1924թ · Նիւ-Եորք

ԴՈՒՔ ՁԵՐ ԵՐԳԵՐՈՎ, ԻՍԿ ՄԵ՞ՆՔ...

[illegible]

Դուք ձեր երգերով, իսկ մե՞նք ·

ՄԻՍԱՔ - ՄԻՐՋԷ

ԿԵՐԹԱՆ ԱՆԻԱՐՋ...

— · —

Շ · Նարդունիին

Կ'անցնին անդարձ ու անհետ
Օրերն կեանքիս գարունքին·
Ու կը տանին իրենց հետ
Ցնշատակներ թանկագին···:

Ցուրտ սառնուտ մը հովմավար
Կը թափառի շեշտակի
Ոսկորներուս մէջ տկար՝
Սպառնելով ուժըս կեանքի:

Հեսպիտոէ կը զգամ որ
Կը թառամի ամէն բան·
Կը դառնայ կեանքն օրէ օր
Ցոզնութիւն մը հոգեխաղ:

Կ'իյնայ շողքը սպիտակ
Խաւրծներուն մէջ մազերուս·
Կը նուաղի կուրծքիս տակ
Շունչը ոսկի սէրերուս···:

Վերջալոյսին հանգունակ
Կը տժգունին օրերս բոլոր,
Դաժան ձեռք մը շարունակ
Կը թզփտէ իղձերս ո՛րբ···:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ՃԱՌԱՋԻԿԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԸ

»»»» • ««««

ԽՄԲ.— Այս յօդուածը՝ Ճառաջիկայ պատերազմը կազերու վտանգի ու մանաւանդ անոնց դէմ պաշտպանութեան մասին գրուած է մասնագէտ մը, Զուիցերիայէն ·—

[illegible]

(1)

(Շար.)

ՏԷՐՍԻՄԻ ՀԻՆ ԲԱՐՔԵՐԸ

ԽՄԲ. — Կը ներկայացնենք թուրքերէնէ «Թան»ի յօդուածաշարքէն մաս մը՝ Տէրսիմի մասին: Իրկրորդ է ըսել թէ իր տեսութիւններուն շատ ջուր կը վերցնենք, մանաւանդ երգերու հարազատութեան տեսակէտով.

Տէրսիմի Մուհինաի գիւղը ու նոյնպէս Սեզամիէ եւ Փորոմոնր դաւառակները կարեւոր երգեր ու աւանդութիւններ չունին: Թուրքերէ որեւէ կէտ վայրին մէջ լսուած երգերը հոն ալ նոյնն թուրքերէնի մերձ լեզուով կ'երգուին: Մուհինաի մէջ պարերը կը յատուկ, Հայաստան եւ հարեւաններուն երգած երգերու մեծ մասը հարազատ թուրքերէն են: Այդ միջոցին այրերն ու կիները միասնաբար կը պարեն ծափերով ու կ'երգեն լեռնային թուրքերէնով:

Ահա Տէրսիմցի երիտասարդուհին ու երիտասարդը ցաւակցելով երգ մը.

Հայտն ճամբ փինճանի, կէլտամ
տոլու մէրճանի,
վայ ահի փինճան բէյանտըն
բուհուլմուն չիթէրմանի
Հալիլի էլինկի վաֆթաֆի էլիֆ
բէյմանին բուհուլմուն չիւհէրտիփի
Լ տինի սէր վէրէ տէյվիշի մանէէ:

Այս երգը միաբերան կ'երգեն: Կան դարձեալ հարսնիքի ընթացքին փոխադարձաբար երգուած երգեր.—

Յիւ կիւլէ մէրթանի
Յօլուկա փիսթանի
Կը յավլիսիմ տիւ չիգանի:

Տիւ գիւլէ Քարպաշը
Տին Հորթուրա եոլտաշը
Տիւ կուլա Հայտարի:

Տէրսիմցիները հարազատ թուրքերէնով կ'աղօթեն: Մասնաւորապէս իրենց հարսանիքներուն կ'ընտրեն թուրքերէնով աղօթողներ:

Թունճէլիի կրթական առաջին քննիչ Ջէլիլէն յուռն եմ հետեւեալը.

Դիւղերէն մէկուն մէջ, օր մը սարիներ մը կ'ըլլայ: Նուազ ու երգ: Ամէն մարդ կը զբօսնուր, կը խնդար, կը պարէր: Միայն կոլանոսի շրջանակին մէջ աչքերը իր վրայ հրաւիրող երիտասարդ հարս մը կայ.— Պէսի... Պէսի շատ ջանդած ամէն ինչ կը մոռնայ կրունկներուն դարկը՝ գետնին, դարպասները, ինչպէս անտրո - ջի եւ ուշադրութենէն չի փախիր: Ամէն առաւօտին քղանցքը հովահարի նման բացող աղջնակը կարծես պիտի կոտրի Աներ չի դիմանար, իր հարսին կ'ըսէ.

– Պէճիճ, պէսէ մէլիչէ:

Այսինքն՝ «ձեր Պէսին, բա՛ւ է, ալ մի պարեր»: Մինչդեռ Պէսի տարուած է ոչ թէ կը պարէ, այլ կը ցատկէ, կը դալարի...

Հինայի գիշերուան սովորութիւն - ներ շատ տարօրինակ են: Այդ գիշեր, ընտանիքի մեծերէն կին մը մետաղ - եայ դրամի մը վրայ քիչ մը հինա կը դնէ եւ զայն կը դնէ հարսնցուին աջ ափին մէջ: Բայց, քիչ յետոյ երիտասարդ մը հարսին ափին մէջի դրամը կը փախցնէ: Ու խնճոյքը մինչեւ առաւօտ կը շարունակուի

Առտուն, բոլոր հիւրերը կը կանչուին հարսներուն իրենց օթեւաններէն: Ծափը կը համբուրի հրաւիրեալներուն աջերէ: Ամէն բանէ գին մը կը գրուի: Փեսին կողմը հարսին համար շատ ծախք մը չըներ: Ամէն ծախք աղջիկը կ'ընէ: Աղջկան համար առնուած հպաւյրքերին փոխարէն օժիտ կը տրուի: Այն միջոցին երբ այդ առարկաները կամ հագուստները կը համբուին, պատաւ ու երիտասարդ կիներ հարսը կը նստեցնեն աթոռի մը վրայ որուն տակ մոմ մը կը վառի, ու կը գարդարեն զայն: Այդ գործողութիւնը շուրջ երկու ժամ կը տեւէ:

Յետոյ հարսնաքաւորը կը հագցնեն անոր: Ձիուն պատրաստութեան համար լուր կը ղրկեն: Կը քաշեն այն ձին որուն վրայ պիտի հեծնէ հարսը: Հարսէն առաջ եղբայրը կամ մերձաւոր մը կը ցատկէ ձիուն վրայ, ու կրցածին չափ դրամ կը հաւաքէ շուրջիններէն: Մինչեւ որ իր ուզած դրամը չառնէ, անկարելի է որ ձիէն վար իջնէ: Ի վերջոյ հրաւիրեալներն ալ կը պատրաստուին: Հետիոտն գացողներուն ցուպերը իրենց կը վերադարձուին: Հարսը եւ ուրիշներ ձիերը կը հեծնեն: Ձիաւոր այրերը առաջէն, հետիոտն գացողները աջէն՝ նուագներով՝ թափօրը կը շարժի: Ու կ'երթայ դէպի հարսանիքին տունը:

Երբ թափօրը փեսին տանը առջեւ կը հասնի, փեսան եւ ուրիշ մը դուրս կ'ելլեն: Երկուքն ալ մէյ մէկ թաշկինակ ունին իրենց ձախ ձեռքերը: Անոնցմով իրենց բերանները կը գոցեն: Աջ ձեռքերուն մէջ ալ մէկ մէկ խնձոր ունին: Հարսը ձիով կը մօտենայ դրան ու կը սպասէ: Նախ՝ փեսան, յետոյ կնքահայրը՝ հարսին դլուխին կը նետեն խնձորները: Եթէ համոզիսկի՝ երանի՜... յետոյ կ'իջնեն ու տուն կը մտնեն:

Սենեակներէն մէկուն անկիւնը նախապէս շարժանկարի պաստառի նման ծածկոց մը կախուած է: Կնքահայրը հարսն ու փեսան կը պտտցնէ այդ վարագոյրին շուրջը: Այդ պտոյտի պահուն հարսէն ու փեսէն ո՛րը որ աւելի արագ շարժի կը կոխէ, իր ամբողջ ուժովը, իր զոյգին աջ ոտքին վրայ: Ոտքին վրայ կոխելուն մէջ նախ ով որ յաջողի, ան միշտ իր զոյգին կը յաղթէ կեանքի մէջ: Հարսն ու փեսան վարագոյրին ետեւը կ'անցնին: Փեսան այլեւս չպատեր: Կը բանայ հարսին երեսը: Կը տեսնէ եւ անմիջապէս դուրս կ'ելլէ: Մինչեւ իրիկուն՝ ոչ փեսան եւ ոչ ալ կնքահայրը որեւէ մէկուն հետ կը խօսին: Իրենց բերնէն մէկ հատիկ բառ չելլեր: Այդպէս անխօս անցնող օրէն վերջ, գիշերը, հարսն ու փեսան կը սկսին խօսիլ վարագոյրին ետեւ:

Հարսը միշտ վարագոյրին ետեւ նստելու դատապարտուած է: Հարսը՝ տանը մէջ եղողներուն չերեւիր երեք ամիս՝ գործի շրջանին, անգործ եղանակին՝ վեց ամիս: Երբ տանը մէջ այր մարդ չկայ, կրնայ վարագոյրին ետեւէն ելլել: Բայց, երբ անոնք տուն վերադառնան, անշուշտ կրկին կ'երթայ կը նստի վարագոյրին ետին

Տէրսիմի մէջ արդիական օրէնքի կիրարկումէն առաջ պսակի հանդիսութեանց ներկայ չէին ըլլար փեսան ու հարսը ձեռնոց փոխանորդները ներկայ կ'ըլլային. Ներկայ օրէնքը պսակին ու ամուսնալուծումը Տէրսիմի մէջ եւս կարգի է դրած եւ կինը գերութենէ ազատած է: Այր ու կին անուններով կը խօսին իրարու հետ: Տան գործերը կնոջ կը վերաբերին: Ան կ'օգնէ ամուսնոյն դուրսի ծանր աշխատանքին ալ: Կիները մայրամուտէն վերջ կը քաշուին տուն եւ փեղկերը կը գոցեն: Երկու կին յաճախ աղբիւրին կամ ակին գլուխը, կուժերը բռնած կը տեսակցին: Հոն աղջիկը ընաւ արժէք չունի: Ամէն ոք կ'ուզէ մանչ զաւակ ունենալ: Երբ ծոցուոր կին մը չատախօսէ, կը կարծեն թէ աղջիկ պիտի ծնի...: Ծնելէ վերջ, մօրը գլխուն վերեւ կը սպասեն մերձաւորները՝ զայն մզձաւանջէ փրկելու համար: Դրացի տղաքն ու աղջնակները կը հաւաքուին: Եթէ ծնածը աղջիկ է՝ երեք օր, եթէ մանչ է՝ շաբաթ մը մեծերուն հովանաւորութեանը տակ կը խմբուին: Տղուն անուն կը դնեն հանդիսութեամբ: Ընտանիքը հաւաքոյթ մը կը սարքէ: Ծաչէն յետոյ անուն մը կը տրուի:

ԼԱԹԻՖ ԷՐԷՆԷԼԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՈՐՆ Է «ԲՈՒՆ ՎԷՊԸ»

L'Insurgé-ի խմբագիրը, նամակ մը գրելով Խամոնժալուի, կը հարցնէ թէ ո՞րն է «բուն» կամ «ճշմարիտ վէպը»: Եւ այս առթիւ հեղինակին գիտել կու տայ թէ կարգ մը քննադատներ, երբ կը խօսին նոր լոյս տեսած վէպերու մասին, կ'ըսեն. «Ահիկա ճշմարիտ վիպասան մըն է, կամ բուն վէպը այս է ահա»: Ինչպէս եւ «Ճշմարիտ վիպասան մը չէ, կամ բուն վէպը չէ այս»:

Արդ ո՞րն է «բուն վէպը», ո՞վ է «ճշմարիտ վիպասանը»: Կա՞ն նախագծուած օրէնքներ, դոյութիւն ունի՞ որոշ սահմանում մը:

Խամոն Ժալու գիտել կու տայ, որ հարցը նոր չէ: Այս վերջին տարիներուն լոյս տեսան բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ, որոնք նուիրուած էն վէպին: Վիպագիտութիւնը — եթէ ներելի է գործածել այս բառը ըսելու տեղ՝ վէպին բնախօսութիւնը — որ ժամանակ մը կը հպատակէր գրական որոշ վարդապետութիւններու հոսանքին (բնապաշտութիւն, դասականութիւն, վերլուծականութիւն), այժմ կ'աշխատի պարզել գրական այս սեռին ոչ թէ ճակատագիրը, այլ՝ կազմախօսութիւնը (Հ. Մասի, Պուալէվ, Տիւհամէլ, Փիէռ Միլ, Անտրէ Ժիտ):

Պէտք է խոստովանիլ, որ «Լ'Էնսիւրժէ»ի խմբագրին ընդվզումը կը մասնէ եւ նոյն հարցումը կը դնէ Մոփասանն ալ իր «Փիէռ եւ Ժան» գործին յառաջաբանին մէջ, իբրեւ պատասխան անոնց, որ կը մերժէին իրեն տալ ճշմարիտ վիպասանի կոչումը: Ընդհանրապէս, կ'ըսէ Մոփասան, քննադատները վէպ ըսելով կը հասկնան արկածայրութիւն մը առաւել կամ նուազ շափով իրական, մշակուած ինչպէս երեք արարով թատերախաղ մը, որուն առաջին արարը կը ներկայացնէ գործողութեան սահմանադիծերը, երկրորդը՝ հանգոյցը, երրորդը՝ լուծումը: Մոփասան կը մերժէ այս եղանակով կարել ու ձեւել վէպի մը կերպարը

Ըստ Մոփասանի, իրեն խաւէալ ընտրած վէպը զոր մենք այսօր կը կոչենք «ճշմարիտ վէպ», ճապէս երեւակայական պատմուածք մըն է, որ ընթերցողին կու տայ իր ապրած կեանքին ամբողջութիւնը կամ պատրանքը.

Խամոն Ժալու կը քննադատէ այս սահմանումը: Նախ կը թուէ «լաւ» վէպերու կարգ մը անուններ Սթանտալէն, Պալզաքէն, Ֆլոպէրէն, Տոսթոյեւսքիէն, Բիփլինկէն, Մէրէտիթէն, Կոբքիէն, Զոլայէն, Կնուտ Համսունէն, որոնց ընթերցումը կրնայ ընդհանուր գաղափար մը տալ «ճշմարիտ վէպ»ին մասին: Այդ վէպերուն մէջ կը գտնէք բացառիկ խորութիւն մը եւ կէս - անանձնականութիւն մը: Որքան վիպասանը կը ներկայացնէ, իր վէպին մէջ, հերոսներ մէկը միւսէն տարբեր, տարբեր եւ իրմէ, այնքան գործը կը մօտենայ իտէալական ձեւին:

Խամոն Ժալու կը զգուշանայ «ճշմարիտ վէպերու»շարքին մէջ դնել գերմանական վէպերը, ոչ իսկ Թոմաս Մանի գործերը, անոր համար որ անոնք եղծուած են իրենց ցուցական երեսով,— մանկավարժական մտահոգութիւն, դաստիարակչական նպատակ մը կը մատնեն: Այդպէս եւ Պալզաքի Արմատախիլները «ճշմարիտ վէպ» մը չէ, որովհետեւ կը կրէ թէզի մը ծանրութիւնը: Ամէն երեւակայական պատմուածք, որ կը ձգտի իրաւունք տալու մէկու մը կամ ճիշդ գանելու իրողութիւն մը, որ կ'եզծէ ճշմարտութիւնը՝ ցոյց տալու համար տեսութեան մը գերազանցութիւնը, որ կը հետապնդէ բարոյական, կրօնական, քաղաքական կամ ընկերային քարոզչութիւն մը, անպայման կը հեռանայ վէպի օրէնքէն, որ բացարձակ է:

Բայց այստեղ կը ներկայանայ երկրորդ դժուարութիւն մը: Իրական պատկեր մը, որ հաւատարմօրէն ձեւուած է հանապազօրեայ իրականութեան վրայ, կրնա՞յ գեղեցիկ վէպ մը դառնալ իրապաշտութեան ուժով,— ո՛չ: 1882—1900 Ֆրանսայի մէջ հրատարակուեցան անթիւ անհամար վէպեր, որոնք կը ներկայացնէին օրուան կեանքը, կ'ուսումնասիրէին ընկերային բարքերը, բոլոր առանց միջակութենէ վեր չբարձրացան՝ հակառակ իրենց իրապաշտութեան կամ իրենց յաւակնութեան՝ կեանքը պատկերացնելու այնպէս ինչպէս որ է: Վերածնունդի արուեստը, որ կեանքէն հեռու կը մնայ, աւելի բարձր է քան 1900ի արուեստը, որ կեանքին շատ մօտիկ է: Անհրաժեշտ է որ վիպասանը իր հերոսներուն տայ դասական իրականութիւն մը, ընդհանրական ոգի մը: Վերջապէս վէպին մէջ առնելէ իր ժամանակաշրջանը դիտելու եղանակ մը:

Անտրէ Ժիտ, Le journal des faux monnayeurs-ի մէջ, կը խօսի «զուտ վէպ»ի մասին եւ կ'առաջարկէ «զանել» վէպը, մաքրել բոլոր այն տարրերէն, որոնք որեւէ վիպային մասնայատկութիւն չունին: Այս առթիւ, հիմնուելով հանդերձ Պալզաքի վրայ, ամենամեծը բոլոր Ֆրանսացի վիպասաններուն, կը ցաւի որ ան վէպին խառնած է նկարագրութիւններ, այնպէս ինչպէս Բալզաքեան վէպերու զանգուածը ուժեղ է, գիծ չէ Նաեւ կերպանքէ:

Խամոն Ժալու, խօսելով մէկ այս տեսակէտներուն մասին [illegible] թէ Անտրէ Ժիտ եւս չկրցաւ տալ «զուտ վէպ»ը, որովհետեւ Ժիտ չունի վիպասանի բնազդ: Ըստ Ժիտի, պէտք է «իրականութիւնը պաշտպանելու դեղեցկութեան խաչակիրն»: Իրականութիւններ շատ կան, մենք կ'առնենք իրականութիւնը այն իմաստով որ կը ներկայացնէ ընդհանրական ճշմարտութիւնը, աւելի բարձր քան իրականութիւնը, դերընտկանին մօտիկ: Հետեւաբար «ճշմարիտ վէպ»ը այն գործն է, որ, յատկանշական իրապաշտութեամբ մը տրուած ստեղծագործութեան մը մէջ կ'աշխատի որսալ մթնոլորտ մը, եզերականօրէն խտացեալ:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Միայն մէկ բան շատ որոշ է որ ոչ Թէհլիրեան եւ ոչ ալ իր ընկերները ինքնագլուխ կրցան սորվիլ այդ պարագան: Այդ օրերուն Գերմանիա բոլորովին տարբեր երկիր մը դարձած էր: Ամէն տեսակ լրտեսներ կը վխտային փողոցներու մէջ Գերմաններն անգամ իրար մատնելէ չէին քաշուեր:

Այո, գերման արտաքին նախարարութիւնը Թալէաթ փաշան եւ իր ակինը պաշտպանելէ ետ չէր մնար: Շատ մը Իթթիլաֆճիներ, իրենք պիրենք Պոլսոյ դատաւճան Ֆէրիտ փաշայի դահլիճին ներկայացուցիչները ցոյց տալով, կը պահանջէին որ փախստական փաշաներն ու ակէյերը յանձնուէին Պոլսոյ կառավարութեան. սակայն գերման արտաքին նախարարութիւնը կը մերժէր այդ պահանջը:

Այսու հանդերձ, Թալէաթ փաշան պաշտպանելու համար, Պերլինի [illegible] ռավարութեան կողմէ ոեւէ կանխազգուշական միջոց ձեռք չէր առնուած:

Այդ պայմաններու տակ, հայ ֆէտայի մը, Պերլինի փողոցներուն մէջ ազատօրէն կրնար պտտիլ, կրնար երթեւեկել, կրնար պատրաստութիւններ տեսնել իր ոճրային ծրագիրը գործադրելու համար:

Թէհլիրեան, այն օրէն ի վեր երբ կրցած էր ճանչնալ Թալէաթ փաշայի բնակած տունը եւ տեսած էր անոր դէմքը, սակայն ջղային դարձած էր: Օր մը Վահան այցելելով իրեն, յանձնած էր պատրաստուած ատրճանակը, որ գերմանական սպայական զինուորութեան գործածած զէնքերէն էր: Գերման բանակի զատալքութեան օրերուն ամէն մարդ կրնար այդ զէնքերէն կրցած էր առնել. Հետեւաբար Թէհլիրեանի համար անկարելի չէր մէկ հատ գնել

Թալէաթ փաշայի բնակարանը բաւական երկրորդ սենեակին մէջ գնուելէն վերջ, այլեւս կը մնար ոճիրը գործել: Թէհլիրեան ամէն անգամ որ կը մտածէր այդ պարագան, մազերը փուշ փուշ կ'ըլլային եւ կ'ըսէր ինքն իրեն,

[illegible] Համար.
Պիտի ընեմ... պիտի զարնեմ...
պատասխանեմ եւ չուշանալ պէտք [illegible]

Այս [illegible] մտածումներու միջոցին ծրագրուած ոճիրը իր բոլոր մանրամասնութիւններով կը պատկերանար աչքերուն առջեւ Թէհլիրեանի աչքերուն առջեւ, շարժանկարի պէս կը ներկայանար հետեւեալ տեսարանը.

Թալէաթ փաշա իր տան դռնէն դուրս կ'ելլէ, եւ երբ կը տեսնէ Թէհլիրեանը, կը կասկածի, կ'ուզէ ձեռքը երկարել զէնքին, սակայն Թէհլիրեան կանխելով կը կրակէ փաշային վրայ, եւ երբ կը տեսնէ որ իր մահացուցիչ գնդակին փառուած է, ընդդէմ մըն ալ կ'ուղղէ իր գանկին եւ այս կերպով կատարած կ'ըլլայ պարտականութիւնը:

Այս երեւակայական նկարագրութիւններէ վերջ, Թէհլիրեան կը նետուի դուրս անկողինէն եւ կէս-քուն կէս արթուն վիճակի մէջ կ'ըսէ ինքնիրեն.

– Դժուար գործ, շատ դժուար: Տեսնենք ինչ պիտի ընեմ: Որոշումս վճռական է, խօսքս վրայ առնուր պիտի մնամ: Կամ փոքր, կամ մեծ օր անպայման պիտի սպանեմ զայն եւ ես ալ պիտի մեռնիմ: Վերջին օրերս կ'ապրիմ. Մնա՜ս բարով կեանք, մնաք բարով բարեկամներ եւ ընկերներ...

Այս երիտասարդ եւ անփորձ Հայուն մօտ արտակարգ ուժ եւ կարող տեսնել ուղղութիւն կամ իր սխալին կամ գիտակցութեամբ ալ այդպէս կ'ընէն: Թէհլիրեան իրականին մէջ, ապրած եւ փոխ ապրելէ հաճոյք դարձայ կամքով մը տարիներէ ի վեր ոճրագործութեան համար կրթած ու պատրաստուած մէկ երկրորդի կենդանին էր ինչպէս որ կարծիք մը, արջ մը, շուն մը կրթուելէ վերջ կրնայ սիւնէ մը վեր մագլցիլ, շուէն մը ցատկել, շատ կողմը յաղթական օղակի մը մէջէն անցնիլ առանց խելք եւ գիտակցութիւն ունենալու, Թէհլիրեանն ալ իր անհարկաւ քաղաքականութեամբ հայ մողովուրդի գիտակցութեան պաշտպան հանդիսացող Նոմբոլէին հատուկցող մեքենան էր:

Սակայն, մտածելն ու որոշելը տարբեր բան է, գործադրելը տարբեր բան: Նոյնութիւն միջեւ անդունդներ կան

Թէհլիրեան հիմա կ'աշխատէր անցնիլ այդ խորխորատէն: Հայ Յեղափոխական Կոմիտէն, անոր [illegible] Ահա տալու համար երեւակայական կառուցներ կառուցած էր [illegible] խորխորատին վրայ: Ոճրագործը այդ առանց երբ աչքերն, իր անկողինին մէջ խոր մտածման մէջ մտաւ:

Այսօր պէտք է մեռնիմ, պէտք է վայրկեան առաջ ազատիմ այս տանջանքէն:

Այսպէս կերպով ոտքի ելաւ, հագուեցաւ եւ դնաց Գրիգորի սենեակը եւ ըսաւ անոր.

(Շար.) (10)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Թէեւ սովորական պատմութիւն մըն էր յածնին, բայց Առիւծ Գեւոյի դունաթափ դէմքը, դուրս ինկած աչքերը եւ բարացած վիճակը, շատ աւելի բան կ'ըսէին քան տէրտէրի պատմութիւնը. Յանկարծ Առիւծ Գեւոն դլուխը կուրծքին կախեց,ուսերը ցնցուեցան եւ կարմիր թաշկինակին մէջ ծածկելով դէմքը բարձրաձայն սկսաւ հեկեկալ. Թոփալ Սատանան մէկ ոստումով հասաւ ընկերոջ մօտ՝ անոր դլուխը դրկեց կուրծքին վրայ քաշելով.

– Գեւօ՛, Գեւօ ջան, աղի՛ղ ախպէրս, քեզի ի՞նչ եղաւ:

Առիւծ Գեւոն կամաց մը Թոփալ Սատանայի թեւերէն ազատեց գլուխը, արցունքները չորցուց ու դառնալով քահանային ըսաւ.

– Տէր Սահակ, իմա՞լ չի ճանչցար, ես Աւլանն եմ:

— Վայ դու իմ աչքիս լուս, դու մեր նոր Ղազարոս,— ծերունին քահանան փղձկելով փաթթուեցաւ Առիւծ Գեւոյին,— դուն իմ բէկս, իմ փաշէն, հազար հազար բարով եկնի քու գալ, դու Թէօ Գեւոյի առն ճրագը ունն եղնիս, փառք քեզ Աստուած, փառք քեզ, իմալ որ Սիմէոն ծերունին ասաւ, հարդ արձակեա՛ զիս, Տէր...

Ներկաներու մէջ թերեւս ոչ ոք այնքան չէր զարմացեր որքան Թոփալ Սատանան: Տարիներէ ի վեր Առիւծ Գեւոյի մտերիմ ընկերն ու սրտակիցը, երբեք կասկած անգամ չէր ունեցեր Գեւոյի անցեալի մասին: Ընդհանրապէս հայդուկները շատ քիչ կը հետաքրքրուէին մէկ-մէկու անցեալով: Սովորաբար կը գործածէին առաջին անունը, իսկ որտեղացի ըլլալնին անյայտ կը մնար:

Յեղափոխութեան շրջանին, Առիւծ Գեւոն, հակառակ շատախօսութեան, ընդհանրապէս իր անցեալի մասին լուռ կը մնար: Անգամ մը միայն երբ ընկերներով գոմի մը մէջ հաւաքուած կը խօսէին,նորակոչ հայդուկ մը ծանրապէս վիրաւորեց Առիւծ Գեւոյի ինքնասիրութիւնը: Թոփալը կը յիշէր թէ ինչպէս ընկերը գունաթափեցաւ, ձեռքն ու ոտքը դողալ սկսան եւ ինքզինքը այլեւս զսպելու անկարող բացագանչեց. «Ծօ՛, տանա՛կ, ես Մելիք Աւլանբէկի թոռն եմ»... ու յանկարծ նախադասութիւնը չվերջացուցած լռեց: Անշուշտ հայդուկները եզածը կատակի տալով սկսան ծիծաղիլ, մինչեւ որ Առիւծ Գեւոն բարկութենէն դողալով, նոյնպէս սրտանց սկսաւ խնդալ, արտասանած խօսքերը կատակի տալով: Թոփալ Սատանան ալ Առիւծ Գեւոյի յանկարծական պոռթկումը վերագրելով անոր սովորական փչոցներուն,որոնց վարժուած էր, բոլորովին կարեւորութիւն չտուաւ ըսուած խօսքերուն: Ու ահա այդ դէպքէն տարիներ վերջ՝ յանկարծ կը բացուէր վարագոյրի ծայրը: Ս. Յովհաննու վանքի խուցին մէջ, մինչ այդ ծանօթ Առիւծ Գեւոն նոր դիմագծով մը երեւան կուգար:

Դեռ Աստուր չհասած, Առիւծ Գեւոյի համբաւը թեւեր առած աւելի արագ ճամբայ կտրեց: Այլաշկերտի գիւղերը անսովոր խանդավառութեամբ ոտքի ելան, Թէօ Գեւոյի մեռած համարուած տղան, յեղափոխական հայդուկ Առիւծ Գեւոն, արժանավայել ձեւով դիմաւորելու համար: Մեր պատմութեան արդարութիւնը քրած լինելու մտքով պիտի խոստովանինք որ Թոփալ Սատանան Առիւծ Գեւոյի շուքին տակ ինկած, բոլորովին գունաթափուած էր: Եթէ անոր վրան ուշադրութիւն կը դարձնէին, պարզապէս Առիւծ Գեւոյի ընկեր լինելուն համար էր:

Արտաքինով բոլորովին տպաւորիչ չէր Թոփալը, մանաւանդ երբ կանգնէր ընկերոջը մօտ, որու ուսերուն հազիւ թէ հասնէր գլուխը: Անկէ զատ չէնքով չնորհքով երկու խօսք իրարու չէր կրնար կապել մեր Թոփալը, մանաւանդ ճաշկերոյթներու ժամանակ երբ բաժակաճառերը արագութեամբ իրարու կը յաջորդէին, դարնան կարկուտի թափով:

Շատեր նոյնիսկ կը զարմանային, որ այդպիսի աննշան մէկը Առիւծ Գեւոյի նման մարդու մը ընկերը կրնայ լինել: Այս բոլորով մէկտեղ, Թոփալ Սատանան գոհ կ'երեւար իրեն ինկած բաժինէն:

Ս. Յովհաննու վանքի յայտնութենէն վերջ հոգեբանական որոշ փոփոխութիւն մը առաջացաւ Թոփալ Սատանայի մէջ, ինքն ալ հաստատօրէն չէր գիտեր թէ ինչն էր պատճառը կամ ինչո՞վ կ'արտայայտուէր իր մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնը: Թոփալ Սատանան ոչ պակաս յայտնի կռուող մը եղած էր հայդուկային կեանքին մէջ, բազմաթիւ կռիւներու մասնակցած եւ երկար տարիներ ծառայած էր յեղափոխութեան: Առավ մէկտեղ Առիւծ Գեւոյի նոր դիմագիծը, զայն խռովեցուց: Անարդար չլինելու համար պիտի ըսենք, որ Առիւծ Գեւոն անցած օրերու նման սիրով կապուած էր ընկերոջը հետ՝ մաքէն իսկ չէր անցըներ որ Թոփալ Սատանան կրնայ տարբեր վերաբերմունք մը ունենալ կամ սպասել իրմէ

Ճիշդ է, Առիւծ Գեւոն վերէն կը նայէր Թոփալի վրան, բայց այդ նոր բան մը չէր ու ոչ թէ միայն անոր, այլ բոլոր ընկերներու նկատմամբ ալ հովանաւորող վերաբերմունք մը ունեցեր էր միշտ:

Յաջորդ առաւօտ երբ խուցի մէջ առանձին էին երկու ընկերները, Թոփալ Սատանան տատամսելով մօտեցաւ ընկերոջը եւ ըսաւ.

— Էհ, Առիւծ Գեւօ, ինձի հրաման, մինչեւ էս տեղ եկայ քու սիրուն խաթեր համար...

— Հէ՞, ծօ, ծո՞ւռ ես. էդ ո՞ւր բարով.

— Ի՞նչ դիտնամ, ախպէրս, մէկ վանայ քաղաք կ'իջնամ, էնտեղ դէնը Աստուած ողորմած է:

Վայրկեան մը քարացածի նման կանգնած մնաց Առիւծ Գեւոն՝ բոլորովին չհասկնալով Թոփալ Սատանայի նոր տրամադրութեան պատճառը:

Ընկերոջ բռնած դիրքէն եւ խօսելու ձեւէն, յանկարծ լոյս մը ծագեց Առիւծ Գեւոյի մտքին մէջ եւ ձեռները կողքին դրած, մեծաձայն ծիծաղ մը փրցուց:

— Ծօ, վայ տանակ, հրամա՞ն կ'ուզես, ծօ առ քեզի հրաման,— ու ծանր թաթը իջեցուց Թոփալ Սատանայի գլխուն,— ծօ, յարբ՞, մենք ախպէր չե՞նք, ես քու հոգուն մատաղ եղնիմ, բայց մեր կերած աղ ու հա՞ց, եղած առած մեր ընկերութիւն, էլ հէչ չի խօսիս, հայտէ վար իջիր, թող ձիանքը հազրին:

Առիւծ Գեւոն եւ իր հետեւորդները [illegible] շատ կանուխ մեկնեցան Ս. Յովհաննու վանքէն, այդ երեկոյ Փարաքիլիսէ հասնելու նպատակով: Անհրաժեշտ է ըսել թէ՝ Տէր Սահակն ալ, հակառակ իր ծերութեան եւ հինգ տարիներու բեռան, երիտասարդական աւիւնով ցատկեց վանքի աշխէտ ձիու վրայ՝ Առիւծ Գեւոյին ընկերանալու համար մինչեւ Աստուր:

Երբ Փարաքիլիսէ մտան՝ արեւմտացի ժամանակ էր. գիւղացիները եւ խանութպանները մեծ բազմութեամբ, կիներով եւ ճիժ ու պժերով, գիւղաբողոքի արեւելեան ծայրը հաւաք[illegible]

Սահմանադրութեան յաջորդող քա[illegible] բոլոր հայաշատ շրջաններու մէջ, այնպէս ալ Փարաքիլիսէի դիմաւորումը [illegible] ծափահարութիւններով եւ հրացանաձգութեամբ.

Սահմանադրութենէն առաջ հրացան ունենալու մեղքը բաւական էր որ Հայ մը կեանքի մնացած օրերը անցընէր բանտի խոնաւ զնդանի մէջ.

(Շար.) ՄԻՒՌԱՆ

եւ բացարձակապէս վստահ է Զօր. Սկոպլինի դաւաճանութեան վրայ։

Այս ծանրակշիռ ամբաստանութեանց վրայ, Զօր. Սկոպլին պատուոյ ատեան պահանջեց, որ կազմուեցաւ Զօր. Էրտէլլիի նախագահութեամբ։ Ամբաստանեալը չկրցաւ փաստեր ճարել, եւ Զօր. Սկոպլին անպարտ արձակուեցաւ։

Այս պարագան շատ կը յիշեցնէ հռչակաւոր Ազեւի պատմութիւնը։

Ի՞նչ անցաւ դատական ժողովին գիշերը

Զօրեքշաբթի գիշեր, երբ երեւան ելաւ Զօր. Միլլէրի անհետացումը եւ արտակարգ ժողով մը գումարուեցաւ ռուս սպաներու կեդրոնին մէջ, ուշ ատեն կանչուեցաւ նաեւ Զօր. Սկոպլին։ Իշխան Տրուբեցկոյ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այդ գիշերային հարցաքննութեան մասին.—

ԶՕՐ. ԿՈՒՍՈՒՍԿԻ — Զօրավար Սկոպլին, կրնա՞ք ըսել թէ այսօր ո՛ր ժամուն բաժնուեցաք Զօր. Միլլէրէն։

ՍԿՈՊԼԻՆ — Ես ամբողջ օրը չտեսայ զայն։

Կ.— Բայց եւ այնպէս ժամադրութիւն մը ունէիք անոր հետ։

ԾՈՎԱԿԱԼ ԿԵՏՐՈՎ — Մենք գիտենք որ հանդիպում մը պիտի ունենայիք։

ՍԿՈՊԼԻՆ — Ձեմ հասկնար ի՛նչ ըսել կ'ուզէք։

Ասոր վրայ, Սկոպլինի կը ցուցնեն Զօր. Միլլէրի ձգած երկտողը։ Սկոպլին կը կարդայ եւ խորապէս կը ներուի։ Ցետոյ, ինչպէս կը պատմեն տեղական թերթերը, մինչ ծովակալ Կեդրով եւ Զօր. Կուսոնսկի վերջին հրահանգները կուտային իրենց քարտուղարներուն, Սկոպլին աճապարանքով վար կ'իջնէ սանդուղներէն, իբրեւ թէ իրենց սպասելու համար եւ կ'անհետանայ։ Այդ միջոցին է որ Նէօյնի երթալով, կը զարնէ ռուս գրավաճառին դուռը, 200 ֆրանք փոխ կ'առնէ եւ կ'անհետանայ։

Շատեր կը կարծեն թէ ամբողջ դաւադրութեան նախարարը կը կազմէ ճաշ մը որ տրուած էր կիրակի օր, տօնելու համար Քորնիլովի գունդին հաստատման 20ամեակը։ Այս առթիւ փորձ մը պիտի կատարուէր հաշտեցնելու Զօր. Միլլէրը եւ Տէնիքինը, որոնք իրարու հետ չէին խօսեր եօթը տարիէ ի վեր։ Մաս մը սպիտակ Ռուսեր համաձայն չըլլալով որ Զօր. Միլլէր յաջորդէ Կուտեպովի, բաժնուած եւ միացած էին Զօր. Տէնիքինի, որ բազմաթիւ հետեւորդներ շահած էր վերջերս, իբրեւ գործօն կուսակից Զօր. Ֆրանքոյի։ Զօր. Միլլէր եւս համակիր էր Սպանիոյ ազգայնականներուն, սակայն հակառակ կամաւորներ հաւաքելու ծրագրին։ Սկոպլին, որ Տէնիքինի խմբակին կը պատկանէր, կ'ուզէր հաշտեցնել երկու զօրավարները։

Իսկ ուրիշներ կը կարծեն թէ կ'ուզէր Տէնիքինն ալ անհետացնել։ Այսպէս, ռուսական շրջանակներէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Սկոպլին չորեքշաբթի իրիկուն Զօր. Տէնիքինի բնակարանը երթալով, կ'առաջարկէ.

— Եկէք միասին Պրիւսէլ երթանք, տօնելու համար Քորնիլովի գունդին քսանամեակը։ Ես ձեզ կը տանիմ ինքնաշարժով։ Ճամբայ կ'ելլենք կարելի եղածին չափ շուտ, վաղը, հինգշաբթի, եթէ կ'ուզէք։ Այս առթիւ ըսեմ որ Զօր. Միլլէր Պրիւսէլ պիտի չգտնուի։

Տէնիքին, որ շատ զգոյշ է եւ միշտ հսկողութեան տակ, վճռապէս կը մերժէ հրաւէրը, աւելցնելով թէ ինք սովորութիւն չունի առունէն բացակայ ըլլալու։

Տիկին Սկոպլինի կասկածելի շարժումները

Ինչպէս գիտենք, բազմաթիւ հակասութեանց մէջ բռնուած է Տիկին Սկոպլին, որ անմիջապէս հարցաքննութեան ենթարկուած էր։

Տիկինը նախ յայտնեց թէ գիշերը անցուցած է բարեկամ կնոջ մը տունը։ Ջափազանց ջղագրգիռ վիճակ մը ունէր եւ պահ մը չկրցաւ պատասխանել հարցումներուն։ Նախ բժիշկս փնտռեցի, ըսաւ, բայց չգտնելով անոր պատուակ՝ Թափառեցայ փողոցներուն մէջ եւ վերջապէս բարեկամի մը տունը գացի։ Իր բընակած պանդոկին պաշտօնեաները ըսին թէ ջղային վիճակ մը ունէր վերջին օրերս։

Լոնշան փողոցի թէյարանին ծառան, Ալեքսանտր Մերունեան որ շատ լաւ կը ճանչնար Տէր եւ Տիկին Սկոպլինը, վճռապէս յայտարարեց թէ զօրավարը եւ կինը չորեքշաբթի կէսօրէն շատ առաջ մեկնած էին, թէեւ նախաճաշ մը ընելէ եւ միասին աստուիչներ առնելէ վերջ։ Թէյարանին տիրուհին ալ հաստատեց այս վկայութիւնը։ Մինչդեռ տիկին Սկոպլին ուրիշ տեսակ պատմած էր։ Աւելի կարեւոր հակասութիւն մը եւս։ Տիկինը պատմած էր թէ իր կարուհիին գացած էր ժամը 13ին, իսկ ամուսինը կը սպասէր վարը, ինքնաշարժով։ Կարուձեւի հաստատութեան տնօրէնը յայտարարեց թէ Տիկինը եկաւ առաւօտ ժամը 11.50ին, ոչ թէ 13ին, 2700 ֆրանքի շրջազգեստ գնեց, կանխիկ վճարելով 900 ֆրանք, եւ մնաց մինչեւ 13.40։ Ցետոյ ժամը հարցուց։ «Այս առթիւ կ'ըսէր թէ ամուսինը վարը կը սպասէ։ Ամէն անգամ որ կ'առաջարկէի վեր կանչել, Տիկինը խուսափողական պատասխաններ կուտար։ Քանի մը անգամ պատուհանէն նայեցայ, բայց ինքնաշարժ չտեսայ վաճառատան առջեւ։

Հարցաքննութիւնները եւ հետապնդումները կը շարունակուին խստօրէն։

Համայնավարները կ'առաջարկեն
ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՇԷՆՔԵՐԸ

Պ. Ժաք Տիւքլօ, դեր-նախագահ երեսփ. ժողովին եւ ընդհ. քարտուղարը համայնավար խմբակցութեան, նամակ մը ուղղելով վարչապետին, անոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ վերջին տարիներս պատահած դէպքերու վրայ, — Ալեքսանտր Թագաւորին եւ Պ. Պարթուի սպանութենէն մինչեւ Էթուալի եւ Պրէսթի դաւադրութիւնը եւ Զօր. Միլլէրի առեւանգումը եւն.։ Այս առթիւ, վերյիշելով պատմական փաստեր, կ'առաջարկէ զօրացնել հանրային շէնքերու պաշտպանութիւնը (Պանք տը Ֆրանս, Էլիզէի պալատը, հեռաձայնի կեդրոնը, օդակայանները, անթելի կայանները, կայարանները, նախարարութիւնները, երեսփ. ժողովը եւն.), որպէսզի հարեկիչները չկարենան գլուխ հանել իրենց չարաշուք ծրագիրները։

»»»» ◦ ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ զինուոր Սալիպ Ապտուլլահ, որ սպաննած էր Պէյրո Սըռքը եւ Ալի Ճէվատ փաշաները, Պաղտատի մէջ։ Անպարտ արձակուեցան երկու սպաներ, բաւարար փաստեր գտնուած չըլլալով։

ՕԳՈՍՏՈՍ ԿԱՑՍԵՐ ծննդեան 2000ամեակը ազգային տօն հռչակուած ըլլալով, ամբողջ Հռոմ դրօշազարդուեցաւ եւ պաշտօնատուները փակուեցան։ Այս առթիւ բացուեցաւ հռոմէական արուեստի ցուցահանդէս մը, բնական կապ մը հաստատելով Ֆաշականութեան հետ։ Թերթերը իրենց գրութեանց մէջ կը շեշտեն այդ կապը՝ Օգոստոսէն Մուսոլինի։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ մինչեւ 1938 երկարաձգելու համար, պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ վարչապետութեան։ Պատասխանեցին թէ խնդիրը կ'ուսումնասիրուի։

ՊԱԼ-ՕՍԹԱՆՏ ճեպընթացը գիծէն դուրս հանելու փորձ մը երեւան հանուեցաւ Մօզէլի մէջ։ Դաշտնիքը չէ պարզուած տակաւին։

ՁԻՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ռմբակոծութեան առթիւ, անգլիական կառավարութիւնը խիստ բողոքագիր մը ուղղեց ճափոնական կառավարութեան։ Իրազեկներ կ'ըսեն թէ Ճափոն պիտի շարունակէ ռմբակոծութիւնները, առանց նկատի առնելու այս կամ այն պետութեան՝ դիրքը։

ՄՈՍԿՈՒԱՑԷՆ կը հեռագրեն թէ Սեպտեմբեր 24ին մահուան դատապարտուեցան ութ պաշտօնեաներ, Միլերովի (հիւս. Կովկաս) զինուորական ատեանին կողմէ, ամբաստանուած ըլլալով թէ հունձքեր փճացուցած են։ Ուրիշ քսան պաշտօնեաներ ալ մօտերս պիտի դատուին Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի

մէջ, միեւնոյն յանցանքներով։ Ցետոյ, պիտի դատուին համալսարանի չորս ուսուցչապետներ եւ կարգ մը ուսանողներ՝ իբրեւ հակայեղափոխական։ Ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուին ընդհ. պատմութեան փրոֆէսօր մը եւ համայնավարական պատմութեան փրոֆէսօր մը։

Տէր եւ Տիկին Տիգրան Սիմօնեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Սմբատ Խանչէրեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Խոսրով Խերպէկեան, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Մելքոնեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Երամեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Միսաք Ղազիկեան, ինչպէս նաեւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան, քրոջ, եղբօրաղջկան, զարմիկին եւ ազգականուհիին

ՕՐ. ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՍԻՄՕՆԵԱՆԻ
(ԱՐԱԲԿԻՐՑԻ)

զառանդէտ մահը որ տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 20ին Պէլէյի (Էնի նահանգ) հիւանդանոցին մէջ։

Թաղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 23 սեպտեմբեր, Ուրբաթ օր ժամը 14ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ տեղւոյն գերեզմանատունը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Վարդուհի Դանիէլեան եւ զաւակները, ինչպէս նաեւ իր պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄՈՎՍԷՍ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ

զառանդէտ մահուան առթիւ։ Թաղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 20 սեպտ. երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Thiaisի գերեզմանատունը։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Նախագահութեամբ Պ. Վ. ՄԱԼԷԶԵԱՆԻ

Պիտի խօսին Միութեանս ընկերներէն։ Տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի. 30 Սեպտ. ճիշտ ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Rue Bossuet. Paris Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒԼՈՆԻ Աֆիոն Գարահիսարցիները ցաւակցութիւն կը յայտնեն իրենց հայրենակից ԱՐՇԱՄ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ զառանդէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Նգիպտոս. իր սուգ հանեց մարիամին, իր եղբօր՝ Արմենակին եւ պարագաներուն։

Թ. Տօրմոււեան

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ Երզանի Հայրենակց. Միութեան ընդհ. ժողովը 3 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Au Petit Potի սրճարանի վերնայարկը. 2, Bld. Bonne Nouvelle. Métro Strasbourg St. Denis.

Դ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղը կը ծանուցանէ թէ իր երեկոյեան դասընթացքը կը վերաբացուի Հոկտեմբերի սկիզբը. 20 Րիւ տը Ցովինիքէն, Փարիզ. Արձանագրութեանց համար դիմել Հինգշաբթի 3—5։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԴԵՑԻԿ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՆՐԹԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 28 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3536

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԱՐ ԽՕՍՔ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՃԱՌԵՐՈՒ ՄԷՋԷՆ

Այս կիրակի ալ, օրուան վարիչներն ու կուսակցական առաջնորդները ճառեր խօսեցան, Ֆրանսայի ներքին եւ արտաքին հարցերու մասին։

Վարչապետ Գ. Շօթան խօսելով Գլուայի մէջ, շեշտեց թէ իր գերը պիտի ըլլայ տագնապներու լուծումը գտնել ոչ թէ պայքարով, այլ հաշտարար միջոցներով, ներդաշնակութեամբ եւ իրաւարարութեամբ։

Գ. Տըլպոս, արտ. պաշտպանութեան նախարարը, նոյնպէս ծանրանալով ներքին եւ արտաքին կացութեան վրայ, յայտարարեց.

— « Կարելի չէ բան կառուցանել ատելութեան վրայ։ Պատմութեան մէջ չկայ օրինակ մը որ հաստատէ թէ ատելութիւնը կրցած է միացնել ժողովուրդները։ Ֆրանսա ոչինչ կը պահանջէ ուրիշներէն։ Ան կ'ուզէ խաղաղութեամբ ապրիլ բոլոր ժողովուրդներուն հետ եւ կը սպասէ որ միւս ժողովուրդները պատասխանեն իր կոչին։ Մենք որ ունինք ռազմատենչ գաղափար չունինք, սակայն պիտի մարտնչինք մեր երկրին ազատութեան համար»։

Գ. Լէօն Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, խօսելով արհեստակցական շէնքի մը բացման առթիւ, գիտել տուաւ թէ հակառակորդները կ'ուզեն կործանել 40 ժամուան գրութիւնը։ Եւ աւելցուց.

— « Մենք թոյլ պիտի չտանք այդ բանը։ Այլեւս խօսք չի կրնար ըլլար կատարուած բարենորոգումները ետ առնելու մասին։ Խօսք չի կրնար ըլլալ նաեւ այն մասին թէ բանուորին պէտք է արգիլել տալ իր կրցածէն աւելին։ Անցա՛ծ է այն շրջանը երբ կը պայտէր բանուորը»։

Այս կարճ ամփոփումը կը կատարենք արմատական պաշտօնաթերթէն։ Փաղքենի թերթ մը, «Մաթէն», խօսելով նոյն ճառի մասին, Գ. Ժուհոյի կը վերագրէ հետեւեալ յայտարարութիւնները.

— « Դրամագլուխներու փախուստը կը շարունակուի. երբեք համաձայնութիւնը արդիւնք չունեցաւ, փրանքին արժեզրկումն ալ որ եւ է բարուոքում չբերաւ։ Դիտեմ որ միջազգային հոգեր ծնեցին ժողովրդական ճակատի առաջին կառավարութեան որոշումներուն վրայ։ Ահա թէ ինչո՛ւ որ եւ է մեղադրանք չեմ ուղեր, բայց կը հաստատեմ թէ կացութիւնը երթալով ծանրացաւ։ Աւելի քան 50 միլիառ ֆրանք անհետացած է Ֆրանսայէն։ Դրամագլուխին փախուստը խափանելէ վերջ, հարկ է նուազեցնել ապրուստի գինը։ Կացութիւնը անտարակոյս տաժանելի է այս տարի. ժողովրդային խանդավառութիւնը պակսած է։ Անշուշտ աւերկա պարտութիւն մը չէ մեզի համար, բայց ժամանակն է բարձրացնելու հոսանքը, վճռապէս գործելով ի նպաստ ընդհանուրի շահուն »։

Համայնավարներն ալ փայլեցան նոյն օրը, իրենց երկու քարտուղարներուն բերնով եւ դեռ պիտի արտայայտուին այսօր իսկ։ Երեք ճառախօսներ պիտի պարզեն Ֆրանսայի մէջ ստեղծուած դարերը, եւ պիտի պահանջեն ազդու միջոցներ ձեռք առնել, «մեր ժողովուրդին ազատութեան եւ ապահովութեան համար»։

Կիրակի օր, Մորիս Թորէզ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, մատնանշելով այսպէս կոչուած ֆաշականութեան վտանգները, աւելցուց թէ տակաւին ուշ չէ խաղաղութիւնը փրկելու համար։

Այս առթիւ, պահանջեց «անվնաս վիճակի մը վերածել ֆաշական կազմակերպութիւնները, հանրապետական հողը մաքրել բոլոր ֆաշական լրտեսներէն եւ գրգռիչներէն, յարգել տալ միջազգային օրէնքը եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը »։

X

Փորձեցինք համառօտակի պարզել մէկ օրուան անցուդարձը — գլխաւոր կէտերը — աղօտ գաղափար մը տալու համար տիրող մտահոգութեանց մասին։

Բացատրած ենք արդէն եւ այս պարագաներն ալ կ'ապացուցանեն թէ խիստապէս վրդովիչ կացութիւն մը կը տիրէ երկրին մէջ։ Թէ արտաքին եւ թէ ներքին ճակատին վրայ։

Ահա շարք մը դաւադրական ձեռնարկներ՝ զանազան տարրերու ձեռքով, — Պրէսթի եւ Էթուալի դէպքերէն մինչեւ ... Ճերմակ զօրավարին անհետացումը։ Եւ ամէն օր կասկածելի ախտանշաններ, որոնք ոչ միայն կը գրգռեցնեն Ապահովութեան ծնողութիւնը, այլեւ խորապէս կը յուզեն հանրային կարծիքը։

Աջ թէ ձախ, իրար ամբաստանելով հանդերձ, եկած են այն եզրակացութեան թէ՝ ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է «Ֆրանսան ապահովել Ֆրանսացիներուն համար»։ Մինչեւ անգամ «Իւմանիթէ»ն այս բացատրութիւնը կը գործածէր։ (Ժողովրդական ճակատի կազմութենէն ի վեր, Ֆրանսայի համայնավարները չափազանց զգայուն դարձած են «ազգային» կոչուած բաներու հանդէպ)։

Անշուշտ այս խմորումները ի վերջոյ պիտի անդրադառնան տնտեսականներու կացութեան վրայ, որ կը քննուի արդէն, ինչպէս հաղորդեց վարչապետը, երկու շաբաթ առաջ։

Բայց տնտեսականներու խնդիրը միայն մէկ մասն է ընդհանուր տագնապին, որ կը սաստկանայ արտաքին հովերով ալ։

1936 Յունիսի ընկերային բարենորոգումները հազիւ շունչ առնել տուած էին վարձու աշխատաւորներուն եւ պաշտօնեաներուն,— ահա գիներու սղութիւնը կը սպառնայ փճացնել ամէն բան։

Միւս կողմէ, աջերը, ընդդիմադիրները, դժգոհները ձեռնթափ չեն եղած, եւ յաճախ օտարն ալ կ'օգտագործեն — ինչպէս միւսները — խռչընդոտներ յարուցանելու համար։

Ինչպէս օրուան ճառերն ալ կ'ապացուցանեն, Ֆրանսա բացառիկ ճիգ մը կը փորձէ, դիմանալու համար նոր փորձութեանց։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Իսմէթ կ'իյնայ. նոր վարչապետը՝ Ճէլալ Պայար

Անցեալ օր գրած էինք թէ մէկուկէս ամիս արձակուրդ առած է զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ, եւ թէ Թուրքիոյ գործավարները, որոնք Պոլիս կը գտնուէին, խմբովին Էնկիւրի վերադարձած են։ Այս պարագան կը համարուէր սխտանշան՝ նախարարական տագնապի մը։

Վերջին լուրերը կը հաստատեն այս կասկածը։ Թուրքերէն «Թան» սեպտ. 26 թուականով կը ծանուցանէ թէ տնտեսական գործավարը՝ Ճէլալ Պայար, որ փոխանորդաբար ստանձնած է վարչապետութիւնը, մինչեւ խորհրդարանին վերաբացումը (Նոյ. 1) պիտի շարունակէ վարել այդ պաշտօնը։ Օտար պետութեանց պաշտօնապէս լուր տրուած է այս մասին։ Թուրք թերթին կարծիքով, որ եւ է տարակարծութիւն չի տիրեր Աթաթիւրքի եւ Իսմէթ Ինէօնիւի միջեւ եւ անկեղծ բարեկամութիւնը կը շարունակուի առաջուան պէս։ Թերթը տնտեսական - երկրական պատճառներու կը վերագրէ վարչապետական փոփոխութիւնը, բացատրելով թէ Թուրքիոյ ներկայ շահերը կը պահանջեն կառավարութեան գլուխը դնել ոչ թէ քաղաքագէտ մը, այլ տնտեսագէտ մը, ինչպէս է Ճէլալ Պայար։

Նոր դահլիճին կազմութիւնը հաւանաբար պիտի յետաձգուի մինչեւ խորհրդարանին յառաջիկայ նստաշրջանը։ Այն ատեն Ճէլալ Պայար պիտի ներկայացնէ իր նախարարներուն ցանկը։

****« Լ'Էօվռ »ի քաղաքական աշխատակիցը ուշադրաւ գտնելով Իսմէթ Ինէօնիւի երկարատեւ արձակուրդը, կը կարծէ թէ Աթաթիւրք կ'ուզէ փոխել իր արտաքին քաղաքականութիւնը եւ այդ ծրագիրը գլուխ հանելու համար՝ փոխել նաեւ արտաքին գործավարը՝ Թ. Արաս։ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ գլխաւոր երկիրներու մեծ մասը շատ վնասակար կը գտնեն այս փոփոխութիւնը։ Ժընեւի մէջ կը կարծեն թէ շատ շանցած Թուրքիա արտաքին քաղաքականութեան մէջ պիտի հետեւի ճիշդ Պելճիոյ օրինակին, — չէզոքութիւն։ Աթաթիւրքի ուզածն է վարել արտաքին քաղաքականութիւն մը որ շատ աւելի անկախ ըլլայ Ֆրանսայէն, Անգլիայէն եւ Խ. Միութենէն, քան անցեալին մէջ։ Ան կ'ուզէ ապահովել Թուրքիոյ գերակշռութիւնը Պալքաններուն մէջ, որովհետեւ կը կարծէ թէ Փոքր Համաձայնութիւնը գոյութիւն չունի եւ թէ առավ իսկ պալքանեան դաշինքը տկարացած է։ Թուրքիա չուզեր կորսնցնել որ եւ է առիթ՝ ընդարձակուելու ի վնաս մէկուն միւսին։ Առհասարակ դաշինքին ընդհանուր դրացիաբարձրացեալ Անգլիոյ, Թուրքիա պիտի փորձէ օգտուիլ խաղամական աշխարհի մեծ շարժումէն, որ կ'անցի երբեւ հետեւանք բազմաթիւ դժգոհութեանց եւ ապգայնական խլրտումներու։*

Ի՞ՆՉԵՐ Կ'ՈՐՈՇԱՆ ՀԻԹԼԷՐ ԵՒ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ

Գերմանիա կը ցուցադրէ իր զինուորական ուժը

Անհամեմատ խանդավառութիւն Պերլինի մէջ

Մուսոլինի շաբաթ օր Միւնիխ անցնելէ վերջը, ուր ազգային ընդունելութիւն մը սարքուած էր, Հիթլէրի հետ գնաց Մէքլէմպուրկ, տեսնելու համար Գերմանիոյ տարեկան զօրափորձերը։ Երկու Առաջնորդները ուշադրութեամբ դիտեցին « կապոյտ» բանակին յարձակումները կարմիրներուն վրայ։ Այս երկու անուանակոչութիւնները քաղաքական իմաստ չունին. բայց ... չափերու կը համարուին զինուորական շրջանակներու մէջ, քանի որ յարձակող բանակը կրցաւ վճռական յաղթանակ մը շահիլ, հակառակ թշնամի բանակին արդիական պատրաստութեանց։ Թղթակիցները կը գրեն թէ Մուսոլինի խոր տպաւորութիւն կրեց գերմանական բանակին յարձակողական ճարտարութենէն։ Զօրափորձերուն մասնակցող երեսուն զինուորներէն շատեր արդէն լրացուցած են իրենց շրջանը եւ պիտի արձակուին քանի մը օրէն։ Ասոնք կը կազմեն առաջին դասը՝ պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումէն վերջ

Երէկ, երկուշաբթի, Հիթլէր իր հիւրը առաջնորդեց Էսէն, տեսնելու համար Քրուփի հռչակաւոր զինագործարանները։ Շատ քիչ օտարականներ կըրցած են ծանօթանալ Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց, եւ Մուսոլինի առանձնաշնորհեալներէն մէկը պիտի մնայ։ Այս այցելութեան լուրը կատարեալ անակնկալ մը եղաւ։ Լուրը գաղտնի պահուած էր մինչեւ վերջին պահուն։ Այս առթիւ արձակուրդ շնորհուեցաւ բանուորներուն։

Մուսոլինի Պերլին հասաւ երէկ, իրիկուան ժամը 5.30ին, եւ ընդունուեցաւ աննախընթաց խրախճանքներով, համաձայն կառավարութեան հրահանգին։ Ամբողջ քաղաքը կը լողար դրօշներու ծովի մը մէջ։ Դրօշազարդուած էին նաեւ օտար հաստատութիւնները։ Թղթակից մը դիտել կուտայ թէ միայն խորհրդային դեսպանատունը չէր զարդարուած։ Հրէական հաստատութեանց վրայ պարզուած ծին միայն իտալական դրօշներ, որովհետեւ Հրեաները իրաւունք չունին գերմանական դրօշ գործածելու։

Մուսոլինիի բնակութեան յատկացուած է Նախագահ Հինտէնպուրկի նախկին պալատը։ Նախագահին մահէն ի վեր առաջին անգամ է որ ուրիշն կը տրամադրուի այս պալատը։

**** Մէքլէմպուրկի մէջ, Մուսոլինի տեսակցեցաւ գերմանական բանակին վարիչներուն հետ, գլուխն ըլլալով պատերազմական նախարարը՝ Զօր. Պլոմպէրկ, ծովային եւ օդանաւային ուժերու հրամանատարները եւն.։ Ներկայ էին նաեւ ուրիշ բազմաթիւ ղեկավարներ։*

**** Քաղաքական շրջանակներու մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին երկու Առաջնորդներուն տեսակցութեանց ելքին։ Առաջին մտերմական խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ Միւնիխի մէջ։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ արդէն իսկ համաձայնութիւն գոյացած է հիմնական հարցերու մասին։ Վիրճինիօ Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, իր հերթական խմբագրականին մէջ կը գրէ թէ Գերմանիա եւ Իտալիա հետեւեալ չորս պայմանները պիտի առաջարկեն. ժողովրդավար պետութեանց, գործակցութեան եւ խաղաղութեան համար.—*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ...

Լորտ Պիվըրպրուք, մեծահարուստ լրագրապետ որ կը հրատարակէ *«Տէյլի էքսփրէս»*ը եւ ուրիշ դեղին թերթեր, անցեալ օր հետեւեալ հաշիւը կը ներկայացնէր.—

« էքսփրէս » ընկերութեան թերթերուն տարեկան եկամուտն է **5.175.000** ոսկի։

Այս գումարին մէջ ընկերութեան շահը **150.000** ոսկիէն ալ վար է։ Այսինքն ոչ իսկ 3 առհարիւր։

5.175.000 ոսկիի այս եկամուտէն **1 375.000** ոսկի կը ծախսուի թուղթի եւ մելանի համար։

Թերթին տպագրական աշխատաւորները կը ստանան **700.000** ոսկի։

Բաշխման համար կը ծախսուի **650** հազար ոսկի, իսկ այս գումարին **400** հազարը, կ'երթայ երկաթուղիներուն։

Թերթերուն խմբագրական ծախքն է **600.000** ոսկի, մէջն ըլլալով նորքին եւ արտաքին լուրերու հաւաքումը։

Տարեկան **100.000** ոսկի կը վճարուի, մեր ընթերցողները ապահովագրելու համար արկածներու դէմ։

Ամեն տարի ծանուցումներու համար կը վճարուի ոչ նուազ քան **400** հազար ոսկի։

Ընկերութիւնը որ եւ է մուրհակ, պարտք կամ գրաւ չունի։ Լոնտոնի, Մանչէսթըրի եւ Կլասկոյի շէնքերը իր բացարձակ ստացուածքն են։

Ընկերութեան սովորական բաժնեթուղթերուն աւելի քան **74** առ հարիւրն ալ կը պատկանի պաշտօնէութիւն իմ սեփականութիւնն է, **8** առ հարիւրն։

Ես մէկ փէննի թոշակ ստացած չեմ թերթերէն։ Միակ նպատակս է ծառայել հանրային շահուն եւ այն դատին որուն նուիրուած եմ. — Միացեալ բրիտանական կայսրութիւն, եզօր, վճռական եւ խաղաղասէր։

Խմբագրութիւնը հետեւեալ ծանօթութիւնը կ'աւելցնէ այս յայտարարութեան տակ.—

Օգոստոսին ամէն օր **2.407.780** օրինակ ծախուած է *«Տէյլի էքսփրէս»*ը։ Մեր նպատակն է օրական 3 միլիոնի բարձրացնել վաճառումը։

Ինչպէս կը տեսնէք ամէնքդ ալ, գերազանցապէս գաղափարակա՛ն էլորտ Պիվըրպրուք, իր գոյնզգոյն թերթերով,— մէկ փէննի թոշակ չստանար, բայց իր սեփականութիւնն են ընկերութեան բաժնեթուղթերուն աւելի քան 74 առ հարիւրը։

Կը ծառայէ Մեծն Բրիտանիոյ զօրացման եւ ... խաղաղութեան։

Եւ դեռ կան չարամիտներ որ կ'ըսեն թէ ճիշդ այս կարգի թերթերու եւ անոնց գլխուն թառած լորտերու շնորհիւ է որ ֆաշական մթնոլորտ միշտ կը պղտորի եւ Մեծն Բրիտանիան կը զօրանայ՝ նոր աւարներ ապահովելով կամ ֆաշականներով առաջացումը։

Եթէ «Տէյլի էքսփրէս»ները, «Տէյլի Մէյլ»երը եւ միւսները չըլլային, ո՞վ պիտի վառէր խարոյկը՝ փոքր եւ անճար ազգերու գլխուն, ի փառս բրիտանական աշխարհակալութեան, որ միայն մէկ բան կը ճանչնայ աշխարհի վրայ,—վերը Աստուած, վարը՝ իմ իրաւունքս։

ՎԱՀԷ

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ՞

« Թան »ի թղթակիցը կը գրէ թէ Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ յանձնաժողովը որոշեց 104.000 զ. ֆրանք սահմանել Նանսէնեան գրասենեակին, որպէսզի կարենայ շարունակել իր աշխատանքները, ի նպաստ գաղթականներու։ Որոշումը տրուեցաւ միաձայնութեամբ, հակառակ Խ. Միութեան պատուիրակին ընդդիմութեան։

«ՍԷՅԻՏ ՐԻԶԱ Կ'ԸՍԷ ԹԷ ՉԷ ԸՄԲՌՆՏԱՑԱԾ»

Թուրք թերթերը կը շարունակեն հէքեաթներ պատմել Տէրսիմի ապստամբութեան մասին, ծիծաղելի դարձնելու համար անոր ղեկավարները։ Այսպէս, «Ճումհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ խարբերդէն.—

Սէյիտ Րիզա հետեւեալ կերպով արտայայտուած է.

— « Ես ըմբոստացած չեմ, այլ այս փորձանքը իմ գլուխս բերին Գրկան աշիրէթէն կարգ մը մարդիկ որոնք տղաս սպաննած էին »

(Արդարեւ, Գըրկանցիները Սէյիտ Րիզայի տղան սպաննած են։ Սէյիտ Րիզա ալ տղուն իւրաքանչիւր մազին փոխարէնը Գըրկանցի մեռցնել ուխտած եւ անոնցմէ մօտաւորապէս 30 մարդ սպաննել տուած է)։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ, ինծի ըմբոստ ըսին, վրաս զինուոր ղրկեցին։ Զիս դատարան չյանձնեցին, ահա թէ ինչու Թունճէլիի իշխանութեանց վստահութիւն չունեցայ. Երզնկա երթամ, զիս Անգարա, Աթաթիւրքին ղրկեն, հոն պիտի յանձնուիմ, ըսի »

Հակառակ իր այս յայտարարութեան, կ'աւելցնէ թղթակիցը, սկիզբէն եւ մօտէն կատարած քննութեանց արդիւնքը ցոյց կուտայ թէ պարագան բոլորովին հակառակն է։

Սէյիտ Րիզա երբ Երզնկա յանձնուած է.

— Գլխարկս կար, կորսուեցաւ. ինծի լաւ գլխարկ մը բերէք. պապս թէ ոչ քայլ մը չեմ առներ, ըսելով պնդած է։

Սէյիտ Րիզա երբ գլխարկը գլուխը կը դնէ, «զիս Անգարա ղրկեցէք » կ'ըսէ եւ «շատ լաւ» պատասխանով ճամբայ կը հանուի։ Երբ իր հսկիչները « Սէյիտ » կը կոչեն զինքը, կը բարկանայ եւ անխաւ թուրքերէնով մը.

— Ես « Սէյիտ » չեմ, ինծի «Սէյիտ» մի կոչէք, «Պէյ», «փաշա» ալ չկայ, ինծի Պայ Րիզա ըսէք։ Եւ զուարթօրէն կը շարունակէ ճամբան, այն համոզումով թէ Անգարա կը տարուի։ Բայց երբ Մալաթիայէն եւ Եփրատէն անցնելով դէպի արեւելք տարուիլը կը տեսնէ, յանկարծ կը ցնցուի եւ ջղաձգօրէն ձեռքը բարձրացուցած՝

— Խոստումը այսպէ՞ս կը տրուի, ըսելով դառնօրէն կը գանգատի։

**** Սէյիտ Րիզան փոխադրող ինքնաշարժին վարիչը հետեւեալ դէպքը պատմած է.*

— Սէյիտ Րիզա երբ հասկցաւ թէ Էլազիզ կը տարուի, շատ յուզուեցաւ եւ սկսաւ բողոքել, ճամբան յանկարծ «խաղողս ո՞վ կերաւ»ըսելով խնդիր հանեց։ Ասոր վրայ զինքը փոխադրող պահակազօրքին հրամանատարը քու մը խաղող առնելով ջանաց Սէյիտ Րիզայի աչքը կշտացնել։ Ս. Րիզա յայտնեց թէ սխալ է իր վրայ գտնուած 20 — 30ոսկիի հաշիւը. Ասոր վրայ հրամանատարը իր գրպանէն դրամ աւելցնելով լռեցուց ճակաչը Սէյիտը։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒ *թիւը, որ 417.000ի հասած էր շաբաթ օր, կիրակի բարձրացաւ 469.391ի,— կոտրելով ամէն մրցանիշ։*

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ *կը հեռագրեն թէ կիրակի օր զինեալ Արաբներ սպաննեցին Գալիլիայի սահմանական տեսուչը (անգլիացի) եւ ոստիկան մը։ Խռովութիւնները կը ծաւալին։*

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՔՈՎՆ Ի ՎԵՐ

»»»» • ««««

« ՄԵՐ ԿԵԱՆՔԸ »

(Բ. եւ վերջին մաս)

Բայց ոճը դժուար մըն է յաճախ: Մանրանալ անոր վրայ, նշան է չունենալու ուրիշ ըսելիքներ, մատնելու տխուր տկարացումներ: Հիմա մանաւանդ մենք ամէնէն ուշ պիտի մտածէինք այդ դժուարին: Տա՛կը: Հաթերուն ներքեւ թրթռումն, ջերմ, փաղփիչ փառքը բոլոր մատղաշ միսերուն:

Ուրախ եմ յայտնելու որ պ. Հ. Զարդարեանի գիրքը հարուստ է մանաւանդ այդ տարրով: Երկար ատենէ ի վեր հրապարակ դրուած գաղթահայ արտայայտութեան ամէնէն հարազատ նմոյշն է ան: Անշուշտ մեծ ու ներդաշնակ արուեստ մը ինքզինքը կը պարտադրէ մեզի Նախանձը առանց Երգի հատորին մէջ: Նշան Պէշիկթաշլեանի անցելաւոյզ վէպերը փաստեր են որոշ տաղանդի: Մեղեդիե՛ր, Մեղեդիե՛ր ալպոմին մէջ հատուածներ կան ուր արդի կեանքին (գաղթային երակը առոր) տէմպը կը զգաս, ինչպէս կ'ըսեն: Ու ողբացեալ գրողի մը մէկ դրքոյկը Արե՛ւ, Արե՛ւ մեզի կուտայ ասպատուն նմոյշներ մեր օրերու գաղթային բարեխառնութենէ: Բայց Մեր կեանքը այն գիրքն է ուր առաջին անգամ շփումի կուգաս անոր լայն, յստակ, թելադրական՝ մէկ ընդարձակ երեսին հետ: Եթէ երբեք անոր երեք հարիւր էջերը չեն յաջողիր լրիւ նկարագրելու այն կեանքը որ գաղթահայութիւն պիտակին տակ տարածուած է ալ, բայց կը նուաճեն անոր մէկ կարեւոր հատուածին, փարիզեան հատուածին դիմագիծը, մինչ հատուածային բայց որմաքանդակ կարկառներով:

Հոն են երիտասարդները, անոնք որոնց իրաւունքն էր անցնիլ մեր հողերուն ազատութեան ու արեւին տակին մէջ, ուժով, բարի, մաքուր ու ոսկի: Եւ որոնք ուրականէն խուճապահար ինկան սա դարձներուն, աղտ ու ծուխ ուտելով, արեւի տեղ մշուշի մէջ լողալով ու երկինքը մոռնալով քանի որ իրենց գլխուն վերեւ իրենց դատծը լուսացուցի Ջուրը յիշեցնող բանիմըն էղարձեր, զորշ ու պղտոր: Այդ երիտասարդները առեր են անխուսափելի գաղթային սթիլմաթներ, հազիւ հազ, աղօտակի յիշեցնելով արեւը որուն շողքը դեռ չէ մարած իրենց աչքերուն խորը ու մորթին վրայ կը հեւայ երբեմն, տալով իրենց անձին անդիմադրելի ձգողութիւն մը: Գիրքին երկու յատկանշական անձերը, Արշէնն ու Տրդատը, եղբայրնե՛ր, իրարու այնքան նման ու աննման, կը ներկայանան մեզի իրենց խառնուածքին ընդածին հարուստեամբը, ու իրենց առհաւութիւններուն բոլոր գործէնով: Այս նկարագիրներու կառուցման, վերլուծական յառաջխաղացման եղանակը ինքնին խոշոր փաստ մըն է երիտասարդ հեղինակին տաղանդին: Անոնք պիտի չինուին էջ առ էջ, պաշտպանուած ստեղծագործ շունչէ մը որ չի յոգնիր, չի տկարանար: Անոնք կը գործեն, խելացնոր կամ այլապէս ատոր հոսանքներու դուսպարին ընդմէջէն, ամէն դարձուածքի երեւան բերելու համար նոր երեսակները իրենց երբեք չսպառած ընդունակութեանց, մինչ ի լինելութեան, հետեւաբար՝ մինչ նոր, բայց հաւատարի՛մ սկզբնական նկարագրին այն հարազատութեամբ որով մեր շուրջը կը հետեւի կամ կը կանխէ մեզ երբ ճամբայ կ'իյնանք դէպի պողոտաները ճակատագրին: Միայն այս երկու եղբայրներուն վըրայ accumuler եղած կեանքի հոսանքը բաւ էր գիրքը յանձնելու մեր զարմանքին: Վասնզի երեք հարիւր էջերու վրայ, վերանորոգ սա ստեղծումը պահել կրնալը փոքր փառք մը չէ, երբ աչքի առջեւ ալ ունենանք մեր գրական աւանդութիւնները ուր մեր վիպական հերոսները առաջին քանի մը էջերուն վրայ արդէն սպառած կ'ըլլան իրենց շէնքը, եւ կը գլխուին գիրքին քառուղիներուն վրայ, արդէն իրենց ամբակազմ, այդպէս լքուած անձերը պատցնելու, հոսէ ու հոնէ ճարուած, հնարովի, յաճախ ալ կեղծ գործողութեան մը հոսանքն ի վար ու վեր:

Հոն են, նոյն խորհրդանշական խըտութեամբ ու կարկառով կիները, Հայուհի կամ Ֆրանսուհի, բոլորն ալ տրուած, արագ, փորագրային, տիրական raccourci-ով մը որով կը դառնուին ժամանակակից վէպին մէջ կարգ մը յօրինումներ, կարծես իրենց զիրենք հակադրելու հանճարով մը հին դպրոցին աւանդութիւններուն: Ֆլոպէրի հերոսուհին, Էմմա Պովարի, չորս հարիւր էջերու պէտք ունի իր պատրանքը մահուամբ քաւելու համար: Մօրուայի, Մոնթէրլանի աղջիկները այդ բանը կ'ընեն քանի մը տասնեակ էջերու կրկէսին խորը: Այս հակադրութիւնը անշուշտ բան մը պիտի չապացուցանէր, մանաւանդ պ. Հ. Զարդարեանի հաշւոյն, եթէ անիկա այդ կիներուն արագ ուրուագրային այդ կեանքերուն համար գտած չըլլար համապատասխան խմոր, ստեղծանիւթ, ինչպէս կ'ըսեն.

Հայ մա՛յրը, որուն խորհուրդը բաւեր էր մեզի ասնկ քանի մը հազար տարի, մեր դիմանալուն ստեղծուածը լուսաւորող եւ որ գաղթային պայմաններու մէջ դատապարտուած է, ինքզինքը սպաննելու, ըլլալու համար անխրա փառամոլը, անմխիթար բանտուորը, կամ նոյն իսկ անհասկնալի մեղքերու գործաւորը: Մեր կեանքը գուցէ վերջին գիրքն է ուր անոր անհուն արժէքները, անկարող տառապանքը, մշտահոս գուրգուրանքը, մանաւանդ հայրենաբաղձ, հարազատ ապրումները առուակուէին, անմահական մեր աղբիւրներուն պատկերումին նման, վազելով վազելով ու չհատնելով: Ան ի՛նչ սրտառուչ քաղցրութիւն է ու ինչ ահաւոր սուգ, երբ փոխնիփոխ զինքը կը տեսնենք իր թոռնիկը սիրելու, տանիլու խնդութեան մէջ յանկարծակի արգիլուած. իր իսկ տղուն հրամանովը, որ Ֆրանսուհիէն ունեցած իր փիճը կը զրկէ իր հայրութենէն: Մեծ մայ՛րը մեր գեղերուն, որոնք Փարիզի մէջ պիտի չհասկնան այդ արգելքները եւ պիտի մեռնին, իրենց մոլորած տղան կանչելով ու կանչելով, իրենց անարին վերեւ ուրկէ պիտի կարենան գոցել իրենց աչքերը:

Հոն են, չտեսներու, պէյերու եւ զոհարավաճառներու տակառ-տասքի, «փոքրացուսոյց» կիկները, որոնց ամէն մէկ շարժումին, մտածումին, դիմային խաղերուն, նոյնիսկ բառերուն հիւսքին, դէշ բառով մը՝ բանուածքին համար պ. Զարդարեան թերեւս առհաւօրէն ճարած է դարերու թըլըաւութիւն: Ու ինչ արտաճմլիկ կարկառ է հանած անիկա պայքարը երկու ներերու, մէկը հայ, միւսը Ֆրանսուհի,— դեռ չփորձուած նիւթ հայ վէպին մէջ: Ու քիչ են էջերը, մինչ հայ վէպին, ուր այդ խուլ տագնապը, չըսուած բայց թելադրուած, մեզի հաղորդուի սրտառուչ այն բարեփոխով որուն մէջ պիտի փակուի մեր մեծերուն անէծքը, կեանքին անդարձ ընթացքը օրինադրող, բայց անհասանելի իբրեւ, պերկող ու աննահանջ, երբ մեզ կը գամէ մեր անկողինին ու ծանրացող սառերը ծակող տարաւոններով մեր մահամերձ աղաղակէն եւ ուժ կը ճարէ մեր ոգւոյն կանչելու մինչ իր մարդին, անոնց թաթիկները առնելու մեր սառոյց միտերուն մէջ ու այդպէս կնքելու սա եղերական շունչը, երիտասարդ ու անհուն ըղձաւորութեամբ, աշխարհը ձգելու բոպէին միայն գինը կարելով անոր քաղցրութեանց: Այս ողբերգութիւնը տըւած է պ. Հ. Զարդարեան այն Ֆրանսուհիին հոգեւարքին մէջ որ սիրած՞ է երկու եղբայրներէն մէկը, լքուած անկէ զաւակով մը, տարած լքումը անհաւասարելի սրբութեամբ, ինկած մահուան մահիճին ու այդ սուղ բոպէներուն, մահուան շուքերով ծանրաբեռն տէքորի մը մէջ իր զաւակը ապրած, կառչ կառչ, մեռնելով ու ծնելով (Փրիչեր միայն պիտի հասկընան թէ ինչ եղերականութիւն կ'ուզեմ թելադրել այս տողերով):

Հոն է դարձեալ մանուկը, գրեթէ անծանօթ ձայն մեր գրականութեան մէջ: Պ. Հ. Զարդարեան զայն տուած է դժուար ու անկայուն հաւասարակշռութեամբ մը, յուզի՛չ, անմեղ ու այնքան ալ թշուառ ու նո՛ր՝ մեր օրերու ամբողջ խարանը վզին: Անոր տառապանքը, փոքր հոգիին մեծ խռովքները, անոր հիւանդութիւնն ու հէքիաթի մը պէս օրօրուն ձայներու ընդմէջէն դէպի մահ երկարումը մեր արցունքը կ'արժէն հանդարտ, ժուժկալ թելնիքով մը:

Ու հոն են, աւա՛ղ, մեր քաղքեններըը, երկու տխրական նկարներու վրայ իրենք զիրենք կերպաւորող: Իբր պատկերացո՛ւմ՝-ըսել կ'ուզեմ իրենց անհատականութիւնները սեւեռող մեծ գիծերու կառոյց: Իբր անձնաւութիւն՝ այսինքն թաքուն խորշերու մէջ մեր անուցած մեղքերուն, ըմբոռնումներուն, նկարագիրներուն պարտութի՛ւնը որով մենք չենք կրնար դէմ դրկել մեր շրջապատէն ու դուրս կը թափենք զմեզ: Իբր բարոյակա՛ն՝ այսինքն զումարը այն մտածումներուն, առաքինութեանց, ըմբռնումներուն, հակադրեցութեանց որոնք անխուսափելի դիմայեղման կ'ենթարկուին, ենթարկուեցան երբ հազարաւոր փարախներ ճամբորդեցին մեր երկրէն, մեզի հետ, ու նոր վայրերուն, ապարէզներուն մէջ իրենք զիրենք յարմարցնելու համար: Ու կարճ ըլլալու համար, իբր Արեւե՛լք, որմէ առնուած ըլլայ իր բանաստեղծութիւնը, մեղկութիւնը, ճակատագրապաշտութիւնը (Տրդատ), բայց ուր դեռ առկայծին քանի մը շողեր մեր անտահման բարութենէն, թրթռացին ու սիրտոտ գութէն (Արշէն ու իր մայրը): Ու ճարտար նըշըրակին տակը վիրաբուժին այս ամէնը կտոր կտոր կը բերուին լոյսին, ժխտական տիպարնե՛րը՝ իրենց հետ քաշելով ինչ մութ թշուառութիւն որ դիզած էին մեր ոսկորներու փապուղիներուն այնքան դարերու գերութեան, հացին, գլխուն, պատիւին, սրբերին բացառաբար հայ տագնապները: Ու ճարտար ճղոտին տակ վիրթուօզին, այս ամէնը, դրական տիպարներու վրայով, դարձեալ կը մատուցուին մեր վայելումին, հիացական ու երազող արտաքինով, բառերու եւ ոլացքներու վրայով: Գիրքին մէջ մտածում, երազ պեղելու աշխատանքն ալ ուրիշ արժանիք:

Ահա շատ ուրուածեւ՝ աշխարհը ուր պտտած է տաղանդը պ. Հ. Զարդարեանի:

×

Կառո՞յց: Ճարտարապետութի՞ւն: Թէքնի՞կ:

— Ինչու՞ս է պէտք կաղապար-պատկերներով վախցնել փորձել մէկը որ մեզի կուգայ, թերեւս այդ ամէնուն կամաւոր զանցումովը:

Պ. Հ. Զարդարեանի մէջ կան, վերը ըսուած ազդեցութիւններէն զատ, Տոսթոյեւսքի, Ջիտով, Ֆրանսական նորագոյն ու զարտուղի ճիգերը:

Առանց համադրել, անձնաւորել ու հայ գործի մը վրայով միացնելը բաւական մեծ առաքինութիւն մըն է որպէսզի եւ չտարածեմ քննադատին խստութիւնը գիրքը բաժան բաժան ձգող ձգտումին վրայ: Ձեմ ալ երթար յառաջ, չարութեան գինով, գիրքին յաջողութիւնը վերագրելու այս անկապակցութեան: Իրաւ է որ արուեստին հիմնապահանջը, գործողութեան միութիւնը չէ յարգուած: Թէ գլուխները չեն զարգանար, իրար չեն պատուաստեր: Վերլուծումը անհաւասար կը մնայ տիպարէ տիպար ու մարդերը չեն իյնար բաւարար լոյսի տակ որպէսզի ըլլան ամէնուն համար տեսանելի: Ու տակաւին կրնաք շարունակել այս վերապահումները: Բայց, կ'աւելցնեմ թէ այդ բոլոր նուազումները չեն կրնար հակակշռել մեծ գեղեցկութիւնը գործին:

Մեր կեանքը՝ առաջին գործն է երիտասարդ հեղինակի մը ու իբր այդ կուսութիւնը անոր միտքին, ու մարդիկ մինչ ալ տկար են կուսութիւններու հանդէպ: Ամէն տղայ, այդ իսկ օրէնքով, կրնայ մեզ չահագրգռել երբ գրել գիտէ եւ իր զգացածները, ապրումները մեզի կը հաղորդէ:

Գրագէտը կը սկսի երկրորդ գիրքով:

Ցունիմ աւելի սրտագին փափաք քան ողջունել պ. Հ. Զարդարեանի երկրորդ հատորը որպէսզի մեր գրականութեան մէջ անաուրկելի իր դիրքին տէրը դառնայ անիկա որուն աւելի քան յոյսը, իրաւունքը կուտայ իրեն իր ներկայ մեծ ու գեղեցիկ հատորը: «Հօրէ ու մօրէ» հարազատութեամբ մը, ինչպէս կը սիրէ որակել մեր ժողովուրդը հնօրեայ, ազնուական ու արի առաքինութիւնները երբ կ'ուզէ պատկերել:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ-ՀԻԹԼԵՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացած է Պերլինի վրայ, ուր տեղի կ'ունենայ հանդիպումը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ Առաջնորդներուն:

Հանդիպումը փոխադարձ այցելութեան գործ մը պիտի չըլլայ: Ընդհակառակն, ներկայ պայմաններուն մէջ պիտի ծառայէ պարզաբանելու եւ ընդլայնելու այն կարեւոր հարցերը, որոնք արտակարգօրէն մեծ կարեւորութիւն պիտի ունենան Եւրոպայի վաղուան դէպքերուն համար:

Այսօր իտալեւգերման զինակցութիւնը ժամանակաւոր չէ, ոչ ալ պատահական համաձայնութիւն մը: Այդ զինակցութիւնը աստիճանաբար կառուցուեցաւ՝ հասնելով մինչեւ իրական ուժի մը ձեւին՝ եւրոպական միջազգային յարաբերութեանց մէջ, ուժ մը, որ պիտի ուզէ պարտադրել իր համոզումները՝ եւրոպական հարցերուն մէջ: Կասկած չկայ, որ այդ զինակցութեան նպատակն է ստեղծել իր «խաղաղութիւնը» Եւրոպայի մէջ, որ պէտք է փարրէի Փարիզի խորհրդաժողովին միջոցաւ ստեղծուած «խաղաղութենէն»: Ուրեմն կասկած չկայ նաեւ, որ մենք կը գտնուինք միջազգային լուրջ դէպքերու առջեւ, որոնց աճումը մեծ մասով կախում պիտի ունենայ այն որոշումէն, որ պիտի տրուի Պերլինի մէջ:

Իտալեւգերման յարաբերութիւնները վերջին տարիներս յեղաշրջում մը ունեցան: 1934ին, համաձայնութեան եւ հաշտեցողութեան ճամբուն վրայ էին: Հանդիպումը, որ այն ատեն տեղի ունեցաւ Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի միջեւ՝ Վենետիկի մէջ, կը նկատուէր երջանիկ սկզբնաւորութիւն մը իտալեւգերման զինակցութեան կազմութեանը համար:

Բայց այդ հանդիպումէն քիչ վերջ տեղի ունեցան Վիէննայի արիւնոտ դէպքերը եւ Աւստրիոյ վարչապետ Տոլֆուսի սպանութիւնը: Աւստրիոյ ազգային-ընկերվարականները (նացի) փորձեցին բռնի կատարել «Անշլուսը» (միացում): Բայց, չյաջողեցան: Այս պարագան, սակայն, խանգարեց Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ յարաբերութիւնները, որովհետեւ իտալական քաղաքականութիւնը կողմնակից էր աւստրիական անկախութեան եւ վճռապէս դէմ էր Աւստրիան Գերմանիոյ կցելու ազգային-ընկերվարական ձգտումին:

Մուսոլինի ունէր նաեւ ուրիշ պատճառ մը՝ իր յարաբերութիւնները պրկելու համար Գերմանիոյ հետ: Եթովպիոյ պատերազմին պատրաստութիւնը զինքը կը մղէր փնտռելու Ֆրանսայի բարեկամութիւնը՝ Հարաւ-արեւելեան Ափրիկէի արշաւանքին համար անոր հաւանութիւնը ապահովելու յոյսով: Այդ քաղաքականութեան արդիւնքն էր Մուսոլինի-Լավալ համաձայնութիւնը՝ 7 յունուար 1935ին:

Բայց, Իտալիա Ֆրանսայէն չստացաւ այն հաւանութիւնը զոր կ'ակնկալէր: Ֆրանսական կառավարութիւնը իբրացուց Անգլիոյ տեսակէտը՝ Իտալիոյ դէմ պատժարկութեան խնդրին մէջ, մինչդեռ Գերմանիա մերժեց գործադրել Իտալիոյ դէմ ծրագրուած միջոցները եւ, ինքնաբերաբար շահեցաւ Մուսոլինիի երախտագիտութիւնն ու հակումը:

Հռոմ հասկցաւ թէ կարելի չէ յոյս դնել Ֆրանսայի վրայ, մանաւանդ այն օրէն ասդին երբ իշխանութիւնը ձեռք առաւ Ժողովրդական Ճակատը, որ ծայրայեղօրէն թշնամական ու անհաշտ է՝ ինչպէս հիթլէրականութեան նոյնպէս եւ ֆաշականութեան հանդէպ.

Իտալիա, կղզիացած չմնալու համար, սկսաւ կրկին փնտռել Գերմանիոյ բարեկամութիւնը: Գերմանիա ալ, իր կարգին, չկրնալով համաձայնիլ Անգլիոյ հետ, դարձաւ դէպի Իտալիան: Երկու երկիրներու զինակցութիւնը եղաւ բնական եւ անխուսափելի. Միանգամայն՝ զանոնք իրարու «կը մօտեցնէր իրենց գաղափարանութիւնը»: Կը մնար նոյնացնել նաեւ իրենց քաղաքականութիւնները:

Առոր պատճառն էր դարձեալ աւստրիական հանգոյցը: Մուսոլինիի միջամտութիւնը՝ Վիէննայի մօտ յաջողութիւն գտաւ, 1936 յուլիս 11ին ստորագրուեցաւ բարեկամական ուխտը Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ. Հռոմի եւ Պերլինի միջեւ անմիջական հասկացողութեան ճամբան յայտնօրէն բացուած էր:

Համաձայնութիւնը գոյացաւ տարի մը առաջ, հոկտեմբեր 1936ին, Պերխթէսկատէնի մէջ, ուր Իտալիոյ արտաքին նախարար կոմս Չիանօ այցելեց Հիթլէրի:

Այժմ, Մուսոլինիի այցելութիւնը պիտի գայ ամրացնել այդ համաձայնութիւնը: Պարզ է որ Իտալիա եւ Գերմանիա միացած են տեւական զինակցութեամբ մը եւ ճշդորոշուած ծրագրով՝ միջազգային քաղաքականութեան համար:

[illegible] այդ ծրագիրը պիտի քննուի եւ պիտի փնտռուին միջոցներ անոր իրականացումին համար:

Նիօնի խորհրդաժողովը առիթ կ'ընծայէ քննելու շատ մը հարցեր: Կը մնայ տեսնել թէ Նիօնը ի՛նչ պիտի բերէ Միջերկրականի ապահովութիւնը զարգացնելու համար: Բայց, ինչ որ անվիճելի է սա է թէ՝ Նիօնը ընդգծեց փաստ մը,— Եւրոպան եւ աշխարհը իրապէս բաժնուած են երկու անհաշտ մասերու: Ճիշդ այնպէս ինչպէս Ալճեզիրասի մէջ՝ 1906ին:

Միայն թէ, Ալճեզիրասի մէջ Գերմանիա եւ Աւստրիա ներկայ էին ու Եւրոպան պատրաստ չէր, այն ատեն պատերազմի: Իսկ Նիօնի մէջ չկային Գերմանիան ու Իտալիան, ու Եւրոպան այժմ պատրաստ է, ամէն բայէ բռնկելու...

Մուսոլինի եւ Հիթլէր, ուրեմն, ներկայ պայմաններուն մէջ, պիտի տան կարեւոր որոշումներ,— սպանիական հարցը, Միջերկրականի կացութիւնը, Միջին Եւրոպան, անգլիական սպառազինում, Ծայրագոյն Արեւելքի դէպքերը՝ այն յանձնառութեան բերումով զորս իրենք ունին Ճափոնի հանդէպ, եւ, վերջապէս, պոլշեւիկեան վտանգը:

Ի՞նչ պիտի ծագի այս հանդիպումէն,— պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն: Պատասխանը կախում պիտի չունենայ միայն Հռոմէն ու Պերլինէն այլեւ Լոնտոնէն: Եթէ Անգլիա որ...

ԹՈՒՆԱԶԻԿԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԸ

»»»» • ««««

ԿԱՐԵԼԻ՞ Է ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԻԼ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԻՆ ԴԷՄ

Ընդհանուր թոհուբոհին մէջ պէտք է որ ամէն մարդ գիտնայ թէ ինչ պարտի ընել, ինքզինքը անվտանգ պահելու համար:

Այս առթիւ, հարց մը կը ծագի.— Կարելի՞ է պաշտպանուիլ կազերու վտանգին դէմ:

Մարդուս համար բնածին օրէնք մըն է ինքզինքը պաշտպանելը: Ամբողջ պատմութիւնը այդ կ'ապացուցանէ:

Երբ այլեւս վահաններն ու զրահները՝ նորահնար հրազէններուն դէմ չկրցան դիմանալ, մարդը՝ պաշտպանութեան նոր միջոց մը գտաւ խրամներ փորելով եւ հողէ թումբեր կանգնելով: Երբ ռումբերու հարուածներուն տակ, ամենի միջնադարեան դղեակները սկսան կործանիլ, մարդուն հնարամիտ ուղեղը գտաւ ուրիշ միջոցներ դիմադրաւելու այս նոր զէնքը: Ան շինեց հողէ, պէթոնէ եւ պողպատէ նոր տեսակ ամրոցներ, անոնց ետին ապաստանելու համար:

Բարեբախտաբար նորահնար զէնքերու չինութեանց հետ զուգահեռաբար յառաջդիմած են պաշտպանութեան նորահնար միջոցները: Արդիական պատերազմները, որ աւելի գիտական եւ արհեստագիտական են, վտանգաւոր են սա իրողութեամբ որ կ'ազդեն դիմացինին բարոյական դիմադրական ուժին վրայ: Այլեւս թշնամին անձնատուութիւնը չէ որ կը փնտռեն, անոր ամրոցներուն քանդումովը, այլ կ'ուզեն խախտել հոն ամփոփած զօրքին բարոյականը, կրակի անընդհատ տեղատարափով մը, որպէսզի վհատի եւ յանձնուի:

Ուրեմն կարեւորը բարոյական կորովին պահպանումն է: Ահա թէ ինչու ամէն մարդ պարտի գիտնալ թէ ինչ վտանգներ կը սպառնան նորահընար զէնքերը: Մնացածը մասնագիտական խնդիր է:

Հակառակ օդային տարափին շուրջ ծագած չնդալից աղմուկին, պէտք է ըսել թէ նորագիւտ զէնք մը չէ սա: Ամենահին ժամանակներէ ի վեր մարդիկ գործածած են քիմիական բաղադրութիւններ՝ պատերազմներու մէջ: Միայն թէ ասոնք եղած են համաձայն գիտութեան յառաջդիմութեան: Եթէ այսօր գիտութեան ըրած վիթխարի նուաճումներուն շնորհիւ այդ զէնքերը եղած են աւելի ազդեցիկ եւ մահացու, փոխադարձաբար նոյն այդ գիտութեան շնորհիւ պաշտպանութեան միջոցներն ալ եղած են նոյնքան ազդեցիկ եւ վստահելի:

Ուրեմն պատճառ չկայ սարսափելու, վհատելու: Պէտք է պաղարիւնով ճանչնալ այն բոլոր մահասփիւռ զէնքերը զորս այսօր գիտութիւնը կուտայ, իբրեւ պաշտպանութեան միջոցներ:

Առնենք՝ թուղթի կամ խոնաւ փայտի մուխը, եռացած ջուրը, հալած իւղը, սարսափելի զէնքեր էին որոնց դէմ, ճակատող բանակները գտած էին պաշտպանութեան միջոցներ:

Աթենացիները Սպարտական պատերազմներու ընթացքին գործածեցին ծծումբին հեղձուցիչ ծուխը, բանալով Եւրոպայի մէջ քիմիական պատերազմին շրջանը: Ջենացիները Քրիստոսէ հինգ դար առաջ կը գործածէին «սարսէնիքի» բաղադրութիւն մը՝ թշնամին թունաւորելու համար: Հապա Բիւզանդացիներու գործածած կրա՞կը, որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ նաւթը:

Աւելի մօտ ժամանակներու մէջ, Լէօնարտօ տը Վինչի, որ շատ հմուտ հնարիչ մը եւ ճարտարապետ մըն էր, շինեց տեսակ մը ծխարձակ ռումբեր որոնք թշնամի բանակներուն մէջ զահերէ աւելի վախ կը պատճառէին ու փախուստի կը մատնէին:

Քոստովացի Կոնդակը, Քէֆալոնիան պաշտպանող Թուրքերը շնչահեղձ ըրաւ ծծմբային թթուով:

Այսպէս ուրեմն, ոչինչ նոր արեւուն տակ: Այն ինչ որ այսօրուան գիտունները կը փորձեն ընել, ուրիշ բան չէ բայց եթէ կրկնութիւնը՝ աւելի լայն չափերու վրայ, նախահայրերու երկչոտ փորձերուն:

Այսօրուան կացութեան տարբերութիւնը այն է որ, շնորհիւ օդանաւերուն, թշնամին կրնայ գործել ոչ թէ բազմաթիւ ճակատի մը նեղ գիծին վրայ, այլ երկրին ուզած որեւէ մէկ կէտին շուրջ:

Սակայն այս ալ պէտք չէ չափազանցել, ինչպէս նաեւ պէտք չէ անտեսել վտանգը:

Շանկայի վրայ ճափոնական յարձակումը կրնայ աղօտ գաղափար մը տալ վաղուան օդային յարձակումներու մասին: 1932ին 700.000 հոգինոց Շանկայի մէջ օդանաւերը սպաննեցին ու վիրաւորեցին մօտ 10.000 հոգի միայն ռմբակոծումով: Եթէ կազեր ալ գործածէին, զոհերու թիւը համեմատաբար աւելի պիտի ըլլար: Ամէն օր կը կարդանք նոր ռմբակոծութեանց մասին: Նոյնը Սպանիոյ մէջ:

Այսօր այլեւս հաստատուած իրողութիւն մըն է, որ կարելի է վստահաբար եւ անխափան պաշտպանուիլ կազերու դէմ, պայմանաւ որ ենթական ըլլայ պատրաստուած: Կազարգել դիմակներու միջոցաւ, թէ մասնաւոր պատսպարաններու շնորհիւ, կարելի է անվնաս անցընել կազային ամպերու վտանգը:

Որքան ատեն որ օդին մէջ դեռ կայ 25 % թթուածին, դիմակները անխափան կը կատարեն իրենց դերը: Երբ թթուածինի համեմատութիւնը կ'իյնայ 15 %ի, այն ատեն է որ սովորական դիմակները կը դառնան անօգուտ եւ մասնաւոր դիմակներու պէտքը զգալի կ'ըլլայ կամ պատսպարանները օգտակար կը դառնան

Պէտք է սա ալ ըսել թէ կազերու յարձակումը օրեր չէ որ կը տեւէ, ուրեմն բուն խնդիրն է յարձակման պահուն չպտտիլ կազերուն հետ շփման մէջ: Իսկ եթէ այս կամ այն պատճառով կազահար մը կայ, պէտք է անմիջապէս տալ անոր պէտք եղած խնամքները:

Եթէ այս երկու կէտերուն ուշադրութիւն ընծայուի, այն ատեն օդային վտանգը կը վերածուի նուազագոյն սահմանին:

ՍԻՐԻ

(2)

(Շար.)

մագիր ըլլայ որոշ զիջումներ կատարելու եւ համաձայնութեան փափաք երեւան բերէ.), խաղաղութիւնը պիտի պահպանուի: Այլապէս պատերազմը պիտի դառնայ աւելի հաւանական:

Սպանիական եզերքներուն հսկողութեան վերացումը, զոր ուրիշներն Անգլիա եւ Ֆրանսա, աւելի պիտի սրէ յարաբերութիւնները, որովհետեւ այդ որոշումը պիտի նպաստէ միայն բոլշեւիկներուն, որոնց նաւերը, սնունդ ու ռազմանիւթ բեռցուած, կը սպառեն Պուլսոյ մէջ՝ մեկնելու համար Վալենսիա եւ զօրացնելու հանրապետական Սպանիան:

Միջերկրականի հսկողութիւնը եւ Սպանիական եզերքներու հսկողութեան վերացումը կը դիւրացնեն բոլշեւիկեան այդ ծրագիրը:

Հետեւաբար, Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի առնեն հակամիջոցներ: Թէ ի՞նչ՝ պիտի տեսնենք:

Ամէն պարագայի տակ, աշխարհը կ'ապրի վճռական վայրկեաններ, որոնց մէն կը կազմէ Պերլինի հանդիպումը:

Կ. Փ. Կ.

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՌՈՒՍ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ալեքսանդր Քազեմ Պէյ, ռուս գաղթականներուն ամէնէն գործունեայ կուսակցութեան (Երիտասարդ Ռուս) ղեկավարներէն մին, Վիեննայի մէջ թղթակցի մը հարցումներուն պատասխանելով յայտարարեց, թէ իր խումբը այսօր ունի որոշ, կորուկ եւ հետեւողական ծրագիր մը: Իր կուսակցութիւնը կը կազմէ միաձոյլ եւ միակամ ամբողջութիւն մը: Իրաւ է թէ այս խումբը խիստ մեծ թիւ մը չի ներկայացներ, եւ կը թուէ միայն քանի մը հազար երիտասարդներ, աշխարհի բոլոր քաղաքներու մէջ ցրուած, բայց մէկ մինակ համայնք մը կը կազմէ, իրարու կապուած անքակտելի: Այս կուսակցութեան խօսքն է, թէ տուրեէ ի վեր, ռուս ազգային արժանապատուութեան եւ Մեծ Պետութեան աւանդութեան շարունակութիւնը: Այս տեսակէտով իր գործունէութեան մաս կը կազմեն այժմեական զանազան խնդիրներ, որոնք լուծում կը սպասեն Բոլշեւիկ Իրաւթեան անկումէն անմիջապէս վերջ: Այս խնդիրներուն գլխաւորներն են — Բովանդակ Ռուսիոյ ճարտարարուեստացումը գիտական եւ ընկերային հաւասարութեան հիմերու վրայ, մանաւանդ ազգութիւններու խնդիրը եւ անգրագիտութեան [illegible], այսինքն՝ ի՞նչպէս ընել որ ռուս գաւառացին խոր տգիտութիւնը անհետ ըլլայ, գոնէ մեծ մասամբ: «Բանակը իր հին ուժին հասցնել», ահա վճռական հարցը՝ բոլոր միւս խնդիրները լուծելու համար, կ'աւելցնէ Քազեմ Պէյ, եւ ասոր համար, կ'ըսէ, անհրաժեշտ է միապետութեան վերանորոգումը, որ խորհրդանշանն է պետական գաղափարին եւ ազգային արժանապատուութեան: Բայց այս շարժումը յետադիմութիւն պէտք չէ մեկնել, կ'ըսէ Պէյը, այլ բոլորովին նոր երեւոյթ մը պիտի տրուի միապետութեան: Այնպէս որ անհատականութիւնը պիտի պահպանուի, անտեսութիւնը անհատական բարօրութեան հիմերու վրայ պիտի դրուի, իսկ բացարձակապէս պիտի պաշտպանուի ազատութիւնը՝ ամէն իմաստով:

Աւստրիացի օրագիրը կ'աւելցնէ, թէ Ալեքսանդր Քազեմ հիացող մըն է Մուսոլինիի, որուն ծանօթ է նաեւ շատ մօտէն անձամբ: Այս երիտասարդ Ռուսը Ֆաշական բոլոր վարդապետութիւններուն մէջ թրծուած, բազմաթիւ բարեկամներ ունի Իտալիոյ մէջ եւ ամմէն ինքզինք ցոյց կուտայ իբրեւ մօտաւոր ապագայի նորացուցիչ մը....

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ՓԱՌՔԻ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐԷՆ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 Սեպտ.).

— «Սեպտ. 12ին լրացաւ Մուսա Լերան հերոսամարտի 22ամեակը: Եւ այդ օրը Ճէպէլ-Մուսայի ամբողջ Հայութիւնը լերան կատարը բարձրացած՝ համաժողովրդական ցնծութեանց մէջ կը տօնակատարէր իր պատմութեան փառաւորագոյն դրուագներէն մէկուն 22րդ տարեդարձը:

Երէկ Հայն իսկ կ'ուրանար հերոսական Մուսայի արժէքը, այսօր օտարն իսկ ակնածանքով գլուխ կը ծռէ անոր առջեւ՝ աշխարհահռչակ հանճարի մը հարուստ գործերէն մէկը տեսնելով պատմական լերան «քառասնօրեայ» դիւցազնավէպին մէջ:

Բովանդակ քաղաքակիրթ աշխարհը, որ գիր ու գրականութիւն ունի, այսօր այլեւս զոց գիտէ մեր յաւիտենական պաշտելի լերան անունը: Տաղանդով օժտուած դիւթիչ գրիչ մը, Ֆ. Վերֆէլ, անմեռ փառք մը տուաւ համեստ լերան մը կատարին, առաւ զայն եւ իր տիրական գրչով անոր համբաւը տարածեց արեւելքէն արեւմուտք եւ հարաւէն հիւսիս:

Եւ այս եղաւ Մուսա լերան երկրորդ մեծ ու փառաւոր յաղթանակը:

Աշխարհը հիացումով տեսաւ, որ փառքի եւ անմահութեան արժանի գործեր կատարուած են նաեւ մեր լեռներուն վրայ:

Ու վաղը նոյն աշխարհը՝ խորին պատկառանքով պիտի արտասանէ անունը մեր ժողովուրդին, եթէ երբեք բախտաւոր օր մը մենք ունենանք երգիչները մեր միւս, աւելի խրոխտ ու յաղթական լեռներուն, ուր փառքեր դիզուած են փառքերու վրայ:

Տարիները նոր ոչինչ բերին մեր տառապած ժողովուրդին: Քանիներկու տարի առաջ իր մղած հերոսական կռիւներու տարեդարձը տօնակատարող Ճէպէլ-Մուսացին՝ այսօր նոյն լեռներու վրայ հին օրերու չարաշուք ուրուականը կը տեսնէ...

Չորս կողմը սպառազէն բանակներ, ամէնուրեք ոխ ու թշնամանք, համատարած քաոս բովանդակ աշխարհի մէջ եւ ընդհանուր սարսափ Գալիքին հանդէպ...

Տօնակատարելով անցեալի իր փառքը՝ լեռ բարձրացած Ճէպէլ-Մուսացին այսօր յառակ աչքերով կը տեսնէ ամէն բան եւ լուռ ու անձայն վերստին հին օրերու խոհերն ու տարակուսանքները կ'որոճայ...

Այս տարի — մանաւանդ ա՛յս տարի — պէտք է որ համագաղութային ծաւալով տօնակատարէինք Մուսա Լերան փառաւոր յաղթանակի տարեդարձը.

Այդ տօնակատարութիւնը դաս մը կ'ըլլար մեր ժողովուրդին եւ ուղեցոյց մը՝ ընդհանուր շփոթութեան եւ համատարած քաոսին մէջ...

Որովհետեւ աւելի խմատուն ճամբայ մը — մեր գոյութեան փրկութեան համար — քան որ ցոյց տուաւ հերոսական Մուսան, մենք չգտանք այս 22 տարիներու ընթացքին:

Բայց ըլլանք զգաստ, աւելի՝ քան եղած ենք երբեւէ. գիտնանք ոչ միայն մեր փառքը տօնակատարել, այլ եւ մեր պարտութիւնները տեսնել. երբեք չմոռնանք, որ Ճէպէլ-Մուսաները ովասիսներ եղան վերջին շրջանի հայկական ողբերգութեանց մէջ:

Դաւադիր շրթունքներ արդէն մեր շուրջը խորհրդաւոր շշուկով կը փըսփսան.

— Եթէ Ճէպէլ - Մուսայի հերոսամարտը տեւէր ոչ թէ 55 օր, այլ քիչ մը աւելի, մենք այսօր համատարած գերեզմաններ պիտի ունենայինք նաեւ այդ լեռնաշխարհի մէջ.

Յաղթանակը շահելէ առաջ իսկ գաւառցի Հայը իր փրկութիւնը կ'ուզէ տեսնել ոչ թէ իր բազկի, այլ հրաշքի մէջ: Եւ հրանոթի ձայնը տակաւին չլռած, արդէն ճամբաներ կ'որոնէ փախուստի համար: Կը մոռնայ, որ մարդկային պատմութեան մէջ չկայ յաղթանակ մը, որ այս կամ այն իմաստով «հրաշքի» մը արդասիքը չըլլայ, սակայն այս «հրաշքը» ունենալու համար, կը մոռնայ, որ նախ «քառասուն օրերը» պէտք է ունենալ:

Մեր աշխարհը արցունք չի սիրեր: Նաեւ մուրացկան չի սիրեր: Ինչ որ փրկած ենք իբրեւ հայրենիք եւ իբրեւ ազգային փառք՝ փրկած ենք արիւնով.

Թող Մուսա Լեռը ջահ մը դառնայ փարատելու համար այն խաւարը, որ իջած է մեր կեանքի ճամբաներուն վրայ:

Թող նոր Երգիչ մը օր մը չարձանագրէ մեր հասցէին.

«Ունէիք տեսող աչեր,
«Մեզօք գացիք յանկոյս խաւար»:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ

«Մաթէն»ի մէջ Սթէֆան Լօզան դարձեալ կը յարձակի օտարականներու վրայ, ամէն չարիքի պատճառը օտարականները համարելով:

Օտարականները կը լեցուին յորդելու աստիճան Փարիզի մէջ, եթէ ոստիկանութեան ծանօթ են 375.000 օտարականներ, կան դեռ 50.000 օտարականներ, որոնք որեւէ արձանագրութիւն չունին: Բայց այս թիւը կ'աւելնայ ամէն օր, որովհետեւ հսկողութիւնը լաւ չի կատարուիր Ալպեան եւ Պիրէնեան լեռներուն վրայ, ինչպէս եւ Լիւքսէմպուրկի ու Պելճիոյ սահմանագլուխներուն վրայ, իբր թէ նեղութիւն չպատճառելու համար սահմանային շրջանի աշխատաւորութեան:

Փարիզ կը լեցուի օտարականներով, միջազգային թափթփուքով, ընդհ. ազգային տականքով, բայց որովհետեւ պարպուելու տեղ չկայ, օր մը Փարիզ պիտի խեղդուի օտար երկիրներէ Փարիզ թափած [illegible] մէջ:

Կամ պէտք է այս օտարականները հալածել ու բնակեցնել Ատլանտեանի մէկ կղզիին մէջ, Ալճերիոյ հարաւային մէկ նահանգին մէջ, կամ համաձայնութեան գալ եւրոպական պետութեանց հետ՝ կարգադրութիւն մը ընելու եւ երկրէն դուրս թափելու համար այս օտարականները:

ՀԱՅԿՈՒՇԻ ՖԷՀԻՄԵԱՆ
եւ
ՆՈՐԱՅՐ ԳԱՅՑՔՃԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ 25 Սեպտեմբեր, 1937

ՔԱՆԱՏԱՅԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Քանատայի Գաղթ. Գրասենեակը կը հաղորդէ հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

1.— Ներկայիս Քանատա կ'ընդունի միայն այն գաղթականները որոնք արհեստով երկրագործ են եւ Քանատայի մէջ երկրագործութեամբ միայն պիտի պարապին

2.— Ընտանիք գլուխ գաղթականները պէտք է ունենան հազար քանատական տոլար:

3.— Ընտրութիւնը կը կատարեն Քանատայի երկաթուղիները եւ չոգենաւային գիծ ընկերութիւնները:

4.— Երկրագործներու համար ներկայիս արուած այս արտօնութենէն կրնան օգտուիլ միայն որոշ ազգութեանց պատկանող քաղաքացիներ, ինչպէս Հոլանտացիները: Այդ ազգութիւնները արդէն վերջնականապէս ճշդուած եւ որոշուած են:

5.— Հայերը այդ ազգութեանց շարքին մէջ չեն մտներ:

6.— Հայերու համար, ինչպէս ուրիշ շատ մը ազգութեանց համար, քօթան փակուած է 3 կամ 4 տարուան համար:

7.— Ուրեմն ներկայիս Ֆրանսայի քանատական իշխանութիւնները ոչ մէկ դասակարգի Հայու վիզա տալու արտօնութիւն չունին:

8.— Այն գաղթական Հայերը որոնք Քանատայի մէջ հաստատուած մերձաւոր ազգականներ ունին, կրնան այս վերջիններուն միջոցով դիմում կատարել ուղղակի քանատական կառավարութեան՝ որ քննելով պարագաները, կրնայ արտօնել կամ մերժել ներկայացուած խնդիրը.

ԿԱՐԵՒՈՐ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

(Րաֆֆիի հարիւրամեակին առթիւ)

Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի յոբելենական խմբագրական Մասնախումբը կը փութայ յայտարարել, թէ սպասուած յօդուածներէն կարեւոր մաս մը հասած ըլլալով, արդէն ձեռնարկուած է տպագրութեան, եւ հետեւաբար բոլոր անոնք, որ տակաւին չեն պատասխանած իրենց եղած հրաւէրին, նկատի ունենալու են թէ ՀՈԿՏ. 15ը նշանակուած է իբրեւ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ. եւ անկէ յետոյ հասած գրութիւնները ի նկատի պիտի չառնուին:

(Կնիք)

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

>>>> • <<<<

— Այսօր վերջնապէս որոշեցի: Թալէաթ փաշայի տունը պիտի երթամ եւ գործս հոն պիտի վերջացնեմ: Շէնքը պայթելու պէս տան մէջ ծագած խառնաշփոթութիւններէն օգտուելով փախչիլը աւելի դիւրին կ'ըլլայ:

Գրիգոր ըսաւ դողալով.

— Ուրեմն, երթամ Վահանին ալ լուր տամ: Գիտես որ, վերջին օրերս խնդիրը քիչ մը Արեւեանին ալ բացած էինք. Եթէ ան ալ ներկայ ըլլայ, աւելի յարմար է: Երբ դուն Թալէաթի տունը կը մտնես, մենք ալ անկիւնը Վահանին ինքնաշարժին մէջ կը սպասենք:

— Շատ լաւ, սակայն ինչպէ՞ս պիտի ստուգենք թէ Թալէաթ տունը կը գտնուի:

— Երեքս ալ, այս վայրկեանէն բռնած Հարտէնպէրկ փողոցին մէջ, թիւ 4 բնակարանին շուրջ կը պտըտինք: Անպայման 4 — 5 ժամուան ընթացքին Թալէաթ փաշան անգամ մը դուրս կ'ելլէ կամ եթէ դուրսն է ներս կը մտնէ: Ներս մտնելուն պէս քիչ ամէնէն մօտիկ վայրէն կը հեռաձայնենք: Անկէ վերջ դուն կուգաս. անկիւնը կը տեսակցինք:

— Լաւ, սակայն հեռաձայնով ինծի ի՞նչ պիտի ըսէք:

— Ձեզ գիտեր, փարոլա մը կը գտնենք: Վահանը քեզի կը սպասէ կ'ըսենք: Այն ատեն կը հասկնաս թէ Թալէաթ փաշա տունն է:

— Լաւ, լաւ, ուրեմն դուն եւ Արեւեան վայրկեան առաջ հեռացէք ասկէ:

— Մենք հիմա կը մեկնինք:

Եւ ճիշդ դրան առջեւ հասնելէ վերջ Գրիգոր ետ դառնալով Թէհլիրեանի ականջին ցած ձայնով մը ըսաւ.

— Հակառակ պարագային եթէ փողոցի անկիւնը չտեսնուինք, գիտես երթալիք տեղդ: Մեզմէ առաջ հոն կ'երթաս եւ դուռը բանալով կը սպասես մեզի:

Թէհլիրեան սրտին խորէն ախ մը քաշելով ինքն իրեն ըսաւ.— «Արդեօք ոճիրը գործելէ վերջ ողջ պիտի մնա՞մ, ընկերներուս պատրաստած տեղը ինքզինքս պիտի կրնա՞մ նետել: Անկէ վերջ Գերմանիա գտնուող դաշնակից պետութեանց ուժերուն շնորհիւ պիտի կրնա՞մ Ֆրանսական հող հասնիլ»:

Գրիգոր դուրս ելաւ սենեակէն: Հինգ վայրկեան վերջ, Թէհլիրեան, իր ընկերներուն արագ կերպով դուռը բանալն ու աստիճաններէն վար իջնելը տեսաւ: Այդ միջոցին իր վախի ջերմաչափը դէպի քաջութեան սկսաւ բարձրանալ: Որովհետեւ իր տուած որոշումէն վերջ ձեռնարկին յետադարձումը անկարելի էր: Իր ընկերներուն առջեւ չէր կրնար պզտիկ մնալ: Մարդ երբ չի կրնար ետ դառնալ, կը ստիպուի յառաջ երթալ: Ոճրագործ Թէհլիրեանն ալ այդ կացութեան մէջ էր: Շատ պաղարիւնութեամբ եւ հանդարտութեամբ նախաճաշը ընելէ վերջ, սկսաւ կարդալ հայկական տարագրութեան շուրջ շատ չափազանցութեամբ գրուած հայերէն գիրք մը. Իր կորովին ու քաջութիւնը կ'ուզէր այդ կերպով աւելի հրահրել:

Սակայն քաջութիւնը տարբեր բան է, սպանելը տարբեր բան: Գործադրութեան ձեռնարկելու համար քաջութիւնն ու յանդգնութիւնը կը բաւէր, իսկ սպանելը կը թուլցնէր ջղային դրութիւնը: Ամէն անգամ որ բնակարանի հեռաձայնին զանգակը կը հնչէր, Թէհլիրեան սիրտին կը ցատկէր եւ քանի մը վայրկեան յուզուած կը մնար:

Վերջապէս, կէսօրէ վերջ ժամը մօտաւորապէս 3ին, հեռաձայնը հնչեց: Պանդոկի տիրուհին՝ տիկին Շթէլբոմ դուռը բանալով պոռաց.

— Հէր Թէհլիրեան, հեռաձայնն է:

Ոճրագործը շուտով հեռաձայնին մօտեցաւ: Իր ընկերը, Գրիգոր, կը խօսէր.

— Վահան քեզ այսինչ անկիւնը կը սպասէ:

Թէհլիրեան հազիւ ընկալուչը կրցաւ տեղը դնել եւ նստած մնաց աթոռին վրայ: Գոյնը դէմի դեղին կտրեցաւ: Բայց շուտով ինքզինքը ամփոփեց: Սենեակը մտաւ: Տարատի ետեւի գրպանին մէջ դրուած ատրճանակը քննեց եւ հանելով աջ կողմի գրպանին մէջ տեղաւորեց եւ դուրս նետուեցաւ:

Ան առանց տէրը ըլլալու իր գիտակցութեան, անցաւ Աւկսպուրկ փողոցէն, ապա Ժօաքիմշթալ փողոցը, անկէ Քիւրֆիւրսթէնտամ, վերջը Հարտէնպէրկ: Երբ Ֆասանէն փողոցը հասաւ, անկիւն մը կենալով դիտեց աջ կողմը եւ ինքնաշարժ մը մէջ տեսաւ իր ընկերները: Վերջը շարունակեց ճամբան: Ձախ դարձաւ: Հասաւ թիւ 4 շէնքը եւ կեցաւ հոն: Ներս մտաւ դռնէն եւ աստիճաններէն վեր բարձրացաւ: Ձախ կողմի դուռը զարկաւ:

Այդ օր Թալէաթ փաշայի բնակարանին մէջ արտակարգ բազմութիւն մը կար: Փոցտամ բնակող կարգ մը Թուրք ընտանիքներ փաշային այցելութեան եկած էին: Ուրիշ քանի մը ընկերներ եւս փաշային եկած էին տեսակցելու համար: Բարձրաձայն կը խօսէին ու կը խնդային հիւրանոցի մէջ:

Երբ դուռը զարնուեցաւ, լռութիւն պատեց ամբողջ տունը: Սպասուհին հիւրանոցէն մտնելով յայտնեց թէ մարդ մը կ'ուզէ Սայ պէյը (Թալէաթ) տեսնել:

Թալէաթ փաշա եւ ընկերները զարմացան: Որովհետեւ Սայ անունը միայն ընկերները գիտէին: Եւ սպասուհին կը ճանչնար զանոնք բոլորն ալ: Այդ պատճառաւ բոլորն ալ կասկածեցան: Փաշային ընկերներէն մէկը այդ մարդը տեսնելու համար դուրս ելաւ: Սակայն այդ միջոցին մէկու մը աստիճաններէն արագ կերպով վար իջնելուն ձայնը լսեց: Դուռէն պոռաց.

— Ո՞վ էք, ի՞նչ կ'ուզէք:

Անծանօթ մարդը այդ միջոցին արդէն փողոց ելած էր:

(Շար.) (11)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Սակայն այդ օրերուն հրապարակախօսութիւնը տեսակ մը անխուսափելի դարձած էր գաւառական հանդէսներու տօնախմբութիւններու եւ դիմաւորութեան ժամանակ: Հայը նոր կ'արթննար մղձաւանջային կեանքէ մը եւ բնականաբար այն՝ որ մինչ այդ արգիլուած էր իրեն, ժամանակ գըրաւչութիւն մը կը ստանար:

Գիւղաքաղաքի Թուրք եւ քիւրտ բընակչութիւնը, ինչպէս կառավարչական պաշտօնէութիւնը, Թամաշայի համար լեցուած էր փողոցները: Բերնէ բերան կը պատմուէին Ասլանի (Առիւծ Գեւոյի) կտրճութեան մասին սուտ ու զորդ պատմութիւններ, մանաւանդ Քիւրտերը ատամ կըրճտելով կը պատմէին իրարու Զամշուտ բէկի սպանութեան պարագաները: Արդէն դառնացած Սահմանադրութեան հետեւանքով բանա Հայերու երեսն առնելէն, հանդէսներու եւ դիմաւորումներու առթիւ Հայերու վարմունքը Քիւրտերը հազիւ կըրնային տանիլ: Անկէ աւելի անոնց անհասկնալի կը մնար կառավարութեան թոյլատու վերաբերմունքը: Անոնց կը թուէր թէ՝ մինչ այդ իրենց սանձնաշնորհեալ դիրքին որպէս մրցակից, Հայերը հրապարակ կ'ելնեն եւ կառավարութիւնը մատներու արանքով կը նայի եղածին վրայ:

Բաղեշցի Հաճի Սեդրակ աղայի տունը իջաւ Առիւծ Գեւօն, Թոփալ Սատանայի եւ Տէր Սահակի հետ: Մթնելուն հետ փողոցները ամայացան եւ գիւղաքաղաքը խոր մթութեան մէջ թաղուեցաւ: Այդ օրուան անցքերը, Հայերու անչա՛փ ուրախութիւնը, եկող անձնաւորութեան դիրքը եւ անցեալը պատճառ դարձան Պոլսէն նոր եկած գայմագամին ուշ ատեն այցելութեան գալու պատուաւոր հիւրին:

Սահմանադրութեան մեղրալուսնի շրջանն էր, նոր եկող բարձր պաշտօնեաներ իրենց դիրքը ամրացնելու միտահոգութեամբ կ'աշխատէին Հայերը սիրաշահիլ: Գայմագամի այցելութեան լուրը բերնէ բերան տարածուեցաւ հասարակութեան մէջ, ալ աւելի հաստատելով Առիւծ Գեւոյի բացառիկ վարկը:

Յաջորդ առտու, հազիւ ժամը 10ին, Առիւծ Գեւօն կրցաւ մեկնիլ Գորաքիլիսէէն, մօտաւորապէս վաթսուն ձիաւորներու ընկերակցութեամբ: Գորաքիլիսէի փողոցները լեցուած էին բազմութեամբ, մանաւանդ կիներով եւ երեխաներով, որոնք իրար հրմշտկելով կ'ուզէին տեսնել հռչակաւոր հերոսը: Առիւծ Գեւոն հազիւ Հաճի Սեդրակի դռնէն քայլ մը դուրս նետած, օդը թնդաց կեցցէներով եւ բարձրաձայն աղաղակներով:

Առիւծ Գեւոյի կասկածելի համեստութիւնն իսկ անակնկալի եկած էր ժողովուրդի սրտագին ընդունելութենէն: Ծանր ու մեծ՝ գլուխ տուաւ ժողովուրդին, աշտանակից ձին, ու ձիաւորներով շրջապատուած դուրս ելաւ Գորաքիլիսէէն մեծ ճանապարհը, որ Պայազիտէն կ'երկարի մինչեւ Կարին եւ Տրապիզոն:

Գորաքիլիսէէն դէպի արեւմուտք տափարակ դաշտի վրայ կը բարձրանայ Դաւոյի Քիթ անունով մենաւոր բլուր մը: Հոծ բազմութիւն մը եւ բազմաթիւ ձիաւորներ բլուրի տակ կը սպասէին: Հեռուէն Ալաշկերտէն (Վաղարշակերտ), Մոլլա Սիւլէյմանէն, Խաչլուէն, Ղարաքէկէն, Երիցու Գիւղէն, Նեմիթամայէն ո՛վ ձի ունէր՝ ձիաւոր, ո՛վ կրնար քալել՝ հետիոտն արշալոյսը չբացուած ճամբայ ելած էին Թէօ Գեւոյի տղուն՝ Առիւծ Գեւօն դիմաւորելու համար: Դաւոյի Քիթ բլուրի տակ բազմութիւնը անհամբեր կը սպասէր անոր գալուն, երբ խճուղու վրայ երեւցաւ արագօրէն մօտեցող ձիաւորներու բազմութիւնը:

Երկու կողմերու հանդիպումը շատ յուզիչ եղաւ: Շատ մը տարեց գիւղացիներ, որոնք ականատես վկաներ եղած էին Թէօ Գեւոյի օճախի աւերման՝ բերնէ բերան լսած էին Ատէլճիվազի (Արծկէի) Մելիք Ասլան բէկի պատմութիւնը, գիտէին Ասլանի կատարած քաջագործութիւնը, թէեւ իրենցմէ շատեր ատոր հետեւանքով սաստիկ տուժած էին: Երբ ձիաւորներու խումբը մօտեցաւ, շրջապատեցին Առիւծ Գեւոն եւ գրեթէ բռնութեամբ վար բերին ձիէն: Երգերու, ծափահարութիւններու եւ հրացանաձգութեան ձայներ օդը կը թնդացնէին: Ամէն մարդ կ'ուզէր տեսնել հերոսը, անպատճառ շօշափել զայն՝ կարծես անկարող հաւատալու թէ երեսուն տարիներ վերջը մեռած համարուած մէկը կրնար իրենց մէջ գտնուիլ:

— Է՛ Առիւծ Գեւօ, մեր փառք Ասլան բէկ,ո՞ւր էր քու լուսահոգի հէր, մէյ մը խոռոմէր գերեզմանի մէջ, գլուխ վեր վերցնէր՝ տեսնէր չէս օր, չէս ուրախութիւն.— Առիւծ Գեւոյին բռնած կ'ըսէր Երիցու Գիւղէն ծերունի մը որ հեռուէն հեւու խնամի կու գար Թէօ Գեւոյի տանը:

— Վա՜յլահ, [illegible] կը նմանի մեր Ասլան բէկ,— քովի կանգնողին կ'ըսէր ուրիշ ծերուկ մը.— Աստուած ուր հետ եղնի, չար աչքէ պահէ. Թէօ Գեւոյի օճաղ շէն ու պայծառ մնայ ձիերով ու թոռներով:

Բոլորը միացած շարունակեցին ճամբան դէպի Խաստուր: Հազիւ երկու ժամուան հեռաւորութիւն մը կը մնար հոն հասնելու: Առիւծ Գեւօն կարգադրեց որ ձիաւորները դանդաղօրէն քշեն, ոտաւորները չնեղելու համար:

Ըսէ՛նք որ Առիւծ Գեւոն քիչ մը շըշմած էր եղած ընդունելութենէն: Անշուշտ գիտէր, որ իրենց տան բարեկամներ շատ կային եւ իր հասակակից մարդոց յիշողութենէն ելած չէր Ասլանի անունը, բայց այս եղածը գերիվեր էր այն բոլորէն՝ ինչ Գեւոյի վառ երեւակայութիւնը կրնար երազել: Թոփալ Սատանան անգամ մը մօտեցաւ Առիւծ Գեւոյին, ժպտաց ու քիչ մը քաշուելով ըսաւ.

— Ասլան բէկ, էս օ՞րս ալ պիտի տեսնէինք:

— Ծօ՛, ք... մեռնելու տղայ,— բարկացաւ Առիւծ Գեւօն,— էդ ի՞նչ Ասլան բէկ է, տնաւէ՛ր, ես քու ախպէր, եւ քու Առիւծ Գեւօն: Վեր իմ կշտին մնայ, ծո քէ կ'ասեմ ծուռի տղայ, էս օր մեր երկուքի օրն ի՛, իմ ազիզ ախպէր Թոփալ Սատանի օրն ի:

Դաւոյի Քթէն կէս ժամ հեռանալէ վերջ արեւմտեան կողմը բարձրութեան վրայ երեւցաւ Խաստուրի Ս. Աստուածածնայ վանքը: Քանի կ'առաջանային, հետզհետէ Խաստուր գիւղը երեւան կուգար՝ վանքի բլուրի տակ լանջօրէն փռուած: Երբ աւելի եւս մօտեցան, պարզ աչքով կը տեսնուէին գիւղի տուները եւ տանիքներու վրայ հաւաքուած բազմութիւնը: Ո՛չ միայն Խաստուրի, այլ Զէտկանի եւ Խօշխանի ժողովուրդը հաւաքուած էր գիւղին մէջ:

Ս. Աստուածածնի վանքին մօտ հաւաքուած էին երեք գիւղերու ձիաւորներն ու ժողովուրդը: Հազիւ կէս ժամի հեռաւորութիւն մը կը բաժնէր եկողները Խաստուրէն, երբ վանքի տակ հաւաքուած բազմութիւնը հրացան արձակելով շարժեցաւ առաջ:

Ինչպէս ըսինք, մեր Առիւծ Գեւոն հակառակ իր ինքնավստահ բնաւորութեան, կէս շմած վիճակի մէջ կը գտնուէր. անսպասելի էր եղած ընդունելութիւնը: Բազմութեան աղաղակներու եւ հրացաններու որոտի մէջէն յանկարծ ականջին հասան վանքի եւ հայ կաթոլիկներու եկեղեցիին զանգակներու ձայները, որոնք բարի գալուստի ողջոյն կուտային Խաստուրի կորած զաւակին:

Զանգակներու ձայները կարծես հըմայքով մը սթափեցուցին թմրած Առիւծ Գեւոն, որուն աչքերը լեցուեցան արցունքով: Գեւոն քոլոզը գլխէն վար առնելով քանի մը անգամ երեսը խաչակնքեց: Քիչ հեռուն կը գտնուէր Խաստուրը, հօրենական օճախը, ուրկէ քսանեւութ տարի առաջ գիշերով փախաւ կեանքը փրկելու համար, եւ սակայն ի՜նչ ծանր գնով:

(Շար.) ՍԱԼԽԱ

1. Յարգել Ֆաշական եւ ազգային-ընկերվարական (Նացի) գաղափարաբանութիւնը եւ վերջ տալ վարկաբեկիչ պայքարներուն։

2. Ճանչնալ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ իրաւունքները հաւասարութիւնը միւս մեծ պետութեանց հետ, քաղաքական եւ ժամանակաշրջանի բարոյական գետնի վրայ։

3. Միջազգային արդարութիւն այն ազգերուն որ զրկուած են բնական հարստութիւններէ։

4. Միացնել Ճակատ Եւրոպայի մեծ պետութեանց, հաւաքաբար պաշտպանելու համար համայնավարութեան դէմ, ոչ թէ խօսքով, այլ գործքով։

Կը նշանակէ թէ երկու պետութիւնները որոշած են հաւաքական քաղաքականութիւն մը վարել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հանդէպ։ Հաւանաբար պիտի փորձեն համաձայնիլ այդ պետութեանց հետ, վերակենդանացնելով քառանդամ դաշինքը։ Գերմանիա եւ Իտալիա կը կարծեն թէ անհրաժեշտ է հրաւիրել նաեւ Լեհաստանը, կազմելով միութիւն մը՝ հինգ մեծ պետութեանց միջեւ։

Անշուշտ Սպանիոյ, Միջերկրականի եւ ուրիշ հարցերու մասին ալ պիտի խօսին երկու Առաջնորդները, միշտ աւելի ամրապնդելով իրենց գործակցութիւնը։

ԶՕՐ. ՍԿՈԲԼԻՆԻ ԿԻՆԸ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԵՑԱՒ

Ամուսինն ալ կը փնտռուի, իբրեւ կազմակերպիչը Զօրավար Միլլէրի անհետացման

Քննութիւնները կը շարունակուին, ռուս Զօր. Միլլէրի անհետացման մասին։ Ոչ եւ է շօշափելի հետք չէ գտնուած տակաւին։ Դատական իշխանութիւնը համոզում գոյացուցած է թէ առեւանգումը սարքած է Զօր. Սկոպլին, իսկ անոր կինն ալ եղած է մեղսակից։ Հետեւաբար, ձերբակալման հրամանագիր հանելով, չարաթ օր բանտարկեց Տիկին Սկոպլինը—հռչակաւոր երգչուհին — Փըթիթ Ռոգէթի բանտին մէջ։ Միւս կողմէ հետապնդումները կը շարունակուին Զօր. Սկոպլինի դէմ։

Դատական իշխանութիւնը այս համոզման յանգեցաւ, շարք մը հակասութիւններ գտնելով Տիկին Սկոպլինի յայտարարութեանց մէջ։ Երկու ժամ բաց կը մնար, Զօր. Սկոպլինի ժամերուն մէջ, Միլլէրի անհետացման օրը։ Այդ բացը կ'երեւայ անցեալ չորեքշաբթի ժամը 11.45էն 1.40։ Արդ, Զօր. Միլլէր վերջին անգամ տեսնուած էր 12.10ին, երբ գրասենեակէն դուրս ելաւ, հանդիպելու համար Զօր. Սկոպլինի. Միլլէր անշուշտ նախազգացում մը ունէր վըտանգի մասին, երբ կը գրէր իր ձգած երկտողին մէջ թէ ժամադրութիւնը «թերեւս ծուղակ մըն է»։ Այս երկտողին գոյութիւնը իմանալէ քիչ վերջն էր որ անհետացաւ Զօր. Սկոպլին։

Հարցաքննութեան առթին, Տիկին Սկոպլին խօսելով իրենց նյութական մասին, ըսաւ թէ քիչ-շատ հանգիստ կեանք մը կը վարէին շնորհիւ իր վաստակած դրամին, իբրեւ երգչուհի, Պատմեց թէ տարին 3—4 երգահանդէս կուտար, իւրաքանչիւր անգամին շահելով 20 — 25.000 ֆրանք։ Վերջերս երգահանդէս մը տուած էր Ռիկայի մէջ, 15 — 20.000 ֆրանք շահելով։

*** Կիրակի օր գտնուեցաւ Զօր. Միլլէրի դրամապանակը՝ իր վերարկուին գրպանին մէջ, որ ձգուած էր գրասենեակը։ Դրամապանակը բանալով գտան երկու հատ 100 ֆր.նոց, երկու շոգեկառքի տոմսակ՝ Պրաւէի համար (Սու-կոսլավիա), ուր պիտի երթար այցելութեան մը համար եւ կարգ մը անկարեւոր թուղթեր։ Դրամապանակը եւ վերարկուն գրասենեակ ձգելն ալ փաստ մը կը համարուի թէ Զօր. Միլլէր կը կասկածէր ծուղակէ մը։

Ոստիկանութիւնը կ'ուզէ ստուգել նաեւ թէ ո՛ւր կը գտնուէին Զօր. Սկոպլին եւ կինը, Միլլէրի անհետացումէն շաբաթներ առաջ, քանի որ մէկ ամիս առաջ ձգած էին Օզուար-լա-Ֆէռիէռի բնակարանը։ Ոստիկանութիւնը հաստատած է թէ Տէր եւ Տիկին Սկոպլինի եկամուտը անբաւական էր այն կենցաղին համար զոր կը վարէին 1930էն ի վեր, երբ առեւանգուեցաւ Զօր. Կութեպով։

*** Փարիզեւ, հռչակաւոր յեղափոխականը որ երեւան հանեց Ազեւի դաւաճանութիւնը, կը կարծէ թէ Զօր. Միլլէրի առեւանգումը սարքած են Գերմանացիները ...

*** Տիկին Սկոպլին,— երգչուհի Պլեվիցկայա — շատ արկածալի կեանք մը ունեցած է։ Գիւղացի աղջիկ մըն էր, եւ իր ձայնով կը հմայէր հայրենակիցները։ Ցետոյ վանք մտաւ, բայց անտանելի գտնելով միջավայրը, փախաւ եւ միացաւ կրկէսի խումբի մը։ Այդ առթիւ շրջեցաւ քաղաքէ քաղաք, ի-ջաւ մինչեւ Թիֆլիս եւ Բաքու, յետոյ բարձրացաւ մինչեւ ցարին պալատը, շնորհիւ իր ձայնին։ Ցարը այնքան հմայուած էր որ շքանշան մը եւ մատնի մը նուիրեց։ Յեղափոխութեան շրջանին, իր ամուսինը բոլշեւիկներուն կողմը անցաւ, իսկ ինք գերի բռնուեցաւ։ Այդ առեն էր որ իրեն սիրահարեցաւ երկրորդ ամուսինը, Սկոպլին։ Սպիտակ բանակին քայքայումէն վերջ Տէր եւ Տիկին Սկոպլին անցան Թուրքիա, Պուլկարիա, Գերմանիա եւ վերջապէս Փարիզ։

››››› • ‹‹‹‹

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ առթիւ, Անգլիացի, Ֆրանսացի եւ Իտալացի մասնագէտներ երէկ սկսան խորհրդակցիլ Փարիզի մէջ, որոնցմէ ապահովուի Իտալիոյ գործակցութիւնը։

ՄԱՐԱՇԱԼ ՑՕՇԻ արձանը բացուեցաւ Քոնփիէնեի մէջ, զինադադարի հրապարակին վրայ։

ՉԻՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ռմբակոծութիւնը կը շարունակուի անխնայ։ Վերջին երկու օրերու ընթացքին ուժգնօրէն ռմբակոծուեցան Շանկայ եւ Քանթոն, մեծ կորուստներ պատճառելով։ Քանթոնի քաղաքապետը բողոքեց օտար պետութեանց։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ թերթերը կը գրեն թէ Սեվերնոյէի մէջ (արեւելեան Սիպերիա) գնդակահարուած են 7 պաշտօնեաներ, որոնք ամբաստանուած էին իբրեւ հակայեղափոխականներ։

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ մէջ 25 հոգի մեռան եւ շատեր ծանրապէս վիրաւորուեցան խուճապի մը հետեւանքով, երբ 80.000 բանուորներ թափօր մը կազմեր էին, ի պատիւ Թագաւորին։ Այս վերջինը հրամայեց իր գանձէն վճարել 25 զոհերուն թաղման ծախքերը եւ հիւանդանոց գնաց, վիրաւորները մխիթարելու համար։

«ԹԱՆ»ը 75 սանթիմի պիտի ծախուի, հոկտեմբեր 1էն սկսեալ։ Նախապէս 40 էր, յետոյ եղաւ 50 եւ 60։

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ժողով գումարելով, որոշեցին ամսական 150 ֆրանք փոխարինութիւն եւ ուրիշ դիւրութիւններ պահանջել, հոկտեմբերէն սկսեալ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը այսօր, երեքշաբթի իրիկուն ժամը 8ին իր ակումբին մէջ։

››››› • ‹‹‹‹

Հ. Յ. Դ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԾՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

››››› • ‹‹‹‹

«Ակնունի» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի պիտի ունենայ չորեքշաբթի, 29 Սեպտ. երեկոյ, ժամը 8ին, ակումբին մէջ։

«Ջաւարեան» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ ուրբաթ երեկոյ, 1 Հոկտ. ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

«Քեռի» խումբի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ. կէսօրէ ետք, ժամը 2.30ին։

«Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ., երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի խօսի Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Նախագահութեամբ Պ. Վ. ՄԱԼԷԶԵԱՆԻ

Պիտի խօսին Միութեան ընկերներէն։ Տեղի կ'ունենայ հինգշաբթի. 30 Սեպտ. ճիշդ ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Rue Bossuet. Paris։ Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՑՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ (Մարդը եւ բանաստեղծը) ... գին 10 ֆրանք
2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ 6 ֆրանք։
3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ 6 ֆրանք։
Շուտով հրապարակ կ'ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻն Գ. տարի

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ԽԵՆԹԸ

ԴՐՎԱԳՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

››››› • ‹‹‹‹

Ինչպէս ո՞ր տեղացի էր նա, կամ ի՞նչ տեսակ անցեալ էր ունեցել, — այս կողմերում ոչ ոք չը գիտէր։ Միայն նրա մասին խօսում էին շատ բաներ, որ լաւ վկայութիւն չէին տալիս նրա վարքի մասին։ Նրան համարում էին մի «Թռկից փախած» մարդ, որ կեանքի ամէն մթին խորշերում մտել ու դուրս է եկել։ Մի ժամանակ նա մի վանքում էր եղել, որպէս սարկաւագ եւ միաբան. մի ժամանակ վարժապետ է եղել. բայց թէ ի՞նչ պատճառով թողեց վանքը եւ դպրոցը, — յայտնի չէր։ Միայն նրա վանքային եւ դպրոցական կեանքից պատմում էին այնպիսի անեկդօտներ, որ յատկանիշ էին մի տարապայման բնաւորութեան։

Բայց ինչ որ ճշմարիտ էր, այն էր, որ Վարդանը յայտնի էր այս կողմերում, որպէս մի նշանաւոր մաքսախոյս (կոնտրաբանտիստ)։ Նա ունէր այդ պարապմունքի յարմար բոլոր պայմանները՝ արիութիւն, ճարպիկութիւն եւ սատանայական խելք։ Միշտ պէս վտանգների եւ արկածների հետ պատերազմելով, նա անպատկառելի էր իրան երկաթի հաստատամտութիւն, աներկիւղ քաջասրտութեան հետ։

Կար մի ուրիշ բան եւս։ Ոչ միայն Թոմաս էֆէնդին Վարդանին խենթ էր համարում, բայց, թէ Օ... գիւղում եւ թէ նրա շրջակայքում նա ճանաչուած էր մականունով «խենթ»։ Ի՞նչ բանի մէջ էր նրա խենթութիւնը։

Վարդանը յիմար տղայ չէր. նա շատ կարդացել էր, նա շատ բազմակողմանի գիտութիւններ ունէր։ Նա բաւական ճանաչում էր կեանքը եւ գիտէր մարդկանց կենցաղավարութեան պայմանները։ Նա, չը նայելով իր երիտասարդ հասակին, շատ փորձուած էր եւ շատ տանջանքներ էր կրել մարդկերից։ Ուրեմն ի՞նչ բանի մէջ էր նրա խենթութիւնը — Նրանում միայն, որ Վարդանը կեղծել չը գիտէր, նա մարդիկների նախապաշարմունքների դէմ էր գնում։ Վարդանը խիստ բացարձակ սիրտ ունէր, եւ ամենի երեսին կ'ասէր, ինչ վատ բան նկատելու լինէր։ Նա մինչեւ անգամ չէր թաքցնում սեպհական սխալները, բոլորը պատմում էր, եւ մարդիկ այս տեսակներին միշտ խենթ են համարում։ Նրանք պահանջում են որ մարդը դրսից ուրիշ կերպարանք ունենար, իսկ ներսից ուրիշ, եւ սատանի առում են ճշմարտախօսին։

Հին իմաստասէրներից եւ մարգարէներից շատերը, եւ մինչեւ անգամ երեւելի Պաւլուսը եւ Նազարեթին խօսքան խենթեր էին համարում, թէեւ նրանց խենթութիւնների մէջ մի առանձին իմաստութիւն կար։ Բայց Վարդանը ոչ իմաստասէր էր եւ ոչ մարգարէ, միայն նրա դատողութիւնները, հասկացողութիւնը, մտածութեան ձեւը եւ օտարոտի վարմունքը ռամկի աչքում խորթ եւ խիստ տարապայման էին երեւում։

Յօրանջելով Լալային, թէ «մի լաւ բան է բերել նրա համար», եւ յայտնելով թէ այդ բանը միայն գաղտնապէս կարող է յանձնել նրան, — այս դէպքում Վարդանը իր սովորութեան համեմատ աչքառայ լինել չը կարողացաւ։

Կարծես, մի առանձին զգացմունք հարկադրում էր նրան ծածկամիտ լինել. կարծես, նրա սրտում թաքնուած էր մի նուիրական բան, որ պէտք է անմատչելի մնար օտարներից։ Նա առիթ էր որոնում հանդիպել Սալմանիկին, եւ հանդիպել, որքան կարելի է, մի ծածուկ տեղում։ Առիթը ինքը իրան տեղի ունեցաւ։

Ես բոլորովին մոռացայ միանգամ գոնէ նկարագրել ծերունի Խաչօի տան բակի դիրքը։ Նրա ընդարձակութեան մեծ մասը ծածկուած էր խիտ ծառերով եւ զանազան տեսակ թփերով։

Տունկերը այն աստիճան անձև էին, որ մի քանի քայլ հեռաւորութեան վըրայ մարդուն անկարելի էր տեսնել։ Իր պարտէզները, որտեղ պէտք էր, տեղաւորելուց յետոյ, Վարդանը առանձնացաւ պարտէզի մէջ։ Այնտեղ, այն հովանաւոր ծառերի ստուերի ներքոյ կամենում էր հանգստութիւն գտնել։ Նրա սիրտը սաստիկ տանջըւում էր. նրա հոգին գտնւում էր մի քաղցր խռովութեան մէջ... Այսպիսի րոպէներում, ծառը, ծաղիկը, տերեւների շշնջոցը խօսում են սիրահարուածին աւելի մխիթարական խօսքեր, ինչ որ չէր կարող ասել բանաւոր մարդու լեզուն։ Նա պառկած փափուկ խոտերի վրայ, սաղարթախիտ ոստերի միջից երկար անխորհուրդ կերպով նայում էր դէպի կապուտակ երկինքը, հետազօտում էր թէ ինչպէս ամպերի սպիտակ պատառները շտապով լողում էին օդի մէջ, միանում էին, կուտակւում էին միմեանց վրայ, կազմում էին սեւ թուղթեր։

Դա մրրիկ էր գուշակում... Այսպէս էր եւ Վարդանի սիրտը։ Նրա հոգում թաղնուած, անորոշ, անկերպարան կրքերը, կարծես, մի անգամից միախառնուեցան եւ ձեւակերպեցին այն սրբազան զգացմունքը, որ «սէր» բանաստեղծների լեզուով կոչւում է սէր։

Վարդանը վաղուց գիտէր, որ Սալմանիկը աղջիկ է։ Նրան յայտնի էին մինչեւ անգամ այն պատճառները, որ ստիպել էին նրա ծնողներին իրանց զաւակին տղայի հագուստով եւ տղայի անունով մեծացնել։ Այդ իսկ հանգամանքները գրգռեցին զգայուն երիտասարդի ուշադրութիւնը դէպի անբախտ աղջիկը, եւ այդ իսկ հանգամանքները լցրին նրա սիրտը մի բարոյական նախանձով, պաշտպանելու իր անբնական դրութիւնից։

Կարեկցութեան զգացմունքը տուեց սիրոյ զգացմունքին։ Բայց մինչեւ այն օր այդ զգացմունքը լռ Վարդանի սրտի մէջ։ Մինչեւ այն օրը գոնէ մի անգամ չէր ունեցել սիրային բացատրութիւններ, եւ որ իսկ ցոյցով անհնարել էր նրան թէ իրան յայտնի էր նրա աղջիկ լինելը։ Թէեւ Սալմանիկը խիստ մտերմաբար ընտելացած էր նրա հետ, թէ եւ երբեմն բնութիւնը պահանջում էր իրանը, եւ ծպտեալ օրիորդը, տոչորելով իր բոլոր զգուշութեամբ, տարայայտում էր այն խորհրդաւոր յատկանիշները, ինչ որ յատուկ է կնոջ, ինչ որ ծածկել չէ կարող հասակ առած աղջիկը ...

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ՏԵՂՄԱՆՔ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ MERCREDI 29 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3537

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԽԱՌՆԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Եօթը տարուան մէջ երկրորդ անգամ է որ «կ'անհետանայ» ռուս Սպիտակ զօրավար մը, խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։

Բոլորդ ալ կը յիշէք Զօր. Կուտեպովի պատմութիւնը։ Առտու մը, 1930 յունուար 26ին տունէն դուրս ելաւ — դուրս կանչեցին — եւ ալ չերեւցաւ։ Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութիւնը անմիջապէս լարեց իր ուժերը, բայց ապարդիւն։ Մինչեւ այսօր ալ ամբողջովին լուսաբանուած չէ խնդիրը, թէեւ զանազան բաներ պատմուեցան, եւ դեռ կը պատմուին։

Ահա իր յաջորդն ալ կ'անհետանայ նոյնքան խորհրդաւոր պարագաներու մէջ։

Զօր. Միլլէր ալ ժամադրութեան մը կանչուած կ'ըլլայ անցեալ չորեքշաբթի օր։ Կ'երթայ, եւ ա՛լ չի դար։

Միայն թէ, այս անգամ հեղք մը բացուած է, որ կրնայ դիւրացնել հետապնդումները։

Զօր. Միլլէրի ձգած երկտողը, որուն մէջ կը յիշուէր Զօր. Սկոպլինի անունը, օգնեց պատռելու եղերական գաղտնիքին քօղին մէկ կը[illegible]։

Ինչպէս դիւրին է հետեւցնել ամբողջ անցուդարձէն, եթէ Զօր. Սկոպլին գիշերանց հարցաքննութեան կանչուած չըլլար, այդ երկտողին հիման վրայ, ապահովաբար սուտ-խենդ պիտի ձեւանար թերեւս ալ յաջողէր դրուել Զօր. Միլլէրի տեղը, իբրեւ նախագահ Նախկին Ռազմիկներու Միութեան։

Երկտողը խանգարեց իր հաշիւները։ Եւ հիմա բոլորին համոզումն այն է թէ՝ Սկոպլին պարզապէս փախած է, տեսնելով որ դաւադրութեան կծիկը պիտի քակուի։

Երէկ թերթերը նոր յայտնութիւն մըն ալ կը հրատարակէին։

Իբրեւ թէ Զօր. Սկոպլին անցեալ չորեքշաբթի օր, իրիկուան ժամը 6.30ին իր վիլլան երթալով, հագուստները փոխեր, բայց սենեակին մէջ մոռցեր է դրամապանակը։ Քանի մը ժամ վերջը տեսնելով որ դրամ չունի, գիշերանց գացեր զարկեր է Նէօյիի ռուս գրավաճառին կրպակը, 200 ֆրանք փոխ առնելու համար։

Այս պարագան եւ ուրիշ կասկածելի երեւոյթներ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Սկոպլինի վրայ, որուն դէմ ձերբակալման հրամանագիր հանուած է արդէն։

Իսկ տիկին Սկոպլին, ռուս տարագիրներու ազգային երգչուհին որուն արկածալի կեանքը գաղտնիք չէ ռուսական շրջանակներուն համար, ինքզինքը մատնեց իր հակասական յայտարարութիւններով։ Տիկինը չկրցաւ լուսաբանել երկու ժամուան բաց մը, եւ ինքզինքը գտաւ Փըթիթ Ռոքէթի բանտին մէջ։

Ի՜նչ ողբերգութիւն՝ այս արկածախնդիր կնոջ կեանքը...

Գիւղացի աղջիկ, աղուոր տեսքով եւ անուշ ձայնով, նախ կը մտնէ վանք, յետոյ կրկէս մը, եւ կը թափառի նախկին Ռուսաստանի գլխաւոր կեդրոնները։ Արդէն ծագած ըլլալով իբրեւ երգչուհի, իր յարաճուն համբաւը զինքը կ'առաջնորդէ մինչեւ ցարին պալատը, ուր շքանշան մը եւ մատանի մըն ալ նուէր կը ստանայ։ Յեղափոխութեան շրջանին, գերի կ'իյնայ ճերմակներուն ձեռքը, եւ որուն հրամանատարը, նոյնինքն Սկոպլին, սիրահարելով կ'ամուսնանայ իրեն հետ։

Բայց շեղինք նիւթէն։

Ինչպէս Կուտեպովի անհետացման, նոյնպէս այս պարագային ռուսական կեանքի զարհուրելի լաբիւրինթոսն է որ աչքի կը զարնէ։ Անոր անթափանցելի գաղտնիքներուն հետ, անյատակ վերիվայրումը, որոնց մասին հատորներ կարելի էր գրել։

Եւ տեսէք անիմանալին ու եղականը, — գրեթէ միշտ նոյն ձեւով կը կրկնուի պատմութիւնը, երկու պարագաներուն մէջ ալ։

Երկու զօրավարներն ալ դաւադրութեան հոտ կ'առնեն, աւելի կամ պակաս չափով։ Եւ սակայն կ'երթա՜ն, առանց տարրական զգուշութիւն մը ձեռք առնելու։

Սկոպլին հարցաքննութեան կը կանչուի գիշերանց, զօրավարներու եւ ծովակալներու առջեւ։ Առաջին հարցումներէն իսկ, խուսափողական պատասխաններ կը ստանան քննիչները։ Եւ սակայն, թոյլ կուտան որ Սկոպլին վար իջնէ, իրենց սպասելու պատրուակով — եւ չուէ՜։

Արկածը միշտ արկած է։ Բայց, չափազանցութիւն պիտի չըլլար ըսել թէ այս կարգի «արկածները» քիչ մը շատ ռուսական են։

Զգալով որ ժամանակին իշխանութիւնը ամբողջովին լուսաբանել գաղտնիքը, կ'ուզէինք ուշադրութիւն հրաւիրել ուրիշ կէտի մը վրայ։

Ինչպէ՛ս աջակողմեան մամուլը առաջին օրէն իսկ բոլշեւիկներուն կը վերագրէ Զօր. Միլլէրի անհետացումը, ձախակողմեան թերթերն ալ կ'ուզեն ապացուցանել թէ գործը սարքած են ֆաշիստ հաւանքները։ Եւ կամ գերմանական Կէսթափօն։

Այս առթիւ, մանաւանդ «Իւմանիթէ»ն իսկ կը յենէր միւսին վրայ, օրէնքէ դուրս հռչակել տալու համար ռուս տարագիրներու ազգային եւ մարտական կազմակերպութիւնները։

Երէկուան թիւին մէջ, համայնավար պաշտօնաթերթը կարգ մը քաղուածքներ հաւաքած էր ռուս տարագիրներու թերթերէն, ապացուցանելու համար թէ անոնք ահաբեկչական խմբակներ են, եւ միշտ ընդունակ այսպիսի դաւեր սարքելու։

Փաստ՝ Զօր. Միլլէրի յաջորդին, Զօր. Աբրամովի առաջին յայտարարութիւնը, ուր կ'ըսէ.

— «Մինչեւ հիմա մենք սահմանափակուեցանք գաղափարական պայքարով։ Այսուհետեւ պէտք է մղենք իրական պայքար մը, ո՛չ թէ խօսքով, այլ գործքով»։ (Ռուսկի Կոլոս)։

Հաւանաբար այս պարագան ալ պիտի ծառայէ աւելի ուշադրութեամբ հետապնդելու օտարականները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶՕՐ. ԻՍՄԷԹԻ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Պոլսոյ թղթակիցը հաստատելով Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւի հրաժարումը, կը գրէ թէ դահլիճը պիտի վերակազմուի Նոյ. 1ին, վարչապետութեամբ Ճէլալ Պայարի։ Թէեւ պաշտօնական տեղեկութիւններ կը պակսին, բայց Իսմէթի հրաժարումը վերջնական կը համարուի։ Պատճառներն ալ չեն լուսաբանուած, թէեւ դիտել կը տրուի թէ հինգ տարիէ ի վեր որ եւ է ընդհարում պատահած չէ Աթաթիւրքի եւ իր վարչապետին միջեւ։

Իրազեկներ կը հաւատան թէ Զօր. Իսմէթ բոլորովին պիտի չքաշուի քաղաքական կեանքէն։ Մինչեւ նոյեմբեր 1, երբ կը վերաբացուի Ազգ. Ժողովը, Իսմէթ Ինէօնիւ արձակուրդ առած պիտի համարուի։

Իսկ Հավասի թղթակիցը հաղորդելով այն տեղեկութիւնները զորս հրատարակած էինք երէկ, դիտել կուտայ — Երբ իմացան թուրքերէն «Թան»ի լուրը որ կը ծանուցանէր Իսմէթ Ինէօնիւի հրաժարումը, կարգ մը թերթեր կասկածելի համարելով լուրին վաւերականութիւնը, հեռաձայնով լուսաբանութիւն խնդրեցին վարչապետէն։ Կարելի չեղաւ գտնել Իսմէթ Ինէօնիւն, իսկ Ճէլալ Պայար պատասխանեց թէ իրաւասութիւն չունի խօսելու այդ հարցի մասին։ Ազգ. տնտեսութեան նախարարը կ'աւելցնէր — «Անձնապէս չհաստատուած ըլլալով, բացարձակ լռութիւն պիտի պահեմ, բայց կը կարծեմ թէ այս փոփոխութիւնը երբեք առժամեայ չէ»։ Այս առթիւ Ճէլալ Պայար հերքեց այն տեղեկութիւնը թէ ինք արտօնած է յայտարարութիւններ հրատարակել իր անունով։ Բայց եւ այնպէս, թուրքերէն «Թան»ը կը պնդէ իր տուած տեղեկութեանց վաւերականութեան վրայ։ Ուրիշ խօսքով, ճիշդ է Իսմէթի հրաժարումը եւ դահլիճը պիտի վերակազմուի շուտով, վարչապետութեամբ Ճէլալ Պայարի։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Շռնդալից ցոյցեր, քրնգ մղոն ճամբու վրայ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Մուսոլինի Պերլին հասաւ երկուշաբթի իրիկուն, եւ ողջունուեցաւ արքայավայել ընդունելութեամբ մը, որ սարքուած էր մասնաւոր հրահանգի մը համաձայն։ Աւելի քան մէկ միլիոն քաղաքացիներ խռնուած էին ճամբուն վրայ, ողջունելու համար Իտալիոյ առաջնորդը։ Որ եւ է թագաւոր այսքան շքեղ ընդունելութեան արժանացած չէ, կայսերական Գերմանիոյ օրով։ Երբ ինքնաշարժը Պերլինի կայարանը հասաւ, Մուսոլինի աջէն եւ Հիթլէր ձախէն ֆաշական բարեւներ կուտային անհամար բազմութեան, որ «հեյլ»եր կ'արձակէր եւ իտալական փոքր դրօշներ կը պարզէր, բոլորն ալ ձրի բաժնուած։ Ցոյցերը գագաթնակէտին հասան, երբ երկու Առաջնորդները Բրանտէնպուրկի Դուռը եկան, որ կ'առաջնորդէ Ունթէր տէն Լինտէն։ Պերլինի այս շքեղ պողոտան կը լողար դրօշներու եւ լոյսերու ծովու մը մէջ։ Վերջապէս հիւրը առաջնորդուեցաւ իրեն յատկացուած պալատը։

Գրած էինք արդէն թէ Մուսոլինի նոյն օրը այցելեց Քրուփի զինագործարանները, որոնք խոր տպաւորութիւն գործեցին իր վրայ։ Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ Տոքթ. Քրուփ, յիշելով այն սեւ օրերը երբ Գերմանիոյ կ'արգիլուէր սպառազինութիւններ շինել եւ Քրուփի հաստատութիւնը հարկադրուած էր խաղաղութեան գործիքներ արտադրելու, որպէսզի կարենայ կանգուն մնալ։ Յետոյ Մուսոլինի եւ Հիթլէր այցելեցին վիթխարի հաստատութեան զանազան բաժինները։ (Միայն վայրաշարժի բաժինը 70.000 քառ. մեթր տարածութիւն ունի եւ աշխարհի ամենամեծն է)։ Մուսոլինի մասնաւորապէս հետաքրքրուեցաւ այն բաժիններով ուր ծանր եւ թեթեւ թնդանօթներ կը շինուին։ Այս առթիւ մտաւ բանուորներուն մէջ եւ հարցումներ ուղղեց։

Մուսոլինի Պերլին իջած առտին, ձայնարձակներով հաղորդուեցաւ թէ երկու Առաջնորդները պիտի չերեւան այդ գիշեր։ Մէկ ժամ վերջը բոլոր փողոցները մաքրուած էին հիթլէրական պահակներու կողմէ։ Ամենամեծ զգուշութիւններ ձեռք առնուած էին պաշտպանութեան համար։ 50000 հիթլէրական պահակներ շարժման մէջ դրուած էին Պերլինի մէջ, բարեկարգութեան եւ հսկողութեան համար։ Անձնապահ վաշտերը մօտէն կը հետեւէին ամբողջ ճամբան, մէկ մասը դէպի բազմութիւնը նայելով, միւս մասը՝ դէպի ճամբան։ Հզօր լուսարձակներ տեղաւորուած են Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի բնակած պալատներու տանիքներուն վրայ։ Բազմաթիւ օդանաւեր կը սաւառնին շատ վարէն, բոլոր պետական շէնքերուն եւ պալատներուն վրայ, որպէսզի դաւադիրներ [illegible] չըլլան։

Ի՞նչ ծրագիրներ պիտի մշակուին

Երէկ, երեքշաբթի, երկու Առաջնորդները խօսեցան իրենց առաջին հրապարակային ճառերը, պարզելով իրենց քաղաքականութիւնը եւ փառաբանելով երկու դիկտատուրաներուն գործակցութիւնը։ Մասնաւոր խօսակցութեանց մէջ կարեւոր դեր մը պիտի կատարէ Տոքթ. Կէօպէլս, քարոզչութեանց նախարարը, որ կազմակերպիչն է այս շռնդալից հանդիսութեանց։

Պերլին հասած օրն իսկ, Մուսոլինի ընդունեց իր գլխաւոր աշխատակիցներուն տեղեկագիրները։ Երէկ երկու Առաջնորդները Զօր. Կէօրինկի ամառանոցը գացին։ Կէօրինկ Գերմանիոյ օդանաւային ուժին կազմակերպիչը եւ քառամեայ ծրագրին գործադրութեան վերատեսուչը ըլլալով, Մուսոլինի առիթ ունեցաւ շահեկան տեղեկութիւններ քաղելու։ Դարձեալ, Կէօրինկն էր որ բազմաթիւ պտոյտներ կատարեց զանազան երկիրներու մէջ, կեդր. Եւրոպայէն մինչեւ Պալքանները, այնպէս որ այս առթիւ ալ շատ կարեւոր խօսակցութիւններ կատարուեցան։ Բնականաբար շատ բաներ գաղտնի կը պահուին. բայց բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ մասնաւորապէս պիտի շեշտուի երկու երկիրներուն գործակցութիւնը՝ համայնավարութեան դէմ։ Քաղաքական գետնի վրայ, անշուշտ ամէնէն կարեւոր գործը պիտի ըլլայ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ հաւասարութիւնը՝ միւս մեծ պետութեանց հետ, ինչպէս եւ ծրագրել աշխատանք՝ իրենց ազդեցութեան տակ առնելու համար Աւստրիան, Հունգարիան, Եուկոսլավիան եւ ուրիշ փոքր պետութիւններ։

Հիթլէր երէկ փառաւոր սեղան մը սարքած էր ի պատիւ իր հիւրին։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Է՛Ր ԵՐԲԵՄՆ...

Առջի օր փէսով մարդ մը տեսայ մեր փողոցին անկիւնը։

Մարդը միենակ ըլլալով, կարծեցի թէ թրքական թաղ մը կը գտնուիմ։ Եւ սարսուռ մը զգացի։

Ցետոյ յիշեցի որ եթէ կայ երկիր մը ուր փէս դնելը կրնայ մինչեւ կախաղան տանիլ, այն ալ Թուրքիան է։

Եւ միտքս ինկան փէսին անցեալ փառքերը։

Հայրս օր մը տունին դուռը նստած էր, փէսէ շինուած մանեակ մը առջեւը։ Տարին 24 ժամ բանտարկեցին, կլորիկ տուգանք մըն ալ գրպանելով։

— Դուն Օսմանցի ըլլալով ի՞նչպէս կը համարձակիս այս գլխարկը դնել գլուխդ, կը հարցնէր Կարինին հարցաքննիչ դատաւորը, դատի մը առթիւ։

Իսկ «փէսաքանութեան» ամէնէն պատկերազարդ փորձութիւնները անցուցած է ողբացեալ Շահրիկեանը։

Ընկերը փէս չէր գործածեր, այլ գլխարկ կամ գալփագ։

Այդ սովորութենէն չշեղեցաւ նոյն իսկ երբ պաշտօնական հանգամանք ունէր եւ Պապը Ալի կ'երթար, յանուն Ազգ. Վարչութեան։

Իր պաշտօնակիցները, զգոյշ եւ հին դպրոցի ազգայինները, կը տրտնջային։ Կը խնդրէին, կը բացատրէին։ Բայց Շահրիկեան տեղի չէր տար։

Օր մը մեծ-եպարքոս Հիւսէյին Հիլմի փաշային կը ներկայանայ, կարծեմ գալփագով։ Նորէն քրթմնջին։ Եւ Շահրիկեան պատմութեան դաս մը կուտայ մեծ-եպարքոսին։

Շահրիկեանի կարողութիւնը անվիճելի էր երկու կողմին համար ալ։ Բայց, անհամութիւնները դադրեցնելու համար, թէ Պատրիարքարանը եւ թէ Պապը Ալին կը նախընտրէին որ կարելի եղածին չափ քիչ երեւայ Շահրիկեան։

Վերջին տեսարանը պարզուեցաւ Մեծ պատերազմին։

Դրաքննական հետապնդումները սաստկացած էին։ Շաբաթը քանի մը անգամ խնդիր կը ծագէր «Ազատամարտ»ի այս կամ այն հրատարակութեան շուրջ։ Ցանախ անհրաժեշտ կը դառնար ներկայացուցիչ մը ղրկել Տպագրական տեսչութեան, երբեմն ալ մինչեւ պատերազմական ատեան, բացատրութիւններ տալու համար։

Մանրամասնութիւնները լաւ չեմ յիշեր. բայց գիտեմ որ անգամ մը յարմար նկատուեցաւ Շահրիկեանը ղրկել, պայմանաւ որ փէսով ներկայանայ։

Շահրիկեան իր սկզբունքի տարակուսելիութիւններէն զատ, դիտել կուտար թէ աւելի գէշ տպաւորութիւն պիտի գործէ կեղծիքը։ «Այսպէս վարժուած են տեսնել, եւ թող այս անգամ ալ այդպէս տեսնեն»։

Բայց ընկերները պնդեցին, գրեթէ բռնացան։ Եւ Շահրիկեան փէս մը անցընելով գլուխն, ճամբայ ելաւ։ Կը քրթմնջէր միշտ եւ կարծես կորսնցուցած էր համարձակութիւնը։

Հազիւ պաշտօնատունէն ներս մտած, Թուրքերը քմծիծաղ մը կ'արձակեն։ Եւ մէկն ալ անուղղակի դիտել կուտայ թէ «Շահրիկեան էֆէնտին փոխեր է իր համոզումները»։

Աննկարագրելի էր ողբացեալ ընկերոջ զայրոյթը, երբ վերադարձին կը պատմէր անցուդարձը։

— Ես ձգեցի չըսի, դո՛ւք ալ ծիծաղելի դարձաք, ես ալ։

Պէտք եղաւ որ տարիներ անցնին, որպէսզի Թուրքերը իրենք խոստովանին թէ փէսը թրքական չէ, այլ յունական, ինչպէս կը բացատրէր Շահրիկեան՝ Հիւսէյին Հիլմի փաշայի, Պէտրի պէյի եւ միւսներուն։

ՎԱՀԷ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՕՐԷՆ

«ԱՆԱՏՕԼՈՒՆ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»

(ՀԱՄԱՁԱՅՆ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԸ

«Մաթէն»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Ժընեւէն, Սեպտ. 27 թուականով.— Ազրբէյճանի, Հիւսիսային Կովկասի, Վրաստանի, Թուրքեստանի եւ Ուքրանիոյ ներկայացուցիչները յուշագիր մը յանձնեցին Ազգերու Դաշնակցութեան 18րդ ընդհ. ժողովի նախագահութեան, պարզելով իրենց երկիրներուն կացութիւնը։ Յուշագրին հեղինակները կ'ըսեն թէ խորհրդային իշխանութեան հաստատած բռնապետութեան եւ գերութեան կարգուսարքը իր սաստկագոյն աստիճանին հասած է վերջերս։ Ստալինի հրամանով գործադրուած արիւնալի ահաբեկութիւնը կը շարունակուի ոչ միայն միլիոնաւոր քաղաքացիներու, այլեւ բուն իսկ համայնավարներուն դէմ, ինչպէս կը հաստատեն Խ. Միութեան վերջին դէպքերը։ Ամբողջ կեանքը կազմալուծուած է եւ մօտալուտ աղէտի մը ախտանշանները կը ցուցնէ։

Ծանուցագիրը կ'եզրակացնէ թէ խորհրդային իշխանութիւնը «տեւականօրէն պատերազմական վիճակի մէջ է Խ. Միութեան ժողովուրդներուն հետ» եւ «ապագայ պատերազմի մը հունտերը կը ցանէ ամբողջ աշխարհի մէջ», եւ գոյն վտանգ մը կը նկատէ քաղաքակրթութեան եւ խաղաղութեան համար։ Եւ դիտել կուտայ թէ այդ իշխանութիւնը իր ներքին դժուարութեանց դիմագրաւելու համար, կը ջանայ իր ազդեցութիւնը աւելցնել արտասահմանի մէջ, խռովութիւններ յարուցանելով համայնավար գործակալներու միջոցաւ, աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ։

Նորէն օտարականներու խնդիր

ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ ԿԵՂԾ ԱՆՑԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՄԸ. — 31 ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ, 23Ը ՖՐԱՆՍԱՅԻ, 8Ը ՏԱՆՑԻԿԻ ՄԷՋ. — ԱՋԱԿՈՂՄԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԽՍՏԱՑՆԵԼ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆԸ — ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐԻ ՄԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ.

Ամէն անգամ որ քրէական կամ քաղաքական դէպք մը երեւան կը հանուի եւ օտարականներ կ'ըլլան կազմակերպիչները կամ մեղսակիցները, աջակողմեան մամուլը ահազանգ կը հնչեցնէ։

Անցեալ օր նոր դէպք մը երեւան հանուեցաւ.— խումբ մը օտարականներ երկար ատենէ ի վեր կեղծ անցագիրներ, ինքնութեան թուղթեր եւն. շինելով, կը ծախէին։ Ապահովութեան Տեսչութիւնը մէկ տարիէ ի վեր կը հետապնդէր խնդիրը եւ վերջապէս յաջողեցաւ բռնել ցանցը, որ կը բաղկանայ երեք չորս խումբերէ։ Կազմակերպիչները եւ մեղսակիցներն են Գերմանացիներ, Ռուսեր, Իտալացիներ, Լեհեր, Չեխեր։

Եւ ահա նոր վայնասուն մը։ «Մաթէն» կը պահանջէ խիստ եւ տեւական հսկողութեան տակ առնել անբաղձալի օտարականները։ Այս առթիւ կը հրատարակէ բարձր պաշտօնատարի մը յայտարարութիւնները, ուժ տալու համար

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ԵՒ ՀԱՅՈՒ ՄԸ ՑԱՒԱԼԻ ԵԼՈՅԹԸ

»»»» • ««««

Վերջերս բուռն պայքարի նշաւակ դարձած է հրեայ տարրը Ռումանիոյ մէջ։ Մամուլն անգամ, որ մինչեւ հիմա չափաւոր կ'արտայայտուէր, հիմա ոտքով ձեռքով խրած է պայքարին մէջ, որուն հետեւանքները այնքան ալ վարդագոյն չեն թուիր մէկ միլիոնէ աւելի Հրեաներուն։

Սկիզբները հակահրէական շարժումը փոքր երեւոյթ մըն էր՝ գործը քանի մը «առաջգլուխներու» ինչպէս կը սիրէին ըսել հրէական թերթերը։ Սակայն ժամանակի ընթացքին, այս շարժումը առաւ աւելի բուռն ձեւ մը։ Մինչեւ իսկ քանի մը ժողովրդական կուսակցութիւններ, որոնք մինչեւ հիմա եղբայրական կապերով միացած էին հրեայ տարրին հետ, ստիպուած են իրենց գործունէութեան յայտագրին մէջ ազգայնական չեշտը ուժեղացնել, յարմարելու համար տիրող մթնոլորտին եւ իրենց ժողովրդականութիւնը չկորսնցնելու համար։

Ռումէն ազգայնական մամուլը, իր գլուխն ունենալով «Ունիվերսուլ» մեծ օրաթերթը, ահազանգը կը հնչեցնէ, աղաղակելով եւ կառավարութեան ազդարարելով թէ հրեայ զանգուածը իր թիւով եւ դիրքով վտանգ մը կրնայ ըլլալ ռումէն ժողովուրդի եւ պետութեան զարգացման համար։

Ազգայնական թերթերը մինչեւ երկու միլիոնի կը հասցնեն անոնց թիւը, սակայն ըստ վերջին պաշտօնական վիճակագրութեան 750.000ի շուրջ կը դառնայ հրեայ տարրի թիւը Ռումանիոյ մէջ։ Մամուլը կը կարծէ թէ բազմաթիւ Հրեաներ արձանագրուած են իբրեւ Հունգարներ, Ռուսեր եւլն, իրենց թիւը փոքրացնելու համար։

Ազգայնական մամուլը իր հակահրէական պայքարին մէջ միշտ կը յիշեցնէ չափազանց մեծ թիւը Հրեաներուն, որոնք ընդհանուր բնակչութեան 10% կը կազմեն, որով Ռումանիա Եւրոպայի մէջ երկրորդ տեղը կը գրաւէ իբրեւ ամենախիտ հրեայ բնակչութիւն ունեցող երկիր (առաջինը Լեհաստանն է)։ Այս հաշւով եթէ եւրոպական միւս երկիրներն ալ 10% համեմատութեամբ հրեայ տարր պարունակեն, Ֆրանսա պէտք է ունենայ չորս միլիոն Հրեայ, մինչդեռ ունի միայն 2—300.000, Գերմանիա եօթը միլիոն, մինչդեռ ունի միայն 600.000 եւայլն։

Ռումանիոյ հրեայ տարրը առհասարակ տեղաւորուած է քաղաքներուն մէջ եւ բացի Օլթենիոյ նահանգին քաղաքներէն (Օլթենիոյ ռումէն բնակչութիւնը կը նկատուի առեւտրական ձիրքերով օժտուած տարր. նախկին արտաքին նախարար Թիթուլէսքու եւ այժմու վարչապետ Թըթըրէսքու այս նահանգէն են), միւս շրջաններու քաղաքներու մէջ գտնուող Հրեաներու թիւը շատ խիտ է, ուր անոնք իրենց ձեռքը առած են վաճառականութիւնը եւ ճարտարարուեստը։ Ոչ ոք չի մոռնար, մինչեւ իսկ հայազգի նախկին ելմտական նախարար եւ Ազգային Գիւղացիական կուսակցութեան քարտուղար պ. Մանճառու, թէ ռումէն առեւտուրին եւ ճարտարարուեստին 90 %ը Հրեաներու ձեռքն է։ Անկէ զատ, ազատ ասպարէզները՝ բժիշկ, փաստաբան, ճարտարագէտ, մեծ մասով Հրեաները բռնած են։ Մամուլը նոյնպէս մեծ թիւով հրեայ լրագրողներ կը պարունակէ (60%), ինչ որ կը զայրացնէ մամուլը, ըսել ուզելով թէ, հրեայ մամուլը երկրին հանրային կարծիքը կառավարելու եւ իրենց դատ տալու դիրքին մէջ կը գտնուի։

Ազգային շարժումը վրդովուած է նաեւ որ հրեայ տարրը մուտ գործած է գիւղերու մէջ։ Մինչեւ մեծ պատերազմ Հրեաները քաղաքացիական հաւասար իրաւունքներ չունէին Ռումէններու հետ ու հետեւաբար գիւղերուն մէջ չէին կրնար հաստատուիլ ու հողեր ունենալ։ Պատերազմէն անմիջապէս վերջ, Հրեաներուն ալ քաղաքացիական իրաւունքներ տրուեցան։ Հրեաները սկսան հողեր գնել գիւղերու մէջ, ու իրենց հասկցած ձեւով նոր շահի աղբիւրներ գտնել. բացին գինետուններ, գիւղացիներուն տոկոսով դրամ տուին եւ հողերը կալուածով առին։

Մէկ խօսքով, ազգայնական հոսանքներն ու մամուլը կը գտնեն որ օտարները առհասարակ և հրեայ տարրը մասնաւորապէս ռումէն ժողովուրդին կոնակէն նիւթական հարստութիւններ կը դիզեն, կը տիրեն երկրին տնտեսական եւ մշակութային ասպարէզներուն, կը հարստանան, ի վնաս երկրին զաւակներուն։ Անկէ ահա բուռն պայքար մը, որ երբեմն տգեղ ձեւեր ալ կ'առնէ։

Զմոռնանք ըսել որ եթէ ռումէն ազգայնականները իրենց հակահրէական պայքարին մէջ, իրենց երիտասարդութիւնը կը կազմակերպեն եւ իրենց բոլոր տրամադրելի ուժերը կ'օգտագործեն, Հրեաներն ալ պաշտպանողական բազմաթիւ միջոցներ ունին։

Յաջորդ յօդուածի մը ձգելով Ռումանիոյ ազգայնական շարժման ծագումն ու զարգացումը, յիշենք միայն որ ազգայնական բազմաթիւ հոսանքներ կան։ Այս շարժման նախահայրն է ծերունի փրոֆէսէօր Քուզա որ ռումէն բանաստեղծ եւ պետական մարդ Կոկայի հետ կազմած է Ազգային-քրիստոնէական կուսակցութիւնը եւ կը պահանջէ Հրեաները զրկել բազմաթիւ իրաւունքներէ, գրաւելով մինչեւ իսկ անոնց կարգ մը ստացուածքները։

Ուրիշ ազգայնական կուսակցութեան մը գլուխը կը գտնուի նախկին վարչապետ պ. Վայտա, որ բաժնուեցաւ Գիւղացիական կուսակցութենէն, դժգոհ ըլլալով անոր վարած թոյլ ազգայնական քաղաքականութենէն։

Յիշենք նաեւ մեր ընթերցողներուն քաջածանօթ փրօֆ. Եորկա, որ ժամանակ մը Քուզայի հետ կը գործէր, բայց յետոյ վերապահ դիրք մը բռնած էր, իսկ հիմա սկսած է իր թերթին՝ «Նէամուլ Ռոմընէսքի» մէջ իր ազգայնական տեսաբանութիւնը պարզել։ Վերջերս հակահրէական յօդուածաշարք մը հրատարակեց որ շատ աղմուկ հանեց, քանի որ փրօֆ. Եորկայի խօսքը ծանր կը կշռէ Ռումանիոյ մէջ եւ կը նկատուի գահին լաւագոյն խորհրդատուներէն մէկը։ Այս յօդուածաշարքին մէջ էր որ Եորկա խօսելով Հրեաներու ապերախտութեան մասին, կ'ըսէր.

— «Հայերն ալ թէեւ օտարներ են, սակայն անոնք ռումէն հոգին եւ բաղձանքները իւրացուցած են»։

Յիշենք նաեւ նախկին «Երկաթեան Պահակներու» կազմակերպութիւնը, նոր անունով «Ամէն ինչ երկրին համար», որ իր շուրջը համախմբած է տաք երիտասարդութիւն մը, իբրեւ վարիչ ունենալով պ. Քոտրէանու Զէլէա։

Ալ չեմ թուեր ուրիշ բազմաթիւ հայրենասիրական ընկերութիւններ եւ կազմակերպութիւններ, որոնք իրենց հասկցած ձեւով ազգայնական պայքարը կը վարեն։

Կառավարութիւնն անգամ իր գործունէութեան մէջ ազգայնական չեշտը աւելցուցած է։ Վերջերս հրատարակուեցան բազմաթիւ օրէնքներ, որոնք կը սեղմեն օտարներու աշխատանքի իրաւունքը եւ նախապատուութիւն կուտան տեղացիներու։ Կառավարութիւնը ասով կ'ուզէ գոհացում տալ հանրային կարծիքին։

Մամուլին գործունէութիւնն ալ աւելցած է։ Բազմաթիւ օրաթերթեր սկսան հրատարակուիլ մէկ օրէն միւսը։ «Փոռունքա Վրէմի», «Պոռնա Վեսթիքէ» եւ ուրիշ շատ մը գաւառական թերթեր օրն ի բուն կը պատրաստեն ժողովուրդը։ Ասոնց գլուխը կը գտնուի «Ունիվերսուլ» օրաթերթը, որ ռումանական ամենահին եւ ամէնէն տարածուած թերթն է ու իր տնօրէնին Սթելեան Փոփէսքուի հետ կը նկատուի ռումէն ազգային վերածնունդի ախոյեանը։

Վերջերս հրէական խնդրին առթիւ սուր բանավէճ մը ծագեցաւ մէկ կողմէ «Ունիվերսուլ» թերթին եւ միւս կողմէ «Լումէա Ռոմընէասքա»յի միջեւ։ Բանավէճը բուռն կերպարանք ստացաւ եւ մարդիկ մոռցան ամէն չափ ու սահման։

Այս առթիւ էր որ ցաւալի ելոյթ մը ունեցաւ Լեւոն Գալուստեան անուն անձ մը որ վերը յիշուած թերթին մէջ ամենայանդուգն յարձակում մը կատարեց «Ունիվերսուլ»ի տնօրէն Սթելեան Փոփէսքուի դէմ։ Միջանկեալ ըսենք որ Սթելեան Փոփէսքու նախկին նախարար եղած է եւ բազմաթիւ հայրենասիրական ընկերակցութիւններու նախագահ է, ուրեմն իբրեւ այդպիսին յարգուած ու սիրուած անձնաւորութիւն մըն է ռումէն ժողովուրդին կողմէ։ Եթէ նկատի առնենք նաեւ Ռումէններու պատրիարքին համերաշխութիւնը Սթելեան Փոփէսքուի վարած ազգային շարժման, կրնանք երեւակայել այն վրդովումը որ յառաջ բերաւ Գալուստեանի խելագար ելոյթը։

Արդ, իր շարք մը ամբաստանութիւններու շարքին, «Ունիվերսուլ» գրել կուտայ թէ այս «Թրքահայ 48 թիւ լրտեսը ի՛նչ իրաւունքով միջամուխ կ'ըլլայ Ռումանիոյ ժողովուրդին ինքնապաշտպանութեան պայքարին եւ կ'ելլէ դատ տալու իրենց»։

Ո՞վ է սակայն այս Գալուստեանը, ու այսքան սիրտ կը պարզէ եւ որուն այս անտեղի ելոյթը կրնայ անհաճելի մթնոլորտ մը ստեղծել հայ տարրին շուրջ՝ Ռումանիոյ մէջ։

Գալուստեան հօր կողմէ Հայ է (հայրը Թուրքիայէն գաղթած) իսկ մօր կողմէ Ասորիացի։ Ոչ մէկ կապ ունի հայ կեանքի հետ եւ մինչեւ երէկ ամբողջովին անծանօթ հայ համայնքին, իսկ շատ քիչ ծանօթ ռումէն մամուլին մէջ։ Իր ստորագրութիւնը երբեմն կ'երեւար զանազան թերթերու մէջ։

Սակայն իր հայկական անունը բաւական է որ, Ռումանահայերը անհաճոյ դէպքերու առջեւ գտնուին։ Կ'ըսուի թէ ազգ. իշխանութիւններէն պատուիրակութիւն մը եւ քանի մը մասնաւորականներ պիտի դիմեն «Ունիվերսուլ»ի տնօրէն Սթելեան Փոփէսքուի, բացատրելու համար թէ Գալուստեան որեւէ հոգեկան կապ չունի հայ համայնքին հետ։

Մ. ԱՆՑՈՐԴ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ ՏԵՍԱՅ ԶԱՅՆ

Վիէննա քաղաքի մեծ թատրոնի վարիչ հայազգի մեծահռչակ բեմադրիչ Ռաուլ Ասլան Ն. Ֆ. Փրէսէի մէջ հրատարակած է հետեւեալ յօդուածը, իր այցելութեան առթիւ։ Պ. Ասլան այցելեց նաեւ Փարիզ, ուր այնտեղ փայլուն ընդունելութիւն եղաւ իրեն, ինչպէս Յունաստանի մէջ։

ՎԻԷՆՆԱ, 19 Սեպտ.— Ամառուան տպաւորութիւններս են։ Այս ամառուան՝ զոր Յունաստանի մէջ անցուցի։ Այն երկիրը՝ զոր հոգիով կ'երազէր Վինքէլման, զայն փնտռելով հանդերձ կենդանի աչքերովը։ Դիտելու, տեսնելու արժանի Յունաստան մը գտայ։ Ըսեմ անմիջապէս — Ոչ թէ վիպականօրէն ճահճացած անկումի մը էլ - Տօրատօ, ինչպէս յաճախ նկարագրուած է, ոչ ալ հերոսաբար թաղուած փլատակներու միջեւ պտոտ հելլէնասէրներու կողմէ յանիրաւի դատապարտուած հին մեծութիւններու անկումը։ Այսօրուան Յունաստանը շատ արթուն եւ շատ աճեցուն երկիր մըն է։ Զգացումներու, խոյանքներու, ճաշակի եւ կորովի դիրկընդխառնումի մը վրայ ան կը հասցնէ հնամենի մեծափարթամ աւանդութիւնները, զուգամամելով ամէն ինչ ներկային բանականութեամբ եւ գիտակցութեամբ ազգի մը որ կ'ուզէ տեւել բաւել։

Բուն իսկ Յունաստանի մէջ յունական ճամբորդութիւն մը ընել, իրական ոչ թէ մտացածին, — կը նշանակէ թէ ես հետաքրքրուած էի նոր յունական մտաւորական կեանքով, անոր գրականութեամբ, թատրոնով, մտաւորականներով. Սիրելեաց ծանօթ քերթողներ, թատերական վարիչներ, գրագէտներ, հրապարակագիրներ։ Շատ մօտիկը գացի անոնց խորհուրդներուն եւ պէտքերու աշխարհին։ Ասպազայի խոյանքով շարժուն թրթռուն աշխարհ մըն է ան։ Չէի կրնար ծածկել իմ հիացումս այսպիսի վերանորոգուած կեանքի մը այնքան զօրութեան առջեւ։ Երբ Եւրիփիդէսի «Իպպոլիտոս»ը, զոր մեր հայրերն ու մեծ-հայրերը ճանչցան Ռասինի «Փետրա» ողբերգութեան ձեւով մը, յոյն նշանաւոր բեմադրիչի մը կողմէ ներկայացուած տեսայ հազարաւոր յուզուած հանդիսականներու առջեւ, պարտաւորուեցայ հաւատալ ըլլալ, թէ այս շքեղ, յուզիչ եւ յուզուած ներկայացումը երբեք քաշուելիք տեղ չունի մեր օրուան ամենալաւ եւ աշխարհահռչակ աւստրիական եւ գերմանական ամէնէն հանդիսաւոր ներկայացումներուն մրցումին եւ համեմատութեան մէջ։ Ես կրցայ, ոչ առանց յուզումի, հաւատալ թէ Վիէննայի եւ Պերլինի մեծ բեմական գերման քաղաքներուն թատերասէր աշխարհը եւ անոնց թատերական ոգին այսօր ախորժը եղած են յունական թատրոնի նոր սերունդին։

Հիացումի վրայ խօսեցայ, որովհետեւ — թող ներուի օտար գիտողի մը այսպէս արտայայտուիլ — այս ներկայ Յունաստանը իբրեւ անկախ կենդանի եւ ազգայնօրէն զգացող գործարանաւորութիւն՝ հազիւ դեռ հարիւր տարիներու գոյութիւն մը ունի։ Միջին Դարը եւ Թուրք տիրապետութիւնը, երկար դարեր, չեն կարողացած խորտակել այս ժողովուրդին էութեան ներքին ոյժը։ Կրօնք եւ լեզու — ու եւ է ազգային գոյութեան այս երկու մեծ հիմնական սիւները — անաղարտ մնացին, եւ հաւատքի պէս պահպանուեցան սերունդէ սերունդ։ Այսօր յոյն երիտասարդ բանաստեղծներն ու գիտնականները կը նկրտին կը ճգնին վերակենդանացնել նաեւ հին յոյն լեզուին ոգին ու քնարը։ Այս մարզին վրայ երեք ուղղութիւններով կ'աշխատին։ Եւ երեքին ալ ներշնչարանն է անկեղծ խանդավառութիւնը, սուրբ բոցը որ մղում կուտայ վերածնութեան։

Աթէնքէն մինչեւ Սելանիկ նոր շունչ մը կը հրահրէ Հելլէնները։ Երբեմն չափազանց եռանդ եւ այլամերժութիւն ցոյց կուտային՝ նուիրուելով միմիայն նոր Յունաստանի նկարչական դիւթանքին։ Բայց հիմա երիտասարդները այս դիւթանքին գերի չեն դարձած, այլ իրական առաւելութիւններով ալ կ'ուզեն աչքի զարնել։ Իրենց մեծ — հայրերը եւ հայրերը ընկերային եւ մտաւորական տեսակէտով յաճախ ընդունած էին Արեւմտեան Եւրոպայի պերճանքին եւ մշակոյթին ըմբռնումները Ֆրանսացի դաստիարակուհիներ Աթէնքի բարձր դասու ընտանիքներուն մէջ իրենց դերը կը կատարէին իբրեւ նոր ոգիի դաստիարակ։ Ֆրանսուհիներուն հետզհետէ յաջորդեցին գերմանացի ուսուցիչներ, եւ յունական թատրոնին վրայ սկսան յաճախ բեմադրուիլ Շէյքսփիր եւ Հաուփթման։ Այս բոլորը ցոյց կուտար յայտնապէս նորահաս սերունդին կորովի զգացումը՝ հինին վրայ նոր առաւելութիւններ ձեռք բերելու համար։

Ես կը սիրեմ Ֆրանսան։ Եւ Փարիզ-Վիէննա մտաւորական կամուրջը գտայ մասնագիտօրէն այնքան արդիւնացած նոր յունական թատրոնին մէջ։ Այո, նոր Յունաստանի մէջ հոս տեսայ եւ լսեցի, թէ Վիէննական թատրոնը կապ կը ծառայէ Ֆրանսական եւ գերմանական թատերական կեանքին միջեւ։ Յոյն երիտասարդ սերունդը այլեւս չի կրնար խուսափիլ միջին եւրոպական գեղարուեստի ըմբռնումներէն, եւ ոչ ալ կ'ուզէ արդէն խուսափիլ։ Անկէց առաջ ժամանակ եղած է որ յոյն թատերասէրները տեսակ մը Փարիզեան պարզ հետեւորդներ էին։ Այսօր կը հետեւին ամէն ուղղութիւններու, որոնք հաճելի են իրենց եւ արժանի իրենց զգացումներուն, հետեւաբար՝ ոչ բացարձակ կերպով Ֆրանսական, կամ Ֆրանսական միայն։ Արդէն այս կէտը կը տեսնուի կը չափուի անոնց բոլոր բեմադրութիւններուն վրայ։ Կէօթէ եւ Շիլլէր հետզհետէ կը բարձրանան կ'աճին հելլէնական բեմին վրայ։ Ոչ այս չափ միայն։ Այլեւ գերման-աւստրիական դասականները եւ անոնց մասնագիտաւորութիւնը ժողովրդականացնելու ձգտումը հետզհետէ կը զօրանայ եւ կը թափանցէ։ Հոգին Թունց հանող բնակչութիւնը կը յաջորդէ արուեստասիրութեան տեսակ մը կիրքին, մեկնելով, քաղցրահնչիւն պարզութիւն մը կը բանէ զարմազարմ մանուածներու տեղը։ Ճիշդ այս կէտին մէջ մասնաւորապէս զօրաւոր է Վիէննական թատրոնին ազդեցութիւնը։

Յոյն երիտասարդները հիմա աւելի կ'ուսանին Վիէննա եւ Պերլին, կը յաճախեն մեր թատրոնները, կը ներածուին բեմադրական եւ ներկայացման մեր գաղափարներուն։ Նոյն յոյն երաժշտական կեանքին մէջ հիմա Միթրոպուլոս Շթրաուս, Վակներ նոյնքան կը գնահատուին որքան Պէրլիօզ (Ֆրանսացին)։ Բարեխօսաբար նոր յունական թատերական եւ երաժշտական կեանքին մէջ դաղղիական կոչումի պոհեմական ըմբռնումը աւելիս յատկանիշն է գերման — աւստրիական ազդեցութեան։ Այո, նոր սերունդը կը ձգտի աշխատութեան մէջ կարգապահութեան, կամ կարգով կանոնով աշխատութեան։ Ուրախ եմ թէ դէպք մըն է որ ընկերութեան մէջ յարգ ու պատիւ կը վայելեն գրագէտներն ու դերասանները։ Մէկ խօսքով, կարգ կանոն, — կրկնենք, — լաւ բեմադրութեան, ըլլայ բուն խաղին, ըլլայ բեմայարդարութեան մէջ հիմա կը շարժին սկզբունքներով, որոնք Միջին Եւրոպայի թատերական քաղաքներուն մէջ ընդունուած եւ սովորականացուած են։

Համաշխարհային իմաստով այս պարագան մեծապէս մխիթարական է։ Կարգ, կանոն ամէն ամէն կողմ։ Ահա այս նորընձիւղ Յունաստանին մէջ ներդաշնակօրէն կ'ամբողջանան եւրոպական մշակոյթին լաւագոյն մանկալի ազդեցութիւնները։ Պէտք է խոստովանիլ թէ մեծ ու հոյակապ է ծառայութիւնը Ֆրանսական մշակութային առաքելութեան, քանզի ... ներն ալ, աշխարհահռչականներն ալ տասնեակ տարիներէ ի վեր կը գործեն այս երկրին մէջ։ Բայց այսօր գերման — աւստրիական ոգին ալ իր ստեղծագործող սկսած է իր դիրքը ... Իբրեւ ուսանող անդարմանելի երազանք մըն էր մարդկայնական խոկումին համար։ Կը խորհէի թէ այս երիտասարդ եւ երիտասարդական կորով լեցուած Յունաստանը երախտագէտ ըլլալ կը պարտի Վինքէլմանի ու Շլիմանի, Հելլադայի այս մեծանուն գրիչներուն, Համերոսի եւ Լեսինկի փայլուած հերոսական աշխարհին այս երկու անհնուն խաչադրկուներուն եւ գտիչներուն։

Դառնանք աւելի գործնականին — Արդի Հելլէնները այնքան չեն ապրիր հողերուն տակ ծածկուած, փլատակուած կոթողներով, սիւներով ու խոյակներով։ Անոնք կ'ուզեն հիմա չինել իրենց սեփական աշխարհը, հզօր ու արդիական աշխարհ մը, որ յունական երազներէն կենսաւէտ իրականութիւն մը կը ստեղծէ։ Եւ արդարեւ այս իսկ էր հին յունական ճշմարիտ ոգին ալ — երազներէն, ձգտումներէն ստեղծագործել իրականութիւնը։ Եւ արդարեւ չկար հին ժողովուրդ մը, որ անոր չափ ունեցած ըլլայ ապրելու ուժմութիւն եւ ապրելու ընդունակութիւն ամէնէն քնքուշ, փափկիկ ու ներդաշնակ ձեւերով ու գաղափարներով։

Արեւմտեան Եւրոպայի եւ Միջին Եւրոպայի միջեւ վէճի եւ մրցումի

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԸ

»»»» • ««««

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔՆԵՐԸ

Թունաւոր կազերու յառաջ բերած խաթարումները մարդուս մարմնին վրայ այնքան այլազան են որ, պարզապէս շուարումի կը մատնեն հասարակ անհատը, մանաւանդ երբ շատ հարեւանցի գաղափար մը ունի այս զէնքին մասին։ Շատ մը կազահարներու վիճակը կը ծանրանայ անոր համար, որ չեն գիտցած նախնական խնամքները տանիլ անմիջապէս։

Կազահարի մը առողջանալու հաւանականութիւնները ուղղակի համեմատական են զայն դարմանողին գիտելիքներուն հետ։ Եթէ ան շուարած՝ ներկայացող այլազան խաթարումներէն՝ չի ճանչնար անմիջապէս գործածուած կազը եւ անոր համեմատ չի դարմաներ կեանքը, այս սխալը կրնայ կազահարին համար ըլլալ աղիտալի։ Եթէ դիւրին է կազահար մը առողջացնել, նոյնքան ալ դիւրին է զայն մեռցնել՝ անփորձ ձեռքերու յանձնելով։

Այսպէս, օրինակ, հեղձուցիչ կազէ մը թունաւորուած մը պիտի մեռնի, եթէ անոր տանք արուեստական շնչառութիւն մը, փոխանակ արիւն առնելու։ Մինչդեռ ասիտ սիանիտրիքէ մը թունաւորուած մը մեծապէս կ'օգտուի, երբ արուեստական շնչառութիւն կուտանք։

Ուրիշ օրինակ մը.— վիրաւոր մը որ կազավարակ շրջանէ մը կուգայ, անմիջապէս պիտի մեռնի, եթէ իր վէրքին ցաւերը մեղմացնելու համար մորֆինի ներարկում մը կատարուի։

Ուրիշ պարագայ մը, — Իփէրիթի յարձակման ենթարկուած անհատներ երբ կը մնան պահ մը առողջ անհատներու հետ, նոյն իսկ բժիշկին սպասման սրահին մէջ, պէտք է վստահ ըլլալ որ ամբողջ սրահը պիտի վարակուի իփէրիթի արտահոսումներէն, եթէ զգուշութիւն չէ եղած անոնց հագուստները փոխելու։

Ինչպէս կը տեսնուի, այլազան են թունաւոր կազերու վտանգները եւ լաւ պաշտպանուելու համար պէտք է քիչ մը ընդարձակ ծանօթութիւններ ունենալ անոնց մասին։

Ա. ԽՈՒՄԲԻ ԿԱԶԵՐ

Հեղձուցիչ բաղադրութիւններ «զըլօռով».—Շնչարգելութեան պատճառն այն է որ այդ կազերը կ'ազդեն թոքերուն վրայ որոնց գրգռումը պատճառ կ'ըլլայ շնչառական խողովակներու կծկումին, ինչ որ կը նուազեցնէ շնչառութեան համար պէտք եղած թոքերու մակերեսը օդէ (200 քառ. մէթր)։ Այս կծկումը եւ մակերեսի նուազումը յառաջ կը բերէ արեան խառնում, օդին թթուածինը չկրնալով արիւնը վերանորոգել, շնչարգելութիւն յառաջ կուգայ արեան բնածխային թթուի աւելնալովը եւ ենթական կ'ըլլայ հեղձամահ։

Այս երեւոյթը նոյնպէս յառաջ կուգայ թոքերու արիւնախառնումով եւ հիւանդը ներքնապէս կը խեղդուի։

Բնականոն թոք մը կը կշռէ 650 կրամ։ Ներքնապէս խեղդուածի մը թոքը պիտի կշռէ 2—2 եւ կէս քիլօ։

Այս Ա. խումբին պատկանող կազերը երեք են:—

Գլօր, Ֆօսժէն, քլօրօ-փիքրին։

Գլօրը օդէն երկուք ու կէս անգամ աւելի ծանր է եւ գետնին երեսը կը սողայ։ Այս է պատճառը որ գետնայարկերը կ'ըլլան վտանգաւոր վայրեր, եթէ լաւ մը չեն չէզոքացուած։ Այս շատ զօրաւոր գրգռիչ մըն է շնչառական գործարաններուն համար։ Երբեմն կը պատահի որ յառաջ բերէ արագ հեղձամահ մը, եթէ օդին մէջ կը գտնուի շատ մեծ քանակութեամբ։ Յաճախ այս կազին պատճառած զօրաւոր հազի ցնցումները յառաջ կը բերեն թոքերու պատառում։

Ֆօսժէն.— Այս կազը կը կոչուի նաեւ «օքսիքլօրիւր տը քարպոն»։ Տասն անգամ աւելի վտանգաւոր է քան գլօրը։ Կը բաւէ որ օդին 1/1000րդ մասը այս կազը գրաւէ, որպէսզի այդ մթնոլորտը սաստկապէս թունաւորուի։ Այս կազը իր արագ ազդեցութեամբը անկարելի կը դարձնէ որեւէ շնչառութիւն եւ ենթական կ'ըլլայ հեղձամահ։

Ֆօսժէնի երկու տեսակ թունաւորում կայ.—

ա) Կապոյտ տեսակի. — աչքերու ցաւ, զօրաւոր հազ, շնչառութեան դժուարութիւն, կուրծքի ցաւեր, փսխում։

բ) Գորշ տեսակի. — Այս տեսակի թունաւորումը ոչ մէկ նախնական նշան ցոյց կուտայ, ենթական չի զգար իսկ թէ թունաւորուած է, մինչեւ անգամ առանց որեւէ դժուարութեան կը կատարէ շարժումներ, սանդուխէ ելլել եւ այլն. սակայն մէկ երկու ժամ վերջը զօրաւոր հազ մը եւ դէմքի գորշ գոյն մը թունաւորման նշանները ցոյց կուտան եւ մահը անսպասելի եւ արագ վրայ կը հասնի։

Քլօրօբիքրին.— Այս կազը կը կոչեն նաեւ «նիթրօ-քլօրօֆորմ», քանի որ իր բնական ծնունդը քլօրօֆորմն է որուն ջրածինը փոխարինուած է ազօթով։

Այս ալ զօրաւոր թոյն մըն է որ կը յարձակի թոքերուն վրայ եւ կը պատճառէ զօրաւոր հազ, փսխումներ եւ սրտի ընդլայնում։

X

Բոլոր անոնք որ այս առաջին խումբի կազերէն թունաւորուած են, պէտք է անմիջապէս այդ թունաւոր մթնոլորտէն դուրս հանուին եւ կամ կազարգել դիմակ դնել։ Մկանային ամենափոքր աշխատանքն իսկ պէտք է արգիլել։ Կատարեալ հանգիստ մը անհրաժեշտ է։ Հիւանդը պէտք է պառկի։ Պէտք է հիւանդը լաւ մը ծածկել, ամենափոքր դող մը կրնայ շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ։ Հիւանդը դնել տաք սենեակի մը մէջ եւ տաք պահել։ Իբրեւ անուշ՝ հեղուկ սնունդներ տալ, — կաթ, խաշած միսի ջուր սուրճ, շատ ուշադիր ըլլալ անոնց հարցին, որովհետեւ սխալ մը կրնայ հիւանդին մահուան պատճառ ըլլալ։

Զգուշանալ որեւէ թմրեցուցիչ տալէ, մորֆինը ներարկումով կամ ուրիշ ձեւով տալը պիտի յառաջ բերէ ներքին շնչահեղձութիւն եւ մահ։

Նմանապէս պէտք է զգուշանալ կիլիզ ըմպելիներ տալէ, որոնք կրնան յառաջ բերել շատ արագ մահ մը. Նոյնպէս, արուեստական շնչառութեան փորձերը մահացու են կազահարի մը համար։

Պէտք է թունաւորման սկիզբէն իսկ շնչել տալ թթուածին եւ կամ բնական թթու՝ թթուածինի հետ, որուն համար կան մասնաւոր գործիներ։

Բայց պիտի հարցնէք. — ինչպէ՞ս ճանչնալ թէ թունաւորեալը որ խումբի կազէն թունաւորուած է։

ՔՕՐԾ

(Շար.)

(3)

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՄՈՒԼԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 օգոստոս).

— « Հայ մամուլի բարոյականը դժբախտաբար բարոյականն է հայ ժողովուրդի. այլապէս մեր մամուլը պիտի կրնար խոշոր դեր կատարել մեր կեանքին մէջ, ինչ որ կատարած է մինչեւ հիմա :

Ցնցին բացառութիւն համարելով հացկատակները, աչառները ու կողմնակալները, մեր բոլոր խմբագիրները եղած են գաղափարապաշտ, ազնիւ եւ մաքուր մարդիկ, որոնք անսահման նուիրումով եւ բարոյական զրկանքներով, գերմարդկային աշխատանքով, անհատ հաւատքով եւ անընկճելի կամքով վարած են մեր մամուլը, զայն հասցնելով ներկայ օրերու բարձրութեան :

Անոնք ոչ միայն պահած են մեր հին մամուլի լաւագոյն ժառանգութիւնները — բարոյականը, անաչառութիւնը, անկաշառութիւնը, գաղափարապաշտութիւնը եւայլն — այլեւ զանոնք զարգացուցած եւ խորացուցած են՝ զարմնելով ընդհանրութեան ակնածանութիւն :

Անոր համար ալ հայ խօսքը վարկաբեկուած չէ, հայկական ճշմարտութիւնը կը պահէ իր ուժն ու թափը.

Եւ այդ՝ գերազանցապէս անոր համար, որ հայ մամուլը կրցած է վստահութիւն ներշնչել ժողովուրդին, որուն կամուրջ մը սարքած իր եւ իր ընթերցողի միջեւ. Այլապէս, այս տարագիր եւ անտէրտէր անապատով բուռ մը ժողովուրդը չպիտի կրնար եւ երբեք չպիտի յաջողէր տասնեակ պատկառելի օրաթերթեր, պարբերաթերթեր, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ լրջախոհ ամսագիրներ պահել եւ ապրեցնել :

Հայկական ճշմարիտ եւ աւանդապահ մամուլը այսօր տարագրուած է, կարծր բուն հայրենիքէն եւ մեծագոյն զանգուածէն դուրս, ենթակայ ամէն պատահականութեան: Եւ սակայն աւելի ապահով է բարոյապէս եւ նիւթապէս, քան այն մամուլը, որ կոչուած է Մայր-Երկրինը եւ մեծ զանգուածինը ըլլալու, պետական միջոցներով ապահով՝ եւ յարատեւելու բազմապիսի կարելիութիւններով :

Այս տարօրոյ եւ անբնական երեւոյթը պարզօրէն բացատրելի է :

Հայ տարագիր եւ աւանդապահ մամուլը, բուն երկրէն դուրս ըլլալով, բացառապէս կ'ապրի եւ կը շնչէ Հայաստանով եւ հայ ժողովուրդով, իսկ Հայաստանի մամուլը ժամանակաւորապէս մը ըլլալով, ներքին ոչ մէկ կապ ունի Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի հետ :

Ան Հայաստան օտար մամուլ մըն է, որ պաշտօն եւ կոչում ունի ի նպաստ օտար ուժի մը եւ մեզ խորթ ու օտար գաղափարի մը քարոզչութիւնը մղելու, «ժխտելով մեր դարաւոր պաշտամունքները, մեր անցեալ փառքերը եւ այն ամէնը ինչ որ հայկական է :

Տարագիր հայ մամուլը, պոլշեւիկեան մամուլի «Բուլկեիկցը» օրկանները զանց առնելով, հարազատ յաջորդականութիւնն է հայկական մամուլի, որ ունի իր առանձին աւանդութիւններն ու բարոյականը: Անոր համար ան պիտի ապրի եւ աւելի պիտի զարգանայ ոչ միայն քանակապէս, այլեւ որակապէս »:

ժանիլու վրայ չէ խնդիրը: Այլ խնդիրը փոխադարձ օգտակարութեան եւ արդիւնաւորութեան վրայ է: Բայց ես անշուշտ կը լեցուիմ հպարտ յուզումով մը, երբ կը տեսնեմ որ այսօր Աթէնքի մէջ աւելի բան գիտեն Կէօթէի մասին քան երբեմն, երբ կը տեսնեմ որ Վիէննա քաղաքին թատրոնը այսօր նոյնքան զարգացուցիչ եւ լուսաւորող տիպար մը դարձած է որքան Գոմէջի Ֆրանսէզը: Հետեւաբար, ինծի այնպէս կը թուի, թէ մեր մշակութեան երազները արմատ բռնած են, եւ Կէօթէի «Իփիկենիա»ն, երբեմնի հելլէնական աշխարհին արդի դերման՝ հոգեկան ոգին, ցամաքին ու ծովէն անցնելով մողական կապ մը դարձած է — «երբեւ երաշխիք վաղուան բարեկամութեան . . . »:

Թարգմ. ***

Կ'իյնա՛ն...

Հատ մըն ալ :

Կը թաղուի, գրեթէ առանձին. կնոջը արցունքովը միայն ողողուած իր անշէջ կրակէն:

Մեր Աբրահամն էր: Պէզազեանի տղոցմէն: Բոլոր «որբերուն» պէս նետուած մէկ աշխարհէն միւսը, բախտին ժանիքովը որ զինքը պիտի թաղուր գերեզմանի նոյն մուտքին :

Կը գրեմ այս տողերը, որպէսզի դասարանի ընկերներս իմանան թէ մեր երազներուն, այնքան մօտիկ ըլլալով հանդերձ ձգած է մեզ, մեր հոգերուն, մեր երազներուն, որքան մօտիկ ըլլալ կ'ուզէր, կործանած մատղաշ մատաղ :

Պէզազեանի չըմնացածներէն. Աբրահամ Տաքէեան, իր սերունդին պէս, երեսունը նոր մտած :

Անապատէն սկսած, լոյս քաղաքներու գործարանները, կը տեսնենք, կը կատարելագործէն աղուէսի քայլերով :

Մեր նորին ձգած տասնեակ մը, եւ քիչ մը աւելի տարիները տուին տըխուր փառքերն անոր :

Քանի քանի Տաքէեաններ, հայրենի կարօտով իջան հողը, հողը որ մերը չէ :

Ու կ'իյնան :

Դասարանի ընկեր, թէ երկրորդ մեր նոր աքսորին բախտակից, հեռու եղած, կը ճանչնայի մօտէն՝ խառնուած երազն անոր ես :

Մեր ամէնուս երազը թաքուն :

Մեր հայրենիքը :

Հաճընցի էր, Տաքէեան: Խոհուն, հեզ, բայց խրոխտ տղայ :

Տասնեւութի խանդավառ շրջանին, հոյլ մը հայրենասէր դասախարակներու հետ, հնոցին մէջ թրծուած, իր հասակակից բարեկամներուն հետ, ուսում կ'առնէր անիկա, որպէսզի, օր մը, այդ բոլորը տրամադրէր իր երկրին, որուն ազատագրութեան ճամբուն՝ առատապէս անապատ, կը մեռան դեռ ածիկները արժէնական նահատակներուն :

Ու «որբ», «որբ» ի թաղում մըն ես ունեցեր :

Մեզ :

Ափ մը հող անգամ չկրցայ ձգել փոսդ, քեզի ամէնուս կողմէ վերջին հրաժեշտը տալու համար :

Հաւատք ունիմ :

Մխիթարուիս պիտի, Տաքէա :

Ու ես, ու ինծի հետ բոլոր դասընկերներդ այս քանի մը տողերով թող յուղարկաւորներն ըլլանք տխուր հողակոյտիդ :

Ու կ'իյնան :

Մինչեւ ե՞րբ :

Ինչո՞ւ . . .

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

ՊՈՒԼՂԱՐ «ՑԱՐԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ»

ՍՈՖԻԱ.— 21 Սեպտ. (Յառաջ).— Սեպտեմբեր 26ին կը սկսին Պուլկարեան պատերազմէն ասդին առաջին անգամ ըլլալով «ցարական աշնանային ռազմափորձերը», հիւսիսային Պուլկարիոյ մէջ՝ Փոփովոյի շուրջ: Այս ռազմափորձերուն կը տրուի, առաջին անգամ ըլլալով, հանրային հանգամանք: Աստով կ'ուզեն շեշտել թէ ազգային պաշտպանութեան խնդիրը պէտք է վերաբերի ոչ միայն կառավարութեան, այլեւ անոնց որ կոչուած են հանրային դերեր կատարելու: Ռազմափորձերուն համար պատրաստուած է ընդարձակ ծրագիր մը, ոչ միայն անոնց ընթացքի, այլեւ բազմաթիւ հրաւիրեալներու համար: Ռազմափորձերուն պիտի մասնակցին երկու գօրաբանակներ՝ կազմուած երկրին բոլոր պահակագունդերէն.

Մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի դարձուի հակօդանաւային պաշտպանութեան: Ռազմափորձերը պիտի վարէ պատերազմական նախարար զօր. Լուքով: Իսկ ղեկավար սպայակոյտի պետը պիտի ըլլայ սպայակոյտի նախագահ զօր. Փէէվ: Ռազմափորձերու առեն պիտի չգործածուի որեւէ եղանակ որ յատուկ ըլլայ խաղաղութեան շրջանին: «Պատերազմը» անընդհատ պիտի շարունակուի՝ գիշեր ցերեկ՝ մինչեւ Սեպտեմբերի վերջ: Բանակին պարենաւորումը եւ ուրիշ օժանդակութիւնները պիտի ըլլան այնպէս ինչպէս պատերազմի առեն: Բանակը օժտուած է արդիական բոլոր լաւագոյն զինական միջոցներով եւ ունի իր մեքենայարժ բաժինը՝ ամէն տեսակ անհրաժեշտ կազմածներով : Ռազմափորձերու բացումը պիտի կատարէ ցար Պորիս՝ անձամբ ու պիտի մնայ ռազմափորձերու վայրը՝ մինչեւ վերջ: Ռազմափորձերուն հրաւիրուած են նախարարները, նախկին վարչապետները, նախկին զինուորական նախարարները, նախկին սպայակոյտի պետերը, շրջանային զինուորական քննիչները, համալսարանի, ակադէմիի, նախարարութեանց, պահեստի սպաները եւ այլ ներկայացուցիչներ: Պահեստի բանակին պատկանող ամէն ոք համազգեստով պէտք է ներկայանայ: Նաեւ՝ լրագրողները:

Հոկտեմբերի առաջին օրերուն տեղի պիտի ունենայ մեծ զօրահանդէս մը, որուն պիտի մասնակցի, բանակէն զատ, կիմնազիոններու աշակերտութիւնը: Հասարակութեան զիջումներ պիտի տրուին երկրին ամէն կողմէն երթալ ներկայ ըլլալու ռազմափորձերուն:

Զօրաբանակներու անցքը՝ քաղաքներէն, ու մանաւանդ անոնց արդիական սպառազինումը մեծ հետաքրքրութիւն ու անխնդրելի խանդավառութիւն առթած է ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ:

Զօրա, իրապէս օրաթերթը, ընդարձակօրէն տալով ռազմափորձերու ծրագիրը՝ նման միւս բոլոր թերթերուն, կը գրէ.

— « Ռազմափորձերուն տուած հանրային հանգամանքը կը փարատէ ամէն տեսակ սխալ մեկնութիւն. մանաւանդ երբ անոնք տեղի կ'ունենան Պուլկարիոյ կեդրոնը: Իսկ այն ձեւը, որով կը կազմակերպուին ռազմափորձերը, ինչպէս եւ անոնց ծրագիրը կ'ընդգծեն անոնց բացառապէս պաշտպանողական նպատակը»:

ԻՍԿ ԹՈՒՐՔԵՐԸ
ԱԿՌԱՑ ԿԸ ԿՃՐՏԱՑՆԵՆ...

Թուրքերէն «Թան»ը կը գրէ պուլկարական մեծ ռազմափորձերու մասին.

— « Պուլկարիան մօտէն ճանչցող օտար մասնագէտ մը մեզի հետեւեալ ծանօթութիւնները տուաւ,— « Շատ մօտերս, Պուլկարիոյ մէջ ռազմափորձեր տեղի պիտի ունենան: Այդ ռազմափորձերուն՝ օտար զինուորական կցորդներուն հետ ներկայ պիտի ըլլան իտալական, հունգարական եւ եուկոսլաւ զինուորական մարմիններ: Անոնք որ Պուլկարիան մօտէն կը ճանչնան, այս ռազմափորձերուն տրուած նշանակութեան մասին ոչ մէկ տարակոյս ունին: Պուլկարական ռազմափորձերը՝ Նէօյի դաշնագիրը պաշտօնապէս թաղելու իմաստը պիտի ունենան: Պուլկարիա Նէօյի դաշնագիրը պատռելու եւ անոր շուրջ աղմկելու ճիգ ըրած չէ երբեք: Բայց, այդ դաշնագրին հակառակ ըլլալով, ձեռքի տակէ շարունակած է սպառազինուիլ: Իսկ անոնք որ իբրեւ հակառակ կողմ ստորագրած են դաշնագիրը՝ ծանօթ ըլլալով հանդերձ Պուլկարիոյ սպառազինումին՝ ձայն չեն հանած: Այժմ Պուլկարիա, Նէօյի դաշնագրին հակառակ իր պատրաստած բանակը պաշտօնապէս ցոյց պիտի տայ բոլոր պետութեանց ներկայացուցիչներուն : Այս ձեւով Պուլկարիոյ սպառազինումը փակ ու գաղտնի ոչինչ պիտի ունենայ. բոլոր գաղտնիքները բաց ու բնականոն վիճակի մը պիտի գան, եւ, իբրեւ հետեւանք, Նէօյի դաշնագիրը առանց ղհոլ-զուռնայի՝ անաղմուկ կերպով թաղուած պիտի ըլլայ:

Հարկ է խոստովանիլ, որ Պուլկարիա անձայն-անաղմուկ աշխատած, եւ իր նպատակին հասնելու համար՝ շատ գործնական ու շատ խելօք ճամբայ մըն է բռնած:

Նկատի ունենալով որ Հունգարիոյ սպառազինումի մասին եւս շփումներ կ'ըլլան, պուլկարական ռազմափորձերը պատմական խոր նշանակութիւն մը պիտի ունենան »:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Թէհլիրեան տեսնելով որ ներսը բազմութիւն կայ եւ դժուար պիտի ըլլար ոճրին գործադրութիւնը, առիթը անյարմար նկատեց եւ փախաւ :

Թալէաթ փաշայի մահուան ժամը չէր հնչած տակաւին:

Թէհլիրեան երբ անցաւ իրենց քովէն, Գրիգոր Գոլուսանեան, Վահան Զաքարեան եւ Արէլեան շատ յուզումնալից պահեր անցուցին: Վահան վարիչի տեղը կը նստէր, Արէլեան ինքնաշարժի անիւներուն իբր թէ օդ կուտար, իսկ Գոլուսանեան փողոցի անկիւնը կեցած կը դիտէր...:

Մէջտեղէն 5—6 վայրկեան անցնելէ վերջ Գոլուսանեան վազելով դէպի ինքնաշարժը, կամաց ձայնով մը ըսաւ Վահանին.

— Կուգայ կոր, սակայն շատ դանդաղ:

— Կարելի է մարդոց ուշադրութիւնը չգրաւելու համար այդպէս կը քալէ:

Թէհլիրեան հասաւ եւ առանց ձայն հանելու մտաւ ինքնաշարժ: Ընկերները նստան քովը: Ինքնաշարժը շարժեցաւ: Թէհլիրեան այն առեն բանալով բերանը, ըսաւ.

—Մեր առաջին փորձը ձախողեցաւ: Ներսը մեծ բազմութիւն մը կար, փախցայ:

Վահան հարին զարնելով.

— Վախցա՞ր:

— Ոչ թէ ոճիրը գործելէ վախցայ, այլ անյաջողութենէն վախցայ:

— Ինչ որ է, հիմա հոս ինքնաշարժի մէջ չխօսինք այդ մասին: Տուն երթանք, հոն կը խօսինք

Վահան առաջարկեց երթալ իրենց տունը: Եւ ինքնաշարժը ուղղուեցաւ հոն: Թէհլիրեան սկսաւ պատմել.

— Երբ դուռը զարկի, դուրս ելաւ սպասուհիի տարազով կին մը. ինչպէս սորված էինք, «Մայր» անունով հարցուցի Թալէաթ փաշան եւ ուզեցի տեսնել զայն: Սպասուհին գնաց եւ սենեակի մը դուռը բացաւ: Ներսէն բազմաթիւ մարդոց խօսակցութեան ու խնդուքի ձայներ լսեցի: Շուտով հասկցայ որ յաջողութիւնս կասկածելի դարձած է: Նկատի ունեցայ նաեւ թէ, յառաջիկային շատ դժուար պիտի ըլլայ որեւէ մահափորձ, եթէ անգամ մը ձախողի մեր փորձը: Այն առեն թէ ինք եւ թէ իր շուրջինները չափազանց զգոյշ պիտի գտնուէին:

Վահան ընդհատելով զայն յարեց.

— Այսինքն չե՞ս կարծեր որ հիմա ալ կասկած ունեցան եւ ասկէ վերջ զգուշութեամբ պիտի շարժին:

— Մասամբ կասկածեցան. սակայն բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար եթէ մահափորձը փորձէինք, անյաջողութեան մատնուէինք եւ մեր օձիքն ալ ձեռք տայինք:

Գրիգորը իրաւունք տալով Թէհլիրեանին ըսաւ.

— Իրաւունք ունիս, Սողոմոն:

Թէհլիրեան շարունակեց.

— Ճիշդ է որ մեր թշնամիները մասամբ զգուշացուցած եղայ. որովհետեւ ես երբ արագ կերպով աստիճաններէն վար կը սուրայի, ետեւէս մէկը կը պոռար. «Ո՞վ է ան, ի՞նչ կ'ուզէք»: Բնական է որ պիտի կասկածին. երբ մէկը դրան ետեւէն «Մայր» պէյը կը հարցնէ եւ վերջը կը փախչի, ներսինները զանազան ենթադրութիւններէ չե՞ն առաջնորդուիր: Այդ կասկածը սակայն մեր ծրագրին գործադրութիւնը երկու շաբաթ ուշացնելէն զատ բան չի կրնար ընել: Ժամանակի այդ կորուստը պէտք է դարմանենք աւելի կանոնաւոր քննութիւններով եւ հետապնդումներով:

Վահան հարցուց անոր.

— Աւելի կանոնաւոր ձեւով քննութիւն եւ հետապնդում ըսելով ի՞նչ կը հասկնաս:

— Թալէաթ փաշան եւ իր ընկերները տեւական հետապնդման տակ կը պահենք: Ես թշնամիս շաբաթներով պէտք է հետապնդեմ, մինչեւ որ ապահով ըլլամ թէ հարիւրին հարիւր պիտի կրնամ սպաննել զայն: Այդ կերպով միայն կրնանք գլուխ հանել մեր ծրագիրը յաջողութեամբ.

Անկէ վերջ խօսք առաւ Գրիգոր.

— Եթէ տեւական կերպով հետապնդես, կը ճանչցուիս: Թշնամին հետապնդուած ըլլալը չի՞ հասկնար:

Չորս ոճրագործները առեն մը լուռ մնալէ վերջ, Թէհլիրեան դարձեալ խզելով այդ լռութիւնը, ըսաւ.

— Եթէ ինծի մնայ, ինչ գնով ալ ըլլայ Հարտէնպերկ փողոցի թիւ 4 շէնքի դիմացի բնակարաններէն մէկը պէտք է վարձել եւ անկէ հսկողութեան տակ պահել Թալէաթի բնակարանն ու հոն եկող գացողները:

— Շատ լաւ միտք է այդ, ըսաւ Գրիգոր եւ շարունակեց. երթանք եւ պտտինք այդ տուները. կարելի է բնակարան մը կը գտնենք: Այն առեն Սողոմոն հոն կը փոխադրուի:

Արէլեան, որ մինչեւ այդ լուռ կը մնար, սկսաւ առարկել.

— Չեմ կարծեր որ հոն պարապ տուն կամ փանսիոն գտնուի: Որովհետեւ ես հետաքրքրուեցայ: Թիւ 4 բնակարանի դիմացը միայն երկու տուներ կան, որոնց վարի յարկերը պաշտօնական հաստատութիւններ գրաւած են:

— Փնտռենք անգամ մը, կարելի է կը գտնենք:

Եւ որոշեցին որ Գրիգոր այդ շրջանները երթայ եւ փնտռէ բնակարան մը

X

Երկու ժամէ ի վեր կը ձիւնէր Բերլինի վրայ: Հարտէնպերկ փողոցի մէջ, տեղ տեղ երկարող կանաչութիւնը ձիւնով ծածկուած էր: Ձիւնը դադրեցաւ յանկարծ եւ քաղաքի վրայ կուտակուած ամպերու մէջէն ծակ մը բացուեցաւ որ հետզհետէ մեծնալով արեւի ճառագայթներու թափանցումէն, ձիւները սկսան հալիլ:

(Շար.) (12)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԻՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ահա Թատուրքէն դիմաւորողները հասան եւ խառնուեցան բազմութեան: Այլեւս անկարելի էր առաջանալ: Թատուրքի քահանան եւ հայ կաթողիկներու վարդապետը գիւղի մեծամեծներու հետ շրջապատեցին Առիւծ Գեւոն եւ իրարու ետեւէ բաներ մը ըսին, բայց անոնց խօսքերը կորսուեցան տիրող աղմուկին մէջ: Առիւծ Գեւոն ձիէն վար իջած էր: Շրջապատող գիւղացիք մէկ կուլային, մէկ կը խնդային, եւ շատ անգամ երկուքը միասին: Բազմութիւնը աջ ու ձախ հրմշտկելով՝ տասնեւհինգ տարեկան տղայ պատանի մը, բարձրահասակ ու համաչափ կազմով, Գեւոյի թեւերուն մէջ ինկաւ, «Ամօ» պոռալով :

— Լաօ, դու վի՞ր տղէն ես,— զարմացած հարցուց Առիւծ Գեւոն :

Պատանին, սաստիկ յուզուած, «Ամօ, ամօ» կը կրկնէր միայն, Գեւոյի ձեռները համբուրելով :

— Մեծ եղբօրդ, Սարգիսի տղան է,— բացատրեց հայ կաթոլիկ վարդապետը,— շատ ուշիմ երեխայ մըն է:

Առիւծ Գեւոն գրկեց պատանին, սեղմեց կրծքին եւ շառաչուն համբոյրներով ծածկեց անոր երեսը, մըմնջելով

— Վայ լաօ, դու Սարգիս աղբօր էզումն ես, ես քու պաժին ու պալէխին մեռնիմ :

Ճամբու վրայ խռնուած բազմութիւնը վերջապէս կարգի մտած՝ ծանդաղօրէն յառաջացաւ դէպի Սուրբ Աստուածածին վանքը: Դժուար է նկարագրել ասկէ վերջ կատարուածը: Տանիքներու վրայ, եկեղեցիին առջեւ, ճամբու երկու կողմերը կանգնած բազմութիւնն ու եկողները անվերջ հրացան կ'արձակէին, կը պոռային, կ'երգէին: Թատուրքի տարեց գիւղացիները, որոնք երիտասարդ Ասլանը կը յիշէին, ոմանք անոր մօտ ընկերները, ձայն ձայնի կու տային: « Բարով, հազար բարով, Ասլան բէկ» :

Մէկը կը պոռար. « Հէյ Ասլան, ձիք չճանչցա՞ր. Տէր Օվանէսի տղէքն»: Եօթանասունը անցած ծերուկ մը դժուարութեամբ բազմութիւնը ճեղքելով հասաւ Առիւծ Գեւոյի մօտ ու պինդ մը համբուրեց երեսներէն, — « Հազար տեղը եղնի դողէ, Ասլան բէկ, Աստուծով մեծ հօրդ տեղը բռնես »:

Առիւծ Գեւոն ուշադրութեամբ նայեցաւ ծերուկին, դժուարութեամբ, բայց ճանաչեց որ քաւորն էր :

Եկեղեցի մտած պահուն, դրան առջեւ, Առիւծ Գեւոյի ոտներուն տակ երեք ոչխար մորթեցին, որպէս մատաղ: Տիրացուներն ու գիւղի քահանաները Տէր Նշանն ու Տէր Սահակը շուրջառաւորուած « Հրաշափառ Աստուածն » շարականը երգելով դասը առաջնորդեցին Առիւծ Գեւոն: Գոհաբանական մաղթանք կատարուեցաւ եւ պահպանիչով մը վերջացաւ արարողութիւնը: Եկեղեցական թափորով դուրս ելան եւ վանքը շրջապատող ընդարձակ գերեզմանատան մէջ, Թէօ Գեւոյի գերեզմանի վրայ հոգեհանգստեան աղօթք կատարուեցաւ :

Երբ շրջապատուած բազմութեամբ եւ գիւղի երեւելիներով Առիւծ Գեւոն հօրենական տունը դիմեց, որ գերեզմանատան, աղջիւէն անցնող մեծ ճանապարհի միւս կողմը կը գտնուէր, սեմին վրայ զայն դիմաւորեց իր մեծ եղբօր կինը, Նոյեմզարը, խնամքով ծածկած բերանն ու քթի ծայրը գլխանոցի շորով, երկու աղջիկներու եւ մէկ տղուն հետ, մինչ մեծ որդին Առիւծ Գեւոյի հետ կուգար: Նոյեմզարը ծռեցաւ ու տագեր երկարած ձեռքը համբուրելով ճակտին դրաւ: Առիւծ Գեւոյի կոկորդը սեղմուեցաւ, հեծեծական ճիգով մը արցունքները զսպեց, ու կռանալով գրկեց փոքրիկները եւ համբուրեց: Նոյեմզարը սեմին վրայէն ներս քաշուած, ձեռները կրծքին վրայ ծալած, ճամբայ տուաւ տագերոջը որ ներս մտնայ հօրենական տունը, որպէս տան մեծը, տէրն ու տիրականը :

Հայ գիւղը իր որոշ օրէնքներն ունի, պարտադիր բոլորի համար: Շատ ալ որ Առիւծ Գեւոն կ'ուզէր մէկ երկու խօսք փոխանակել եղբօր այրիին հետ, բայց այդչափ բազմութեան առջեւ անշուշտ անպատշաճ էր, բայց ասկէ աւելին՝ անգիր օրէնք կար որ չէր կրնար ոտնակոխ ընել, նոյնիսկ Առիւծ Գեւոյի նման հերոսը: Երբ քսանութը տարի առաջ մեր բարեկամը Զամշուռ բէկի սպանութեան պատճառով հեռացաւ Թատուրքէն, մեծ եղբայր Սարգիսը երկու տարուան ամուսնացած էր միայն:

Այն ժամանակ, ըստ աւանդական սովորութեան, հարսը չխօսկան էր ընտանիքի անդամներուն հետ. պէտք էր որոշ ժամանակ մը անցնէր, որպէսզի յարմարաւոր նուէրով մը հարսին թոյլատրուէր ընտանիքի որ եւ է անհատի հետ խօսելու: Գաւառներու մէջ սովորական երեւոյթ մըն էր տեսնել բազմաթիւ զաւակներու տէր մայր մը, որ սկեսրոջ հետ գլխի շարժումներով միայն կը խօսի :

Առիւծ Գեւոն եղբօր փոքր երեխաները գրկած, հօրենական տունը մտաւ: Կարճ միջանցք մը կը հասցնէր զարմանալի կերպով ընդարձակ թոնրատունը, ուր հացի թոնիրէն զատ երկու աւելի փոքր թոնիրներ եւս կային, բազմանդամ ընտանիքի մը տնտեսութեան համար անհրաժեշտ: Թոնրատան երեք պատերու մէջ կը բացուէին երեք սենեակներու դուռները, որոնցմէ մէկը յատկացուած էր մառանի գործածութեան, մէկը՝ ընտանիքի սենեակն էր, հիւրանոցը, ճաշասրահը, ննջարանը, իսկ երրորդին մէջ կը գիշերէին պատուաւոր հիւրերը, մինչ սովորական հիւրերը գիշերը կ'անցընէին ախոռի սաքուն որ նոյնպէս հիւրանոց կը համարուէր :

Թոնրատան աջ կողմի վրայ կը բացուէր ընտանիքին յատկացուած սենեակը, որ ինչպէս ըսինք, երբ հիւրասենեակ ալ կը գործածուէր: Երկարաւուն, ընդարձակ սենեակ մըն էր այդ, երեք կողմերը կանգուն մը բարձրութեամբ, եթէ կարելի է ըսել, հողէ միակտուր թախթերով, որոնք երեք կանգունէն աւելի լայնութիւն ունէին :

Դրան սեմի հաւասարութեամբ նեղ անցք մը կ'երկարէր մինչեւ սենեակի կեդրոնը: Հիւրերը՝ այդ նեղ անցքին մէջ ձգելով իրենց տրեխները կամ չուաթները՝ կը բարձրանային տախտի վրայ որ ծածկուած էր փսիաթով, իսկ անոր վրան ալ կարպետներով եւ կամ թաղ գորգերով :

Քահանաները, գիւղերու աչքի զարնող մարդիկը եւ Առիւծ Գեւոն այդ սենեակը մտան, մինչ հասարակութեան մեծ մասը թոնրատան եւ սաքուի մէջ տեղաւորուեցան: Մատաղահացէն վերջ հեռաւոր գիւղերէ եկողները հրաժեշտ առնելով հեռացան մեկնեցան իրենց տեղերը: Թորոս աղան եւ Տիատինէն իր հետ եկող ձիաւորները վերադարձան Գարաքիլիսէ՝ այդ գիշեր հոն անցընելու համար, իսկ Ալաշկերտէն եկողները Առիւծ Գեւոյի խնդրանքին վրայ մնացին զանազան տուներու վրայ բաժնուելով: Արեւամուտի ժամանակ, մօտակայ գիւղերու հիւրերուն հետ Թատուրցիներն ալ քաշուեցան: Տան անդամներու եւ Առիւծ Գեւոյի հետ մնացին միայն Տէր Սահակն ու Թոփալ Սաատեան: Եղբօր երեխաներով շրջապատուած, որոնցմէ ամենամեծը տասնեւութ տարեկան աղջիկ մըն էր, յաջորդը մեզ ծանօթ պատանին, հազիւ տասնեւհինգ տարեկան, իսկ մնացած երկուքը երկուորեակներ, Առիւծ Գեւոն անսովոր տխրութեամբ կը մտածէր, երբեմն երեխաներուն գլուխները շոյելով: Նոյեմզարը դըրան քով ձեռները կրծքին վրայ ծալած, մեղմօրէն կ'արտասուէր ուրախութեան եւ տխրութեան արցունքներ թափելով :

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

կը պահանջէն ։ Այդ պայմանաւորը ըսեր է․

— « Մեր հիւպատոսարանները անցագիր կուտան չափազանց լայնամտութեամբ ։ Որ եւ է լուրջ քննութիւն չի կատարուիր վիզայէն առաջ ։ Նեթէ դիմողը չի գտնուիր կասկածելիներու ցանկին վրայ, իր անցագիրը ընդհանրապէս կը ստանայ առանց ուրիշ դժուարութեան ։ Մենք փարիզեան շրջանէն հեռացուցած ենք այն բոլոր ապաստանեալները որ թուղթ չունին․ բայց ինչպէս հսկել անոնց վրայ որոնք սահմանը կ'անցնին խարդախութեամբ եւ կամ հաճոյակատարութեանց շնորհիւ եւ հայրենակիցներու կամ բարեկամներու տունը կ'ապրին Այդ պայմաններին յայտարարութիւն չըլլար ոստիկանութեան Մարդը այդպէս անծանօթ կը մնայ, մինչեւ որ դժբախտութիւն մը պատահի, հետապնդումներու առթին ։ Վտարման պարագային ալ, վտարեալը առնէ մը Պելճիքա կամ Զուիցերիա մնալէ վերջ, գաղտնապէս Ֆրանսա կուգայ, շատ լաւ գիտնալով որ մեր դատական իշխանութիւնը ներողամիտ է եւ կամ պայմանաժամ կը ստանայ փաստաբանի մը միջոցաւ ։

*** Կեղծ անցագիրներու գործարանի մասին հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, կազմակերպիչները գին որոշած էին 500էն 8000 ֆրանք ։ Մասնաւորապէս կեղծուած էին դանիական, չուէտական եւ ֆրանսական անցագիրները ։ Ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուի արկածախնդիր կին մը եւս, Փոլա Սիլպէրշթայն ։ Կազմակերպութեան կեդրոններէն մէկը Տանցիկն էր ։ Քննութիւնները կը շարունակուին խստօրէն, բոլոր գաղտնիքները երեւան հանելու համար ։

Զօր. Միլլէրի անհետացման խնդիրը

Տակաւին արդիւնքի մը չեն յանգած Զօր. Միլլէրի անհետացման առթիւ կատարուած քննութիւնները ։ Ամէն օր բազմաթիւ վկաներ կը ներկայանան, առանց շօշափելի փաստ մը ներկայացնելու ։ Դատական ոստիկանութիւնը ստուգումներ կատարեց, Տէր եւ Տիկին Սկոպլինի վերջին 15 օրուան կեանքի մասին ։ Քանի մը վկաներ յայտնեցին թէ չորեքշաբթի օր տեսած են Զօր. Միլլէրը, երբ Քոնվանսիոնի անկիւնէն կ'անցնէր ինքնաշարժով մը, ընկերակցութեամբ երկու անձերու ։

Գործին լուսաբանութեան համար հարցաքննուեցաւ նաեւ Զօր. Տէնիքին, որ յայտնեց թէ Զօր. Սկոպլին միեւնոյն թակարդը սարքած էր իրեն համար, զինքը Պրիւսէլ հրաւիրելով անցեալ Հինգշաբթի օր (Միլլէրի անհետացման յաջորդ օրը) ։

Առջի օր Իբարանցում մը տեղի ունեցաւ Քանի մէջ ։ Թուղթ մը Թուսեր նստեր էին սրճարան մը, երբ սեղանի մը առջեւ տեսան հայրենակից մը որ շատ կը նմանէր Սկոպլինի ։ Անմիջապէս լուր տուին եւ ոստիկաններ եկան հարցաքննեցին, բայց հաստատուեցաւ որ ուրիշ մարդ է ։

Մովսկայ Քեւորով, ռուս նախկին սպաներու դեր-նախագահը, կարգ մը յայտարարութիւններ ըրաւ առջի օր, պնդելով թէ ինչպէս Գուտեպովի, նոյնպէս Միլլէրի առեւանգումը բոլշեւիկներուն գործն է ։

Գնդ. Ֆէտոսէնքօ, որ Կուտեպովի անհետացման առթին ամբաստանած էր Զօր. Սկոպլինը, ծանր մեղադրանքներ կ'ուղղէ անոր կնոջ դէմ, զայն կարմիրներու գործակալը ներկայացնելով ։

Նորէն ռումբ մը գտնուեցաւ

Երկուշաբթի առտու ժողովային մեքենայ մը գտնուեցաւ Զօր. Փրէթէլայի յարկաբաժնին դրան առջեւ ։ (Զօրավարը անդամ է զինուորական բարձրագոյն խորհուրդին) ։ Վարձակալ մը վերի յարկէն վար իջած առնէ, կասկածելի ծրար մը գտնելով, լուր տուաւ դռնապանին ։ Անմիջապէս ոստիկաններ հասան եւ ստուգեցին որ ռումբ է ։ Գիտական քննութեամբ հաստատուեցաւ թէ պատրոյգը վառած չէին, բայց եթէ պայթէր ալ, շատ շատ դուռը եւ ապակիները պիտի խորտակէր ։ Կը կարծուի թէ ռումբը դրուած էր կիրակի կէսօրին, երկու երիտասարդներու կողմէ որոնք կը փնտռուին ։ Զօրավարը արձակուրդի գացած ըլլալով, պիտի վերադառնար հինգշաբթի օր ։

»»»» • ««««

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ անընդհատ կը ռմբակոծեն Քանթոնը, Շանկայը եւ Նանքինը ։ Կ'ըսուի թէ մինչեւ հիմա 7500 քաղաքացիներ սպաննուած են այս ռմբաքոծումներու հետեւանքով ։ Աշխատաւորներէն մէջ բողոքներ եղան այս յարձակումներուն առթիւ ։ Ճափոնական սաւառնակ մը ընկղմեց քանի մը չինական ձկնորսանաւեր, 300 զոհերով ։

ԳՐԷՍԹԻ դաւադրութեան առթիւ, որուն գլխաւոր կազմակերպիչն եղած է սպանիացի ազգայնական հրամանատար Թրոնքոզօ, կարեւոր յայտնութիւններ ըրաւ սաւառնակի հրամանատարին հոմանուհին, գեղուհին Մանկա, որ նամակ մըն ալ յանձնած էր ։ Քննութիւնները կը շարունակուին ։

6000 ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐ Փարիզ կը սպասուին այս օրերս ։ Առաջին կարաւանը հասաւ երկուշաբթի օր ։

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ցոյց մը կազմակերպած են հոկտեմբեր 6ին, թոշակի յաւելում պահանջելու համար ։

ՌՈՒՄԷՆԻ խմամին զէնք հայթայթելու համար պայմանագրութիւն մը կնքուեցաւ իտալական կառավարութեան հետ ։

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13') Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եդիպտացի» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ», «Շիրազեան» եւ «Զօթոնեանց» խումբերու բոլոր ընկերները 2 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 6 Ավընիւ տ'իթալիի սրճարանին վերնայարկը ։ Կարեւոր օրակարգ ։

ԱՆԻԷՐ-ԿՈԼՕ-ԲՈԼՈՆԻԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 1 Հոկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին ։ Կարեւոր օրակարգ ։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վըռամեան», «Մուրատ», Մշօ», «Սերէմճեան» եւ «Արգութեան» խումբի ընկերները, 2 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ ։ Զեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն ։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները, 1 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Քուռ Լաֆայէթ ։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 1 Հոկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Դաշնակ» ակումբին մէջ ։

Օրակարգ. պատգամաւորի զեկուցում եւ կոմիտէի ընտրութիւն ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԹՐՔ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

»»»» • ««««

«Ակնունի» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի պիտի ունենայ Չորեքշաբթի, 29 Սեպտ. երեկոյ, ժամը 8ին, ակումբին մէջ ։

«Զաւարեան» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ երեկոյ, 1 Հոկտ. ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ ։

«Քեռի» խումբի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ. կէսօրէ ետք, ժամը 2 30ին ։

«Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ., երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին ։

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի խօսի Ընկ. ՎԱՀԷՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ ։

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 17ԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 3ԻՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՐ-ԿՈԼՕ-ԲՈԼՈՆԻԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Անիէռի քաղաքապետարանի Նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratifet Social) ։

Թ Ե Յ Ա Ս Ե Ղ Ա Ն

Ի պատիւ ծանօթ գրագէտ Գ. Յ. Օշականի

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

Խօսք կ'առնեն Պ. Պ. Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ, Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ, Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Գ. ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ ։

Յառաջիկայ կիրակի, 3 Հոկտ. կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Վիքթոր Հիւկոյի սրահին մէջ. 46 ter Rue St. Didier, Ave. Poincaré. *Մէթրօ Թրոքատէրօ ։*

Գեղարուեստական բաժին ։

Մասնակցութիւն 12 Ֆրանք, որ իրաւունք կուտայ սանտուիչ, թէյ, կարկանդակ, փըթի ֆուր, պաղպաղակ եւ օշարակ ։

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ անխտիր ։

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շէրեմեթեան ընտանիքը շնորհակալութիւն կը յայտնէ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր եւ ազգականին ԼԵՒՈՆ ՇԵՐԷՄԵԹԵԱՆԻ (Աքըլեան) մահուան առթիւ ։

Փարիզ 27 Սեպտ. 937

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի վարագայ Յ. խալ Եկեղեցիի դասախօսութիւնը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ։ Կը դասախօսէ Տէր Աւաղ քհնյ. Փայլակ, Գիլիկիոյ վերջին Թագաւոր Լեւոն Ե. Լուսինեանի մասին ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անուն՝ Արամ, մեծ հօր անուն՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ) ։ 4 տարեկան հասակին պտտորուած է Շէհիր Գըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հաճի Մարիամ Ջիթպաշեանի եւ իր մօրաքրոջ Աղնիւ Ջիթպաշեանի հետ ։ Տեղահանութեան միջոցին զիրենք առևանգողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները ։ Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France ։

Կը խնդրուի արտատպել թերթերէ ։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Նախագահութեամբ Պ. Վ. ՄԱԼԷԶԵԱՆԻ

Պիտի խօսին Միութեան ընկերներէն ։ Տեղի կ'ունենայ Հինգշաբթի. 30 Սեպտ. ճիշդ ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Rue Bossuet, Paris ։ *Գեղարուեստական հոխ բաժին ։*

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Վարդանը երկար պառկած էր պարտէզին մէջ, եւ անհանգստութեամբ անդադար մի կողքից միւսի վրայ էր շուռ գալիս ։ Ցանկարծ նրա ականջին դիպաւ խշխշոցի ձայն․ յետ նայեց, տեսաւ որ Ստեփանիկը գալիս էր իր մօտ ։ Խեղճ երիտասարդի սիրտը ըսկսեց դողդողալ․ երբեք այնպէս չէր բաբախել այն երկաթէ սիրտը ։

Ստեփանիկը մօտեցաւ, եւ փոքր ինչ երկչոտ կերպով մի քայլ հեռաւորութեան վրայ կանգնելով ասաց ․

— Ճաշը պատրաստ է, հայրս կանչում է քեզ ։

— Էֆէնտի՞ն էլ այնտեղ է, հարցրեց Վարդանը պառկած տեղից վեր կենալով, եւ նստելով մի թումբի վրայ, որ շինած էր որպէս հովանոց եւ շրջապատած էր կանաչ պատատուկներով ։

Ստեփանիկը մի արհամարհական խոժոռ գործելով իր սիրուն դէմքի վրայ, պատասխանեց ․

— Էհ, գրողը տանէ նրան, — այնտեղ է ։

— Դո՞ւն էլ չես սիրում էֆէնտուն, Ստեփանիկ ։

— Նրան ո՞վ է սիրում, որ ես սիրեմ ։

Վարդանը մտածեց, որ ամենայարմար ժամանակ էր յանձնել Ստեփանիկին նրա համար բերած ընծան ։ Եւ խնդրեց նրա, որ մի փոքր սպասէ պարտէզում, մինչեւ ինքը կը գնար եւ կը բերէր ։ Նա դիմեց դէպի սրահը, ուր բեռների մէջ դարսուած էին նրա ապրանքները եւ մի քանի րոպէից յետոյ վերադարձաւ, բերելով իր հետ մի կապոց ։ Նա կրկին մտաւ հովանոցի մէջ, հրաւիրելով այնտեղ եւ Ստեփանիկին ․

— Հայրս սպասում է քեզ, ասաց Ստեփանիկը ։

— Շատ չենք ուշանայ, նստիր ինձ մօտ, Ստեփանիկ, դեռ ճաշի ժամանակ չէ ։ Հիմա ես կը տամ քեզ այն բանը, որ բերել եմ քեզ համար ։

Ստեփանիկը ուրախացած նստեց նրա մօտ, իսկ Վարդանը սկսեց բաց անել կապոցը ։ Նրա մէջ դրած էր մի փոքրիկ արկղիկ, շինուած սեւ փայտից եւ զարդարած գեղեցիկ նկարներով ։ Վարդանը հանեց իր գրպանից բանալի եւ բաց արեց արկղիկը ։ Նրա մէջ դարսած էին զանազան կանացի գործիքներ՝ մկրատ, մատնոց, ասղաման եւայլն, բոլորը արծաթով շինած եւ սիրուն կերպով պատրաստուած ։ Մի կողմում ամրացած էր փոքրիկ հայելի, իսկ արկղի յատակում կար նըւագարան, որը երիտասարդի լարելով սկսեց ածել ։ Ստեփանիկը հիացմունքով նայում էր այդ ատարկայի վրայ, եւ նա իր կեանքում առաջին անգամն էր տեսնում մի այդպիսի գեղեցիկ բան ։

— Լա՞ւն է, հարցրեց Վարդանը, ուղիղ նրա երեսին նայելով.— առ, քեզ եմ տալիս ։

Ստեփանիկը, որ սկզբում այնքան ուրախացաւ եւ Վարդանի ընծաները ։ Նա հրաժարեցաւ, եւ բոլորական չփոթութիւնից յետոյ պատասխանեց ․

— Ես ի՞նչ կ'անեմ մկրատը, մատնոցը եւ ասղամանը… գրանք աղջըկայ բաներ են… ինձ համար մի ուրիշ բան պէտք է բերէիր… ինձ համար տղայի բաներ պէտք է բերէիր… ես խօ աղջիկ չեմ ։

Այս խօսքը արտասանեց նա մի այնպիսի դողդոջուն ձայնով, որ կարծես թէ այրում էին նրա նուրբ վարդագոյն շրթունքը ։

Վարդանը չէր սպասում Ստեփանիկի կողմից մինչեւ այս աստիճան ծածկամտութիւն․ նա բոլորովին շուարած մնաց, չը կարողանալով զսպել իր հոգեկան վրդովմունքը, ասաց ․

— Դու էլ աղջիկ ես, Լալայ …

— Ախ, դու իմ անունն էլ իմանում ես… գոչեց օրիորդը եւ ընկաւ նրա կուրծքի վրայ ։

Երիտասարդը գրկեց նրանք որ ցած չընկնէր ։ Եւ Լալան իր սրտի սաստիկ խռովութեան մէջ, մի քանի անգամ մեղմ եւ արտասուախառն կերպով արտասանեց այս խօսքերը․ «Ես աղջիկ եմ… այո, աղջիկ եմ»… Այդ խոստովանութիւնը առաջին անգամ դուրս թռաւ նրա այնքան տարի փակուած շրթունքներից մի օտար աղամարդի մօտ, որին սիրում էր եւ իր սէրը մինչեւ այն օր յայտնել չէր համարձակւում …

Բայց երիտասարդը եւ օրիորդը իրանց քաղցր յափշտակութեան մէջ ամենեւին չէին նկատում, որ մի զոյգ աչքեր ծառերի միջից նայում էին նրանց վրայ եւ ուրախանում էին ։ Դա Սառան էր, որին կոչեց այնտեղ նուագարանի ձայնը ։

— Այժմ Լալան ազատուած է… ասաց նա իր մտքում եւ հեռացաւ ։

ԺԵ.

Մեհրանի Թաշօի օդայի մէջ արդէն պատրաստ էր ճաշի սեղանը ։ Տանուտէրը եւ Թոմաս էֆէնտին սպասում էին Վարդանին ։ Այնտեղ նստած էին եւ կապալառու երկու զափթիաները, որ կառավարութիւնից առուած էին նրան.— երկու անզգամներ, որ ծառայում էին էֆէնտուն ամէն տեսակ չարագործութիւնների մէջ. Բացի դրանից օդայի մէջ ոչ ոք չը կար, որովհետեւ Թաշօի որդիները երբեք չէին համարձակուի սեղանակից լինել, երբ ճաշի էին նստած այնպիսի պատուաւոր անձինք ։

— Հիմա կը գայ, այնքան կը հալի, որ հացներս հառամ կ'անէ, ասաց էֆէնտին, խօսելով Վարդանի վրայ ։

— Նա թէեւ երբեմն կծու հանաքներ է անում, բայց խիստ բարի սիրտ ունի, նկատեց տանուտէրը ։

— Այդ ես էլ գիտեմ, տանուտէր, որ նրա սիրտը չար չէ, բայց բերնումը օձի թոյն ունի ։ Ամէն մարդու հետ չէ կարելի հանաքներ անել ։ Ես որ հաղում եմ, մարդիկ դողում են ինձանից ։ Գէտք է գիտենալ թէ ով է Թոմաս էֆէնտին ։ Դու խօ տեսա՞ր սուլթանի ֆիրմանը ։ Բայց ես քեզ մի ուրիշ բան կ'ասեմ, Արզրումի վալին ինձ միշտ իր ծնկի մօտ էր նստեցնում եւ, եթէ չես հաւատում, գրանցից հարցրու, նա ցոյց տուեց երկու զափթիաների վրայ ։

« Աստուծոյ վկայ ուղիղն, իր պէս ցոյց տուեց » ։ Այդ երկու խարբերդները պատրաստ էին երդուել վկաներ էին էֆէնտու ամէն մի ստախօսութիւնների համար ։

— Մի՞թէ ես չեմ հաւատում, պատասխանեց տանուտէրը ։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ JEUDI 30 Septembre 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3538

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՖՐԱՆՍԱՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒՆ»

Կը թուի թէ այլեւս հրատապ հանգամանք ստացած է այս խնդիրը, թէ աջին եւ թէ ձախին համար: Օրուան դէպքերն ալ իսկ կը լեցնեն կրակին վրայ:

Անշուշտ աջն ու ձախը միեւնոյն եղանակով չեն ըմբռներ հարցը: Առաջին հոսանքը աւելի օտարամերժ է քան երկրորդը: Ցաձախ թերթ. ազգայնականութիւն մըն է որ կը մատնէ անոր հոգին, չահագործել տալով ամէնէն աննշան դէպքերը: Միւս կողմէ, անատական տագնապն ալ ազդեցութիւն կը գործէ նեղմիտ հոգիներու վրայ,— «Օտարականները մեր հացը կ'ուտեն...»:

Ձախերուն, մանաւանդ բոլշեւիկներուն համար, ընդհակառակն ձեռնտու է օտարականներու բազմութիւնը, իբրեւ հում նիւթ եւ զանգուած, ընկերային յեղաշրջումներու ճամբուն վրայ:

Այս հասկացողութեամբ ալ, անոնք օտարականները կը բաժնեն գլուխներու, իրենց սլաքները ուղղելով այսպէս կոչուած ֆաշականներու կամ «խռովայոյզ» տարրերու դէմ: Մոռնալով որ, եթէ խռովարարներ կը գտնուին մէկ դասակարգին մէջ, միւսներուն մէջ աւելի մեծ բազմութիւն կը կազմեն:

Այս խորհրդածութեանց տուն կուտան վերջին դէպքերը, եւ այդ առթիւ պարզուած տեսարանը:

Մինչ աջակողմեան մամուլը կը փրփրի, միշտ օտարականներ տեսնելով հասարակ ոճիր - արկածներու եւ քաղաքական դաւերու մէջ, ձախակողմեան թերթերը ամէն բանէ առաջ քաղաքական-կուսակցական աչքով կը նային անցուդարձին վրայ:

Այսպէս, «Մաթէն» արդէն մասնաւոր գլուխ մը բացած է, տեսակ մը ազդանշան՝ չարժուած սանցծելու համար օտարականներու դէմ: Անշուշտ զանազանութիւնը չի մոռնար, ինչպէս միւսները, միշտ յիշեցնելով թէ հարցը «անբաղձալի»ներու մասին է: Բայց եւ այնպէս, կարելի չէ ժխտել թէ մթնոլորտ կը ստեղծուի, ուղղակի կամ անուղղակի, համաձայն թերթին փայլած ժողովրդականութեան:

Քաղքենի թերթը երէկ առաջին էջին վրայ փակած էր հետեւեալ խորագիրը,— «Օտար խաժամուժը Ֆրանսա - մթերանոցին մէջ»: Ու կը բացատրէր թէ ինչպէս օտարականները կրնան իրենց ուզածին պէս Ֆրանսա մտնել եւ իրենց ուզածը ընել:

Առաջադրութիւնը պարզ է, — առիթել վարչական իշխանութիւնը, որ աւելի խիստ միջոցներ ձեռք առնէ, օտարականներու հոսողութիւնը ամբաւնդելու, անբաղձալիները վտարելու կամ նեյս չառնելու համար:

Բոլորովին տարբեր տեսակէտ մը մեկնելով, «Ֆրանսան Ֆրանսացիներուն համար» ազդանշանը կը հնչեցնէ, նաեւ, համայնավար կուսակցութիւնը: Եւ այս առաջադրութեամբ ալ հրապարակային ժողով մը սարքած էր երեքշաբթի գիշեր, ձմեռնային մարզարանին մէջ:

Ժողովին յայտարարութիւնը հրատարակուած էր աջերուն սիրական ազդանշանով,— «Ֆրանսան Ֆրանսացիներուն համար»: «Իւմանիթէ» նկարագրելով ժողովին անցուդարձը, իբրեւ խորագիր չարած էր հետեւեալ բառերը.

— «Բաւակա՛ն է, բաւակա՛ն է, բաւական է:

— Դէպի բանտ խռովարար պետերը եւ անոնց մեղսակիցները:

— «Պէտք է Ֆրանսան վերադարձնել Ֆրանսացիներուն»: (Այս վերջին խօսքերը ժողովին մասնակցող 25,000 աշխատաւորներու բերնով»:

Ի՞նչ տեսակ ոգի պարզուած է բուն իսկ ժողովին մէջ:

Բոլշեւիկ պաշտօնաթերթին մէջ կը կարդանք ճառերուն ամփոփումը, բոլորն ալ մէկ ուղղութեամբ, — պայքար ֆաշականութեան, հիթլէրականութեան, Հռոմ - Պերլին առանցքին, սպանիական ազգայնականութեան դէմ: Ատենախօսներն եղած են կուսակցութեան գլխաւոր վարիչները, — Մարսէլ Քաշէն, Վայեան - Քութիւրիէ, Մորիս Թորէզ:

Բոլորին արտայայտութիւնները կարելի է գտնել Թորէզի ճառին մէջ:

Կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, ինչպէս միւսները, ծանրանալով օրուան դէպքերուն վրայ, էթուալի պայթիւնէն մինչեւ Զօր. Միլլէրի անհետացումը, ազդարարած է.

— «Մենք չենք տոգորուած որ եւ է օտարատեաց զգացումով: Մեր սիրտը կը շարունակէ բաբախել այն տարագիրներուն հետ որոնք վտարուած են իրենց հայրենիքէն՝ սպիտակ յետաշրջութեան կողմէ: Բայց երբ մենք կ'աղաղակենք «Ֆրանսան Ֆրանսացիներուն», այդ կը նշանակէ, — Դո՛ւրս լրտեսները, դո՛ւրս սպանութեան դրդիչները: Դո՛ւրս մարդասպանները: Այդ կը նշանակէ նաեւ — դէպի բանտ՝ Տօրիօները, Լա Ռօքները եւ արբանեակները»:

Ճառախօսները այս առթիւ յատկապէս յիշած են, նաեւ, Սպիտակ Ռուսերը, Զօր. Միլլէրի անհետացման առթիւ:

Եզրակացութիւնը, — անխնայ պայքար, վտարում, բանտ եւ ուրիշ խստութիւններ բոլոր այն օտարականներուն, «ժողովուրդի թշնամիներուն դէմ որոնք մեր երկրին մէջ կը հաստատուին, իրենց հայրենակիցներուն հետ միաժամանակ սպաննելու համար Ֆրանսական Հանրապետութիւնը»: (Վայեան Քութիւրիէ):

Ինչպէս կը տեսնէք, բաւական ճկուն է ազդանշանը — թէ աջին եւ թէ ձախին — նոր անակնկալներու առջեւ գնելու համար տարագիրները: Մանաւանդ որ, լպրծուն տարրեր չեն պակսիր, օտարականներուն մէջ, իրենց գործը դիւրացնելու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԵՒ ՀԻԹԼԷՐԻ ՃԱՌԵՐԸ ԵՐԵՔ ՄԻԼԻՈՆ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ԱՌՋԵՒ

Նացի—ֆաշական միացեալ ճակատ

« ՎԱՂՈՒԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ ՖԱՇԱԿԱՆ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ», Կ'ԸՍԷ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ. — « ԵՐԲ ԽՕՍՔԵՐԸ ՉԵՆ ԲԱՒԵՐ ԵՒ ԵՐԲ ՍՊԱՌՆԱԼԻՑ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ, ՊԷՏՔ Է ԶԷՆՔԻ ԴԻՄԵԼ »— ՊԱՅՔԱՐ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ «ՈՐ ԲԻՒԶԱՆԴԱԿԱՆ ԲՌՆԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՁԵՒՆ Է»— ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԶՕՐ ԿԸ ՀԱՄԱՐՈՒԻՆ:

Երեքշաբթի գիշեր, մօտ մէկ միլիոն ունկնդիրներ խռնուած էին Պերլինի Մայիսեան Դաշտին մէջ, լսելու համար Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի ճառերը: Բոլոր ձայնասփիւռ գործիքները շարժման մէջ դրուած էին: Աննախընթաց դէպք մըն էր տեղի կ'ունենար, չունդալից հանդիսաւորութեամբ: Բուն Մայիսեան Դաշտին մէջ խռնուած էին 650000 ունկնդիրներ, իսկ 150000 հոգի ալ՝ ողիմպիական մարզարանին մէջ: Աւելի քան երկու միլիոն քաղաքացիներ շարուած էին վեց մղոն երկայնութեան վրայ, Վիլհէլմշթրասէէն մինչեւ մարզարան: Այս աննախընթաց կազմակերպութեան գլուխը կը գտնուէր քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս, որ միեւնոյն ատեն օրուան նախագահն էր: Հարիւր միլիոն Գերմանացիներ եւ Իտալացիներ կը լսէին ճառերը: Անկարելի է հաշուել միջազգային ունկնդիրներու թիւը, քանի որ ձայնասփիւռը կը գործէր 25 երկիրներու մէջ, գլուխն ըլլալով Ֆրանսան եւ Մ. Նահանգները:

Սրացրուած հանդիսութեան համար լուրջ արգելք մը եղաւ անձրեւը, որ սկսաւ ճիշդ այն պահուն երբ կը սկսէր ցոյցը (ժամ 6.45): Երբ Մուսոլինի բեմ եկաւ, անձրեւը տեղատարափ մը վերածուած էր, անտանելի կացութեան մը մատնելով բազմութիւնը: Ճառերը վերարկու կամ հովանոց առած չէին, որովհետեւ ցերեկը օդը բաց էր եւ տաք:

Մուսոլինի խօսեցաւ 20 վայրկեան, իսկ Հիթլէր տասը վայրկեան: Երկուքն ալ շեշտեցին իրենց կուսակցութեանց գաղափարական եւ գործնական համերաշխութիւնը: Երկուքն ալ ձաղկեցին համայնավարութիւնը՝ իբրեւ ամենամեծ թշնամին խաղաղութեան: Մուսոլինի աւելի բաց խօսեցաւ, երբ կը յարձակէր ազատականութեան, ժողովրդապետութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ: Իտալիոյ Առաջնորդը խօսեցաւ գերմաներէն, իտալական ջերմութեամբ եւ իրեն յատուկ շարժուձեւերով:

Ստորեւ կ'ամփոփենք երկու ճառերուն հիմնական մասերը.—

ՀԻԹԼԷՐԻ ՃԱՌԸ

— Այսօր ներկայ կ'ըլլանք պատմական դէպքի մը որ երբեք չէ տեսնուած այս ձեւով եւ այս տարողութեամբ: Աւելի քան մէկ միլիոն քաղաքացիներ համախմբուած են հոս ցոյցի մը համար որուն խանդավառութեամբ կը մասնակցին երկու երկիրներու 115 միլիոն քաղաքացիները եւ որուն աւելի կամ նուազ շահագրգռութեամբ կը հետեւին ուրիշ հարիւրաւոր միլիոններ, աշխարհի մնացեալ մասերուն մէջ:

... Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան՝ն'ըղձայ խաղաղութեան որքան գերման ժողովուրդը: Բայց նաեւ ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան կրած չէ տկարութեան եւ կոյր վստահութեան սարսափելի հետեւանքները որքան մեր ժողովուրդը: Որովհետեւ, մեր ետին կայ, ազգային- ընկերվարական իշխանութեան գալուստէն առաջ, 15 տարուան շրջան մը որ եղաւ եղական շարք մը հարստահարութեանց, սպառնալիքներու, իրաւունքներու հաւասարութեան ուրացման, շրջան մը անասելի թշուառութեան, նիւթական թէ բարոյական: Մեր երկրին մէջ ազատականութեան եւ ժողովրդապետութեան խոտալը չփրկեց գերման ժողովուրդը այն վատթարագոյն բռնութիւններէն որ երբեք երեւակայուած ըլլայ պատմութեան մէջ: Ազգային - ընկերվարութիւնը ստեղծեց աւելի ազդու իտէալ մը, մեր երկրին վերադարձնելու համար ընդհանրական իրաւունքներ որոնք մերժուած էին ամբողջ 15 տարի: Դառն փորձութեանց այդ շրջանին, Իտալիան, մանաւանդ Ֆաշական Իտալիան չմասնակցեցաւ մեր ժողովուրդին նուաստացման: Այդ տարիներու ընթացքին Իտալիա ըմբռնեց մեծ ազգի մը պահանջները՝ իրաւունքներու հաւասարութեան մասին, կարճ խօսքով՝ պահանջներ՝ գոյութեան եւ ազգային պատիւի:

Ֆաշական յեղափոխութեան եւ ազգային - ընկերվարական յեղափոխութեան համերաշխութեան շնորհիւ, այսօր ծնած է համերաշխութիւն մը ոչ միայն գաղափարներու, այլեւ գործի: Եւ բարեբախտութիւն մըն է այս, այնպիսի շրջանի մը մէջ եւ այնպիսի աշխարհի մը համար ուր ամէն տեղ կ'երեւան կը ծաւալին կործանումներու եւ ձեւաբեկումներու ձգտումները: Ֆաշական Իտալիան նոր կայսրութիւն մը դարձաւ շնորհիւ մէկ մարդու ստեղծագործ եւ հանճարեղ գործունէութեան: Դո՛ւք, Պէնիթօ Մուսոլինի, դուք ալ այս օրերս ձեր սեփական աչքով պիտի տեսնէք հետեւեալ իրողութիւնը՝ ազգ.-ընկերվար. պետութեան մէջ.— Գերմանիան ալ նորէն դարձած է համաշխարհային պետութիւն մը՝ իր ազգային կեցուածքով եւ զինուորական զօրութեամբ: Այս երկու կայսրութեանց ուժը այսօր կը կազմէ ամէնէն հզօր երաշխիքը Եւրոպայի պահպանման համար... Դուք որ համախմբուած էք այսօր եւ դուք որ կը լսէք ամբողջ աշխարհի մէջ, պէտք է խոստովանիք թէ այստեղ, երկու ազգային վարչաձեւեր, տէր տիրականը իրենց ճակատագրին, դառած են ճամբայ մը որ իրարու կը մօտեցնէ զիրենք: Անոնք կող կողի կանգնած են այն պահուն երբ ժողովրդավար եւ մարքսեան Միջազգայինի գաղափարները ուրիշ բան չեն կրնար ընել բայց եթէ ատելութեան եւ անհամաձայնութեան ցոյցեր կատարել: Ով որ ալ է փորձ կործանելու մեր ազգերուն այս համերաշխութիւնը՝ մէկը միւսին դէմ հանելով, կասկածներ սերմանելով կամ անոնց վերագրելով անգոյ դիտումներ, պիտի ձախողի 115 միլիոն մարդերու կամեցողութեան առջեւ: Պիտի ձախողի մանաւանդ կամքին առջեւ երկու մարդոց որ ահա կանգնած են ձեր առջեւ եւ կը խօսին ձեզի:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՃԱՌԸ

— Խորապէս յուզուած եմ իմ ընդունելութեան առթիւ եղած ցոյցերէն: Իմ այցելութիւնս պէտք չէ չափել այն կանգունով ինչպէս դիւանագիտական - քաղաքական սովորական այցելութիւնները: Եթէ այսօր Գերմանիա եկած եմ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Դիրդագին դաշ մը Պաթումի մէջ

Լորդկիպանիցէ, Աճարիոյ ինքնավար Հանրապետութեան նախագահը, դատի քաշուած է եւ ապահովաբար գլուխը վրայ պիտի տայ, ամբաստանուած ըլլալով իբրեւ լրտես, քանդիչ եւ անջատողական: Իր կառավարութեան ուրիշ տասը անդամներ ալ ամբաստանեալի աթոռին վրայ նստած են իրեն հետ:

Թէեւ խորհրդային Հանրապետութեանց նախագահներուն կէսէն աւելին արդէն պաշտօնանկ եղած են նմանօրինակ ամբաստանութիւններով, բայց Լորդկիպանիցէ առաջինն է որ կը գտնուի ժողովրդային ատեանի մը առջեւ:

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ 1928ին, իր «Աերկայ ասպակախումբը» կազմելէ առաջ, Լորդկիպանիցէ ոճրապարտ յարաբերութիւններ մշակած էր օտար պետութեան մը գաղտնի սպասարկութեան հետ: Այդ պետութիւնը զէնք եւ դրամ խոստացած էր զինեալ ապստամբութեան մը համար, «Աճարիոյ վրայ հաստատելու համար որ եւ է դրամատիրական հզօր պետութեան մը թեւարկութիւնը»:

Բոլոր ամբաստանեալները կը մեղադրուին թէ պատրաստուած էին տապալելու հաստատուած իշխանութիւնը, մեղսակցութեամբ օտար գաղտնի սպասարկութեան մը, առաջին առթիւ որ թշնամին յարձակէր, ահաբեկումներ կատարելու կուսակցութեան եւ կառավարութեան անդամներուն դէմ, թէ կապեր ունէին Թրոցքիականներու, մենշեւիկներու եւ ֆաշականներու, փախստական կալուածատէրերու, մոլլաներու եւ ուրիշ քաղաքական տարագիրներու հետ: Միեւնոյն ատեն կ'ամբաստանուին թէ կործանած են առեւտուրը, ճարտարարուեստութիւնը եւ հողագործութիւնը:

Գլխիվայր կ'իյնան վերէն վար

Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ պայքարը կը շարունակուի ճարտարարուեստութեան զանազան ճիւղերուն թուլացման դէմ: Դիպեց, մեքենաշարժ արօրներու ճիւղին վերատեսուչը, որ պաշտօնանկ եղաւ վերջերս եւ իր գլխաւոր օգնականները ամբաստանուած են իբրեւ «ժողովուրդի թշնամիներ որոնք ամէն բան խորտակած են»:

Մէժլուկ, ծանր ճարտարարգործութեան գործավարը, յանդիմանուեցաւ որ այսքան երկար ատեն աչք փակած է Դիպեցի եւ օգնականներուն:

Լիխաչեւ, Մոսկուայի Սթալին գործարանին տնօրէնը եւ Դիակոնով, Կորքիի աւելի մեծ գործարանին տնօրէնը, իրենց կարգ մը օգնականներուն հետ կ'ամբաստանուին թէ փոխադարձաբար ծածկած են իրենց թերակատարումները, նպաստականութիւն գործած եւ պաշտպանած են իրենց վերատեսուչը՝ Դիպեց: Այս երկու հաստատութիւնները, որոնք կ'արտադրեն Խ. Միութեան բոլոր կառքերն ու վակոնները, վերջին ութ ամիսներու ընթացքին 13,000 կառք եւ 5500 վակոն պակաս արտադրած են: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ նաեւ թէ տնօրէնները խախտած են հիմական կարգ - կանոնը, ծրագրէն աւելի աշխատավարձք վճարելով եւ վար դնելով երկու հաստատութեանց եկամուտներուն պետական բաժինը: Դիակոնով հազարաւոր րուբլիներ վատնած է կերուխում սարքելու համար Դիպեցի հետ, երբ այս վերջինը այցելութեան կ'երթար: Ութ ամսուան միջոցին 1.000.000 անգլ. ոսկի կորսուած է Կորքիի գործարանին մէջ, իբրեւ հետեւանք խափանարար գործողութեանց:

*** Մոսկուայի արմատիքի կեդրոնական մթերանոցին տնօրէնը եւ ուրիշ չորս պաշտօնատարներ մահուան դատապարտուեցան:

Խորհրդային մարդահամարը պիտի չհրատարակուի

Խորհրդային կառավարութիւնը որոշեց հրատարակութեան չտալ անցեալ յունուար 6ի մարդահամարին արդիւնքները եւ նոր մարդահամար մը կատարել 1939 յունուարին: Այս որոշման համար կը յիշուին երկու պաշտօնական պատճառներ.— Առաջին՝ անցեալ յունուարին գործադրուած մեթոտները «խախտած են վիճակագրութեան բոլոր տարրական կանոնները», երկրորդ՝ մարդահամարը կատարողները չեն հնազանդած կառավարութեան հրահանգներուն:

Կրավալ, Կեդր. վիճակագրական հաստատութեան տնօրէնը, վերջերս պաշտօնանկ եղաւ կարգ մը օգնականներու հետ, իբրեւ վնասարար:

1934 յունուարին պաշտօնապէս 168.000.000 կը հաշուէին Խ. Միութեան բնակչութիւնը: Իրական մարդահամար կատարուած չէ 1926էն ի վեր, երբ բնակչութեան թիւը էր 147.028.000:

Զրոյցներ թրքական դրամի արժեզրկման մասին

Թուրքիոյ փոխ - վարչապետ եւ Տնտեսական գործավար Ճէլալ Պայար հետեւեալ կարեւոր յայտարարութիւնները ըրած է թրքական դրամի կացութեան եւ արժէքի մասին.

— Ամենատգեղ սուտ մըն է այն զրոյցը որու համաձայն իբր թէ պիտի զեղչուի թրքական դրամին արժէքը: Կարգ մը երկիրներ, իրենց տնտեսական կացութեան բերումով կրնան իրենց դրամները արժեզրկելու պէտքը զգալ, բայց Թուրքիա երբեք այդպիսի պէտք մը չի զգար: Մեր բոլոր շահերը կը պահանջեն պաշտպանել մեր դրամին արժէքը: Այս ուղղութեան բծախնդրութեամբ կապուած է կառավարութիւնը: Հակառակ այս տնտեսական անհրաժեշտութեանց, թրքական դրամը արժեզրկել՝ կը նշանակէ հայրենակիցներուն դրամները գողնալ իրենց գրպանէն: Թուրք կառավարութիւնը այդպիսի ընթացք մը մտքէն իսկ չի կրնար անցընել: Պիտի փնտռուին ու երեւան հանուին այդ զրոյցներուն հեղինակները եւ ամէն միջոց ձեռք պիտի առնուի, որպէսզի սակարանը միջոց չճառայէ այս կարգի անձնական շահատակութիւններու:

ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան սպաննեալ զինուորին՝ Պէքիր Սըտքըի երեք թիկնապահները:

ԶՕՐ. ՄԻԹԱՔՍԱՍ, Յունաստանի վարչապետը, Էնկիւրի պիտի երթայ քանի մը շաբաթէն, փոխադարձ այցելութեան համար:

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻՆ հետեւանքները հաշուելով, տեղեկագիր մը կ'ըսէ թէ Ֆրանսայի 238.000 հանքագործները 2.772.000 թոն հանքածուխ արտադրած են օգոստոսին: Իսկ 1936ի նոյն ամսուն, երբ 15օրեայ արձակուրդը հաստատուած չէր, 223.000 հանքագործներ արտադրած էին 3.210.000 թոն:

40 ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ կատարուեցան ծայրայեղ կազմակերպութեանց կեդրոններուն մէջ, էթուալի դէպքին առթիւ: Քննիչները բազմաթիւ թուղթեր գրաւեցին:

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ԶԳՏՈՒՄՆԵՐԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Լեհ կառավարական օրկանը՝ «Կազէթա Փոլսքա» հրատարակած է խմբագրական մը՝ ռուսական խնդիրներու մասնագէտ Օթմարի ստորագրութեամբ՝ Խորհ. Ռուսիոյ մէջ ոչ-ռուս ազգերու մօտ զարթնող ազգայնականութեան մասին։

Վերջին մաքրագործումի զոհերին ամենախիստ ճնշումի ենթարկուեցան ոչ այնքան կարմիր բանակն ու կեդրոնական սովետ մեքենան, որքան բոլոր ազգային հանրապետութեանց ղեկավար դէմքերը եւ տեղական համայնավար կուսակցութեանց գլխաւոր վարիչները։

Միութեան հանրապետութեանց 11 նախագահներէն Բելոռուսիոյ նախագահը Չէրնեաքով անձնասպան եղաւ, Ուզբէկիստանի նախագահը Ֆէյզուլլահ Հոճայեւ ինկաւ իբրեւ զոհ մաքրագործումին։ 11 նախագահներէն ոչ մէկը մնաց իր աթոռին վրայ. բացառութիւն չկազմեց նաեւ ռուսական դաշնակցութեան երկարամեայ նախագահ Սուլինով։

Ուկրայնայի մաքրագործումը կատարուեցաւ համայնավար կուսակցութեան վերին շարքերուն, կոմսոմոլական կազմակերպութեանց, մշակութային կրթական հաստատութեանց և երկրագործութեան բաժնին մէջ (ազնօրէններու զանգուածային գնդակահարութիւն, — մեքենա-թրաքթէօրեան կայաններու եւ սովխոզներու, ինչպէս նաեւ երկրագործական հաստատութեանց պաշտօնեաներու)։

Նոյն երեւոյթը կը նկատուի Բելոռուսիոյ մէջ, ուր վարչապետ Կոլոտէտի փոխանորդը՝ Վոլքովիչ չկրցաւ իր գիրքին վրայ մնալ նոյնիսկ երկու օր եւ աւելցուց «ժողովրդային թշնամիներուն» թիւը։

Վրաստանի մէջ իբրեւ զոհ ինկաւ գրեթէ կառավարական ամբողջ կազմ մը՝ երկարամեայ վարչապետ Մգալոբլիշվիլիի հետ։ Նման լուրեր կը տարուին նաեւ կովկասեան երկու միւս հանրապետութիւններէն,— Հայաստանէն եւ Ատրպէյճանէն։ Բայց այդ լուրերը տեղ չեն գտներ Մոսկուայի մամուլին մէջ, այլ կը հրատարակուին տեղական թերթերուն մէջ։

Մոսկուայի Պրաւդան կը գրէ, թէ Քըրկըզներու երկրագործական, արդիւնաբերութեան եւ առողջապահութեան գործավարութիւնները գրաւած էին «քաղքենի ազգայնականներ»։ Պրաւդա իր նոյն յօդուածին մէջ կը գրէ թէ «իրենց պուրժուական ազգայնականութեան» պատճառաւ Քըրկըզներու համայնավար կուսակցութենէն մեկուսացուած են կարգ մը անուանի ու աչքեցիկ դէմքեր։

Պրաւդա ուրիշ յօդուածի մը մէջ ահազանգ կը հնչեցնէ Ուզպէկիստանի մէջ երեւան հանուած ազգայնական հակաթուրանական կազմակերպութեանց մասին («Միլլի Իթթիհատ» եւ «Միլլի Իսթիքլալ»), որոնք հովանաւորուած են տեղական ըմբոստներէն եւ որոնք, շնորհիւ իրենց ազդեցութեանց, հասած են հանրապետութեան վարչական եւ կուսակցական ղեկավար դիրքերուն։ Ըստ «Պրաւդա»յի Ուզբեկիստանի նախկին վարչապետ Հօճայեւ գործօն անդամն է ազգայնական կազմակերպութեան որ ունէր իր ներկայացուցիչը Ուզբեկիստանի Կեդր. Կոմիտէի նախագահութեան ու համայնավար կուսակցութեան մէջ։ Միանգամայն, հաշուեյարդարի են ենթարկուած «դիմակազերծ եղած ազգայնականները», քարոզչութեան, կրթական եւ մշակութային բաժնի ղեկավարները՝ Ուզբեկիստանի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէին մէջ։ Մեկուսացուած է Թաշքէնտի մէջ լոյս տեսնող «Պրաւդա Վոստոկա»յի խմբագրութիւնը՝ «ազգայնականներու գործունէութեան աչք գոցած» ըլլալուն համար։ Կարգ մը անուանի գրողներ — կը շարունակէ «Պրաւդա» — Ուզբեկիստանի մէջ կը մշակեն «պուրժուական ազգայնականութիւն եւ բացայայտօրէն կը քարոզեն համաթուրանական գաղափարներ եւ Արեւելքի անկախութեան ծայրայեղ ազգայնական տեսութիւնը»։ Հարկ է դիտել տալ, թէ այդ գրագէտները (Նասիրով եւ Զուլֆիան) կը պատկանին այն սերունդին, որ դաստիարակուած է խորհրդային կառավարութեան վարչաձեւին տակ։

Նման տեղեկութիւններ կան «Պրաւդա»յի մէջ մոնկոլեան հանրապետութեան մասին եւս։ Ըստ այդ տեղեկութեանց, մոնկոլեան ազգայնականները մեծ ազդեցութիւն ձեռք ձգած են տեղական վարչական եւ կուսակցական մեքենայի վրայ, մասնաւորապէս կրթական գործավարութեան, պետական հրատարակութեանց եւ դրամատներու միութեան մէջ։ Անոնք կը քարոզեն համամոնկոլեան գաղափարը, պուտտայականութիւն եւայլն։ Երեւան է եկած որ ազգայնական է եղեր եւ նախկին վարչապետ Տամտիյոտ։

X

Վարշաւայէն կը գրեն Սոփիայի «Զօրա» թերթին —

Ուկրայնիոյ «վարչապետ»ին՝ Լիւպչէնկոյի անձնասպանութիւնը շատ խոր տպաւորութիւն գործեց հոս։ Ուքրայնիոյ դէպքերուն զարգացումը վճռական նշանակութիւն պիտի ունենայ ապագայ զինական բախումի մը առթիւ՝ կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց միջեւ։

Լեհաստանի մէջ կ'ապրին իբր հինգ միլիոն Ուքրայնացիներ։ Բայց այդ հինգ միլիոնը կը ներկայացնէ մէկ փոքր մասը ուքրայնական ժողովուրդին, որուն մեծ մասը կը գտնուի Խ. Միութեան մէջ եւ ունի աւելի քան 30 միլիոննոց թիւ մը։ Տարածութեամբ՝ Ուքրայնիան — 450.000 քառակ. քիլոմէթր ծաւալով — կը նկատուի «Ռուսիոյ ցորենի մթերանոցը»։ Անոր ծանօթ սեւ հողը կու տայ հրաշալի ցորեն եւ ճակնդեղ։ Բայց ան ունի նաեւ ստորերկրեայ մեծ հարստութիւններ։ Հոն կը գտնուին հանքածուխի մեծ հանքեր,— «Տոնպաս»ը, Տոնի աւազանը, ինչպէս նաեւ երկաթի եւ այլ հանքեր։ Քիէվն ու Խարքովը ճարտարարուեստական մեծ կեդրոններ են, իսկ Օտեսան ռուսական մեծագոյն նաւահանգիստն է Սեւ ծովու վրայ։

Ուքրայնացիներու հին երազն է անկախ պետութիւն ունենալ։ Իրենց այս երազը աւելի չեշտուած է ցարական Ռուսիոյ ապազգայնացնող քաղաքականութեան պատճառաւ։

Լիւպչէնկոյի անձնասպանութիւնը կապուած է Ուկրայնան Խորհ. Ռուսիայէն անջատելու շարժման հետ։ Ուկրայնական շարժման եւ Խորհրդ. Ռուսիոյ միջեւ մրցակցութեան ուժեղացումին պատճառ կը նկատուի Ուկրայնեան ռուսացնելու քաղաքականութիւնը։ Կը թուի թէ այդ քայլը դժգոհութիւն կը ստեղծէ նոյնիսկ ուկրայնացի համայնավարներուն մէջ, որոնք կողմնակից են Խ. Միութիւնը կազմող բոլոր հանրապետութեանց հաւասարութեանը՝ ընդդէմ վէլիկոռուսական մշակութային ու քաղաքական գերակայութեանը։

Կեդր. իշխանութիւնը, սակայն, որ միշտ իր դէմ ունեցած է մեծ կամ փոքր մրցակից շարժումներ, կ'ուզէ պետութեան միասնականութեանը համար վտանգ մը ներկայացնող ուքրայնական խնդրէն ազատիլ։

Ցատկանշական է, որ Լիւպչէնկօ անձամբ ակոսած էր պայքարիլ Ուքրայնիոյ ատորապներուն դէմ։ Մինչեւ հոկտեմբերեան յեղափոխութիւն Փանաս Լիւպչէնկօ ուքրայնական էս-էռ կուսակցութեան ականաւոր անդամներէն էր։ Ան իր մեծ թիւով ընկերներուն հետ կ'անցնի, սակայն, պոլշեւիկներուն կողմը եւ ամենագործօն մասնակցութիւնը կ'ունենայ Փէթլիւրայի դէմ պայքարին մէջ։ Փէթլիւրան հռչակուած էր ուկրայնական անկախ պետութիւն։ Լեհեւռուս պատերազմէն վերջ, ուր Լեհաստան կը յաջողէր պահել իր անկախութիւնը, փէթլիւրա տապալեցաւ եւ Ուկրայնան մտաւ Խ. Միութեան մէջ։

1930ին, Լիւպչէնկօ երեւան եկաւ իբրեւ դատախազ այն հրապարակային դատին մէջ որ տեղի ունեցաւ ընդդէմ 45 ուկրայնացի անջատողականներուն, որոնք մեղադրուած էին որպէս «Լեհաստանի ազատագրման միութեան» անդամակցողներ (ուկրայնական «Վիզվոլէնիէ»)։ Անկէ վերջ համաձայնած ու կապուած է ուկրայնական Ուկրայնիոյ գործավարներու խորհուրդի նախագահի դիրքին։

Այն իրողութիւնը թէ Լիւպչէնկօ համաձայնած ու կապուած է ուքրայնացի ազգայնականներու պլոքին հետ, այդ ձեւով Սթալինի դէմ դիրք բռնելով, շատ բան կը խօսի ուկրայնացի համայնավարներու ձգտումներու ու տրամադրութեանց մասին։

Լիւպչէնքոյի անձնասպանութենէն առաջ տեղի ունեցան կարգ մը դէպքեր, երկու շաբաթ առաջ ձերբակալուեցաւ Ուկրայնիոյ Կոմ. կուսակցութեան քարտուղարը, ամիս մը առաջ՝ փոխ-վարչապետը Ուքրայնիոյ. — Շէլէխէսը։ Նման դէպքեր տեղի ունեցան նաեւ ուրիշ հանրապետութեանց մէջ, — Գէորգիա, Ուզպէկիստան, Վրաստան եւայլն։ Կ'երեւի թէ Մոսկուայի մէջ որոշած են վերջնապէս հաշուեյարդարի ենթարկել ինքնավարութեան հարցը, անջատ հանրապետութեանց՝ ինքնավարութիւնները լոկ անուանապէս պահելով, իսկ փաստօրէն խիստ կեդրոնացեալ դրութիւն մը պահելով։

Այս կը հաստատեն նաեւ Խորհրդային թերթերու վերջին խմբագրականները։ Կեդրոնական կառավարութեան օրկանը՝ «Իզվեստիա» կը հրատարակէ յօդուած մը հետեւեալ բնորոշ խորագրով, — «ազգերու առաջ եւ անքակտելի միութիւն Խորհ. Միութեան մէջ»։ Ուկրայնիոյ համայնավար կուսակցութեան օրկանը՝ «Վիսթի» կը բարձրացնէ հետեւեալ նշանաբանը, — «Մինչեւ արմատը փճացնել նենց քաղաքականութեան քաղքենի ազգայնական վարձկանները», անիկա պարզօրէն կ'ակնարկէ Լիւպչէնքոյին, երբ կը խօսի մարդոց մասին որոնք՝ «գոյն են փոխած խորհրդային կեանքին մէջ, շահած են վստահութիւն եւ բարձրացած են ամենամեծ դիրքերուն՝ սովետական ու պետական մեքենային մէջ»։

Լիւպչէնքօ կը մեռնի երիտասարդ, — 40 տարեկանին։ Ան տաղանդաւոր բեմախօս մըն էր եւ կը նկատուէր «սատղը երիտասարդ սերունդին»։ Մասնաւոր յաջողութիւն է ունեցած իր մէկ ճառը, զոր խօսած է 1931ին, երբ ըսած է թէ «խոզը կը տեսնէ երկինքը, բայց օտարը չի կրնար գրաւել Ուկրայնան»։

Մինչեւ երկու ամիս առաջ, Կեդր. Կոմիտէի մէջ, ան կը նստէր Սթալինի կողքին …

ՍՈՒԶԱՆԱՒԻ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Ծովային մասնագէտ մը հետեւեալ յօդ շահեկան յօդուածը կը գրէ վիէննական թերթի մը մէջ.—

Անգլիա եւ Ֆրանսա մեծագոյն արագութեամբ ձեռնարկեցին ծովահէն սուզանաւերը հետապնդել։ Ցիստնէ աւելի թորփիլահալածներ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ սաւառնակներ ծովային ճշդուած միջոցներու վրայ հսկողութիւն կը կատարեն։ Արդէն այս մասին հին փորձառութիւններ ունին։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նաւատորմիղները համաշխարհային պատերազմի ընթացքին պատեհութիւններ ունեցան ծովամարտի որոշ մարզերու մէջ հաւաքուելու։ Սակայն, ամէն պարագայի մէջ, ուղեկցական դրութիւն պիտի չգործադրուի, այսինքն՝ մէկ մի առեւտրական նաւու պիտի չընկերանայ մարտանաւ մը կամ նաւախումբ մը, հաւանական յարձակումի դէմ պաշտպանելու համար զայն։ Մարտանաւերը տարբեր կերպով պիտի կատարեն իրենց հսկողութիւնը։ Ընդհանուր պատերազմի առեն Ամերիկացիք այդ ուղեկցական դրութեան կը պարտին իրենց ապահովութիւնը, որով ահագին թիւով զինուորներ կրցան Եւրոպա բերել՝ առանց ծովային յարձակումի երեսէն մէկ զինուոր կորսնցնելու։

Այս անգամ արգիլուած գօտիներ ճշդուած են գլխաւորաբար Սպանիա տանող բերող ծովային ճամբաներն ու նեղուցները, որոնց մէջ ո եւ է սուզանաւ որ համարձակի երեւնալ կամ զարնել, խեղդն պիտի ջնջուի։ Հետեւաբար հսկող մարտանաւերը անանկ երկար բարակ հետախուզութիւններ ընելու պարտաւորուած չեն այլ սուզանաւը տեսնուելուն պէս պիտի փճացնեն զայն։ Միջերկրականը Ճիպրալթարի եւ Սեւ ծովուն միջեւ գրեթէ երկու հազար ծովային մղոն երկարութիւն ունի, բայց սուզանաւերուն ալ, իրենց կարգին, արագ արագ տեղափոխուելու միջոցներէ զուրկ չեն։ Միջերկրականի ամբողջ տարածութեան վրայ երկոտասնեակ կամ քիչ մը աւելի ծովային ճամբաներ կան, որոնք ընդհանրապէս կը գործածուին նաւագնացութեան համար։

Երբ հսկող մարտանաւերը յանկարծ սուզանաւ մը նշմարեն, այս վերջինը շատ դժուարաւ կրնայ խուսափիլ անոնց ճանկէն։ Կարտաւոր է կարելի եղածին չափ շուտ սուզուիլ, ոչ միայն աչքէ, այլ նաեւ ականջէ խուսափելու համար, ինչ որ ալ աւելի կը դժուարանայ, բուռ պարագաներու։ Պէտք է գիտնալ որ համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, լողական խիստ փափուկ գիտեր կատարուեցան, նրբարուեստ գործիքներ, որոնք բաւական մեծ հեռաւորութիւններու վրայ իսկ կը նշանակէին ձայնական տարողութիւնը։ Եւ անկէց ի վեր կատարելագործուեցան այդ գիտերը անասովոր յաջողութեամբ, եւ քանի տարի է որ կը փորձուին եւ կը ճշդուին, ոչ միայն ծովուն, այլեւ այերքին համար։ Տարակոյս չկայ որ անգլիեւֆրանսական նաւային ուժերը օժտուած են բոլոր այս գործիքներով, մանաւանդ սուզանաւեր հետապնդելու ներկայ իրենց գործածութեան համար։ Այս ծառայութեան կը յատկացուին ընդհանրապէս թորփիլահալածները, որոնք, ինչպէս իրենց անունէն ալ կը հասկցուի, ճիշդ սուզանաւերու գործունէութեան հակազդելու յատկացուած են։ Թորփիլահալծները կը սուրան ժամական 30էն 40 ծովային մղոն արագութեամբ, այնպէս որ մաէնէն աւելի սատնք են որ իրենց նշմարած ստորջրային կրնան մօտը երթալ անսովոր դիւրաւ։ Ամէն մէկ թորփիլահալած «աչք» մը ունի, կրնանք ըսել՝ լուսանցոյց մը, առնուազն տասը մեթր բարձր տեղ մը հաստատուած, որ կրնայ երկու երկոտասնեակ տրամագիծով ընդարձակ կամ լայն միջոց մը իր տեսողութեան շրջանակին մէջ ունենալ։ Նոյն իսկ քսան մղոն ժամական արագութեամբ (խաչաձեւ ալ, կամ զիկզակ երթալով), թորփիլահալած մը 24 ժամուան մէջ կրնայ փնտռտուք կատարել 500 ծովային մղոն երկայն եւ 24 քիլոմեթր լայն շրջանակի մը մէջ։

Հիմա, կը մնայ նկատի առնել սաւառնակին գործակցութիւնը սուզանաւ հետապնդելու աշխատութեան մէջ։ Եթէ օդը նպաստաւոր ըլլայ, սաւառնակները կրնան յարատեւ հսկել ծովուն մակերեսի կամ մկանունքի մարտանաւերուն հետ։ Հազար մեթր բարձրութեան վրայ գտնող սաւառնակ մը մօտաւորապէս իր տեսողութեան տակ կրնայ առնել 250 քիլոմեթր տրամագիծ մը։ Անկէց զատ, սաւառնակները կրնան ազդեցիկ ըլլալ նաեւ, զանազան կէտերու մէջ իրենց յատկացուած նեցուկներունդործածութեամբ, մանաւանդ անոնք որ «ամբարձիչ սաւառնակ» կը կոչուին։ Մնաց որ թորփիլահալածներէն մէկ քանին յատուկ սաւառնակներ ունին իրենց մէջ իսկ, որոնք կրնան, ի դէպս, յարձակում գործել սուզանաւերուն վրայ։

Պէտք է նկատի առնել նաեւ սա պարագան.— Միջերկրականի մեծագոյն մասը շատ աւելի է, որով ջուրերը անսովոր յստակութիւն մը կ'ունենան, եւ հետապնդումի գործը բնականաբար դիւրանայ, քանի որ ըստ բաւականի խորերը անգամ կարելի կ'ըլլայ դիտել եւ ճանչնալ առարկաները եւ ջրասոյզ ռումբեր արձակել, զապանակաւոր լուցկիներ դետեղելով, որոնք կը պայթին անմիջապէս որ նշմարուած առարկաներուն ընդհարին, ինչպէս կ'ըլլան «շրապնէլ» կոչուածները։ Այս ռումբերը եթէ դպչելով չպայթին իսկ, սուզանաւին մարմինին վրայ պատառուածքներ առաջ կը բերեն, ինչ որ կը հասկցուի ջուրին երեսը ելլող իւղէն։ Այսպէս, անգամ մը որ անոր ներկայութիւնը ճշդուի, հետապնդումի գործը մեծապէս կը դիւրանայ, սուզանաւը կրնայ այլեւս կորսուած նկատուիլ, որովհետեւ պիտի պարտաւորուի շուտ մը ջուրին վեր ելլել, եթէ չուզեր … անձնասպան ըլլալ։

Պէտք չէ նաեւ աչքէ վրիպեցնել սա պարագան, թէ սուզանաւերը բացառաբար միայն ջուրին տակէն կ'երթան, եւ անոնք ալ այնչափ առեն որ քան կ'ուզեն անտեսանելի ըլլալ։ Բայց այդ պարագային ալ տեսողութեան խողովակը միշտ ջուրէն վեր կը ցցուի, որովհետեւ առանց սոր սուզանաւը ոչինչ կրնայ ընել, կոյր կ'ըլլայ։ Որքան աւելի խորը սուզուի, այնքան ալ կը սահմանափակուի հալածուած ըլլալու իր գիտակցութիւնը, այնպէս որ խելքը կը կորսնցնէ…

Նկատի ունենալով անգլեւֆրանսական նաւային ուժերուն սաստկանը եւ անոնց գործունէութեան յատկացուած միջոցները, սուզանաւերուն վիճակը կամ անոնց բանի մը օդաչուն ըլլալու հնարաւորութիւնը զոյգն կը թուի։

Հետեւաբար, Նիոնի մէջ որոշուած միջոցներուն գործադրութիւնը մեծ կարեւորութիւն ունի առաջադրուած նպատակին հասնելու։

ԵԶԱԿԱՆ ԵՐԵԽՈՅԹ ՄԸ

Թրաքէն (Լէթոնիա) կոչուած պզտիկ գիւղի մը մէջ կ'ապրի հողագործ ընտանիք մը, բաղկացած այր ու կինէ եւ հինգ անչափահաս զաւակներէ։ Աղջիկներէն Իլկա, որ այսօր տասը տարեկան է, շատ ուշ սկսած է խօսիլ։ Երբ եօթը տարու էր, անոր ըմբռնումը տկար էր եւ երեք տարու աղջնակի մը մտային վիճակը կը ներկայացնէր։ Իր չկրցին եւ ուղեղի մէջ դժուարութեամբ կը համարիւրելու էին գիրերը, կարդալու եւ արտասանելու համար բառեր ու նախադասութիւններ։ Դպրոցին մէջ Իլկա անյաջող ու յետադէմ աշակերտ մըն էր եւ ամենամեծ դժուարութեամբ հազիւ կրնար քանի մը տող բան կարդալ, սակայն երբ ուսուցիչը իր քով կեցած եւ միտքի ընթերցումով ուշադրութեամբ հետեւէր գիրքին, աղջիկը յանկարծ կը սկսէր կարդալ, բայց այն վայրկեանին երբ ուսուցիչը իր նայուածքը ուրիշ կողմ դարձնէր կամ ուշադրութիւնը բնագիրին վրայ կեդրոնացնելէ դադրէր, Իլկա բառ առաջնոյն չէր կրնար կարդալ։

Ուսուցիչը այդ արտասովոր պարագան հաղորդեց գիւղի բժիշկին՝ Տօքթ. Բլայնպէրկի, որ մօտէն քննելով հաստատեց թէ այդ երեւոյթը արդիւնք է բացառիկ կարողութեան միտքի մը, որ ընդունակ է ընդունիլ ուրիշի մը մտածումները, ուղեղէն արտահոսած ալիքներուն միջոցաւ։

Այդ մասին Տօքթ. Բլայնպէրկ մանրակրկիտ քննութիւն մը կատարած ըլլալով, արդիւնքը տեղեկագրած է իր վաղեմի ուսուցիչ՝ Ֆէյրմինտոն Ֆօն Նօյսաթըրի, որ ներկայիս Թարթուի բժշկական համալսարանին տեսուչն է։ Այս վերջինը յղացուցիչ եղած նուէթեան մը համար, առաջարկեց որ այդ աղջիկը իրեն ղրկուի, հայթայթելով պէտք եղած ճանապարհածախսը։

Մայր ու աղջիկ մեկնեցան Թարթու, ուր Տօքթ. Նօյսաթըրի թելադր…

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԸ

Ահա քանի մը նախանշաններ, առաջին խումբի կազերէ թունաւորումի.

ա) Դէմքը արիւնախառնուած, շըրթունքներ կապտորակ, աչքերը արցունքոտած, զօրաւոր եւ չոր հազ, կուրծքին մէջ ճնշում մը.

բ) Դէմքը գունատ, շրթունքը գորշկապոյտ, մորթը գորշագոյն, շնչառութիւնը անկանոն, կուրծքին մէջ զօրաւոր ցաւեր։

գ) Սիրտի խառնուածք, փսխում, աչքի բորբոքում։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲԻ ԿԱԶԵՐ.— Իփէրիթը հեղուկ մըն է, իւղոտ, որ կրնայ նուրբ անձրեւի պէս օդանաւէ մը թափիլով որոշ տարածութեան մը վրայ։

Իփէրիթով թրջուած բոլոր առարկաները կը դառնան վտանգաւոր, երկար առեն համար, ուստի պէտք է հականեխել անմիջապէս։

Իփէրիթին դէմ, զօրաւոր հականեխիչներ են chlorure de chaux-ն եւ օզոնը։

Այս թոյնին աւերները մարմնոյն վրայ չեն երեւար անմիջապէս, այլ բազմաթիւ ժամեր վերջն է որ թունաւորումը երեւան կը բերէ իր աւերները։ Այս նիւթը թէեւ ջուրին մէջ լուծելի չէ, բայց քարիւղի, ալքօլի, կազոլինի, առէթօնի մէջ լուծելի է։ Ուրեմն այդ նիւթերը յաջողութեամբ կրնան գործածուիլ իբրեւ հականեխիչներ, մանաւանդ մարմնին վարակուած մասերը, ձեռք, ոտք լուալու համար։

Այս թոյնը մորթին վրայ 5—6 վայրկեանէն կը թափանցէ մկաններու հիւսկէններուն։ Վտանգաւոր է նաեւ շնչել այս նիւթին շոգիները, որոնք թոքերուն մէջ յառաջ կը բերեն վարդ մը խանգարումներ։ Վարակուած ձեռքերը աչքերուն տանիլը շատ վտանգաւոր է, որովհետեւ անբուժելի կուրութիւն յառաջ կը բերէ։ Նոյնպէս խուցակին մէջ մուտք գործելով կը քայքայէ ձայնական լարերը եւ կատարեալ համրութիւն կը պատճառէ։

Իփէրիթի ազդեցութիւնը մորթին վրայ կը նմանի այրուածքներու։ Կը կազմուին աւելի կամ նուազ ընդարձակ բշտիկներ, որոնք դարմանելու համար նախ՝ պէտք է պարպել եւ ապա պէտք եղած հականեխական դեղերը գործածել։ Ընդհանրապէս մորթի այս խանգարումները վտանգաւոր չեն եւ բաւական արագ է պաքքինումը։ Այս թոյնին ամէնէն աւելի ենթակայ են ձեռքերը, ծոծրակը, ծնրադական գործարանները, վիզը, կռնակը։

Սակայն այլապէս վտանգաւոր են կոկորդի եւ քիթի վարակումները։ Անոնց փափուկ մաշկերը առաւել կամ նուազ ենթարկուելով իփէրիթի արտահանումներու, կրնան վտանգաւոր հետքեր կրել եւ տեղի տալ խուցակի հիւանդութեանց, զօրաւոր եւ երկարատեւ հազ պատճառելով։ Թունաւորուածներուն հարիւրին 6ը կը կորսնցնէ իրենց ձայնը, ձայնական լարերու քայքայումով։

Բայց շատ աւելի ծանր է եւ վտանգաւոր թունաւորումը երբ իփէրիթը կը հասնի ստամոքսին, խմուած ջուրին եւ կամ ուտելիքին թունաւորումով։ Այն ատեն կը պատահին շատ մը ծանր երեւոյթներ աղիքներուն եւ ստամոքսին մէջ, եւ հետեւանքը կրնայ ըլլալ վտանգաւոր։

Ամէնէն վտանգաւորն է արեան թունաւորումը որ կրնայ պատահիլ մարմնոյն որ եւ է մէկ կէտին վրայ եղած պարզ վէրքէ մը եւ կամ աննշմարելի ճեղքուածքէ մը՝ ձեռքին վրայ։ Այն ատեն թունաւորման հետեւանքները կ'երեւան գեղձերու վրայ։

Իփէրիթէ վարակման գլխաւոր նախանշաններն են.—

ա) Թմրութիւն, մտային տկարութիւն։

բ) Գլխու ցաւ, բազկերակի անկանոնութիւն։

գ) Ստամոքսի ցաւ եւ խանգարում, սիրտի խառնուածք, փսխում։

դ) Ցոզնութիւն եւ կոտրածութիւն։

Այս նշանները ընդհանրապէս կ'երեւան թունաւորումէն 5—6 ժամ վերջ։

Այս թունաւորման դէմ միակ կանխարգել միջոցն է դիմակը եւ պաշտպանութեան մասնաւոր պատմուճաններ։ Բոլոր անոնք որ իփէրիթէ վարակուած շրջանէ մը կուգան, պէտք է որ եւ է վայր մը մտնելէ առաջ բոլոր իրենց զգեստները փոխեն, կօշիկէն մինչեւ գլխարկը։ Այս վարակուած հագուստները անմիջապէս պէտք է հեռացունին։

Ենթական՝ նախ քան նոր հագուստ եւ ճերմակեղէն հագնիլը պէտք է տաք լոգանք մը առնէ եւ սեւ օճառով լուալ մը օճառուի։ Աչքերը մասնաւոր խնամքներու պէտք է ենթարկուին։

Եթէ լոգանքի յարմարութիւններ չկան, պէտք է հագուստները հականեխել «քլօրիւր տը շօ»ով, եւ կամ քարիւղի, կազոլինի սրսկումով։ Իսկ մարմինը՝ մասնաւորապէս դէմքը, ձեռքերը, ոտքերը պէտք է օծանել հետեւեալ բաղադրութեամբ.—

Oxyde de zinc հարիւրին 45, huile de lin հարիւրին 30, saindoux հարիւրին 10, huile de coton neutre հարիւրին 15։

Իսկ իփէրիթէ վարակուած վայրերը պէտք է եռացած ջուրով լաւ մը լուալ եւ «քլօրիւր տը շօ» ցանել։

Լէվիզիթ.—Լէվիսի հնարած այս թոյնը, իփէրիթին նման կ'ազդէ մորթին եւ շնչառութեան միջոցաւ, սակայն աւելի վտանգաւոր է, իր այրուցքներու հետն ի վեր կ'աւելնայ նաեւ արսէնիքով թունաւորումի վտանգը։

Այս թոյնին ազդեցութիւնը աւելի արագ է, 20 վայրկեանի մէջ երեւան կուգան այրուցքները որոնց կը յաջորդէ հիւանդուածքներու ներսում և արսէնիքով թունաւորում։ Հարիւրին համեմատութիւնը այս թոյնին … դէն իսկ մահացու է։

Շնչուելու պարագային, թոքերու խոցոտում յառաջ կը բերէ։ «Ժէրմօ»ն ամ ծի իր մասնայատուկ հոտէն, կարելի է հասկնալ թոյնին գոյութիւնը եւ երեւան հանել։

Զգուշական եւ հականեխական միջոցները նոյն են, ինչ որ են իփէրիթին համար։

ԵՐՐՈՐԴ ԽՈՒՄԲԻ ԿԱԶԵՐ.— Արսին.— Ասոնք պատրաստուած են արսէնիքի զանազան բաղադրութիւններով։

1) Սիանիւռ տը քաքօտիլը յառաջ կը բերէ միեւնոյն երեւոյթները, ինչպէս քլօրը։ Միայն թէ աւելի վտանգաւոր է և կուրութիւն կը պատճառէ։ 15 միլիկրամ այս թոյնին մէկ խորանարդ մեթրի մէջ կրնայ անմիջապէս մէկը թունաւորել մէկ վայրկեանի մէջ։

ՓԵՐԾ
(Շար.)

(4)

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՕՍՔ՝ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՀԵՏ

« Աբեւ », Եգիպտոսի ռամկավարներուն օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 սեպտ.).

— « Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ — մեզմէ յաւելուն մասին է մեր խօսքը — թերթ մը միաժամանակ առեւտրական եւ գաղափարական ձեռնարկ մըն է: Դրամագլուխի տէր եւ մտաւորական մարդիկ քով քովի կուգան, թերթի ձեռնարկ մը հրապարակ նետելու համար: Մինչդեռ մեր մէջ յաճախ դրամ չունեցող կամ իր վերջին միլիմը վտանգելու յանձնառու համեստ մէկը հրապարակ կ'ընէ, թերթ մը հրատարակելու համար: Բախտաւորագոյն թերթը, մեր մէջ, այն է որ կուսակցութեան մը կամ կազմակերպութեան մը կողմէ կը հրատարակուի, որովհետեւ վերջապէս յենարան ունի: Սակայն ատիկա ամէն բան չի նշանակեր: Թերթը կ'ուզէ խմբագրական մարմին մը, աշխատակիցներ (վճարուած ըլլալու պայմանով) լրաբերներ, թղթակիցներ, հեռագրական եւ հեռախօսական — եւ այժմ անթելի — սպասարկութիւն: Առանց հաշուելու վարչական մեքենան, ծանուցումի սպասարկութիւն, առաքում եւայլն: Եւրոպական եւ ամերիկեան թերթերը հսկայ հաստատութիւններ են, դրամատուն մը կամ առեւտրական խոշոր տուն մը անոնց հազիւ թէ հաւասար: Եւ անոնք միլիոններ կը ստանան ու կը ծախսեն: Իսկ մենք... պիտի չկրնանք ըսել — որպէսզի մարդ չխնդայ — թէ հայ թերթ մը քանի՛ հոգիով կը խմբագրուի եւ ի՛նչ է իր ամբողջ պաշտօնէութեան թիւը: Աշխատակիցները յաճախ կը գրեն խաթեր համար, աղաչանք-պաղատանքով, ոմանք տէքստ մը ունին կամ յաջողցնելիք գործ մը, ուրիշներ՝ իրենց ստորագրութիւնը թերթին մէջ տեսնելու փափաք մը, քիչեր պատրաստուած են հրապարակագրութեան. յղուածագիրները մէկ օրէն միւսը չեն հասնիր, հասնողներն ալ հայ լըրագրութեան մէջ ասպարէզ չեն գտներ եւ կը հեռանան: Անոնք որ կը մընան հաւատարիմ՝ լրագրութեան, հաղուադէպօրէն յաճախ — ներիչ բառ չենք ուզեր ըսել — մարդիկ են, որոնք « ցերեկը վիճերուան խաղերու » գըծով կը մնան պատնէշի վրայ, դառնութեան բաժակ մը ձեռքերնին եւ «ըմպելով» դանդաղօրէն՝ անուշ ջուրի պէս, ու անդրադառնալով երբեմն որ գանգատողները իրենց բաժնեգինը վճարելու մոռցած են...: Ասիկա արդէն հայ թերթին յատուկ երեւոյթ մըն է:

Թերթերու ամէնէն հաստատուն կըռուանը ծանուցումն է եւ սիւպվանսիոնը՝ կամ այն օժանդակութիւնները, որոնք կը հասնին թերթը «բռնելու», զայն հրապարակի վրայ մրցակիցներու դէմ տոկուն պահելու եւ «մեքենան» դարձնելու համար: Այսօր, քովի սիւնակին մէջ կը հրատարակենք յօդուած մը Ամերիկայի լրագրութեան եւ մասնաւորապէս ծանուցումներուն մասին: Անոնց շնորհիւ է որ ամերիկեան թերթերը 50 — 100 էջերով լոյս կը տեսնեն, եւ մէկ էջը՝ հազարաւոր տոլարներու փոխարէն «ծախելու» պայմանով...:

Գաղտնիք մը չէ, եթէ ըսենք որ հայ թերթերը ծանուցումէն իրենց տարեկան հասոյթին մէկ երրորդը միայն հազիւ կը ստանան: Ծանուցում տըւողները, մեր մէջ, հաղուագիւտ են, տուողներն ալ կը սակարկեն նուազագոյն գին մը տալու համար, երբ մանաւանդ... բարեկամ են: Գիտենք անձեր, որոնք ձրի տպել տալ կ'ուզեն այս կամ այն յայտարարութիւնը, «վասն բարեկամութեան»: Այսպիսիներուն համար է թերեւս, որ ըսուած է. «Աստուած պահէ մեր բարեկամներէն»...:

Իսկ մեր հանրային, կրթական, մըշակութային, բարեսիրական հաստատութիւնները հայ թերթին ծանուցում ծանուցումի վրայ կը հասցնեն եւ կը սպասեն որ «բարեխնամաբար» տպուի անոնք, կամ այնպիսի գնով մը, որ ազգասէր նպաստ մը միայն կրնայ ըլլալ: Հասութաբեր ձեռնարկներու համար առատօրէն կը վճարեն սրահին, արուեստագէտին եւայլն, բայց երբ թերթին կուգայ կարգը կ'ըսեն. « Եղբայր, հապա ինչո՞ւ թերթ կը հրատարակէք, եթէ մեզմէ ալ դրամ պիտի ուզէք »:

Այս հարցումին պատասխանը կը թողունք որ մեր ընթերցողները իրենք տան...:

...քեամբ մասնախումբ մը կազմուեցաւ, բաղկացած բժիշկներէ, փաստաբաններէ եւ օրագրողներէ: Փորձերու համար զգուշացան ինքնաթելադրութեան ամէն հաւանականութենէ, որ կրնար առաջ գալ քննիչներու կողմէ: Կատարուած փորձերով կարելի եղաւ հաստատել թէ Պիկայի միտքին ստիճանը շատ վար է բաղդատմամբ իր տարեկից տղոց, սակայն երբ մէկը անոր ներկայութեան իր միտքին դըրութիւն մը կամ քերթուած մը կարդայ, աղջիկը արագօրէն ու անսխալ կը կրկնէ անոր մտքի կարդացածը, նոյն իսկ եթէ այդ դրութիւնը կամ քերթուածը իրեն անծանօթ լեզուով գրուած ըլլայ: Այդ ձեւով ան կրնայ ամենախրթին հաշիւներ լուծել, թիւեր ու թուանշաններ անսխալ կարդալ, եւայլն:

Միտքի փոխանցման այս երեւոյթը առաջինն է իր տեսակին մէջ, որ առաջ կուգայ առանց ձեռքի հպումի կամ առարկայի մը շօշափումի, այլ հեռուէն: Ուրիշ մը ուղեղէն արտահոսած մտածումի ալիքները դիւրութեամբ ու անարգել կը փոխանցուին աղջկան, որ հրաշալի ու զգայուն ընդունարան մը ըլլալով, կ'ընդունի այդ ալիքները եւ կ'իրացնէ զանոնք:

Հ. ՏԷՐՈՒՍԿԻ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Իսի լէ Մուլինօյէն փոքրիկներ Եդուարդ եւ Գերէն Կարապետեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն իրենց մօրաքրոջ՝ Տիկին Փառանձեմ Մովսէսեանի (Պերլին):

ՋԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՎԻԷՆ, 27 Սեպտ. (Ցառաջ) — Անցած կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 3ին Թ. Ա. սրահին մէջ տեղի ունեցաւ սգահանդէս մը՝ ազգային հերոս Անդրանիկի յիշատակին: Նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր Շապին-Գարահիսարի Վեր. Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղը, որ նախապէս մասնաւոր հրաւէրներ ղրկած էր տեղական կազմակերպութիւններուն:

Այս առթիւ բեմին վրայ շինուած էր մահարձան մը, ծածկուած թարմ ծաղիկներով, մէջտեղը զետեղուած հերոսին մեծադիր նկարը: Օրուան նախագահ պ. Ռաֆայէլ Գարաճեան բանալով հանդէսը, ներկաները մէկ վայրկեան ոտքի հրաւիրեց, ի յարգանս հերոսին: Խումբ մը Շապին-Գարահիսարցիներ երգեցին « Իբրեւ Արծիւ »: Ցետոյ կարգով արտասանեցին փոքրիկներ Սիրվարդ Մաթոսեան, Մարգարիտ Մարապեան եւ օր. Շաքէ Պէյլէրեան: Սիամանթոյի մէկ գեղեցիկ գրուածքը արտասանեց պ. Յակոբ Գաղտասարեան: Ցետոյ կարգով խօսք առին Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Ռամկավարներու եւ Հօկերու ներկայացուցիչները, բոլորն ալ իբրեւ ազգային հերոս ոգեկոչելով Անդրանիկի անմահ յիշատակը: Ուղերձներ կարդացին պ. Գասպար Նորատեան, Զարասանձակի Հայր. Միութեան կողմէ եւ պ. Ժոզէֆ Պէյլէրեան՝ Շապին-Գարահիսարցիներու կողմէ:

Ամէնէն վերջը բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, պ. Յակոբ Վարժապետեան (Լիոնէն) որ գեղեցիկ ճառով մը ոգեկոչեց Անդրանիկը եւ իր ընկերները որոնք տարիներ շարունակ կռիւ մղեցին եւ ինկան իրենց պարտականութեան ճամբուն վրայ: Մեր պարտքն է միշտ վառ պահել Անդրանիկի եւ իր զինակիցներուն անմահ յիշատակը:

Գարունի

ՀԱՅ ԿԻՆ ՄԸ ՋԱԽՋԱԽՈՒԱԾ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ (Մարսէյլ). — Տիկին Մաքրուհի Եազըճեան (Զմշկածակցի) իր բնակարանէն Լա Կավօթ գացած ատեն, ինքնաշարժի մը զարնուելով կը ջախջախուի: Երբ օգնութեան կը հասնին, շատ ուշ էր: 6—7 հոգիով հազիւ կրցան անիւներուն տակէն հանել զոհին մարմինը եւ մինչեւ որ հիւանդանոց փոխադրեցին, մեռաւ խոր սուգի մատնելով ոչ միայն իր պարագաները, այլեւ ամբողջ գաղութը:

Դժբախտ տիկինը այրին էր հանգուցեալ պ. Սարգիս Եազըճեանի որ տարագրութեան ժամանակ մեծ դեր կատարած է, Հայեր փոխադրելով Տէրսիմէն Երզնկա եւ ի վերջոյ շատերու նման ինքն ալ զոհուած է գազան Թուրքին ձեռքով:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԱԳՐՈՒՍՏԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Դամասկոսէն կը հաղորդեն Սեպտ. 18 թուականով.—

Օսմանեան ոսկիի բարձրացման ու ուտեստի սղման հետեւանքով, Դամասկոսի քաղաքապետական խորհուրդը նոր սակագին որոշեց հացին ու ալիւրին համար, չարաշահութեանց առաջքն առնելու նպատակով:

Նոր սակին համաձայն, առաջին եւ երկրորդ կարգի ալիւրին գինը 25 Սուր. դահեկանի յաւելում մը կը կրէ իւրաքանչիւր պարկի գինին վրայ, բարձրանալով 775ի եւ 750ի:

Բնականաբար հացին գինն ալ պիտի բարձրանայ: Հացին լիտրը արդէն կը ծախուի 20 Ս. դահեկանի:

Ամենակենսական նիւթերու գիներուն այս յաջորդական ու անվերջ բարձրացումները ահաւոր թշուառութեան մը կը մատնեն մասնաւորապէս չքաւոր ու գործազուրկ դասակարգը:

Միւս կողմէ սակայն, ոսկիի բարձրացումը կը շարունակուի, սաստկացնելով ստեղծուած աննախընթաց խուճապը առեւտրական հրապարակի վրայ:

Անցեալ շաբաթ Օսմանեան ոսկին բարձրացած էր 1150 Ս. դահեկանի, իսկ սթերլինը 725ի եւ այս դեռ յառաջաբան մը կը նկատուի նոր բարձրացումներու համար...:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՕԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 26 Սեպտ. — Զ. Ո. Մ.-եան ֆութպօլի խումբին եղանակի առաջին մրցումը տեղի ունեցաւ Փորթլէ-Վալանսի ֆութպօլի խումբին դէմ, վերջինին մարզադաշտին վրայ: Մըրցումը սկսաւ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հակառակորդ խումբի յարձակողականով որ բախելով մեր միջնապահներու ուժգին պաշտպանութեան ետ մղուեցաւ: Ցետոյ մեր յառաջապահները անցան յարձակողականի ու տիրապետելով խաղին յաջողեցան շահել երկու նշանակէտ: Երկրորդ կիսախաղին մեր տղոց ուժգին յարձակողականին արդիւնքը եղաւ չորս նշանակէտ եւ մրցումը վերջացաւ Զօմեան յաղթանակով, 6—0:

Այս տարեշրջանի Զ.Ո.Մ.ի ֆութպօլի խումբը օժտուած է նոր անդամներով որոնք Վալանսի լաւագոյն հայ ֆութպօլիստներէն են: Երկու շաբաթ վերջ կը մասնակցի մեր շրջանի 3 շարքի ախոյեանական մրցումներուն:

Ասպետ

ՔԱՆԱՏԱՅԻ անտառներուն ընդհանուր անօրէնը գտած է աշխարհի մեծագոյն ծառը: Արդարեւ իր պտոյտներու ընթացքին, անտառի մը մէջ անիկա գտած է ծառ մը, որ 145 մեթր բարձրութիւն ունի: Այսինքն՝ վեր ի վերոյ կը հաւասարի Ակրոպոլի բարձրութեան: Իր այս բարձրութեան համեմատական են նաեւ ծառին լայնքն եւ ընդհանուր տարածութիւնը:

ԱՇԽԱՐՀԻ ամէնէն երկար հարսանեկան քօղը կրած է Ռուսիոյ Կատարինէ կայսրուհին, Փեթերպուրկի մէջ, 1762ին, երբ իբրեւ կայսրուհի կը թագաւորէր: Այս քօղին երկարութիւնը 75 մեթր էր եւ 50 աղջիկներ պէտք եղած են զայն բռնելու համար:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Այդ միջոցին Գրիգոր Հարտէնպէրկ փողոցի թիւ 4 բնակարանին դիմացի տուները մէկիկ մէկիկ կը փնտռէր: Շատ տուներ չկային հոն: Իրենց գործին ծառայելիք 3—4 տուներ միայն կային: Գրիգոր մէկիկ մէկիկ զարկաւ այդ դռները: Առաջին տունէն մերժողական պատասխան ստացաւ: Երկրորդ տան դռնապանը պատասխան իսկ տալ չուզեց: Սակայն երրորդ տան դռնապանը ըսաւ.

— Հօս, առաջին յարկին մէջ տիկին Տիթմօն անուն կին մը կը նստի: Անոր քով վարձու սենեակներ կը գտնուին. անգամ մը ելիր եւ հարցուր:

Գրիգոր այս լսելուն պէս ձրի ապրանք գտնողի նման վազեց, աստիճաններէն վեր բարձրացաւ եւ Տիկին Տիթմօնի բնակարանին դուռը զարկաւ: Սպասուհին յայտնեց որ սենեակ կը փնտռէ: Սպասուհին պատասխանեց.

— Անգամ մը հարցնեմ Տիկինիս:

Քանի մը վայրկեան վերջ վերադառնալով, ներս հրաւիրեց Գրիգոր: Տիկինը երկար քննութեան մը ենթարկեց Գրիգորը, ինչպէս սովոր են ընել այն բոլոր Գերմանուհիները, որոնք վարձու տալիք սենեակներ ունին: Գրիգոր տիկին Տիթմօնի հարցումներուն պատասխանելով ըսաւ.

— Սենեակը պիտի վարձէ մեքենագիտութիւն սորվելու համար Պերլին եկած ուսանող մը: Երկար ատենի մը համար պիտի վարձէ: Պարկեշտ երիտասարդ մըն է: Կին պիտի չբերէ իր սենեակը:

Այս տեսակ հարցումներէ եւ պատասխաններէ վերջ, Տիկին Տիթմօն, Հարտէնպէրկ փողոց նայող սենեակներէն մէկը Թէհլիրեանին վարձու տըւաւ: Թէհլիրեան շատ գոհ պիտի մընար այդ սենեակէն, որովհետեւ ճիշդ Թալէաթ փաշայի բնակած տան դիմացը կը գտնուէր: Հարտէնպէրկ փողոցը աւելի պողոտայի մը կը նմանէր որովհետեւ շատ լայն էր: Իր այնքան լայնութեան պատճառաւ թէեւ արգելք կը հանդիսանար մէկ կողմի յարկաբաժիններէն միւս կողմի բնակարանները դիտելու, սակայն, հեռադիտակի միջոցաւ եւ շատ յստակ կերպով կարելի կ'ըլլար հետեւիլ եւ հսկել դիմացի բնակարաններու մէջ գիշեր ցերեկ տեղի ունեցած անցուդարձերուն: Թէհլիրեան կրնար իր սենեակի պատուհանէն հետեւիլ Թալէաթի քայլերուն եւ կը տեսնէր անոր քով եկող գացողները:

Գրիգոր վարձելէ վերջ սենեակը, իմացուց տիկին Տիթմօնին որ իր ընկերը հետեւեալ օր պիտի փոխադրուի: Վարձքը առանց սակարկութեան կանխիկ վճարեց: Անկէ վերջ իր յաջողութիւնը ընկերներուն տեղեկացնելու փութկոտութեամբ մեկնեցաւ:

Թէհլիրեան եւ Արէլեան անհամբերութեամբ կը սպասէին Գրիգորի: Երբ դուռը զարնուեցաւ եւ Գրիգոր ներս մտաւ, երկուքը մէկ պոռացին.

— « Յարմար տեղ մը գտա՞ր »:

Գրիգոր երկարօրէն պատմեց: Երեք ոճրագործները, իրենց դաւաճանական նպատակներուն յաջողութեան համար քայլ մը առաջ գացած ըլլալու գոհունակութիւնը զգալով, վայրի կենդանիներու պէս ձայներ հանեցին: Վերջը Արէլեան ըսաւ.

— Այս իրիկուն երթանք Վահանին ալ պատմենք այս յաջողութիւնը:

Իրիկուան երեքը մէկ, ընթրելէ վերջ, Վահան Զաքարեանին տունը գացին:

Յաջորդ առտու, Թէհլիրեան փոխադրուեցաւ Թալէաթ փաշայի բնակարանին ճիշդ դիմացը գտնուող սենեակը: Տիկին Տիթմօն զայն Սողոմոն Թէհլիրեան անունով արձանագրել տըւաւ թաղի ոստիկանատան: Շատ կարեւոր է այս պարագան: Որովհետեւ, այն ատենուան ընկերվարական-համայնավար Գերմանիան, Թալէաթ փաշայի պէս ընդհանուր պատերազմի առաջին օրէն մինչեւ վերջը Գերմանիոյ հանդէպ հաւատարիմ պետական մեծ անձնաւորութիւն մը կրնար պաշտպանել եւ թոյլ չտալ որ Հայ մը, Թալէաթ փաշայի բնակարանին ճիշդ դիմացը սենեակ վարձէ:

×

Թէհլիրեան իր նոր սենեակէն, այլեւս, ամէն օր եւ գիշեր, կարծես թէ միեւնոյն բնակարանի մէջ նստած ըլլային, կը դիտէր Թուրքիոյ նախկին վարչապետին բոլոր շարժումները: Իր ոճրային դիտաւորութիւնը գործադրելու համար ամէն պատրաստութիւն կը տեսնէր:

Այդ պատրաստութիւնները զանազան մասերու պէտք է բաժնել: Նախ պէտք էր ճշդել թէ՝ որ ժամերուն դուրս կ'ելլէր Թալէաթ փաշան: Ոճրագործը երկու երեք օրուան ընթացքին կրցաւ հասկնալ թէ Թալէաթ փաշա ամէն օր որոշ ժամերուն Ուհլանտ փողոցի սրճարանը այցելելու համար դուրս կ'ելլէր: Նոյնպէս տեսաւ թէ փաշան առհասարակ տունէն կը պտտէր:

Անկէ վերջ սկսաւ լրացնել մանրամասնութիւնները, իր սենեակին մէջ պահելով շիշ մը գօնեակ, որպէսզի ոճիրը գործելիք օրը կանուխէն խմէր այդ ըմպելին, իր քաջութիւնն ու կորովը կրկնապատկելու համար:

Ասոնք ոճրին հետ ուղղակի կապ ունեցող կարգադրութիւններ էին: Դեռ կային ոճրին յաջորդելիք կարգադրութիւնները:

Թէհլիրեան ամէն բանէ առաջ ինքզինքը Գերմանիա ուսում ստանալու եկած հայ ուսանող մը ցոյց տալ կ'ուզէր: Այդ պատճառաւ Գերմանուհիէ մը գերմաներէն դաս կ'առնէր: Իբրեւ թէ գերմաներէնը սորվելէ վերջ դըպրոց յաճախելով մեքենագիտութիւն պիտի սորվէր: Նոյն իսկ պարի դաս կ'առնէր: Պարասրահին մէջ ծանօթացած էր բազմաթիւ աղջիկներու եւ պարոններու: Այդ ծանօթութիւնները անշուշտ օր մը օգտակար պիտի ըլլային իրեն:

(Շար.) (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Ասեն է հարս, զնժեր տար պառկեցաւ,— գլուխը վեր առնելով խօսեցաւ Առիւծ Գեւօն ու երկուորեակները դիտելով համբուրեց:

Ինչ խօսք որ երեխաները չէին ուզեր պառկիլ: Այդ օր իրենց աւերակ տունը ճշմարիտ հարսնետան կերպարանք առած էր, ու մէկ ալ հօրեղբայրը, որու մասին հազարումէկ պատմութիւններ լսած՝ բայց երբեք տեսած չէին, յանկարծակի տուն էր եկած:

— Գացէ՛ք, գացէ՛ք, բալէքս, վաղ մը հոս եմ, մէկ օր չէ, ամէն օր չէ, Աստուած վկայ, ձեր հօրբէր էլ գենջի էղում էլ ձգեր:

Նոյեմզարը երեխաներով դուրս ելաւ: Ախե՛ղճ կին, եթէ մարդ այդ պահուն կարենար կարդալ անոր հոգին: Այդ չէն տունին սեւաւոր հարսն էր եղած: Ամուսնութենէն երկու տարի վերջ պատահեցաւ մեծ աղէտը, տագրը փախաւ, նահապետական չէն տունը աւերուեցաւ, վրայ հասաւ Ասլանի մահուան բօթը, յետոյ Ռէս Գեւոյի անակնկալ մահը: Այդ բոլոր դժբախտութիւններէն վերջ, թշուառութեան երկար տարիներու ծանրութիւնը չոքեցաւ Ռէս Գեւոյի երբեմնի չէն օճախի վրայ: Սարգիսը, Առիւծ Գեւոյի մեծ եղբայրը, բնաւորութեամբ երկչոտ եւ խաղաղասէր մարդ մը, չըլլալով թշնամիներու դէմ կռուելու անկարող, հեռացեալ գրկուած հօրենական հողերէն, ողորմելի կեանք մը ապրեցուց իր ընտանիքին: Չորս տարի առաջ, Սարգիսն ալ հոգերու եւ զըրկանքներու մէջ աչքերը փակեց: Նոյեմզարը մնաց չորս որբերով առանց աշխատող ձեռքի մը օժանդակութեան: Եւ անոր սեւաւոր կեանքը աւելի եւս դառնացաւ:

Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ Ասլանի ողջ ըլլալու մասին բերնէ բերան անորոշ լուրեր հասան գիւղ: Օր մըն ալ լուր հասաւ թէ Ասլանը՝ Առիւծ Գեւօ անուամբ ծանօթ հայդուկն է եւ Պալապիտի ճամբով լուսով տուն կուգայ: Եւ ահա այնքան անհամբերութեամբ սպասուած Ռէս Գեւոյի տան ժառանգը արտակարգ ցոյցերով տուն մտաւ: Նոյեմզարի սրտին վրայէն խոշոր քար մը վերցուեցաւ: Դրան կուշտը կանգնած, անհուն սիրով եւ կարօտով կը նայէր տագրոջը, անոր աղայական նայուածքին, պատկառազդու դէմքին: Եթէ վստահ չլինէր թէ եկողը իր տագրն է՝ Ասլանն է, ո՛չ մէկ կերպով պիտի կըրնար ճանչնալ զայն: Նոյեմզարի ճանչցած Ասլանը բարձրահասակ, բարեձեւ, սեւ աչքերով եւ սեւ ու գանգուր մազերով սիրուն երիտասարդ մըն էր, հազիւ թեթեւ աղուամաղ ծածկուած թշերով ու չըթունքի վերի մասով, որուն համար հոգի կուտային գիւղի աղջիկները: Իսկ այժմ սենեակի վերի անկիւնը ծալապատիկ նստող Առիւծ Գեւօն, արծաթախառն մազով՝ հաստ եւ երկար պեխը դէմքի կէսը ծածկած, փոթորկալի կեանքի քերուածով հայեացքը ծանր ու դաժան, ոչինչով կը յիշեցնէր նախկին երիտասարդը:

Երեխաներու մեկնումէն յետոյ, Թոփալ Սատանան եւ Տէր Սահակը, օրուան անցքերէն յոգնած, անկողին մըտան: Առիւծ Գեւօն դուրս ելաւ թոնրատունը: Երեխաները երկնցած էին թոնրի կուշտին փռուած թաղիքի կըտորի մը վրայ ու հազար կարկտաններով ծածկուած վերմակ մը հազիւ կը ծածկէր զանոնք: Աղքատութիւնը ու թշուառութիւնը կանխերեւ էին թոնրատան մէջ: Նոյեմզարը թոնրի պատնէշին վրայ նստած, ձեռներով դէմքը ծածկած, անձայն կուլար: Թոնրատուն մտնելէ առաջ դրան սեմին վրայ պահ մը կանգ առաւ Առիւծ Գեւօն, այդ տխուր պատկերը դիտելով: Աչքերը չորցնելով Առիւծ Գեւօն ալ եկաւ թոնրին կուշտին նստաւ, մինչ Նոյեմզարը գիւղական պատշաճութեան համաձայն, փորձեց ոտքի ելլել: Առիւծ Գեւօն ձեռքէն բռնելով չթողուց որ տեղէն շարժի:

— Նստիր Նոյեմզար,— տխրօրէն գլուխը երերցնելով ըսաւ Առիւծ Գեւօն,—էրնէկ էն օր որ դու գմեր տուն քօղկուէ հարս մ'էիր, էն ատեն մեր տուն չէն ու չէնլըք էր ու հայր Աբրահամու ձեռքով լեցուն օճախ էր: Շատ տարտեր քաշեցիր հըմի որ չորս եթումներ մեծցուցիր. Աստուած գըթութ տըխե, տնաւոր տղբիս, քանի որ ըս ջան կ'առբի, էլ հոգ մի՛ ընէր, Սարգսի եթումներ իմ ճըժերն են:

Առիւծ Գեւօն ծոցէն հանեց ոսկեդրամներով նախշուն քսակը, ու մէջէն ոսկեկան ոսկի մը հանելով սեղմեց հարսի ափին մէջ:

— Նոյեմզա՛ր, հասուկ ճժերու տէր եա, ալ ինձմէ քեզ հրաման, խօսէ:

Նոյեմզար կռանալով վերցուց Առիւծ Գեւոյի ձեռքը եւ համբուրելէ վերջ հոգոց հանելով, մեղմօրէն ըսաւ.

— Ասլան ախպէր, գլոր մէկն ըսեմ, գլոր մէկ թողեմ, խոսյ է մըր հալ, քու լուս աչքով կը տեսնաս:

— Գիտեմ, գիտեմ,— գլուխը օրօրցնելով պատասխանեց մեր բարեկամը,— շատ չատ տարտ քաշեցիր, տուն ու տեղ չահեցիր իբրեւ մարդու պէս:

— Տուն տեղ կ'ըսես, ախպէր Ասլան, ի՞նչ կայ մըր տուն, մէկ ըս թաղիք, մէկ լէ վերմակ: Մեր գեղ ու գեղական երեր դըքու դալու լուր տուան՝ քիչ մը ժամուց, քիչ մը տներուց ժողվեցին վմըզի տուն ու տեղ ըրին: Քու լուսահոգի աղբէր մեռնելէն յետոյ՝ մնացինք վըր զարտակ սուրբին, վըր պաղ թօնտրտան, տարին մէնակ մէկ անգամ Մայր Աստուածածնայ տօնին գմեզ երես կը տեսնեն էթումներ:

— Ըսպա մըր հողե՞ր,— կարծես ականջներուն չհաւատալով, ապշած հարցուց Առիւծ Գեւօն:

— Ախ ի՛նչ ըսեմ, քու լուսահոգի հօր մեռնելէն վերջ՝ Քրտեր գավթեցին գգեատ ընդոյի արտեր: Տէրվիշ աղան լէ առաւ գգեղի բոլոր երեք կըտորներ, մէկ գմեծ արտ, մէկ գջաղցի վըլին, մէկ լէ Չէտկանու ակնօրի արտ:

— Պա մնացածնե՞րը:

— Քու ախպօր մեռնելէն վերջ՝ մընացած մէկ երկու արտ լէ գեղական կը վարէ, կէս կ'ուտէ, քընի մը չափ մըղի կը մնայ չմնայ:

— Լաւ ես մտածեր էդ բան: Տաւար բան ունի՞ք:

— Մէկ կով ունինք, էնոր լէ չար աչք կպաւ, ծծեր ցամքան, հորթիկ մ'լէ կայ իրիցու ախոռն է:

Այս պատասխանը ստանալով, Առիւծ Գեւօն ալ բան չհարցուց. բարձրացաւ նստած տեղէն ու ճրագակալի վրայէն ձէթի ճրագը վերցնելով, ուղղուեցաւ ախոռը: Համեմատաբար նեղ ու շատ երկար ախոռ մըն էր, երկու կողմերուն վրայ երկարած մսուրներով: Անասունները կապելու երկաթէ օղակներէն դատելով, քառասուն կով, եզ ու գոմէշ հանգստօրէն կրնային հոն տեղաւորուիլ: Ախոռը բոլորովին դատարկ էր: Տանիքի մէկ կողմը չոքեր էր, ու ո՞վ գիտէ թէ երբ կրնար փուլ գալ: Ախոռի վարի ծայրէն, անդուռ անցքով մը կը բացուէր ոչխարներու փարախը որ շատ աւելի ընդարձակ էր քան ախոռը: Հոն երեք հարիւրէ աւելի ոչխարներ կրնային տեղաւորուիլ: Փարախի տանիքի կէսէն աւելին քանդուած էր, ու երկնքի աստղերը կը ցոլային բացուածքի մէջէն: Առիւծ Գեւօն չորս բոլորը նայեցաւ, երկար ա՛խ մը քաշեց ու մտածկոտ դէմքով վերադարձաւ թոնրատունը: Ձեռքի ճրագը տեղը դնելով՝ «գիշեր բարի» մը փափաց ու վերադարձաւ սենեակը, ուր Տէր Սահակն ու Թոփալ Սատանան ձայն ձայնի տուած կը խռմփէին:

Դանդաղ ծանրութեամբ զգեստները հանեց Առիւծ Գեւօն, ճրագը մէկ շունչով մարեց ու խոր հոգոց հանելով վերմակը քաշեց գլխուն: Ինչ որ տեսաւ, ինչ որ լսեց Նոյեմզարէն կրնար յուսահատութիւն պատճառել երկաթէ ջիղեր ունեցող տղամարդու մը: Թէեւ մեր բարեկամը խորապէս ազդուած տեսածէն ու լսածէն, հազիւ անկողին մտած սկսաւ ծրագիրներ մըշակել, գործունէութեան ուղեգիծ մը կազմել: Առիւծ Գեւոյի վաղ երեւակայութիւնը տենդագին աշխատանքի ջին խումբ կազմէր թունաւորումին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

այդ չի նշանակեր թէ վաղը ուրիշ տեղ պիտի երթամ: Երկու յեղափոխու-թեանց ընթացքը կրնայ տարբեր եղած ըլլալ: Բայց երկուքին ալ հետապնդած նպատակը մէկ է,— ժողովուրդին միութիւնը եւ մեծութիւնը: Ինչպէս բաւական արդէն, իմ Գերմանիա այցելութեանս ատեն ծածկուած չէն պաղանի դիտումներ: Այստեղ որ եւ է դաւ չի լարուիր, ուելի պատրաստելու համար Եւրոպա մը որ արդէն բաժան-բաժան եղած է ինքն իր մէջ: Հռոմ-Պերլին առանցքին իրականութեան եւ ամրութեան հանդիսաւոր հաստատումը ուղղուած չէ որ եւ է պետութեան դէմ: Մենք ազգային-ընկերվարականներս ու ֆաշականներս, խաղաղութիւն կ'ուզենք եւ միշտ պատրաստ պիտի ըլլանք աշխատելու խաղաղութեան համար, իրական եւ բեղմնաւոր խաղաղութեան մը համար, որ լուծել չի ձգեր խնդիրները, այլ կը լուծէ զանոնք: Բովանդակ աշխարհ կը հարցնէ անհամբերութեամբ, թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ իմ այցելութեանս արդիւնքը, պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն: Մենք երկուքս, Ֆիւհրէրը (Առաջնորդը, Հիթլէր) եւ ես կրնանք պատասխանել բարձրաձայն — խաղաղութիւն:

Իմ կարծիքով, չատ մը թիւրիմացութեանց եւ անվստահութեան պատճառը այն է որ պատասխանատու մարդիկը չեն ճանչնար նոր իրականութիւնը: Ժողովուրդներու ինչպէս անհատներու կեանքը քարացած, միանգամ ընդ միշտ հաստատուած բան մը չէ: Ոչ միայն ազգային-ընկերվարութիւնը եւ ֆաշականութիւնը ամէն տեղ միեւնոյն թշնամիներն ունին, որ կը ծառայեն միեւնոյն տիրոջ, Գ. Միջազգայինի, այլեւ ֆաշականութիւնը եւ ազգային ընկերվարութիւնը ունին չատ մը հասարակաց գաղափարներ՝ կեանքի եւ պատմութեան մասին: Երկուքն ալ կը հաւատան թէ կամքը տիրական ուժն է ժողովուրդներու ճամբուն մէջ, չարժիչ ուժը՝ անոնց պատմութեան, եւ երկուքն ալ այդ պատճառով կը մերժեն այսպէս կոչուած պատմական-մաթերիալիզմը եւ անոր յարակից վարդապետութիւնները: Երկուքն ալ կը փառաբանեն աշխատանքը՝ իր անհամար ձեւերուն մէջ, իբրեւ խորհրդանշանը մարդկային ազնուականութեան: Երկուքն ալ կը կռթնին երիտասարդութեան վրայ, զոր մենք կը վարժեցնենք կարգապահութեան, քաջութեան, հայրենասիրութեան, հեշտ կեանքը արհամարհելու:

Գերմանիա եւ Իտալիա միեւնոյն նպատակները կը հետապնդեն տնտեսական դետնի վրայ: Առանց տնտեսական անկախութեան՝ ազգի մը քաղաքական անկախութիւնը կրնայ վիճելի դառնալ եւ զինուորական մեծ ուժ ներկայացնող ժողովուրդ մը կրնայ տնտեսական պաշարման ենթարկուիլ: Մենք կրեցինք այդ վտանգը իր ամբողջ անմիջական իրականութեամբ, երբ Ժընեւի մէջ հաւաքուած 52 պետութիւններ տնտեսական ոճրապարտ պատիժները տնօրինեցին Իտալիոյ դէմ, տնօրինութիւններ որոնք գործադրուեցան իրենց բովանդակ խստութեամբ, բայց իրենց նպատակին չհասան, եւ ընդհակառակն առիթ ընծայեցին ֆաշական Իտալիոյ՝ ապացուցանելու իր դիմադրական ուժը: Թէեւ ամէն կողմէ ճնշեցին, բայց Գերմանիա չմասնակցեցաւ այդ տնօրինութեանց: Մենք երբեք պիտի չմոռնանք այս պարագան: — (Մնացեալը յաջորդով)

Վարչապետին կարեւոր յայտարարութիւնները տնտեսական կացութեան մասին

Վարչապետ Պ. Շօթան առջի օր պետական խորհուրդին ներկայանալով, ճառ մը խօսեցաւ տնտեսական կացութեան մասին, արտադրութեան յաւելման համար կատարուած քննութեան առթիւ: Մասնաւորապէս շեշտեց թէ կառավարութիւնը երբեք նպատակ չունի աղաւաղելու որ եւ է օրինաւոր չահու: Ոչ նոր ծախքերով պիտի ճղմուի ճարտարարուեստութիւնը, ոչ ալ պիտի վտանգուին այն ընկերային առաւելութիւնները որ արդարօրէն չահուած են բանուոր դասակարգին կողմէ: Բայց, կառավարութեան պարտականութիւնն է կոչ ուղղել բոլոր չահակիցներուն բանականութեան եւ հայրենասիրութեան, որպէսզի համակերպին փոխառութեան դասերուն եւ ազգային չահու պահանջներուն: Յետոյ բացատրելով թէ առեւտրական կշիռին բացը կ'աղդէ դրամին վրայ, անհրաժեշտ գտաւ արտադրութեան յաւելումը: «Եթէ կատարուած քննութիւնը հաստատէ թէ արտադրութիւնը կարելի է աւելցնել միայն մեթոտները եւ մեքենական ուժերը արդիացնելով, պէտք է որ գործատէրերը համակերպին այդ անհրաժեշտութեան: Նմանապէս, եթէ ապացուցուի թէ այսինչ ճարտարարուեստութիւնը աշխատանքներ ունի զորս չի կրնար գոհացնել բաւարար բանուոր չունենալով, պէտք է բանուոր ճարել կամ նորեր առնելով, եւ կամ կացութեան յարմարցնելով 40 ժամուան օրէնքին գործադրութիւնը: Նորէն կը յիշեցնեմ, այդ օրէնքը եւ առնելու խնդիր չկայ, այլ զայն գործադրելու՝ համաձայն արտադրութեան պահանջներուն»:

»»»» • ««««

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ՝ իբրեւ հետեւանք երկու անգլիացի ոստիկաններու սպանութեան, 120 հոգի ձերբակալուեցան Նազարէթի մէջ եւ 20.000 ոսկիի հաւաքական տուգանք մը հաստատուեցաւ: Կացութիւնը չատ ծանր է, խանութներու մեծ մասը փակուած: Արաբները սպաննեցին երկու եբրայեցիներ եւս,— քրիստոնեայ մեծ կալուածատէր մը՝ Սայիտ Աւատ Խուրի եւ ըէյիս Մուհամմէտ Իպրահիմ:

ՖՐԱՆՔԵՒՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ պիտի բացուի, Անգլիոյ համաձայնութեամբ, եթէ Իտալիա մերժէ Սպանիայէն ետ կանչել իր զինուորները: Անչուշտ Իտալիոյ դիրքը պիտի պարզուի Մուսոլինիի վերադարձէն վերջը:

ԿԱԹԸ 1.90ի պիտի ծախուի Հոկտեմբեր 1էն սկսեալ, համաձայն կաթնատնտեսական սէնտիքային որոշման:

ԳՈՂԵՐՈՒ ԹԱԳԱՒՈՐԸ, Հէրման Քաց (Լեհ) եւ թաղուհին, Քլարա Հահոլտորֆ, նոյնպէս Լեհ եւ իր աշակերտը, հարանիք ունէին առջի օր, Փարիզի շքեղ պանդոկներէն մէկուն մէջ: Կերուխումը հազիւ սկսած, 15 — 20 ոստիկաններ վրայ հասան եւ հարսն ու փեսան ընտրհաւորելէ վերջ չիտակ բանտ առաջնորդեցին, բոլոր հարսնեւորներուն հետ (10 հոգի): Ուրիշ 14 ստորականներ ալ պիտի արտաքսուին:

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ անհետացման մասին քննութիւնները կը չարունակուին ամէն ուղղութեամբ: Զօրավարին կինը, եղբայրը եւ երկու զաւակները կը պնդեն թէ առեւանգումը սարքած են պոլշեւիկները: Առջի օր երկու վկաներ ներկայանալով պատմեցին թէ զօրավարը տեսած են ծամէնի կայարանը, ուր նշանակուած էր ժամադրութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Թոստոմ», «Հրաչ», «Զարդարեան» խումբերու բոլոր ընկերները 2 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 6 Ավընիւ տ'իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒՌ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Զրադ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 1 Հոկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վարդանեան», «Մուրատ», «Սեւօ», «Սերէնկեան» եւ «Աբրահամեան» խումբի ընկերները 2 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ: Զեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն:

ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 3 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Ընկ. Սուրէն Պառաւեանի բնակարանը, 26 Rue de Lille, Առնուվիլ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց Շրջանային ժողովի:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները, 1 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Զարդարեան» գրադարանը, 181 Քուռ Լաֆայէթ:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 1 Հոկտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Թաժակ» Ակումբին մէջ:

Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ կոմիտէի ընտրութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 2 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԾՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

»»»» • ««««

«Զաւարեան» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ երեկոյ 1 Հոկտ. ժամը 9ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

«Քեռի» խումբի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ. կէսօրէ ետք ժամը 2.30ին:

«Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ., երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի խօսի Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ի պատիւ ծանօթ գրագէտ Պ. Ե. Օտեանի

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

Խօսք կ'առնեն Պ. Պ. Հ. ԲԱԼՈՒԵԱՆ, Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ, Մ. ԳԱՐՍԱՄԵԱՆ, Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ Գ. ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ:

Յառաջիկայ կիրակի, 3 Հոկտ. կէսօրէն յետոյ ժամը 3ին, Վիքթոր Հիւկոյի սրահին մէջ. 46 ter Rue St. Didier, Ave. Poincaré. Մէթրօ Թրօքատէրօ:

Գեղարուեստական բաժին:

Մասնակցութիւն 12 Ֆրանք, որ իրաւունք կուտայ ստանալու թէյ, կարկանդակ, փըթի ֆուր, պաղպաղակ եւ օշարակ:

Փափաքողները կրնան մասնակցիլ անխտիր:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 12ին իր նախապատրաստական եւ լիկէօնական շրջաններով:

Սկսած են արձանագրութիւնները:

Դիմել Տեսչութեան հասցէին՝

Direction du Collège Moorat-Raphael

Ai Carmini, Venise, (Italie):

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը) ... գին 10 Ֆրանք:

2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՑՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 Ֆրանք:

3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՑՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 Ֆրանք:

Շուտով հրապարակ կ'ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՑՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒին Գ. տարին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

—Տիկին Տիրուհի Գաբրիէլեան (ծնեալ Սիմիթեան, ընիկ Կեսարացի), կը փնտռէ իր քոյրը՝ Վերժին Սիմիթեան Թալասի որբանոցէն: Իր մօրեղբայրը Յակոբ Սիմիթեան այժմ Ալէքսանդրիա 1930ին Վերժին Սիմիթեանը տեսած է Պէյրութի մէջ: Կը խնդրուի Սուրիոյ շրջանի, Կեսարիոյ հայրենակցական միութենէն եւ իր հասցէն գիտցողներէն, իմացնել՝ A. Kaprielian, 8bis, Rue Maugeron, Vienne, (Isère): France:

— Կիւրինցի տիկին Սրբուհի Մէնտիլեան կը փնտռէ իր զաւակը՝ Անդրանիկ Մէնտիլեան, հօր անունը՝ Արամ, մեծ հօր անունը՝ Վարդեվառ (Մէնտիլ Տէտէ): 4 տարեկան հասակին աքսորուած է Տէհիր Պըլլայէն (Սեբաստիա) իր մեծ մօր՝ Հանի Մարիամ Չիթճաչեանի եւ իր մօրաքրոջ Ալիս Չիթճաչեանի հետ: Տեղահանութեան միջոցին գիրենք տեսնողներ եղած են Մալաթիոյ շրջանները: Իրենց հասցէն գիտցողներէն կամ իրենց մասին որ եւ է լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել, Madame Serpouhi Mendilian, Usine Diedrich, à Bourgoin, Isère, France:

Կը խնդրուի արտատպել թերթերէ արտատպել:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Իշխան ենթակոմիտէն ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Միսաք Աւտոյեանի եւ պարագաներուն իրենց փոքրիկին՝ ՎԱՆՈՒՀԻի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

×

Սէնթ Անթուանի (Մարսէյլ) Հ. Յ. Դ. Ընկեր Կարօ ենթակոմիտէն իր բոլոր ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ Պ. Վահրամ Եագըճեանի եւ իր պարագաներուն՝ իրենց մօր ՄԱՔՐՈՒՀԻ ԵԱԶԸՃԵԱՆի եղերական մահուան առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տր. Կ. Խալի խմբի Թատերախումբին ժողովը 1 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին դպրոցին սրահը:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)